

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აკაკი შანიძე

ქართული
ხალხური კოეზია

ხევისურული

თბილისის
უნივერსიტეტის
განმცემლობა

რედაქტორები: მზექალა შანიძე,
აუთანდილ არაბული

რეცენზენტი თელო უთურგაიძე

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009

ISBN -978-9941-13-033-5

წინათქმა მეორე გამოცემისათვის

„იშვიათია, რომ მეცნიერს, მით უმეტეს ლინგვისტს, ისეთი დიდი როლი ჰქონდეს თავისი ქვეყნის ისტორიაში, როგორც აკაკი შანიძეს“.

პოვარდ არონსონი, აკაკი შანიძისადმი
მიძღვნილი კრებული, ჩიკაგო, 1994

„ხევსურული პოეზია“ პირველად 1931 წელს დაიბეჭდა. მას შემდეგ ქართველმა მკითხველმა კარგად გაიცნო ეს წიგნი, როგორც ფოლკლორისტული, ლიტერატურათმცოდნეობითი და ლინგვისტური კომპლექსური მეცნიერული კვლევის კლასიკური ნიმუში; ამიტომ დღეს, როდესაც წიგნი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა, მისი ხელშეორედ დაბეჭდვის მიზანშეწონილობას საგანგებო დასაბუთება აღარ სჭირდება.

საქართველოს მთიანეთმა, მისმა ხალხმა, ენამ და პოეზიამ ძალიან ადრე მიიპყრო აკაკი შანიძის ყურადღება — მაშინ, როდესაც პირველად გაიგონა მისი ყურისათვის უჩვეულო ინტონაციის, თავისებური ჟღერადობისა და სპეციფიკური ლექსიკის მქონე კილოებზე მოლაპარაკების მკვიდრთა მეტყველება. „ჩემი ინტერესი მთისადმი იწყება 1908 წლიდან, როდესაც გიმნაზიელმა ზაფხული გავატარე ბიძა-ჩემთან, ს. ზორხში, სადაც ნარევი მოსახლეობა მთიულებისა და ფშაველების“, — წერს იგი. აკაკის მამის ძმა, ბესო შანიძე, ფშავეში იყო ჩასახლებული, ცოლად ზორხელი ქალი ჰყავდა და მეგობრობდა ვაჟა-ფშაველასთან, რომლის ცოლიც იმვე სოფლიდან იყო. ამ პირველმა სტუმრობამ და ვაჟასთან პირველმა შეხვედრამ ჩაუნერგა მომავალ მკვლევარს ის ინტერესი და სიყვარული მთისადმი, რომელიც მის შემდგომდროინდელ ნაწერებში აშკარად ჩანს. „ხევსურული პოეზიის“ სამეცნიერო აპარატში აღნიშნულია, რომ ზოგიერთი ლექსი მას მაშინვე ჩაუწერია. 1911 წელს აკაკი შანიძე, მაშინ პეტერბურგის უნივერსიტეტის მეორე კურსის სტუდენტი, ნიკო მარმა მიავიღა ერთი თვით ფშავესურეთში. ეს მივლინება უთუოდ თვითონ აკაკი შანიძის მისწრაფებებსა და სამეცნიერო მიზნებს სავსებით შეესაბამებოდა, რაც კარგად ჩანს ნ. მარისადმი მიწერილ წერილებში. მეორედ ა. შანიძე პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიამ მიავიღა ისევ ნ. მარის წარდგინებით. ამჯერად მივლინება უფრო დიდხანს — ოთხ თვეს გაგრძელდა. ახალგაზრდა მკვლევარმა ფეხით და ცხენით მოიარა კავკასიონის პირაქეთსა და პირიქეთს მხარეები — ფშავე, ხევსურეთი, გუდამაყარი, მთიულეთი, ხევი და თუშეთი, ჩაიწერა პოეზიისა და პროზის ნიმუშები, განავრცო და შეამოწმა სალექსიკონო მასალები. წერილებში უკვე ჩანს ზოგიერთი ის დაკვირვება მთის კილოებზე, რომელიც შემდგომ

მის მრავალ გამოკვლევაში იყო დადასტურებული. კარგად ჩანს აკაკი შანიძის აზრიც ხალხური პოეზიის შესახებ: „ხალხური სიმღერები აქ, მთებში, უმაღლეს განვითარებამდეა მისული. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აქ პოეზიის სამეფოა“, – სწერდა იგი ნ. მარს.

ა. შანიძის საარქივო მასალებიდან ჩანს, რომ ადრევე განზრახული ყოფილა ამ მასალების დაბეჭდვა 1915 წ. სერიაში „Материалы по яфетическому языкознанию“ (№3). შენახულია ა. შანიძის ხელით ნაწერი ფურცელი: Горские говоры грузинского языка წარწერით: Представлено и[сторико]-ф[илологическим] о[тделением] 5XI.1914. და ბეჭდით: В набор (ხელმოწერით). აქვეა ა. შანიძის ხელით გადაწერილი ნაწილი ნიკო მარის წარდგინებისა. რაღაც მიზეზთა გამო ეს წიგნი მაშინ არ დაბეჭდილა, მასალების შეკრებას კი ა. შანიძე შემდეგაც განაგრძობდა. კარგად არის ცნობილი ბეს. გაბურისგან ჩაწერილი ტექსტები, როდესაც ხევსური ჯარისკაცი პეტერბურგში ჰოსპიტალში იწვა დაჭრილი. „ხევსურულ პოეზიაში“ მითითებულია მასალები, რომლებსაც მეცნიერის დავალებით კრებდნენ მისი მოწაფეები; ზოგჯერ „მათქვამები“ იყვნენ სრულიად შემთხვევით შეხვედრილი პირები, რომელთაგან ზოგს შეჰყვრია ქუჩაში ან ბაზარში, სადაც ხის გამოთლილი „კასრულებით“ გასაყიდად ჩამოჰქონდათ სახელგანთქმული ხევსურული ერბო. დაბეჭდილ ტომში მითითებულია ზოგიერთი ლექსი თუ ვარიანტი, რომელიც წიგნის გამოსვლამდე სულ ცოტა ხნით ადრეა ჩაწერილი – 1930-1931 წლებში. საკვირველი არაა, რომ ჩამოთვლილ ჩამწერ-შემკრებთა ჩამონათვალში ასამდე პირია დასახელებული.

აკაკი შანიძე ხალხური პოეზიის შესწავლისას მარტო ზეპირ წყაროებს არ დასჯერდა. მან მეცხრამეტე საუკუნის ეთნოგრაფიული ლიტერატურიდან და პერიოდიკიდან ამოკრიფა საჭირო მასალები; აგრეთვე გამოიყენა საქართველოს მუზეუმში დაცული გამოუქვეყნებელი ხელნაწერები. სათანადო ბიბლიოგრაფიებისა და ხელნაწერთა კატალოგების უქონლობის გამო, როგორც იგი თვით წერდა, ეს იყო ძალიან რთული შრომა, რომელსაც დიდი დრო და ენერგია დასჭირდა. სამაგიეროდ მან თავი მოუყარა ისეთ მასალას, რომლის შესწავლამ და კლასიფიკაციამ ახალ ასპექტში წარმოაჩინა ხალხური პოეზიის უმნიშვნელოვანესი მხარეები. წიგნის პირველ ნაწილში დაბეჭდილია რვაასამდე პოეტური ნაწარმოები, ხოლო მეორეში, რომელსაც „შენიშვნები და ვარიანტები“ ეწოდება, ზოგიერთი ლექსისათვის წარმოდგენილია მრავალი ვარიანტი, მათ შორის საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული. მაგალითად, საგმირო ლექსს, რომელშიც მეფე ერეკლეს სიკვდილის შემდგომი ამბებია მოთხრობილი (№59), ცამეტი ვარიანტი აქვს, ლექსს ივანეურის შესახებ (№184) – ათი, და ასეთი მაგალითები მრავლადაა.

ეს წიგნი ჩაფიქრებული იყო, როგორც „ხალხური პოეზიის“ ოთხტომეულის პირველი ტომი. დანარჩენი მასალა სხვა დიალექტებისა (მათ შორის ლიტერატურული სიუჟეტების ხალხური ვარიანტები), ლექსიკონი და ენობრივი მიმოხილვა მომდევნო ტომებში უნდა ყოფილიყო შეტანილი. სამწუხაროდ, სხვა მრავალ სამუშაოთა გამო მკვლევარმა ამ ჩანაფიქრის სრული განხორციელება ვერ მოასწრო. მართალია, 1911-1913 წლებში შეკრებილი დიალექტოლოგიური მასალები და „მთის კილოთა ლექსიკონი“ დაიბეჭდა

1982 წ. ა. შანიძის თხზულებათა I ტომში, მაგრამ პოეზიის ნიმუშებს (რომელთაგანაც ყველაზე მეტი ფშაურია) ისეთი ვრცელი აპარატი არ ახლავს, როგორც „ხევსურულ პოეზიაში“. ლექსიკონი, რომლის მასალები XX ს. დასაწყისშია შეკრებილი, მეტად მნიშვნელოვან და იშვიათ მასალას შეიცავს. „ზოგიერთი იმდროინდელი ჩემი ჩაწერილი სიტყვა შეიძლება დღეს აღარ იხმარებოდეს“, – ასე წერდა თვითონ ავტორი ლექსიკონის წინასიტყვაობაში. ლექსიკონი საკმაოდ მოზრდილია; მასში დამოწმებულია არა მხოლოდ ცოცხალ მეტყველებაში გაგონილი, არამედ მთის ყოფასთან დაკავშირებული მწერლების – ვაჟა-ფშაველასა და ალ. ყაზბეგის ლექსიკა. სიტყვების მნიშვნელობას მკვლევარი საგულდაგულოდ ამოწმებდა ადგილობრივ და განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა, „იხმარება თუ არა ესა თუ ის სიტყვა აქაც (ე.ი. მთიულეთში) იმ მნიშვნელობით, როგორც, მაგალითად, ფშავესა და ხევსურეთში“, – ასე სწერდა იგი ნ. მარს.

კიდევ ერთი საბუთი აკაკი შანიძის ინტერესისა მთის პოეზიისა და მთის კილოებისადმი არის ლექსიკონი ვაჟა-ფშაველას ენისა, რომელიც მან ვაჟას თხზულებათა რამდენიმე ტომს დაურთო (1922-1933 წლებში). ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა სათანადო გამოცემაზე აკაკი შანიძე ადრევე ფიქრობდა, სწორედ იმ დროს, როდესაც იგი მთის კილოებს ინტენსიურად იკვლევდა. ეს ჩანს იმ წერილიდან, რომელიც დაწერილია 1915 წ. ზაფხულში, როდესაც მან ვაჟას გარდაცვალების ამბავი გაიგო (წერილის ადრესატია ივ. ჯავახიშვილი). ამავე დროს, „ხალხური პოეზიის“ წინასიტყვაობაში, რომელშიც პრინციპული ხასიათის მრავალი საკითხია დასმული, არის მსჯელობა ხალხური პოეზიისა და მწერლის შემოქმედების ურთიერთგავლენისა და დამოკიდებულების შესახებ, სადაც ავტორი მიუთითებს, ვაჟა ამ პოეზიაზე ჩანს სკოლაგაველილიო. ისიც უნდა შეინიშნოს, რომ ხალხური პოეზიისა და მთის კილოების კარგად მცოდნე აკაკი შანიძეს არასდროს ჰქონია ის სკეპტიკურ-კრიტიკული დამოკიდებულება ვაჟას ენისადმი, რომელიც ჩვენში არაერთგზის გამოთქმულა. „ვაჟა არ ემორჩილება რომელიმე ლიტერატურულ შაბლონს. იგი თავის-თავადია, განუყოფელია; თუ ლექსებსა და პოემებში ლუკა რაზიკაშვილი ფშავლობს, სამაგიეროდ პროზაულ ნაწერებში ის სალიტერატურო ენის ნორმებს იცავს...“ „არც ერთ ქართველ მწერალს არ შეუტანია თავისი კუთხიდან მწერლობის ენაში იმდენი, რამდენიც ვაჟამ...“ „ვაჟა მთურ სიტყვებს ხმარობს (ფშაურს, ხევსურულს), მაგრამ ამით იგი ამდიდრებს სალიტერატურო ენას“ – ამ გამონათქვამებში აშკარად არის გამოჩინებული პატივისცემა ვაჟასადმი, და ამავე დროს დიდი სიყვარული „მთური“ ენისა და პოეზიისა. ამ სიყვარულმა შეაძლებინა მკვლევარს იმ უზარმაზარი მასალის შეკრება და შესწავლა, რომელსაც „ხალხურ პოეზიაში“ მოუყარა თავი. ეს სიყვარული მას სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა; ამ სტრიქონთა დამწერის ხევსურული სახელიც (მზექალა) აქედან მოდის.

„ხევსურული პოეზიის“ მეორე გამოცემა ზუსტად მიჰყვება პირველს, გასწორებულია მხოლოდ ბეჭდვის შეცდომები, აგრეთვე ის შეცდომები პირველ ნაწილში (გამორჩენილი სტრიქონები და მსგავსი), რომელთა შესახებ „შენიშვნებში“ არის მსჯელობა. აქა-იქ დავამატეთ (სათანადო მითითებებით) შენიშვნები, რომლებიც თვით ა. შანიძის მიერ იყო

მიწერილი მის კუთვნილ სამუშაო ცალში. ძირითადი ნაწილის ბოლოშია გადმოტანილი „ღამატებიდან“ რამდენიმე ლექსი, რომლებიც აკაკი შანიძეს მოგვიანებით შეუტანია წიგნში; მაგრამ – რაკი ისინი დამოუკიდებელი ტექსტები იყო – მათი ნუმერაცია ძირითადი ნაწილის სათვალავის მიხედვით გაუგრძელებია (769-788) და სარჩევშიც ასევე უჩვენებია. გარდა ამისა, „შენიშვნებში“ შევითანეთ მითითება იმ ნომრებზე, რომელთა შესახებ „ღამატებში“ კიდევ არის რაიმე მასალა.

მოვერიდეთ ენობრივი ფორმების გასწორებას (გარდა თითო-ოროლა აშკარა უაზრო შეცდომისა); თვითონ ა. შანიძე ხშირად აღნიშნავს, რომ ესა თუ ის ფორმა სიტყვისა არ არის ხეცსურული, მაგრამ გასწორებული არ არის მის მიერ, რადგან მათქვამის სიტყვითაა ჩაწერილი, ან ამოღებულია ძველი პუბლიკაციიდან, სადაც ენობრივ სიზუსტეს ნაკლები ყურადღება ექცეოდაო. არ არის გასწორებული არც გამომცემლის მართლწერა, რომელიც ზოგჯერ თანამედროვე ნორმებს არ ეთანხმება (მაგალითად, კომპოზიტების დაწერილობა), ან არათანმიმდევრულია (მაგალითად, კვესური და ხეცსური).

„ხეცსურული პოეზიის“ ხელახლად გამოცემა ნავარაუდვე იყო აკაკი შანიძის თხზულებათა თორმეტტომეულში, რომლის ბეჭდვა, სამწუხაროდ, ოცზე მეტი წლით შეფერხდა (ოთხმოციან წლებში გამოვიდა ხუთი ტომი). დღეს საშუალება გვქვია მკითხველს მივაწოდოთ „ხეცსურული პოეზია“, რომლის დაბეჭდვა განახორციელა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტმა და მისმა გამომცემლობამ. დიდი მადლობით უნდა მოვიხსენიოთ უნივერსიტეტის გამომცემლობის ყველა თანამშრომელი, რომლებმაც დიდი შრომა გასწიეს ამ რთული ტექსტის დასაბეჭდად მოსამზადებლად, აგრეთვე უნივერსიტეტის ლაბორატორია „ორიონის“ თანამშრომელი მარინე ოდიკაძე, რომელიც დიდად დაგვეხმარა საკორექტურო მასალის კითხვისას.

ეს წიგნი დღევანდელ პირობებშიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია და საჭირო, ვიდრე ამ სამოცდაათი წლის წინათ, როდესაც იგი პირველად დაიბეჭდა. იმედი გვაქვს, რომ ახალი გამოცემა კვლავ გაუღვივებს მკითხველ საზოგადოებას – განსაკუთრებით ახალგაზრდობას – ინტერესს ქართული ხალხური მხატვრული ფოლკლორისადმი. წიგნის ორსავე ნაწილში, მისივე გამომცემლის სიტყვითვე რომ ვთქვათ, მკვლევარი-ფოლკლორისტი, ლიტერატორი, ეთნოგრაფი, ენათმეცნიერი თუ მუსიკის თეორეტიკოსი დღესაც ბევრს თავისთვის გამოსადევსა და სასარგებლოს ნახავს. აკაკი შანიძის უზარმაზარ მეცნიერულ მემკვიდრეობაში „ხეცსურულ პოეზიას“ გამორჩეული ადგილი უჭირავს. ერთი წიგნი „აკაკი პაპამ“ თავის პატარა შვილთაშვილს, აწ სამზოდან უდროოდ წასულს, უსახსოვრა ასეთი წარწერით: „ჩემს საყვარელ შვილისშვილისშვილს დაჩი აღზახაშვილს ჩემს მოსაგონებლად და სასწავლოდ“. „ხეცსურული პოეზია“ სწორედ ერთ-ერთი წიგნია, რომელიც აკაკი შანიძემ „მოსაგონებლად და სასწავლოდ“ დაუტოვა ყველა ქართველ მკითხველს.

მზექალა შანიძე
1 თებერვალი 2009

წინასიტყვაობა

ხალხური პოეზიის სიმშვენიერესა და დიდ მნიშვნელობას ბევრი გრძნობდა ჩვენში, ბევრი კრებდა და ზოგჯერ აქვეყნებდა კიდევ ნიმუშებს სხვადასხვა კუთხიდან, მაგრამ მაინც ჯერჯერობით ცოტაა გაკეთებული ამ დარგში და, რაც გაკეთდა, ისიც გაფანტულია სხვადასხვა გამოცემაში, ძნელი მისაწვდომია ყველასათვის და ამის გამო დასაფასებლადაც ძნელია. კერძოდ, მთაც იქცევდა ამ მხრით ყურადღებას და იზიდავდა მუშაკებს, რომლებიც ხალხისთ და ზოგჯერ დიდი სიყვარულითაც ეკიდებოდნენ ამ საქმეს; მაგ., ხევსურული სათავის შეგვიძლია დავასახელოთ ნ. უ რ ბ ნ ე ლ ი , თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი , ბ ა ჩ ა ნ ა , მოხურისათვის – ა. ყ ა ზ ბ ე გ ი , ფშაურისათვის – დ. ხ ი ზ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი , გ. ა ფ შ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი , ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა , კვლავ თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ; თუშურისათვის – ი. ბ უ ქ უ რ ა უ ლ ი , ი. გ ო მ ე ლ ა უ რ ი და სხვები, მაგრამ ყველა ეს შეკრებილი ლექსები მხოლოდ შავი მასალაა, რომელსაც შემოწმება, შედარება და მეცნიერული დამუშავება ეჭირება, რომ შესაძლო გახდეს მათი სათანადოდ მოხმარება და გამოყენება.

ამ მიზნით განვიზრახე, რომ რევიზია მეყო და თავი მომეყარა პირველად მთელი მასალისათვის, რომელიც საქართველოს ერთ კუთხეს შეეხება, მთას, შემეგვსო ძველი ფონდი ჩემ და სხვათა მიერ ახალ-ჩანაწერი ნიმუშებით, დამერთო სათანადო ახსნა-განმარტებანი და ლექსიკონი და ამგვარად შემოწმებულ-გაცხრილული, გამართული და დალაგებული მიმეწოდებინა მკითხველისათვის, როგორც სანდო მასალა და ამით საფუძველი დამედო ხალხური პოეზიის მეცნიერული გამოცემისათვის და გზა გამეკაფა ფართო და სერიოზული ფოლკლორისტული კვლევა-ძიებისათვის ჩვენში.

ხალხური პოეზია მთაში ოთხ ტომადაა განზრახული: პირველია ეს და შეიცავს ხევსურულ ლექსებს სათანადო ვარიანტებითურთ, მეორე იქნება ფშაური, მესამე – დანარჩენი კუთხეებისა: თუშური, მოხურის და მთიულურ-გუდამაყრული, მეოთხეში კი მოთავსებული იქნება ნაწყვეტები ხალხური ვეფხისტყაოსნიდან, როსტომიანიდან, ეთერიანიდან და სხვა, რაც მწიგნობრული თუ სხვა გზით არის გადასული ზედა ფენებიდან და თავისებურად გადაკეთებული და გადასხვაფერებული ხალხში. იმავე ტომში იქნება მოქცეული ინდექსები საკუთარის (აღამიანთა და გეოგრაფიულის) სახელებისა, რომელიც ყველა ტომს ერთად ექნება გაკეთებული, ვრცელი გამოკვლევა ლექსთა ფორმისა და შინაარსის შესახებ და აგრეთვე ენის მიმოხილვა გრამატიკა-ლექსიკის თვალსაზრისით. ლექსიკონში შეტანილი იქნება ისეთი სიტყვებიც, რომელიც სადმე ლექსში შეიძლება

არ გვხვდებოდეს, მაგრამ ჩემ მიერაა მთაში შეკრებილი. შიგვე მოქცეული იქნება მთის მწერალთა ნაწერებიდან (ვ ა უ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს , ბ ა ჩ ა ნ ა ს და ა . ყ ა ზ ბ ე გ ი ს თ ხ ზ უ - ლებათაგან) ამოკრებილი სიტყვებიც. ამის გამო ლექსიკონს ფართო მნიშვნელობა მიენიჭება და დიდ დახმარებას გაუწევს იმ გაცხოველებულ ტერმინოლოგიურ მუშაობას, რომელიც ჩვენში წარმოებს ამჟამად.

პირველ ტომში შესულია უმთავრესად ხევსურული მასალები. ხევსურულიო, რომ ვამბობ, იგულისხმება ხევსურებს შორის გავრცელებული და ხევსურისაგან გაგონილი. წარმოშობით კი უუჭველია ზოგი მათგანი სხვა კუთხიდანაა: ფშავიდან, თუშეთიდან, თუ სხვა მხრიდან. ამასთანავე ერთად, თუ ცნობილია ჩემთვის ლექსის ვარიანტი რომელიმე სხვა მხრიდან, იგიც მოყვანილია და ნაჩვენები შენიშვნებში. საზოგადოდ, ერთი რომელიმე ლექსის ვარიანტები ერთადაა მოთავსებული. ასეთი მეთოდის წყალობით მკითხველს და მკვლევარს საშუალება ეძლევა, გაითვალისწინოს ლექსის სვე-ბედი მთელი მისი გავრცელებულობის არეზე და ადვილად წარმოიდგინოს ყველა ის ცვლილებანი, რომლებიც განუცდია მას სხვადასხვა კუთხესა და სოციალურ გარემოში მოხვედრის გამო. ამავე გეგმით იქნება გამოცემული დანარჩენი ტომებიც; მაგალითად, მეორეში ძირითადი ფშაურის ფონზე გაშლილი იქნება მთელი შედარებითი მასალა სხვადასხვა კუთხიდან და მათ შორის ხევსურეთიდანაც. ერთი სიტყვით, გამოცემის დროს სახელმძღვანელო აზრად მიღებულია, რომ მოცემულ იქნეს ამომწურავი ცნობები ხალხური პოეზიისათვის ამა თუ იმ კუთხის შესახებ, მაგრამ ისე კი, რომ თუ რომელიმე ლექსი რამოდენიმე ვარიანტადაა ცნობილი (იმ პირობით კი, თუ თითოეული ამ ვარიანტთაგანი რაიმე ახალს გვაძლევს), ყველა ერთად იყოს თავმოყრილი. ამით საშუალება გვეძლევა ნათელი წარმოდგენა გვქონდეს როგორც თითოეული კუთხის შესახებ, ისე თითოეული ლექსის ვითარების შესახებაც. თავისთავად ცხადია, რომ ერთხელ დაბეჭდილი ვარიანტი სხვა ტომებში აღარ იქნება განმეორებული.

ქართულ ტომებს მთაში ბევრი რამ აქვთ საერთო ერთმანეთთან და განსხვავებულიც ერთმეორისაგან; მაგალითად, ხევსურები ბევრად განსხვავდებიან თავის მეზობლებისაგან ენით, ჩაცმა-დახურვით, ზნე-ჩვეულებით, სარწმუნოებრივი შეხედულებით, თუ სხვით, მაგრამ ბევრი რამაც აერთებს მათ ფშავლებთან, თუშებთან, მოხვევებთან და მთიულ-გუდამაყრელებთან. პოეზიაში თავს იჩენს როგორც განკერძოებული და განსხვავებული, ისე საერთო ხასიათის მოვლენები. ამიტომაა, რომ ერთ რომელსამე ტომში წარმოშობილი სიმღერა-ლექსი ადვილად ვრცელდება დანარჩენებში. დ. ა ლ ბ ა ნ ე ლ ი აღნიშნავდა, რომ „საზოგადოდ, თუშ-ფშავ-ხევსურების სიმღერები დღეს ისე გადახლართულია ერთმანეთში, რომ მათი გარჩევა ძნელია, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ კერძო შემთხვევაში დარწმუნებით შეუძლიან კაცს ესა თუ ის სიმღერა მიაწეროს ერთ-ერთ მათგანს“-ო (კვალი, 1897, №13). რადგანაც, მაშასადამე, მთის პოეზიაში ბევრია საერთო როგორც ფორმით, ისე შინაარსით, ამიტომ ვრცელი მიმოხილვა მთის ხალხური პოეზიისა მეოთხე

ტომში იქნება მოცემული, ახლა კი რამოდენიმე სიტყვით შევეხები ამ ტომში მოთავსებულ ხალხურ პოეზიას.

ხალხური პოეზიაო, რომ ვამბობ, ვგულისხმობ ისეთ პოეზიას, რომელიც გაჩნდა, განვითარდა და ტრიალებს სოფლის მუშა ხალხში, გლეხობაში, იმ სოციალურ წრეში, რომელიც შრომასა და ჯაფაშია და მეტწილად წერა-კითხვის უცოდინარია. ეს ის პოეზიაა, რომელიც ჩვეულებრივ ზეპირი გადაცემით ვრცელდება ერთი კაციდან მეორეზე და ძველი თაობიდან ახალზე. მისი შემნახავი და დამცველი მრავალ პირთა მეხსიერებაა და ეს არის მიზეზი, რომ მისი ფორმა და შინაარსი ცვალებადია და ადვილად ეგუება ამა თუ იმ კუთხის გემოვნებას, თუ სოციალური ფენის მიდრეკილებას. ზეპირი გავრცელება ხალხური პოეზიისა, მისი უწიგნოდ დასწავლა და გადაცემა თავის დაღს ასვამს ტერმინოლოგიასაც: ლექსს ა მ ბ ო ბ ე ნ (135, 41; 513, 11; 534, 15; 538, 12; 565, 1; 650, 6), ი ტ ყ ვ ი ა ნ (585, 2; 643, 1). ან ლექსის თ ქ მ ა ი ც ი ა ნ (452, 15; 468, 1; 470, 46; 597,3), ამიტომ ლექსის შემთხვევლს ეწოდება მ ა თ ქ ე ა მ ი (ვარ. მოთქვამი, მათქომი, მოთქომი, მაგ., 80, 20; 103, 17; 104, 9; 128, 24; 136, 41; 162, 19; 186, 13; 194, 16; 196, 7; 204, 19; 249, 20; 351, 12; 777, 6; 778, 21 და სხვაგანაც), ან მთქმელი (455, 57; 477, 59; 541, 44), ან კიდევ მ ა უ ბ ა რ ი (110, 18), მაგრამ ამ ძველი ტერმინების ნაცვლად ახალიც ჩნდება: მ ა ლ ე ქ ს ე ბ ე ლ ი (135, 40; 164, 40; 165, 16 და ბევრგან სხვაგან), მ ა ლ ე ქ ს ა რ ი (325, 12; 448, 14; 467, 60); მ ე ლ ე ქ ს ე (ვარ. მ ო ლ ე ქ ს ე, მაგ., 209, 35; 225, 63; 228, 44 და ბევრგან კიდევ), მ ე შ ა ი რ ე (222, 12), ან კიდევ ძველის გვერდით ახალი ჩნდება: პ ო ე ტ ი ს - მ ო თ ქ ე ა მ ი (! 546, 36), ან პ ო ე ტ ი მ ა თ ქ ე ა მ ი (608, 22). ლექსის თ ქ მ ი ს ა ნ გ ა მ ო თ ქ მ ი ს გარდა (224, 1; 514, 41; 568, 1) იციან ჩ ა მ ო თ ვ ლ ა ც, ან და თ ვ - ლ ა ც და აქედან ნაწარმოებია ჩ ა მ ა მ თ ვ ლ ე ლ ი (135, 41; 454, 17; 456, 16; 469, 2). ლექს-სიმღერების უწიგნოდ გავრცელება შორს მანძილზე და ბ ა რ ე ბ ა ს გულისხმობს: გ ი ბ ა რ ა (217 ბ, 39; 602, 1); და გ ი ბ ა რ ა (786, 1), და გ ი ბ ა რ ე ბ და თ (569, 8), და მ ი ბ ა რ ე ბ ა ვ (533,12), და უ ბ ა რ ე ბ ა ვ (210, 20; 350, 11; 359,28; 521, 30), „უთხარით ბესარიონსა და ბ ა რ ე ბ უ ლ ი ჩემია“ (446, 1), თუმეში და ს ა - ბ ა რ ე ბ ი (364, 2) და სხვ. გამონაკლისის სახით შეიძლება მიწერაც იყოს (მოუწერავის: 564, 1), მაგრამ ეს ახალი მოვლენაა.

ამ წიგნში შემოკრებილია ყველაფერი, რაც მოეძებნე და შევაგროვე წყობილ სიტყვად ასხმულ ნაწარმოებთაგან ხევსურეთში და რაც მხატვრული ფოლკლორის ერთ მთავარ ნაკადს შეადგენს.

* * *

ხევსურული პოეზიის ძირითადი თემა მამაცობაა ანუ გმირობა და ამ საგმირო ხასიათის სიმღერა-ლექსებით იწყება წიგნი. თავშივე მოცემულია სიმღერები ხევსურთა

თავგანწირული ბრძოლისა ფეოდალების წინააღმდეგ მე-17 საუკუნის ოციან წლებში, როდესაც არაგვის ერისთავს ზურაბს უნდოდა დაემორჩილებინა მთა და ზარკი დაედო მისთვის. კლასთა ბრძოლის ამ ეპიზოდს მიძღვნილი აქვს 23 ლექსი ვარიანტებითურთ, რომელნიც მეტად საყურადღებონია მრავალმხრივ. ხევესური ახლაც თავმოწონებით იგონებს იმ ამბავს, რომ მათ წინაპრებს

უქოცავ აზნაურები დაბლა აკუშოს წყალზედა (6,4).

ან კიდევ:

ერისთვის აზნაურებსა ყორნებ პწყლით ეზიდებისა (7,12).

სასტიკი იყო ზურაბის შეტევა ხევესურებზე და სხვა მთიელებზე, მაგრამ ძლიერი იყო მოგერიებაც. ზურაბი რომ ბევრს ვერას გახდა ძალით, ხერხს მიჰმართა, — მოინდომა „დაბალითუბა“ ანუ მოტყუება. მან დაიბარა გამოჩენილი ხევესურები თრუსოს, მიიწვია ნადიმზე და დანდობით იარაღი დაახსნევინა.

კმლებს ნუ დაიქსნით, კევესურნო, — ზურაბ არ დაინდობაო (18,17).

მაგრამ სტუმარ-მასპინძლობის წესზე აღზრდილი ხევესურები მასპინძლის მხრივ სტუმრის ღალატს აბა რას მოიფიქრებდნენ? გადარჩა მარტო ალუდა ალექსაური, რომელმაც ზურაბს მეღვინე მოუკლა და გამოიქცა. დღესაც ჟრუანტელსა ჰკერის კაცს მთელი ამ ამბის მოგონება და აბა მაშინ რა უნდა ყოფილიყო? ამიტომ გასაგებია ის სიხარული, რომლითაც მთელი მთა ზურაბის მოკვლის ამბავს შეჰხვდა:

კაცი წავიდეს თუშეთში, ფშავ-კევესურეთში ჩაფარი:

საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, ძილ დააძინეს მაგარი.

ფშაველ-კევესურთა უთხარი, წელთით დაიქსნან აბჯარი;

ფშაველ-კევესურთა ქალ-ზალმა ძილ დაიძინან მაგარი.

(20,17–20).

მშვენიერი ნიმუშია აგრეთვე ხალხურ პოეზიაში კლასთა ბრძოლის გამოხატვისა შიოლა ღუდუშაურის შესახებ მოღწეული ლექსები (№№40-42), განსაკუთრებით კი „შიოლა და მთრეხელი“ (№42), სადაც დიდი ოსტატობით არის გადმოცემული თავგასული ბატონის მოკვლა მთრეხელის მიერ. ეს ამბავი ისე ძლიერად აღბეჭდილა ხალხის მეხსიერებაში, რომ მე-17 საუკუნიდან მოღწეული ძველის ლექსის გვერდით ახალი რედაქციაც გაჩენილა ივანე ფიცხელაურისა (№ 04, გვ. 392), რომელიც დიდი მხატვრული გემოვნებით არის შესრულებული და სადაც, სხვათა შორის, შემდეგს ვკითხულობთ:

შიოლა ღუდუშაურო, სკამს დასჯე ერისთვისასა,
აზნაურობას ხფიქრობდი, ბატნობას მოკებისასა,

მომმეთ მონობას ხფიქრობდი, გარიყვას ნამუსისასა.
შენ არ იცოდი, მოკენი ყმობას არ იზმენ ცხვისასა:
სისხლის მწოველსა ბატონსა მსწავლებს ჩვენ უზღვნით
ჭკვისასა,
აზნაურობის ძებნაჩი გზას მაგცემთ სამარისასა
და სხვა.¹

ფეოდალების წინააღმდეგ ბრძოლას ამჟღავნებს აგრეთვე ლექსი №262, სადაც თიანელი ჭავჭავაძე გაუმადლარ ღორად არის წარმოდგენილი.

ამგვარი ხასიათის ლექსებს უპირისპირდება ლექსები ერეკლე მეორის შესახებ, სადაც ჩანს, რომ მოქნილი პოლიტიკის წყალობით ერეკლეს თავის გავლენის სფეროში მოუქცევია ხევსურები, როგორც ომში მეტად გამოსადეგი ხალხი. მიუხედავად ამისა უკმაყოფილობა და პროტესტი ბაგრატიონთ წინააღმდეგ მაინც გაისმის. ერთ ლექსში (№59 ზ, 26-27), მაგალითად, ვკითხულობთ:

ამაგ სიმღერის მათქვამსა ნღობა მეც მქონდა კმლისაო.
წამართვეს ბაგრატიონთა. ცოდვა ეკიდოს მკედრისაო!
შაბებს თავის თავადსა, ყურალაღაის შვილსაო.²

მთაში უკანასკნელ ხანებამდე საშუალო საუკუნეების ნატურალურ-გაცვლითი მეურნეობა არსებობდა და ამ საწარმოო საფუძველზე გაშლილი საზოგადოებრივი ურთიერთობა და სული ტრიალებდა. ერთი გვარის მეორე გვარზე დაცემა ადგილ-მამულის თაობაზე თუ სისხლის ასაღებად, ერთი ტომის მეორეზე გალაშქრება ბევრის დასადებად თუ ცხვარ-საქონლის გამოსატაცებლად ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. აი ეს მხარე ხევსურთ ყოფა-ცხოვრებისა ძლიერად არის წარმოდგენილი ამ წიგნში. მთელი რიგია ლექსებისა და სიმღერებისა, რომლებიც გვაწვდის ცნობებს გალაშქრებაზე და დარბევაზე. მაგალითად:

¹ მომყავს აქ ერთი ვერსია გადმოცემისა მთრეხელის შესახებ, რომელიც შ. დოლაქიძეს ჩაუწერია ი. ფიცხელაურის ნააზობის მიხედვით: ივანობა დღეს შიოლას გამოუცხადეს მოხვედებმა: „შენაო აზნაურობა მიგიღია და თუ თავს არ დაანებებ, მოგკლავთო (შიოლას ერისთავმა მისცა აზნაურობა). მამრე შიოლამ უარი უთხრა: თქვენს ამეებსა არ უყურებო და ძალით დაგიმორჩილებთო. მაშინის გადაწყვიტეს იმის სიკვდილი და ერგა, ერთი მთრეხელი იყვის. ის იყვის კარკუჩელი, დისწული კვესურებისა და კვესურეთს იყო გაზრდილი, გორად ყამარაული. იმისი პაპა, კვესური, მან(ღ) კარკუჩას მდგარიყო, შიოლას ეყვარა კარკუჩითა და გეგდა. ამისთვი იმის ჯავრი ქქონდა მთრეხელსა და იმიტომ თქო: მე უწილოდ გავალიო. შიოლას ძმისწული ჰყვანიყო და იმას შეეტყობინა შიოლასთვის ეს ამბავი“ (სხვა ვერსიები ნ. გვ. 387-389).

² ვაჟა-ფშაველას თავის „ძალღიკა ზიმიკაურ“-ში თითქოს ეს ამბავი უნდა ქქონდეს გამოყენებული: თუკი ლაშქარში უუნდოდი, რად გამამართვა ხმალია? გულს რად მიფუჭებს, ისეთი ან რა დაადგა ძალია?

1) ხევისურები ილაშქრებენ ქისტებზე (ლილღვლებზე, მითხოვლებზე და სხვ., №№38, 95, 122, 128, 146, 150, 161, 167, 171, 185, 186 და სხვ.), თუშებზე (№30), არხოტზე, რომელიც ნაწილია ხევსურეთისა (№№88, 89, 135, 136, 137, 176), გუდამაყარზე (№№ 114, 198), მოხევეებზე (№№ 125, 170).

2) ქისტები (ლილღვლები, მითხოვლები, ახვანი) ილაშქრებენ ხევსურეთზე (№№80, 107, 130, 139, 143, 156-159, 175, 177, 182, 777).

3) თუშები ილაშქრებენ: დალისტანზე (№№75, 84, 243, 244), ქისტებზე (№778), ფშავეზე (№141).

4) ლეკები და საზოგადოდ დალისტანელები ესხმიან: ხევსურეთს (№№82, 155, 162, 168, 183), თუშეთს (№№115, 118, 133), კახეთს (№132).

5) ფშაველები ილაშქრებენ: ხევსურეთზე (№№148, 151, 180), ქისტებზე (№ 149).

არის შემთხვევები, როცა თუშები და ხევსურები შეერთებული ძალით იბრძვიან ბახტრიონის ასალეხად თათრების წინააღმდეგ კახეთში (№24), ან ქისტების წინააღმდეგ (№179), ან კიდევ ფშაველები და ხევსურები ეშველებიან თუშებს გასაჭირში (№254).

ზნირია მზირობისა და სისხლის აღების ამბები (№№ 72, 91, 108, 109, 164, 177, 180, 181, 194, 197, 198), ფართო ადგილი უჭირავს საქონელზე თავდასხმის ამბებს (ცხენის ჯოგზე, ხაროვანზე თუ ცხვარზე; №№ 111, 201, 203, 204, 205, 206, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 248, 670, 778), ვხვდებით აგრეთვე ტყვეობის ამბებს როგორც ქალებისას, ისე ვაჟებისას (№№37, 39, 163, 265). ამათგან ერთი ისეთია, რომ ჟრუანტელს მოჰგერის კაცს. მართლაც, აბა რა არის იმაზე საშინელი, რომ კაცი იძულებული გახდეს საკუთარი ქალები დახოცოს, ოღონდ ამით კი გადაარჩინოს მტრის ხელში ჩაცვივნას (№77).

კაცის მოკვლის დროს ჩვეულებად ჰქონდათ ხოლმე მოკლულის შეწირვა თავისთვის ან ვინმე მახლობლისთვის. შეწირული ვითომც მსახური უნდა იყოს საიქიოს და, სხვათა შორის, წყალი უზიდოს იმას, ვისაც შესწირეს. ამ ჩვეულების გამოხატვას ვხედავთ შემდეგ ადგილებში: 108, 20; 132, 10; 194, 13; 199, 10; 211, 30-34; 225, 49; 605, 17. მკვდრისადმი შეწირვის უმაღლეს ხარისხს წარმოადგენს დატყვევებული მტრის დაკვლა მკვდრის საფლავზე (№143).

წიგნში ბევრგან არის საუბარი მარჯვენის მოჭრაზე, როგორც მტერზე გამარჯვების უმაღლეს ნიშანზე: 30, 15; 75, 4; 150, 12; 778, 16 (ნ. კიდევ №214 შნშ.). ერთგან პირდაპირ ნათქვამია:

ქელ მასჭერ, ნასკვაურისძევე, – უკელოდ სახელ არ არსა.

(99, 10)

ხოლო მეორეგან ვტყობილობთ, რომ მართო ხელის მოჭრა არ აკმარეს, არამედ თავიც მიაყოლეს თან (№264, 28). ხელს მკვდარს სჭრიდენ, თუმცა წესის დარღვევასაც ჰქონია ხოლმე ადგილი: ლუხუმი ცოცხალი ყოფილა, როცა ხელი მოუჭრიათ (91, 7).

ამ აუარებელ დაცემა-აკლების ამბებში თავს იჩენს გონიერული მოქმედებაც, სადაო საკითხები გადაწყვიტონ და მეზობლური ურთიერთობა მოაგვარონ არა ხმლით, არამედ მოლაპარაკებით და ერთმანეთის გაგებით (№265, ბჭობა არხოტისა და ლილღოს შესარი-გებლად).

ერთ-ერთ თავის ეთნოგრაფიულ წერილში ნ. ურბნელი ამბობდა, რომ „ხევსურის ოჯახი უფრო ეკონომიური კავშირია, ვიდრე ზნეობრივი, ეკლესიური. ცოლი ეკონომიური ძალაა, როგორც თვით ოჯახით და სადაც ოჯახი ამ ნიადაგზედ არის აღმოცენებული, იქ ხომ ზნეობრივი ძალა უპირატესობას უთმობს ეკონომიურსო. კიდევ ამიტომ ხევსურისათვის „ჯვარ-დაწერილის“ ცოლის გაგდება ისეთივე ადვილია, როგორც კრახულად (იგულისხმე: ჯვარ-დაწერილად. ა.შ.) შერთულისაო. უმეტესად ცოლს აგდებენ რაიმე ეკონომიურის მოსაზრების გამო“-ო (ივერია 1887, №8). მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ არა მარტო ცოლ-ქმრული დამოკიდებულება, არამედ მთელი ყოფა-ცხოვრება ხევსურეთში და საზოგადოდ მთაში) ეკონომიური პირობებით არის განსაზღვრული. მთიელების საზოგადოებრივი ურთიერთობა და განსაკუთრებით ხევსურებისა გვაროვნულ პრინციპზეა აგებული, რომელიც თავის მხრივ თემობრივ მიწათ-მფლობელობაზეა დაყრდნობილი. როგორც ეს პრინციპი, ისე მისი ეკონომიური საფუძველი საკმაოდ შერყეულია, რაიცა გამოკვლევებიდან ჩანს. ბევრია დაწერილი მთების შესახებ, მაგრამ შედარებით ცოტაა ისეთი გამოკვლევები, სადაც ეკონომიური ვითარება იყოს საკმაოდ აწერილი და გამოკვლეული. ყველაზე უფრო დაწვრილებით ცნობებს და თანაც საკმაოდ სანდოს, ფაქტიური მხარის აღნუსხვის მხრივ, მ. მაჩაბელი გვაწვდის¹. მთავარი ძარღვი ხევსურთა ავლადიდებისა შესაქონლეობასა და მიწათ-მოქმედებაზეა დამყარებული, მაგრამ ერთიც და მეორეც უხსოვარი დროის ფორმებშია ჩამოსხმული.

შესაქონლეობას, თუ იგი ძირ-ფესვიანად იქნა გადაკეთებული და რაციონალურად დაყენებული, რა თქმა უნდა, კარგი პირი უჩანს მომავლისათვის ხევსურეთში, რადგანაც მშვენიერი საძოვრები და სათიბები მოიპოვება, მაგრამ აქამომდე მეურნეობის ამ დარგს უმთავრესად შინაური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება ეკისრებოდა. საქონლიდან მთავარი ყურადღება ექცეოდა ხარს, ფურს, ცხვარს და რამოდენადმე ცხენსა და ჯორს. ხარის მთავარ დანიშნულებას ხვნა შეადგენდა, ფურის მოშენებას რძის პროდუქტების მოცემა ჰქონდა აზრად (განთქმულია თავის ღირსებით ხევსურული ერბო), ცხერის მატყლი შინაური შალის საქსოვად იხმარებოდა, რომლისაგანაც ტანისამოსს იკერავდნენ, ხორცი კი უმთავრესად შეწირულებათათვის მიდიოდა ხატობებში და აგრეთვე ქორწილში და მიცვალებულის „რიგებში“, ხოლო ცხენსა და ჯორს უმთავრესად სატრანსპორტო საქმეები ევალებოდა.

¹ Экономический быт государств. крестьян Тионетского уезда: Материалы для изучения экономич. быта госуд. крестьян Закавказ. края, т. V, 1887, გვ. 515-571.

სახნავ-სათუსი მიწა ცოტაა ხევსურეთში. ჩემს ხევსურეთში ყოფნის დროს ყველა უმიწობასა და აქედან წარმომდგარ უმწეობასა და უკიდურეს გაჭირებას შემომჩიოდა. მთავარი მარცვლეული, რომელიც ხევსურეთში მოჰყავთ, ქერია, შემდეგ კი სვილი (ანუ ჭყავი). დიკა გამონაკლისის სახით გვხვდება უფრო დაბალ ადგილებში. ბოსტნეულიდან შეიძლება კართოფილი დაეასახელოთ. ეს არის და ეს. მიწის სივიწროვის გამო მოსავალი ნახევარ წელსაც ვერ ჰყოფნის მოსახლეობას, დანარჩენი უნდა ყიდვით იქნეს შეესებული. ვ ა ჟ ა აღნიშნავდა, რომ „ხევსური პურის ყიდვას ვერ ასდის. ხშირად იმას ერწო-თიანეთიდან და კაკავიდან ზურგით მოაქვს ქერი, საზრდო ჯალაბობისთვის“-ო (ივერია 1886, №199). მ. მ ა ჩ ა ბ ე ლ ი ამბობს, რომ მიწის საკითხის გამო ფშავლები და ხევსურები მტრებად არიან გადაკიდებულნიო (გვ. 370). იმავე ავტორს აღნიშნული აქვს, რომ „არა მარტო ფშავლები იყვნენ მტრულად განწყობილნი ხევსურებთან, არამედ სხვადასხვა გვარის წარმომადგენლები აქაც და იქაც მუდმივ ჰმტრობდნენ ერთმანეთს. ამ მტრობას, მიწის სივიწროვით გამოწვეულს, მათ სარწმუნოებრივი ხასიათი მისცეს“-ო (ib.). ბევრ ლაშქრობას, რომელზედაც ჩინებული სიმღერებია ამ წიგნში, სწორედ უმიწაწყლობით გამოწვეული მდგომარეობა უძევს საფუძვლად. ლაშქრობამ უნდა შემოსავალი მისცეს, ქონება შეჰმატოს, ეკონომიურად გააძლიეროს, შეუვსოს ის ნაკლი, რომელსაც მესაქონლეობა და ხენა-თესვა არ აძლევს. საილუსტრაციოდ შეიძლება დავიმოწმოთ, რაც არღოტლებს მ. მ ა ჩ ა ბ ე ლ ი ს ა თ ვ ი ს უამბნიათ: სამასიოდე წლის წინადო გუდანის ჯვრის მოგანძურებმა გამოილაშქრეს ჩვენზე, გვძლიეს და წაგვართვეს ნახევარი საძოვრებისა ანგელოზის ხევსა და არჭილოს ხევშიო. მას შემდეგ ამ საძოვრების შემოსავლის ნახევარს გუდანის ჯვარს ვაძლევთო (ib.)¹. რაღა სხვა დავიმოწმოთ? საუკეთესო მოწმეები თვით ამ წიგნში მოთავსებული სიმღერებია:

ამბობდა გუდანის ჯვარი: დიდი ორ, როგორც ყენი.
 მითხოს გადავლა მეწადა, რა გამოვიდას მთა-ველი²,
 ვაცი და ვერძი დასუქდას, ბატკანს ზედ ესხას კრაველი.
 (№ 178)

ფშავლების ქმოსტზე ლაშქრობის მიზანს საქონელი შეადგენს: „ქმოსტი ძეს საქონიანი“ (180,2); უხათზე დაცემას ცხვრის წამოსხმა მოჰყვა: „ცხვარი აგიღავთ უხათით, მაგიდისთ ფარებულასა“ (171,4), პირ-აქათელი ხევსურების არხოტზე გალაშქრების მიზანია გაბეგრა: „გაბეგრან არხოტიენები, კვამლზე აიღან ცხვარია“ (176,5). ახალა შუქიაური იმით არის ქებული, რომ მითხოში ცხვრის მოზვერვა იცის (47,6), შალვათ ხახონი მითხოსაკენ მზირს მიუძღვება, რადგანაც „მითხოველთ მემცხვარეებსა ნიავეი უქრისთ მთისაო“ (111, 7), გუროვლების გალაშქრებას (№ 128) მათქვამი ასე აბოლოებს:

¹ თითქო ამ ამბავზე უნდა მიგვეთითებდეს ლექსი № 257.

² ე.ი. როცა თოვლს აიღებს და გამოზაფხულდებაო.

ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერ-კაცი ბანზე ზისაო,
ძმა მეც მამიკლეს ქისტებმა, ყველას თავისი სწყინსაო.
ველარ ვხელავდი ღამესა, აღარც ანდე მაქვ გზისაო,
თორემ მეც წასვლა მეწადა, – სადგომ მეც ვიცი ცხვრისაო.

არშასა და სნოზე ხევსურთ გალაშქრების შედეგად „თავ-კან აჩხოტის მინდორსა კარ-ცხენებს ლალეველიანო“ (170,15), გოშტიკაურნი სწყევენ თემბოლათაიშიელს: „შარშ გადმოღლაღე კარ-ცხენი, ვალ გადმოგვიდე მტრისაო“ (192,20), ქისტები ესხმიან ფშავლების ცხვარს (№№ 204-206), ლაგაზიანთ ცხვარს (№139), წოვა-თუშები იტაცებენ ქისტების ცხვარს (№778), მითხოვლები – არდოტლებისას (№130), ახვანი შატილზე ილაშქრებენ, რადგანაც შატილლებმა ბეგრის ძლევა შეუწყვიტეს კომლზე თითო ცხვარი (№172) და სხვა. ეკონომიური სარჩული ჰქონდა გუროვლებსა და შატილლებს შორის ატეხილ ომს, რომელმაც ბერი იმსხვერპლა (ნ. № 612, ომი კელის წყალზე), ეკონომიურმა პირობებმა გამოიწვია ბურჯურ-უკენახოვლების ხოცა (№ 745) და სხვა და სხვა.

თუ რაოდნად დიღია ეკონომიური გაჭირება ხევსურეთში, მკითხველს შეუძლია თუნდაც იქიდან გაითვალისწინოს, რომ, როგორც მკვლევრები ერთხმად აღნიშნავენ, – და ამას მეც ვადასტურებ, – შვილების გაჩენა ხელოვნურადაა შეზღუდული და თითქმის არსად შინაურ ფრინველს არ აშენებენ და ძაღლი და კატაც იშვიათად თუ სადმე ვისმე ჰყავს, რადგანაც მათი გამოკვებისათვის კი არა, თავისთვის არა აქვთ საკმარის სარჩო. რ. ე რ ი ს თ ვ ი ს „სამშობლო ხევსურისა“ უფრო პოეტური იდეალიზაციაა, ვიდრე სინამდვილეზე დამყარებული დაკვირვება: ხევსურებმა ეკონომიური გაჭირვების გამო¹ ბევრმა მიატოვა „სალი კლდიანი“ სამშობლო, და დაეშვა ბარისაკენ და ახალშენები შექმნა ერწოში თუ ცივ-გომბორის კალთებზე კახეთში.²

სატრფიალო ლექსები (№№ 323–445, 723–730, 785, 788) შედარებით ნაკლები ოდენობითაა წარმოდგენილი. ამ დარგში ხევსურები ჩამოუვარდებიან ფშავლებს. მაგრამ ჩამოუვარდებიან არა იმიტომ, რომ ხევსურებს არ შეეძლოთ ფშავლებივით მოხდენილად თქმა ლექსის სიყვარულის შესახებ, – არა, ეს დარგი ჰოეზიისა არ არის ხევსურის მეომრული ბუნებისათვის მაგრე მიმზიდველი. აი როგორ დაპირისპირებულია ყმა კაი და ცუდი:

კაი ყმა ლაშქარ მოკვდების, სწორების მჯობინობასა,
ცუდაი – საცხვრის ყურესა, ქალებში ლოგინობასა.
(№ 284)

¹ იმდენად სისხლის ძიების შიმის გამო არა (ნ. შენიშვნა № 204-სთან), რამდენადაც საერთო ეკონომიური სივიწროვის მიზეზით.

² დღეს უკვე ოციოდე ადგილას არიან ხევსურები ჩამოსულნი კახეთში; ესენია: თეთრი წყლები, ვეძები, სახადი, კვერნამეული, ბულაანი, იფნის გორი, ზავის წყარო, საკვერე, ალოტა, ასხაბარი, ჭიაურა, ჭართალა, ფიჭვიანი, ყუდრო, ვერონა და სხვა.

ან კიდევ:

კაი ყმა კმალსა ჩახედავს: „ნეტარ, გამიჭრის თუ არა?“
ცულაი – ქალის უბესა: „ნეტარ, შამიხვევს თუ არა?“
(№ 286)

ან კიდევ:

ვაშკაცს რას გამოადგების... გამჩვენეობა ქალისა?
(№ 288) და მისთ.

აფშინათ აბა ასე მიჰმართავს მინდიასა და უშიშას (563,39):

ქალჩი მკვეხრებო ვაუებო, კისერ არ მომიხარათ!

ხევსურს მოსთხოვეთ ლექსები უფრო ზმლის ქნევისა, ფარის ფარებისა, ომისა და ცდის შესახებ, სადაც მას ვერვინ შეეღრება. მაგრამ სატრფიალო ლექსებიც საკმაოდ მოეპოვებათ. განსაკუთრებით ყურადღებას იპყრობს ლექსები ხევსურული ჩვეულების შესახებ, რომელსაც სწორფრობას ეძახიან და რომელიც ფშაურ წაწლობას მოგვაგონებს.¹ ქალების მიერ ნათქვამი ლექსები ზომ ბლომად გვხვდება საზოგადოდ ხევსურეთში და ამ წიგნშიც მოიპოვება, მაგრამ მათი შემოქმედება შედარებით უფრო მრავლად სატრფიალო დარგშია წარმოდგენილი. ქალები თავის ლექსებში განსაკუთრებით დასტირიან თავის უბედობას იმ საუკუნოებით გამტკიცებული ჩვეულების გამო, რომელიც მოითხოვს მათგან ქოხებში განიზვნას თვიურისა და მშობიარობის დროს.

სამრელო ჩამამიშალა ჩამამდინარმა წყალმაო,

ჩივის ერთი (349,2),

სამრელოს კარში ჩამავჯე, გამზრალი ორ, გაყინული,
აღარც ჯვალბთ მამიგონეს დაცილებულ-გაწირული,

მოთქვამს მეორე (№ 348),

საბოსლომ ჩამამაბერა, – ნიავ სცოდნია მთასაო,

ქვითინებს მესამე (№ 353,3).

ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი უფრო ბარშია გავრცელებული, მაგრამ მთაშიც გვხვდება და კერძოდ ხევსურეთშიც. ამის ნიმუშებია აქ №№ 407, 408, რომელთაც მოსდევს ამგვარივე ხასიათის გაშიარება ქალისა ვაჟის მიერ (№№ 409, 410), ან ვაჟისა ქალის მიერ (№№ 412-417), მაგრამ ესენი კენტ-კენტად არის წარმოდგენილი, – არა ჩანს, თუ რომელი რომლის პასუხია.

¹ სწორფრობის ლექსებში „მობილი“ ვაჟსაც აღნიშნავს და ქალსაც (ჰო, ქალსაც!).

საღდათობისა და ომის ლექსებში (№№ 446-478, 674, 779) გაშიშვლებულია იმპერიალისტური სახელმწიფოს ზრახვები და მისწრაფებანი, სიტყვა და საქმე. აქ არის ლექსები, რომლებიც რუსეთ-ოსმალეთის ომზეა ნათქვამი (№ 465), რუსეთ-იაპონიისაზე (№ 674), უმრავლესობა კი საღდათად გაყვანას, საღდათის დაბეჩავენას და მსოფლიო ომის ამბებს ეხება. საღდათობის ლექსებს შორის განსაკუთრებით ერჩევა № 452 (ფშაური წარმოშობისა), სადაც საღდათის დამონავება და დამცირება უფროსების მიერ ძალიან მხატვრულად არის გადმოცემული. 465 ნომერში მშვენივრად არის დასურათებული კერძო მაგალითზე, თუ რა უბედურებას ატეხს მშრომელ ხალხს ომიანობა.

მსოფლიო ომის საშინელებანი ისეთი სიმკვეთრითაა გადმოცემული, რომ მსგავსი რამ მე არაფერი ვიცი ქართულ ლიტერატურაში. არც გასაკვირია: ლექსების ავტორები უშუალო მონაწილენი იყვნენ ომისა და თავისი თვალით ხედავდნენ ომის მიერ თავს დატეხილ უბედურებას და განადგურებას. იმას ვერ ვიტყვით, რომ იმპერიალისტური ომის მიზნებში და რაობაში ისინი ნათლად ერკვეოდნენ, მაგრამ ბუნებრივი ალლო მაინც თავს იჩენს და ერთ მათგანს მწარედ ათქმევინებს (№ 779):

მე ხო მშიერა დავდივარ, რას მიშველს ჯვარ-მენდალია?

შინ მივალ დახიჩაული, საქონ არა მყავ, ცხვარია.

(ვ)უყურებ ცალე კედლებსა, პურ ვის მოვსთხოვო, წყალია?

მსოფლიო ომის ამბებს უშუალოდ მოსდევს ნიკოლოზის ტახტიდან ჩამოგდება და საზოგადოდ თვითმპყრობელობის დამხობა (№№ 479, 480).

საუცხოვო რამ არის წერილი იმპერატორისადმი (№ 675), რომლის ავტორსაც დასაჭურად სდევდნენ ხელმწიფის შეურაცხყოფისათვისო.

წიგნში მოიპოვება ცოცხალი სურათები რუსეთის ფეხის შემოდგმისა და დამყარებისა: შატილის დაწვა (№253) მოგვითხრობს ცარიზმის ჯარების მიერ ხევსურეთის აწიოკებას მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. გვაქვს ლექსები ძველი რეჟიმის ადგილობრივი მოხელეების ძალ-მომრეობისა და უსამართლობის წინააღმდეგ: ლექსი მაზრის უფროსისადმი მიმართული (№782, გვ. 795), ნაცვალ-სუდისა და მამასახლისის წინააღმდეგ (№659), არის ზეკუციის ამბებიც, როგორც საწყალი ხალხის დარბევის ერთ-ერთი საშუალება (№ 222) და სხვა. ყველა ეს მშრომელი მოსახლეობის აკლების ჩვეულებრივ ამბებს გადმოგვცემს, მაგრამ გადმოგვცემს არა ჩვეულებრივად მხატვრულ ფორმებში.

ქონებრივი დიფერენციაცია ცოტად თუ ბევრად ხევსურეთშიც არსებობს, მაგრამ ვაჭარი და მემამულე, ამ სიტყვების კლასობრივი შინაარსით, ხევსურეთში არ არის. ბარში ჩამოსულ ხევსურს კი ბრძოლა ერთთანაც უხდება და მეორესთანაც¹ (№678).

¹ „სომეხი“ (678,15) ხევსურისათვის უფრო კლასობრივი შინაარსის მატარებელია (ვაჭარს აღნიშნავს ჩვეულებრივ), ვიდრე ეროვნულისა. რამდენადმე ასეთია „რუსიც“, რომელიც უფრო ცარიზმის სამხედრო ნაწილებს და სამოხელეო აპარატის წარმომადგენლებს გულისხმობს.

სტუმარ-მასპინძლობის ლექსები (№№ 481-504, 771-776) მოკლე-მოკლეებია. მოკლე-მოკლე ლექსები, რომლებიც ამ წიგნშია დაბეჭდილი, საზოგადოდ ნაწყვეტებს წარმოადგენს ღიდი ლექსებიდან, რომელთაგანაც ხალხის მეხსიერებას მხოლოდ რამოდენიმე მუხლი შემოუნახავს. მაგრამ სტუმარ-მასპინძლის ციკლიდან და რამოდენადმე სატრფიალოდანაც ბევრი ლექსი თავიდანვე მოკლე უნდა ყოფილიყო. პ უ რ ა დ ო ბ ა ს მეტად აფასებს ხევსური, რომელიც ამ თვისებას მამაცობაზუდაც კი მალლა აყენებს. აი მაგალითად რას ამბობს იგი ერთგან (№ 503):

პურადი კაცი მამაცზე სამის გაფრენით მეტია.

ამგვარივე აზრია გამოთქმული მეორე ლექსშიც (№ 504). ხევსურების განთქმულ მასპინძლობას და პურადობას (რა თქმა უნდა ეკონომიური შესაძლებლობის ფარგლებში) თითქოს არ შეეფერება ის, რომ სტუმარ-მასპინძლობის ლექსები აგრე ცოტაა შედარებით, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ სტუმრობის დროს ხევსურები ერთი-მეორის საქებ სიმღერებს დაჰმღერიან ფანდურზე. ეს სიმღერები კი ჩვეულებრივ გმირული შინაარსისა უნდა იყოს.¹

მამაცობასთან და პურადობასთან ერთად ხევსური მონადირეობას აფასებს ძალიან. ქურაზიშვილთაღმი მიმართულ ლექსში (№ 233) სამი მზე იხსენიება: ერთი პ უ რ ა დ ო ბ ი - ს ა , მეორე მ ა მ ა ც ო ბ ი ს ა , მესამე თ ო ფ ო ს ნ ო ბ ი ს ა , — „ჯიკენ ვერ გაგივლენ მთაზედაო“. მართლაც ხევსურეთის კრიახ მთებში ჯერ კიდევ ბლომადაა ჯიხვები და რა გასაკვირველია, რომ ბუნებით მამაცსა და მეომარ ხევსურს იგი მიზანში ჰყავდეს ამოღებულნი? წელიწადეულში ბესარიონ გაბურს მე ერთი აწერილობა დაეუბეჭდე, საიდანაც ჩანს, რომ სამ მონადირეს (მინდიას, ადუას და ივანე ბალახურისძეებს) ერთს ნადირობაზე 17 შუნ-ჯიხვი დაუხოცავთ (7 ადუას და 10 კი მინდიასა და ივანეს ერთად). ეს ამბავი მე გაზვიადებულად და გადაჭარბებულად მეჩვენა (იხ., გვ. 333). ამის გამო ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი მწერდა 1927 წელს: „მე იმ წიგნში კიდევ ნაკლებს ვსწერდი და ახლა ვსწერ, თუ რამთვენი შუნ-ჯიკვი მაუკლავ. ვხკითხავ თავში მინდიას. მინდია მეუბნება: მე მოვკალ სრუ წინ-წინ, ნადირობა რო დავიწყვი, ქართული კირიმი თოფით, რვაოცი შუნ-ჯიკვი (160), მემრ ბერდენკა რომ ვიყიდი, — ხუთოცი იმით მაგკალ (100). სრუ ყველა ბერდენკით და ქართულ თოფით მომიკლავ ცამეტოცი სულ (260 სული). ახლა ადუას ვხკითხავ. ადუა მეუბნება: მე მოვკალ (60) სამოცი სული შუნ-ჯიკვი. ადუას, ივანეს და მინდია გაბურებს ხყავ მოკლული სულ 460 სული ნადირი“. რომ ვინმემ ამ ანგარიშშიც ეჭვი შეიტანოს მონადირეების მოთხრობისაღმი ჩვეულებრივი სკეპტიკური მოპყრობის გამო და ერთი ოთხადაც შეამციროს მოკლული ნადირის რიცხვი, მაინც არ იქნება ცოტა სამი კაცისათვის. ახლა რამდენი სხვაა კიდევ განთქმული მონადირე. პო და, აბა

¹ ეს გარეგობა დ. პავლიაშვილმაც აღნიშნა („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია 1903, №№ 145, 149).

რა გასაკვირველია, რომ ნადირობაც, როგორც ყოფა-ცხოვრების ერთ-ერთი მხარე, პოეზიაშიც იყოს სათანადოდ გამოხატული. და მერე რა ცხოვლად არის გამოხატული! შუნ-ჯიხვებზე ნადირობას ხევესურეთის პიტალო კლდეებსა და მიუვალ მთებში დიდი საფრთხე ახლავს. ხშირია მონადირის დაღუპვა, რომელსაც აქ სამი ლექსი ეხება ერთ-მეორეზე უკეთესები (№№ 516, 533, 671). მონადირეობის ციკლიდან უნდა უსათუოდ აღინიშნოს ო მ ა ს ლექსი „თივის თრაზე“ (№ 512), რომელიც, როგორც თავშივეა აღნიშნული, თივაზე მუშაობის დროს არის ნათქვამი მთაში, დასვენების დროს:

თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.

ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო და სხვა.

ეს საუცხოვო ლექსი ასე თავდება:

ლექსო, არ დაიკარგები, ნათქვამო ო მ ა ი ს ა ო .

და მართლაც, თუ აქამომდე იგი ხევესურეთში და რამოდენადმე მეზობელ კუთხეებშიც იყო გავრცელებული და ცნობილი, ამიერიდან ქრესტომათიებშიაც შევა და, რასაკვირველია, არ დაიკარგება.

ლიტერატურული წრეები რამოდენადმე იცნობს მოყმისა და ვეფხვის სიმღერას, რომლის ფშაური ვარიანტიც პირველად დ. ხ ი ზ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა დაბეჭდა. ამ ძველი ლექსისა ბევრი დეტალი დაიკარგა, მაგრამ შემონახულ იქნა მთავარი: გმირული ბრძოლა მოყმისა ვეფხვთან. ამაზე კარგი თემა აბა რა უნდა იყოს მამაცური სულით გაუღნთილი ხევესურული პოეზიისათვის? ამიტომ ძველი ლექსი ვეფხვთან ბრძოლისა, მრავალი წლის განმავლობაში საკმაოდ დაზიანებული, ერთმა ჩვენი დროის მათქვამმა განაახლა, შეავსო და მოგვცა გავრცობილი რედაქცია (№ 519), რომლის ერთი ვარიანტიც ვ. კ ო ტ ე ტ ი - შ ვ ი ლ მ ა დაბეჭდა „ქართულ მწერლობა“-ში 1927 წელს. არ იცი კაცმა რა ამჯობინო, ძველი, თუ ახალ-დართული მუხლები. ამ მაგალითიდან მკითხველი დაინახავს, რომ ხალხურ პოეზიაში ადგილი ჰქონია ლექსების საფუძვლიანად გადაკეთებასაც.

სიკვდილის ლექსებში (№№ 520-539, 647) ყურადღებას ბევრი იქცევს: ერთ მათგანში (№ 520) მოცემულია ფილოსოფიური შეხედულება სიკვდილზე და მისი გამართლება. განსაკუთრებით ისეთ სიკვდილს უძღვნიან ლექსებს, რომელსაც ტრადიკული ხასიათი აქვს, როგორიცაა მაგ. თავის მკვლელობა ქალისა (№ 522), რაიცა შედარებით ხშირი მოვლენაა ხევესურეთში სამრელოში გახიზვნასთან დაკავშირებით, ან კიდევ ზვავისაგან დაღუპვა (№№ 535, 536), მტერთან დამარცხება და სხვა.

თქმულებანი ბევრია ხევესურეთში, მაგრამ მხოლოდ ზოგიერთი მათგანია გალექსილი. ასეთია, მაგ., ციხის ნაშალი (№ 540), შურის ციხე (№ 541), გაბურთ ეშმა (№ 547). ამათთანავე მოთავსებული სარწმუნოებრივი ხასიათის ლექსები იაქსრისა (№№ 542) და კოპალას შესახებ (№ 543, 544), რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა

მთიელთ ცხოვრებაში ძველად და ნაწილობრივ ახლაც აქვთ: ესენი ძველი ღმერთებია. ქრისტიანობის გავლენამ ისინი ვერ მოსპო, თუმცა კი თავისი ელფერი გადაჰკრა მაინც. თვით ლექსები შეიძლება ძალიან ძველი არ იყოს, მაგრამ მათი შინაარსი ძველის ძველ წარმოდგენას გვაძლევს. კოპალა და იახსარი (მთიელთ გამოთქმით: იაქსარი) დევებთან მებრძოლად არის წარმოდგენილი.

ქალაქის მომჭირნეობის გამო სამწუხაროდ ვერ მოვიყვანე შენიშვნებში თ. რ ა ზ ი - კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ ჩაწერილი პროზაული თქმულება კოპალას შესახებ (R 34-36), ვერც მისივე (ბ ა ბ ო უ რ ი ა უ რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ი თ) ჩაწერილი „ღთიშვილთ დაბადება და ქადაგება“ (R 44-49). ძველი სარწმუნოებრივი წარმოდგენა ხევსურებისა (ხშირად ქრისტიანულად ელფერ-გადაკრული) სხვა-და-სხვა ლექსის მუხლებშია გაკვრით გამოთქმული. მრავლისაგან მხოლოდ ერთს დავიმოწმებ: გუდანის ჯვარი მთავარი სალოცავია პირ-აქეთ ხევსურეთში. იგი, როგორც ბევრი სხვა „ჯვარი“ ანუ „ხატი“, ადგილობრივი მოსახლეობის ძველი ღმერთია ქრისტიანულად გადაკეთებული. ფეოდალური ეპოქის საზოგადოებრივი ურთიერთობის ტერმინოლოგია სარწმუნოებრივ სფეროშიც იქნა გადატანილი: ჯვარი „ბატონია“ და მისი მოსავენი კი „ყმები“. და როდესაც გუდანის ჯვარმა „ბრძანა“ ქადაგის პირით (№ 176):

საათენგენოდ გამიძღვან სამის ბატონის ყმანიო¹,
სამი აბან დროშია, სამსავ შაბან ზარიო,
ქევსურებ დაამწყალობნან, წყრომით არ გახყვას ჯვარიო,
გაბეგრან არხოტიენები, კვამლზე აიდან ცხვარიო,

მაშინ:

გაიგა არხვატის ჯვარმა, წელზე შაირტყა კმალიო

და გუდანის ჯვარს შემოუთვალა:

მე სხვაენით ამაქე ბეგარი. დამპალო, სა მიხვალიო?

კაი თავაზიანი მიმართვა კია: ღმერთი ღმერთს და მ პ ა ლ ს უწოდებს!² ეს ამბავი გასაგები იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ ხევსურები მხოლოდ თავ-თავის სალოცავს სცნობენ, რაიცა თავის მხრით გვაროვნული სისტემის ყოფა-ცხოვრებაზეა დამყარებული.

საკუთრივ ქრისტიანული წარმოშობისაა: იშრიშობა (№555) და ალების ღამე (№557), რომლებიც ბარიდან შესული ჩანს მთაში. ხევსურის წარმოდგენა საიქიოს შესახებ, გამოხატული № 560-ში, არსებითად განსხვავდება ქრისტიანული ეკლესიის მიერ შემოტანილი

¹ გუდანის ჯვრისა, ხახმატის ჯვრისა და ბაცალიგოს ჯვრისა.

² „ერთი ხევსური, მამასახლისი, მოძრივებულ სასამართლოში საქმის გარჩევის დროს გვარწმუნებდა ჩვენ, რომ მათი ღმერთები ჩვენს, ქართველების ღმერთს, არ ჰგვანან, აე-გულები არიან და ძრიელ მალე შემოსწყრებიან ხოლმე ხალხსაო“ (ნ. უ რ ბ ნ ე ლ ი, ეთნოგრ. წერილები: დროება 1885, № 166).

მოდერებისაგან საიქიოს შესახებ. უკანასკნელი ორი ლექსი (№545, დევების კორწილი და № 546, დევების ამომწყვეტი) მაჩვენებელია იმისა, თუ როგორი ცოცხალი სურათების დახატვა შეუძლია ხალხს დევების შესახებ გავრცელებული ძველი თქმულების ნიადაგზე.

გალექსების სათაურით თავმოყრილია ისეთი ლექსები (№№ 561-603), რომლებიც ჩვეულებრივ ერთგვარ კამათს წარმოადგენს ორ მელექსეს შორის.

ლექსი ხვესურთ ძველებური გაგებით „სიმღერის“ საპირისპირო ჟანრია: ს ი მ ღ ე რ ე საგმირო საქმეების წყობილ სიტყვად ასხმულ ქმნილებას ჰქვია და თავისი მუსიკალური ჰანგი აქვს ფანდურზე, ლ ე ქ ს ი კი ყოველგვარ სხვა შინაარსის შაირს ეწოდება, კერძოდ ისეთებსაც, რომლებიც შექცევისა და ერთიმეორის საღალღობოდ გამოითქმის ხოლმე. „მალექსეს ახიელლებმა“-ო, ამბობს მინდია (569, 1), „ოსიკას ვულექსებივარ“-ო, ამბობს გიგიტელი (579, 1); „მანგიავ, ქალებს გილექსებ“-ო, ამბობს ოსიკა (578, 3) და აქედან არის აღებული სასათაუროდ „გალექსება“. იგი მთლად არ შეეფერება იმ განყოფილებას, რომელსაც უზის, მაგრამ ჯერ-ჯერობით უკეთესი ტერმინი ვერ მომინახავს.

უმრავლესობა ლექსებისა აქ ისეთია, რომ მეგობრული კილო აქვს და ერთმანეთის გასახარებლად და გულის მოსაგებად ითქმის ხოლმე, და არა გასაჯავრებლად ან საწყენინებლად. ს ი მ ო ნ გ ა ბ უ რ ი ერთგან კარგად შენიშნავს: „ეს ქრთუცის ლექსობა განაკი სწყინდა? გულს ახარებდეს და იცინოდეს. ეს იყო იმათი გახარება“-ო (№ 568, შენიშვნა). მაგრამ გაშაირება ხდება ხოლმე გადაკიდების ნიადაგზე, ან კიდევ თავ-დაუჭერელი ტონით ნათქვამი ლექსი თვითონ ხდება მიზეზი გადაკიდებისა, რასაც ზოგჯერ ჩხუბი და ხანდახან დაჭრაც მოსდევს ხოლმე. სხვათა შორის ქალების გაშაირება სწყინთ ძალიან და ამას შფოთი და შეხლა-შემოხლა მოჰყვება ხოლმე.

ვინ გვიშაირე ქალ-ზალი? გაძეხ კაკმატელთ ჭირითა!

ბობოქრობს ერთი (595, 1).

ქალებ რომენმ გვიშაირე, მკვდართამც გიძე მელაიო!

ცხარობს მეორე (582, 5). გასპარასა და ლიქოკლებს შორის ატეხილ ცხარე შეკამათებას ლექსებით (№№ 582-583) ხმლის ჩარევა მოჰყვა საქმეში (№583,9):

გარმაქნულ გარმაჩინდა კმალი ფხა-შიშველაიო.

ან კიდევ (584, 3):

მამასწვრეს ხახონაურთა, იდგა თურების¹ პრიალი.

¹ თ უ რ ი ქისტური სიტყვაა და ხმაღს ნიშნავს. ჩვეულებრივ იგი არ იცინა ხვესურეთში, მაგრამ ლექსში მეტი ფეექტიანობის მიზნითაა ნახმარი.

სხვა ლექსები გასპარასი მგელას შესახებ („ქობულოს მგელა დაკარგეს“ და „კმალს რად არ იბომ, მგელაო“) აღარ დაებეჭდე, რადგანაც მგელას პასუხი არ ვიცი, გარდა იმისა, რომ მგელა ხმლით გაუსწორდა გასპარას: გზაში მოასწორო, გააქცია და გაქცეულს აღარ დაედევნა.

ნარეკში (№№ 604-733) და დამატებაში (№№ 769-778) მოხვდა ლექსები, რომელნიც უმთავრესად ამ წიგნის ბეჭდვის პროცესშია მიღებული, თუ ჩაწერილი ან ჩაწერინებული ჩემ მიერ. ამიტომ აქ გვხვდება როგორც სამამაცო ხასიათის ლექსები (№№ 604, 670, 769, 777, 778), ისე სატრფიალონი (723-726 და სხვ), სალდათობისა და ომისა (№№ 609, 674, 779), სტუმარ-მასპინძლობისა (771-776), ნადირობისა (671, 672), სიკვდილისა (606, 647) და სხვ. აქვეა ლექსები საბჭოთა აღმშენებლობის შესახებ (№ 723, 733).

შრომის ჰანგები მრავალგან გაისმის ლექსებში. და ეს არც საკვირველია: პოეზიის ნიმუშები, რომლებიც აქ არის თავ-მოყრილი, ხომ მშრომელთა მასიდან არის გამოსული.

თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო,

ასე იწყებს თავის შესანიშნავ ლექსს არხოტელი მინდია წიკლაური (512).

ხუთშაბათ გათენებასა ურემ წავიდა მთისაო,

საგათენებოდ შამაკდა თხორუს თავ წვერის ძირაო,

დავკონენ თორმეტნ თივანი ნაბაკურაის პირაო,

მისძახს მინდიას შატილელი სამუკა ჯინჭარაული (513). ბესარიონი ხარის ქელს დაჰმღერის (617):

ერთგულადა სწევ უღელსა, უდარდელი ხარ ჯავრისა.

უსახელო ავტორი საქონლის ჭირს მოთქვამს (№ 625), სხვა კიდევ ყანის დასეტყვას შემოგვიჩივის (№ 624). წიგნში საუბარია შეშის ჭრაზედაც (№ 682), ფიცრის თლაზედაც (№№ 580, 683), წისქვილის გამართვაზედაც (№ 680), ყანის მკაზედაც (№№ 694, 696) და სხვა. შრომის ჰანგზეა აგებული მთლად ლექსი № 715, იგივე ჰანგი მოისმის ხეესურულ ნანაშიც (№ 713 გ, გვ. 753):

ეე ნანო ძილასაო, სამკალ გაჩენილასაო.

იმპერატორისადმი მიმართულ ლექსში (№ 675) შრომის დაპირდაპირებაა უსაქმობისა და მუქთახორობისადმი:

სვილის სამკალა(დ) წავიყვან, ნამგალს მოგაწვდი კელშია და სხვა.

მთლიანად შრომის ჰანგებზეა აწყობილი მთიბლური ლექსები (№№ 734-769): „თიბა(დ) გავიდეს ჩარგალელნიო“ (734, 1), „თიბის სამშაბათსამც მათიბივა იმ ჩემით ბროლიაით ცელითა“ (735), „ცელი ვლესე და ვერ გავლესე“ (737), „იმ შენსა გამახედენაში ცელი ჩორჩში გავამტერიო“ (742, 3-4), „გუღელას მუშა აირივაო“ (745, 1), „შარვანეულო შავარდენო, მუშები გინხარიან-ღაეო? უბან მამკალნი ქერ-იფქლზედაო

წყაროს კარ გიხვევიან-ღაეო“ „უღელას გიცან მთიბლებშია“(755, 4), „სადილობამდინ დათვიამა სამი ნამკრევი აიტანა“ (757, 1-2). „არა ჭრის ამანათის ცელი“ (761, 1), „ყანა მკევე, დელის მშეენიერო“ (767, 1), „კარო, გაგინე მირეშაო, – შენ გადამიკან უღელანი“ (762), „მთაში მთიბლების სამღერალო, ნამკრევეში საკაფიოაო“ (768, 4-5) და სხვა. შიგა და შიგ გეხვდება აქ ისეთები, რომელთა შინაარსიც მკედრის დატირილს წარმოადგენს (739, 747, 748, 767, 768) ან ადგილ-მამულების თაობაზე ატეხილ დაეას (745) და სხვა.

მთიბლურ სიმღერებში, სხვათა შორის, ჩარგალია ხშირად მოხსენებული (734, 1; 748, 4; 749, 5; 754, 3; 766, 2). შეიძლება ამასთან კავშირი ჰქონდეს თქმულებას იმის შესახებ, რომ ხვესურების წინაპარი ჩარგლიდან აფშოს გადასახლებულა და იქიდან ხვესურეთს, გუდანში.¹

ერთია ძალიან საყურადღებო მთიბლურ ლექსებში, – ეს გახლავს მათი ფორმა, რომელიც სრულ კონტრასტს წარმოადგენს დანარჩენ სიმღერა-ლექსებისას. აქ არ არის რითმა, რომელიც აუცილებელი ნიშანია ქართული ხალხური ლექსისა საზოგადოდ. არც თუ მარცვალთა რაოდენობით უდგება ამ ციკლის ლექსები სხვა ლექსებს. თუ არ მივიღებთ მხედველობაში შიგა და შიგ მღერის დროს ჩართულ მარცვლებს, არც გერინში დასაყოლებელ ბოლო ხმოვნებს (უმთავრესად ონს), გამოდის, რომ საზოგადოდ მთიბლური ლექსის მუხლი (თუ მუხლის ნახევარი) ცხრა-მარცვლოვანია, და არა ათი, როგორც შეიძლება ზოგ მათგანმა გვაფიქრებინოს:

ცელი ვლეესე და ვერი გაველესე
შარვანქულო შავარდენო
ლაშარს მშავლები ახოხორდა
ყანა მკევე დელის მშეენიერო და მისთ.

ეს ამბავი ძალიან დამაფიქრებელია. იგივე მოვლენა ახასიათებს, – როგორც შენიშვნებში მოყვანილი ვარიანტებიდანაც ჩანს, – გუდამაყრულსაც და ფშაურსაც. სამწუხაროდ ჯერ არა მაქვს მთიბლური ლექსები სხვა კუთხეებიდან (მაგ. თუშეთიდან, ხევიდან, მთიულეთიდან, ქართლიდან, კახეთიდან), რომ ვიმსჯელოთ, თუ რამდენად დამახასიათებელია იგი საერთო ქართულისათვის. ყოველ შემთხვევაში ასეთ სიმღერებში უნდა გექონდეს ერთ-ერთი ნიმუში უძველესი ქართული ლექსისა, რაიცა ფრიად მნიშვნელოვანია ქართული მეტრიკის ისტორიისათვის.

¹ თქმულების ერთი ვერსია რ. ერისთავს მოჰყავს (О тушино-пшаво-хевсурском округе: Зап. Кавк. Отд., Р. Г. О., III, 1855, გვ. 79. აქედან გადაბეჭდა ყაშარაულმა, Хевсурия, Тиф. 1929, გვ. 47), მეორე მოჰყავს თედორაძეს (ხუთი წელი ფშავ-ხვესურეთში, ტფ. 1930, გვ. 82). ერთი მეც მაქვს ჩაწერილი 1911 წელს.

ლექსს მთაში კიდევ აქვს შერჩენილი ძველი ხასიათი, შესრულებულ იქნეს მუსიკალურად, ე.ი. სიტყვები გალობით იქნეს წარმოთქმული, ან დამღერებულ იქნეს ფანდურზე, ხშირად მესამე ელემენტთან შეერთებით, პლასტიკასთან, ტაშის-კვრითა („ტოშ-ფანდური“) და ცეკვა-თამაშობით, რაზედაც მიგვიითობს თვით სახელწოდება ხვესურული ლექსების ერთი დარგისა: ს ი მ ღ ე რ ე.¹ ამიტომ თავის თავად ცხადია, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სიტყვებთან ერთად მუსიკალური კილოს გადაღებას და გამოქვეყნებას. კერძოდ მთობლური ლექსების სასიმღერო ჰანგები თვით ტექსტის შესახებაც გვეტყვოდა რასმე და ამით ქართული მეტრიკის ისტორიისთვისაც.

* * *

ეს წიგნი დასაწყისია ქართ. მხატვრული ფოლკლორის მთელი სერიისა. იგი ბევრისთვის უთუოდ საკვირველი და განსაცვიფრებელი მოვლენა იქნება: ბევრს აქამომდე არც კი ჰქონდა კარგად გათვალისწინებული, თუ რა საგანძურს წარმოადგენს ხალხური შემოქმედება და რამდენი მარგალიტი მოიპოვება შიგ. ამ წიგნის გამოსვლით ფარდა აეხდება ამ საგანძურს და ყველას შეეძლება ეს მარგალიტები ხელი-ხელთ აგოგმანოს. წიგნის გამოცემა თანაბრად სასიხარულოა როგორც ლიტერატორთათვის და სალიტერატურო საკითხების მკვლევართათვის, ისე უნათმეცნიერთა, ეთნოგრაფთა და მუსიკის თეორეტიკოსთათვის. ყველა იპოვის შიგ თავისთვის გამოსადეგსა და სასარგებლო რამეს.

სალიტერატურო საკითხების მკვლევართათვის ფართოდ ისმის საკითხი ხალხური შემოქმედების (კერძოდ პოეზიის) და ლიტერატურის ურთიერთი გავლენისა და დამოკიდებულების შესახებ. ბევრი ჩენი გამოჩენილი მწერალი (მაგ. ა კ ა კ ი , ა . ყ ა ზ ბ ე გ ი , ვ ა ჟ ა და სხვ.) ეტრფოდა ხალხურ პოეზიას და აგროვებდნენ კიდევ მის ნიმუშებს. ყ ა ზ ბ ე გ ი ს ა და ვ ა ჟ ა ს შეკრებილ მასალათგანი ზოგი ამ წიგნშიც არის შემოსული. მთიდან გამოსული ორივე დიდი მწერალი თავის ნაწერებში ხალხურ შემოქმედებას დიდ ანგარიშს უწევდნენ და ერთი მათგანი მაინც, ვ ა ჟ ა , ამ პოეზიაზე ჩანს სკოლაგავლილი. ვაჟა ძლიერია, სადაც ხალხურ თქმულებათ და ხალხურ ამბებს (რა თქმა უნდა თავისებურად გადაკეთებულსა და გადაშუქებულს) ხ ა ლ ხ უ რ ი ლ ე ქ ს ე ბ ი ს ფ ო რ - მ ი თ ვ ე გ ვ ა ძ ლ ე ვ ს და სუსტია, სადაც ამ ნიადაგს ჰშორდება. მისი „ალუდა ქეთულაური“, „ბახტრიონი“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „ხის ბეჭი“, „სისხლის ძიება“, „გველის მჭამელი“, „ძადლიკა ხიმიკაური“ და ზოგი სხვააც საუცხოვო მაგალითია ამისა. ეგებ ლიტერატორთათვის ინტერესს-მოკლებული არ იყოს ის გარემოება, რომ ამ წიგნში

¹ მ ღ ე რ ა ძველად თამაშობას აღნიშნავდა (და არა გალობას). ს ი მ ღ ე რ ე ხვესურეთში უფრო იმას გულისხმობს, რომ ჯარში უფროსები დასხდება, ხელში ლუდიანი ჯამები უჭირავთ. უმცროსები კი თავ-მოხდილებია და ცალ მუხლზე დაჩოქილი. ერთ მათგანს ფანდური აქვს და ამღერებს საგმირო შინაარსის სიტყვებს, შემდეგ ფანდურს მეორეს გადასცემს და ახლა ის დაამღერებს. შემდეგ იგი მესამეს გადასცემს, იგი კიდევ სხვას.

მოიპოვება ზოგიერთი წყარო ვაჟას შემოქმედებისათვის და პარალელები მის მიერ დამუშავებული თემებისათვის: ბახტრიონის აღებისა და ზეზვა გაფრინდაულის ლექსებს რომ თავი დავანებოთ (რომელთა ფშაურ ვარიანტებსაც თვითონვე ასახელებს), შეიძლება მივეუთითოთ ლუხუმზე, (ამ წიგნში № 91), რომელიც მხოლოდ ზოგადი ხაზებით მოგვაცონებს ვ ა ჟ ა ს ლუხუმს „ბახტრიონ“-ში. ვ ა ჟ ა ს პოემა „ნის ბეჭი“ აგებულია თქმულებაზე, რომლის ვარიანტიც ამ წიგნშია მოყვანილი (ნ. შნშ. № 720-თან). ძალღიკა ხიმიკაურის შესახებ ამ წიგნშიც მოიპოვება ხალხური ლექსის ნაწყვეტი (№117). „სტუმარ-მასპინძელ“-ში რომ ორი თემაა ერთმანეთზე გადაბმული: ერთი მასპინძლის მოვალეობისა სტუმრის წინაშე და მეორე საფლავზე შეწირვის ამბავი, ორივე პარალელს პოულობს ჩვენს მასალებში: გარეშე მტრისაგან სტუმრის დაცვა, თუნდაც ეს სტუმარი მოსისხლე მტერი იყოს მასპინძლისა, გადმოცემულია მთრეხელის ამბავში (№ 42). ასეთივე ხასიათისაა ამხანაგის მიერ შემთხვევით დაჭრილი ხევსური მონადირის მიღება და სათანადოდ მოვლა და პატივისცემა მოსისხლე ქისტის მიერ (ნ. შენიშვნა 517 ნომერთან, გვ. 655). ქისტის საფლავზე ხევსურ ზვიადაურის შეწირვა ვ ა ჟ ა ს პოემისა არსებითად იგივეა, რაც თუშის ლუის ლუხუმის სამსხვერპლოდ დაკვლა ქისტის საფლავზე (№ 143). შეიძლება სხვა პარალელებზედაც იქნეს მითითებული, მაგრამ კმარა. მხოლოდ უნდა აღვნიშნო, რომ ვ ა ჟ ა მართალია, უცილობლად მართალია, როცა იგი, ი. ვ ა რ თ ა - გ ა ვ ა ს შენიშვნის გამო, გაგვიმარტავს, თუ როგორ ეპყრობა იგი თავის პოემებში ხალხურ თქმულებათ და გადმოცემათ (თხზულებანი, III, გვ. 449 და შემდ.): ხალხურ თქმულებათ ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ნაწერებში ყველგან თავისუფალი მოპყრობისა და გადაკეთების ცხოველი ბეჭედი აზის.

ხალხური პოეზიისა და ლიტერატურის ურთიერთობის სფეროდან კიდევ ბევრი და მნიშვნელოვანი საკითხები ელის გაშუქებას, ვინაიდან ხალხური პოეზია მიმღებიც არის სესხისა ხელოვნური წყობილ-სიტყვაობიდან და სამაგიეროს გადამხდელიც.¹

ეთნოგრაფიისათვის აქ მრავალია საინტერესო მასალა და საბუთები ხევსურთა რჯულისა (მაგ. 627) და საზოგადოდ ზნე-ჩვეულებისა. რად ღირს თუნდაც მხატვრული აღწერა ხელოსნის მოვალეობისა ჯვარში (№ 667):

ბულაურობით კარს უნდა, პირის საბანზე ცხვარსთანა,

¹ ძალიან საინტერესოა, დაისვას საკითხი ხალხურ პოეზიაში ერთი მათქვამის შემოქმედებაზე მეორის გავლენის შესახებ. ეს საკითხი ქართული ხალხური პოეზიისათვის ახალია, როგორც ახალი ამბავია თვით ამ პოეზიის მეცნიერული შეკრება და დამუშავება. თუ რომ ერთი მწერლის გავლენა მეორეზე შედარებით ადვილი გასათვალისწინებელია წერილობითი ძეგლების არსებობის გამო, ხალხურ პოეზიაში, სამაგიეროდ, ასეთი საკითხის გადასაწყვეტად დიდი სიძნელის დაძლევაა საჭირო ამ სპეციფიკური ხასიათის გამო. ამ წიგნში საკმაოდ მოიპოვება მასალები ამგვარი საკითხების კვლევადიებისათვის. მაგრამ განსაკუთრებით თვალში ეცემა კაცს, რომ სამუკა ჯინჭარაულის ლექსი „სათივოდ“ (№ 513) ნათქვამი უნდა იყოს მინდია წიკლაურის (ომას) ლექსის გავლენით (№ 512).

რქა-ჯანგიანზედ ვერძს უნდა, კიკინ-მაღალზე თხასთანა,
თასთ უნდა ჭიქა-ბარზიმზე, სეფეზე, სასანთლესთანა.

იმაზე დამატებით, რაც ზემოთ ვთქვე სისხლის აღებისა და სწორ-ფრობის შესახებ, შეიძლება გაკვრით აღვნიშნო კიდევ სხვა მხარეებიც ორიოდ მაგალითით: სალაშქროდ გამგზავრებისას დაწესებული ცერემონიალი კოხტად და ლამაზად არის გადმოცემული 167 ნომრის ვ ვარიანტში (გვ. 501), სამრელოს ყორის ქვების შინ შემოტანა იწვევს საუკუნოებით გამტკიცებული წესის შებღალვას და ერთგვარ პროტესტს (№ 668), სასკოლო აღმშენებლობის დარგში ჯერ კიდევ ზოგიერთი ძველი შეხედულებაა დასაძლევი (№ 732), „სახელ-სირცხვილს“ ვერ ხედავს თავის ირგვლივ კახეთს ჩამოსული ხევსური (№ 678) და სხვა და სხვა.

ხალხური მუსიკის მიმდევრისათვის ძვირფასი იქნება ფართოდ მოყვანილი ვარიანტები და ცნობები თვითნული ლექსის შესახებ. კომპოზიტორი დ. ა რ ა ყ ი შ ვ ი ლ ი სიმღერების ჩამწერთა საყურადღებოდ აღნიშნავდა, რომ, „ყოველი სიმღერა, როგორც ვიცით, შესდგება მუსიკისა და ტექსტისაგან. მუსიკა ასე თუ ისე გამოხატავს ტექსტის შინაარსს. რადგანაც ჩვენს დროში ერი ხშირად მღერის ერთსა და იმავე კილოზედ სხვადასხვანაირ ტექსტს, სრულიად სხვადასხვანაირი შინაარსისა, ამიტომ საჭიროა სიმღერის დამწერისათვის მეტის-მეტე სიფრთხილე, საჭიროა გადასინჯვა ყველა ტექსტის და ჩაწერა მხოლოდ იმისი, რაც უფრო შეესაბამება ჩაწერილ მუსიკას“-ო (ივერია 1900, № 30). გადასინჯვისათვის მუსიკოსს აქ მზამზარეული მასალა ეძლევა ხელში.

ენათმეცნიერისათვის აქ ბევრია საყურადღებო, როგორც გრამატიკის მხრით, ისე ლექსიკისა. ამაზე აქ აღარც კი შეეჩერდები, რადგანაც სპეციალურად მექნება ვრცელი მიმოხილვა მეოთხე ტომში. იქვე იქნება წარმოდგენილი ვრცლად ლექსთა მოძრაობა და ცვალება ისტორიულად და გეოგრაფიულად ეპოქის საერთო მიმდინარეობასთან და გეოგრაფიულ-სოციალური წრის გემოვნებასთან შეფარდება-შეგუებით, ლექსის პოეტიკა, კერძოდ ხერხი ავტორისა შენახულ იქმნეს ლექსი მისი სახელით, შედარებანი, რომელთაგანაც ბევრი შაბლონადაა გადაქცეული და სხვა და სხვა. ახლა კი ნებას მივსცემდი ჩემ თავს უბრალოდ ჩამომეთვალა მრავლისგან მხოლოდ რამოდენიმე ლექსი, რომელთაც უეჭველია დიდი მხატვრული შემოქმედების ბეჭედი აზის, მაგრამ მიჭირს, — არ ვიცი რომელს მივსცე უპირატესობა, ისე კარგებია ბევრი მათგანი. აი თუნდაც „სიმღერე“ გორის ბრძოლისა (№48), სადაც ბევრი ხევსური გაწყდა. რა სიძლიერით არის გადმოცემული ბრძოლის მომენტები და შემდეგ ბრძოლის მძიმე შედეგი ხევსურთათვის ლექსის ბოლოში! რა სისუბუქე და გაქანებაა ხევსურების ხევზე გალაშქრების ლექსში (№170), ან რა თამაშობაა ნაროზ ბლოელისაში (№147)! რა ღრმა გრძნობებით არის გამთბარი „თივის თრაზე“ (№512), რა მძიმე ფერებით არის დახატული მონადირეთა დაღუპვა (№№516, 533, 671), ან რა მოლივლივეა ქალის მიერ გამოთქმული ლექსი მობილიზაციასთან დაკავშირებით (№609). რომელი ერთი ჩამოვთვალო? ცუდია

სიკვდილის სურათი? (№ 647). ვერ არის ოსტატურად გადმოცემული გამარჯვებულის ზეიმი? (№670). ზოგი მათგანი (მაგალითად „გავიარე და ვკიბეცა“, ისე როგორც № 778) ისეთი მხატვრული ღირსებით არის შემკული, რომ გარეგნული ფორმა გზიბლავთ და დროებით თვალს გარიდებინებს შინაარსზე, რომელიც მეცხვარეების დარბევა-აწიოკებას წარმოადგენს.

თავი რომ დავანებოთ სხვებს, როგორც დიდს, ისე წვრილ-წვრილ ლექსებს, აგრეთვე ცალკე მუხლებს, რომელთაგანაც არ მშორდება მეხსიერებიდან გაფრინდაულის „ზვერვა“ ხმლისა და სიტყვები (27,4):

მგელს დავაცვითუ კბილები, ტურას ლოყები ჭამითა.

ერთი ვიკითხოთ: ზემორე ჩამოთვლილ ლექსთაგან რომელია ნაკლები ვეფხის ტყაოსნის რომელსამე ტაეპზე, ან ვაჟას პოემების რომელიც გნებავთ იმ ადგილზე? ხალხური ლექსების სიმშვენიერე კიდევ უფრო სიცხადით წარმოგიდგება, როცა დაიბეჭდება სხვა ტომებიც და განსაკუთრებით, ფშავური ლექსები. ზოგი რამ მაშინ ვთქვათ, საეხლაოდ კი ეს ვიკმაოთ.

რა თქმა უნდა, ამ კრებულში ბევრი სუსტი ლექსიც გვხვდება, მაგრამ სუსტი ადგილები ვეფხის ტყაოსანშიც კი მოიპოვება და არც ვაჟა იმათგან თავისუფალი. მე არ ვაწარმოებ შერჩევას, რადგანაც ეს არ არის მეცნიერული, არამედ ვებეჭდავ ყველაფერს, გარეგნული ფორმით, გინდ კარგი იყოს, გინდ ავი, ოღონდ დამახასიათებელი კი იყოს კუთხისათვის. ამავე მოსაზრებით არ შემიძწორებია მუხლები, რომლებიც ზოგჯერ ვერაა კარგად გამართული: აკლია მარცვლები, ან ზედმეტი მოეპოვება.

ვაჟკაცობის გამოსახატავად ხშირად იხმარება ეპითეტად ცხოველებისა და ფრინველების სახელები: ვეფხვი, ლომი, ირემი,¹⁷ ჯიხვი, ხარი, არწივი ან ორბი, ქორი, მიმინო, შავარდენი. ეს ეპითეტები ბევრგან გვხვდება, მაგრამ განსაკუთრებით საყურადღებოა სიმღერე „გაგაის ძობი“ (№182), სადაც ცხოველთაგან გვხვდება ვეფხვი (მ. 22), მგელი (მ. 5) და მანძილა (ე.ი. ირემი, მ. 20), ფრინველთაგან კი: არწივი (მმ. 7, 11), ორბი (მ. 9), შავარდენი (მ. 4) და ქორი (მ. 8).

ფარ-კმლის კარგად ხმარება, თავის დადება, გმირობის გამოჩენა, კაი ყმობა, ველად გასვლა, ცდა და სახელის მოტანა, ეს ვაჟკაცობის აუცილებელი და სავალდებულო პირობაა. ცდისათვის კი იარაღია საჭირო. ამიტომაც, რომ საომარ იარაღს აგრე აფასებს ხევსური, რაიცა პოეზიაშიც ძალიან კარგადაა გამოხატული: ხ მ ა ლ ი (ფრანგული, გორდა და სხვ.), თ ო ფ ი (ხირიმი, ბუჩა, სიათა და სხვ.), ჯ ა ჭ ვ ი, ძველ ლექსებში კიდევ მ შ ვ ი ლ დ - ი ს ა რ ი ისეთი საგნებია, რომელთათვისაც სასიყვარულო სიტყვები, ეპითეტები

¹⁷ ჩვეულებრივ ირემს, სხვანაირად კიდევ მანძილას, უფრო იმის ეპითეტად ხმარობენ, ვისაც კლავენ.

და ხოტბა ბლომად მოიპოვება. ჩვენებური მშვილდ-ისარი დღეს თითო-ოროლა თულა მოიძევა მუზეუმში¹. ხევსურული პოეზიიდან კი ვტყობილობთ მათ აღწერილობას: მ შ ვ ი -
ლ დ ი შეიძლება იყოს რქისა (42,4; 182,19), ანუ რქიანი (5, 10; 15,4; 44 ე, 13; 141,13;
186,5), მომეტებულად ჯიხვის რქისა (506, 3), გოზა-წითელი (141, 13; 260, 2),
ისარი შეიძლება იყოს კილო-წითელი (506, 4), თბე-შავი (144, 8), თბე-წვრილი (255,
10), თორღვა ფშავლებს ბეგრად აღევს არწივის ფრთების შეკრებას საისრედ (44, 11)
და სხვა.

იარაღის დაფასებასთან ერთად ლექსებში იმასაც ვხვდებით, რომ მათ ხმარებას
ხშირად ოჯახის გაჩანაგება მოსდევს, მაგ. ხმალზე დანდობა არ შეიძლება, რადგანაც
იგი „მშვიერი მკელია“:

სადღეოდ გულის მკეთეი, სახვალოდ ლიბუს მთხრელია,
გაგატანინებს მამულსა, გედვას კარის პირ მტყელია.

(№270)

* * *

ორიოდე სიტყვა გამოცემის გარეგნულ მხარეზედაც: ამ წიგნში შემოვიტანე ყვე-
ლაფერი, რაზედაც ხელი მიმიწვდებოდა: ჩემი კოლექციიდან (სადაც ჩემ მიერ პირადად
ჩაწერილ მასალებთან ჩემი თანამშრომლების მიერ ჩაწერილ-შეკრებილიც მომეპოვება),
მუზეუმში დაცული ხელნაწერებიდან, თუ დაბეჭდილი მასალებიდან. სათანადო ბიბ-
ლიოგრაფიის უქონლობის გამო ჟურნალ-გაზეთებში გაბნეული მასალის მოძებნას ბევრი
დრო და მოცალეობა სჭირდება და ძალიან ძნელია, რომ რაიმე არ გამოგეპაროს. მო-
წადინებული კი ვიყავ, რომ სადმე თუ კია დაბეჭდილი ხევსურული ლექსი ან მისი
ვარიანტი, ყველა შემომეტანა ან აღმენიშნა მაინც. უეჭველია, თითო-ოროლა შემთხვევა
გამორჩინისა მაინც იქნება, მაგრამ ვფიქრობ, რომ დიდისაგან დიდი ნაწილი აქამომდე
დაბეჭდილი მასალისა თავ-მოყრილია ყველა. ყოველ შემთხვევაში ნაკლის შევსება
ამიერიდან ადვილი საქმეა.

შენიშვნებში ვცდილობდი რაც შეიძლება მოკლედ მომეჭრა სიტყვა. რაკი სიტყვების
ახსნა და საკუთარ სახელთა ინდექსი ცალკეა განზრახული, ამიტომ შენიშვნებში უმთავრე-
სად ტექსტის დადგენა და შინაარსთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება იყო
საჭირო. ტექსტის შესახებ შენიშვნათაგან მხოლოდ უმთავრესებია აქ შემოტანილი.
ამაში მოქცეული მასალა შეკრებილი სხვა-და-სხვა დროს და სხვა-და-სხვა მომზადებისა
და ინტერესის მქონე პირთა მიერ. სამწუხაროდ, ისეთ დიდ საქმეს, როგორცაა მხატ-
ვრული ფოლკლორის მასალების შეკრება-შესწავლის საქმე, ჯერ-ჯერობით მტკიცე

¹ სხვათა შორის, 1923 წელს სვანეთში ყოფნის დროს გულის ეკლესიაში (ბეჩოში) დავთვალე
400-ზე მეტი ისარი.

ორგანიზაციული ხასიათი არ აქვს ჩვენში მიღებული. თუ ჩამწერ-შემკრებნი ადგილობრივი მკვიდრნი არ არიან, ენის თავისებურებათა უცოდინარობის გამო ფორმებს ხშირად ისე ასხვაფერებენ, რომ ზოგჯერ ძნელია ნამდვილის გამოცნობა. ამას დაურთეთ დაუდევარი ბეჭდვის გამო წარმომდგარი უხამსი შეცდომები, რომლებიც მშვენიერ მასალას ხშირად ძალზე ამახინჯებს¹. ვეცადე, რამდენადაც კი შეიძლებოდა, შეცთომები გამესწორებინა და ტექსტის ნამდვილი სახე დამედგინა. ზოგი ჩემი შესწორება არც კია აქ აღნიშნული, თუმცა, – უნდა აღვნიშნო მაინც, – სამეცნიერო გამოცემაში ზედმიწევნილობის დაცვის გულისთვის საჭირო იყო ყველა წვრილმანი ამენიშნა. ეს შეეხება არა ისეთ მარტივ საქმეს, როგორცაა პირის ნიშნად ჰაეს ნაცვლად ხანის ჩასმა, ან კარის აღდგენა სათანადო ადგილას (რაიცა თავის თავად იგულისხმება), არამედ ზოგი სხვაც ფორმალური ხასიათისა.

შინაარსის შესახებაც შენიშვნებში მეტად ვძუნწობდი. შეიძლება ეს იმითაც მომდიოდეს, რომ მე რომ ვიცი, მგონია სხვაგვარ იცის-მეთქი და ზოგჯერ ალბათ ისეთ რასმე ვუვლი გვერდს, რაიცა მკითხველთა დიდი უმრავლესობისათვის ასახსნელია. მე მაინც ვფიქრობ, რომ ამჟამად ისეთ მდგომარეობაში ვიმყოფებით, რომ სჯობია სანდო ტექსტები გავამრავლოთ, ვიდრე დეტალურ გამოკვლევებს გამოვეკიდოთ თვითივე ლექსის შესახებ, თუმცა დაწვრილებითი შესწავლის ფასიც კარგა ვიცი.

ლექსების მუხლები მე ყოველთვის გაშლილად მაქვს წარმოდგენილი (თექვსმეტ-თექვსმეტი მარცვალი), და არა გატეხილად (რვა-რვა მარცვლად), როგორც ამას ჩადიოდა ხალხური ლექსების შემკრებ-ჩამწერთა დიდი უმრავლესობა. ამას ორი მოსაზრებით ვშვრები: ჯერ ერთი, ერთისა და იმავე მოცულობის წიგნში ორჯერ მეტ მასალას ვტევ, ვიდრე მაშინ იქნებოდა, რომ ლექსები რვა-რვა მარცვლიან სტრიქონებად მებეჭდა. ქალაქის დაზოგვისათვის ამას უეჭველად დიდი მნიშვნელობა აქვს და მასალის კომპაქტობითაც იგებს მკითხველი. მეორე კიდევ: ლექსის აგებულობის თვალსაზრისით ერთეულს თექვსმეტ-მარცვლიანი მუხლი შეადგენს და არა რვა-მარცვლიანი. როდესაც მეხსიერებიდან იკარგება ლექსის ნაწილები, იკარგება მთელ-მთელი ერთეულები, – ამოვარდება თექვსმეტ-თექვსმეტი მარცვალი, თუმცა გამონაკლისის სახით შეიძლება ერთი მუხლის ერთი ნახევარი გადაებას მეორე მუხლის მეორე ნახევარს, რომელსაც რითმა მოუდის. ასეთი წესი გამოცემისა შეიძლება საყოველთაოდ იქნეს დადგენილი ხალხური ლექსების გამოქვეყნების დროს.²

¹ ხალხური პოეზიის დიდი მოტრფიალე უცნობი პირი, რომელსაც ხოშარაში (ფშავში) ჩაუწერია ლექსები, ივერიის რედაქციისადმი მიმართულ წერილში აუცილებელ პირობად სცნობდა ლექსის ენის შეუცვლელობას (ივერია 1890, № 148), მაგრამ ასეთი საღი შეხედულება განა ყველას მოეპოვებოდა?

² მთიბლურ ლექსებში, მათი თავისებურების გამო, იძულებული გავხდი ცხრა-ცხრა მარცვლად მებეჭდა სტრიქონები.

ლექსების მუხლები ხშირად ისეა ერთმანეთში გადარეული, რომ, ვარიანტების სათანადო რიცხვის გაუთვალისწინებლად, ძნელია გამორკვევა იმისა, თუ რომელი მუხლი რომელი ლექსისაა თავდაპირველად. მაგალითად, როცა ხელთ გვაქვს მარტო №133, შეიძლება რითმებმა ეჭვი დაგვიბადოს მისი შედგენილობის შესახებ. როდესაც კვითხულობთ ლექსს №778-ს, რომელსაც ორიოდ მუხლი საერთო აქვს № 133-თან, ეს ეჭვი უფრო ძლიერდება, მაგრამ საერთო მუხლების საკითხის საბოლოო გადაწყვეტისათვის ვც კიდევ არ არის საკმარისი. ხალხური ლექსის თავისებურება, მისი ზეპირი გავრცელებულობის გამო წამომდგარი, ის გახლავს, რომ ერთი გამოთქვამს, მეორე გაიმეორებს და რასმე დააკლებს, მესამე მოუმატებს, მეოთხე გადააკეთებს, მეხუთე ერთმანეთში არევეს სხვა-და-სხვა ლექსის მუხლებს და ასე დაუსრულებლად იცვლება ლექსის პირვანდელი სახე. ამიტომ საზოგადოდ ვარიანტების მოყვანას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ლექსის სვე-ბედის გასათვალისწინებლად, დეტალების გამოსარკვევად და ხშირად დედა-აზრის მისაგნებად, მაგრამ წიგნის გაზრდის შიშით ზოგჯერ იძულებული ვიყავი, ვარიანტების მოყვანაზე ხელი ამელო და მხოლოდ მითითებით დავკმაყოფილებულიყავი (ნ. მაგ. შენიშვნა № 163-ის შესახებ, გვ. 428).

ლექსებს სათაურები თითქმის ყველგან ჩემ მიერ აქვს დასმული. ეს სათაურები ლექსის შინაარსის მიხედვითაა გაკეთებული, ხშირად შიგ ნახმარი სიტყვებია უცვლელად აღებული. გვერდით ნაჩვენები მუხლების სათვალავი აადვილებს მსჯელობას და გამოკვლევას ლექსის შესახებ, ვარიანტების ჩვენებას და ლექსიკონის შედგენას. თუ კი მომპოვებოდა ცნობა მათქვამის შესახებ, — როდესაც ასეთი თვით ლექსში არაა მოხსენებული, — ყოველთვის აღვნიშნავდი ხოლმე სათანადო ადგილას შენიშვნაში.

ჩემი კრებული უფრო სრული იქნებოდა, რომ ხელი მიმიწვდებოდა ყველა იმ მასლისადმი, რომელიც უეჭველია კერძო პირთა ხელში მოიპოვება. ვის არ აინტერესებდა ხალხური ლექსები და ვინ არ კრებდა მათ, უმრავლესობა სასხვათაშორისოდ, ზოგი კი სისტემატურადაც. ა. გრენი წერდა: ხუთი წლის განმავლობაში საქართველო შემოვიარე და შევკრიბე 4000-მდე ხალხური სიტყვიერების ნაწარმოებები (ЖМНП 1895, მარტისა, გვ. 29). ალბათ აქ ზოგი რამ მთიდანაც არის. ყოველ შემთხვევაში მთის პოეზია უსათუოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი პ. უმიკაშვილის მიერ შეკრებილ ხალხურ ლექსებში, რომლებიც მან ანდერძით ფ. გოგიჩაიშვილს გადასცა და სთხოვა გადმოეცა და ისიც მხურვალედ შეჰპირდა ანდერძის პირნათლად შესრულებას („ცნობის ფურცელი“, 28.5.1904, № 2507). ალბათ სხვებსაც მოეპოვება ღიდი თუ პატარა კოლექციები.

* * *

უკანასკნელ არ შემიძლია მაღლობა არ მოვასხენო იმათ, ვინც ამ წიგნის გამოცემას შეუწყვეს ხელი. პირველ ყოვლისა მაღლობა ჩემ თანამშრომელთ ეკუთვნის, რომელთაც

ან უამბნიათ პირადად ლექსები, ან ჩაუწერიათ და გადმოუციათ. განსაკუთრებით უნდა აღვნიშნო ჩამწერ-შემკრებნი ბესარიონ და სიმონ გაბური, ა. ოჩიაური, ე. ბალიაური, აბა გიგაური, ვ. ტუქსიშვილი, გ. წერეთელი და შ. დოლაქიძე. მაღლობა უნდა ვუთხრა აგრეთვე გ. ლეონიძეს, შ. მშველძეს და მ. მრეველიშვილს, რომელთაც თავისი რვეულები მომაწოდეს და აგრეთვე ს. მაკალათიას, რომელმაც ნ. ჭონქაძის რვეული გადმომცა. საქართვემის ხელნაწერთა განყოფილების გამგემ პ. ინგოროყვამ ხელნაწერ მასალებზე მუშაობაში შემიწყო ხელი, სტამბაში ჩასაბარებელი დასაბეჭდი ლექსების ერთი ნაწილის გადაწერაში დახმარება გამიწიეს ქართული ენის კაბინეტის მომუშავეებმა: ს. ჩხენკელმა, ა. გვენცაძემ და სტუდენტ-ქალებმა: ე. გოგოძემ, რ. ჩუბინაშვილმა, ქ. ცხადაძემ, თ. სალარიძემ და ე. აგლაძემ. ყველას მაღლობა. განსაკუთრებით ფ. მახარაძეს, რომლის ინიციატივითაც სახელმწიფო გამომცემლობამ იკისრა ხალხური პოეზიის გამოცემა ასე ფართო მასშტაბით, დიდი მაღლობა, აგრეთვე სახელგამის სარედ. განყ-ის გამგეს ნ. მიწიშვილს. პოლიგრაფტრესტის პირველი სტამბის მუშები ყველანი ხალისით ეკიდებოდნენ ამ წიგნს და ყველას მაღლობა უნდა მოვახსენო, განსაკუთრებით სტამბის გამგის მოადგილეს ა. სიხარულიძეს, მეტრანპაეს ვ. ბოლქვაძეს და ასოთ-ამწიფებებს: ალ. ქართველიშვილს (რომელმაც თითქმის მარტომ ააწყო წიგნი 105 გვერდიდან მოყოლებული ბოლომდე), ვ. ბერიკაციშვილს, ა. ლომიძეს, ს. ინასარიძეს. ა. ახვერდოვს, ვ. გულისაშვილს, გ. ფავლენიშვილს და ვ. სამადალაშვილს.

დასასრულ არ შემიძლია არ გამოვთქვა ორი სურვილი: ერთი ისა, რომ მოეწყოს როგორც მთაში ისე ბარში ორგანიზაციული მუშაობა ხალხური ლექსების შეკრებისათვის და ეს სამუშაო მოესწროს მანამდე, ვიდრე დავიწყებულ იქნებოდეს ხალხის მიერ საუკუნეებით შექმნილი და აქამდე ზეპირად შემონახული ლექსები და სხვა დარგის ნიმუშები ხალხური შემოქმედებისა, რაიცა აგრე ძვირფასია მეცნიერებისათვის. ჯერ კიდევ ფ. მახარაძე აღნიშნავდა ამ 35-ოდე წლის წინად: „ხალხური სიტყვიერება წარმოადგენს ისტორიულ მოვლენას, რომელიც დაიბადა და განვითარდა ისტორიულად განსაზღვრულ ეპოქაში და რომელზედაც მსხვილი ასოებით აღბეჭდილია ამ ეპოქათა შინაგანი თუ გარეგანი ვითარებანი, მაშინდელ საზოგადოებათა ხასიათი და მიწრაფებანი. ამიტომ, სხვა წყაროთა შორის, ხალხური სიტყვიერება წარმოადგენს ნედლ მასალას ხალხის წარსულის, მისი კულტურის, ე.ი. მისი საზოგადოებრივი ურთიერთობის, მისი უფლებების, მისი ენის, მისი სარწმუნოების და სხვათა შესასწავლად“-ო („ხალხური პოეზია და ბ-ნი მ. კელენჯერიძე“: თხზულებანი, ტ. V, 90). ასეთი მასალის შეკრება მით უფრო საშურია დღეს, როცა ჩვენი ყოფა-ცხოვრების სწრაფი განვითარება სოციალისტურ სამეურნეო სისტემაზე გადასვლასთან დაკავშირებით სულ

მოკლე ხანში შესცვლის სრულიად ფოლკლორის ხასიათსა და ბუნებას.¹ მეორე: ფოლკლორის მნიშვნელობა არა მარტო წარსულის შესასწავლად, არამედ ზოგიერთი პრაქტიკული საკითხის გადასაჭრელად გვავალებს შევქმნათ არქივი ხალხური შემოქმედების ნაყოფთა დასაცავად და მოსაველეად, სათანადო კატალოგებითა და ნუსხებით, რომ მათი გამოყენება შეეძლოს ყველას, ვისაც კი ინტერესი აქვს ჩვენი ქვეყნისა და საერთოდ კავკასიისა, თუ სხვა ერთა ფოლკლორის შედარებითი კვლევა-ძიებისათვის.

23.07.1931

ა. შანიძე

¹ საფიქრებელი კია, რომ თვით ამ კრებულმა ერთგვარი გავლენა მოახდინოს ხალხურ პოეზიაზე მთაში იმით, რომ ახალმა თაობამ წიგნის საშუალებით ისწავლოს ხალხური ლექსები და არა ზეპირად გაგონებით უფროსი თაობისგან.

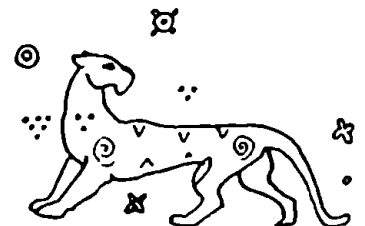
1. ԵՏԶԻՆՄԵՆ

1. ერისთობა კევსურეთში

კევსურეთშია, ზურაბო, ვერ იქამ ერისთობასა.
გაგიწერილდების კისერი, ვერ შესძლებ ქვეითობასა.

2. ზურაბის გალაშქრება კევსურეთზე

ლუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ ერგებიან გზანიო,
სასმელად არ ეყოფიან ბაზალეთურნი ტბანიო,
სადგომლად არ ეყოფიან თრიალეთურნი მთანიო.
ქვეით' ლულის თავ მოვიდა, ნაკარვებს — ცხენოსანიო.
5 ბაცეს სუმბატას მიუდგეს: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
— „შინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, სამნი გეტანიან სხვანიო,
სკამზე გვიწყვავის ისარი, გამოვა ჯორის ცალიო.“
ჯერე ფარ გამაიყოლა, მემრე შიშველი ქმალიო
ბაცეს სასისკროდ ატირდა აჭეს ჩაბაკის ქალიო:
10 „მიშველეთ, ჩემნო მამულნო, მტერმა მამტაცა კარიო,
მამიკლეს თათარ-ქართველთა კევსურთ მემეტე ქმარიო.“
საკამატვილოს წამოდგეს ცხრანი ძიბლანი ძმანიო:
„არ გამოგვისხნეთ დარნითა შუქო, თამარო დანიო.“
კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამიო.
15 კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმახე წყალიო.
ვინ იჯე ღორღლოვანასა? გაგიწყრ კარატის ჯვარიო!
დაგუბებულსა ლაშქარსა შენ გაასწავლენ გზანიო.
გუდელას დაჯდა ზურაბი, ატირდა ეგრ რო ქალიო:
„ღამაკლდა სათვალავშიგა სამოცი ქმალოსანიო.“
20 „გაიქეც, ერისთვიშვილო, მოგდევენ კევსურთ ყმანიო,
თორ კიდევ ჩაწითლებიან კეოს გორ ქცეულანიო.
აგერ ლულის თავს გახენე, მძიმე გადმოდგა ჯარიო.“
რბოლით დაკრიფნა ზურაბმა გძელნი არაგვის გზანიო,
ჩარგლის კართ დახვდა მშავლები, აყოლეს სისხლის კვალიო.
25 ცოლი ეტყოდა ზურაბსა: „რად არ მოგიღეს მკვდარიო?“

3. ომი ღულის თავს

- 5 კარკოს უნ შავკოციყვენით, გვაშაირებენ ქალნიო.
ბევრა დაბრუნდა უკულმა დიჩინის ქალის ქმარიო;
ბევრამაც ტყეში ჩაილა ქურუმიანი ფარიო;
ბევრმაც კი სისხლით დაფერა ვადა-ცვრიანი კმალიო.
ღულის თავ მოგდეეს, ბატონო, ლომნიურისძის ფარიო.
მარჯვნივ მოხყეების ყმაწვილი, კადუთ ას მეომარიო.
ღარაქიმთ ნანაისძეო, ღმერთმა გაცხონას მკვდარიო!
ღულის თავ კარგად უჭირე ლომნიურისძეს მკარიო.
უთურგი არ მოგეკვლივა მეწყინაისძე კარიო.

4. წყლიანი ლოგინი

- 5 ღულის თავ კელით ირჩევენ, ვისაც ფუნჩია ხქვიანო.
კაცი მასტყუვდი, აბაო, ჯინჭარაულო ჭკვიანო:
შენ დააბრუნენ კევსურნი, დართულნი, ფარ-აბჯრიანნი.
ახლოს ხკიდავის ქუდ-ნისლა, საძახებელა ტიალი.
კმან ჩაგიყარნეს აჭესა, დადგა ახლების გრიალი.
ჩამაგეწივნეს, ზურაბო, დღე დაგიღამეს მზიანი,
ჩაგიღეს აკუშოს ძირა, ლოგინნ ჩაგიდგნეს წყლიანნი.

5. ომი აკუშოს

- აკუშოს ლაშქარ მავიდა, კმა ლიქოკ ჩავარდებისა.
ქავის კარ ნასხდომთ ახალთა მუკლებს ქარ შაუჯდებისა.
სომეხასა და მინდოდას წინ ვერვინ დაუდგებისა.
აკუშოს ღელეს შამაკდეს, კართ უღელ დაედებისა.
- 5 კალოთ გორ ჩამამდინართა ისართ დასცვითნეს ყიანი.
უქას აწითნეს წისქვილნი, აკუშოს თავნი კლდიანნი.
ზურაბ ჩატირის ჩარგლის კართ, როგორც რო ქალი თმიანი.
მსახურებ ეუბნებიან: „ზურაბ, ვერ იყავ ჭკვიანი.“
- 10 აკუშოს რად მიხვილოდი? ჯვარი ხყავ დობილიანი.
მოგდიეს ვან-კეკამდია, მშვილდნი მოჭეხდეს რქიანნი,
მოგდეედესთ, მოგაწუხებდესთ, კმალნი მოწყებდეს ფხიანნი.

6. აზნაურების კოცა

ბელიანაიძე დაჯდების ლიქოკ ლიქოკელთ ჯარზედა!
სათავეს უსხენ უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა.
ბოლოში უნცროსებ უსხავ, კელებ მიუდის კმალზედა.
უკოცავ აზნაურები დაბლა აკუშოს წყალზედა.
5 უკიდოდ არ გაივალის იმ სისხლის ალაზანზედა.
ცხენთა შამახკდა მკერდზედა, მკედართა – უზანგაზედა.

7. ომი ორწყალში

ერისთავ შახყრის ლაშქარსა, კანჭის ქედს დაგროვებისა;
საკევესურეთოდ ღგულავის, არაგვზედ შამადგებისა,
აკუშოს წინ-წინ მავიდა, კმა ლიქოკს გავარდებისა.
5 სომეხასა და მინდოდას მუკლებს ქარ შაუჯდებისა.
აკუშოს ღელეს შამოქდეს, კართ უღელ დაედებისა.
კალოთ გორს ჩამადიოდეს, შუ ვაჩე ჩაუდგებისა.
– „წყნარად ვიღინათ, სომეხა, თორე გზა ჩაგვიგძებისა;
ფშავის ორწყალში ჩავიდათ, მანდ ომი მაგვიქდებისა;
მანდ მავლენ ფშაველ-ქევესურნი, ზურაბიც მაშავდებისა.
10 იანვარ წოწკოლაური, მშვილდ, ძალზე გეზიდებისა;
ელიზბარ ფოცხვერიშვილი „კმალ, გაჭერ!“ გეუბნებისა.
ერისთავის აზნაურებსა ყორნებ პწკლით ეზიდებისა.

–
იოფას დაუბარებავ: „ჩემი ნულარ აქვ ლოღინი,
მე-დ' სარუმს, მაგის ზუცესსა, ორწყალში გვიდგას ლოღინი.“

8. წერონი

ფხიტუთ მოვიდეს წერონი მაშერალნი შორის გზისანი.
როშკის გორ ზურაბ ჩამოჯდა, შუქნ ჩამუტიენა მზისანი.
როშკას აწიწდეს ციხენი, ბლოს ბანნი ქვითკირისანი:
„გვეშინის, დაგვეცემიან ნაზლობნი საძელისანი.“

5 – „დადეგ, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,
თორ ჩვენაც შამოგეცდებით, მესხნი ჩვენაც გვეონ წყლისანი;
მაგვივლენ პირ-იქითითა ნაპირის ადგილისანი.“
თან მახვეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი,

- 10 ბეგენ-გორ ჩამოეწია, ყმან ჩაჭრნა ზურაბისანი,
ამანდით ამბრუნვილმა სამან ჩახყუნდა ქვისანი,
რომენიც გარდააქცევედა, ცოდვან მახკიდნა კმლისანი.

9. უ ტ ი

- როშკის გორ დაჯდა ზურაბი, შუქნ მზისან ჩამოუტივნა.
ამაგით გითხარ, ზურაბო: „ქევსური კაცი უტია.“
აგერ ბეგენ-გორს გახენე, – ფუტკარს ღვაგ, გამოუტია.
ქალუნდაურმა ფრანგული ქარქაშით ამოუტია,
5 კმლითა სცა ზურაბის ჯარსა, სისხლმა სიმურში უწია.

10. ქიჩბარაული

- გუდან მოვიდა ლაშქარი, ჭიე კარვებმა შაფარა;
ლურჯამა ოთხით ნაჭედმა თავი ლაშქრისკე დახარა;
მასზე ნაჯდომმა მკედარმა გული საომრად წაყარა.
5 კელში ნაჭერი ვაჟამა შუბი თავ-დაღმე დახარა;
ტანზე ნაცვამი ბეგთარი ვაჟმა ფქვილებურ გაყარა.
მარტუამ ქიჩბარაულმა ლაშქარ წყალ-გაღმა გაყარა.
სისხმა ვადათათ ნადენმა სამკლავე სამკან დაღარა.
აიქით ჩამონადენმა ჯაჭვის კალთეებ დაყარა.
8 ზეითით ქალმა დაჰხედნა, მანდელი მალლა შახარა:
10 „გაქებენ, ქიჩბარაულო, ჩემს საქმარესამც შაგყარა!
კელთ მისცა თავის აბჯარი, ლურჯა საფერკედ მიღგვარა!
თუ იმას დააჭარბებდი, ცოცხალიმც ნულარ მამგვარა!
თუ ის შენ დაგაჭარბებდა, სამკლავეებიმც წაგყარა!“

11. ჭრელა ნადირიშვილი

- ერისთავ შახყრის ლაშქართა, ტყეს ფათვლად გადასწვდებისა;
შამაუყენა არაგვსა, ფხიტუს მთას გარმაკდებისა;
ოსაურ გადმაიარეს, როშკის ჯორკ დაგროვდებისა.
ერისთავ ეტყვის ლაშქართა, რაც ჭკვაში მაუკდებისა:
5 „როშკის გორ თეთრი ციხეი ჩვენ ძალზე შაგვიდგებისა;
ნადირიშვილი ჭრელაი შიგ რაით შაგვიკდებისა.
ენა ვხკრათ საბალითები, მთის კაცი ვერ მიხვდებისა.“

10 ჭრელამ შაუტყვა ღალატი, ციხეში შაუქლებსა.
წელზე კმალი სრტყავ ფოლადი, თოფს ტყვია მაუქლებსა;
ვაკისას არ გარმაუშვნა: „ჩემს როშკას არ მიქლებსა.“
ვაკის ძირ გარმაიარეს, კარკოს წყალს გამაქლებსა.
ბეკენტ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოვებს ხევებისა.
„კმლით უთხრით, კევსურთ შვილებო, ადგილი ჩვენ დაგვიჩვენებსა.“
კმლითა სცეს კევსურთ შვილებმა, სისხლის გუბ-გუბი დგებისა!

12. მიგრის ტყავი

5 ქალმა თქვა: ვიტყვი სიტყვასა, ძმათ თუნდა მამჭრან თავიო,
გადმოდის საძელეზედა თავ-უჩინარი ჯარიო.
ელღია-წმინდას დაქუჩდა ქუჩუმიანი ფარიო.
დასცნიან გათენებისას ქმოსტსა და როშკას ცანიო.
5 როშკის-გორულთა ციხეთა ჩაიცვეს მიგრის ტყავიო.
შიგ ნადგომმ ახალ ვაჟებმა დააყრევიეს მკვდარიო.
არ გადმაუშვეს ვაკისას, წვერისას დასხნეს გზანიო.
„ჯერე ჩვენ ვაჭმევთ სადილსა, მემრ მოკლედ კევსურთ ყმანიო.
10 მოგვივლენ ჯერე ღულითა ჭრელაის შვილნი, ძმანიო.
მოგვივლენ გუდანელები, ხვადებმ მაილა ჩქამიო.“
ომათა ნათელისძესა მოხყვა გუდანის ჯვარიო.

13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი

5 გორ-შელმ წამაე, ზურაბო, ნახენ ქერაულნ ყმანია!
მაშინ მოხვიდი, ზურაბო, ერტყას უნცრუას კმალია.
უნცროსსა ქიჩბარაულთას არ აუტანავ ფარია.
ზენ-უბნით ჩამაემართნეს ქიჩბარაულნი ძმანია,
კვათეს ჩაყარეს ლაშქარი, კოცეს ზურაბის ჯარია.

14. ზურაბის ჯავრი

ზურაბს ჯავრი კლავს ორისა: კევსურეთისა, ფშავისა.
კევსურეთ ჭორმეშავისა, ჭორმეშავ კლდისა შავისა,
შიგ მდგომლის მარტიისა, კმალ-სისხლიანის ვაჟისა.

15. მისურაული

კაცი გამოვა სანესა, წვერს გამაივლის კლდიანსა.
ეფიქრებოდა ზურაბსა: „ეგ რაით მიზამს ზიანსა.
ნეტარ ქრთამს ვერ მივსცემდია მისურაულსა კმლიანსა?“
ალაველ ვაკეს ჩამუჯდა, მშვილდსა დაზინა რქიანსა.

16. მშაველა

მშაველაი ორ, ნუ მახოლ, ზურაბე, არ მოგცემ ზავსაო.
მშვილდსა დაეზინებ ახალ-გორ, კიდის ყურ ვაქნევ ჩქამსაო.

17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ გალაშქრებისა

ზურაბ როშკის გორ ჩამოჯდა, თანა ხყავ თავის ჯარიო,
ახიელ ციხეს მოხქადის, კუთხს არ მოღგლიჯნას ქვანიო!
არ გამორეკნას შიგითა ჯურჯიაულნი ყმანიო!
ქავთარაულთა ვაჟებსა დაცდილი ერტყა კმალიო..
5 ორდანათ ხომიზურასა არ დაგვიტეხნას რქანიო!
ალიათ ბაბლეს უმახეთ: „ბერმა გვიჭირას მქარიო.“
შარუმამ მათურლიშვილმა ვეფხვმა დაშალნა მწკალნიო.

ამავ სიმღერის მოთქვამი ხიზნის პატრონიც ვარიო,
მიჭერავ ბალახურისძეს შიშნის თოფის ტანიო,
10 თავ ხიზანს ვერ დაონებე, თვალით მიჩინდეს გზანიო.

ღალატით დაკოცა კევესურებისა 18.

ზურაბმ ზოყანა აიფრა, ბევრს ვაჟს უტირა დედაო,
ბევრს ქალს გაუქსნა ფარაგი, უკბინა ბუბუზედაო,
მეჩქარე დააგვიანა, აუბნა ნებაზედაო.
უბარა ღუღუშაურსა, კაცს მისწევს ზედი-ზედაო:
5 „კევესურებ ჩამომივიდან, ვინც ომში გამოდგებაო, –
მშაველა ჯინჯარაული ნიაღვრე ნუ დადგებაო!
სამნაიც გამაიყოლას, ომს გვერდით დაუდგებაო.“
– „კევესურებ, სამნა ნუ წავას, – მჭედელი დაგვაკლდებაო.
კირიმებს თოფებს აკეთებს, ქურთემულ გაუსქდებაო.“
10 არ დაიჯერა სამნამა: „ნათვალ ორ, არ მიკდებაო.“
კევესურნ არაგვზედ ჩადიან, ყორან ჩახყეფდა ზედაო.

ღერენა ცაბალუკისძე ცხენტ ქვეითი ხყვებო.
პირ-შიშველია ყოფილას, თავ რად არ შასწყალდებაო?
შამეხვივნეს ზურაბსა თრუსოში სადილზედაო.

- 15 გახუა კეთეშაური კევსურთ კას ეუბნებო:
„ზურაბს მოგიკლავთ, კევსურნო, თქვენ' საქმე კარგად კდებაო.“
კევსურებმ არ დაიჯერეს, ზურაბის ეტლი ღრევედაო.
„კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობაო.“
დასხდეს, დარიგდეს კევსურნი, ზურაბ მეღვინედ ღგებო.
20 ეუბნებოდა მსახურსა: „ჩოფინავ, რასა ღბედაო?“
„ამოდ მექეც, ზურაბო: აქა გვეყან, ვერა ხედაო?
სამოცს თავს მოვსჭრი კევსურსა, თრუსოს რო სისხლი წყლევდაო.“

- 25 თრუსოს ნაკოცთა კევსურთა ზედ ავი დარი ღეეცა,
მშაველას ჯინჭარაულსა ტანს სისვი სკლატი ჩეეცვა;
ბეჭებს აასხეს ისარი; ბრალია, ჯაჭვი არ ეცვა!
აღუდი აღექსაური, ზურაბ, რა კერკად მაგექცა?
მოგიკლა პირის მეღვინე, თაოდ ცოცხალი გაგექცა.
შენ მოგიქნია, ზურაბო, შენი მსახური შეეჭრა.
ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყვა, კმალ-ღაშნას წვერიმც მეეკრა!
30 ხახონას ბერდიაულსა მქართ თეთრი მშვილდი გაღეცვა,
ამაგის მოზინებული ზურაბისადამც ღეეკრა!..

19.

ზურაბო ერისთვის შვილო, სისხლისიმც დაგლევეს წყალია!
შენ დაგვიკოცენ ღალატით ნარჩევ კევსურთა ყმანია.
რად არ გაუშვენ ველადა კევსურნი-ღ' შენნი ყმანია?
ამაშინ გამოჩნდებოდა, ვისიცა სჭრიდა კმალია!

19a.

- სევდამც მაგხვდების, ზურაბო, დაგლევედამც სისხლის წყალია!
თრუსოს აწიენ კევსურნი, კელით არჩიენ ყმანია;
გაატეხინე ღოლეით: „ფარა მალაღეთ, ცხვარია.“
თრუსოს მასხენ მაშვრალნი, დანდობით გასჭერ თავია.
5 რად არ სწორ-ღა-სწორ გააწყვენ კევსურნი-ღ' შენნი ყმანია?
თითოს კი დაგიკანჭედეღეს ფარს ქვეშ ნაწურთნი ყმანია!

თრუსოს დაკოცილ ქვესურთა მშაველ სჯობ ჯინჭარაული.
ცოცხალთა შინ წამასულთა ალუდა ალექსაური.

—

- 10 ალუდა ალექსაურო, დიდხან ცოცხალიმც ხარია!
წელითამც არ შაგეკსნების, თრუსოს რაც გერტყა ზმალია!

20. ზურაბის მოკვლა

- ზურაბ, თან გახლდეს მსახურნი, ერთხან რო დაიბადეო;
ისპაანამდე გაითქვი, ყვენთან გაიზარდეო.
ოსეთი ასუქებულა, კარ-ცხენი ამალლალეო;
სოსლომის შვილის ლურჯაი სიმამრსა გაულალეო;
5 ახლა გიბარებს სიმამრი: „მოდი, საფურცლეს მნახეო!“

—

- ადგა, წავიდა ზურაბი, მორთული თავის ყმითაო;
წამაგებნეს ზურაბსა: „მოგვიხვედ მშვიდობითაო!“
ხილი მაართევს ზურაბსა: „ზურაბ, შეექე ხილსაო!“
10 ჯერ სვა და ჭამა ზურაბმა, მემრ პირი წახყვა ლხინსაო.
დაადგეს მოჩანგეები, დააძინებენ ძილსაო;
მოსხდეს მოღალატენი ახლოსა, ყურის პირსაო;
კმლითა სცა თუშთ მოურაგმა: „დახკართ კახპის შვილსაო!“
ზანჯარ ზკრა ყორჩიბაშისძემ ბეჟანმა გულის პირსაო.

—

- 15 თუშთ მოურაგსა უბოძეთ ზურაბის ცხენი საღარი!
ტყავ-კაბა საგინაშვილსა, ქუდი ვათღრის მალალი!
ბარამ ბატონსა შახედება ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
კაცი წავიდეს თუშეთში, ფშავ-ქვესურეთში ჩაფარი:
„საფურცლეს მაკლეს ზურაბი, ძილ დააძინეს მაგარი.“
ფშაველ-ქვესურთა უთხარი, წელთით დაიქსნან აბჯარი.
ფშაველ-ქვესურთა ქალ-ზალმა ძილ დაიძინან მაგარი.

21. ზურაბის დაწყევლა

ზურაბო ერისთვის შეილო, შეიდსამც წელსამც ხარ სნეული,
მეშვიდეს წელსამც მახკედები სიმამრის კელ-მარეული!

22. ზურაბის სიმამრი

თემურაზ ჩაუბნების იმერეთ მეფის შვილსაო:

„თუ ზურაბს მახკლავ, ქალს მოგცემ, მონა არ დაგცემს ცხვირსაო.“
ზურაბმ ვერ იგრძნა ღალატი, კმალზეით ზურნას ხკსნისაო.
„დახკართ, ნულარ გაუშობთ, – იძახდეს, – კახპის შვილსაო.“

23. ადგომამც იყვა

ვიყვენით ცოტინიკანი, ადგილ გვეჭირა კმლითაო.
წლით მოგვდიოდის ლაშქარი ძალლისა ზურაბისაო;
კკოციღვართ სიუჭკოვითა, ისივ ადგომამც იყვაო!

ქვესურები ბახტრიონის ომში

24.

იყრების თუშის ლაშქარი, ნაქერალს გროვდებიანო;
აღარ ხყავ აშაკანაი, წინამძღვარს ღონდებიანო.
გაუძველ, ბექურისშვილო, თუშნ ლურჯას გიქებდიანო.
გაფრინდაული ამბობდა: „ქვესურებ ნუ მოდიანო:
5 ჩადიან ალაბლობასა, ჯარს ეგენ გვირევდიანო.“
იწყინა ხომურაულმა: „დაბრუნვა არ მწადიანო,
გზანი მეც ვიცნი, ქვესურნო, საც თუშებ ლაშქრობდიანო;
მუქარა იყვას, ზეზვაო, საც კარავს იცემდიანო!“
ქვა-კიდის ჭალას ჩაუდგეს, გზანი მანდ ხანდებიანო.
10 მშავლებ ჯღან-ბელიანები ქვესურთ მეგუდელ ხყვიანო.
ბახტრიონ სულთქმის ციხე ღგას, ქვესურებ ეხვევიანო.
სად იყვა თუშიშვილები? ქვესურებ კარავს ჭრიანო.
ნადირაის კმლის ნამტვრევენი კარავის კარში ხყრიანო.
გაიქცა თათრისელები, თუშებ მემრ მოვიდიანო,
15 დიაც-ყმაწვილის კალოსა ცხენებით ლეწევდიანო.

25.

მეტნი ხართ, საღირისშვილნო, გიჭკრეტენტ ტალავარზედა,
წინ-წინ თქვენ გადახფრინდებით ბახტრიონ გალავანზედა,
კმლითა სკემთ ხანის კარავსა, ზედ მიხოლთ ფალავანზედა.

ზეზვა გაფრინდაული.

26.

ჭირსამც მოვხპარავ ზეზვასა, გაფრინდაულის შვილსაო!
საღც ომში შეეტანება, მარჯვენა მარჯვედ ჭრისაო.

27.

თუშთა იყრება ლაშქარი: „უნდა ჩავიდეთ აღისა.“
კმაღს აქებს გაფრინდაული: „თორმეტი მოვკალ ამითა;
ავავსე დიდი მინდორი თათრის ხოჯაის ძვალითა;
მგელს დავაცვითუ კბილები, ტურას ლოყები ჭამითა.“
5 ენასა — გაფრინდაული — თუშო, გაჯობნებ ენითა,
განა შახყარე ლაშქარი, ბახტრიონს დაეც ლამითა.
გასტეხე დიდი ბახტარი თეთრის რემაის ცხენითა;
სრულად აავსე ჭალები თათრის ხოჯაის ძვალითა.

28. ზეზვას დაჭერა

ზეზვაის ცხენო, ამ ზამთარ ბაგა გამახარ კბილითა,
ქალაქ დაგიბეს პატრონი, ღამეთ გითენებს გმინითა;
გომბორი გადაავლიეს ძუა-ნაღები ცხენითა;
ბაზარი შამავლიეს დაფ-ნაღარაით, სტვირითა;
5 ზედიზე შადგა თათრები: „ზეზვა უნდ ენახოთ თვალითა.“
ზეზვა რა სანახავია, მაკლული თქვენი კელითა?
მამ რად არ ღნახეთ ზეზვაი, ბახტრიონ იდგა ცხენითა,
მაგდევდათ, მაგაწუხებდათ, მაგხევდათ შუბის წვერითა?!

29. მარტია მისურაული

ჭორმეშავ ქალებ ტიროდა: „ქმოსტში წვიმს, აქაც მოგვივა.
გაზაფხულ რახან მოვიდას, მარტია ველად გაგვივა;
სახელის მოყვარული ას, შინ რაით აღარ მოგვივა;
მითხოს საკიდელს ჩამახქსნის, სანეს საკარგ-ყმოდ მოგვივა.“

30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა

შახფარავს გიორგ-წმინდასა თუშთა ელვარე ფარია.
აიღეს საკვირაოდა თეთრი მმოვარი ცხვარია.

- მამუკამ ქალუნდაურმა შორით მახკიდა თვალია,
გორდიგორ ჩამოდიოდა, მობუბუნებდა კარია.
- 5 ალერდის წყალში გავარდა, ირემმ გაილა რქანია.
შამაუბრუნდა, – ფარავდა პირზე მზე, ბეჭებს ფარია.
შამოკდეს საფინხოშია, მეშველნ მაუნდეს ცხრანია.
– „აქით გამიშვით, ქალებო, შორით მიჭირეთ თვალია!“
შამეეწია ლაშქარსა: „თუშნო, დაყარეთ ცხვარია!“
- 10 – „ნუ მოგვდევე, ქალუნდაურო, არ გვინდა შენი ცხვარია.“
არ დაიჯერა მამუკამ: „ატირდა ჩემი გვარია.“
დაბრუნდეს მექობაურნი: შალვა, ივანე ძმანია.
ივანე თოფსა ჩაუჯდა, გულზე დაჰხვია ალია.
წაიქცა ქალუნდაური, ირემმა დასხნა რქანია.
-
- 15 კელსა ნუ მამჭრი, ივანე, – სახელი მაინც შენია.
მქარზეით თოფსა ნუ მამქდი, – ჭიუხში ჯიქვთა მტერია;
წელზეით კმალსა ნუ შამქსნი, – კევსურთად კაის მქნელია;
ტანზეით ჯაჭვსა ნუ წამყრი, – ქერიგოს ქვიშათ ფერია.“
-
- 20 ნატრობდა ქალუნდაური: „ნეტავინ ამაყენაო!
საც მექობაური სახლობს, იქამც კი ჩამაჩინაო!
მეშველიმც დაგვიგვიანა, ერთურთი გვაცდენინაო!
მექობაურის ცოლ-დედას თვალმც კი აჭერინაო!“

31. ბერდია

მთაში ნუ ღვდიხარ, ირემო, ბარად ჩამოდი ნისლითა.
შინ როდი არი ბერდია, კორცთა ნუ დახყრი შიშითა!

ბერდია და კირჩლა სანეს

32.

- ბლოელ ბერდია, კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა,
ჩამაღვარდნია სიტყვაი წინანდელს მტერობაზედა.
- „ეხლად იყვასა, ბერდიავე, აქ ვსხეორთ ჩემსა სკამზედა;
მაშინ ვიამბათ მაგისი, რო შავიყრებით გზაზედა;
ჩემი მოკლია ფრანგული ვერ ვათამაშო შენზედა.“
- 5 – „სხვას ვერვის უთამაშებავ კმალი კირჩლაის ტანზედა.“

კევსურებ, დაირიგენით, ნუ გახკდით მტერობაზედა.
სხვაც ბევრი გაგვირიგებავ სანეს ნასხლომებს სკამზედა.

33.

ბერდიას კმალსა მოკლესა ბევრკან უნახავ მთა-ველი,
მე ისეთს დავხკრავ, კირჩლაო, რო არ გადასწვდას მტკაველი.

34.

კირჩლამ თქვა ბაბურაულმა: „დაკვრა ვისწავლე სტვირისა;
თავადთა ღუღუშაურთა დღე გაუთენე ჭირისა;
კმლითა ვეც ვაჟსა შიოლას, ტანი დაუძარ გმირისა.“

კირჩლა ბაბურაული

35.

ტუტილის კიდურ გაკვრიტეს მითხოვლთ ქალებმ ცქერითა:
„როს გამოჩნდება, ნეტარა, ბაბურაული ფრენითა?
კირჩლავ, ნუმც გამასჩინილხარ თავის ლურჯაის ცხენითა!“

36.

ვინ შახკე საძელის წვერა? ვინ შასძარ ჯაჭვის საკელი?
იქნები ბაბურაული, — კირჩლას მასწონდა სახელი.

—

დრო ის გირჩიყო, კირჩლაო, ქმოსტის კორკ ლურჯას სთელევედი;
ძმა გოგოთური გვერდთ გედგა, მტერსა შორიელ სთელევედი.
5 კირჩლავ, გიჭურვენ კევსურნი: „ლურჯამ აქნივა სახელი.“
— „ახლა თქვენ მოგცემთ ლურჯასა, თუ ადვილია საქნელი.“

37. ლაშქრობა დაუგვიანდა

ლაშქრობა დაუგვიანდა ლალსა გუდანის ჯვარსაო,
კირჩლასა ბაბურაულსა, მაგის მოკლია კმალსაო.
გვითქვიდით ბაბურაულსა: „მჭედელ გვიკითხე ჯვარსაო!

5 დროშას თუ გამოგვიბძანებ, კევსურნ ჩვენც გვიდგან მზასაო.
სხვას ნურვის გაგვიგებიებ, ფუნჩიას გვითქვი ძმასაო.“
თემროზაულთა უძახეთ: „ლურჯა თქვენც გყვანდესთ მზასაო.
მკედარი ლურჯაისაი საქმეს ნუ უყრის თავსაო.
ზედ იჯდა გამახელაი, სისხლიანს იბამს კმალსაო.
10 გუდანაც ჩაგვიძახნიდით: ვეფხვ-ლომნ მანდ იდგენ გზასაო.“
გამახელისძე შიშია, თინიბექ ლესავს კმალსაო.
გაგვიგებიეთ ლიქოკა გაგაის ცოლის ძმათაო.
ტუტილს დარჩების გაგაი, არწივ მაიტებს მკარსაო.
მალე მაიყვანს ტუტილით აფშინა თავის ძმასაო.

38. კირჩლას სიკვდილი

კევსური აღარ გამოვა კირჩლაისთანა კმლიანი.
ატირდა კირჩლაის ცოლი ლილიან-პერანგიანი:
„მითხოს ნუ წახვალ, კირჩლაო, სახლ გიდგა საქონიანი.“
5 არ დაიჯერის კირჩლამა, – გლეხი გადიღდა ცხვრიანი.
ჩაის ჩაივლი, კირჩლაო, ამაისა გაქვს კლდიანი.
ტიტულ კნავს ამაისშვილი სუიკა მგელი პირ-სისხლიანი.
სუიკას ამაისშვილსა თოფი აქვს ტალ-კვესიანი.
გესრეედის, არ დაგაცდენდის, გაუმართებავ ტიალი!

10 სუიკას კირჩლა მაუკლავ, არწივ მზორს ეთელებოდა. –
წვერსა უსინჯვენ, უღვაშსა, ვეფხვისას ეფერებოდა.
„თუკლალ არ მოვკალთ კირჩლაი, დავლათ თუ გვეჩვენებოდა.“
შენი მამკლავი, კირჩლაო, მითხოს მემეტედ ჯდებოდა;
კარძედ მაუდის მლოცავი, ფეკზედ არ ამუდგებოდა;
შინ სულნი არ უდგებიან, მთა-წვერთა იარებოდა;
15 გაუმართებავ სიათი, ბეჭედს არ გაუცდებოდა.

39. კირჩლას ქალი ტყვედ

ბარაქალ, კირჩლაის ქალო! ღმერთმა გიცოცხლოს ძმანიო!
თავსა დაადგე ქალებსა: „ჩქარა გავიხვნეთ გზანიო!
გაიგებს შატილიენები, სისხლის გაივლის წყალიო.“

შიოლა ღუღუშაური 40.

- ცხენს ხკაზმებს მიქელიშვილი: „ცხენ, დავდგათ ჯუთის გზაზედა;
მოგვივა მამუკაური ბერდია პირობაზედა;
შიოლას ღუღუშაურსა დილას მიუდგათ კარზედა!
სტუმართად კარგსა იტყვიან, მაგვეგებება გზაზედა.“
- 5 კარი საკარგ-ყმოდ დადვიან, – ვინც ურეკებდა ფარზედა.
კელზედ დაიკრავს სამკლავეთ, ჩაჩქანს იხურავს თავზედა.
კელი გაიკრა ფრანგულსა: „მადეგით შიოლანზედა!
ორი გაწოვის დედამა, არა გაგწირა ერთზედა.“
- 10 შიოლაისა ნაქნარსა ველარც ვინ იქმოდ თემზედა.
შიოლას ღუღუშაურსა დაჯდომა უღირს ჯარზედა.

41.

- შიოლამ ღუღუშაურმა წამოგვაკეტის ძალიო;
კარკუნას მოგვაწირვინა საციხედ ნაზიდნ ქვანიო.
მემრე ცხენს უთხრა ბურდულმა: „ეწ გადავლაქნათ მთანო.
მაგვივა ბაბურაული, ჩავიდათ კევის წყალზედა.“
- 5 საკარგ-ყმო დადგეს კევესურთა: „შიოლას ვინ სცემს ფარზედა?“
– შიოლას ბლოელ ბერდიამ შამუარ მარჯვენაზედა;
მოკლიამ გააპრიალა, შუქნ გადიყარნეს მთაზედა;
მოკლიამ ჩამააცვითა, სისხლი გაწითდა ტანზედა.
შიოლა გაწითლებული გაწირა კევის წყალზედა.
- 10 ნუ უღალატებთ, კევესურნო, ქალ აურჩიეთ თემზედა.

42. შიოლა და მთრეხელი

- აქნამდე, ღუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა,
აეხლა გამისხორიგდი, მსახურს გაფერებ სხვისასა.
არ გაუტეი მთრეხელი, კევეს მიმავალი დისასა.
ცხენი მასთხოვე, გიბოძა, მშვილდს რადალ სთხოვდი რქისასა?
- 5 – „მშვილდ თაოდ უნდა მთრეხელსა, ნაპირის ადგილისასა;
გზა ყველაისად სწორი ას, რად არ გამიშობ, ღთის მადლსა?
მგონიზარ ნახალიზარი, ყამს თუ არ იყავ მტრისასა.“
არ დაიშალა, გადასწვდა მკართ ნადებს მშვილდსა რქისასა.

- 10 „გახლავარ ლუღუშაური, არ დაგიფერებ სხვისასა.“
გულს დახკრა, სხვაკე გაღვარდა ფალავანს აჩხვატისასა.
„კარგა ხანს სჭამე აჩხვატი, ეხლა მე გაჭმევ მიწასა.“
გამაბრუნდების მთრეხელი, დაელნებას ღვავ ცისასა,
მოზღვევენ ლუღუშაური, განრისხებას ღგონ ხთისასა.
- 15 მიღმართა ყოვლაწმიდასა, დედას მშობელსა ხთისასა;
კარნ არ დაუხვდეს ღიანი ნაგებსა დედუფლისასა.
მივა და შაიხვეწების ძმისა მამკლავი დისასა:
„დაო, ვერ შემინახვედი? ცხონებას შენის ძმისასა!“
– „წამოდი, შავო და ბნელო, თუ სულს ვაამებ მკედრისასა.
- 20 ნუ მახკლავთ, ჩემნო მამულნო, ნაჭაპნს ნუ მამჭრით თმისასა!“
კარისას არ გაუტივნა, საკვმით დაუკვრენ ისარსა.

—

ამბობენ ჩამაქცევასა ახალციხურის კლდისასა,
თან ჩაყოლასა ამბობენ ქერბელელაის ძისასა, —
ვერ შეინახა სტუმარი, ვაი ვა დედას მტრისასა!

43. ვაჟუსძის მოკვლა თორღვას მიერ

- დაჯედ, ვაჟუსძე, დაგვექსენ, თუშეთს მოგწყინდას ზიანი!
ერთხან ქევსურეთ გადაქედ, ადგილ იქ ნახე კლდიანი!
ჯოჯინის ღელეს შამოხკე, მგზავრ შაგხვდა ქალ-ვაჟიანი.
შიგ სტანავ ცუცქიაური, ბულა მოლბიჯავს რქიანი.
- 5 თოფი ესროლე, ვერ დახკარ, ხთით იყო დავლათიანი.
ქმალი მოსთხოვე, შენ მოგცა, დანა დამალა ფხიანი.
ქელი გკრა საყელოშიგა მკლავ-თითას იმედიანი.
დაგიბალითა, გულს დაგცა, მიწა გაჭმივა მტვრიანი.
გავწირა დგნალონის ჩდილა, დაგაგლა სისხლ-ტივრიანი.
- 10 ქმალი თავითით დაგიდვა, ნაბად გაგხურა ცვრიანი.
გვერდით მოგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წენიანი!“
თაოდ ანდაკზე გაღვარდა ირემი თვირთვილიანი.
სადილად არდოტს ჩავიდა თორღვაი მკლავ-სისხლიანი.
წამეგებნეს დედანი: „სით მოხვედ სახელიანი?“
- 15 „ბოზნო, რას მკითხავთ, დედანო?
ქმალი ვაჟუსძემ წამართვა, შინ მოვედ სირცხვილიანი.“

– გეტყობის საუბარზედა, თორღვაო, სამ გიქნავ რიალი.

- 20 ამაგ ქართულის მათქვამი თუშის ქალი ორ თმიანი.
სალექსოდ გამამიგზავნე საყური კუკუმიანი.
ცოლად კი წამოგივიდოდ, თუშის ვარ კვეთილიანი.
ძალიან ნუ გაზდილდები, მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

44. თორღვა

- 5 ობლობით ამიზარდა თორღვა ძაგანის გვარიო,
ამაეს ამიყოლა ნათი და ნაკვერცხალიო.
იორში ამიჩქეფა, შორით ვინ უგა თვალიო.
დიდებულობა დაუთქვეს, ბეჭებს უნახეს ჯვარიო.
მარჯვნივ მზე წერებულიყვა, მარცხნისკე მთვარის ნალიო.
ძაგნაკორნაზე შამოქდა, თუთა უჭამავ, ბალიო.
ანდაქით ამოდიოდეს მენადირენი რვანიო.
შამოძუებუებებს თორღვაი, რო ძუძაური ჯვარიო.
10 „მშავლებ, უმატეთ ბეგარსა თითო ტარიგი ცხვარიო,
თითო ნაცრიან ტომარა, მთაზე დაყვარა მშრალიო.
საკარ-ყმოდ შამიკრიფილით ლალის არწივის მქარიო.“
– „ვინც შენ ეგ მოგცას, თორღვაო, მამა წაუწყმდეს მკვდარიო!“
15 ამიწვადა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანიო,
გულსა ხკრა, სუქსა ეწია, წავიდა ნატყვიარიო.

- 20 „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“
– „იელოვანზე გავწირე, გაცურდა როგორც წყალიო,
გამუღე დასაჭერლადა, ველარ მოვხკიდე თვალიო.“
– „სამჯერ მამიხვე, თორღვაო, სამი დაგიკალ ცხვარიო,
მეოთხედ მოსულს დაგიკალ თეთრი ქორაი კარიო.
გიზაველ' ვერ დაგიზავე, – ბაგრატიონთა ხარიო.“

45.

თორღვაო, გიბარებს ბატონი: „აქ ჩამედი ბარადა!
ქულსა დაგხურავ წითელსა ჭარელთ ვაყების თვალადა;
წელზე კმალს შამოგარტყემდი, ვერვინ შამოგქსნის ძალადა;
ცხენზედ გადაგსომ, თორღვაო, შინ წავიყვანდა ჩქარადა.“

5 ვაჟისძის გადამღებელი, თორღვავ, რა გქონდა ფარადა?
სამკლავენ უკმარებიან, დანა ხქონია კმალადა.

46. თორღვას მოკვლა

დედა ვაცხონე მჭედლისი! – ზრო ლამაზ გაექლიბაო;
მემრე მაგისი მსრევლისი! – ლამაზა მეეზინაო;
ჯაჭვი და სკლატი შვიდ-რიგად შიგიშიგ დაეკერიტაო;
სააზნაურო თორღვაი ცვილივით დაეჭვრიტაო.

47. ნარჩევი ხალხი

5 მითხოს ალდი ჯობ მამაცად, მშაელებს ჯობ კუკუმაური,
თუშებსა ლუის ლუხუმი, გუდამაყრელთ ბუბუნაური,
მოკევეთ ღუდუშაური, კეესურებს ხოშურაული.
კმლის ქნევად, ფარის ფარებად მარტია მისურაული.
5 ამაგის გვერდის სადგომლად იმედა მინანაური.
ცხვარს ვინ მოზვერავს მითხოსა? – ახალა შუქიაური.
ვინ ჩავას მოზვერულზედა? – გამახელთ თემროზაული.
კაცსა ვინ მოხკლავს მითხოსა? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
ხუთ-ხუთს ვინ ჩახკოცს მარტოი? – ძაღლიკა ხიმიკაური.
10 ვინ გაღმეტდების ლაშქართა? – ღულელი არიშაული.

48. კეესურები გორის ბრძოლაში

ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალიო,
არაგვი შამაიარა, ფხიტუს დალაქნა მთანო;
ფხიტუს ღელეში შამოქდა, პირ-წალმ ილოცა ჯვარიო,
5 მოკითხულობდა გზა-გზათა: „კეესურებს ვინ ხყავს თავიო?“
სანეს დაიცა კარავი, შამაიხვიენა ყმანიო.
იმედას ეუბნებიან: „გაგვიღი ბელლის კარიო,
გამოგვიბძანე დროშიაი, ორივ ააბი ზარიო,
ჩაგვიმწყალობენ ახალნი, წყრომით არ ჩახყვეს ჯვარიო.“

10 თვალივის ბოლოს დაგროვდეს, ცამა დაუცა თვალიო.
სამი დასვიან ქადაგი, არ ულაშინებს ჯვარიო.
კეესურებმ არ დაიჯერეს, – „არ ბრუნავს ჩვენი გვარიო.“
არაგვზე ჩამადიოდა ყაწიმიანის ჯარიო,

ქალაქის კიდზე გამოკლეს, ქალაქსაც შაზდევს ზარიო.
გახკვირდა სომხიშვილები: „სად მიდის კევსურთ ჯარიო?“
15 „ქართლი შაუკრათ, კევსურნო...“ ქალაქს ვინ შაზდვა ზარიო?
სურამზე გადაიარეს, გადაამტკრივენეს გზანიო.

ომ იქნა გორის ბოლოსა: სისხლსა წვიმს, ზეთი დარიო.
– „მინდვრად ჩეედით, კევსურნო, სანგლად მაივლით მკვდარიო.
უთურგაისძემ გაჭარბათ, – კარგად უჭრიდა კმალიო.
20 კარზედ გიორგა დაგიდგათ, ეგ ყვირილობის კარიო.“
თოფის კმა მოდის მალ-მალედ: „ლულელ მანგია ვარიო,
ორ გვერდით მიწევს დაჭრილი, თაოდაც ურჩოდ ვარიო,
მესამე თხრილში ჩავიდა, ურჩო სჭირს ნახანჯრალიო;
სახელ ნუ დაიმალების, თუ სად ქართველ ვინ ხარიო.“

25 სამნი გვეტანნეს მკედარნი, ცხენებზე ზქონდა თვალიო.
ბიას კელში აქვ მათრაკი, ლომნისა – ლაგმის ტარიო;
დეზთ იკრავს ნაოგურაი: „ლიქოკს ჩალხისძე ვარიო.
იარ, წავიდათ, მოკლიავ, დავზიათ ქართლის წყალიო.
ქალაქ მიგვასხმენ ურუმნი, კევსურთ იქ მოდის ჯარიო.
30 აიქ უამბათ მე-დ' შენა, რაიც გვეტანა ძალიო.“
ზოგებ შინ წახოლთ, კევსურნო, ზოგთ აქ დასწერეთ ჯვარიო.
უთხრიდით შინ-წასულებმა: დარბაზს გავწირეთ ჯარიო.

სათავეს ეჯდა იმედა, არ ევალეების ჯვარიო.
დასჩუმებიან დროშანი, აღარც ერთ იძახს ზარიო.
ციხეთა ბაცალიგურთა, მაღალთ, დახარეთ თავიო, –
35 დაგიგვიანდათ ლომნი, აღარ მოგივათ კარიო.
ქალო და ზალო, იგვლიეთ, საყურ დაყარეთ, ცვარიო.

49. კევსურები აწყურთან

ქართველებ, ვერ გაიგეთა, კევის მთა გარმასულაო?
ცოტინაი ას სნოს წყალი, ვერ დიდი არ მასულაო.
იარალაის კუდაი კევის მთას გარმასულაო.
ერეკლე ბატონიშვილი ტახტზეით გარამამკდარაო,
5 იარაღები აუსხამ, ბაბლიას გარდამჯდარაო.

- კაცი კევსურეთ წაღალა: „თავ დამჭირდება ყმისაო,
კევსურებ ჩამამვიდან, თორ ქალაქ წამერთმისაო,
წილ გაიყარან ახლებმა, ბებრებ აქ ვერას დისაო.“
სანეს კევსურებ იყრების, უფროსებ თემ-თემისაო:
- 10 „წასვლა გვი, არ გვეშველების, არ წასვლა არ იქნებისა.“
არაგვი ჩამამტერიეს, ქავ აღარ დაუდგებისა.
ლელ-უბან გადმოდიოდეს, ელვა დგა ჩაჩქნებისაო;
კუკიას ჩამადიოდეს, ჭეხა მახქონდა ცისაო;
ქალაქს მიუვა ბატონსა ჯოგი ლეგისა მგლისაო;
- 15 ჭეხით მიართვეს სალამი, წყრომით ქვე არ იქნებისა.
ერეკლეს გასცინებია, პირს მზეი ეფინებისა.
„შორაად სადენს ამბობენ, კევსურ ვერ გამადგებისა.“
სურამი გადაიარეს, აწყვერსაც მიუდგებისა.
აწყვერის სიმაგრეჩია ლეკები ჩაუდგებისა.
- 20 დაბრუნდა იარალაი, – მაგას რა მეეგვრებისა?
ბატონისშვილი შასწუხდა: „ჯარ რაით გამიწყდებისა!“
კევსურებ მაქსენებენ: „დლეს ჩვენი გადაგკვდებისა!“
ჩამეერჩინენ კევსურნი, ერეკლე ჩამახყვებისა.
ლოხაური-შვილ სუმბატა კმლიან კაცთ წინ უძღვებისა;
- 25 გუგუაიშვილ სუმბატა სახლჩი შიგ დაუდგებისა;
ჯამბათა ივანეურსა მაშველი მაუნდებისა.
ჯამშაისძეო, რად ხკვდები? ერთი ხარ, არ გიქდებისა,
შენი წილი და ნაწილი გუდანს გასაყო რჩებისა.
ერეკლეს ბატონისშვილსა პირს მზეი ეფინებისა, –
- 30 მაუკლავ კოხტა ბელადი, გლენი არ ეკადრებისა;
შვილი ტყვედ წამაიყვანა, მსახურად დასჭირდებისა.
ბიტურაისა აბაი დედასამც დაურჩებისა!
გუდანელები ებებენ მა გუგუაის შვილსაო.
„დერენა რად დაგვიანდა? ცხენი უმკედროდ რბისაო.“
- 35 ჯამბათა ივანეური ვეფხვ გაიწვადა მთისაო.
აზნაურები იკითხვენ ლომნის გაგაის შვილსაო.
ნეტავი მაგცათ, კევსურნო, საგზალი სამის დღისაო!
ერეკლეს შამახვევიხართ, მაქნევა გწადისთ კმლისაო.
ფშავლებ უდებენ იმელსა: „ჭერა ჩვენც გვწადის მკრისაო.“
- 40 მემრა მამუკას მალნახვენ, წოწკურაულის შვილსაო.
სადირათ ელიზბარასა წონა კარგი აქვ მტრისაო.

ამა ქართულის მათქომი ბლოში ბიტურა ზისაო,
ბიტურამ ვერა იცოდა, აბამ უამბო ცდისაო.

50. კევსურები თუშეთში ლეკების წინააღმდეგ

- ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:
„პირ ქენით, მშაველ-კევსურნო, თუშებ აქ მიდგას მზასაო.“
კევსურნ ალაზნის თავ ჩადიან, ამფორას ლესვენ კმალთაო.
გავიდეს ნაყავეჩოსა, მაღალს ხუშექის მთასაო,
5 იჭურენ გადმოსაკედსა, ლეკ რომენს მოოს მთასაო.
ხუთშაბათს თენებაზედა ლეკი გადმოქდა მთასაო,
ფარმანს მიუდგეს ციხეთა, ნაყენ სიმაგრის კარსაო.
მშაველებ გვიდებდეს იმედსა: „თოფის დავხვევდით აღსაო.“
ქელი გაიკრა აბამა თოთიათამა კმალსაო;
10 განათდა ბაწარაული, ცა წმინდა უცემს თვალსაო.
გვერდს უდგას სახლის კაცები, ჩალხურებ სჭერდეს მქარსაო;
ხახიკაურებ ვაუები ნაჩვევებ იყენეს ცდასაო;
შიგ სტანავ ორი ლულელი, ერთი ეძახდა სხვასაო:
„თითო შავსწირათ ოროლსა სიმაგრეთ ნაკოც მკვდარსაო.“
15 პირიქით პოხილაური ამამღერებს კმალსაო,
ბლოველი მოლოდინაი მგელი მოხკრეფდა ცხვარსაო.

სათრუსოოდ

51.

- ერეკლე ბატონიშვილი ას ღთისგან დავლათიანი;
სათრუსოოდა გაღბედავს, — სავსე ას საქონიანი;
კევსურებს დაიბარებდა: „თავი დამჭირდა ყმიანი.“
დაემზადნიან კევსურნი: „ოსების ჩვენ გვეჭირს ზიანი.“
5 ჩამავა გაიდაური, მანძილა რქა-ჯანგიანი;
მახყეების თამარისძეი, დროშამ მაილა ძგრიალი.
თრუსო გალეწეს კევსურთა, აისრ რო კალო ძნიანი.
გახუა ხიტალიონი ბასრის კმალია ფხიანი;
ხთისია ატაბიონი შაორდენია მკრიანი, —
10 ციხის კარ შასტანებო, მკვდარ დარჩა სისხლ-ტიგრიანი.

—

ამაგ სიმღერის მათქვამი კოჭლი ორ, ვერსად დავალი;
ხვალი მყავ ბეწინიკაი, არ გამეზარდა ტიალი!

52.

თრუსოს ჩავიდეს კევსურნი, ჭეზა ჩაიდეს ცისაო.
„ნეტავი არ ჩასულიყვნენ!“ საერისთოვლებს სწყინსაო.
ომათა ნათელისძესა ეტლი თან ჩახყვა ღთისაო.
საქათურემოდ სწადიან, ჯავრი აქვ ქვითკირისაო.
5 ქვითკირის კარზედ შამაკდა, ფერ მაიყოლა მგლისაო.
ხკვირობენ აზნაურები: „კევსური როგორ ცდისაო!“
„ომაიშვილი იქნება“, ერეკლე იცინისაო.
გვერდს უდგას ატაბიონი, ღთისია, კარგა ცდისაო.
10 თოთიას ქება რად უნდა? თესლი აქვ არწივისაო,
სისხლ გარდაუდის ფრანგულსა ოსისა თრუსოვლისაო.
ოსო, რად იარებოდი, ყამ რად არ გქონდა მტრისაო?
რად არ იკითხე ამბავი თოთიას ფრანგულისაო?
ურჯუკას ქება რად უნდა? სისხლ ბევრჯელ უღვრავ მტრისაო.
თავ-თაოდ ვერვის გაქებლით, ბედენად არვინ სცდითაო.

53. აბდულა

აბდულის ყარაულები ქალაქის კიდზე მდგარაო;
მანდით აყრილა აბდული, დილომჩი გადმომდგარაო.
ერეკლეს კაცსა ულაღავს: „ერეკლე, ჩემო ნაღაო,
5 გამამილალე სურსათი, ჩემი ქალაქის ღაღაო!“
ეგ რო ერეკლემ გაიგო, სიცილით გამამღარაო:
„რა ქნა მა წითელ მელამა? ტყავ კარზე მამიტანაო!“
გონსა მოვიდა მთიული, ეგრ რო ი ღორის ფარაო.
ვაუები თიანელები ჩაიჭრეს კარავთანაო,
ჩაჭრეს, ჩაკაფეს კარავი, ჩაყარეს ფარი-ფარაო.
10 ეუბნებოდეს ოსები: „კარგი, მთიულო, კმარაო!“
გამოქცეული აბდული სამშვილდეს ჩამომდგარაო.
წამაეგება დიაცი: — „ბიჭო, რამ აგაჩქარაო?“
— „სუ დამიღუპა ჯარები, მანდ რო ერეკლე მდგარაო.“

54. გაბრიელ

- ანდრეზად არ მადიოდა, ახლა გაბრიელმ ქნისაო,
დალივნა ბაგრატიონნი, თავად ბატონად ზისაო.
გაბრიელმ ლაშქარნ შაყარნა რუსისა-დ' ლიახვისაო;
აწვედა მოკევეებსა: „ჯავრ ვის გაქვთ ერეკლისაო?“
- 5 ერეკლე შაწუხებულა, ტანთ ბეგთარს იცვამდისაო.
კევსურეთს წიგნებ წალალა: „თავ მეჭირების ყმისაო.“
აჩქარდა კევსურთ შვილები, ერთმანეთს არ უცდისაო;
არაგვზე ჩამოდიოდა, გუნდნია შავარდნისაო;
- 10 ეგვრე ჩამამტვრიეს, ზვაჲმა რომ წვერი ტყისაო,
ქალაქს შვეიდეს კევსურნი, მზე ეფინების პირსაო.
ერეკლე წამოეგება: „მოხვედით საომრითაო!
არიქათ, ჩემნო კევსურნო, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
თოფით იომეს კევსურთა, მემრ კელ მიუდის კმლისკაო.
კევსურეთ, გაბრიელ, ვერ შახვ, – ტყვიას აგასხმენ წვრილსაო.
- 15 ბევრი იზრდების ობოლი, კმალ-სისხლი უხარისაო.

55. წინის ყმის გმირი

ერეკლე ბატონიშვილი გმირია წინის ყმისაო,
შიგადი გული რკინისა, გარედი სალის კლდისაო,
რა ცხენსა გარდაჯდებოდა, რა ტურფა ჩილი ხეაო!
რახანსა ომში შვეიდეს, მეტის-მეტ მამაციაო.

56. პატარა კახი

ერეკლე ბატონიშვილი ერთ პატარა კახიაო,
ალგეთ[ა] ალგეთობასა ცხრა-კეც რაზმი ჩახიაო,
ასი ცხენს გაალაკვინა, ორას კარავს წახვიაო,
„ომსა რად უნდა გრძელება?“ – შუბი ბუდეს გახვიაო.

57. თურქმანი ტფილისში

ორშაბათ დილას გათენდა ავი დილა, ავი დარი, –
ყმაწვილების კალოს ლეწავს თურქმანის ცხენის ნალი.
ერეკლე გამაქცეულა, მუკლებს აღარა აქვ ჯანი.

შამეყვრების რუსები, სამის ბატონისა ჯარი.
5 — „რამ გამაგაქცივ, ერეკლე, რამაღ დაგატანა ძალი?“
— „რასა მკითხვედით, რუსებო? მტერმა მამტაცისა კარი.
შამავიდა თურექმანი, ქალაქს გაადინა ალი.
მიუბრუნდათ, გავაქციათ, ამაუიგდათ მაგის ჯავრი!“
არ დაიჯერეს რუსებმა: „ჩვენი უფრო დიდი ჯარი, —
10 თურექმანამ უნდა ხიას ქალაქის პირ ალაზანი.“

58. რკინის კარის შექსნა

ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შაგექსნათ რკინის კარია.
აღარ გყავთ ნეფე ერეკლე, არც მისი საომარია,
დამდგარა ბაირახები, აღარ ჭეხს ზარბაზანია!
5 ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, გვერდზე ჩაუდის მტკვარია,
შიგა დგას ოქროს ლოგინი, შიგ ნათობს კელაპტარია,
შიგა დგას კუბო ოქროსი, გამოსახული ჯვარია.
კუბოში ჩაუწვენიათ ბაგრატიონთა გვარია,
დაწერა კამალაზედა ქართული ორი-სამია:
„სასხვათოდ ნუ გაჰკადოდეთ, მუხრანში იდგა ცხვარია,
10 საძაღლოდ ნუ გაჰკადოდეთ ჩემი ნარტყამი კმალია,
სამადლოდ ნუ გაჰკადოდეთ იმერელთ ნეფის ქალია!“
გადაიცვალა ერეკლე, შვილებს დასწერა ჯვარია:
„უფროსმ გიორგიმ შაირტყას ჩემი ნაბამი კმალია!“

59. ქალაქის არევა

ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო,
დალევა ბაგრატიონთა, ჩარჩევა მასკვლავისაო,
მეფის ერეკლის სიკვდილი, დაქცევა კმელეთისაო!
გიორგი ბატონიშვილი შეებძოლების ხითთაო.
5 გავარდა ალექსანდრეი, ჯარი ხყავ დაღისტნისაო.
ქევსურეთს კაცი წალალა: „თავი დამჭირდა ყმისაო.“
აჩქარდეს ქევსურთ შვილები, ერთმანეთს არ უცდისაო.
არაგვზე ჩამადიოდა გუნდი ქორ-შავარდნისაო,
ჭეხით მიართვეს სალამი გიორგ ბატონისშვილსაო.
10 ერთუცს დაუდგეს პირდაპირ ჯარები ორის ძმისაო,
შუაზე უდის ჩაფრები, რუსი არ აძლევს პირსაო.

- 15 შუაღლის დრო რო მავიდა, გუგუნ ღვა ზარბაზნისაო.
გაიქცა დაღისტინის ჯარი, ბძანება იქნა ხთისაო,
გადახყვა კევსურთ შვილები, წკეპა ამაღის კმლისაო.
თოთიას ამწუნხარებენ სულხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურავს ჩაჩქანსა ჯამს ნატყვიარი სჭირსაო.
მაგას ვინ ეტყვის მამასა, ვინ გარმაავლევს პირსაო?
ყველის საწყინარია დადგომა ბორაყისაო,
აღარ ხუოდას დროშიაი ლაღის კარატიის ჯვრისაო.

60. ბორაყის წაღება

ღმერთმა იცოდეს, მეწყინა სიკვდილი ერეკლისაო,
ღარჩომა ნაროვანზედა მედროშე ბლარაისაო,
ლეკებისაგან წაღება ბლარაის ბორაყისაო.

61. ხახათ მწარია

მაჩხო შე თანდილაშვილო, ენაიმც მოგჭრა გძელია!
ხახათ მწარია მახპარე, ღამე ავლიე ბნელია.
ჭარში რო ჩამაიარე, მანღ შაუცვალე ფერია.

ლეკანი 62.

- პირველად ღმერთი ვახსენათ, ეგ უფრო დიდებულია.
გაიგა რუსთ კემწიფემა, მუქლებს დაიკრა კელია:
– „რადას უბრუნაეთ, თავადნო? ცოდო-ბრალ ბრუნავს ძნელია.
ან შამიკარით ტივები, ან ამიგვეით გემია.“
- 5 ქალაქით ჩაფრებ მავიდა, წიგნებ მახქონდა ბევრია.
შიგა ეწერა: „ლეკანი, შვილად გაზდილი ჩვენია.
ვაპ, თუ უჭირდას ლეკანსა, ომს უპირობდან – ძნელია!
არ ხყვანდას ჯარი, ან თაო არ ხქონდას წამლის მტკვერია!
ქიზიყიმც დაიწყევლების, მაგის ქევხულა ერია!
- 10 გაგვიორგულდა ბატონი, ჩვენზე აიღო კელია.
ჩაფარმ რო ცხენი შახკაზმა, ავჟანტა მისცა გძელია;
უთხრიდით ჩემთა ჯალაფთა: „ნახვა მეწადა თქვენია;
საბნელოს ნუ შამიქდებით, – გამილაღლების მტერია;

- 15 დაფას და ზურმას დახკარი, ლხინი გაღმართე გძელია;
შაიბრალიდი არაგვი, შაუძლებელი თემია.“
გაიგეს ლეკის შვილებმა, ჩქარა დახკაზმეს ცხენები;
ოთხთავ აკვერეს ნალები, ლურსმარს უგრიხეს წვერები.
„მოდი, გაუშვათ თარეში, რაღა ლევანი მთელია.
20 მაღალ ერისთავ მოვგლიჯათ, ტყვე წამოვასხათ ბევრია,
შამოეს შამაგავლიათ დიდმის მინდორი გძელია.“
აცათ, თქვე ლეკის შვილებო, რად შამაგვართვით თვალია?
იქავ მთელია ლევანი, იქავ ბევრი ხყავ ჯარია!
ხო გაქსონს, მოსაქციელსა ავი დაგადგათ დარია?
გამაგერიათ ლევანი, გაგინახევრათ ჯარია!
25 ქალაქში ბზანებს მელიცი: სიზმარი ვნახე ძნელია,
ეგ თუ გაიგა ლევანმა, ეგ თუ გაიგა, — ძნელია;
მოსთხარას ორივ თვალები, მოხერხას ენის წვერია.

63.

- კმალი სჭრის ბაგრატიუნისა, ნეფისა ერეკლისაო;
ნეტავი გამაცნობინა! ლევანს უქებენ შვილსაო.
საღეკო შამამტვრია, ზეავმა რო წვერი ტყისაო;
წავიდა სარუსეთოდა, საქართველოი ხკვირსაო;
5 კემწიფის კარზე მივიდა, ეტლი თან მიხყვა ღთისაო.
„მაბძანდი, ლევან ბატონო, ყმაწვილო ათის წლისაო,
შვიდს წელს ყენად ნაჯდომო, არ მადის შენს მეტიასაო!“
დაჯდა და ხკითხა ამბავი თბილეთის ქალაქისაო:
„რამ გაადიდა ჭარელი ნარჩომი ჩემი კმლისაო?
10 წახვიდე, — არ საქშერო ხარ, არ წასვლა არ იქნებისაო.“
გამააყოლა ჯარები, კერკები ათას-ფრისაო.
ლევან ქალაქჩი შამაკდა, ჭეხა მაილა ცისაო.
ლეკთ უფროსები შაშინდა: „ჩვენკე რაით იქს პირსაო.
მაგან თუ პირი ჩვენკე ქნა, საქმე ჭირს დაღისტნისაო.“
15 ვინ მააკსენა ლეკებსა სიკვდილი ლევანისაო?
მამკვდარა კორცის ბატონი, ბძანება იქნა ღთისაო.
მტერი ვერ გაულადდება, — ერეკლე ცხენსავ ზისაო.

—
ემა ქართულის მათქომი გლეხაი ვიყავ მთისაო,
რად ეკადრების ქართული ნათქვამი გლეხ-კაცისაო?

20 ვაჰ, თუ ერეკლე გამიწყრა, იქნების ჩემის ჭკვისაო.
ერეკლე რას მიქადებდა, ან გული დედუფლისაო?

და თ უ ნ ა
64.

გადადის იმერეთზედა აქლემთა ნატოტარია;
წვიმა დაწვიმეს ღრუბლებმა, შიგ ჩადგა ნაგუბარია.
ჩაყრილა ვარდის ფურცელი, დაღბერნებს, დასძრავს ქარია;
საკრეფლად შამასჩვევიყო ბაგრატიონთა ქალთა.
5 ემაგას მახპარებია ერთი თათარი მყრალია;
დაუჭურავის თათრებსა თამარი დედუფალია.
დათუნამ ბატონიშვილმა ჩაიცივა სამანქანია,
შამაუძახა მსახურთა: „ჩემი მამგვარეთ ჩქარია!“
გადაჯდა თავის ფეკ-თეთრსა: „ეხლა დაზომენ გზანია!“
10 წვერის ძირს შამეეწია, გაუნახევრა ჯარია;
მეშვიდმეტეზე მივიდა, დადგა, გაწმინდა კმალია:
„შამინდევ, ღვთის წყალობაო, ოცსა დამიკლდა სამია!“
ერთმა თათრმა ურიამ თოფს დააყრივნა კმანია.
ცხენზეით ჩამაიტანეს დათუნა ალვის ტანია,
15 თმა-გლეჯით ჩამაავლიეს ბაგრატიონთა ქალთა:
„ჩემი მაჩვენეთ დათუნა! მთელი არი, თუ მკვდარია?“
– „დათუნა რა სანახავია, – ბეჭებს სჭირს ნალახტარია.“

64a

დარეჯან დასწყევს შვილებსა: „დათუნამც მაგიკვდებისთა!
მტერსთანა, მაკეთუსთანა წინ ვინალ წავიდგებისთა?“

65. მუცალი

გირავს ჩამადგა მუცალი, დიდი მუცალის ჯარია;
თუშებს მაციქულ ახკიდა, ბეგრად მასთხოვა ქალთა.
მირგვალს დაგროვდა თუშები, დიდ დადგა საუბარია.
ზოგებმ თქვეს: „მივსცათ ბეგარი, მტერმ დაგვიჭირა კარია.“
5 – „ვერას მივსცემდით“, ზოგებმ თქვეს, „მარკეი, ცოლ-შვილთ ბრალია!“
ქალმა ქესელოს გაიგა, ხუთნ მასწყვიენ თავის ძმანია:

„ან მიპატრონეთ, თუშებო, ან ქალს შამარტყით კმალია.
თორ გავალ, გამავერევი ლურჯ პერანგიან ქალია.
თქვენ შაგრცხვენლებისთ, ვაჟებო, რო ვინ მინახნას თმანია.“

- 10 ცხენს ხკაზმავს ითადანური, საისკე მიმავალია?
სუ ღამით შამაიარნა დიდნი თუშეთის მთანია.
შუა ღამის დროს გაალა თელავს გალაენის კარია.
შამასწყრა ლევან ბატონი: „რალა სტუმრობის ხანია?“
– „ჯერ მკითხე, მერე გიამბობ: მტერმ დაგვიჭირა კარია.
- 15 ეხლა თუ მაგვეშველებით, ვიქნებით შენნი ყმანია.“
ადგა, წამადგა ლევანი, იმახა თავის ჯარია.
აივსა გათენებისას თელავს გალაენის კარია.
კელთ მისცა მაშხარაები: „შაინათნიდით გზანია.“
– „ვაიმე, ვერ ვეომებით, ლეკთ უჭერიან მთანია.
- 20 ბატონო, ანდარეზაი ნუ გყავის პატიმარია.
მაგას თუ არ გაუშვებდით, თავად ჩამოგვკსენ კმალია.“

- 25 გაუშვეს ანდარეზაი, ღთით თავის დაელათითაო.
წყალს გირეოში გავარდა სახლთხუცის ორქაფითაო,
ტანი გაილა ლერწამი, ზედ ქუდი ვათარისაო.
გირაეის ჭალას შამორბის ყმა ლურჯის პერანგითაო.
მუცალ კარავჩი აკაფა ნაკუდარაის კმლითაო:
გაიქცა მუცალის ჯარი, ქალივით ატირდისაო.
მიზღვევენ თუშიშვილები, წკეპა ამაღის კმლისაო.

- 30 მუცალს ცოლ ჩამეეგება: „მუცალმა რალა ქნისაო?“
– „მოგიკლა ანდარეზამა, ყორნებს ამააქვ ბწყლითაო.“
– „ვეუბენ, არ დამიჯერა, ქალმა ვაჯობნე ჭკვითაო.
თუშეთ ნუ წახოლ, ცუდაო, არამც ვინ დაგხვდეს კმლითაო.“

აბაშა

66.

აბაშამა თქვა: „დავბერდი, მუკლებს აღარ მაქვს წადინი.
ნეტავი არ მამდიოდა მაგ მუხუაურთ ქადინი!
მანამდი ვიყავ ახალი, არ გავიგძელი ნადიმი,
ჭალათით გამოქცეულმა მთაზე ვჭამიდი სადილი.“

67.

ნისლ ძესა ლებაისკარსა სუ მუდამ აუყრელადა.
აბაშას ტანზე ჯაჭვ სცვავა სუ მუდამ წაუყრელადა.

68.

აბაშას დამოყვრდით, ქალებო, ხირსილაური მგელთა.
ღარიბ კაცთა აბაშა, ბევრის ვაჟის მკვლელია.
მაგას არა ხყავ საქონი, ჭიუხნი ნადირ ბევრია.

69.

საპირისწამლე ვერცხლისა, აბაშავ, ოკრად დაგჩება.
დაგიკიდებავ გულზედა, თოფის ლიშანიმც დაგდებთა!
— ერთი აბაშამ გესროლა, ნიაღვ ალარ დაგცდებთა!

70. ა ნ ჯ ა რ

ანჯარ, დასტურთა მაურავ, არწივს ღგავ მაღლის მთისასა.
შაიბნენ ლეკებ-ფშავლები, ჩამოქცევას ღგავ ცისასა.
გაძვირდა ტყვია-წამალი, კმლით აპირობენ მისვლასა.

71. ბაბუხური

ხამხი(თ) ტირილით წამავლენ, ქალებ იძახდეს თავზედა:
„შენ, ძმაო, შენებ მამკლავებ შემოდის ჩვენსა გზაზედა.“
მავიდა ასთუმურაი სიცილი(თ) დანდობაზედა.
წინა მგზავრმ რომენმ შაიარ? ძმისწულ მამიკლეს რაზედა?
მე რომ გავზარდე პარტალა, ხამხას გაღმეტლა გორზედა.

72. ბალათურა ჯაბუშანური

კარკუჩით გამეემართა ბალათურაი დილითა,
ღედის-მმთ გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტვრევს კბილითა.
ჯუთისას შამაიარა, მართულმა იარაღითა.
აივსნეს ქოთანის ბეჭნი ქომო-ციხლების მზირითა.

- 5 ყმაწვილად ბალათერამა კმალ მაიქნივა პირითა.
ზოგნი ჭრნა, ზოგნი ჩაკაფნა, ზოგნი წაუვლენ ჭირითა.
რანიც წავიდეს ჭირითა, სისხლსა მისთხვევენ პირითა.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ნუმც წამოვსულვართ შინითა.“
- 10 მარტუამ ბალათერამა მთა გარდიარა გმინვითა,
გადაუჩინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალნა ქოჩორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
ბალათერაის დედამა თმანი დაიჭრნა ძირითა:
– „ბიძამ არ მოგცა ჩაჩქანი, აწ გაძლას შენი ჭირითა!“

73. ბალათერას ფარი

მიქეელის კარს შახკიდეთ ბალათერაის ფარიო,
მაუელის ომის წადინი, დასძრავს ხანდიხან ქარიო.
შამდინარ-გამამდინარმა სწორებმ დაუგან თვალიო.

74. იოსება

- კეკრი ზის იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარიო;
აღარ კადრულობს დაბალზედ, მაღალზედ დაქნა გზანიო;
ქალაქს დაშიშნა სომეხნი, გუდამაყარს ქნა ძალიო;
ქმოსტ-როშკას გადაეჩვივა, როგორც მარილზე ცხვარიო;
- 5 ჩამოქდა ცი[რ]ცლოვანასა, ჩამოივაკნა გზანიო;
გამაუდგების ცხვრის წყემსსა, ვერ დაიჭირა ქალიო.
ქალმა ისრიენა მანდელნი, არხოტს ჩაყარნა კმანიო.
ვაჟებს ციხის კარ ნაჯდომთა მუკლებს შაუჯდა ქარიო.
გამაღმეტდების ყმაწვილი, გამაამეტა თავიო,
- 10 მახყვება იოსებასა, შუ არ ჩაუვა ფარიო.
ხკითხვედა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისა ხარიო?“
– „რას მკითხავ, იოსებაო? დამბრუნავ აღარ ვარიო.
დისწულ ორ იონეურთი, ბალახურისძე გვარიო.
გუშინ რომ ქალას მოზღვედი, იმის საქმარე ვარიო.“
- 15 შამოხკრა იოსებასა, მოსჭრა მარჯვენა მქარიო.
ეგრე ჩაკუწეს ერთუცი, როგორც ჭეკარა მხალიო.
საწყალი იოსებაი გზის თავს შამოწვა მკვლარიო.

75. ბ ე ქ ა

- ქალი ვარ თუშთა წოვათი, სიტყვას ვერ ვამბობ, მცხვენისა:
ღაითვრენ თუშთა შვილები, ერთ-ერთი მათქე კელითა.
გაეხედენ, გორზე ჩამორბის ვაჟი ბექაი ფრენითა.
ლეკებსა გასჭრა თავები, კალთა ამივსა კელითა.
5 ნეტავი, ძმაო ბექაო, შვილი გქნა მამის-ჩემისა!
ანამც კი დაგსვა სატყვეოს, დაგიქსნა მამის ცხენითა!

76. ბუკულიშვილი

- გაითქვი, ბუკულიშვილო, მითხოს გაღვარდი კმადაო.
ღაღლიე მანსტელები, ამით გაქებენ ცდადაო.
ჰაჩარუსაკე გაღვარდი, საიდგან წახველ სადაო?
მარტუამ ბუკულიშვილმა ლაშქარს შამასდვა ზარია;
5 ეგრე დაფანტა ლაშქარი, როგორც მგელმ ფანტოს ცხვარია.
ღაბრუნდა ტომის გაზდილი: „აუაერგი ვარია,“
თოფ დახკრა ბუკულიშვილსა, არწივს მასტეხა მქარია.
– განა! მამიკალ ძმობილი, არღოტელ მეომარია.

77. თავისი ქალების დაკოცა

- სამციხელების თოფებმა ეღოს ძირს შამაჰკვივლაო.
ეგრე გამქდარა უკიშვილ თათარა, როგორც სინაო.
მიქელი, სურას გაზდილი, რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკოცნა თავისნი, სულეთი წაიქდინაო.
5 ყველასამც ეგრე მაუვა, ვინც მიქელს გაუცინაო!
ერთხან გამოვა კარშია, ისევ შამოვა შინაო.
კარს უღვა ლეკის ლაშქარი, თავი მით მაიწყინაო.

გაგა ბერდიშვილი

78.

თავს აქებთ, არხოტივნებო, ეგ რაიდ სამართალია?
ამღას ბერდიათ გაგაი სამის თემობის კარია.
ჭალას მაივლა სანგლადა ღილღველთ ნაკოცი მკედარია,
ზედ გააყარა ხე-ჭერი თავ-თავის ღილღვლის ძვალაია.

აზნაგეს ქალნი ატირდეს, ცრემლით იბანდეს პირსაო:
 „ბეჩავნო ჩვენნო მამანო, ველარ გახვედით ჩლილსაო,
 ვერც სანადიროდ წახვედით: ჩორეხს გაგაი ზისაო.
 ან კელთ წაგვასხენ, გაგაო, ან ბეგარ დაგვედევ ცხვრისაო!
 5 აივსა აკალდამაი შენის ნაკოცით მკვდრითაო,
 აკალდამისა კარები ჩვენის ნაგლეჯით თმითაო!“
 არ დაიჯერა გაგამა: „ადგილ მიჭირავ კმლითაო.
 წინ თქვენ დამეცით ლაშქარი, ეხლა მე ვიბძვი ღთითაო.“

80.

- ლილლოს იყრების ლაშქარი ერთის ურჯულოს თავზედა;
 ადგიან, წამავიდიან გაგაის მუქარაზედა:
 „მამკლავი უნახვაისა აგებ მავკელათ სკამზედა,
 ან კელად წამავიყვანათ, ან თავი მავსჭრათ გზაზედა.“
 5 საწოლთ მახკელვენ გაგასა, ვეფხვს სძინებიყვა მკლავზედა.
 აიმ დროს გამაელვიდა, კელებს უკონვენ მქარზედა.
 „ვაი თქვენს გაგას, ძალლებო, ხანჯარ არ შამჩა ტანზედა!“
 ღილღველს ახგლიჯა ხანჯარი, იმასავ დასცა გულზედა.
 მეორეს გარდაუბრუნა იმავე სენაის კარზედა.
 10 მესამე ქვითკირს შამახკრა, ტვინი შაასხა ქვაზედა.
 ბერდიობით იძახდის: „კიბე მაუშვი ხანზედა.“
 არ სცალის ბერსა ბერდიას, თოფს ეხვეოდა თბეზედა.
 თოფს ისრევს ბერი ბერდია, მკვდარ უწყოვ კალოს კარზედა.
 ოროლთა გატუსულათა მკვდარი შაყარეს მკვდარზედა.
 15 ჭაბუკათ ჩაჩაურასა დავლათ დააჯდა მქარზედა.
 მაუკლავ მამის მამკლავი, მკვდარ უწყევს წინგარდაზედა.
 მარტო შარუმა ომობდის ორის ქვითკირის კარზედა.
 ტერლის კარ კალოთანელნი ვეფხვნი აბრუნდეს მწყალზედა.
 ნუ ვიტყვით მაგათ ნაკოცსა, ბატონთან იყვნან ზაეზედა.
-
- 20 ამავე სიმღერის მათქვამი კორმონ დავჩი მთაზედა;
 მამქონდეს ჯიქვის თავ-რქანი, მამიხაროდეს გზაზედა.
 შვიდ-შვიდის ჯალაფისაი მარტუა დავჯე სკამზედა.
 თუ ვერ ვიძებნე შვიდნივა, სწორნიმც ნუ დამსმენ ჯარზედა!

81. კადელი ღერენათა

კა ყმა შავაქათ, ვაუებო, — ცულებიც შეეცდებოდა.
კადელსა ღერენათასა საგონი ჩაეყრებოდა, —
შაუყრავ მშავლის ლაშქარი, ტანიეს უგროვდებოდა.

82. გორგი

რა ამბავია შატილსა, რა წყრომა ბრუნავს ღთისაო?
მაცნე მოვიდა შატილსა: „ჯარ მოდის დაღისტნისაო.“
შატილივინებსა ვაუებსა ფათულად არ გააჩნდისაო, —
თითო თოფი აქვ თითოსა, თითო საქსარი ტყვისაო.
5 მაცნე მოვიდა მეორე: — „მოდის და არ იშლისაო.“
გორგის ლულ ჩამააწვადეთ მჭვარტლიან კათხაითაო, —
ჩამაიარის გორგიმა, ჩაუჯღღის ციხის ძირსაო;
ბოლი მასწივის ბოლზედა, გარჩევ არ იყვის კმისაო;
ესროლის აღლამიშვილსა, ოთხი გაწირის ჩდილსაო.
10 ჭანთას ჩაუღვით ფაცერი, თავ-ფეკი ჩაუღისაო.

83.

ნეტარ არ გამახყიდდესა თილისძენ გორგის კმალსაო?
თუ გამახყიდდეს, ვიყიდდი, მივსცემდი ცხვარსა-დ' რვალსაო.
ჩავდებდი ციხის ლიბუში, გაიმაგრებდა ქავსაო.
ლიბუში რო იქნებოდა, ლეკებს მისცემდა ზარსაო.

5 ლეკეთის მთაზე ყორანი ერთ რასამ უძახს სხვასაო:
„გორგი ველობას წასულა, გავხყვათ ემაგის კვალსაო.
გორგი დაგვაძლებს ლეშითა, თუ შავხვდით ნომარსაო.
ბაგოს ჩავიდა სოფელში თვალ შუადლისა ხანსაო;
ტანს ეცვა ჩოქა ლეკური, აპრიალებდა კმალსაო;
10 ქვითკირის კარზედ გასწირავს აკაფულს ლეკის მკვდარსაო.

ემანდით გამობრუნვილსა ყორნებ ეყრების გზაზედა.
გორგის ხკითხვედეს ყორნები, გორგი არ ეტყვის წარზედა.
— „მე რაღას მკითხავთ, ყორნებო? ჩაედით ნომარზედა.
სისხლი სვით, კორცით დაძედით, ნულარ შაარჩინთ ტანზედა.

- 15 კმლის მამქნევ დალოციდით, ყორნებო, ნაჭრევ თუ სჭირდეს ძვალზედა.“
შაბალის ვეშაგური ჩიოდა: „ჯორ ვერ გავყიდე კმალზედა.
სხვათ მოკლეს ოროლ-სამსამი, მე დავრჩი მარტუაზედა.“

84. თუშები ლეკების წინააღმდეგ

- ჭალაში თუშნი ჩავიდეს, ნისლი თან ჩახყვა ცვრიანი.
ერეკლე შეწუხებულა: „გზა ვერ გავიგე ტიალი.“
შამაუძახა თუშებსა: „ალარვინ ხართა კმლიანი?“
5 ცხენს შაჯდა თილისძეთ გორგი, ლურჯამ გაილა გრიალი;
მაგას ბილოსძე გამუდგა, მაჟარს გახქონდა პრიალი;
გოთლაის ჩალის ფერამა ნაცხვრევზე იწყვა ფხვრიალი.
ბილოსძის მაჟარ გავარდა, ლეკ დარჩა სისხლ-ტიგრიანი.

85. გულუხვიშვილნი

- ლუდი ადუღეს თუშებმა საბალითარად სვიანი,
იწვივნეს გულუხვისშვილნი მამით შვილამდე მტრიანნი;
ახყარეს იარაღები, ეგენ არ დასხნეს კმლიანნი;
5 ოთხნივე დასხნეს ერთადა, ტაბლა დაუდგეს ზიარი,
როცა დაითვრნენ თუშები, დადგა ხანჯრების პრიალი.
დაკოცეს იქი-დ' მეშველა, ანჯა გაწირეს ტიალი.
თვითონ მოკლიან უთური, მანძილა კარი რქიანი.
შვილი მაუკლეს უთურსა, არწივი სინსილიანი.
სხვები კი ახზე დაკოცეს, ბრალი კი მეშველისანი!
10 ნეტარ რად მოკლეს მეშველა? ალალ კაც იყო, ღვთიანი.

86. ზეზვა და თათულიკა

ქარი ქრის საქარავნოსა, ლურბელსა ღბერეველიანა.
ზეზვაი-დ' თათულიკაი ერთმანეთს ზვერეველიანა.
კმლები დატეხეს ცემითა, ხანჯრებით ჩხვერეველიანა.

87. ი ვ ა

ნეტავი მიაც ცხენ მამცა! ვაჭმეველი ქერსა, თივასა.
ეგები გავედრებოდი ჭურასძიშვილსა ივასა.

88. თამარისძის დატირება

ა) ქვესური დიაცის მიერ

თამარისძეო, მახვედაეო?
მაკლულო უსაფეროთაო,
ღიღღველთა ყარწიკაიანთაო?

ბ) არხოტიონთ ქალის მიერ

5 თამარისძეო, მახვედაეო?
არხოტიენები შინ იყვაეო?
წამლიან კოდნი ედგესაეო?
ტყვიის სკამები ესხალაეო?
ბურაი გამადიოდაეო?
ტირილ რად უნდა ქვესურებსაო,
10 საძროხის ყურეს ნაკოცებსაო?
ტირილი არხოტიენებს უნდაო,
საქარის მაღალ მეომრებსაო.

89. ა ხ ი ა

ქვესურეთს ცანი დაეცნეს, არხვატს ნაპირნი ცისანი.
ქვესურეთისად ახია! ვა ბრალნი არხოტისანი!

90. კისტნელი იმედა

ბევრჯელ ვიარე კისტანსა, ბევრჯელ ვილოცე ჯვარია.
ველარ შავაქი ახლები, იმით მიტანავ ბრალია.
აიქ დავალის იმედა, საც ვერ დადიან სხვანია;
5 ბევრჯელ შაღებნა სისხლითა აკვით ჭალანი-დ' გზანია.
წინ ბაზდელ შამეყარა, თეთრი ქორაი კარია.
თოფ არ ესროლა იმედამ, – „მეიმედების კმალთა.“
მძიმე აუტყდა მდევარი, ეცოტავების მკვდარია.
ერთისად როგორ გავალათ აკალდამაის კარია?
6 გამაღმეტდიან მდევარსა ორნ ახალგაზდან ყმანია.
10 ნაჯდომას მიხყულებიყვნეს, ქვე თუ იყვნინ ბრმანია?
„სად მიზლით?“ – იმედამ ხკითხა, პირსაც დაჭხვივის ალია.

კისერში გამადიოდის წინა კბილების ძვალია.
„ეხლა წაიღეთ, ქისტებო, მკვლარზე შადევით მკვლარია.“

91. ლუხუმი

- მზირი შაყრილა მზირზედა თუშისა, ლეკებისაო.
დეექცა ამხანიგები, მჭერ აღარ დაშჩა მკრისაო.
ლუხუმის ამხანიგებსა მანდელიმც გზურავთ დიაცისაო!
მესამედ გამოხტომაში ლუხუმს მუკლ მასტყდა მგლისაო.
5 ქმალი ახკადეს ფრანგული, კალდიმ გადუგდეს სხვისაო;
თოფი წაართვეს კირიმი, კარა გადუგდეს სხვისაო;
კელი მარჯვენა მაჭრეს, წესიც არ იყო მთლისაო.
დაჩეხა თოფის კონტახი, შაიკრა არტახითაო;
სიმშილით დაღონებულმა ქუჩი მოძოვა მთისაო;
10 წყურვილით დაღონებულმა ცვარი ალოკა ცისაო.
ლუხუმს გველ შამეჩვია, მუკლს ულოკს, უკურნისაო.
ორი კვირა რო წავიდა, ლუხუმს მუკლ ექნა მგლისაო.
ჭალისაკე წამუა, ყელი დაიღბო წყლითაო.
წყლის პირზე დათვი მოვიდა დიდის კახეთის ტყისაო;
15 ლუხუმისაკე წავიდა, სულ დაიყარა ყმისაო.
„ღმერთო, მაგას რადალ დამწერე, კელ არ მაღირსე მტრისაო?“
დათვი წყალმ გამაიბრუნა, წაიღის, დახკარგისაო.
ლუხუმი წყალში გამუა, ცურვა სცოდნია წყლისაო.
დაგლიჯა ქერის თავთავი, ემაგით შანაყრდისაო.
20 მეორედ მგზავრი შამაჰხვდა ლეკისა ბაგოზლისაო.
წამაიყვანეს ლუხუმი, ტირის და ცრემლსა ღვრისაო.
მარჯვენა არ აქვ ლუხუმსა, მარცხენას კმარობდისაო.

92. მარიამულისძე

ჩაიარის და ჩაკოცნის მარიამულისძემაო.
ყველამ ეგრე ქნას ვაჟკაცმა! ომმ რაღა იცის გძელმაო?

93. მექობაური

თუშებს სჯობ მექობაური. თუშებს საფეხნოს აუტყდა.
ივანეს მექობაურსა ორ-სამჯერ კარგა მაუქდა:

ჭაბრილოს თუშიშვილებსა ერთხან ვეშაპიც მაუკლა.

—

- 5 ჭაბრილოს თუშიშვილებსა ვერა გაუგავ გზისაო.
დასცილდა მექობაურსა ამასაკელი მზისაო.
გველ თუ გველს შამახბმულიყვა, ბძანება იყვა ღვთისაო.
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს ოროლა ჭრისაო.
გველი გაიდვა კიდადა, ზედ თუშებ გამოდისაო.

94. ს ე ს ე ლ ა

სესელას ჩაკურათასა თოფი აქვ ღიდის ხნისაო;
ფსიტიხად გაუქაღლებავ, მარიამ-წმინდის ძირსაო.
„მიშველე, ძმაო გამიხარდ, შენი ვარ, განა სხვისაო?“

95. ფერაულნი

- კაკმატ ფერაულთ სიზმარი დაცდილი მტრის კოცისაო.
თავადაც იკოცებიან, არცა-რა უკვირთ სხვისაო.
„აბულეთს გაგაგებინათ, სისხლ ბევრჯველ უსვამ მტრისაო.“
ჭალას ივანეთ ბერდია არწივი ბანზე ზისაო.
- 5 ადგეს, ჩაიდვეს საგზალი, აქსენეს ძალი ღთისაო;
ტანთ იარაღებ აისხეს, საქსარი თითო ტყვისაო;
დათვის-ჯვარ გადაიარეს არწივებმ ზინზილითაო;
ალაქოს გასთენებივა, ალაგს იძევენ ჩდილსაო.
„ღლე აქ დავლიოთ“, — ვაჟებმ თქვეს, — „ღამ ჩავსხდეთ
სოფლის ძირსაო.“
- 10 მგზავრი მავიდა ტუტილა, დავლათი მგზავრებისაო.
მაურავ ქისტებს უხარის, ტყუილს უზიდავს პირსაო.
ბერდია ეუბნებოდა: „ნაქნარ ჩვენ უყვათ მგლისაო;
ჯერა დავრივნათ თოფითა, მემრა მაკრიფათ კმლითაო;
არგონებლივა მაუვა, ალი ეხვიას პირსაო.“
- 15 ჯერ თოფებ არ გაკრეფილა, ბერდია კელებს სჭრისაო.
ოროლ ივანეს შასწირეს თავი კარგისა ყმისაო.
დაბრუნდეს ნასახელარნი, მზე ეფინების პირსაო.
კარს შატილს შამუარიან, ჯარი დგას ბატონისაო.
გზას შაჰხვდა ბატონიშვილი, ხლართვა სწადიან გზისაო.

- 20 „დაგვექსენ, ჩოლაყაშვილო, თორ შენ' სიცოცხლე ჭირსაო.
ტანთ გეასხავ იარაღები, თითო კელში გვაქვ მტრისაო.“
მახარობელი მაუვა ხაძეს თათარის შეილსაო:
„მავიდეს ველს წასულები, ჯავრი ამუყრავ მტრისაო.“
ივანე მაუყვანავის, არწივ ჯვარის კარ ზისაო.

96. მინდია ბერდიშვილი

- ნუ მახკლავთ არხოტიონსა, ქისტებო, მინდიასაო!
თუ მახკლავთ, არ დაიჯერებთ, წყალს ნუ გაატანთ მკვდარსაო!
ავნია ბერდიშვილები, არ შაგარჩენენ ვალსაო.
აქებენ ქირჩლაის შეილსა, გრანჯას ამბობენ კასაო.
5 შურის საძებრად წამავლენ, მაგრა ჩაიცმენ ჯღანსაო.
თოფ გადის ნეთხის ძირშია, ქარაფნ უცემენ თვალსაო.

97. მჭედლური და წიქა

- შატილს ქავის კარს ატირდა ჯალაბაურის ქალია:
„ღარ მოვიდეს წასულნი მჭედლური-დ' წიქა, ძმანია.
წიქას არ აკმარებინეს ჯორით ნაყიდი კმალია.
არც მჭედლურ დაავიანეს, არ მისცეს ომის ხანია:
5 დრო აღარ მისცეს იმთვენი, ეცადა მკლავის ჯანია.“

98. ნაკუდა გამაროზა

ნაკუდავ გამაროზაო, თუშო, მოკლე ხარ ენითა.
ნახა წავალის ლაშქარი, გამოგიყვანენ კელითა.
ვერ გაძღა თუშიშვილები, ვაჟკაცო, შენი ცქერითა.

99. ნასკეაურისძე

- ჩავალის, ჩაეუბნების როშკას გაზდილი საღარსა:
„თუ თავი გეზუბუქება, მძიმეს დაგკიდებ ლაგამსა;
თუ რომ გეშინის, ის მითხარ, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა;
ჩაგკიდებ გორ-გურიანსა, ჩაგაფრენ მაღალ-მაღალსა.
5 ყილოს აქებენ ყანებსა, დაგადებინებ ნაღარსა.
თავს დაგანებებ, ტიალო, რას ვსწყალობ ლეკის ყანასა?!“

დამკვლევენ ყიდულები, შუბს ღნახვენ ტარით მაღალსა.
სწორებ დაიწყებს კითხვასა: „ნასკვარისძე სად არსა?“
– ომშია ნასკვარისძე, მაგის გამოსვლა გძლად არსა,
კაცებს კოცს, კელს კი არა სჭრის: „კევსურის წესი არ არსა.“
10 კელ მასჭერ, ნასკვარისძევე, – უკელოდ სახელ არ არსა.

100. უთურგის გიორგი

არდოტს უთურგის გიორგი, გიქრის დავლათის ქარიო,
ერთიმც სხვა გყვანდა, გიორგი, შენდ რო ეჭირა მქარიო!
მაისტელთ გაგვიჩუმებდით, შედელობათ ზარიო.

101. სახელობა

ბერა სახელობს კევსური, ბერამ გაბანდა ჯღანიო:
გორგიმა უთურგათა ბერკან გაწირა მკვდარიო;
ლიქოკელთ დაულევაკა ბუნოთ მამდინარ მგზავრიო,
საშოვარ დააყრევიეს, მაგას შურობენ სხვანიო;
5 გუდანელთ-ჭორმეშიონთა კაც ვერ ჯობ მეომარიო;
წლით კოცვენ კაკმატელები, მტერს მაგით შასდვეს ზარიო;
ჩაფერნეს ბაცალიგველთა ბუყარაჩოში კმალნიო.
ბევრჯელ ჩაყარნეს კადუელთ უხანოდ მითხოს კმანიო,
საქოსა ქუშანათსა ირემს დაღნაყნეს რქანიო;
10 მარეშათ ჯამბოლათსა არ მისცეს ომის ხანიო.

102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე

მამა გემდურის, მინდიო: – „შეილო, უჯერო ხარიო, –
აკვათა, არხოტიონთა შენ აუშალე ზავიო;
სოფელში შესტანებიხარ, ფეხონს გაუჭერ თავიო.“
დაჯავრებულთა აკვათა დიდი შაყარეს ჯარიო,
5 ქრთამი აძლიეს ქისტებსა, სოფლად თითოი კარიო:
„არხოტში ნუვინა გაგვეცემთ, ენა გაქეთ ცლანგიანიო.“
არხოტის ჭალას აკვათა ხვადთ მაანათნეს ნალნიო.
ეხშით ბოლი გამოდის: „ბალახურისძე ვარიო!“
ჭერამა შიშნიასამ ტყვია დალალა ჩქარიო,

- 10 კაცს დახკრა, ცხენსა გაღვარდა, წყალმა წაიღო მკვდარიო,
„ჯერ მე გაჭმევდით სადილსა, მავლენ არხოტელნ ყმანიო.“
შიშნიავ, ნუმც შაგექსნება წელზედ ნაბამი კმალიო,
ნუმც გაგიტყდება ჭერაი, არხოტის რკინის კარიო!
შიშნიას ნუ დაცილებთ, საც ისხდეს სმისა ჯარიო!
15 შანდობა ბალახურის ძეს! არხვატს შააბა კარიო.

აღუდაური 103.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალია სიკვდილი კაის ყმისაო!
ჭიმლას დაიქცა ქვითკირი, კუთხი გამასკდა ქვისაო:
მინდიაშ შეღმამიშვილმა შუქი ჩაკრიფა მზისაო.
მზემა გაიგა, იწყინა, მასკვლავი ჩამადისაო,
5 მთვარემა ხუთმეტისამა შავი შაიცვა პირსაო.
იწრო ჭალაი შეუკრავ გოშტიკაურთა მზირსაო.
ბრალია მინდიაისად, ხან რო არ ექნა ცდისაო!
არ ხარჯნას ტყვია-წამალი! ჯარ უწყოვ მასრაისაო.
აღუდაური დასჩების, შავი ღურბელი ცისაო.
10 აღუდაურის კირიმსა კვამლი სულ-წუხად სდისაო;
სისხლისა კვალზედ გაუდგა, ყორან თან მისდევს კლდისაო;
აბჟორიტესა მახკელავს, მა დაგაზული მგლისაო.
მთელსა მინდიას უამბა: „უმცროს გექნების გზისაო!“
ბარაქალ, აღუდაურო! არვის შაარჩენ ჭირსაო.
15 მანამდენ საქსოვარია, მანამდენ წყალი დისაო.
ნაქნარი აღუდაურის ანდრეზად არ ითქმისაო.

—

- ამაგ ლექსების მათქვამი სანადიროში ზისაო;
უწუხრე, არ მამივიდა თორმეტი ჯიკვი კლდისაო.
სალექსოდ გამამიტანე საპირისწამლე რქისაო;
20 არ მამცემ, არ მეწყინების, — შენ უფრო შაგკლებისაო.

104.

ჯარაის წყაროს რა ამბავია? ჩამატეხნას ზგავ ცისასა.
გაბუერთ მზირი აუდგა დილა, ამაეს მზისასა.

- გაბურთა ალულაური დაელნებას ხგავ ცისასა.
აკლოლას ჩამოხკიოდა: კელთ მოგცემ შენის ჭკვიისასა.
5 გამექცევ, ვერ გამეხვეწებ, ტყვიას გკრავ კირიმისასა.
ჩაუდეგ, ალულაურო, ნათოზს ყრის გულ-ღვიძლისასა.
მოხკელავ აბურიტესა საფერსა შენის ძმისასა.
ქება ნიადეგ შეგკდების იმავ ღღეს მძებნელს ძმისასა.

- ამავ სიმღერის მათქვამი საქობის კარში ზისაო.
10 კელში უჭერავ ფანდური, სიტყო ამოზდის ცდისაო.
სალექსოდ გამომიგზავნე საპირისწამლე რქისაო.
არ გამამიგზავნ, არ მინდა, შენ უფრო შეგკდებისაო.

105. მარტია კირჩლაიშვილი

- მარტია კირჩლაიშვილი ქორ მთაში იარებოდა;
წავიდა სანადიროდა, ვეფხვ ჯიკვებს ეპარებოდა;
ახლოს მისვლივა ქისტები, სიკვდილი ეხედვებოდა.
დიდია არხოტის ჯვარი, გაუგო(ღ) არ მაშჩებოდა;
5 წავიდა საშველებლადა, მიქელი ემზადებოდა.
ნასრევი გომტიკაურთა მარტიას არა ხედებოდა;
მარტიასა ნასრევი გალოზედ აჭკვავდებოდა,
გომტიკაურთა დიჩინი ყორანთ საჭმელად ქდებოდა.
ომ იქნა საკარის წვერსა, თოფის ემა დაკმირდებოდა;
10 მარტიასა მაჟარი კირიმებს გასჭარბდებოდა.
მარტია იმას ჩიოდა: „თოფ სახელს მეკიდებოდა.“
შინა-ღ წამეედ, მარტიავ! სახელი მით შენ გჩებოდა.
მარტია ჩაღმა დაბრუნდა, სახელ წინ ჩაუძღვებოდა;
ამლას შამაქდა ბანზედა, ვაჟს რაიმ ეცინებოდა.
მაულოცევდა სწორები, მამას კი ეამებოდა.

106. უშიშა ოჩიაური

ჭიმლის კლდეთ ყეფდა ყორნები, ერთი უმახებს სხვასაო:
„ველთ მიოს ოჩიაური, გაეხყვათ ამაგის კვალსაო;
ჩვენის მისვლისად გასწირავს ყორის წყალაზე მკვდარსაო.
უშიშა არ დაგვაკლებდა სახრად ღილღვლის ძვალსაო.“

- 5 უშიშავ ოჩიაურო, დალოცვა შენის პირისა!
ბეერი მაგიკლავ ღილღველი, წყენა არ იცი ჭირისა.

107. უშიშა წიკლაური

- ლაზია გამაუძღვების თექესმეტის კაცის მზირთაო;
ჩაუსხნის ბისნის ჭალასა, გზა მოოს ჩემის მტრისაო;
მაელის აბაისძესა ამლით, გაგაის შეილსაო.
თვალ მენადირეთ შააგლა, ხან იყვა შუადლისაო;
5 უყვიან არ-გონებული, ალი ახვიეს პირსაო.
ბრალი ას უშიშაისად, ხანი არ მისცეს ცდისაო.
თუ ეცნა, ვერც კი დასწონდეს სულხანაურის შეილსაო.
იმით აშინებს უშიშა, ჯარ უწყოვ მასრაისაო.
ტერლის წვერ გაუგონებავ ბისნას დაქცევა კლდისაო.
10 ეტყოდა თამარისძეი: „უშიშას უჭირს გმირსაო.“
კირიმი უშიშაისი ნელ-ნელად გამადისაო.
დაბრუნდეს სათავქვაოდა, ქარ მუკლებს შაუჯდისაო.
სადუცე ჩამაიარეს არწივებმ კივილითაო.
იწრო შაუკრეს სახვევი, გზა მოოს ღილღვლებისაო.
15 ეტყოდა თამარისძეი: „გერშ მავიდ ჩემის ძმისაო,
თოფის ბუდე უშიშაისა ღილღვლის თოფს შაშვენისაო.“
უყვიან არ-გონებული, ალი ახვიეს პირსაო.
ლაზი ამხანივთ ეტყოდა: ჩვენი შინ წასვლა ჭირსაო
სამნი შაგყარნეს წყალჩია, სხვები აგვბლატნეს ჩდილსაო.“
20 ცოცხალს უშიშას მოუვლენ: „უნცროსებ მზას გყვანდისაო.“
თათიათ ოდინაისა დედაიმც ცხონდებისაო!
არ მაუტივნა მკვდარზედა, დისწულ ას დედიძმისაო.

108.

- ველობა გაუბედავის სულხანაურის შეილსაო;
არხოტის ჭალას ჩადიან, გულში აქვ ჯიკვებისაო;
არხოტის ჭალას ღილღვლებსა ეშმაკი მახყვა მკრითაო;
მასეეს არ იგებდიან, უშიშა შეხვდა გზითაო.
5 გაგებით ვერ დასწონდიან სულხანაურის შეილსაო,
თვალ შემოგვაგდეს წინ-წინა, სრუ თესლს დაგვილევს მზირთაო,

- დააყარიან თოფები, ალი ახვიეს პირსაო.
კელ-ზეით შემოუბრუნა, ომ იქნა თვალთ-მაქცისაო.
კირიმი უშიშაისა ბისნის დაარღვევს ჩდილსაო.
- 10 ტერლის წვერს გაიგონიან ჭეხა ბისნის კარს ცისაო.
კირიმი უშიშაისა ნელ-ნელა გამოდისაო.
„თუ-გლად დაგვიკრეს ღილღვლებმა, მზე დაგვიბნელდეს პირსაო!“
ღურბინდით ჩამახენებდეს, საცმელა იცნეს ძმისაო;
მთით ბარად ჩამაიყარნეს ლაღნი არწიენი მთისაო;
- 15 შაუკრეს ვიწრო ჭალაი, საღენი ღილღვლებისაო;
დააყარიან თოფები, მზის პირ დაასკდა ჩდილსაო.
„იქნებიმც უშიშაისად! მზიდავიმც ხარი წყლისაო!“
მანამღინ დაიკოცნიან, ცოცხალს უთვალვენ პირსაო,
ცოცხალს უშიშას უამბეს, პირს ღმინი ექნებისაო.
- 20 „ორ წაგილალეთ უმცროსი, მზიდავიმც გყავის წყლისაო!
წყალ მაინც აზიდვიიდი! სხვა ღლიღვებმ რა იცისაო?!“
უშიშა წამაიყვანეს, კარი საფეხნოს ზისაო,
ამაიტანა ღურბინი, ჯიკვთ შეხედნებდის კლდისაო.
ბრალთა უშიშაისა, მიწას უთხრიდან გრილსაო!
- 25 ტყვია ვერ მეერეოდა სულხანაურის გმირსაო.

109.

- ღმერთმა თუ ბბანა, თორემა კაცი რას მოიგონებდა?
სიკვდილსა უშიშაისას ზოყანა გაიგონებდა.
ჯიკვის მოტანად წავიდა, გზას მზირი აუღებოდა.
ბრალთა უშიშაისად, შულლის ხან არ ექნებოდა!
- 5 თუ ომის, შულლის ხან ჰქნიყო, გვიანაც გაიყრებოდა.
ბევრნი დაუხვდეს ერთასა, მაგის მეტ რა იქნებოდა?!
სანამღე მზირნ შეხვდებოდენ, ღიშანი დაუღებოდა.
მაშინ შესწუხდა უშიშა, გულში კი არ შინდებოდა.
მაღლა გამოჩნდა ყვარანი, რაც კაცთა სისხლით ძღებოდა.
- 10 უშიშამ თოფი ესრივა, ერთი ყვარანსა სცდებოდა.
მეორე მოასწრო უშიშამ, ყვარან ველარა ხტებოდა.
ქისტებ გზას უსხენ უშიშას, მაშინ შულლ მოუქდებოდა.
ქისტებმ ესრიეს თოფები, უშიშას ორი ხვდებოდა.
ერთი ესრია უშიშამ, ერთი ქისტითა კვდებოდა.

110. ღამბერდი და შაკანა

- როშკის გორს ღიღღველ თამაშობს, კელში უჭერავ კმალიო.
გამათამაშდის ღიღღველი: „კევსურებს შავსდვათ ზარიო.“
ღამბერდამ გადმაიწია, მეშველნ მაუნდეს ცხრანიო.
„აქით გამიშვით, ღიღღველებო, კევსურთ უნდ დაუფთხო ჯარიო.“
5 კევსურთაც ამაირჩიეს ყმა ერთი შასადარიო.
შაკანა გამაიყვანეს, კელში ეჭირა კმალიო.
ერთმანერთისკე დაიქცნეს, ცამაც დაუცის თვალიო.
შაკანა-დ' ღამბერდა შაიბნეს, ლაშქართ დაუგეს თვალიო.
ღამბერდამ ჩამაუქნია, ღიღღველ ამლათიც არიო.
10 „აცა, დაიცა, ღამბერდო!“ შაკანამ შააგება ფარიო.
ფარის გირგოლი გააწყვეტინა, „შაკან, გაგიწითდა მქარიო.“
შაკანამაც შამაუქნია, მოვიდეს გალოს ჩქამნიო.
შაკანამ შამააწვინის როშკის გორ ღიღღველის მკედარიო.
მაგრამ შაკანსაც გამახყვა ღამბერდის ნაკანჭარიო.
15 შაკან კი ისევ გამორჩა, ღამბერდ კი წაიღეს მკედარიო.
ღამბერდა კაი ვაჟ იყო, კაის დაგმობა ბრალია.
ვერც შაკან გადარჩებოდა, თუ არ ხქონიყო ფარია.

—
კაცი ვარ გათუთრებული სიმღერის მაუბარია.

შალვათ ხახონი

111.

- კევსურეთ ამბავ მოვიდა, დაღევა წოვათ ცხერისაო.
ქადუელ-ბაცალიგვლებსა იმედ აქვ ერთუცისაო.
მიუვლენ შალვათ ხახონსა: „ხახონ, გაგვიძველ მზირსაო.“
5 ეპატიჯების ხახონი, ვისაც გული აქვ ცდისაო.
ღღღღღ-ღამეს ორსავ აღენდა, არ მოხკიდებდა ძილსაო.
წანატეს ჩამაეხვიენეს, ნისლებ რო გორის პირსაო.
მითხოველთ მემცხვარეებსა ნიავი უქრის მთისაო.
„დაღბრუნდი საშინაოდა, ქისტო, შენ' წასვლა ჭირსაო.“
ბიძია ბენაისა გახედავს, თოფს უზისაო;
10 „შინ ველარ წახოლ ცოცხალი, მაჟარ მოგაბომს პირსაო.“
თამარისძის შვილთ წაიგდეს თითო-თითოი კმლითაო.

გვერდს უღვას ბაცალიგვლები, იმედ აქვ ერთუცისაო.
ივანე ხთისიაისა, ნატეხი ფოლადისაო.
სახელიმც ნუ მოგეშლებისტ! ნაქნარ არა ჯობს სხვისაო.

112.

შალვათ დაბერდა ხახონი, მუკლებს აღარ აქვს ჯანო.
აღარ ეშინის ვეშაკსა, უკრძალავად ღის მგზავრო, უერთოდ არ დაბრუნდების შალვათ ხახონის კმალიო.

113. შუქიაური

ახიელს თეთრსა ციხესა ჩარდახი ჩამოსდისაო,
შიგა ზის შუქიაური, თავს ცეცხლი გადასდისაო.
შუქიაურის კირიმი გულმწუხრად გამოდისაო.

114. ჭორმეშა

ახლად მოვიდა ზაფხული, ვაჟ ბევრი გულმა აილა.
ჭორმეშამ ივანეს შვილმა თოფაი კელით გაილა;
არ მივას შინ მოსავალად, სუდარი უბეს ჩაიდვა;
ფშარაოს თავი შაუკრა, მტრის მოსავალი გზა იყვა.
5 მაუვა ბუბუნაური, მანძილამ რქანი მაიხვნა.
შორს დასხნა ამხანიგები, მარტუა მარტომ გაიგდა.
ომს უჩვეველი ვაჟები სახალისოდა ჩაუშვა.
გულამაყრელებ ამბობენ: „საორბეს თოფის კმა იყვა.
აის ჩვენ მონადირეა, კურდღელა სადამ მაიგდა.“
10 ღმერთს მადლი, ივანეს შვილო, მტრის ჯავრი თუ ამაიგა!

ხუის ანთა

115.

ლეკი გადიღდა ლეკეთსა, მძიმედ აბიჯებს ბანზედა;
აიწყობს სამკლავეებსა მარცხენა-მარჯვენაზედა;
წამავა თუშეთისაკე, შამაკდა მალალს მთაზედა.

5 ხუის ანთაიცი მანდ იყვა, თოფი ეკიდა მქარზედა.
„მენა ვარ ხუის ანთაი, ნუ მხელავ სხვა-და-სხვაზედა.“

116.

ჩავხედენ ართანაშია, ღურბელი არეულია,
შიგა დგას ხუის ანთაი, კმალ სისხლში გარეულია.
თუ მოკვდა ხუის ანთაი, ერთ მამა დალეულია.

117. ძალლიკა ზიმიკაური

ძალლიკავ ზიმიკაურო, ლიქოკის ზღურბლო, ზღუდეო.
ბევრს ააგლიჯე კალდიმი, თუძოზე დაიკიდეო.
არ მოგრა გაუტეხელი, მტერს ვისაც აეკიდეო.

118. ფუნჩა და მანგია

5 კახეთს რად ღბრუნავ, ფუნჩაო, გან სპილენძი ხარ ცვრიანი?
ერთხელ ფშავშიაც წამოდი, ბაკი მანდ გიდგა ცხვრიანი;
შაჰხედენ ნაქერლის გორსა, ვაც-ვერძ შაგიფთხვა თხიანი.
ძილს უჩიოდა მანგია, ლეკებმ მაიღეს გრიალი.
„ძალღების იმედი მქონდა, ოკრებმ არა ქნეს ჟრიალი.“
„ამიშვით, – იტყვის მანგია, – ხანჯრისა ვნახე პრიალი.“
მანგია წამაუფრინდა, ზედ აზის ვეფხვი ბწყლიანი;
გულს უგლის ღამის სიბნელე, უნათებს ხანჯრის პრიალი.
ხუთი მაუკლავ მანგიას, თავად წევს სისხლიანი.

119. ფუნჩათ ჯამრული

5 კახეთში ფუნჩათ ჯამრული ათეთრებს შუბის ტარსაო.
„ბორბალ არ გამოვიდაა? – გაჰხედნებს ბორბლის მთასაო, –
ვერ გადილისა ღურჯაი, ვერ მახკიდებსა ნალსაო?“
ქაიავ ქარსაის ქალო, ქმარს ნუ უქარგავ ტყავსაო!
მოგივათ ფუნჩათ ჯამრული, მასჭრის ცხვარივით თავსაო.
ცხენის გავაზე შაგისომს, შეგაველევს ბორბლის მთასაო.
„მასღივან ქარსამაულთა უკულმა ნაჭელს ნალსაო.“

120. ველგუჯა ხუშიაშვილი

„ყვარანო, ჭარის ბოლოსა არ მათვლიე თვალია?
ველგუჯა არსად ღნახია, ხუშიაშვილი ჯარია?“
– „ენახე და ქვეც მამეწონა, დიდ-დიდნ სხდომიყვნეს თვალნია.
საჭმელად ველარ ჩაუედ: არწივს ეფარნეს მქარნია.
მარტუა არა ყოფილა, – ორნი ეტანნეს სხვანია.
ქევსურეთობა ეგულა, ასდიდებივა წყალია.“

121. თუშების მექალაქე

თუშების მექალაქესა ყვარან დაღბუის თავზედა;
ამიშებიან ჭლანი, ღგებიან ხაშმის წყალზედა.
ვინ იყავ? ვინ იარები? თავ ვინ გადასდევ ცდაზედა,
აზდეგ, აილი აბჯარი, გახვე სვილობის მთაზედა?
5 მთათ სად ღგონობდი საველელად, „სადილ სად ეჭამავ გზაზედა?“
კახეთით არჯალ, მამუკა მაგივლენ პირობაზედა.
შილდა-საბუე გაგივლავეთ, კელებ გაქეთ კმლის ხე-ტარზედა.
ვაჟებსა გავაზელთებსა სიტყვას არ ეტყვით წარზედა.
10 გულ-ქელა შამუბრუნდებით, ხვალთ მაიგოგებთ ნალზედა.
შამოხკდებოდით სხალთ გორზე, თვალ გაქვისთ თებელთ ცხვარზედა.
ცხვარი თებელთით აიღეთ, გასძაბეთ სიენის მთაზედა.
შინ მახვალთ ნასახელარნი, თავდაბლა სხედხართ ჯარზედა.

122. ბაის ციხე

აქეშლოს ბაის ციხეო, წვერამდ ნაგებო კირითა,
ფშავლებმა ჩამაირიგეს აწ მესამისა რიგითა.
გარედან ვერ ამოვკლები, გზაც არა მაქვის შიგნითა.
ფშაველთ ქალ გამამირჩიეს საფშაველოშით შიგითა:
5 „თუ დაჰშლი ბაის ციხესა, ნუ ამოგვაგდებ ჭირითა!“
ახლა კი უნდა შაგაკვდა, სამჯერ ნამრგალო წილითა.

123. სალუქის ქავთან

სალუქის ქავსა გადმოჩნდა თეთრი ალაში ჩითია.
წინ-წინ თეთრ ცხენი გადმახყვა, ზედა მქედარი ქისტია.
სალუქის კარსა სალუქი ეს მოცადური ვისია?
გადვარდა ალაშიანი: „პატრონ ვინა ხართ მკედრისია?“

124. ი ს ყ ი ა

კიშოს მალოზანასა ყორნები ჩამოდიოდა;
სუნხანაურთა უშიშა ქორებულ ჩამოხკიოდა;
დიჩინი იაღლოშვილი ისყიას გადადიოდა.

125. ქევსა თქვეს

ქევსა თქვეს მაქევეებმა: „ქევსურნი მავაქციენით;
წითულ-ყვითელან დროშანი საბაკეს მავაყრიენით;
იმათ ნასრეენი ისარნი იმათავ შავესრიენით.“

126. ფხოველი და შავანელი

ერთი ვაჟკაცი ფხოველი შავ-წყალს საომრად დადგაო,
ადგა და შინ წამოვიდა, გზას შავანელი შაჰხვდაო.
ჩაჭრეს, ჩაკაფეს ერთურთი, მაშველი აღარ შაშჩაო.
ცითა მოვიდა ყორანი, მაგათ ნაომარს დახყვაო,
5 ჯერა დაითერა სისხლითა, მერე ლეშ ჭამა, გაძღაო,
ადგა და ისევ წავიდა, მაგათ ვაგლახი დასცაო:
„ორნივ ყოფილან უჭკონი! ერთმ მაინც რად არ დასთმაო?“

127. შავი ვარ

შავი ვარ, შავი ცხენი მყავს, შავი თექალთო მიდგია;
სახლი მაქვ ნაპირისაი, კარი ჯავრისა მიბია;
ლოგინი უძილობისა, შიგ ნარ-ეკალი მიგია;
ტაბლაი ზარავანდისა, ზე კიცვის კორცი მიწყვია.
5 დანა დაეავი ჯავარი, ზე გიშლის ტარი მიგია.
მაველი ზთის ბრძანებასა, მიწამა, ვერ გამიგია.

გუროვლები სამეკობროდ

128.

გუროს ველობა ნუმც ქნილა, გამასვლა ორის ძმისაო!
ამაგათ იარაღები — საქსარი თითოს ტყვისაო.
ადგეს, აიღეს აბჯარი, ძალი აქსენეს ღვთისაო.
მიუვლენ აპარეკასა: „ნაპირ ჩავძიათ წყლისაო!“

- 5 სტუმრულად ჩამაიარეს ჭალაი შატილისაო;
ტერელოს ჭალას ჩადიან, ხანია შულამისაო;
ბოსონხს პირდაპირ ჩამუსხდეს, ხანია თენებისაო.
ბოსონით ცხვარ-წყემს გამოვა, რისხვა გამოხყვა ხთისაო;
დააყარიან თოფები, მზის-პირ დახვივეს ჩდილსაო.
- 10 თოფის კმა იღუაისა ტერელოს ჩამადისაო.
აჩქარდეს ტერელოვლები, ჭიკვა დგას ცხენებისაო.
– „არიქათ, ტერელოვლებო! წყემსი მოგვიკლეს ცხვრისაო!“
შამაეხვიენეს მირგვლივა, – „თქვენი შინ წასვლა ჭირსაო.“
თოფი ხოლიგას დახკრიან, მუკლი მოხკვეთეს მგლისაო.
- 15 ბრალია იღუაისა, – თავი ვერ დასთმა ძმისაო.
ეგ უფრო საკვირველია, – ძმასზეთ ომობდისაო!..
შინ მასვლა მოულოციდით ბათაკიანის შვილსაო!
სცადა და აღარ გავიდა, – გამოსულია ზღვითაო.
სულეთში ულაკაური კარი სათავეს ზისაო;
- 20 შვილნ მიუდიან იაღნი, მზე დეეფინა პირსაო;
უკოცავ ტერელოვლები, მზიდავი თან ხყეებ წყლისაო.
უთხრიდით მაგათ დედასა: „დაწევ, გულ მიეც ძილსაო, –
შენ შვილთ ქნეს საკსენებელი, მანამ ღურბელ დის ცისაო.“
-
- ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერ-კაცი ბანზე ზისაო.
- 25 ძმა მეც მამიკლეს ქისტებმა, ყველას თავისი სწყინსაო;
ველარ ვხედავდი ღამესა, აღარც ანდე მაქვ გზისაო,
თორემ მეც წასვლა მეწადა, სადგომ მეც ვიცი ცხვრისაო.

129.

- აკნებ აყეფდეს ყორნები: „ეხლა ველობის ხანიაო.“
იდუასა და ხოლიგას ძმათ აქვის საუბარიო:
„მამა ვიძებნეთ წინავა, რასალ გვიხედვენ სხვანიო?“
მაუელენ აპარეკასა: „შინშო, გვიჭირე მკარიო.“
- 5 დაუაზრიდი, დედაო, იღუამ შაირტყ კმალიო.
ათენგენასა დილასა სად მიდის მეკოპარიო?
ტერელოს ჭალას ჩამადის სამის გუროვლის კვალიო,
ბასონ ჯიდის პირ შაუკრეს, ჩდილში არ უდის ცხვარიო.
ცხვარ-წყემსი მაუვილოდა, ერთუცს დაუგეს თვალიო.

- 10 იღუაისა ყელ-ჭრელმა რისხვით გაიღნა კმანო.
ქისტო, გულს გაგაღებებს, დაგხვიეს თოფის ალიო,
შაგწირეს ულაკაურსა, ყოფილხარ შაშადარიო.
კმა გატყდა საურჯულოოს, დაიდრა მთა და ბარიო.
არ დაანებნეს ღილღვლებმა საშინაონი გზანიო.
- 15 წინ-წინ ხოლიგას დაგვიკრეს, არ მისცეს ომის ხანიო,
ზედავ დასჩების იღუა, არწივი მეომარიო;
ძმაი დაიდვა საყურად, ურჯულოს შაზდვა ზარიო.
მერმე იღუას დაგვიკრეს, არწივს მალნაყეს მქარიო.
ომობენ ულაკაურნი, სრუ იძვრის მთა და ბარიო,
- 20 ნაომარს ამაგათასა თვალით ვერ ღნახვენ სხვანიო.

130. მითხოვლების დასხმა არდოტლის ცხვარზე

- არდოტში რა ამბავია? ჩამატეხას ღვაჟ ცისასა;
ამბობენ ლაშქრის მოსვლასა: „გარდმაკდა არიშკისასა.“
შვიდკან ჩაუსხეს მალული ცხვარ-წყემსსა არდოტლისასა.
„კელად წაასხეს“, იძახან კარაენისასა, ტყვისასა.
- 5 ბრალი ას, მურღვათ ჯამრულო, ბეჭნი მიანდენა ქვიშასა!
არ გქონდას თოფ-იარაღი, არ გახედევდა ლიშანსა!
ყმაწვილ ხარ, ლაგაზიშვილო, არ შაგაშინან ღვთის მადლსა!
არც შენ გაქვ თოფ-იარაღი, ხანსაც არ იყავ ცდისასა.
ივანეი და ხოლიგა მუკლს მაიბემდეს მგლისასა;
- 10 დაქუეხ წინ-წინ მოვიდეს, წამოსულნ ჭალაისასა;
მაასწვრეს ალიამურა, ქისტებ ახკვალვენ ქვიშასა.
ხოლიგა ჩამახკიოდა: „კელთ მაგცემთ თქვენის ჭკვისასა;
მთისას მე არ გადაგიშობთ, გზა არ გაქვთ ჭალაისასა.“
ივანე იჩოს გაზღილი გულით გახედავს ლიშანსა;
- 15 თოფი ხკრა ციცქათ ძობისა, ნამტვრევს გაისრევს ძვლისასა.
ქვე თუკლად გარმაგაცდინე, თბეს უფარიდი კლდისასა.
ლამაზად ვერ ამიჩინდი, თორპილს გაბემდი ლიშანსა.“
მზეს რად არ ხფიცავთ, ქალ-ზალო, იმ ორის ოშკაცისასა?
ვინ იყვნეს მენადირენი, შიბთ ვინ გამახყვეს კლდისასა?
- 20 ამბობენ კარგად გასჯასა ძმათ სისკარაის შვილთასა.
„აეხლა დაუშილინდათ, — ღამით ვერ ვღნახავთ ლიშანსა.“
უფროსებ უჯავრდებიან: „ცოდვას რას უზამთ ტყვისასა?“

- ყველაზე საკვირველი ას, ჯვარს ვინ დასწონა მტრისასა?
კმლით ჩამარევას ამბობენ გიორგით ჯამრულისასა,
25 ჩარჩევას, ჩამათვალვასა კარავენისასა, ტყვისასა.

მოგიცდათ, არღოტელებო, კლოვ ნულარ იქამთ ღვთის მადლსა.
ნუ სწირავთ თოფ-იარაღსა, ნაპირს ხართ ადგილისასა.

131. ძვლის სამანი

- ხომ არ დასცილდა ქისტებსა, სამანს რო ღვემდეს ძვლისასა?
თეთრ ტაიჭოსანს ხედევდეს მწვეარს არხოტის ჯვრისასა;
ტყე-კლდეზე გადადიოდა, მკედარს არ ღვეანდა სხვისასა,
უკენ ყმან მიქელისანი ფხას აწითებდეს კმლისასა;
5 უკრევდეს სახვევ-სახვევთა, ხერგს მუშაობდეს მკვდრისასა!

132. ტყვეების დაყრევინება

ლოპოტას ჩამოდიოდეს ლეკები წულიანები,
მიუდიოდათ კახები ტირილით, ცრემლიანები.
ლეკებს მგზავრ შამეყარათ თუშები თოფიანები.

- „ლეკო, გიკვებნავ ლეკეთსა: „თუშეთსა შავისწავლიო;“
5 ის აღარ მოგიგონებავ, მზას გვაქ ნაკუდა კმალიო.“
კახებ შინისკე გაიქცენ, ლეკ-თუშთ დაუწითლ ცანიო,
ლეკთაცა აქორეველთა კარგა უჯერებს კმალიო.
ლეკმ მარჯვე გააწყვეტინა ფარსმანლის თუშის ძეალიო.
საშველად შახვდა ახლოსა თუშის ლეოის კმალიო.
10 ლეკი დაკაფა ლეომა: „მაუტანიდით წყალიო!“
თუშების ნაკოც ლეკებმა მკვდარმ დააგუბა წყალიო.

133. ლეკების დასხმა

ჯაჯოთ გიორგის ლურჯაი ფხვრიალებს და უცემს ცხვირსა,
„რა უკლობა შაგიდგა, რაად უფთხოვ პატრონს ძილსა?“
არ ქნილა შულამის დროი, ბიბინი დგას ლეკებისა.
რად ენდობოდით ღვინოსა, ან თუნებაზე ძილსაო?

5 ომი მოგვიქდა ძრიელი, თოფი ჭეხს, ტყვია წვიმსაო.
დაგვეცა უღარო ღარი, ცნობა არ იყო მკედრისაო.
ზედ ბნელი ღამე დაგვეცა, პირი გვინათებს კმლისაო.
გაჰკვირდეს თუშიშვილები ჭრას თავბერაის კმლისაო.
10 ეგ უთურის კმლის გაჭრილი კვალს ღვეანდა ყამირისაო.
ლეკნ სანგალს მაივლებდიან ბაგას ნაქოცის მკედრისაო!

134. ფაცხვერი და ალული

ფაცხვერას ბაქინცაურსა გავლა სწადიან მთისაო,
გადმოსვლა ახიელჩია, ჟერება დროშაისაო,
გატენა გაუტეხისა ბაკათა ქვითკირისაო,
გამაყვანა და წაყვანა ქალისა განძისაო,
5 გამატანა და წატანა ჯიგრაულაის კმლისაო.
ჯარით დაგვექსენ, ფაცხვერო, ერთხან გამუძველ მზირსაო.
დაგხვდება ბაკაის-შვილი ცირცლოვან კილდის პირსაო,
არ უნდა სხვა ამხანიგი, იმედ აქე თოთისაო.
შამაგეწვეის მღევარი შავ ქვიშას წვერის ძირსაო.
10 მაგდევდას თათრისეული, ჭეხა გეგონას ცისაო,
გესრევდას მართალ-მართალსა, თავზე გეყარას ქვიშაო.
— „რად არ გადმახოლ, მშაველო, რასად მასუქებ ნადირსა?
თოფი მაქე ავის პირისა, თუნდ ტერღას ხკითხე ნადირსა,
ალულ ორ კურდღელაისძე, მწარეს გიმზადებ სადილსა.“
15 — „აგრე ვერ მამკლავ, ალულო, შენ რო ჯიკეს მახკლავ კლდისასა,
ქევსურთ კარს მივღვერი სანესა, გზას მავსთხოვ ტანიისასა.
ჩაგისხამ მალულ-მალულსა, არ დაგიჩქამებ ქვიშასა.
ზენ-უბან დაგიჯაბნებდი ნაგებსა ბასრის ქვისასა.
თოფის ალს აგიტანიებ ანაგებს ბაკაისასა.“

ქისტების ლაშქრობა არხოტზე

135.

სამშაბათს გათენებადა დიდი დგას ცოდო-ბრალია:
იხევის დეღამიწაი, ცოდვით ჩამოდნეს ქვანია,
ცაზე აყენებს მასკვლავთა არხოტივნების ბრალია;
სიბრალულისგან ქრებოდა ცისკარი ამამკლარია.

- 5 ორს თემს დაეცა თავზედა მთელი ურჯულოს ჯარია,
უკენ ას ერავენელები, არც რა მისჭირეს მქარია,
ვაუებმ ომობის კვალადა ჩამაისწავლნეს გზანია.
„წითელ არმიან მავედით“, მასულთ ჩაყარნეს კმანია,
„ამლას გეყავ გიანარალი, მქარზე წითელ ხკრავ ჯვარია,
- 10 კომისარ ჩამაიყვანეთ, რომენ გყავთ მაუბარია.“
გათენებამდე მაკრიფეს სოფელში ქუდოსანია,
მემრ იარაღებ მაკრიფეს: თოფი, ხანჯარი, კმალია.
ეკლესიასთან შაყარნეს არხოტის ჯვარის ყმანია.
შვიდნია ახიელელნი, მიწას კნავს ქისტის ჯარია:
- 15 გათენდა, მაში გაიგეს: „ურჯულომ დაგეცნა ცანია,“
ჯავრმ გაუარა გულშია, კბილით დაკენიტნეს ქვანია;
შაეკრა ყარაულებსა ველთ გასავალნი გზანია,
სრუ დაუჭერავ სოფელი, შაკრეს სიმაგრის კარია.
ახლა დაეცნეს ამლასა, დილა თენების ხანია;
- 20 დახკივლეს ქისტიშვილებმა, ყველამ დაღვედრა გვარია.
თოფის კმა, ელვა-ქუხილი, სრუ ჟერდა მთა და ბარია.
კარში გამაჟა დავითი, ხოდედიშვილი ჩქარია,
დაღვების გაკვირებული, თან ღგონავ საოცარია.
აის დროს წამაეხვივნეს ქისტიშვილების ჯარია.
- 25 – „ნუ მახკლავთ, ქისტისშვილებო, ქერივის გაზდილი არია,
დედა დაშჩების ბებერი, დიაცი, ახალ-ზალია,“
არც რას შველს დედის ერთასა, სალოცავმ ახკრა მქარია.
სიკვდილს არ დასდევს დავითი, გულ უძე როგორც ქვანია.
მაგით ას ბოროტიანი, არ მისცეს ომის ხანია.
- 30 გაწირა წუთისოფელი, არხვატს დასწერა ჯვარია.
მშვიდობით, ამლის ციხეო, შენი ჩამოშლა ბრალია!
თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას! შინ ხო არ დაიმალია?!
წაედით, ურჯულოებო, ჩავლილთამც დაგლევთ წყალია!
ისწავლე, ელამარძაო, არხვატით წანატანია,
- 35 მიხოლ, მიგიდის ტყვეები, მიგიდის კარავანია.
იცოდე, არ შაგჩებოდა არხოტივნების ვალია,
წინავაც გკოცდესთ უღმერთოდ, როსაც არ გედვათ ბრალია.
გაქსონსთა საამლოშიით გამაგილალესთ ცხვარია?
წყემსიც ქვიშაში გაწირეს, ტყვიამ დანაყა ძვალაია?

40 ამაგის მალექსებელი ეგრ ტირის, როგორც ქალია,
არც რა ვიამბე ლხინითა, ცრემლებში ჩამავთვალა.
ეგეთან არა მეგონნეს არხოტ მაზდილნი ყმანია.
უშინებავის ქისტები, ბევრ რო შაყარეს ჯარია.
მაშინ კი გადაგაკლევნთ, ტყემ რა გაიბას თვალა.

136.

ახალ ლექსობას დავიწყებ, კას ვერას ვიტყვი ავზედა.
ბევრა სისხლი გვაქვს დაღვრილი, ურჯულო არ გვეოვ ძალზედა.
ნუ დახალიზდით, ვაყებო, უვალოდ კაცის კვლაზედა!
ხან ცხენებ გამაშულალეთ, ხან დაეცენით ცხვარზედა.
5 კაცნო, სუყველა კაცია, ქედს დაიხურავს თავზედა.
თავ-თავ ურჯულო წყინულობს: „ჩვენაც წავიდათ ვალზედა.
ბევრ საუბარ კი ვიცოდით, რახან დავსხდიდით სმაზედა.
მავიდან, ჩვენაც დავხვდებით, კმას რო ავღებენ კმაზედა.
თუ იქით მავას ლაშქარი, შამამიკლების ბანზედა.
10 მე რაისადა-ლ მეშინის, ვერ გამაოლა კარზედა?
ჯერ ვერ ას გათენებული, მასკვლავნივ ბრწყინვენ ცაზედა.
თოფი ჭეხს, ბომბი გრიალებს, ცა დაგვეხურა თავზედა.
ყველა ტარივით აბრუნდა, იარაღს ისხმენ ტანზედა.
თავის ფიქრისგან შამკრთალთა ვერა გაიგეს ხანზედა.
15 აგებ საით ვინ გავიდათ, გულ კი ყველას აქვ ცდაზედა.
ცეპად მაერტყენეს სოფელსა, თივებს ცეცხლ მაზღევს ბანზედა.
საითა-ლ გასავალი გოქვ, კაც ხო ვერ ხტების ცაზედა?
სტუმარ-მასპინძლებ, ვაყებო, მაიმალენით რაზედა?
წიოკობს ღიაც-ყმაწვილი, ბევრა მაგიდგათ კარზედა.
20 არიქათ, აგებ გვიშველათ, იმედ გოქვ მეტად ძმაზედა.
გამაგიყარნეს საქონნი, ერთ ღილღველ გიდგასთ ბანზედა.
თოფ დაგკრათ საკვამშიგითა ჩუფჩუფზე, საუბარზედა.
ირჩვების ნათელისძეი, მივარდნილია წყალზედა,
გიგიტა პარაბლიანი დაუდგა ბოსლის კარზედა.
25 ბაბუტამ ბომბი დაიდვა დაკაპსულილი სკამზედა,
შუა უბანში ქვიტკირო, ნაგებო მუქარაზედა,
დაჩვეული ხარ, ოკერო, ბანს აძლევ თოფის კმაზედა.

- მაგიდგეს ახალ-უხლები, შენ თუ რას გვიშველ ხანზედა.
ერთუცს საბლებით აღენენ ქვეთას თვლით ზეთა თვალზედა.
30 დაშაღეს სათოფეები, დადე, ქვითკირო, ძალზედა!
თოფი ჭეხს, ტყვია ტყრიალებს, კრილ იძაბების ბანზედა:
კლო ვერ ნუ იქამთ, ვაჟებო, ერთუც ნუ ხათრობთ კმაზედა.
მაველით ახიელელთა, არ მაგვივიდეს ხანზედა.
მეთემე მაგვეშველების, ხო მავლენ თენებაზედა?
35 ახიელითაც მავიდეს, თათია იცნეს კმაზედა.
ღალატით დაგვიბალითნეს პოლიციის ჩქამზედა.
„იარად ჩამაიყარეთ!“ კაცებს გვიღალვენ ძალზედა.
სამეთვეუროდ ჩავდგებით, არ გამაგიშობთ წყალზედა.
ქო ვერე კი ვერ გაქნევთ, დახალიზულნო სხვაზედა.
40 მეელით, თაოდ წაილით, ჩვენ ვერ დაგკიდებთ მქარზედა.

ყველას მართლის მათქვამსა კოვში მეკუთვნის ჯარზედა.

137.

- გულს შეეყარა სალონი, დარდი მკლავს, ჯავრი ბევრდება;
ჩვენის ნაწური სისხლისგან სრუ დედამიწა სველდება.
წითლად მაიქცნეს წყარონი, ჭალას არაგვი ღელდება,
მთელ ქვეყნის საწყინარია, ჩვენთვი ურჯულო კელდება.
5 სამშაბათ დილა თენდების, შავი ბადეი გვედება.
თოფი ჭეხს, მთანი ელობენ, თოფის ცეცხლისგან თენდება.
თავზე დაგკვივის ურჯულო: „თქვენთვის დილაიც ბნელდება.“
ახლა დაგვეცა, რაიცა წინავ შიშ იყვა, ელდება.
ერთუცის ძალით ლაშქარი ვინც რო ცხვარია მგელდება.
10 იშლების ცეცხლის გირკალი, ვითა ელვაი გელდება.
კაცნო, იფიქრეთ! რას ფიქრობთ? ჩვენთვი ქედანი გველდება.
საითად გაოლთ, ვაჟებო?! ჩვენთვი მინდორიც წვერდება.
კელის უკდელა მაბრძოლი ვინც რო ყმაია, ბერდება,
მაგათ ჯავრითა' ბოროტით მკვდარიც რად არა მთელდება?
15 ცაზე ქრებიან მასკვლავნი, მზეიც ამაზე ბნელდება.
პირ გაიბრუნა ლაშქარმა, მიდის, აღარა ჩერდება.
ღრო-ღრო მაიტანს ყველასა, კლდეი, კამპანი ველდება.

138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა

გარა გოთლასძე გაუძღვა, სარდალი თუშებისაო;
ქავთრის მთა გადაიარეს, კვალ გადიტანეს მგლისაო;
დაგოს სოფლის პირს შაუკრეს სადენი ლეკებისაო.
ლეკი წამუა თორმეტი, მძებნელი თუშებისაო.
5 „ჩამოდით, წუდიანანო, თუშები დაგხედებისაო.
ჩვენის დაკოცით, ლეკებო, გან თუშებ გასხლტებისაო?“
კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა, – სისხლი მკლავთ გადადისაო.
შვიდი მაუკლავ ორათა, ხუთ წავიდ თორმეტისაო.

10 ემა ქართულის მათქომი ქალი ვარ ბაგოზლისაო.
გოთლასძევე, გამამილაღე ყაწიმი შენის კმლისაო.
ფარაგზე არ დავიკრავდი, მგლოვიარე ვარ ქმრისაო.
შენთან მამიკლეს ლეკებმა, ყორნებს ამააქვ მწკლითაო.

139. ღილღვლების დასხმა ლაგაზიანთ ცხვარსა და კაროვანზე

ხამხას ჩითურა გადიღდა, არ არი კაცის წარზედა;
შამააწევდის ღილღვლებსა, მაარიგებენ გზაზედა.
გულში აქვს ქვესურეთობა: „ჩავიდეთ კარავანზედა.“
5 შამოკდეს ბისნუს კუროზე, მასკვლავ გამრავლდა ცაზედა.
ნასოფლარს ჩამაიყარნეს, მთვარე ჩამოვა გზაზედა;
შამოკდეს ოსანიკასა, მზემ დაიწვერა ცაზედა.
თავ გაიერთა ლაშქარმა ბისნის წვერს, სარგის მთაზედა.
შაჰხედეს ბიჭურ ვაც-ვერძსა, გულ დაშჩა ცხვრის ფარაზედა.
10 დაეცნეს, არ დაიჯერეს, ლაგაზიანთა ცხვარზედა.
განსა დაუდგა წყემსები, ველარ შაუდგეს ძალზედა.
არხოტით კმანი ჩაყარნეს: „მოგვემეღენით ხანზედა!“
სამღევროდ არხოტიენები ღეემზადნიან წამზედა;
ოროლ პირ მასრა აისხეს, თოფებს უხარის მქარზედა.
არხოტის ჭკლას მგზავრები ერთ-ერთს არ უცდის გზაზედა.
15 ახლები აჩქარებულან, ბებრებს გულ ერჯის ცდაზედა.
კარგებმ თავ გამაიმეტეს, მეწვერე ნახეს მთაზედა.
ზოგნი წავიდეს წვერისას, ზოგნი სახჩუის გზაზედა.

- ომ იქნა საკარის ღელეს, ნისლები წვება მთაზედა.
კვამლი გავიდა კვამლშია, გაირთხა ბოლი ცაზედა.
- 20 მაჟრებ ჭუნს საკარეზედა, კირიმებ – თავის კმაზედა.
დატყვერენ, დაკურდენ სტამბოლებ, ტყვია ცვიოდა ფარზედა.
სიათამ ღელის ერთამა ტყვია გალალა ძალზედა.
ბრალია, გიორგაისძე, ურჩოდ დაიჭრა ტანზედა!
ეგრია მინდიაისი არწივ დაკოდეს მკარზედა.
- 25 ზოგებ ჩაყარეს ხესელას, ზოგებ ტანიას წყალზედა;
წაართვეს გუდა-ნაბადი, ნასოფლარს გაყვეს ბანზედა.
ცუდად ქნეს, წილ არ დაგვიდვეს: „ვერ შამახკედით ხანზედა.“
მეწვერემ დაგვაგვიანა, ვერ ავყარენით წამზედა;
ვესროლეთ თითო-ოროლი, ტყვია აჩქამდა ძვალზედა.
- 30 ლარტანის გორას შევხედეთ, ორნი შაუსხდენ მკარზედა.
აისრე უტყუილებავ: „ცხვარმ გაგვილაქა გზაზედა.“
– „ცხვარმა კი არ გაგილაქათ, ტყვია თუ მახვდა ტანზედა.“

140. თუშთ მოურავი

- თუშეთში თუშთ მოურავმა სუ დაიარა ცხენითა,
მძიმე შაყარა ლაშქარი, თუშნ აარჩიენა კელითა.
გადმოდგენ ანწლოვანაზე, ნისლ ზედ დაედვა ცვრიანი.
შასწუნდა თუშთ მოურავი, გზა ვერ გაიგო ტიალი.
- 5 შამაუძანა თუმებსა: „თუშნო, ვინა ხართ კმლიანი?!“
ცხენს შაჯდა თილისძეთ გორგი, მაჟარმ გაილო პრიალი.
გონიოს ცხენმა ფეკ-თეთრმა გზა ბერტყა მალახვრიანი.
მესამ ალაჩა გაიქცა მორთული ნალ-უსმრიანი.
თამაშობს ჯიმშელის ცხენი, ლაგამ აქვ ოქროიანი.
- 10 გათენებისას გაწირეს ხულანტრის ჭალა წყლიანი.
ქოთაის ჩალისფერამა ბაკზე დაიწყო ფხვრიალი,
ქოთაის თოფი გავარდა, წყემს დარჩა თექაიანი.

141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის ბელადობით

ამ ზამთარ, მიცქის კუდაო, ჯოყარ გამაჰხარ ნარისა;
რახან მავიდას ზაფხული, გაბერტყა იცი ნამისა.
ჩაგკიდებ კოშარის გორსა, უსმარ მოცვითე ნალისა.
ჩაგაგდებ კოშარაშია, ქერი მოძოვე ბარისა.

- 5 დათვის სანათურსა ჩამაუარათ კარისა.
დათვივ სანათურო, მანდილიმც გზურავს ქალისა!
ლექოდ სამუქაროდ ნაგები სახლ რად გასწირე თავისა?
გალვარდი კოშარის ჩდილში, მტვრევა გამოდის კარისა.
„მიშველე“-ობით ძახილი გამოდის შენის ქალისა.
- 10 ქალს კუკუმაურ მაუვა, მეზობელია კარისა.
სანათურის ჭერხოში ნაფოტ ეყარა ფარისა.
კაცმა კოშარით იძახა: „კაცთ აღარვინ ხართ კმლიანი?“
მუქეში მშვილდი აჭეხდა, გოზა-წითელი რქიანი,
ისარნ კოშარას მოვიდეს, თუშნ გორვენ ჩითაიანნი.

142. ღაზი და ლუის ლუხუმი

- „ამ ზამთარ, – თქვა ლუის ლუხუმმა, – ჯდომა არ მწადის ჯარზედა;
ნასახელარნი თუშები ფეკს აცურებენ ლამზედა;
ერთხელ მოვიდეს ზაფხული, ღაზის დავეცნეთ ცხვარზედა.“
დაჰხედეთ ლუის ლუხუმსა: ღაზის კელ ხკიდავ მქარზედა.
- 5 – „კელად წამოდი, ღაზიო; თავს ნუ მაიჭრი გზაზედა.“
– „ვაი თქვენს ღაზის, თუშებო, წყემსებ არ შამჩა ცხვარზედა.
თუ წყემსებ აქ ყოფილიყვენენ, გაგვიკლებოდა ცდაზედა.
ვიცი წყემსების ამბავი, – არ გაგიშვებდნთ გზაზედა.“

143. ლუის ლუხუმი

- გაისთველქმელა ზაფხულმა, ნეტავ ვის თუშის ჭირადა?
საბოსლოს იჯდა ლუხუმი, ნეტავ თუ მაგის ჭირადა?
გაუღეს შუაღამის დროს ლუხუმსა ბოსლის კარიო.
გამაიარეს ბოსელი, ნაწოლ მოქელეს კარიო.
- 5 „ვაი თქვენს ლუხუმს, ძალლებო, თოფმ დამინაყა ტალიო;
აღარც გადმამყვა ხანჯარი, მედინა სისხლის წყალიო.“
იჭერენ, ვერ დაიჭირეს, ლუის ლუხუმსა ცხრანიო.
ძლივ სადამ დაიმორჩილეს, წინ დაუყენეს ცხვარიო.
შამააკდინეს მთაზედა, თუშეთს დასწერა ჯვარიო.
- 10 „კა იყავ, ჩემო თუშეთო, მასავალ აღარ ვარიო.“
სოფლებში ჩამაავლიეს, სრუ შამაავლა თვალიო.
მიხყიდეს ჭირის პატრონსა, სრუ გამაართვეს რვალიო,
შამააკდინეს საფლავზედ სანთელ-დაკრული კარიო.

- 15 თუმის ქალმ იცნა, შასტირნა: „ლუხუმს ნუ მახკლავთ, ბრალია!“
„ბევრჯელ უტირენ ღელანი, ცხვარ-წყემსს გაუჭერ თავია.“
საფლავზედ გამათამაშდა: „კელშიამც მამცა კმალა!“
ზედავ გასწირა ლუხუმმა ხვედეგი მეომარია.
ხვედეგმ გასწყვიტნა ჯალაფნი, ცეცხლთ მიუღვარა წყალია,
თავად მშვიდობით წავიდა, გამაუჯარა კარია.

144. თარეშიდან მოსული შვილები

- „მოხველითა, შეილნო, მოხველით? ბევრა ამბები დიოდა.“
– ჩვენ კი მოველით, მამაო, ბევრი სხვა ვერ მოდიოდა,
ზოგს სჭრიდეს, ზოგსა იჭერდეს, სისხლის წყაროებ დიოდა.
5 თბე-წვრილს ისროდეს ისარსა, მშვილდის გოზები ჭყიოდა.
შაწუხებული მკედრები ცხენზეთ ჩამადიოდა;
ჭირიმე დავეითისი! ემაგას არა სტკიოდა.
ყმა მზირთად გადმოხვეწილი მთას ქორებულად კიოდა;
გულს ეშჭო თბე-შავ ისარი, სისხლი ყიათა სდიოდა,
ყიათას ჩამონადენი ჯაჭვის კალთებს ზდიოდა;
10 ჯაჭვის კალთათა ნადენი თმა-წვერთა გარდასდიოდა;
ხუთი მაეკლა მარტუას, „ვერა ექენ“, იმას ჩიოდა.
თავი არ მალგონდებოდა, ამხანიგებსა ჩიოდა.

145. აპარეკა

კევსური აპარეკაი ცხენს შაჯდა, გაათამაშა;
კმალი შაირტყა წელზედა, აბჯარი გაილამაზა;
შატილს ჩავიდა ქისტებში, ქისტები გაანაგაბრა.

146. ხოგაის მინდი

- არხოტით მზირი გავიდა, წყრომით გამახყვა ჯვარია,
ხოგაის მინდი გამახყვა, გააბერტყინა ნამია.
ჯერ ჩაავლიენა ჭალანი, მემრ თვირთვილიან მთანია.
ერთ იყო ხოგაის მინდი, ოთხნი ეტანნეს სხვანია.
5 პირიქით გადავიდიან, მითხოს მაავლეს თვალაია.
სოფლადაც ჩასვლა ეწადის, ძმობილ ხყავ ფიც-ნაჭამია.
ხოგაის მინდის დასცილდეს თერეთერლოსკე გზანია.

- ჩვენ თერეთერგო გვეგონა, შიგ ალღისძეი ქარია.
ეს მიზუც აკლებულია, შიგ ალაჩაის ქალია.
- 10 ქაჩრით გამაგიტანათ ქემხით ნაკერი ტყავია;
შაგყარნათ სიმაგრეჩია, გადმოგიკეტათ კარია.
თავად აკვაში გავარდა: „აქ მოგვიჭირეთ მქარია.
მინდი ჩავიგდეთ კელადა, თუ ვის გიკიდავთ ვალია.“
წინ-წინ ბაზდეთით მოიდეს სულხან, ბათაკა ძმანია.
- 15 ბათაკაისა ლურჯამა მალლა მაილა თავია.
— „მინდი მაჩვენეთ თვალითა, ბერი მიკიდავ ვალია.“
გათენებისას აივსო მიზუს ქავ-ციხის კარია.
მინდი თავის ძმას ეტყოდა; „ძმავე, რად გატეხით ხარია?
ნიკოსთან, ნიკურასთან ჩვენც დაგვეთმობის თავია.“
- 20 კვირიკამ ნანაისძემა ციხეში ბანდნა ჯღანნია.
ძარდარით გადმაუფრინდა, ვეფხემა დახია ჯარია.
— წეე, წაილი ამბავი, მინდის რა ადგა დარია.
მინდის ნუ მახკლავთ, ქისტებო, კელში მიეცით კმალა.
კმალ თუ იქმარას მინდიმა, შინავ გაუშვით ქარია.
- 25 თორმეტი მოკლა მინდიმა, დადგა, ჩააგო კმალა.
არ დაიჯერეს ძალლებმა, ლაბაკად დადგეს მკვდარია.
მზე წითლებისა, წყრებისა, ხოგაის მინდი კვლებისა.
ცაზედ მდინარი ფრინველი თბე-ბოლოთ იხოშებისა.
ჩამოდის წვრილი მასკვლავი, მთვარე უკულმა ცხრებისა.

147. მოლოდინში

ატირდა ბელლის ღელესა ორი ლამაზი ქალია.
მესამე დედა ატირდა, ცრემლით იბანნა თვალნია.
კახეთს არიან ახლები, ველით, — მოსვლისაც ხანია;
ველით და არ მოგვივიდეს, თუთრად დათოვნა მთანია.

148. მშავლების ლაშქრობა შატილზე გარას მეთაურობით

შატილს ნუ ჩახვალთ, მშავლებო, — შატილს ვაჟნი დგან კმლიანნი.
თვითანა ღნაყენ წამალსა, ბაკნით უდგანან ტყვიანი.
— „არ დაებრუნდებით“, — მშავლებმ თქვეს, — „განა ქალნი ორთ თმანნი?“
ორშაბათ თენებაზედა თოფმა დაიწყა ტყრიალი.

- 5 ორშაბათ დილა გათენდა, შატილი დარჩა მკვდრიანი.
გარბის-გამორბის გარაი, მანძილა ქორ-ბუდიანი.
– „რად ეგრე, ჩემო ბატონო? მაგდენ რად მიყავ ზიანი?
გარა ვარ თურმანაული, მე ბევრკან მიქნავ ზიანი.
ლაშარის გორზე მიკოცავ ქისტის კარები რქიანი.“
- 10 ქუდ-საკდელაში მოცვივდეს ცხენნ ლაშ-დართხმულნი, ტიალნი.
თოფ-სიათანიც მაიხვენეს, ბუჩა მაილეს ტიალი.
რო გამუარდის ბუჩაი, მთა-ბარმ დაიწყის ღვრიალი.

149. მშავლები ტერელოს

- ლაშარს შამოკდა თამარი, ცხრის წლისა დედუფალიო.
კელით მაილა მათრაკი შვიდ-კეცი, შვიდი მქარიო.
– „ჩემბო მშავლის შვილებო, ყველამ გალესეთ კმალიო.
5 ჩავიდათ ტერელოშია, ქისტებისა მჭირს ჯავარიო.“
გაიგეს მშავლის შვილებმა, ყველამ გალესა კმალიო;
ჩავიდეს ტერელოშია, ციხეს შამაკსნეს კარიო;
გამაიბრუნეს საქონი, თან მათქეს მთა და ბარიო,
გამუდგა ტერელოვლები, თავ-თავი მეომარიო.
მთათ იქით-აქათ გადადის ტერელოელთა მკვდარიო.
- 10 ნუ დაიკვეხებთ, მშავლებო, ეგ არ ას თქვენი ბრალიო.
გვერდს გიდგათ ლაშარის ჯვარი, გიქრისთ დავლათის ქარიო.

150. გუროვლები სამაისტოდ

- გუროს დაზდილა ახლები, აქვ ნდობა ერთურთისაო,
მძიმე ჩაიდვეს საგზალი, გავლა შორს ღგულავ გზისაო.
გავიდეს მაისტის თავსა, თვალი დაადგა ღთისაო.
საყურებ დააკეთიან, ხანია შულამისაო.
- 5 ჩაუსხდეს საყურებშია, ხანია თენებისაო.
მაუვას მექაროვნი, თეთრი ნადირი ტყისაო.
თოფებს არ აუჩქარებენ, გატეე არ ღგულავ მთლისაო.
დააყარიან თოფები, აღი დაჰხვიეს პირსაო.
თოფის ბოლშიით გარდახყვა შუქი ივანეს კმლისაო.
- 10 თათარსაც იმედ ხქონიყვა ხანჯრისა ორპირისაო.
კადარას არას ვაქებდი, – არ მწაის თავისისაო.

კელ მოსჭრეს, უბეს ჩაიდევს კელი მა ბუსურბნისაო.
მძიმე აუტყდა მღევარი, მღევარი დალისტნისაო.

151. შატილის გატეხა

შატილს რადა სდით, მშავლებო? განა ქალაქის კარია?
განა სხენ ოქრო-მჭედელნი, გან იწურება რვალია?
შატილ გამტვერეს მშავლებმა, ქვაზედ არ წირნეს ქვანია.
„რაკლა გატეხეს შატილი?“ იმას ხკვირობდეს სხვანია.

152. მშავლები ქვა-კიდს

ქვა-კიდს ჩაგროვდეს მშავლები, ლურჯას იჭერენ ფეკადა.
„რად იჭერთ ლურჯას, მშავლებო?“ პატრონ არა ხყავ ბერადა.

153. გარა თურმანაული

მშაველს უყვარდა გარასა ჟერება დროშაისაო,
შაყრაი მშავლის ლაშქრისა, ჩავლევა შორის გზისაო.

154. ჩანთელი და აფთარაული

ჩანთელი-დ' აფთარაული ორნივ შაიბნეს კარები;
მეშველი დაუგვიანდათ, დაანაფოტეს ფარები.
ქმლითა სცა აფთარაულმა, ზედ მიანაყა ტარია.
ზვავს ქვეშ ჩავარდა ჩანთელი, ჩამასდის ზვავის წყალია.
ქვემოთით ამოდიოდა ჩანთელის თოფის კმანიო.
— „თუ დაგცდა, აფთარაულო, დიდხანს ცოცხალიმც ხარო!
თუ მოგხვდა ჩემი ნასროლი, ჩემი უნცროსიმც ხარო!“
— „ვერ დაშკარ, ვაჟო ჩანთელო, ისივ ცოცხალი ვარო.“
„საითა-ლ დაუცდენია?!“ იმას კვირობენ სხვანიო.

155. ლეკების დაცემა კისტანზე

კისტანს მოვიდა ლაშქარი ლეკისა აკვაისაო.
აბულეთაურთ ციხესა კარი არ შაკსნან ხისაო!
შიგა შავიდა ხოლიგა, თეთრი მანძილა ტყისაო.

- 5 მამისურად ვაუბსა თესლი აქვ არწივისაო.
აქებენ ბაბკიაურებს, ცლა მამადგ მაუდისაო.
კაცი კევსურეთს გააგდეს: „გვიშველეთ!“ ეძახდისაო.
წინ-წინ კაკმატით მოვიდეს, ეტლ მოხყვა გიორგისაო;
გაგვიგებზეთ გუდანსა, ბრალ მისწვდა მამის ძმისაო;
10 ბაცალიგოელთ ვაუბსა იმედ აქვს ცხენებისაო;
მოუჭრეს წინა-კადუვლებმ მოკლე საყენი მთისაო;
გუნდი ლიქოკით გამასტყვერა ქორისა, შავარდნისაო;
დათვის ჯვარ გადაიარეს, ნამ გადაბერტყეს მთისაო;
სალაშქროს ჭლას ჩაგროვდეს, ელვა დგას ჩაჩქნებისაო.
ლოლათა გაიდაურსა მქარი მასტეხეს მგლისაო.
15 ნუ იტყვით ჩალხის სიკვიდისა, საწყენ ას მალლის ღთისაო.
მზემა გაიგა, იწყინა, ცა წმინდა ნამსა ყრისაო.
მთვარემა ხუთმეტიისამა შავი შაიცვა პირსაო.
მგელათ უთურგას აუგით ეკალდამაი რველისაო;
შიგ შააწვინეთ უთურგა, ანგელოზია ღთისაო;
20 ოქროს დაუდგით სარკმელი, შუქი ჩაადგას მზისაო;
გვერდით ლეკ დაუწვინილით, მამკლავი ოროლისაო:
– „ლეკო, ოროლის მამკლავო, დედა გაგიწყრა ღთისაო!
მგელიათ ბულო მოგაბამს თეთრი სიათის პირსაო.“

156. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ

კევსურნო, ქისტნი დაგლევედესთ, გიშველათ თათარაულმა;
ბერმა გიშველათ ჯაქნამა, ჩაბაკის ივანეურმა.

157.

ბორბალ აგებენ ციხესა, რო მარილაის ქვისასა;
ხედ დააყრიან გალოსა თავ-თავის მითხოვლისასა;
ადეშად ფერცხალს აყრიან სამოცის ფხაჭეხლისასა.

158.

ჭანთეს, ტერელოს, ფხაჭეხას კაც რამ დალია ჭკვიანი?
გზას რად უკრევდეს კოპალას? – მსახურნ ეტანნეს კმლიანნი.

ომი ას ნაროვანზედა, სისხლსა წვიმს, ზეთი დარია.
 ომობენ ხახიკაურნი, პირ-შიშველანი ყმანია.
 ძალლიკას ჩამახვევიყენეს ხახიკაურსა ცხრანია.
 „ა დედას ძალლიკაისას! შინ დამრჩომივა ფარია!“
 სიკვდილსა ხახონისასა წყინობს კარატის ჯვარია:
 „ნაროვნის ღელე გამიტყდა, დროშას შამიქსნეს ზარია.“

160. ქისტის ისტაბარი

ქისტ ისტაბარო, ბორბალსა მარჯვე გეგონა სავალი.
 კოპალა გაგიგონავა, ადრითგე თუშეთს მავალი?

161. თადიაურნი

ამბობენ, თადიაურნო, ჭირზე ვერ გონობთ ჭირსაო.
 ხიტალეს გაგვიძახნიდით, კან ხყვან გახუას შვილთაო.
 ჩირდილით ბაკალან წამავლენ, იმედ აქე ძმასა ძმისაო.
 მიუდგებიან კარზედა კაკმატ გაგაის შვილსაო.
 5 „კარი-ღ გაული, ბერდიავ, მსწავლე ექნები გზისაო.“
 ველ-კეთილ ამაიარეს, ხანია შულამისაო;
 დათვის ჯვარ გადაიარეს, ნამ გარდაჩქეიფეს მთისაო.
 მითხოს პირდაპირ ჩავიდეს, ალაგზედ ლევენ ჩდილსაო.
 „ნულარ მიხვ, ქისტის გაზდილო, გულზე ნატყვივრებ გჭირსაო.“

10 ხან იყვა შულამისაი, თოფმა გაიღნა კმანო;
 ნადირაისა მაჟარმა დანაყა შუბლის ძვალიო.

162. ლეკის ლაშქარი კევსურეთში

საძელეს გარმადიოდა მძიმე ურჯულოს ჯარია;
 დასცნიან უხანოს ხანთა ქმოსტში, როშკაში ცანია.
 როშკას ადგილის მჭერელთა დააყრევიეს მკვდარია.
 ბერდიამ ბასილის ძემა თოფს გამუცვალა ტალია;
 5 ვაკისას არ გარმაუშენა, ვაკის ძირ დასხნეს გზანია;

- წინ-წინ მასულსა ლურჯასა არ მისცა რბოლის ხანია;
ზედა ნაჯდომსა მკედარსა წითლა უღება ტანია.
ლულთ მავიდეს წინ-წინა ჭრელაიშვილნი ძმანია.
აფშინაისა ლურჯამა მალლა მაილა თავია.
- 10 აფშინას ჭრელაიშვილსა არ მისცეს ომის ხანია.
ფარს ქვეთი შამათოლეს თოფის ტყვიანი ჩქარია.
გუნდი ლიქოკით გამასქლა ქორის, შავარდნის ჯარია.
ლოხაურის ძე გამუძღვა, ას ყვირილობის ხანია.
ვაუებმა გუდანელებმა წამოაბედეს თავია.
- 15 წელთ გზაზე წამაეწივნეს, დააყრევიეს მკვდარია.
ჯარიამ ვეფხვიას ძემა სისხლით დაფერა კმალია;
ორ მოკლა ლეკის ბელადი, ჩამააგორა მკვდარია.
ჯოყოლიკათა სტანაგის, ვინც უფრო მეომარია.

—
ამაგ სიმღერის მათქვამი კეცსურის შვილი ვარია.

163. ნანა თორღვაის ქალი

- ატირდა ტუტილ წისქვილში ნანა თორღვაის ქალიო:
„შენ, მამა ჩემო თორღვაო, ნუმც შეგიბამის კმალიო!
ნუმც გიჯოცავის ლეკები, ნუმც გიზიდნავის კელიო!
ხუთშაბათს თენებაზედა ქალსა დამეცნეს ცანიო.
- 5 ძე თუშიშვილებ მეგონა, ლეკთ შამამიწყვეს ჯარიო;
ჩამიკოცნიან ძმა-შინშნი, მიბრუნვენ სისხლის ტბანიო;
კელნ დასჭრნეს, უბეს ჩამისხნეს, ქალამ დავიჭრენ თმანიო;
მავლიეს ფეკ-შიშველასა თვირთვილიანნი მთანო;
ქავთრის მთას გადასაესა უკულმ მაბრუნებს ქარიო.
- 10 ეგ ქარიც არა ყოფილა, ქალისა ცოდო-ბრალიო.
დავნაყე საყურ-ბეჭედი, მამულთ ულიშნენ გზანიო;
წამოვა თუშიშვილები, აგებ მაკელან კვალიო.
რჯულიანთ კელ-უკადრები აწ ურჯულოში ვარიო.
უთხარით ჩილოელებსა: ხახონს უჭირონ მქარიო!
- 15 ხახონიშვილო ნებიერ, თოფს დაუპირე ტალიო!
ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაიბას კმალიო!
თუ სოფლად ვერ დაიწონენ, მთას უდგას, უჭრან ცხვარიო!
შუალამისას მავიდან ხახონის თოფის კმანიო;
დილას დასინჯეთ, ლეკებო, ხიწვაის ნახანჯრალიო!“

164. ბერდიშვილები

1.
საგმირონი

ლექსს იტყვის გაბილაური, ვაჟ ვინაც სახელს იქამსა,
მალე მააწყობს პასუხსა, არცა-რას დალღევს დიდ ხანსა.

—

- მთაშიგით ამბავ მავიდა, კმა მისწვდა დედამიწასა;
დაბნელდა მზისა სხივები, ნაპირს ჩავიდა ზღვისასა;
5 მალლა ატირდეს ფრინველნი, ცრემლ დაიწურეს ფრთისასა.
„სიბრალოთ ველარ ჩავდივართ არხოტის ჭალისასა.“
ამლით წამავას მზირები: „ჯავრს კი არ შავჭამთ მტრისასა;
დიდხან არ ვავლევთ მზეზედა მამკლავსა გიჟისასა.
უშიშას თვალით ვერ ვიჭერთ, ჩვენ ვხედავთ თოფის ნიშანსა.“
10 ჩადიან, ჩაბოინობენ ვეფხენი უშიშრად გზისასა.
ფრინვლად აკლავის ფრთეები, არ აჩქამებენ ქვიშასა.
ის კი რას მალგონდებოდა, ღილღვლებ ელიან მისვლასა?!
ბეწინას წინ-წინ მისულსა დაღლიშნეს, როგორც ჯილდასა.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „თვალ არ შავგავდას, ღთის მადლსა!
15 თორ ომს აგვიტეხს ფიცხელსა, არ დაგვიფერებს სხვისასა.“
არც-რა სწყინს, არც-რა ეშინის, მიხქადს ნელ-ნელა სიტყვასა:
„თვალ ვერ შავაგდე, რჯულ-ძაღლო, ვა დედას ქვესურისასა!
მაგიტ ორ დასანანები, ხანს რო არ მაძლევთ ცდისასა.“
რა დაათავა, იძახა: „სულ ღმერთსა, ლეში მიწასა.“
20 კმა მისწვდა ბაბუტიშვილსა ბეწინას, კუთხსა ქვისასა;
უშიშრა შამაუკიელა რაზმსა პირდაპირ მტრისასა.
თოფის კმას ერთუც გააბომს, ნათოზს გაიღებს ძვლისასა.
ბაბუტიშვილის ნასრევი ქისტს უმტვრევს ბეჭის ფიცარსა;
სულეთ წაღლაღავს ბეწინა ორთავ მამტანსა წყლისასა.
25 ნელა დაგვიკრეს ბეწინას, მასკვლავს მასწილვენ ცისასა.
მესხნი გაებნეს მთვარესა ნაპირის ადგილისასა.
არ ბოინობენ არწივნი კლდეებში ჩორეხისასა.
სულეთში ბასილაური გზას დახყევს სამოთხისასა;
პირს იყენებენ ნათულსა სანთლისას, კელაპტრისასა.
30 ჯავრს გულში ჩასვლას ამბობენ ბერდიშვილთ ახლებისასა.
კავშირი შახკერენ თათბირსა: „იმედს არა ვართ სხვისასა.“
ბაბუტამა და გიგიმა გზა დაისწავლეს მთისასა.
შაკალ ჩაუსხდეს ჩდილშია, ძალს აქსენებენ ხთისასა,

- 35 არხოტის ჯვარი თან სტანავ, ფხასაც აჩვენებს კმლისასა.
თოფ დახკრეს ღიღღვლის გაზდილსა ნაპირის სოფლებისასა.
კმა გატყდა საურჯულოსა: „ფრინველნ დაფრინდეს მთისასა.“
ამლას შამაქდეს ბანზედა, სახელს ულოცვენ კირჩლასა.
არ ხკარგავთ, ბერდიშვილებო, ნაქნარსა მამ-პაპისასა.
თქვენი კმა შორად გავიდა, ყურს მისწვდა კელმწიფისასა.
-
- 40 ამაგის მალექსებელი ნაპირს ზის კავკასისასა,
მალლა მივნატრი ღურბელთა მდინართა აერისასა,
ახიელაში ციხესა, ნაგებსა აბაისასა.

165.

- გარდაიკრიფნეს ღრუბელნი, დარჩა სიწმინდის დარიო.
რას ხფიქრობთ, ბერდისშვილებო? „შური გვაქვ საძებარიო.“
შაირტყი, მამასახლისო, ფხაზედ ნალესი კმალიო.
წვრილა გყავთ საიმედოი ბერდისშვილთ ალვის ტანიო.
- 5 ბისნის წვერ ქვიშის ლოგინო, მეორ-მესამედ გთხარიო.
გვეიმედების წვრილაი, უშიშათ ალვის ტანიო.
თვალს უცემს წელთად ნახვევი აბონისა ჯარიო.
სამ დღე ალაგზედ დავლიეთ, თვალით ვერ ვნახეთ წყალიო.
ხან იყვა შულამისაი, ჩორეხ დაგვეცა ჯარიო.
- 10 აგვიწიოკეს ცხვარ-წყემსი, წკმუტუნებს ქალი, ზალიო.
დგას თოფის ძგარა-ძგურაი, ელვენ სიწმიდის ცანიო.
ჩვენ აიქისკედ წავედით, საც რო თვალთან მთანო.
გამაგვიდგების მდევარი, აგებ მაქელან მკვდარიო.
უჩივლათ პოლიცაშია: ჩორეხ დაგვეცა ჯარიო.
- 15 აგვიწიოკეს ცხვარ-წყემსი, არ უნდა ვჭამათ ჯავრიო.
-
- ამაგის მალექსებელმა ფანდურს ჩაუდევ ძალიო.

166. ქოლიკიშვილი

აკუშოს ღელეს ირემო, დაბლა ჩამოდი ნისლითა.
შინ არ ას ქოლიკიშვილი, კორცთა ნუ დახყრი შიშითა.

167. ქვესურების გალაშქრება მითხოს

1.
დაგვიწოდონი

- ბევრამ გაკვების ქალამა სათარეშოდა ქმარია,
ბევრამ გაბანდა ვაჟამა სამითხოოდა ჯღანია.
ემზადნეს შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს, ელვენ სიწმიდის ცანია.
დათვისჯვარს ერთად შაგროვდეს, დაშვენდა მთა და ბარია.
5 დათვისჯვარს გადადიოდა შავ-ნაბადის ჯარია.
ჩადიან კისტნის ჭალასა, ცხენებმ' დაცვითეს ნალია.
ჩააწყვეს გუროს ჭალასა თეთრის თოფების ჯარია.
ეხლა რო ჩავალთ შატილსა, მაგის ძირ მითხო არია.
შატილს სამ დასვეს ქადაგი. „ნუ წახვალთ!“ ბძანებს ჯვარია.
10 არ დაიშალეს ქვესურთა: „არ ბრუნავს ჩვენი გვარია.“
ჯერ შუალამე არ იყო, მითხოში დასცნეს ცანია.
ჯარეგა გამამტვრიეს, ქავეს უნაყეს კარია;
მიღმა გორს ციხე მალგლიჯეს, აღარ ეხვევის ცვარია.
მემრ თერეთურლოს დაეცნეს, აჰხვიეს ცეცხლის ალია.
15 მაიანავრეს მითხოი, უგზოზე დასხნეს გზანია.
აქაის შვილის კალოსა ვის გიქრის დავლათის ქარია?
ახალამ შუქიაურმა თოფს დაუძრ კონტახის ტარია.
სტუმარი აქაიშვილთა კუბოში ჩადვეს მკვდარია.
მემრე კმლითა სცეს ჯინჩურას, ჩდილზე გაქანდა მკვდარია.
20 მაშინ გატეხეს შუ-მითხო, მაუდის ძროხა, ცხვარია.
ერთ კვირას მითხოში იდგეს, დაქოცეს კარავანია,
კაცი წავიდა პირ-თავქვე: „დაგვადგა დიდი ძალია, —
ქვესურის ლაშქარ დაგვეცა, არიქ, გვიჭირეთ მქარია!
ტუტილს შამოდგა ლხენითა ქვესურთ ვაუების ჯარია;
25 ჯერე მოვიდეს ჭანთელნი მშვილდ-ისრიანნი ყმანია;
სხვას ხალხზე ნამეტნავადა იმათ გვიყვიან ძალია.“
ტუტილს ჩაყარნეს ქვესურნი, დიდ დადგა ცოდვა-ბრაღია.
ვინ იყავ მეგრელაური? დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!
პირ-აღმე შამეუტია, არ დაანებეს გზანია;
30 მარტუას მეგრელაურსა სამნი სცემდიან სხვანია.
ახალას შუქიაურსა შეენიერ ედგა ტანია.
ისრ ხკდება იარაღები, როგორც მანძილას რქანია.
ბევრამ ესროლა ისარი, არ მისცეს ომის ხანია.
გახუავ ქეთეშაურო, ღმერთმა გაცხონოს მკვდარია!

- 35 ტუტილის კიდურს დაბრუნდა, ამაამღერა კმალია.
– „გამოდი, ეხლა ვიომათ, მემეტე რომენ ხარია?“
კმლითა სცა აკვათ ბელადსა, ფეკთ ქვეთ გალევწა მკვდარია.
მემრე კი მაგასაც დახკრეს, არწივს მასტეხეს მკარია.
იძახა მარაისძემა: „ქევსურნ, მიჭირეთ მკარია!“
- 40 დავითათ მარაისძესა ბევრათ უყვიან ძალია.
მარტუამ მარაისძემა სამ-სამ აგორის მკვდარია.

–
ემაგის მალექსებელი აიქ ნატანებ ვარია;
შამამაქციეს ქისტებმა, დავხიე არლოს წყალია.
იქ დარჩა დავითაური, თორმეტი მეომარია.

- 45 ჩემს მეტ ველარვინ მოვიდა იქად წასული ჯარია;
ჭალაზე შამოვიდოდი, ტყვია მამწივს ჩქარია;
მამატეხინეს ბარკალი, ტოტით ვიარე, ბრალია!
გადმუელ ქევსურეთშია, ვატირე ქალი-დ' რძალია.

168. ჩაგვირილა

- ჩაგვირილაის ლაშქარი გამოქრის კაკმატისასა,
წინ-წინ ჭორმეშავს მაუდგეს, სიმაგრეს შავის კლდისასა.
ომს უზმენ მისურაულნი მარტია ბებრი მგლისასა,
შუბსა ხკრავს, გააგდებიებს ბელადსა ლეკებისასა.
- 5 მოხქადღეს ჭიე-გულანსა, ღულს უზამს თავის ჭკვისასა.
ღულს უზის ვეფხვი ციხის კარ, არ დაგანებებს ხიზანსა.
თათარაისა თათარა კელთ გაძღევს თქვენის ჭკვისასა,
ცხრა-ათს კლდეთ გადაუძახებს, წყალთ აწურვიებს მთისათა.
ამბობენ ფშავლიშვილები: „წყალ სად წავიდა, ხთის მადლსა?“
- 10 წყალნიმც მიართმენ ამბავსა ნაცადსა ქევსურისასა!

169. ქევსურები საურუმოში

- საურუმოში ქევსურთა დღე დაადამეს მზიანი,
ლოხაურისძე დაბრუნდა ბულეჯან გულ-ჯავრიანი:
„ძმაი ურუმებმ მამიკლეს, შინ მიოლ სირცხვილიანი.“
- 5 – „მაგას ნუ შჩივი, ბულეჯან, – მოგიკვდა სახელიანი,
ქევსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფხიანი.“
ქევსურთ თავ-თავად ვერ გაქებთ, ენა არ მიჭრის ტიალი;

ყველას გსხავთ ჯაჭვ-იარაღი, არვინ ხართ ხალათიანი.
წინ-წინა მოსულთ ურუმთა არავინ დახვდით ჭკვიანი.
ლომნისა გაგაისშვილსა სიტყვა არ მოსდის გზიანი.
10 ქმოსტელი ყარდანაული ბასრის კმალია ფზიანი;
საჩქაროდ გადაიხურა ჩაჩქანი ზარადიანი,
ურუმებს ჩამოშჭყიოდა, მაჟარ კელთ ხქონდა კმიანი.
ღულელი არიშაული შავარდენია მკრიანი.

170. კევსურების გალაშქრება არშასა და სნოს

კევით მოვიდა ამბავი, საჩქაროს ამბობდიანო.
გუდან ხკაზმებენ დროშათა, სალაშქროდ ლამებდიანო,
შასხნიან ჩუჩაყურსა, შალვასაც შახკლებიანო.
ვაჟები წყალს-იქითლები რომკის გორ გრობდიანო.
5 ელოდდეს კაკმატელებსა, ხვადნ არსად მოჭყვიანო.
ბაცალიგველთა ახლები ხვადებსაც ნალევდიანო.
ენკენიასა დილასა კევსურნ მთას გადივლიანო,
საძელე გადაიარეს, ჯუთის კორკ გროვდებიანო,
ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, დალასაც ეტყოდიანო.
10 წალმ ჩახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარგემოს გითქემდიანო.
ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუხნი ბანს ეტყვიანო.
გახკვირდა მეკვევები: – „კევსურებ სად მიდიანო?“
– არშას მიდიან კევსურნი, სადილად სნოს მიდიანო.
სადილობისად ცხენ-კათა ხვად(თ) სნოი მოგალიანო.
15 თავ-კან აჩხოტის მინდორსა კარ-ცხენებს ლალევდიანო...
წინათა მამათ ნაქონნი დალესნეს, უფრო ჭკრიანო.
არშით აყრილან ყვარანნი, საძელეს ბუდობდიანო,
კელს ლოცვენ კევსურისასა: „მშიერან დაგვაძლნიანო.“
საძელით კევსურთ შვილები ბლო-ღელეს ბურთობდიანო.
20 ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! წინათაც ეგრე ქნიანო.

171. უხათზე დაცემა

ლაღნო, სად მიზდით, კევსურნო, სად მიხქრით ქარებულასა?
წინ გიდვასთ გუდანის ჯვარი, ყვიროდა კარებულასა;
მოგყვებისთ კაკმატის ჯვარი, ტიროდა ქალებურასა.
ცხვარი აგიღავთ უხათით, მაგიდისთ ფარებულასა.

- 5 მაგვეებისთ მაგის პატრონი, ტიროდა დიაცურასა,
ბევრი გესრიათ ამაგან, ვერც ერთი თქვენებურასა.

172. ომი ბეგრის მიუცემლობის გამო

- ჩიოდეს შატილივები: „ვალ მოვიკადეთ ხთისაო;
ეგი არ მოგვეონდებოდა, თავს თუ კმალ გველო მტრისაო.
დაგვეცნეს თენების დროსა ჯარ მძიმე აკვაისაო.
აცად, გათენდას, აკვანო, კარი გველას ცისაო,
5 ი მემრე გაიგებოდა თქვენი და ჩვენის ცდისაო!
ჩოთათა გოგოთურამა ქავი აავსა მკედრითაო,
სანამდი სხონ გაიგებდეს, ერთ წინავ მაკლა ხითაო.
დედა ვაჟისა ვაცხონე ბაჩაყაურის ყმისაო! –
ქავს გარედ გაუმაგრებავ ვერ, რო ცალ-ბანა ქვისაო.
10 არც ქალი წააყვანია გუდანლის აბაისაო.
ბულოთ ლაგაზამ ატირნა დედან აკვაჩი კმითაო.
ბრალ თქვენი, შატილივებო, – თავს არ ულევდით ჭირსაო,
დახყარეთ ჯალაიათა ბეგარი ერთის ცხვრისაო.

173. ქორთუა

- ქორუათოსა ეშმაკი მარცხნივ ჩამულის მკრითაო.
ქორთუა აუჩქარდება შაკრული დღე-წერისაო;
გამაუძღვების ქორთუა: „გზა ვიცი ჭაუხისაო.“
ჭაუხით მადის კივილი სულ-წუხა წყემსებისაო:
5 „არიქათ, შატილივებო, ფარა წაიდეს ცხვრისაო.“
ბერებს გულ აუჩქარდება, ახლებ ქარივით ქრისაო.
გაგვიგებიე მთიბლებსა, შაკრან წვერის ძირსაო.
აძიკასა და კვირიკას ოფლ პირზე ჩამაზდისაო;
შამაკდეს კანიის თავსა, ხანია შულამისაო.
10 ღამის სიბნელე გულს უტეხს, თენება უხარისაო.
ამაუჩინდა ქორთუა, კარი მანძილა ტყისაო;
დააყარიან თოფები, ალი ახვიეს პირსაო.
თამარისძეთა ხანონი დავლათით გაღმეტდისაო:
გამარტოებით ესრია, ქორთუა ქვიშას თხრისაო.
15 მიორე წიქამ დაგვიკრა: „ძალღებ, არ გარჩენთ ჭირსაო.“

აუგ რად იქნებ, ვაჟებო, შაქება თავის ძმისაო?
ამაგ სიმღერის მათქვამი შატილ ბოლოზე ძისაო.

174. ჭირი არ შეარჩინეს

შატილში რა ამბავ იქნა, რა წყრომა დადგა ღთისაო?
ქალებ ატირდა ყინჩადა, ცრემლით იბანენ პირსაო.
სიკვდილი ბადაისაი, უკულმ ჩაკლომა მზისაო;
ქისტებსა გაუხარდება: „მგელ მავისხლიტეთ მთისაო.“
5 რად გაგიხარდათ, ქისტებო? არეინ შეგარჩინეს ჭირსაო.
ზედავ დაშჩება წიქაი, წონა კაი აქვს მტრისაო;
ძმა მანგიური გვერდს ედგა, მაგრა მჭერელი მქრისაო.
ადგეს, ჩაიდვეს საგძალი, ძალი აქსენეს ღთისაო;
ექადან კორუათსა, ჯავრი არ ხქონდა სხვისაო.
10 ქისტო, რამ გაგაგულდიდა? ყამ არ გქონია მტრისაო!
ამბავი რად არ იკითხე სამუკათ წიქაისაო?
ქავში დაგიდგა ლოგინი, ყამი არ გქონდა მტრისაო!
ქავზედ გარდვიდა წიქაი, ფეკი გარდილა მგლისაო;
ხანჯარი გადაიყოლა, მძებნელი ბადაისაო.
15 მაბრუნდეს ნასახელარნი, მზე ეფინება პირსაო;
მაუოს მახარობელი მაგ ხათუთისძის შვილსაო...
სამუკავ, ნულარ სჯავრობდი, ნულარ გაიფთხობ ძილსაო!
წიქამ იძებნა ბადაი, კარი საფეხვნოს ზისაო!
ნეტავი შატილივინებო! არვის შაარჩინთ ჭირსაო!
20 სახელი მამადგნ მაგიდისთ, კოცა არ გიკვირსთ მტრისაო.

175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე

ღილღოს იყრების ლაშქარი, წინამძღვარს ღონდებიანო.
ყიბილას ეუბნებოდეს, სამეტოს აძლევდიანო.
დაგროვდეს შიბუს ჭლახი, ჯუთისკე ლამევედიანო.
შუალამის დროს იძახეს: „ჯუთას დეეცნეს ბანთაო.“
5 ნაგები ქურსიკაისა ცეცხლის მოივლებს აღსაო.
სტუმრად ხყვან არხოტიენები, ტყვიას დაღლაღვენ ცხარსაო.
ბევრი აქვ ტყვია-წამალი თოთელსა-დ' მარტიასაო.
მშვილდ-ისრებულა დაისწვრეს, ლაშქარს შასდებენ ზარსაო.

10 ზენ-უბან დეეშველენით, უთუათ თხრიან ბანსაო,
ტირილით გარმაავლევენ ლამაზთ უთუათ ქალთაო.
ხანი არ მისცეს ომისა უთუათ მშაველასაო.
უთუათ კიბალაური კმალზე ცდის მკლავის ჯანსაო,
რომენიც მეეწონება, შასწირავს მშაველასაო.

15 ყიბილამ უთხრა ლაშქარსა: „ართხმოულს ვხედავ ჯვარსაო.
ცეცხლი გაჩინდა ღალანგურ, ჯუთას გვერტყა ბანთაო.
წავიდათ ჯვართ კორქისასა, მე შაგასწავლებ გზათაო.
თორე გაიგებს ჯურქაი, შაჯდება ბაბლიასაო,
ახალგაზდანი ჯურქასა სამღევროდ უდგა მზასაო,
20 შამოგვეწვევის თოთელი, დაგვაწირვიებს მკვდარსაო,
კვირიკა გილაიშვილი არ გადაგვიშობს მთასაო,
წინას მოგვივლის ლაშქარსა, ჭიმლის კლდეს გვიკრავს თავსაო.“
ბადათ აბაისძეი ლაშქარს მათვლებს თვალსაო,
რომენიც მეეწონება, აქსენებს თავის მკვდართაო.
კაცი გააგდეს არხვატჩი: „აქ რად არ გვიჭერთ მქარსაო?
25 თქვენსკე მოგვიდის ლაშქარი, ნუ დაგვინებებთ გზასაო.“
ვაკეთას ცხენი შამარბის, ოთხს მაანათებს ნალსაო.
ზედ იჯდა ბერდიათ გაგა, მკედარ არ ზოგავს თავსაო.
ეძახდა: „ცხენის მჭამლებო, დაგინახევრებთ ჯარსაო.“
მერცხალიშვილის კირიმი შაკრულს წაიღებს კვამლთაო,
30 გაგაის წელზე ნაბამსა დაამტკვრევს სპილოს ძვალსაო.

ბებრები ქომო-ციხლები შამახედევდეს მთათაო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „სიზმარს ვხედევდით ავსაო.
ჯუთას წავიდა ლაშქარი, გადასცდა პირობასაო.“
ჭალაჩი ჩამადიოდეს, შინჯვენ არხოტის წყალსაო.
35 „წყალი მასულა წითელი, არხოტ თუ სჭრიან თავსაო.“
მერცხალიშვილის კირიმი შუ-ლილლოს ჩახყრის კმათაო.
გუ მარტო არ მოვიდოდა, ორთ მაიყოლებს სხვათაო.

176. კევსურების გალაშქრება არხოტზე

ქადაგობს გაიდაური: „ბძანებს გუდანის ჯვარიო:
საათენგენოდ გამიძღვან სამის ბატონის ყმანიო;

სამი ააბან დროშია, სამსავ შააბან ზარიო;
კევსურებ დაამწყალობნან, უკულმ არ გახყვას ჯვარიო;
5 გაბეგრან არხოტივნები, კვამლზე აიღან ცხვარიო.“
გაიგა არხვატის ჯვარმა, წელზე შაირტყა კმალიო:
– „მე სხვაკნით ამაქვ ბეგარი, დამპალო, სა მიხვალეო?“

—

შავხენე, კვირიწმინდასა ყროლანი გადმადიანო.
– „აქა ნუ მაზდით, ყროლანო, გულს სისხლნი გადამდიანო.“
10 არ დაიჯერეს ყროლათა, სოფლადავ შამადიანო.
ციხით დასჭეხნა ბურამა, ყაწიმნი ლამში ხყრიანო.
„ამადე, თამარისძეო, ლულუან გელევიანო;
ტალახიანნი რად ლგორავ? მაწმინდარს გეტყოდიანო.“
ახლა მეორემ დასჭეხნა: „შენც თამარისძე გქვიანო!“
15 ჩამაკე, იონეურო! ყმაწვილას გაქებდიანო.

177. ნაროზ ბლოელი

ბლოჩი გაზდილას მინინო, ქორი ზარებულ მკივანი,
უწოვავ ქრისტის დედაი, განთ კორციელისა რძიანი?
საფერქედ ზერდავ შახკაზმა, ზედ ქორი შაჯდა მკრიანი,
5 ბლო-ღელე გარდაავლივა, საძელე მწვანილიანი,
შუშპრობით ჩამაავლივა ქოთანის ბექნი კლდიანნი.
ტიმღელნი, ნექაფსოელნი ჯუთას სამზირლა დიანო,
ჩაუსხდეს გზის თავ, გზის ძირა, შუ ნაროზ ჩაიგდიანო.
ჯერე იომა ცხენ-დი-ცხენ, მშვილდი აყეფა რქიანი,
მემრ კმალი ამაამღერა ვადათით მელანქრიანი.
10 ერთი შამახკრა ტიმღელსა, ნაწყვეტნი გზის ძირ ხყრიანო.
მეორე ნექაფსოელსა, თითნი ვადაზე ხყრიანო.
მესამე შამოუბრუნა, სისხლის წყარონი დიანო.
ლურჯას კელ დახკრა, დაღვედრა: „შინ წეედ, ოკერ-ტიალო.“
თავს დააკეცა ლაგამი, წვრილ-წვრილად მასკვლავიანი.
15 ფარი დახკიდა ტახტასა, მათრაკი ოქროიანი.
ბლო-ღელეს ლურჯა მოტირის, აისრ რო ქალი თმიანი:
„ჯუთას მამიკლეს პატრონი, შინ მაოლ ოკერ-ტიალი.“
– „რა გატირილგებს, ლურჯაო? მაგიკლეს სახელიანი,
კევსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფხიანი.“

178. სამითხლოდ აპირებენ გალაშქრებას

ამბობდა გუდანის ჯვარი: „დიდი ორ, როგორც ყვენი.
მითხოს გადავლა მეწადა, რა გამოვიდას მთა-ველი,
ვაცი და ვერძი დასუქდას, ბატკანს ზედ ესხას კრაველი.“

179. პირობის შეკვრა

თუშთა, კევსურთა, მშაველთა ლაშარს პირობა შაკრიან.
უბრძანებს ლაშარის ჯვარი: „აკვაში ჩასვლა მწადიან.“
„ერთმანეთს ნუ ვულალატებთ!“ ჭდეებ დროშაზედ ხყარიან.
წინ თუშნი, უკენ კევსურნი, მშაველნი ნელ-ნელად ჩახყვიან.
5 ცხვარ აიტანეს აკვათა, მითხოს თავ გარმამაბიან.
მძიმე აუტყდა მღევარი, კევსურთ კმლით ომი სწადიან.
ოროლთა გულქანის ძეთა ლაშქრის ოდენა სცადიან.
მაშუკას მუჟღარაულსა მქარნი შაორდნად აყრიან.
თოფი ხკრა აკვათ დიჩინსა, ახლა კმლით ცემა სწადიან!

180. მშავლების ლაშქრობა ქმოსტზე

ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი.
ლაშარს შაუყრის მშავლებსა: „ქმოსტი ძეს საქონიანი.“
ქმოსტი არ გაიტეხების, განა კოკა ას წყლიანი?
5 მშავლებო, ოკერ-კევის გორს მონა დღე გადგათ მზიანი,
მოგდევდათ კოკლუცაური, მშვილდი მოგყეფდათ რქიანი.
დაგიკრათ დედის ერთასა, მიწა გიჭმიათ მტვრიანი;
მოგიკლათ მედროშეიცა, ბეკურა მქარ-შუბიანი.
თოფიც ბევრია მშავშია, კირიმი პირ-კვამლიანი.
10 კმალიც ბევრია მშავშია, ფრანგული ფხა-სისხლიანი.
ვაჟიც ბევრია მშავშია, ჯავრისგან გულ-ლორლიანი.

181. ოჩიაურნი

რად გაგიხარდათ, დილღვლებო, არხოტიონთა ზიანი?
უშიშა ოჩიაურმა არ დაგიბარათ გზიანი.
მიუვლენ ალუდიკასა: „ერთით ვართ სირცხვილიანი:

5 ამლას მოგვიკლეს დისწული, აბათ კურდღელა კმლიანი.“
ადგიან, გადაიარეს ჩორეხის თავი კლდიანი,
ქორიალამოს გავიდეს, დილან თვირთვილიანი;
მაუვა საქანისტელი, ირემა რქა-ჯანგინი;
დააყარიან თოფები, მაჟრებს გახქონდა ჟრიალი;
10 „იქნებიმც ალუდაისა! მანდ იწევ გულ-ნატყვიარი!“
ჩორეხს აძრახდის ყორნები: „ვინ იყავ, ვინ ხქენ რიალი?“
– „იყვნიან ოჩიაურნი, ბევრკან სხოკან ქნეს ზიანი.“
ნეტავი მაგათ დედასა! ჯარ დასხდეს სახელიანი.

—

15 არ გამიყოლეს სამზირსა, ქალი ვეგონე თმიანი;
გავეყოლ, რას დაუღევდი? წელზე კმალი მბავ ფხიანი,
მკართა მეკიდა კირიმი, ძალიან კმა-ძალიანი.

182. გაგაის ძობი

გაგაის ძობივ, გერჩიყვავ, დილლო გეჭამა ჭკეითაო,
ყანა გეკნ, კარი გელალა, ჯოხი მაგეჭრა ტყითაო.
კევსურეთ რად იარები თავის მართული ყმითაო?
თვალ უზის თვალაჯაიძეს ჯურკასა შავარდნისაო.
5 კმასა გაგიტეხს კევსურეთს, მუქლსა შაიბამს მგლისაო. —
წინავ გუდანიტ მოვალის ძალი გუდანის ჯვრისაო;
იმას ღერენამ მასდივა არწივმა სინსილითაო;
ბლოელ ბერდია მავიდა, ქორ მკარ-ბოლოსა შლისაო;
კირჩლამ საფერკე შახკაზმა, ზე ორბი შაჯდა მკრითაო,
10 ბლო-ღელე გადაავლია, საძელე კინკილითაო,
ქოთანთას შამაეწია არწივი კივილითაო.
კირჩლავ, შენ გამაგიარა თვალაჯაიძემ მკრითაო...
თვალაჯათ ალუდაური ომობდა ჩოკი-ძვლითაო;
საკარგ-ყმო მივსცათ, კირჩლაო, — ცემა დაგასწვრა კმლითაო.
15 კახოს უთურგა დასჭეხდა: „კევსურნ, ვერ ხარით ცლითაო.“
კევსურებმ დაჯავრებულთა ჯუთა აავსეს მკვდრითაო.
მამა უტირის ღერენას ხიტალიონსა კმითაო:
„შვილო, ცოცხალი არ მოხვალ, არ დაღბრუნდები გზითაო.“
აჭეხა ბასილის ძემა ომამა მშვილდი რქისაო,
20 ძობიი გაღმაიბრუნა, მანძილა დასცა ძირსაო,

ატირდა ყორის წყალზედა ერთი ღლიღველი კმითაო:
„დაგვხინა თურმანაულმა ჯურკამა ვეფხვმა მწკლითაო,
კირჩლამა ბაბურაულმა გორდა ფრანგული კმლითაო.“

183. ლექების დაცემა ღულსა და სნოზე

- ღღესამც ნუ გათენებულა ღღეს ხუთშაბათი მზიანი!
ნაკარვებ გადმადიოდა ურჯულო დოღბანდიანი.
- 5 ცხენნი ღულის თავ მოვიდეს, ალამს გადმააქე პრიალი.
ათათა, ღულელთ შვილებო, ღღე გაგიოთენდათ ცდიანი.
სიმაგრეთაქე წახვედით, ვითამ ჯიკენი ხართ რქიანნი.
ნუ გემინიანთ, ქალ-ზალო: ვეფხვიაი გყავთ კმლიანი,
თათარაისა თათარა ბულა ბუბუნებს რქიანი:
- 10 კუნჩაღეთ ივანეური გღეხ აზნაური ყმიანი;
ქორი-ა თოთულიშვილი, სიმაგრის კარზე მკივანი;
სიძე ხყავ ხახიკაური, ბასრის კმალია ფხიანი;
იდუა ციხელიშვილი სიათის ტყვია-მტკივანი;
სვეტი-ა მგელაიშვილი ჯუშალა სინათლიანი;
გამახარეთ[ა] იმედა გვერდს უდგას იმედიანი;
სიმაგრით გამადიოდა თუთრის სიათის ყრიალი;
- 15 ქორწილ აქე ვეფხვიაისა, ნაწვეი მიუდიოდა,
კოღნ უდგან ღუღით სავსეენი, სისხლ პერად მოუდიოდა,
ლექებ გულ-ქადარეები უწვევლად მიუდიოდა;
ღულელთ შვილების ნაკოცი მკედარი კლღეთ გაღმოდოდა;
წყალნი ღულის ძირ დაწურნა, ორ-წყალში აღარ დიოდა;
- 20 გახკვირდა მშაველიშვილები: „ეს წყალ ქვე საღ მიდიოდა?“
სიმაგრით ღულელთ ქალ-ზალი ტირიღით გამუდიოდა;
სულღეთშიღ ღულელთ შვილები ჩივიღით შამოდოდა:
„მქარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.“
ღაიქცენს კევსურთ შვილები, მთა-წვერზე მიღ-მოდოდა.
- 25 ხუთშაბათ თენებაზედა კევის მთას გაღადიოდა;
სნოს ღუღუშაურთ ციხესა თავს აღი გაღასდიოდა.
თოფს ისრევს ჯაბანის პაპი, მკედრები ჩამადიოდა,
უსუფაისა მამკლავსა პაპს მლოცავ მიუდიოდა.

184. ივანეური

- ჭიმლაშიგ ივანეური რას-რა უფიქრობს თავსაო?
დედა დაუცხობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
დაჯდება ივანეური, ღღე-შუ გაღღესავს კმალსაო.
გამავა წინგარდაზედა, გაღმართებს სიათასაო.
- 5
სამშაოდ გამემართა, დასწერს ქალ-ზალი ჯვარსაო.
წაიყრის ქალბან-ბანდულსა, ლამაზს ჩაიცომს ჯღანსაო.
შამაქდა მუჭის ღელესა, მშაო, მაგაველებს თვალსაო.
კითხულობს ივანეური მშავლის სათიბთა მთათაო.
ჩამაენუკა წყემსებსა, კოცას არ ხკადრებს თავსაო.
- 10
სამს სხვასა გამამფრინდალი კალოდ გაღეწავს მკედარსაო.
გააღებს ივანეური ლაშარის ჯვარის კარსაო.
შიგ შავა ივანეური, წელთით დახკედავს კარსაო.
მიუა ზოშურაული, მიინთებს კელაპტარსაო.
- 15
„გამილი-ღ, ივანეურო, ნუ შამაცოდვებ ჯვარსაო!“
გაუღებს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
შამახკრა ზოშურაულმა, ივანეს მოსჭრის მქარსაო.
შამახკრა ივანეურმა, შაასხა სისხლი ქვასაო.
ივანეურის ფრანგულსა ქალაქ უსინჯვენ ფხასაო.
„ბასრი ყოფილხარ, ფოლადი, განაღამც სჭრიდი ძვალსაო!
20
შენი გამჭედი, ოკერო, ნეტარ ვერ გასჭედს სხვასაო?“

კაკმატელთ მზირი ქისტეთში 185.

- კაკმატით გაუბედავის საქისტეთოდა მზირსაო.
გამუძღვის ხათუთის ძეი, მუკლი შაიბა მგლისაო;
დათვის ჯვარს გაღმადიოდეს, ნამ შამაბერტყეს მთისაო;
ანდაკზედ ჩამადიოდეს, კვალ ჩამაიღეს მგლისაო;
- 5
აწუნტას ღელეს გავიდეს, ლიშან დაუღვა ცდისაო;
კოკიდიც ჩამაიარეს, ხანია მზის მოსვლისაო;
მზირი შეყრილა მზირზედა, თოფის კმა ამადისაო.
ბრალია, ხათუთისძეო, ტანი დაგეძრას გმირსაო!
მამკლავსაც არ გაუშვებდი, ლიშანს შეაგდებ კბილსაო.
- 10
ძმაი გოგოთურ გვერდ გედგა, შავარდენ მკრებსა შლისაო.

- ფერაულთ ახალ-ვაჟები წყნარა გახედვენ ლიშანსა,
ეტანა ქეთულაური, ჭერას ღვინობდა მკრისასა, —
„თოფი თუ არ დამიჯერებს“, იმედს დადგება კმლისასა...
წინ-წინ კმა გატყდა არლოტში ამოსაკედსა მზისასა,
15 მემრე კმა გატყდის კაკმატში, — ჩამატეხას ღვაჟ ცისასა.
ვინ ეტყვის მაგის დედასა, ქალსა მაგ ჩალხურისასა?
ბრალია ჩამოხკლებოდე სადგურსა შავარდნისასა!

186.

- ბორბალ აყეფდა ყორნები: „სად მიდის მეკოპარიო?“
გადადის აწუნტაზუდა მენადირეთა კვალიო.
ჩავლენ ქვა-კიდის ჭალასა, ავი აუტყდა დარიო.
აჩქარდა ხახუთის ძეი: „მტერსა მოვხკიდე თვალიო.“
5 აბრუნდეს თოფის აღშია, სისხლის ღვას ნაგუბარიო.
ბრალია, ხახუთისძეო, ტყვიამ დაგიძრას ტანიო!
კბილთ დახკარ თავის მამკლავსა, კისერში გაზდის კვამლიო.
გოგოთურს რა ებრალეზის? ყმაწვილ ას უმეცარიო.
კმლითა სცა ძმისა მამკლავსა: „ყოფილხარ შასადარიო.“
10 ბაჩუა ბეწინიკუა გაზდამდინ მეომარიო.
იღუათ ხოშაქის ძესა შინამდინ მოხყვა ჯავარიო:
„თოფი მქონია ღუშმანი, აღარც კმლის მექნა ხანიო.“
—
ამაგ ქართულის მათქვამსა საგონიან მქონ გზანიო.

187. მანგიათ ოსისფერაი

- მარკედ ვარ შაწუხებული, — თოვლი დათოვლა მთებზედა.
დამეწყვიებ, ზაფხულო, თუ არ მოგვიხვედ ხანზედა.
მანგიათ ოსისფერაი გამოსერნავდა ბანზედა.
არც იცის სიფუდული, არც საკელთ იყრის მქარზედა.
5 არც იცომს ახალ-ახალსა, დაისარტყლების ტყავზედა.
წამოვლენ საძაუგოდა, აუღვა მზირი გზაზედა.
გადინახანა ვაჟამა, კელი დაიდვა კმალზედა:
„რაალ ბეწიკა ვიქნები, ცხენებ დავწირა გზაზედა?
ქისტების გამოქცეულსა ქუდიმც ნუ მხურავ თავზედა!“

10 გაჯალათ ქალის გაზდილო, გაითქვი გრანიცაზედა.
გლახობას არვინ გეტყოდა ე მთელსა ქვეყანაზედა.

შენმა მზემ, ჩემის ძმისამა, ქალს ცრემლი მამდის თვალზედა.
ქიჩილა მამიტანიდი, გადაეიხურო თავზედა.

188. ბერიძე მჭედლურიშვილი

ადგეს, წავიდეს მშავლები, შადგეს სამტერო გზაზედა.

გადმეშლება ლეკები, ნასახელები სხვაზედა.

ბერიძე მჭედლურიშვილსა გული ხქონიყო ცდაზედა.

სიათას ერურჩულება: „გავარდი გუნებაზედა!

5 ორწყეს დაგაყრი წამალსა, თოფო, შენც გინდა გაძლება.“
ეგ თქვენი აღი მამადი ბერიძემ წითლად შადება.

189. ფულიკა

აფულიკაის ფულიკავ, კაცმა მახკელენ ჭკვანიო!

ქვესურეთ რად იარები? რა ვის მაგიდევს ვალიო?

აჭიონთ მეშეშებმა შორით მაგაბეს თვალიო;

ჩაგაგდეს იწროს ხეჭია, მთაც ზედ დაგხურეს-დ' ბარიო;

5 მეჯალდურის გორს აკიდეს, ქისტო, მოგწყურდა წყალიო.

190. მინდია

გაგვიძედ, ბერო მინდიავ, მუკლი შაიბი მგლისაო.

ახლებიც ჩაახალიზენ, ვისაც გული აქვ ცდისაო.

კოცდიან სასახელოდა, მინდის ბერი ხყავ ძმისაო.

191. მამუკა გელდიაური

გუდან აგებენ ბელელსა, ზღუბლად უდებენ სინასა.

ხკითხვედეს გელდიაურსა ანდრეზსა წინა-წინასა.

ჯერ ჭკვას გამურჩევს მამუკა, არ გამგონისად — რკინასა.

192. გორგასლამ

პირდაპირ შამავხედევდი ციხის გალავნის პირსაო.

ნეფე ყოფილას გორგასლამ, მშვილდ უჭეხებავ გმირსაო.

193. მტრის ვალი

- ცეტნი ხართ, არხოტიონნო, არცა-რავი გკრავთ ჭკკვისაო,
თავში არა გაქვთ გონისა, მუცელში ნაწლევისაო.
რად ხკოცდით ბარის ღილღვლებსა? თემია თქვენი წყლისაო.
ველობა გაუბედავის ამლით კირჩლაის შვილსაო.
- 5 ახიელ დაუბარებდა იმ თათიანს შვილსაო,
საამხანიგოდ ნაქები, წინავ ნაცად ხყავ მზირთაო.
წავიდეს სანადიროდა, გულში აქვ ჯიკეებისაო.
თავ-თავად გაიყარნიან, ძალი აკსენეს ხთისაო.
წილს ხყრიან სანადიროთა, მაზვერვა სწადის მთისაო.
- 10 წვერის ძირ დაზძინებია კირჩლათ კირჩლაიშვილსაო,
კლდის ძირში დაძინებულსა სიზმარ უნახავ ცდისაო.
მეელის გათენებასა, მასვლა უხარის მზისაო,
შახედავს სანადიროთა, თვალი შააგდა მზირთაო.
აკლიან გომტიკაურნი, მარტიას არ მიზღვისაო,
- 15 ნაკალი მარტიიასა გალოზე აჩქამდისაო.
თოფსა ეხვევის მარტია, ყინჩა დახპარავს ჭირთაო:
„ცალეზე არ გაიარა, თავ არ ირჩივა სხვისაო,
აეხლა ნუ მიღალატებ, ნუ დამიღალებ მზირთაო.“
დასწყვევენ გომტიკაურნი თემბოლოთაიშვილსაო:
- 20 „შარმ გადმოღალა კარ-ცხენი, ვალ გადმოგკვიდე მტრისაო.“
შორს დარჩა ჯურჯიაული, ბრალია კაი ყმისაო!
თან რო ხყვანიყვა ოდინა, თესლს დაუღევდეს მზირთაო.

ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს

194.

- კმა სადამ გატყდა ჭორმეშავ, ვერავინ იცის რაზედა:
„ქისტებს ყმაწვილი მოუკლავ ჭორმეშავის ძირ წყალზედა.“
მძიმე მღვეარი გამუდგა, წამუა უგზოს გზაზედა.
პირი წახყვიან ღზინობას, რო ამავედეს მთაზედა.
- 5 გოგოთურ წოვაისშვილი მაუვა სახლის კაცებსა.
„ადეგით, კეესურთ შვილებო! აღარ გეესხლომის ჯარზედა;
ავდგათ, ჩავიდვათ საგზალი, შავდგათ სამტერო გზაზედა!“
ჩავედეს ქეშლოს ჭალასა წუხრ, ვაქშობისა ხანზედა.

- 10 სოფლადაც ჩასვლა სწადიან, ქისტ ჩამაუვას წყალზედა.
მაჟარი უთურგაისი გაგარდა დაცემაზედა.
ქირიმი გოგოთურისა აჩქამდა ბეჭის ფთაზედა.
ნასრევი აბიკაისა ქისტს დაუშინჯე ტანზედა.
„ძალლიკაისად იქნები! მალ-მალ წაგლალავს წყალზედა.“
15 დაბრუნდეს ნასახელარნი, მალე შამაკდეს მთაზედა.
წამაიტანეს ძალლიკა, შამაკდინეს ბანზედა.

—
ამა სიმღერის მათქომი ბებერი ვზივარ კარზედა.

195.

- კაკმატს ვერ გამოსცილდების ჯოყოლიკაის შვილსაო;
ივანეს ჯოყოლათსა შაკერა სწადიან გზისაო.
საყურა ჩამოჯიგჯიგებს: „არ ვიცი ზავის ქნისაო.
ქისტნო, ჩაგივლით ქელადა, ნულარ გახედავთ ჩდილსაო.“
5 ჯერ თოფი დახკრა ციცქასა, მემრელა ჩამოსთრისაო.

196. ჯოყოლიკათა ივანე

- ჯოყოლიკათავ ივანევ, კაცი გამოხვედ რა-ფერი?
დაბადების დღეს გამაგყო მარჯვენა მქარზედ სანთელი.
შენ გაუალი არ იყო საურჯულოოს მთა-წვერი;
შენ ჩაუჯდომი არ იყო, საც მასცემს გზისა საყელი.
5 შენ გამჯაყავი, ივანევ, კაციმც ნუ იყოს დღეგრძელი!
ასეთ-ასეთი გაგჯაყავს, ვინაც არ იყო შენფერი.

—
ამავ სიმღერის მათქვამი დაბადებიდგე სრუ ბერი.

197. სისხლი იძიეს

- მანგიას სიზმარ უნახავ აპარეკაის ცდისაო.
წაუვა ჭირის პატრონსა, ბალათურაის შვილსაო.
ადგეს, ჩაიდვეს საგძალი, ღამე გატეხეს სთელისაო.
ხახონთა ნათელისძესა მჭერელ არ უჩანს მკრისაო.
5 ქორელამურზე გამოვლენ, დილაა, თენდებისაო.
ამანდ გულ არ უდგებოდა, თუთრ კლდეზე ხქონდა თვალიო;

- 10 დღისით საბაკეს დაჰზვერვენ, ჩაუვლენ ბინდის პირსაო;
ჯერ თოფებ დააშალიან, მემრ პრიალ დადგა კმლისაო.
„გიძვედი, შამოგეყარე, საფერი ჩვენი მკვდრისაო.“
კელი ახალამ მოსტაცა, მკვდარს ბაკის პირზე სთრისაო.
დაბრუნდეს ნასახელრები, მზე ეფინების პირსაო.
საკარგემო სანების ჯვარსა ნიაღე მადიდსაო.

198. თამარისძის სისხლი აიღეს

- მიუვა ბალათერაი ბერაისშვილსა შინაო:
„მე-დ' შენ შინ რაადალ ვსხედვართ? ხალხმ' ჩვენზე გაიცინაო.“
აღგეს, წავიდეს ორნივა, გაიდეს ბინდი დილაო;
ქვენა მთა გადაიარეს, ჩაქდეს აცეხის ძირსაო.
5 ახლოს მიუვლენ სოფელსა, დასხდეს ათლუხის პირსაო;
ელიან დაღამებასა, დაბნელებასა წინაო.
ვაქმამზე გადაუჩინდეს თამნიაურსა შინაო.
ლხინობდეს თამნიაურნი, კელთ კათხებ დაეჭირაო.
„ჩვენდ იყავ კაის მაქმელი, ახლა შენც მაგიწვდინაო.“
10 ყვერფნი აივსნეს სისხლითა, ფრანგულებმ გაიცინაო;
შამაწვინეს სკამზედა, დაღალულმ დაიძინაო.
კვირობდეს გულამაყრელნი: „ჩვენში ეს აროს ქნილაო.
რამთვენ მოგვიკლავ კევსური?! ვერვინ შამოგვივ შინაო.
ჩვენ გვითხრეს: „თამარისძესა მძებნელ დაში არავინაო.“
15 დაშრომივ ბერაისშვილი, გაფხავებული რკინაო.
ბალათერ გამუყოლებავ ფერ-შაუცვლელი რკინაო.

—
ატაბით ბერაისშვილსა სისხ ბევრჯელ ესვა მტრისაო.
შამახკრა, გააწვეტინა მოკლითა ფრანგულითაო.

199. ჭრელას სისხლი იძიეს

- 5 ემზადებიან ჯან-რჩანნი: „შური გვაქვ საძებარიო.“
საგულდაგულოდ გაბანდეს კარის გავაის ჯღანო:
„კახეთ მაგვიკლეს ჭრელაი, ლეკებს მიგვიდევს ვალიო.“
მიუვლენ ჯაბუშანურსა: „მგელავ, იცნოდი გზანიო.“
აღვიან, გაემართნიან, გახყვა არხოტის ჯვარიო.

წავიდეს, გარდაიარეს მალალ არხოტის მთანიო,
წყალსა გავიდეს წმინდასა, დაკრნეს კრიახის გზანიო;
ლექსა ასძრახდეს ლექურად, ერთმანეთს მისცეს ზავიო.
– „მაგათ ზავ არ იქნებოდა, – შუ უდის სისხლის წყალიო.“
10 მგელამ იქმარა ხანჯარი: „გუგუასადამც ხარო!“
ყმაწვილმა ნისლაურამა კარგა უჭირა მქარიო;
ბათირავ, ნუმც შაგეკსნების ძმისა ჭრელაის კმალიო!
ნუმც მაგიკვლება ელგუჯა! ვეფხვი გყავთ მეომარიო.

200. ღადუმი

ცხვარი სად გიდგას, ღადუმო? საბაკეს გიქებდიანო.
მოდინ თუშიშვილები, მოგქადან, არ იშლიანო,
შენთა ქავთა და ციხეთა ფანჯარათ ჩამუშლიანო.

–
ქევ-ქმელის ჭალა შენც იცი, რო სანადირო ტყე არი,
იქა რო მგლები ბუღობენ, კბილებს გახქონდა ძგრიალი.

201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე

თაქლაში ამბავ დავარდა, ვეჭობ იყრება ლაშქარი.
არჩევენ ჯიელ ბიჭებსა, ან კარგი ცხენი რაც არი.
აქაცა ჭამეს სადილი, თანაც წაიღეს საგძალი.
მოდინ კითხვა-კითხვითა: „ივანეს ბინა სად არი?“
5 ივანე ეტყვის ჩობანსა: „ცხენებს თუ ვნახავთ, სად არი?“
მქარძე თოფ გადაიკიდა, წელძე გახყვება ხანჯარი.
ივანემ ცხენებ დააფთხო, ბინაში მოკლა ყათარი.
– „ეხლა კი დაგვიჩქელადა“, იქით უძახებს თათარი.
– „ნუ გეშინიათ, ძაღლებო, მოდით, ივანეც მზად არი.“
10 საცხენის კარში ჩაუდგა, რკინა ყოფილა მაგარი.
საცხენეს შამაერია თათრიშვილების ლაშქარი.
ომია გაკურებული, ბინამ დაიწყო დანდგარი.
ჩამეშველნენ ღეთიშვილნი, ლაშა გიორგიც აქ არი.
პირდაპირ შაუვარდება ერთი რჯულ-ძაღლი თათარი,
15 კმალ წვერით შამაუქნია, დაუჭრნა უბის მასრანი.
ივანეს კმალ კი არ შაშჩა, წვერ-წალმ იქმარა ხანჯარი.

202. ქურღობა არ შეარჩინეს

- საკარის მაღალ თოფი ჭეხს, ჩამოტეხნას ღგავ ცისასა.
ეგ ბეჟიტათა ბაბუა ნადირს ღგავ სალის კლდისასა.
ეგ ბაბუხურის შვილაი რკინას ღგავ ფოლაღისასა.
შე სირაღაის გაზღილო, ტოტით გათხრევენ ქვიშასა.
5 ასთემურაის გაზღილო, გიმტკრევენ გულის ფიცარსა.

203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა

- გამომართო ქისტები, ბრძანებაი აქე სუღისა;
ჭალაზე შემოდიოდეს, მაგათ ფერი სძე ქურღისა.
სწადიან ცხენის მოპარვა, სანამეტნაოდ ლურჯისა.
ტერღის კარ მაღალ სახვევზე საყურში ვინა-ღ უზისა?
5 თოფი ხკრა ბუნუხუასა, რჯულ დააცილა ქურღისა.
არსამბექ გამოქცეული ღმერთს ეხვეწების ქუღითა.
ღელა ოცხონე ვაჟისა, სამართი სცოდნივ მრუღისა!
ღელა ოცხონე, ძმობილო! ქისტს დააცილე ცხენიო.
ვეღარ იპოეს მამკლავი, ქისტებმ აიღეს კელიო.

ქისტების დასხმა ფშავლების ცხვარზე ანღარუყოს მეთაურობით

204.

- წამოვლენ ბართ ქისტები, აქსენეს თავის ჯვარია..
მაუვლენ ანღარუყოსა: „ღიჩინო, გაგვართვ გზანია!“
ემზადა ანღარუყოი, ფეხზედ ჩაიცვა ჯღანია;
უბეს ჩაიღვა სუღარი, ჯალაფთ დასწერა ჯვარია.
5 მავიღეს კალოთანაში, იყო ვაკშობის ხანია;
მონახეს ქიბიშაურნი უღელ-დაღებულ ძმანია,
ქისტურად ხკითხეს ამბავი, ერთ-ურთს დაუგეს თვალთა.
ეტყვიან ქიბიშაურსა: „ძმაო, გვიჭირე მქარია.“
ემზადა ქიბიშაური, ვეფხემა აისხა მწკალია.
10 უერთოდ არ დაბრუნდების ობლის ნალესი კმაღია.
ხკითხევდა ანღარუყოი: „ფშავლებს სად უღვა ცხვარია?“

– „ვიდინათ, ანდარუყოვო, შენ მოგიმოკლდეს გზანია.“
გიორგიმ ანდარუყოსა არ მისცა ომის ხანია.
მა კვირიკაის ხანჯარმა აისხა სისხლის ცვარია.
15 გიორგი ქიბიშაურმა შაალა სუდის კარია.
ნაჩალიკ გაუჯავრდება: „კეესურო, შენი ბრალია.“
– „შენი ჭირიმე, ბატონო, ქისტებმ გაბედეს ძალია;
წელთ მესხა იარაღები. გან თუ რა ვიყავ ქალია?“

–
20 ამაგის ლექსის მათქვამმა ბელელს გავაწყვენ ქვანია,
სალექსოდ მინდა, გიორგივ, ტერლულის ჯიკვის რქანია.

205.

საწყლებო მემცხვარეებო, შუ გიდისთ სისხლის წყალია,
ან დაგლევსთ ბარში თათრები, ან მთაში ქისტის ჯარია.
გადავა კალოთანასა ახარებაის ცხვარია.
5 დილლოთ წამავლენ დილღელები, აქსენეს თავის ჯვარია.
მიუვლენ ანდარუყოსა: „დიჩიმმ გაგვართვენ გზანია.“
დაჯდა, გაბანდა გულითა კარის გაგაის ჯღანია.
უბერჩი სუდარ ჩაიდვა, ჯალაფთ დასწერა ჯვარია.
შამაქდეს კალოთანასა, წუხრ რო ბნელობის ხანია.
წამაეგებნეს ხირსილნი მარტიას შვილნი ძმანია.
10 ქისტურად ხკითხეს ამბავი, ერთუცს დაუცეს თვალია.
ხკითხევდა ანდარუყოი: „ფშავლებს სად უდგა ცხვარია?“
– „ვიდინათ, ანდარუყოო, ჯერ მიგვიდიან გზანია.“
წყაროს სათავეს შამაქდეს, ბევრი აქვ საუბარია.
შულამის ხან რო მავიდა, ქისტებმ მაწყვეს ჯარია,
15 იწყინა უძილაურმა: „რა დროს სტუმრობის ხანია?“
გიორგიმ მარტიათამა ძმობილს დახურნა ცანია.
დაგვიკრა ანდარუყოსა, დააგლეჯივნა ყბანია.
ჩამოდოდა ღვედრაი: „ქიბიშაურ ორ გვარია.“
უბრალოდ არ ჩაივლიდა ობლის ნალესავ კმალაია.

–
20 სალექსოდ გამამიგზავნენ, გიორგივ, ჯიკვის რქანია,
უნდა დავაკრა ბელელსა, შორით ემბოდან თვალნია.

- საშინა კალოთანელნი, საშინე ქორებრივ ზქრიანა,
ნაპირის ადგილისანი თავს ზალხში აღარ სთვლიანა.
ნაცად ეგეთა უნდარის, მანდ რო კრაველან ცლიანა:
ოკში წინ, ოკში უკენა საბაკეს სისხლით სვრიანა.
- 5 ეს მამაძალი ქისტები სრუ საქურდალად დიანა!
კალოთანის კორქს მოვიდეს, ბინაზედ დადგებიანა;
უნდოდა დაებალითნეს, მემცხვრისად დაერიალა.
კვირიკამ კრაველიანმა ომ აღარ დააგვიანა:
დაუკოციან ორ-ოლნი. როგორ დაკვრიტა ტყვიამა?
- 10 გიორგი მარტიამვილმა ბერდენკა ჩაუწკრიალა:
დაუკრა ანდარუყოსა, ტარივით დაატრიალა.
რას სწყალობს მგელაის თოფსა? ნამტვრეენი გადადიანა.
ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღს ხყრიანა.
ზოგნი ამბობენ: „დავლმარხათ“, ზოგნი ტოტით ქვიშას თხრიანა.
- 15 პირ-აღმისაკე გასწიეს, კარნი უღელში ღბიანა;
დაღმარხეს წვერის ძირშია, ზე ქარაფს დასცემდიანა.
კვირობდა ელამორძაი: „რა ღირმად ჩაუყრიანა?!“

- ეს ლექსი გამოგიგზავნა ღუღით ბაბილის ნიამა.
სალექსოდ მინდა ხანჯარი, რო ქისტებს დაუპრიალა.
- 20 არ მინდა შორად ძევაი, სრუ ჩვენ ჭალაზედ დიანა.

207. კაგა ნაროზაული

- მიკვირხარ, ჭალას მთიბელო, რამ მაგაცდინა ჭკვიანი?
საქონ ტანიეს ჩაღლაღე, ბარია სათიბიანი.
„თუ თივა გამითავდება, სანეკროია ტყიანი.“
დაგძინებია, კაგაო, ვითამ ჯიკვ იყავ რქიანი.
გამაგიყარეს საქონი, გამახყევ გულ-ჯავრიანი.
- 5 ბრალი ას ერეჯიფისა, ლიშან არ ჩინდას ტიალი!
სულეთში ვერ შეაჩინე ურჯულო დოღბანდიანი.
მეჩვიდმეტე რო ესრიე, ქისტებმ გაიღეს გრიალი.
ბევრკან კი ხყრავის, კაგაო, შენის კირიმის ტყვიანი.
- 10 დააწირვიენ ძროხანი, გაუშვენ პირ-ოფლიანნი.

- ქალაღდს დაუსვი ციფირი, ვაპირობ ლექსის თქმასაო.
ვინა ხარ ქისტეთს მავალი, მითხოს ვინა სტეხ კმასაო?
იქნება სულხანაური, არა ზოგავდა თავსაო.
მითხოს ჩდილს ააქოთებდა, კლდენი აძლევდეს ბანსაო.
- 5 ისახელებს და წამოა, ვერ მოუკელვენ კვალსაო.
მოლაის სისხლით ნაღებსა ხანჯარს გაუწმენდს ფხასაო,
მე ბევრჯერ გითხარ, სურხანავ: „ღრიდე სისხლიანს გზასაო,
ნათქომი არის: „კოკაი მუდამ არ ზიდავს წყალსაო,
წყლის სამ ზიდვაში გატყდების, დაერეკების ქვასაო.“
- 10 სურხანამ არ დაიჯერა, არას ხკითხევედის სხვასაო.
პირიქითობა ეგულა, მაგრად გაღბანდავს ჯღანსაო.
გამაისტუმრა ღედამა, ველარ აშორებს თვალსაო.
ქვესურ ხთისიკა გეტანა, ფშაველიც გიჭერს მქარსაო.
ანატორაში ჩაუსხდეს, ელიან თენებასაო.
- 15 ჩამოვლენ შატილიენები, ჩამაღლაღევდეს ცხვარხაო.
ნუ იცომ, გიგიაშვილო, ბუსურბნის ტალავარსაო!
შაგხვდება ჭირის პატრონი, გაფერებს ქისტის ყმასაო.
გულზედ დაგადებს ლიშანსა, თოფი გაიღებს კმასაო.
შვილ კელში დასჩა გიგიას, ყინჩად დასწერდა ჯვარსაო.
- 20 იაღიმც შახვალ იაღში, ზიხარ იაღთამც სკამსაო!
მარჯენითამც კმალს შაიყოლებ, მარცხნითამც კელაპტარსაო!
ვინ მოგკლა, შვილო აბაო, ვინ-რარა მხურავს ცათაო?
მამაშვილობით ვიყრებით, ნუ მაფოფინებ თვალთაო.
მემრე კი შატილიენებსა ბევრად ვერა ვსდებ ბრალსაო.
- 25 შაგიკვრენ, სულხანაურო, მაღლა მთას, დაბლა ბარსაო,
დაგთოფეს კისტინის ჭალასა, მზე-ამოდენის ხანსაო.
თოფ დაგკრეს, მთისა არწივო, შამაიჭუჭკავ მქართაო.
ნეტარ ვინ ეტყვის ამბავსა ღედ-მამასა და ღათაო?
ნათულას ამბავს ნუ ეტყვით, თორო მოიკლავს თავსაო.
- 30 ფერ ახკლომია, სულხანავ, შენსა სახლსა და კარსაო,
ციხეს ლამ-კირით ნაგებსა, ქვაზე ნაღებსა ქვასაო.
აღარ დაუღის სტუმარი ღედა-შენს თამიასაო,
აღარსად მელიციენები – მელიცის აფიცარსაო.

35 გენუკვით შასანდობარსა, სულ-წმინდათ სალოცავსაო,
ცოცხალთად მოსაქმაროსა, მკვდრებისად საღირაღსაო.

209.

- აეხლად მოდის ზაფხული, ბალახი დახყრის თრთვილსაო;
ვაჟისა ველთ გასულისა მოვლა კარგი ას მთისაო.
მთილიმთივ შემოვიდოდი, ბრძანება იქნა ხთვისაო.
- 5 ტირილით ამომქდარიყვა სისკარი თენებისაო,
ამაეყოლა მაცნეი, ამბავ მაელა ყმისაო.
საბუდრად ჩამასულიყო ყორანი შულამისაო.
აყვავდა ხილი შავადა, გაკმა ფათოლი ტყისაო,
დაგუბდა წყალი მდინარი, მთელი ქვეყანა ხკვირსაო.
ზედ ისხდეს მტრედნი ლამაზნი, ცრემლით იბანდეს პირსაო.
- 10 მაშინ თქვეს: „გადაუვლავის გოგოთურაის შვილსაო.“
მეც ვნახე გადანავალი, გადაეკვალა ქვიშაო.
შატილ ჩავიდა სულხანა, სანგალ მაივლა ქვისაო.
„ღმერთო, შამყარე, – ამბობდა, – ურჯულოს ქისტის შვილსაო.“
შუადლის დრო რო მავიდა, მგზავრი კშირ-კშირად დისაო.
- 15 დაადვა თოფის ლიშანი მარჯვენას გულის პირსაო.
„არ ვიც დურბინის ბრალია, არ ვიც მე რაიმ მჭირსაო,
ქისტურად ტალავარი სცვა, სერი აქვ ქვესურისაო.“
თოფის კმას დახყვა კივილი გიგიათ აბისაო,
დაიჭერს ბოლოშითა მამაი თავის შვილსაო.
- 20 ეშველას, რას ეშველების? გულს ნატყვიარი სჭირსაო.
გიგიათაი აბაი შუქ დაიკრიფა მზისაო!
ახლები შატილივნი ერთად შაიყრის პირსაო.
ორწყალაში რო შამავლენ, სინათლე იქნა დღისაო.
სულხანას ის არ ეგონა, შამავეყრები მზირთაო.
- 25 დატყვრების არშავიანი, ზედიზედ გამოდისაო,
სულხანა შამააწვიენეს, სისკარი თენებისაო.
თქვენ იცით, ამხანიგებო, აეხლა ჩემის მტრისაო.
აეხლა ღმერთმა გაცხონას, შამქოთებულო მთისაო!
სულეთში ჩამაიყვანეს, ოქროს ჩიკაზე ზისაო.
- 30 კელში უჭერავ ფანდური, ღარ უდე სპილენძისაო:
„გუდელას დამჩა ციხეი, ნაგები ბასრის ქვისაო.“
სახლ დაგჩა კირით ნალესი, ნადგომი ვაკის პირსაო;

კარზე ნაბამი ლურჯაი ფხვრიალებს, უცემს ცხვირსაო.
ჭერხოთ ჩამოდის დგრიალი ნალესი ფრანგულისაო.

—

- 35 მელექსეს ვერას გაიგებთ, წყლის სათავეში ზისაო.
სალექსოდ გამომიგზანეთ ყანწ მინც იყოს რქისაო.
დავასხა შამანდობარი, სწორებს დავყუდა პირსაო.

210. ფუტკრის ქურდი

- ა ბეჩავ ჩემო ფანდურო, ფანდურ არა გჯობ ზისაო:
დაგიკრავ, ეგრე იძახებ, მეგონე[ბ] სპილენძისაო.
ერთსა მე ვიტყვი სიტყვასა, ბევრი არ ვიცი თქმისაო.
მამაძაღლები ქისტები სრუ საქურდალზე დისაო, —
5 მახპარვენ წიწილაშვილსა ორსაოდ ფუტკრის ძირსაო.
აწყობენ ქემლურაჩია, ჯალაბთ წაუტანთ ტკბილსაო.
გაიგა წიწილაშვილმა, მუკლი შაიბა მგლისაო.
არაგვზე შამაეწივა, დაბლადა ქუთხის ძირსაო.
ზოგებ ჩაყარნა წყალჩია, ზოგებ აღბლატნა ჩდილსაო.
10 ა იმა ღამეს ვაჟაი ლამინაზე ზისაო.
გათენებიდგე წამოვა, აკოს მოვიდა ძირსაო.
გავაგებიათ თათარსა, მა თოთიას შვილსაო,
საამხანიგოდ აქებენ, მჭერელ არა ჯობ მკრისაო.
კმა გატყდა: „ლიქოკელებო, დაგვეშველენით, ჭირსაო.“
15 მეთოფეობით აქებენ მა წიწილაის შვილსაო.
მარცხენას გვერდზე ბერდენკა, ქისტებ ჩამადის ძირსაო.
ახყარა იარაღები, მოართვა ნაჩალიკსაო.
სტიკის ბერდენკა არუქა, ნაქონი სალდათისაო,
პატრონა გამაუვიდა ას-ასი ხაზინისაო.

—

- 20 ეგ ლექსი დაუბარებავ ღულჩი კევსურის შვილსაო.
ეგ ლექს ამაშინ ამოთქვით, ჯარ რო დასხდების სმისაო.

211. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე

ჩათმაში ჩამასულიყო თორმეტი ფარა ცხვარია.
იყრების ბელანქარშია მძიმე ურჯულოს ჯარია;
მანდ გყვანდეს ჭარელთ შვილები, იგიც ბელანქარის მქარია.

- 5 გულკადარი ხყავ ბელადი ალაზანს გამამკდარია.
დაგზავნეს ყარაულები: „ჩათმას მოგვივლი თვალია.“
მოვიდეს გალაღებულნი: „ადვილა საშოვარია.“
საწყალსა თუშიშვილებსა ეტყვის საწყენი მკარია.
დაეცა შულამის დროსა მძიმე დაღისტნის ჯარია.
ზედიზედ შამამდგარიყვა თორმეტი ფარა ცხვარია.
- 10 აქამდი არ ჩამასულა ჩათმაში თუშის ცხვარია,
ჩვენ ჩვენს საქონთან ვილევით. წყემსებო, თქვენი ბრალია!
წინ გაუმძღვარეს ვაცები, მიდის ზარების ჩქამია.
გახყვა ყუილით ძაღლები, ძაღლა ცას შაზღვეს ზარია.
გიორგიმ უთხრა გიგასა: „რაად მოწყენით ხარია?“
- 15 – „მოწყენით რაგო არ ვიყვა? ძაღლებმ წამისხეს ცხვარია.
არც მიგვევალის თუშეთსა, ჩვენი კაცობა რ'არია?
დაგვეკვეთების სამძახი, არ მოგვეცემის ქალია,
არ დაგვესხდომის ჯარზედა, დასხდას ალუდის ჯარია.“
– „ყმაწვილადა ხარ, გიგაო. რო ვერ მიჭირავ მკარია?“
- 20 – „მკარს თუ ვერ გიჭერ, გიორგი, დამარქვი კახის ქალია.“
ჩომანდახისას წავიდეს, მარცხნივ აართვეს მკარია.
შუას ჩათმაში მასწვრეს, არ დაანებეს გზანია.
ცხენებს დახყარეს ლაგმები, გამაანებეს გზანია.
ჯარის შუაზე გადადგეს, ორად გაწყვიტეს ჯარია.
- 25 ომობენ უთურიშვილნი, დაღისტანს შაზღვეს ზარია,
ჩათმის ბოლომდე მოზდიეს, შადვეს ზედიზედ მკვდარია.
გათენდა. გასცნეს თუშები, შორ-ახლოდ უყვეს ძაღლია.
თოფი დაუკრეს გიგასა, გიორგის მოსტყდა მკარია.
– ვაჰ შენ გიორგის, გიგაო, წყურვიელაი ხარო!
- 30 ხუთი შასწირა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
ოთხი თავის თავს შასწირა: „იყვენით ჩემი ყმანიო!“
თითო-ოროლი წყემსებსა: „დაუბრუნდილთ ცხვარო!“
ერთი შასწირა ბინასა: „დაიჭირიდი თვალიო!“
თითოი – ცხვრისა ძაღლებსა: „გაუცხელიდი წყალიო!“
- 35 თოფ დახკრეს უთურიშვილსა, დასხნა მანძილამ რქანიო.
გიორგის ბალთა-ყაწიმსა სისხლმ შაუცვალა ფერიო.
გიორგის ცხენო საღარო, დიდხანამცა ხარ მთელიო!
შამაიარენ ღამითა მარტომ ქიზიყის გზანიო.
პირით მოგქონდა ლაგამი, გიხანდებიან გზანიო.

- 40 ალვანჩი ამბავ დააგდი: „ჩათმაში დაგვცნეს ცანიო.“
ცხენებ დახკაზმეთ, თუშებო, რომენიც უფრო ჩქარო.
შამოჩნდეს ბელანქარშია გიგაის ვაცის რქანიო.
ჭარელთ დალაღდეს ქალები: „მაუდის თუშის ცხვარიო.“
„რად გიხარიან, ქალებო? კა კი არ გვედგა დარიო.
45 ბევრას დედაი იტირებს, ბევრა დაქერივდა ქალიო.“

—
ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო;
ავხყარე საყურ-ბეჭედი, ძირით დავიჭრენ თმანიო.
გან თუ რა შორიელ იყენენ? — ბიძაშვილ იყენენ, ძმანიო.

212. ყაზიბეგიანთ ცხვარზე დასხმა

- გამაიბრუნეს ღილღვლებმა ყაზიბეგიანთ ცხვარიო,
ფარენის კარზე გაწირეს წითლად ნაღები მკვდარიო.
ვინ იყავ, მენადირეო, შორით მახკიდე თვალიო?
შუა კორქს გადმასწევიყო: „ქისტო, დაყარე ცხვარიო!
5 თორე ბულეჯან მოვიდა, მგელაის შვილი კარიო.“
კლდის ქარაფზეით ჩამუჯდა, ტყვია დალაღა ჩქარიო.
მეთოფეს ბულეჯან ხქეიან, მაგის თოფს არ უნდ ტალიო.
„რად არ დასდგებით, ძაღლებო? რადა გძრავთ ტყვიის ქარიო?“
ერთ წამაიღეს დაჭრილი, ორ ემანდ დარჩა მკვდარიო.
10 გადვიდა მგელაიშვილი, ახყარა საომარიო:
„ყაზიბეგიშვილ ვინა ხარ, შინ გაირეკა ცხვარიო?“
ბულეჯანს გამაუგზავნა აპელატი და ჯვარიო.
„ბულეჯან, გამამილაღე, ეკრას ტარს სპილოს ძვალიო.
ან ჩოკა გამამილაღე, ზედ ეკრას ნატყვიარიო.“

ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან

213.

- ჯარეგით ქისტებ წამავლენ, საგზალ ჩაიდვეს ზიარი;
ზენამკრით ცხენებ წაასხეს, ეგონათ ოკერ-ტიალი.
არაგვის ჭალას ჩამოკდეს, ღამეა, განა დღე არი?
ნუ წახვალთ კაკმატისასა, გზაში ვეფხვი წევს ბწკლიანი.
5 სად მიხვალ, ქისტის გოგოო? ჩოკ-პერანგ მოგჩეს ტიალი.

- ველ-კეთილს შემოგეწევათ, თოფ-ჩახმახს გააქვ წკრიალი.
თოფი ხკრა ამაიშვილსა, სისხლმა გაილო ჩქრიალი.
აბულეთ ჯაკმატიონო, მუდამამცა ხარ კმიანი!
მუდამამც გაგემარჯვება, მუდამამცა ხარ კმლიანი!
10 სასამართლოჩი წადგება ე ლეთისგან ნაწილიანი,
რა-რიგა შამობრუნდება მარცხენა მკარზე ჯვრიანი!

214.

- ქისტეთით ქისტებ წამავლენ, საგძალ ჩაიდვეს ზიარი.
„უნდა გადვიდათ ფშავშია, – ამანდ ხომ დიდი ტყე არი.
ცხენ უნდა წამავიყვანათ, უპატრონო ას ტიალი.“
ცხენს წაიყვანდეს ოქერსა, ეგონა ოქერ-ტიალი.
5 ლულის ჭალაზედ ნუ წახოლოთ, გზა გაქვისთ საკირკლიანი.
თუ წახოლოთ, ჯაკმატს ნუ მიხოლოთ, – ჯვარი ხყავ მაცილიანი.
გიორგიმ არცად გაგიგასთ, დღე დაგიღამასთ მზიანი.
ჭალაზედ შამაიარეს, ცხენებს მააქვის გრიალი.
გაიგეს ჯაკმატელებმა, სიტყვა უძახეს ჭკვიანი:
10 „ვაშკაცები ორთ, აქ მადით, ქალ თუ გგონავისთ თმიანი?“
– „სრუყელამ ჩამაიარეთ, სრუაც თუ ვინ ხართ კმლიანი.“
დაჯავრდეს ჯაკმატელები, დადგა ახლების დგრიალი.
ველ-კეთილ ამეწივნეს, იდგა ჩახმახის წკრიალი.
სათავეს აბულეთი ხყავ, ქორ-შავარდენი მკრიანი.
15 რაიცად აბულეთი ხარ, სრუ მუდამ სახელიანი,
სასამართლოშიგ გარდახოლ მარჯვენა მკარზედ ჯვრიანი.
ჯამაგირს მაგიმატებდა კემწიფე ჩვენი ჭკვიანი.

—
სალექსოდ გამამიგზავნეთ ხანჯარი შავხალიანი.

215. კვირიკა და ცხენის ქურდი

საკერპოს საკერპოელები გორულს საბოსლოს დისაო,
ვაკეს დაუდგამ ბოსლები, აუგავ ბასრის ქვისაო.
კვირიკა შამაუკდების, თუთრი მანძილა მთისაო.
გადაწყვი სასწრაფოები, თორ ღამე მოდის სთვლისაო.

- 5 წინ-წინ მოსული წითლად რაგორ გულდიდად რბისაო!
კვირიკას გამაელვიდა, ჩქამ იქნა ჩახმასისაო.
თოფ დასხლტა, ცხენი გაიქცა, მკედარ დაეცა ძირსაო.
მეორე ჩამოაყოლა, ახვივა ალი პირსაო.
ჩამოჰკიოდა კვირიკა: „შენ ცოცხლის წასვლა ჭირსაო.“
- 10 გამაელვიდა ახლებსა, ქუხილ დგას თოფებისაო.
„დაისაჯენით, ვაჟებო, ქურდ დავას უგზო გზითაო.“
ეუბნა მემცხვარეებსა: „მარცხენას მქარზე სჭირსაო,
სისხლსა სთხევს ამომავალი, ფირტვის აყოლებს პირსაო.“
სანამეტნაოდ კვირიკას კოში დაუდგით რვლისაო,
- 15 ცოცხლისა სამდღეგძელი, მასაგონები მკედრისაო.

აბა გიგაური 216.

- ქისტებს უპარავ ცხენები, მითხოსკე მიუდენია.
ნაჩალიკმ უთხრა აბასა: „მე იმედი მაქვ შენია.“
ადე და ცხენი შახკაზმე, გზა იცი რამოდენია.
წინ ქურდი, შორა მდევარი, ამბობს, „თუ ვერა ვქენია!“
- 5 მივა, მინთებს ლამფასა, თავს ღამე ადგა ბნელია.
„მიეცეს ამხანიგები, ვალი მაქვ ასაკდელია.“
დარჩა და დარჩა ლურჯაი, ხუთმეტ თუმნიან ცხენია.
„არ დასჩა, – ეტყვის პატრონი, – ბევრა გაჭმიე ქერია.“
- 10 გათენებამდინ ათავნა მშავ-ქვესურეთის ტყენია.
ცხენ რომენმ გამაუცვალე, კაი სიკეთე ხქენია.
გადაიარა ბორბალი, თქვა: „არ ას დასაჭერია.“
ყინვართ წყალზე ქისტებსა მონა დაედვა ფერია.
ბლოელი აფშინაშვილო, დედა ვაცხონე შენია!
მაშინავ ის კი უძახე: „ნუღარ მიგყავისთ ცხენია!“
- 15 შინ ველარ წახვალთ ცოცხლები, დაგმოკლებიანთ ღდენია.“
იმათ სწორ-სწორად იშუღლეს, საყუჩად ხქონდეს კლდენია,
თავს ადგას მძიმე ავდარი, ღვარ მოდის რამოდენია.
თოფის კმა, ელევა-ქუხილი ბევრად არც გასაყრელია.
ღიღღველი პირ-სისხლიანი მგზავრობას დასცდა მგელია.
- 20 შენ კი დაბრუნდი, არწიო, შამაიკვართვენ თბენია,
გაისწორიდი ულაში, წელში გაიგდი ქელია!

იმას მახკელავს ყვარანი, ძევა არ უნდა შენია.
ახლა მაგონობს გზაზედა: „გიძი მაქვ დასათვლელია.“
თორმეტ პატრონა დაუწვავ, ას კიდევ ხქონდა სრულია.

- 25 ლექს კი ვერ გითხარ საფერი, კაი ვაჟობა ხქენია;
შაგაგინებენ ისინი, თაოდ ვერაის მქნელნია.
მკარ-გვერდზე იწვა ომაი ბევრაის ლექსის მთქმელია.
კალთაში უძეს ფანდური, თავით ბოლომდი ჭრელია.

217.

- ცხენის მჭამლებსა ქისტებსა ქურდობაზედ აქვ გულია.
თიანეთ ჩამავიდოდეს, ცხენების პარვა ღგულია.
ნაჩალიკ გამასერნავდა, მკართ პალტო-წამასხმულია.
იმ დროს მსახურებმ იძახეს: „ცხენებიც დაკარგულია.“
- 5 გიგაურს დაიბარებენ, მღვერობა იცის მგლურია.
„მტრისად მიყოლა, ბატონო, ადვილი სამსახურია.“
ქელად აისხა აბჯარი, ლურჯა დგას შაკაზმულია.
კვირობენ თიანელები: „სადისკეს მამზადულია?
მაგვდენ პატრონა რად უნდა? სრუ მირგვლივ გადასხმულია.“
- 10 მშავის ჭალაზედ შამაჩნდა ლურჯა კუდ-შანასკულია.
მაუჯავრდების პატრონი, გზანი ხქონ გაწაფულნია.
კვალს იძევს გაბოროტეილი, სპიჭკა აქვ განათულია.
შამაეჯარა ორ-წყალსა, სისკარიც გამამბულია.
„გათენდი, – ამბობს, – ოკერო, აგებ გაიქსნას გულია.“
- 15 მეორე გამაიცვალა წითლად დაკვართულია.
გაქურდა, თან-თან გამალდა, მათრაქზე ხქონდა ყურია.
ა ბეჩავ დედის გაზდილო, რა ფიქრებს მისცა გულია!
„ჩვენებ სტრაჟნიკებ ჩაკოცეს, საძებარი მაქვ შური!
ღალატით ვკოცა ქისტები, ეგ რაღა ვაშკაცურია?“
- 20 შორიდან ნახა ქურდები, ჭალაში ჩამასულია.
„აცა, ნუ მიზდით, – ეძახდა, – თქვენთან შულლობა მგულიან.“
ერთმანეცს სროლა დაუწყეს, საყურში ჩასაფრულნია,
მაშინავ დააყირავა. წაწყმდას ქისტების რჯულია!
თორმეტ პატრონა დაუწვავ, ას კიდევ ხქონდა სრულია.
შენზე წინ კაც კი ვერ წავა, რკინისა გიძეს გულია.

- აიჩავ ჩემო ძმობილო, კაცი არა გყავ ცალია,
ჩაჩანში ყველამ გაიგა შენი სახელი, გვარია.
გიკდების იარაღები, როგორც არწივსა მქარნია.
შაგაგინებდეს ისინი, ვისაც აქე შენი ჯავრია.
- 5 კარგებ დაგიწყებს ქებასა, გვერდს გიდგან რაგორც ძმანია.
პრისტავის მალოდინი აქე, მარტო მავიდა მგზავრია.
დიჩინებმ მითხოველებმა გაქსნეს ღურბინის თვალია.
მითხოს ჩდილ ლურჯა შამარბის, ოფლ მიზდის რაგორც წყალია.
ზედა ზის ლეგა მქედარი, პატრონა უწყვაჲ ჯარია.
- 10 კელში ბერდენკა უჭურავ, დახვასტულნი ხქონ მკლავნია.
ბლოელ გიგაურ იქნების, მითხოელთ ნიავღვარია.
ატირდა ქალი და რძალი, ერთმანეთს შასდევს ზარია.
არიქათ, თოფებ დამალეთ, მაგრა ჩაკეტეთ კარია,
ყაჩაღებ ტყეში გავიდან, არვის მახკიდას თვალია.
- 15 არ წავა უსიკვდილოდა, არვინ გაართოთ ჩქამია.
ბევრი შაუკრავ ყაჩაღი, წელზეით მახქსნა კმალაია.“
ეგრა ბრუნდების შულღშია, რაგორც კალოზე კარია.
ეგრე აშინებს ქურდებსა, როგორც ღურბელსა ქარია.
ქისტებმ თქვეს: „თოფებ ვესროლოთ, წყალში ჩავაგდოთ მქედარია.“
- 20 ზოგთა თქვეს: „მაგას ვერ მავხკლავთ, ხატებსთან წილ-ნაყარია.
ჩვენ' მითხოს ყოფა აღარ ღირს, გავწირათ მიწა-წყალია.
რომ მავკლათ, არ შავგარჩენენ, – ბატონს ხყვან თავის ყმანია.“
ქევსურთა ახალ ვაჟებმა ზვადებს დააკრეს ნალნია.
ნარჩევებ ემზადებიან: „მითხოს მიგვიდეჲ ვალია.“
- 25 ყველას აქე ბერდენკაები, თოფს აღარ უნდა ტალია.
სახანოს ჭალას ჩავიდეჲს, როგორც ყაზახის ჯარია.
ელოდებიან პრიკაზსა, დადგა ზატორის ჩქამია,
კვამლ ნისლად უნდა დაიდვას, ტყვიამ დანაყას ძვალია,
ქისტისა, ქევსურისაი წავიდას სისხლის წყალია.
- 30 „რას შერებით? – უთხრეს ქისტებმა, – რა გვმართებს თქვენი ვალია?
ყაჩაღებ ტყეში გავიდეჲს, წადით, დაძიეთ კვალია.
თუ არ იქნებით ჭკვაზედა, ბევრ გაკეთდების მქედარია.
ყველას გვაქე არშავიანი, ზოგ სახლში ხკიდაჲ სამია.“

- 35 მზას დადგეს მითხოვლები, გიგაურზე ზქონ თვალნია.
შუაზე ულის პრისტავი, არ მისცა ომის ზანია.
დონდარგაი და გაგია ამაგის საზანდარნია.
შულღში კი არ გვეშინიან, წავიდას სისხლის წყალია.

219.

- ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა ვაშკაცის ცდილობაზედა.
მაიგონილით კა ვაჟი, ჯარ რო დასხდებით სმაზედა!
ვახტანგი ბარათაშვილი იძახდა მალალ კმაზედა:
5 „ქისტებმ დაგვპარეს ცხენები, გიგაურ გახყვას კვალზედა,“
„იმედ აქვ ლურჯაისაი, მათრაკ არ უნდა ტანზედა.“
ღამის სიბნელეს არ დასდევ[ს] იმ სახრიხლიანს გზაზედა,
სრულ ღამით შამაიარა, ძილ არ მასვლია თვალზედა.
ომისკე გაბოროტვილი დათვის-ჯვარ შაქდა მთაზედა.
შასძახნა თავის ხატებსა: „თვალ გქონდესთ მარტო ყმაზედა,
10 დამყევით, ანგელოზებო, მიველიორ სისხლის კვალზედა.“
მტრისა კი შიში არა აქვ, თოფს ათამაშებს მკლავზედა.
გათუნებისად ჩავიდა მღაბლა ურჯულოს წყალზედა.
წინა-უკენ ხყავ ქისტები, გული აქვს ომის ქნაზედა.
15 „ცხენებ დაწირეთ, ძაღლებო, ნუ მიზლით თავის ჭკვაზედა!
ამხანიგებ რო მიცვარცეთ, ნახალიზრებო სხვაზედა,
თუ გინდა კმალ-და-კმალ მადით, ფრანგულეხ ვცადათ ჭრაზედა!“
ქელ-და-ქელ სროლა დაუწყეს, ქისტი დახყუდა თავზედა.
„ჩვენდ იყავ კაის მაქმელი, ეხლა გეძინას ქვაზედა!“
ქმა გატყდა შუას მითხოსა, დანი ატირდეს ძმაზედა.
20 ცხენი წაგართვა, ბუგაჩო, აბა წავიდა გზაზედა.
ბარაქალ, აფშინაშვილო! წინიდგეს მასლით ცდაზედა.
მაულოციდით სახელი, ჯაყს ნუ ვინ იტყვით კაზედა!
სიმაგრეს ქვესურეთისას მტერ ვერ გაგვივლის კარზედა.
ბლოს უღვას მაგარ ციხეი არწივთა ნაბუდარზედა.
-
- 25 ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერი ორ ციხის ბანზედა,
ვერ გითხარ შენი საფერი, ჭლარ მირევაკ ყბაზედა.
ჩუსტები გამამიგზავნე, ბაწართ ვერ ვიხვევ ჯღანზედა.

220. მამუკა და სადარა

სხვა საქმე არა კეთდების, ლექსის თქმა მწადის ერთისა.
იძახე, ჩემო ფანდურო, ჭირიმე შენის ღმერთისა!
ყელზე არშავის ცორები ლამაზა შეგიკვდებისა.
ახლებ ჩაგისხი ლარები, კაზედამც მოგიკვდებისა!
5 ვინაც ვაჟ იქამს სახელსა, გასპარამ იცის ქებისა.
მამუკასა და სადარას შესაფერს ვერვინ ეტყვისა.

—
ველა გავიდეხ ვაჟები, მიძრეს და მოძრეს მთებიცა.
კვირობდა ჩვენ კელმწიფი: „ბევრა გვინახავ სხვებიცა,
აეგეთ არვინ გვინახავ, ანდრეზად არ იქნებისა.“
10 შესწუხდა ღურბენატარი, გული თოვლივით დნებისა.
ცალკე მაულის პრიკაზი, ბრძანება ჩვენის ნეფისა.
ნამღვილა შამაუთელავის დაჭერა ყაჩაღებისა;
ჯარის გაგზავნა ხგულავის, ნარჩევის ყაზახებისა.
ტყუილა, ღურბენატარო, ჯარი უბრალო სცდებისა.
15 ყაზახებ ჩაგეკოცების, აფიცერ მოგიკვდებისა.
თავ მაიწყინა სადარამ მთელ სოფლის შეწუხებითა.
ვინ იყო ძალა(დ) დამჭერი? ბატონსთან მივა ნებითა.
ცუდა ნუ ხკადრებ, ბატონო, თორ ზაკონ გაგიცვდებისა.
დაგიმტვრევს სასამართლოსა, შენ საქმე წაგიკვდებისა.
20 აბეჯითებენ სიკვდილსა, თასებიც ილოცებისა.
იგვლევენ კევსურთ ქალები, ბევრ-ბევრ კი ატირდებისა.
ნუ სტირით, კევსურთ ქალებო, სახელ სამზეოს რჩებისა.
ცოცხლებსაც ხქონდა სახელი, ღმერთმა აცხონას მკვდრებიცა.

—
მაგის მეტს აღარ გიამბობთ, მშვიდობით, გამარჯვებითა!

221. სადარა

ქალაქის გუბერნატორი საისკედ იგდებს კმასაო?
რად აწევს ზეკუციასა, პირშელმ რად მიზღვეს წყალსაო?
აკოს შამაქდეს სოფლადა, მიძიმეს მასხამს ჯარსაო;
ხალხის დაღუპვას აპირობს, სახლების გადაწვასაო.
5 „თქვენ თუ ყაჩაღებს არ მაგვცემთ, აღარას ვფიქრობ კასაო.“

სადარა შიშიათაი გულს ხკითხავს, გუნებასაო.
ხან იტყვის: „ქელად მივიდა“, ხან გული ურჩევს ცდასაო.
ისრევ არჩივა სიკვდილი თემ-სოფლის დაღუპვასაო.
მივიდა, გამაეცხადა დილა, თენების ხანსაო.

- 10 „მე ვარ სადარა, ბატონო, რო გიწვალეზბდი ჯარსაო;
მიძვედა შენი ჯარები, ჩემს ვერ იგებდეს კვალსაო.“
მე ვზღებდი, გუბერნატორო, შენ გუბერნიას ზარსაო.
აწ მავდ თავის ნებითა, მე აღარ გიქცევ ძალსაო.“
- 15 გულში სწყინს გუბერნატორსა, კანონ არ აძლევს თქმასაო:
„რო მახვე თავის ნებითა, შენ ვინ გატანდა ძალსაო?
სრულება მინდა, მოყმეო, კემწიფის ბრძანებასაო.“
შუაში ჩაუყენებავ, უღვას ჯარები მქარსაო.
აკოთ რო ჩამართების, მთა-წვერთ მავლებს თვალსაო,
შახედავს ბაღავაჩოსა, მაღალს არხოტის მთასაო.
- 20 „ბერჯელ კი გარმაგარე თვალ-შუაღამის ხანსაო.
არხვატში მყვანდეს ამქრები, მეღვეს სრუ მუღამ მქარსაო.
მშვიდობით, სალო კლდეებო! თქვენ მე მამღვედით ბანსაო.
მშვიდობით, ჯვარ-ჯვარისკარო, ველარცა-ღ ვღნახავ ჯარსაო.
მშვიდობით, ჩემო სწორებო, ვინც ჩემს იღვით მქარსაო!“
- 25 კივილით საღამ ჩაივლის მშავ-ქვესურეთის წყალსაო.
უკლების მთისა არწივსა, ხანღხან იგრუზავს მქართაო.
ქალაქში ჩაუყვანავის გუბერნატორის კარსაო.
შაყრილა გიანარლები, ამბობენ სუღობასაო;
გაღაუწყვიტეს სიკვდილი მთისა არწივსა ჩქარსაო.
- 30 შავო საღ მიხვალ წერილო, პირ-შელმ რად მიზღვე წყალთაო?
მაუვა მახარობელი ღელა-მამასა, ძმათაო:
„სადარა აღარ მაგივათ, გწერდათ სამუღმოდ ჯვარსაო.“
იწყინეს მაგის სწორებმა, ტანზე ჩაიცმენ შავსაო,
ქალ-ზალს დაუღვა წკმუტუნი, თავზე იგლეჯენ თმასაო.

222. ზეკუცია არხოტს

არხოტს ზეკუცია ჩაღვა ქვესურეთით წამასული.
წინ-წინაზე გამიკვირდეს, მე მეგონნეს გამაზულნი.
მითხრეს: „ეეგეთანია ღელის მუცლი(თ) გამასულნი.“
ახიელის უღიცაზე იარნუკა გამართული.

- 5 რაქე გადიდებულ დაოს ზოგიერთ ადის გული!
მქარზე გძელებ ჯოხებ უსხავ, შუბები აქვ ჩამაცმული.
ყველას ზურგზე ხასუნაი ხარატულად გამაქრული.
ნაქნარ ეეგეთა უნდა, კევსურებმ რო დაკლეს ფური!
ძაღლებ მირგვლივ ეხვეოდეს, მზორი ეღვა გამახრული.
- 10 შაბურაშვილს ეგ უთხარით: „გამაგცვალესაე გზირი?
ხუტუნისშვილს ვერ აწვალებს, კაცო, შენისთანა ვირი.“
მეშაირე წამადგების, გმინზე გააყოლა გმინი.
შულლისაკე დასწუხდების დიღღველ ასლაყაისშვილი.

მამუკა გოგოჭური 223.

- ზენაით მოდის ამბავი: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო;
არავინ დააზიანას, არვინ დაზივას მწკლითაო.“
საძელე გადაიარა მინინომ კივილითაო;
ჩრდილოეთისკე დაბრუნდა, გავლა სწადიან გზისაო;
- 5 უთქვამის: „უნდა დავგალა მთა-ბარი დაღისტნისაო,
ვესტუმრა თავის ამქარსა ზელიმ-ხან ქისტისშვილსაო.
ჩამავა, ჩამაბონობს ლალი არწივი. მთისაო.
მახყეების ნისლის კოტორი, ლურბელი შავი ზღვისაო.
გზაში შამახვდეს წყემსები, ნაცნობებ დიდის ხნისაო.
- 10 ლალატით ხკითხეს ამბავი, მისცეს სალამი გზისაო.
ის კი რა მახგონდებოდა, თუ ჩაუსხემდეს მზირსაო.
-
- ომია ბახტრის ჭალასა, თოფის კმა გამოდისაო.
მარტო მგზავერს შამაეხვივა ჯარები ყაზახისაო.
ღმერთმანი შააფიქრებენ, ან მააშლევენ ლხინსაო.
- 15 ნაბადი გვერდზე იქცივა, ძალი აქსენა ხთისაო.
არიქ, ორპირო რკინაო, ეეხლა საქმე ჭირსაო.
გადაერია ჯარშია, ფერი დაიდვა მგლისაო.
მიფანტ-მაფანტა პოლკები, ეგრ რო ფარები ცხვრისაო.
ემადრივლების ხანჯარსა: „რაქე ლამაზა ჭრისაო!“
- 20 თვალ-წამის ერთის ხანზედა ვაკე აივსვა მკედრითაო.
სისხლმა შეღება მინდორი, თურგი რო წითლა დისაო.
თავადაც ამანდ დამრჩალა, დავლათი აღარ ჭრისაო.

დაუძინებავ რქაზედა, რო ჯიკვი ჭაუხისაო.

-
- შორა გავიდა ამბავი, ზიანი ფალავნისაო.
- 25 ეგ ბალთის არე-მარეი აივსვა ცხენოსნითაო.
მკვდარს მაულოცვენ სახელსა, ჩვენ კი გვიწყენენ ჭირსაო.
შემოკლა ჩარქვით ქალები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
„ვინ იყვა მარტო მავალი, შორა გამღები გზისაო?
ეს გლენსა არა გონილა, აზნაურ თუა მთისაო.“
- 30 შენ სიკვდილს ვინ დაიჯერებს? შე გალავანო ქვისაო!
გათქმულო გრანიცაზედა, მთვარეო ხუთმეტიისაო!
ვინ გაზღის კევსურის ქალი სხვა შენისთანა შვილსაო?
უნდა გებარას ჯარები ნარჩევის ყაზახისაო;
ოსმალის გრანიცაზედა მიუძღვებოდი კმლითაო;
- 35 ჭარ-ბელაქანში ლეკებსა ბეგარი დასდვა ცხერისაო.

-
- მთა-წვერთა ასტყდა წყალ-ღვარი, ქარი ხქრის ლამადისაო.
ნუ დაგცილდებისთ, სწორებო, სახელი კაის ყმისაო!
მალ-მალე მაიგონილით, რა ჯარი დასხდას სმისაო!
ზოგებსა აის უთხრილით, ვისაც რო ჯავრი სჭირსაო:
- 40 „მამუკა ნულარ გაშინებსთ, ნულარ გაიმთხოვთ ძილსაო!“

-
- ამბობენ სულეთ შესულსა, ოქროს ჩიკაზე ზისაო,
სულ ფეხზე უდგას მსახური, ხალხი ყველაის მკრისაო;
აბანიებენ კელ-პირსა, მამტან არ აკლავ წყლისაო.
გემდური, გუდამაყრელო, პატრონო ბევრის ცხერისაო:
- 45 ლალატით მაგიკლევავის, ვერ მოქცეულხარ ჭკვითაო.
რად გამოზღინხარ მზეზედა, შემრცხენელო თემობისაო?
ქიჩილა უნდა გეხურას იმ შენის დიაცისაო,
კელთ გქონდან ტარ-ნამტენანი, ჩამოსჯდა კერის პირსაო.

—

ამაგის მალექსებელი შვილი ორ კევსურისაო,
ძაუგში მიძეს ბინაი, ნაპირი ქალაქისაო.
ეეხლა მოდის ზამთარი, თვე დგების იანვრისაო.
ვაპირობ, უნდა გავალა დუქანი არაყისაო,
მამიდიოდან სტუმრადა ქალები აფიცრისაო.
ღმერთმან, ვერ ვიცი სალამი, — კანონი რუსებისაო.

რას ხფიქრობ, ბესარიონო? ლექსის გამოთქმის ხანია.
შენ თუ არ უთხარ ლექსები, ვერას ეტყვიან სხვანია.

—

ღაჩუმდა მშავ-ქევსურეთი, მაღლა მთა, დაბლა ბარია;
მთათ აღარ უვლის არწივი, იყოს შულამის ხანია.

5 მასწუხდა ბალავარი: „ღამით ვერ ვნახე მგზავრია.“

მამუკავ, ვაჟიას შვილო, შენ' დაცილება ბრალია!
შენ' სახელ მუღამ იქნების, სანამდე მიწა-წყალია,
სანამდე ქევსურეთი დგას, ცასა ჩამასდის ნამია;
ბრალია, ბურჟურელო, მიწას ეჭირას ტანია!

10 არ დახვიდოდა მთა-წვერთა არწივი მეომარია!

სანამდე იყავ ცოცხალი, მტრისა არ სჭამე ჯავრია, —
ზარ მასდევ გუბერნიასა, შორად გავიდევ კმანია.

გიყვარდა ომი ძრიელი, კელშიგ შიშველა კმალაია;
მკართ გეღვა არშავიანი, ომის დროს მოსაკმარია;

15 მარცხენას მკლავზე გეხვია პატრონაების ჯარია;

თერგმ ჩაიწერა გულშია შენ' ბალთას ნაომარია;
ზღვის ნაპირამდე გავიდა, კვირობს ოსმალის ჯარია.

—

არ გგონდებისა სულეთში ზოგ-ზოგის ხალხის ჯავრია?

არვინ გყავაე მამკრეი, ღნაყათ სულეთის კარია?

20 მარტიას მისურაულსა აღარ უჭრისა კმალაია?

არ იტყვისაე იმასა: „ძმასა-ღ უჭირა მკარია?“

რას ამბობს ქალუნდაური, ბეგენტ გორ მეომარია?

მარტო რო ჩახყვა ლაშქართა, ჯოცა ზურაბის ჯარია,
მეთორმეტეს რომ შამახკრა, დაღვა, ჩააგა კმალაია?!

25 არ გგონდებისა ალქიმი, თუშების წანატანია?

გვერდს არ უსხენა ვაჟები: შალვა, ივანე, ძმანია?

ომი რო ხქონდა ბორბალას, სისხლით შაღებენს მთანია?

არ ასა გაჯავრებული: „გასწყდა გოგოჭურთ გვარია?“

ვინ ღაშჩა გოგოჭურებსა თქვენფერა მეომარია?

30 ერთ კაობს შაბურაშვილი, შინაურთ კამანდარია;

თავის ძმის სამუქაროდა ქევსურთ შაყარა ჯარია,

სიცოცხლე რაადღა უნდა? მაგან მასთხარა გვარია.

—

- მამუკავ, შენსა ნაქნარსა ველარ იქმოდეს სხვანია:
ხანჯრით ტყვიათან ომი ხქენ, მკვდარზე შეხყარე მკვდარია;
35 შემეგებვივა მარტოსა ბალთას ყაზახის ჯარია;
დაგარტყეს შვილი ტყვიანი, ქვე ძლივ დაგიძრეს ტანია.
მშვილობით, მთისა არწივო, ღმერთმა გაცხონას მკვდარია!
თაოდ თუ მახკვე, ვაჟკაცო, სახელ სამზეოს არია.
ქვე ვინა-ლ გაზდის შენ-ფერას დედა კევსურის ქალია?
40 რას სჩადით, გოგოჭურებო? ბალთას გასწირეთ მკვდარია?!
ჯავრობენ არხოტივნები, საც შაიყარა ჯარია:
„ყველას გვიტყდების სახელი, მაგას გვიკირცხვენ სხვანია.
ომობდა წინას დროშია ლეკეთშიგ კევსურთ ჯარია.
განთ იქ არ იკოცებოდა ვაჟები მეომარია?
45 იკითხეთ, თუ ას ანდრეზი, ვის გაუწირავ მკვდარია?
საფლავს უაზრებთ გზის პირში, დაზდით დღის-თაოდ მგზავრია.
ბრალ კი ას მამუკაისად, რომ ბალთას იწვას მკვდარია,
არ დასტიროდას ყინჩადა კევსურთ ქალი და ზალია!

225.

- ყური დამიგდით, გიამბათ, ბძანებაია ხთისაო.
ორშაბათ დილა გათენდა, სიზმარ მინახავ ცდისაო.
არეულ ნისლებ მოვიდეს, ლემადეები ჰქრისაო.
გადმოვიტანე ფანდური, ხანია ლექსის თქმისაო,
5 საშობის ძალებ ჩაუესხი, გული დავაკარ ხისაო,
დაუკარ, ეგრე იყერა, მეგონა სპილენძისაო.
კაფიაობას დავიწყებ, ვთვალავ, რომენიც მინდაო.

- უდროოდ რადა ღბნელდები, მთვარევე ხუთმეტი დღისაო?
ჩამედ ბურჟურთასა მაშვრალი შორის გზისაო!
10 ზოგთა კი დაანათებდი, ზოგთად ბნელი ხარ იქაო.
მეუბნებიან: გავიგი სიკვდილი ფალავნისაო;
დაქცევა ბურჟურთასა ნადგომის გალავნისაო.
ჩამოვიყრიენ ჩარდახნი, ციხეო ბასრის ქვისაო.
ბრალია მამუკაისად წელზე შამოქსნა კმლისაო,
15 მქართით ჩამოქდა თოფისა, გილდისა არშავისაო!
სანამღი იყო ცოცხალი, ჯავრი არ ჭამა მტრისაო.

- კოლ-შვილს რას უზამ, ყაჩალო? გაზაფხულ მოდის კენისაო.
ვინ გაუმართავს გუთანსა, ბრალ ვის აქვ ობლებისაო?
შენს გულსა, იანვარშია გადამავალო მთისაო!
- 20 უკენ მოგდეგდეს კეესურნი, რო ფარა მშაელის ცხერისაო.
შავანის კორკზე წამოხვე, კვალ ვერ მოკელეს მგლისაო.
კეესურებმ არხოტს დაიწყეს ჭამი საქონლისაო.
შენ ფხიტუ გადაიარე, ლალო არწივო მთისაო.
ბაკურ-კეეს ჩაე სოფლადა, სტუმარო თავის დისაო.
- 25 კელ-ფექ გექნების მამზრალი, ტყავ ატანილი ჯღნისაო.
გაზაფხულისა(დ) მაგჩების, დროიც მაშინა ცდისაო;
წახვიდი ძელიმ-კარსთანა, მჭერელ გექნების მკრისაო.
გათქმულს ეგრეცა ამბობენ, ზურაბს რო ერისთვის შვილსაო.
ღამით იარე, მამუკავ, დანღობა ნუ გაქვ ღღისაო!
- 30 გზას გაგართვემდა მთვარეი, ნადგომი გორის პირსაო.
ბალთას ჩამოხვალ სოფლადა, მეხი ღაგეცა ცისაო.
გაგიტყდებოდა იღბალი, ეშმა ჩაგივლის მკრითაო.
სოფლის პირ წამოგეგება სალდათი კელმწიფისაო.
„ბილეთ მაჩვენე, კეესურო, თუ ნებაი გაქვ გზისაო.
- 35 თუ არ გექნების ბილეთი, შენი სიცოცხლე ჭირსაო.
ნანდვილი მამუკაი ხარ, მამკლავი სალდათისაო,
ორისა აბეშიკისა, სტრაჟნიკის მურთაზისაო.
აჭმიე ჯავრი ბევრასა, ვითა შესწირე ვისაო.“
გულს ღარდ ღეეცა მამუკას, მაგრე არ მოშლის ღმინსაო,
- 40 აღარ გაიყვანს ბილეთი, არც იმედი აქვ კმლისაო,
აქვის ბატარა ხანჯარი, ტარ უკრავს სპილოს ძელისაო.
ღადგა და უთხრა ყაზახსა: „შენი კი არა მკიდავო,
არც მამიშენის მამკლავ ორ, არცა-რა შენის ძმისაო.
თუ არ მიჯერებ, არ მიშობ, ორ-სამ უნცროსიც მინდაო.“
- 45 აიკრა კელი ხანჯარზედ, ფერი დაიდვა მგლისაო,
უნადრიკს ჩამაუქნივა, ნათოს ჩამოდის მკრისაო;
სხვა[ს] წვერი გადაუბრუნა, აბეშიკს ქისტისშვილსაო;
კელ მოუწვდინა ნაწლევეთა, – სიმოკლე არ ერჩისაო.
მესამე დაჰკრა ყაზახსა, – „შენ ჩემსამც წყალსამ ზიდაო!“
- 50 მამაძაღლებმა რუსებმა მეტი არ მისცეს ცდისაო.
აყრიან არშავიანსა, ყინჩად აყოლებს ღმინსაო.
მეცხრე მანამდი არ დაჰკრეს, მაკლულ არა თქვეს რვისაო.
მანდ დაგიგებენ ლოგინსა, ბალთასა, სოფლის პირსაო.

55 შიგ ჩაგაწვენენ, ყაჩაღო, კმელეთზე მტეხო კმისაო;
ზე კოშკი აუგებავის, არ ჩამტეველი წყლისაო.
ზე კარტი დაუკიდებავ, სახეა ყაჩაღისაო.
ცოლ-შვილს ნუ სჯავრობ, ყაჩაღო, ორ ლეკვ გასწირე მგლისაო.
ორივაც ღმერთმა გაზარდას! ჯავრი არ სჭამან მტრისაო.

60 სალექსო გამამიგზავნე ჭრელი ჭურჭელი ქვისაო,
გამომიყოლე სტაქანი სასხმელი არაყისაო,
შენდ რო დავლოცა, მამუკავ, ჯარი რო მესხდეს სმისაო.
უმოკეთო არა ხარ, იყავ ძმობილი ძმისაო.
მოლექსეს თუ რას იკითხავ, ნათქვამი გულბათისაო.

226.

სუყველას კაი დროი აქვ, თებერვალია დამდგარი.
სულ ორ-ოროლნი დადიან, ველის ნადირებ რაც არი.
ხალხი ერთუცში ირევის, გამართული აქვ ბაზარი.
მეც ვიყავ ბაზრობაშია, შინ მავე ნაქალაქარი.

5 გროვდების საარხეატოდა ქევსურთ შვილების ლაშქარი.
ქევსურებს მამაძაღლებსა უსომ ერთუცის ნაბანი.
მამუკას გამოსდგომივან, ბეერამ დალაქნა მთა-გზანი.
აიჩან, ოჟიაშვილო, კაცი აღარ გყავ ბადალი.
დაბადების დღეს გამოგყვა მკართ თოფი, კელში ხანჯარი.
10 მარტო უმთხილე რუსებსა, არცა გაგაბან კაჭარი.
თორ რუსებმ მამაძაღლებმა ბევრს აურიეს ჟამ-კარი.
ბევრას კი გააწირვიეს გულ-უწადინო წაწადი.

15 მე ბეჩავ შვილი გამავე, სულ აღარაში სათვალღი.
ხალხ დააზრებით მაშინებს, როგორც ტუსალებს ჯანდარი.
მელექსეს თუ რას იკითხავთ, კვირიწმიდაში ნათქვამი.

227.

წმიდა გიორგი გწყალობდას, სახე მაგისი ჯვარია!
მამუკამ ნახა სიზმარი, ზელიმ-ხანს უყვა თვალღია.
აღგეს და გამაემართნეს, გაღმაიარნეს მთანია.

5 არხოტის გადმოსავალში საწყინარ ეტყვის მქარია.
მამუკავ, ფრთხილა იარე, უკულმ ბრუნდების ქარია.
ბალთისკე გამაემართა, დახვდა ყაზახის ჯარია.
მამუკას სთხოეს ბილეთი, ხკითხეს თავისი გვარია.
– „მე თუ ყაჩაღი გგონიორთ, სად მაქვის თოფი, კმალია?
10 თქვენც უნდა გენანებოდესთ შეწუხებული მგზავრია.“
ხანჯარს ამასწევს მამუკა, მაგრა უჭერავ ტანია.
გახკრა, გაუსვა მამუკამ, დიდი დგას ცოდო-ბრალია.
ზალპით ესროლეს თოფები, დაიძრა მთა და ბარია.
მამუკამ ხკითხა მუკლებსა: „ახლა გაქცევის ხანია.“
15 გამაიქცევის თავ-აღმა, ვეფხვმა დაშალა მწკალია.
რვა ტყვია მახვდა მამუკას, მამუკა ისევ ქარია.
წამაიქცევის თავ-ქვია, სისხლი სდის როგორც წყალია.
დაადგა სვეტი ნათელი, სახელოვანი მკვდარია.

–
მე ვნახე, როცა ესროდეს, კელში მეჭირა ბარია;
უხრიალებდი კანავსა, კარგა წავიდას წყალია.

228.

შაქება კევსურიშვილსა მამუკას შახკლებისაო.
ვანინს მამასახლისო, დედა გაგიწყრა ხთისაო!
შააზირწუნენ კევსურნი, ძალა გაქვ კელმწიფისაო.
5 კევსურთ აღარ-ა გავედა ფარისაი და კმლისაო.
აღარ გაყენებს ტირილი ქალისაი და ზლისაო.
მიულავ აფიცრობაი მაგ შაბურაიშვილსაო.
„თუ ვერ მაიჭერთ ყაჩაღებს, თქვენი სიცოცხლე ჭირსაო.“
მამუკა კელა არ მავა, კიაპ არ დარჩას მთლისაო.
წამავა არხოტისკედა, ადგილი ნაპირისაო.
10 იქითაც მალე დაბრუნდა: „აქ ჩემ შანახვა ჭირსაო.“
ჩამაუჩინდა მღევარსა ბლოს თავ, მა წვერის ძირსაო.
ვერ გადახენეს შიშითა. ვინ დაიჭერდა გმირსაო?
ქდის ღელე გადაიარა, ქდეს კვალ ჩავიდა მგლისაო.
კითხულობს გადასაკედსა, გადავლა სწადის მთისაო.
15 გადასვლა ურჯულოჩია, გაცნობა გძელიმ-ხნისაო.
ჩამაუჩინდა სიკვდილი გორგალას წვერის პირსაო.
„სად მიხოლ, ჩემო მამუკავ?“ მაუკოცნიდა პირსაო.

- „მადით წამეე ჩემთანა, მსწავლე გექნები გზისაო.
ბალთაჩიგ გიცდის მწერელი, გამოგზავნილი ხთისაო.“
- 20 ურადნიკ შააგულდიდა, ბილეთ მასთხოვა გზისაო.
მამუკამ მალე უჩვენა ბაშფორთი დიდის ხნისაო.
კარტიჭკა გადმაჩვენეს გათქმულის ყაჩაღისაო.
მაშინ გულს ხკითხა ოშკაცმა: „დღე გამითენდა ცდისაო.“
კელი დაიკრა ხანჯარსა, ფერი დაიდვა მგლისაო.
- 25 ურადნიკს გადმაუქნივა, შიშით დაეცა ძირსაო.
„ეგ გინდა, რუსის გაზდილო, დაწვე, დაჭამე მიწაო!
უნცროსიმც ჩემი იქნები, სულეთ მამტანი წყლისაო!
ქელ-უკულმ გადმაგიქნიე, თუკლალ გიწვდინა ცრუვსაო.“
დააწყვეტია ორადა აპელანტარი მკრისაო.
- 30 გაიქცა დუდაროეი, ირემ ეგონა ტყისაო.
დადგა ღორივი ღიღინი, შამევივი აღებს პირსაო.
ჩოხელათ გუდამაყრელთა დედა გაუწყრა ხთისაო!
გააგებიეს ყაზახთა ამბავი ყაჩაღისაო.
უამბე ღიღღვლის ჯალაფთა ნაცადი ოშკაცისაო.
- 35 შვილ წყალობაჩი მიგივა, დამჭერი ყაჩაღისაო.
მაუვა სისხლის ჯვარები, ნარუქარ კელმწიფისაო.
მაშინ ისი თქვა მამუკამ: „მზე დამაბნელეს პირსაო.“
ზალპ მისცეს მამამადლებმა, მამუკა დასცეს ძირსაო.
მამუკას კევსურიშვილსა კელი ეღირსა მტრისაო.
- 40 მამუკას მგებრნი მოვიდეს მა თავის დედის ძმისაო.
დაჯდა, უამბა ამბავი თავისი' ყაზახთ ცდისაო.
სულეთა ჯარი ჩამოსხა მა თავის ნაკოცისაო.
წინითი ჩხუტი მაართვა, კელჩი თასები ხისაო.
-
- 45 მელექსეს თუ რას ხკითხულობთ, შვილი ორ კევსურისაო.
კლდეჩი ვაყენებ თივათა, ჩდილი დათოვა მთისაო.

229.

- ყური დამიგდეთ, ბიჭებო, ამბავი ვითხრათ მართალი:
მამუკა ბურუკურელი განა მართლად-ა მამკვდარი?
მის სახელს მუდამ ამაღლებს იმის ბალთაში ნაქნარი.
ძველთაგან მადის ანდრეძი; „ბევრს ცოცხალსა სჯობ ზოგ მკვდარი.“
- 5 ომის დროს მაგრად ეჭირა მამუკას თავის ხანჯარი.

შორით მაუკას პასუხი, ზელიმ-ხნის შემონათვალი:
„აქ მადი, მთისა არწივო, ვლაკათ დაღისტნის მთა-ბარი!“
სამგზავროდ დაემზადების, ამააფხავა ხანჯარი;
საჩქაროდ გადაიარა მთა საქელისა მაღალი;
10 ჩავიდა კევის ჭალასა, შუადღეი ას დამცხარი.
რა იცის კეესურიშვილმა, „გზაში მზირი მყავ ჩამსხდარი?“
ჩოხელათ, გუდამაყრელთა, ღრისხევედას ღმერთი მაღალი!
შაატყობიეს ყაზახთა, გზაში ჩაუსხეს ლაშქარი.
მამუკას წინ-წინ მისულსა გარმელობა ჩაფარი,
15 სიცილით უთხრა: „რუსებო, არ ამირივათ ჟამ-კარი!“
რო მანინც აღარ გაუშვეს, დაშალა ვეფხვმა ძაგარი,
გადაიყრივნა ნაბადნი, აქსენა ღმერთი მაღალი,
გამაერივა ყაზახთა, მაშივ უქსენა მამკვდარი.
ქისტო, გიცხონდას გამზდელი! გული გდებივა მაგარი:
20 შენს მეტმ ვერავინ დასწონა, ზედ მიხვედ შორით გამხტარი.
შენს გულის სიმამაცესა მქარს აღარ გჭერდა ღონ-კარი,
ქელ-უკულმ გარმაქნულმა დაგიჭრნა უბის მასრანი,
გულზეით ჩამანადენმა სისხლმ შაგიღებნა კალთანი.
ჯართ შუა კეესურიშვილი უთოფოი ას დამრჩალი,
25 უჭერავ სისხლით გასვრილი თავის ბატარა ხანჯარი.
თოფებს ისრევენ ყაზახნი, ერთუც ეძახან: „დახკარი!“
კამანდრობს ჯარის უფროსი, მაღალს ადგილზე შამდგარი.
თოფ დახკრეს ბუჩუკურელსა, არწივს მასტეხეს ცალ მქარი.
ვაშკაცის დაცემაზედა სრუ აინდგრივა მთა-ბარი,
30 თურგმა დაიწყა ტირილი, ზღვის პირთ გაილა ნაქნარი.
მამუკავ, ღმერთმა გაცხონას! მთელი ხარ, განა მამკვდარი?
ანდრეძად არ მადიოდა, თოფთან ომობდას ხანჯარი.

—
მელექსეს თუ ვინ იკითხავთ, ბესარიონის ნათქვამი.

230. ძმის სისხლის აღების მოლოდინში

ზენ-უბან დაჯავრებულან ჭირის პატრონი ყმანია.
იონას არ სცილდებიან ძმის გარსიანის თვალნია,
ტერლის წვერ უდგან ლოგინნი, რა გამავიდან მთანია.
ცოტინას ხომიზურასა ჩაასწავლნიდით გზანია!
5 ხანდინან მარტუა ჩავა, ხან-ღ'-ხან ხეყებიან სხვანია.

231. აბა ბაკალაური

აბავ შენ ბაკალაურო, მალეო ცხენივითაო,
დაგიფხაებავ ფრანგული თიბაში ცელივითაო.

232. ფადიაური

სად იყავ, ფადიაურო? ნაბადზე ნამი გდებია.
– „მშავს ვიყავ, შური ვიძებნე, მაშვრალსა დამძინებია.“

233. სამი მზე

ნეტავ თქვენ, ქურაზიშვილნო! სამი მზე მოვა თქვენზედა:
ერთ მოვას პურადობისა, შუქ დაგიდგებისთ სკამზედა,
მეორე მამაცობისა, მტერ ვერ შაგიდგათ ძალზედა,
მესამე თოფოსნობისა, ჯიკვნ ვერ გაგივლენ მთაზედა.

ახალა

234.

ახალა მგელაის შვილი კაც დაიბადა რაფერი?
დაბადების დღეს გამახყვა ოქროს პერანგი საცმელი.
არხოტში, არხოტივებო, ქალ აურჩიეთ საფერი!
ცოლო, დაუცხვენ საგძალნი, ვაჟმ რო დალაქნას მთა-წვერნი!

235.

ახიელ არწივ გაზდილა შავარდენტ ნაბიჭვარია,
უწოვავ ქრისტის დედაი, არ თუ კორციელთ ქალია.
ახალას მგელაის შვილსა პირად უბძანებს ჯვარია.
უშიშრად ჩამაუელავის იწრო არხოტის წყალია.

236.

კევსურებ, არხოტივებსა ხალიზს რად ულევთ ცდისასა?
სათავეს რად არ დაისხამთ, კოშს რად არ აძლევთ რვლისასა?
ახალა მგელაის შვილი სიზმარს ღნახევდა ცდისასა,

5 ცოლი დაუცხოვს საგძალთა, წავიდა ვაჟი მთისასა,
ხამხას ჩავიდა სოფლადა, დისწულ რო დედი-ძმისასა,
თოფსა შადრევედა ფეხონსა, ელვას ზკრავს კირიმისასა.
ამანდით გამაბრუნდების, წამავე ვეფხვი მთისასა.
აუტყდა მძიმე მღევარი, კვალს ვერ მახკელვენ მგლისასა.
10 შინ მასულ ცხვარსა დახკლევდა, რიგს იქამს პირი-ქსნისასა,
მეზობლებს გააგებიებს, სულს კი აქსენებს მკვდრისასა.

237. თორმეტის შურის მძებნელი

ციხე ზენ-უბან დაიქცა, კუთხი გამასქდა ქვისაო:
მამკვდარას ოჩიაური, მგელი მჭამელი ცხვრისაო.
დათ ამბავ მაუვილოდა, ყინჩად იხევენ პირსაო.
5 „თავი რად მახკალ, მინდია?“ სიათა ყინჩად ტირსაო,
თორმეტის შურის მძებნელო, კელად მამყვანო ტყვისაო.“
არწიველ-ქომოციხლები გაიგძელეებენ ძილსაო:
„კიშაოს ჭალა დაგენებდა, ვინა-ღ მაგვისხამს მზირსაო?“

მინდია თეთრაულისძე 238.

წყალს გაკეითელთ ვაჟებსა საომრად აწევდიანო,
მინდიას თეთრაულისძეს კელითაც არჩევდიანო.

239.

ვინ მახკალ თეთრაულისძე მინდია დანდობაზედა?
იმედავ წოწკურაულო, შენ შაგიგდებავ თავზედა.
რად უღალატე სტუმარსა, ნაჯდომსა თავის სკამზედა?
მაგის მაკვლა თუ გეწადა, სწორს რად არ შახვდი გზაზედა?

240. უთურგიანნი

ნეტავ თქვენ, უთურგიანნო! ყანა არ მაგიცდებისთა,
მკერდიან-ღუშაიანი წინ სუფრა დაგიხვდებისთა,
ამდინარ-ჩამომდინარი წყემსი, მუშაი ძღვებისა.

241. ხალიაისძე

ხალიაისძის სიკვდილსა ნუ იტყვიტ ლეკებსთანაო!
თუ გკითხანთ, აის უთხრიდით: „ქალაქ ას ბატონსთანაო.“
ბატონმ თუ გკითხასთ, უთხრიდით: „ომში ას სწორებსთანაო.“
სწორებმ თუ გკითხანთ, უთხრიდით: „სულეთ ას იალთანაო.“

242. მიქელა

ხალიაისძეთ მიქელა ლეკთა შინ შასტანებივა,
ვერა გაუგავ ლეკებსა, ეშმაკად მაშჩვენებივა.
ხალიაისძეთ მიქელა ველარვინ დაიჭირაო,
ლეკნი გაწყვიტნა თავის კმლით, სულეთი წაიკდინაო.

243. თუშები სააქორაოდ

- თუშები საქორაოდა კიდუს თავ გროვდებიანო,
ელიან უშაკალასა, წინამძღვარს ღონდებიანო.
თავში სჭირს ლეკის ნაკმლევი, მუკლნი მით გვიანდიანო.
გაუძველ, ბექურიშვილო, ლურჯასა გიქებდიანო.
5 ცხენს შაჯდა ბექურიშვილი, შარანიც შახანდიანო.
აქორას კაცი გაგზავნეს, ლეკნ სიცილს ჩაწყედებიანო:
„ბევრი გვოქვ ტყვია-წამალი, ახლოს ვერ მადგებიანო.“
შუალამის ღროს თუშები აქორას დაეცნიანო,
ციხეს იმ აქორელთასა ლიბუთით გამაშლიანო,
10 წყემსებს იმ აქორელთებსა ჩარდახთით ჩამახყრიანო,
ვაც-ვერძსა აქორელთასა ბაკის კარს გაუქსნიანო.
ზოგებ ქავს გარეთ ომობენ, ზოგნ ქავში გარდადიანო;
ამანდით დაქცეულები ლეკნ ერთუცს არ უცდიანო:
„მავეკლიდით სამ-სამ, ოთხ-ოთხი.“ მკვდარ თვალით ვერ ნახიანო.
შინ ცოლებს მათყუებენ; კარში სხვათ რას ეტყვიანო?
15 თუშებმ დახკარგეს მგელაი, ამხანიგნ იძევედიანო.
წინ ლეკი, უკენ მგელაი ირმებულ მაფრინდიანო.
„ადარ გაგიშობ ცოცხალსა, თუშები დამგმობდიანო.“

კმლისას გახკვირან გაჭრასა, ნაჭრევენ შაყარნა ქავზედა,
საკარგ-ყმოდ გამაბრუნვილი, ყოჩო, მაგიჭკდევს რქაზედა.

244. ლექები და თუშები

ლექებო, მკვდარს ქვე რად სტირით? თუშებს მიგიდევსთ ვალია;
ერთხან ვერ ვნახე გასული მე თქვენი მეკოპარია.
ბაგოს ძირ თუშიშვილებმა მთელ ლექებს შაგდევსთ ზარია,
ჩამაგერივნესთ კმლებითა, ჭალას ჩაყარეს მკვდარია.

245. დანდობით გაწყვეტინება არხოტივნებისა

ხაძაის ხაბირიკაო, ყველა გრისხევედას ჯვარია!
დანდობით დაალევიენ არხოტ ნარჩეენი ყმანია,
გააწყვეტიენ ოროლნი ქარჩაის შვილნი ძმანია,
მზირი შახყარე მზირზედა, დიდი დგას ცოდო-ბრალია.
დილისად, გათენებისად ხოშარდალოს ხყრავ მკვდარია.

246. კადუელები

ტუტილის კიდურთ ნისლი დგას, არილს გაიგდებს მზისასა.
შიგ იდგეს კადუელები, ფერს დაიდებენ მგლისასა,
ელიან გათენებასა, დილა გამოსვლას ცხერისასა,
პურსა არ ჭამენ უკორცოდ, არჩევენ ვაც-ვერძისასა.

247. წითელათანა

წითელათანა გაივსა არხოტ ნაკოცით მკვდრითაო.
ბარაქალ, არხოტივნებო! კელ-უკულმ დახკვლენ კმლითაო.

248. ჯაბირი წყალზე

არხოტ მავიდა ამბავი: იყრების დალისტანია,
აპირობს საარხვატოდა: „წაეილათ კარაუანია!“
გაიგეს არხოტივნებმა, მუკლებს შაუჯდა ქარია,
აისხეს იარაღები, ვეფხვთა დაშალნეს მწკალნია.
ცხრანი საკარეს წავიდეს, ვინც კაი მეომარია,
ხუთნი ზეთუკის წვერზედა, ამანდ შაუკრნეს გზანია,
ზოგნი ჩავიდეს ჭალასა, არამც გატეხან წყალია.
სრუ დაიჭირა მთა-ღელე, — არხოტივნების ჯარია.

- 10 მაუკლენ ქისტიშვილები, იყო შუადღის ხანია.
აბეჩავ, არხოტივებო! ფერი დაიდევს მკრთალია.
ცის ჩამატეხას შადგვანდა, რო ქუხდეს ბერდენკანია.
წყალზე ჯაბირად ჩაიდვა ქისტის შვილების მკვდარია.
„ეგ გინდათ, ცხენის მჭამლებო, ჩადით, იქ შასვით წყალია!
აქამდი არვის წაუღავ არხვატით კარავენია.“
- 15 ეგ ღნახეთ თქვენის ჭკვისაი, ახლა ითრიეთ მკვდარია!“
დაბრუნდეს არხოტივები, მტრისა არ ჭამეს ჯავრია,
დაეოცეს ქისტიშვილები, ჭალად ჩაყარეს მკვდარია.

249. გუროვლები სამეკობროდ

- ამბავ გუროჩი რაია? რა წყრომა დადგა ხთისაო?
ველობა გაუბედავის ულაკაურის შვილთაო.
აპარეკაიც გახყვების, მართევი შავარდნისაო.
წერილი ჩამადის მასკვლავი, მთვარე შავს იცვამს პირსაო.
- 5 ტერდაი ჩამაუვლავის, ჯავრი სჭირს ბოსოხ მტრისაო.
წყემსი ბოლოში ახვიეს, მანძილა დასცეს ტყისაო.
დაბრუნდეს ნასახელარნი, კიდი ჩააგდეს მტკვრისაო.
სიყმაწვილითა შამცდარან, მცურავ ბევრია წყლისაო.
ომი გაუქდა სათოფრად, ბძანება იქნა ხთისაო.
- 10 წინა მინდიას დაუკრეს, ხანი არ მისცეს ცდისაო.
იღუა მითთა დაბრუნდა, ნლობა ყინჩია ძმისაო.
იღუაისა ყელ-ჭრელსა პირისას კვამლი სდისაო.
„მადეით!“ ქისტებს ეძახდა, ძმასზეთ ისროდისაო.
ეგ უფრო საკვირელია, ძმას საფარ ხქონდას ძმისაო!
- 15 ღმერთო, რა დიდი ბრალია წყალჩი შაყრაი მკვდრისაო!
„შინ წეედ, აპარეკაო, წასვლა წესია მთლისაო,
დედას უამბი ამბავი ჩვენის-ქისტების ცდისაო!“
დედასა ვინ ახარებდა? ბებერ ხყავ, იქამს ღზინსაო.
დათ თუ ვინ გააგებიებს, ნაჭაპნ დაიჭრან თმისაო.
- 20 ამა ქართულის მათქვამი კევსური არხვატ ზისაო.
შაწუხებულსა მეწადა შამოხენება მთისაო.
ლემაღე გარდმოდოდა, ამბავ გარმააქვ ცდისაო.
გაიგით, გამამიგზავენეთ ხანჯარ მა ღილღვლებისაო.
არას გენუკვით ხანჯარსა, თავადაც შაგქდებისაო.

250. ყარაული შიბუს ჭალაში

ვინ ღბრუნავ შიბუს ჭალასა დილა ადრიან მწკალზედა?
ვინ ხყვები სიმაგრეებსა? მოყმევ, ვინ უვლი თავზედა?
ვეფხვი ვინ მახკალ საჯარეს, ვინ ჩახყევ სისხლის კვალზედა?
ტყავი ვეფხვისა ერეკლეს ვინ ჩაუტანე კარზედა?
5 იქნების ალუდაური, უდგან ლოგინნი მთაზედა;
იჭერს ღილღველთა, ქვესურთა, ცუდს კაცს არ უშობს გზაზედა;
დღისით დგას ყარაულადა, ღამით ჯიკვთ უვლის მთაზედა;
ვეფხვს მახკლავს, ტყავსა ჩაუტანს, ჩავას ერეკლის კარზედა.

251. ნისლაურისძე

ნისლაურისძე კირჩღაი კლდისა ვეფხვია მწკლიანი.
სიბერე ლომსა არ უშლის, ას მაინც სახელიანი.
ბევრჯელ ჩავიდა ღილღოსა საომრად გულ-ჯავრიანი,
ბევრჯელ ისრივა კირიმი, მთა და ბარს ედგა გრიალი,
5 ბევრკან დააგდა ღილღველი დაჭრილი, პირ-სისხლიანი.

252. გაბურთ დალევა

დალევა გაბურთაი, ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
გაიგეს მაკეთებმა, შორად გაიღნეს გზანია.

—

ისევ იზღების მგლის ლეკვი არწიეთა ნაბუღვარშია.
დედა მკლავთ უპოხს მალ-მალე დილ-დილა თითბრის ჯამშია.
5 შვილი ხკითხევედა დედასა: „რაად ორთ გასაჭირშია?
ან მამ-ბიძაებ სად მყავის, მარტო რაად ვართ ხალხშია?“

253. შატილის დაწვა

იყრების დიდი ლაშქარი, ტყეს ფათელად გადასწვდებისა.
არაგვი შამაიარეს, მთას იქით გადაკდებისა;
ჩაწვა, ჩადაგა შატილი, ალ ზეცას ღმერთს მისწვდებისა;
გუროს სიმაგრეს მიუდგეს, ვაჟებ შიგ შაუდგებისა.
5 გამადის ბუჩასეული, მკვდარ კლდეზე გადიყრებისა.
ამანდით გამაბრუნებულ ქვესურეთს ჩამადგებისა.

- ქვესურეთ დაწვა, დადაგა, ცოლო-ბრალ დიდი დგებისა.
კეოს დაბრუნდა ლაშქარი, ქობულოს გამაქდებისა.
მამუკას კელ-მოკლეთასა ვეფხვ საომრადა კდებისა.
- 10 აკუმოს ჩავა ლაშქარი, მღვეარი ჩამახყეებისა.
ქმალს ნუ სტეხ, მგელათ სუმბატავ, ნაცად არ გეკარგებისა.
ბაბუა მგელაისშვილი ვეფხვი კანჭებზე დგებისა.
კვირიკა ჭილჭაისძეი ბულია დაბრუნდებისა.
ნუ ხკედები, გორელაურო, – მარტო ხარ, არ გიკდებისა.
- 15 მამასა ურჯუკაისას მზე უდგას, უბნელდებისა,
თორ დედა ბებერ ხყოლია, ცვილის სანთლები სდნებისა.
დანი საბნელოდ ჩაუსხდეს, ფარავთით იხოშებისა.

254. მშაველ-ქვესურთ მიშველება თუშეთში

- ელოს ატირდეს დედანი: „მტერმ მარკედ შაგვაშინნაო.
შაყრილნი მშაველ-ქვესურნი ელოსამც შამოხვივნაო!
დიჩინებს ქვესურთ შვილებსა ყაწიმებ დაუმდღვივნაო!
მშაველები ლეგ-ლუგაები თოფებსა ჩამოხვივნაო!
- 5 სამციხელების თოფებმა ელოს ჩდილ შამოხვივლაო!
ამ ჩვენებს მეთოფებსა ძილიმც ვინ დაგვიძინაო!
პირი წყლით დაალობია, თოფებიმც დაუგრილაო!“

–
ბლოველი მალოდინაი წამაბედებს თავსაო.
ცხენ-თითოს გამოფრინდების, მეტა ოროლს სჭრის თავსაო.

255. ტყვეობიდან გამოქცეული

- შვიდს წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მილაქიან ქვიშანი:
საკმისას ჩამოშობილნი შუქნი ვნახნიდი მზისანი.
ბრმაი ვეგონე, კოჭლაი, კარჩი ვერ გამამავალი;
გამამიყვანეს კარჩია, ქალ-ზალ ამოდგა მრავალი,
5 პირდაპირ ჩამამიფინეს თვალ-მარგალიტის სრევალი.
ვარჩიე მთავარ-მთავარი, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
აიქაც გადაუფრინდი, საც რო არ იყვა სავალი.
გამამაყოლეს მოყმეი ახალ-წვერ-შამამავალი.
ვიდინეთ, ვერ დამეწივა, მუქლი ჩემ ჯობდა მავალი.
10 თან ისარ გამამაყოლა თბე-წვერილი, ჩქარა მავალი,

- 15 სუკსა მკრა, გულსა მიწივა, მუკლი მამკვეთა მავალი.
გადავე ბურვილთ ძირჩია, აღარ-ა გადასავალი.
ე გზანიმც აყვავლებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი!
წყალთ მაგათ გამამაკდინეს, კიდნი დამისხნეს სხლისანი,
თორ მანდით გადავარდნილსა ქაჯნი ჩამთქემდეს წყლისანი.
ქაჯნი თუ ვერას მიზმოდეს, ვეშაპნი ზღვის პირისანი.

256. ხარხელაურნი

- 5 არწიენო ხარხელაურნო, წინითგე მოზდით ცდაზედა:
გიემა გაღმართა მაჟარი, თეთრ გადაიცვა ტანზედა,
ნადირამ კმალი გალესა, შაიბა ლერწმის ტანზედა.
საქალაქოდ წამავლენავ ლეკების მუქარაზედა;
ქალაქჩი შამოვიდიან, ბატონს მიუდგეს გარზედა.
წყალობა უყო ბატონმა, ხალათ დააცო ტანზედა.
ქალაქის კიდს რო გამოკდეს, სამტეროს შადგეს გზაზედა.
გივ ეტყვის ამხანიგებსა: „გულ ნუ გაქეთ დაქცევაზედა!
10 საჩქარომ მითხრა ლიშანმა, მტერ აგვიდგების გზაზედა.“
გადმოეშალნეს ლეკები, ხალიზ-ნაჭმევი სხვაზედა;
ბელადი გამოსჭარბდების, საკლებ შეეკრა მქარზედა.
ნადირამ დაძრა ჩახმახი, ბელად დაყუდა თავზედა;
მეორეს გივმაც დაუკრა, ძმათ გაუქდ დასწრობაზედა.
- 15 გივს დაუმზადეთ საქსარი, შასთვალეთ სიბერეზედა.
შანდობა ნადირას უთხართ, სადც იყვნეთ ღვინის სმაზედა!
წინა[ვა]ც ავად მეექცნეს ყმაწვილის დაჭერაზედა.

257. გუდანის ჯვარს

- კვირაეს გათენებადა დადგა სიწმინდის დარია.
გარმოვიტანე ფანდური, მამწადლა საუბარია;
ვერ დავაყენებ ენასა, რაის-რა შენათვალაია;
იწროდ გაეგბანდე კულჩაი, ფეკზე ჩავიცვი ჯღანია.
- 5 ქვე რა-კელ შაწუხებულან ე ჩვენი ჯვარის ყმანია?!
აღარც გვეძლევა ბეგარი, მტერმა შავიკრნა გზანია.
ემზადე, გუდანის ჯვარო, წელთ შამაირტყი კმალაია,

- თავის საფერვე შახკაზმე, ოქროს დააკარ ნალია!
გადაჯე თავის ლურჯასა, აიღი დელამფარია!
- 10 პირიქით გადაიარე, არლოტ ჩაყარენ კმანია!
ზოგთ ააჩინე ბნედაი, ზოგს წამასთხარე თვალია!
გამაუწყვიტენ ჯალაფნი, ცეცხლზე დაუსხი წყალია!
დაბრუნდი ნასახელარი, დაიბარნიდი ყმანია!
- 15 ბელლის კარ შააქუნნიდი! არ სწვდების წვიმის ცვარია;
შაყრილებს მაგანძურებსა შენ ხყვანდი კამანდარია!
ქვე რა კარგია, ვაჟებო, ე მარტო საუბარია!
მაშინ იქნება მონაი, ტყვიას მახქონდას ჩქამია,
გამადიოდეს თოფები, ებას კირიმებს ალია,
კა ვაჟ ღვედრებდეს ფრანგულსა, გაილის სისხლის წყალია.
- 20 მიაც ლიშანში გაეხედავ ამაგის მოლექსარია;
ღავედვდრე ბატონთეული, კნიაზის ნაჩუქარია;
არ შემოვაკლებ გილდებსა, – წელზე მასრების ჯარია.

258. ბატატი

გარდმოვიტანე ფანდური, ჩავათამაშე კელია.

- კეესურეთს ბატატ გაითქვა, რო წინა დროში ლელია.
სხვა არვინ გამიგონია ქალი ვაჟების მტერია.
ახლა გამოჩნდა ბატატი, ბაჩლელ ლელაის ფერია.
- 5 შაყარა თექვსმეტ ყაზახი, ეგ იმათ აფიცერია.
„მითხომი უნდა გარდვიდა, წამოვიყვანო ცხენია, –
სხვაკან არ მოიკელების ბატატის შესაფერია.
ტახტის თავითი მიკიდავ აბჯარი ასასხმელია:
ხანჯარი სპილოს-ტრიანი, თავი-ბოლომდე ჭრელია;
- 10 ვინტოკა არშავიანი, წინა რეჟიმი, ძველია.“
ერთ გვერდზე ნაგან შეიბა, სხვას გვერდზე მაუზერია.
აიმას ამბობს ბატატი: „თოვლის გაშრობას ველია, –
ქისტეთში უნდა გარდვიდე, მითხოს ვადინა მტვერია.“
დელაგატ გამოუგზავნეს: „ბატატო, დაგვექსენიო!“
- 15 ძირს ნულარ გაუნედლებდით! გაკმეს მტერობის ხენიო.“
ბატატმ მისწერა წერილი: „აჩარო მაინც ჩემიო.“
მითხოს დაადო ბეგარი, ცხრა გაუკვეთა წელიო.

259. ორბელნი

ადგეს, წავიდეს ორბელნი, იმერეთ წყალსა გაკდესა.
იმას კი ვერავინ იტყვის: „არ იყვნეს, იმით წაკდესა.“

260. შალვა

შურის საძებრად შალვაი მთაზე ქორივით კიოდა;
გულს ეშტვა თბე-თუთრ ისარი, ყიათა სისხლი სდიოდა.
„ვაი თქვენს შალვას, სწორებო! ვეცდებოდ, არ გადიოდა.“

261. მიქანი

სავსენ ხართ, ჩორთის დაზდილნო, მიქანო, მთვარესავითა:
ყელი და ყური გინათობთ ჭიქანურ-ქანვესავითა;
ყელ გიგავ ჭიქის ჭურჭელსა, – ღვინონიმც ჩადგებიანო!
შუბლი – ალგეთის მინდორსა, – ყანანიმც დაწვებიანო!

262. თურმან ფაფარენელი

თურმან ორ ფაფარენელი, კითხვა ვერ ვიცი გვარისა.
ქორკი დაწვი და მალარო, ჟინვან ჯავრი მაქვ ორისა,
თიანეთ ჭავჭავაზისა, გაუმადლარის ღორისა.

263. კილავის გადამღებელი

კილავის გადამღებელი ბურმა ხირსილა თქვიანო.
კილავის კმლისა ხრინკანი გუდან სახუცოს სკრიანო.

264. წინას ვალზედ მიყოლა

პატარავ ჩვენო სოფელო, ნადგომო გრანიცაზედა,
თავ-თავად გადათესულო, რო მშავლის ცხვარო მთაზედა!
როსა-რა დაგეცემიან? მადის მუქარა ძალზედა.
დაუბარებავ მითხოთა: „მაგყვებით წინას ვალზედა.“
აქ თუ მავიდეს ქისტები, მკვდარ შაიდების მკვდარზედა.
ახლებო, მაიგონიღით, ჯარეგას რა დღე გათენდა.

- ჩაკოცეს თუმი, მშველი, მკვლარი შაყარეს მკვლარზედა.
სამნ იყვნეს დედის ერთანი, დაჭრილს დათვივით დაქდესა.
სამ-სამ წალალეს უმცროსი, თავადაც აიქ დაწვესა.
- 10 ჩიჩით რომენ ხარ კვირიკა? ციხემ რკინის კარ დატეხა.
ბაბუათაი გიგია, — მაგათ ბასრის კმალ შახსნესა.
ჩენ რო მაგვიკლეს იმედა, სრუ ლიქოკ ცანი დაგვცნესა.
ის ხვარ გეგონათ, ძალლებო, მანგიაის შვილ დაბერდა?!
ორი მთა გადაიარეს, მემრ იწროს ჭალას ჩახყვესა.
- 15 სალუქის თავზედ შამაკლეს. ამაში ქვე ძლივ გათენდა.
შამამდინრებსა მგზავრებსა მეხი ცაშივით დასცესა.
ერთი იმაში გაწირეს, მეორე ტოტზე დასცესა.
გაიქცა თათარის შვილი, სისხლის კვალ მიზღვეს გზაზედა.
„ნუ მიხვალ, ვირის ნაშენო, ნატყვიარი გჭირს ტანზედა.“
- 20 ბებერს კარივით აბრუნდეს, მემრ არწივივით დახტესა.
იმედა წამაიყვანეს, დედას დაუსვეს სკამზედა.
ბებერმ რაი თქვა თოთიამ? ცრტაად თუკლალ გათენდა?
უცხონდეს დედა-მამაი სულხანაურის გამზდელსა!
მარტუა დაიარების, სხვათ არ მიღნატრის სახელსა.
- 25 ჩივილის მითხოს ჭალასა, მოკლედ ჩააჭრის საყელსა.
მაუას ქისტის მოლაი ცხენს გადამჯდარი თავ-კმელსა.
ცხენზეით გარმაიჭანეს, მალედ მიწაზედ დასცესა.
ეგ უფრო საკვირელია, კაც ორსავ შჭრიდას თავ-ქელსა!
არცა რა საკვირელია, — სირცხვილ სუყველას აქწევსა.
- 30 კარგებ ხყავ ამხანიგები, არ ამბობს იმათ სახელსა.

სალექსოდ გენუკებოდით თითოს პატრონას საკლელსა.
ან ხანჯარ გამამიგზავნეთ, ქისტს რომ ალგლიჯეთ ტანზედა.

265. ბჭობა არხოტისა და დილღოს შესარიგებლად

- დავჯდები, დავსაგონდები, ხანია ლექსის ბეჭდვისა.
გავღმართე დავითთეული, წინა თუ გამიტყდებისა.
კიდევ გამასთქვამს შერცხალი, როსაც რო დაითვრებისა.
ნათქვამი იანვარჩია ნიაღვრ არ მასცდებისა.
- 5 დილღველთა-დ' არხოტიონთა ლექსებს ვინ ეუბნებისა!

- დღისთოდ დაოს მაჯლიგა, ყორნის სულ აღარ ძლებისა.
სრუ კი ვერ ვაძლებთ ღილღვლებსა, ვითასაც მაშვიდებისა.
შაყრილას კაც-შუაკაცი, ი რო ტერლის კარს ვეტყვითა.
იმთვენა ღილღვლებ მასულა, ცახცახ გახჭონდა ყბებისა.
10 ორ-სამკან ცეცხლი დავაგზით, ცხვრებიც დავკოცეთ, თხებიცა.
გიორგიობის ღამეი სრუ თუთრად გათენდებისა.
მავიდა ჭეგაიშვილი, ძაღლივით იღერლებისა;
ეგრე მაგრად კი ჩიოდა, კარი კარს ეჭიდებისა.
რჯულს კი სამ-სამ ცხვარ უთქვამის, მიმცემ ვინ იყო ერთისა?
15 „მე კი შავს თიკანს არ მივსცემ“, ზოგებ მკვდართ იწირებისა.
სისკარათ იონეური ქალაღღში რასამ სწერდისა.
ფიცხელა ნაროზაული წითელ გველივით შქენდისა.
ამბობენ, ფარეშაშვილი დვირბინით იცქირებისა.
აქით თათარა მოვიდა, აივსა ჯიბგირებითა.
20 კელში ბერდენკა უჭერავ, არ ვიცი, რა იქნებისა.
იძიეს, ველარ მაკელეს, ფიჭვის ძირებჩი ძვრებისა.
გაქცეულს ველარ ვაბრუნებთ, იქისკედ იზიდებისა.
აბეჩავ არზოტივნებო, მაგარს პირზე კი ზღვებითა!
ჭალაზე ქავი გაღმართეს, ქორიც ვერ გაფრინდებისა.
25 შიგ უსხავ მეთოფეები, ბერდენკაები ტყვრებისა.
თუ სამ მოვიდა ლაშქარი, მკვდრებით კი აივსებისა.
სისხლის წყალმ უნლო წაიღას კიდებიცა და გზებიცა.
მივსწერათ ჩვენს კემწიფესა: თოფებიც გვინდა, კმლებიცა.
გამაგრდით, არზოტივნებო! გატეხით რა იქნებისა?
30 ვინაც მაკვდების, დავღმარხათ, სხვა კიდევ გაჩინდებისა.
კმა შორად გაგვივარდების, მტერი ქვე დაშინდებისა.

266. არზოტივნებს

- ლექსობა უნდა დავიწყა, ქება-გინება ზოგისა.
ზაფხულის მასვლას მაველით; გვითხრეს: „ჩვენ ლაშქარ მადისა.“
ზოგ ცირცლოვნისას წამავა, ზოგ კი ჭალაზე მადისა;
ბევრის მალება დგულავის ზარბაზნისა და თოფისა.
5 ბევრა ვაჟ დაიძალების, რა ქუხილ იღვას თოფისა;
ზოგს გაულალვენ დედებსა, ზოგს გაულალვენ ცოლ-შვილსა;

- ბევრს მკვებარს გამააქცევენ, ქალებ ტიროდან: „მარბისა.“
ნაპირის ადგილისათა გინება როდის ხკდებისა?
აბეჩავ არხოტიენებო, მტერს ხო თქვენ უდებთ ბორკილსა!
10 მტრის ნახვა ახალგაზრდათა კიდევ ურჩევაჲვ კორწილსა;
თოფს დახკვრენ, გაიცინებენ, არა იციან ცოდვისა.
ვაშკაცის შინ მაკვდომასა სიკვდილ ომის კარ სჯობისა.
იტყვიან სიკვდილიდგესა: „სიმაგრე იყვა სოფლისა.“
15 აღარ ასტყდების მამკედარი, დამდეი დიდის ოფლისა;
მაკვდების, დაიკარგების; სიცოცხლეი აქვს ცოდვისა.

ამაგის მალექსებელი სალს კლდეში იგებს ლოგინსა.

267. სწორ-სწორად შაქება

- ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა, ვიამბობ სხვა-და-სხვისასა:
შავაქებ ბაკურისძესა, სახელ-უზდებ ერისთვისასა.
გვერც უდგას არაბულისძე, ვენაცვლე გულსა ყმისასა!
5 გულ-ლომი, მუკლად ვეფხვია, დაელნებას ღვაჲ ცისასა.
მახმადი მარიშაული პირს დაიბრუნებს მგლისასა.
ილიკო ოსის გაზდილი ზეგანს ღვეანდა მალლის მთისასა.
ოთხთავ სწორ-სწორად შავაქებთ, მკართ სდგეხართ ერთუცისასა.
ლექსსაც ლიშნობრივ ვიამბობთ, – სკამს სხეხართ ნათლულისასა.
10 ლექში ყაჩაღებ გასწყვიტენ, ტოტით ათხრევედი ქვიშასა;
ქმლითა ჩახკაფე ლექები, ჯაერს კი არ შჭამდი მტრისასა;
ცხენი მაგიკლეს ტიალი, სხვას ზიხარ უკეთისასა;
საჩქაროდ გადასჯდებოდე ნიშასა ნიაჲ-ქრისასა.
საც რო თვალს დახკრავ, მიგიყვანს, ქარს ღვეანდა მალლის მთისასა
უნდ იყავ ღიენერალი, ძალა გიდებენ ლიშანსა.
15 ბარისაკომი სტრაჟნიკებ ხალხს აქურებენ ვითასა!
წამოვლენ უკენ-აკოსკენ, ძალს აკსენებენ ზთისასა;
დაეცნეს გიორგის შვილსა ურჯუკას შულამისასა.
მამუკა გამაუარდა, კვალს შინჯვენ ყაჩადისასა.
ილიკო ეუბნებოდა: „ა, დედას ჩვენის მტრისასა!“
20 მახმადი მარიშაული დაბლა ჩახედავს მიწასა.
უჩინ დაგესწროთ ღამეი, ვერ ხედავთ თოფის ლიშანსა.
აღექსი ბაკურისძესა (თუშის გაზდილი ვინ ასა)
ეუბნებოდა კირჩლაი: „ნეტა რაგორ ვქნათ დილასა?“

მელექსეს თუ რას იკითხავთ, ქვესურიშვილი ვინ ასა.

268. რა უნდა ვაჟას?

ვაჟასა შენისთანასა განა თუ აგრე სმა უნდა?
დილას ადგომა აღრიან, გრილსა რკინასა სხმა უნდა;
აყუფდებოდას ქობაქი, სოფელს სიმირგელივ ვლა უნდა;
სოფელს მავიდას მოძალე, სხვათ ნამეტნავად ცდა უნდა.

269. რა უნდა იცოდეს ბეწიკუამაც კი?

ყმაწვილო ბეწიკუაო, დარბაისლობა იცია?
წინ ჩასვლა, უკვენ ამოსვლა, ჩაშველებათ იცია?
დაგეჭრა სწორ-ამხანიგი, ჩასვლა-შაშველა იცია?

270. დაბარება ველს წასულს

ველს წახვალ, ბეწიკურაო. რა გითხრა, რა დაგაბარო?
გეტყვი: ძილს ნუ დაენდობი, — ძილი ვაჟკაცის მკვლელია.
გეტყვი: თოფს ნუ დაენდობი, ჩახმახ ეშმაკის ცხენია.
გეტყვი: კმაღს ნუ დაენდობი, — კმალი მშიერა მგელია:
სადლეოდ გულის მკეთეი, სახვალოდ ლიბუს მთხრელია;
გაგატანინებს მამულსა, გედვას კარის პირს მტყელია.
ნურცა-რას მკლავს დაენდობი, — მკლავი სხვისაიც მტყელია;
ნურცა-რას მუკლს დაენდობი, — მჯობი ბევრისა ბევრია.

271. ალაზანს

ალაზნის წყალო, ტიალო, ველიანო და ტყიანო,
ბევრ ვაჟი გემუქარება, ბორბლით შავ-წყლამდე მტრინანო.
ვერავინ შამოგწვდებოდა, ტყუილად გეშინიანო.

272. ახლები ომჩი

ჯარში წახვიდით, ახლებო, რომნის კმაღ უფრო ჭრისაო!
ომჩი ჩავიდეს ახლები, წკეპა ამადის კმლისაო.
ლემადეს ამამდინარსა კვნესა ამახყვა მტრისაო.

273. მეტობის ქნა

ვაჟავ, რას მეთავლიდები, რა მეტობაი გიქნია?
შენი ცხენი და აბჯარი ლაშქარს როს წაგიტანია?
კაცი როს მახკალ ჭარელი? კელი როს მოგიტანია?
ქალი მოკვეთილებული ცოლად როს მოგიყვანია?
ქვესურთი დიდი ქებაი მეტად როს აგიტანია?

274. ზეავი

გაგნის დაჰხვიენა გორზედა შავნი ღრუბელნი ცამაო,
წვიმა დაწვიმეს ღრუბელთა, თოვლი დაღრივა ქარმაო.
თორმეტი თუში დაღივა ერთის ფერდაის ზეავმაო.
ბეერმა ჩაბერტყა ქოჩორი ლამაზის ქალის ქმარმაო.
5 ნეტარ, რაი ქნა დიდლომა უშიშაისძემ ქარმაო?!

გაფრინდა-დ' ვერ გაეხვეწა, შორით მაუჭრა ზეავმაო.
„რად არ დაგვლიენა მტრის ძალმა, ან კაის ვაჟის კმალმაო?
რად ჩამოგყარნა ამანა – ერთ უდაბურმა მთამაო?“

10 თუშეთს ატირდა ქალები: „დაგვიგვიანდა ქმარები,
რა უყვათ ცხენ-ოკერებსა? ჩანაყეს ნალ-უსმარები.“
ზოგთა თქვეს: „ბოსელთ შავყარათ, გამაუჯარათ კარები.“
„მინღორს გაუშვათ“, – ზოგებმ თქვეს, – „იქ ცვითან ნალ-უსმარები.“
ზოგთ კიდევ: „უკულმ დავხკაზმათ, ზედ თავად შავსხდათ ქალები,
გადვიდეთ ქვესურეთშია, იქ ავირჩიოთ ქმარები.“

კაი ყმა

275.

კაი ყმა, მგელი, არწივი, – არც ერთ არ გაიწურთნება:
მგელი არ მაშლის მგლობასა, კაი ყმა მამაცობასა,
არწივი არწიობასა, მთის ყურეს ნადირობასა.

მგელი გაივლის მთაზედა, ნამ დაბერტყილი დარჩება.
არწივი დაიხულება, მთით ბარად ჩამოვარდება,
დაიჭერს შუნის თიკანსა, კორცი ძვალადავ დაშჩება.

276.

მაში კარგია კაი ყმა, დილა რომ ბინდი დგებოდეს,
იცვემდეს ჯაჭვის პერანგსა, „ომს ვიქამ“, ემზადებოდეს,
ცხენი რომ ხრევდეს ლაგამსა, წალმა-უკულმა ხტებოდეს.

277.

კას ყმას ნუ შურობთ, სოფლელნო, — კაი ყმა სოფლის ფასია,
კაის ყმის ცხენი, აბჯარი თავ-და-თავ ცუდის ფასია.

278.

კარგს ყმას არ იპატიჯებენ, — ჯარს არ აყენებს წარზედა.
იმას კი აღარ ფიქრობენ, მტერს დაგვიყენებს გარზედა.

279.

კაის ვაჟისა ცოლობა ნუ გიხარიან, ქალაო:
კაი ყმა მალედ მაკვდება, დამრჩები ცარიელაო.

ცუდი ყმა
280.

ცუდი ყმა მოხეს ვერ წავა, ნადირს ვერ მახკლავს კლდისასა,
რო მაკლას, ტყავსა ვერ გახკდის შუნ-ჯიკვსა ბოტობისასა;
რო მაეზიდას, ვერ მახგლეჯს სასულას ჯიკვ-მაზერისასა.

—

ზედ ფიცხი, ფეკში ყინული, ჯიკვებს ვერ ჩაეპარები.
შინ რად არ იჯე, ცუდაო? დედას უკეთე ტარები!

281.

შენ იქ ვერ წახოლ, ცუდაო, საცა ჯიკვ დავა რქიანი.
მოხეს, სისოურთ დანალევს, ყმა უნდა სახელიანი.

ყმა კაი და ცული
282.

ატირდა კაი ყმის ცოლი: „აღარ მამივა შინაო.“
იცინის ცუდაის ცოლი: „გამაიქცევა წინაო.“
გამაქცეულის მასელასა არ-მასვლაი სჯობს შინაო.

283.

კას ყმას აჭმე, დედაო, დილა აღრიან სადილი:
ან კმა რა შამაღვარდების, ან მთას გაუვას ნადირი.
ცუდას რად უნდა, დედაო, მზის დაცხომამდე სადილი?
არც რა კმა შამაღვარდების, არც მთას გაუოს ნადირი.

284.

კაი ყმა ლაშქარ მაკედების სწორების მჯობინობასა;
ცუდაი საცხვრის ყურესა, ქალებში ლოგინობასა.

285.

კაი ყმა მაშინ გატყდების, რა ღვინო დაძვირდებისა;
ცული ყმა მაშინ გატყდების, რა ომი დაქშირდებისა.

286.

კაი ყმა კმალსა ჩახედავს: „ნეტარ, გამიჭრის, თუ არა?“
ცუდაი ქალის უბესა: „ნეტარ, შამიხვევს, თუ არა?“

ვაშკაცი
287.

ვაშკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თვალნი ქორებულ მხედავნი, გულ-მკერდი შავარდნისაო.

288.

ვაშკაცს რას გამოადგების სოფელთ შვენება ტანისა,
ბანებზე მიდგომ-მოღვომა, გამჩვენება ქალისა?
კმაღს უნდა აჭრევენებდეს, იმედი ხქონდეს მკლავისა.

289.

რა ტურფანი ხართ, ვაშკაცნო! ფერს ვერ შავიცვლისთ ზამთარი.
ამაშინ გამაგაწვევით, გაუიდას კევსურთ ლაშქარი;
ცხენთა საფერკედ გიკაზმენთ. რა ტურფა გკდებისთ აბჯარი!

290.

ოშკაცნო, მშვილდნო რქისანო, გოზა-წითელნო, ფალთონო,
არც მაშინ შაშინდებითა, ომში რო შახოლთ მარტონო?

291.

დაიგრუზება არწივი, მთით ბარად ჩამავარდება.
მზას უნდა იყოს ოჟკაცი, კმა რამე შამალეარდება.

თქვენისთანა

292.

ქალ ბევრი დაიფიცებდა: „ჩემის ძმებისა მზემაო!“
გაზარდას თქვენისთანაი კევსურის ქალის რძემაო!

293.

არ ვიც, მამათით გამახოლთ, არ ვიც, მაგიღნათ ქარმაო.
უნდა გაზარდას თქვენფერი დედამ კევსურის ქალმაო!

294.

ყვავსა რად უნდა ჩაჩქანი, ან ყიჭალასა ფარია?
გაჟასა თქვენისათანასა წელზე ნაბამი კმაღია?

295.

ნეტარ, ბუჩაის პატრონსა წამალ რად დასჭირდებო?
სულიაურის ფრანგულსა ჯანი რას დასჭირდებო?
ან თქვენს ფერს მამაცს მოყმესა ომი რას დასცილდებო?!

296. მამაცი ყმა

ვინა თქვა მთავრის ქორისად: „ბაკალი, გეზელიაო?“
მამაცის ყმისად ვინა თქვა: „მამცლარა, რეგვენიაო?“

297. ტანად და გულად

დაგკვლია, ალვის ხეს ღვეიხარ, – თვალნი არ ამოგწვდებიან;
საომრად ცისა მებს ღვეიხარ – სწორნი ვერ დაგედრებიან.

298. ერთგულსა და ორგულს

ნეტავინ თქვენსა დედასა, თქვენ დაუზღიხართ შვილადა!
არ გინდათ პირის მახანა, არც წარბის წერა წვრილადა.
ეყოფა თქვენსა ერთგულსა თქვენი სურვილი ღზინადა.
აეგრევე თქვენსა ორგულსა თქვენი სიცოცხლე ჭირადა.

299. ქალი და ვაჟი

ქალი არ ვარგა ქურდ-ბოზვი, ვაჟი სოფელ-კართ მჭეხარი:
რაზან გაჭირდას, დაღების, როგორც უღელში მჭლე კარი.

300. ომის კარ დამჭეხნებელი

ომის კარ დამჭეხნებელსა არ დაიცვილეს სწორები.
სოფელში ტკბილსა გემოსა გულ-მქურვლად ტირის ქალები.

301. ჯაჭვი

ჯაჭვმა თქვა სამანქანურმა: „ქაჯებმ ამასხეს თითითა.
მიყიდოს აიმ ვაჟამა, ვინც ზიდვა შასძლას კისრითა;

5

მემრე წამილას ჭალასა, აიქ გამხეხას ქვიშითა;
მემრე ჩამიცვას ტანზედა, თუ ზიდვა შასძლას კისრითა!
მე კმალნი რას დამაკლებენ? ვერც შუბნ გამხეთქენ შიშითა.
ნუ ეშინიან ჩემს პატრონს! ფოლადისა ვარ, იმითა.
ვერ დავენდობი ტყვიასა, – შორით წამოვა ლიზღვითა.“

302. მშვილდოსანთ

ლომნო, ვერ დაგლევეთ სიმშილი, ათას შორს სძოვდენ ირმები.
თქვენთ თქვენი მშვილდი დაგარჩენსთ, თქვენი ისართა პირები.
ნეტავი, ვისიცა რა ხართ! ნეტავი, ვის ეპირებით?!

303. ვის რა ალაღებს?

ქევსურო, კმალი გალაღებს, მშაველო – ენა გბელიო,
გუდამაყრელო – მაჟარი, ტყვია გამასდის ცხელიო.

304. ომში უკრძალავნი

ქორის ერისთვის დისწულნო, ლაშქრულად კახეთს ჩახვალთა.
მაგით უყვარხართ ბატონსა, ომს უკრძალავად შახვალთა.

305. კმალი

კმალო ქევსურეთ ნადებო, ალვანში თუშმა გაგფერა,
გაკურთხა ნეფე ერეკლემ, საომრად ჯვარი დაგწერა.

306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცვი

კმალსა სიმოკლე არ უშლის, – ფეკი წადგი და წაგბების;
ვაშკაცსა სიმდაბალაე, – ომის კარ მალლა დაღგების.

307. შატილიონი და კმალი

კმალს ეტყვის შატილიონი: „ამლის პირდაპირ ველია.
სადაც ვინ შამაგვეყრების, სუყველა ჩვენი მტერია.“

308. ნიკოს კმალი

აბეჩან, ნიკოს წერილაო! გაელდა, ხვეიხარ ცასაო.
მაგით მასწონხარ პატრონსა, მალ-მალ გილესავს ფხასაო;
შეგობმს უქმის თავადა დაბალს ჩიხაის ტანსაო.
სამგზავრობა მგულაეის, რა გაოთავებ კვნასაო.

309. ახალგაზდას

მამწონხარ, შენმა გაზდამა! მუკლნი არ წამექცევიან.
ზოგნი რო გჯობდან სწორები, ზოგნი იქავ დაგექცევიან.

310. ბეწინიკას

ყმაწვილო ბეწინიკაო, რას თვალნი გიჭრელოიან?
კელი მიგიდის კმალზედა. რას ჯარნი გიტრელოიან?

311. ბუჩა

დარჩი ოკრადა, ბუჩაო! რა ას, ეგეთი რა ტყვერება?
თითო რო გამუარდების, სამი-ოთხ-ოთხი აკლდება!

312. რა მამწონს?

კმა მამწონს თქვენის თოფისა, – იცის გველივით წივილი;
თქვენი მთათ შამავლილობა, ქორებულ შამაკივილი.

313. ლურჯაის ნატოტარები

გეტყობა, არხოტის მთაო, ლურჯაის ნატოტარები.
დაუწვიმაეის ღურბელთა, დამდგარა ნაგუბარები.

314. დიდი იმედი

თქვენ, ჩვენხო დიდხო იმედხო: კოშკხო, ნაგებხო კირითა,
წყაროხო უკვდავებისხო, გამოზღით ოქროს მილითა,

ზეცას ნახვეწნო ისარნო, ქალაქ ნაღებნო ინითა,
კაბანო ხავერდისანო, შვიდკან საყრელნო ღილითა!

315. ობოლი ველად

ობოლსა სწყევენ ყორნები: „ნუმც გამასულხარ ველადა!
სანამ შენ გამოხვიდოდი, კორცი გვჩებოდა ძველადა.“

316. სამაისტლო ვაჟები

სამაისტლოებს ვაჟებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდია!
განთ იქაც ქალებია, გადაიმრუდან ქუდია?
იქ არის ქისტის შვილები, თოფით იციან შულღია.

317. შაჰატიევა

ქალო, ქმარს შაუჰატიევე, ემა ლაშქროვისა ვარდების.
გძელია მაისტის თავი, ცუდა გყავ, დაგივარდების.
სწორებ დაუწყებს გმობასა, შენ გული გაგიავდების.

318. ოროლთ გამდარებელი

ვაჟი ბევრია, ვაჟებო, ერთ ერთის გამდარებელი;
ვაჟ კი იშვიათ გამოვა ერთ ოროლთ გამდარებელი.

319. ნატვრა თუშის ქალისა

თუშის ქალმა თქო: „წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა,
შორად საგძლისა წამღებსა, სახელის შინა მამღებსა.
ბეკურთ ჩაკურას წაუვალ, არას დავღმადლებ თავსაო;
დილ-დილად ჩამამიჩენდა ლეკის მარჯვენა მკლავსაო;
მამივას ნასახელარი, შავაყვარებდი თავსაო;
ლამაზად შამოვიხვევდი ნასახელარსა ქმარსაო.“

320. ლუდი, ძაღლი და ყმა

ეს ლუდი მათრობელი ჯობს, ძაღლი – ბაკებზე მყეფარი;
ყმა სოფელს სულ-ღებული ჯობს, ომის კარ – მაღლა მჭეხარი.

321. ხუთთა მცემელი

მაშინ სად იყავ, ოჯახო, როსაც არ ვიყავ ქმრიანი?
ახლა სხვა მამწონებივა, შენს უკეთია კმრიანი:
ხუთთა სცემს, ხუთთა უფარებს უჯაჭვო, პერანგიანი.
შენ ერთსაც ვერ დაუხვდები ჯაჭვიან-პერანგიანი.

322. შეუპოვარი

ჯავრო, არ მოგცემ ნებასა, გულო, არ დაგაშავებო,
მტერო, არ შეგეპუები, კმალო, შენ გაგაფხავებო.

2. ԵՏՄԻՊՈՏՐՈՆԻ

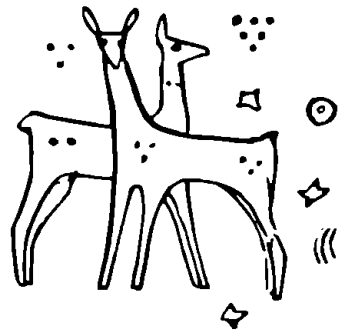
ბესარიონს
323.

ვენაცვლე, ბესარიონო, მაგ შენსა საუბარსაო!
როდის-რა გნახავ, არსენო, არაყით გადამთერალსაო?
შენდ შანახულსა ბოთლასა მაინც არ ვასმევ სხვათაო.
თავის სალოცავმ გიშველას, გამაგიყვანას ზღვასაო!
5 დლე-და-დლე მალოდინი მაქვ, სრუ გამავხედავ გზასაო.
აგრილებულსა ჭიმლასა როს-რა მააელებ თვალსაო?
როს-რა დაზდგები, ვაშკაცო, თავის სწორების მქარსაო.
აისხა იარაღები მაგ ლერწამივით ტანსაო,
მამიხვიდოდა სტუმრადა, მალოდინ მქონდას ქალსაო?
10 შენ წასვლით, ბესარიონო, ბევრა ქალ გონობს სხვასაო.
ბევრ ქალ ჩამახყრის ცრემლებსა, ბევრ თვალით იჭერს გზასაო,
ბევრ-ბევრას უდგას ბოთლაი შენს მალოდინზე ქალსაო,
ეთელებოდეს, არსენო, მაღლა ქვიტკირის კარსაო,
დილა-სალამოს ტიროდეს, ძილი არ ხქონდა თვალსაო,
15 გონობდენ ნათქვამ-ნაქნარსა, მემრ იმ შენს ნაუბარსაო.
მე მგზავრად მივედ თქვენშია, გადავქე ქალი მთასაო,
სერ-ფერ წასვლიყო ჭიმლასა, ჯვარსა და ჯვარის კარსაო.
მეც შავქე, ბესარიონო, შენის ქვიტკირის კარსაო,
წამავე საჩქაროზედა, ისრევ გარმავექე მთასაო.

20 მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, დავწერ, არსენო, ჯვარსაო;
როს-რა იქნების ის დროი, სტუმრად რო მეჯდა სკამსაო?
ყანწს სვემდა არაყიანსა, აღლეგძელებდა ქალსაო?
მშვიდობით, არხოტიონო, გედგას ხთიშვილი მქარსაო,
გამაგიყვანას მშვიდობით, ბესარიონო, ზღვასაო!

324.

გაძნელდა, ბესარიონო, თან-თან სურვილი შენია,
თან-თან ჩავიდა გულშია, გამამიცვალა ფერია.

- ლიშან თუ გელიშნებოდა, გამადიოდეს მზენია,
მოგყვანდა თამაშობითა შენი ფეკ-თეთრი ცხენია.
5 გზაში რო დაგზვდა ძმობილი, ბოთლა ეჭირა ჭრელია,
დალლიე სამღლეგძელი და გაიქნე კელია.
პირობა რაად გასტეხე? კაცო, რარიგად ხქენია?

325. ხოლიგათ თათარას

- მოგნატრი, გუროს ციხეო, ქვაო ნადებო ქვასაო,
მემრე შენ, გუროელაო, გაზდილო სასლის ტანსაო.
შამაკლეს მენადირენი, ვიყურებ თოფის კმასაო.
თეთრ-ჩოკა რაიმ გადაკდა, მასრან უცემენ თვალსაო.
5 უთხარით ჩემი ნათქვამი ხოლიგათ თათარასაო:
„დაგედვა ჭორი, საძრახი, ნუ ჩამაიტან თავსაო.
ახალ ტალავარ ჩაიცვი, მაირთე ჩაფრულასაო.
არა გი, ნუ გეშინიან, არ გადმოვკლები მთასაო.
არ წავიღალავ შინითა გამახელაის ქალსაო!
10 კიდევ ვინ მისცემს ურბეთსა ჩემსა მამასა, ძმასაო.
კიდევაც წაუვილოდი შენზე უკეთესს ქმარსაო.

- ცხვარი მყავ შუა-გორასა ემაგის მალექსარსაო;
შავხედავ მყინვართ ბოლოსა დაკრიახულთა მთათაო.
ეგ ლექს გამოგიგზავნა მითხოთ პრიგაოს ქალმაო.
15 სათითე გამამიგზავნე, შამიკლებოდა ქალსაო;
გიკეთებ კელისაკოცსა, მამა დაგიწერს ჯვარსაო.

326. კვირიკას

იმით მინდი, კვირიკაო, კარგი იყავ, იმითაო.
ვინაც ჩვენ საძრახ იამბას, გაძლას ჩვენი ჭირითაო!
მამკვდართამც მიეყულების შაკაზმულის ვირითაო!

327. ალექსის

- აიმ ლიშნობით ვიამბე, სკამ დაგელივა ჩვენსაო.
გვერდი ვინ გეჯდა გოგოი, ცრემლს რო აბნევედა ცხელსაო?
იტყვის: „მავსწირავ ყველასა, ქოლდ ავიტან კელსაო“.
როს დავინახავ თვალითა ნოვოი ქალაქელსაო,
5 ალექსი არხოტიონი ათამაშებდას ცხენსაო?

328. აბაისძეს

5 „სად დახოლ, აბაისძეო, სად აჟრიალებ კმასაო?
მე შენი მკლევდა სურვილი, შენ მამიდაის ქალსაო.
ნუც შენ მაიყონ ღიაცსა, არც მე წაუოლ ქმარსაო.
ჩამავლილს სადამ ამბობენ აბაისძესა მთვრალსაო.
მაუა მძიმე ავდარი, დაურევს კორკოტასაო.

329. ძილას

5 არ დამცილდების, ძილაო, ქალო, ნაქნარი შენია.
თაოდ ჩაუწევ ძმობილსა. ბარაქალ, კარგა ხქენია!
იტყოდი იმას გულშია: „ეგ ქალა უკვე ბერია;
ქვე თუ მოსწყინდა წოლაი, ალბად აილა კელია.“
განა დაწოლა მეწადა? მეგონა ჩალა-მტვეერია.
ეშმაკად მეჩვენებოდა, ქალო, ძმობილი შენია.
გზის თავში ხმკიდი ყანასა, გეტანა მამა შენია.
ერთხან მამგონდა გულშია შენ' საძახები სენია,
იტავავ თავი ვანებე, გამავიქნიე კელია.

330. ეთერს

5 მე რო მოგწერე წერილი, არ მიგიღავა, ეთერო,
მთვარეო ხუთმეტისაო, მაისის მზეო ნათელო?
რა უფერს გახვევ ქმარასა, ქალო, შენ კარგის საფერო!
სხვა კი ვიამბე ქებითა, ერთ სიტყვაი ვთქვი სასენო.
—
ვინ რა-რა მოგიკითხავს ქეთელაურის ნათქმელო?

331. თინას

მიგინებდიან ძმობილსა. ქალო, რაი ვქნა, თინაო?
შენ სხვათა შაგინებითა ძმობილ არ გაავიწირაო.
ცხენი ხყავ ნიავექრის ფერი, ზედ მქედარი ზის სვილაო.

332. გაშორშორება

ქალი ორ ქოჩორ-ყვითელი, კოხტა ვიყენებ თმასაო,
მალლა შამავკე მთაზედა, მდაბლა ჩავხედავ ბარსაო.

- როს-რა გაიბობ, ძმობილო, ქალების ნაუბარსაო?
მე და შენ გვაშორშორებენ, ეხვეწებიან ჯვარსაო.
- 5 ჩვენ თუ მავსწირავთ ერთუცსა, საღმერთოდ დახკვლენ კარსაო.
მე კი ნაფიც მაქვ ჯვარშია, მიმეტდებოდი ძმასაო,
თუნდ იყო უსინდისოი, ქალს არ ინდობდა, ზალსაო.
არ შამაწუხათ, ქალებო, არ გამაცილათ გზასაო!
ვინაძლივ, გამაწირვიოთ ძმობილ კევსურის ქალსაო.
- 10 რაი-ლ ვქნა? ველარ დავხკერავ პერანგის ნაჭრელასაო,
ველარ ჩავიცომ ტანზედა ორზე მამწაულს ტყავსაო.

333. ალიათ ხორას

- ქარიშხალმა და თოვამა მე მარკედ დამაღონაო;
მარკედ ორ შაწუხებული, მალ-მალ გწევ, ყალიონაო.
მალ-მალედ მომაგონდები, ქალო ალიათ ხორაო,
არ ღგვანდი ადამიანსა, შაკრულო ვარდის კონაო.
- 5 მე კი აღარა მწადიან, — ჩამამიარა დრომაო;
დაწოლა აღარ მწადიან, ძაღლის ლოგინზე ვგორაო;
თან-თან გაწვრილდა კისერი, სრუ დილა-წუხრი ეზომაო.

334. ლალე

- წორადა ორ სამსახურში იმერეთის მკარესაო,
პოსტის კარზე გამოვედი ამაღლების ღამესაო.
„ჩვენ ადგილებს ჩახენიდი!“ ვემუდარე მთვარესაო,
„ამბავ ჩამამიტანიდი! ვერ ღნახავა ლალესაო?“
- 5 სხვაიც ბევრი გამიგონავ, გავამეტე ქალებსაო.
ყველას სწორა ასძრახდების, გინდა შაკდას სანესაო.
ზოგს კი აის ეგონების, ჩემთან მათს ღამესაო.
ხასიათში არ მაუა, წავა სხვაკე მკარესაო.
ვაჟა თუთრა გაათენებს მალოდინის ღამესაო,
- 10 გათენდების, არ მაუვა, თვალით იჭერს კარებსაო.
მეორე დღეს ატკაზ იცის, ეუბნება ნანესაო,
სალეს იცის, გადალესა, გარმალესა, ჩალესაო.

—
ამაგის მალექსებელი არაყს დავლევ მწარესაო,
სამღლეგძელოს მავიგონებ, ვადლეგძელებ ლალესაო.

335. ქაჯია და ქერქა

- იძახე, ჩემო ფანდურო, როსაც აგიღებ კელშია.
ცულებ გავიგი ამბები. რა ძნელი გასაგებია!
მითხრეს: „ქაჯია, ქერქაი ორნივ ერთუცის მკრებია,
ბუნტორიკობა დაიწყეს, მიძრეს და მაძრეს ზღვებია.“
5 ნეტარ, რაით-რა ომობენ? მე ხო სრუ მიკვირს ეგია:
არ ებადების მახვილი ფირჩხილის მასაკვეთია.
ჩემო ძმობილო ქაჯიავე, კაცთ ენას რაად ხყვებია?
ადეგ და არხოტ წამაე, საჩუქრით აივსებია;
ერთ ღამე მთაზე ათენე, დილისად გამასცხვებია.
10 ვერავენ იტყვის აუგსა, კარგ ვიყავ სიახლეშია.
არცა-რა ბერი ეხლა ორ, კიდევაც გამავდგებია,
ძოლანდელ კვირას გადავდე ოცდამეხუთეს წელშია.
იაპონია ვერა მჯობ, მაგოდენ ვიცი ქერქია,
გავდმართავ ცის მაშინასა, ჰაერზე გამავხტებია,
15 მაშინ მტერ რასა-ღ დამაკლებს, მე რახა ვიყვა ზეთია?

336. ჩალხაის მარიემას

- ჩემო ბებერო ფანდურო, შენ კი ნუ დამიბერდები!
დაბერდა შენი პატრონი, შენ კი აღარას ერგები.
ჩალხაის მარიემაო, შენც კარგა ქალა ღბერდები.
ბებრებს კევსურებს მაშორდი, ქალო, ნუ დაიკელთები!
5 ახლა მეც გამიძმობილდი, ახ რა კარგუა გექნები!
თვალ-ჭრელო, ქოჩორ-ყვითულო, ქალ-ბატონებში ეთვლები.
გიგა ორ ბურდიაული, მეც გიანარლებს ვედრები:
მაგათ ჩემოდენ ვინ მისცა ოქროები და ვერცხლები?
კევსურობაზე რა მიჭირს? მტერს კი გულ-და-გულ ვეგლები.
10 თუნდა ძირს, თუნდა ზევითა, მე კი ჩემს საცდელს ვეცლები.

337. ოსმანს

აქა-ღ ჩამაჯე, ოსმანო, დროება გავატარათ.
არ გვაკლავ ბოთლის არაყი, დავლიოთ ჩქარა-ჩქარადა.
ვინც კა ქალი ხყავ ცუდასა, ქმარს ყველა გავაყარათ.
მანც ჩვენ გვკითხვენ, ოსმანო, ჩვენც კარგად დავაკვალათ.

- 5 აილით თავი, ქალებოთ, ნუ ხკითხავთ დედა-მამასა.
ქვეყანამ გამაილვიდა, აწ ძველ დროება არ ასა,
არჩიეთ აისეთაი, ვინც რო მოგივათ თვალადა.
კაც ბუზვად ერვენებოდას, ალვის ხეს ღვეანდას ტანადა.

338. გაცინებულს

- სამგზავრობა გაგებდე, ავდეგ ადრიან დილაო.
კარისას გარმამავალსა გზაში დამიხვდა თინაო,
ქელში ეჭირა გოგოსა არაყიანი მინაო.
დავლიე სამდღეძელოი, ბიჭურო, სად-რა ღვერინაო?
- 5 სამრელოს კარში ვინ იდეგ? ქალო, რამ გაგაცინაო?
შენ სხვათ ქვე რას გაუცინებ? ჯერ თავ არ დაგიხილაო.
ბევრჯელ გაწბილდა შენ' ელჩი, ბევრ-ბევრამ დაგიწუნაო;
ბევრჯელ დაღბრუნდი, ქალაო, გულ-ჯავრიანი შინაო.

339. სათითე

- ბესარიონის ფანდურმა იცის ლამაზად ჟრიალი,
პატრონ ხყავ გორ-შელმიონი, გუნებით დალატიანი.
აბეჩავ არხოტიონო, დრო ბევრა გამაიარი.
ბიჭურის დაბარებული ბევრად არ დაავიანი.
- 5 სათითე, შენ ხარ მოწამე შუ-და-შუ ნასევედიანი.
ეგ რო ოსმანას უამბე, სიტყვა არა თქვა გზიანი.
ქვესურისაკე იჯავრა. რამ მააცდინა ჭკვიანი?
ბიჭურის სამდღეძელოი ბოთლა ვსვით არაყიანი.
ვინც შენ გაგტეხას, ბიჭურო, მოკვდას ის გოდერძიანი!

340. საუკნიახოდ

- ქალებს რაი აქე გულშია, ნეტაინამც ქნა გაგება!
ქალი რო კაცთან დაწვების, საუკნიახო შადგება.
კაცმ რო ქელ გააჩაუნას, შაიშლებ-გადილაქება.
„ავდგები, — იტყვის, — შინ წაოლ“, ზოგს ნახევრობა მასდნება.
- 5 მაექექც ტკბილის ენითა, თან-და-თან შენკე მოწვება.
რა გათენება მოვიდას, მაშინ ლოგინიც დატკება;
ადგომა აღარ სწადიან, მკარს წამაიგდებს, ჩაწვება.

341. ვაშკაცის მაუწყინარი

ფანდურო, რამ შამატეალა ძახილი მაუწყინარი?
სუყელა საქმეს დამსწრალ ვარ, წყალიც დადგების მდინარი.
არაფერია ქალები, გამამაღვიძეს მძინარი.

- 5 ქალა რო შინავ წალალას, ეგთა ვაშკაც კი ვინ არი?
ნეტარ, რაი ას, ვაუებო, ვაშკაცის მაუწყინარი?
თოფი და კმალი ვაშკაცსა, მაგას ყვარობდეს წინანი,
კელზე საფუკრებ ჩაიცვას, ფეკზე დაიკრნას რკინანი.
გახედენ ცერებს, – გავიდეს ჯიკენი რქა-ჯანგებიანნი;
10 უკენ მისდევდას ვაშკაცი, ჯღანზე ფეკ-წრიაპიანი.
ესროლას, ვერას გამასჩას, დაბრუნდას გულ-ჯავრიანი;
იფიქრას ბევრი ვაშკაცმა, შინ მოვა თვალ-ცრემლიანი.

342. ბევრის დროს გამამცვლელი

ქალო, ნუ მიქებ ძმობილსა, – შენ' ძმობილ არაფერია.
მე ვიცნობ შენსა ძმობილსა, ბევრის დროს გამამცვლელია:
სხვასთან იკეთებს სხვის გულსა, პირად მასული შენია.
ნეტარ, რას ჭკვაში მაუდის, კაცო, გინება ჩემია?
5 რა გგულავ, სიავ-სიკეთე ადვილად გასაცვლელია.
შენ ბეჯით არა გეგონას, დამთმო ველარა ჩემია.
შენზე სიკეთი მჯობინი, ეს ქვეყანაზე ბევრია.

343. სიზმარში სანახველი

- ხუთშაბათ დაღამებადა ლოგინთ დაწოლას ველია.
გონთ მავე გაცინებული, ამადიოდეს მზენია.
შენი ჩვენს მასვლა, ძმობილო, ას რაკელ სანატრელია!
ვინ დაიჯერებს მასვლასა? სიზმარში სანახველია.
5 ერთხან მენახე მასული, თან მაგყვეს შუქნი, მზენია,
ქუდს მირგვლივ ესხა მასკვლავი თვალ-მარგალიტის ფერია,
კელში ეჭირა ოქროი ხუთმეტეიანი, ჭრელია.,
თან მახყვეს სამნი თავადნი, ჯვარ-შერდალ ესხა ჭრელია.
კელში დვირბინებ ეჭირა, მითხრეს: „მზე-მთვარეთ მთვლელნია.“

- 10 მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, ლექსები გამომელია.
ქალისა ბევრი ლექსობა, ძმობილო, არაფერია.

344. ძმობილის გაწირვა

- სამშაბათ გათენებადა თვალზე მდიოდა ცრემლიო.
გამაწირვიეს ძმობილი, მომაწერიეს კელიო;
გული ვერ გამომიცვალეს, ჯავრით იამბეს ბევრიო.
თქვენ' იყოს ბათირიშვილი! ძმობილ აღარ ას ჩემიო,
5 ახლა სამუდმოდ გავწირე, უნდა ავილა კელიო.
აწიდგე შენთან დამწოლი იქნების შენი ფერიო!
გულად ჩავიდა ნლომაი, თან-თან ამკადა ფერიო.
ლიშან თუ გელიშნებოდა, რო გამავიდეს მშენიო.
სოფლის თავ გადმავიარე, კელში მეჭირა ცხენიო,
10 შენ იდეგ ჭერხოს კარშია, სიტყვა მიძახე სენიო.
აწიდგე აღარ მოგიქდეს, ბიჭო, ჯავრება ჩემიო!

345. პატარა ამბავი

- პატარა ამბავს ვიამბობ, ჩონგურო საჟიჟინაო,
რაიც რო გითხრა, ისწავლე, შენც არა დაიცილაო!
უნდა ჩავიგდა გულადა ჩემი სალამო, დილაო.
-
- მე ვიყავ ქაჯთა სოფელში, გუშინ გათავდა კვირაო.
5 ვუყურებ ქაჯის გოგოსა, სწორ-ფრობა გამიპირაო.
არცა გინება მწადიან, — ქაჯ იყო, მაბილბილაო.
მე იმას გამოვეპარე, ეჯავრა, გამაწბილაო.
მცხეთას შამავეკე ბანზედა, ვერვინ მავკელე შინაო.
მარკედ ორ შაწუხებული, ხანდახან ამავშმინაო.
10 მკარ-გვერდზე შამავექადლე, დაღალულს დამეძინაო.
გონთ მაველ განარებული, სიზმრად მინახავს თინაო.
გარმავხენე და არ იყო, სიცოცხლე მამეწყინაო.
მაგასაც სხვისად უსმევაე ჩემთვი შანახულ მინაო.
ჯაბრობას თავი ვანებათ, ქალო, გონთ მოედ, თინაო!
15 თორემ ბევრი მყავს ნაცნობი, თუ გინდა გაიცინაო.
შენის გულისთვის გავწირე ოცდათორმეტი ბინაო.

ლექს სხვაზედ გადავაქციოთ, ბან მამეც საუიუინაო.

-

გარმავიტანე ქალაღდი, დავწერე ანა-ბანაო.

გაღმა სოფელში მაწვიეს, მასპინძელმ წამიყვანაო.

20 მეგულდიღების ქაღები, – თინა იქ აღარ მტანაო.

ღმერთმა მასპინძელს უშველა! მაღედ იქ მაიყვანაო.

მელიშნებოღა ქალაღდი, – შუქ დაღვა საკვამთანაო.

მასკვლავმა თენებისამა პაპიროს მამიტანაო.

ჩემზე კევსურებ ჯავრობღეს: „აქ რასთან მაითარაო?“

25 ზოგებ მითრევეღეს: „ღაწვეი!“ ქრთამ ვინამ გაიტანაო.

არ მეძინების, ქაღებო, არ ვწვები, ღმერთის მამაო.

სრუ თეთრად უნღა გათენღას, შინ წასვღა მეღულავ ზვალაო.

ცის პირიც შამაბეღენღა, კარი გააღა ცამაო.

მიაც ძალიან დამათვრა შარაში ლუღის სმამაო,

30 გაყრამა უწადინოღა, ვეღარცა-რის თქმამაო.

ახღა შენ იცი, ძმობიღლო, ღუშმანთა' შენმა ჭკვამაო!

-

ეღ ლექსი გამოგიგზავნეთ მე და ფანღურის კმამაო.

346. წიღის გაყრა

ღადინჯღდი, კევსურის ქაღო, თავ დაამძიმე თმიანი!

ძმობიღლთან წიღი გაყვარათ: ან ორთავ გვეყვანღას ზიარი,

ან საქცევ გამამიგზავნე, ან საყურ ზინზიღიანი.

347. ძელიმზანას

პარასკევ გათენებღაღა ღიღა ას ყინ-უღიანი.

ჩემს ძმობიღლს გამაუგზავნავ, ლექსი უთქვამის კმიანი.

ვალ უნღა გადავიკაღა, მაგას რად უნღა გვიანი?

შტოღლზე დავწერა ქალაღდი, კაღამს გახქონღას წკრიაღდი.

5 აბეჩა ძელიმზანაო, შავარღენი ხარ მკრიაღნი.

შუღღშიით გამაუვალო, სუ დახოღღ გუღლ-ჯავრიანი.

წელზე გრტყავ ლექის ნაჭეღდი, გამჭრეღი სპიღლოს-ტრიაღნი,

ნაღღესი ზუმფარაზეღა, სამსაღასავით ფხიაღნი,

ოქროს ვარაყით ნაღღები, შუ-ღა-შუ ნასეღღიანი.

10 ცხენ უნდა გყვანდას, ძმობილო, იორლა გულთი-მკრიანი,
კა ხქონდას მართულობაი, შუ-და-შუ ნასევდიანი,
ზედ იჯდა, ძელიმხანაო, კევსურასავი მტრიანი,
ფეკები უზანგაშია, ტრახტებს გახქონდას ჭრიალი.

5 ამაგის მალექსებელი ძირად ორ გოდერძიანი,
ზიარ სარგებლის გამსწორი, დუშმანთად ხამაზდიანი.
ჩემ გულ დაიწყებს ცახცახსა, თუ სად შულლ იქნა, გრიალი.
მინც იქისკენ გამწევედა, კაც რო ას ხთისშვილიანი.
შულლს აეგრ მამაწადინებს, მოვრალს რო მშავლისა ღრიალი.

348. სუყველაის გაწირული

5 სამრელოს კარში ჩამავჯდე, გამზრალი ორ, გაყინული,
აღარც ჯალაბთ მამიგონეს დაცილებულ-გაწირული.
ვაჟა რაიმ ჩამაჩინდა, ვით მასკელავი მაწილული.
ვთქვი, რო მაგას გაუკეთა გაჭრელებულ-გასირმული.
შენი სხვასთან წოლა მწყინდა, აკი დავწვი ჩემი გული!
მაშ, ისეთა ვისა უნდა, სუყველაის გაწირული?
ეგეთაი კარგაია, ნაღდ ჯვარშია შაწირული.

349. მოძულებულ ძმობილს

5 წაილა წინ-კადუს თავი კორკოტამა და ღვარმაო.
სამრელო ჩამამიშალა ჩამამდინარმა წყალმაო.
გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდიხარ, არაო!
ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო,
ქურდ-ბოზე ხარ, უნამუსოი, კმასა ვტეხ, აღარ ვმალო.
სოფელში ვინაც კაია, იმასამც აგაფარაო!
თვალით რო ველარ გნახევი, ზედამც რა დაგაფარაო!
დაგლივა აღადებულმა ჩვენის ძირულმა წყალმაო!
ქალაქის ბოლოს გაგიდა, ველარ გიტირას დამაო!
10 გიძივა თემმა, სოფელმა, ველარ მაგქელა დამაო!
პირიქითულავ ვაჟაო, შენ რაი-ღ დაგებარაო?
გეკვეხნა ქალაებშია: „სათითე გამიცვალაო.
არაყიანი მინაი ლოგინში მამიტანაო.“
რაქელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაში შაგეყარაო!

350. როგორი უნდა ქალი?

ლექსობა მამაწადინა, მწარეს ვიბრუნებ ენასა.
სიუფრე რაად უწერავ ქალას დაბალას, სქელასა?
სახლი აქვ გადარეული ძალღ-ღორის ხალხის ღენასა.
ნიაღვრე აეგეთასა სრუ ცუდ-მარიელ თელავსა.

- 5 ქალ ქმარს არ უნდა სწუნობდას, თორე გასცდების წერასა.
ქალ ერთს ქმარს უნდა დაზჯერდას, ვერ გამასწვდების ყველასა.
ქალ ღამით სიარულჩია თავის ჭირ-ბოროტს კელავსა.
ამაშინ ვისა-ღ უძახებს, უფერმ რა გაიკელასა?
ქალ უნდა აისეთაი, ღამით შინ მაიკელასა.
- 10 რასაც ეტყვიან ჯალაფნი, სრუ ყველა დაიჯერასა.

ეგ ლექს დაუბარებავ ლევუას, სვილის ფერასა.
ნამეტნავ არავისადა, – გეყურებოდასთ ყველასა!

351. როგორი უნდა ვაჟი?

რაკელ კარგი ხარ, ზაფხულო! როდის მოგვივა სთველიო?
ისით ღრო როდის მოგვივა, ილასტებოდეს ქერიო,
ბარში ჩქამობდეს ნამგალი, მთაში ელობდეს ცელიო,
ემზადებოდეს მკედარი, ნალებს იკრავდეს ცხენიო?

- 5 ვაჟი ჩვენს სოფელს ბევრია, მკრით მფრინავ-შეკარდენია.
ბევრია სხვა სოფელშიაც ბაგაზე დასაბმელია.
ვაჟ უნდა იყო ისეთი...

არ აშინებდას ხანჯარი, ფოლადის სათითენიო.

მთვრალად დაიწყებს კვეხნასა: „სახელ თუ ვერა ვქენიო.

- 10 უნდა წავიდე ღილღოსა, ცხვარი მყავს მოსასხმელიო.“
მთვრალმა ბევრ იცის კვეხნაი, რო მოფხიზლდების, ძნელიო.

ამა ლექსისა მათქვამი ანგრილი, ხახის ფერიო.

აღარ წვებიან ქალები, სახელ თუ ვერა ვქენიო.

352. როგორ ვაჟს უნდა ქება?

ვერ გადავშჩი ლექსობასა, ქალებ – მირგვლივ ღენასაო.
იმას გირჩევთ, ქალებო: მაკარით ენასაო!

- შინ დასხეთ ჭკვიანადა, თავის მამის კერასაო!
თავის საქმე გააკეთეთ! ვერ გასწვდებით ყველასაო.
5 ძლივ მეელით გაზაფხულსა, ჭალებზე დენასაო.
ძალად ფეკზედ დააყენებთ, ვისაც ღნახავთ ქერასაო.
ქება აისეთას უნდა, ტანად ღგვანდას ჯერანსაო,
ხალხჩი დევერია ხქონდას, შულჩი ღგვანდას ელვასაო.
10 რო გაიგებთ, არ იწყინათ, ნუ დამიწყებთ ზვერვასაო,
თორე კიდე გაუჯავრდები, დაგიცხადებთ ყველასაო.

353. სასალდათოს

- დაბერებულხარ, წიწმატო, ველარ მაგასწვერ მხალსაო.
მამწყინდი ყვავილიანი, აღარ მინდიხარ ქალსაო.
საბოსლომ ჩამამაბერა, — ნიავ სცოდნია მთასაო.
5 მზეი საძელეს არ მადის, ჯუთავ, არ გავლებს თვალსაო.
თუ მახვალ, გაგაძმობილებ შეთეს, ი ჩემსა ძმასაო.
ბევრა ქალ გამავაქედლე შენის ოთალის კარსაო.
ყოფილხარ სასალდათოი, ადა გენაცვლა ტანსაო!
ქვე გასწირავა დიაცსა, ლამაზს ბერდიშვილთ ქალსაო?
10 არ გაგიტევენ სოფლელნი, გამავაქსნევენ ჯვარსაო.
მამა გყავ დავლათიანი, ქორას დაუკლავს კარსაო.
მამწყინდი, აღარ მინდიხარ ჯუთას მებოსლეს ქალსაო.

354. სალდათში მიმავალს

- მაგიდის სალდათობაი, ოც დაეჯარა წელია,
ჩაყარან მამამაღლებმა, კენჭ ამაგქონდას ჭრელია,
ჩვენ ნაჩალიკის კარზედა მალ-მალ იცვალა ფერია.
5 გაგილუბდების ლურჯაი: ვინა-ღ გიჭმოს ქერია?
საურჯულოოს გათქმული ქისტისეული ცხენია.
შენს დედას შაწუხებულსა აღარ შრებოდას ცრემლია.
რას იქამს ჯარეგიონი, კმა არ სწვდებოდას შენია?
დაგიბევრდებისთ დუშმანი, დაგიხვავდებისთ მტერია.
10
სამრელოს კარში ჩამავჯე ამაგ ლექსაის მთქმელია.
მარკელ ორ შაწუხებული, აღარ მშრებოდა ცრემლია.

355. ქმრის დაწუნება

ჩემდ რო უუბნავ სწორებსა (ვაჟ დედას ქალაისასა!):
„გაკახებებასა აპირობს, დაწუნებასა ქმრისასა,
თავით ბედევდა წასვლასა დედა-მამისა, ძმისასა.“
თავით როგორ წაუვალის გაზდილსა ქალთა-მზისასა?
5 წაუალ გუდამაყრელსა, პატრონს ბევრაის ცხვრისასა.
გამოგიგზავნით სიძესა, გადმამთუთრესა მთისასა.

356. წყემსობად

ჯალაფნ მლალვენ წყემსობად, დავალამებ დღეესაო.
ნეტარ, როს-რა დაღამდების? ამოვხედავ მზეესაო.
შინ რო ავედ, დედას ვხკითხე: „სტუმარ ვინ იყვ ჩვეენსაო?
კეესურს რაიმ მივაფერე, მაიქნევდა კეელსაო.“
5 გადავხენე, ჩიხა სვემდა სადღეგრძელოს ჩემსაო.
„მადლობელ ორ“, მიაც უთხარ, ვერ გეგო სხვეებსაო.
„ბაჩას რად არ ათამაშებ, რად არ აჭმევ ქვეერსაო?
რად არ გამუკვართავ ძუას, რად არ უშლი კეელსაო?
შენ გშურობენ სოფლელები, შენს არ ლევენ სეენსაო.
10 რახან მოკვდა, წამოხვიდი, გაგირევენ ცხვენსაო.
ჩემსა სანთელ-სამარხშიგა სტუმრად მოხოლ ჩვეენსაო,
გარმოგაწვდიან ფანდურსა, მიეწვადე შეენცაო.
ჩხუბს გაგიქდის კეესურები, მოგიმართავ კეელსაო.
რახან დასწვა ქალებსთანა, გადმოგაშლი ბზეესაო.“
15 საიქიო გავიცადე, — „ეგია“, თქვეესაო.
ნეტარ, ველარ ვიცნობაე სანდაურსა ჩემსაო?
იქავ წოლას დავიწყებდი, დავხფიცებდი მზეესაო.
ბევრი ღუშმან გაულაღდა. „ეგ უნდა!“ თქვეესაო.
ყველას მოუიდას ეგრე შენის გულის მღეესაო!

357. მწუხიარე ძმობილს

თუშია ჩემი ძმობილი, მეწინაე ხყავ ცხენია.
ამბობენ მწუხიარესა, ნაჭრევეებისგან ჭრელია.
არ მახკვდე, კეესურიშვილო, — გაგილაღდების მტერია.
მახკვდები, დაიკარგები, არვინ მძებნელი შენია.

- 5 ამბობენ სალდათობასა, აიქ წასვლა ხო ძნელია.
წავიდას, ვინლა დარჩება ამა კევსურის ფერია?

358. საყვედური

- დამიძველდა ბუზიკანტი, არ მიმიდის ქართულიო.
ბევრა მაშინ დაობარე, როსაც იყო მართულიო.
ჩამოვჯვდი ეზოშია კმელა გორით მასულიო.
ველარ ვნახე გამართული, დამეფარა ნაფთულიო.
- 5 როს-რა მოვა გაზაფხული? იმღერებდა დასტურიო.
თუ გეგულა წამოსვლაი, არაყ გედგა ნაწურიო.
ნეტა, სად-რა წაგივიდა ე სთველი და ზაფხულიო?
სიკვდილთად გამაპარულო, არ მაქვ შენზე კა გულიო.
უნ წავიდა თიანეთა, ქალ ოჟურად მართულიო;
- 10 უნ შავილა საჩივარი, გამამივა პრაკულიო.
შენ გეძახდა სოფლელები: „ქალაღდ შენზე მასულიო.“
აიქ დაგაჭერიებდი, ბორკილს ედგა ჟღარუნო.
წყალ იქ მიდის ალაზანი, მშავ-კევსურეთს ნაწურიო.
ტუსაღების საჭმელადა, შენაც იცი, რაც პურიო.

359. დღე თუ ღამე?

- ბევრაი ამბობს ლექსებსა ცუდსა და წარა-მარასა,
ვერვინ გიამბობს, ფანდურო, მართალსა ჩემისთანასა.
-
- დღეი ჯობა, თუ ღამეი? ვაჟებო, გკითხავთ ამასა.
ბარემც კარგია ღამეი, სინათით დღეი ძალავსა,
5 მუშათად სამუშაოდა, სარჩოს შინ მოსატანადა.
სუ ქვეყნის გამნათობელი დილა მზე შამოხფარავსა,
მააშრობს დილის ცვარ-ნამსა, მალლა მთას, დაბლა ჭალასა.
რა თენების დრო მოვიდას, მწყერ ყანას ეტყვის ლალასა.
მაგრემ არ იყოს ღამეი, ეგიც ღმერთმ დაიფარასა!
- 10 ნაქნარსა ქვეყანაზედა რამთენ სიუფრეს მალავსა!
ნამეტნავ ქურდებისადა: ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
დღისით ნიაღვ ვინ იქამს საქმესა ეშმათანასა?
სამადლოს საქმეს რას იქამ ქალ-ვაშსთან ელჩისთანასა?

- 15 რა დადგას ღამის ღვიადი, მზე რა გორს შეეფარასა,
რახან დაქშირდან მასკელაენი, ბევრს უხარიან ქალასა.
ძმობილისაკე ღამინობს. ძნელად რო დეეშალასა.
დაამზადებდა მინასა, ჯალაფთად მონაპარავსა.
ვაჟ პურის ჭამას არ უცდის, გააბუმბულებს ჩალასა,
აკდების, ლოგინს გაიშლის, არ უცდის პურის ჭამასა.
- 20 ქალ მიდის ნელის ბიჯითა, არ ააჩქამებს ჩალასა.
ვაშკაც კი შვრინავს ტკბილადა, სძინავს, ატყუებს ქალასა.
მივა და გამაადვიძებს, არას დაღლევედა ხანასა.
რა შულამის დრო მავიდას, საუბარ გაიშალასა.
ბოთლით დაღლევენ არაყსა, „გუნება შეგვიცვალასა.“
- 25 ყბა რო ყბას გამაეტოლას, მკერდი მკერდს დეეკალასა,
გააკშირებენ კოცნასა, პირიდგან ნერწყვის პარვასა.
ადრიდგეს ნაცნაური ხყავ, მღობას აღარას მალავსა.

—
ეგ ლექს დაუბარებავ კახეთი(თ) სალამქანასა.

360. რა უნდა სიყვარულს?

- მე-დ' შენ გვიყვარდა ერთურთი, გვატკობდა შექარივითა.
მა შენსა-ჩემსა შუაში ენან ღვან ჩაფარივითა.
მაგას შენ ნურას გახყვები, გასცილდი თავს ქარივითა.
სიყვარულს დამალვა უნდა მაპარულას ცხვარივითა:
- 5 გამაჩინდეს, გლოვნა უნდა უკეთიას მკვდარივითა.

361. მთას-იქითელა ვაჟას

- მთას-იქითელა ვაჟაო, თავის ლოგინჩი გძინაო.
შენ' ავადობა მიაბბეს, ნეტავი მოგარჩინაო!
შენთან დამიდგა ლოგინი, შენ მკლავზე დამაძინაო,
შენებ ნაუბრებ სიტყვები აღარამ დამაცილაო!
- 5 ვითაიც დავწევ, ვიგონე, გულს ცეცხლი გამიჩინაო.
ქალი ვარ სამრელოჩია, აღარ მივდივარ შინაო,
შენს მოლოდინზე დავმალე არაყიანი მინაო.
თუ ეგ გაგვიგეს ბებრებმა, არ მიგვიტევენ შინაო.

362. შენაც გარმადი

მთაზე გადმოდის ღურბელი, თოვნასა გარმახყრიანა.
შენაც გარმადი, მაგელი, სხვები რო გარმადიანა?!

363. ძმობილის ამტერება

აის კი აღარ მეგონა, ღუშმან თუ გამაჩერებდა,
ჩემს ამარჩეულს ძმობილსა კაცთენა ამამტერებდა.
ბანისას გადმაიარა, ქვას ქვიშასავით მტვერებდა.
გაუჯავრებავ ღუშმანთა, სისხლი ღაჯიას ფერევედა.

364. სიკეთე წყალში

დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, ახლებს ჩაგიდებ ლარებსა,
ეხლად გაიმბობ ლექსებსა თემებში დასაბარებსა.

რამოდენ ანაბარი აქვ ვაჟკაცებსა და ქალებსა!
ერთმანეთს მიხყვ-მახყვებიან, ბნელს გაივლიან ღამესა.
5 მაგარ პირობა შაკარით, ერთმანეთ დააკვალეთა!
თუ მაიგონებთ სიკეთეს, ბოლოსაც გაიტანეთა.
სიკეთეს გაისწორიეთ, დახკვლიეთ, ხალხო, მდარესა.
მემრ მიაც მაღლზე დავდგები, ზოგთ ვამძობილებთ მთვარესა.
ზოგს ღოში მარილს გაურევე, დავახვრეტიებ მწარესა.
10 ზოგს კი არ უნდა პატიჟი, ლოგინს გასწირავს ცალესა.
არ მამწონს სიდიდური, ვერ ეხვდები წარე-მარესა.
ვირჩიე ლემადის ქარი, ღრუბლიანს გაადარებსა.
არ გაიგია, კევსურო, ქვე რაკელ დავაბრალესა?
ჯავრი(თ) ჯაყ დავდვეს, საწყალო, აღარც ქვე დაგინანესა.
15 შენი სიკეთე ნაქნარი სრუ წყალში გადაყარესა.

365. გადარყვნა

კვირაეს გათენებადა დაღბერნე, ქარო მთისაო!
დაგიკრავ, ბუზიკანტაო, წარა-მარაის ჭკვისაო,
კას ვაჟკაცივით მაგარო, შაყრილო ნიგვზის ხისაო,
ღლიანს ქალივით კობტაო, სრულ ჭრელის ქალაღდისაო.

- 5 გადარყვნაია მასული ქართველისა ქალაქისაო.
ეს ხალხიც გადაირივა ბარისაი და მთისაო;
სრუ გადაირყვნა ქალები, ალლო აიღეს მგლისაო:
ღამით დადიან მირგვლივა, ციცა რო თებერვლისაო.
ქალებმ მიუღით ბოთლაი, ვინაც-ა თქვენის ჭკვისაო,
10 ვინაც გაგიგლეჯს ფარაგსა, ადვილად გახჯნის ღილსაო.
ვაშკაცას მეფარაგესა მიწაიმც ჩამაშლისაო!
ცრემლი ნუ ეღირსებოდას ქალისაი და ზღისაო!
კაც კი ნიადე კაცია, – ბრალია ქალებისაო!
ვხედავ, რო გადიდებულხარ, ჯოყარო ყამირისაო.
15 საჭიროს არა გეგონას კოხტა ყენება თმისაო,
ზისცვრით კელ-პირის ბანაი, თეთრება თორ-პილისაო.
ეკლესიაში, ქალებო, თავის წადინით სდითაო.
გიხარისთ ჯვარის წერაი, დახურვა გვირგვინისაო.
გიხარის აძრახებაი, გვერდი დაწვენა ქმრისაო.
20 გაიკვირიდით ყველამა მზეზე სიარულ მკვდრისაო.
თავის თავისგან გახფუჭდი, რა ძალ გეტანა ხთისაო?
წინავ ამბობდეს იმასა: „კარგია, არა სჭირსაო,“
საყვავ-ძერაედ გაკდილო, ნაყვანო კაის ყმისაო,
წამაგიყვანა შინითა, გავლივა ტირილითაო.

366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი

- გასაოკრები არაყი მაინც გულისას მათქმევსა,
მემრ ხალხის წარა-მარაი ქვე რაქე უფრა მაზნევსა!
დაბევრებულან ღუშმანნი, კაცნ საჯავროზე დადგესა.
ერთხან გაბედეს ღალატი, მაგრამ ვერ გააცხადესა.
5 იქავ ფერობა მაუნდა, კევსურიშვილ რო ცადესა.
კაის მენდობე ღგონავის, გული შინისკე აწევსა.
საუღუმლოდა ქალაი ბოთლით არაყას ასმევსა.
ღღეს ერთად დააღამებენ, ღამითაც ერთად დაწვესა.
ნეტაი გამაგებივა, რომელს-რა გამაარჩევსა?
10 ჭკვაში კი არა მაუდის, ელჩში აღარას ათქმევსა.
მე შენ' ველარა გავიგი, ვაი ამაგის დამდესა!
ქარს ღგვიხარ მაღლის მთისასა, წყალს ღგვიხარ ჩამანადენსა.
ღღეს მახოლ ჩემთან, – ჩემი ხარ, ხვალ გულს სხვაკნისკე გაგწევსა.

- 15 აღზავ, შე ქისტის გოგო! ძმობილი გამაგართვესა.
ნეტავ თქვენ იყვნათ კარგადა, სიცოცხლეს მაგიმატებსა.
დაბადების დღეს გამავედ, ან ქება რაღას მარგებსა?
ზოგებ ზომ მაინც მიცნობენ, ზოგებმ თუ ბრალი დამდვესა?!

367. მკვდარი ღობილი

- წამავედ მინდორშიითა, მყვანდა ლურჯაი ცხენით;
ნაღობის კარზე შამაკე, კართაზე მამჩეს თვალნიო.
ნაღეღობ გამამეგება; თვალ-ცრემლიანი არიო;
დაჯდა, დამიწყა კითხვაი: „როგორ გავიდა ცხვარიო?“
5 – „ცხვარან კი კარგა გავიდეს, ჩემ ნაღობ როგორ არიო?“
– „შენ ნაღობ როგორ იქნების? სამის კვირაის მკვდარიო.“
ჩამამეშილა კელ-მუქლი, დამედვა ოფლის ნამიო.
– „ეგიმც არ გეთქვა, ბებერო, ის გეთქვა: „სხვაკან არიო.“
10 იქავ მალოდინ მქონიყო, – მავა სადაცა-ღ არიო.“
დავბრუნდი დაღონებული, ცრემლი დავრეცხენ გზანიო.
ნაღობს მავართვი გარმუნი, მანათ გავიღი სამიო.
„ვაიმე, გასაოკრებო, კელსაც მაგყრიან სხვანიო!“
ნაღეღობს სატყავკაბეი, თავზე სახური შალიო.
საგონის გონობაშია ჩამომღევიყვა ხანიო.
15 გავზენე, გადაშლილიყვა თორმეტ ბინაის ცხვარიო.
გაზაფხულზედამც დამღევედა ალაღებული წყალიო!
ან ზვავემც ჩამამაგდებდა, რო დალხვებიან მთანიო!

368. მკვდარი ძმობილი

ქალებს ბედრიანაებსა ქვეც მაუვა ძმობილია.
მე კი რაკე გადამიწყდა ქვესურაის ლოდინია?
აღარც იცის დღეობაი, აღარც ღზინი, კორწილია,
არცა-ღ მაგონება მწადის, – უდგა მიწის ლოგინია.

369. უკულმ სირბილი

ჩავიკარ, ჩემო ფანდურო, ჩავატანიე ყიჟინი.
რაად იციან ქალებმა სამრელოს კარჩი სიციინი?
ძმობილისაკეს წამოვლენ, რახან მოვიდას ძილ-პირი.

- 5 შინისკეს დაიქცევინ, რო შამაიძურის ცის-პირი.
თოლმ თუ მასწვრა გზაშია, უკულმ იციან სირბილი.
შინ დედა გაუჯავრდების: „არც სრუ იცია სირცხვილი?
ჩამაგიშილა მიწამა! გადაგკეკია ცხვირ-პირი.“
ქალ უფრი პირით ირიდებს, ტყუილად იცის ქვითინი:
„ბანზეით ნაწოლ ჩამოვქე, შინ მაშინებდეს გირწყილნი.“
- 10 სუყველა მართალ ვიამბე, ტყუილს არ იტყვის დიჩინი.

370. ნეტაინ გამაგებივა!

- აის მასკვლავა ჩემია, მართო რო დავა ცაზედა,
ჩახედვენ არხოტიონსა: სად-რა წევს, ვის-რა ბანზედა?
ნეტაინ გამაგებივა, ქალა ვინ უწევს მკლავზედა?
არ უნდა ბევრი პატიჯი, მავლენ ერთ სიტყვის თქმაზედა.
5 ლურჯას უძლებენ ქერითა, თივას აყრიან თავზედა.

371. მიბრუნებული

- მიბრუნებულს გავალექსებ, ორს კვირაეს ნადგომია;
პატრონი ხყავ შავ-წვერაი, ბევრას ქალსთან ნაწოლია;
სიბერემ დამიახლოვა, დამიხვავდა საგონია,
ახლა სიშავე მაწუხებს, ეგიც ჩემი საგონია.
5 დასალუპავენ ჯალაფნი მყონ, – არ მამართევს საპონია,
რას-რა ბძანებას მაგვიტანს ჩვენ უჩიტელ სამსონია.
ქალაი ხყავ ბლალოჩინსა, სახელ ხქვიან ალონია.
ახლა ბლალოჩინ ქალს მამცემს, გავკლებ თემის ბატონია.

372. შუალამეთ მდინრებს

- იძახე, ჩემო ფანდურო, იცი ლამაზად ყიჟინი,
ჩაგისხი თითბრის ლარები, აგასხი ოქროს ზინზილი.
რა ალლოი აქვ ქალებსა სამრელოს კარში სიცილი!
შავ შუალამეთ მდინრებო, არ იცით სახელ-სირცხვილი.
5 შინისკე დაედინებით, რახა გაიძრას ცის-პირი,
გალვიძებსთ ჟამ-უჟამოთა ჩემის ლურჯაის კვიკვინი.

373. ქალი წყალზედ

ცივ წყარო გადმავიარე, ქალი მჯდარიყო წყალზედა;
თავი მავსთხოვე, არ მამცა, შორს მამიწერა ქვაზედა:
„კარგას ვხყევივარ ვაჟკაცსა, კახეთ გავგზავნე ცხვარზედა,
ვერ უღალატებ იმასა, შავით არ დავჯღღე ძმაზედა!“

- 5 – „შენ თან წაგიყვან, ქალაო, გამაუდგები კვალზედა,
მიაც იქ მიმავალი ორ, საც შენ დავსომენ ჯარზედა.
მაშინა რა მეშველების, რო გიგორებდან მკლავზედა?
ვერ მავიჭირებ ტირილსა, ქუდს დავიფარებ თვალზედა.
მავბრუნდებ, ისევ წამოვალ, მავეთხევ თავის ცხვარზედა,
10 შავათამაშებ ლურჯასა მაღალს ჭორმეშოს მთაზედა.“

374. დედის ერთას

ძმობილო დედის ერთაო, სად რა-რა ღბრუნავ ბანზედა?
ნეტავი წამოგიყვანა, შამოგავლია მთაზედა!

მოგვევარა ჩემი ამბავი, რო ნარეობა გაბედა!

მიწაიც არ დამაცილებს შენთა კბილთა და ბაგეთა.

- 5 მაშინ რაღა ვქნა სულეთა, შენ თუ სამღერლად შასდევა?
ამაშინ მამიგონიდი, თუ სადმე ჯარზე გახვედა,
შანდობა მანც უთხრიდი ყანწსა არაყით სავსესა!

375. მაშინ და ეეხლა

ყანაზე მადის ნათრამნი, ქალების ქუჩას ნადენი.

თქვენ-ფერებ მათუშკეები გოროდში დადის რამთვენი!

მაშინ კარქ ვიყავ, ქალაო, როსაც არაყით მათვერი,

ღამით რო მიყარაულე, ქალო, რო ანთი სანთელი.

- 5 ეეხლა გამიორგულდი, ძღრენ რათა სჭამე რამთვენი?

376. ჯობილობით

მთაჩი გაეხედენ მთიბელთა, — იმათში არ ერეოდი.

შენითა ჯობილობითა ქმარადა მენატრებოდი.

სიტყვაი შენი ნათქომი სიტყვაჩი არ ერეოდი.

—

— შეილი ვარ არხოტიონი; ქალო, რად მაშაირებდი?

5 თუ უკვენ გამამიდგები, კარზე მაგივალ ღამითა.

– შენ თუ ჩემ საქმარეი ხარ, მალლა შაიბი კმალისა!
წამავალ საარხოტივნოდ, უკულმ გადმამყვას ჯვარიცა!

377. თეთრს ცხენოსანს

ჭალაზე რომენ შამასჩნდი თეთრი ქორაის ცხენითა?
შამააქდინე ქავეის კარს! ქალი გაგიძღებ ქერიითა.
ქერიითა, არა ქერიითა, მარგალიტიითა ჭრელიითა;
აგისხამ ბუა-ფაფარსა სამკაულიითა ჩემითა.
5 ცოლად კი არ წამაგივალ, მამა ღამისვა მუკლიითა.

378. ტივლად

მე ვთქვიდი: „კარგი ქალი ვარ, არა ვარ საძრახიანი,“
შენგან დამეთქვა, ვაჟო. დღემც დაგიბნელა მზიანი!
სახლიმც დაგჩება ტივლადა მორთული, სარათიანი!
ჯოგიმც დაგჩება ტივლადა, კარს გიბავ ნალ-უსმრიანი!
5 ცხვარიმც დაგჩება ტივლადა, მთას გიდგა თვირთვილიანი!
ცოლიმც წავივა შინითა მტირალი, თვალ-ცრემლიანი!

379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს

ცხენ აქის ჩამავლიე, თაქალთო-უნაგრიანი,
ზედ ქალი გადმაგიჯდები დარალა ყვითელ-თმიანი.
საცოლედ გამაგყვებოდი, არ ვიყვა კვეთილიანი.
კვეთილობასაც არ დავსდევ, გზა მეშორება ტიალი.
5 იქნება არც კი მიკადრო, შენ თავადი ხარ ჭკვიანი.
შენ თუ თავადი ბძანდები, მე ხო მამა მყავ ჯვრიანი?!
წავალის-დ' აიქ დაჯდები, საცა გზა მისცემს მტრიანი,
ლეკს მახკლავს, მასჭრის მარჯვენას, მოვალის სახელიანი.

380. სხვათა ენათა მიმყოლს

აის ქალა ვარ, ვაჟო, გუშინ რო შენ არ გინდოდი,
შენსა კარსა და საკვამსა ქარივით ვეცვიუბოდი,
დაფანჯარაულ ეზოთა მუკლის-კერით ვუბობდებოდი.

5 შენ თავს კი არ იბრუნებდი, ბატკანსავითა ხტებოდი,
ხვეებოდი სხვათა ენათა, შინ ჯალაფთ არ ენდობოდი.

381. ცრემლები

ნისლი წავიდა ცისაკე, ნამი შაბერტყა ქარმაო,
ჩამოაბნია ცრემლები შაწუხებულმა ქალმაო.

382. პირის უტეხლობა

ვაიმე, პირსა ვერ უტეხ დედა-მამასა, ძმასაო,
თორ შინაც მოგივიდოდი, არას ეხკითხევი სხვასაო.

383. გაფოთებული

დავბრუნდი გაფოთებული, შევღგმე თავისა თავსაო:
რად არ ჩავიცვამ ბეგთარსა, წელზე შავირტყამ კმალსაო?
ავხკაფავ გველებურადა მე შენს შინ წამყვანს ქმარსაო.
ესრე უცადათ ერთმანეთს, ერთუცის პირობასაო.
დაგვითქმენ ჭორსა, საძრახსა. ნუ ჩამოვიტანთ თავსაო.

384. ცოლის წართმევა

5 მე აის ნუნუაი ორ, ცხენს ვზიორ თავის ნიშასა.
გავბედე მითხოვლობაი, გზა დავისწავლე მთისასა.
ლეგ-ლუგას ჩოკას ჩავიცომ, ლეგაის მითხოვლისასა.
ქალო, საქმარეს მაგიკლავ, ნაგებსა ბასრის ქვისასა,
ციხეს მარჯვენას მივაკრავ შენის უფროსის ძმისასა,
ჩამოდიოდას ნაწვეთი, ლიბუს აღნობდას ქვისასა.

– ვაიმე, ჩემო ნუნუავ, სიტყვას რად იტყვი ბრევასა?
შენ ცოლს ქვე სადით წაართომ ღარიბი კაცი მდიდარსა?

385. საყელო

მდიან ჯორობაშია. გამიშვი, ჩემო მშობელო!
სხვა კი სრუ ყველა წავიდა. შენც წადი წუთისოფელო!

5 წინ-წინ რო დავწევ ქალსთანა, მაშივ დაეძიე საყელო.
შაიშალ-გადაილაქა: – „რა ხქენ, შე ვირის ნაშენო?
რად ჩამომართვი კაწრითა სირმაით შაკრულ საყელო?
გამიჯავრდების დედაი. ბნელაში როგორ გავკერო?
გამოვალა-და ვიძახებ, მთელს ქვეყანაზე მაგფენო.“
– „მაგას ნუ იტყვი, ქალაო, – ნემს-ნაჭერთ მია მოგცემო.“
10 ვუძახე ლაშარის ჯვარსა: „ჯვარო, ველარას მიშველო?“
– „თუნდა ფეკითაც მავიდას, შე არაი მაქვ საშენო.“

386. ფარაგის ამბები

ეგ რა ვაჟკაცის წესია ქალის ფარაგის ამბები?
ზოგ-ზოგას ვაჟას ღგონია: „ემაგით წინ-წინ წავდგები.“
ის კი არ იცის საწყალმა: „ემაგით უფრო წავკლები.“

387. მოლოდინში

ორშაბათ დილა გათენდა, ბუქქსა ზიდავს ქარიო.
სტუმრისა მაქვ მოლოდინი, არ მავიდა მგზავრიო.
ჭერხორჩით მამედინა ამბის კითხვა, ჩქამიო.
ქელჩითა დავისრიე ნამტენაი-დ' ტარიო.

388. მეფარაგეს

5 ვერ ამომიხოლ ენითა, ნუ ამეკიდე ქალასო!
ეირში ყანა მოგიქნავ, აღარსად დაგიგვალავსო;
დასთესე დაუთესაეი, აღარვინ დაგიფარავსო.
ყველაი ამბობს მართალსა, არავინ დაგიმალავსო.
შენ ხომ არ ინდობ ქალებსო, მერუყე ფურ თუ ყანასო.
სიმართლი ხკითხე, კევსურო, თაიასა და თალასო.
ამბობენ დაფოლებულსა შენს ნასწორფრალას ქალასო;
ქელ-და-ქელ უქსნი ფარაგსა, სწავლულ ხარ ანაბანასო;
შაგიშინებაე ქალები, გამბობენ ხათბალასო;
10 გვერდი ნაწოლებ ქალებსა წახკიდებ წარა-მარასო.
გინდა ძალიან გეწყინას, ხეს გავსთლი შენისთანასო.

389. ციფირად დაწერებული

ქალი ვარ შადელებული, ტანჩი ვარ შაკერებული;
ვაშკაცი კელა შამდგარი, თმა-ჩუბა-დაყენებული.
ქება რად გინდათ, ქალებო? პირზედ აქვ დაწერებული.
შამიქით აისეთაი, რო ღირდას საკსენებელი,
5 კაცთაგან ატეხილ იყვას, სწორ-ფერთან აღელებული.
მზესა ღვაგ ჩემი ძმობილი, დარს მავა დაშვენებული,
ქურდ-ბოზეთან წილი არ უბე, არც თავ აქვ გაფერებული.
ნაღლია გარმოწურული, ციფირად დაწერებული.

390. ღილის ქსნას დაჩვეულს

აიმა მთასა გახენე, — ნაქარ გადმოაქვ მთათაო.
რას მეშარები, კევსურო? რაზე წამკიდე შარსაო?
შენ თუკლად დაჩვეული ხარ სწორ-ფერის ღილის ქსნასაო,
ქალების გამჩვენებობას ენა გაგიგდავ ყბასაო!
5 მე შენისთანა კევსურსა არ ვეყრებოდი გზასაო.
გზის თავზე გადაგცილდები, მაღლა ავიტან თავსაო,
ფეკზე ჩავიცვამ ჩუსტებსა, აღარ ვიკადრებ ჯღანსაო,
ჩავიცვამ დარაიასა, არ გადავხენებ შალსაო;
წაუვალ აისეთასა, წყლის კვალა სვემდას ჩასაო,
10 არ აკეთებდას საქმესა, იმსახურებდას სხვასაო;
ვერ შეეყრები გზაჩია, ცხვარივით მოგჭრის თავსაო.
წელზე აისხამს აბჯართა, თემლაკს შეიბამს კმალსაო.
აღარ ვიანბობ ლექსებსა, სრუ მაონებებ თავსაო,
გაგწირავ, კევსურის შვილო, შენ დაგანებებ სხვასაო.

391. ზრიალ-გრიალი

ორშაბათ გათენებადა ცრემლმა მაილა კრიალი.
გადმოვიტანე ფანდური, ლარმა გაილა ძგრიალი.
ანდრეზად არ მოდიოდა მაგოდენ ზრიალ-გრიალი,
ქალების მიდენ-მოდენა. ღამე არ არცხენის ტიალი!
5 ვინ ვის გყავს გამარჩეული მერდლიანი და ჯვრიანი?
სითაც რას შეაქებ, ვისაც გულ უბე წყლიანი.
ქებაი იმას შახკლების, ქორ-შავარდენ-ა მკრიანი,
სულ ყველას გამეტებული, ქალ-ზალში ნამუსიანი.

10 ყველკან პირ გაუწბილებავ, ამომავალი მზე არი,
თუ კიდევ სად რა გავიგონ, სიტყვა იყურან გზიანი. —
ეწ ღრუბლიანში ვიამბე, მაშინ იქნების მზიანი.

—
ამა სიტყვების მათქვამი აქიმის ქალი ჭკვიანი.

392. ელიზბარა

ბებერო ჩემო ფანდურო, საშიბის გიდებ ორლოლსა.
მე დაბერებას ვაპირებ, შენ მაიმატე ჭკვა-გონსა.
წყალს იქით ელიზბარასა, ჩემს ძმობილს, ვინ ჯობ გოგოსა?
არ კადრობს თათის ძველათა, ბანზე ჩუშტებით გოგავსა.
5 ყელ-ყური მთვარესავითა, თვალებ შაუგავ კოკობსა,
ყველასთან არას დაწვების, ზოგ-ზოგიმც მაეწონასა.

393. კერაჩი შატანება

ძმობილო, ძმობილის მზესა, სხვას ნუვის ეძმობილები!
შენსა მომკლავსა, ძმობილო, შვიდს წელს არ დავეზავები,
გზაჩი ჩაუდგამ საყურსა, ირმულად ჩავეპარები.
თუ აიძანაც ვერ მაკლა, კერაჩი შავეტანები.

394. შაპირებული

ხუთშაბათ დაღამებადა ძმობილს ვარ შაპირებული.
არცაით წასავალია, საქმეა გაჭირებული.
აღარცა მიშობს დედაი, ბერია გაფთხილებული.
დიდ-ხანი, არა ვყოფილვარ ძმობილთან დაძინებული.
ის არ გეგონას, ძმობილო, ნდობა აქვ დაცილებული.

395. ურიგო წოლა

გარმოგიტანე, ფანდურო, დაგიკარ, მამახურაო.
როდის-რა მოხვალ, ზამთარო, ლექსებში გაგაკურაო?
ვინ-რა გასწავლა, ქალაო? წოლაი არა გგულაო?
რად არ დასწვები რიგზედა? ქალო, რას გულ-აღმ ღბრუნაო?
5 რო შაგხვდას დედის გაზდილი, ა მაში(ნ) რაღა გგულავო?
რა კარგ გყვანიყვა ძმობილი, ფარავ რო გარმაგხურაო!

ქალის ზედ წოლა რად მინდა? საღამოს დავიხურაო.
როდის-რა მოხვალ ჩვენშია, თემებში საფეკურაო?

396. გულზედ მოსული

5 მზე-ბუღობაჩი მწვიმელო, ზაფხულსაც მოემატებივ,
ქალი ვარ გულზედ მოსული, ენაჩი ნულამც ჩასდგები!
მთიბელ-მომკალჩი არ წავალ; თუ წავალ, აღარ დავდგები.
გზაჩი რომ შამხვდე, ძმობილო, აგძრახდებ, აღარ დავდგები.
ჩვენში რომ მოხვალ სტუმრადა, შენთან კი აღარ დავწვები.
ვერ გახვალ შულლის ბოლოსა, მეჯაბრეს ვერვის გასწვდები.

397. არქიელა

5 ხუთშაბათ გათენებადა ღრუბელ დაეცა მთათაო.
ჯალაფთ წყემსობად წამლალეს, ქათიბ ჩავიცვი ჭრელიო.
ქევსურეთისკენ გავხენე, თვალებს მომადგა ცრემლიო,
სადა ხარ, ჩემო ძმობილო, ლურჯა სად-რა გყავ შტერიო?
ოთალის კარზე თამაშობს, აჭმიე თივა-ქერიო.
მადიან, მაკითხულობენ: „არქიელ სად-ა ჩვენიო?“
ოთალჩი არქიელასა ედგა ლოგინი ჭრელიო.
ნურას აგინებთ, ქალებო, – არ ას ძმობილი თქვენიო.
10 ეგეთებ ძმობილები გყავთ, რო დაამლული მგელიო.
ქალმა თქვას აეგეთამა, ქალ იყვას ქალთა ფერიო,
თუ არა, მელიას ღგვიხარ, შენ შეგინება ძნელიო.
საღდათა მოკითხული ვარ, კელიც კი მოწერილიო.
ზღვას კი არ გავალ, ძმობილო, არ გავალაღა მტერიო.
15 არვინ უანბა ფეტვასა ე ლექსი ჩემ ნათქმელიო.
მე კი წამავალ შორადა, დაო, იმედ მაქვ შენიო,
ძმობილებს არ გაულადებ, ბევრ ქალებია მტერიო.

398. მუქარის დათხოვა

მტერს მოუვიდას ეგრო, მე მომივიდა წელსაო!
ქალებმ მუქარა დამთხოვეს: „ნუ იარები ჩვენსაო!“
დროებამ ჩამოიარა, ყველა გასწირავს ძველსაო.
თქვენაც გამწირეთ, ქალებო, ნუცრუ ნუ მიხვევთ კელსაო.

- 5 მე მაგით რას ვინაღვლიდი? ჯერ ბალახ იცვლის ფერსაო,
იქვე კი მოგიფანტავდით, ვაი ძმობილებს თქვენსაო!
ერთია თქვენი ძმობილი, აბა ვის მეტყევი სხვასაო?
კარჩი გამოსულ მენახა, ღვეანდა ჭანჭახის მყვარსაო.
10 დაანებიდით ერთურთსა, პირზე ნუ გახკდით ტყავსაო.
რო ვნახა ჩემი ძმობილი, შორით დაუცემს თვალსაო.

399. გროშად

- პარასკევე გათენებადა გარმონ მიჭირავს კელსაო.
ჩემის გარმონის ჟერაი მიღ-მოდიოდა თემსაო.
ჩვენში მოსული სტუმარი არ დღიანდების ერთსაო.
ლოგინს კი არას დაუგებ, დავაწვენ ჩალა-მტვერსაო.
5 ზე შემოაყრით ტყლაპ-ტყელუქსა ძმობილის მაგიერსაო.
თქვენ რო გყვანიასთ ქალები, გროშად არ ვარგის ერთიო, –
მაგოდენ ტილებ ასხია, ყანას რო სთესავ თესლიო;
წიწიმოებში ჭახები, ზამთრის საქონს რო ყელჩიო.

400. დასავით წამება (კაცისა და ტყვე-ქალის გაბაასება)

- რა ხარ, რას დაიარები? გზა ხომ არ გაქვ არეული?
– რა ვიც, რას დავიარები? ტყვე ვარ შორით წამოსული.
ამალამე შამინახე, თუ გწამს საქართველოს რჯული!
მითამ შენი და ვყოფილვარ, შენი დედა-მამის შვილი.
5 – მიაც კი დას მიგაფერე, მზე ყოფილხარ გორს მოსული.
თუ დასავით ვერ გიწამო, კმალიმც გამჭრის გალესული!
ჯოჯოხეთსამც ჩავარდება, რახან მოკვდას ჩემი სული!

401. ილო და სანათა

- ლუხუმათ სოფელ ქალია, ქებული დედა-მამითა;
ქალ ღვაგ სამოთხის ყოვილსა, ნარწყავი უკვდავებითა.
ე ქვეყნით თქმული არა ას, ჩამასულია ზევითა,
მარიამ ხთიშობელსა ღვაგ, იცნობის იმის სურითა.
5 გველეთში ერთი ბიჭია, ნამყოფი ნეფის კელადა;
იბარებს ღურბელატორი არზების დასაწერადა.

10 ღმერთს ვფიცავ, ეგი ძლივ იყო დროების შესაფერადა, —
უკიდავ ერთმანეთზედა აბჯარი ასასხმელადა,
ცხენი ხყავ ოც-თუმნიანი, მზად იყო გასაფრენადა.
ხალხი მას ამბობს: „სანათს საქმარედ შეეფერება,
მაგის საკადრის ცხოვრება მაგას ძლივ შეეკვლება.“

15 ილო ლუხუმჩი წავიდა, სანათს გეერვენება.
იცნა, გაიგა სანათამ, წავა და გეეთელება.
„აქ მოდი, — უთხრა პატრონმა, — სადილი მოვაზავათ!“
ჩქარად უბძანა პოვრებსა. რაკი იკადრებს თავადა?!
პური რო ჭამეს, წავიდეს პადრუჩკში სასერნავადა.
ილიამ უთხრა სანათს: „ჩვენ საქმე გავათავათ.
უშუაკაცოდ ცოლ-ქმრობა ძვირად იწონის თავადა.
სანათო მშვენიერო, შემიყვარდა შენი სახე.“
20 ღმერთსა ვფიცავ, გაგვიჟღები, თუ როლისმე ველარ გნახე.
ვაი ჩემის ცოდვის ბრალი, სხვამ თუ ვინმე დაგიგ მახე!“

25 შინ წავიდა ილიაი, იქი ელჩი მოაწვდინა.
მეორეს დღეზე მოხპარეს, ილოს მიხვეარიან შინა.
წამოფრინდა ილიაი, როგორ ტკბილა შამოსცინა!
ოკრა დადგა ხვეენა-კოცნა, სრუ დარდები დაიცილა.
დააღა შკაფის კარები, ბოთლაი გადმოაჩინა,
წამოასხა სტაქანშია, წინ-წინ თავად დაიჭირა.
„გადღეგძელას, მეუღლეო, მეუფემა ძალთა შინა!
ღმერთმ თუ აქ წამაგიყვანა, ნულარ წაგიყვანა შინა!“
30 ახლა მეორე დაასხა, მეუღლეს მისცა სტაქანი.
სანათს ენას რა მოსჭრის? დასალოცაეა მზად არი.
„ჩემო პატრონო ილოვო, ღმერთი გწყალობდას მაღალი!
შენი და ჩემი ცოლ-ქმრობა იყოს რა კარგა მამკდარი!
კეკსურეთ ქმარი ვიძებე, ვერ ვნახე შენი ბადალი.“
35 ა, ვაჟო, გული მქრა გქონდას, მოდის ჩვენ მამულთ ღაშქარი.
ა, ჩქარა ცხენი შახკაზმე, ტანზე აისხი აბჯარი!“

იყიჟრიბინდა ცისკარმა, ბინდი დგებოდა დილისა.
ლუხუმათ სოფელ კმა ისმის, — სანათს დედა სტირისა:
„აშტაფა დაკარგულისა ჭირიმე ჩემი შვილისა!

- 40 ჭრელებ თვალების ჭირიმე, იმის ლამაზის პირისა!“
ლუხუმჩი ლუხუმ-სოფლელნი მირგვალას გროვლებიანა,
მათბინებიდან გასულნი პირისას ცეცხლსა ყრიანა.
უნცროსებ იმას ელიან: „უფროსებ რას გვეტყვიანა.“
ეგრ ერთ-სხვას აყოლილნია, რო ერთის დედის შვილები.
- 45 რო შაგეხენა, იტყოდი, გეგონებოდეს გმირები.
„ზოყანა რაკლა მას გიზამსთ, სიცოცხლე რასა ხქვიანა?“
ადგეს და გამომართნეს, უფროსნიც ეტყოდიანა.
ერთი იმათა უფროსი ლაშქართ აკვალებს ჭკვაზედა.
„ნურც თავს დაზოგავთ, ნურც მტერსა, მკლავი დაცადეთ ცდაზედა!
- 50 იარალ კერკით იქმარეთ, კმლებ არ მიგიტყდასთ ფარზედა!
რალა მაგის თქმით? ვაშკაცთა გულჩი არ ედარდებიან,
ზოგთ უვლის გულის წადინი, ერთმანეთს ემუქრებიან.
ზოგებ ბუმბულის კმაზედა სიმღერეს ეუბნებიან.
ქვანი და ხენი, ოყებო, საცქერნად ემზადებიან.
- 55 მზეიც იშორებს ღურბელსა, შუქნი მათ ეფინებიან.
ომჩი შასულნი ვაშკაცნი რაკი არ მოღირდებიან?!
ჯერე თქვეს: „კაი, ვაცადათ, რაც კევსურეთის წესია.“

(ბოლო აკლია)

402. ქალის მოტაცება

- რაკელ შვილ გამაუვიდა ზეზე-უბანში მთვრალასა?!
კას ერთსაც არ მაიგონებს, სრუ გონობს ხათაბალასა.
იძევენ ბალიაური დილა ნათელას ქალასა;
თეთრქალ ას დაღონებული, კვირობენ ცოდო-ბრალასა.
- 5 ჯაერობენ სახლის კაცები: „არ ხკითხა დედა-მამასა.“
დედ-მამან დაჯაერებულან: „არ მავხმკით ზიარს ყანასა.“
ერთმანეთს ეუბნებიან: „თავისად გავიყვანათ.“
თავისად რაი-ღ გამიყონს? ეგ ღმერთმა დაიფარასა!
წამაიტანეს საბელი, ზომენ ნეთხიჩოს ჭალასა,
- 10 თავის წილს მამკალნ დახვიენეს, ჩემს წირვენ მასამკალასა.
ქვენ-უბნი გერგეტელაი ზენ-უბან შამამკდარასა,
ვიცი, ამკიდებს მტრობასა, გამაწირვიებს შარასა.
თათრათაი ბაბუა არ იტყვის წარა-მარასა.
აბა რა საკვირელია, ერთმ რო მეც შამიბრალასა?

15 არ გიხედნებდით მაგასა, უთხარით ამირბარასა.

—

აეგ ლექს ბარისაკოთა ყაჩაღებმ დაგიბარათა.
იქნება იქავ მავიდათ, დროებამ მაიჭანასა.

403. ობოლივით ატირება

ქალებს ჭრელებ კაბები სცოვ ბუბულაით ნაყიდები,
ყელზე ვერცხლის შიბებ უსხავ, ბოლო-ბოლო საკინძები.
რახან გზაში შამეყარნან, გამწყრალივით გავსცილდები;
რა გავსცილდა, გადმავხენებ, ობოლივით ავტირდები.

404. საკინძი

ქალო, შენეულ საკინძი იკვლივში ჩამყვა თანაო;
ამავიჭანე, ჩავხენე, კინალ დავიეც დანაო.

405. ბაბაღეს

ა ბეჩანა, ბაბაღეო, რამთვენ ბეჭდებ დაიჯარა!
შენი დრო ხო კაცს აღარ აქვ, დობილი გყავ მარიჯანა.
გუშინისა წინგართაზე შუა ბანზე გედგა ჯარა,
ერთ რო სიმღერეს იტყოდით, სხო იმას რო აიჯანა.
5 ჩემკე თვალს არ დაიცემენ, მამ რა ვქნა, რო არ ვიჯავრა?

406. ჯინჯარაულთ ქალი

საჯორობოდ წამავედი ნანა ჯინჯარაულთ ქალი.
სანეს გორზე რო შამავკე, ბიჭებს ჩემზე ხქონდათ თვალი.
ჩაეიხედენ ტალავართა: მიქლებოდეს თათნი, ჯღანნი.

ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი 407.

წინ-წინ გნახე, ვაჟკაცაო, მაჩვ მეგონე საღარიო.
ეგეთ გასხავ წვერ-ულვაში, როგორც ღორის ჯაგარიო.

—

ერთ მუკლად რო გამავიქცა, დიღმის ბოლოს გავვარდები;
ქალო, შენთან არ დაეწვები, ჯოჯოხეთს კი ჩავვარდები!

408.

კლდეზე რო წყალი გადმოდის, გადმახყრის სამსალიკასა.
მე სრუ არაად ჩავხელავ შენ-ფერას ჩანჩალიკასა.

ქალო, აწესა, მაწესა, მინდვრად გახენე, – რა წევსა!
აისიმც ვაშკაც მაკვლების, რომენიც შენთან დაწევსა!

409. ფარაგ-ჩამოწვევტილი

წყალს იქით წვიმა მოვიდა, წყალს აქეთ – წვიმა წყვეტილი.
ქალასა შენისთანასა ფარაგ აქვ ჩამოწვევტილი.

410. თუ მინდა

თუ გინდა, ყველად გაგწურავ, თუ გინდა, გაგზელ ცომადა;
თუ მინდა, მანდილთ დაგხურავ, წაგიყვან მამულთ ცოლადა.

411. კოტანი

მათურელ-ძირულნ წისქვილნი მარილის გულა შლიანო.
შიგა სხენ ქალნი ლამაზნი, ვაჟების გულსა გლიანო.
ვაჟასა შენისთანასა ჩალადაც არ ჩახყრიანო,
დაუდგმენ ძაღლის ბაგასა, შიგ კოტათ ჩაუყრიანო.

412. ბანზედ ტრიალება

ქსელთა ვქსოვ მამის ეზოთა, ზალტეთა ვაჟრიალება.
ქმარსა წაუოლ მაქმედსა, ცუდასა ვაგვიანება.
ვაჟასა შენისთანასა ბანზედა ვატრიალება.

413. ვინაც შენთან

ხეი მიწვება-მოწვება, შიგ შავი გველი ჩაწვება.
აის ქლაიმც მოკვდება, ვინაცა შენთან დაწვება!

414. ვირთ შაფერება

ზემო თაროს კოდნი მიდგან, ქვემო თაროს თასებო;
საძროხეში ვირნ მიბიან, მაგათ არ მეფერებო.

415. გოშია

დილას რო კარზედ გამოვედ, წისქვილის კარზედ გეძინა;
ძირს გეგა ნარი, ეკალი, ზედ ნაბდის თეჟა გეზურა;
გვერდს გეწვა ძაღლის გოშია, ზედ ქელი გადაგეზვია.

416. მაინც არ

ციხით ნარცხან გადმოვღვარენ, ძირში დარჩეს თორანიო.
შენ კი მაინც არ მინდოდი, გინდა შავრჩეთ ორანიო.

417. კასთან

წყალსა არ შავალ იორსა, თუ შავალ, თხელ-თხელ დავხყვები,
არ დავხკვლევ შენისთანასა; თუ დავწვა, კასთან დავწვები.

ვაჟის ნატვრა

418.

იალბუზი და წელკუდი ორივამც ეკლით შენარა!
კარიმც შააბა რკინისა, კლიტე მე მამცა, შენ არა!

419.

ნეტავინ, კარგავ ქალაო, ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგელა მალრივა, ნაპირიმც მისცა ტყიანი!
მემრამც ვის აყურებივა ჩემი და შენი გრიალი!

420. გიორგის

გიორგი, ჩემო ძმობილო, ვაჟკაცო ილეთიანო,
იმით გშურობენ სწორები, ალბათ, რომ ყაჩაღ გქვიანო.

421. ქალების ნდობა

ქალებო, თქვენი ნდომითა მთას წაოლ, გავნიავდები;
არცა-რას მალე მაგივალთ, არცა-რას გავგვიანდები.

422. სურვილს მოკვლევინებული

გავხენე, – წყალსა ჩახქონდა თეთრის მაჟალოს ნასეტყვი.
თუ სურვილს მამაკვლევინე, ქალო, დედა-ჩემს რას ეტყვი?

423. მეძროხე ქალს

მინდორში ჩამოგირევაგ, ქალო თვალ-კოკო, ძროხები.
ადვილად დაგეწყემსები, როცა კვნა-თესვას მოვშჩები.
ავდარს არ გაგაწუწვინებ, ჩემს ნაბადს დაგიქოხებდი.

424. წყემსს

მთას მარახული მოაკრა, წყემსო, ახყარე ცხვარია!
არ მოგწყინდაე მთას ყოფნა, არ მოგინდაე ბარია,
კარგას ქალასთან ჩაწოლა, იმასთან საუბარია?

425. ლამაზს

ნუმც მამიკვდები, ლამაზო, ნუმც გამიქდები ავადა!
შენ თუ მამიკვედ, ლამაზო, თავს კი მაეიკლაე თავადა.

426. სიცილ-ხახანი

გორის პირზედ გავიგონე ქალთა სიცილ-ხახანია.
ბებრებს რად არ მაშორდებით? ქვე გაკლაეთა ახალია?!

427. ქოჩორეები

ქალის გულისად, ვაჟაო, ეძმობილე მდარესა, –
მაგისხამს ქოჩორეებსა, არ გამაგიშვებს ცალესა.

428. ყვითელ-თმიანს

ჩამოვიარე, ვიჯვებო, ველიანო და ტყიანო.
სად-რა ხარ, ჩემო ძმობილო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო?

429. აიმას

აიმა მთასა გადვილი, აიმა უთოვლოსაო;
აიმა ვაჟას წაუოლ, აიმა უცოლოსაო.

430. დასტური

ძალიან გაძლება უნდა დასტურად დაყენებულსა:
ამ ჩემ ხუს ველარ ვაყენებ, ამ ხთისგან შაჩვენებულსა!
არც აბედნებს ქალ-ზალსა, არც ღრიდებს დაბერებულსა.
პირამდე წამლით სავსეა, დააჩენს დამთელებულსა.

431. სამაგიერო

მეცხვარის ცოლი ჩიოდა: „ქო არ მქონია დავლათი, —
ქმარი თრიალეთს წამსვლია, ქო ჩაუვლავის ქალაქი,
უვლავის კახებეზია, უძლევათ თითო მანათი.
თუ კი მაგაზე იქნების, ახლა ჩემ ნახას ღალატი!
5 მეც იმას მ...ბ, ვინაც კელ იცის ჯარათი.
მალი-მალ დავიპატიჯა, მალ-მალ გაუდნა კარაქი.“

432. ჩახურვა

ფაცხვერსა ბაქინცაურსა ნიავ მაუდის საპურე.
ჩავხენე ფაცხვერის ქალსა, — გამაუჭერავ სამწურე.
უჯავრდებოდა ფაცხვერი: „შენ ვისა-ლ ჩეექანჩურე?“
— „არა, ფაცხვერო, ხთის მზემა, აქდილი მქონდა, ჩავხურე.“

433. შენის შიშით

ეს ქვა ნეტავი აილა, გასტყვარცნა სამზღვარს იქითა!
მეწადა ქალთან დაწოლა, ვერ დავწევ შენის შიშითა.

434. წაწლები

ჩვენთან ჩამაიარინდი, ღვერათ ვაჟავ, ბატარაო!
ჩექმა მამირახუნინდი, ლოგინ მიდგა კართანაო.
ქელა მამიცაცუნინდი მარცხნივ აპეურთანაო.

435. ტრფიალება

რა კაია ქალსთან წოლა, უბიაში ქელანია!
ცო-ცოტინან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ჩემ კვალაის ოშკაცისა წარბის-კვალა წვერანია!

436. ცოლები ქმრებზე

ქალმა თქო: „ქმარი მეწყალის ბორბალ გამთენე ღამისა.“
სხვამ უთხრა: „არას მეწყალის – ნაბად მიხურავ კრავლისა.“

437. უქმრო და უცოლო

უქმრუაის ქალის გული მინდორთ გახქრის ქარივითა,
უცოლოის ვაჟის გული იწურება მხალივითა.
ქალი დედას ეუბნების: „გათხოვის ხან მამივიდა,
გამათხოვე, დედაჩემო, თორე ხან-დრო წამივიდა.“

438. რაზე შეეტყობა?

ვაჟსა რა ცოლი მაუნდას, ფანდურთა გაუშტერდება.
ქალსა რა ქმარი მაუნდას, ჯალაფთა გამაერევა.

439. საქმარეები

– ქალო, საქმარეს გიქებენ, ჩემსამც საქმარეს შახყარა,
ქელთ მისცა იარაღები, ლურჯა საფერქედ მოღგვარა!
– ნანატრის გაცხადებითა, ნეტავინ ქვე სად შახყარა!

440. კახური ტილი

ის არ არია შენ? ქმარი, ბორბალს ჩამორბის ვირითა?
დაუტენიან კაბანი ბეჩავს კახურის ტილითა.
მაგივა, გაუფხიკიდი შენის წინაის კბილითა.

441. გუნების ქმარი

ლიშან თუ გელიშნებოდა, ვინ გშველდა ქერის მკასაო?
ქალი ვარ ოცის წლისაი, ჯალაფნ მაძლევენ ქმარსაო.
ნეტავინ, კევსურიშვილო, დამანებებდა თავსაო!
ან ქალაღს გამოღგზავნიდა, სიტყვის მოველი თქმასაო.
5 ზაფხულის მასვლას მაველი, უნდა გადაშრას მთასაო.
აგება-ღ გამავარჩევი ჩემის გუნების ქმარსაო.

442. გასათხოვარ ქალი კევსურისა

მე თუ არ მწადის, ჯალაფნო, ვერ გამათხოვებთ ძალადა.
ნუ აღენტ შუა-კაცებსა, არვინ მაუშოთ კარადა!
გაიგიოთ, ჩემნო ჯალაფნო, კევსურ არ მინდა ქმარადა.
5 წაუღ არხოტიონსა კევსურთ შვილების ჯაბრადა, —
მამწონან არხოტიონნი, ურჯულოს უღგან კარადა,
დღისთაო მათქ სახელი, ქისტებს თავს სჭრიან ცხვარადა,
მალ-მალ უვლიან მთა-წვერსა, მათქ ნადირი ბარადა.
რად მინდა ქმარი ისეთი, იყოს ჩემს ინაბარადა?
თუ მიმცემთ, არხოტიონსა, მე სხვა არ მინდა ქმარადა.

443. ნიატ

ქალას შავსთხოვე, არ მამცა, რუსულად მითხრა: ნიატო,
მიწითამც ამოგვესება, ჩემდ ძვირო, სხვისთვინ იაფო!
მამი-ძმის მოუქმაროი ყვაეთა-ყორანთამც მიაქო!

444. სამი დღე-ღამე

„ე ქალი არვის მიმიცა!“ გომეწრით ღილას ებარა, —
ე ჩემზე მეტი არ არის, ჩემის არშინით ვუზმანე.
სინათუ კიდენ შაზღისა? სამი დღე-ღამე ვუგმანე.

445. შუაჩი

კირცხილჩია და თხილჩია წნელი სჯობის აკაკისა.
ქალო, შენთა ძმათა მზესა, ფექთ შუაჩი რა გაქვისა?

3. 6675-705-6675

ა) სალდათობა და ომი

446. ნაობრანცს

უთხარით ბესარიონსა დაბარებული ჩემია:

რუსეთით ქალაღ მავიდა, კელმწიფის დანაწერია

(გაბუურობით ეწერა, ეგ ხო გვარია შენია?):

„ჩამაიყვანეთ სალდათი, თავადიშვილის ფერია!“

5 შენ წახოლ, ლალო არწივო, შენ წასვლა ჩვენდ ას ძნელია.

მავრჩებით ახალ-უხალი, სრუ აღარაის ფერია.

მაგრამ შენ რას ინაულლებ, ღმერთმ მოგცნას დიდი დღენია!

გახკლები, ბესარიონო, ჯარების აფიცერია,

მაგცემენ აფელატრებსა, შენ ხეყანდა კამანდერია,

10 ჩიოდან უფროსებსანა: „სილა სცოდნია ძნელია!“

ყავლს გაათავებ მშვიდობით, შინ მახოლ უეჭველია,

ჩამოგყვას არხოტის ჯვარი, ის შენთვი მწყალობელია!

ბევრ ატირდების ქალაი, ის ძმობილები შენია,

ცრემლი წყალივით ზდიოდას, დღე ეგონების ბნელია.

15 მეღექსეს თუ რას იკითხავ, ნისლაურთ მაისტელია.

447. სალდათში მიმავალი

აბეჩავ არხოტიონო, დროებამ ჩამოგიარა!

ცხენო, მიყვარდი ტიალო, მალეო, გულთი მკრიანო!

კელში ნაჭერო მათრაკო, მემრ ყანწო არაყიანო!

აწ სად ხარ, კევსურიშვილო, გუნებით ღალატიანო?

448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ

ღუფეთ მთავრობამ შაყარა ახალ სალდათის ჯარია.

აბეჩავ, ნაობრანცებოთ, არა გაქვთ კაცის ყამია!

- გადარჩეულვ ვაჟები სრუ სასაღდათონ ყმანია.
თითო ას აგეთ-აგეთი, ალვის ხეს უგავ ტანია.
5 შაყრილან კაზარმაშია, გამუდის ტოშის ჩქამია.
„ხვალ დილა წავალთ რუსეთა“, გვიცხადებს კამანდარია.
გავიდეს საქეიფოდა, თვალ-შუალამის ხანია,
დაალებიეს დუქნები, ძალად უმტვრიეს კარია,
ჩამაირიგეს ვაჟებმა ბოთლა-სტაქნების ჯარია.
10 თუთრად გაივლის ღამეი, მოვიდა დილის ხანია.
ემზადნეს თენებაზედა, ხთისა აკსენეს ძალია.
წავიდა სარუსეთოდა თუთრ-ქუდაების ჯარია.
წაღმა-ღ ჩახყევით, ღთის შვილნო, საღდათთ უჭირეთ მკარია.

—

- ერთ საათს ვიჯე ციხესა ამაგის მალექსარია.
15 დავსტყლიშე ოსის სტრაჟნიკსა, აბრუნდა როგორც ტარია.
სიშირგვლივ შამატრიალდა, ვერ გაიმართა ტანია.
წამადგა. გაჯავრებულმა შამამიქნივა კმალთა.
კელთ შემჩა იმის ხანჯარი, სპილოს უნათობს ტარია.
გაება წარბის თავზედა, ეტყვის საწყინარ მკარია.
20 „ეგ გინდა, ოსის გაზდილო, რო ამიტეხე შარია.
მე ვინ მოგიკალ, რჯულ-ძაღლო, ჩემგან ვინ გიწევს მკვდარია?
წადი და აიქ იძიე, ვისაც მიგიდევს ვალია.“
მიჩივლა ნაჩალიკსთანა, ყვიროდა როგორც კარია.
ნაჩალნიკ დამიბრაცუნდა: „კევსურო, რად ხარ მკვდარია?“
25 — „რა მებრალეების, ბატონო, ორ რუსეთს მიმაგალია.
სტრაჟნიკსა, პოლიციელსა ჩვენთან ვინ მისცა ძალია?
საღდათნ სისხლის ტბად ვითვლებით, ორთ მეფის ტახტის ყმანია.“

449. საღდათში მიმაგალ ძმასა და სწორ-ფერს

- სირცხვილ-ნამუსი აღარ ას, რაკი რუსობა მავიდა:
მეორედ მიდის საღდათი; ერთხელ ხო წინავ წავიდა?!
უგონთაო და ღვარძლო, თქვენ ხო მიუღით მაინცა!
უგონთა არას დაგიდევს, ქაჩალ თუ კელში ხყავისა.
5 ცხენ თუ აღარ გყავ, ღვარძლო, გამაიცვალე მაინცა!
მე ხო უთქვენოდ ვერ გავძლებ, წამიყვანიდით აიქა!
რაკელი ქალი ვიქნები, თქვენს წინ ქალაღდი გავიგა!

450. სალდათად დაბარებული

- მარტუაია დამრჩალი ლექსო მთვრალაის შვილია,
გადმავიტანე ფანდური, აძრახდა როგორც სტვირია.
რა სალდათობა მახპირდას, ვაშკაცისათვის ჭირია.
მეც იქ ორ დაბარებული, აბა რა გასაკვირია?
- 5 მამცემენ არშავიანსა, წვერში შტიკ-შამაყრილია,
– „იყარაულე, – მეტყვიან, – გრანიცაების პირია.“
წუხრ დახყუდებენ სალდათსა, გათენდა, ფეკზე ხკირია,
უძილობისგან ბეჩავი რა მარკედ ყელ-შაჭრილია?!
- 10 მალგონდებიან ჯალაფნი, თავისი დედა ტკბილია,
მემრე თავისი ლოგინი, ხალიჩა-გამაშლილია.
სრუ წმიდად დაღგონ-მალგონდა, სადაც რო დაუძინია.
გაიმართების ომები, სალდათებმ ყარეს წილია.
ვისაც ერგების წასვლაი, პირში დაშჩების ღმინია.
რახან შავიდას ომშია, რა მარკედ ფერ-შაცვლილია!
- 15 ბეჭში დასცემენ შტიკებსა, გულ იყოს გამავლილია.
ვინ შაიბრალებს სალდათსა, გორებდას თავ-მოჭრილია?
ბევრა ვაჟ კვდების ლამაზი, ბევრაის დედა სტირია.
რაქე ცულ საგონ გექნების ომში მაკლული შვილია!
ბევრაის ქალ-ზალ ატირდა, ცრემლით იბანეს პირია.
-
- 20 ამაგის მალექსებელი ლექსო კევსურის შვილია,
ლექსის თქმას დიდ ხან რად უნდა? საჩქაროდ ჩამათვლილია.

451. ღელვა ზღვაზე

- რუსეთში ჩამასული ორ, დავჯე, ქალაღებს ვსწერაო.
სხო საქმე რა მიკეთდების? მამაწადინა მღერაო.
რო ჩიტი გაზაფხულზედა, მაქცეული მაქე ენაო.
სხოდ კი კაია რუსეთა ზანიატებზე დენაო.
- 5 წინ-წინ რო ზღვაში შავედით, კინალ დაგვლივინა გემმაო.
შაშინდეს კახის შვილები, პირჯვარს დაიწყეს წერაო.
თავს ვუთხარ, დავღებე, დავღვედრე: „შენც არ გაგწირას ფერმაო!
რა გარგა თავის სოფელში კენა-თესვამა და ცელმაო?“
მერე გამავედ, დავხკვილე: „ზღვაო, გაწირე ღელვაო!

- 10 პარახოტ არ წაგვიქცევა, რა დი-დიდს ტალღას სცემაო!“
ბევრი მაგწერეთ წერილი ამაგის მალექსემაო;
ეხლა კი მაგთხრით, მაგბზარავთ, თუ არ მომწერეთ ყველაო.
სანადიროში დაზდილნო, ფეკებს გაწყინათ კლდემაო.

452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე

- სად მიზდიხარ, თავო ჩემო, სარჩოზეთ იღებ კელსა?
სადა სწირავ სამშობლოსა, მემრე ქვეყანასა შენსა?
რამთვენიც ძაღლ შამეყრების, ჩესტზე მალებინებს კელსა.
თუ მაღლა კელს არ ავიღებ, ციხეს მაჩვენებენ ბნელსა.
5 ამით მასძულდა სიცოცხლე ამ საბრალოს თავსა ჩემსა.
ესენ კი დამლალოიან, როგორც ჩობნებ მსუქან ცხვრებსა.
გამაივლის აფიცერი, მალ-მალ დამკრავს მკარზე კელსა:
„ეს ბიჭ ყველკან გამადგების“, ეუბნების სალდათებსა.
მე გულ-ნაწლევნ მერევიან, ის რო მკარზე მისომს კელსა.
10 რატო შირაქში არა ვართ? გამაგიყენებდი ცხვრებსა,
აპელატრებსაც აგყრიდი, აგკიდებდი გუდის ძველსა,
უფროსად დაგიდგებოდი, სახელს გასწავლიდი ჩემსა,
ქართულ ქალაღდს დაგიწერდი, არც მაგგყრიდი მეენესა.
თუ ჩქარა არ ისწავლიდი, მუშტით ჩაგამტვრევი ყბებსა.
—
15 ეგ შირი იოსებმ თქვა, მოვაქსენო თავის ძმებსა.
ჩემს მაგივრად გეახლებისტ, ყველას ჩამაგართმევსთ კელსა.

453. გადათხეული

- ოკერო წუთის სოფელო, დრო გივლის თითო წლისაო.
ზოგს კი წაიყონ მაღლადა, ზოგს ჩამაადგებ ძირსაო.
სალდათში წამამიყვანეს გაზდილი მაღლის მთისაო.
ზე თოლში მიდგას კრაოტი, დილით ავდგები მზითაო.
5 ქვეც მყავის მოახლეები შვილები რუსებისაო,
ლოგინის გებას კადრობენ, მახანიებენ პირსაო.
კვეხაში ნურას ჩამიგდებთ, კვეხა მეც სხვისი მძულსაო.
ჩემით ვაჟობით არა ვარ, ძალი შამეწივ ხთისაო.
მაგრამ ბევრი მაქვ ბრუტადა საგონი სხვა-და-სხვისაო.

- 10 მე სად ვარ გადათხეული, ან სადაურის წყლისაო?
ან ძმა სად-რა მყავ გიჟაი, რას-რა ციხეში ზისაო?
ფრინველთა გადამავალთა კმა სწვდების ერთუცისაო.
როლისა-ლ ვნახავთ ერთუცსა? გათენებამც ქნა ღლისაო!

454. სმირნაზე

- ის დრო აღარ ას, წვრილაო, იქ რო ქალებსთან სწვებოდი,
დაღლედი ბოთლის არაყსა, ძმობილო, გაღლოთდებოდი,
წახვიდოდ სანადიროდა, ჯიკეთ სიმაგრეში ხყვებოდი,
უკილოებდი ნიაგსა, ბერდენკას ექაღლებოდი,
5 ჯიკვს თოფს დახკრებდი, მახკლებდი, გაქანდის, სიცილს ხკვებოდი.
აქ ხყარაულობ სამძღვარსა, იქაც მტერს უმაგრებოდი.

—
ამაგის მალექსებელი რუსეთ სმირნაზე ვდგებოდი,
რუსულ ქუქუნაკ ჩამაცვეს, მნახებდი, გახკვირდებოდი.

455. სალდათის დანაბარევი

- სალდათად ჩამამიყვანეს. ნიჩაო, არაფერია!
რუსეთაც იტყვის ლექსებსა, კაც თუ კი გამომთქმელია.
გავიდა გრანიცაზედა ნაკშირაულის ფერია,
ხუთ სატენიან ბერდენკა, გილდი კაზიონ ბევრია.
5 იაპონიის სამძღვარი საყარაულო ჩვენია.
რა ცუდად ვიყავ ავადა! ეხლა კი გამოვძვერია,
არ მოკვდა არხოტიონი, დარჩა იქავავ მთელია.
თორმეტი მყვანდა დოხტური, დაიდევს სინის ფერია,
თან მოხყვებოდეს ფერშლები ზოგ ახალ, ზოგი ძველია.
10 კოიკას მიკრავ დოსკაი, ზედ გვარ აწერავ ჩემია,
ბოლოზედ ლისტი ფურცელი, ნუმერ ასხავის ჭრელია.
შინ უნდა წერილ გავგზავნა, არვინ ას წამამსვლეელია,
ვერაით წახლო, ქალაღლო, ზღვაი გაქვ გასასვლეელია,
კანვერტში უნდა ჩაგაგდა, მარკა დაგაკრა ჭრელია.
15 სწორად უამბე ყველასა დაბარებული ჩემია.

—
უთურგათ დავითს უთხარით: „ნიკაპ დაგეწვა მტყელია,
სასიკვდილო რო მიქნიე, კაცო, კაცი ხარ ბერია.

ჩვენით რო კმალი წაილი, გან-თუ-რად იყო შენია?
გაყიდეთ, ჩაბაკურნო, არ შაგიკდებისთ გძელია, —
20 წელთ კი ვერავინ შაიბომთ, ნაკშირაულის ფერია,
ტანში კარგად ას ნაქნარი, ვადა ვერცხლით აქვ ჭრელია.
ვაი თუ ვერვინ უმქედრეთ! არ მიგიწვდებისთ კელია.
იცის მტრისაკე ზიდილი, იყო ძალიან მჭრელია.

ჩემს ძმას ბაბუას უთხარით: „კარგა გაკეპე ცხენია!
25 კარგა მიყურე ხანჯარსა! ეჯანგებოდა წვერია.
სიზმარში სამჯერ გამიტყდა, შიშით მწყდებოდა წელია.
ღაჩვეულია, ვერ გაზძლებს, თუ არ გამოზდის პერია.
იქავ მაუვას პატრონი, მალ-მალ მაისვას კელია.
30 სრუ გამოვწმიდენ ჯალაფნი, არ გაუწირე მტვერია.
სხვა კი არას ვინ ამბობდა, — ჯავრობდა მამას-ჩემია.

მარაიზძეთა თოთაო, დედა ვაცხონე შენია!
ხანჯარიც კარგად გიჯერებს, რახან მაისვა კელია.
კაის ოჯახის პატრონო, ღმერთმ მაგცნას დიდნი დღენია!
35 არაყ გაქვ გამაულევი, სუფრა გაშლილი გძელია.
მაგოდნის ინაბრისაი მე ვერ ორ გადამკდელია.

თათარაი და ბაბუა იყვნეს ღილღვლების მტერნია,
ნეთხაში სადამ ჩავიდეს, აღარ გაწირეს მტვერია.
ცის ქუხილივით ამადის, ერთუცს უკმობენ კლდენია.
40 სულეთს შავიდა ჩარგეზი, არ შაიყოლა ფერია.
რა შუაზე შჭირს საწყალსა! გაგლეჯილი აქვ წელია.
მარკედ აღონებს ნაჭრევი, თვალებით ცრემლის მღვრელია.
ძალიან იზიდებოდა, ვერცაით გამომსვლელია.
ველარაი ქნეს ნეთხელთა, დადგა მეორე წელია.
ისრ კი ნულარვინ მოხკვდებით, ვერ გამოილოთ კელია.

გაჯალათასა გაგასა რა კარგა ხედების წვერია!
45 შენ უნდა იყვა, ძმობილო, ჯარების აფიცერია.
შაგკდებოდ აპელატრები, იმასთან მკრები მტყყელია.
წავიდათ პეტერბურგშია, ადგილ გაწირე შენია.

50 უთხარით კემწიფიანთა: „სიტყვა ისმინეთ ჩემია:
ფული მასჭერით ახალი, ხალხს შამასწყინდა ძველია.
გაწირეთ საქართველო, სხვა მეფე გვინდა ჩვენია.
წინავაც ცალკე ვყოფილორთ, ვერას გვაკლებდა მტერია.
სამეფო ერთუცს გილუპავს, შენ ამბობ: „არაფერია.“
ხალხი ბუზივით ირევის, მიწურ-მაწურა ბევრია.
55 აჩინდეს ბუნტოვშიკები, მარჩომა შენიც ძნელია.
განა ვერ გაგკვრეტს ტყვიანი, განა ხარ რკინის გრდემია?“

—
თაოდაც რუსეთ დამრჩალა ამაგ ლექსაის მთქმელია.
ჩავარდას რუსის კელადა თქვენი დუშმანი, მტერია!
იქავ გამცილდა სიკვდილი სულეების ამომრთმელია.
60 თუ კიდე შამამეყარა, აღარც მავშიები მთელია.

ვაენი გოსპიტელში 456.

დასწყევლას ჩემ სალოცავმა ვაენის გოსპიტელიო!
რა ცუდად გამაბეჩავა, რა მონა დამდვა ფერიო!
რუსების ზანიატზეით ამატანივა კელიო.
რა კარგად გვიკამანდრობდა ჩვენ როტნი კამანდერიო!
5 მინდვრად სასროლად ვდიოდით პატრონა-უკლებელიო.
თოფისად არხვატიონსა გასარულ. ხქონდა კელიო.
ეხლა კი გამაბეჩავა. ეგრ გატყდას თქვენი მტერიო!
ორს კვირას მარკედ შავსწუხდი, ვთქვი: „არ დავრჩები მთელიო.“
შინ ვერ მავსწერე წერილი, — „იტირებს დედას-ჩემიო.“
10 ღმერთმა გიშველას, დოხტურო, რამაც გვერდ დამიჭერიო.
თვალებს სინათლე მამეცა, რა-რიგად მადლი ხქენიო!
იქავ მაუვა პატრონი, ლურჯა როგორ მყავ ცხენიო?
იქნების გახელებული, ზამთრის თუ ჭამა ქერიო.
მთაშიავ გამანათლების მთვრალაის შვილის ცელიო.
15 დღეში სათიბლად არ მეყო სამ დესეტინა ველიო.

—
ვაენი გოსპიტელში წევს ამაგის ჩამამთველელიო.
ავად ნამყოფის კაცისა ლექსობა არაფერიო, —
შათვლილ აქვ მოავადესა: ჭკვა მოკლე, ენა გძელიო.

457.

რუსეთში არხოტიონსა რუსულ ქუქუნაკ სცვავისა,
რუსულა ქუდა დამხურეს, შუბლში ლიშანიც სკრავისა.
არ ხედების გასაოკრები, — ეშმაის გრილოს ღვავისა.
რუსეთ ბევრა კი გავიგი, ჯერ ხო არ მამიცლავისა?!

- 5 ბევრა კი გამიჯავრებავ, ბევრისად გამიცვლავისა.
დასუსტდა არხოტიონი, იმედ აღარ მაქვ მკლავისა.
იქნება იქავ გამავრჩა, მეყვა, რაც შამიძლავისა.

—

ამაგის მალექსებელი სრუ გოსპიტელში ღვდავისა,
არცა-რა მარტუაი ორ, სხო ხალხიც ბევრი-ღ ხყრავისა.

458.

შორად რუსეთში ჩამავედ არხვატით წამასულიო,
ლექს ვიტყვი მწუხიარეი, ყველამ დამიგდით ყურიო.
გულს მიშინჯებდა დოხტური: „ქევსურო, გტკივა გულიო.“
— მე გულს რაი მჭირს, დოხტურო? — დოხტურ ხო დაქელთულიო.
5 ლექსი მიიღით არხოტა, რუსეთ ას გამათქმულიო,
დასწყევლას ჩემ სალოცავმა ამათ კანონი, რჯულიო!
მიჭმიეთ ღალმისტიურსა თავის საჭმელი პურიო.
იქავ მაუვა პატრონი, მზას იყოს შაკაზმულიო.

459.

რუსეთში ჩამომიყვანეს, სალდათი ვიყავ წლოვანი.
შორს მარჩა ჩემებ სწორები, მკნენი და ლომ-გულოვანი.
კარგ იყავ, ჩვენო არხვატო, მტრისათვი შაუპოვარი.
ზამთრის ჭალა გაქვ სავლელად, ზაფხულის შრების კლოვანი.

—

- 5 სუ მუდამ, შინ მაუსვლელად, დადიან მენადირენი,
მტრისად[ა] ზარის შამდებნი, ჯიკვთათვი სისხლის მდინენი.
ბევრამ ვაჟმა თქვა მოსულმა: „ქისტებ კი ავატირენი;
მკვდრები ერთმანეთს ითრევდეს, წამოვედ, იქ მოვწირენი.“

—

- ბევრა ვაჟი ას არხვატში, ბერდენკას ექაღლებისა.
 10 თან კი მტერს მიზღვეს ლომ-გული, თან ჯიკვებს მთებზე ხეხებისა.
 ჯიკვსა თოფს დახკრავს, ჩააქცევს, კაცივით აგმინდებისა,
 უაზრებს ჯიკვის თვალებსა, თაოდავ დაღნანდებისა.
 „ვაიძე, ჯიკო, რად მოგკალ? სწორებს მოგსხლიტე რქიანი.
 სიმაგრეებში ნადგომო, ჯიკო, ჩვენსავით მტრიანი.
 15 დამნანდა, ჯიკო, (რა გიყო?) შენის თვალების ბრიალი.
 თოფი გესრიე, გაგება, ტყვია ჩქარია ტიალი!“

- თაოდაც კი რუსეთში ვარ ამაგ ლექსის ჩამომთვლელი.
 აეხლად კი მომეწყინა ეს ვაენი გოსპიტელი.
 ვერ წამოვედ (შორადა ვარ), რომ მენახა დელაშ-ჩემი
 20 მე შინისკე ვემზადები. მგონე, არ ვღგონივარ მთელი.

460. შინისკე მზადება

- რუსეთში არხოტიონი რუსის ბძანებას ხეხებისა.
 რუსების კელად ჩავვარდი. თქვენ' მტერიმც ჩავარდებისა!
 წინ-წინ როტაში გამწერეს, ჯარებ სმირნაზე ღებებისა,
 უყურებს არხოტიონი, კელთ გახკრავს, გახკვირდებისა.
 5 ვის ერთს აულო სალამი? სავსე ას კამანდრებითა.
 გაგვლალვენ ზანიატზედა, კამანდრებ გამოგყვებისა,
 გვიკამანდრებენ სმირნასა, ხესავით დავჩერდებითა,
 დაწოლას გვიკამანდრებენ, თოვლში, ყინულში ვწვებითა,
 სავალსა ერთის დღისასა პირქვ ნაწოლნ გავქანდებითა.
 10 საყელოშიით ჩამადის, თოვლ გულზე დავგადნებისა.
 ხუთ-სატენიან ბერდენკა სრუ თოვლით აივსებისა.
 მაგვლალვენ კაზარმაშია, თან პურიც მაგვშივდებისა.
 პურის საჭმელად დავსხდებით, არ გეცალის, ვერ დავძლებითა.
 პურს რად არ გვაჭმევთ, რუსებო? კაცო, რას გვემართლებითა?
 15 გასწერენ გოსპიტელშია, სალდათ რო აგმინდებისა.
 ძნელია, რახან ამბობდან: „მოკვდების, არ მარჩებისა.
 დავჭრათ, იქნება მაბრუნდას, არ დავჭრათ, არ იქნებისა.“
 გვერდს გამიბედეს დაჭრაი, თავს დოხტურ დამადგებისა.
 თავის ძმებივით მივლიან, დოხტურს რო ფერშლებ ხეხებისა.

- 20 საწყალო არხოტიონო! შორა რუსეთში რჩებისა.
მაღონდი, თავის არხვატო, შამალობვილო მთებითა,
ჯიკვებო სიმაგრეშია, ჯარო და ჯარო რქებისა.
თან მენადირე დაგყვებისთ, ბერდენკას ექაღლებისა,
მაგიკილოებსთ ნიავსა, მთხილობს, თოვლივით დნებისა.
- 25 ჯიკვებ შასჩივლებს კლდეებსა: „სრუ ცოდვით ვიკვებებითა, —
ბალახზე აღარ გვიტევენ, ზოგ სიმაგრეში გეყვებისა.
კლდეზე ფიცარზე დადიან წრიაპითა და ჯღნებითა.
გვერდალზე გადმაგყვებიან, ჩვენაც ძლივ გადავკლებითა.
ამაქდას დილის ცისკარი, საწოლში შამოვკლებითა,
- 30 მშვირები, დაღალულები კლდის გრილოებში ვწვებითა.
შიშ რო არ გექონდას გულშია, ბერდენკა გამასტყვრებისა.
არ უჯერდებიან თითოსა, ხუთი-ექვს დაგვაკლდებისა.
წვერზეთ დაგორვილები ჭალაში გავიყრებითა.
აიესა მთელი არხვატი ჩვენის ჯიკვების რქებითა.“
- 35 ჯიკვთ უკვირს: მენადირეი როგორ არ დაბერდებისა?
მუდამ დვირბინში ცქერითა თვალებს არ მოაკლდებისა?
„დაბერდას მენადირეი! — თქვეს, — სრუ ღმერთს ვეხვეწებითა.“
დაგვიახლოვებს, დავსწყევლით: „დვირბინიმც გაგიტყდებისა!“
იქავ თავისას არ იშლის, ვა ბრალი ჯიკვთა დედისა!
-
- 40 ამაგის მალექსებელი შინისკე ეშხადებისა.
„მოვასწრობა, თუ მამასწრობს?“ ამ წერილს ემუქრებისა.

461. მაკითხვა

- რუსეთში ქრისტეს წუხრასა დაეჯე, ლექსები ვთვალეო,
გამავე, მთვარეს აეხენე, ხვეწნი თავ შავაბრალეო.
რად არ მიაბობ ამბავსა, არხვატს ჩახედავ, მთვარეო?
ვერ მამიტანეს ამბავი, წერილებს ვემუდარეო.
- 5 ვერცა-ღ რა მაგან მამწერა, ძელიმ-ხანს შამავსთვალეო.
შინშო, ჩემდ დიდო იმელო, რა ცუდ ღროს გამეყარეო!
იმას გთხოვ, ძმაო მიხაო, მამწერე, დამიბარეო:
რაქელი გქონდა ზამთარი, რაქელ ღრო გაატარეო?
იქავ მაგიოლთ, სწორებო, სამ წელ გაივლის მალეო.
- 10 დედასამც ნუ გაუზდიორ, დავდგა რუსებზედ მდარეო!

რაც გინდა დიდად მიჭირდას, ერთხან ისი ვთქვა: „ვამე“-ო,
აბეჩავ, ჩემო ფანდურო! ბევრ ლექს კი დავაბარეო.
ბევრჯელ გახტოლე, ლურჯაო, დღე დაგაყენე მწარეო,
პირს გედვის მძიმე ლაგამი, ოფლში რამთვენჯერ გბანეო.
15 ეხლა რუსეთში გამავედ, დროება გამავსცვალეო,
წამკითხავს უძღენი მაკითხვას, დამსწავლო, კელი მამეო!
მშვიდობით იყავ, მსმენელო, დროება გაატარეო!

462. სალდათის წადილი

აბეჩავ ქართველთ შვილებო! ვაჟებ შალგვანან მგელსაო.
კარგად დახკვებვენ ცხენებსა, თოფრით აჭმევენ ქერსაო.
კელს აქვის ბერდენკაები, ავს დღეს აყრიან მტერსაო.
თავს მავანებებ ამასა, ძმაო, წავიდათ ჩვენსაო.
5 ქვევრებ ღვინით მაქვ სავსეი, არაყს მიგართმევ ბევრსაო.
იცოდ, კას ქალსთან დაგაწვენ, რომ შლიდას ყვითელს თმებსაო,
რომ ვერ ძღებოდა ნდობითა, ხკოცნიდა, ეხვეოდა ყელსაო.

463. საახალწლო მილოცვა სწორებს

პარასკევ გათენებადა ვარ ფიქრის დანაჭერია,
დამგონდ-მამგონდა ყველაი, მაკეთეი და მტერია.
ჩამაგვირიგა არაყი, მობრძანდა აფიცერია.
რუსულად გვადღეგძელებდა ჩვენ როტნი კამანდერია.
5 მე მოგილოცავთ, სწორებით: გათენდა ახალ წელია,
მრავალს დაგასწრნასთ უფალმა და დაგიმარცხასთ მტერია!
ჩვენ სოფლის ახალ-უხალი ყველა ერთუცის ფერია.
თავში თქვენ, ჯურჯის შვილნო, რას გამაგრებისთ მტერია?
ხალხი გყავთ აჯაბრებული, ნიჩეო, არაფერია.
10 მკრის ჭერა იცის მაგარი, გვერდსა გყავთ მაისტელია.
აბეჩავ ნისლაურთაო, ბევრა კი გაგითელია!
არ გჩების გაულაქავი, ვისაც გააბი კელია.
გუგუათაო ბერდიავ, ჰე, გამარჯვება შენია!
იცი ლამაზად ტრიალი, ჭურჭლებ რა გედგას ჭრელია.
15 არაყ გაქვ გამაულევი, ქერ გიძე ძველის ძველია.
გაითქვა, იონაშვილო, ეგ მასპინძლობა შენია:

20 დღისთაო სწურავ არაყსა, სტუმარ მაგიდის ბევრია,
ბევრჯელ მასშიე არაყი, ბევრჯელ კი ღამათვერია.
მე კი ქვეც ვერას მაკლებდი, ხარ მამის-ჩემის მტერია.
არ დამცილდების, სწორებო, ეგ ინაბარი თქვენია.
ბევრა სიკეთე დასთესეთ, ორ დიდად მადლობელია.

—

შევღებე წელწად-დილასა ინით ჩონგურის ყელია.
ჯერ სად-ა? ბევრას ლექს გეტყვისთ ბესარიონის ყელია.

464. სალდათის სიკვდილი

5 რუსეთში რა ამბავია? ცოდო-ბრალი დგას ღვთისაო.
ვინ კვლების აღესაშია სალდათი კელმწიფისაო?
ამირას გოცირიძესა მეხი დაეცა ცისაო,
უდროვოდ სწორებს მასხლიტა ვაშკაცი ოცის წლისაო;
5 გასაოკრებმა სიკვდილმა ბრალი არ ნახა ყმისაო,
დაღალულს დააღალატა, ხანი არ მისცა ცდისაო,
წართომს არშავიანსა, პატრონას წელთით ხქსნისაო.
იგვლევენ გიანარლები, ჯარი სტირს აფიცრისაო.
10 ატირდეს ქართველთ სალდათნი: „ჭირიმე ჩვენის ძმისაო!“
კაცი აღარ ხყავ პატრონი, კარგად მამვლელი მკვდრისაო.
კარგად გაურთეს კუბოი, შუა მართული ჯვრითაო.
მეტ იყვა სალდათებშია, ჯარ გახყვა აფიცრისაო.
თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას, გულადად ბასრო ქვისაო!
15 თოფის მომქმარევ მკლავზედა, მკოცელო ქისტებისაო!
შენ მოხკალ ქისტი ოთხ-ოთხი, არ იყავ ოცის წლისაო.
გემუდარებით, ფრინველნო, პირ გაიარეთ ზღვისაო,
უამბეთ თუშიშვილებსა სიკვდილი კაის ყმისაო.
უთხარით გოცირიანთა: „მეხი დაგეცათ ცისაო,
ამირა აღარ მაგივათ, დარჩა გრანიცის პირსაო.
20 მალოდინ ნუღარ გექნებისთ, ხანი რა დადგას სთვლისაო,
შინ მაღიოდას სალდათი, დრო იყოს ახალ წლისაო.
ამირა აღარცად იყვას, ვაი მემრ ბრალი ძმისაო.“
ბრალ კი ას, თუშო, არ იწვა შენის ალვანის პირსაო,
გენატრებოდას ცრემლები ქალისაი და ზღისაო!

465. ომი გუმბრზედ

3.
ა. ნაყოფათობა
რთ ომი

- მონა დროობა დაგვიდგა: მტერმა მოგვტაცა კარია;
აღარც მოსავალ მავიდა, დაიწვა მთა და ბარია;
ძმამა ძმა არვინ დაინდვა, აღარც ვინ ქალი-ღ' ზალია;
თითოს ენა აქე ეგეთი, თავს მასჭრის, როგორც კმალა.
- 5 იმახან რეულობასა: აღარ გოქე გასავალიო.
ხონთქრის, ამბობენ, ჯარებმა შამანდგლიენა ზღვანიო.
აქით მა ჩვენს კემწიფესა მიდის, მიუდის ჯარიო.
მიდის და მიდის სალდათი, როგორც ზაფხულზე ცხვარიო.
ყველა კაც მაგას ხკვირობდა: „არ ერგებიან გზანიო.“
- 10 ომი მოუქდა გუმბრზედა, სისხლის ბრუნევედეს ტბანიო.
სული დგას ტყვია-წამლისა, თოფს ცეცხლისა ღბავ ალიო.
ცაშიით თავ-ფეკ ჩამოდის, აისრ რო წვიმა-წყალიო.
ამბობენ: უზურგეთისკე სისხლის წავიდა წყალიო.
ქალაქში მოდის დაჭრილი, მანდ რიყედა ხყრავ მკვდარიო.
- 15 ამანდით იწერებიან: „კევსურთ გვიჭირეთ მქარიო!“
შაყრილა კევსურთ შვილები, ბევრ ხქონდა საუბარიო.
წილით არგინეს თოთიას, იქ არ-ა წამავალიო.
„იქ ნუ წამლალავთ, კევსურნო, აქავ მამჭერით თავიო!“
ბარაქელ, სუმბატურაო! გუნება გედვა ჩქარიო.
- 20 აიქ კი წახვე, ოშკაცო, საც სახელობდეს სხვანიო.
ზოგთა თქვეს: „მერდალ მოუა“, ზოგ-ზოგებმ: „სისხლის ჯვარიო.“
ზოგებმ ეეგრაც იამბეს: „ზეპირ დარჩება მკვდარიო.“

—

- ამაგის გონობაჩია ჩამამელია ხანიო.
გავხედენ: შამადიოდა მშავლიშვილების ჯარიო.
- 25 შუაჩი ნაჩალიკ უდგას, შორით ემბოლა თვალიო.
ნაჩალიკ ჩემთან შამოქდა, გუდელას დადვა ჯარიო.
ჭკვიანად იცის საუბარ, ლამაზად ედვა ტანიო.
უბბანა რომაქიშვილმა: „ოქშმად დაკალით სამიო!“
ორი კი მოხყავ სხვათაი, ერთს ჩემსაც მოსჭრეს თავიო.
- 30 ქვამ ჩემით გამაიტანეს, გამოიჯარეს კარიო.
თოთიათაო ბერდია, დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!
შენაც დაგიკლეს შვინდაი, ძირზეით დასჭრნეს რქანიო.
გაიგა მამასახლისმა, აშალა საომარიო.

- 35 თითო გულ მიაც მეტყოდა: „ადე, შაირტყი კმალიო,
გუდელას ჩამაიარე! მთელი ხარა, თუ მკვდარიო?“
გუდელას ჩამოვიარე, არვინ მიჭირა მკარიო.
აქით მე, იქით მშავლებმა ერთუცს უქსენეთ მკვდარიო.
ერთმ მამაძალმა მშაველმა აშალა საომარიო,
მისულსავ გარმამიქნია, ვერ მააყოლა ძალიო.
- 40 ახლა მეც გადაუქნიე, მივამწუხვიენ თვალნიო.
„ძაღლებო მშავლიშვილებო, ღღეს ხო კი თქვენი ღარია,
საკვლავოდ დაისწავლიდით! შური გვაქვ საძებარია.“

- ამაგ ლექსების მათქვამი ყველამ იკითხეთ, ვინ იყო,
ვაჟი აზიზა გაზდილი, ღმერთს გეფიცებით, ძვირ იყო.
- 45 ქება-გინებას ნუ იტყვით მა თქვენი ენა-პირითა,
აპირობს რუსეთობასა, არ მიწონებდეს შინითა.

466. მობილიზაცია

- რას ხფიქრობთ, თუშნო, კევსურნო? ახლა ომობის ხანია!
შაქუჩებულხართ ღუფეთა ქორ-შავარდნების ჯარია.
მაღლა გადაქრნეს მასკვლავნი, ელვენ სიწმიდის ცანია,
პირი ემურვის მთვარესა, აღარა ნათობს ღამია.
- 5 აღელვდა კელმწიფეები, შამაიჩქვიფნეს ზღვანია,
დაგზავნეს ტელეგრამები, შაუქუჩებავ ჯარია,
ქშირ-ქშირად მადის პრიკაზი, რუსეთს დაადგა ძალია,
დასტეხეს ჰაეროპლანენი, სისხლსა სწვიმს, ზედ კი ღარია.
შასწუხდა პეტერბურგია, ეგ რომანოვის გვარია,
- 10 „უნდ დამეშველას, — ამბობდა, — მთელ კავკასიის ჯარია.“
ქმა გატყდა მშავ-კევსურეთა, დგას იარაღის ჩქამია,
მთას-იქითლებიც მუვლენ: „უნდა გიჭირათ მკარია.“
ნაპირის ადგილისათა უქრის ლემადის ქარია.
მავიდეს არხოტივნები, ომში ნარჩენი ყმანია:
- 15 ბერდიშვილთ, ოჩიაურთა გაბურთ ვაჟებიც სტანია.
გააგებიეს კობასა, ხყავ თავის აფიცარია.
„გაგვიძველ, ცისკარაულო, წელზე შაიბი კმალია!
გიქადებსთ გამარჯვებასა დიდი არხოტის ჯვარია.“
კევსურთ გიგაურ გამუძღვა, ჯარებს რო კამანდარია.

- 20 ღალანგურ რა ამბავია? ცეცხლის გამაჩნდა ალია.
ჯუთით მავიდეს ახალნი, წმიდის გიორგის ყმანია,
ომის კარ გამარჯვებულნი, ვეფხვივით მეომარნია.
თუშეთით გამაემართა ქორ-შავარდნების ჯარია,
ცხენთა გადასხდეს რემათა, მახჭრიან, რაგორც ქარია,
- 25 კელში უჭურავ თოფები, ფხა-ალმ შამბული კმალია,
დაუკივლებენ ერთუცსა, გულ-დინჯნი, ომში ცხარნია.
ნანობენ გაფრინდაულსა: „ზეზვა აღარა გვტანია.“
შაქურებულა დუჟეთა თუშთ, მშაველთ, კევსურთ ჯარია,
საომრად დამზადებულან მთაში ნარჩენი ყმანია.
- 30 ბევრა დასწირავს ობლებსა, ბევრ გაქერივდების ქალია,
ბევრას გამახყვეს ოშკაცსა ტირილით დედა-დანია.
ბილეთებს დაურიგებენ, ზედ სწერავ სახელ-გვარია,
ყველას აძლევენ თოფებსა, გრანიციტ მონატანია,
ხუთ-ხუთი ჩადის პატრონა, კვამლზე გაემბის კვამლია.
- 35 მაღლობას ეტყვის კელმწიფე: „მაგრად მიჭირეთ მკარია!
ვინ მყავის, თუშნო, კევსურნო, თქვენ-ფერა მეომარია?
წინაც თქვენ იყო სახელი, ეხლაც თქვენა გაქვთ ძალია.“
შაქურებულთა კევსურთა ხყვების გუდანის-ჯვარია,
ბერი კოპალა თვალს ავლებს, ენანებიან ყმანია.
- 40 ჩამოხყვა წყალს-იქითელთა დიდ-გორზე მამურთვალთა,
თან ხყვების მშაველის შვილებსა დიდი ლამარის ჯვარია,
ბერმა სანებამ თუშებსა მარჯვნივ აართვა მკარია,
გვერდს უდგას არხოტივნებსა დიდი არხოტის ჯვარია.
თუშნო, მშაველნო, კევსურნო, ერთუცს უჭირათ მკარია!
- 45 წინავაც ცოტან ვიყვენით, მტერმ ვერ შეგვართვა თვალთა.
რო დავბრუნდებით, სახეთო ვქნათ, დავკლათ კარი და ცხვარია,
შამავეხვიენათ ხატებსა შაურცხვენელნი ყმანია!
დავლით შამანდობარი, ვინც იქ დავგვჩების მკვდარია,
ცოცხლების სამდღეგმელი, ვინც იყვნეს მეომარნია,
- 50 მემრ იმათ სამწყალობნელი, ვინც მთაში მარჩეს ყმანია,
ჩვენ ნდობით და წამასვლით ტიროდეს, რაგორც ძმანია.

—

მელექსეს ვერას გაიგებთ, საერთოდ ნაუბარია.
დამწერ ას ბესარიონი, არაყით გადამთვრალია.

467. ბრძოლის ველზე

- ლექსის თქმა მწადის ერთისა, ცალკე დრო არ მაქვს ცალია, —
არ გვაცლის გერმანიაი, მტერმა შაგვიკრა კარია.
- გრანიცას გადარტყმული ხყავ მთელ კავკასიის ჯარია,
სისხლით მასვლილებ ვაჟები, ძველნი ერეკლის ყმანია.
- 5 ომობენ კავკასიელნი, მთა და ბარს შეზდვეს ზარია,
მტერს მიხყებთან კვალზედა, მკვდარზე შეყარეს მკვდარია.
უკენ არ იწვეს ლაშქარი, ქართველთ ვაჟების ჯარია,
გვერდს უდგან მთისა არწიენი, ვეფხვივით მეომარნია,
მგელივით ეტანებიან, შტიკებს გააქვის ჩქამია.
-
- 10 კვირავს გათუნებადა სისხლსა სწვიმს, ზედ კი დარია.
ბევრას მეელის სიკვდილი. ღმერთო, ქენ სამართალია!
გარმოწვა გრანიცაზედა მძიმე გერმანის ჯარია,
მირგვლივ ზარბაზნებ დაღმართა, ჯარს იმით გვიყო ძალია,
სუყველკნით გზები შაგვიკრეს, არცაით საომარია.
- 15 აფიცრებ ჯარებს უვლიან, დიდ უდგას საუბარია,
ღვირბინით იცქირებიან: „საით ავართოთ მკარია?“
შასწუხდა გიანარალი, აბრუნდა როგორც ტარია,
ჯარებს გადასცა პრიკაზი: „ახლა ომობის ხანია.“
მარცხნივ ჩამადგა ყაზახი, მარჯვნივ დრაგუნის ჯარია.
- 20 ნისლი დაიდგა კვამლისა, აქუხდეს ზარბაზანნია.
სისხლით იღება მინდორი, მკვდარზე გადადის მკვდარია.
თოფებ სჭეხს, კმლები პრიალობს, ძირს სისხლისა დის წყალია,
ხვადებ დგებიან ტოტზედა, სისხლზე უცურავს ნალია;
წითლად შეღებილ შუბები, — ომობს ყაზახის ჯარია.
- 25 თითო ნასრევი ოცსა კლავს გერმანის ზარბაზანნია,
თვრამეტ ფუთიანს ტყვიასა ჩვენ თავზე გააქვ ჩქამია.
მაღლიდან ჰაეროპლაენი, ტყვია სწვიმს, წყდება ჯარია,
გაწყვიტეს ღვიზიები, არ რჩება მეომარია,
სრუ სისხლით გადასვრილია გრანიცის არე-მარია.
- 30 გაბრაზდა გიანარალი, ჯარს მაუმატა ჯარია,
თან უკამანდრა ურავი, სროლის აღარ-ა ხანია.
„ახლა სჭირდების, ვაჟებო, ვაჟკაცსა მკლავის ჯანია.“
აფიცრებ კმლებით შაიბნეს, შტიკით სალდათის ჯარია,

- 35 დახკრეს დუხიო მუზიკა, ჯარს მაუმატეს ძალია.
საღდათი გერმანიისა ყონდად ეგების მკვდარია.
დაბრუნდი, გერმანიაო, შენის გატეხის ხანია!
ბარაქალ კავკასის ჯარო! კარგ-ა თქვენ ნომარია!
ქელთ იგდეს კაცი მრავალი, ის გერმანიის ჯარია,
პულემენტი და პატრონა, თოფი და ზარბაზანია.
-
- 40 ბევრ დარჩა გრანიცაზედა ვეფხვივით მეომარია,
ბევრ ვაჟი მძიმედ დაჭრილი, ბევრ უპატრონო მკვდარია.
ბევრა ინატრის მშველელსა, ბევრს ღგონდებიან ძმანია.
ზოგებს ეღირსა საფლავი, ზოგ ველზე რჩების მკვდარია,
ზოგ დარჩა ისეთ ალაგსა, კაცის ვერ ხედავს თვალთა.
- 45 ბევრაის დედა ქვითინებს, ბევრს უტირიან დანია,
ბევრს გაუოკრდა სახლ-კარი, ბევრს სამ-სამს გაწყდეს ძმანია,
ბევრს გაიძლოლა უნცროსი, ბევრა ქელ-უყროდ მკვდარია.
ბრალი ას, ქვესურთ შვილებო, არ ჩინდას ნომარია!
ომი არ იყოს კმლებითა, აღარ ფარობდას ფარია!
- 50 არ ერჩეოდათ ცალკედა ვაჟები მეომარია!
აღარ იგების ნაცადი, მკვდარზე გადაღის მკვდარია.
მშვიდობით, მშაველ-ქვესურნო, ვინც ცოცხალი ხართ ყმანია!
ვინც დაშრით გრანიცაზედა, ღმერთმა გაცხონასთ მკვდარია!
თქვენ სახელ მუდამ იქნების, სისხლის ადინეთ წყალთა.
- 55 ნუ დაიცილებთ, სწორებო, საც შაიყრებით ჯარია!
დალიეთ შამანდობარი, ვინც ომში დაგჩათ მკვდარია!
გაწირეს თავის სამშობლო, ძმათ გაგვაყარეს მკარია.
მკვდარზე ნუ ჩახოლთ, ყორნებო: მეომართათვი ბრალია!
-
- 60 რუსეთში ბესარიონი ამაგის მალექსარია.
გამამიარა ტყვიამა, მაგარ ხქონივა ქარია.
ვიამბე წარა-მარადა, არ-ა ლექსობის ჟამია.
ორ მარკე შაწუხებული: ომში დავწირენ ძმანია,
ველარ გავიგი ამბავი, წერილ მივსწერე სამია,
- 65 აღარ მიდ-მადის ფოშტაი, მტერს უჭერიან გზანია.
შიგიში გადართულია რუსი-გერმანის ჯარია,
მუდამ ღღეს ზარბაზნები სჭეხს, დის სისხლის ალაზანია.

468. წელწად-წუხრა გრანიცაზედ

- წელწად-შამაეს წუხრასა ლექსი უნდა ვთქვა ახალი.
საწყალო ბესარიონო, ხარ გრანიცაზედ დამრჩალი!
ველარცად ვნახე სწორები, ლუდი-არაყით დამთვრალი,
ჩვენდ ქვე სად არის დლეობა, ან ჯარი ჯვარში დამსხდარი?
- 5 ქუჩლების გრანიცაზედა კევსურთ შვილების ლაშქარი.
ბევრ ვაჟ ას გულ-ჯავრიანი, აწ გრანიცაზედ დამრჩალი.
ჩივიან: „ყინაეს ზატორსა, ცუდი დაგვიდგა ზამთარი.
„ორთ რარიგს დროებაშია? წელ გვითენდების ახალი.“
დღეს ბევრის დედა იტირებს კერაის პირში მიმჯდარი.
- 10 ბევრაის ცხენი ჭიხვინებს, ტოტებზე დგების ქაჩალი,
ბევრაის სახლში ხვიდავის, პატრონს მაელის აბჯარი.
გამაგრდით, კევსურთ შვილებო, აქსენეთ დმერთი მაღალი!
იქნება კიდე გვეღირსას, ვნახათ სამშობლოს მთა-ბარი.
ამაგის მალექსებელსა წინ ბოთლა მიდგას ცამცამი,
- 15 არცა-რა მარტუაი ორ: ამხანიგი მყავ ქავთარი.
ჯავრ მაგვლის კევსურებზედა, უნდ დაუბარათ მართალი.
ბევრა კევსურა ავ-ჩაოს ახლა კორშაში დამთვრალი,
ბევრა ქალ ელის ძმობილსა, შინ ბოთლა უდგას ცამცამი.
გაგიწყრასთ გუდანის ჯვარი, ვინც ხართ ბოთლაით დამთვრალი!
- 20 ვინაც ჩუმად სომთ ბოთლასა, ხართ გუდანურში ჩამძვრალი!
სრუ ჩაგეკოცასთ წაწლები, არ გაგიწირასთ ჭაჭანი!
გინება არვინ დაგვიწყათ, — ას სიმთვრალეში ნათქვამი,
ცუდ სიტყვა არავინ გვკადრათ, არ შაგვივინათ წაწალი!

469. სუალკაზედ

- გიორგიობის თვე დადგა, დილა გათენდა გრილია.
ახლა დაგითვლის ლექსებსა კალატოზაისშვილია.
-
- აქამდე იყო ზაფხული, აწ შამადგომის პირია.
ტყემა დაყარა ფათოლი, ჭალათ გაიბეს რთვილია.
- 5 მალლიდან ცხვარი, საქონი დაბლა ჩამოდის, — თბილია.
იმღერენ მემცხვარეები, ვითომ დლეობის პირია.
-

კმა გატყდა მშავს და კეკსურეთ, არაფერ ჩახეყეყილია.
ქუნდების არსენალშია თუშ-მშაველით კეკსურეთ მშავია.
„ომში ნურავინ გავტყდებით!“ მაგარ შავეყდით მშავია.

- 10 „ვინაც გავტყდებით და მოვკვდით, სახითხეკ დაეყეყილია.“
როტნი კამანდირ გვეტყოდა: „სეკარენ ხართ ეტყეყილია!“
— „ქალ არავინ ვართ, — უთხარით, — ვეყეყას ერთი ეტყეყილია.“
მალედ ბრძანებას მოველით, როგორც ამოღოთ ეტყეყილია.

—

მოვიდა ტელეგრამაი, კემწიფის დაბეჭდილია:

- 15 „დაგვეშველენით, ქართველნო, ესლა თქვენ დასაძრთ ძლია!
მტერ რაღაც გადმოგვესია: თურქი, ოსოფი ეტყეყილია.
მკარს მისჭერს გერმანიი, ვილგელმა კარგას შეჯლია.
ათას ფერ საომრები აქვ გართული, როგორც სტყეყილია.“
ჩვენც შეუქციეთ მსახურთა სიტყვა რჩეულად ტყეყილია:
20 „რას გემართლების მკვდარ-ძალი? ღმერთმ გაუწყვიტას წილია!
ნუმც გამოლრიდებს შინითა სისხა და მუცლის კირია!
გაუწყდან ერთ კვირეესა ცოლი, ქალი და შვილია!
შენც ბევრის ცოლოში ჩაზღეგ. მამას ჩაგიდნა ვირია!
ჩაგვეყარენ სუალკაზედა, საცა გრანიცის პირია.
25 ათ დღე და ღამე გვადინენ, სამშობლო გაგვიწირია.

—

გავწირეთ ჩვენი სამშობლო საამური და ტყეყილია.
მამგონდას წუთის-სოფელი, გმინს გამიყვების გმინია.
სად-რა ხართ, ჩემებ სწორებო, სადა-რა გაქვისთ ღზინია?
ჩვენ ვსხევართ პოზიციაზე, მიწა გვაქვ ამთხრილია.
30 მოვიდა შულამის დროი, მოგვეკიდების ძილია.
მოველით გათენებასა, ცამ რო გააღას პირია.

—

- გათენდაც, ნახეთ თვალითა ამოსავლეკიას ჩდილია.
არცად-რა იყო ტყე-გორი. მინდორ ას ატყეყილია
დურბინდით ცქერა დაიწყეს. მტერია სრუ მორგულ გვლევია.
35 თან გვიკამანდრეს ურაი, თოფეკის ტყარა-ტყეყილია
ზარბაზნის სროლა დაიწყეს, ტყეყილი დაიწყეს სულია.
მინდორმ დაიწყა ცხროლია. პირს ატყეყილია ტყეყილია
მივდივართ, უნდა ვიძებნათ ათათისას სულია
არვინ ას ჩვენი მქარეი ლეკი, თათარია ურაი.

- 40 ბევრ ვაშკაც დარჩა მინდორთა, აქვ პირი დაღებულია.
აიმ დროს მიაც მამარტყეს ტყვია, რუსულად პულია.
მეგონა შაშინებულსა: შუა გამიყვეს გულია.
ორი დღე-ღამეს იქ დავრჩი, წყალ კი ძალიან მწყურია.
მათარეს ილენკაი, ცხენებით შაკმაზულია.
- 45 მემრ ჩამსვეს მაშინაშია, საფერქეც გასაკვირია.

- მოვედით ბალინცაშია, ფარნებიც განთებულია.
ჩა დულდა სამოვარჩია, ლოგინიც დაგებულია.
ზედ დასახურიც მზად იყო, თავითიც დაღებულია.
ჯერ ხინა დამალენეს, მემრ ჩაი დაშაქრულია.
- 50 მეორე დილა გათენდა, დაფიცხებულია წყლულია.
მოვიდეს სესტრიცეები, ჩემთვის შახვევა ღგულია.
შამხვიესა და ვერ შამკრეს, სისხლი მდის ალანდულია.
მაშინ ვთქვი: „დაბადებისა ე ჩემიმც დღეი კრულია!
სადიური ვარ? სად ვკვდები? აქ რა მაქვ დაკარგულია?!“
- 55 მაგ ტანჯვას ვიყავ საბრალო, მთელი ვარ, ისევ სრულია.

—
თუ რას მეღექსეს იკითხავთ, მოსკოვში გამოთქმულია.
კელჩი უჭერავ კალამი, საწერზე გადასმულია.
ქვესურეთს უნდა გახვგზავნა, კანვერტჩი გამაკრულია.

470. ეშმაკის მოგონილი

- თქვენც იყურეთ წინაჟბური, შედგენილი პოეტისა.
გამარჯვება, ძმა-კაცებო! მე მგზავრი ვარ შორი გზისა.
თუ მაისმენტ, მე გვიამბობთ, — მინდორთ ომი წინა ჟმისა.
რამთენ კემწიფეებ ომობს, დრო მოვიდა სისხლის ღვრისა.
- 5 თავა პადრუჩკი დადიან, არ აქვ დარდი სალდათისა.
გერმანია ეუბნების: „ვარშავს პლანი ჩემკენ ჭრისა.
არ მამცემ, ძალი წაგართმევ, — ადგილია მამ-პაპისა.“
ჩვენ კემწიფემ უპასუხა: „მითხარ, დაეკითხე ვისა?
მე ვარ რუსის გასუდარი, ჭკვად მამყვანი ამაყისა.
- 10 ჯარები მყავ მაგოდენა, რიცხვით ვერვინ დაითვლისა.
თუ არ სდგები, მე გიჩვენებ, როგორ შეხკმაზებენ ვირსა.“
გერმანიას ავსტრიაი ეხლავ მიეშველებისა,

- გრანიცაზე ჯარებ უდგას, შატაკებს მაელისა.
 თურქიც მაგას ეშველები, სიუზია სამის ძმისა.
- 15 გაკდა სამი ამხანიგი მტერი ჩვენის კემწიფისა.
 გერმანელებს რა უნდოდა – შამოგდება ვარშავისა?
 ავსტრიას ეგე ეგონა: „დუბლონი მე დამჩებისა.“
 არ დადგებიან თათრები, დაპყრობ ღგულავ შავი ზღვისა.
 ჩვენ კემწიფემ გაუგზავნა: „ეხლა გაწყრა დედა ღვთისა.
- 20 მიაცა მყავ ქოფაქები, იმედი მაქვ დავლათისა.
 არ იცნობთა ფრანცუზებსა? არ გეგონოთ თქვენი ჭკვისა!
 იაპონიის ჯარებიც თქვენ ადგილში გარმადისა,
 გაამაგრა ცინდაოი, ეხლა მასვენებით ზისა.
 თქვენთვი ყველა დაიფარა, დათვის სორო ძვირად ღირსა
- 25 არც-რა მე ვარ თქვენებური, თქვენთან ომი არა მწყინსა;
 ძალიან არ შევესწუხდები, ფიქრი არ მაქვ შიმშილისა.
 თუ გაჭირდა, მოვა ძალა შავი ხალხი თისის წყლისა,
 მამივა ქართველთ ლაშქარი, ომ იციან ამლათისა.
 მინდორთ აგეთ ომ გამავა, მიწათ აადენენ კრილთა.
- 30 გერმანია, ამაიცან! დიდი გაფთხილება გჭირსა.
 შენ კი უთუოდ მოგკლევდას, გაუფთხილდი ვერცხლის ღილსა!“
 რაღა ბევრი მაგაკსენათ? შაიბნეს და ჯაქნი ქნისა.
 არც ყოფილა, არც იქნების არც ანდერძი ამაგისა.
 ოთხთავ კუთხივ ზარბაზნები საზარავი მკვდარ-ძაღლისა.
- 35 აგეთი აქვ ყუმბარაი, როგორც ლახტი გმირებისა.
 გამაგვიკდა პულიმეტი, მაგონილი ეშმაკისა,
 ერთ მინუტის ხანაზედა ათას პატრონებს ცლისა.
 საცა ხვლების სნარიადი, ორ საჟანზე მიწას თხრისა.
 ვისაც ხვლების, აღარ რჩების, სრუ თავ-ფეკი აღ-ჩადისა.
- 40 წითლა შალებნა მიწანი, წითლებ წყაროები დისა.
 ბევრა კარგ ყმა მინდვრად დარჩა, გაკდა მონატური წყლისა,
 აიწვეს და ვერ ადგების, გულზე ნატყვიარი სჭირსა.
 მაგის დედამ რო გაიგას, ცრემლით ჩამაიბანს პირსა.
 ოქრად დარჩეს ვინტოვკაი! ერთ ნატყვიარ მეცა მჭირსა.
- 45 დაგვმინდე, რა მეშველების? სირცხვილია ვაშკაცისა.

—
 მელექსისას რას გაიგებთ? ნათქვამია სალდათისა.
 თუ ვინ ჩემზე ვეჭ მათა, — მასმა მგულავ ატკაზისა.

471. სისხლის წვიმა

- ერთს კიდევ ვიტყვი სიტყვასა. მოდით, დამიგდეთ ყურია!
რომენმ ასტეხე ოინი? შენი სულიმცა კრულია!
არ მოგწყინდათა, ქართველნო, რუსთ მეფის სამსახურია?
კაც მაგათ კელში ნამყოფი სრუ დაწულ-დადაგულია.
- 5 ომში მიუღის სალდათი, იწყების დედის გულია.
დაწოლილს არ ეძინების, შვილი ხყავ დაკარგულია.
ცოდვიანი ხარ კემწიფე, სუყველას გადასულია,
სრუ ფეკზე გიდგას სალდათი, საომრა დამზადულია.
- 10 კელში უჭირავთ თოფები წვერზე ხიმტ-ჩამოცმულია,
წინ მიუძღვების აფიცერ წელზე კმალ-შემორტყმულია.
კამანდრებ უკამანდრებენ, რაც წესი სალდათურია.
გერმანიას ჯარზედა ქართველთ ზე-მისვლა თქმულია.
მავიდა სისხლის წვიმაი, ნამდვილად გაგებულია, —
გრანიცეებზედ მინდვრები სრუ სისხლით შადებულია.
-
- 15 ეხლა აქაურ გაიმბათ, ამბავი ჩვენებურია:
მტერი ადგომას აპირობს, ოსმალოც დამზადულია.
კევსურთა ახალგაზდანი სრუ რუსეთს გაკრეფილია.
ალარ გვაძლევენ თოფებსა, ხაზინაც დაკეტილია.
არშავიანებ ვიყიდათ, მივსცათ ხუთ-ხუთი ფურია!
- 20 ამზადეთ ტყვია-წამალი, ვისაც რო გაქვისთ ფულია.
აეხლა იქავ მაგვიღის წინა წესი და რჯულია.
კირიმებ დაიწმინდების, რაც დროთა გაჟანგულია,
ფრანგულეებ დაილესების, ზოგ ფხაზედ გაჩალხულია.
ვაჟნო, რად გინდათ ნაქონი ჩასაცმელ-დასახურია?
- 25 ან ვერცხლის დანა, სარტყლები, ან ქუდი ყაზახურია?
მზად გინდათ ტახტის თავითა ქულჩაი გაბანდულია,
ხვადი ეზონი ნაბამი სრუ იდგას შაკაშმულია,
ჩქარობდას ხვადის პატრონი, საომრა დაჩაჩქნულია.
-
- 30 ამაგის მალექსებელი სანების მაგანმურია.
კელში უჭირავ სურაი არაყით გაცამცმულია,
გადასომს სულ-უქცევრადა საქვეყნო სადღეგრძელოა.
თქვენისა გამარჯვებისა, ლექს უთქვამს საზანდრულია.

472. მსოფლიო ომში დაჭრილი

ვაჟა-ფშაველა არ დაზღვევს ხალხს, რო აბუნტდა ღღესაო.
დაჯდა, გაშალა ქალაღდი, დაიდვა წიგნი, სწერსაო;
დაჭრილიმც ყველა მარჩების, ღმერთიც მაუწერს კელსაო!
შაზძახან, ეშველებიან ხთიშვილნი თავის ყმებსაო.

- 5 თქვა: ვერ გავაჭრევ არხასა, გოროღებ დაიკეღაო.
ღაოღნა! – მეუბნებიან, – თორ გერმანია გვრევსაო.
წაგვართვა რამღვენ ქალაქი, ჩვენაც ვანებებთ გზებსაო.
არ ეჩქარების რუსებსა, ჯარებს ძალი აქვ ჩვენსაო.
ვინ ეტყვის გერმანიასა, ნიკალა გახვევს ცეფსაო,
10 გიტყუა, ღაგიღორჩიღა, ავსაც მაგაყრის ღღესაო.
ღაგიღვა, ეგრე გავრეკა, მემცხვარეებ რო ცხვრებსაო.
სა სწირავთ პაზიციასა, კელით ნათხარსა თქვენსაო?
ღაოღნა, გერმანიო! ძალა აღარ აქვ მზესაო,
ცოტა ხან მაინც მადროე, ქალაღღ მივსწერა ძმებსაო.
15 რა ხანი არ მაუკითხავ არბაჩხნელ-ჩარგაღელსაო.

473. წერილას

აბეჩავ, ჩემო ძმობიღო! ნეტა, საღა-რა წევსაო?
რას ქვეყანაში გაეიღა, ქალაღღებს საით გეწერსაო?
სა ჩაიქაფრე, მკევენარო? მე იმედს ვიყავ შენსაო.
ვეღარცა გნახე გასული თიბის სამშაბათს ღღესაო.
5 მოკლე ბერღენკა გასწირე, ჯანგ ეკიღების წვერსაო.
მასწირენ სანაღირონი, ვინა-ღ გაიღებს გზებსაო?
ვინა-ღ აწვალებს ჯიკეებსა მაღლა საკარის წვერსაო?
შენ სანაღიროთ, წერიღაო, ჩვენ ვეღარ მავხყრით კელსაო,
ვერ ვხყეებით სიმაგრეშია, – ჯიკეებ სულ-ფონა წევსაო.
10 ურჯულღს ეღე ძალზეღა, ტერღას სთესებღი ჯერსაო.
ამბავი შამავარღების, ვინა-ღ ღაუხვღას მტერსაო?

—

ამაგის მაღექსებელი ამააფხაებს ცელსაო;
მქართა მბე ქისტისეული, მზე რა მავიღას, ეღსაო.
მტერ კი რას გამამჩიებღა, ღროს თუ შამავხვღი ჩემსაო?

მ.

ა. ღაოღათობა
ღა ომი

474. სიკვდილი ფრონტზე

- ომ იქნა სათათრეშია, დილა ბინდ თენდებისაო.
არ გარჩეულა ლიშანი, ჭეჭა დგას ზარბაზნისაო,
მოციქულობენ ტყვიანი, ცეცხლს შლიან ბინდის პირსაო,
კუმბარათ მათქვ ჭემუტუნი. გულო, სძალ მეომრისაო!
- 5 „ქვე რა კა დილა თენდების!“ ბევრ ვაჟ აყოლებს გმინსაო.
ბევრი წევს სისხლის მორევში, გულს ნატყვიარი სჭირსაო.
საომრად თათრის შვილებსა ცდა ჯიშად მაუდისაო;
წამადგეს გრანიცაზედა თოფებითა და კმლითაო,
შამახევიენეს რუსეთსა, თოფი სჭეხს, ტყვია წვიმსაო.
- 10 აფიცრებ ჯარებს ეძახან: „უშველეთ თავსა! ჭირსაო.“
რაც იყო რუსის ლაშქარი, სრუ უკენ ბრუნდებისაო.
მარტუა მანგიაშვილი თათრის სანგლებში ზისაო,
შაუკრა კარი თათრებსა, დაიდვა ფერი მგლისაო.
„ერთი დღე დაბადებისა, მეორე სიკვდილისაო;
- 15 მამკლან, თუ მამკვლენ თათრები, სახელ ზო დარჩებისაო!
რაი-ღ ბერდიშვილ ვიქნები, თუ ჯავრი ვჭამო მტრისაო?“
თოფს ისრევს შილინდებურად, თათრებ ერთმანეთს თრისაო.
ყფით ჩადიან ყორნები, ძლებიან სისხლის სმითაო,
შენს ნაკოცს, მანგიაშვილო, მინდორთ ითრევენ მწკლითაო.
- 20 პატრონა გაუთავლების, ახლა დაბრუნვა ჭირსაო.
ამანდით გამაბრუნვილმა მუკლი მაიბა მგლისაო.
მაზღევენ თათრის შვილები, ჭეხა დგას თოფებისაო.
ჯარს ეძახს თათრის უფროსი: „დახკარით! საქმე ჭირსაო, –
მარტუამ რუსის სალდათმა გაგვანახევრნა ცდითაო.
- 25 თაოდ დაბრუნდა ცოცხალი, ჩვენგან კი არა სჭირსაო.“
მაურთეს ფულიმიოტი, ტყვიას ტყვიაში სთხრისაო.
ქვა-კლდეთ ნათოზი წვრილასა ზე თავზე გადასდისაო.
ჭაუხთას გამაუფრინდა მინინო კივილითაო:
„ნუ მამდევთ, თათრის შვილებო! მე გავე მშვიდობითაო.“
- 30 აფიცრებ ეუბნებიან: „ღირსი ხარ ჯვარ-მედლისაო.“

მეორე დილა მასთხოვა გრანიცა ავსტრიისაო.
თორმეტ დღე-ღამე იარა საომრად რკინის გზითაო.
იომა სამ დღე-ღამესა, ძლებოდა სისხლის სმითაო.
მეოთხე დილა თენდების. დავლათი აღარ ჭრისაო.

- 35 მტერმაც ვერ იცის, წვრილაო, მკოცელო ბევრაისაო,
 ბრალ კია შენი სიკვდილი, სიმაგრევე არხოტისაო!
 შურის საძებრად იმედო თავისისა და სხვისაო!
 ნუ დაგცილდები[ს]თ, სწორებო, ნაცადი ვაშკაცისაო!
 დალიეთ შამანდობარი, ჯარი რა დასხდათ სმისაო!
- 40 მშვიდობით, არხოტიონო, შე ანგელოზო ცისაო,
 სწორთ მეტობაზე მამკვდარო, არწივო სალის კლდისაო!

კობა ცისკარაული 475.

- რუსეთით იწერებიან: „ზღვა ღელავს, იქნევს პირსაო,
 იბრუნებს პარახოტებსა, წყალი ივსების მკედრითაო,
 დაბუგვა გაუბედავის რუსეთის მიწა-წყლისაო.“
 იწყინა რუსთ კემწიფემა მიჯნას გადმოსვლა მტრისაო,
- 5 გაგზავნა ტელეგრამაი, ჯარ მაითხოვა მთისაო:
 „მიშველეთ, მშაკველ-კევსურნო, თუშნო, ნაქებნო კმლითაო!“
 ქალაქჩი მაუვლენავ ფუნჩათ დავითის შვილსაო.
 კობაი ცისკარაული აფიცრებს უყრის პირსაო:
 „ჩვენ კი რად გვინდა პრიკაზი, ბბანება კემწიფისაო?
- 10 ან აპელანტრებ რად გვინდა? ჩვენ მოვკვდათ, არა გვიშაო.
 ჯარს გამოძლოლილს ამბობენ გერმანელთ ნეფის შვილსაო.
 ან პლენათ გამოვიყვანათ, ან დავსცათ მეხი ცისაო!“

- თაოდ გაუძღვა ჯარებსა, ფეკჩი დაიძრა მიწაო.
 გარდუდის გრანიცაზედა ჯარი ქორ-შავარდნისაო.
- 15 ამბობდა ცისკარაული: „მისვლა მეწადა კმლითაო.“
 ჯარიც არ ეტყვის უარსა, „ჭირიმე წინამძღვრისაო!“
 ათამაშებდა ფრანგულსა, ტანად ლერწამი ზღვისაო.
 ეფინებოდა ზღვის პირთა შუქი ნალესის კმლისაო.
 გარდადის კაცის თავ-ფეკნი, როგორც ფათოლი ტყისაო.
- 20 მარტყეს გერმანელებმაც, ნაჭოჭ გაილა ძელისაო.
 ალვის ხესავით შამაწვა, არ ამავადებს გმინსაო.
 თელამ იმგვლია ქალაქმა, ბრიალ დგას აღმებისაო.
 დაგზავნეს ტელეგრამაი, სახელ-გვარ კობაისაო.
 იწყინეს კემწიფიანთა სიკვდილი ფალავნისაო.

3.
 ა. სკოდათობა
 რა ომი

- 25 მალოდინ ნულარ გექნებისთ, ფუნჩანო, კობაისაო,
ალარ მაგივასთ კობაი, დარჩა გრანიცის პირსაო.
მაკითხვა ალარ მაგივა, ძმაო, ნაწერი ძმისაო.
ერთგან მოფარგლეს საფლავი თორმეტის აფიცრისაო.
ზედ გადახურეს სპილენძი, ნამიც ნუ ჩავა წყლისაო.
- 30 სიმირგელივ შამაუვლიეს გალავან ზარბაზნისაო.
ოცდა-მესამე დღეია კობაის ომობისაო.
ეჭირა სისხლჩი გასვრილი კელჩი ნატეხი კმლისაო,
მარცხენას კელჩი ნაგანი, მამკლავი ბევრაისაო.

- 35 ზოგ რასამ გონთით გამავა, ქება ვერ ვიცი ძმისაო.
წინაეც კარგი ჯმა ხქონდა ფუნჩათ დავითის შვილსაო.
რო გრანიცაზედ გავიდა, ვერ იყო ოცის წლისაო.

476.

- რუსეთში რა ამბავია? ცოდო-ბრალი დგას ღთითაო.
ვინ კვლების გრანიცაზედა ვაშკაცი ოცის წლისაო?
ვის სჩების უპატრონოდა ჩინები აფიცრისაო?
ვინ იქსნის ჯვარსა, მერდალსა, რო გიანარღვებ სტირსაო?
- 5 ვის უდგმენ ვერცხლის კუბოსა, ზედ რო რთვენ ოქროს ჯვრითაო?
იქნების ცისკარაული, ლალი არწივი მთისაო.
ბრალია, დავითიშვილო, მიწას გითხრიდან გრილსაო,
სამშობლოს ეთხოვებოდა, შე ფალავანო მთისაო!
თქვენ, გერმანიის ლაშქარნო, ძალი გაგიწყრასთ ღთისაო!
- 10 თქვენ მაგვიკალით კობაი, ნაპირ დაგვეცით ცისაო.
მინდა რო მეთქვა, — ვერ ვიტყვი, — საფერი კაის ყმისაო.

- მავიდა გერმანიი, მოდგა გრანიცის პირსაო,
ემუქარების რუსეთსა, ჯარ მძიმე მაუდისაო.
აქ რუსის გიანარღვები, ყამი არა აქვს მტრისაო.
- 15 დაუახლოვდეს ერთუცსა, ძალი აქსენეს ღთისაო,
შაიბნეს შუა-ღღის დროსა, ჭეხა დგას ზარბაზნისაო.
ჯარებ ერთუცში მივიდა შტიკებითა და კმლითაო,
დახკრეს დუხოი მუზიკა, წესი ას რუსებისაო.
კმლით ომობს ცისკარაული, არწივი მაღლის მთისაო,

- 20 მამად მაულის სახელი, რაქე ლამაზად ცდისაო!
კამანდრობს თავის ლაშქართა, წინ მიუძღვების კმლითაო,
მიხკივის გერმანიელთა, ეგების ყონდი მკვდრისაო,
არ ღრიდებს მტერთა ტყვიასა, მგლებურ იბრუნებს პირსაო.
„მამყევით, ჩემნო ლაშქარნო, ვისაც გული გაქეთ ცდისაო!“
- 25 შამახიხვივა მირგვლივა ჯარი ნაკოცი მკვდრისაო.
არ ტყდების გერმანიი, ჯარ ჯარზე მაულისაო,
ყველკნით ზარბაზნებს ისრევენ, თოფი სჭეხს, ტყვია წვიმსაო.
იაკობ ცისკარაულსა ტყვია დაგვიკრეს გმირსაო.
ჭეხა დაიწყა ზეცამა, იტყვი – „გვეცემის ძირსაო,“
- 30 ატირდა დედა-მიწაი, იხევის, ალებს პირსაო,
იწყინა მზემა, დაბნელდა, მასკვლავი ჩამადისაო,
იგვლევენ გიანარლები, ჯარი სტირს აფიცრისაო,
გაიგეს თავადისშვილთა, ცრემლით იბანენ პირსაო.
ყველა მისტირის მოყმესა, ცოდო-ბრალი დგას ხითაო,
- 35 ყველაის საწყინარია სიკვდილი კაის ყმისაო,
ეგრე უღროვოდ დაკარგვა ოცის წლის აფიცრისაო.

—

- აწ მაკვდა მთელი არხვატი, მალლა წვერები სტირსაო.
აღარ ხყავ ცისკარაული, სიმაგრე არხოტისაო.
ვინ გაგვიძღვების ლაშქართა, რა ძალ დაგვადგას მტრისაო?
- 40 გმირო, სად მიხოლ, კობაო, ბრალ აღარ გაქვა ძმისაო?
ახლა დიმიტრიმ რაი ქნას, ვინ დაიყენას მკრითაო?
ვისა-ლ უამბას ამბავი: „ძმას იმედი აქე ძმისაო?“
დამ რო გაიგა საწყალმა, ნაჭაპნ ჩამუდის თმისაო.
დედ-მამან არას დაზღვეენ, არას ხყვარობდეს შვილსაო.

—

- 45 სულეთ შავიდა კობაი კელში შიშველა კმლითაო.
წინ დახვდა ჯარი დამსხდარი ის თავის ნაკოცისაო.
წამაეგება მოყმესა ვაჟები წინა-ჟმისაო,
ის კირჩლა ბაბურაული ეხვევის, ხკოცნის პირსაო:
„აეგრ ვიცოდით წინათა, ვკოცდით ლაშქართა კმლითაო.“
- 50 სათავეს გადააქდინეს, ოქროს სკამს უდგმენ გმირსაო.
ხკითხვენ ომობის საქმესა: „ამბავ გვიამბე ცდისაო!“

—

თუ მახკვედ, ღმერთმა გაცხონას, გულადად ბასრო ქვისაო!
წინ გაიძლოლე ჯარები, ჯავრი არ სჭამე მტრისაო.

55 შენ სახელ მუღამ იქნების, ტყვიათ ეომე კმლითაო.
მშვიდობით, ცისკარაულო, შე ანგელოზო ცისაო,
სახელისათვი მამკვდარო, გადგება სვეტი ხთისაო.

—
ამაგ სიტყვების მათქვამი ვიყავ გრანიცის პირსაო,
ვხედვედი ჩემი თვალითა, ჯარს რო მისთიბდა კმლითაო.

477. მსოფლიო ომის დროს, 1914-15 წწ. დაკოცილი არხოტივნები

ოკერო წუთისოფელო, მიზღიხარ ნელა-ნელაო.
ჯერ ისრევ ღამე ბნელია, ზარბაზანთ იწყეს კველაო.
კუმბარათ მათქვთ ჭყმუტუნთ, ჯარს გვეძახს: „მაგასწვერაო;
5 ნუ მიმაგრდებით, ლაშქარნო, ბევრა სხვა გამითელაო,
მოვდივარ შეწუხებულთ, ჰაერში მოვიმღერაო,
ხანდხან ერთმანეთს შავხვდებით, რკინათ გაგვაქვის ჟღერაო.“
რად სტირი, ერთის დედაო? რად იცი გულის ძგერაო?
არ დაივიწყა შეილისა მალ-მალ მკლავების ზელაო.
სხვანაცა-ლ მაიგონნიდი! ტირის ბევრაის კერაო.
10 ბევრმ სამის შეილის დედამა კარ უკან გამაზღვენაო.
(ეგ ომში ნაუბარია, ეხლა სხვან მავაბენაო)
მეხუთეს წელში ფანდურსა ლარნ ქვე ძლივ ჩაუსხენაო.
დროებამ ჩამამიარა, გულს აღარ მიზღის ლხენაო;
ორთლ ჩვენც გვაკლავ ვაჟკაცი; უკაცურთ გვმართებს მღერაო.
15 ძმაო თათუავ, სად დამრჩი? მემრ გიგივ, სვილის ფერაო?
ნაცადი მამ-პაპურადა თქვენი გრანიცას სწერაო.
მტრისად მიმყოლებს ვაჟებსა სხვასაც ეგ მაუკველაო.
ოთხ თვეს იომე, თათუავ, ვალ არ შაგირჩა ბევრაო;
„ღირსი ორ სიკვდილისაი“, — რო დახკრეს, ჩაიკველაო, —
20 „ჩემის ვინტოვკის ტყვიამა მტერი ბევრ გამათელაო.“
გვერდს გედგა ნაროზაული, სხვა ვერვინ მაგეშველაო.
არწივმ გათხარა საფლავი, სიმღერით ჩაგასვენაო.
რა მარჯვეი ას, ვაჟებოთ, მკვდრის ამხანიგის ცქერაო,
მემრ თავის კელით დამარხვა, საფლავში გადაწვენაო!
25 „მშვიდობით, ძმაო!“ ეტყოდა, ცრემლმ იწყა ჩამადენაო.
„შენ კი დავმარხე, გაბურო, მე იქნებ დავრჩა ველაო.“

- მემრ მიუბრუნდა ლაშქართა, ვინტოვკა გააცხელაო.
ამლაში, მანგიაშვილო, ჭაუხებმ დაისვენაო.
ჯიკვთა, სიმაგრეს ნადგომთა, ველარცად მაასწვერაო.
30 რად სწევხარ ავსტრიაშია? „მოვას“, – მოგელის ყველაო.
შენ გაგიტყუეს ომშია, ურჯულომ მაგვიწვერაო.
ჩუნთიავ, კირჩლაის შვილო, გულ-რკინავ, შშავლის ფერაო,
შენ სიმამაცე, გრანჯაო, სათათრის ფრონტზე სწერაო.
თქვენებს საფლავეებს, ვაჟებოთ, მზის შუქ სადა-რა ხფენაო!
35 შეგამკობსთ დილის ნიავი, ია-ვარდთ ამაღენაო.
მამეტებულად წვრილასა გულს დარდი აწევს ბევრაო.
ინატრის არხოტიონი: „სამს დღესამც გამამთელაო,
დამალაკვივა ქისტეთი, მემრ მამკლა, დამასვენაო!“
ნუ ასჩქარდები, წვრილაო, ხან არ გასულა ბევრაო.
40 შურის საძებრად მგლის ლეკვთა საველოდ უდგას ღრენაო.
შასწირეს ოროლ-სამ-სამი ღელღველი პირ-შიშველაო.
ვაშკაცს არ ხკდების, ვაჟებოთ, თემ-წყალში თავის ჩენაო,
სოფელში სიმამაცი, ურქო ფურივით ბღვერაო.
ვინაც ას ღედის გაზდილი, უყვარს წვერებზე მღერაო,
45 რჯულიან-ურჯულოშია არ დავა თავ-შიშველაო.
შურის საძებრად მოყმემა გრანიცა გადახენაო,
წვერი-წვერ ჩაითამაშა, წრიაპებ ჩააჟღერაო.
თოფ დახკრა, ხანჯრით ჩავიდა, მტერს ეძახს: „წახვალ ვერაო!“
სისხლსა სომს, გამაბრუნდების, თავს ეტყვის: „დავითვერაო.“
50 მთიღმთი შამაბონობს არწივი მქარ-ტიტველაო.
არ მაღგონდების მღევარი, არ იცის უკენ ცქერაო.
ეგ თქვენის გამარჯვებისა, ვისაც რო მოგწონსთ ლხენაო.
ამხიარულებთ ერთ-სხვასა, გიყვარსთ ბერების სმენაო.
გამხიარულდით, სწორებოთ, დიდი და ცოტა, ყველაო!
55 დრო გაატარეთ, არაყი დალიეთ ნელა-ნელაო!
წუთისოფელში ვაშკაცსა დიდ-ხანს არ აქვის ლხენაო;
დრომ მარჯვედ იცის, მოვალის სისხლის ნიაღვრის ღენაო.
არ-გონებაში წაიღებს ვაშკაცს ბედი და წერაო.
-
- ჭიმლაში ბესარიონი ამაგ ლექსაის მთქმელაო.
60 ვინ-გინდმ კვებაში ჩამიგდათ, ყველას სიმართლით ვსწერაო.
ჩემთა მამ-პაპათ ჭირიმე! მიყვარს მე იმათ სმენაო.
სახელიანებს საფლავეებს გულ-დიდად გადავსცქერაო.

478. ომისაი და ცდისაი

ლექსებ თუ გინდათ, მოხკითხეთ ძუგარას მშავლის შვილსაო!
უნდა მოვბეჭდო ლექსები ომისაი და ცდისაო.

პოლიცელების ამბავი, პრიკაზი მოგვიდისაო,
ქალაღლით შეგვატყობიეს ამბავი რუსეთისაო.

5 შიგ დაგვიწერეს: „გვიჭერავ მიჯნაი გერმანისაო.

სრუ აიქ გადაგვაყენეს ჯარები ქვესურისაო.

დღეს კი ისრევ ორთ ცოცხლები, ხვალისა არ ვიცითაო.
ომ მაგვიკლების აგეთი, სისხლის წყალ გაივლისაო.“

ზოგს კი კმაიც კლავს სალდათსა თოფისა, ზარბაზნისაო.

10 ზოგს კი ვერა კლავს ტყვიანი, ალბად გულ უძე ქვისაო.

გვაშინებს გასაოკრები ერიპლავნები ცისაო.

ჰაერზედ გაატარებენ, ბომბები გარმადისაო.

—

თავ მაგანებათ რუსეთსა, ვიამბათ ჩვენის მთისაო.

ოქერი ჩენი ადგილი სათავეს იყო წყლისაო.

15 სრუ ყველკნით გადმოსაქედი, ყველკან გზაია მტრისაო.

ახლა დათოვა წვერები, გაჩერდა ომი მთისაო.

ცოტახან მოკდა შაბაში ჩვენი და ქისტებისაო

გაზაფხულისა მოგვივლენ ე ხალხი გრანიცისაო,

რუსეთნი გადაფანტული, მალლა დაზდილი მთისაო.

—

20 ჩვენა წაგვისხეს კარები, გადავლა ღგულავ მთისაო.

შულამის დროზედ გაწირეს ჩვენის ადგილის მიჯნაო.

„სამშვიდობოს გავედითავ, ახლა აღარა გვიშაო.“

კმა გატყდა ნელა ხანჩია, ხანი ას შუადღისაო.

მზე დადგა შუას ცაზედა, წითლად გამოხფენს პირსაო.

25 შაჩქარდეს შავნი არწივნი, შავნი და შავის კლდისაო.

მთაზე შაკდეს, იძიეს, მოკელეს კვალი მტრისაო.

ქისტების გადაკვალული, გათეთრებული ქვიშაო.

გამაემართნეს კვალზედა, რო ლემადეი ცისაო.

თავის სალოცავ გამოხყვა, ჩამობოინდა ცითაო.

30 გადაიარეს წვერები ქოთითა, სიცილითაო.

მადის და მადის მდევარი, ოფლით მაიბანს პირსაო.

- მე წინ-წინაზე მეგონა: თბე დაიშალა კლდისაო.
 გულ მაკვდა, მუკლი მამეჭრა, უნდა დავბრუნდა გზითაო.
 არ შააშინათ, ძაღლებო, მდევარი თოფის კლითაო,
 35 არ დააბრუნათ უკუღმა შამქდარი წვერის ძირსაო!
 ბისნას გაკურდა კორწილი, ტომის კმა გამადისაო.
 აქით ჩვენ, იქით ქისტებმა, ბიბინ დგას თოფებისაო.
 დაჯავრებულე ვაჟები დაიბრუნებენ პირსაო.
 „ჩვენის საქონის გულისად ჩვენც მოკვდათ, არა გვიშავო.
 40 მანამდე უნდა მივზღიათ, მანამ კვალა მტრისაო.
 ჩვენ ავათავათ ანდრეზი იმ წინას მამ-პაპისაო.
 ჩვენ თოფით როგორ ვერ მოვხკლავთ? იმათ უკოცავ კმლითაო.
 სავსე ყოფილას ღიღლი იმათ ნაკოცის მკვდრითაო.“

- ეგ თქვენის გამარჯვებისა, თქვენის თოფისა, კმლისაო!
 45 თქვენ სახელ არ მაიწყინათ, გაჯავრებაი მტრისაო!
 მე ქება არ მამწყინდების, მე ვიცი ლექსის თქმისაო.

479. ნიკალას დაცემა

- დროება გამოიცვალა, კაცი სრუ ყველა ხკვირსაო,
 რუსეთით მოდის ამბავი: „ნიკალა დასცეს ძირსაო.“
 ბევრის ცოდვისა ამტანო, მშობელ გაგიწყრა ხთისაო!
 გეწია ცოდო ქართლისა, ცოლ ნაწოლი გყავ სხვისაო.
 5 ომი წააგე, დაგემკვა სამეფო ეშმაკისაო,
 ჩვენ რაღას გვემართლებოდი, კემწიფევ ღიაცისაო?
 თუშნო, კევსურნო, ქართველნო, გავლა გმართებდეთ გზისაო,
 წავიდეთ ქალაქისაკენ, შველა იქ უნდა ძმებსაო.
 უცხო რად გვინდა ბატონი ადგილსა ქართველისაო?
 10 პირ დგება გაზაფხულისა, შრომა არხოტის მთისაო,
 საზღვრით მუქარა მავიდა: ოსმალ აგროვებს ჯარსაო,
 რუსობა დამარცხებული მიუდის თავის კარსაო.
 არიქათ, კევსურთ შვილებო! თორ საქმე მარკე ჭირსაო,
 ამზადეთ თოფ-იარაღი, პატრონა ვარშავისაო.
 15 წინავაც გვიბრუნებია ლაშქარი მრავალ მტრისაო.
 სცოდნია ჩვენ მამა-პაპათ ქმარება ხანჯრებისაო.

480. თვითმპყრობელობის დამკობა

- გერმანელებ შამოებნეს ნიკალას მაგ რუსის შვილსა,
საომრები გამუგონეს, მანქანები ეშმაკისა.
მალლა ჰაეროპლანები ცის ღრუბლებში მიდ-მოდისა,
ზღვაში ზომალდებ ჩაუშვეს, მაგრამ თვალით არა ჩინსა,
5 ქალაქები გამოართვა, ციხე-სიმაგრეებს შლისა.
წინ მაკენზენ გაუძღვების, დიღო მუხავ, გითხრის ძირსა.
ცალ მქარეს კი მოგითხარა, ვიცი, გვერდზე გადაგხრისა.
მემრე დაბლა დაეცემი, როცა ფესვებს დაგაჭრისა.
ათას კილოზედ მოგექცა, საომარში გამოგცდისა.
10 წინ მაიწვეს გერმანელებ, უკან აღარ ბრუნდებისა.
ჩარხ უკულმ გადაგიბრუნდა, თავზედ გადგა რისხვა ღვთისა.
მაგრად ბორკილით ჩაგჭედეს ეგ მპყრობელი რუსეთისა,
მემრე ცოლ-შვილ დაგიტყვევეს, ცოლო გიწვეს ჩვენ ქვეყნისა.
შენ შენი სიაკაცეი სუ მულამ წინ გიძღვებისა.
15 შენ' არც ტკბილ გვინდა, არც მწარე, ფიცი გეწამ და ბოლო ჩინსა.
გულ მოგვიკალ, მუკლი მოგეჭერ, სისხლი გამოგვიშრებისა.
ღმერთო, რად არ გაგვიცოცხლებ ერეკლეს, იმ წინას გმირსა?
ამოდევ, დიღო ბატონო, შენი საქმე კარგად ჩინსა,
ქართველთ გული, შენზედ წყლული, შენ გიგონებს, შენზე სტირსა.
20 სულ-ქორცამდენ გაგვატყავეს შენნი ყმანი ერეკლისა,
ყორნების საჭმელად გაეკლით ყმანი მძლავრის არწივისა.
ეხლაც ქებით გიქსენიებთ კევსურები, ხალხი მთისა.

ბ) სტუმარ-მასპინძლობა

481. ქოში წითელი

მასპინძელ კარგა მასპინძლობს გულითა მხიარულითა;
ქოში წითელი გაცვითა სუფრაზე სიარულითა.

482. ძლივ სამ

კმა მადის მასპინძლობისა, ძლივ სამ შავედით შინაო;
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო;
თავად სკამს იჯდა, ფეკს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

483. წინად და ეხლა

მე აქა მასვლა არა ვთქვი, მაძოვა ამ ბალახისა,
აეხლად წასვლა არ მწადის, გაწირვა ამ ქალაქისა.

484. რა იყოს და რა არა

მასვლამც ქნა კათა სტუმართა, შინ წასვლა წესიმც არ იყვა!
ან დგომა შავის ლუდისა, გათავებამც არ იყვა!
სიცოცხლე თქვენ-კვალისა, სიკვდილი წესიმც არ იყვა!

485. რაში რას

სასტუმრიელო მზეს ღვეხართ, სამასპინძლოდა მთვარესა;
დასათიებლად მტრისადა ქვას ღვეხართ მგორიალესა;
ადვილა გასაგერშავად მგელს ღვეხართ მორიალესა.

486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ

თქვენ ჩვენად რამ ჩამოგყარნათ, არწიენო ლაღნო მთისანო?
სასტუმროდ ღვეხართ მთვარესა, მასპინძლად შუქნო მზისანო.

487. სპილონი

დასხდებით, ანგელოზნი ხართ, ზედ შუქნი დაგადგებიანთ.
აზღვებით, ალვის ხეს ღვეხართ, თვალნი ვერ ამოგწვდებიანთ.
სპილონი ხართ მკლავის ჯანითა, სწორნი თხლად დაგიდგებიანთ.

488. ზერდაგი

შინ წახოლთ, კანო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
თან გაიყოლებთ ზერდაგსა, ნაკვებსა თივა-ქერითა.

489. უსტუმროდ

სტუმრებო, სტუმრების მზესა, უსტუმროდ არ-ა ლხინია.
უსტუმროდ პური, სასმელი მწარი ას, არ-ა ტკბილია.

490. ბარაქა

ვის მასწონს პური, სასმელი, უსტუმროდ ნუმც იამება!
სტუმარ რო მავა და წავა, სახლს კი ბარაქა დაშჩება.

491. ქორთა სადილი

ქორთა სადილზე შავედით, – ქორნი სხენ სადილზედაო;
დაურიგებავ კათხები, ღვინოს სმენ წადინზედაო;
პური საჭმელად არ აკლავთ, ცხვარს დახკვლენ სადილზედაო.

492. შაჩვევა

ეს სახლი შაჩვეულია შასმასა, შამღერნებასა;
ამ სახლის დიასახლისი – სტუმართა მასპინძლობასა;
ამ სახლის მამასახლისი – ლაშქართა წინამძღვრობასა.

493. ძველი ტალავარი

გეტყობისთ მამაცობაი, წაარჩევთ ფალავანსაო;
სტუმარსა კარგა დახვდებით, შორაით მამავალსაო;
არ იცით ამპარტივნობა, ძველს იცომა ტალავარსაო.

494. ორსავე

აღუღებს ბელიანაი ქერსა და სვესა, – ორსავე.
აკსენებს ბელიანაი ჯვარსა და ღმერთსა, – ორსავე.
აწევდა ბელიანაი მტერსა, მაკეთეს, – ორსავე.

495. მძიმენი

მძიმენ ხართ, მძიმედ დასხდებით, შუქ დაგადგებისთ მზისაო;
ტაბლა გაქვთ გაუცულები, კორც გიგავთ ვაც-ვერძისაო;
თასსა აიქისკ გაიღებთ, საცა ჩემ-კვალა ზისაო;
აიქისკ ბიჯი დაგეძვრისთ, საც იძახებენ „ჭირსა“-ო.

496. შენ და ჩვენ

შასმა შენ გინდა ღვინისა, – შენ უფრო შახკრავ საგანსა.
ჩვენ პურის ჭამა რად გვინდა? მშვილდს ვერ დაუძრავთ საბამსა.

497. გძელი ლხინი

თქვენთან მეწადა, არწივნო, სმა-ჭამა, ლხინი გძელია.
რა დაღვას უღარობაი, დამაფარნიდით თბენია.

498. ლუღოვეთი

მე ლუღოვეთით გამავედ, აქ უფრო ბევრი მდგარაო;
უკეთ-უკეთე სტუმარი ყველა თქვენს სკამზე მსხდარაო;
გცოდნივათ კაი ნამუსი, ხალხი აიმიო მთერალაო.

499. ჭაჭანაისძე

ღვინოვ შენ ჭაჭანაისძე, უცეცხლოდ ამაზღულდები,
ჭკვიანთაი ხარ სასძელი, უჭკოთან ამაშულდები.

500. პურ-ძვირი

აგეთისას კი ნუ მიხვალ, მასპინძელს გული სტკიოდეს;
სტუმრისა შასძულ-შაჭძულსა ცოლი ქმარს შამასჩიოდეს.

501. ძე

ცხვარი დავწველე მინდორში, სუ შავის ცხვრისა რძე არი.
თქვენმც ძე ნუ დაილევის, სანამ ე ცა და მზე არი!

502. დიასახლისი

შავაქათ დიასახლისი ქუჯათ ნანაის ოდნადა!
ამაგის დამცხვარნ საგძალნი შავ-წყალ დაფასნეს სამ ცხვრადა.

503. პურადი და მამაცი

არშის თავს ვეფხვი დავკოდე, სამჯერ საომრად მეტია.
პურადი კაცი მამაცზე სამის გაფრენით მეტია.

504. პურადობა და მამაცობა

არა ას მამაცობაი, – შარას გზასავით გაცვლება.
„ერთის დღის ბარაქელაო, კარგა ზქენ, კელიმც შაგჩება!“
კარგი ას პურადობაი, უნჯია, შვილსაც დაშრება.
პურადის კაცის ჭირიმე! შორითავ გაიცინებდა.

ბ) ნაღირობა

505. მოყმეთ

მოყმეთ რად გეხალიზებისთ მალლა გამავლა მთებისა,
ჩაქოცა შუნ-ჯიქვებისა, გირჯა ჩაწყობა რქებისა?

ჯიქვს

506.

ჯიქვო, გუნებით მძიმეო, კლდილამ რამ გამაგიყვანა?
ვაჟკაცმა პირ-შიშველამა სათავე წამაგიარა;
მშვილდმა მაგ შენი რქისამა დაგჭეხა, დაგათხრიალა;
ისარმა კილო-წითულმა ილღია გამაგიარა;
5 გულს მაგზვდა, მუკლსა გიწივა, მუკლ დადგა, ველარ იარა.

507.

ჯიქვო საჯიქვის გორზედა, გასწიე, თორე თენდება,
გზას გიზის მენაღირეი, სიცივისაგან კერდება.
ჯერ ვერ ას გათენებული, ნისლის კოტორი დაგედვა,
მაგრედეს ნისლის კოტორთა, ცეცხლის გირკალი მაგება.

508. ლაბერდის ეხი

ლაბერდის ეხო კლდის ფეკში, ჯიკვების სისხლით მასვრილო,
მაგიელ მენადირეი, ჯიკვის ბარგმ ზურგი მატკიენო.
ორ მარკედ პურ-მამშეული, ახლა უნდ შავწვა მწვადები.
დადეგი-ლ, კორცო, შამფურზე! შენ რასა-ლ ცეცხლში ღვარდები?

509. საკარის მთა

ბევრამ ბიჭმ გარმაგიარა, საკარის მთაო მაღალო!
ჯიკვების მუქარაზედა ბევრმ ცის-პირ-ძერის ღროს დაგგალო,
თოფის კმა გაყურებივა, კირიმის კვამლით დაგფარო.
ბევრამ ვაჟმ იანვარშია, ჯიკვო, მთით დაბლა ჩავთარო.

510. მენადირის თოფი

აბეჩავ ჩემო კირიმო, თოფო, ხარ მეტად კმიანი,
ბევრა გიკოცავ ჯიკვები, მანძილა რქა-ჯანგიანი!
ბევრკან კი ხყრიან შიბუსა, კირიმო, შენნი ტყვიანი!
ბევრაის ჯიკვის დამცემო, ხარ მუდამ სახელიანი.

511. კირიმოსანს

შენი ჭირიმე, შენო! აბრაშუმს გიგავ წვერიო;
მთაჩი გიკოცავ ნადირი, ჭალაის პირსა შველიო;
კარგის დედაის შეილი ხარ, იმისი გაძე ფერიო;
კელჩი გიჭერავ კირიმი, თავით ბოლომდე ჭრელიო.

512. თივის თრაზე

თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგზედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
მირგულივ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალაგანო ქვისაო,
იწროო ჩვენო ჭალაო, ძლივ ჩასავალო წყლისაო,
სამძღვარო, სისხლით მოსვრილო ჩვენო და ქისტებისაო!
ბევრ მენადირე გინახავ მავალ ცის-პირის-ძერისაო,
თოფიან-ღურბინიანი, მაგარ საბანდით, ჯღნითაო.

ვაჟი ნადირთკე წასული ბევრა შალვარდა მზირსაო;
ბევრამ მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდა ზისაო;
10 ბევრაც მართვეს ჯალაფთა, გულს ნატყვიარი სჭირსაო.
ნუ გაუცუდებთ სახელსა, თასი-ლ მიეცით ზისაო!
ბევრამ გაწირა კირიმი, შვილს დასჩა, შვილიშვილსაო;
ბევრამ გააბა წრიაპი არწივის მალლის ჩდილსაო.
ჯიკვების გადალახულო შიბო და შიბო კლდისაო!

15 მეწყალი, მენადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო:
ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებ გრილსაო;
პურსა ვერა სჭამ მშიერი, — შიგ თვირთვილ გამადისაო.
ეზო, ნათხარო ტოტითა, სალოგინედა ქვიშაო!
ადგების, იქავ გაგწირავს, ნასადგურალო ყმისაო!
20 დილა გამასულს განახედა შავი ყორანი კლდისაო,
შორით დაგიწყებს ყეფასა, აგივლ-ჩაგივლის მკრითაო.
— „ნეტავი გამალალებდი, გამაძლებდ სისხლის სმითაო!“

ეეწინდელებს ახლებსა ძველები ჯობდეს ცდითაო:
ამაგრებდიან ადგილსა, თოფით იჭერდეს, კმლითაო,
25 წვერებს ისვემდეს კელებსა, ქაერი სხდებოდეს ცვლითაო,
ბაკნებით ედგა წამალი, ძლებოდეს თოფის კლითაო.
სახელ სჩებოდა ვაჟებსა, ბევრას დაიტევს მიწაო,
კელჩი ეჭირა თასები, შიგ ლუდი ედგა წმიდაო.

30 მაგის მეტს არას გილექსებთ, არა მაქვ ლექსობისაო:
საქონის საჭმელ გათავდა, თივა ნათიბი მთისაო.
ლექსო, არ დაიკარგები, ნათქვამო ომაისაო!

513. სათივოდ

ხუთშაბათ გათენებასა ურემ წავიდა მთისაო,
საგათენებოდ შამაკდა თხორუს თავ წვერის ძირაო.
დაკონენ თორმეტნ თივანი ნაბაკურაის პირაო.
ზე ფიცხი, ძირში ყინული, სათრელი ეშმაკისაო.
5 ვაჟ უნდა გულზე მასული, არ გამაიგან ძირსაო.
ჩაგხედავ, ჩემო შატილო, ადგილო ნაპირისაო,
წინიდგეს ნამუქარებო, ნაბძოლო შამილისაო!

ბეერა ვაჟია შატილსა, გულ უბე ხოხის ქვისაო.

—

- 10 თუ წახვა, მენადირეო, ნადირ ირჩიე სთვლისაო,
ტყავ-ქორცი გაკეთებული, მასაკლავადა ღირსაო.
გაუდგილ ბახლახკესაჲ ქარაფიანსა ჩრდილსაო,
გადახვალ ჩაინაშია, ადგილი ქისტებისაო.
ფეკზე ფოლადის წრიაპი, ნათოს დალაღან კლდისაო.
15 კლდის თბისად მატოლებულო, ნიავ გაწუხებს მთისაო.
საგათენებო შამაკდა ჯღრეი ნადირის რქისაო.
თავარს დაადებ ლიშანსა, ზედ დააყოლებ გმინსაო.
ჩაწითდებიან ქვიშანი, ხერგ ჩეწყობა მკვდრისაო.
ჩაგიხალიზებს ჩასვლაი, ამათვლა ნაზარდისაო.
ჩახედნებ გაცინებული: „ხარი ვითაის წლისაო?“

514. ჯიკვზე ნადირობა

ამაჲე, მთვარის ნაღეო, ამანათე კლდესაო!
ჯიკვთ რო გაიგან მწვანილი, — დღისით სიმაგრეს წევსაო.
გზას უკრავს მენადირეი, ღამეს გაატანს ბნელსაო.
გათენებისად შაუკრავს გადასაკედსა წვერსაო.

—

- 5 ჯიკვნი საწოლთკე წასვლასა იგებენ სისკრის შუქითა,
ქუჩს სძოვენ თვირთვილიანსა, მიდიან წყნარის ბიჯითა.
როსაც წვერს დაეჯრებიან, გული უცხრობს შიშითა:
„ვა, თუ გზას გვეჯდას მოყმეი, ქვიშა შავლებათ სისხლითა!“

—

- 10 გაძრივლდა ღილის ნიაგი, ჩამახყიყინებს კლდესაო.
შაგიტყვა, მენადირეო, ჭყიტინებს, უცემს ფექსაო.
გასწივა სალის კლდისკენა, აღარ ენდობის წვერსაო.
ყინვარში შენი შიშითა მშიერ აღამებს დღესაო.

—

- ჩახენა მენადირემა, შამაიჯენჯა გულია.
„სიცივისაგან გავერდი ჯიკვების მაცადურია.
15 რა დაეკლები? — ამბობდა, — სალს კლდეში გადასულია.“
ქელთ აქვის თოფ-იარაღი, რა კარგა დამზადულია!

—

ახლა მშვიდობით წამიხვე, ჯიკვო, კლო რაღა გგულაო?

20 გიშველა დილის ნიავმა, ახლა ცალია ვბრუნავო.
კიდე ჩამახოლ ლიხზედა, ეგრე კი ვერ წახოლ სრულაო.
გულ რო გახქონდას ტყვიასა, სულს ღლევედა, ამაშქუნაო.

სისხლი(თ) ძღებოდან ყორნები, ხყეფდან სიკვდილის კმაზედა.
პირ-იქით ვეთულებოდით სხვას მენადირეს გზაზედა,
მოყმესა პირ-შიშველასა მავხყევით თოფის კმაზედა.
ჯიკვო, ყინვარში ნაზარლო, შამაგყოლია კვალზედა.

25 საწყალო მენადირეო, ვის აქვ წვალება შენია?
შაკლომა გინდა (რას იქამ?), საცა ყინვრიან წვერია,
გამათხრა თავის საწოლსა, ღამე რო იყვას ბნელია,
კლდის ძირში გიგავ ლოგინი, კლდის ნაწვეთ ჩამაგდენია.

30 ძილს გიკრთობს ქვიშის წკრიალი, გულჩი დარდი გაქვ მტრისაო,
გვერდს გიწვეს შენი ბერდენკა, რკინას გულს იხვევ გრილსაო,
ქელი გიკიდავ ზატორსა, იმედ გაქვ როგორც ძმისაო.
ცალკ[ე] სიცივე გაღონებს, გმინს გააყოლებ გმინსაო.

35 შულამემდი რო გეძინას, მემრ დაძინება ძვირია,
დაგიყუვლების გვერდები, ჭაუხის ქვიშა გრილია.
საგათუნებლო მასკვლავი გორის პირ გადახრილია,
მიზღვეს ქვიშაზე სარტყელი, ჯიკვების გადაჭრილია.

40 წადი, შასწუხდა დედაი, გმინს გააყოლა გმინია.
რაად სწუხდები, დედაო? თაოდაც უფერ ჭირია.
ომი რო ნახას თვალითა, პირში დაშჩების ღმინია.
ფეკი ვერ წავა ცოცხალი, მტერ გზაში შამაყრილია.
მელექსეს თუ რას იკითხავთ, გრანჯაის გამათქმულია.

515. მემჯობიენი

ლექს უნდა უთხრა ახალი, ვისადაც შესადარია.
მენადირეებს ვალექსებ, მუკლად ჩაყარნეს გზანია.
ერთუცის მუქარაზედა წრიაპ არ უძლებს, ჯღანია,
ისრევ რბოლისგან ჯიკვებსა კლდეში ბჯენისგან რქანია.

- 5 დასხედით, ახალგაზღანო! რო დაისვენათ, ხანია.
 აენია მახმადიანნი, თუ ვის შაგაგდესთ თვალნია.
 მაში ძნელია, ვაჟებო, თოფმ რა კლდეს უთხრას ბანია,
 კიდად ისხმოდან ტყვიანი, უღურბლო ჭეხდას დარია.
 ბევრას ანატრეს ვაშკაცსა მასათოლებლა ქვანია,
 10 ბევრა აბრუნეს ტოტითა, ბევრას ანატრეს წყალია;
 ბევრას კა დაშჩა მძებნელი, მაგრა გაბანდა ჯღანია;
 ერთაის მაკვდომაზედა ბევრამ შასწირა სამია.
 მაგრა რას იქამს ძებნაი? ვინ ამამდგარა მკვდარია?
 ეგ თქვენდ ას, ახალგაზღანო, აწ წინავ ნაუბარია.
 15 წინათ უყვარდა კირიმი, ყონდაყზე სპილოს ძვალია;
 ბევრჯელ იძინეს ტოტითა ნარღვევთ გორისას გზანია;
 ბევრამ კი შასვა დილითა კალატის წვერზე წყალია;
 ჭაუხნ აძლეედეს ნიავსა, ოფლი სდის გულ-მდუღარია;
 ბევრჯერ ახყარეს ლაშქარი, საფარჩი ჩამამსხდარია.
 20 ჯერც იქავ ხქვიან სახელი საკარეს ნაომარია.
 ბევრკან კი სწერავ სალ კლდესა კირიმის ნატყვიარია.
 მინდიავ, ზომიზურაო, ღმერთმა გაცხონათ მკვდარნია!
 ერთუცის მემჯობიასა შეეკოცენით ძმანია.

516. მენადირის მარცხი

- თოლს დასთოვს ზენ-ბაცალიგოს, ქვენ-ბაცალიგოს შრებისა.
 თინიბექაურ ციხესა კუთხი მარჯვენა სქდებისა.
 თავსა ზის შავი ყვარანი, გველი ლიბუჩი ძვრებისა.
 კურდღელაიშვილ კვირიკა გულს-უწადინო კვდებისა.
 5 ლურჯაი კვირიკაისა სამბულჩი აღარ დგებისა.
 ცოლ ლამაზ კვირიკაისა ფარავთით იხოშებისა.
 დედაი კვირიკაისა ცვილის სანთლებურ ღნებისა.
-
- ჯიკვთა ნუ მისდევ, კვირიკავ კურდღელაშვილო, კლდისათა!
 თორ ჩაგიტყუებს ჯიკვები, ფხას ჩაგაგლეჯენ კლდისათა.
 10 გაგიმალლებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ მთისასა.
 თოფსა ტანიას ნუ სწირავ, მკოცელს ბევრაის მტრისასა.
 ჯერ მტერთა გაუხარდების, მემრე ჯიკვთ ფადუხ-კლდისათა.
 გაიგებს მითხოელები, ბეგარს დაგყვრიან ცხვრისასა.

517. მენადირის ხიფართი

- ოკერო ჩვენო ტერღო, მიჯნაო ქისტებისაო,
წინიდგე ძალით ნაჭერო ჩვენების ვაჟებისაო!
შიბ-წვერო გასახეღო, მაგლილო ჯიკვებისაო!
პირ-იქითისკე შავ-წყალო, ფერი გბე სიმაგრისაო.
- 5 გარმადის არხოტიენები, სანადიროო სხვისაო.
შამაგარეს, შავ-წყალო, ბოლოო გორებისაო.
გიგიაშა და აღუამ ფერი დაიდვეს მგლისაო.
მქარზე სხავ ბერდენკაები, ჯარ უწყოვ გილდებისაო.
მაგაწიოკნესთ, ჯიკვებო, არ დაგიფერესთ სხვისაო.
- 10 ჩემსამც მაუვა დამწყევსა ხიფართი ეშმაკისაო!
ამხანიგს თოფი მოუხვდა, ღლე დადგა ცოდო-ბრლისაო.
მარტიათაი აღუა დასანანები მტრისაო.
ნადირ კი არ მალგონდების, აგდებს გულისგან გმინსაო.
ოღინათასა გიგიას გული ზღებივო ქვისაო, —
- 15 იქავ თოფეედა ნადირთა, ვითამ სრუ არა სჭირსაო.
მამრჩალან რა-კელს ალაგსა, შავ-წყალ, ი წვერის ძირსაო.
ზედ ესწრობოდა ღამეი, ხანია ბნელობისაო.
ეგრე ითრევენ ერთ-ურთსა, დედა რო თავის შვილსაო.
მამრჩალან ველი-ველადა, ეხ' ვერ უპოვნავ კლდისაო.
- 20 გათუნებს ტალიკანაი, დიდო ღამეო სთვლისაო.
ამაკე, ნულარ ღგვიანობ, სისკარო თენებისაო!
მაგივას ცის-პირ-ძვრისადა, სოფელო ქისტებისაო.
-
- ამაგის მალექსებელი საბოსლოს კარჩი ზისაო,
კელჩი უჭურავ ფანდური, ლექსებს ადვილად თვლისაო.
- 25 სალექსო გამამიტანეთ თითო გილდ ხაზინისაო.

518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა

- ჩვენ, შვიდთა ძმათა თვარელთა, მთას ვეფხვი გადმოგვეკიდა,
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდი, ვეფხვს ერთიც არ მაეკიდა.
ბერმა ესრია ბიძამა, ყიათა ჩამაეკიდა.
- ერთიც ვერ დავეფერენით, თესლი არც-რა სხვა გვეკიდა.
- 5 ეს ჩვენებ იარაღები ჭალას მურყანთამც დახკიდა!
ჩვენამც ქალნი გვექნა ლამაზნი, საქმარედ ცუდი აგვეკიდა!

- ანამც ვინ ბარის ხუცესნი, ყელს მახალაჲ დაგვეკიდა!
 ანამც ვინ თეთრნი ღურბელნი, მთის ყურენ ჩაგვათოვი[კ]ნა!
 ანამც ვინ ვეშა წყარო გვექნა, გუდან ბელლის კარ გვადინა!
 10 ქალ-რძალნი ჭინჭარაულთა პირისაბანად აღინა!
 ანამც გვექნა არწიენი ლალნი, კაკმატ ჯვარის კარ გვადინა!
 ანამც ვინ კიცენი რემანი, ბალხეთის ზვარნი გვაგლივნა!

519. მოყმე და ვეფხვი

(ძველი სიმღერე, ახლად გადაკეთებული და გავრცობილი¹)

I

- მოყმემა პირ-შიშველამა შიბნ გაიარნა კლდისანი,
 მოინადირნა, დალაქნა ბილიგნი ჭიუხისანი.
 შამაკდეს კილდის თავზედა ხორონი ჯიკეებისანი.
 5 ჯიკესა თოფ დახკრა ბეკენსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
 შუა გზას შამაალამდა, დრონ იყენეს შულამისანი.
 გზას ვეფხვი შამეეყარა, თვალნი არისხნა ღვთისანი.
 შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიძრნეს მიწანი.
 კლდეები ჩამოინგრია, შტონ დაილეწნეს ტყისანი.
 10 დრონ აღარ დასჩქეს მოყმესა, ვადან ეწითლნეს კმლისანი.
 ფარს უფარობს და ვერ ასწრობს, ვეფხვნი ჩქარნია კლდისანი.
 გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
 მოყმემაც კელში იყარნა ვადანი თავის კმლისანი.
 ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, დრონ იყენეს წაქცევისანი.
 15 ვეფხვი კლდეთ გარდაეკიდა, ჩამაწითლნა ქვიშანი.
 თოდ კლდის თავზედ შამოწვა მოყმე სულ-ამამდინარი.
 ვინ ეტყვის მაგის დედასა, — კარს უსხენ ქადაგ-მისანნი,
 უერთოდ არ დაიხარჯნეს ჩვენის აფხაზის ისარნი.

II

- იარებოდა დედაი ტირილით თვალ-ცრემლიანი:
 „ჩემს შვილს გზას ვეფხვი შახყრიოს გაჯავრებული, ტიალი.
 20 ჩემს შვილს კმლით, იმას ტოტითა დღე დაუბნელდა მზიანი.

¹ პირველ ნაწილში ახლად დამატებული დახრიოთა აწყობილი, ხოლო მეორე ნაწილი მთლად ახალია.

- არც ვეფხვი იყო ჯაბანი, არც ჩემ შვილ დახვდა ჭკვიანი.
მათ დაუეცავ ერთუცი, არ დარჩეს სირცხვილიანნი.“
ტირილით წყრულებს უხვევდა ვეფხვის დაჭრილსა კლანჭითა.
„შვილო, არ მახკვდი, შენ გძინავ, დაქანცული ხარ ჯაფითა,
25 ი შენი ჯაჭვის კალთები ოკერმა როგორ დაფითა?!
შენც იმის საფერ ყოფილხარ, კმალი ქნევაში გაგიცვდა,
არც იმან მაგცა ბევრა დრო, აღარც შენ დააცალია,
ველარცა-ლ შენ დაიფარე შენ კელთ ნაქონი ფარია.
ველარცა-ლ ვეფხვმა ტოტები, კმალმა დაკუწა ძვალთა.
30 მაგის მეტს აღარ გიტირებ, შენ არ ხარ სატირალია:
ლაშქარში, მეკობარშია არ იყავ საწუნარია.
აქამლი მაინც გაგზარდე ვეფხვებსთან მეომარია.
მშვიდობით, ჯვარი გეწეროს! ეგიც სამარის კარია.“
ხან ვეფხვი, ხან თავის შვილი ელანდებოდის მძინარსა,
35 ხან ვითამ ვეფხვი იმის შვილს ახყრის ტანზეით რკინასა,
ხან ვითამ იმის შვილმ ძლივის, გარდაავლივის ყირასა.
აიმაგ სიზმრებს ხედავდა, გამაელვიძის მტირალსა.
ხან იფიქრებდა: „უღედოდ გაზდა ვინა თქვა შვილისა?
იქნება ვეფხვის დედაი ჩემებრ დღე-და-ღამ ტირისა?
40 წავიდ, მეც აიქ მივიდა, სამძიმარ უთხრა ჭირისა.
ისიც მიამბობს ამბავსა, მეც უთხრა თავის შვილისა.
იმასაც ბრალი-დ' ექნების უწყალოდ კმლით დაჭრილისა.“

დ) სიკვდილი

520. სიკვდილთან გაბაასება

- ლექსს გეტყვით სიკვდილისასა, დავა ეშმაკის კვალზედა,
კაცის დანახვა არ აქვის, თუნდა აკოცა თვალზედა.
თუნდა ასმიათ, აჭმიათ, ზედ დააყარათ თავზედა,
თუნდა ჩაუდვა საგძალი, თან გაატანა გზაზედა,
5 იქავ მშიერა დარჩების, სხვა რა მიუდგას კარზედა.
კა კი არ მოგდის, სიკვდილო, მე დაგწყევ სამართალზედა:
ფექნიმც დაგნაყნა წინ-წინა, ვერ გაივლიდი გზაზედა!
ველთამც დაგაგდა, სიკვდილო, იმ მონას თოვა-ქარზედა!
შუასა იანვარჩია დაშჩა არხოტის თავზედა!

- 10 ფეკებიმც მოგაზრობია, ტყავი ზე გახყვა ჯღანზედა!
თვალნიმც ღაგთხარნა, ოკერო, კაცს ვერ ღნახეველი ხანზედა!
შენ კი არცაი მოგჩების, გინდა გავიდას ზღვაზედა.
უკაცურსა და ბეჩავსა ნუმც მიუღებეი კარზედა!
სუ შენგან პირ-ღამწვარია, ნუმ ჩამოსჯღები სკამზედა!
- 15 თუ არ გეშინის, ოკერო, პირდაპირ მოდი გზაზედა!
მე არცა გამიგონიხარ გადაჩენილი ჯარზედა.
ან მიხოლ ბნელის პირასა, ან მიხოლ თენებაზედა.
მისვლაჩი მიიპარები, კმას გასტეხ წამოსვლაზედა.
თვალთამც სჩინდი, ოკერო, გამოგყვებოდი კვალზედა!
- 20 ძმასა რო ძმაი ზე დაშჩას, მქარს აგართვემდა სხვაზედა,
თოფს ღაგკრავს, გულსა ვერ მოხფქავს, კმლით მოვიღოდა მკვდარზედა.
ღეღაი ერთის შვილისა თავს გაგიჟეულა ქვაზედა.
ბობოქარობდა მამაი: „აბჯარნიმც მამცნა ტანზედა!“
ამაგათ ცოდო-ბრალი ჩაგაგღებს შუა ზღვაზედა.
- 25 წვრილნი ტიროღან ყმაწვილნი, ცოდო ხო შენ გძე თავზედა?!
—

- სიკვდილმ თქვა: „აგრა რად ღამწყევთ? განა ჩემსა ორ ჭკვაზედა?
ღთისგან ორ გამოგზავნილი, მაგის ორ ბძანებაზედა.
მე რო არ ვიყო, სიკვდილი, ზოგნი ხო წავლენ ცაზედა?
ღიჩინთა, აძპარტიონთა ვინ ამასხამს ჭკვაზედა?“
- 30 ვინა-ღ ჩაუყრის საგონსა, გული რო დაშჩას სხვაზედა?
მეც ვიცეი, არვის უნდიორ, — ვინ მეგებების გზაზედა?
მანამღი სოფელჩი მიოლ, ტირიან ჩემსა თავზედა.
ღაგჯღები, მეც ავტირღები, როგორც რო ქალნი ძმაზედა.
ხანღინხან გამოვშუშპრღები, როგორც რო ხვაღი ნალზედა.
- 35 ქრთამ კი არ მიყვარს სიკვდილსა, თავნი ღგან ღღე-წერაზედა.
ღღე-წერა მქარს თუ არა მჭერს, ვერ მიოლ ყვერფ-კერაზედა.
არც ქოღღ მარტუაი ორ მავალი ქოყანაზედა, —
კიღღ მყავ ამხანიგები, ნაკურთხებ ჩემსა ტყავზედა.
ჯერ ტალავარზეღ ვიცნობით, მემრ გამაშობილს თავზედა.
- 40 ფერა(ღ) შავს ვღგეორთ ყორანსა, მალღა მავალსა ცაზედა.
ემმაკებს გავეღობიღღე, ეგენ წავლაღღენ მთაზედა.
ქანღარეები გააბეს ღიღის ღღემადის ქარზედა.
ღააქანებენ ნაქარსა, ბევრ-ბევრას დასცეს თავზედა.
ზოგებმ ფერკისა ჩააბეს აღიღებულსა წყალზედა.

- 45 დამთვრალსა, გალალბულსა დაუხვდებიან გზაზედა.
იქისკე გახპატიჯებენ: „შენც ითამაშე წყალზედა!“
ყველაი უნდა მოვნახათ საქონელზედა, ცხვარზედა,
დაუგვიანდას წყემსები, ვერ მოუარას ხანზედა,
უწუხდებოდან ჯალაფნი, გამოხედვედან გზაზედა.
-
- 50 ახლა კახეთი ჩავიდათ შირაქის მოედანზედა.
ჩამოვლენ თუშის შვილები, დალას ეტყვიან მკვდარზედა.
ფშაველები ლეგ-ლუგეები მკვდარს არ გასწირვენ გზაზედა.
თავადებს ამოუარა, შავი დავაცვა ტანზედა;
ჩამამავლობა არ აძლევს, ცრემლ არ იციან თვალზედა.
- 55 დროობა გამეეცვალა, ჟამნი მაიქცნეს სხვაზედა,
გამოგვიცვალეს თოფები, კირიმს ვინა-ლ ცნობს კმაზედა?
ვინა-ლ ჩახხედავს ფრანგულსა, ვინა-ლ დაშინჯავს ფხაზედა?
სამკლავეთ ვინა-ლ დაიკრავს, ჯაჭვს ვინ ჩაიცვამს ტანზედა?
სამკლავე-საფუკართ ვინ ღნახავს, ხალხი რო ისხდას სმაზედა?
- 60 ქურდობ-ბოზობის მოქმედსა იქავ დაისმენ ჯარზედა.
აღარც ვინ მოსჭრის კალთასა, არც ვინ გაუა ბანძედა.
ვაჭრობენ სკლატ-აბრაშუმსა, ქალებ აკერებს ძალზედა.
როგორ ლამაზა უკლების ვაშკაცის ტალავარზედა
მძივ-ძვალისლილა, ნაკრავი როგორც რო ქალსა თმაზედა!“
-
- 65 მაჩივარ ნუ ვინ იქნებით ამა ლექსისა თქმაზედა.
ქურდობ-ბოზობა არ მიყვარს, არც კაცი მაგის ქნაზედა.
არ მინდა ამპარტიენობა, კვეხა არ მამწონს ქალზედა.
ამაგ ლექსაის მათქვამი საკუთარ ვზიორ სკამზედა.
ჩამამეყარა საგონი, ძილ არ მოვიდა თვალზედა,
- 70 გძელ ოქმობითგე შაუდეგ, გადავში თენებაზედა.

521. სიკვდილი ახალ-უხლებისა

- სიკვდილ წამავას ქვენითა მკოცელი ახლებისაო;
უსტამალაეს შამაქდა, სათავეი ას წყლისაო.
ბაჭყურა არას ნაუღლობს, ფერ არ შამალა მგლისაო.
გიორგის შვილი თოთია, — შუქ ჩააბბანა მზისაო.
- 5 წინ-წინა სულეთ შასულსა კოში-ლ დაუდგით რვლისაო.
კირჩლაის შვილი ყულია, — მასწილა მასკვლავ ცისაო.

- არას ნაუღლობს კირჩლაი, მარტუა სკამზე ზისაო.
შინშ მოკლედ გადააყოლა, – იქ მჭერელ უნდა მკრისაო.
იგვლიეთ, ატაბიონნო, ციხე დაგექცათ ქვისაო.
- 10 შამახედევდის კადუსა მაგ ადიაის შვილთაო.
„ახალ-ზალ მაუყვანავა, ჭირად მაუქცევ ლხინსაო,
ტომ-ფანდურს გაუჩუმებდი, ზალს დაუზინებ ძილსაო.“
გამახედევდა სამესა: „გადავლა მინდა მთისაო.“
გადაეს ბაცალიგოსა მეხი ჩაღრია მთისაო,
- 15 ჩაკოცა ქორ-შავარდნები, წილ დარჩა ბევრაისაო.
მადის გუდანიტ ტირილი ქალისაი და ზლისაო.
თოთიას ნასთველევათსა ლეკვი მახპარა მგლისაო;
დახკრავს მძინარას ისარსა მაგ მამუკაის შვილსაო,
შამააწვენენ ვაშკაცსა, – ირემ უღრანის ტყისაო.
- 20 გამოხედევდა ჭიესა, მაგ უთურგაის შვილსაო.
შინამდე რად არ მაუტევ, შაკვრა რად გინდა გზისაო?
ამანდი გამაბრუნდების, ახოთას გამარბისაო.
ზიშალით ჩამახედევდა, ღულში ჯავრი აქვ ვისაო.
ღულით ამადის ტირილი, ცრემლი წყალივით დისაო.
- 25 გიგაის ციხე დაექცა, ნაგები ბასრის ქვისაო.
გიგია არას ნაუღლობს, ფერ არ შაშლა მგლისაო.
ამბობენ ბაბილის შვილნი: „ჩასაყოლიმც ქნა ჯმლითაო!“
სიდიდე, გუდანის ჯვარო, მალოცვილი გაქვ ხთითაო.
ჩამაეშველე-ღ საყმოსა! თორემ ძალიან ჭირსაო.
-
- 30 ლექს აეგ დაუბარებავ მაგ ვეფხვიანის შვილსაო.

522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზნდები

- სად იძახან მატირალსა? სად იყრების ქალ-ზალია?
ხუთშაბათს აღარ მავიდა, მთვარე გუშინ წუხრ ჩამქდარია:
ზეცისაკე წაიყვანეს ქალი დაბალ-დაბალია.
მალლა-მალლა, თაიაო, სადაც ახალ-გაზნანია!
- 5 ზემო თავში გარდაკდიეს, კელში მისცეს არგანია.
„გარდმავიდე მთამაშე!“ აარჩიეს სამ-სამნია;
წინ-წინაზე გარმაკდების დარიშკანით მამკვდარია.
გაღმახევე, ბაჩიათაო! ბალათურავ, სად ხარია?

- 10 შენ სადა-ღ ხარ, ბიძურაო? კიდეც გჭირსა თავს შარია?
ვისაც თქვენ სიკვდილ უხარის, თქვენის წყლისამც მამტანია!

523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ

- სიკვდილმ თქვა: „ზღვა-ზღვა წამოვედ, ზღვა ჩქეფით შამოვიარე.
შაკმაზე ლურჯი აქლემი, კმელეთი შამოვიარე.
ფშავისკე გადავიხედე, - ყოოდენ ვარდნი, იანი.
ჩავეღირე და ვერ ჩავედ: ხატი ხეოლიყო ძრიალი,
5 წვერის ძირს შამამეგება გიორგი პირ-ოფლიანი,
ფშავისკე აღარ გამიშვა, ყოფილა დავლათიანი.
ქევსურეთისაკ მასწავლა, გზანია კიბურჭიანნი.
გადაუხედენ ქევსურთა, თუოდენ როგორც ჭიანი.
ჩავედ და ისე ჩავთიბე, როგორც ნალეემა თივანი;
10 ბევრის თოფ გავატიალე, შიგ ისხნენ ორნი ტყვიანი;
ბევრი გაეწირე ოკრადა სიათა პირ-კვამლიანი;
ბევრის კალათა შავხკიდე კირჩხაზე ჩხირ-წინდიანი;
ბევრის იარაღ შავხკიდე აშურმა-ყაწიმიანი;
ბევრისა კმალი შავხკიდე, ფრანგული ფხა-სისხლიანი;
15 ბევრისა ძროხა გავუშვი მინდორზე ოკერ-ტიალი;
ბევრის ნამგალი დავაგდე, სამკლავე-სათითიანი;
ბევრისა კარი დავჯარე; ბევრისა ისივ მღე არი;
ბევრი კი გამოვაბრუნე მტირალი, თვალ-ცრემლიანი;
ბევრი ვაჟკაცი მოვშალე, ვაჟკაცი ცოლ-შვილიანი.“

524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში

- სიკვდილმ თქვა: „არ დავიჯერებ, ნაბძანებს ვიქამ ხთისასა,
სათავით ჩამავხყვებოდი, ბოლოს გამავალ წყლისასა,
ჩავხკოცდი არხოტივინებსა, ნარჩევს ვაჟებსა მთისასა:
გაბურთ ალუდაურსა, შავსა ღურბელსა ცისასა,
5 საავდროდ დამზადებულსა მალლის არხოტის მთისასა,
მინდიას თეთრაულისძეს, წელ-შუ მუშასა სმისასა,
მარტიას შუქიაურსა, კმლით მჭერელს ადგილისასა,
ახიელს მავაგლეჯივ ნაწურსა გრილის მთისასა,
ბადათ მაუკლავ ბადასა, კულასა ბასრის ქვისასა,

- 10 კადელსა ღერენათსა, ყარაულს ზენ-უბნისასა,
უშიშას ოჩიაურსა, მგელსა, მჭამელსა მტრისასა,
აქუათ ქასას მავხკლევდი, თესლს დავლევ არწივისასა,
ალიათ ბაბლის მავხკლევდი, მშინეს ბევრაის მტრისასა,
15 ამლას ბერდიას მავხკლევდი, გმირსა წინაის უმისასა,
ახლებში თამარისქესა, ვეფხვს მავხკლავ სალის კლდისასა,
ჩინგლათს ბაჩაყაურსა, მთვარესა ხუთმეტიხასა,
თოთიას კალოთანელსა, მკოცელსა ოროლისასა,
ხირსილსა ზეიადათსა, მშინესა მითხოვლისასა.“
სიკვდილმ თქვა: „სულეთ ჯარს დავსხამ ნარჩევის ვაჟებისასა,
20 წინითი ჩხუტსა ჩამუდგამ, კოშს ჩამურიგებ რვლისასა.“

525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს

- სიკვდილმ თქვა სატიალემა: „შავილი ჭალისასა,
შავკლები ბარისაკოსა, თესლს დავლევ ქალებისასა:
ბეწუკელთ მავხკლავ ძილასა, მასკვლავს მოვსწილავ ცისასა;
5 ემა ბეწით დედიკას, ცისკარსა თენებისასა;
ბაბუათასა ლელასა, მთვარესა ხუთმეტიხასა;
მზევინართასა დედიკას, ჭკვა-გონსა ქალებისასა;
ბაძიათასა ნანუას, სწორესა სოფლებისასა;
მაიას არას მავხკლავდი, დღეთა შავსწევდი სხვისასა, –
თითიწვერაის მავალსა, მწიგნარსა ტალავრისასა.“

526. სიკვდილი და ობოლი

- სიკვდილმა ჩამაიარა, ბერკაცი დახვდა შინაო;
შაუჭახუნა ბერკაცმა, სიკვდილი შააშინაო.
იმას გამასცდა სიკვდილი, ობოლი შახვდა წინაო.
– „მე მამკალ, ჩემო სიკვდილო! ობლობა მამეწყინაო.“
5 – „შენ არას მოგკლავ, ობოლო, შენი პატრონი ვინაო?
არცა გაქვ სანთელ-საკმელი, არც სუდარაი შინაო.“

527. სოფლის უფროსი

სოფელს ატირდეს დედანი: „სოფლის უფროსი კვდებაო;
ნუ მოხკლავ, დამბადებლო! სოფლობა წავგიკვდებაო.“

528. ჭირის პატრონს

მეწყალი, ჭირის პატრონო! ჭირის გონობა ძნელია.
ჭირი არ წავას უჭიროდ, თუ ჭირის დედა მთელია.
მკვდარ შინით დაემარხების, სოფელი ღონიერია.

529. კმელეთის თვალი

5 ღმერთო, რა დიდი ბრალია! ნაპირი მასტყდა ცისაო,
დაეცა სტეფანწმინდასა მაგ სვიმონაის შვილსაო.
სანდროიმც ნუ მაგიკვდება! თვალია კმელეთისაო.
მუკლზე გაზარდა როსტომი, ფას იყო კმელეთისაო.
საყმოსა შამაუარე, ცისკარო თენებისაო!

—
იორლა გამამიგზავნე, იორდან, სამის წლისაო!
ჩოკაი, იაგორაო, წესია მოლექსისაო!
ვინ იყო შენი დუშმანი, ქორ აღმეებში ქრისაო?
ჩამააქე მტრისა კელები, ფოთოლასავით თრისაო.

530. რეკათ ჯამრული

აწ მოკვდა რეკათ ჯამრული, დაწვა და დაიძინაო.
მზეი ჩაუდგა ბეჭებში, ღრუბელმა ჩაუჩდილაო.
ყორნები ჩავიდ საჭმელად, არწივებმ ჩაუშქინაო.

531. ჯიქუა მაკინცაური

ჯიქუავ მაკინცაურო, ჯერანო მალლის მთისაო,
შენსა ვინ იტყვის სიკვდილსა? ვინ გარმაავლევს პირსაო?
შენის კელ-მქარის ჭირიმე, ფიცხლა მქნეველო კმლისაო!

532. მარტია შუქიაური

ციხე სტირს შუქიაურთა, უკმობს ქვიტკირის კარია.
სიკვდილსა შუქიაისას იწყენს წყალ-შუის ჯვარია:
„ორივ დამექცა ბელელი, დრომას შამიწყდა ზარია, —
პატრონ მარტია მამიკვდა, მტერმ შამამართვა თვალია.“

533. მეგრელათ ფუნჩია

- რად არ ამოხვალ, ღრუბელო, ამეხვევი ცასაო?
ნისლო, ჭალაში ნუ ჩახვალ, ნურას წასთოვლი გზასაო!
ფექზე ნაცვამთა ქუჩათა, ნუ ჩაუყინავ ჯღანთაო!
შავო, ნუ მახკლავ, სიკვდილო, მეგრელათ ფუნჩიასაო!
5 დედა უკვდება ტირილსა, დანი იღებენ თავსაო.
ბაკში ნადგომსა ცხვარ-წყემსსა ვინა-ღ გაულებს კარსაო?
ნადირთა გადამდინართა ვინა-ღ გადუჭრის კვალსაო?
სატერელოო ლაშქართა ვინა-ღ შაუყრის თავთაო?
ნადირთად ატირებული კლდეს ჩამეეჭრა ფხასაო.
10 შავო, რას დახვალ, ყორანო, რაღას იმრუდებ მქართაო?!
ქევ-ყურეს რას ეთელები, რასღა ეძახდი სხვათაო?

- ეგ ლექს დამიბარებავ სამხლემიგურსა ქალსაო;
შავხედავ სპეროზიათა ჩემის ერთგულის ძვალთაო.
გადამავალო ყორანო, გადამიყოლე მთასაო;
15 ჩაწითლებულთა ქვიშათა ჩამოვაწრევედი თვალთაო;
ჩამოვკრეფ ჩიქილაშია ჩამობნეულთა თმათაო;
დავდებ, დავიწყებ ტირილსა, ცრემლით დავიბან თვალთაო;
რაადა-ღ ვიყო ცოცხალი, რად არ მოვიკლავ თავსაო?

534. სუხუშია

- აბეჩავ, სუხუშიაო! ნეტარ, სადა-რა ზისაო?
არ ასა აღელებული ი გული ფოლადისაო?
საავდროდ დამზადებული შავი ღურბელი ცისაო,
ყველაის საიმედოი, თავისისა და სხვისაო?
5 არ გონობსაე სიტყვასა, არ აყოლებსა გმინსაო?
უკულმ რად ბრუნავს ბორბალი სრუ ჩემის სიცოცხლისაო?
არი-არეზე მავალსა თავის ჭკვისაგან სჭირსაო.
კაც როგორ დაიბადების, იმაზე დადგებისაო:
რო გაასწორას ოსტატმა, ფიცარ კი არ ას ზისაო!
10 ცოცხალმ ხქენ მასაგონოი იმ თავის სწორებისაო.
თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას! გულ არ აცინე მტრისაო.
ვერ გაზრდის შენისთანასა დედა ქევსურის შვილსაო.
გზაზე უწერავ წერილი ნაცადი კაის ყმისაო.

ხარ, ბორტვო, წითლა მასვრილი, ეს წყალი წითლად დისაო.

15 მაგის მეტს არას იამბობს მელექსე ამაგისაო.

535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი

რომენ წამახვე გუროთა? ორმავ დაგწერა ჯვარია.
მესამემაც რო დაგწერა, ეგაც გუროელთ ქალია.
წყალში ჩაღვარდი, წიქაო. ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
ცხენმ გილალატა რემამა, მაცილმა აგკრა მქარია.
5 კაცო, გასწირე შატილი, თორმეტ ქვიტკირის კარია,
ხალხისა მურევეალი სამი საწყემსო ცხვარია,
პატრონის კელ-მაუყრელი სუ იარალი, რვალია.
სულეთ შავიდა წიქაი, კელით შაადა კარია.
სწორებმ გაიცნა ერთუცი, დასხდა ქორების ჯარია.
10 სამგვლევაროთ იმღერეს, ამოდ შამახკრეს ზარია.
ჩუამ სიმღერა იძახა, ჩალხიამ მისცა ბანია.
ვაუებმა შატილივინებმა სულეთ გაბედეს ძალია.
სრუ გაამტვრიეს კარები სამზეოს გასაგალია.
იმით შამასწყრა უფალი: „აქით არ დიან სხვანია.“

15 ამაგის მალექსებელი ომათ სუხია ვარია.
ნუმც გაჩენილხარ, ჭალო, მემრ მანადენი წყალია!
ორნივ კელშიით წამართვა: ჯერ ძმა და მერე ზალია.
ამაში უგონთ გასული ჯერაც ისევ მთვრალ ვარია.

536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა

ჩემო ბებერო ფანდურო, ჩაგიდევ ახალ ძალიო.
ღუჟეთ დაკეტა მთავრობამ კაზარმეების კარიო,
ველარ დადიან კარზედა, შიგ დარჩა მძიმე ჯარიო.
ამანდ სტანავის ადამი, უდგას კულაის ტანიო.
5 მიბრუნდ-მაბრუნდა ჯარშია, ეგრ რო ბულაი კარიო;
აფრიანტლებმა ნდობითა ვერ მააშორნეს თვალნია.
შინისკ წამოღოს ადამი, გამოიძარტნა გზანია.
დასაწყიელსა ეშმასა ორივ დაუდგას თვალია!

- 10 პირქვამც დაიდგმის, ვაუებო, ე გუბრიანთი კარია!
მაგან დალუპა ადამი: ალალებულას წყალია.
ივანემა და გაბუშამ ერთ-სხვას უჭირეს მქარია:
შამაიყარნეს წყალჩია, ვეფხვებმ დახიეს წყალია,
გამაიტანეს ადამი, შამააწვინეს მკვლარია.
ეგ რო გაიგა უფალმა, ზეცას დარეკა ზარია.
15 გაუგონებავ ყველასა, ჩამეედინა ჩქამია.
დედის ცოდო-ბრალს გახკვირან, ცრემლ მოდის ეგრ რო წყალია.
ამბობენ, ძალიან ტიროდა ეგ ბუჭკიათ ქალია.
ადამო, რაით დაზდგები, რო იჯდას ბატარძალია?
შენი ეხვივოს ტალავარ, ჩვენ' იყვას ქალი-დ' ზალია?
20 შენი სამყოფო, ადამო, ციხის სათავის თვალია.
დააკარ აპელანტარი, ზედ დაჯედ ნიაე-ქარია!

537. საფლავის დაძვრის შედეგი

- ლექსს მოგაქსენებ, ოყებო, შავ-გვრემლის კევსურისასა.
„ბათაკან დავალევინათ!“ ჯარი შაუყრავ პრიშტავსა.
გუროთა მოდის ნიავი, ვერ ჩამოსცილდეს კისტანსა.
აფშინა დაუბარებდა: „ა დედას მტრისას, პრიშტავსა!
5 გუროს ჩამეედ, პრიშტავო, ძროხათ რადა ზეოც სხვისათა?
თავისანი მყავ ძროხანი, ქოჩთ მოოძუებ მთისათა.
ხუთნი მყოვ შვილ-ძმისწულები, მზეს ფიცვენ ერთუცისასა;
ბევრი აქე ტყვია-წამალი, დლით სამჯერ დაზდგმენ ლიშანსა;
თუ დააცდინეს, იწყენენ, ფერს დაიდებენ მგლისასა.
10 ჩამეედ, გაყურებინებ კმას ჩემის ბუჩაისასა,
ეტოლებოდა ბექ-ბუქთა, თავზე გაყრიდას ქვიშათა!“
ამბობენ ჩამოვლევასა ბებრისა არწივისასა,
თან ჩამოყოლას ამბობენ თავ-თავის ხთისშვილისასა.
ზედიზედ დგების რუსები: „ჩვენ გვანახვიე ხთის მადლსა!“
15 ღმერთმა გაცხონას, აფშინავ! ხანს იყავ სიკვდილისასა.
გუროსავ მოგჩეს მგლის ლეკვნი, ჯავრს კი არ ჭამენ მტრისასა.

—
ამაგის მოლექსებელი ჩამოლოლ ახუნისასა,
თოფი მამთრევივო მაშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.
სალექსოდ გენუკებოდი ხანჯარსა შავხალისასა, —

- 20 იმით მინდოდა ხანჯარი, ნაპირს ორ ადგილისასა.
თუ არ გამამიგზავნიდით, არც-რა იმელს ორ სხვისასა.

538. ტანად დაბალა ვაშკაცი

- სიკვდილო გასაოკრებო, ნუ ხარ ვაშკაცის მტერია!
ნუ მოხკლავ სულხანაურსა! ციხეს მოაბას წვერია.
ტანად დაბალა ვაშკაცსა არ გაულალა მტერია!
ბევრა გალალდა ღუშმანი, გულზედ გაისვა კელია.
5 უჭკუნ რამ შამასწყვიენა? ეგ უფრო საკვირელია!
სამ-სამ მოუკედა ვაშკაცი, რო მარიალე მგელია.
ბევრჯელ დალაქა სულხანამ ურჯულოს თა და ველია;
აჭუნა არშავიანი, შაწება ხანჯრის წვერია.
სანამდენ იყო ცოცხალი, ჯავრი არ ჭამა ბევრია,
10 აწვალა ქისტისშვილები, ზიდნა მარჯვენა კელია.
ფეკით სიარულ უყვარდა, ვაშკაცს არ უყვარს ცხენია.
-
- მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, — ლექსი არ მიყვარს გძელია.

539. დავით წიკლაური

- ამღას დაიქცა ციხეი, ჩარდახი ჩამადისაო.
ღმერთო, იწყინე, ბრალთა სიკვდილი კაის ყმისაო,
უდროვოდ სწორთა ჩაკობა ოცის წლის ვაშკაცისაო!
5 ცოდვა ას, ჩინგლაისძეო, მიწას ეჭირა გრილსაო,
მზეზე არ იარებოდა, ლალო არწივო მთისაო!
გულ-რკინავ გაუტეხელო, მაგრა მჭერელო მკრისაო,
სწორად თვალ-გულის მძლეველო თავისისა და სხვისაო,
თემ-წყალში გაუჯავრებო, მტერსთან ღურბელო ცისაო!
უიარაღო არწივო, ზედ კი შავიგდეს მზირთაო;
10 შამაგებვიენეს ცხრა-ათნი, ხანი არ მაგცეს ცდისაო.
რო ნახა ქისტის ლაშქარი, ვეფხვი კი ძაგარს შლისაო.
„ვა დედას დავითისასა!“ აგდებს გულისგან გმინსაო;
ინატრის არშავიანსა, თვალთ სისხლი გარმაზდისაო.
„ანამც კელთ მამცა ხანჯარი ოსმალის ფოლადისაო!“
15 ეუბნებიან ქისტები, რაც ჭკვაში მაუდისაო, —
უთხრეს: „გამაგყვევ ნებითა, ვაშკაცო ოცის წლისაო.“

- ბრალ არ ვიტანავ, დავითო, ჯავრი გვაქვ სხვა-და-სხვისაო;
უნდ ჩაგიყვანათ ღილღოსა, საქსარ ავილათ ტყვისაო.“
ცხრათ შუა ჩაუყენებავ, კელებს უჭერენ გმირსაო.
- 20 გაჯავრდა, ჩინგლანისძემა ფერი დაიღო მგლისაო.
„ტყვედ რა გამაგყვათ, ძაღლებოთ? ძალი მრისხევდას ღვთისაო!
ვაიმე ჩემო ხანჯარო, ვხედავ, რო საქმე ჭირსაო.
მარტო ჩამიგდეს ცხრა-ათთა, მჭერელ აღარ მყავ მკრისაო.“
- 25 სოფელს ცეპი აქვ მარტყმული, ჭეხა დგას თოფებისაო.
შამაუგინა ლაშქარსა საფლავი მახმადისაო.
„კელთა-ღ მამეცით ხანჯარი, გულ სცანით დავითისაო!“
იწყინა ქისტის შვილებმა პირში კსენება მკვდრისაო;
გადაუწყვეტავ რჯულ-ძაღლთა სიკვდილი ვაშკაცისაო;
დაუცემავის რქაზედა, ჯიქვი რო ჭაუხისაო.
- 30 პირში ღმინი აქვ დამრჩალი, ჯავრ ჩახყოლია მტრისაო.
სულეთ შავიდა დავითი, კმა-მაღლა კივილითაო.
გზას მიუნათებს მოყმესა წინ შუქი კელაპტრისაო;
ციხის სათავეს შამქდარა, ტოშის კმა გამადისაო;
დალუწა ციხის კარ-კედი, ნამტვრევებ გარდადისაო;
- 35 წამაგება ჯარები ნარჩევი ქალ-ვაჟისაო.
უთხრეს: „მშვილობა, დავითო, ვა ბრალი ერთისაო!“
პირ-უკულმ დადგა ჯარები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
მამამ გაიგა დავითმა, სულეთ კარივით ხყვირსაო,
ვეღარ იჭერენ მეშველნი მაგ მარაისძის შვილსაო:
- 40 „სამზეოს უნდა გავიდა, ჩემი აქ ყოფნა ჭირსაო.“
იწყინა სულეთის ღმერთმა არევა ჯარებისაო.
„სამზეოს გასელა, – ამბობდა, – ანდრეზად არ მადისაო.“
მამა ეხვევის დავითსა, ცრემლები ჩამუდისაო.
„აქ რა გინდოდა? რა მიყავ? ნაპირ რად დამეც ცისაო?
დედას რა უყავ ბებერსა? ჯავრ სად წაიღი მტრისაო?“
- 45 არ გასტყდა, მაისტლის ქალო, დედაო კაის ყმისაო!
სამზეო ცოტა ხანია, ყველას იქ გვინდა მისვლაო.
ნუ გენანების დავითი, – ხალხის სათავეს ზისაო.
ას ყველას გამეტებული, ულუფა მაზდის ღვთისაო.
- 50 ნუ გეჩქარება, თოთაო, დრო მალე მოვა მტრისაო.
ვალ კი არ დაიკარგების ამლას ჩინგლანისძისაო.
შენაც ხარ დასანანები, გოგოვ თვრამეტის წლისაო,
თვალ-ჭრელო, მეტად ტურპაო, სისკარო თუნებისაო,

გონებით თოფის ამლეო, გადგა ცით სვეტი ღვთისაო.

- 55 ამაგის მალექსებელი სოფლის სათავეს ზისაო.
ლექსი ვერა ვთქვი, ვაყებოთ, საფერი დავითისაო.

ე) თქმულებანი

540. ციხის ნაშალი

ციხის გამათქვი ნაშალო: რა ღრო გაქვ გამავლილიო?
ან ვისგან ანაგები ხარ, ან ვისგან ჩამაშლილიო?
ქვესურეთ ვინ გინახევდა, შენზე ვის ედგეს ჭირნიო?

- 5 ციხემ თქვა ერთი სიტყვაი, ძალიან გასაკვირიო:
„შალვაის ანაგები ორ, სინის ჩამიდვა ძირიო.
ღღეს-ღამეს მყარაულობდეს, მშვილდს აჩქამებდეს გმირნიო.
კმლის ქნევა, ფარის ფარება რამოდენ გამამივლია!
ჩემი კალთა და ფერდები სრუ სისხლით ჩამოსვრილია.
მტერ მყვანდა დაუთვალავი, მახმათ ვინღაც ი გმირიო.
10 მებძოდა, ვერას მჩებოდა ზურაბ ერისთვის შვილიო.
შიგით დამიტყდეს ვეშაგნი, ჯერაც იმაზე ვტირიო.

- პატარან იყენეს ქვესურნი, მაგრამ არ იყენეს ცუდანი, —
უწინ არ ხქონდა თოფები, ჭყიოდეს მშვილდნი რქისანი.
ჩამაზდიოდეს ციხესა ნაგლეჯნი მაკრატლისანი.
15 მშვილდს საბამ აღარ უძლებდა, ვადან ცვლებოდეს კმლისანი.
სისხლის სმა იხალიზებდა, გალონ იბძოდეს გმირთანი.
ხანდიხან წაეიმარჯვიდი, ვლივნიდი ჯარნი მტრისანი.
ქანვედა სისხლი მინდორთა, რუენ ივსებოდეს წყლისანი.
აივსნეს ეკალდამანი, მკვდართ არ სწვდებიან მიწანი.
20 ვეფხო, შენ ნუ დაღბერდები, ამბავნ იამბენ ცდისანი.
აის ღრო როსა-ღ მოგივა, გლაჯნ იქნან შენის მწკლისანი?

დაბერდა გუდანის ჯვარი, ყმან შაიცვალნა ვითანი!
იქავ შაჯდება ლურჯასა, სხაპნ იქნან მათრაკისანი.

25 კოპალამ კარატიონმა ქოთან რა უყვნა ქვისანი?
 დაოქროვილნი კოჭობნი, დავსვილნი ნავთის წყლისანი?
 რად მაგერივნეს დავლათნი ქოჩრიანთ კემწიფისანი?
 მარიგის კარზედ შახკედით, თვალნ იხილენით ხთისანი.

—
 თქვენ' მოძმე ბაგრატიონი, ე ჩვენი ნანეფარია.
 არ იბარებსა კევსურთა, საყმოს მათვლას თვალია?
 30 არ დავა ქალუნდაური, ბეგენ-გორ მეომარია?
 ან კირჩლა ბაბურაული, კევსურთა წინამძღვარია?
 ვისა-ლ ექვივნა თორღვაი, კემწიფის ნაბიჭვარია?
 მარტონ ეგენიც არ იყვნეს, ბევრნ სახელობდეს სხვანია.
 ბევრჯელ ჩავიდეს მითხოსა, აღინეს სისხლის წყალია,
 35 ნალესის ფრანგულებისა ცას მიდიოდა აღია.
 ბევრჯელ გატეხეს მითხოი, რამდენჯერ ბელანქარია.
 თავის სიცოცხლე ვაშკაცმა რომ ვერ დაცადას, ბრალია.

541. შურის ციხე

კვირაე გათენებადა მთას გადავიდეს მზენია,
 გაწირეს შურის ციხეი, საცა სიმაგრე ძველია,
 კმალას რო მდგარან ციხენი, ცას მიზდენია წვერია.
 5 ციხე ყოფილას ცხრა-თვალი, დახედულ მშვენიერია,
 გვერდებზედ ხქონდეს ჩარდახნი, კუთხებზე სათოფენია,
 მიწი-მიწ ხქონდა დარანი წყაროზე ჩასასვლელია.
 ღთის კარზედ საკვეხურადა ზდგომიან ალვის ხენია.
 წვერზედ ხქონია მომბული ცხრა-კეცად შიბი გძელია.
 ზედ ისხდეს ანგელოზები, მკართ ებნეს ოქროს თბენია.
 10 ისენ წვერილი კმით გალობენ, ყურება სანატრელია.
 ამ ციხის აგებაშია მაუნდა ოცი წელია,
 ორმოც მოუნდა ქაჩალი, სამოც — ქვის სამტვრევ კვერია.
 იტყვიან: წინად ბერძენთა კელ ხქონდა საკვირელია.
 რო მასსრულეს ციხეი, კარი შააბეს ზგელია,
 15 კევის-ბერთ აკურთხებიეს (მაშინ არ იყვა მღდელია).
 მოულოციან: „ციხეო, ნუმც მაგერევის მტერია!
 ნუმც გაგიტყდების იღბალი! ეგრ დადეგ, როგორც კლდენია!“
 რამდენ ურჯულო ებრძოდა, უმტვრივნა კარ-კლიტენია!
 ვერც შენ გაგტეხეს, ციხეო, ვერც ხეს დაახლეს კელია.

- 20 ალბად თუ გშველდა, ოკერო, კმალი ბედნიერია.
იმის პირდაპირ არსება დაცარაფებულ კლდენია.
ბელელჩი ესხდეს უფროსნი, ვინც უწინდელნი ბერნია.
სალაშქროს დროშას ხკაზმევდეს ბჭენი და ქვეის-ბერნია.
ამ დროს მოვიდა ლაშქარიც, მთა დაიჭირა, ველია.
- 25 ერთიც ეტანა ღულელი, არიშაული ბერია.
სახელს სუმელჯას ეტყოდეს, ანდრეზში ეგრე სწერია.
ანგელოზთ ეცხადებოდა, გასთეთრებიყო წვერია.
ალბათ დაქრთამეს ლაშქართა, დაქრთამეს, შაუცდენია.
აავსეს საჩუქრებითა, ოქრო და ვერცხლი ბევრია.
- 30 ერთ საკედარიც აჩუქეს ბაგაზე დასამბელია,
ერთიც აჩუქეს თემლაკი კმლის ვადას შამამბელია.
ალბად ასწავლა სულელმა ალვის ხეთ დასაჭრელია:
„თქვენ მაიყვანეთ კატაი ხეთ ძირში დასაკვლელია!“
ხენი დანათლნეს სისხლითა, ეგ უფრო საკვირველია.
- 35 ალვის ხე გადააქციეს, ძირ არ გაწირეს, წვერია.
შიბ გაწყდა, ცისკე წავიდა, წიოდა როგორც გველია.
შენაც გაგტეხეს, ციხეო, გაგცერებიან თბენია.
სრუ ამასწყვიტეს ჩვენ ჯარი, ახალ არ დარჩა, ბერია.
ვინაც რო დარჩეს, სუმელჯის უქსენეს მამის ყელია,
40 ცოლ-შვილით გაანადგურეს, ცას გაადინეს მტვერია.
არ დასჩა კაცი პატრონი, სახელის დამდებელია.
სახელ დაუდევ, უსიპო! ბიძა ყოფილა შენია.
შენაც აიძას შალგვიხარ, დაბრჯღნილი გასხავ წვერია.

—

პატარა კევსურიშვილი ამაგ ლექსაის მთქმელია.

542. იაკსარი

- ხვთის კარზე შავიყარენით ანგელოზები თავნია.
გარმოდგეს სასწორ-ჩარეკი, კვირაჲ, დაუგი თვალია!
ეზიდებიან იმასა, ვინაც რო ძალიანია.
ქვე-ქვე ბოლოსკე მე ვზივარ, ყველას ჩემზე აქვ თვალია.
- 5 ერთმანეცს ეუბნებიან: „აიღებს იაკსარია.“
ავწიე საწონ-ჩარექსა, — ღმერთო, შენგან-ა ძალია.
ხუთი მავსთხოვე კვირასა, გარმამიმეტა სამია.

- სამოც ლიტრასა რკინასა ძირს გაუყარენ ქარნია.
 დევებს ხქონია ქორწილი, უჩქეფავ სიმურ წყალია.
 10 ცხრათვ ხყვანია დედაი, ცხრა შვილთ გამზდელი ქალია.
 სალუდე ქვაბი თავს ეცვა, აიძან შამდვა ზარია.
 დავბრუნდი უკან. ამბობდეს: „შაშინდა იაქსარია.“
 მაშინ კი გადაუფრინდი, გამაუცვალე ჟამია.
 ლახტი ვესრიე საკმიდან, ზედ გამავხურე ბანია.
 15 ერთ კიდეე გამამივარდა, არ მიუბრუნე თავია.
 საგმირო წამავიძალდე, კლდეს მათფარა ტანია.
 კლდე ოთხად დავანაფოტე, დევს წამავსთხარე თვალია.
 კარგად სცოდნიან მაგასა აბუდელაურ ტბანია.
 წავიდა-დ' იქ ჩამეხვეწა, თან ჩავხყეე იაქსარია.
 20 იქიდან ველარ ამავე, სისხლმა გამიბნა მქარნია.
 ეძებნეს ჩემთა მოყმეთა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
 მაიყვანეს და შიგ დაკლეს: ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
 შამავჯე ბროლის ქვაზედა, შამავიბერტყენ მქარნია.
 ჩავხენე ჩემ ნაჯდომშია, ჭრელად მამრჩალან ქვანია.
 25 ამანდით კარატემდინა შიბ-თოკზე გასავალია.
 ეგ ავრე გამავიარე, არვინ მამკიდას თვალია.
 ავისგორ ციხეს აგებენ ჩვენს ძირა ცხრანი ძმანია.
 ცხრანივ ქვას ეზიდებიან, კარავს ვერ შასდვეს თავია.
 მე კი მარტუამ ავილე, შაუდეე კარის თავია.
 30 ერთმანეცს ეუბნებიან: „ეს ჩვენზე ძალიანია.“
 შაიყრებიან დევები, საცა დიდ მეუღანია,
 გაარიგებენ იმასა: „ერთუც უჭირათ მქარია.
 ხთიშვილთ კოპალა მუკლათ, თავში დაუცნათ ქვანია!“
 შვიდის წლის ბალლი მავიდა, ეგ შავ-გვრემალა არია,
 35 კელში უჭერავ მათრავი შვიდ-კეცად შვიდი მქარია.
 მემრე შვიდის წლის გოგოი, ეგ თამარ დედუფალია.
 ქიჩილა გადაიხურა, გადააყენნა ზღვანია.
 შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გარმავარდეს ცვარია.
 ლაშარის გორზე დაბძანდა ლალი ლაშარის ჯვარია.
 40 პირ-და-პირ ჩამაუჯდების ქალ თამარ დედუფალია.

—

ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალია.
 სალექსოდ გამამიგზავნეთ კვამლად შიშავი ცხვარია.

კოპალა
543.

- ჯერ რო გადმამცა ყმაზედა, მიყვარდის ულვაშიანი.
ფანდურს დამიკარ, ბერკუნდო, მიყვარდის სამ-ძალიანი.
ნუ შამიდგები ძალზედა, თუ არ ხარ იმედიანი.
მორიგემ შამამილოცა საგმირო ას-ლიტრიანი.
5 ხუთ კიდევ დავადებინე, მკლავჩი ვარ იმედიანი.
სამლოსაც კარგა უნდოდა, არ იყვა იმედიანი.
მე მოძმე აიქ მეტანა შუბნური მათრაკიანი.
კელთ ხქონდა ოქროს კოჭობნი სავსენი ნავთის წყლიანი.
ნისლის ფერაიც იქ ხყვანდა ფაფარო-მასკვლავიანი.
10 ვეშაგურთის გორს ვესტუმრე, წყემსი ვარ თექაიანი.
მიქა სახლს აგებინებდა, ხურო იქ ედგა ღვთიანი.
„წილი ჩამიდევ, მიქაო, წყემსი მეცა ვარ ცხვრიანი.“
ჩამიდვა წილი მიქამა, წყემსი ვეგონე ცხვრიანი.
ერთი ქვა მიაც შაუდევ, მკლავჩი ვარ იმედიანი.
15 წყალზე გამლალა მიქამა, კელთ მამცა ვეშრაპიანი.
წყლის პირზე ამოვილოდი, ირემი ვიქენ რქიანი.
თუშებმ მესროლეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელა ფთიანი.
სიბურში გადავიჩქვიფე, რქის წვერთ გაიღეს ძგრიალი.
გორის ძირს შამამჩინდა გიორგი დავლათიანი.
20 კოპალავ, საით მასულხარ დაღალულ პირ-ოფლიანი?
სად წახვალ, თან წამიყვანე, ენა მაქვს ლაქარდიანი.

544.

კოპალავ მშვენიერო, მიშველე, მკარ-თეთრო, გოზა-ფართო!
არც მაშინ შაჰშინდებია, ბორბალს რო შეემართო?
– „არ შაშინდება კოპალა, თუ ლახტი მაიმართაო.“

545. დევების კორწილი

წამავალ სანადიროდა, ჯიკვებს დაუწყებ ჭერასა;
შამავხვდი დევებისასა ვაი-ვაგლახსა, მღერასა.
ახალ-ზალ მაუყვანავის, აქორწილებდეს ბერასა.

- 5 მიაც იქ დამიპატიჯეს. უყურეთ ბედის წერასა!
 „უძახეთ ახალ-უხლებსა, ნუ ვის გასწირავთ, ყველასა!
 ნუ აწვეთ ბოდაქველებსა, – ითრევენ ძაღლის ენასა.“
 მავიდა ახალ-უხლები, ზოგ მე დამიწყებს ბღვერასა.
 „ეს საითა-ლ ვინ მასთარეთ, ჩვენებსავით რომ ვერ ასა?“
 მასპინძელ გაუჯავრდების: „კორწილ უხარის ყველასა.“
- 10 ერთ რაიმ რქიან მავიდა, კუდი ღბავ როგორც მელასა.
 თვალ უზის შუა შუბლშია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა,
 მეორე – კუჭულაშია, უკენისკენაც ხენასა.
 იქ რაიც ჭურჭლებ ჩამადგეს, აქ მე ვერ ვათქმევ ენასა.
 „ღი-ღიდებ ყანწებ მაგვართვი!“ ეძახდეს მამასწვერასა.
- 15 „შაუნდნას ჩამავლეული, ვინც რომ დააკლდა ბერასა!
 მაილით სამამკვეთროი, ვერ ხკმარობს მამლაყვერასა.“
 ერთ ჯიკვის რქა კი გადასვა, ვხედავ: გუნებას ვერ ასა.
 გადაიწურნა ჭურჭელნი, დაცალნა, დახკრა კერასა;
 შამახკრა ჭიბიხოელმა: „ეხლა გიტირებ ყველასა!“
- 20 „დახკართ!“ მყოლებ იძახან, „ჭერნ აუყუნდათ ბერასა!“
 მე რო მაგათ შულღს შავესწარ, მაგათ ფარ-ქმლების ჯღერასა,
 ერთუცისაკე ზიდილსა, მაგათ ქურების ბერვასა!
 ერთ რაიმ ნიგუზს იბრუნებს, სხვა ეზიდების კერასა.
 „რაიც რო შასვით, შამჭამეთ, ცეცხლად მაგიქცევთ ყველასა.“
- 25 დადგა ქალების წკმუტუნი, ვერ ვიჭერთ მამასწვერასა.
 ერთ რამამ საჯნის მაილა, ჩადვა ქაქეშჩი, ღბერავსა;
 სხვამ დასცა წიხლი იმ დროსა, თავ შაუგლივა კერასა.
 წამამხტარმ წამაიყოლა, გაშანთებულ კი ვერ ასა.
 ლაშთა ზდვა გაბრუნებული, ცეცხლი მაედვა ენასა.
- 30 ხანჯალთ დაიწყეს პრიალი, ბებერსაც გვიკვლენ პელასა.
 მე კი საკემისას გამავძევერ, – დევებს ვეკვლევი ვერასა.
-
- ეგ თქვენის გამარჯვებისა! სრუ მართალს ვამბობთ ყველასა.

546. დევების ამომწვევტი

ყური-ღ დამიგდით, ვაჟებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.
 აქამდენ სხვები ვალექსე, ერთსა-ღ იმედას ვეტყვია.
 უნდა ძალიან შავაქო დევების ამომწვევტია.

- ერთხან წელ-ზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლდეშია.
- 5 ერთმანეც ეუბნებიან: „ხიტალეს გარდაეჩვია,
ამანდით ჩამამართულსა არცა შაუკრან გზებია.“
შაშინდა აშლოყინაი, პირ-აღმ მიძერების ტყეშია.
„რამ შაგაშინა, ბეჩაო? სულთ ამაუსხამ კელჩია.“
დევეებს ეჭიკა ყელშია, იმედას ხანჯარ ექნია.
- 10 წვერით ხკრა ბაჭიჭაურსა, ფართი-ფართ გაეგდებია.
დაეცა ბაჭიჭაური, ტოტით ბლუნევედა ქეეშია.
დევეებს წკმუტუნა დაუდგა: „კელ-გამაუტან შჩებია.
უბებნელს არ გაგწირევედეს, – შვიდი-რვანი გყვან ძმანო.“
შულლ იქნა სახიტალოსა, ხალხ ერთმანეთში სცემია.
- 15 წაგვალანეს კაც-შუაკაცი, წაგვაყვანიეს ვერძია.
რიგს აგებ დაიყენებენ, მამკლავ-მამკვდრობის წესია.
„ჩვენის გულისად იწვალე“, მე შამამზადეს ერთია.
მივედით შაწუხებულნი, ნარეეთ ღვზებია ცეცხლია.
მკვდარს თავითი აქვ თულუხი, ზედ ეკრა სანთლის ფეკია.
- 20 მამა ხყვანიყვა ბებერი, სახელს ეტყვიან ქვედია.
ბეწიწურ გარდაიკდინა, მარჯვნივ დაისვა გვერდია.
„მადლობელი ორ“, – ის უთხრა, – „შენ თუ აქ მამიხვედია.
ჩვენის გულისად იწვალე, კას სიტყვას გვეუბნებიო.“
ჩამოკდა თავ-დოლაბაი, არცრუ არ აგვატეხია.
- 25 ექესიოდ-შვიდი ჭურჭელი დაბლა ჩამოდგა ყვერფშიო.
გარმაიტანა ყანწები, დი-დიდებ ჯიკვის რქებიო.
ავსტეხეთ სასაუბროი, თუ როგორ შასახვეწიო.
ქუდებ დავცვიოთ ხვეწნასა, მგონეე არ შაშჩო ბეწვიო.
გამასადეგებ სიტყვები დევეებს ბოლოს ძლიე ეთქმიო.
- 30 კაცს იმედასთან მილლაღვენ: „ცხენ შამამზადე ცხენშიო,
ამზადე თავის ჯერანი, მსხვილად დამდგარი მკერდშიო.
ძალს ვაქნეთ ორწყალშიითა, უფრებ მოუდის გზებიო.
კილდიურ(თ) თვალ-საცერაი ცხენთა ხყავ წინამდევო.“
ეტყვიან აშლოყინასა: „შენ უნდა იყვა მგებრიო.“
- 35 საირმიაში შავ-ყვერი ხყავ ტაბლის გამომდებიო.

ამაგ პოეტის მათქვამი დევეების ძმობილ ვკდებიო.
მარტუა არა გეგონასთ, – ამხანიგებ მყავ სხვებიო.

547. გაბურთ ეშმა

5 თითო ყანწ იმას შაუნდნას, ვინაც იჭერდა ეშმასა!
 გაბურ შუამთას წამავა, თივას თიბს, ცელს კი ლესავსა.
 ათას ნაირად მათქცა. რას მათყუებს ეშმასა?
 ამბობდა გულში გაბური: „ეშმავე გიტირებ დედასა.“
 დაჯდა, დაიხვევს ალერდსა, ეშმაც იკონავს ფეკათა.
 გაბურმ კი ფეკებ დაიქსნა, დახტა ეშმაი კვეცასა.
 გაიქცა, აღარ გაუშვა, ეშმა მიაჯდა ეშმასა.

548. სალოცავები

5 თეთრი კლდეია ბეთლემი, ზედ ოქროთ გადალესული;
 მარიამს ქრისტეს დედასა თოკვი აქვე გაკიდებული;
 ალავერდს წმიდა გიორგი ხატებს ას გამეტებული;
 გიორგი ჯანმატის ჯვარი ქაჯებს ას აკიდებული;
 ქაჯუეთს რად იარები, გიორგივ ქარის ფერაო?
 – ვალი მიკიდავ, ვალსა ესთხოვ. რას მკითხავ, ქრისტეს დედაო?

549. მამახურას

რომენი ხარ? რომთამც გახოლ!
 შვიდ მამასამც ნულარ მახოლ!

550. გულის კერძება

ვინ იცის, კიცვო რემაო, შენის თექალთოს კეცება?
 აეგრევე, ჯვარო ხთიშვილო, მემრ შენის გულის კერძება?

551. ალვა

ჩვენის ხთიშვილის კარზედა ხე ალვა ამასულაო,
 წვერად მანუსხამ ყურძენი, საჭმელად ჩამასულაო.
 მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი უდროოდ დაშაულაო.

552. ნაბღებურ

დიდის ხთიშვილის გამძღონ ხართ, ჭკვაც დიდი მაგეკელებათ.
 დიდი ას თქვენი ხთიშვილი, ცის კიდელ-კიდელთ დადგება.
 ვისაც შამცოდეს მაიგდებს, ნაბღებურ გამასთელეკდა.

553. გვლევნა

ჩვენს ბატონს გვლევნა რად უნდა, — განთ შვილნი ეკოცებიან?
კარნიცა ხყონდა, ფურნიცა, მსახურნიც ეშოებიან.

554. მედროშაეს

ბეწინას მედროშაესა მშვილდს უმზადებენ, ისარსა;
მკართ მშვილდსა ჩამახკიდებენ ჯიკვში ნარჩევის რქისასა.

555. იშრიშობა

ჩიტი შამაჯდა ღობესა, იძახდა იშრიშობასა.
ბევრსამც აემ დროს ილოცავთ წელწადსა, ქრისტეშობასა!

556. ახალი წელი

გამაგვეცვალა, სწორებო, დაგვიდგა ახალ-წელია.
დაგლოცნასთ ჯვარმა ყველანი, არ მაგერიოსთ მტერია!
ყველკანამც გაგიმარჯვდებისთ, ქისტებს აღინოთ მტვერია!

557. ალების ღამე

გლესა ვინ მისცემს საწყალსა ალების ღამეს ღვინოსა?
პური ჭამას და წყალი სვას, დაწვას და დაიძინოსა!

558. აკვსების შაბათს

აკვსებისა შაბათსაო მკვდარნი ჩაულენ ტაბაკსაო;
ვინც რო მალედ პური ჭამას, სწყევენ იმის ჯალაფსაო.

559. მარიანობის მარხვა

პატრონის დედას გიტირებ მარიანობის მარხვაო:
ქევსურაი ორ ძირადა, კარგად ვერ შეგინახაო.

560. სულეთი

- რა იცის წუთისოფელმა, სულეთს რა სამართალია?
 სულეთს კარი ჯნავს ცალა-რქა, ბარაქა მესტუმრეთია.
 შავეთში სულთქმის ციხე დგა, წვერ ცამდე მიმდინარია;
 შიგ სხედან მოსამართლენი, რომლებიც მართლის მთქმლებია;
- 5
 კელჩი მაკრატლებ უჭერავ, ბეწვის ოროლა მჭრებია.
 ქალ-ვაჟთა უსჯოთ დამსჯეთა მასჭრიან ენის წვერია.
 – „რაად ამბობდი მაგასა? ენა დაგიხვდა მტერია.“
 ცეცხზე დგა სინის ქობები, თავზე გადმადის პერია.
 კელითა ცოდვის მაქმედსა შიგ მაუხარშეს კელია,
 10
 ამახკრეს, შახერეტინეს: „ნახე რა გემრიელია!“
 დედას ობლების დამყრელსა უბეს ჩაუსხნეს გველნია,
 ჯოჯოხეთისკე გაღმართეს, ჯოჯოხეთის კარ ბნელია,
 ეშმაკი გამააყოლეს, რომელიც უფრო ძნელია.
 სამან-სამძღერისა ამრევსა ზურგზე მახკიდეს კლდენია.
- 15
 „რად შეეცოდე მიწასა? ნაწოვ-ნადაგი ჩვენია.
 სულეთში ემა წყაროა, სასმელად გემრიელია;
 ცხენებ სმენ დაქცეულები, მკედრები მწყურივლებია.
 ნისლი დაიდვა მინდვრებზე, ეგ ქვრივ-ობლების ცრემლია.
 შუქი დაადგა კედლებსა, ეგ უბედურთა ბეღია.
- 20
 სულეთს ილთოდა ბაღლები დედ-მამის უცნაურია,
 ამდინარ-ჩამდინარებსა კალთებზე ემბოდიანო.
 „ჩვენ თქვენებ დედებ არა ვართ“, წიხლს ხკვრენ, აგორებდიანო.
 კუპრზე ძე ბეწვის კიდაი. შავეთში ამბობდიანო:
 „ცოდვიანნ გადიყრებიან, მაღლიანნ გამოდიანო.“

3) ბაღმეხება

თოხლების დაკოცა აბას მიერ

561.

ბათირათო მარტიავ, წინ ცოდო შამოგეყარა.
 ბევრა მაგიკლავ მელაი ნარღვევთ, ეშმაის კლდესთანა.
 ონჩხრით მასხმულებ თოხლები საცხვრიდან გამოგეყარა,
 ცირცლოვანაში გალაღეს, უნდა ბალახი ეჭამა.

- 5 შამახვედეს მღვდელ-დარასტანი, ერთი სტრაფნიკიც ეტანა.
თუ სად შამოვხვდი აბასა, მე ხო ლანძღს მივსცემ ერთხანა.
გან-თუ-რად იყვა ჯიკვები, იქ რო ბერდენკა ეკალა?!
კვირობდეს მართლის სროლასა: ტყვია ტყვიაში ეთხარა.

562.

- ბეჩავს ბათირათ მარტიას, სუყველა მაგას ხპარავსა!
ღვდელიც შიგ ნატანებია, სისხლ ეცხა ანაფორასა.
მაკევეებშიც შაგყარნათ კარკუჩასა და ყვარასა!
აისენ შაგიფერებდესთ ყაჩაღებს მაგისტანასა.
- 5 ერთს გცემდესთ სამ-სამ-ოთხ-ოთხნი, დაიბრუნებდეს გარასა.
დარასტას ნაროზაულსა წელთ შამა[ხ]ქსნიდეს დანასა,
შინისკე გამაქცევდეს გიგაურს ალვისტანასა,
ორთავ დათ აუტირებდეს, სანდუასა და ნანასა.

563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას¹ (პასუხი)

- აბეჩავ არხოტივნებო! ბევრას ამახებთ ალასა.
სიცეტემ დაუახლოვა გიგაურს ალვისტანასა.
ჯარჯ-გირკლიანებმ მიბარეს: „თავ გაანებე კალამსა.“
ბძანებას მალედ გისრულებთ, რახანც თქვენ მივიქარავთა.
- 5 დიჩინ მაგაშლევს, ომაო, ამლას ლექსების თვალვასა.
მალ-მალედ ჩაგამწუხვებ ღამურასავით თვალათა.
შავო, შავი გაქე კისერი, შალგვიხარ ლევათ მყვარათა.
პეტრუავ, გათუთრებიებ ჩხიკვივით მწვეტათ თვალათა.
კბოს ღვიხარ ნაზამთრევასა, ფეკ-დაკეცილას ცხვარასა.
- 10 ნეტარ, არ გათუთრდებოდა, რო ნაცარ-თვალში ვბანათა?
თამბაქოს წვენ კი აჯობნებს, ტილებ რო ჩამახყარასა.
კელს ვერ მიიწვდენს კარგადა, მინდიამ ჩამახფხანასა.
მე ყველკან გამაცდილი ვარ, კარკუჩასა და ყვარასა,

¹ სამივე პირი ჩვეულებრივი სახელებითაც არიან ცნობილი ლექსებში და თიკუნებითაც (ფსევდონიმებითაც): აბას თიკუნია დიჩინი, უშიშასი პეტრო (ანუ პეტრუა), მინდიასი კი ომა და მერცხალი.

- 15 მეკევე ვერ მამეწევის, რომ ქიცქიც გაიყარასა.
 დამალულს ვერ მამქელევლით, თვალე რომ დაითხარათა,
 რა დამცხას, ზედ გადაეხტები სამი-ოთხს თქვენისთანასა.
 ძალიან არ ვებრალევი სანდუასა და ნანასა:
 იმედ აქვ, არ შავაკვლები, ყველას მივართომ სალამსა.
 ვერ მცემენ მოკევეები, ვირს სცემენ თქვენისთანასა.
- 20 გირჩევისთ, თავ დაანებეთ ცუდ-ალარც-რაის თვალვასა.
 მაგრემ იმთვენ ჭკვა სადა-ღ გაქვთ? ქარ-თოვამ გაგაცალათა;
 ტანიეს სმენაობამა სრულ გონ-წართ გადაგყარნათ;
 შიტუთ ბარგების ზიდვამა ზურგზე ტყავ გაგაცალათა.
 პერანგები გშველსთ კიდევა, შალს იცვამთ ფარჩის კვალადა.
- 25 ღმერთმ იმოდენ ჭკვა არ მაგცათ, სმაში რო პურიც შჭამათა,
 გონება გამაგაცალათ, ჩალა-ბზე ჩაგიყარათა.
 ერთმანეცს წამაუდგებით, სრუ მთელ-მკედარს მაუბზარავთა.
 სუღიანი ას ომაი, დარასტა დაიტანასა,
 წაბძანდეს ფაიტონითა, სტრაჟნიკებ წაიყვანასა.
- 30 თოფის კმა ეყურებოდა, დარასტამ დაუთვალასა.
 რამთვენ ვესრიე, იცოდეს, გულისხმას გაიყვანასა.
 სამ მანათ სტრაფად წამართვეს, ეგიც კი გამაგზავნასა.
 ტყვია-წამალიც ამზადე, მარტიას დაუბარასა.
 თორემ თავ-პირზე დავალეწ მარჯების მკოცველს გარასა.
- 35 შავჯდები ჩემსა ჯერანსა, ფეტვ მიდგას მასამკალადა.
 ბევრა კი იტყვის: „გენაცვლე, ნეტავინ შენისთანასა!“
 ომას არ მაიგონებენ, არც პეტროს მარჯის ცალასა.
 ლექსებს გონება არ მინდა, სიტყვა წინ უსწრებს კალამსა.
 ქალჩი მკვეხრებო ვაჟებო, კისერ არ მამიხარათა!

564. უშიშასაგან აბას (პასუხი)

- 5 მოუწერავის სტრაჟნიკსა წიგნი, წერილი ჩემთანა.
 მაღლობელი ორ, კნიაზო, მოკითხვა შამაგეთვალა,
 დიდიდებ ჩინებ მიგელა, თიანეთ გნახე ერთხანა.
 გშვენოდეს ვერცხლის მასრანი მერდლებსთანა და ჯვრებსთანა,
 თეთრ ქუქუნაკა ჩაგეცვა, ღილით საყრელი წელთანა.
 მინდიას რად არ მასწერე, რა მიზეზ იყო ჩემთანა?

- მიაც მაგისგან ვილანძლე, მაგასაც ბევრ მიექარა.
ვერ გაიგია, მესვლეო, პეტრო მელექსე არ ასა?
თვალთ რო გნახავ, შინში ხარ, ჩესტს გაგიკეთებ, სალამსა.
- 10 სიმირგელივ დაიარები, თვალმაჯას ღვეიხარ, დალალსა.
მე ისევ გნახე მოსული, ჯორს უჯენჯევი მანასა.
რო გითქომ, ვერ გადახტების შენ-ფერა ჩემისთანასა.
მთელ არხოტიენებ ვერ მხტების, მღევარ რო წავალთ ჭალასა,
არ დამიწევავ უკენა, ბევრჯელ ჩავსულორ ძალადა,
- 15 მარტუს საკარის წვერი ბევრჯელ გადმივლავ ჩქარადა.
შინშო, მთას იქითს მაშორდი, თორ გიპირობენ დარილსა,
მე შენ, შენ ცოლ-შვილ მაჯავრებს, მე ამიტირებ არვისა.
შენ ჩემს თავს, უჭკოს, უჯერე, თორ სად ხვრეტ ნიორ-მარილსა!

565. მინდიასაგან აბას

- ბევრაი ამბობს ლექსებსა, ჩემისთანა ხო ძვირია.
გიგაურ გადამეკიდა, თავს გადაიდვა ჭირია.
ბლოი და საიქიოი ერთუცში გადაჩრილია,
შუაზე უღვას სამანი, ბლო ცალკე გამაჭრილია.
- 5 აბა ზის გრანიცაზედა, კოშკს გადაუსვა კირია.
ერთხან ვთქვი: „ისრე გავლანძლათ, სრუ გარმოვუგლათ ძირია.“
მემრე ვთქვი: „არ შავაგინებ, — კაი კევსურის შვილია.
ჩინოვნიკებში ეთვლების მშავ-კევსურეთის გზირია.“
ძნან გიდგან იანვარშია, იმით გამოდის ტკბილია,
- 10 ქატოს ვერა ჭრის წისქვილი, ქალაქით მოტანილია.
ბლოში რო ერთი ტბაი ას, ზღვამდი მიუდის ძირია,
მიდი და ყური მიუგდე, კაცო, თუ არ ხარ ვირია.

566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას

- მინდიაო და უშიშავ, სიტყვა იცით განსაცდელი.
დაგიბარეთ ქართულადა სიტყვა გულით განუყრელი.
კევსურეთულ დამავიწყდა, კახის სიტყვამ შამჭრა ყელი.
ათას-გინდა მაიფიქრეთ, თქვენ ხართ კევსურეთის ბრძენნი.
- 5 ცოცხალივ გყავთ ნისლაური, მექადავე კევის-ბერი,
შამალეწა დალისტანი, ჩაჩანს გაადინა მტვერი,

- იაპონიაში მიდის, ერთ ღღეს გადაუსვა კელი,
 მახანდების ფაიტენითა მაიორი კისერ-ზგელი.
 ხალიჩაებ დაუფინეთ, დასვით როგორც სმატრიტელი.
 10 მე კი ნულარ შამაგინებთ, თუ გწამსთ მაცხოვარი ჩვენი.
 აღარ მცალის სალექსოდა, პრიკაზ მამივიდა ძნელი.
 საქალაქოდ ვემზადები, ჯერანს თოფრით მივეც ქერი,
 ნისლის კოტორთ დაეფერა, გზაზე გაიყოლა მტკერი.
 ვითამ ღიარანალი ვარ, მიაც მავიდერე ყელი.
 15 გუნებით კი კევსური ორ, ბაჭიჭებ აღარ მცვავე ჭრელი.

—
 მელექსეს თუ ვერ გაიგებთ, ღიჩინია თქვენი მტერი.

567. მინდიასაგან მარტიას

- ბათირათო მარტიავე, დაგიდგა თვალი, ყურია!
 არ წამოგელა წამლები, ეგ ჩემთვი გამასულია.
 ეგ ქვე რას წამამიტანდა? არა აქვ მაზა გულია.
 ერთხან დედასა მოშორდა ომისკე მამზადულია.
 5 ხაფანგ აქვ წამწამივითა, თოფი აქვ გამართულია.
 ნარღვეენი, ჭიმლის ჭალანი სულ სისხლი მახასრულია.
 მაგის მოკლული მელაი ორი ათას კი სრულია.
 რამთვენ წასვლივა დაჭრილი, ას რამთვენ დაკარგულია!
 ჩიმის მინდორში მავიდა ძაუგით წამოსულია.
 10 თხის ტყავნ ყაჩაღებმ წართვეს, არ დაშჩა მოსახურია.
 ფულ კი ვერ ამოეცალა. სად ხქონდა შენახულია?
 დაწოლილიყვა გულ-აღმა, როგორც პირქვ დამარხულია.
 გიორგის ვერ ამავაკობ, — მაგასთან დახარჯულია.
 არ უნდა გაცვარცულიყვა, ძალია მახათრულია.
 15 საგძალნი გიორგისანი, ამაეტანა პურია.
 ყაჩაღებს გახარდომიყვა მაგის ხუთ მანათ ფულია.
 საითაც ცოცხლებ გადარჩით, ეგ თქვენთვი დათაფლულია.

- ამაგის მალექსებელსა არ მიბერდების გულია.
 კარგ ვიყავ სიახლეშია, სულით კი არ ვარ კრულია.
 20 მარტო ვხყორობდი ქალებსა კევსურეთ გადასულია.
 ბევრა გადავსვი მინაი, პირზე მირდღ-გადამბულია,

ნადგომი შეიღ კვირაესა, ჩემ წილა შანახულია.
ბევრამ მამართვა ქალამა წეკვაი დაშაქრულია.
ბევრ კევსურის ქალ წავიდა ომაის გაგახულია.

568. მარტიასაგან მინდიას (პასუხი)

ლექს გავიგონი, მერცხალო, ის შენგან გამათქმულიო.
ნახეარ საქებ არა ვარ, შენ კი გითქმია სრულიო.
არაყიან ქინთ გერგების პირამდი გაცამცმულიო,
საითაც კაცა ჩამაგდი სიბერის დაჩაგრულიო.
5 ბოსელთკე შეეფარები ჯორივი შაკაზმულიო;
სულ მუდამ შიტუს გდებასა კუდი გაქვ განაბდულიო.
აეხლა შენაც გეყოფის, კარგა ხან მწყიე, მკრულიო.
მაგოდენ რა შეგაწყინე? არ მაქსონს, — ღმერთი, რჯულიო!

569. მინდიასაგან ახიელლებს

მაღლექსეს ახიელლებმა, ამაულივარ ძირითა.
ჩამადან-მძივიანებო, არსად მომაჭრათ ღირძითა!
კალს იხზრეკთ დიდ-დიდ ჯამჩია, დაზდილნო ცოდვა-ჭირითა.
როსაც დაზძლებით, იცინით, რახან მოგშივდასთ, სტირითა.
5 სისკარათ იონეურო, ცოლ-შვილთ ინახავ რკინითა,
ერთ საკნის გამიკეთიდი, სრუ ამახქონდას ძირითა, —
ტერლას საკნავად წამოვალ, შენს წილსაც მოვხკნავ იმითა.

—
ამაგ ლექსს დაგიბარებდათ მინდია ტერლის ჩდილითა.

570. ახიელლებისაგან მინდიას (პასუხად)

გაითქვა კუკიამდინა ეგ ნისლაურის ცხენიო, —
სადაც რო ღოღვი გაჩნდება, წინ გარბის როგორც მგელიო.
შვილი მერცხალა ამბობდა: „თავი მაქვ დასაცდელიო;
ნეტავი გზაჩი შამყარა, ქისტებიმც მყვანდა მტერიო!“
5 ეწ მაგპარეს ლურჯაი. ვაი თუ ვერა ხქენიო?!

სერნაობ სირცხვილიანი, გასცვითუ ბანის წვერიო.
კიდეუ გჯობ მამაცობითა შუქია დედა-შენიო.
ან საჩეჩელა დაიდგი, ან ჩამაიქსი ქსელიო.
არ გვქონდა სირცხვილიანი ჩვენ ჩამადანი ჭრელიო.

571. მინდიასაგან აფშინას

წოვათ ქორიას ვეხვეწე, არშავით მაორთვევინე.
ცოტაად მემოკლებოდა, სიგრძესა მომბევინე.
ორი ცოლი გყავ, აფშინავ, უნცროს მე მამაკვლევინე.

572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას

პეტრუასა და მერცხალსა კაცი არვინ ჯობ ბიჭებსა:
ალმა-ჩაღმ დაითრევენ საზვებ ცხენივი ტიკებსა.
მთაში კი ველარ აღიან, დასდევნ ბარის ფსიტებსა.

573. მინდიასაგან გ. არაბულს (პასუხი)

ტიკებ ქვე რასა-ლ გექვინა, შენ კარტოხანის ციცაო?
ღამი კარტოხას იპარავ, დღისი გამახოლ, ხფიცაო.
ჯუთელნი იმას იძახან: „მაჩვებ დაგვეჩვივ მთისაო.“
თუ საკდელა გაგიქდათ, ამხანიგი გყავთ მიხაო.

ჯუთელთ 574.

დიდება ჩემ სალოცავსა! გადამეკიდა ჯუთელა.
ამაგას თავას მაგიგლეჯ, ჯორჯა გაზღვევდას უკენა.

575.

სუყველა კაი კაცია, ვინაც მე ვიცან ჯუთელი.
აბიკათასა გიორგის ზურგს გაკრული აქვ მუცელი.

576. ქმოსტელთ

ქმოსტელთ უსწავლავ რუსული ოსიმდისიატ პიატი.
ღმერთი გაგიწყრათ, ქმოსტელნო, სრუ დაგილიათ კიაპი!

577. არახიჯელისაგან უშიშას

- ღინჯი ხარ, პეტრო ჩამლელო, ვიცი, რაც გაგაფიცხებესა.
სუ მთვრალი დაიარები, ერთხან ვერ გნახვენ ფხიზელსა.
ლექს უნდა გითხრა საფერი, მქვისელ გენაცვლას მქვისელსა!
თან კი გულში დარდი მაქვ: ვაი პეტროს გადამკიდესა!
- 5 პეტრომ თუ პირი წამამყვა, ხატ-ღმერთი ველარ მიშველსა.
მე კი ძალიან მიყვარხარ, ღმერთს გეფიცები, ქრისტესა.
აიმას მეუბნებიან: „შარშან ეშმაკებმ ტკიცესა.“
ნეტარ, რაი-რა იფიქრე, პეტრო, რო წახვე ტყისკესა?
ემმათ მაუჭერ თელაი, ერჩიყვა ყარსის ციხესა.
- 10 აიბ თელასთან ეშმანი სრუ მუდამ ლაშქარს ყრიდესა.
სადლეობოდაც იქ ხქონდა, საკლავებს თავებს სჭრიდესა,
ჯორებს და ვირებს დახკოცდეს, სუ სისხლით გადასვრიდესა.
თელასთან საკლავებს კოცდეს, იქით აშალსა შლიდესა.
წამოგეხვივნეს, პეტროვო, ზედ ღვიძლზედ დაგაბიჯესა.
- 15 ზოგნი ფეკთ გეზიდებიან, ზოგნი თავსა და კისერსა.
ზოგთ გაგიმრუდეს ლაშ-პირი, ზოგნი კი თვალებს გთხრიდესა.
წინავ კი დაბალა იყავ, მაშინ გაგწიეს სიგძესა.
ვერცა-რა იმით გააწყვეს, წავლენ, ხაზინს ხკითხესა.
თორმეტ დღე-ღამეს იარეს, კემწიფის კარზე მიდგესა,
- 20 თელაის მაჭრა შაშჩივლეს, წესიერ სალამ მისცესა.
წამოდგა, ბრაცუნ დაიწყა, – საწყენს სუყველა იწყენსა.
მალლა დაიწყა ყვირილი: „ვაი თქვენს ოროპინტრესა!
განა კი თქვენაც არ იცით, რაიც რო რჯული გვიძესა?“
თბილს აბანოში გაბანეთ, დაბლა გასწიეთ წყლისკესა.
- 25 თვალ-პირზე გაალამაზეთ, ლოკ კაწრით ჩამაფხიკეთა.
შავსა და დაუბანელსა ხოშექა გვერდზე იწვენსა.

მელექსეს თუ რას იკითხავთ, მეძახან არახიჯელსა.

578. ოსიკასაგან მანგიას

მინიორაზე გასულსა გამაქე სიცივი(თ) კანკალი.
ნეტარ, არ გამათობობდააათ ქალის ბარკალი?
მანგიავ, ქალებს გილექსებ, დავხყეები ერთი პირითა.

579. გიგიტელისაგან ოსიკას (პასუხად)

ოსიკას ვულექსებივარ. ნაცვალო, შენსა დედასა!
ვინ გიხედევდა, ოსიკავ, ჩვენს გინებასა, ქებასა?
საოკერქეოდ წამოვედ, დავხყეები ნება-ნებასა.

580. ხთისოსაგან გიგიტელს

ხთისო ვარ ატაბურათი, ღელის ქევ ვხერხავ ფიცარსა.
რად არ ჩამომქსნით ბაღლასა, ამ ჩემის საფერისასა?
ნეტარ, არ დამაკოცნიებს თვალებს უფროსის დისასა?

581. გიგიტელისაგან ხთისოს (პასუხად)

გიგიტელი ვარ ბურღული, ჯავრსა არა ვჭამ მტრისასა.
ამ ქევსურასა-ლ შახნეთ, – თვალებჩია ღვაუ ციცასა.
ორისავ თვალებს დაგიკოცნ: ცოლისასა და დისასა.

582. გასპარასაგან ლიქოკელთ

აბეჩავ, ჩემო ფანდურო, ჟრიალ იცი, ჟერაიო.
ჯერ ლექსების საუბარი, მემრ ქალაღღში წერაიო.
დამიბერდა კინდოლაი, აღარ მყავის ცხენაიო.
ლიქოკისკე წამოვედი, მითხრეს: ქალებ ბევრაიო.

—

5 აღარა სთქვათ, ლიქოკელნო, დააყენეთ ენაიო,
თორე ჯამბარაობა და კახეთს გინდათ დენაიო.

583. გასპარას (პასუხად)

- გენაცვალე, გასპარაო, ძმობილი ვარ შენაიო.
შენ ლექსობაც მამადინა, შენ ფანდურის ჟერაიო.
დღის-თაოდ მაქე მოლოდინი, როს მომივა ქერაიო.
მომიტანე ბუზიკაი, ახლოს გაქვის თულავიო.
- 5 ფეკი გავლას აღარ ხკადრობ, — იორლა გყავ ცხენაიო.
არ გიტევენ ლიქოკელნი, გემტერების ყველაიო.
მაშინ რა ხქენ, გასპარაო, შეგეყარა მეგლაიო,
მგელიკათა დათვიაი, ბეწიკუა შტერაიო?
გარმაქნულ გარმაჩინდა კმალი ფხა-შიშველაიო.
- 10 სამაია ჩაგამბიეს, იქნა სიგირგალაიო.
სიმირგვალად მაგავლიეს გიგაურის ველაიო.
გაღმა გამოღვარდი წყალზე, ეგონეო მელაიო.
სალოცავებს ეხვეწები: „ რად მომგვარე წერაიო?“
შენთან დამწოლებ ქალები ვირმ დაღლიტას ყველაიო!
- 15 მინაის გამომტანები, შილეტკაის მკერავიო!
წაიყვანე ბებერაი ე მინდიას ზგელაიო,
აღარ უნდა ქვესურებსა, ყველამ ხყარა კელაიო.

—
ამაგის მალექსებელი ის არა სთქვა, ვერაიო,
დათვისელა კოტორელი, ბევრის გამომთელავიო.

584. გასპარასაგან ხახონაურთ

- დაგიკარ, ჩემო ფანდურო, ალყებმ გაილა ჟრიალი.
კიდენ გამოსთქვამს ლექსებსა გასპარა ერისთვიანი.
-
- მამასწვრეს ხახონაურთა, იდგა თურების პრიალი,
წამამახვიეს ჯოხები, ვაღამ გაილა ჟღრიალი.
- 5 მაცალეთ, ხახონაურნო, განა სრუ თქვენი დღი არი?
ამაშინ თქვენი დრო იყვა, კელი ჩავარდა კმლიანი.
არ გაჭრა დავითფერულმა ჯაჭვი ჩაჩქანი ტიალი,
არც გაჭრა შავხლის ხანჯარმა სამკლავე საფუქრიანი.
გასპარა გამამაქციეს, წყალჩი გავილი შხრიალი.
- 10 მესამეს გაფრენაზედა რიყე გათავდა წყლიანი.
აბეჩავ ხახონაურნო, ვარდნი აყვავდით, იანი.

გაიხარებენ ქვიტკირნი, სოფელი პირი-მზიანი.
 არ მინდა თქვენი ლელაი, თვალ-ჭრელი, ყვითულ-თმიანი.
 [ძალიან გაგკვირებიათ, ცათ რო დახკიდეთ ფსლიანი].

დედიდაებს 585.

ჩაუკარ, ჩემო ფანდურო, ანგელოზივი კმიანო.
 ლექსებს რაგორ აღარ გეტყვი, მე ხო პეტრუა მქვიანო?
 შავაქებ დედიდაებსა, — მიწაზე აღარ დიანო;
 მთვარეს ჰგონ ცაზე მავალსა, ვაჟების გულსა გლიანო.
 5 ღმერთმა გამთელას, ლელაო, ქოჩორავ, გიშლის თმიანო.
 სალექსო რას-რა მიკეთებ, ქალო, ძალიან ჭკვიანო?
 მე კი მამწყინდა, ფანდურო, შენ კი არ დასდე, ტიალო!

586.

რა ალლოი აქვ არაყსა, კაც რო მაიქცევს ენასა!
 მაშინ დავლნატრი ქალებსა ყანწების გარდადენასა.
 მიქებენ დედიდაებსა: ნინოს ქალას და ლელასა.
 ამჯობინებენ ნინოსა, მაგრამ ვერა ჯობ ლელასა.

587. ჯიკვის ტყავები

ტანიეს ხუტუნიშვილი სათავეს იჯდა წყლისასა.
 რა დიდი თოვლი დათოვა! ზოვებ დის ჭალისასა.
 რას უხაიროს ამბობენ მაგ თათარაის ბიჭსა:
 5 საქონნ დალივნა შიმშილსა, აღარ უზიდავს თივათა;
 დილა რო კარში გამოვა, ქუმს გახენებდა მთისასა.
 მაულავ ბერდენკუაი, ვითამ საკვირველს იქამსა.
 გაზაფხულისა ნიკოი ჯარსა ჩააწყობს რქისასა.
 „რად არ წაიღებ ტყავებსა?“ დაუბარებდა წიქასა.
 რას მაგებაში ჩასულა, კევსურს უყურე ციცასა!

588. მამიდაშვილს

კახეთ მთვრალაის ფანდური იძახებს, როგორც ზარია.
 ბარში გათავდა საქნავი, ახლა ლექსობის ხანია.

- 5 გაითქვა ცისკარაული, შორა გავიდეს კმანია.
გინდოდეს, მამიდაშვილო, ერეკლესავი ყბანია,
რო გეკრას აპელატრები, წელზე რო გერტყას კმალთა,
მიუძღვებოდი ჯარებსა, წინ ედგა აფიცარია.
არ შეგიკდების, კევსურო, მერღალ რად გინდა, ჯვარია?
ან ბერდენკაი რად გინდა კელმწიფის ნაჩუქარია?
- 10 ფული გაქვს იმოდენაი, არაგვ არ ზიდავს, მტკვარია:
ერთ მილიონ გაქვს პანკშია, სხვა კიდევ შესატანია.
გიყიდავ კარგი სახლები, გოროდის შესადარია,
მიგიცავ ათას თუმანი, არც აიტანე ვალია.
ბანკოზე გამოსერნავდი, ალის ზეს გიგავ ტანია,
წელზე სევდიან ხანჯარი, მასრათ არ ემბის თვალია.
- 15 —
ამაგის მალექსებელი თქვენი ნათლული ვარია.
სალექსო გამომიგზავნე ამაგის შესადარია.
ლიურველ აგებ მიყიდა, მტერმ დამატანა ძალია.
მიყიდე არშავიანი, ტყვიას ვერ იჭერს ძვალია.

589. გიგასაგან ბალიურს

- როდის მოიშლის გიგაი თვალვასა ლექსებისასა?
ორმოცი ლექსი გამავთქვი, კიდევაც ვიტყვი ვითასა!
აის შავაქათ, ვაუებო, წინ თავში საქებ ვინც ასა.
- 5 —
აქებენ ბალიურსა, გაზდილსა ჩვენის მდღლისასა.
ხანდახან იტყვის: „გიგა ვარ“, სახელს იქვინებს ვისასა?!
ეგ თავა კარგი ვაჟია, სახელს მე აღარ მქვდიდასა.
კელმწიფე ჯამაგირს აძლევს, მალ-მალ გაუვსებს ჯიბასა.
ახლა თიანეთს იბარებს, ნეფობა უნდა მისცასა.
- 10 ურჯულო კარგა დაშიშა, არცა-რას რუსებს ხკითხავსა.
გიორგავ, შენსა სახლ-კარსა იტყვიან წინი ჟმისასა:
ახლა შენ ჰყვიხარ პატრონი ნამყოფსა წინა გმირთასა.
მტერი და მაკეთე ღრიდებს ჯანს შენის მკლავებისასა.
ახათრებ ხთისშვილივითა, ვერც-რას ვინ გეტყვის სიტყვასა.
ხალხი და ხთისშვილ წყინუნობს სიკვდილსა შენი ძმისასა,
15 ზგავსა არ ჩამოეგდაა, გასაოკრებსა მთისასა!
-

- სალექსოც კი ერგების მათქვამსა ამაგისასა.
 გამაუგზავნეთ, ქვეც უნდა, თითო თუმანი გიგასა.
 იმით იყიდის ხაფანგსა, სამბელსა ქალებისასა.
 თქვენ მასწავლიდით აისი, რომნისას დიან გზისასა.
 20 რომენს კარგს ქალსა დაიჭერს, ყრას კი დაიწყებთ წილთასა.
 ქისტებ გეკოცათ, გეტყოდით თოფისასა და კმლისასა.

590. ხუტუნისვილისაგან აკვაიშვილს

- ამლაში აკვაიშვილო, დედა ოცხონე შენია!
 წამახვე საახიელო, ძალიან დაითეურია.
 მამავალს წამაგეგება ეგ სულის მამა მღღელია.
 ჩათუშაი და ჩაფრები, სუყველა შენი მტერია.
 5 ჩაგარტყეს მაგარ-მაგარი, ვერ შეგიცვალეს ფერია.
 ბრალია, იონაშვილო, არ ექცეოდას კელია!
 არ ისვრებოდას სისხლითა ეგ შენის ხანჯრის წვერია!
 მაგ შენებს მეჯაბრებსა თუ გზაში მაასწვერია.
 დასწურე ცხარი არაყი, რაკი არ გიძე ქერია!
 10 თუნდა ძალიან ეცადას, ერთ კი ვერ შაგჭამს მგელია.

ლექსისად ხუტუნისვილსა გასარული აქვ ყელია:
 ეგრე მოგვიდის ლექსები, ეგრ რო წისქვილის ჯერია.

591. აპარეკულს

- იმას ვერ იტყვი, აკურავ, აპარეკული არ აქი.
 ყურ დამიგდ, აპარეკულო, მეც მოგაქსენავ არაკი:
 ძმობილო აპარეკულო, ბევრმ გაგიბედა ლალატი.
 5 იმ შენს სახლს, აპარეკულო, მითხარ, რითა სჯობ ქალაქი?
 ლიტრობით წმინდა ერბოს ხყიდ, ფუთობით გაგაქვ კარაქი.
 მაგიტომ მამწონ თამარა, კაი კელ იცის ჯარათი, —
 ისეთი ქსელი მაქსოვა, როგორც ქალაქის ხალათი.
 შენნი იარაღნ მამწონან, მაგ შენის ჩაჩქნის ზარადი.
 კირიმ თოფი გაქვ, ძმობილო, ტყვიას არ ჩასდებ კარაჩი.
 10 დათვისად იქენ ღვთის მტერი, აღარ გაუტივ ქარაფჩი.
 შენს ხანჯარს, აპარეკულო, წმინდა მიუდის მარაგი,
 მოჯაბრესა ზკარ წვერითა, აპარეკულო, არა გი!

592. ბაბილთ ლელა

დახედენ, ცოთუშუაი მამაძაღლობას შვრებისა:
გაიერდგულა ლელაი, საძილუასთან წვეებისა.

— ვინ იყავ, ვინ გვაშაირენ? კეზ გაგერეკას კერასა!
შენ დედა, ქევსურიშვილო, შენსა სამარხეს ფქევედასა!
5 ამაგას გამამჩებოდით ღულჩი ბაბილთა ლელასა.
ვერას მაშლევენ ჯალაფნი მა ბუზიკანტზე მღერასა.

ეხლა ვიამბათ საქები, საგინებ არაფერია.
ღულჩი სასტუმროდ წამოვედ, ყველა გამიკლა მტერია.
ვაგინე დელიდეები, კარგადაც ვერა ვქენია.
10 ბაბილის ქალი ლელაი ანგელოზების ფერია.
ყველაიმც შეენაცვლების ღულჩი: ახალი, ბერია!
მიძახა იმედას ქალმა: „მშვიდობით მოსვლა შენია!“
ამბავ კი არც მაგან მკითხა. ხამაზღმ ჩასტყრუმას ყელია!

593. გიგიას

აბერავ ჩვენო სოფელო! აწ ლექსობის დრო დამდგარა.
ლექსებ გიუბნავ, გიგიავ, ზოგ ქებით ცაში შამკლარა.
ვერც-რა გიუბნავ სწორადა, შენ' საიქიო წამკლარა.
შენებ ნაქებებ ოჟები ნეტავი გზაში შამყარა!
5 კმალს კი წელზედით შავხცხნიდი, მე თუ ძალიან შამშალა.
ერთუცთან კარგა ყოფაი არცად შავნანდასთ თან-თანა.
მე კი გავიტან ბოლოსა, რომენიც ჩემკეს დამდგარა.
თუნდა ქევსურეთ იკითხეთ, როს გაძაგენით სხვასთანა?
სიტყვა შასარცხენელ არ მითქომ, სწორებო, მანდლიანთანა.
10 ღმერთმ გიყოსთ თავის გულისა თავის ქალსთანა, ზალსთანა!

მაგის მეტს აღარ ვიამბობთ: ფანდურის ალყა გამწყდარა.
თუ რას მოლექსეს იკითხავთ, ქვე-ქვეუბნელამ დათვალა.

594. ცაში შაკდენა

მე მესაზანდრე ვერა მჯობ, ვერც ბოდორნელი ბერია:
მუცელ სრუ ლექსით სავსე მაქვ, სრუ წიხლით გამიტენია.

- ცაჩი შაგაკლენ ქებითა, მასკელავს მოხკიდა კელია.
იქითა ჩამოგიყვანდი, მიწას აღინა მტვერია.
5 წინ-წინ შენ მოგაკვლევინა შენზე მასული მტერია,
ახყარა იარაღები, საპირისწამლე ჭრელია.

595. კაკმატელთ ახალ-ვაჟები

- ვინ გვიშაირე ქალ-ზალი? გაძეხ კაკმატელთ ჭირითა!
კაკმატელთ ახალ-ვაჟები კმალს გიბოძებენ პირითა:
ძიკიათ აპარეკაი ცოლსა გამოგგერის შინითა;
5 ფიცხელათაი ლაგაზი გზაჩი შაგხვდება, გმირ იყვა;
მგელათა ნათელისძესა ქვის გული ეღვა, რკინისა;
კვირიკას ქება რად უნდა? მამის შეილია, იმითა;
შალიკათაი ნადირა ქურთემულია სინისა;
ბოსელათაი ბაიკა ქორი მთებზედა კივისა;
10 ალუდათაი მგელაი ამოგაგებდა ჭირითა;
სუმელჯათამა ბოსელამ ქვით ამოდენა ტვინისა.

ამაგ ლექსაის მოთქვამი ტრელა ვაშკაცა ვინ იყვა?
ქალების გამჩვენეობას სარკეს გავხედავ დილითა.

596. დათვიას

შუაიშვილო დათვიავ, ნუ დაზღვე საღირასაო!
შენ კახეთს სიარულითა ვერ დაზღებ ხაზინასაო.
ან ზვავს სად დაგალევიებს, ან წყალსა ჩამდინარსაო.
ან ღვინოს მოგაკვლევინებს, ან ღვინის ნაძირალსაო.

597. მაკითხვა ძმობილს

- გამაგიგზავნი, ძმობილო, მაკითხვა მაგივ ჩემია,
ნამდვილა მაკითხული ხარ, თუნდ მააწერე კელია.
აქამდე შენ სთქვი ლექსები, აეხლა ჩემი ჯერია,
5 აეგრ მავაწყობ ლექსებსა, როგორც კურთხევას მღდელია.
კარგია ჩვენი ადგილი, რამოდენ მადის ქერია!
ქალაქს ღვაგ აეს უბანი, ბევრაის გამძღებელია.
დაბევრებულან დუშმანნი, ხალხია რამოდენია!

10 კაცნ ბუზვად არ მგონდებიან, ჩემ მტერ ხო არაფერია.
წელთ ვიბომ ქისტისეულსა, აღმასს შაუგავ წვერია,
გასჭრის კი ლეკის ნაჭედი, თუ სა გავიკარ კელია,
იბასრებოდას სისხლითა ე ჩემი ხანჯრის წვერია.
მტერს აეგრ მავიტაროცებ, უფერ რო მავნებელია.
სახლის-კაცი მყავ ეგეთი, მაგარ რო რკინის კვერია,
15 თავ-უცნაურის ვაჟისა ყინვარზე შამგდებელია,
უთხოვავ სტრაჟნიკობაი, მაუწერავის კელია,
კორშა-გუდელას ჩამოვა, იორლაი ხყავ ცხენია.
თაოდ ორ აისეთაი, ღვარძლას მეძახან, სენია,
ბევრისად გამისწორებავ ზიარი, სარგებელია.
არცა ღამეცნა ბევრანი, არ მომიხარა ყელია.

598. დავითათ ბერდიას

ლექს გულზე შამამეყარა, გამავიტანე ფანდური.
უთხარით დავითათასა ბერდიას ჩემი ქართული:
„რომენიც შენ დუშმანია, იმან დაძაბას თავ-სული!
5 სამი ადგილი კელთა გაქვ, სამკან არ ღება შენ გული:
კაწალ-ქეეს, ხორნაულთასა, კოკენჩავს გაქვის მოქნული.
რამოდენი გყავ კარ-ფური, აღარ გიწვდება სამბური!
ცოლ გიზის ქალ-ბატონადა, ტყავ-ქათიბებში ჩასმული.
შენს დას სცვაგ ოქრო-ქსოვილი, წელთ ვერცხლის ქამარ-მოკრული;
ქაზდარზედ მიბრუნ-მობრუნავს, ქალი არა სჯობ სხვაკური.
10 თათუკას დუქან გიბარავ, ჩოთქის მძივთ უდგა წკაპუნი;
იქ დახლში მიბრუნ-მობრუნავს, ჩექმეებს გააქვ ბრაგუნი.
წყალთ არა კადრობს დავითა, ჩაინებს უდგა ხრატუნი;
სტაქანჩი ურევს კოვზითა, შიგ შაქარს ედგა რახუნი;
სარაიაზე მიმოვა, ჩაქმეებს გააქვ ბრაგუნი;
15 ხორნაულებსა ეძახდა: „თქვენი არ ჩამდის ტრაკუნი.“

599. მწარიას

როგორ მოგიკდა, მწარეო, რად გააცინე ქვეყანა?
საყან-ნახევარ გაზდილხარ, ჭკვა უკან გამოგეპარა.
ნეტარ, რა გედვა ქალაქში, რაი-რა ძალა გეტანა?
რა უყავ თექვსმეტ მანათი, ფული შაკრული შენგანა?

- 5 კელი ჩაიყავ ჯიბეში, ფულ უნდა ამოგეტანა, –
 ჯიბგირებმ ამოგაცალეს, სუ შარცხვნილი ხარ ყველყანა.
 ბულკის ფქვილ უნდა გეყიდა, შინ უნდა წამოგეტანა.
 შენ მაგის ღირსი არა ხარ, – ღოლო გიჭამავ, ჭეკარა.
 ვიყიდდი არტემასთანა, სუ მანდა ვაჭრობს ქვეყანა.
 10 საწყინოდ არა მიილო, უკაცრავად ვარ შენთანა.

600. ჩემს მეშაირეს

წამავალ სამთაშიგოდა, დილის ამავეკრეფ ნამთაო.
 შე ჩემო მეშაირეო, ეშმაკიმც მატხრის თვალსაო!
 ჩემის ლექსობის კვალადა გირჩევ იბანდა თავსაო,
 კიკიმოშიგით იყრევდა, ქალ, ქიქილაის ჯარსაო.

601. მჩეჩელნი ბისოს

- ლექსი ლექსსა მამაგონებს, მელექსისა წეს თუ ასა.
 „ერთხან დასთან დამაწვინე“, დაუბარე აღუასა.
 მაგასთან ქვე ვინ დაწვების? რა აღიდებს ნათუასა?!
 მინდიათ ქალას უთხარით, გიგიაის და თუ ასა:
 5 „კიდევაც სად შევეყრები გორგის ქალსა სანდუასა.“
 ჩემის ნათქმობით უთხარით ჭრელათ მგელას მარტუასა:
 „ეხლა უპატრონე ქალებს, ეგ ლექსობა კა თუ ასა;
 სხვა სხვაზედ არვინ გიამბოს, არვინ შამოგატყუასა.“
 მაგის მეტ კი არ მიუბნავ, გინდა ხკითხე ბაბუასა.

602. გაგასაგან გამახელისძევს

ბერდიათ გაგამ გიბარა, გამახელისძევ, ქართული:
 „ე გული კელით დაბლუჯე, მაგრა ჩაუდევ სამბური,
 დაისხნი სახლისკაცები თოფ-იარაღში დართული,
 თავად შუაში ჩაუჯე, ბატონობა გაქვ ათქმული.“

603. მშავლისა და კევსურის გაბაასება

- მშ. მშავლებჩი არ წამოხოლა, დულელთ ბაბილის ნიაო?
 არ გინდა, მშაურ ხინკალი დუმაზედ დაგიხვიაო?

- კ. რას მაიგონებ, მშაველო! კინალაც დამათხიაო.
მე მინდა მწარე არაყი, მალ-მალ მაქნიას ხიაო.
მშაველ ხარ უნამუსოი, ნიფხავთ მიწაზედ სთრიაო.
მითხოს გადაედ, მშაველო, თქვენებ მკვდრებ იქვე ხყრიაო.
- მშ. მე იქ არ წაოლ, ძმობილო, განა მე არ მკვრეტს ტყვიაო?

ზ) ნარევი

604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა

- ჩოთეშო, ურჯულოშია დრო-ხანი მიგიდისაო.
შორს დასჩი, ჩემო ფანდურო, ნაქნარო სპილენძისაო.
წყალვ ქოთით ჩამონადენო, ნამო ნაწურო მთისაო,
შორს არის შენი პატრონი, სამზღვარსა ლეკებისსაო.
- 5 ვერვინ იცნობთა ყაჩაღსა ძელიმ-ხანს ქისტისვილსაო?
აიკლა თერგის ობლესტი, ხალხი ტყვედ მიუდისაო.
ჩვენც მაგას დაგვადვენებენ, არ გვაძინებენ ძილსაო.
მოვიდა ზეკუციაი პლატინი ყაზახისაო.
- 10 თან მოხყვა კამისიაი, პაჩინკა გვინდა გზისაო.
ვეზირისაკენ წავიდეს, ხალხიც იქ მიუდისაო.
თან ჩახყვეს ლეკის შვილები, ტკბილად ეტყვიან ლხინსაო.
ვეზირით კაცი მოვიდა, ომ იქნა, ჭეხა ცისაო.
- 15 ერთ აღარ დარჩა ცოცხალი თორმეტის აფიცრისაო.
ინჯილელ თან გაიყოლა, ფულით სავსე აქვს ქისაო.
ფურგუნით ლეკებ მოუდის, ნაკოცი ძელიმ-ხანისაო.
თავითი აღმებ უყუდავ სამგლოვიარო მკვდრისაო.
იწყინეს დაღისტნელებმა ზარალი თავის წყლისაო.
- 20 ცხენებს დაუწყეს კმაზეაი, თვალებს ცრემლ ჩამოსდისაო.
მკართ ორზე პატრონტაშები, ჯღრიალ დგას თოფებისაო.
ოკრულში ნაჩალიკ ჯავრობს, კბილზედ აჩქამებს კბილსაო.
„ვისაც გაგიჭრისთ იღბალი, მე ვიცი წყალობისაო!
ჩემ ტელიგრამა მოგივათ, მადლობა კელმწიფისაო,
ჯამაგირ გაგიმწესდებისთ, პაგონი აფიცრისაო.

- 25 ვეზირისაკე წაუდით, ახლოსავ იქნებისაო.
წავიდეს უპრიკაზოდა, გზას ჩაენასკენეს წერილსაო.
მორჩა გზა-და-გზა ცხენები, ქაფი მოადგა პირსაო.
ვერ მიხვევს რუსიშვილები ფეკით ქევსურის შვილსაო.
მაუფიქრებლა შეუკრეს ნაპირი მახკეთისაო.
საყურში გარდაუსხედით უღრანს უდაბნოს ჩდილსაო.
- 30 შემოეყარა მალულსა ჩამსხდარსა ლეკის მზირსაო.
ზაღპ მისცეს დაღისტნელებმა, ზედი-ზედ გამოდისაო.
ისრე აშლიდეს ტყვიასა, რო ხორხოშიაი ცისაო.
იძახეს: „მოკვდა ყაჩაღი, ნაპირიც მოსტყდა ცისაო.“
მეორე დილა გათენდა, არც მკედარ ას, არც სისხლ დისაო.
- 35 ოთხ ცხენ იმათავ მოუკლა, მკედარ ერთ აღარ ჩინსაო.
წავიდა ცხენის მჭამელი, კვალ ვერ მოკელეს მგლისაო.
ერთ საათს გამოიარა გზა ოთხის სუტკაისაო.
დაიკვეხნებდა დედაი გამზდელი ძელიმ-ხნისაო.
ყაჩაღსა ყარაჩოველსა ტყვია ვერ აბომს პირსაო.
- 40 მოგიკლავთ ბეწიკუაი, ძმა იყო ძელიმ-ხნისაო,
ახალ-წვერ-შემომავალი, ვაჟა თექესმეტის წლისაო.
ტანთ ეცვა ლურჯი ჩოკაი, მართული მასრაითაო.
ოთხას პატრონა ტანთ ერტყა, საკლელი კუდაისაო.
არ იყო დასააზრები, ანგელოზ იყვა ცისაო.
- 45 მოვიდეს ჩაჩნელთ დედანი, ჩამაიკაწვრენ პირსაო.
ითხოვეს: „გვატირებიეთ, ციხე დაგვექცა ქვისაო.“
ქვითინებს ბერი, ახალი, ღარღად დგას ძაღლებისაო.
„ინალვ, – და იძახს თამაში, – ლოდინი მამეწყინაო,
დავსწუხდი, გარმონ დაჩუმდა, გედვა სრუ მთა-წვერთ ბინაო.
- 50 ინალს სისხლი სცხავ მასრათა, ცან კი არ დაგვეცნას ვინაო.“

—

- ამაგის მალექსებელსა ღამით კაბინეთ სძინაო,
ჩოთემას კალამ უჭერავ, უძე ქაღალდი წინაო.
მშვიდობით, ლექსო, წერილო! ჯუთას გაგზავნი შინაო.
შანდობა მაინც უთხარით, დადგით ქევსურულ მინაო.
- 55 მეც მალედ ამანდ მაგიოლთ, აქ ყოფა მამეწყინაო.
რჯუღიანთაკე დავსწუხდი, ურჯუღლომ შამაშინაო.

605. სისხლის აღება

- თავ დამანებას, უთხარით ფშავ-ქვესურეთის პრიშტავსა.
საქმე თუ სროლაზედ მიდგა, ჯავრს კი არ შევშვამ მტრისასა.
მაქვს ჟემტის აბონაი, ტყვიას ვლებ არშავისასა.
ფხიტუს შემოვქედ მთაზედა, ვეზდს ვხედავ დუშეთისასა.
- 5 ჩოხელათ მუქარაზედა სანგალს ვიკეთებ ქვისასა.
მოვიდა შუადღის დროი, ორ კაც მოვიდა მთისასა.
– „სადაურნი ხართ, ძმობილნო, რო მოსდით იწრო გზისასა?“
– „ლუთხუმელნი ვართ, – იქ მითხრეს, – რას კითხულობდი ვისასა?“
– „ჩოხელათ ამბავს ვკითხულობ, მაგათ ბინისას, ცხერისასა.“
- 10 – „ჩვენა ვართ ჩოხელათ წყემსნი, ყამსაც არა ვართ მტრისასა.
თქვენ დაქსენით ქამრები, ბილეთს დაგიწერთ გზისასა,
თორ მთისას არ გაგიშობენთ, არც გზა გაქვთ ჭალისასა.“
აბეჩავ, ნინიაშვილო! პირს გაიბრუნებს მგლისასა.
არ შემოიქსნა ქამარი, ტარს შინჯავს ლიურლისასა.
- 15 ჩქარ არ აჩქამდა ზატორი, ხანს აღარ მისცემს ცდისასა.
დასძგერნა არშავიანმა, მიხა დახკაწრავს მიწასა.
ეტყოდა უნცროსობასა ბურუკურელის ყმისასა.
„ვაჟათასა მამუკას იწროდამ უბანდავ კულჩასა!
თქვენ მოაკვლიეთ ყაჩაღი, მაგალი თავის გზისასა.
- 20 საეხლაგოდ ეგ არის, საკვლაგოდ ღნახავთ ვითასა.“

606. ზიანი

- რა მონა წელი მოვიდა! ღურბელ ჩამოდგა ცვრიანი.
აეგრამც ნუ ვის მოუა, მოსვლია თათარს ზიანი!
ამბობენ დედის ერთასა, წუხად-ა ნაჭრევიანი.
სულეთში შამოიყვანეს ვაშკაცა ნაწილიანი.
- 5 სულეთით წერილ მოვიდა: „შუქი სამოთხეს ვძივარი.“
ბრალთა თათარისადა, შვილ რო დახკარგას მკრიანი!
პირდაპირ ჩამომავალსა უყვეს ჩდილშიგით ზიანი.
გაჭირდა, ველარ იქმარე ბერდენკა ხუთ-ძროხიანი,
კელჩი არ ხქონდა ამ დროსა, მასრას არ ედგა ძგრიალი.
- 10 დედა გასწირე ბებერი, ბეჩავა, გული მტკივანი.

ამაგ ლექსის მათქვამი მარტო საბოსლოს ვძივარი.
სალექსოდ გამამიგზავნე ბოთლა არაყით ცამცამი,
ძმობილის შასანდობარი გადავსო ოროლ-სამსამი.

607. ხავიწურა

5 მითხოს გადადგა ჯარები მა ჩვენის კამისრისაო.
ჭიჭიკან იზიდებიან, მჭურელ არვინ ხყავ მკრისაო.
უნდა წავიდან მითხოსა, გული აქვ საშოვრისაო.
შაუკაზმებავ შავრაი, ბარგ უნდ მაილან რვლისაო.
ჯარეგას სოფლად ჩავიდეს, ხანი არ ექნა ცდისაო.
10 ეხვეწებოდეს ბაგისა: „თავი ხარ მითხოს წყლისაო.
აქით მშვიდობით გაგვასხენ, სამანი ჩავდგათ ქვისაო.“
მამდინართ გზაში ჩაუედ, ერთ ტყავ მახქონდა ცხერისაო.
გასთავებიყვა ცოხარი, ფერ აღარ ედვა მთლისაო.
10 ძლივ სადამ გონზე მეესხნეს მაგ მარაისძის შვილსაო.
მეფიცებოდა: „შაჭამეს ორთ სამის ნასამლისაო.
აღარ გაწირეს ჭაჭანი ერთ ჭურჭლის არაყისაო.
მთვრალთ ხავიწურა მალგონდა, ჭირიმ თქვეს ჩვენის ჯვრისაო.
15 „რო მიოლთ, დავკლათ საკლავი, კარი ვილოცათ მისაო.“
რა უქნავ კამისერასა, დიდის ფაშაის შვილსაო!
კინალ დალივა ჭაჭანი ახიელ თათრებისაო.
შენ მიხყევ დიაკნობასა, არვინ გჯირს სხვა-და-სხვისაო.
ხან-გრადუს მიგვიფრინდების, კიბე აქვ ეშმაკისაო.
მე გნახე ჩამავარდნილი, დაბლა მიწაზე ეგდაო.
20 ქვრივად მაგჩების ცოლები: ფშავლის ქალ, კევსურისაო.
ნუ გაიყოლებ გულითა, – მე ვიცი ქვრივებისაო.

—
ცალ-კელაია პოეტი მათქვამი ამაგისაო.

608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად

წავიდა მთიბელ-მამკალი, ზედა კვირაედ არია,
ამაუჭამეს ხთისოსა კალ-ერბოიან ჯამია.
შამაგვეხვივნეს მარცხნივა ქისტისშვილების ჯარია.
„შინ ველარ წახვალთ ცოცხლები“, გამადის ნაუბარია.

- 5 — „ჩვენ შინ არ წავალთ ცოცხლები, არ გვაქვ აეგთა გვარია.“
გამადის იტონკაები, ტყვიას მოხქონდა ჩქამია.
გუგუაის შვილს ბადასა არ მისდის ნაუბარია.
დასცილებია თიბაი, უკულმ დალაღნა ქვანია.
ქურსიკას გაუსარავის ლეკურად საუბარია,
10 თოფს ისრევს გაჩერებითა, თავზე გადასდის ალია.

609. მობილიზაცია

- ლექსი თქვი, კევსურის ქალო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო!
საკერავ გარმოვიტანე, დღეო, დაგკვლიე, მზიანო.
გაგხედავ პირდაპირადა, ჩვენო ადგილო ტყიანო!
ნეტავი შჩინდი თვალითა, ჭალაის გზაო ტიალო!
5 ევხლად მეუბნებიან: „სისკარომ შემოიარო,
შეკრიფა ზაპასნობები, საომრად მიუდიანო.“
ზოგნ თუ წამივლენ ძმობილნი, ზოგნი აქ დამჩებიანო.
აბეჩავ, ჩუჩაყურნო! ბონით ჩამოდიანო.
ბეწუკელთამა მგელიკამ სუ მღერით ჩამაიარო.
10 ჩამავლენ ორ-წყალაშია, სამშავლოს მაემბიანო.
გზაზედ მგზავრს აღარ უშობენ, ცხენს ართმენ, სამბურს ჭრიანო.
თავ-კან ცხენებზე გადასხდეს, ბეჩავნ ქვეითად დიანო.
გერმანის გრანიცაზედა გავიდე, თავსა ცდიანო.
აიქით იპარებიან, ქალის ტალავრით დიანო.
15 აიქით გამაპარულსა რაღა ვაჟობა ხქვიანო?
შენ სად ხარ, საგაღმოელო, ბაჭყურა რომენს გქვიანო?
თემებში დაიარები, დიაცის ტალავრიანო!
ან შენა, ბუჩუკურელო, შენ წითელ-ბილეთიანო?
სწორებში გახოლ, ჩიხაო, სათქმელად ილეთიანო!
20 აბეჩავ, ჩემო ძმობილო, ციხეო ჩარდახიანო!
ბუზიკა მომიტანიდი, უქმ-უქმში შევაჟრიალო.
არ მინდან წყალს-იქითულნი, — ჭკაის ბონში სთვლიანო.
ნეტარ, ვინ უფრო შევაქო, ვინ უფრო გავადლიანო?
სამნათ ბეწინათ ბერდიავ, ნეტავი გაგაძმიანო!
25 ჩვენს გვარზე დაეწერენით, ბერდიავ ალექსიანო!
ბერდიაი და ალექსა მალლად ჰაერზე დიანო.
არ ჩამოხვალთა ჩვენთანა, მალლათ ნადგომნო იანო?

თქვენთან ნადგომებ ქალები კმასაც არ გაგვცემდიანო.
ყველა დაწვების თქვენთანა, ვისაც ჩოკვის-ძველნ სცვიანო.

—

30 ამაგის მალექსებელნი ორნ ქალან მურყანს ზყრიანო,
გიგაურთის ველს ბოლოსა მიდიან, გზაზე თვლიანო.

610. თოფის სროლა ორ-წყალში

ვინ იყავ სალამოზელა ორ-წყალში თოფის მსროლელი?
გველეთში გაუგონებავ, ჯავრობს კუკუათ თორელი:
ქელ მამჭრა შატილიონმა, სისხლის დაბრუნდეს მორეენი.
მე კი ველარა დავხკარი, ას ჩვენის ჯვარის მყოლელი.
5 ძმობილებ მიაც დავკეჭნე: უბილაური, კომელი.
მედუქნეს რას ემართლებით? ას ერბოების მწონელი,
სკლატ-აბრაშუმის გამყიდი, ფარჩების გადამზომელი.
ერთ ბაცალიგველ ჯავრობდა: „ბაჭყყიი ვარ გორელი.“

—

10 ამაგის მალექსებელსა რას გამამჩებით რომენი?
თუნდაც ქვეც შამეყარენით ბევრას ქალებსთან მწოლელი!

611. შულლობას მოწადინებულნი

შულლობას მამაწადინა ლეგუათ შულლიასაო,
კომის ძირ თამაშობასა, შაფარებულსა ფარსაო.
ბაჩია გარმეუტანა: „ვაი შენს იმედასაო!
კარგა ჭრის სამართებელი თიანელაის თავსაო.
5 არ მასხავ იარაღები, ვადა მომიტყდა კმალსაო.
შენს დედას, თიანელაო, წვერი-ლა მოგკრა მქარსაო.“

612. ომი კელის წყალზედ

ომ იქნა კელის წყალზედა, ტყვია წვიმს, ზელა დარია.
ბარაქალ გუროველებო! კარგად გექნიათ კმალთა.
მემრე შენ, შატილიონო, ხარ თოფის ქამანდარია.
ანაბრივ, გორგალაშვილო, არ გექნა ომის ხანია.
ომში თუ გადასულიყავ, აღბრუნდებ როგორც ტარია.

613. ჩუას სიკვდილი

შატილ შე ჩუას ციხეო, გაილამაზე ტანია!
შიგა ვაჟნი სხენ ლამაზნი, გვერდი დაისვეს ქალია.
შუაჩი ეჯდა ბებერი ლექსების მოუბარია.
ბაბლიათ ჩუას სიკვდილო, ციხევე, დაგეძრა ტანია.
5 მონა ყოფილა სიკვდილი! ოროლნ დაგბრუნვენ დანია.
სკლატი ჩააცვით ჩუასა, ჩოკა. მაუდის არია.
თათარის შვილმა საღირამ გამოაბზანა ჯვარია.
„დალიენ გოგოთურანი! მაგათგნივ აესთა ვარია.“

614. ჯარჯო

რად სტირი, ჯარჯოს დედაო? ტანზე რად იცომ შავსაო?
შვილს ვტირი თავის ჯარჯოსა, ჯიკვებისაგან მკვდარსაო.
ჯიკენი მიყვარდეს ტიალნი, მეც მაგათ მიყვეს ზიანი.
კელშიით დამადებიეს ვინტოკა პირ-კვამლიანი.

615. ოჯახი

შენ დალოცვილო ოჯახო, სამ კერკად აშენებულო,
ბევრო ნაწველო სატანო, შენ ერბოვ გაძველებულო,
დაკალულებო ქვაბებო, ქირჭოზე შაშვენებულო,
5 ქანდარავ მალლა ნადებო, ფლას-ფარდავ გაჯარებულო,
დაჭიქულებო ჭურჭლებო, შიგ არაყ-ჩაყენებულო.
შენ დაჯე, ჩემო ბერ-დედავ, ძალიან დაბერებულო,
მებრ შენა, აპარეკულო, საგონის გაკერებულო,
ქალებისავ ხარ, ნაკოცნო, კბილების გაჭრელებულო.

616. წყევლა

სოფელში ავ-ენა კაცი მალ-მალ ავადაძე გაჯდება!
კარს და გუთანს რო გაღმართავს. ბარაქა სოფელს დაშჩება.
ვინაც მამისთვინ ავია, გამოქცეულიმც დარჩება!
სწორები იქმენ სახელსა, სახელობასამც დასცდება!
5 ვაჟკაცი ცოლის დამწუნე უარესადაძე დარჩება!
წინის გულისიმც მოუვა, შვილებიმც დაუბლდება!
ქალი ქმრის დამწუნებელი ბეზირგნის ჯარსამც გახყვება!

10 ავ რძალი დედამთილისად გველთა შუაშიმც დაწვება!
გველებ დაუწყებს კბენასა, სულიმც ეშმაკებს დაშჩება!
სტუმართად ცუდი დიაცი დაქუახზედამც დარჩება!
სხვაკან რო სიცხის მზე იდგეს, იქ ნიავევარიმც ასტყდება!
დათვი საკარეს მძოვარი იმის ლეშითამც გაძლება!

617. კარი ნიკორა

5 შენი ჭირიმე, ნიკორავ, ჭირიმე შენის ძალისა,
შენდ მაუცავის უფალსა ძალ-ღონე ამირანისა.
გამსწორეი ხარ, ნიკორავ, მალლა მთა, დაბლა ბარისა,
ერთგულადა სწევ უღელსა, უდარდელი ხარ ჯავრისა.
5 უხარის შენსა პატრონსა, კვალს გადააწვობ კვალზედა.
ბიბინით გახოლ-გამახოლ გვერდო და მოედანზედა.
ექესი დღე შრომობ გულ-და-გულ, მეშვიდეს სწევხარ რქაზედა.
ღვთისაგან კურთხეული ხარ, გადგება სვეტი თავზედა.
10 შენი ჭირიმე, ნიკორავ, ჭირიმე შენი ძალისა,
შენდ მაუცემავე უფალსა ძალ-ღონე ამირანისა.

618. ცხენი

5 ცხენო, კარგი ხარ, მალეო, ნიავე-ქარივით მკრიანო,
ქერს გაჭმევს იმით პატრონი, გაჭირდას, გამეკმიანო,
ლაშქარში, მეკოპარშია, უკენ არ დამატრიალო,
მეც მიმიყვანა მალედა, საცა სწორები ცდიანო,
5 სწორთან მაქნივა სახელი, საც კმლები ელევდიანო,
ბრუნევედან სისხლის მორეენი, შიგ კი ვაყები დიანო.

619. ნისლის ფერი

5 წამავედ სადილლოდა, შავხკაზე ნისლის ფერიო,
ჩამაუყენე ჭალასა, ჩამაუქნიე კელიო,
ხამხის ძირ პოსტში ჩამავედ, ამადიოდეს მზენიო,
წამამეგებნეს ღილღვლები, ზოგთ გამამართვეს კელიო,
5 ზოგნ იმას მეუბნებიან: „ლურჯა გაყიდე ცხენიო!“
„რას ამბობთ, ცხენის მჭამლებო? გაყიდვა რაის ფერიო?
განა თქვენდ ვკეებე ლურჯაი, ვაჭმიე თივა-ქერიო?“

- 10 თაოდ მჭირდების კელშია, მთებ გადაშრების ჩვენით,
ნაღნი რიყეზე წიოდან, არ იყოს დასაჭერიო.
აკლიან ნისლის ფერასა გასაფრინდომლა თბენით,
რად მინდა თქვენი ფულები? თაოდ გამიდავ ბევრიო.
ფული რად უნდა ვაშკაცსა? კარგ უნდა ხყვანდას ცხენით,
მკართ თოფი არშავიანი, წელზე ხანჯარი მჭრელიო,
ვერ უდგებოდას ახლოსა, შორა დგებოდას მჭერიო.“

620. წითლას გაყიდვის შემდეგ

- შენ რა ხქენ, ხუტუნიშვილო, ჯავრისგან ბოროტიანი?
გაუჭკობას აპირობ, შენ არამ დაგაჭკვიანო.
რაად გაგყიდე, წითლაო? ქვეითამ რაქელ ვიარო?
ის კი არ მგონავ, ოქერო, სხვას ცხენსაც ფექნი ღბიანო.
5 უნდა გაგსხლიტნათ, საქონნო, ცხენო, გიყიდა ტიალო,
ოთხითავ უნდა დაგჭედა, ნალ-უსმარ დააძვრიალო.
უნდა ტახტაზე დაგკიდა, ხურჯინო არაყიანო,
წელზედაც უნდა შაგირტყა, რუსულ ფრანგულო ფხიანო,
დაგიქნევ წარა-მარადა, არავინ დააზიანო.
10 კორმაში უნდა ჩახვიდა, ხუტუნათ შავ-წვერ-ყბიანო,
ქვესურის ქალებ ამბობდან: „შულლიამ ჩამაიარო,
ბევრას ქვესურას წამახკრა, სიმირგელივ დაატრიალო.“

621. ხალხელაურის ცხენი

ვიწროი გუდამაყარი, განა კახეთის ველია?
სამ კოკა ღვინოს ზიდევდის ხალხელაურის ცხენია.

622. ბერი ცხენი

შენ გინდა თივა და ქერი, შე ბერო დიდის ხნისაო:
არ გძულდა აღმა-ჩადმაი, საყუვ იცოდი გზისაო.

623. ჯორა

ჩემა დაბალა ჯორაი თორმეტი ძროხის გვერდია.
შამაუჭირე ქორაკი, შავკაზმე, გადავჯეღია.

შამაუყენე არაგვსა, გაქეი-გამაქედია.
ქელთ არყის საკრიაი მაქე, მათრაქზე კიდეე მეტია.
მივიყვან დაღალულასა, ბაგაზე მივაბემდია.
მე ლელუსთან დავწვიდი, მკერდს დავკირიდიოთ მკერდია.

624. სეტყვა ქევსურეთში

იუდამ ზღვან ამარქეიფნა, ბეგარ დაგედვა ცაშიითა;
მაგან ლურბელ გამოსახა, ცას გაებო ხავსივითა;
მაგან კორკოტა გარმუშო დიდის რიყის ღორღივითა.
სრუ დასეტყვა ქევსურეთი, მიწათა ჩხვლეკს ჯოხივითა.
5 მაოლ და მამიხარიან, — ყანა მიდგას ქოჩივითა.
ბევრი ყარფუშეები მამაქე, ხურჯინ მიწყოვ შოთივითა.
დააფიცხა ქევსურები, თოფ გამოდის ტოშივითა.
მეც ფიცხი მყავ მასპინძელი, ალ არ გასხლტა თოფშიითა.
ერთი საიდანამ დამკრო, ქელ ჩავარდო შოლტივითა.
10 ჩემი ძმა არას ნაულლობს, მალბიჯევედა ყონდივითა.
წამლის ჭაჭან დაულევაგ, გაჩქუნვილა ბოტივითა.
ღელეში რომ შამავექედი, გონი ამქდა ლოთივითა.
გარდავხენე აჭიონთა, — მიდ-მადიან ოვსივითა.
დაუსეტყვავის აჭეი, გაუწმელავ ცოცხივითა.

625. საქონის ჭირი

საქონის ჭირ გაასუქეს ხორნაულთა მუჯაითა,
გამაგზავნეს როშკისკენა ცხენაითა ლურჯაითა.

626. წყლის ადიდება

ერთწოთა გამოვემართე, მოუმატნია წყალსაო.
ჩაუხედნე და ჩახქონდა სამი საცალო მტკვარსაო.
ზეთი ვირი, ძირჩი მია, წიხლი მუცელჩი დამცაო.
დედა-ჩემ წამომდგარიყო, თავჩი იცემდა ქვასაო:
5 „შენ უშველე, ხთიშობელო, შენს ცოტინიკას ყმასაო!“
ანაბრივ ჩამამეშველა (დიდება იმის ძალსაო!), —
მოუცურდი და გამოველ, როგორც კალმახი წყალსაო.

627. ურჯული რჯული

რა მონა სთველი დაგვიდგა! ხანა გავიდა სამკალი.
თვითთვილმ დაგვიზრა კელები, ველარ ავილი ნამგალი.
ქურდ ნისლად გადაქცეულა, სრუ დაიჭირა მალრანი,
ციხევ მალრანში ნადგომო, ლიბუ დაგიძრა მაგარი.
5 ას ცოდო სუმბატაისად, მიწას ეჭირას მამკვდარი!
მაულის ჩოკა ჩალპების, ჩაიშლებიან მასრანი.
იარად ჩაიჟანგების სუმბატაისად ნასხამი.
მალრანის გორზე შაყრილთა კევსურთ ვერა თქვეს მართალი.
10 თან გამაგყვების, კევსურნო, რჯული ურჯულოდ ნათქვამი.
თორ განა საკვირველია ერთი მალალა საქნარი.
—
ამაგის მალექსებელი აქოელი ვარ თათარი.

უშიშა წიკლაური (პეტრო) 628.

მაილით, დამალევიეთ, თუ ღმარხავთ ქალიერასა.
სმა-ჭამით ბაჭყის შევლგვივარ, გუგუათ განიერასა.

629.

პატარაი ას პეტროი, არვინ გასწიას სიგძესა!
ეს კი არავინ მალგლიჯას გაბუურების სიძესა!

630.

ჩემივით არვინ იქნების, ბევრკან ბევრია თითოი:
ღმერთმა არ მამცა მე შვილი, ერთ მიზის ქალის ციციო,
ცას ბეწვით ჩამამბული ორ, ჭერში რო ხკიდავ ქირჭოი,
ველარც ვაკეთებ საქმესა, დავბერდი, არ მაქვ ფილფოი,
5 არცვინ მყავ ძმა-სახლისკაცი, რო კა ვინ მითხრას სიტყვიო,
არვინ-ა ჩემის გვარისა, მე ძმა ვერავინ ვიშოი.
განა სრუ ცოცხალ ვიქნები? ერთხან მაკვდების ბიჭოი.

631.

ატაბეს ვიყავ კორწილში, ყველამ გამიგა ძირშია.
მე მალლით გადაუქნიე, დაბლა მომიხვდა მწვევილშია.
ფეკ დარჩა შამასახრელი, ქალებ იძახან: „შიშია.“
ბალიაურის ნათქვამი აეხლა მამხვდა ცხვირშია.

632. ნიკო ოჩიაური

საველის ვაკეს წამავე, წამავიყვანდი ცხენსაო.
რას იცქვიტები, ლურჯაო, რას თოლი(თ) იჭერ გზასაო?
ხალხის საყათრო გზანია, ბევრამ იდინა დღესაო.

—

5 მავიდა შუადლის დროი, ამტკივებიყვა წელიო.
ა დედას შენსა, ნიკოვო, არც მოგიძკავის წერიო,
აღარცა მყავის დიაცი, აღარც დედაი მთელიო.

633. კურტენაიშვილი

5 ბერავ კურტენაიშვილო, მალეო ცხენივითაო,
იგი გაქვ აჯჯაკიანი საყინვრეს ჩხერივითაო,
სუყველაისად მაცოდნი სოლომონ ბრძენივითაო;
წვერ-ყბა გაქვ გამოშობილი იობას მღღელივითაო;
თავ-შუბლი გაქვ დაღვერილი მარაისძეს თხემლივითაო;
კუტისაკე მამაცი ხარ, დახფრინდები შველივითაო;
ფაჩარში ფხრიალს დაიწყებს დოლათ-ქედურს ცელივითაო.

634. ახალგაზღბეს

5 დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, ღალატიან ხარ, ძნელიო.
ვინ იყავ, რომენმ იამბუ: „მააწერიეს კელიო?“
კაი ვაჟობას დამშურალო, შენი ჭირიმე, შენია!
საომრა ძელიმხანასა არ გაუძლებენ კლდენია.
ის მასწონს გიზალიასა, ხანჯარს გაისოს კელია,
უქდების სპილოს-ტრიანი, შაცვარული აქვ ყელია.
ეგ თუ თოთიამ გაიგა, დუშმნისად იყოს, მტერია!

იმას ამბობდა მიხაი: „კვება ზო არაფერია, —
შულლ მამწონს აისითაი, სისხლი შუ-და-შუ ჭრელია.“

- 10 ამაგის მალექსებელსა არა მაქვ თივის მტვერია,
რათ დახკებავს პროხებსა ბეჩავი დედასჩემია?
წამავა მთვრალაის შვილი, არაად უნდა სხვებია.
სუსტი ხყავ ღალმისტიური, დაუვარდების ცხენია.
მახყვების ღალმისტიურსა ნალების მინაჟერია.
- 15 შუქი ცეცხლივი ნათობდა მიწაზე მინაბჯენია.

635. მარუყო და მგელა

- ავნია კალოთანელნი, მარუყოს გაამბენაო,
ელამარძაის გაზდილსა ბაგაზე დაამბენაო.
ღილღველმ რა გიყვა მარუყომ, კალოთანელო მგელაო?
გამოგიყარა კარები, ჯერც არ გაგიგავ შენაო?
5 ნეთხის კარ ჩამაეწიე, შაორდენი ხარ მკრიანი.
შენის თოფის კმა არ გასწყდა, თუ ქობში ბიჭუნის ტყრიალი.
ერთი ესროლე დუქესა, ერთუც გახუვლა კლდემაო.
მარუყომ ჩამოგაკალა, ხუთ ისყია რო ხქენაო.

636. ბატონი ძირეს

თუშნო, წავიდა თქვენი დრო: თქვენი ბატონი ძირესა.
ერეკლე ჩვენი ბატონი გრანიცას გააცილესა.

637. კულა გლდანელი

- უნდ დაიკვეხნას, კულაო, ბიჭამა შენისთანამა!
გამახვე საჭიდაოდა, ძალმა გიშველა ხთისამა.
დაიწყვი ჭიდაობაი, კეცა დაიწყა მიწამა.
თორმეტი მსხვილი გალლაქე, წვერილმა იდინა ვითამა!
5 სულ საკმელეთომ გაიგა, ხალხმა იმ შენის მკრისამა.
აქათ კუთხეზე გაიგეს გოგოებმ ქისტებისამა.
შემაუარე, კულაო, როგორც ჯარაი ტყისაო,
მალ მეექცევი ზეთია, როგორც კალმახი წყლისაო.

638. იჩო

3.
8. ნაჩივი

მე-დ' იჩომ ერთურთს დავარტყით, ბან-კარმ დაიწყო ზანზარი,
გიგუამ ველარ გვიშველა, მეშვლობაი ქნა გიგამა,
თავში ქვან დამცნა მაჭარმა, ბებერმა დედის ბიძამა,
5 ქელჩი ქვან დამცნა იჩომა, პატივ არ დამდვა ციცამა.
თამარა იმას მეძახდა: „გაგლიტა ჩემმა გიგამა!“
ნაცვალი, მამასახლისი ორნივ ჩაჩიქნას მიწამა!
ლევენამ ყური არ გვიგლო, კელ არ მაგვთხოვა ბრინჯამა.

639. ახალ-წული

თოთიამა და კრუმამა ერთმანეთს პასუხ უგესა.
„ახლის ძმისწულის გაჩენა არ გაგეხარდა?“ უთხრესა.
ახალ-წულ შამაიყვანეს, მაშიავ ხინკალ უქნესა.
წინითი უდგას ჭურჭელი, სამ-სამ-ოთხ-ოთხი სტყურუშესა.
5 თოთია წყევას დაუწყებს: „ჭირს ნუ გადასჩი უფერსა!“
ზექუას წყევა-კრულვითა კისრის ძვალ გაუმრუდესა.
ერთ ქალ საძროხეს დაადგეს, უფრა მაუვა უფერსა.
ნამზევებლავნ გადააფარა, ვირ რო გადასთრის ბუდეთა.
10 მამიზეზეს კრუმაი, სახლის სანათლავ უთხრესა.
„სახლის სანათლავ ეგია“, კრუმა ცერს ამაუჩენსა.
უფროსა ქალა ძილაი კრუმას ცერს კელით იჭერსა.
აწვენენ აკავანჩია, ზედ შამახურვენ გუნდერსა.

640. მარტია და მაჩვი

მარტიას ხაფანგ მიხქონდა, ძლივ კი ეკიდნეს წიპანი.
იქავ ტოტოხთა სდგომიყო, ტყრაშნ იქნეს ხაფანგისანი.
უფრო ბეწინა გაიქცა, მკარზე გაისხნა ფიწალნი.
მარტია ღმერთმა დასწყევლას, მაგასავ ეკრნეს ლიპანი.
5 მაჩვი' მარტია შაიბნეს, მაშინ დაიძრნეს მიწანი,
ხალხნია გაკვირვებულნი: „რაკელ იჭერენ ციცანი?“

სალექსოდ გამამიგზავნენ, მარტიავ, მაჩვის კისანი, —
სატალ-აბდეენ აღარ მქონ, სანახავნ ტალ-კვესისანი.

641. კურდღლის ბაცაცა

- კურდღლის ბაცაცა მოვიდა, შიბ-შიბსა დახყვა კლდისასა.
ზოგებ იძახან: „თხაია“, ზოგებ ეძახდეს თიკანსა.
ბოცეთ გიგია ეძახდა: „ვა დედას ჩვენის მტრისასა!“
რვას კი ზედიზედ ესროდა პატრონას ხაზინისასა.
- 5 მინდიათაი ხთისოი ქართულას თოფას ზიდნავსა.
უჭკუათ სულხანეური დაბლით უწვევრავს ლიშანსა.
„თოფ რამა[მ] გადამიხიბლა, უნდა წავართვა მკითხავსა.“
ხაშიათაი თათარი არ დაგიფერებს სხვისასა.
ნასრევი თათარისაი თავზე აშლიდა მიწასა.
- 10 ე ჯიღალთ ქალის გაზდილი არ დაგიფერებს სხვისასა.
მაგრედ დაგადებს ლიშანსა, დაგიმტვრევს გულის ფიცარსა.
„მე ეგეთ არა მინახავ!“ აფშინათ აბა ფიცავსა, —
„ქორცი ლალორინს მივხყიდათ, ტყავ შაუნახათ პიშტავსა.“

642. მარკე ყოფილა

- ლექსებს გიამბობსთ მთვრალაი, იცის ფანდურას კელია.
ორხალათ გამამინაგვეს, კინალ მამტეხეს კელია.
ჩემი ძმობილი ღიღლველი ეგეთი, როგორც მგელია.
ჩავედით ნომარჩია, პირს აგვეხვია ბოლია.
- 5 მარკე ყოფილა, ვაჟებო, ტყვია რო მადის ცხელია!
სამჯერ იყვ სატუსალოჩი, სამჯერ მახპარსეს წვერია.
მეორედ გამაირჩია, ცხენი რო უნდოდ შტერია.
აღმია ამოვიარეთ, ჩამოვიარეთ სერია,
მარკე ყოფილა მაღალი ქორიალამოს წვერია.
- 10 იმ წუხრას ვიყავ ძმობილთან, ქისტურა ვხვრიტე წვენია.
ბეერა ცხენ გავაქალაქე, გავას გაუსვი კელია.
სოფლელნ მყვან აჯაბრებულნი, არცა გამამჭრან ყელია.
ავამე ჩემო ჯალაფნო, თუ მავიდოდი მთელია!
ეგრე ვერ მამკლავთ, რუსებო, არ გამავილა კელია.
- 15 ბევრჯელ მამივა ისევა გაზაფხული და სთველია!

643. ბათირა

ლექსს იტყვის ითირიშვილი, გართა ფანდურის ლარიო.
აძრახდი, გაჟეკაურო, შენცა მაყოლე ბანიო!

5 მარტო ვერ ვიტყვი ლექსებსა, თუ არ მიჭირე მქარიო.
რამოდენ ჩადის უქნარსა, არ გიკვირანა სხვანიო?
ერთმანეთს აღარ ინდობენ ბიძაშვილნი და ძმანიო.
თოფს სროლენ, აღარ სწყალობენ, ანტლას დაყარეს მკვდარიო.

10 მოწმავას რა ამბავია? დგას დიდი ცოდო-ბრალიო.
ატირდა დედა-მიწაი, მალლა მთა, დაბლა ბარიო.
მზეს დაეხვია ღურბელი, დაბლა დაუშვა წყალიო.
10 მითხრეს: დაშალნეს ციხენი, ნაგებნი ბასრის ქვანიო,
მამი-ძმის საიმედონი. ლომთ ქვე ვინ ხყვანდა ცალიო?
მანამდე იყვნეს ცოცხალნი, ვის შაარჩინეს ვალიო?
ბევრს კი მოხკადეს სირცხვილი, გწყემსობდეს ეგ(რ) რო ცხვარიო.
მოწმაველთ ახალგაზდათა რაად ვის გინდათ კმალიო?
15 საკმლედ ვერ სწონდით გზაჩია, თითოს გაჯობებსთ ქალიო.
სთქვით, რო „დავკოცნათ თოფითა, შამავახვიათ ჯარიო!“
მაშინაც ბათირუასა თქვენდამც შეეგდა თვალიო!
დალისტანს დაიბრუნებდა, არ სჭირდებოდეს სხვანიო.
სულეთ შევიდა ბათირა, შახვირნა ეგ(რ) რო კარიო:
20 „ისევ გამიშვით სამზეოს, აგებ გამილათ კარიო!
ღალატით მომკლეს სოფლელთა, არ მექნა ომის ხანიო.
განა უბრალოდ ვებრძოდი? ვსთხოვე, არ მამცეს ვალიო.
წინ-წინ მესროლეს შინშებმა, აღარ მიჭირეს მქარიო.
შვილ მაინც აღარ მოეკლა, ყმაწვილი უმეცარიო.
25 ოცის წლისაიმც ქმნილიყო ეგ ვეფხვის ნატეშარიო!
მოწმავას აადაგვლევდა, როგორც ყანათი ქარიო.“
ბათირაისად ბრალია, მიწას ეჭირას ტანიო!
ვითა არ დაგჩათ აგეთი? ბევრ ცოცხალს გჯობისთ მკვდარიო.

30 ამა შაირის მათქვამი ბოროტისაგან მთვრალიო.
გული მაქვ შაწუხებუელი, ავბრუნდი ეგ(რ) რო ტარიო.
სამს წელს ყაჩაღად ვიარე, მოვგალე მთა და ბარიო.

644. ყროლი ზამთარი

დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, თურქის ზარივი კმიანო.
რა კა რაიმ ხარ, ზაფხულო! როს-რა მოგვიხვალ ტიალო?
რა ყროლ რამა ხარ, ზამთარო! თოლსა თოვს, ქარნი ხქრიანო.

- ჩათონა ღულის ჭლანი, ქალები ველარ დიანო.
5 რა ამბავია კევსურეთს? კევსურებ რას ჩადიანო?
ზოგნ თოფით კოცენ მამასა, ზოგნ ხანჯრით ყელებს სჭრიანო.

645. კევსური კახეთში

- ჩემ ძმობილისას ამბობენ: კახეთს მავლო ფარგალი,
კახის სანეხვე აულავ ვენაკში გამოსატანი.
კახის სანეხვემ ჯინამა მოგქლიტა ზურგის ბაწარი.
ერთ სადულარა ქოთანნი, შიგ ლებიოს წვენ ჩამდგარი.
5 ვერ იცის სადულარამა, ფერ დაგღვა როგორც ნაცარი.
მიზჯლიდი ბუხრის პირშია, მაღხიე მაგარ-მაგარი.
შიშთ გასქდა ბარის დიაცო: „შავ ჭირი, მარკედ გამტანი!“
– „ნუ ზჯავრობ, ბარის დიაცო, თეთრი მქვე ამოსატანი.
თელავჩი უნდა ჩავიდე, ვაქნიო ქამარ-ხანჯარი.
10 ბუსურბნის უბის მასრანი, ზედ სატალაბდის ბაწარი,
კევსურეთ გადმოვიარო, შამომხენავდეს ქალ-ზალი.“

646. სამის შასმა

- ორშაბათ გათენებადა ფანდურს ჩაუდევე ლარია.
რას ფიქრობს ქალუნდაური ბეგენ-გორ მეომარიო?
ბეგენ-გორ ქალუნდაურმა სამნა ჩაყარნა ქვანიო.
ცოდვან ახკიდნა კმლისანი, ვინაც არ შასვას სამიო.
5 ვინც არაყ გამაგაცილას, ზედ გადახკიდა ფარიო;
მეთორმეტეს რომ შამახკრა, დაღვა, ჩააგა კმალეო.

647. ვარამი

- გულსა მამაწვა ვარამი, რო ნაგუბარი წყალიო,
რა მალე შავწუხებულვარ! გუნება მიძე მყრალიო,
გამაგრდი, გულო, გუნებავ, როგორც მყინვარი სალიო!
ნუ შასწუხდები მაშინაც, კარზე რო გეწვას მკედარიო!
5 თორ მალე მავა სიკვდილი, ტუქსი, არ-მოცინარიო;
სუ დამაცილებს ჯავრებსა, იმნარი აქვ ზარიო,
უნდა მაკდიოს ნიადე, რაც მისი მკიდავ ვალიო.
გავექცა? სად უნ წავიდა, ცხენიც რო მყვანდეს ჩქარიო?

- 10 შავება? არ დააშინებს ჩემი ფრანგული კმალიო;
ვიტირა? არ შამიბრალებს, არ იცის ცოდვა-ბრალიო;
ვეხვეწა? არ გაიგონებს, უნდა იკმაროს ძალიო.
არც მაინ მიშობს, არც მაინ, ჩემთვი ას დამაშვრალიო.
ხო ვიცი, სჯობის ვილხინო, სანამ ცოცხალი ვარიო.
ვისა აქვ მეტი სიცოცხლე, უფლისგან ნაჩუქარიო?

648. არხვატს

- არხვატო, ჩემო სამშობლოვ, ჯიკვ-არწივების ბინაო,
მიამც კი შენს მტერს შამაკლა, შენს მკერდზე დამაწვინაო!
მაკვდას, თუ მაკვდა ოშკაცი არხვატის გულისთვინაო!
დედა ვაცხონე ვაჟისა, ვინაც თავ მაიწყინაო!
5 მტერ დარჩა სისხლის მორევში, თავიც კი იქ შასწირაო.
დაიმალების ცუდი ყმა, მავშჩები, წაოლ შინაო.
გამაქცეულის მასვლასა არ-მასვლაი უჯობ შინაო.
მაინც არ გასტყდა, არხვატო, ბასრო ფოლადის რკინაო!

649. არხოტი და არხოტიენები

- ახალ ლექს უნდა ვიამბა, ახალ დაგვიდგა წელია.
უნდა ვალექსა არხვატი, არხვატის მთა და ველია,
მემრ ხალხი არხოტიონი, არხვატჩი მცხოვრებელია.
სიმირგვლივ გალავანივით სანადირონი კლდენია.
5 რახან გათოვას ცრიაფი, რა გასაველად ძნელია!
ბევრა ვაჟმ შამაუარა მანძილა ჯიკვებს წვერია,
კელჩი ბერდენკა ეჭირა, საშტრაფო ეწყვა ბევრია.
ვეფხვნი ხართ, არხოტიენებო, თქვენ' მტერ ცხვარ-ბატკნის ფერია,
მტრის კოცა ეგრე მოგიდის, როგორც წისქვილის ჯერია.
10 თქვენ მიაყენეთ ურჯულო, გააწირვიეთ ველია,
ეხლადაც ხყავის ქისტებსა უძებარ რამოდენია!
მაგრა აღარას ჯავრობენ, სრუ აიტანეს კელია.
ბუნტ იყო, არეულობა გამბით ხუთი-ექვს წელია.
ქისტს არხოტს არ დაუბიჯნავ, არც მოუპარავ ცხენია.
15 თქვენს იქი-აქათ ბევრასა დღე დააყენეს ცხელია,
სულთ სარჩო გამააცალეს, არ გაუწირეს მტვერია,
თქვენთან კი ვერას ჩადიან: ლომსთან რას იქამს მგელია?!

- შორად გავიდა ვაჟობა, არხოტივნებო, თქვენია.
თქვენი ქისტებსთან ნაცადი ბევრკან კნილანი სწერია.
- 20 უნდ ეწერენით ყაზახად, უნდ გყვანდეს აფიცერია.
ცალკე ხართ, არხოტივნებო, სხვა თქვენ რად გინდათ ერია?
სრუ ყველა თავისაი გყავთ დიაკონი და მღვდელია.
გიხედავთ, მამასახლისო, რო არზა დაადგენია,
გალგზავნა მთავრობაჩიგა ყოჩალობაი თქვენია,
- 25 იარად გამაიწერე, არხვატის შესაფერია,
მტერს შორად მიაყენებენ, გილდ უნდა უკლებელია.
გზაიც ქისტებზე მიუღის, ძაუგჩი ჩასასვლელია.
შარშაც დაუდგეს მზირადა ქისტიშვილები ბევრია,
იარად უნდა დაერთო, ჯავრ ღგონდებოდა ძველია.
- 30 თოთიამა და გიორგიმ დაიდვეს სინის ფერია.
თოფისად ახალგაზდათა გასარული აქვ კელია.
თვალი ლიშანიჩი გააგდეს, ლოყა ყონდაყზე ღბჯენია.
ეუბნებოდეს: „ქისტებო, დათავდეს თქვენი დღენია.“
უკულმ წავიდა ქისტები, ყბა აუცხ[რ]ოვა, წვერია.
- 35 ეგრ სცემდა ქისტის კბილები, წისქვილს რო სარეკელია.
ვაჟობა უნდა აგეთი მტრის ზარის შამდებელია!
ბევრა ვაჟი ას არხოტა ხთის რისხვის ნაწინწელია.

—
ამაგის მალექსებელი ნისლაურთ მაისტელია.
თითო პატრონა მიბოძეთ სალექსოს მაგიერია.

650. ბარისაკოს

- მამწონხარ, ბარისაკოვო, — გაქვის სათავე ტყიანი,
მემრ თქვენა, ახალგაზდანო, ხართ ყველა ილეითანი.
საცა გაჭირდას, იძახან, ხვადე(ბ)მ გაიღან გრიალი.
მკარზედ კირიმებ თოფები, ტალ უძეს ოსმალისანი.
- 5 ზოგებს კაზიონ ბერდენკა, ზატორებს გააქვ ძგრიალი.

—
მელექსეს თუ რას იკითხავთ, გამბობსთ ხამაზდიანი,
მადიან, მოეჩრებიან დოსმასნი ჩოკვის-ძვლიანნი.
იქითიგ, კევსურის ქალო! არ ორ შენთანა ზიარი.
დაბრუნდა წყევა-კრულვითა: „შინამც მიხვ სახვიელისანი!“

651. კინალ

მთაზუით მადის ძახილი: „თოფ მამაგებეთ ჩქარაო!“
ძელიმ-ხან ამავიდოდა, მუკლებს აღარ აქვს ძალო.
წამავას სოფლის უფროსი, ჯოხ წელში გაეტანაო.
კირჩლასა ქადაგისშვილსა ფარიც იქ წაეტანაო.
5 მამუკათაი გიგური ცულიან აეფარაო.
მაბრუნდა სოფლის უფროსი, ჯალაფთავ შაეტანაო,
ხოშექას ეუბნებოდა: „ერბოიმც მოგეტანაო,
ჩვენი ბაძია ვაჟაი დათეს კინალ შაეჭამაო.“

652. ღიაცის შუღლი

მე რო ლექსი მამაგონდა, ნეტარ, რაღას მეჭირება?
ამოდენა ლექსობაში მე მუცელი მეტკივნება.
ეს ხო შამშლის, გადამლაკავს, მწუხრ რო ღიაცს ეძინება.
იმას კ'უარე რაღა ას, კაცს რო ღიაც ეცინება?
5 საშუღლარად გამაუა, ქათამივით ეფრინება.
შუღლი რად უნდა ღიაცსა? ასწავლას, რა ეჭირება?
ნასწავლებს არ გაიგონებს, შინის გზას რა ეკირება?

653. დედაკაცი

თითო-თითო დედაკაცი დაიდება ძელივითა,
დედამთილსა, მამამთილსა წამოუშქენს გველივითა,
რახან ქმარი მოუვიდას, კუდს მოუქნევს მელივითა.

654. ქმარ-უნდაური

იჯდა, უკრავდა ფანდურსა ქირვა ხოშიძეთ ქალიო,
ღმერთს იმას ეხვეწებოდა: „მაღე მამიკალ ქმარიო!“
გადმოვიარე გუდანნი, დედულეთისა კარიო,
როშკას ჩავხედენ ციხესა, შვიდ-რიგად ევლო ქავიო.
5 დავჯე, დავიწყე ტირილი: „შიგ რად არ ვიჯე ქალიო?
ასრე არ დავლონდებოდი, ვერ წამიყვანდა ქმარიო.“

655. ჯალაფთ დამჯერე

ამ ზამთარ ვეძებზე ვიყავ, საგრეხელეებ ვაჭრელე;
შირაქში წაველ სადოლოდ, ხუთი-ექვს ველარ მოვკელე!
დავჯე, დავიწყე ტირილი. დაიქცეს ჯალაფთ დამჯერე!

656. ძაგება

გორ-გურს მოსულო მაქაცო, საკენეტო თხა-ვაციასო,
ხეო მოჭრილო გზის პირსა, მოთხრილო ქარებისაო.
ჩვენს ძირა კილო ნადებო, გაქნილო ქარავნისაო,
ზედ ჩემო გამონავალო, ნაჭვრეთო წრიაპისაო.

657. გაძლება

არიშკას ვზივარ წვერის ძირს, ხვალ წელიწადი თენდება;
მოველი გათენებასა, ჩემთვინ უფროცა ბნელდება:
მოველი თვალთა ახმასა, მაგრამ უფროცა ხომდება.
ლხინსა ვეძებდი, ვერ ვპოვე, ჭირი ჩემზედა ბევრდება.
5 ბჭეს ვხკითხე, მითხრა: „გაიძელ, შენ სხვა არაი გერგება.“

658. ძველების მოგონება

რა ამბავია ქვესურეთ? რა წყრომაი დგა ხთისაო?
არც გადიოდა ლაშქარი, არცა-ლ მეკოპარ დისაო,
ნაჩალნიკ-მოურავები უშევრად შამოდისაო.
5 ჯერ აგვიგებენ სკოლასა, მემრე მაგვთხოვენ შვილსაო,
მარტიამც ამაყენა, პირიმც ამულა გმირსაო,
ან კირჩლა ბაბურაული, ვეშაგ მითხოველთ ცხვრისაო!
ხოშურაული შავაქათ (აუგი რად ითქმისაო!),
მამკლავი თათრის ხანისა, სათაოდ ამლე კმლისაო.

659. ნაცვალ-სუდია

ავი დროება დაგვიდგა, ავად გაგიკდას მტერია!
ნაცვალ-სუდია დაგვიდგა, სიტყვა არ გადის ჩვენია..
სოფელში მიდ-მოდოდეს მორივლად არყის მტერნია.

- 5 წამავლენ ჭისაკისაკე, აღმა მაულის ცერია.
სოფელჩი იქნა ყრილობა, საუბარ მახკლა ძნელია:
„კურდღელათ ზეთ ვინ იყო? ეგ ბიჭი დასარბევია.“
ამბტერდა მამასახლისი: „რად იყავ მართლის მთქმელია?“
ჯერა გამაწნა სილაი, მეძრა მათრაკით მცემია.
ერთ-ორ მჯილ მიაც გავადევ, უფრო მივლანძღე ბევრია.
10 წამართვეს ქვაბი, თულუხი, შინა დელა მყავ მწყევია.
თიანეთისაკ წამავე, ჩაღმა მიმიდის ცერია.
უამბე ჩვენს ნაჩალიკსა, იმანა მკითხა ბევრია:
„წამართვეს ქვაბი, თულუხი, შინა დელა მყავ მწყევია.“
„მიეცით გირაუები, თორო მე ვიცი თქვენია!“
15 დამექსენ, მამასახლისო, ჯავრი ნურა გაქე ჩემია,
თორო ვიშოვნე ხანჯარი, ზურგში გაგჩინდა წვერია.
ჩვენ მაგის მეტი არ ვიცი, იკითხე ბიძას-ჩემია.

660. თაგვები წისქვილში

- ორშაბათ დილა გათენდა, დელა წისქვილსა ფქეველაო,
გამეექცია თაგვებსა, შინ რო მავიდა, შქენდაო,
გავიქე წისქვილისაკა, ხანჯარა წელზე მებაო.
5 ციცუა გამამდგომიყო, მაილესავდა პწყლებსაო;
ცხრუება დააწყებინა, რო მივე კარებზედაო.
ერთი თაგვების უფროსი კრილის პირჩია წევსაო;
გადაუფრინდა, დააჯდა, მალლა შახენა ჭერსაო.

661. თაგვების ქორწილი

- აღარ დაუფქავ წისქვილსა. განა შიმშილით მოკვდები?
კიდევ კი მოვა ზაფხული, კიდის ყურს კიდევ გაეკლები,
შვრიანი სამთხულივითა წისქვილის კარზე გაეკმები.
ჩვენს წისქვილში რო თაგვებ, გაკვირებულა დარჩები.
5 ერთხელ მოვასწარ ქორწილჩი, დავაფენიე ფლასები.
საკვირვლა სიცილ სცოდნიყვა, შორი დაირთხეს ლაშები,
საჩქარო გადაიწურეს, დი-დიდებ ხქონდა თასები.
ერთ-სხვაში გადევრივნეს, ეგრ რო თხაშიი ვაცები.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „მეც მეშველ ვიყავ, რად მცემდი?“

- 10 პირდაპირ რად არ მამიხვე? გაიგებდ, რასაც მოგცემდი!
კაც კი ორ დაბერებული, შენ კი პასუხსა გაგცემდი!“
ერთმანეთს შამაყვედრეს: „წისქვილის ჯერით რად სჩები?
კაც რო მაიღებს საფქავსა, მაშივ ქუმბურას ეცემი.“
მაიჭივრ, აპარეკულო! თავთ სასაცილოდ რად ხკლები?
- 15 ქონ-ღუმა გამაგიჭამეს, ერბოიანებ კასრები.
თუ მახკლავ თავის დედასა, თასსა პატივა მაგცემდი.
თუ ჯოხით ვერას დააკლებ, დაიჭერ, რად არ დახკლევდი?

662. კატის ომი თაგვებთან

- თაგვებმ ციხე ააშენეს, წვერი ცასა ხევდა მისა;
მაუვლიეს გალავანი ფიჩხისა და მუხის ხისა.
ციცა დედას ეუბნების: „ე სიზმარი რამ იცისა?
წუხელ მოსულიყო თაგვი, ძაფით მიზომავდა ცხვირსა.“
- 5 – „თავთ ქემწიფე გეომება, ეგ სიზმარი მან იცისა.“
დაჯდა, დაწერა წიგნები, გაუგზავნა თეთრი ციცა.
უპასუხოდ გამობრუნდა ე საწყალი თეთრი ციცა.
გზაზე მოსწია წიგნები, წასაკითხი უართქმისა.
ციცამ შაყარა ლაშქარი: ცხენოსანი, ქვეითისა,
- 10 შამუარეს გალავანსა, გუგუნ დადგა ზარბაზნისა.
დატრიალდა თეთრი ციცა, როგორც ელვა იყო ცისა,
თავთ ქემწიფე გადმაიღეს, ლაფში გაუსვრიდენ ცხვირსა.

663. თაგვი და ღულელი

წინ თაგვი, უკენ ღულელი, ამადიოდა კუნელი;
ვერ მებეწივა ღულელი, არც თაგვი დახვდა ბურნელი.

664. გირწყილების ქორწილი

გირწყილებმა ქორწილი ქნეს, ჩალა-ბურდო აღრიესო;
ერთი წიხლი მიაც დამცეს, ქვე-ხოყანას ჩამრიესო;
კეცეულებ დააცხვესო, იმით ნაყრსა წამრიესო;
პირ-ჩაღმისკე გამამიგდეს, უკვენ სარებ დამრიესო.

665. არხოტჩიგი

არხოტჩიგი წამავედით, ეშმაკიგი, ქაჯჩიგითა,
ჭიმლით ლუდი ჩამაგვართვეს, ერთა თასა ჯვარჩიგითა.
მა ბოსელათ აღიასა ფეკნ ღახყინა ჯღანჩიგითა.
ისიც რამღა მამაგონა? ჩირალ დაეწვით ბარგჩიგითა.
5 ტალ-აბელიც ამაველი, ძვანძი მასრაებჩიგითა.

666. უთურგით ქავ-ციხის პატრონი

არხოტ დაცემი-ღგულავ, ამბობენ, ქისტის ლაშქარსა.
ნახევარნ ტყუილს ამბობენ. ჩვენ რას ვინ გვეტყვის მართალსა?
პატრონს მე რაად მეშინის უთურგით ქავ-ციხისასა?
5 საკემისას ვერვინ შამავა, არ შამაუტევე კართასა,
ცოლს ტყვედ არ წავაყვანიებ, ქალს მა ეშმის მტყნავთასა.
მემრ დაუბარებ მამულთა, სიტყვას იცნობენ მართალსა.
დაემზადების ქორები, გადაიკვართვენ კალთათა.
ეშმის კლდესთან ჩამაველენ, მკითხეთ, მე გეტყვით მართალსა.
10 მაგამი ერთი ზალი ხყავ, ზაფხულად უქცევეს ზამთარსა.
ეგ უქმობს ნახევართხანა, ბეთან რო ხფენენ საფქავთა.
ქმრეულთ საფარველს გადაზდებს, ქისტებ ვერ ღნახვენ ჭაჭანსა.
ხანდხან წინ მეჩვენების, წაიყვანს უგზო გზათასა.
უკენ ყმან მიქიელინან ფხას აწითებენ კმლისასა.
ჩავიდეს თათელის კარა, მაშინ გახენეს ლიშანსა.
15 შაუკრავ მაღალ სახვევი მლოცავთ სანების ჯვრისათა.
ჩქარ-ჩქარა გამადიოდა, ყონდს აკეთებდეს მკვდრისასა.
მშვილდს მაღავს სანების ჯვარი, ჩქარ-ჩქარა ისრევს ისარსა.

თქვენც იცნობთ პეტრო ჩამღელსა მელექსეს ამაგისასა.

667. ხუცობა

დავიწყებ მკითხობასა, პირა გიამბობ მკვდარსთანა.
რამთვენ დამჩების საწირი, ვინ წავა ხოშექასთანა?
ახლა კმით ტირილს ავიტეხ, თემებში წაოლ ხანდხანა.
საკმიმატირლოს მამცემენ, საჭმელა მიოლ მზასთანა.
5 ახლა ხუცობას დავიწყებ, კელოსნად მიოლ ჯვარსთანა.

- რაკი ხუცობა ვერ ვიცი! რა წასვლა მინდა სხვასთანა?
ბულაურობით კარს უნდა, პირის საბანზე ცხვარსთანა.
რქა-ჯანგიანზედ ვერძს უნდა, კიკინ-მალალზე თხასთანა.
თასთ უნდა ჭიქა-ბარზიმზე, სეფეზე სასანთლესთანა.
- 10 ზამთრის მელუდენ მამივლენ, ჩხუტას მამიდგემენ კართანა.
გარეთი აღარ გამაოლ, შიგით უძახებ: „არ მდგარა.“
„თხლიანან მინც ჩაგვისხენ! ზოგ კელ-დაუცდელ დამჩალა.
ზოგებ შინ მიდის დამწყურლები, ზოგებ მადიან თან-თანა.
ზოგებ ჭალაით მავიდეს, ცალკე უთურგი გამშრალა.“

668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში

- უშაირებავ ქმრეულთა გუშინ მოსული ზალია.
ნაფეტვარაში მცხოვრებმა თავზე წაიკრა მჩვარია.
გამოსერნავდი შატილსა, გაქვ ატაჟიან ბანია.
გამაუშლავის ყორეი, ხუროდ კირილე ხყვანია.
- 5 შაუსხნა კეზის ბოლოსა სამრელოს ყორის ქვანია.
ამას იფიქრებს ხელაი: „სახლში მიბზანავ ჯვარიავ.“

—
ამაგის მალექსებელი განბა კანეშას ქალია.
გამიგონებენ ქმრეულნი, ჩემს ენა-პირზე ქვანიავ.

669. საკიდლიანნი

- ქისტებსა, არხოტივნებსა დღე-შუ სისხლის წყალ უდისა.
ქევსურთ დიდი ხყავ ბატონი, ღმერთსთან დგას, ვინაც იცისა.
ხთის კარზე გასერნავდების, მკართ ლენტი ოქროს შიბისა.
სრუ დღე-შუ დაიარების, სხვა ხთიშვილ ვერა მიდისა.
- 5 კარზე ხყონ საკიდლიანნი, მტრისად მიმცემნი რისხვისა.
შამასძახნებენ ვეშაგნი, დრო რა მავიდას ბინდისა.
ცის კიდელთ შამაივლიან, ხან რო არ იყოს მისვლისა.

670. გავიარე და ვკიბეცა

ლექსებ არ გამამელია, კაც გავიზარდე, ვბერდები.
ზოგმა ქევსურის შვილებმა ცოლებს უხვეტან ნეხვები,
ეუბნებოდან ცოლებსა: „იჯე, თორ გაირეხვები.“

თავ დავანებათ კევსურეთ(ს), ქისტებზედა ვთქვათ ლექსები.

- 5 როგორ მაგექეც, ჩოთუშო? საბლით გიკონე წყემსები.
ყინულთ ბოლოზე შავლალე, ჩოთუშო, შენებ ვერძები,
გამოვსხი სალამოზედა. სთვლის დამ, რა მალე სთუნდები!
კვალ თავ-შაღმისკენ მიმიდის, შენ თავ-გაღმისკენ ეძებდი.
სხვადაც თუ არ დაიჯერებთ, ცხვარში დაძიეთ ქერები.
- 10 არა გინდა რა, ჩოთუშო, კიდევ სა გავიგერშები.
ჯერაც მიკიდავ ჭერშია თქვენი ვაც-ვერძის მკერდები.
ძაუგ არ დაგვაჭერინა, — შაგვიწუნდება დედები.
თავ-კელ-მარტოკა კაცი ვარ, ჩემ საქმე გასაკეთებრ,
წვერ-პირში, ჩემ ამხანიგო, კუკუათ თორელს ხფერდები.
- 15 ქისტების დამლონებელო, დედასამც დაუბერდები!

- 20 ცუდი მინახავ სიზმარი: ეხედავ სასულო კიბესა.
სოფლელეებ მეუბნებიან: „ეხლა უჩივლავ ქისტებსა.“
გაიასშვილსა მეძახან, ვერვინ მანახვებს ციხესა.
ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრსაც გავხკილავ კიდეცა.
- 20 სადაც ყინვარზე შავვარდი, გავიარე და ვკიბეცა.

- 25 ქალს არ მამცემდი, ჩოთუშო? არ გამიქდია სიძესა?
კაცი ხარ ჯილაგიანი, გამეტებული ქისტებსა.
აგები მავიმატებდი სიმაღლესა და სისქესა,
თავ-აღმისაკენ წავილოდ, როგორც ფიჭვები ცისკესა.
- 25 ლალიკავკავში წამავალ, მანდ მაქევები ჰკვირდესა
ქურ-ქურად კევსურთ ღენასა, ახალგაზდეებ ბიჭებსა.
სადაც დუქანში შავიდეს, ყველა დაიჯდა ჯიბესა.
კანიაკს აღარ კადრობენ, ჩხერო დაზიდავს სპირტებსა.
თოთია მამასახლისი ბოთლებს დაამტვრევს, ისრევსა.

- 30 ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრსაც გავხკილავ კიდეცა.
სადაც ყინვარზე შავვარდი, გავიარე და ვკიბეცა.

671. სინდიურისძე

არ ეშობიან ღურბელნი მაღლის ჭიუხის წვერსაო.
ჭიუხის კუჭულაზედა სინდიურისძე წვესაო,

- ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებს ბნელსაო.
ჯიკვთა რაი ქნეს შამდგართა, ან იმ ვეფხეს რა იჭერსაო?
5 ჯიკვნი ჩივიან ჭიუხში: „ველარ შეუღით კლდესაო,
ჩვენ გარდასავალს სარტყელში ვეფხვი მწკლიანი წვესაო.“
ჯიკვნი შაშჩივიან ჭიუხთა, ჭიუხნი კალმის წვერსაო.
კალამი დასწერს ქალაღსა, მისცემს არაგვი ქვესაო.
შიბუთ მაუა პასუხი, წყალი შამაყრის პერსაო.
10 კაცს იკლებს სინდიურისძე ნაკოცის ჩამამთვლელსაო,
თექვსმეტ ჯიკვშიით ნარჩევსა, კლდეზეით ჩამომწვდელსაო.

- ამაგ სიმღერის მათქვამი ჯვართ-ქორჯაის თავ წვესაო.
წინ აძლევდიან პატივსა კარგის სიმღერის მთქმელსაო,
ეხლა აძლევენ პატივსა წინ ყანწის გარდამსმელსაო.
15 წინ აწევდიან სტუმარსა, კელს უკიდებდეს კელსაო,
ეხლა ეტყვიან ქალებსა: „წადი, წამაოლ თქვენსაო.“
ამაგის მალექსებელმა უთხარ ფანდურის ყელსაო.

672. ჭოლიკაურს

- ნეტარ, ვინ უნდა ვალექსა? ვის უფრო შაუკდებისა?
ვალექსებ მენადირებებს, შინ რომ აღარა დგებისა.
ჯღუნია კიბალაური ნადირთკე გაცოფდებისა,
თოფით ვერა ხკოც, ჯღუნაო, კელით არ დაიჭერისა.
5 ნიშანში გაუმართები, არ იცი, სად-რა სცდებისა.
ბისნის მალაღზე თოფ გაღის, ბერდენკეები ტყდებისა.
თოფ თითო გამოვარდება, ჯიკვი ორ-ორი კვდებისა.
ზოგ-ზოგა მიდის დაჭრილი, ყვარნის საჭმელად კდებისა.
მაგოდენ სიარულშია ქისტებ სად შამაგხვდებისა,
10 აფიცრისეულ ღურბინდი მაშინ არ გამოდგებისა.
თუ დაგცდა წინა ნასროლი, მემრ სადა-ღ გაგიძვრებისა?
კაცია ფეკით მავალი, განა მკრით გაგიხტებისა?

—
კაც ვინაც იქამს სახელსა, გრანჯამ იცოდა ქებისა.
აბეჩავ, ჭოლიკაურო! ჩაავი ყონდი რქებისა.

673. იღია

3.
ზ. ნაჩივი

იღიამ გამააცხადა: „ყაჩაღად გავვარდებია,“
დათვისლებს შამაუარა, ყველკან შაუკრა გზებია.
„ბაჭყურაი ვარ, – ეძახდა, – ტყვიაში გამავცხვებია,
თუნდა საკმლელაც მადეთ, ამაშიც გამავდგებია.
5 რაკელ ბაჭყურა ვიქნები, რო გაზიდვინათ მკვდრებია!
სახილეთაქე წამავალ, ვალი მაქე ასალეზია.
არ მაძლევენა დრამასა? ისი მაქე გასაგებია.“
ულელ კარ წამაიყარნა, ხატში მიუღის ზღენებია.
საქერეთ-წვერულს დაუკლავ, თუ მოძმედ გამიკლებია.
10 თუ მტერთან გამამადგები, ხატებ არ მინდა სხვებია.
ჩემო ძმობილო იღია, გამომიგზავნე რქებია.
არ მაქვის ყანწის ჭაჭანი, არაყს რო ჩავასხემდია.
დავილოცავ და გადავხკრავ, სადღეგძელო ვთქვა შენია.
დედა ვაცხონე ვაჟისი! ლამაზა დავითვრებია.
15 ან რაად ღუპავ სოფლელთა, ან თვითონ რაზედ ხკვლებია?
რად არ გაამბევ გუთანსა, ცოდოში რაზე ზდგებია?
არა გინდა-რა, დალიენ! არ შავგარჩინეს ქვებია.
ერთ წისქვილ მენაც დამპარეს, ეხლა შიმშილით ვკვლებია.

674. რუსეთ-იაპონიის ომი

მერცხალიშვილის ფანდურსა დასძველებია ლარია,
დაუკრავ, აჟიჟინდება, როგორც ლემადის ქარია.

იანერის ტელეგრამამა გამაიჩინა ძალია.
მუქარა დაუბარებავ იაპონელებს ძალიან.
5 გაიგა ჩვენ კემწიფემა, წელზედ შაიბა კმალაია,
სრუ ფეკზე წამაყენა მთელი რუსეთის ჯარია.
მიდის და მიახლოვდება, ჩექმებს მიხქონდა ჩქამია,
გადადგა ზღვის პირებზედა, ელვენ სიწმინდის ცანია.
გადის და გადის თოფები, ნელ-ნელა ზარბაზანია,
10 სრუ ძირით გადააბრუნეს, მშრალზე გაიღნეს ზღვანია.
იმთვენა წყალიც არ მიდის, რო სისხლის ალაზანია.
ჯერ კიდევ არ გამასულა ჩვენ კავკასიის ჯარია.

- ბევრ-ბევრა ბრუნავს მთიელა, რო ნაველარში ჯარია.
ხანია, კევსურთ შვილებო, რკინა ტანს გეცვას სალია,
15 კმლებ ზუმფარაით დალესეთ, თოფს გამუცვალეთ ტალია,
ცხენთ გადასხედით რემათა, ფეკზე ფოლადი ნალია.
ომშია-დ' შულლში დაკოცა ახალგაზდათა ბრალია,
მაგრემ ბუნება ვაჟისი დუნიათ გადამწვდარია.
გულ მიქადს, ფეკიც მიდგება, კელში შიშველი კმალაია.
20 ჩაკაფათ მკლავის ჯანითა მტრისა რბილი და ძვალაია.
არ ღვეიხართ ბარის ყვითლებსა, ცალკე ქრის მთიელთ ქარია,
არც გინდათ ახლად რჩევაი, გაძლევსთ წინაპართ გვარია.
ომში კი არ გამოვდგები? მეც წამომართვით ფარია.
ფშავლებიც გამოიყოლეთ, აქ თუშნ მოგვივლენ ძმანია.
25 შასწუხდა ჩემი ჯერანი, არ შაირჩინა ნალია.
სიმირგელივ შამობრუნდება, როგორც სახრელში ტარია.
ბევრჯელ კი გადავატარენ მაღალნ ქისტეთის მთანია.
ეხლა ველარა დავდივარ, ყინვრიანნი მქონ გზანია.
წელზედაც ტყუილად მბავ ერისთვისშვილის კმალაია,
30 ზურაბის სიკვდილიდგესა სისხლ არ უნახავ ცვარია.

675. იმპერატორს

- მინდიათ ახლავი ორ, კევსურ ვერა მჯობ ერთია.
დავჯე, ლექსობა დავიწყი, ფანდურ ავილი კელშია.
ქალსა ესთხოვ კემწიფიანთა, ბაბილთ ნია მყავ ელჩია.
5 გამომიგზავნე, ბატონო, თორ ცოლ-შვილობას ვსცდებია.
შენ თუ ქალს მამცემ, ბატონო, ამაშინ გიშველს ღმერთია:
დაგიჭერ კაცის მკვლელებსა, ქურდებს ზედ გადავჯდებია.
შენ თუ ხარ იმპერატორი, ბაბო მეც მყვანდა, ბერდია.
წავიყვან საიქიოსა, ჩამაგსომ იმის გვერდია.
შენ თუ გაქვ მაღაზიები, ორ კოდ მეც მიდგა ცვერცია.
10 მანდ თუ ვერ სცხოვრობ, ბატონო, აქა-ღ წამოლდი ჩვენშია,
ცხენი-ღა შამიკაზმიდი, რახან წავიდა თემშია.
სვილის სამკალა წავიყვან, ნამგალს მოგაწვდი კელშია,
დაგაკრეფიებ თავთვებსა, დაგაძერენ თავვის კვრელშია,
სათიბისაკე წავიყვან, სამს შაურს მოგცემ ღლეშია.
15 შენ იმას არ ხარ შემსწვრალი, სახლში ფურ არცა გზვებია.
საძროხეს გადაგავლევდი, გათხვეფულ გარმოკდებია.

676. მითირი

3.

8. ნაჩივი

- დაგიკარ, ჩემო ფანდურო, გამოთხრილი ხარ ბაღია.
სიკვდილი მითირისაი, ღმერთო, იწყინე, ბრაღია.
შაბოთის ჯორქში დამრჩალმა ცას შემოავლნა თვალნია.
უსაფეროსგან მომკვდარა, ას ვაშკაცისად ბრაღია!
- 5 კმა გატყდა ზენა მითხოსა: „ქვეით დაგვეცნეს ცანია.“
ზე დასტიროდეს მითირსა, ხუთნი ხყვანიან დანია.
შაბოთს ხკრეს ტელიგრამაი, ფოშტამ წაილა ჩქამია.
მეორე დილა გათენდა, თელავს ჩაყარნა კმანია.
მაცეს მიართვეს ამბავი: „აგიდგა ცოლო-ბრაღია.“
- 10 გათენებისად მაცემა ცხენსა დაკვერნა ნალნია.
საჩქარო შემოიარნა გქელნი კახეთის გზანია.
ჩქარა ჩავიდა მითხოსა, ბევრ არ დაღია ხანია.
შაბოთის ჯორქში ჩამოვა, ჩამობუბუნდა კარია.
ჩემის მითირის მომკლაო, ისევ ცოცხალივ ხარია?
- 15 გვერდს ეღვეს ბიძაშვილები, მაგრად უჭირეს მქარია.
ნავთი სასახლეს დაასხეს, ცამდის გაუშვეს აღია.
ტყვერების ტყუბ-ტყუბა თოფები, ჩაჩნელთ თქვეს: „რუსის ჯარია.“
ხუთნ გამოწყვიტნეს ჯალაფნი, გამოუჯარეს კარია.
ძმასა ძმა უნდა ისეთი, მითირს რო მაცე ხყვანია!

677. ბაკათ ბაკა

- შიტუს ზის ბაკათ ბაკაი, დამჭერი ადგილისაო.
ადგა, ჩაიდვა საგძალი, მაზვერვა სწადის მთისაო,
შამახყვა ჭიუხიანსა, ჯიკეების სადენს კლდესაო,
ღვირბინით ჭერა დაიწყა, თვალი შააგდა მზირთაო.
- 5 ჩავა და ჩაეპარების, საყუჩ დახვდების კლდისაო.
მშვილდ-ისრებულად დაღრივა, მასრა ბზედ გადმადისაო.
მემრ ნელა ნახა ბაკამა: დაჭრილი ქვიშას თხრისაო.
ერთი კი იმას ჩაღრივა: „უნცროსიმცა ხარ მკედრისაო!“
რაი-რა ღმერთი გაუწყრა? თვალი შააგდეს მზირთაო.
- 10 ზალბ მისცა ქისტის ლაშქარმა, თავს მტვერი გადასდისაო.
ეეგრ გაიქცა ბაკაი, ნადირ რო დამთხვებისაო,
ამაემართა პირ-აღმა, წვერის პირს შამახყვისაო,
შიტუს მაუვა ღელასა, ნასახელარი ზისაო.

- 15 შაუტყვა სისზორიგეი, დედაი ხკითხავს შვილსაო.
უკადრისია ბაკაი, რას გარმაავლევს პირსაო?
ბარში გეეგა მკითხავსა: „რაით გადაშჩით ჭირსაო?“
ნინო ქმარს გაუჯავრდების: „ნუ გადამივლევ შვილსაო.“
– „დაკოცე სამეშვლოები, დარდ თუ გაქვ შვილებისაო.“

- 20 მელექსეს თუ რას იკითხავთ, ბაბოს ბერდაის შვილსაო,
სალექსოდ გამამიგზავნეთ თითო გილდ ხაზინისაო.

678. ხოლმე და მეთქი

- სალექსოდ, ჯურჯიაულო, გამაგიჩინდეს ზნენია.
დღე-მუდამ ნაჭრევიანო, ღმერთმ გაგაყოლნას დღენია!
მასწირენ შვიდის წლისამა თავის სამშობლოს კლდენია,
ციხენი სიპერდიანნი, არხვატის სიმაგრენია,
5 სახლნი ქვიტკირად ნაგებნი, ეყარნეს არყის ხენია,
სრუ კვამლად არშავიანნი, ყმაწვილნიც ომის მქნელნია,
მკართა სძეს შაეებ რკინები, ჯორცს ჭამენ, სისხლის მსმელნია,
მკარზე ნაქონნი წრიაპნი, ისენიც ნადირთ მტერნია.
მე კი ჩამავე კახეთა, კლდეთ მაგიერა ხენია.
10 აქ სახელ-სირცხვილს რა უნდა? წინიდგე კახის ძენია.
„ხოლმე“ და „მეთქი“ სიტყვანი სათქმელად საკვირელნია.
ზოგს ხფარავ, ზოგსა არ ხფარავ ფართლის პერანგის ძველია.
აქაც მახჯდების დიდ ომი, ეფრემერტებში სწერია.
ეეწ დამალულმ ჩაიცვნას დიაცის ჩოკვის-ძველნია.
15 გარმოგვესივა სომეხი ჩვენ ოფლის წყალში მყრელია.
თავადებ გვეუბნებიან: „თქვენ ადგილებ ხო ჩვენია.“

679. ტყუილით გატენა

- წამავე საზულაოდა, გაბარგული ვარ ხიანი,
ჯერ ვკრიფე მთიბელთ ნათიბი, მემრ ქვიშათ ედგა წკრიალი.
„ჯიკვ დავჭერ, – ხელა დამყვირის, – იყო ცალა-რქა ტიალი.“
არ არის სისხლის წირტაი, არც ქვიშათ უდგას წკრიალი.
5 „ნეტარ, სადი-რა მოკვდების, სად-რა შაშჭამენ ჭიანი?“
ხელამ ტყუილით გამტენა, როგორც სასაგძლე სხლიანი.

680. ფანდური და წისქვილი

ფანდურის კელ ვერ გავიგი, როგორ გეემართებისა.
წისქვილს აგრე გაგიმართებთ, ჭენა-ქუხილ დადგებისა.
გონთ ნამყოფ რო შიგ შავიდას, გაკვირებულ დარჩებისა.
გამასავალს ვერ გაიგებს, საღორისას გაძვრებისა.

681. თრევა ძაღლის კუდივით

გიორგის ვერძებ ჩავხპარე, ავდეგ, მითხოსკედ გავსწიე,
ჩავედი თერეთეგოსა, რაკელ ძვირფასად ვაძლიე.
ფული იმოდენ შავყარე, ხაზინას წამოვეწიე.
სახლან მქონ კორციით სავსენი, სტუმრებ შინისკედ ვაწიე!
5 ეგრ მაითვალეს სტუმრებმა, ვითამ თავისა ვაჭმიე.
რკინის ქვაბმ დუღილს არ გასძლა, რვლისას ძირ გამოვაცვლიე.
რაკლად მაგექექც, გიორგი, ძაღლის კუდივით გათრიე.
ქალაქში სასამართლოსა დუქნის კარებზე დაგჩვიე.
10 აის ვაჟა ვარ, გიორგი, შენ რო უსიკა მაძლიე.
არცა ღნახია, მზიანო, ვაცუნა შამავაქციე.
იმაზედ ყურიც არ გიგდი, სუ წარა-მარა გიქციე.
სვიტი მყავ ადუაკანტი, ზეპე თავზდებად გაძლიე.

682. მეშეშე

ჭინიჭალას მეშეშესა მომივიდა ავდარია.
ბევრა ხეებ ჩამოვყარე ქვიტკირისად ნაჭარია.
ამანდ იყენეს ქალაები, სხავა ოროლ-სამ-სამია.
აგრე მომეხვიენიანა, ჭუჭულას რო ქათამია.
5 დილას ბინდზე დაწოლილმა მზეს ავხედენ, რა ხანია?
ოფლში გავქანულიყავი გაყინული, გამზრალია.
ე ჩალხის ქალ რა ქალია? ქოოდ ძაღლის სასვარია,
კლო მაგასთან არ დავწვები, ვიყო თრიაქ-ნაჭამია.
აბაბაი, რა ქალია აპარეკათ ლელაია!
10 ერთხან ვიწევ მაგასთანა, მაშინ ვიყავ დამთვრალია.
მე კი არა დამაკსონდა ჩანადენი, ნაქნარია.

683. ფიცრობად

- ჭლას წამავე ფიცრობა, საბაგე ფიცარ გავთალე.
მეორე კვირას წამავე, ველარ მავქელე ჭაჭანი.
ეგი დღე ძეგას მამიცდა, ჭლა სულ ფეკ-ძირ დავგალე.
ვინც მაიპარე, ვინც არა, ვაი თუ კარგა დალმალე!
- 5 ჩემდა მაპარვის კვალადა თავისი რად არ გასთალე?
მასულმ ვახარე მამასა: „საბაგე ფიცარ დავხკარგე.“
შეიშალ-გადაილაქა: „თავადაც ცოდვი გასთალე.“
არ სჭარბავ ჩემისთანასა, მეც სხვათა ბევრა შეეჭამე,
მას უკვენ წავედ უკულმა, ნადიროს ვაც რო მავხპარე.

684. არწივ-ჯიკვებს

- თვალებს გაყოლებ, არწიო, ჰაერის მონადირეო,
ლალო, გუნებით მძიმეო, შაკრულო, ტანად მცირეო,
შენთა საზრდოთა ელდაო, ცის კიდელთ მონადირეო,
დახკივლებ მთებსა, დარაჯობ, წვერებზე მოსადილეო.
- 5 ყინვარს კალთაზე ჯიკვები უწევს, ვით დედას ბაღლია.
ასიაძონებს ჭიუხი, როგორც ბულბულებს ბაღია.
დროთ თვლად მნიშვნელად რქათაზე ნაზარდი აქვ და დაღია.
ჯიკო ყინვარში ნაზარდო, მუდამ უვალოდ მტრიანო,
ნიაე გიზიდავს ამბავსა, თავი არ დააზიანო.
- 10 ე შენი ტილიგრამანი ყველაის მკრისკე დიანო.
არხვატის იწრო კეეებო, შეღებილებო სისხლითა.
წინიდგე ძალით ნაჭერო თოფით, კმლითა და ისრითა.
სრუ ჩვენ რაად გვძეს უღელი, გარდაუტანი კისრითა?
ჩვენს ჭირად დაფარულია, როგორც ქვეყანა ნისლითა.

685. ყორნებს

კარგად ვერ სჩადით, ყორნებო, — ტირილ არ იცით მკვდარზედა.
რახან საჭმელად წახვიდათ, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა.

686. ჩიტებს

დასხედით, ჩიტნო ქერანო, ნუ ეთელებით ნართაო!
დაგეტევებათ მინინო, შამოგანარცხებესთ ქვათაო.

687. ძმანი და რძალნი

ფანდური კარგა იძახებს, თუ ძალნი შაუქლებიან.
ძმათა რა გახყრის ცალკ-ცალკე, თუ რძალნი შაუქლებიან?

688. მოკეთებები

ან უნდა ძმასა ძმა ხყვანდეს, ან კაი შვილი მამასა,
ან უნდა ბიძას ძმისწული, — ეგეც მაუქნავს ყანასა.

689. ბევრნი ძმანი

ძმათა დავუნატრი ბევრათა, — მზე ცხრაკნით ამუქლებისა:
ცოლს ვერვინ უტკეცს, დედასა, შინ ვერვინ გადუქლებისა;
ორგული, მტერი, ღუშმანი, წინ ვერვინ დაუხვლებისა.

ბერი კაცი

690.

ბერო, ბერობას ნუ შჩივი, მოკლებას თვალებისასა,
ეცადე ჭკვა-გონებასა, რიგებას თემ-სოფლისასა.
ბედენად ნუ გაუჯავრდიდ თავისასა და სხვისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მემრ გზას სულეთისასა.

691.

შენ ბერო კაცი, წვერ-თეთრო, ალავერდ გინდა შედგომა,
კარგის თქმა, კარგის გონება, სულისად გინდა მიდგომა.

692.

დავბერდი, დავჩაჩანაკდი, წვერი გამიქდა ჭლარა.
შინ ჯალაფთ მოვსძულებიორ, კარულთ უნდიორ აღარა.

693. დარდიან მთვრალი

დავითვერ, ნისლმა დამათვრა აბანოთ ამამდინარმა.
არცა-რა ნისლმა დამათვრა, — ჯავრმა და გულის ყინვარმა.

694. მომცდარ ყანა

იმ დალეულსა ყანასა რად უნდა ჩახედულობა?
წამკა უნდა და წამამკა, ნამგალთა მალესულობა.

695. პატივი მუშას

ბატონო, შენი სასახლე შალგავ ქალაქის ქუჩასა.
შენც კარგად მაგექსენების, პატივი უნდა მუშასა.

696. მამკალნ ქალნი

მზე მივიდა გორის პირსა, ქალნი მარჩეს ყანის პირა.
„ეს ყანა თუ არ მავმკევით, დედა არ მიგვიშობს შინა.“

697. სწორების სიყვარული

სწორებო, თქვენი ნდომითა მთას ფიფქნი გარმავქაშენა,
პირდაპირულნი ქვიშანი სრუ ცრემლით ჩამავხარშენა.

698. შეენება

ცხვარო, გაშეენებს ვაც-ვერძი; ვაც-ვერძო — თავ-რქიანობა.
სახლო, გაშეენებს ჭურჭელი; ჭურჭელო — ყანწიანობა;
ქალო და ზალო — ჭკვა-გონი, ძმა-ზალოში გემნიერობა.

699. ჯალაფობა

ფანდურის დაკვრა ვინ იცი? ფანდურს ხუთთავ თითთ ცვლა უნდა.
აეგრევე ჯალაფობასა ფანდურებულას რთვა უნდა.

700. ტყუებით წამოყვანილი

ჯერ იმას არა მერჩიყვა, არ გავსჩენიყავ დედასა.
ტყუებით წამომიყვანეს, გამომაცილეს ნეთხასა.
აეხლა მეუბნებიან: „ცუდნი ხალხნია ტერლასა.“

701. შენ რადა-ღ?

ცეცხლო, თუ დამწვავ, წესი ას; შენ რადა-ღ, ნელლო შეშაო?
ქალო, თუ დამწყევ, წესი ას; შენ რადა-ღ, ქალის დედაო?
კმალო, თუ გამჭრი, წესი ას; შენ რადა-ღ, კაცთა ენაო?

702. სტუმართ უნდაური დიაცო

თუ მეზობელნი გშურობენ, კარ დილით გაუტივიდი.
სტუმართ უნდაურ დიაცსა სახჩი ნუ შაუტივიდი.

703. აღრე და ნელად

თუ რას აგმტერდეს სოფელი, კარ ჭერხოს შაუტივიდი.
აღრე გააბი გუთანი, წუხრ ნელა გაუტივიდი.

704. გაგონება

აქეთიქითკენ დაეკსენ, აქეთ მამიგლე ყურია.
კაცს მალე გაუგონიდი, თორო იტყვიან: „ყრუვია.“

705. რად მინდოდი?

სოფლის უფროსად მინდოდი, ატანად ძალ-ამბავისა;
მტრის სამუქაროდ მინდოდი შორიელის, განთ ახლოვისა?
მშვილდის საზიდრად მინდოდი, მაგრისა, განთ ამლისა?

წუთისოფელი

706.

ოკერო წუთისოფელო, დაგცადე ათასფერადა.
ქორცო, გასუქე, გალაღე; სულო, გაგიქე მტერადა.
არცა-რა კარგი იმან ქნა, ვინც ოქრო დაღვა კერადა.

707.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
რაც ერთურთს არ გავახარებთ, იმის მეტი რა შეგვჩება?

708. ფიცის კარს

არვიცაი და ვიცაი ფიცის კარს მიუდიანო.
არვიცა შინავ დაბრუნდა, ვიცას აფიცებდიანა.

709. კაი კაცი

რა კარგია კაი კაცი, კარგ საქმეზედ აგებული!
ქვეყანა ხყავ მადრიელი, სწორის გული მოგებული.

710. რკინის ქალმანი

ქალ, ქისტეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
მოგაგონდება ახმეტა, სურვილი დაგლევს ღვინისა.

711. გულის ტკივილი

ციდამ მოვიდა არწივი, ბოლომ მაილო წივილი.
ვაი რა ძნელი ყოფილა უჩენლად გულის ტკივილი?!

712. დილის ნიავს

დალალო, დილის ნიავ, მე შენთვი მიტირნიაო.
– „ჩემდა ქვე რაად სტიროდი, მე შენთვი რა მირგიაო?“

713. კეცსურული ნანა

„ეე, ნანა“ ვეტყოდითო, თვალთა ძილი ესხმოდისო.
მტრელები ულულუნებდის, ანგელოზებ ასწევდისო.

714. წყლის მარსიტი

დაიცა, წყლისა მარსიტო, ვერ მიგაყენო კილოსა!
ღიალა ნუ ასჩქარდები, მე ველი თავის კილოსა.

715. რა სჯობ?

ჯორი სჯობ საქონელშია, – შინ მოვას აკიდებული;
მემრე კარი სჯობ ბუღაი პტყელს მამულს გაკიდებული;
მაგაზედ ქერი მასული თავ-თავზედ გადადებული;
მაგის სამკალად ქალი სჯობ საქმაროდ მამზადებული.

716. ქალისად და ვაჟისად

ქალის საქმარედ ცუდი სჯობ, უკვდავი, უბერებელი,
ვაჟისად კმალი ფოლადი, გამჭრელი, დამჯერებელი.

717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა

გატეხით, გამაგრებითა კმალმა ბედენად არ გაჭრა.
გატეხილისა ვაჟისა კორცი ყვარნებმაც არ ჭამა,
გაუტეხისა ვაჟისა წინ-წინ მკლავები დაჭამა.

718. ქული

ვაჟკაცსა უნდა ეხუროს ცოცხალსა ქული თავზედა.
როცა მაკვდების, გაქრების ბედის მასკვლაფი ცაზედა.

719. კევსური

კევსურაი ორ ძირადა.
იარაღთ ვზიდავ კშირადა.

720. ხეჭეჭა

აღეგ, აღეგ, ხეჭეჭაო,
ხისა გიგდავ ბეჭადაო.

721. მითხოვლის ქალი

არას დაგიდეგს დავითი დაკოცას საქონისასა.
ეხლა მადის ზაფხული, აღვირს ჩაუდებს ნიშასა.

- 5 არა გინდა რა, დავითო, ქალს მაგვერი მითხოვლისასა,
ქიჩილას წამაიხურავს, წითელს ჩაიცომს ნიფხავსა.
ხოლელა მეფიცებოდას: „ხუთს მირჩევ კევსურისასა.“
ხოლელა რასა-ღ მიუდგამს საგერებიან წიწანსა?
ეწავ ვიგებ სურვილსა შვიდის წლის ყმაწვილისასა.

722. ლაშქარშით დაბრუნებული

- 5 შენკე წამაველ, ქალაო, შავღვარდი გველის ჯარსაო.
სუყველამ დაძრა ენაი: „შენფერ სხვას ირჩევს ყმასაო.“
ვთქვი მაშინ გული-გულშია: „რად არ შავებამ კმალსაო?“
ყველასამც ეგრე მაუა, ქალ ვინც დაენდოს ქმარსაო,
5 კოხტასა, გადიდებულსა, წვერ-უხვეველსა ყმასაო!
მავიდა ლაშქარშითა მთვრალი შულამის ხანსაო.
კარზეთ შამამიძრახა: „არ გამიღება კარსაო?“
აედგე, ავანთი სანთელი, დავიცვი ლერწმის ტანსაო,
ჩქარად გაული კარები თვალ-წამი-ერთის ხანსაო,
10 ოქროს მივართვი ჩიკაი: „კნიაზ, დაბძანდი სკამსაო!“
მე საკოცნელად მამინდა, იმან კელი მკრა ყბასაო,
თვისად დაიჯუმჯუმა: „ძაღლო, ჩაღბარდი ძმასაო!“
შავი შავკაზე შავრაი, შავთ შავაწყვიტე გზათაო,
თავ რაიმ შამავიბრუნე, მააგელებდის კმალსაო.
15 დავეჯე, დავიწყე ტირილი: „ნუ მომკლავ ხორას ქალსაო!“
– „არ ვიცი ხორამ-ხურამთა, გაგასრევიებ თავსაო.“
გარდამეალო ყორანო, ჩემთა გაბარებ ბრალთაო:
გარდაეს გადაუძახე შალვას, ივანეს, ძმათაო:
„დასა გიჭრიან, გიკაფვენ, წყალში გიყრიან მკვდარსაო,
20 გააკვრენ ხორაის გულსა, გააქანებენ ზღვასაო.“

723. ქალის წყევლა მეშაირეს

- ხუთშაბათ გათუნებადა მაგრა ჩავიცვამ ჯღანსაო.
მე რო ლექსობას დავიწყებ, არვინ მიჭერთა მქარსაო?
მეორ-მესამე წელია, ვერ უპატრონე თავსაო.
კევსურეთ ამბავ გასულა, გულ უცინებავ სხვათაო.
5 შენ ჩემო მეშაირეო, რას მიგონებდი ჯავრსაო?

ქალმ მალექს, უძმოს დაგაგდებ, ძმათ მიღნატრიდა სხვათაო.
ვაჟმ მალექს, ეეწ იყურე, შენს რაკელს ვიტყვი კასაო!
ნანატრის გაცხადებითა, ამინ სწერიხარ ქვასაო,
მთით გატეხილსა ნაქარსა, იმ ღიდის ფერდის ზეავსაო,
10 ან აიმ ალალებულსა ჩვენის ძირულსა წყალსაო.
გაგიტანს ზღვის ნაპირადა, თევზებ გამახრავს ძვალსაო.
მალლით ჩამავა ყვარნები, წინ-წინ დაგთხრიან თვალსაო.
მამას დაგიგდებ ოკერსა, იკვირაებდან სხვანიო.
ლურჯასა შენდ ნაკურთხევსა მკედარს ურჩევენ სხვასაო.
15 შინ წაგილაღვენ დიაცსა, უკულმ დასჯრიან კარსაო.
გადისწორებენ მამულთა, სამანს გადუღემენ მთათაო.
რო მახკედებ, საიქიოსა უნცროს მექნები ქალსაო.
მსახურად დაგიყენებდი, დაგაზიდვინებ წყალსაო.
მე კი ციხის თავ შავკლები, იქით გისრევ[დი] ქვასაო.
20 ამაგას გამამჩებოდი ამაგის მალექსარსაო.

724. ძილა

მანამდი ვარ, ძილაი ვარ, მუზიკანტას ვაჟერება,
მანამდია ჩემი ყოფა, მანამ ღუშმანთ ვაბევრება.
ბედნიერას გავაჯავრებ, ბეჩავს კარგად ვაყენება.
ხალხის მაგისტანების ძილამ იცის შაფერება.
5 გზაჩი არვის შევეყრები, ცერად არ გადავხენება.
ძილა ლექსობას არ მოშლის, ჭრელის გარმონის ჟრიალსო,
კიდის ყურს სერნაობასა, ჩუსტზე ნალების ძგრიალსო.
უღუმლად გამაძაგებენ, ვერას იტყვიან გზიანსო.
ვინძლივ რა მითხრან პირადა, — რაკელს მომკელვენ ჭკვიანსო!
—
10 ეს ლექსი დაუბარებავ მზის-პირას, ზინზილიანსო.

725. ჩახერგვა

დალოცვილი სთველ მოვიდა, თოლ ჩამოდის ცაშივითა.
გადმოვიღებ ფანდურასა, ლაშთ ავირთხამ შაშვივითა.
სიტყვა წარა-მარა ვიცი შამაი[ი]ს თათივითა.
ხან-და-ხან ქვესურაი ვარ, ხან გავკლები კახივითა.

- 5 ქალო, რახან მამაგონდე, მამედები ნავთივითა.
რახან ერთად შავიყარნეთ, ჩავიხერგნათ დათვივითა.

726. ფიჩხოზაზე

აკუშოს ქვიტკირ ავაგე, ლაფ გაუსვი კირივითა.
„აკუშოში ვერ ვიქნები“, ჩემ ცოლ დარბის ტირილითა.
ილიაში წალდი მჩრავის ქარაშხაის სტვირივითა.
ფიჩხის კონამ ზურგ მამღვერა ჩალანდრების ვირივითა.

727. ფშაურად გადანათლული

- კვირაე დაღამებადა გარდაიკრიფნეს მზენია.
გაბრუნდა ლექსის ბორბალი, აჩქამდა კალმის წვერია,
მარტო აჩქამდა ბაჩლელი, მის ამაკალულ ყელია.
ძაან ვარ შეწუხებული, თქვენ შეგიწუხდასთ მტერია!
5 ნეტავ გველეთში ჩამაგდა! სოფელ რას ჩადის ჩვენია?
შეესწუხდი სოფელელთაკედა, დამცილდა დედის სერია.
ან[ა] ვანოა როგორ ას? მეგობარია ჩემია.
ატეხით ისე გავლადდი, ვითამ სახლ ვნახე შენია.
ვითამ კერაში ეყუდე, კელთ ზინზილანი გჭერია.
10 კერაში ნადგომს ჭურჭელსა მალ-მალედ სტაცა კელია,
წაძრა-წამაძრა ვანომა: „ალარ მიდგასა ბევრია.“
ეუბნებოდა დედაი: „ვანოვან, დაითვერია.“
მუკლებს ზვერევა ვანოი, მაგრად დგას გორგით მგელია.
მომიკითხილით, ვაჟებო, რა ვისად შემიწყენია.
15 მე კი არა ვარ კევსური, იმედ ნუ გაქვისთ ჩემია.
სულ გალაღებულ გექნებათ ჩემ იმედს დამრჩალ მტერია.
ფშაურად გადავინათლე, ფშაურ ავილი კელია.
მამაძაღლებსა ფშავლებსა წესი აქვს რაის ფერია?
ქალებსთან თვითონ დადიან, ეგ რაღა ჩასადენია?
20 მეც იმას მეუბნებიან: „წეს დაიჭირე ჩვენია!
დასწაწლდი ფშავლის გოგოსა, იცოდე, სანატრელია.“
დაღამდას, გადვიკარგები, როგორც ცხვრისაკე მგელია.
მე საქონ არას მაჯავრებს, სხვათ თუ აჯავრებს ჩემია.

- 25 საბძელში ფშავლის გოგოსა ძირს უგავ ჩალის მტკერია.
 მივალ და მივექაღლები, ვითომ სულ არაფერია.
 მეუბნებოდა ქალაი: „ვინ ხარ? ვერა გცნობ, ბნელია.“
 გულ-და-გულ გაეცინება, კმა რა გაიგას ჩემია.
 კარგი ას ფართლის სამოსი, შალი არ ვარგა კმელია.
 მერე საგულე საცმელი, სულ დუგმით შესაყრელია.
 30 ჩაკსნაში არ დასჭირდება ერთ კელს მეორე კელია.
 ასრევ შეყრაში არ უნდა ქევსურულ ნემს-ნაჭერია.
 არვის გეგონასთ მართალი, ტყუილის ნაცრის კვერია.
 მართალს ვერავენ ვერ მათქმევს, ვერც ახსარებას მღღელია.

728. მედიღურს

ქალო, მინდოდი, გინდოდი, თავს ისრევ შენავ სდიდობდი.
 დილას რო კარში გამოვე, შარაზედ ამოხვიდოდი.
 რა გიჭირდ აძრახდომასა, შინ თუ არ შამახვიდოდი?

729. მელანიას

ლექსებს რად არ დამიბარებ, ჩემო დო მელანია?
 შენ ქვე რადა-ღ გეშინია? შენ მამულნი ბევრანია.
 უშიშაი და მერცხალა, ის ვინა თქვა: „ვერანია“?
 ახან ეგენ ერთ-სხვას ახყვან, მოვლენ ტოშის ძვერანია.

730. სალალატოდ

- 5 სადუცეს ეხში ნამყოფი სიცივემ შამაშინაო.
 პური მომშივდა მარკედა, მასპინძელმ შამარცხვინაო.
 ზვიადი წევსა ქალსთანა, სახელად ხქვიან თინაო.
 მიაც კი მგულავ ლალატი, ზვიადს თუ დაეძინაო.
 მქარ-გვერდზე შამაწოლილმა ფეკ ჩავიმძღვალე წინაო.
 თოფ გამივარდა კარზედა, ცხენივით შამაშჭყვილაო.
 ზეთას თვლით ჩამოდიოდა კოკოშიაის გმინვაო.
 არ ვიც, თოფ მოხვდა გულზედა, არ ვიც, ქალმ დაიჭირაო.

731. გულადობა

დაიელნის, დახკრისაო, დახკრის, დაანათისაო;
დაიელნის, დახკრისაო, მე ქვე ვერა მნახისაო;
ბექის ძირში ვეკრიდიდი, ტომრის ძველა მეკრისაო.

732. მოწმავის სკოლა

კვირე დაღამებადა მზე მთა-წვერთ გადასულია.
შენ დედას, ქაჩალ-გორელო, რამ შეგიწუნა გულია?
რამ დაგავიწყა მცოდნეი ფიქრები აქაურია?

- 5 ქვესურეთ მოსწავლებელი მთავრობით წამოსულია.
სწავლა და კარგის გაგება ბრიყვთათვი სანატურია.
სახლი კაზიონ არ დახვდა, ქირა გაილა, ფულია,
მგელაისთანა ისურა დულაბით აგებულია.
- 10 ყოფილა საკადრისაი: ლამ-კირით გალესულია,
შიგაით პოლი, ლამფაი სრუ ხერხით დახერხულია,
გარეთზე ბალკომიანსა მირგელით ფანჯარა ულია.
შიგა ზის მოსწავლებელი, სკამ უდგას დაგებულია,
სანათად ფარნის ლამფაი, ფერ უდგას სასითბულია.
მგელიკა სკოლის პატრონი მწიგნობრად მიღებულია.
ჩასა და სახარინასა აღრიდგეს მიჩვეულია.
- 15 ზაპასში წილ-დებულია, არ აკლავ ბულკის პურია.
ანოყიერებს მსმენელთა კურდღლის მწვადების სულია.
ნინიჩკა მოსწავლებელმა არ იცის მთიელთ რჯულია,
სახლის ანგელოზს აგიყრის, სრუყველას გადასულია,
სრუ მულამ კელ-გაუქსნელი, არც ერთხან განათლულია.
- 20 მგელავ, მეცოდარ გვეგონე, ყოფილხარ დაკელთულია.
რატომ არ ხკითხე მამასა, ჭკვა თუ გაქვ დაფანტულია?

ამაგის მალექსობელი გვარად ვარ არაბულია,
კელჩი მიჭერავ კალამი, მელანში ჩაწებულია,
წინითი მიძე ქალალდი სტრექონზე დაბეჭდულია.

733. სკოლაში

დაურიგეს ყმაწვილებსა ფანქრები და რვეულები.
მოწმავში გამოდიან შინით გამოპარულები.

ბალკომზედა სერნაობენ გამოკლებას ჩვეულები.
მოსწავლებელს გაუკვირდა: „როგორ სწავლენ წყეულები?“

მ) მთიბლური

734. თიბად გასვლა

თიბა გავიდეს [ამა] ჩარგალელნი[ოლო],
ვაიმე [აი] ჩემო[ლო აი] სიბერეო[ლო],
ნეტავინამც მამცნა[ლო აი] მშვილდ-ისარნი[ლო]!

735. ბროლია ცელი

[აი] თიბის სამშაბათსამც მათიბივო
იმ ჩემით ბროლიათ [აი] ცელითა[ოლო]!
თივა გაფიცხდა[ლო ამა] საფარცხველო[ლო]!

736. თიანელი

ბებერო, ნუ დასწყევ [ამა] თიანელსა[ოლო],
ჩვენია [აი] თიანელიო[ოლო].
[აი] ჩვენ კი შეგვინახნა[ოლო]
ცელო, გასჭერი, [აი] ჩემო[ლო] ნალეო[ოლო]!

737. ცელი და ცოლი

ცელი ვლესე და ვერ გავლესე, –
გადალესული ყოფილიყვა.
ცოლი ვწურთე და ვერ გავწურთნე
თავში უწურთნი ყოფილიყვა.

738. მთიბელი მთიბელს

კოჭნი არ დამჭრნა, საძაგელო,
ნალევი დამაფხაებიე.
ქონნი ჩამამცდეს წკმუტუნითაო,
ცელის ნალევის დატუქსვილნიო.

739. ბერდია

აის დრო არ გერჩიყვისაე,
ტანზე იარაღს ისხემდიდი?
„მადე!“ მტერს ეუბნებოდიდი,
„ბერდიაი ორ“, იძახდიდი,
5 შე ლუყო ცისკარაულაო.
მიწამ ქვე რაკელ დაგიჭირა?
ადე! ქვე რასა-ღ უწევხარა?
ცოლოა შენი მანდ წოლაი!

740. ბეჟიტაიშვილი

ნეტავი, კმალო, აგაძრახოო,
ენამც ჩავიდვა პატრონისიი!
აჩაე ბეჟიტაიშვილოო,
გათქმულო ფრანგულ კმალივითაოო!
5 აის დრო არ გერჩიყვისაეე,
საკარის მაღალ რო ომობდიდიოო?

741. გველი

უქმი იძახა დათვიამაა:
„მარიენობა შამავიდაოო.“
დასალეებსა ყმაწვილებსაა
გველი წყალშია მეეყოლაოო.
5 თორმეტის სულის ჯალაფისიიი
ერთ ყმაწვილ დარჩა აკავანსაოო.

742. ქოქომონი

მაგრეს ოკრადა, ცოლის დაოო,
წითელ-ყვითელნი ქოქომონიოო!
მე შენდა გამახედვნაშიაო
ცელი ჩორჩში[ი] გავამტვრიეოო.

743. ირემი საფქავზე

ვაიმე ჩემო სიბერეო!
ირემმ საფქავნი დამიშალნაო.
ნეტავი მამცნა მშვილდ-ისარნიი,
ერთ-ორიმც დამაზინებიაო!
5 ჩემი საფქავთა დამქაქავი
მიწათა დამატყერებივაო!

744. დვირბინი

მთიბელო, ჯვარის სასოესაო
თოფმა ბუჩამა ჩამაგზუვლაო,
დაგაწყვეტივნა კაფიანიი,
5 ნამკრევენი სისხლით დაგასერივნაო.
ნამკრევთ სათავეს დაგჩა ცელიი,
ნამკრევთ ბოლოში სალესველიო.
ფასიორათამც დალლევს ღმერთი!
მისცეს დვირბინი გუროელსაო.
10 მალრანის წვერით გამახენაო,
იცნა მთიბელი სასოესაო.
ბუჩასეულს ქვე რას გვაკეხებთა?
ქირიმის ბარტყი ჩვენიც ნახეთაო.
გუდელას იწვა კლდის ეხშიაა,
გმინსა და გმინსა აყოლებდაო.

745. სისხლიანი წყალი

გუდელას მუშა აირივაო:
წყალი მოვიდა სისხლიანიო.
ბურჟუკურ-უკვენაკოვლებსაო
ვაჟებს ერთუცი უჩეგრიაო.
5 ღორო, ღორი ხარ, ბურჟუკურო,
ღორმა ღორობა არ მოშალეო.
ჯერ სალა-ჯორკა გამამართვიო,

- 10 ეხლად შუა-ცხვირს მეკიდებიო.
არყის ბოჯოლთა დაიმოწმანო,
გიგაის წვერთა ჭალრიანთაო,
რაც რო შენ გექნას ბურჟუურსაო.
არ იჯერებენ ბურჟუურნიო:
„გიგა არ გვინდა კაცებშიგაო, —
ქრთამი შეჭამა აკოვლისაო,
15 ღელი-ძმათაკე მოიწიაო.“

746. შარვანაული

- შარვანაულო შავარდენო,
მუშანი გიხარიან-ლაეო?
უბან მამკალნი ქერ-იფქლზედაო.
წყაროს კარ გიხვევიან-ლაეო?
5 სტუმარს უბღვები ქორულადა,
რბეში ღუმასა ხარშავ-ლაე?
აკო ჩემია აკოვლისი,
ლიფოდა — გორზამაულისი.
შუაში ერთის დღისაია
10 ძაღლისა თლოშიაურისი.
ფხიტუს მალალო, გადამიშვი,
ნისლის კოტორო, გადამრიდე!
ერთხანა-ღ კიდევ გადავხენებ,
ციხენ სად უდგან თანდილასაო.
15 შარვანაული მიდგას წინაო,
თავ უბე ცხენის ტახდაზედაო.
„შენ დრონ წავიდეს, თანგულაო,“
ციხე ატირდა, ციხის კარიო,
ჩარდახნ ზეთა-თვლით ბუთუნებენო:
20 „ერთხელ გვიშველა ხთის ძალამაო, —
ლაშქარი ტბაში ჩაიღუპაო.
შენი ჭირიმე, ტბათანაო,
ლაშქარი ჩაგობრუნებიაო.“

747. არწივის მალალი

არხოტიენებო, გაგიოკრდათ!
 არწივის მალალ სად გიქვიანთ?
 შეილნი ამაგან ჩამიკოცნა:
 სულხანაური-დ' მარტიაი.

748. სულა და კურდღელა
(მამის ტირილი)

შეილნი დავგზავნენ სათიბრადა.
 ახუნო, არცად გინახავა?
 – „შენს შეილებს ახუნს რა უნდოდა?
 ჩარგლის კარს იწვნენ ვეძახედა.
 5 სულას გულზე სჭირს ნაისრალი,
 კურდღელას მკარი მოკვეთილი.“
 – „სულავ, ამაღეგ, მამილასა,
 ირმებმ სრავალი გადაშალესა.“
 10 სულა ძაღლს ეძახს ბარისა,
 ახუნს ირმებსა ჩახყოლია.

749. მშაველი თუ ჩარგალელი?

კითხვა:

ქალო, რომენი გირჩევ ქმარი:
 გირჩევ მშაველი, ჩარგალელი?
 მშაველი გაჭმევს იფქლის პურსა,
 ნადირს მაგიკლავს ჩარგალელი.

პასუხი:

5 ჩარგალს ვეძანი საირმენი
 მამის მამულთა მირჩევნია,
 სადილ-სამხარსა მიმზადებენ
 მებატონესა კაცვიითა.

750. საჩივარი

ქალი დედასა უჩიოდა,
გამადიოდა საჩივარი:
„დედავ, არ მინდა ბაჩანაი,
მინდა გიგაი გიგაური.
5 უბის თავს თიბდა ბაჩანაი,
თიბდა და ვერას ახანებდა,
ცელის ტარზედა ელღვეოდა.“

751. ხოხორი

ლაშარს მშველები ახოხორდა,
გიგა არ სჯერდა თავისასა.
– „გიგავ, დასჯერდი, და გენაცვლოს!
ერთა ხოხორი ცუდი არი.“

752. დროშა

ქავთრის დროშაი არ მოვიდა,
ბურსაჭილ დაგვიანებულა.
ნეტარ, ქავთარსა რა მახკლავდა?
შიბი ცხრა-კეცი ეღვა ყელსა
5 ლაშარის ჯვარის ჩადებულა.

753. რექა

წყალო, რექასა რად გაირევ,
ბურსაჭილურსა მზორიანსა?

754. ახუნი

ახუნმა მამკლა, დამაბერა,
ახუნმა დამაქარიანა,
ჩარგალში თივათ ყენებამა.

755. სასიპის ღელე

ქალმა ჩაცვიტუნ ჯღან-წინდანი
სასიპის ღელეს სიარულსა.
სასიპის ღელეს ჩამოგხედენ,
უდელას გიცან მთიბლებშია.
5 მთიბლებში შენ არ ერეოდი
ლეგ-ლუგეებში ლურჯოსანი.
კმალი წელზეთ არ შაგეკსნა,
ჩაჩქანი თავზე გიელობდა,
10 ორსავ კელს გეკრნეს სამკლავენი,
მთიბლებისა თავს დაჰხვიოდი.

756. ხვეწნა

მთიბელთ თავითა გეხვეწები,
დედაშენისა მანდილითა:
„ნამკრევსა ტოტსა ნუ მამიჭრი,
ნუ დამაბრუნებ ტირილითა.
5 ბალლი ვარ, დამაკლდება გულსა,
შინ ვეღარ მივალ სირცხვილითა.“

757. დათვია

სადილობამდინ დათვიამა
სამი ნამკრევი აიტანა.
სადილობიდგე დათვიამა
კვერსა ნაკლეჩი დაატანა,
5 რო დაცხა, დალბა დათვიაი
უსაპირეო ცელივითა.

758. ცელ-ცუდა და ცოლ-ცუდა

ცელ-ცუდაო და ცოლ-ცუდაო,
მთიბელო ვეღარაისაო.
ცელ-ლამაზო და ცოლ-ლამაზო,
მთიბელჩი ნამკრევე-მშვენიერო.

759. უსაჯურისძე

5 გძელია გორ-კეკელის გორი,
ფიცხელაურო, ვერ შახკლები.
რო შახკდე გორ-კეკელის გორსა,
უსაჯურისძეს ვერ დახვდები.
თუ დახვდი უსაჯურისძესა,
ქალის საქმარედ შახფერდები.

760. სათითიანნი

გძელია გორ-კეკელის გორი,
ფიცხელაურო, ვერ შახკლები.
სათითიანნი მოვლენ ქალნი,
საკელ-გაფხვნილნი გიგაურნი.

761. ამანათი

არა ჭრის ამანათის ცელი,
ამანათობა მასწყენიყო;
აისრე ამანათის ცოლსა,
მაგას დედათა ფერობაი.

762. მირეშა

ქარო, გაგინე, მირეშაო.
შენ გადამიკან უღელანი.

763. მოწმაველ-დათვისელი

დახპარე ჭირი, დედის დაო,
მამასწვერასა მოწმაველსა!
მზეი არ მისცა დათვისელმა,
არცა საფქავი აფენინა.

წყალი არ მისცა დათვისელმა,
წისქვილ არ გააბრუნებინა.
ქაჩეს დაშალნა დათვისელმა, —
მამასწვერაის ნაგებიაო.

764. თოთიაური

ნუ მამკლავთ ბაკურ-ქევის თავსა,
თოთიაური არ გეგონოთ.
თოთიაური მტრიან იყო,
უჯაჭო გზაზე არ ვილოდის.

765. ჯიმჯიმი

ჯიმჯიმი თიბდა საზარელი,
ჯალაფთა გაჯავრებულა.
ცოტინიკაი დავეჩვიე
თიბასა გუდამაყრელჩია.

766. მისრიანი

კარო ირემო, ნუ ჩაივლიო
ჩარგალ მისრიათ კარისასაო,
თორ ისარს დაგკვრენ მისრიანიო
გამოხვეწილსა მშაელისასაო.

767. სკლატის საკელნი

ყანა მკევ, დედის მშვენიერო,
საკელნი არ მკიან სკლატისანიო.
უბნით ბუბაი გამოგხენებსო,
ობლისკალოთა — შარინდაიო.
ქალანი ორნივ კარგანიაო,
ორნივ ქმრებისა მწუნობარნიო.

768. მთიბლების სამღერალო

- გიტირებ, ჩემო მამიდაო,
კუკუმაურო ჯიშიანო,
ჯვარში კელოსანთ ასატეხო,
მთაში მთიბლების სამღერალო,
5 ნამკრევეში საკაფიაო.
მე-ღ' შენ ავჯაბრდათ, სამძიმარო,
იმ კარგსა ვაშკაცებურასაო.
ე გვარი დავაკეხათ გვარსაო.
ჩუჩაყეური ხგავის ქარსაო:
10 უძეს ბინაი ორ-წყალშიგაო,
ტანიის ღელით იქამს ჩქამსაო.
ფხიტუთ მაცნეი გარმოკდებაო,
ოქერ-ქეველი აძლევს ბანსაო.
ვამზადებ თინიბექაურსაო,
15 მა წყალს-იქითლის საქმარესაო.

თ) დამატებანი¹

769. ღარაქიშიძე

- ღარაქიშიძე წაუდგა, ერეკლეს ეუბნებისა:
„დაშინებულხარ, ბატონო. მაგ შიშით რა იქნებისა?
თამაშას ვიქამ კმლისასა, მტერ მაგით შაძვირდებისა“.
სიცილს დაიწყებს ერეკლე, არცა რა შამასწყრებისა:
5 „კარგივ [კარგივ], იყოსავ კევსურნო, [თოფივ] წინ-წინ ჩემ გავარდებისავ“.
გავარდისავ ერეკლის თოფი, კევსურებ გადმოხყვებისავ.
კმლით სციან კევსურთ შვილებმა, სისხლის გუბ-გუბი დგებისა.

770. ხოროშნელი ტყვე

შინახიდით უფროსი ხოროშნელ თათრის ტყვევითა.
თორ წაეა, გაიპარება დღეს გუშინდელსა დღევითა.

¹ შეგდგომი ლექსები (№№ 769-788), როგორც დამოუკიდებელი ტექსტები, გადმოტანილია დამატებითი კომენტარებიდან ა. შანიძისეული ნუმერაციით [რედ.].

771. თესლი

თესლი თქვენი სჯობ, არწივნო, ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად;
დაგიჭერიათ კოკობი, ბატონთან მიგყავსთ ჩვენებად;
რღილი გიბოძათ ბატონმა, ყელზედ ჩაგიღვათ ჟღერებად.

772. ვეფხვნი და ლომნი

მამასა შენს(ა) ხყვანდიან ვეფხვნი და ლომნი ნადირად.
იმისი შვილი შენა ხარ, ირმებს მოიყვან წადინად.
მოეწეოდი, მოხკლავდი, რა მალე უზამ, ადვილად!

773. ლული

რად არ იმღერი, შავ ლულო, სვეი გაკლავ[ის] თუ ქერია?
— არც სვეი მაკლავ[ის], არც ქერი, უღუდილ ვიყვი[დი], თხელია.

774. კარგნი გასაჭირჩი

თქვენი ჭირიმეთ პირჩია! კარგნი ხართ გასაჭირჩია.
ბუღობენ ქორ-შავარდენნი თქვენის თვალ-წარბის ჩდილჩია.

775. მკარ-გძლივ

ლომნი ხართ, აკოელებო, — მკარ-გრძლივ მაიქნევთ კმალსაო.
ურჯულოს დოლბანდიანსა თქვენავ შაუქცევთ ძალსაო.
თბე-წვრილს დაღლაღვით ისარსა, დააყოლებდით შხამსაო.
ფართალსა დააყრევენებთ, კევსურს უსწორებთ გზასაო.

776. ტირილი და გვლევნა

ტირილითა და გვლევნითა მტერნი არ შაგვინანებენ.
ჩვენ(ნ) გაიგებენ დუშმანნი, მუქარას დაგვიბარებენ.
რა გზაში შამოგვეყარნა(ნ), კმლით გვცემენ, არც დაგვინანებენ.

777. ქისტების მზირი კაკმატში

- კაკმატის პირდაპირ მზირი სხავ, ქალმა მავხკიდე თვალთა.
შინ არ ას კაკმატელები, ქალ მაგით წუხად ვარია.
ბევრა ქისტ მაკლეს ვაუებმა, დაანათვლინენს მთანია.
ბევრას ქისტს შამაეწივნეს, არ დაანებნეს გზანია.
- 5 თოფს უთხრეს ბერთა კევსურთა: „სვი სისხლი, კვნიტე ძვალთა“.

ამაგ ლექსაის მათქვამი მეც თვალ-ცრემლიან ვარია, —
მკვდარ-ძალთა დილღვლის შეილებმა მეც დამიკოცნეს ძმანია.

778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე

- დაუნატრი დაბადება(სა) თუშ წოვათ როსტომისასა.
ჩაივლის ღურანტისასა, ცხვარს ჩახკვლევს ქისტებისასა.
კოხიო(ს) შინ წამოლაღავს, მუკლ(ს) შაიბამდა მგლისასა.
კოხიო მალე მიუვა, შუქს მიიყოლებს მზისასა.
- 5 უკენ ჯარს მიიყოლებდა ნარჩევის თუშებისასა.
შაიბნეს ლეკნი და თუშნი დილა ამავს მზისასა.
ომ იქნა შუადლის დროს(ა), ჩამოტეხნას ღვაგ ცისასა.
ლეკნი ივლევენ სანგალსა გოჩუს ნაკოცის მკვდრისასა,
შუბის ტრით ზომენ ნაფრენსა დილაზედ ანთაისასა.
- 10 გახკვირან თუშის შეილები გაჭრას თავბერის კმლისასა:
კაცს ორად აგლეჯიებდა, წვერი გამო(ხ)კრის მიწასა.
შალვა პეტრესძე მზეს ფიცავს თავის კბილაის კმლისასა:
„გამიჭირდება, გამიჭრის, ჯავრს არ მაჭმევდა მტრისასა“.
მიუვა მახარობელი ნებიერაის მიქასა:
- 15 „ჭვრიტ მოვა ნასახელარი, ხანსა ქვე გყვანდა ცდისასა.
სამის მარჯვენა მო(ხ)ქონდა, კუთხ(ს) დაუკართ ქვისასა.
ჭვრიტ(ი) იმასავ ჩიოდა: არ-გაჭრას ფრანგულისასა!
სხვაი უყიდე, მამაო, ფარას გაუცვლი ცხვრისასა“.
ბევრ თუშ მოვ ნაჭრევიანი, ბევრ მააწითებს ქვიშასა.
- 20 ნარჩომ(ნ) შამოკლეს მთაზედა, „მოვშით“, მადლს ლოცვენ ღვთისასა.

ამაგ სიმღერის მოთქვამი სწორნი ქედს ისხდეს მთისასა.
აიქამც გტანებიყავი(თ), დენას გიშველდი(თ) ცხვრისასა.

თორ თქვენთან ვერას გავსძლებდით ზიდნასა ბარგ-ბაზდისასა.
კიდევ სა გაგაგონებდით: [„ძაღლებო,] კელთ მოგცემთ თქვენის ჭკვისასა“.

779. წყლიან აკოფში

ყური დაუგდით, ვაჟებო, სიმართლით ნაუბარია.
სუყველა იბძვის, ერთუც(ი)ს რაის-რა შენათვალთ.
ქვეყანა გადატრიალდა, გამაიცვალა ჟამია.
დამნანდნენ ბრძოლის ველზედა ომში მილლი(ლ)ნი ყმანია,
5 სიცხე-სიცივის დაწულნი, არ აქვ სახლი და კარია.
წყლიანს აკოფში დგომითა ყველას გაშ(ჩ)ინდეს ქარნია.
სუყველა შამავიარეთ მელანქარი და ჭარია,
გავედით ავსტრიაშია, ნემცებს მოვაველეთ თვალთა.
სამოც-ფუთიანს გვესვრიან, იჩ(ქ)ვიფებიან ზღვანთა.
10 მინდორ დაიწყებს კანკალსა, ჰაერზე მია(ქ)ვ ჩქამთა.
გაბრუნდენ გერმანელები, მიხყვება რუსის ჯართა.

ოცდაცხრა თიბათვეია, საწყინო მეტყვის მკარია.
სტანისლავს დაუახლოვდით, მუკლებში ჩადგა ქარია.
გეოი ამილახვარი ჩვენ' პოლკის კამანდარია.
15 წინ მიგვიძღვების ლომივით გულ-მძიმე, ომში ჩქარია.
ჯერ გვიკამანდრა ზალპები, მერე პიკი და კმალთა.
დალისტნის პოლკის ვაჟებსა ერთმანეცზე აქვს თვალთა.
წინ ჩასვლა იმას უხარის, ლურჯა ვისაც ზყავ მძლავრთა.
დახქოლა ცხენოსან ჯარმა, დაიძრა მთა და ბართა.
20 სრუ მტვრად აქციეს მინდვრები, როგორც ნისლიან მთანთა.
ლეგად ჩაცმულე მ(ქ)ედრები, იარაღნთა საღნთა.
ჩავიდენ შაუპოვრადა, კუწევდეს როგორც მხალთა.
არც თავის ზარალს ნანობენ, გინდა არ დარჩეს სამთა.
მე კი თავის თავ დავსწყევლე, ყველაზე ცოდო-ბრალთა.
25 არა მყავ თავის მკრისაი, ქართულად მაუბართა.
ვინ მაქცივს ყურადღებასა? მგლებში რას იქამს ცხვართა?
მაშინ ვინატრენ მთიელნი, გმირულად მეომარნთა:
„გვერდზედამც ჩამამიყენა ფშაველ-ქევსურნი ძმანთა!
ანა და თუშიშვილები, ლაშქართად წინამძღვართა!“

- 30 იმოდნად არვინ გამითელის, რაც რო დამადგა ძალია.
ცხენმ მილალატა ოკერმა, დაწყდა აღვირის ტარია.
აკოფზე გადამიფრინდა, ცხრანი გარმამაყ(ვ)ნენ სხვანია.
გამიტყდნენ ამხანიგები, დაყარეს საომარია.
„ძაღლებო, ტყვეში ნუ წახვალთ, ღღეს გამარჯვების ხანია.
- 35 ქულ რად გინდოდათ თავზედა? თმიან გაჯობებსთ ქალია.
მე ბლოელ გიგაური ვარ, მარტუა მეომარია.
მოვკედები, ტყვედ კი არ წავალ, რომ არ შამირცხვეს გვარია“.
გაქრას შენ' გამკეთებელი! რა ღროს გამიტყდა კმალია?!
- 40 დამოკლდა, შტიკთან ვერ სწვდება, აღარც მკლავებში ჯანია.
აღარც მაქვ ცხენის იმედი, სრუ მირგვლი(ვ) ნაშტიკარია.
წითელ ქაფს ისრევს პირითა, სისხლით გამებნეს თვალ(ნ)ია.
შუაზე მომწყვდელი ვარ, ბეწვ წყდება, ისეთ ხანია.
მიშველეს პულიმეტითა, მიფანტ-მოფანტეს ჯარია,
გზა გაქსნეს, კვალზე მი(ვ)ხყვები, საცა ჩვენ' ცხენოსანია.
- 45 ამხანიგების ნაბძოლსა შამავაყოლე თვალთა.
რა ლამაზ სანახავია ცხენოსანთ დანაკვალთა,
ერთუცში დარეულები როგორც ბატკანი, ცხვარია!
სისხლში მოსვრილებ მკედრები, წითლა შაღებელ კმაღნია.
ჩაღეწილ-ჩაკუწილია იარაღი და ტანია.
- 50 სქდება ბომბი და ყუმბარა, პირზე ეხვევა ალია.
ბევრი წევს, ველარ ადგება, საშინელ ცოდო-ბრალია!
ტიროდა ამილახვარი: „გამინახვერეს ჯარია“.
დაუწყკით ფურგუნებზედა ხუთასი ცხენოსანია.
-
- 55 ცოდო თ(ქ)ვენ გედოსთ, მეფენო, სრუ დაღუპენით ჯარია.
ღალატობს გიანარლები, გაყიდეს მიწა-წყალია,
თაოდ ჯიბაებს ივსებენ. გლეხებო, თქვენი ბრალია!
ძმისწულიც ომში მამიკლეს, არა გვემართა ვალია.
მე ხო მშიერა დავდივარ. რას მიშველს ჯვარ-მენდალია?
შინ მივალ დახიჩაული, საქონ არა მყავ, ცხვარია.
- 60 პენცია არ გაიმეტეს, ტემლაკ მაჩუქეს, კმალია.
„რა მაიტანე სახელით? — გამიცინებენ სხვანია, —
ბაღლივით მოსატყუები, ტემლაკი, ჯვარ-მენდალია“.
უყურებ ცალე კედლებსა, პურ ვის მოვ(ს)თხოვო, წყალია?

780. მომარკება

— მამა გოგოთურო, ბადა მამყავ ხახაბოელი.
სანახავი გყავს, ქალი მოუკვდა.

— გაგა?

— გაგა კი არა ბადა, ბადა ხახაბოელი.

5 სანახავი გყავს, ქალი მოუკვდა.
წამეყუდა მოხუცი, ეგრე უთოთოდა ცხოველი,
წამაკუზული წელჩია, ვით დანაკარგის მპოველი.

გოგ.: ბრალია შენი, ბადაო, რომ გული გიწუხდებოდა!
ჩემ-კვალი სიტყვას გეტყოდას, მემრ მზეზე იარებოდა!

10 ჩემ-კვალის კაცის პასუხი შენ არც კი გეკადრებოდა:
ქვესურეთ ქვეისბერ იყავ, თასი, დროში გცდებოდა.

ბადა.: სიცოცხლე თქვენ-კვალისა! სიკვდილი ჩვენი ღზინია, —
სიკვდილით მაინც აგვცდების შიმშილ-წყურილი, ჭირია.

15 ცოცხალნიც თქვენგან ვიყვენით, მოკვდებით — თქვენივე ჭირია.
ჩვენ მაგის ღირსნიც არა ვართ, რომ იტყვის თქვენი პირია.

გოგ.: მა შენ რას შჩადი, ბადაო? ხომ არ მოგაკლდა თვალებსა?
ცივივი ხომ არ იხუთები? ან ხომ არა ღგრძნობ ქარებსა?

ბადა.: [ეე.] უწინდელი დრო სხვა იყო, — ის იყო ხალხთა მტკიცება.
რამთვენსაც დროი წავიდო, ხალხთა ქნეს გარდაჯიშება.

20 დასტოეს იარაღები, მტერთა აღარ აქვ შიშება.

აიმ ციხესა გახენე, უწინ რომ ხალხი ხკოცია.

პატარა შუკუნები აქვ, ისრების შესატყორცნია.

ამაგის გაკეთებაში ძროხა წასულას ოცია.

სრუ მუდამ სადილ-სადილად ერბო ყოფილა, კორცია.

781. ძმანი სულეთში

მე რო ძმანი მყვან სულეთს სამზეოს დასაფიცარნი,

ნეტავენ, ჩემო დედაო, ბეჭნ მანახვინა ძმისანი!

ქვე დაიჭურდა ქვიშია? ქვე დაშლიდესა მიწანი?

დავხვიენ მანდლის პირშია თმანი უნცროსის ძმისანი.

- 5 გზანი მასწავლენ, დედაო, გზანი (ი) სულეთისანი.
ნეტავინ დამაღებინა კარნი სულეთის მკრისანი!
ნეტავინ კიდევ მენახნეს თვალნი უფროსის ძმისანი!

782. თიანეთის მაზრის უფროსს

- კნიაზო ყარალაშვილო, ჩამოგიარე კარზედა.
ჩემ მოიქსენე პასუხი, ქუდი თუ გხურავ თავზედა.
თქვენ კელით მონათლული ვარ, რატომ გამცვალე სხვაზედა?
სტრაჟნიკებ რატომ და(ლ)გზავნე აკოს ჩემს მუქარაზედა?
5 ნეტამც ღმერთ(ს) გა(ლ)მარჯვებიყო, მე შევხვედრიყავ გზაზედა!
დავაყრიებდი ჩინებსა, აპელანტრებსა მკარზედა.
იქიდან გაქცეულები ნიფხვებს დაღრეცხდეს წყალზედა.
ქვესურეთ ნულარ დამეძებ, – გავალ ლეკეთის მთაზედა,
ქართველს კი არას წაუქდენ, ფიცს მოგცემ აიმაზედა.

783. ხინკლები ტყავზე

მიმდინრებსა მგზავრებსა ტყავზე დაუწყოვ ხინკლები.
სამივე ყანწი ზედ ედგა, წვერითა ჩანაჩხვლიტები.
გარდაიფურთხის მოხუცი, თასჩიავ ჩადის წკინკლები.
კელჩი უჭურავ ყანწები, არაყი ტიკჭორებჩია.
სჩანს, რომ ეგენიც მიდიან კისტანჩი დედის ძმებჩია.

784. დახასიათებანი

- გვერდზე გაუცურებავის ქულა ყაზახურაიო.
უშიშათა გიორგი[ი] რაქე სვლიპი კურაიო!
ერთხან ჭამას არა ხკმაობს ჭედილაის დუმაიო.
გუდანელა ხორხლიაი ჩემი მტერიმ ნურაიო!
5 სადიდებელს არ გაუტევს, ჭურჭლის ძირში თუ რაიო,
სულ-უქცევრად გარდაუსომ ბელლის-კრულა სურაიო.
დაუბერა საბერველსა, მოუგლიჯა ქურაიო.
მჭედელთ გაგამ აიკიდა ჩალხიის ბინაიო,
საძაუგოდ წამაილა, არ მასთხოვა ქირაიო.

- 10 კობიოთა ყუდიამა ანდრეზ იცის წინაიო.
 იასაულ მიხიელი რაკელ აბრაცუნაიო!
 სკლატის ჩოკის ჩაცმა იცის, გვერდზე ქულის ხურვაიო.
 ბურდიულთა ბაბუაი ქოლ ცალე გულაიო,
 ჩემსამ მტერს შემოეყრების ორ-სამ გადასმულაიო!
- 15 ნებიერთა გიორგიმა ბევრ შაჭამა დუმაიო.
 ქორიათა ბერდიკაი ნიფხაე-ჩაჩოჩვილაიო.
 ამაგის შვილ ბერდიკაი რაკელ ჩამოსხმულაიო!
 ჭრელა აბაბუქნელაი ბათხა ბატატურაიო.
 . . . ბუბიკაი რაკელ სატოშურაიო!
- 20 ზენ-უბნელთა ოდინაი, ძუნძულთ უჯმაჯურაია,
 მთის ჯვრის ტყეში არ გაუშო, ყუნჭურეებ თუ რაია.
 ხომიზურთა კუკუაი ციხის შამომბრუნავია.
 ძუნძულთაი ბაბუაი კოჭა-ლარადულაია.
 ახლა ნაცვლად დააყენეს, მერდალ-ჩამომბულაია.
- 25 ალიათა ქორიკაი ჯვარჩი ბატატურაია,
 სადიდებელს არ გაუშობს, ჭურჭლის ძირჩი თუ რაია.
 ვაჟიათა გიგიაი ყველას გარდასულაია.
 სისკარათ იონეური მორწუხთ გამომბულაია.
 კაგათაი ჩაჩაური პეტრეს გამომბულაია.
- 30 ბერდედიათ უშიშაი ლოკნა-ერაწუნაია.
 გიორგათა ბადიაი დაზგა-შალაშინაია.

785. მოჯაბრეებს

- ხუთშაბათ გათენებადა ღურბელი აიშალაო.
 დაჩუმდა ჩემი გარმონი, თითებშიგ მაიშალაო.
 დაუტყდა დრუჟინეები, თითები ჩაიშალაო,
 ჩემები მოჯაბრეები სულ ერთად შაიყარაო.
- 5 ჩემ სიკახპავე ასტეხეს, ყურობ ხარ, მის(მ)ა ჭკ(ვ)ამაო.
 ჩემდა აუგის მათქმელი ზამთრის დაგლია ზვაემაო!
 გაზაფხულ – ალალებულ(მ)ა ერთად შაყრილმა წყალმაო!
 შენის თავ-ტვინის ნათოსი გვერდზე ჩაიცხა ქვამაო!
 ქალ თუ ხარ, თმბათმც დაიჭრი, გაგატიალა ძმამაო!
- 10 თქვენ სიკახპავე(მ) მალრია, არა მალრია სხვამაო,
 ქალების ფასით ყიდულმა, ცოლების ელჩობამაო.

- წინავე სწორ-ფერში უდგომო, აღარ გიკდების, არაო.
თავის ლოგინში დაეგდი, ორიდგეს სამის მამაო.
ქალაქში წასულ(ს) ამბობენ, რაი-რა მაიტანაო?
15 ქვე თუ ეგონა მელაი, საჩვევან დაუყარაო?
აყვავდეს ვარდნი, იანი, ბექ-ბუქიანში მყრალაო.
ჩემის ძმობილის გაწირვა გა(გ)ხარდომია, ქალაო.
ახლა შენ(დ) დამინებებავ, მე კი კელ ამიტანაო.

ამაგის მალექსებელი ფერკისულაზე ვთვალაო.
არა ვარ მარტუკუაი, - ანგელოზები მტანაო.

786. ბეწინას

დაგიბარა იოსებმა, შენ ბალიათ ბეწინაო:
შენის ცოლის გაქურდება მე ძალიან მეწყინაო.
თუ დედაკაც გიქურდობდა, უნდა გეთქვა ჩემთვინაო.
ქურდ-ბოზების გამწურთნაებს აქ ეძინა ჩემ წინაო.

787. არაყიანი ქინთი

- კაფია გამოგილალე, ზენა-მკრელო გიგიაო.
თქვენს ქალ-ზალში ვიცინდრიკე თქვენის სოფლის ძირჩიაო.
ის შეილს მოხპარე არაყიან ქინთიაო.
თვითან ბარგჩი დაიძალე, ველარ გადმასჩინდიაო.
5 კიდევ მოგიბარულეზღი, ხათრი შენის დისიაო.
შენს დაიას ჩავეტოლე ნაწქარივით პირჩიაო.

788. აბაბაი რო!

აპარეკაის ლელაი მე არ მაძლევსა ძილოსა?
აბაბაი რო მინდოდა! ვინ მომცემს სასაცილოსა?
კორკოტასავით დავაყრი, მივღგვრი ტირილის კილოსა.
ამანდით წამოვიყვანდი, გამავაცილებ(დ) ინოსა.
სუყველყან დავაბრუნებდი, საც ვნახავ(დ) თხილის გრილოთა.

შენიშვნები და
კომენტაჟები

1. ერისთობა ქვესურეთში

დაბეჭდილია *სის მიხედვით* (ივერია, 1888, №238). — არის ორი ვერსია ვარიანტებისა: ხვესურულ-ფშაური და მოხეურ-მთიულურ-გუდამაყრული. ძირითადი განსხვავება მათ შორის ის არის, თუ როგორი მიმდევრობით იკითხება ერისთობა და ქვეითობა მეორე-მეორე ნახევარში: ჯერ ერისთობა და მერმე ქვეითობა, თუ პირუკუ. *ს* ეკუთვნის პირველს ვერსიას. მისი ვარიანტებია: Rფ 97v (ორი: ¹ და ²) და ჭონქ.

1 ქვესურეთშია] ქვესურეთია Rფ¹, ჭონქ., იმერეთია Rფ²; ზურაბო] ბატონო Rფ, ძმობილო ჭონქ.; ვერ იქამ] ვერ იზამ Rფ, ჭონქ.; 2 ვერ შესძლებ] ვერ შასძლებ Rფ, ჭონქ.

ბ.

მთიულეთია, ბატონო, ვერ გააძლებ ქვეითობასო;
გაგიწვრილდება კისერი, ვერ იქამ ერისთობასო.

(Sh გუდ., გაგონილი ბუჭკია ჩოხელისაგან
ს. თოთიაურთ-კარში 20. 6. 1913).

ამისი ვარიანტებია: კალმის-წვერას ჩანაწერი (ივერია, 1902, №124), M („მთიულეთი“, ტფილ. 1930, გვ. 30, რომელიც უცვლელად გადმობეჭდილი უნდა იყოს კალმის-წვერადან) და Sh მოხ. იმავე კალმის-წვერასაგან (= ა. კობაიძისაგან) გაგონილი 31. 7. 913 ს. სიონში. განსხვავებანი:

1 ვერ გააძლებ] ვერ შასძლებ Sh მოხ., ვერ იზამთ კალმ.-წვ., M; 2 გაგიწვრილდება] დაგიწვრილდებათ კალმ.-წვ., M.

ამგვარად, ზურაბი მართოდენ ერთს (U) ვარიანტშია მოხსენებული, ამიტომ ძნელია იმისი მტკიცება, რომ ეს ლექსი მართლაც ზურაბზე იყოს პირველად ნათქვამი. როგორც ბუჭკია ჩოხელმა ამიხსნა, ლექსი მიმართულია მთიულეთის მოხელისადმიო, რომელიც ბარში („ქვეითობას“) ვერ გასძლებდა და ვერ შესძლებდა იქ ერისთობას, რაკი თავიდანვე მთიულეთში იქნებოდა დაჩეუულიო, მაგრამ ასეთი გაგება უთუოდ მცდარია. ქვეითობა აქ უთუოდ ფეხით სიარულს ნიშნავს და არა ბარში ცხოვრებას. კალმის-წვერა (ა. კობაიძე) კი აღნიშნავს (და ამას Mც იმეორებს), რომ ლექსი მიეწერება ჯიმშერ ერისთავს († 1756), რომელიც დამარცხებულა მთიულ-მოხევეებთან ბრძოლაში. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.].

2. ზურაბის გალაშქრება კეკსურეთზე

ხეკსურთა გადმოცემის თანახმად, „ზურაბს რატიშვილს სამჯერ დაულაშქრავ კეკსურეთი მეშვიდ-მეშვიდეს წელს და ვერ გაუტეხავ კეკსურეთი“ (Bc). რა წლებში ხდებოდა ეს ლაშქრობანი, არ ვიცით. არც ის ვიცით, თუ რამდენად მართალია, რომ ინტერვალი ომებს შორის შვიდ-შვიდი წელი იყო. ცხადი კია, რომ ხეკსურების აწი-ოკება ზურაბის მიერ რამოდენიმეჯერ მომხდარა 1620 წლის ახლო (ზურაბის მოკვლა სიმამრის მიერ, რომელზედაც მოგვითხობს „სიმღერე“ №20, 1629 წელს მოხდაო¹).

ა.

ეს ვარიანტი მოყვანილია ლულელის მინდიის ქისტაურის ნაამბობის მიხედვით (ჩაწერილია Sh 11. 8. 1913. თვალის მიწვევის კეობაში). ვარიანტები იმავე მოამბისა: 12 საკამატვილოს წამოდგეს] წამოდგეს კამატვილოსა; 16 ვინ იჯე ღორღ-ლოვანასა] ღორღლოვანასა ვინ იჯე; 21 ქცეულანო] ქცეულ გზანო; 22 გადმოღვა] მოგდევა.

ბ.

აჭეს ატირდეს დედანი, აჭეს ჩაბაკის ქალიო.

ჩაბაკის ივანეური ბანზე გაბრუნდა კარიო:

„ახლოს მადეთ, მისრულნო, შორს არ მაქვ ყოლის ჯანო.

ერთი მეც მამაქნევეთ, ბებერმ გავლესე კმალიო.“

5 შამოქდა ბაცის კიდურ, გაანახევრა კარიო.

ბირნელის დელეს გავარდა, ეფხს გახყო ნაკანჭარიო.

(ეს ნაწყვეტები მოიგონა ერთმა ლიქოკელმა კეკსურმა 1930 წლის ზაფხულში ჩემთან ტფილისში ქუჩაზე შეხვედრისას).

გ.

ღუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარია.

არ ეყენეს შესასმელადა ბაზალერთული ტბანიო,

ცხენთა საძოვრად არ ეყენეს თრიალეთურნი მთანიო.

არაგვზე შამადიოდა, არ ერგებიან გზანიო,

5 კეკსურეთისკე ლამინობს სრუ არგნიანი ჯარიო.

ქვეითნი დადგეს დულის თავ, ნაკარვეს ცხენიანიო.

¹ ქართლის ცხოვრება, II (ჩუბინაშვილის გამოცემა, ს. პეტერბ., 1854, გვ. 120).

ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცნი ფარიანნიო.
სამოცსა ფარიანჩია სამთა ძლივ შაგვეყა კმალიო.
ზენ-უბნით ჩამეემართნეს ქიჩბარაულნი ძმანიო.

- 10 ბაცეს მიუვლენ სუმბატას: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
— „შინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გეტანიან სხვანიო,
ბევრი გოქე ტყვია-წამალი, კოდებით გვიდგას წყალიო,
ბევრაი გვაქვის ისარი, თითოი ჯორის ცალიაო.
ვადაქვილოს გორ ციხესა არ დამიგლიჯნავ ქვანიო.
- 15 ქალნი დარანჩი ჩაყარენ: შუქო, თამარო დანიო.“
წამადგეს კამატულოსა ძიბლაის ძენი რვანიო,
კვათეს ჩაყარეს ისარნი, დილას რო ცამა ნამიო,
კიდეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმახე წყალიო.
ვინ იჯე ღორღლოვანჩია? მამა წაგიწყმდა, გვარიო!
- 20 ჩაგუბებულთა ლაშქართა ვინ გაგვისწავლენ გზანიო?
გუდელას დაჯდა ბატონი, შამაიხვივა ჯარიო.
დააკლდეს სათვალავჩია სამოცნი მეომარიო.
კიდევ სა ჩანათდებიან ქევსურთ შიშველა კმალნიო.
კიდევ სა ჩაწითდებიან კეოს ძირ ქცეულანიო.

(Sh. მიაბო ბ ა ბ უ ა მგელიკას ძე ქ ე თ ე ლ ა უ რ მ ა
1911 წ. ზაფხულში).

დ.

- ღუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ სწედების წვიმის ცვარია,
არ ეყვნან შესასმელადა ბაზალეთურნი ტბანია,
ცხენთა საძოვრად არ ეყვნან თრიალეთურნი მთანია.
არაგეზე შამადიოდეს, არ ერგებიან გზანია.
- 5 ღულის თავ დადგა ქვეითი, ნაკარევ ცხენოსანია,
ლიქოკის ღელეს გადადის თა-უჩინარი ჯარია,
ბაცეს სუმბატას მიუდგეს: „სუმბატავ, შინა ხარია?“
— „შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გეტანიან სხვანია,
ბევრა დავხვეწეთ ისარი, კოდებით გვიდგას წყალია,
- 10 ქალნი დარანში ჩაყარენ: შუქო, თამარა დანია.
ლაშქარო ზურაბისაო, არ მაუქელა კარია!“
წამადგეს კამატულოსა კიბლაისძენი რვანია,
კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამია,
კიბეს დაწურეს ლაშქარი, რო საკალმახე წყალია.

- 15 ჩაბაკის იონეური ბანზე გაბრუნდა კარია:
„ახლოს მადეით, მიგრულნო, ბებერმ გავლესე კმალია,
ერთ მიაც მამაქნევიეთ! მკლავთ აღარ მაქვა ჯანია?“
ვინ იჯედ ღორღლოვანასა? მამა წაგიწყმდას მკვდარია!
ჩაგუბებულსა ლაშქარსა შენ ჩაასწავლენ გზანია,
- 20 თორ კიდევ ჩაწითდებოდეს კეოს-ძირულნი წყალნია.
გუდელას დაჯდა ზურაბი, ატირდა, როგორც ქალია:
„რად ვიყავ აგეთ უკლოი, რო მიზარალდეს ყმანია?
მსახურთა სათვალავშია სამოცს შახქსნიოს კმალია.“

(G, 234)

მ.

- ღუქეთ იყრების ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარიო,
არ ეყენან შასასმელადა ბაზალეთურნი ტბანიო,
ცხენთა არ ეყენან საძოვრა(დ) თრიალეთურნი მთანო.
საკევესურეთოდ წამოვა, რო ნაგუბარი წყალიო.
- 5 არაგვზე შამოდოდა, არ ერგებიან გზანიო.
ღულის თავ დადგა ქვეითი, ნაკარვევ ცხენიანიო.
ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცი ფარიანიო.
სამოცსა ფარიანშია სამსა ძლიე გვერტყა კმალიო.
ბაცას სუმბატას მიუღგეს: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
- 10 – „(შ)ინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გეტანიან სხვანიო.
ბეერი დავხვეწეთ ისარი, იქნების ჯორის ცალიო,
ბეერი გვაქე ტყვია-წამალი, კოდებში გვიდგას წყალიო.
ჩაბაკის ივანეური ბანზე გაბრუნდა კარიო:
„ახლოს მოდეით, მიგრულნო, მუკლებს აღარ მაქვ ჯანიო.
- 15 მიაცა-ღ მამაქნევიეთ, ბებერმ გავლესე კმალიო.
მადაქვილოს გორ ციხესა კუთხს არ დაღვლიჯნათ ქვანიო.
ქალნი დარანში ჩავყარენ: შუქო, თამარ(ო) დანიო.
არ გამამისხნათ შიგითა, არ მაუქელათ კარიო!“
ჭალა(ს) ატირდეს დედანი, აჭეს ჩაბაკის ქალნიო:
- 20 „ჩაბაკის ივანეურო, ღმერთმა გაცხონას მკვდარიო!“
კამატუროს გორ წამოდგეს ძიმაისძენი ცხრანიო,
კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამიო,
კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმახე წყალიო.
ვინ იჯედ ღორღლოვანასა? მამა წაგიწყმ(დ)ას მკვდარიო!

- 25 ჩაგუბებულსა ლაშქარსა შენ ჩაგვისწაველენ გზანიო.
თორ კიდევ ჩაწითდებოდეს კეოს ქცეულნი გზანიო.
გუდელას დაჯდა ზურაბი, შამაიხვიენა ყმანიო,
დააკლდა სათვალავშია სამოცი მეომარიო.

(Bc).

აქ მოხსენებულის ჩაბაკის ივანეურის შესახებ Bc შენიშნავს: „მადაქვილოს ციხეს რო ზურაბის ჯარი მისდგომია, ივანეურს ციხის დარანში ქალნი ჩაუყრია, თაო გამოსულა.“

3.

- ზურაბმ შეყარა ლაშქარი, ერისთვის შეიღმა ჯარიო,
შემოუყენა არაგვსა, არ გადასწვდება თვალიო.
სასმელად წყალი არ ეყო ალაზანი და მტკვარიო,
საძოვარადა ბალახი, თრიალეთისა მთანიო.
- 5 დულში დააყენ ქვეითი, ნაყარობს ცხენიანიო.
აჭეს მივიდა სოფლის კარს: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
„შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ორნ კარგნი გვტანავ სხვანიო,
ტყვია-წამალი ბევრი გვაქვ, თოფის გვიკიდავ ჯარიო.
ისარნიც ბევრი დავხვეწეთ, ჯორის გამოგვივ ცალიო;
- 10 ციხე გვაქვ ზუროთ ნაგები, კუთხს არ გვიწადათ ქვანიო;
ქავს გვიდგას ყოჩნი და ვაცნი, არ შეგვიფთხვინოთ თხანიო;
დარბაზს ჩავგზავნეთ ქალები: თამარ, შუქია დანიო,
კარი არ დაურახუნოთ, არ შეგვიშინოთ ქალნიო!
თვარ გაჭმევთ მწარე სადილსა, მალ მოვლენ ქვესურთ ყმანიო.“
- 15 ბობჩვილოს ქედზედ გადმოდგეს ტიბაის ძენი ცხრანიო,
კვათეს ჩაყარეს ისარნი, როგორც ნავალმ ცამ ცვარნიო;
კიბეს ჩაწურნეს ლაშქარნი, გაწითდებიან წყალნიო.
ვინ ზიხარ ღორღუნანსა? მამამც წაგიწყმდეს მკედარიო!
რად შაასწავლე ლაშქარსა სააკეაონი გზანიო?
- 20 თორ კიდევ ჩაწითდებოდენ ქვეით წამდინარ წყალნიო.

(Ro, მოამბე, 1895, № 2).

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: 5 ნაყარობს] შეცთომა უნდა იყოს „ნაკარებებს“ ფორმის ნაცვლად; 9 დავხვეწეთ] დავხვეჭეთ Ro; 10 კუთხს არ გვიწადათ] კუთხეს არ გვიწადათ Ro; 16 კვათეს] მკვართეთ Ro (რომელიც, Ro-ის აზრით, ამას ნიშნავს: „მაგრა, ძალიან“); 17 კიბეს ჩაწურნეს] ტიბგის ჩაჭურნეს Ro.

ზ.

დუქეთ იყრება ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარია,
ცხენთა არ ეყვის საძოვრად თრიალეთური მთანია,
მკედართ არ ეყვის სასმელად ბაზალეთური ტბანია.
საკეცსურეთოდ დაიძრა, არ ერგებიან გზანია.

- 5 გაიგა კეცსურთ შვილებმა, მაშინ გალესეს კმალნია,
გადაწყეს ტყვია-წამალნი, თოფს გამუცვალეს ტალია,
შაუკრეს ჟინვანის კიდი, არ დაანებეს გზანია.
ღამით თუ გასჭრეს რუსებმა, გამოდის სისხლის წყალია.
დილას ასტეხეს სროლაი, თოფებს გადასდის ალიო.
- 10 გამაგრდით, კეცსურთ შვილებო, მოგივათ ფშავლის ჯარიო.
მესამე დილას მოვიდა ფშავით არწივის ჯარიო.
წინ უდგას ბეკურაული, შაჰყვირნებს, როგორც კარიო:
„ჩვენ ვერ გავიგით ხანზედა, კეცსურნო, თქვენი ბრალიო!“
„ეხლა თქვენ იცით, ფშავლებო!“ ბრძანებს ლაშარის ჯვარიო.

(T).

როგორც ვხედავთ, აქ მხოლოდ დასაწყისი (1-4) უდგება სხვა ვარიანტებს, თორემ ბოლოში (5-14) სულ სხვაა რაღაც. Ts ლექსი ხეცსურულებში აქვს შეტანილი, მაგრამ ჩანს კი, რომ ლექსის მეორე ნაწილი (თუ იგი მართლაც ზურაბის ლაშქრობას ეხება და არა სხვა რამეს, როგორც ამას რუსების ხსენება გვაფიქრებინებს მე-8 ტაქეში), ფშავრია წარმოშობით, რადგანაც ფშაური თვალსაზრისია შიგ გატარებული.

ზ.

ზურაბმან ჯარი შეყარა, ერისთვიანი ყმანიო.

სადგომლად მაგათ არ ეყოფოდათ შირაქის მოედანიო,
სასმელად მაგათ არ ეყოფოდათ მტკვარ-იორ-ალაზანიო,
საძოვრად მაგათ არ ეყოფოდათ ლალ თრიალეთის მთანიო.

- 5 ახლ მიჰმართეს არაგვისაკენ, აღმ შეაბრუნეს წყალნიო.
აჭასა მივიდენ ციხისა ძირსა: „შინამ ხარ, ივანეურო?“
— „შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ერთი სხვაც გვტანავ კარგიო.
ჯერა ჩვენ გაჭმევთ მწარე სადილსა, მერე მოგივლენ კეცსურთ ყმანიო.
ისარიც ბევრი დავხოწეთ, — ჯორის გამოგვიც ცალიო.
- 10 ტყვია-წამალიც ბევრი გვაქვს, თოფიც გვიკიდავს ჯარიო.
ასეთი საქმე არ გვიყოთ, ბაშტით არ დავგიფთხინოთ თხანიო.
ისეთი საქმეც არ გვიყოთ, ციხით არ გამოგვისხათ დანიო.
ციხე გვედგ ზუროთ ნაგები, კუთხით არ მოგვიწადოთ ქვანიო.“

- ქალო, ვინამ ზიხარ ღორღოვანასა? მამა წაგიწყმდებ მკედარო!
15 ლაშქართა რად ჩაასწავლე საახაონი გზანიო?
ლაშქარი საახოს ვერას ჩავილოდ, გზა ჰქონდ სახვეერიანიო.
კიდენა, ქალო, ჩაწითლდებოდა თავქვე ჩამდინარ წყალნიო.

(AI, კვალი 1879, №20).

ეს გახლავს თუშური ვარიანტი. როგორც ვხედავთ, მშვენივრად გამართული ხვე-
სურული ლექსი თუშეთში გადასვლისას (რომ არაფერი ვთქვათ საკუთარი სახელების
შესახებ) ტექნიკური მხრივაც ძალიან დახიანებულია.

- 15 საახაონი (= სააკეონი) სთახაონი AI, – კორექტურული შეცთობა უნდა იყოს;
16 „საახოს“ შემდგომი განვითარებაა შეცდომისა.

თ.

- ღუშეთში დგება ლაშქარი, არ სწვდება წვიმის ცვარია.
ცხენთა სასმელად არ ეყვნეს ბაზალეთისა ტბანია,
საძოვნელადა ბალახი, თრიალეთისა მთანია.
არაგვზე შამოდოლოდენ, არ ჰნებდებიან გზანია.
5 ქვეითნი ღელის თავს დადგენენ, ნაკარვებ ცხენოსანნია.
ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცი ფაროსანნია.
სამოცსა ფაროსანშია სამს კიდევ გვიჭრის კმალია.
ნაკვეთამ უთხრა ლაშქარსა: „ამბეზრულს მივსცათ მქარია,
აჭეს გადვიდეთ ჩქარადა, ეხლა მან(დ) ვნახნეთ ყმანია.“
10 ბაცას სუმბატას მიუხდენ: „სუმბატავ, შინა ხარია?“
„შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, სამნიცა სხვანი გეტანია.
ბევრი მოვხვეტეთ ისარი, გვექნება ჯორის ცალია.
პური საჭმელად არ გვაკლავ, კოდებში გვიდგა წყალია.
ეწ ჩვენ გაჭმევთ სადილსა, მემრ მოვლენ ქვესურთ ყმანია.“
15 სახლნი მიდგან ხუროს ნაგები, კუთხს არ დაგლიჯნათ ქვანია!
ქვეთა თვალს დარან ჩაყარენ შუქო, თამარა დანია.
არ ამამისხნათ, ზეთის მადლმა, ლამაზნი ჩემნი დანია!“
აჭეს ატირდენ ღედანი, ივანეურის ქალია.
ჩაბაკის ივანეური ბანზე დაბრუნდა ქარია:
20 „ახლოს მოდექით, ძაღლებო, მუქელში არა მაქვ ძალია,
ერთი მეც მამაქნევიეთ, ბებერმ გავლესე კმალია.“
ამოდგეს კამატულოსა ლიბოს თავს ცხრანი ძმანია,
კვეთეს ჩაყარეს ლაშქარი, დილამ რო დადვა ნამია.
კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმაზე წყალია.

- 25 ვინ იჯე ღორღლოვანშია? მამა წაგიწყმდეს მკვდარია!
გასალუპავსა ლაშქარსა რად გაასწავლე გზანია?
თორო კი ჩაწითდებოდენ კეოს ქცეულნი გზანია.
გუდელას დაჯდა ზურაბი, შამაიხვიენა ყმანია,
კითხულობს დაჯოცილებსა, ატირდა, როგორც ქალია:
- 30 „დამაკლდენ სათვალავშია სამოცნი მშვილდოსანნია.
დანდობილობა წავიდა. – ისარს მასცხიან შხამია.“

(Lr).

3. ომი ღულის თავს

ჩაწერილია Shის მიერ ღულის მინდია ქისტურის ნამბობის მიხედ-
ვით 11. 8. 913 თვალვში.

ტექსტისთვის: 9 არ მოგეკვლივა] ჩაწერილი მაქვს: „არ მოგვეკვლივა“ და
ახლა მგონია, რომ ეს უფრო სწორიც უნდა იყოს.

აქ რომ მე-7 სტრ.ში ღარაქით ნანაისძე გვხვდება, თითქო მასვე ეხება ორ-
სტრიქონიანი ნაწყვეტი, ჩაწერილი ბაჩანას მიერ (ივერია, 1898, №216):

01.

ღარაქით ნანაისძეი გალაენის პირას ზისაო.

„საომრად არის მოსული?“ ერეკლე იცინისაო.

ამ ნანაისძის გამო ბაჩანა შენიშნავს: „ბებერა, ბეჩავა კაცი ყოფილა. ტფილი-
სის გალაენის პირას ისიც სხვებშია მჯდარა ბატონის დამახებაზედ. ერეკლეს რო
უნახავ, გასცინება: „ესაც საომრად მოსულაო!“

ორში ერთი: ან ეს ნანაისძე სხვაა, ვიდრე ის, რომელიც ზურაბის ბრძოლაში
იღებდა მონაწილეობას და ბრძოლაში დაღუპულა („ღმერთმა გაცხონას მკვდარიო“),
ან არა და არევ-ღარეულია ლექსები: ერეკლე აქ არაფერ შუაში უნდა იყოს. მართლაც,
ნანაისძე რომ ზურაბის ომში ცოცხალი გადარჩენილიყო, კიდევ შეიძლებოდა გვეფიქრა,
რომ ღრმა მოხუცებულობის ჟამს (მეჩვიდმეტე საუკუნის მიწურულში) ერეკლე პირვე-
ლის (ნაზარ-ალი-ხანის) დროს მოღვაწეობდაო. ამ შემთხვევაში „ყმაწვილად“ (3,6)
ნანაისძე უნდა გვეგულისხმა, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ეგვე ღარაქით ნანაისძე
ბებერად იხსენიება ზურაბისავე დროს (12 ბ, 11).

4. წყლიანი ლოგინი

ჩაწერილია Bds მიერ. როგორც ახლა ირკვევა ჩემთვის, ამავე ლექსის ნაწილი
უნდა იყოს 5,5-11 („კალოთ გორს ჩამამდინართა“ და სხვა), როგორც ეს შემდეგი
ვარიანტიდანაც ჩანს, სადაც ზურაბი ზაალად არის ქცეული.

ბ.

- აბაო ჭინჭარაულო, კაცი მოსტყუელი ჭკვიანი:
 ქვესურებ არ გამაუშვენ, დართულებ, ცხენ-აზრიანი.
 საშოვარ არ თუ გინდოდა, ცხენ-ჯორ დგას საკიდვრიანი.
 ჩვენ ვან-ქევამდის მივსდიეთ, მშვილდი ვაჭებეთ რქიანი.
 5 ჩარგლის კართ ზაალ ჩატირის, როგორცა ქალი თმიანი.
 ჩაუბნება მსახური: „ზაალ, ვერ იყავ ჭკვიანი.
 აკუშოს რად მიხვიდოდი? ხატი ჰყავ ღობილიანი.
 ახლოს „ქუდ-ნისლა“ მოჰკიდავ საძახებელი ტიალი.
 10 წინ-წინ ლიქოკით მოუვლენ ქორ-შავარდენნი მკრიანნი.
 ვაუები ლიქოკელები კლდის ვეფხვებია ბწყლიანნი.
 მშვილდს ზიდვენ იანვარშია, ისართ დასცვითნეს ყიანი.“

—

- ღულის თავს კელად იჭერენ, ვისაც ფუნჩია ჰქვიანო.
 „გამიშვიო, უნდა წავიდე, სადაც აკუშო ჰქვიანო.
 მე მანინც არ დავიჯერებ, ფრანგულსა სისხლი ჰშიანო.“
 15 დროშაზედ გადმოფრინდება: „დროშა რა ჩემს ყ...ს ჰქვიანო?“

(Lb).

8 ახლოს ქუდ-ნისლა მოჰკიდავ = 4,4 ახლის ხკიდავის ქუდ-ნისლა; 11 „მშვილდს ზიდვენ იანვარშია, ისართ დასცვითნეს ყიანი.“ ეს სტრიქონი, გონია, ორი სხვა-და-სხვა სტრიქონისაგან უნდა იყოს წარმომდგარი: პირველ ნაწილში უნდა გეკონდეს 7,10-ის დამახინჯება: „იანვარ წოწკოლაური, მშვილდ, ძალზე გეზიდებისა“, ხოლო მეორე = 5,5².

ბ.

- ზურაბ ჩატირის ჩარგლის კართ, როგორც გოგოი თმიანი.
 მსახურებ ჩაუბნების: „ზურაბ, ვერ იყავ ჭკვიანი.
 აკუშოს რად მიხვიდოდი? ჯვარი ჰყავ ღალატიანი.
 ახლოს მაჰკიდავ ქუდ-ნისლა, შაკდეს, მასძახნებს ტიალი.
 5 ჩალხურან, ნებიერელნი კლდის ვეფხენი ჰყვანან ჰწყლიანნი.
 მოგდიეს ვან-ქევამდინა, მოგყეფდეს მშვილდნი რქიანნი.
 მოგაწუხებდეს, მოგყეფდეს ფრანგულნი კმალნი ფხიანნი.“

(T).

5. ომი აკუშოს

ჩაწერილია BCს მიერ. აქედან ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს გადმონაწერში მცირეოდენი განსხვავებანია: 2 ნახსლომთ ახალთა] ნახსლომ ვაუებსა B; 4 კართ ულელ] კარ-ულელ

B; „მო“ პრევერბს B „მა“-დ აკეთებს 10-11: მაგდიეს, მასჭებდეს (= მოჭებდეს Bc), მაგდედესთ, მაგაწუხებდესთ, მაწკებდეს.

როგორც №4, ისე №5 აკუშოს ომს ეხება. ზურაბის ჯარი ამ ომში, როგორც ჩანს, დამარცხებულია და გამოქცეულა, გამარჯვებულები ვან-კევამდი ჩამოსდევნიან. ამის გამო Bc შენიშნავს: „ზურაბს რომ ვერ გაუტეხავ კევსურეთი, იმის შემდეგ გაუნებებავ თავი. მას იქი აღარ მოსულა ჯარი. მემ(რ)ე თრუსოს დაუბარებინან. მემ(რ)ე საფურცლეს თუშთ მაურავს მაუკლა(ვ)ის, ჯარდოლას და ყვარჩიბარჩისძეს.“

შედგენილობით ეს ლექსი მთლიანი არაა. პირველი მისი ნაწილი (1-4) ნაწყვეტია მე-7 №-ისა, ხოლო მეორე ნაწილი (5-11) გაგრძელება უნდა იყოს მე-4 №-ისა. ამ მეორე ნაწილის ვარიანტები ნ. ზემოთ მე-4 №-თან.

6. აზნაურების კოცა

მოყვანილია Bს მიხედვით. ორი სტრიქონი ამ ლექსისა (4-5) Us აქვს შეტანილი თავის გამოკვლევაში („ისტორიული კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, №238). ამას გარდა მოიპოვება რამოდენიმე ვარიანტი:

ბ.

ბედიანიამც დაჯდება ლიქოკს ლიქოკელთ ჯარზედა!
თავში უსხედან უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა,
ქვემოთით ახალ-უხლები, კელი მიუდის კმალზედა.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „გავიდეთ დასწრობაზედა,
ჩაკეცოთ აზნაურები ქვემო აკუშოს წყალზედა!“
უქილოდ არ გაივალის სისხლისა ალაზანზედა:
ცხენმა დახია მკერდითა, მკედარს სწვდა აუჟანტაზედა.

(A, აკაკის „კრებული“, 1900, №3-4).

A სამართლიანად შენიშნავს, რომ აზნაურებად აქ (5) ზურაბ ერისთავი და მისი მხლებლები იგულისხმებიან.

ბ.

ბენიერაიმც დაჯდება ლიქოკს ლიქოკელთ ჯარზედა!
ზემოთით უსხედს უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა,
ქვემოთით ახალ-უხლები, კელს დაიდებენ კმალზედა.

(Bo, ს. შარა-კევი ჩაწერილი. ივერია, 1899, №55).

ამას შემდეგ მოსდევს ოთხი სტრიქონი, სადაც საუბარია იმაზე, თუ როგორია სიკვდილი შეილებისა, ძმებისა, დედ-მამისა და ცოლისა („შვილთა დაქოცვა თავლია“ და სხვა), მაგრამ არც შინაარსით უდგება იგი ამ ლექსს და არც რითმით.

დ.

ბედნიერაიმც დაჯდება ლიქოკ ლიქოკის ჯარზედა!
სათავესა სხმენ უფროსთა, აძრახდებიან ჭკვაზედა,
ბოლოს სხავ ახალ ვაჟები, გული მიუღით ცდაზედა.
უქოცავ აზნაურები დაბლა აკუშოს წყალზედა.
დაუქანდების ფეკები იმ სისხლის ალაზანზედა.

(R, 123).

ე.

დაჯდება ბედინანი ნიქოკლ ნიქოკლის ჯარზედა!
ზემო მკრით უფროს-უფროსნი აჭკვევდებიან ჭკვაზედა,
ქვემო მკრით უმცროს-უმცროსებს კელი მიუღის კმალზედა.

—

კელო, გაუჭერ, კმალოცა! გულო, ნუ შეუშინდები!
სისხლისა ალაზანშია, ფეკო, ნუ მოუცურდები!

(Sh. ესტატე ბაბოს ძე თავბერიძისაგან
გაგონილი თუშეთში, ს. ომალოში, 8. 9. 913).

თუშურ ვარიანტში ბოლო (3-4) რაღაც სხვა ლექსის ნაშთი უნდა იყოს. ამას
გარდა ლექსი ძალიან დაზიანებულია. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.].

7. ომი ორ-წყალში

დაბეჭდილია ორ მიხედვით (ივერია, 1891, № 90). ჩაუწერინებია გიორგი
თათარას ძე არაბულს (ს. წინ-კადუ). მე-5 სტრიქონის შესახებ („კართ უღელ
დაედებისა“) ო შენიშნავს: „ზურაბმა აჯობა, უღელი დაადოვ.“

რამოდენიმე სტრიქონი ამ ლექსისა (1-3, 8-12) ოს შეტანილი აქვს თავის გამოკე-
ლევამი ზურაბის ზევსურეთზე გალაშქრების შესახებ („ისტ. კვალი სახალხო პოეზი-
ისა“: ივერია, 1888, № 238), ხოლო ნაწყვეტი ვარიანტისა (BCს ჩანაწერი) შესულია
მე-5 №-ში.

ორი უკანასკნელი სტრიქონი ნაწყვეტი უნდა იყოს სხვა ლექსისა.

ზ.

ჯარსა ჰყრის ერისთვიშვილი, კეჭის გორს წამოდგებისა.
„აკუშოს მოვალ“, მოჰქადდა, არაგვზედ შამოდგებისა.
ერისთვიშვილის ქადილისა კმა ლიქოკს ჩავარდებისა.
ახალთ, ციხის კართ ნასხლომებს, ქარი მუკლებს ჩაუდგებისა.

- 5 სომეხასა და მინდოდას წინ ვერვინ დაუდგებისა.
ქვაბულოს ამოდოდენ. ფარი შუა არ ედებისა;
აკუმოს ღელეს შამოკდეს, კართ უღელი დეედებისა.
კალოთ გორს ჩამოდოდენ, ვაჩე შუა დაუდგებისა.
„ამოდ ვიართ, – ვაჩემ თქვა, – დღე დიდია, არ ღამდებისა.
- 10 ჩაიდეთ ფშავის ორ-წყალში, ომი აიქ დაგვჭირდებისა.
მანდ მოვლენ ფშაველ-ქვესურნი, ზაალიც იქ მოშაედებისა.“
ელიზბარ გოდერძაული, მშვილდო, ძალზედ გეზიდებისა.
იანვარ წოწკურაული, კმალო, „გაჭერ“, გეუბნებისა.

(Lb).

4 ახალთ, ციხის კართ ნასხდომებს] ახალციხის კართ ნასხდომებს Lb.

8. წერონი

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიამბო გ ა გ ა თ ე თ რ ი ა უ ლ მ ა , რომელიც
ლექსებში ნისლაურთ მაისტელობით არის ცნობილი, 1913 წ. ზაფხულში. ტ ე ქ ს ტ ი -
ს ა თ ვ ი ს : 2 შუქნ ჩამუტივნა მზისანი] ე.ი. შუქი ჩამოუშვა მზისა: „ლამაზი თუ იყო“;
5 ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი] ბევრი გაგვიწყვიტეთ და ჩვენ-ლა გადავრჩით შენს
ხმალსაო.

ბ.

- ფხიტუთ მაიედეს წერონი, მაშვრალნი შორის გზისანი.
როშკას აწიწდეს ციხენი, ბლოს ბანნი ქვიტკირისანი.
ეშინის: „დაგვეცემიან ნაზლობნი საქელისანი.“
ზურაბ როშკის გორ ჩამაჯდა, შუქნ ჩამუტივნა მზისანი.
- 5 სანეს შაგროვდეს ქვესურნი: „ვართ პატრონნ ადგილისანი.“
მაუელენ მთას იქითითა ნაპირის ადგილისანი.
მამუკას ქალუნდაურსა თან მახყვეს შუქნი მზისანი.
ბეკენტ-გორ ჩამაეწია, ჭრნა ლაშქარნ ზურაბისანი.
ამანდით ამბარუნვილმა სამანნ ჩახყუნა ქვისანი:
- 10 „ვაჟამ ქნას ყველამ აესრა, ვინც ლაქნას აეს ქვიშანი!
ვინც ამას გადასცილდების, ცოდვან ეკიდნან კმლისანი!“

(G 158, 160).

მამუკა ქალუნდაურის შესახებ G დაწერილებით მოგვითხრობს („ზურაბის ლაშქარი
ქვესურეთში და მამუკა ქალუნდაური“: წელიწდეული, 158-160) და, სხვათა შორის,
შემდეგი თქმულება მოჰყავს (გვ 159): როცა მამუკა ქალუნდაური დასწევია ზურაბის
ლაშქარს ბეკენტ გორის ძირში, სცემია მას ხმლით წყალში, მოუკლავს ერთი, ორი,

სამი... ისე რომ თორმეტი კაცი ერთბაშად დაუხოცავს. მეთორმეტე რომ მოუკლავს, იგი ფეხ-აღმა დაყუდებული წყალში. ამის დანახვაზე მამუკას ხმალი ჩაუგია, რადგანაც ხვესურეთში ძველად მეომრების „რჯული“ ისეთი ყოფილა, რომ თუ ხმლით შუღლში მოკლული კაცი ფეხ-აღმა დაეყუდებოდა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ შუღლი უნდა შეწყვეტილიყო: ცოდვა „ღმერთს შამწვდარი ას.“ შემდეგ აბრუნებულა და ნაომარში, გზის პირში, სამანი ჩაუგდია და უთქვამს: ვინაც ჩემი სიკვდილის შემდეგ ამაზე მგზავრად აივლ-ჩაივლის და ვინაც ამ სამანთან სამს ყანწს, არაყიანს, არ დალოცავს, ამ ჩემის ხმლის ცოდვა ეკიდოსო.

ამ სამის შასმაზეა საუბარი 646 ნომერში, ქალუნდაურის ლეგენდასთან დაკავშირებით.

ნ. ურბნელი (U) კი აღნიშნავს, რომ „ბეგენ-გორი ხალხს ეხლაც წმინდა ადგილად მიაჩნია. აქ, ამ წმინდა ადგილას, დიდს ლოდს ქვეშ, მარხია გამოჩენილი ვაჟკაცი და გმირი მამუკა ქალუნდაური. როცა ხვესური, — და ხშირად ფშაველიც, — ბეგენ-გორზედ აივლის, უთუოდ ცხენიდან ჩამოხტება, მოწიწებით მივა და თაყვანსა სცემს ხოლმე ქალუნდაურის საფლავს, იმ დიდს ლოდს, რომელსაც თავისუფლების წმინდა ძეგლად ჰხადიან. ბევრჯელ კიდევ ლოცულობენ ქალუნდაურის საფლავს, სანთელს უნთებენ იმისის საფლავის ქვას. რათა? — ქალუნდაური ღვთის კაცია, თავისის ვაჟკაცობითა და მხნეობით ხვესურეთი დაიხსნა მტარვალობისაგან, ზურაბის ჯარი დაამარცხა და ჩვენც თავისუფლება შეგვინახაო“ („ისტ. კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, № 238).

ბ.

- წერონ მავიდეს ფხიტუთა, მაშერალნი შორის გზისანი.
როშკას ატირდეს ციხენი, ბლოს სახნი ქვითკირისანი:
„ზედ რაით დაგვეცემიან ნაძლობნი საქელისანი.“
როშკის კორკს ზურაბ ჩამაჯდა, შუქნ ჩამაუშენა მზისანი.
- 5 სანეს დაგროვდეს ქვესურნი: „პატრონ ორთ ადგილისანი.
ზურაბო, დაჯე, დაგვექსენ, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,
თორ ჩვენაც შამოგეცდებით, ხოჯეგნ კარ გვიდგან ლთისანი.
მაგვივლენ მთას-იქითელნი, ნაპირის ადგილისანი.“
თან მოხყვეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
- 10 ბეგენ-გორს ჩამაეწია, ჯარნი ჭრნა ზურაბისანი.
ამანდით ამობრუნდების, სამან ჩახყუნა ქვისანი:
„ამას ვინც გადამიცილას, ცოდვან ახკიდა კმლისანი;
ვაჟ ვინაც იყოს, ესრე ქნას, გუდანს ვინც ლაქნა(ს) ქვიშანი!“
ღულის ძირ წისქვილნ დაბრუნდეს ზურაბის სისხლის წყლისანი.
- 15 ორ-წყალში ფშაველები დახედეს, წკეპან ამოდის კმლისანი.

(U, ივერია, 1891, №90. გაგონილი გ ი ო რ გ ი
ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ).

ორი სტრიქონის გამოკლებით (ესენია 1 და 3) ეს ლექსი გამოყენებული ჰქონდა
სს უფრო ადრე თავისი წერილისათვის („ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, № 238).

ს აქ კვლავ იმეორებს მამუკას საფლავის ამბავს: „მამუკა გზის პირად მარხია, ს.
გულანის ახლო. დიდი ლოდი აძევს და იმის საფლავს ხევსურები ლოცულობენ,
თაყვანს სცემენ. იმ ადგილს, სადაც მარხია, ბეგენ-გორი ჰქვია.“

მეცხრე და მეთუე სტრიქონს შუა სის ვარიანტში მოყოლილია ორი სტრიქონი
სხვა ლექსიდან, ისევ ქალუნდაურის შესახებ:

02.

მაგალის, მაკითხულობდა: „ჩემი სად იყო გვარიო?“

– „ბეგენ-გორს, ქალუნდაურო, ომსა ღბავ შენი გვარიო.“

დ.

სანეს დაგროვდეს კევსურნი: „პატრონნ ორთ ადგილისანი.
დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,
თორ ჩვენაც კელს შემოგიქცევდით, ზოჯეგნ კარს გვიღგან ლთისანი.
მოგვივლენ მთას იქითითა ნაპირის ადგილისანი.

5 თან მოხყვეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.

ბეგენ-გორ ჩამოეწია, ჯარნ ჩაჭრა ზურაბისანი.

ამანდით ამბარუნვილმა სამანნ ჩახყუნდა ქვისანი:

„ვინც ესენ გადმომიყარნას, ცოდვან მოხკიდნა კმლისანი.

ვაჟმა ესრე ქნას ყველამა, ვინაცა ლაქნას ქვიშანი.“

–

10 ბეგენ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოთა ხყვებოდა.

შანლობა ქალუნდაურსა, ცუდაიც შეეცდებოდა.

მამუკა ქალუნდაური კევსურთ გულისად კვდებოდა.

ამლას უსხენან ცოლ-შვილნი. მაგას რა წაუქდებოდა?

(C, გოგოთურ ჭინჭარაული საგან
გაგონილი ბარისაკოს 17.7.1925).

ოთხი უკანასკნელი სტრიქონი, რომელიც თითქო ნაწყვეტია რომელიღაც სხვა
ლექსისა, წარმოადგენს ვარიანტს 11, 12-14-ისას. სხვა ვარიანტი, ორი სტრიქონისაგან
შემდგარი, მოეპოვება Bcს:

ბეგენ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოებს ხყვებისა.

შაუგმობს ქალუნდაური, ცუდებიც შეეცდებისა.

2.

ფხიტურს მოიდენ წერონი, მაშვრალნი დიდის გზისანი.
როშკას ატირდენ დედანი, ბლოს სახნი ქვიტკირისანი.
„ჩვენ რაით დაგვეცემიან ნამზელეენი საქელისანი.“
როშკის თავს დაჯდა ზურაბი, შუქნი ჩამუშვნა მზისანი.

- 5 „დადეგ, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი.
თორ ჩვენაც შამოგემბებით, ხოჯეგ თან გვექონან კმლისანი.“
მაგვივლენ მთას-იქითელნი, ნაპირის ადგილისანი.
მამუკამ ქალუნდაურმა ჯავრნი არ ჭამის მტრისანი.
კარკოს გორს ჩამეწია, ჯარნ ჩაჭრნა ზურაბისანი.
10 ამანდით ამაბრუნველმა სამან ჩადგ ხოხის ქვისანი.
„ვინც ამას გადმოძიცილდას, ცოდვან ახკიდნა კმლისანი.“
(R, 71).

3.

ფხიტუთ მოვიდეს წერილნი (!) მაშვრალნი შორის გზისანი.
როშკას შასწუხდენ ციხენი, ბლოს სახლნი ქვიტკირისანი.
ზედ რაით დაგვეცემიან ნაზლობნი საქელისანი.

- 5 დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ვართ შენის კმლისანი.
თორემ ჩვენც გავეჯავრდებოდით, ხოჯეგ გარს გვიდგან მთისანი.
მაგვივლენ პირიქითითა ნაპირის ადგილისანი.
თან მაჰყვენ ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
ბეგენ-გორს გამეწია, ჩამააწითლნა ქვიშანი.
ჩადგნა მამუკამ სამანნი ბეგენ-გორს ხოხის ქვისანი:
10 „ვინც ამას გადამძიცილდას, ცოდვან მოვკიდნე კმლისანი.“
(T).

ზ.

როშკას ატირდენ დედანი, ბლოს სახლნი ქვიტკირისანი:
ზურაბ, ნუ დაგველევ ღვთის მადლსა! ნარჩომ ვართ შენის კმლისანი.
კელს კი ჩვენც შემოგიქცევდით, ვალნ კარს არ გვედგენ ხთისანი.
მოგვივლენ პირიქითითა არწივნი მალლის მთისანი.

- 5 ამლით მამუკა მოვიდა, შუქნი თან მაჰყვენ მზისანი.
ჩამოგეწივინეს ბეკენ-გორს, გაწითებინეს ქვიშანი.
მობრუნდეს, ჩადგეს სამანი ბეკენ-გორს ხოხის ქვისანი,
ყველამ ესრე ქნის ვაჟკაცმა, ვინც ლაქნეს ესე ქვიშანი,
ღულის ძირს წისქვილნ დაბრუნდეს ზურაბის სისხლის წყლისანი.
10 ორ-წყალში ფშავლებ დაგხვდება, წკეპან ამოდის კმლისანი.
(Q).

მ.

- წერონ მოვიდეს ფხი თყუსა, მაშვრალნი შორის გზისანი.
დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნატეშენ ვართ შენის კმლისანი.
ქელს კი ჩვენც შამოგიქცევდით, გვისხენ ზოჯეგნი კლდისანი.
როშკას ატირდეს ციხენი, ბლოში სახლნ ქვითკირისანი.
- 5 სანეს შაგროვდეს კევსურნი, პატრონ ვართ ადგილისანი.
მოგვივლენ მთას-იქითულნი ნაპირის ადგილისანი.
თან მოჰყვენეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
ბეგენ-გორს ჩამოეწია, ჩამოაწითნა ქვიშანი.
ლულის ძირს წისქვილ დაბრუნდა ზურაბის სისხლის წყლისანი.
- 10 ამანდით შამობრუნვილმა სამან ჩაყარნა ქვისანი.
ვინც ესენ ამომიყარნეს, ცოდვან მოჰკიდნა კმლისანი.
ორ-წყალში დაჰხვდენ ფშავლები, წკეპან ამოდის კმლისანი.

(Lb).

თ.

ამანდით ამობრუნვილმა სამან ჩადგ ზოხის ქვისანი.
რომენიც გადაღრიაკდეს, ცოდვან ახკიდნა კმლისანი.

(Sh. მინდია ქისტაურის აგან
გაგონილი 11. 8. 1913).

ეს ორი სტრიქონი მინდია მიაყოლა მე-9 ნომერს. „გადაღრიაკდეს“, მისი ახსნით,
ამას ნიშნავს: „გადასცილდეს.“ აზრი ეს არისო: ნუ გასცდებით ისე, რომ შენდობა არ
მითხრათო.

9. უტი

Sh. ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა თვალთვით 11. 8. 1913. ამ ლექსს მან მოაბა
კიდევ ორი სტრიქონი („ამანდით ამობრუნვილმა“ და სხვა), რომელიც მე-8 ნომრის (თ)
ვარიანტად დაიბეჭდა ამავე გვერდზე.

2 უტია] უქნია (ვარიანტი იმავე მინდიასი).

ბ.

ავარდა ბატონიშვილი, ქვეყანა არ გაუტივა,
ჯარი შაყარა მძიმეი, კევსურეთს შამაუტივა,
ჭიეს დაიცა კარავი, გუდანში თარემ უტივა.

- 5 აკი გითხარი, ზურაბო: „კევსური კაცი უტია!“
ახლა გაჰხედენ ბეკენ-გორს: ფუტკარს ღგავ, გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშით ამიწივა.
კმლითა სცეს ჭორმეშვივნებმა, სისხლმა სიმუნსა უწია.
ემანდით გამოგაქციეს, საფურცლეს ვერ ჩაუწივა.
ლულს დაგჩეს ქამარ-ხანჯარი. მალე სულ ამაუტია.
(R, 31).

ბ.

- 5 ზურაბმა ცხენი რემაი იალახზედა უტია,
გადაჯდა გახელებულსა, კევსურეთს შამაუტია.
წინავე გითხარ, ზურაბო: „კევსური კაცი უტია.“
ეხლა ბეკენ-გორს გაჰხედენ: ფუტკარს ღგავ, გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშით ამაუტია.
მანდით გაიქცა ზურაბი, შინამდე ვერ მიუწივა.
საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, სულ ნელა ამაუტია.,
(R, 31).

ღ.

მავიდა ქალუნდაური, ემა მალლა ამოუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა შუქი მთას გადაუტია.
(Bc).
ეს ორი სტრიქონი უშუალოდ მისდევს აქ 10 ბ-ს.

მ.

მე ბევრჯელ გითხარ, ზურაბო: „კევსური კაცი უტია.“
აგერ ბეკენ-გორს გახენე: ფუტკარმ რო გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშით ამაუტია.
(C).

[ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

10. ქიჩბარაული

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (137). ამ ლექსის 10-11 სტრიქონებს ძალიან მოგვაგონებს
439, 1-2.

ბ.

ჯარი მოვიდა გუდანა, ჭიე კარავმა შაფარა,
ლურჯამა გალადებულმა თავი სასოფლოდ დახარა,
ამაგის ლაღმა მკედარმა გული საომრა დაყარა.
უნცროსმა ქიჩბარაულმა ლაშქარი წყალში შაყარა.

(Bc).

ბ.

გუდანს მოვიდა ლაშქარი, ჭიე კარებმა შაფარა.
უნცროსმა ქიჩბარაულმა ჯარი სულ წყალში ჩაყარა.
ქალმა ზენ-უბან გაიგო, მანდილი გვერდზედ შახარა:
„გაქებენ, ქიჩბარაულო, ჩემსამც საქმარეს შაყარა!
თუ შენ ვერ დაგიხედებოდა, შინ მთელიმც ნულარ მომგვარა!“

(Lb).

11. ჭრელა ნადირიშვილი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით. უკანასკნელი სამი სტრიქონის ვარიანტები ზემოთ არის მოყვანილი C და BCს მიხედვით (8 დ).

აქ მოხსენებული ქალუნდაურის შესახებ ბ. გაბური მწერდა 25. 3. 1928: „მე წიგნში მიწერია, რომელიც თქვენ დალბეჭდეთ, რომ ქალუნდაურმა ბეკენტ-გორ რომ თორმეტი კაცი მოკლა ზურაბის ლაშქართა, მას მემრ აღარ უცოცხლია დიდი ხანიო (ნ. წელიწდული, გვ. 160), მაგრამ მაშინ ვერ მცოდნიყო ქალუნდაურის ამბავი კარგად. ეხლა კვსურებმა მიაბეს, რომ მეორედ კიდევ ყოფილა იმ ომის შემდეგ ზურაბის ლაშქართაში საომრად ქალუნდაური და მემრ კი მაუკლავ თუშებს შალვას და ივანეს.“

ამ სიმღერეში მოთხრობილი ამბის შესახებ G ასეთ განმარტებას იძლევა (მომყავს შემოკლებით): თქმულების თანახმად, ზურაბს ორ-პირად წამოუყვანია ჯარები: ერთი გუდამაყრიდან ფხიტუს უღელტეხილზე და მეორე ფშავზე, ორ-წყალში გამოვლით. ისინი კარკოსთან უნდა შეერთებულიყვნენ. პირველ გუნდს რომკაზე უნდა გაეელო და, რომ აქ ჭრელას წინააღმდეგობა არ გაეწია და გზა არ შეეკრა, მოუნდომებია მისი „დაბალითება“, შენს რომკას ჩვენ არას ვერჩით, შენც ჩვენ შემოგვიერთდი, რომელი ცხენიც და აბჯარიც მოგეწონება, შენი საჩუქარი იყოს, სხვა ხეესურებზე გავილაშქროთ და დავლაც ზიარი იყოსო. მაგრამ ჭრელა არ მოტყუებულა, ციხიდან სროლა აუტეხია და ზურაბის „მეახლე“ მოუკლავს. ჭრელას ზურაბი ჰგონებია, მაგრამ ზურაბი ჯართ შუაში იმალებოდა, რომ არ მიცნანო. როცა ზურაბის ჯარები შეერთდენ, ზურაბმა ხეესურებს შემოუთვალა, რომ კვამლზე ოროლი ცხვარი მომეცით და ამ გზობაზე

აღარას გიზამთო. მაგრამ მამუკა ქალუნდაურს ბეგარის მიცემაზე უარი უთქმევინებია და დაპრევიან ზურაბის ჯარებს. „ქალუნდაური ერთ მკაროს ეცა ელდასავით და დაღვედრა ზურაბის ჯართ: „დაგცილდათ განა ქალუნდაურის კმლის სული, რომ კარკოს წყალში ზოგი ფეკ-აღმ ეყუდებოდით წყალში? მე ისივ ქალუნდაური ვარ.“ მაშინ უკოცავ ქალუნდაურსაც მეორედ ზურაბის ლაშქარი და მომკვდარას კიდევ იმ წელს. ზურაბის ლაშქარი დამარცხებული დაბრუნდა, დახკარგა ბევრი მეომარი ქვესურთ კელით.“

ბ.

ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალია,
შემოიარა არაგვი, ფხიტყუს დალაქნა მთანია.
ოსაურ ჩაგროვდებოდა თეთრი ურჯულოს ჯარია.

- ოსაურ გადმომდინარსა საუბრად გაუქდებისა:
- 5 „როშკის გორს თეთრი ციხე დგას, ძალზედა შეგვიდგებისა,
შეგვიდგა, შეგვიდგებოდა, მაგით რა წაგვიქდებისა?
ენა ვხკრათ საბალითუბი, მთის კაცი ვერ მიხვდებისა.“
მიუხვდა ნადირიშვილი, ციხეში შეუდგებისა.
როშკისას არ გამოუშენა, — „ჩემს როშკას არ შეხვდებისა.“
- 10 წელთა კმალია გამჭრელი, თოფს ტყვია მოუქდებისა.
კმლითა სცა კევსურთ შვილებმა, სისხლი სიმურსა სწედებისა.

(Bu, მოამბე, 1896, №10).

აქ გადარეულია ერთმანეთში ორი სხვა-და-სხვა ლექსი: პირველი ორი სტრიქონი 48 №-ისა არის, ხოლო მესამე სტრიქონი შინაარსით რამოდენადმე კი უდგება დანარჩენებს, მაგრამ რითმის მიხედვით პირველ ორთან არის.

12. მიგრის ტყავი

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით (გვ. 119). — 6 ნაღომქმ ნაღამქმ R; 8 ჯერე ჩვენ...] „ვითომ ჯერ ჩვენ შავებრძოლებითო, მალე ხევსურებიც დაგკვრენო“ R. ასეთი ფრაზა სხვაგანაც გვხვდება, მაგალ. 2 შ, 8, 2 თ, 14; 10 ხვადებქმ ხვადებ R.

ბ.

ქალი მეც ვიტყვი სიტყვასა, თუნდ ძმათა მამჭრან თავია.
სამელეს გარმამდინარი მთას უჩდილებდა ჯარია.
როშკის გორ თეთრთა ციხეთა დაიცვეს მიგრის ტყავია.

- შიგ შადგან ქვესურთ შვილები, შაილან საომარია.
- 5 ხთის მადლს, გამაგრდი, ციხეო! კუთხს არ დაგგლიჯნან ქვანია!
შიგით არ გამაგვისხნან ხახიკაურნი ძმანია!
ქვეთას თვალს დარანჩი ჩავყარენ, მორჩეს შუქია, თამარი დანია.
ამაგათ ცოდო-ბრალითა მიწა იწვეების მყარია.
როშკის გორ დაჯდა ზურაბი, ქვესურთა შასდვა ზარია.
- 10 „რაად ილევით, ქვესურნო? კვამლად მამეცით ცხვარია!“
ღარაქიმთ ნანაისძესა ბერს გაულესავ კმალია:
„ვერ მავრიგდებით, ზურაბო, ერთუცსთან გვიდგას სისხლის წყალია,
შვილნი ნუ მამჩან(ნ) მზეზე(და), თუ შენნი იქმნა(ნ) ყმანია!
ურჩევ(ავ) ბატონ-ყმობასა, ზურგთ აიკიდნან ქვანია.“

(H).

როგორც პირველი სტრიქონიდან ჩანს, ეს ლექსი ქალის ნათქვამი უნდა იყოს. ბ ვარიანტიში მე-7 სტ. ძალიან მოგვაგონებს ამას: 2 გ, 15 და სათანადო ადგილებს სხვა ვარიანტებიდან (დ 10; ე 17; ვ 12; თ 16). მიუხედავად იმისა, რომ ბ ვარიანტი არ არის ტექნიკურად გამართული (რაიცა ჩამწერის ბრალია), იგი შინაარსით ძალიან საყურადღებოა.

13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი (G, 235)

14. ზურაბის ჯავრი

Sh. ჩამაწერინა გიგია გოგოჭურმა, ჭორმეშიონმა, 21. 8. 1913. ს. კაკმატში.
მცირეოდენი განსხვავებანი Hისა: 1 ზურაბს ჯავრი კლავს] ჯავრი კლავს ზურაბს H;
ფშავისა] მშავისა H; 3 მდგომლის] მდგომის H.

აქ მოხსენებულ მარტიანზე ნ. კიდევ №№15 და 29.

ბ.

ზურაბს ჯავრი კლავს ორისა: ზენ მთისა, ქვემოთ ბარისა,
ქვესურეთს ჭორმეშა(ვ)ისა, ფშავში ლაშარის ჯვარისა,
თიანეთს ჭავჭავაძისა, გაუმადლარის ღორისა.

(X, ივერია, 1887, №140=14).

პირველი ორი სტრიქონი ამ ვარიანტისა სს შეტანილი აქვს თავის გამოკვლევაში ზურაბის ხვესურეთზე გალაშქრების შესახებ („ისტ. კვალი“: ივერია 1888, №241), ხოლო მესამე სტრიქონი, რომელიც იგივეა, რაც 262,3, შეიძლება სრულებითაც არ ეკუთვნოდეს ამ ლექსს. [ნ. კიდევ ღამატება. რედ.]

15. მისურაული

დაბეჭდილია Bcს ჩანაწერის მიხედვით. — 2 მიზამს] მზას Bc. ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ჩანაწერი (თუ გადანაწერი) მხოლოდ რიგით განსხვავდება: 4 ალაველ... მას მეორე ადგილზე აქვს გადმოსმული, მამასადამე იქ ასეთი მიყოლებით იკითხება: 1, 4, 2, 3.

ბ.

ჯარებ კევსურეთს მოვიდა, ბილიკებს მოსდევს წყლიანსა.
მარტია მისურაული სერებს გაჰყვება კლდიანსა.
გულში დარდი აქვ ზურაბსა: „ეგ რაით გვიქამს ზიანსა.
ოქროს ვერ შავაპარებთა ვაჟკაცსა ამლათიანსა?“

(Lb)

16. მშაველა

დაბეჭდილია Bcს მიხედვით. მოიპოვება Bის გადანაწერი. 1 არ მოგცემ ზავსაო] არ მაგცემ გზასაო B.

17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ გალაშქრებისა

Sh. ჩამაწერინა ი ო ნ ე უ რ ო ჩ ი ა უ რ მ ა 6. 8. 1913. ს. ახიელს. — ამ ლექსიდან ჩანს, რომ ზურაბს მოუნდომებია არხოტს გადასვლაც, მაგრამ სურვილი ვერ შეუსრულებია. აქ ჩამოთვლილი პირები ყველა ახიელელნი ყოფილან, გარდა ავტორისა, რომელიც ჭიმღელი იყოვო. ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: სტრიქონებს რომ ბოლოში ონები უსხედს (ჯარიო, ქვანიო და სხვ.), ჩემი დართულია; 10 თავ ხიზანს ვერ დაონებე, თვალით მიჩინდეს გზანიო] ე.ი. ხიზანში ვარ, მაგრამ თვალი მანც გზისაკენ მიჭირავსო.

ძველ სიმღერებში ავტორის ვინაობა საზოგადოდ დავიწყებულია. მაგრამ ეს ლექსი გამონაკლისია: „მთქვამი“ ყოფილა შიშნია ბალახურისძე, ჭიმღიონი.

18. ღალატით დაკოცა კევსურებისა

ა.

Sh. ჩამაწერინა ღულელმა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913. ს. თვალემში. — 18 ჩოფინავ, რასა ღბედაო?] ე.ი., რატომ არ სჩქარობ დახოცასაო.

ბ.

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა ღედაო.
ბევრს ქალს გაუქსნა საკინძი, უჭკიმა ბუბუზედაო.

(X, ივერია, 1887, № 40=10).

ეს ნაწყვეტი გადაუბეჭდია სს თავის წერილში ზურაბის ლაშქრობის შესახებ
(ივერია, 1888, № 238).

ზ.

აღუდი აღექსაური, ზურაბ, რა მონად მოგექცა?
პირის მელვინე მოგიკლა, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.
ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყო, ერთიც შენდამც ვინ დეეკრა!
აღუდის გაღმოქნეულსა კმალ-დაშნას წვერიმც შეეკრა!
გულ-და-გულ გაღმოგიქნია, გზაჩი მსახური შეეჭრა.

(C, გოგოთურ ჯინჯარაული საგან
გაგონილი 10.7.1925).

ღ.

აღუდი კურდღელაისძე, ზურაბო, რაქელ მაგექცა?
მაგიკლა პირის მელვინე, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.

(G, 235).

ქ.

ზურაბ შახყრიდა ლაშქარსა, თრუსოს სადილზე ჯდებისა.
„ბევრ-ბევრ გაგტეხე ზოყანა, კევსურთ კი არა ხკლებისა,“
ხკითხევდა ნეზირ-ოზირთა: „რა კარგა მოგვიქლებისა?“
5 „- ღალატით გვირჩევე, ზურაბო, კევსურ თუ დაგვენდობისა.“
ხკითხევდა ღუღუშაურსა: „სიტყვაი შენი ჯდებისა.“
- „კაცი წავლალათ კევსურეთ, კევსური ვერ ჩახკლებისა.
კევსურებ ჩამაგვივიდენ, ვინც ომში გამოდგებისა:
მშაველა ჯინჯარაული ნიაღე ნუ დადგებისა,
სამნაიც გამაიყოლას, უმისოდ არ იქნებისა.“
10 „სამნა ნუ წავას, - კევსურთ თქვეს, - მჭედელ ას, დაგვაკლდებისა.“
არ დაიჯერა სამნამა, „ნათვალ ორ, არ მიკდებისა.“

გახუა კეთეშაური, კევსურნო, კას გეუბნებისთა:
„კმლებს ნუ დავიქსნით, კევსურნო, - ძაღლი არ დაინდობისა.“

აღუდა აღექსაური, ზურაბო, როგორ მოგექცა?
15 მოგიკლა პირის მელვინე, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.

(Bc).

BC ამ ლექსში აწერილი ამბების გამო შენიშნავს: ა) „ზურაბს რატიშვილს სამჯერ დაულაშქრავ კევსურეთი მეშვიდ-მეშვიდეს წელს და ვერ გაუტეხავ კევსურეთი. და შემრე თრუსოს დაუბარებიან კევსურნი, სამოცი კაცი. უთქვამ, რო ზავი ვქნათავ. მაუტანავ ღვინო, უსმევავე ზურაბს კევსურთად, დაუთვრია, აუყრავ იარაღი. უთქვამ გახუას კეთეშაურს, რო კმლებს ნუ დავიქსნითავ, — არამც გვილალატასავ. კევსურთ არ დაუჯერებავის, დაუქსნავის კმლები. ალუდს არ შაუქსნავ დაშნაი, დაუმაღავის. ვერ გაუგავის. რომ დამთვრალან კევსურნი, დაუვლავ კმლებისად კელები ზურაბის მსახურთ და გაუჭრავის თავები კევსურთად სრუ. ალუდს დაშნაისად დაუკრავის კელი, მასტანებისა ზურაბს კარავში, მოუქნევავის ზურაბისად. იმ დროს მსახური გადასდგომის და მსახური მოუკლავის. თაო კი გამოქცეულ, მოსულ შინ. სხვებისად ს რ უ თავ გაუჭრავის.“ ბ) „მაშინ ზურაბს მოკევე ხყვანია ყმა ღუღუშაური. თან ხყვანია და გაუთავადებავის, ზურაბს თავადობა მიუცავის. როგორც ერეკლეს კევსურნი ხყვანიან, ეგრ ზურაბს: ოსი და მოკევე ზურაბის ყმა ყოფილა.“

ეს ვარიანტი Bსაც მოეპოვება, მაგრამ იქ მცირედენი განსხვავებანია: 1 ზურაბ შახყრიდა ლაშქარსა] ზურაბმ ახყარა ლაშქარი B; 2 ბევრ-ბევრ] ბევრა B; 3 ნეზირ-ოზირთა] ნაზირ-ოზირთა B; რა კარგა] კარგა რა B; 6 წავლალათ] გავგზავნათ B; 7 ჩამოგვივიდე] ჩამოგვივიდან B; მჭედელ ას] აქა მბჭე; 12 კევსურნო] ხალხნო B; 14 ალექსაური] კურდღელაისძე.

3.

ზურაბმ აიკლა ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა ღედაო.

უბარებს ღუღუშაურსა, კაცს მოსწევს ზედი-ზედაო:

„კევსურნი გამამიგზავნე, ვინც ომში გამადგებო;

ქედეშაური გახუა ნიადაგ ნუ დადგებო;

5 სამნაი გამაყვალე, ომში გვერდს დაუდგებო.“

„კევსურნო, სამნა ნუ წავა, მჭედელი დაგოკლდებო.“

დასხდეს, დარიგდეს კევსურნი, თავს ზურაბ დაადგებო.

— „კევსურნო, კმალს ნუ დაიქსნით: ზურაბ არ დაინდობო.“

კევსურთ უარი გარდათქვეს: „პურ-მარილს უნდა ნდობო.“

10 ერთბაშად დასჭრა თავები, მარტო გახუა გარდარჩა.

ქედეშაური გახუა, ზურაბ, რა ავად მოგექცა!

მოგიკლა პირის მელვინე, თითონ უჭირველი გგეექცა.

(Sh. მოხ., გაგონილი იასე ზულელისაგან
ს. თოთში 28. 7. 1913).

ზ.

ზურაბმ თქვა: „ჩამამივიდენ, ვინც ომში გამადგებისა.

მშაველა ვინჭარაული ნიაღე ნუ დადგებისა;

სამნაი ჩამაიყოლას, მჭედელი — გამადგებისა.“
— „სამნა ნუ წავა, კევსურნო, — მჭედელი დაგვაკლდებისა;
5 თოფებს სჭედს კირიმებს სამნაი, ქურთემულ დაუსქდებისა.“
გახუა ქეთეშაური კევსურთ კას ეუბნებისა:
— „კევსურნ, მოგიკლავთ ზურაბსა, თქვენდაც კაად კი ხკდებისა.“
არ დაუჯერეს კევსურთა, ზურაბის დავლათ ღრეველისა.
დასხდეს, ღარიგდეს კევსურნი, თავს ზურაბ დაადგებისა.

—
10 ფოფინეს დასჭეხს ზურაბი: „ფოფინე, რასა ღბედაო?“
ფოფინეს კელი კმალზედა, კევსურთ სისხლ თრუსოს რწყევდაო.

—
15 ქვემც დაგლევს, ერისთვისშვილო ზურაბო, სისხლის წყალიო!
დაიბალითენ კევსურნი, დანდობით გასჭერ თავიო.
რად არ სწორ-სწორად გაუშვენ კევსურნ და შენნი ყმანიო?
კელთ რად არ მიეც ფარ-კმლები, დააცდევინე თავიო?
ომს კევსურნ განახვიებდენ ფარს ქვეთ ნაწურთნი ყმანიო!

—
თრუსოს ნაკოცთა კევსურთა მშაველა სჯობ ჯინჭარაული,
ამადით დახვეწილებსა ალულ სჯობ ალექსაური.

—
20 ალულა ქეთულაური, ზურაბ, რა მონედ მოგექცა!
პირის მელვინე მოგიკლა, თავად ცოცხალი გაგექცა.
ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყო, შენდ კმალ-ღამნის წვერ მაეკრა!

(R, 13).

Rის მოწმობით, „ეს ლექსი ბ ა ჩ ა ნ ა ს ჩაწერილია.“ — ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 7
კევსურნ მოგიკლავთ ზურაბსა...] „ზურაბს კლდიან გზებზედ და საცალფეხო ხიდებზე
ვერ უვლია და ამ გახუას ზურგით უტარებია. გახუას უთქვამ კევსურებისთვის: თუ
გინდათ კლდეზე სადმე გადავაგდებო, მაგრამ კევსურებს არ უქნიათ“ R.

„მეორე ვარიანტი ამავე ლექსისა ამაზედ დიდი ხნის წინათ ჩაწერილი“ (R არ
აღნიშნავს, თუ ვინ იყო ამის ჩამწერი: ისევ ბ ა ჩ ა ნ ა, თუ თვითონ თ ე დ ო):

6.

ზურაბმ ქვეყანა აიფრო, კევსურებს ვერა ხკდებისა.
„ჩამამივიდან კევსურნი, ვინც ომჩი გამადგებისა:
მარტია მისურაული ნიადე ნუ დადგებისა.“
თრუსოს ჩავიდენ კევსურნი, თავს ავი დარე დაეცა.

5 სადილზე დასხდენ კევსურნი. ზურაბ მეღვინედ ღვებისა.
გაზუა ქეთუშაური კევსურთ კარგს ეუბნებისა:
„კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობისა.“

—

ზურაბი ეტყვის მსახურებს: — „მსახურნო, რასა ღებდავთ?“
ომთინემ შამაუქცია: „ომსა ძრიელსა ვებდაო,
10 თავს მოვსჭრი თორმეტს კევსურსა, სისხლი რო თრუსოს რწყევდესო.“

—

ფშაველას ჯინჭარაულსა ტანს სისვი სკლატი ჩაეცვა,
ბეჭებს აასხეს ისარი, ბრალია ჯაჭვი არ ეცვა!
აღუდა აღექსაური, ზურაბო, როგორ მოგექცა?
15 პირის მეღვინე მაგიკლა, თავად ცოცხალივ გაგექცა.
ზურაბ, შენდ იყო მაქნეულ, შენი მსახური შაეჭრა.
ღმერთსამც კი გაღმარჯვებიყო, კმალ-დანას წვერი მაეკრა!

—

აქ ვინც მოიდენ კევსურნი, აღუდ სჯობ აღექსაური.
და ვინაც მარჩეს აიქა, ფშაველ სჯობ ჯინჭარაული.

(R, 15).

თ.

კევსურეთ კაცი მავიდა, ეგ ზო არ გამადგებაო:
„ნარჩევ-ნარჩევი ბიჭები ერთიც ნუ ვინ დადგებაო,
კირჩლი ბაბურაული-დ' მარტია ნუ დადგებაო!“
„არავ“, — თქვეს კევსურთ შვილებმა, — „მჭედელნი, დაგვჭირდებაო.“

5 „ნათვალ ორ, — მანგიამა თქვა, — მე ჩემი გადამქდებაო.“
თრუსოს ჩავიდეს კევსურნი, ზურაბ სადილზე ჯდებაო.
კევსურთ მისვლითა ზურაბსა მზე ცხრაკნივ ამუქდებაო.
მანგია მისურაული კევსურებს ეუბნებაო:

— „კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობაო.“

10 არ დაიჯერეს კევსურთა: „ზურაბი გაჯავრდებაო.“
— „თქვენის თქვენ იცით, კევსურნო, მე ჩემი გადამქდებაო.“
დასხდენ, დაჯარდენ კევსურნი, ზურაბ მეღვინედ ღვებაო.
დაასხამს წითელს ღვინოსა, ვერცხლის თასებშივ ღვებაო.
„ადევით, აიშაღვინით!“ ზურაბ თავს დაადგებაო.

15 ნასხლომ კევსურებს კმლებით სცეს, სისხლი გუბ-გუბად ღვებაო.
მარტია მისურაული, ზურაბო, როგორ მაგექცა?
ორი მაგიკლა, ზურაბო, ცოცხალი შინავ გაგექცა.

ერთი შენც გადმაგიქნია, მსახური შენი შეეჭრა.
ღმერთსამც კი გადმარჯვებიყო, კმალ-დაშნას პირი მამეკრა!

(R, 17, 1889 წ. ჩაწერილი).

ტექსტისათვის: 4 მჭედელი „ხევსურს თუ უნდა გამოსთქვას „მჭედელია“, შემოკლებით იტყვის „მჭედელი“, ბოლო ხმოვანზე ხმას უწევს და ამაგრებს“ R; 7 მზე ცხრაკნივ ამუკდებაო] „ისე გაუხარდაო“ R.

0.

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირნა დედანი;
ბევრისა კარი დაჯარა, ბევრისა ისივ მღე არი;
ბევრისა დედა ატირა, ბევრისა ცოლი თმიანი.

(R ფ, 235).

0ა.

- ზურაბმ მოიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა დედაო,
ბევრს ქალს გაუხსნა საკინძი, უკბინა ძუძუზედაო.
„სხვა კი სულ ყველა გავტეხე, კევსურთ არაფერ კდებაო.“
5 კაც უგზავნი ღუღუშაურსა: „სიტყვა შენი უფრო ჯდებაო.
კევსურებ გამამიწვიე, ომში ვინც გამოდგებაო.
ფშაველა ჭინჭარაული ნიადეგ ნუ დადგებაო.
სამნა თან გამაიყოლოს, ეგეც მაგას შაუკდებაო.“
თრუსოს კევსურებ ჩაეიდენ, ზურაბი სადილზე ჯდებაო.
10 კევსურთ ჩამოსვლით ზურაბსა ცხრაკნი მზე ამუკდებაო.
დაისხა ღვინის სმაზედა, ზურაბ მეღვინედ დგებაო.
დაასხამს წითელ ღვინოსა, ვერცხლის კათხები დგებაო.
გახუა კეთეშაური კევსურთ კარგს ეუბნებაო:
„ქმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, — ზურაბ არ დაინდობაო.
თქვენ თქვენი იცით, კევსურნო, მე ჩემი გადამქდებაო.“
15 არ დაიჯერეს, შაიქსნეს, ეტლი ზურაბის რევდაო.
ზურაბი თავის მსახურსა ჩუმ-ჩუმად ეუბნებაო:
„ეხლა დაითვრნეს კევსურნი, ნეტარ შენ რაღას კბედაო?“
— გაღესილი მაქვს ფრანგული, მზასა ვარ, ვერა მხედაო?
სუ თავებს გავსჭრი კევსურთა, ცოცხალ ვერვინ გადამრჩებაო.
-
- 20 თრუსოს ნამყოფებს კევსურებს რა მონა დარი დაეცა!
ფშაველას ჭინჭარაულსა ტანთ სისვი სკლატი ჩაეცვა.

გვერდზედ აასხეს ისრები. ბრალია, ჯაჭვი არ ეცვა!
ხახონას ბერდიაულსა მკართ თეთრი მშვილდი გარდევცა.
ნასროლი ფოცხ-მაკრატელი, ზურაბო, შენდამც დეეკრა!
25 ალულა ალექსაური, ზურაბ, რა კერკად მოგექცა:
მოგიკლა პირის ფარეში, თვითონ ცოცხალივ გაგექცა.
ღმერთსამც კი გაჰმარჯვებოყო, კმალ-ღაშნას წვერი მეეკრა!

(L.r 1-17, Lb 18-27)

19.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით. მისი ვარიანტია 18ზ, 12-16 და 19a.

19a

დაბეჭდილია Tის მიხედვით. იგი ვარიანტია მე-19 №-ისა. სხვა ვარიანტებია კიდევ:

ბ.

სევდამც გეცემის, ზურაბო! დაგლევედამცა სისხლის წყალია!
დაიბალითენ ქვესურნი, დანდობით გასჭერ თავია.

—

დაგწყევდი, ერისთვისშვილო, ზურაბო, ეგრემც მოგივა:
მმასამც დათუნას თვალთ დასთხრი, ზაალის მოხმემც მოგივა!
5 თვითონ სარუსოდამც გაჰქდები, ცოლიმც ურუმთას წაგივა!

—

ქვესურნი ჩაჰყარენ თრუსოსა, ღალატით დასჭერ თავიო.
რად არ გაუშვენ სწორადა ქვესურნი და შენნი ყმანიო?
შენ შორად რად არ დაუდეგ, იქით უჭირე თვალიო?
მაშინის გამოჩნდებოდა, რომენთი სჭრიდა კმალიო!

(Lb).

აქ რიგი გადარეული ჩანს: 1-2-ს უნდა მისდევდეს, თითქო, 6-9.

ბ.

დაგწყევდი, ერისთვისშვილო, ზურაბო, ეგრამც მაგივა:
მმასამც დათურას თვალთ დასთხრი, ზაალის მოხმემც მოგივა!
შენამც ქვესურებ დაგხანჯვრე(ნ), ცოლიმც ურუმში წაგივა!
ბევრაის ცოდვის მაქმედო, ქვეყნის გულისიმც მოგივა!

(H)

20. ზურაბის მოკვლა

დაბეჭდილია სის მიხედვით, რომელსაც იგი გიორგი არაბული საგან გაუგონია (ივერია, 1891, №90). რამოდენიმე სტრიქონი (5-20) წინად ჰქონდა გამოყენებული მასვე („ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, №241). – 10 მოჩანგებები] მოჩანგებნი უ.

ბ.

- საფურცლეს ზურაბ მოვიდა, ლერწამი ზღვის პირისაო.
გაუშალეს ხალიჩები, ზურაბ ზედ დაბმანდისაო.
აუყვავებენ სუფრასა: „ზურაბ, შაექე ხილსაო!“
გიღალატებენ, ზურაბო, ელიან შენსა ძილსაო.
- 5 კმლითა სცემს ბარამ ბატონი: „დაჰკარით კ...ის შვილსაო!“
ხანჯარი თუშთ მაურაემა მარცხენა ძუძუს ძირსაო.
მუხრანით მოდის ტირილი ს...ის ერისთვისაო:
– „ვინ მოგკლა, შვილო ზურაბო? ვინ შეგსხნა კელნი გმირსაო?
ვინ ჩამოგყარა თაობა ქართლისა, არაგვისაო?“
- 10 აღარვინ მეგულეობდა მამრევი ზურაბისაო.“
ზურაბის ცოლი ტიროდა: „ვამე უდროოდ ქერივსაო!“
ზურაბის ცოლი დედას სწყევს: „ჩემიმც დღე დაგადგებაო!
ამ ჩემის ღალატისადა თემურაზ მოგიკვდებაო!“
ელუმო თოღუმშივილო, ვეფხვი ხარ, ველის კანჯარი!
- 15 შენ მაჰკალ ერისთვის შვილი, ზურაბს შენ დაეც ხანჯარი.
გაგზავნეთ მახარობელი, ფშავ-ქევსურეთში ჩაფარი:
ფშავ-ქევსურეთის ქალ-რძალმა ძილ დაიძინოს მაგარი.
ზურაბის სიკვდილს ამბობენ, – აღარ მოგვივა ლაშქარი.
მიგრი მოხვიეთ ბატონსა, ზურაბის წამოსასხამი.
- 20 შეარტყით ჩოლაყაშვილსა ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
ზურაბმ ჭირთ გაცოფებულმა კმალსა დაჰკლიჯნა ვადანი.
ვაი თქვენს ზურაბს, ფშავლებო! ძაფ დაუხვევაე მაგარი.

(X, ივერია, 1887, №140=11 და 5).

რამოდენიმე სტრიქონი ამ ლექსისა (რომელიც Xს ორად აქვს დაბეჭდილი) უს გადაბეჭდილი აქვს თავის წერილში, სახელდობრ: 8-10, 12-15, 21-22 „ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, №241).

ბ.

ზურაბო, თან გახლდეს ლაშქარნი, რაც ხან კი დაიბადეო,
ისპაანამდე გაითქვი, ყვენთან გაიზარდეო.

სადაც კი წახვედ საომრად, სუყველგან გაიმარჯვეო.
აქებენ სოსლანის შვილსა, წახვედ, ისიცა ჰნახეო,
5 სოსლანის შვილის ლურჯაი შინ სიმამრს გაუგზავნეო.
გიბარებს თავის სიმამრი: „მოდო, საფურცლეს მნახეო,
მიმწეი ჩემის შვილისა თვალითა დამანახვეო.“
ღალატი გიყვარდა, ზურაბო, ღალატი ჩემიცა ნახეო!

საფურცლესა ზურაბი მოვიდა, ლერწამი ზღვის პირისაო.
10 შამაეხვიენეს კახები: „გმირო, მობრძანდი უმისაო!“
დაუდგეს ოქროს ტახტები, ზედაც ზურაბ დაბძანდისაო.
აუყვავებენ სუფრასა, წითელ-ყვითელად ხილსაო,
დაუდგმენ სურას ღვინიანს, დათაფლულსა და ტკბილსაო.
ჯერ ხილი ჭამა ზურაბმა, მემრ პირი მიჰყო ლხინსაო.
15 გაღალატებენ, ზურაბო, ელიან შენსა ძილსაო,
გვერდს გიდგან მოღალატენი, მარჯვენა ყურის პირსაო.
ფალარატი ქნა ზურაბმა, მალევე დეენდო ძილსაო.
კმალი ჰკრა ბარამ ბატონმა: „დაჰკარით კახპის შვილსაო!“
ხანჯარი თუშთ მოურავმა მარჯვენა ძუძუს ძირსაო.

ზურაბის მოკვლას ამბობენ, მაგრამ დამწონ კაც სად არი?
20 კმალი ჰკრა ბარამ ბატონმა, თუშთ მოურავმა ხანჯარი.
ზურაბმა, ჭირთ გაცოფებულმა, კმალსა დაჰკლიჯნა ვადანი:
„ვაი დედას თქვენს, კახებო! ძაფი დაგიხვევათ მაგარი.“
შახვდება ბარამ ბატონსა ზურაბის ცხენი საღარი,
25 თუშთ მოურავსაც კიდევა ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
ტყავ-კაბა საგინისძესა, ზედ ოთალანი მალალი.
გაგზავნენ ფშავ-ქვესურეთსა სამახარობლოდ ჩაფარი.
ფშავ-ქვესურეთში ქალ-რძალმა ძილ დაიძინონ მაგარი:
საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, აღარ მოგივათ ლაშქარი.
30 სიტყვა უთხარით ქალ-რძალსა, ძილი დაიძინონ მაგარი.

(Lb).

ისეთი შთაბეჭდილებაა, თითქოს Lb-ს ეს ლექსი (და ზოგი სხვა) გადმოწეროს ვისიმე (ხევსურის?) ჩანაწერისაგანაო: 7 მიმწეი] აქ პირველად თავისუფალი ადგილი დაუგდია (აღბათ, თუ ვერ ამოიკითხა კარგად) და შემდეგ შეუვსია. გადმოწერას გვაფიქრებინებს ზედმეტი ხმოვნებიც, მაგ. 9 საფურცლეს(ა) ზურაბ(ი) მოვიდა და მისთ.

დ.

ზურაბს მართევს ყურძენი: „სიძევე, შეექე ხილსაო!“
ზურაბს უშლიან ლოგინსა, ტკბილს აძინებენ ძილსაო.
ბარამ ბატონმა კმალი ხკრა: „დახკარით კახპის შეილსაო!“
თუშთ მოუროვმა ხანჯალი, – კაცს ყველებურად სჭრისაო.
5 მუხრანით მოდის ტირილით რძალი ზურაბის დისაო:
„ვამძე, თუ მოკლეს ზურაბი, თუ კელი ხკადრეს გმირსაო.
ვინლა დარჩება ობოლი გამჯავრებელი ძირსაო?“

—

ელუმო ლუხუმიშვილო, ვეფხი ხარ, ველის კანჯარი!
შენ მოჰკალ ერისთვისშვილი, ზურაბს შენ დაეც ხანჯალი.
10 მახარობელი გავგზავნათ, ფშავ-ქევსურეთში ჩაფარი,
ფშავ-ქევსურეთის ქალ-რძალმა ძილ დაიძინას მაგარი:
ზურაბის სიკვდილს ამბობენ, აღარ მოგივათ ლაშქარი.
შევარტყავთ ჩოლოყას შეილსა ზურაბის ქამარ-ხანჯალი.
მაგრა მოვხვივით ბატონსა ზურაბის წამოსასხამი.

(D, ივანე გელიაიძის აგან გაგონილი)

ძალიან მისდევს მეორე ნაწილი ამ ვარიანტისა Xს. ამიტომ შეიძლება ვიკითხოთ:
ნაბეჭდი წყაროს საშუალებით ხომ არ აქვს შეთვისებული იგი ი. გელიაიძეს ან
მის მასწავლებელს?

მ.

მტრისა მიწვენა-მისვლასა დაწონა უნდა, გან ძალი?
დეღამც იმისი ცხონდება, ვინც ზურაბს დაჰკრა ხანჯარი!
– „ვაჰ დედას თქვენსა, ფშავლებო! ალყა გიხვევავთ მაგარი.“
გაჟინიანდა ზურაბი, კმალს დააგლიჯნა ვადანი.

(Rფ, 232).

1 დაწონა უნდა, გან ძალი] „ზურაბის მოსაკლავად ისე ძალი არ იყო საჭირო,
როგორც გაბეღვაო“ R; 3 ალყა გიხვევავთ მაგარი] „ხმალს დაახვიეს თურმე, რომ ვერ
ამოელო“ R. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

21. ზურაბის დაწყევლა (G, 235)

ბ.

ზურაბო ერისთვის შვილო, შვიდსამც წელსა ხარ სნეული!
გულსამც მოგხვდების ისარი, ფშავლების გამოსრეული!

(Rფ, 231).

22. ზურაბის სიკვდილი (G, 235)

23. ადგომამც იყვა (R, 16)

24. კეცსურები ბახტრიონის ომში

Sh. ჩამაწერინა ღულელმა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913. თვალისში. —
ტექსტისთვის: 8 მუქარა იყვას...] ე.ი. აბა ვნახოთ, ვინ აჯობებსო; 10 მშველებ...
მეგუდელ ხყვანდიანო] ე.ი. ფშველები კეცსურებს გუდით საგძალს უზიდავდენო.

ამ ლექსის დასაწყისი (1-3 სტრ.) ძალიან ჰგავს 243 ნომრისას (1, 2, 4). აქ მოხ-
სენებული ზომურაული თათრის ხანის მომკლავადაა წარმოდგენილი 658,7-8, რისთვისაც
მას ხმალი უნდა აეღოს სათაოდ.

ბ.

ახლა სადა ხართ, თუშებო, კეცსურნ რო კარავთ სჭრიანო?
ნადირაის კმლის ნატეხნი კარავის ბოძსთან ხყრიანო.

ქმალ ზომურაულს გაუტყდა, კეცსურნ სხვას გამუცვლიანო.

(G, 164).

ეს ნაწყვეტი, რომელიც ვარიანტია 12-13-ისა, Gს ერეკლეს ამბებში აქვს შეტანი-
ლი, კრწანისის ომთან დაკავშირებით (ნ. №06).

ბ.

თუშებო, მშვეელ-კეცსურნო, ლაშქრობა გავაზიარათ,
ერთმანეთს ნუ უღალატებთ, მტერი სხვა დავაზიანათ.
წინ თუშნი, უკვენ კეცსურნი, მშველებ ნელ-ნელად დიანო.
მაგათ გონება არა ჯობ, ბინაებს უდგებიანო.

5

„ტყუილად იკლავ, ზეზვაო, სახელზედ, თუშო, თავსაო:
კეცსურმ ნადირამ გაჯობნა, ნეიფზე ამტვრევს ქმალსაო.“
— „თუში ორ, მაგრამ კარგი ორ, კიდევ ვჯობიორ სხვასაო.
ქელთ დავსცემ, გადავფრინდები ბახტრივ(ნ)ის გალავანსაო.
ცხრას მოვხკლავ , ერთი ვერ დამკრავს ქმალსაო.“

(H).

ტექსტისათვის: 6 ნეიფზე] ნეიფაზე H, მგრამ რადგანაც Hს მეტი ანების
ხმარება ახასიათებს (მაგ. კალადის=კლდის, ცეცახალაზედა=ცეცხლზედა, ამატავარე-
ვას ხამალასაო=ამტვრევს ქმალსაო), ამიტომ იგი თითქო სხვაგვარად არ წაიკითხება;
9 ცხრას მოვხკლავ] აქ აკლია რალაც სიტყვა (ან სიტყვები) ხუთი მარცვლისაგან

შემდგარი. — 5 ტყუილად იკლავ...] ამას წინ უწერია: „ქალის გაკირცხვა“ H, ე.ი. თითქო ამ სიტყვებს ქალი ეუბნება, რასაც ზეზვას პასუხი მოსდევს.

პირველი ორი სტრიქონი Vსაც მოჰყავს (თხზულ. III, 455). განსხვავება: 1 თუმეზო, მშაველ-ხევსურნო] თუმნო, ფშაველნო, ხევსურნო V; ნუ უღალატებთ] მკარი უჭიროთ V; მტერი სხვა] მტერი კი V.

დ.

თუმთა გავიდა ლაშქარი, ნაქერალ გროვდებიანო.

კევსურეთს კაცი გაგზავნეს, კევსურნი მოიწიანო,

ბელადი ხოშურაული. თანაკმან გაქდებიანო.

უარს ეტყოდენ ფშაველები: „ჩვენ რა გვაქვ თქვენთან ზიარი?“

5 წინ თუმნი, უკან კევსურნი, ფშაველებ ნელ-ნელა დიანო.

სიტყობდის გაფრინდაული: „კევსურნი ნუ მოდიანო.“

იტყოდა ხოშურაული: „თუმთად რა გვიქნავ რიალი?“

როგორც რო ამბობს ზეზვაი, ეგრე ჩვენ არ გვწაადიანო,

თუმნ თუ არ გაგვიყოლებენ, ჩვენც ვიცით, საც მიდიანო.“

10 არ ქმნილა შუაღამეი, კევსურებ დაპარულანო,

არ ქმნილა თენების ხანი, პანკისის ჭლანი ხანდებიანო.

დილას ამოსვლას მზისასა კევსურებ ბახტრიონს გროვდებიანო.

ბახტრიონს კარავის ბოძებს კევსურებ კმლითა სჭრიანო.

—

მოვიდოდ თუში ზეზვაი, ჯოგი მოხყვება მგლისაო:

15 „ან თქვენ გადადით გალაფანს, ან გადამიშვით მიაო.

თუ შვიდ ვერ მოკლა კმალ-და-კმალ, გამცვალეთ თათრის ქალზედა.“

გადავა, გადაფრინდება ბახტრიონს გალაფანზედა.

—

აღვანს მინდორი აავსო ღოჯაის თათრის ლეშითა.

მგელსა დასცვითა კბილები, ტურას ლოყვაი ჭამითა.

(Sh. თ. პ. ა ზ ი კ უ რ ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი, 4. 9. 1913).

უკანასკნელი სტრიქონები ვარიანტს წარმოადგენს 25-ისა და 27 ნომრისას.

მ.

ბახტრიონს ერთსა თათარსა ენას უბნობენ ძნელსაო:

„ახმეტას გავსჭრი ვენაქსა, შიგ დავასახლებ ელსაო.“

არცა ჰკითხავდა თუმებსა, არცა ზეზვაის ცხენსაო.

თუმთ ნაქერლები ცხენები ალაზანს გროვდებიანო.

- 5 „არ მოგვივიდა ზეზვაი“, წინამძღოლს ღონდებიანო.
ზეზვამ თქვა გაფრინდაულმა: „ქევსურნი ნუ მოვლიანო.“
ზოგთა თქვეს: „თან გავიყოლოთ, გაჭირდეს, გამოდგებიანო.“
დათხოვნილ იყვნენ ფშავლები: „პურ-ჭამას ვერ რჩებიანო.“
(Bu, №31).

აქ ორი სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული. პირველი სამი სტრიქონის ვარიანტი და გაგრძელებაც დაბეჭდილია ღროუბაში 1884, №34 (ფშავში შეკრებილთაგანიათ). მაგრამ მას უშუალო კავშირი ჩვენს ვარიანტთან არა აქვს.

3.

- იყრება თათრის ლაშქარი, ალაზანს გროვდებიანო,
არაეინა ჰყავ ბელადი, ბელადსა ღონდებიანო.
– „შენ წადი, ბათურიშვილო, ლურჯას შენ გიქებდიანო.“
წინ თუშნი, უკვენ ქევსურნი, ფშაველნ ნელ-ნელა დიანო.
5 ჯავრობენ თუშიშვილები: „ქევსურნი არ გვინდიანო.“
– „რას ამბობთ, თუშიშვილებო? წასვლა ჩვენც ქვე გვწადიანო.“
ფშაველნი, უკვენ ქევსურნი ბახტრიონს გადადიანო,
დალიეს თათრის ლაშქარი, თავებს უკვენა ჰყრიანო.
მეორე დილა გათენდა, თუშებიც ჩამოდიანო.
10 – „სად ეყარენით, თუშებო, სადიაცენო, თმინანო?“

(X, ივერია, 1887, №144=53).

იგივეა არსებითად Vს ვარიანტი (თხზულ. III, 454): „პანკისს იყრება ლაშქარი, ბელადსა ღონდებიანო. ზეზვავ გაფრინდაულო, ლურჯას შენ გიქებდიანო, ჯავრობენ თუშიშვილები“ და სხვ.

ზ.

- იყრება თათრის ლაშქარი, ალაზანს გროვდებიანო,
არაეინა ჰყავთ უფროსად, ბელადსა ღონდებიანო.
შენ ჩადი, მათურის შვილო, ლურჯასა გიქებდიანო.
წინ თუშნი, უკან ქევსურნი, ფშაველნი ორად დიანო.
5 გაჯავრდეს თუშის შვილები: „ქევსურნი რად გვინდიანო?“
– „რას ამბობთ, თუშის შვილებო? წასვლა ქვე ჩვენც გვწადიანო.“
წინ ფშაველ, უკან ქევსურნი ბახტრიონს გადადიანო.
დაწყვიტეს თათრის ლაშქარი, თავებს უკულმა ჰყრიანო.
მეორე დილა გათენდა, თუშები შემოდიანო.
10 „სად ეყარენით, თუშებო? სადიაცენო, თმინანო?“

(D).

საზოგადოდ მოსალოდნელია, რომ აქა-იქ შეგვხვდეს ნაბეჭდი წიგნისა თუ ჟურნალ-გაზეთის საშუალებით გავრცელებული ნიმუშები ხალხური პოეზიისა და სწორედ ასეთი უნდა იყოს ეს ვარიანტიც, ჩაწერილი Dის მიერ ხევში ივანე გელიაძის მიხედვით. ეს ვარიანტი ისე ახლოს დგას ზემორე მოყვანილს Xის ვარიანტთან, რომ არა მგონია შევცდეთ, თუ ვიფიქრებთ, რომ მისი წყარო Xია. — ორსავე ვარიანტში მე-4 სტრიქონი: „წინ თუშნი...] მოგვაგონებს 179 №-ის მეოთხე სტრიქონს.

6.

სად არი გაფრინდაული? ქეესურნ კარავსა ჭრიანო.
ლეგ-ლუგა ფშაველიშვილები გალაგანს გადადიანო.
თუშთ ნაქერლები ცხენები ალაზნის თავსა გროვდება.
ხანია შუაღამისა, პანკისის ჭალა ხანდება.

- 5 თუშები თუქიანები გადიან ალაზანზედა.
ორშაბათს თენების ხანსა ბახტრიონს ციხე შავდება.
კარზე გამოდი, სულთანო, შენს სახლ-კარს ცეცხლი ედება.

(X, ივერია, 1887, №144=56).

ორივე ვარიანტი Xისა (ვ და 6) გამოყენებული აქვს Sს თავის წერილში ბახტრიონის ალების გამო (ივერია, 1888, №228). [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

25.

ჩაწერილია Shის მიერ მინდია ქისტაურისაგან, რომელმაც იგი 25 ნომერს უშუალოდ მოაბა.

ბ.

მეტნი ხართ, საღირიშვილნო, გიჭკრეტენტ ტალავარზედა.
ბახტრიონთ სულთქმის ციხესა გადახვალთ გალაგანზედა.
ქმლითა სცემთ ხანის კარავსა, ზედ მიხვალთ ფალავანზედა.

(R, 111).

ბ.

მეტი ვარ საღირიშვილი, ნუ მიმზერთ ტალავარზედა.
გადავალ, გადავფრინდები ბახტრიონს გალაგანზედა.
შვიდი არ მოვკლა კმალ-და-კმალ, გამცვალეთ თათრის ქალზედა.

(Bu).

ეს ნაწყვეტი ნაწილად შედის ბახტრიონის აღების ერთ ლექსში, რომელიც ასე იწყება: „ბახტრიონს სხედან თათრები, სიტყვას ამბობენ ძნელსაო“ და სხვ. (დაბეჭდა Buma აკაკის კრებულში, 1900, №11, გადაბეჭდა ხალხ. სიტყვ. №30), რომელიც არსებითად განსხვავდება მეორე მის მიერვე დაბეჭდილი ვარიანტიდან, რომელსაც იგივე დასაწყისი აქვს (აქ: 24 ე).

ბახტრიონს გალავანზედ წინ-წინ გადაფრენა ფშაველსაც მიეწერება, როგორც შემდგომი ვარიანტი ჰმოწმობს:

დ.

ბიჭი ვარ გოგოლაური. ნუ მშინჯავთ ტალავარზედა.
წინ-წინ მე გადაფრინდები ბახტრიონს გალავანზედა.
თოფსა ვჰკრავ ჯიმშელ ბატონსა, ზედ მივალ ფალავანზედა.

(X).

Xმა იგი დაბეჭდა ივერიაში (1888, №144) და გადაბეჭდა ცალკე წიგნში (გვ. 55). ამ ნაწყვეტის პირველი ორი სტრიქონი Sმაც შეიტანა თავის წერილში ბახტრიონის აღების გამო (ივერია, 1888, №228). — 3 ჯიმშელ ბატონსა] ჯიმშელთ ბატონსა X.

Vსაც მოჰყავს იგი (თხზულ. III, 454); ოლონდ: 1 ნუ მშინჯავთ] რას მყურობ V; 3 თოფსა ვჰკრავ ჯიმშელ ბატონსა] კმლითა ვცემ თათრის ბელადსა V.

ე.

ფშაეში ხარ, ბიჭად ვარგიხარ, არაეინ გიცქერს ტანზედა.
ფეხს დაჰკრავ და გადახტები ტრანტიტონ გალავანზედა.

(Rქ, №63).

ეს ერთი ნიმუშია იმისი, თუ რაოდნად შეიძლება გადაკეთდეს და გადასხვაფერდეს ხალხური ლექსი, განსაკუთრებით უცხო მხარეში.

ვ.

ბიჭი ვარ გოგოლაური, რას მიცქერ ტარავალშია?
მოძალეს ძალას მივაყრი, მას ჩაეუდგები კვალშია.
ფექს დაჰკრავ, გადაფრინდები ბახტრიონ გალავანშია.
მივიტან ჩემსა ალამსა, დაეურჭობ ციხის კარშია.

(Q, ივერია, 1885, №8=49).

ზ.

თუში ვარ, მაგრამ კაცი ვარ, კიდევ ვჯობივარ ფშაველსა.
ფეხს დაჰკრავ, გადავერევი ბახტრიონს გალავანზედა;

- ასი მომიკლავს ბელადი, ზედ მიწერია ხმალზედა.
თუ მომკვლენ, არას ვინაღელი, სისხლს დაღვრიან, განა რბესა,
5 მაგრამ კიდე იმედი მაქვს ჩემი სიათა თოფისა:
შიგ მიძევს ტყვია იმედად მტრის გულზედ დასასობელად.
(ივერია, 1889, №236).

ჩაუწერია მარტყოფის მიდამოებში იქაურ მასწავლებელს.

6.

თუში ვარ, მაგრამ კარგი ვარ, კიდევ ვჯობივარ კახსაო.
ასი ვერ მოვკლა კმალ-და-კმალ, გამცვალე კახის ქალსაო.
(Sh. თუშეთში გაგონილი).
[გასწორებულია ა. შანიძის ხელით. ნ. დამატებაში. რედ].

7.

დავკრამ ფეკს, გადავერევი ბახტრიონ გალავანზედა.
თუ ათი ლეკი ვერ მოვკლა, გამცვალე კახის ქალზედა.
(შაქრო, ივერია 1887, №21).
[ვარ. ი, ია ნ. დამატებაში. რედ].

26. ზეზვა გაფრინდაული (R, 93)

ბ.

ჭირსამც მავხარავ ზეზვასა, გაფრინდაულის შვილსაო!
საც ომში დაეტანების, მარცხენ-მარჯვენა ჭრისაო.
სადაც არ სტანავ ზეზვაი, ლაშქარი ცუდად დისაო.
(G, 240).

27.

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით (გვ. 91). ოღონდ მას იქ უშუალოდ მოსდევს ვარიანტი
28 ნომრისა. — ორი სტრიქონი ერთი თუშური ვარიანტისა ზემოთ დაიბეჭდა (24 დ, 18-19).

ბ.

კმალს ზვერავს გაფრინდაული: „თორმეტი მოვკალ ამითა.
დიდი ალვანის მინდორი ავაესე თათრის ძეალითა.
მგელსა დავსცვითუ კვილები, ტურას ლოყები ჭამითა.“
(Sh).

ჩამიწერა 3.8.1908 წ. ს. კორკში (ყინვანს ზემო 8-9 კილომეტრი იქნება) კ ა ც ი ლ ა
ს უ ა რ ი შ ვ ი ლ მ ა . — 3 კვილები] ასე იკითხება მის ჩაწერილში.

იგივეა არსებითად X (ივერია, 1887, №144, გადაბეჭდილი ცალკე წიგნში, გვ. 54,
და აგრეთვე სის მიერ ივერიაში, 1888, №228) და V (თხზულებანი, III, 454), სადაც
მხოლოდ: 1 თორმეტი მოვკალ] თათრები ეკოცე.

ოღნავ განსხვავდება „ლ ა ზ ა რ ე ბ ე ქ ა უ რ ი ს ნ ა თ ქ ვ ა მ ი“ (მოგზაური, 1901,
№№6 და 7): 1 ზვერავს] ჰვერავს; 3 დავსცვითუ] დასცვიდა.

28. ზეზვას დაჭერა

დაბეჭდილია სის მიხედვით. მას იგი გაუგონია გ ი ო რ გ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ
(ივერია, 1888, №79; გადაბეჭდილია სის მიერვე ივერიაში 1888, №228).

ბ.

ამ ზამთარს ზეზვაის ცხენმა ბაგა გამახრა კბილით.

თოფ დაჰკრეს გაფრინდაულსა, თორღვ დარჩა ოკერივითა.

თორღუს წვეს გაფრინდაული, გამაგრდა ქვიტკირსავითა.

წამაიყვანეს ზეზვაი, ბაგეს მაიხრავს კბილითა.

5 გადმაველიეს გომბორი ნალარაითა, სტვირითა,

ქალაქში შამაიყვანეს თამაშობითა, ლხინითა.

ზედი-ზედ შადგა თათრები: „ზეზვა გვაჩვენეთ!“ — იმითა.

ზეზვას ნუ სცინით, თათრებო, კიდევ აგავსებთ ჭირითა,

მაგდეველსთ, მაგაწუხებელსთ, მაგჩხვლეკელსთ შუბის წვერითა.

(R, 91).

აქ იგი უშუალო გაგრძელებაა 27 ნომრისა.

ბ.

თორღვაშია ზის ზეზვაი, ამაგრებს ქვიტკირსავითუ,

თორღვაში ქართელის ზიზანსა დაურბენს გოგოსავითუ.

—

ზეზვაო გაფრინდაულო, ცოტა მოკლეო ენითა,

გაჭვივრება რო შეიქნეს, ამოსარჩევო კელითა.

5 კარად არ გამოგიყვანონ, დაგაბალითონ ენითა.

გამოიყვანეს ზეზვაი, დააბალითუს ენითა.

ცივ-გომბორ გადაავლიან ძუა-შეღებელ ცხენითა,

ქალაქში ჩაიყვანიან დაფა-ზურნითა, ლხინითა.

- ჩამოსმენ ქარვასლაშია, ბაგეთ იღეჭავს კბილით.
10 მოდიან თათრის აღლარნი: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალით.“
„ზეზვა რად გინდათ, ძაღლებო? მკედარია თქვენის კელით.
უნდა გენახათ ბახტრიონს, ბრუნავდა ლურჯის ცხენით.
უკან მოგდევდათ ზეზვაი, გჩხვერედათ შუბის წვერით.“

(Sh თ).

პ ა ვ ლ ე ა ზ ი კ უ რ ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი 4. 9. 1913 წ. ს. ფარსმას. — ვარიან-
ტები მისგანვე გაგონილი: 10 ზეზვა გვაჩვენეთ] ზეზვაი ვნახოთ; 11 ზეზვა რად გინდათ]
რა ნახვა უნდა; 12 უნდა გენახათ ბახტრიონს] მაშინის რად არ ღნახილით.

დ.

- თორღვაი გაფრინდაული ამაგრებს ქვიტკირისავითა,
კარზედ მოსულსა მოძალეს აბრუნებს ნახირსავითა,
გულსა უმაგრებს ხიზანსა: „დაგირბევ გოგოსავითა.“
არ მოგატყუნონ, ზეზვაო, დაგიბალითონ ენითა!
5 ზეზვაი მოატყუესა, დაიბალითეს ენითა,
გძელ-ყანა ჩამოატარეს დაფა-ზურნითა, შტვირითა,
ციე-გომბორს გადაგავლიეს ძუა-შეღებილ ცხენითა,
ქალაქს ჩამოგსვეს შუ-უბან, ბაგებსა მოსჭამ კბილითა,
უწყლობით შეწუხებული ნამსა მოლოკავ დილითა.
10 მოდიან თათრის ქალები: „ზეზვაი ვნახოთ თვალით.“
— თქვენ' ნახვა, ძაღლო, რად მინდა? მოკლულ ვარ თქვენის კელით.
მაშინ გენახათ ზეზვაი, ბახტრიონს რო ტრიალებდა,
უკან მოგდევდათ ზეზვაი, მოგჩხველეთდათ კმლისა წვერითა.
-
- 15 ალვანში ციხეს აგებენ ქვიტკირის, აგურისაო,
შუაში გალოს ატანენ ნაჭერი ფრანგულისაო.
ალვანი თუშებს დარჩება, ღმერთმაც მისცა და მეფემაცაო.

(ივერია, 1888, №220).

ჩაუწერია ა. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ ს ბ ა ბ ო (გეორგი) თ უ რ ქ ო ძ ი ს ნ ა ა მ ბ ო ბ ი ს მიხედვით
სოფ. ბასკიანში (!). ხახანაშვილი ყველგან თორღას წერს თორღვას ნაცვლად. ამას
გარდა პირველ სტრიქონში მოსალოდნელია: თორღუსა.

ე.

შენ, ზეზვაე გაფრინდაულო, მოკლე ხარ, თუშო, ენითა.
თუშებს რო გაუჭირდებათ, შენ დაგარჩევენ კელითა.

- ცივ-გომბორს გადაგიყვანენ ძუა-შადებულ ცხენით.
დაგსვეს ქალაქის მოედანს, ბაგეს იღერლამ კბილითა.
- 5 მოდიან თათრის ქალები: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალითა.“
ზეზვასა ნახვა რად უნდა? მოკლული თქვენის კელითა.
რატო არ ღნახეთ მაშინა, ბახტრიონს რომ ბრუნავდ ღურჯა ცხენითა,
გალავანს გურგლივ ურბენდა გამაღლებული შუბითა?
აღვანის მინდორ აავსო ღოჯაი თათრის ძვალითა.
- 10 მოგდევდათ, მოგაწუხებდათ, მოგჩხვლეტდათ შუბის წვერითა,
მგელსა დასცვითა კბილები, ტურას ღოჯნ კორცის ჭამითა.

(Go).

3.

- კახეთში ზეზვაის ცხენმა ბაგა გამოხრა კბილითა.
„ვაიბე, ჩემო პატრონო! ღამეს ათენებ ჭირითა.
გომბორზე ჩამოგავლიეს სანთლითა და მაშხალითა.
მოგდევენ თათრის შვილები: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალითა!“
- 5 – „ზეზვა რა სანახავია, მოკლული თქვენის კმალითა?
ზეზვა მაშინის გენახათ, როცა მოგდევისთ ცხენითა,
მოგდევისთ, მოგაწუხებდისთ, მოგჩხვლეკდისთ შუბის წვერითა.“

(X, ივერია, 1887, №193=190).

ზ.

ზეზვა რა სანახავია, თათრებო, თქვენის კელითა?
ზეზვა გენახათ მაშინა, როცა მოგდევდათ ცხენითა.
მოგდევდათ, მოგაწუხებდათ, მოგჩხვლეკდათ შუბის წვერითა.

(V, თხზულ. III, 454).

29. მარტია მისურაული

ეს ის მარტია მისურაულია, რომელზედაც მე-15 ნომერშია საუბარი. ესეც გ ი გ ი ა
გ ო გ ო ჭ უ რ მ ა ჩამაწერინა 21. 8. 1913. ს. ქაქმატში. – 3 შინ რაით აღარ მოგვივა]
ე.ი. ვაი თუ აღარ მოგვივიდესო; 4 მითხოს საკიდელს ჩამახსნის, სანეს საკარგ-ყმოდ
მოგვივა] სანე ადგილია, სადაც გუდანის ჯვარია. იქ სალუდეში მოიპოვება საკიდელი,
რომელსაც მარტიას მოტანილს ამბობენ.

ბ.

ჭორმეშა(ვ)ს ტირის ქალები: „ქმოსტსა წვიმს, აქაც მოგვივა.
ენლა მოგვივა ზაფხული, მარტია ველად გაგვივა.
სახ[ე]ლის მოყვარულია, ქისტეთს სალამქროდ წაგვივა.
ჭერთით საკიდელს მოიტანს, სანეს ხატშიაც მოგვივა.“

(Lb).

საკიდლის ჩამოხსნას ერისთვიანების კოცასაც უკავშირებენ:

03.

მარტიას გამაუვლიან გარე-კახეთის მთანია,
ერისთვიანებ უკოცავ, ცეცხლზედ დაუსხამ წყალია,
საკიდელ ჩამაუგლეჯავ, სახლის უმტერევაგ კარია.

(H).

30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით (გვ. 138). — 1 შახფარავს გიორგ-წმინდასა თუშთა
ელვარე ფარია] „გიორგ-წმინდაში გადმოვიდა თუშთ ლაშქარი“ R; 8 აქით გამიშვით,
ქალებო] „მეშველად მომეტებულად დედაკაცი დგება, არ უშვებენ საომრად“ R.

ბ.

ქმლით არ მიგიშვეს, მამუკავ, შორით მაგკიდეს თვალია.
თოფის ჭერემის ტყვიამა შორით დაგიძრა ტანია.

—

5 ქელსა ნუ მამჭრით მარჯვენას: მარცხენა ქელ ზო თქვენია.
ჯაჭვსა ნუ წამყრით ტანზეით: ქვა-ქვიშათ-მიწათ ფერია.
თოფსა ნუ ამკლით მქარზეით: ჭაუხში ნადირთ მტერია.
ქმალსა ნუ შამქსნით წელზეით: კევსურთად კაის მქნელია.

(G, 161).

ბ.

ტერელოს კმაი გავარდა: „თუშთა აიღეს ცხვარია.
წერილოვანასა ჩაპფინეს ბათირის ცხვარი თეთრია.“
ეგა შეიტყო ბათირმა, მაღლა მიჰქონდა ცხენსა თავია.

- შუა გზიდანა დაბრუნდებოდა, ლურჯამ დაჰკარგა ნალია.
- 5 წინ ცოლი მიეგებება, თვალად ლამაზი ქალი:
„ბათირ, რა უყავ ცოლისი ძმაი, ან სამ ფარა რომ გედგა ცხვარია?“
– „არცა მინახავს ცოლისი ძმაი; ვერც თუშებს მოვკარ თვალია.“
– „ოკრად დაგირჩეს ლურჯაი! მუკლად ვერ გყოლი ჩქარია.“
ახლა შაიტყო ქალუნდაურმა, წელს შამაირტყა კმალია.
- 10 ცხენი შაკმაზა ქალუნდაურმა, ქალთ დაულოცეს გზანია.
წამოსწვდებოდა წყაროვანასა, შორით შესძახა კმანია.
– „ნუ მოგვდევე, ქალუნდაურო! ნოტოს დაგისხლეთ ყოჩ-ვაცისასა.“
- (AI, კვალი, 1897, №14).

დ.

- ცოლის ძმა ნაწილარს გაეწირე დაჭრილი, როგორც მხალია,
თავთა დაუბი სალარი ცხენი, ლაგამთ დასდიოდა ცრემლია.
- „ნოტო-ნუტოსი არა ვიცი რა. თუშნო, დაყარეთ ცხვარია!
ან ცხვარსა თავი ანებეთ, ან მობრუნდით მეთოფარნია!“
- 5 დაბრუნდებოდა მექობაური: „თუშნო, გეჭირთ თვალია!“
დაბრუნებულმა მექობაურმა შეჰხვია თოფის ალშია.
– „იარალს ნუ ამყრი, მექობაურო, – სახელი მაინც შენია.
მკრითა კირიმსა ნუ ამყრი, – კრიახში შუნ-ჯიკვის მტერია.
წელთა ფრანგულსა ნუ ამყრი, – კევსურეთს კაის მქნელია.
ტანიდან ჯაჭვსა ნუ გამქდი, – ჭალაში ქვიშის ფერია.“
- (AI, კვალი, 1897, №14).

ამ ვარიანტში რომ მე-3 სტრ.-ში ნოტო-ნუტოზეა საუბარი, იგი პასუხია მექობაურისა თუშებისადმი, რომელთაც თავის დანებების გულისათვის ნოტო შეუძლევიათ ქრთამად (წინა ვარიანტის უკანასკნელ სტრიქონში). საყურადღებოა დ. ალ ბ ა ნ ე ლ ი ს შენიშვნა: „ამ სიმღერას დაბოლოება აკლია. მთქმელმა ასე გადმოძცა: ერთხელაც კიდენ გამაცოცხლა, მექობაურო! თუ მაშინაც მომკლავდი, მოგკედე და ნულა გამაცოცხლო!“ მაშასადამე, დ. ალ ბ ა ნ ე ლ ი ს მოამბე გულისხმობდა ა ვარიანტის ოთხ უკანასკნელ სტრიქონს.

31. ბერდია (R, 233)

თითქო აჯობებდა, რომ ეს ნაწყვეტი ნადირობის ამბებში გადამეტანა, რადგანაც ბლოელი ბერდია (რომელზედაც მომდევნო ნომერშია საუბარი) სრულებითაც არ უნდა იგულისხმებოდეს აქ. ამისი ვარიანტი უნდა იყოს №166.

32. ბერდია და კირჩლა სანეს (T)

ბ.

ბერდია და კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა.
ქართული ჩამოღვარდნია წინასა მტერობაზედა.
ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერცა შამოგხედი გზაზედა,
ჩემი მოკლია ფრანგული ვერ ვაპრიალე შენზედა.“

- 5 – „დღეს კი ლუდი ესვათ, ბერდიავე, სანეს ჩემს ესხეორთ სკამზედა.
მაგისა მაშინ ვიამბათ, სასწოროს შავხედათ გზაზედა.“
ქვესურნო, გაარიგენით, ნუ გახყრით მტერობაზედა.
სხეაიც ბევრ გაგირიგებავ გუდანის ჯვარის სკამზედა.

—

- ბერდიასა და კირჩლასა ტაბლა დაუდგეს ზიარი.
10 წინითი ჩხუტი ჩაუდგეს, შიგ ლუდი უდგას სვიანი.
ჩაუდგეს მეფანდურენი ყმაწვილნი ილეითანნი.

(C).

ეს უამბნია Cისთვის გოგოთურ ჯინჭარაულს ბარისაკოში 10.7.1925
წელს და თან შეუნიშნავს: „როსაც ხალხს სუფრა აქვს გაშლილი, მაშინ „ფეკზე ორ
კაც უნდა იდგას და იმღერდას.“

ბ.

ბლოელ ბერდია-დ' კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა,
ჩამაჰვარდნიყო ამბავი უწინდელს მტერობაზედა.
ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერცა შამოგხედი გზაზედა.
ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვაპრიალე შენზედა.“

- 5 – „ბერდიავე, — უთხრა კირჩლამა, — ეხლა ლუდი ესვათ ჭკვაზედა.
ეგ მაშინ გავარიგოდეთ, რო შავიყრებით გზაზედა.
ბევრს კი ვერ უპრიალებავ მოკლეს კირჩლაის ტანზედა:
ვერც აუყრავის აბჯარი, ვერც კმალ შამუქსნავ წელზედა.“

(Rფ, 173).

R შენიშნავს: „რადგან ეს ლექსი მე ხევსურულად მიმაჩნია, ამიტომ სხოლიოს
ადარ უკეთებ და ვისაც სურს ხირჩლას ვინაობა გაიგოს, ხევსურულ ლექსებში ეძე-
ბოს“-ო (მხედველობაში აქვს 38 ნომრის შენიშვნა). — 4 ეს ჩემი მოკლე ფრანგული
ვერ ვაპრიალე შენზედა] „ორივე კაი ბიჭები იყვნენ და ერთმანეთს სახელს ეცილებოდ-
ნენ“ R; 7 მოკლეს კირჩლაის ტანზედა]. — „მოკლია კირჩლა — ტანად დაბალი ყო-
ფილა“ R.

დ.

ბლოს ბერდიაი და კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა.
ჩამოღვარდნით კამათი აღრინდელ მტერობაზედა.
ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერ შაგეყარე გზაზედა,
ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვატრიალე შენზედა.“
5 „ბევრს კი არ უტრიალებავ მოკლე კირჩლაის ტანზედა.“
გავარიგოდეთ, სოფელო, ნუ გავყრით მტერობაზედა.
ბევრი კი გავირიგებავ სანეს შაყრილნი ჯარზედა.

ბერდიასა და კირჩლასა ტაბლა დაუდგით ზიარი,
მას ზედა ჩხუტნი დაუდგით, შიგ ლუნნი იდგეს სვიანი.

(D, შიო კობაიძის აგან გაგონილი).

ერთი ვარიანტი ამ ლექსისა ჩაუწერია ანნა კაპანაძესაც ქართლში, სოფ.
კლდე-კაპანებში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. ხელნაწერი, № 2449, გვ. 17): „გლოს
ბერდია ხინჩლაი სანეს შეყრილან სმაზედა“ და სხვა.

33.

დაბედჭილია Rის მიხედვით (გვ. 131). R ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „ხირჩლა
ბაბურაული და ბერდია ჭორმეშიონი ორივე სოფ. ბლოდანა ყოფილან. ბერდიას სურდა
შასცილებოდა სახელს ხირჩლას, მაგრამ, როგორც ხევსურები ამბობენ, „კირჩლა
ძალიან ყოფილა.“ იმისი ხმალი ეხლაცა აქეთ იმის ჩამომავლებს.“ აქ რაღაც გაუგე-
ბრობის ბრალია ბერდიას ჭორმეშიონად გამოცხადება. ბერდია პირდაპირ ლექსშია
ბლოელად დასახელებული („ჭორმეშიონი“ ხევსურული ფორმაა და ს. ჭორმეშავეს
მცხოვრებელს აღნიშნავს). — რაც შეეხება თვით ლექსს, მისთვის Rს სათაურად
გაუკეთებია: „ბერდია ეტრაბახება კირჩლასა.“

34.

ესეც Rის ჩანაწერია (გვ. 131). თითქო იგი პასუხიყო ბერდიას კვეხნისა, რომელიც
33 ნომრადაა წარმოდგენილი.

ბ.

კირჩლამ თქვა ბაბურაულმა: „დაკერა ვისწავლე სტვირისი.
ყორისა წყალზედ ჩამოვედ, ბინდი არ იყო დილისი.
ქალ-ზალსა მოკევეთასა ხანი არ მივე ძილისი.
შიოლას ღუღუშაურსა დილა გაუთენ ჭირისი.“

(C, გოგოთურ ჯინჭარაული აგან გაგონილი).

35. კირჩლა ბაბურაული

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 131). — 1 ტიტულის კიდურ გაკვრიტეს მითხოვლთ ქალებმ ცქერითა] „კირჩლა რომ ქისტებზე იყო გადაკიდებული“ R.

36.

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 109). ვარიანტები:

ბ.

საძელის წვერზედ ვინ შახკედ? ვინ შასძარ ჯაჭვის საკელი?
იქნების ბაბურაული: კირჩლას უყვარდა სახელი.

(Sh).

ჩამაწერინა ს. ჯუთაში ა ხ ა ლ ა (დავით) უთურგასძე ი თ ი ლ ი შ ვ ი ლ მ ა (არაბულმა) 3. 8. 1913. — ვარიანტი მისგანვე გაგონილი: 2 კირჩლას უყვარდა სახელი] ვაჟს ბევრკან უქნავ სახელი.

გ.

კირჩლაჲ, გიძრახვენ კევსურნი: „ლურჯამ აქნივა სახელი.“
— „ახლა თქვენ მოგცემთ ლურჯასა, თუ ადვილია საქნელი.“

(Rფ, 173).

დ.

ვინ შაკდა საძელეში, ვინ შადრა ჯაჭვის საკელი?
უთუოდ კირჩლა იქნება, ვაჟკაცს უყვარდა სახელი.

—
კევსურნი გიძრახვენ, კირჩლაო: „ლურჯამ გაქნივა სახელი.
— ეხლა თქვენი იყოს, კევსურნო, თუ ადვილია საქნელი.“

(Lb).

[ე ვარ. ნ. დამატებაში. რედ].

37. ლაშქრობა დაუგვიანდა

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 105). — 3 მჭედელ გვიკითხე ჯვარსაო] „მჭედელა (სახელია) ხვეისბერი იყო და ლაშქრობის წინათ ჯვარს შეეკითხებოდნენ (ხატს, სალოცავს): გავიმარჯვებთ, თუ ვერაო. ამ მჭედელა ხვეისბერს უნდა ეკითხნა ჯვარისთვის: გაიმარჯვებდნენ, თუ ვერა“ R.

ბ.

ჩასძახნეთ თემროზაულთა: ლურჯა დაბით მზასაო.
მკედარსა ლურჯაისასა საქმეს ნუ უყრით სხვასაო.
ზედ შასვით გამახელაი, სისხლიანს იბამს კმალსაო.

(Sh).

ჩამაწერინა ჯუთაში ა ხ ა ლ ა თ ი ლ ი ლ ა შ ე ი ლ მ ა 3. 8. 1913. ამას მან უშუ-
ალოდ მოაყოლა: „საძელის წვერზედ ვინ შახკედ...“ (36 ბ).

ბ.

თქვა ვინა: აღარ გაუდის ლალსა გუდანის ჯვარსაო?
კირჩლასა ბაბურაულსა, მაგის მოკლიას კმალსაო?
ეტყვიან მამესწვერასა: რად არ აგვიბამ ზარსაო?
აწველა სახლის კაცებსა, შინით ფუნჩიას ძმასაო.
5 თემროზაულთას ჩასძახდეს: ლურჯა დაბით მზასაო.
მკედარი ლურჯაისაი საქმეს ნუ უყრის თავსაო,
შიშია გამახელიძე ცხვრებულ გაგიჭრის თავსაო.
აბაი ლომნიაიძე ღიღღელებს არ გაძლევთ ზავსაო.

(T, ბ ე რ დ ი ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ გ ა გონილი).

38. კირჩლას სიკვდილი

დაიბეჭდა R-ის მიხედვით (გვ. 107). – ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ე ი ს: 10 წვერსა უსინჯვენ,
ულვაშსა, ვეფხვისას ეფერებოდა] „კირჩლას წვერ-ულვაშში ვეფხვისას უგვანდაო. ხევ-
სურებს მოსწონთ ულვაშ-აშლილი, აჯაგრული ულვაში“ R; 12 მითხოს მემეტელ
ჯდებოდა] „მემეტეს სხვა პატივისცემა ჰქონდა“ R.

კირჩლას შესახებ R შენიშნავს: „ხირჩლა შესანიშნავი გმირია ხევსურეთისა და
ბევრი მშვენიერი ლექსიც არის იმაზედ გამოთქმული. ამას ისე შეშინებული ჰყოლია
ქისტები, რომ სოფელზედ ბეგრად უძლევიათ თითო ცხვარი და თითო ციკანი. ამათ
უნდა თვითონ მიეყვანათ და ხირჩლას ხატში დაეკლათ. ხორცს თემნი გაისწორებდნენ
ერთმანეთში. შეიძლება ეს ბეგარი კომლურადაც ეხადნათ, ეს მორიგებაზედ იყო დამოკი-
დებული. ხირჩლამდე თოფები ყოფილა, მაგრამ უჩახმახო, უკვესო. თურმე მოკიდებულ
აბედს დაადებდნენ და ისე ისროდნენ. ამისთანა თოფებს „მაშა“ რქმევია. ამისიშვილი
სუიკა ქისტის ყოფილა, მჭედელი. გადმოცემა ამბობს, ჩახმახი ზღვის პირზედ ეპოვნა,
თავის თოფისთვის დაეკრა და გული დიდი ჰქონდა: აღარც ხირჩლასი ეშინოდა და
აღარც სხვა მტრისა. ამიტომ, როცა ხირჩლა ბეგრის ასაღებად მისულა ამათ სოფელ-
ში, თურმე სუიკამ ნება არ მისცა. მაშინ იმის მოსაკლავად წასულა ხმლით ხირჩლა.

სუიკა თურმე ხნავდა და დაუძახა: ხირჩლაჲ, ნუ მოხვალ, თორემ მოგკლავო. ხირჩლას ყურადღება არ მიუქცევია. — სადა გაქვს შენი მამა, შე რჯულ-ძალლოვო? მაშინ სუიკას გადმოუღია თავისი ტალ-კევისიანი სიათა, უსროლია და მოუკლავს. ქისტებს არა სჯეროდათ თურმე ხირჩლას სიკვდილი და უბრალო მოჩვენება ეგონათ. მერე კი გაითქვა სახელი სუიკამ. ხირჩლას საკარგ-ყმოს კი ღღესაც სდგამენ გუდანის ჯვარში ხვეისბრები და როცა ჯარი დაჯარდება, ლუღით სავსე კათხით პირველად ხირჩლას შესანდობარს ჩამაატარებენ.“

ბ.

ატირდის კირჩლაის ცოლი ღილიან-პერანგიანი:

„ვეუბენ: „მითხოს ნუ დახოლ, — გზაი გაქვ საკირკლიანი.“

არ დაიჯერა, წავიდა, გლეხი გადიდდა ცხერიანი.“

მითხოში ამაიშვილთა თოფი აქვ ჩახმახიანი.

5 თოფი სუიკამ დაცეცხლა, კირჩლა დაეცა კმლიანი.

—

დაეცა ბაბურაული, სრუ ჩაიშალა ჯარიო.

მითხოში ამაიშვილთა საღმერთოდ დაკლეს კარიო:

„მაკვალით ბაბურაული, მითხოს მავსხლიტეთ ღვარიო,

კაკმატ იმედა მავკალით, სრუ ლაშქრის წინამძღვარიო.“

(B).

ბ.

კირჩლაის ცოლი ატირდა ღილიან-პერანგიანი:

„მითხოს ნუ წახვალ, კირჩლაო, სახლ გიდგას საქონიანი.“

კირჩლამა არ დაიჯერა, — გლეხ გამოდიდდა ცხერიანი.

5 სუიკას ამაიშვილსა თოფი აქვ ჩახმახიანი.

გესრევდათ, არ დაგაცდენდათ, — გამართული აქვ ტიალი!

—

კირჩლა მოუკლავ სუიკას, არწივებ ეთელეობდა.

წვერსა უშინჯვენ, უღვაშსა: „ვეფხვისას გვეფერებოდა.

ტანად ცოტინა ყოფილხარ, დავლად თუ გვეჩვენებოდა.“

—

ზეზე-გორ ამაიშვილთა საღმერთოდ დაკლეს კარიო:

10 „ჩენა მოკვალით კირჩლაი, მითხოს მოვსხლიტეთ ღვარიო,

ბაჩაყი, ჭორმეშიონი, ლაშქრისა წინამძღვარიო.“

(C, გოგოთურ ჯინჭარა უღისაგან (?) გაგონილი).

დ.

ატირდა კირჩლაის ცოლი ლილიან-პერანგიანი:
„მითხოს ნუ წახვალ, იცოდე, გზანი გქონ სახვევიანნი.“
არ დაიშალა კირჩლამა, გლეხები გამიქლა ცხვრიანი.
„ღუტილს კნვენ ამათ შეილები, თოფები აქე ჩახმახიანი.
იცოდე, მოგკლვენ, კირჩლაო, დაერჩები ოკერ-ტიალი.“

(Lb).

39. კირჩლას ქალი ტყვედ

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 121). R შენიშნავს: „ხვესურის ქალები და მათ შორის ხირჩლას ქალიც ლეკებს წაუსხამ ტყვედ. ქალები თურმე არ მისდევდნენ. ამისთვის ერთი ქალი მოკლეს თურმე კიდევ. ხირჩლას ქალმა უთხრა ამხანაგებს: ქალებო, გავყვეთო, თორემ შატილელები გაიგებენ, მღვეარი გამოგვევება და ვაი თუ ლეკებმა მოკლან ვინმე და მაშინ იმათი ცოდვა ჩვენ დაგვედებაო. ხვესურს ძვირად უღირს სიცოცხლე თვითიული წვერისა და ამიტომ აქებს ხირჩლას ქალის საქციელს. წასულან პატრონები და გამოუსყიდნიათ ის ქალები სისხლის დაუღვრელად.“

40. შიოლა ღუღუშაური

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, №84). გაუგონია ბაღია ბაღია ურისაგან. — ტექსტისათვის: 8 ორი გაწოვის დეღამა, არა გაგწირა ერთზედა] „ერთს არ დაგაჯერა, ორივე ძუძუთი გაგზარდა დეღამაო. ვაჟკაცზე იტყვიან“ U.

41.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 117)

42. შიოლა და მთრეხელი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით. მას იგი გაუგონია მოხვეის ბიჭა ღუღუშაური ისაგან 8. 7. 1925 სოფ. სნოში. ბიჭა ამ დროს, ბესარიონის ცნობით, 94 წლისა ყოფილა. ბიჭას ნაამბობის თანახმად, შიოლა, სხვათა შორის, „არ იღებდა ბევრად დაკლულ კარის მარცხენა მკარს, თუ მარჯვენას არ მიუტანდა კარის პატრონი.“ იგი იმდენად ზნე-დაცემული ყოფილა, რომ ძველი ხალხური ლექსი ასე მიჰმართავსო:

არც ქალს უშობდი, არც რძალსა, არც ბაღლსა შეიღის წლისასა.

„შიოლას ბეგარ უზიდნავ გუდამაყრით, მთიულეთით, ოსეთით. მარტო გუდამაყარში ჯალაბაურს არ მიუცავ ბეგარი, ძალ შამაუთელავ შიოლაისად. მისულ კაცისად უთქომ, რომ შიოლას ეგრე მითქვიდე: თვითონ გარმობრძანდი და ჯალაბაური მოგცემს ბეგარს, როგორიც შენ გინდაო.“ გაჯავრებული შიოლა ამდგარა და წამოსულა ჯალაბაურის დასარბევად, მაგრამ გზაში შეხვედრია არხოტელ ხევსურს მთრეხელს, რომელიც ათენგენობის გამო გათხოვილ დასთან მიდიოდა სტუმრად სოფ. სიონს. შიოლას მოუნდომებია არა მარტო ცხენის წართმევა, არამედ მშვილდ-ისრისაც. მთრეხელს არ დაუნებებია და შემოჰკვდომია შიოლა. ამის შემდეგ მთრეხელი წასულა და, ბიჭას სიტყვის თანახმად: წყეულს ციხესთანით არ შემოუძახნიაო: „აბაო, სნოველებოო, შიოლა მოგიკალითო!“ გაცეცხლებული ღუღუშაურებისაგან თავის დასაცავად მთრეხელს სოფ. ახალციხის ყოვლადწმინდის ეკლესიაში მოუნდომებია თავის შეფარება, მაგრამ იგი დაკეტილი დაჰხვედრია. „კლიტე ვერ გაუტეხავ, მშვილდიც იმ კლიტის ისრის დაკვრის დროს გასტეხივ, გადამხტარ და პირდაპირ შიოლაის დის ბანზე შამქდარ. ქალს ვერ ტირილ დაუწყავ, რომ ძმის მამკლავ უნახავ. მეძრ იქავ დაღნანებივ, შაუნახავ სახლში მთრეხელი. მოსულან ღუღუშაურნიც. ქალ კარზე დაზღვომივ: სტუმარიავ, ნუ მახკლავთავ. მღვეართ არ დაუმლავ. მთრეხელს რო შაუტყოვ, მკვლენავ, გარმახტომივას წინ ლაშქართ, უთქომ: აბა, თუ თქვენ ხალხი და ვაშკაცები ხართ, უიარალოს კი ნუ მკლავთ, ერთი მშვილდ-ისარი მამეცით კელში და მეძრ გაიგებთ, თუ ერთი გადამჩებით... რაიდ გავაგრძელა? დახკრეს ისარი მთრეხელს. ქალმა მამულნი მისწყვივნა: სახლში სტუმარი მახკალით, დაიცათ, წყეულნო! არ შეგარჩინო! ერთხან ხო იქნების, მომივას ქმარიც შინ. ქალმ სოფელი შაყარ, აიღეს მთრეხელი, წამოიღეს არხვატს. შიოლას დამ, ქერეეთ ზალმა, დაუყენ წინ მკვდარს მთრეხელს ქორა თავის კარი, სამთრეხლოს მთამდი მახყვ, მთაზეით დაბრუნდ. უთხრ მთრეხელს: ღმერთმა გაცხონას, მთრეხელო, სტუმარო, ჩემს სახლში დახარჯულო! მალე კი ამავიყრი ჩემ მამულთ ჯავრს.“ ამ ქალის ქმარი, ქერა, ამ დროს სანადიროდ ყოფილა. დაბრუნებულს მოკლული ვაცი მიუტანია. ცოლს ამბავი დაუხვედრებია და დაუვალებია თავისი ძმის მოკვლა. — ცოლის ძმას აბა როგორ მოკვლავო? უპასუხნია ქმარს. — არ მოჰკლავ და მე შენთან ცოცხალი ვერ ვიქნებიო. ცოლის დაჟინებული მოთხოვნის თანახმად, ქმარი წასული სნოს და დაბრუნებულს ცოლი მოუტყუებია: ვერ ვნახეო. ცოლი არ მოშვებია. ქმარს მეორედაც ისევ უქნია. მაშინ ცოლს მკაცრად განუცხადებია: „რჯულის დაკარგვას, ხალხში უქედოს სიარულს იქავ ძმის სიკვდილი მიჩეევ, ქერეეთ გვარს ხალხში აღარ გაგვეალისთ, ხალხ გეტყვისთ: სტუმარი სახლში მაგიკლესთ და ვერაი ხქენით. მაუკლავად არა გვეშველების. დაღონებული ქერა ადგა მესამედ და მოკლა ისრით ცოლის ძმა სნოში.“ ახლა ამან გამოიწვია ღუღუშაურთ მხრით სისხლის ძიება, რასაც შედეგად სამ-სამი მკვდარი მოჰყვა: სამი ქერეეთი და სამიც ღუღუშაურთი. „ეს ამთვენ კოცა სრუ სტუმრის მოკვლამ მაიყოლა... ეს ქალის ძმა, რომელიც ქერამ მაკლ, იყო მთრეხელის ისრის დამკრავი და მამკლავი, შიოლას ალალი ძმა.“

ბ.

- შიოლაჲ ლუდუშაურო! სკამს იჯექ ერისთვისასა.
 ახლა რა ლმერთი გაგიწყრა? მონასა გევხარ ღვთისასა?
 არ გაგიშვია მთრეხელი, კევს მიმავალი დისასა.
 ცხენი სთხოვე და დაგიტომა, შვილდს რაღას ართმევ რქისასა?
 5 შვილდი არ დაეთმიება, — ადგილს დგას ნაპირისასა.
 დაგიჭირა და გულსა გკრა ბატონსა აჩხოტისასა.
 „აქამდე სჭამე აჩხოტი, ახლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
 ტანზედით აბჯარს ვინ ამყრის? ვაჲ დელას შავის ყმისასა!
 ცხენზედით ვინ ჩამომაკდნეს შავ-ბიჭსა მთრეხელისასა?
 10 მივმართავ ყოვლად წმიდასა, შეწვენას ვითხოვ მისასა.
 კარები ღია არ დაჰხვდა, კარები მღვთის შობლისაცა.
 „ნეტავ, არ შეიხვეწიებს ძმისა მომკვლელი დისასა?“
 — „როგორ არ შეიხვეწიებს? ვაჲ დასა შავის ძმისასა!“
 მოსდევდენ ლუდუშაურნი, რისხვასა გვანდენ ღვთისასა.
 15 „ნუ მახვალთ, ჩემო მამულნო, ნაწნავს ნუ მომჭრით თმისასა!“
 კარებით არვის გაუშვებს, საკომით უკრვენ ისარსა.

უბნობენ წამოქცევასა იმ ახალ-ციხის კლდისასა,
 შიგ მომწყვედევასაც ამბობენ ბებერის ჩაბადისასა.

(კალმის-წვერა, ივერია, 1902, №124).

კალმის-წვერას (ა. კობაიძეს) ამ ნომერში მოთავსებული აქვს ფელეტონი შიოლა ლუდუშაურის შესახებ, სადაც ზოგიერთი დეტალი არ ეთანხმება ბეს. გაბურის ცნობას. სახელდობრ, მისი ცნობით, თითქო მოხვევებს გადაეწყვიტოს მოძალადე შიოლას მოკვლა და შეესყიდოს ერთი შიოლასთან დაახლოებული ხვესური, მთრეხელი, რომელსაც ფიცი ჰქონდა ნათქვამი შიოლას გათხოვილ დასთან. თემის შესყიდულ მთრეხელს აუღუღებია ლუდი და ძღვენი წაუღია შიოლასთან. დალატის ამბავი შიოლას გაუგია და როდესაც, აჩხოტს სანადიროდ მიმავალი, გზაში მთრეხელს შეჭხვედრია, უკითხავს: სა მიგაქვს ძღვენიო. მთრეხელს უპასუხნია: თქვენს დასთანაო. — ჰო ვიცი, რაც ძღვენი მოგაქვსო, უთქვამს შიოლას და მხლებელთათვის უბრძანებია, ცხენი წაერთმიათ მთრეხელისთვის. ამის შემდეგ მშვილდ-ისრის ჩამორთმევაც მოუნდომებია. — ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: 1 სკამს იჯექ ერისთვისასა] „ერისთვიანთ უჩუქებიათ სკამი სახსოვრად, ანუ ჯილდოდ განსაჯობისათვის და მხნეობისათვის და ამ სკამს დიდი სახელი ჰქონდა მოპოებული ლუდუშაურთა გვარში და მთლად გვარეულობა თურმე იჩემებდა აზნაურობას“ (კალმის-წვერა). —

ცოტა ქვემოთ, იმავე წერილში ორი უკანასკნელი სტრიქონი გამეორებულია სხვა-გვარად:

ამბობენ წამოქცევასა იმ ახალ-ციხის კლდისასა.
შიგ მოტანასაც უბნობენ ბებერის ჩაბადისასა.

იგივე ლექსი ა. კობაიძემ მეც ჩამაწერინა სიონში 31.7.1913. — მომყავს ვა-
რიან ტები: სკამს იჯექი შკამს ზიხარ; 10 ყოვლად წმიდასა] ყველა-წმინდასა; შეწვენას]
შეელასა; 12 ნეტავ] ნეტარ; მომკვლელი] მომკლავი; 14 მოსდევენ] მოსდევდეს; გვანდენ]
გვანდეს; 15 ნუ მოხვალთ] ნუ მახოლოთ; 18 შიგ მომწყვდევასაც] შიგ მოტანასაც.

ბ.

ნეტამც შენ, ღუღუშაურო! შკამს ზიხარ ერისთვისასა.
არ გაგიშვია მთრეხელი კეეს მიმავალი დისასა.

—
„მოვხკლავ და მოვხკლავ ბატონსა, ბატონსა აჩხოტისასა.
აქამდე ჭამა აჩხოტი, ეხლა მე ვაჭმევ ქვიშასა.“

5 მაკვივდეს ღუღუშაურნი, რისხვასა ღგვანდეს ზთისასა.
იარაღს კელი გაიკრეს, ელვა დადგება ცისაცა.

(Sh. მოხ.).

ეს ნაწყვეტები მოიგონა ი ა გ ო რ ღ უ ღ უ შ ა უ რ მ ა ს. სტეფან-წმინდაში 14.7.1913.

ღ.

შიოლა ღუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა.
არ გაგიშვია მთრეხელი კეეს მიმავალი დისასა.
ერთი გადაჰკრა მთრეხელმა ბატონსა აჩხოტისასა.

5 „აქამდის სჭამე აჩხოტი, ეხლა მე ვაჭმევ ქვიშასა.“
დაბრუნდა, უკენ გაიქცა ქერ-ბელელაისძისასა.
„ნეტარ, არ შეიხვეწება ძმისა მომკვლელი დისასა?“

„შამოდი, შაიხვეწება ძმისა მომკვლელი დისასა.“
მისდევენ ღუღუშაურნი, რისხვასა ჰგვანან ღეთისასა.
წინ დაი გერდელობა: „ნაწნავთ ნუ მამჭრით თმისასა.“
10 კარით მან აღარ გაუშო, საკომლით უკვრენ ისარსა.

(D, გაგონილი გახუტა ხეთაგურისაგან).

ჰ.

აქამდე, ღუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა,
ეხლა რა დაგმართებია? მსახურსა ღგვიხარ სხვისასა.
არ გაუტეიე მთრეხელი კეეს მიმავალი დისასა.

ცხენი მასთხოვე, შენ მაგცა, მშვილდს რადა-ღ სთხოვდი რქისასა?

- 5 მშვილდ თავად უნდა მთრეხელსა, ნაპირის ადგილისასა.
დაიკრიფა და გულს დაგკრა ბატონსა აჩხვატისასა:
– „აქამდე სჭამე აჩხვატი, ეხლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
ამანდით გამობრუნვილი დაელნებას ღვავ ცისასა.
მასდევენ ლუღუშაურნი, გარისხებას ღვეან ლთისასა.
- 10 მიღმართა ყოლოწმინდასა, დედას, მშობელსა ღვთისასა.
კარნ არ დაუხვდეს ღიანი ნაგებსა თლილის ქვისასა.
გაუშვი, შაიხვეწების ძმისა მამკლავი ღისასა.
„ნუ მახკლავთ, ჩემო მამულნო, ნაჭაპანს ნუ მამჭრით თმისასა!“
კარისას არ შაუტივნა, საკმით დაუკვრენ ისარსა.
-
- 15 ამბობენ ჩამოქცევასა ახალციხურის კლდისასა,
შიგ ჩაჭერასა ამბობენ ქერ-ბელელაისძისასა.

(T).

3.

- შიოლა ლუღუშაურო, ბატონო აჩხოტისაო.
ჯორი წაართვი მთრეხელსა, მშვილდს რადა სთხოვდა რქისასა?
მშვილდს არ გაიღებს მთრეხელი: ნაპირს დგას ალაგისასა.
დაიბრუნა და გულს დაკკრა ბატონსა აჩხოტისასა:
- 5 „აქამდე სჭამე აჩხოტი, ახლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
მადდევენ ლუღუშაურნი, რისხვასა გვანან ხვთისასა.
მიმართა ეკლესიასა, ნაგებსა ბასრის ქვისასა.
კარნი არ დახვდენ ღიანი, „ვაჟ დედას მთრეხელისასა!
ნეტარ, არ შაიხვეწებსა ძმისა მამკლავი ღისასა?“
- 10 „შამოდი, შამოგიხვეწებ შენის მოკლულის ძმის მზემა!
დაბრუნდით, ჩემო მამულნო, ნაწნავს ნუ მამჭრით თმისასა.“
კარიდან აღარ შაუშო, საკმიდან დაკკრვენ ისარსა.

(Sh. გუდ.).

ჩამაწერინეს ს. ღუმაცხოში 16.6.1913. ამას დასძინეს: „როცა მოსულა შინ ქმარი
(შიოლას სიძე): რად მომიკლეს სტუმარი და რად მომჭრეს თავიო, უთქომ და მოუკლავს
ერთი ცოლეურთი.“

ზ.

აქამდე, ლუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა.
ახლა კი დარუყებულხარ, მსახურს გაფერე სხვისასა.

(Rფ, 229).

- შიოლა ღუღუშაურო, სკამს დასჯე ერისთვისასა,
აზნაურობას ხფიქრობდი, ბატნობას მოკებისასა,
მომმეთ მონობას ხფიქრობდი, გარიყვას ნამუსისასა.
შენ არ იცოდი, მოკენი ყმობას არ იზმენ ცხვისასა:
- 5 სისხლის მწოველსა ბატონსა მსწავლებს ჩვენ უზღვნით ჭკვისასა,
აზნაურობის ძებნაჩი გზას მაგცემთ სამარისასა.
კარკუჩით მოღის მთრეხელი ღუღუშაურის ძისასა,
ცხენსა ზის, როგორც ფრინველი, არწივს შეღვეანდა ცისასა,
მილოლაკს, როგორც ნაგრილი, მინდორსა აჩხოტისასა.
- 10 მალ მიახლოვდა აჩხოტსა, სადგურსა დევ-გმირისასა.
ბანით დახკივლა შიოლამ: „შენ შურს იძიებ ვისასა?
აქ მოდი, მომე პასუხი, გულს მე ჩაგიდებ თხისასა.“
– „მოვალ და კიდაც მოგისპობ ბატნობას წუთის ხნისასა.“
მალ მიაბრუნა მერანი მტერთან პირდაპირ ცდისასა.
- 15 ბანით ასროლა შიოლამ, ცხენს მოჰხვდა თოლის ქისასა,
წვერი ტვინამდი შევიდა, – ძალა აქე ორბის ისარსა.
ცხენით გამაქდა ჭაბუკი, სწრაფად მააძრობს ისარსა.
ვაჟმაც მალედვე შასტყორცნა, უარ არ იყო მისასა.
გულ-მკერდი გააკერეტირა, კისერს უწია ყმისასა.
- 20 ბანიდან გადმიაარა: „ბატონს ეგ უნდა მთისასა.“
უკენ მაბრუნდა მთრეხელი, სისხლს აღარ ნდომობს ცხვისასა.
მივიდა ახალ-ციხეჩი. ახლა შევიდეს ვისასა?
მიღმართა ყველა-წმინდასა, დედა მშობლისა ხთვისასა.
კარნი არ დახვდა ღიანი ნაგებსა თლილის ქვისასა.
- 25 მიღმართა ქელ-ბელელეთა თავის მაკლულის დისასა.
„ნეტარ, არ შაიხვეწება ძმისა მამკლავი დისასა?“
– „შემოდი, შეიხვეწება, სულს გეფიცები მისასა.“
ისე უშიშრად შევიდა, როგორც რო თავის დისასა.
ღიაცმა კარი მიჯარა, კედას მიუგდებს ხისასა.
- 30 მასცვი(ვ)დეს ღუღუშაურნი, კარებს ქვებს სცემენ კლდისასა.
„გააღე, თორი შენც მაგკლავთ, დღეს დაგიბნელებთ მზისასა.“
ეხვეწებოდა მამის ძმათ: „ნაწნავთ ნუ მამჭრით თმისასა.
შაფარებული სტუმარი უნდა იფიქრათ ვისასა-ა.
თუ არად აგდებთ სირცხვილსა, რას ხფიქრობთ ჩემის ქმრისასა?“
- 35 ის არ შეგარჩენთ სტუმრის თავს, წესს არ დაარღვევს მთისასა.“

—

საკომლით უკრეს ისარი, სისხლის პატრონი ავია.

- თორმეტი მოხვდა მთრეხელსა, დაკერიტეს როგორც ცხავია.
მეტად შესწუხდა დარეჯან, კედელს აგალა თავია,
სდიოდა ცრემლის ნაკადი, სიტყვო გულთ გამამხრავია.
40 თმებს იგლეჯს გამწარებული, მოსწყდა დარალის კავია.
მივიდა, კენესით გააღა კარი ოჯახის მცავია.
გამაუარდა ცულ-აფთრით ქალი ეფხივით ავია.

- მოვიდა ქელ-ბელელია, ის მონადირე მთისაო.
ზურგთა ხკიდია ნადირი, ჯიქვია ათის წლისაო.
45 ცოლს უთხრა: „ქალო, რას შერები, ვის ემუქრები, ვისაო?“
— „სნოვლებსა გასაწყვეტლებსა მადლი გაუწყრეს ხთისაო!
სტუმარი მაკლეს ჩემს სახლჩი, ას-კეცი ჭირი მჭირსაო.
წადი და ერთი მაუკალ, ჯიქვი დააგდე ძირსაო.“
გადააგდა და წავიდა, ირემსვით მარდად ხტისაო,
50 მალ მიეწია სნოვლებსა, იქვე სნოს ციხის ძირსაო.
შორით დახკივლა: „დადეგით, თავზე ნუ იხვევთ ჭირსაო.
რად ხკლავდით სტუმარს ჩემს სახლჩი? მოდით, მითხარით პირსაო.“
სნოვლები ციხეს მიდიან, ერიდებიან გმირსაო.
შორით ასროლა ისარი, ერთი დაგორდა ძირსაო.
55 წავიდა. მილამ შინ მივა, გულჩივა ისრიე ხკვირსაო:
„ნეტარ, რად მაკლეს სტუმარი? ვის სახლჩი ხკლავდეს ვისაო?“
სახლჩი მივიდა. დიაცსა წყაროსვით ცრემლი სდისაო.
მაში შეხკითხა: „რად მაკლეს, თავს რად იღებდეს ჭირსაო?“
დიაცმა ვერ თქო პასუხი, გულ-კენესით ამასტირსაო.
60 მეზობელთ უთხრეს ამბავი, მაში დამშვიდდა ისაო.
„რად არ იცოდეს უბედურთ, ვის შეეფარა, ვისაო?
ჩემს სახლჩი შურის ძიება არ დაუღევდა ჭირსაო.
უთხარით: შური ვიძიე, დადუმდეს, ნულარ სტირსაო.“
რა დააყუჩებს უბედურს, ჭირი ესართვის ჭირსაო.

ივანე ფიცხელაური (D).

როგორც ჩანს, ეს ლექსი ახლად გაკეთებულია ძველი თქმულების ნიადაგზე. მოლექსეს ნაწილობრივ გამოუყენებია ნაწყვეტები ძველი ლექსიდან, რომელიც ამავე საგანს შეეხება და რომელიც რამოდენიმე ვარიანტადაა მოყვანილი. შეიძლება ითქვას, რომ ამისი ავტორი თითქო ლიტერატურულ ძეგლებს იცნობს და მათი გაელენის ქვეშ იმყოფებაო („მერანი“ 14, „ჭაბუკი“ 17).

ეგვე ამბავი პოემად აქვს გადაკეთებული ბესარიონ გაბურს („შიოლა და მთრეხელი“). რომ დიდი არ იყოს (387 სტრიქონია, რაიცა დაახლოებით ცხრა გვერდს დაიჭურდა), აქვე მოვიყვანდი.

43. ვაჟუსძის მოკვლა თორღვას მიერ

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh), რომელიც ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალისში. — მინდიას სიტყვით, თორღვა კონსტანტინე ბაგრატიონის ნაბიჭვარი იყო.

10 კმალი თავით დაგიღვა, ნაბად გაგზურა ცვრიანი.] ვაჟუსძეს, მართალია, პირველად ხმალი წაურთმევა თორღვასთვის, მაგრამ თორღვა ხელ-და-ხელ სცემია და ლეკისთვის დანა დაუკრავს. შემდეგ ხვესურს თორღვას აღარ მოუსურვებია თავისი ხმლის დაბრუნება, რადგანაც წანართმევი იყო მტრის მიერ. ის კი არა, ნაბადიც გადაუხურავს გულადი მოწინააღმდეგის პატივისცემის ნიშნად; 12 ირემი თვირთვილიანი] ვითომ: ოფელი რთვილად შეაყარაო; 15 აქ მორე ნაწილი ლეკისა აკლია, — მოამბემ არ იცოდა; 21 ძალიან ნუ გაზდილდები...] ეს სტრიქონი მოამბემ მე-17-სა და მე-18-ს შორის მოაქცია.

ბ.

- დაჯე, დაგვექსენ, ვაჟუსძევე, თუშეთს იკმარე რიალი,
ქევსურეთ ნულარ გარმახოლ, გზანი გქონ საკრიკიანი.
არ დაიჯერებ, გარმახოლ, არ იყავ დაველათიანი:
შამაგეყრება თორღვაი დილაზედ თვირთვილიანი,
- 5 მარცხნივ მქარ გამოგიარა, მარჯვნივ მქარ გიყო ზიანი,
გულს დაგცა ქომა ხანჯარი, მიწა გაჭმია მტვრიანი,
დგნალონის ჩდილში გაგწირა, ნაბად გაგზურა ცვრიანი,
თავითი ყორანნ მაგისხნა: „გალო გახართ წვნიანი!“
თაოდ არჭილოს გავარდა თორღვაი მარჯვებიანი.
- 10 არჭილოს ქალნი ულოცვენ: „სად იყავ მქლაგ-სისხლიანი?
— „ვაჟუს ძემ ქმალი წამართო, შინ მოლოლ სირცხვილიანი.“
- — ვაჟუს ძის გარდამღებელო, თორღ[ვ]ავ, რა გქონდა ფარადა?
— „სამქლავენ მიფარებიან, დაშნა მქონიყო კმალადა!“
თორღვას უბარებს ბატონი: „თორღვავე, ჩამოედ ბარადა!
- 15 ცხენსა ჩემს მოგცემ, თორღვაო, ერთიც ვერ სჯობდეს თვალადა.“
- ამაგ სიმღერის მათქვამი არჭილოს ქალ ვარ თმიანი.
ცოლადა წამაგივიდოდ, მაგრამ ვარ კვეთილიანი.
სალექსოდ გამამილალე საყური ზინზილიანი.
ქებასა არ მაგიშლიდი, თუ კიდევ სად ხქენ ზიანი.

(U, ივერია, 1888, №121).

უს იგი გაუგონია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ. ამ ლექსში შემავალი სტრიქონები 12-15 წარმოადგენს 45 ნომრის ვარიანტს.

ბ.

დაჯე, დაგვექსენ, ვაჟისძე, თუშეთს იკმარე ზიანი!
ახლა ქვესურეთ გადახვე, ადგილი ღნახე კლდიანი,
ჯოჯინის ღელე შაუკარ, გზა არის საყელიანი.
მაგვიკა თუთქიაური, ირემ მალბიჯავს რქიანი.

- 5 თოფი ესროლე, ვერ დახკარ, დაგიხვდა დავლათიანი.
შამაგივიდა ქელადა ენითაც ილეითიანი,
ქმალი შენ მოგცა, ვაჟისძე, დანა დამალა ფხიანი,
მარჯვნითქე ჩამაგიარა, მარცხნისქე გიყვა ზიანი,
გულს დაგცა მჭრელი ხანჯარი, მიწა გაჭმია მტვრიანი,
10 გაგწირა დგნალოენის ჩდილ, ნაბად გაგხურა ცვრიანი,
თავით დაგისხა ყვარნები: „გალო გახარით წვნიანი!
ვაჟისძე შინახიდიტ!“ ზედ სხვანიც მავლენ მქრიანი.
თავად არჭილოს გაგარდა თორღვაი თვირთვილიანი.
არდოტს მშვიდობას ხკითხვიდეს: „სით მოხველ სახელიანი?“
15 – „რად მკითხავთ, არდოტელებო? მე მავალ სირცხვილიანი,
ქმალი წამართვა ვაჟისძემ, დანა დავმალე ფხიანი.“
– „გეტყობის საუბარზედა, თორღვა, გიქნავის რიალი,
ვაჟისძე ღალატით მახკალ, სად გასწირ სისხლ-ტიგრიანი?“

- 20 ემაგ შაირის მათქომი ქალ გომეწრელ ორ თმიანი,
შიიტყვე, გამამილალე საყურე კადუმიანი.
ცოლადაც დაგიჯდებოდი, არ ვიყვა კვეთილიანი.
შაგაქი, ნუ გასდიდლები, მამა მეცა მყავ კმლიანი,
სამთ შახკრავს შენისთანათა ჯაჭვიანთ პერანგიანი.

(R, 84).

20 კადუმიანი] სხვა ვარ.: ზინზილიანი R. – უკანასკნელი სტრიქონი ამას მოგვაგონებს:
321, 3-4.

ვაჟისძე „თუში ყოფილა, ხვესურეთში უთარეშნია, უწიოკებია და უცარცვია ხალხი.
ეს ღალატით მოკლა თორღვამ. მაგრამ თორღვამ უარესი დღე დააყენა ხალხსა, სანამ
ჩონთას ისარმა გული არ გაუგმირა ამ სისხლის მსმელსა“ R.

ღ.

არ დასდევ, ოზუზიაო, თუშებშია ჰქენ ზიანი.
ახლა ქვესურეთს წამოხვე, მთა მოგცეს საყელიანი.
შამოგეყარა თორღვაი, შენკ უფრო სახელიანი.
ქმალი შენ მოგცა, უზუზი, დანა დამალა ფხიანი,

5 მარჯუნისას წამოგიარა, მარცხნისას გიყვა ზიანი,
დგნალოვანს წამოგაქცია, ნაბად წაგზურა ცვრიანი.
თავად ბაცურზე წაეიდა მანძილა რქა-ჯანგინი.

(Tფ).

მ.

არ დაჰდე, ზაზულიაო, თუშეთს ბევრი ჰქენ ზიანი.
წამოხველ ქევსურეთისაკ, გზა დაგზვდა საყელიანი.
წინ თორღვა შამოგეყარა, ღეთისაგან სახელიანი,
ქმალ მოცცა, დაგალაღატა, დანა დამალა ფზიანი,
5 მარცხნისაკ ჩამოგიარა, მარჯუნისაკ გიყვა ზიანი.
დგნალოვანს შამოგაწვინა, ნაბად გაგზურა ცვრიანი,
თავით დაგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წვნიანი!“
თავად არჭილოს გავარდა მანძილა რქა-ჯანგინი.
მუცუს მუალის თორღვაი დილაზე მკლავ-სისხლიანი.
10 სახელს ულოცვენ ქევსურნი: „მოხველა სახელიანი?“
– „ქმალი ზაზულიმ წამართვა, ვერ მოველ სახელიანი.“
ქმალს ნუ იკეხი, თორღვაო, მამა მეცა მყავ ქმლიანი:
წავალის, აიქ დაჯდება, სადაც სამტერო ტყე არი,
სამთ შაჰკრავს შენისთანათა ჯაჭვიანთ პერანგინი.

—

15 ემაგის მოლექსებელი თუშთა ქალი ვარ თმიანი.
სალექსოდ გამამიგზავნე ტყავ-კაბა ნაოჭიანი.
თუ არ იქნება ტყავ-კაბა, — კალათა ორ-შიბიანი.

(Rთ, პ ა პ ა მ ა რ ტ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ამ ლექსში მოქმედი პირების შესახებ R შენიშნავს: „ეს ზაზულიაც და თორღვაც ორივე საზიზღარი მტარვალები ყოფილან. თორღვამ დალატით მოკლა ზაზულია და ახლა თვითონ დაიჭირა იმის ხელობა, სანამ ფშავლის ჩონთას ისარმა გული არ გაუგმირა“; 16 სალექსოდ გამამიგზავნე...] „ჩვეულებად ჰქონდათ, მოლექსისათვის გამარჯვებულს უნდა გაეგზავნა ნადავლიდან: თუ კაცი იყო, — ან ხმალი, თოფი, ხანჯალი, ჭედლა ცხვარი; თუ ქალი იყო და, — საყურე, ტყავი, ტყავ-კაბა, კალათა, ან სხვა რამე საქალო სამკაული“ R.

მ.

არ დასდე, ვაჟისძიაო, ჩვენში ბევრი ჰქენ ზიანი.
ფშავ-ქევსურეთში წამოხველ, გზა დაგზვდა საყელიანი.

- შამოგეყრება თორღვაი, ღვთისაგან ნაწილიანი.
მარჯუნისას ჩამოგარა, მარცხნივ კი მოგცა ზიანი:
- 5 გულის პირს დაგცა ხანჯარი, სისხლმა გადილო შრიალი,
დგნალოვანს შამოგაწვინა, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,
თავით დაგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წვნიანი!“
გავარდა არჭილოსშია კარი მანძილა რქიანი,
მუცუს მივიდა თორღვაი დილაზედ თვირთვილიანი.
- 10 ამბავსა ჰკითხვენ არდოტსა: „სად იყავ მკლავ-სისხლიანი?“
– „ვაჟიძემ კმალი წამართვა, შინ მოველ სირცხვილიანი.“
ქვესურნ ულოცვენ სახელსა: „არა ხარ სირცხვილიანი.“

- მაგა ლექსაის მოთქომი ქვესურის ქალი თმინი.
მოგივიდოდი, თორღვაო, არ ვიყო კვეთილიანი.
- 15 სალექსოდ გამამიგზავნე საყური გუგუმინი.
გულ ნურას გაგიდიდდება, – მამა მეცა მყავ კმლიანი.
წავალის, გზებსა შაუკრავს, სადაც გზა იცის მტრიანი,
ერთის ნასროლით ორთ დაქოცს, შინ მოვა სახელიანი.

(X ივერია, 1887, №154=62).

12 ქვესურნ] ქვესურთ X, რაიცა გაუგებრობაა. ამ სტრიქონს შემდეგ იქ იკითხება კიდევ ერთი სტრიქონი: „სახელს ულოცვენ თორღვასა: არა ხარ სირცხვილიანი“, რაიცა, ცხადია, ვარიანტია და სხვა არაფერი.

ზ.

- მოდი, ვაზუზი, დაგვექსენ; თუშეთის გეყო ზიანი.
ახლა ქვესურეთს გადადი, კმალი დაგხედება ფზიანი.
გზათ თორღვა შემოგეყარა, ღვთისაგან დოვლათიანი,
ფარი და კმალი შენ მოგცა, დაშნა დამალა ფზიანი.
- 5 მარჯვნიდგან წამოგირბინა, მარცხნიდან დაგკრა ზიანი,
გულის პირს დაგცა დაშნაი, ბორტვი დაკმინე მტვრიანი,
ჩაგიტან დაგლოვანასა, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,
თავით დაგისხა ყორნები, ძვალ ახრევიანა წვნიანი.
-
- 10 თორღვავე, ვაზუზის მომკლაო, ნეტარ რა გქონდა ფარადა?
კახეთს გიბარებს ბატონი: „ერთხელ ჩამოდი ბარადა!“
ტანთ გამოგიცვლის ხალათსა ქვესურთ ბიჭების ჯავრადა,
ცხენსა გიბოდებს ისეთსა, შინ წაგიყვანოს ჩქარადა.
-

ემაგის მოშაირეი ქალ გომეწრელთ ვარ თმიანი.

შეიტყო, გამომიგზავნე საყურე გუგუმიანი.

- 15 საცოლედ არას მიკადრებ, — აზნაური ხარ ყმიანი.
ჩემის ქებით თავს ნუ გაიდებ, თორღვაო, — მამა მეც მყვანდა კმლიანი.
ჭარ-ბელაქნიდან მოუდიოდა ყოჩი, ვაცები რქიანი.
იკითხავდითა გომეწარშია, ვერხოვანს ქავთარ მქვიანი.

(Bu).

პირველად დაბეჭდა აკაკის თვიურ კრებულში (1900, №11), შემდეგ გადაბეჭდა ხალხურ სიტყვიერებაში, №22. — 16 თავს ნუ გაიდებ] თავს ნუ გაიდიდებ (აკაკის კრებ.).

ტექსტისათვის: რადგანაც ლექსის ენა ლიტერატურულ გემოზეა გადმოკეთებული, ამიტომ მე-ნ სტრიქონში ეს სიტყვები „ბორტვი დაკმიჩე მტვრიანი“ არ იცი კაცმა, როგორ გაიგო: ბრძანებად, თუ თხრობად (ზედმიწვენილობის დაცვის დროს თუშური კილო გამოაჩენდა ბრძანებითი კილოსათვის „დაკმიჩე“ ფორმას, ხოლო თხრობითისათვის ამას: „დახკმიჩე.“

ამ ლექსის შესახებ Bu შენიშნავს: „გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ თორღვა იყო ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი, ცხოვრობდა სოფელ მუცოში, რომელიც მდებარეობს პირიქით ხევსურეთში, მდინარე არგუნის სათავეში. მთაში მძინარეს თავს დასდგომია თორღვას ქისტების გამოჩენილი ბელადი ვაზუზი, რომელიც შიმის ზარსა სცემდა მთელ მთაბარს, და დაუტყვევებია. როდესაც ერთ კლდის პირას ბილიკზე მიდენილან, უცბად უძვრია თორღვას საცვეთიდან ხანჯალი, დაუცია ვაზუზისათვის გულში, გადამხტარა კლდეზე და თავისთვის უშველია. ფშავლებს და ხევსურებს ხარჯი უძლევიათ თორღვასათვის და ერთხელ ხარჯის აღების დროს ფშაველს მოუკლავს იგი ისრით. ეს ჩანს ფშავურის ლექსიდან, რომელიც მოყვანილი აქვს ხიზანაშვილს ფშავურ ლექსებში.“

მ.

მოდო, ვაზუზი, დაგვექსენ! თუშებსა გვეყო ზიანი.

ახლა ქევსურეთს გადადი! კმალნი იქ დგანან ფხიანნი.

წინ თორღვა შემოგეყრება ღვთისაგან დავლათიანი.

კმალსა ჰლეხავდა თორღვაი, ხანჯალ წელთ ება ფხიანი.

- 5 გიფარა თორღომ, მიგაწვინ, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,
თავით დაგისხა ყორნები, ძვალ ახრევიანა წვნიანი.

თორღვაო, ვაზუზის მკვლელო, ნეტა რა გქონდა ფარადა?

ქალაქს გიბარებს ბატონი: ერთხელ ჩამოდი ბარადა!

ხალათს გამოგიცვლი, თორღვაო, ქევსურთ ბიჭების ჯავრადა.

10 ცხენსა აგეთსა გიბოძებ, შინ მიგიყვანოს ჩქარადა.“

—

ემაგის მოშაირეი გომეწარს ქალ ვარ თმიანი.

შეიტყო, გამომიგზავნე საყურე გუგუმიანი.

თუ იმას ვერ გაიმეტებ, — ტყავ-კაბა ნაოჭიანი.

საცოლედ არას მიკადრებ: აზნაური ხარ კმლიანი.

15 ქებით კი თავს ნუ იდიდებ, მამა მეც მყვანდა ხნიანი.

ჭაროდან მოუდიოდა ყოჩნი და ვერძნი რქიანნი.

(Ro თ, მოამბე, 1895, №3).

თ.

მთა-მთას რას გვივლი, ვაზოძე? ბარის არ გეყო, ლეკო, ზიანი?

გარდახვალ კევსურეთშია, კმალნიც მანდ წყვენან ფხიანნი.

გზას თორღვა შემოგეყრება, ღვთით არის დავლათიანი.

თოფ-კმალს, ვაზოძე, გაჩუქებდის, დანას დაგიმალიდა ფხიანსა,

5 გულს დაგცემდა ქამარ-ხანჯალსა, მიწას გაჭმეულა მტვრიანსა.

სატირლად ქალებ არას მოგივალის, — ყორნისა დაგისხდება შავი ჯარია.

მანდითა, თორღვა, მობრუნდებოდი პირ-სისხლიანი მგელია.

გზას ქალებ მიეგებებიან: „ბიჭო, საით მოხვალ სახელიანი?“

— „თოფი-დ' კმა(ლი) წამართვა ვაზოძემა, შინ მოვდივარ სირცხვილიანი.“

10 ვაზოიძის გამლებელო, რაიდ „იფარე ფარია?..“

მთავრობა შენა გიბარებს ქალაქსა, ტანზე გამოგიცვლის ხალათსა,

კარგზე შეგსვამდა ცხენზედა, შინ რო მოგიყვანდეს წამზედა.

—

მაგ შაირის მოშაირე ქალი ვარ გომეწრელია.

შაიტყოდ, თორღვა, გამომიგზავნიდი საყურ-ბეჭუდი გუგუმიანი;

15 თუ ისიც არ გეშოვებოდეს, ან ტყავ-კაბა ნაოჭიანი.

საცოლედ არას მოგივალ, — ქალი ვარ კვეთილიანი.

გერგებოდ, თორღვა, არას შემირთავ, აზნაური ხარ ყმიანი.

ნურც თავსა, თორღვა, გაგვიდიდებდე, მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

თუ გინდა, ჰკითხოდე გომეწრელებსა, ქეთარ მქეიანიდ არისა.

20 მარტოდ ჩავიდოდ ჭარის თავსა, ნოტოებ მოუდიოდ ცხერისა.

(Al, კვალი, 1897, №13).

4 თოფ-კმალს გაჩუქებდის] „ხალხის თქმით, ვაზოძე მძინარე თორღვას წაადგა და აჰყარა იარაღი“ Al.

44. თორღვა.

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიაბო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913. თვალისთვის. ტექსტისათვის: 2 ამავე ამიყოლა ნავთი და ნაკვერცხალი] ე.ი. ფიცხი ყოფილა მეტად; 3 ამიჩქვიფა] ე.ი. ტანი დაიბანა; შორით ვინ უგა თვალის] აქ საეჭოა, რომ კითხვა იყოს, უფრო ამას უნდა ნიშნავდეს: შორით ვილამაც თვალი მოპკრა; 4 ბეჭებს უნახეს ჯვარი] როცა იორში ბანაობდა, ვილაც კაცს თვალი შეუსწვრია და დაუნახავს, რომ ზურგზე ჯვარი ჰქონდა გამოხატული; 8 რო ძუძაური ჯვარი] ვარიანტი იმავე მინდია სი: როგორც მანძილა კარი; 10 ნაცრიანი ტომარა იმისთვის მოუთხოვია, რომ თოვლიან გზაზე უნდა დავყარო და გავაშროვო; 11 არწივის მკარი საისრედ ჰნდომებია; 15 „ნატყვიარი“ როგორღაც ვერ უდგება; 22 გიზავედ' ვერ დაგიზავე] შერიგება მსურდა შენი და ვერ შეგირიგდი; ბაგრატივნობის გამო მინდიამ გადმომცა, რომ თორღვა კონსტანტინე ბაგრატივნის ნაბიჭვარი იყო. მაგრამ ამ შემთხვევაში „მაგანის გვარი“ (1), ან „მაგან(თ) გვარი“, ან კიდევ „მაგანის გვარი“, როგორც ვარიანტებში იკითხება, დედის მხრივ ხომ არ აღნიშნავს ჩამომავლობას?

თქმულება მცურავი ჯაჭვის შესახებ მამუკა ქალუნდაურზედაც არსებობს (G, წელიწდეული, 161, 19). მაგრამ რადგანაც მის ჩუქებას ძმობილს მიაწერენ (რომელიც ხშირად ვეშაჰდ არის ნაგულისხმევი), ამიტომ ბუნებრივად მექობაურის ამბავი გვაგონდება (№93), სადაც, თქმულების თანახმად, ვეშაპი სხვა-და-სხვა იარაღს აძლევს საჩუქრად მექობაურსა და მის ამხანაგებს, რომელთაც მას მეორე ვეშაპთან ბრძოლაში უშეველეს.

[ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

ანდაკით ამალიოდეს მენადირენი რვანიო.

შამაძუგბუგებს თორღვაი, ეგრ რო ძუძაურთ ჯვარიო.

ფშაველებს მოსთხოვის თორღვამა კვამლად შიშავი ცხვარიო.

„სამეტოდ შამიკრიფიდიოთ ლალის არწივის მკარიო.“

5 ჩოთლას ძემ ამიწვადა ისარი მჭვარტლიანიო.

ამოიკრიფა, გულს დახკრა: „ეგ ნახე შხამიანიო!

შეიდ წელს ვიყავი ნაცივარ, მშვილდს ველარ ვუყავ ძალიო.

ეგ ნახე, მუცუს გაზდილო, გაგორდი გამცივარიო!“

10 – „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“

– „იელოვანში გაწვირე, გაცურდა, როგორც წყალიო; ჩაუდგეს აზნაურები, ველარ მოკელეს კვალიო.“

კოშკი დგა იელოვანში თორღვაის ნაბურთვალიო, ყვარნის თბით გადაურთიდიო, არ ჩაუვიდეს წყალიო,

- 15 მშვილდი საბმითა დაუბით, არ დაუშლიდეს ქარო,
ზედ ფარი ჩამუკიდით, თორღვის საომარიო!
ხალისად ომი მაულის, დაიძვრის, დაღბერს ქარო.

(U, ივერია, 1888, №120).

სს იგი გაუგონია ბათაკა არაბულისაგან. — მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუა აქ ჩართულია ოთხი სტრიქონი, რომელიც ცალკე გამოვყავ და 46 ნომრად დავბეჭდე. თორღვას შესახებ სც აღნიშნავს, რომ „ბატონიშვილის ბაგრატიონის“ ნაბიჭვარი ყოფილა, დედად ხევსურის ქალი ჰყოლია და აღზრდილა სოფ. მუცოში.

ფარის ჩამოკიდება პატრონის სიკვდილის შემდეგ (რომელზედაც აქ საუბარია უკანასკნელ სტრიქონში), ომის ხალისის მოსვლის მიზნით, მოთხრობილია აგრეთვე ბალათურას შესახებაც (№73).

ბ.

- ობლობით ამიზარდა თორღვაი ძაგან გვარიო.
ამეეს ამიყოლა ნავთი და ნაკვერცხალიო.
ფშავლებს მასთხოვა ბეგარი სრუ კვამლად თითო ცხვარიო.
„თემ-თემად შამიკრიფიდით თითო არწივის მქარიო.“
- 5 ანდავით ამემართნეს მენადირენი რვანიო.
„თორღვაე, თუ მაგცათ ბეგარი, მამა წაგვიწყდას, გვარიო!“
ჩამაბუბუნებს თორღვაი, რო ნაჯოგარი ქარიო.
ამაიტანა ჩოთლამა ისარი მჭვარტლიანიო.
„შენ თუ ხარ მიცუს გაზდილი, ჩოთლა ვარ ნაბიჭვარიო.“
- 10 წყალს აქათ მშვილდმა დაშჭენა, წყალს იქითა ქნა ჩქამიო,
გულს დახკრა დაზინებული: „გაგორდი გამსივარიო!
თორღვაე, ნუ დამემდურები, — ბოძალს ვერ უყავ ძალიო:
ცხრას წელს ორ ლოგინს ნაწოლი, შვიდის წლის ნაცივარიო.“
ჯაჭვი რა უყავ? მინდოდა ძმობილის ნაჩუქარიო.
- 15 — ალავერდ ვიბანებოდი, გაქანდა, როგორც წყალიო.

(B).

დ.

- ობლობით იყო გაზდილი თორღვაი ძაგნის გვარიო.
ამეეს ამიყოლა ნავთი და ნაკვერჩხალიო.
გამიგონავის კირჩლაი, ბლოელ ბერდია, ქარიო,
გაგაიც გამიგონავის, ღილღველთ რო შასდვა ზარიო.
- 5 ვაჟუკაცი ეგეთანი თორღვასა ხყვანდის ყმანიო.

სანადიროში თორღვასა ეგონა საშოვარიო.
სანადიროში თორღვამა თეთრს ჯიკვს მახკიდა თვალიო,
ფეკი გაუსხლტა თორღვასა, მყინვარმ გაულა კარიო.
ვეშაპ მყინვარში ნამყოფი გაუქლა მეგობარიო, —
10 თორღვასა ჩასაცმელადა აჩუქა სამანქანიო.

—
თუშეთისაკე გადვიდა, გადაღის ნადირთ კვალიო.
ყორანს თოფ დახკრა თორღვამა, მასტეხ მარცხენა მქარიო;
თავქვე ჩავარდა ყორანი, თორღვამ ჩააყოლნ თვალნიო;
ემანდ აბანო მაქელა, გაღმართა გაღაფანიო.
15 გაღმეფრეია კახეთსა: „თავადთ მიმართებთ ვალიო!“
ბეგნაკორაზე შამოქლა, თუთა ბევრ ჭამა, ბალიო.
ვინ იყავ, მონადირეო. შორით ვინ უგე თვალიო?
იორში გადაიჩქვიფა, ბეჭში უნახეს ჯვარიო;
მარჯვენა ბეჭზე მზე სწერავ, მარცხენას — მთვარის ნავიო.
20 ანდაკზე შამოდოდენ მონადირენი რვანიო,
ზედაც ეტყობის თორღვასა, მოვალის ნატირალიო.
— ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?
— გაუშვი იაღნოზედა, გაცურდა, როგორც წყალიო.
გამაუყენე მღევარი, ვერ მაუქელეს კვალიო.

(R, 100).

24 იაღნოზედა] „ზოგი არჭილოში იტყვის, ზოგი დგლოვანზე. ფშაურ ვარიანტში
იელოვანზეა, აქ კიდე — იაღნოზე. იაღნო კახეთშია, იორზედ“ R.

მ.

ობლობით ამიზარდა თორღვაი ძაგანთ გვარიო.
ამის ამიყოლა ნავთი და ნაკვერჩხალიო.
იორჩი ამიჩქვიფა, შორით ვინ უგე თვალიო?
ბეჭჩი სწერავის თორღვასა მზეი და მთვარე მცხრალიო.
5 ანდაკში ამადოდენ მონადირენი რვანიო.
ამოძუნძულეხს თორღვაი, რო ნაჯოგარი ქარიო.
ფშაულეხს მასთხოვა ბეგარი, კვამლად შიშაგი ცხვარიო.
ამიიტანა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანიო:
„ვინაც შენ მოცას ბეგარი, მამა წაუწყედეს მკვდარიო!“
10 მაუბრუნა და გულს დახკრა ისარი შხამიანიო.
„გაგორდი, მიცის გაზდილო, დილაზედ გამცივარიო!

სისუსტით არ დამიწუნო, – შეიდ წელ ვარ ნაცივარიო,
გრილ დილა გათენებულა, მშვილდს ვერ უხარენ რქანო.“

(R, 102-103).

6 რო ნაჯოგარი კარიო] „აქ კარ-ირემთან არის შედარებული. სხვა ვარიანტებში
„ყვირილობის კარია“ R; 13 მშვილდს ვერ უხარენ რქანო] „ცივი დილა ყოფილა.
ჩოთას (სახელია ფშავლისა. ფშაველები იტყვიან „ჩონთას“) მშვილდი რქისა ჰქონია და
ცივი რქა ძნელად მოსაწევია. რქა რამდენიც თბება, იმდენი ლბება“ R.

3.

ობლობით ამიზარდა ეგ თორღვა ძაგან გვარია;
გამახყვა დაბადების დღეს მარჯვენა სისხლიანია;
ამოზდას ამიყოლა ცეცხლი და ნაღვერდალია;
თუშეთში გადაეჩვია, ჯიკვთ სადგურ სადაც არია;
5 აბანოს გორსა გამართა ქაეი და გალავანია.
შავს კლდესა ყეფდა ყორანი, თეთრი უჩინდა მქარია.
აბრაშუმისა თოკეთა ყელს ეღვა ოქროს ზარია.
დაქუეხს შაქდა თორღვაი, მაგ ყორნის მაცადურია.
დასხლტა, გაქანდა ვაჟკაცი, მყინვარ დაუხვდა სალია.
10 ემანდით გამოქანულმა დიდ ნახა საშოვარია:
ტანზე ჩააცვა ვეშაპმა ჯაჭვი და სამანქანია.
კახეთში ჩამასჩვევიყვა, როგორც მარილზე ცხვარია.
გამიგონიან კეესურნი, თორღვას რო ხყვანდენ ყმანია.
თორღვა იკვლევდა ადგილსა, ბატონის ნაბიჭვარია.
15 ძეგნაკორაზე შამოკდა, თუთა ჭამა და ბალია.
ვინ იყავ? მონადირემა შორით ვინ უგე თვალია?
იორში ამიჩქვიფა, ბეჭში უნახე(ს) ჯვარია.
მარჯვენ ბეჭს მზეი ეწერა, მარცხენ ბეჭს – მთვარის ნავია.
იელლოვანზე შამოკდა, მანდ დადგა მაგის ჯარია.
20 – „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“
– „იელლოვანზე გაეუშვი, მანდ დავანებე თავია.
ეგრე გაიქცა ოქერი, ველარ მოვხკიდე თვალია.
გაუღდეგ, ვერ მივეწიე, მიწამ გაულო კარია.
თან ჩახყვა თეთრი ყორანი, თუთრ ჩაიელვა მქარია.“
25 ჩამოჩნდენ ანდაკისასა მონადირენი რვანია.
თორღვაიც ემანდ ჩამუა, რო ყვირილობის კარია.
ამბავსა ხკითხვენ თორღვასა: „რად მოხვალ ნატირალია?“
– „დაგკარგე ჩემი სიცოცხლე, რა ჩემი ღზინი არია?!“

(R, 161).

6 ... ყორანი, თეთრი უჩინდა მკარია] „ყორნის თეთრი ფთა ვისაც ექნება, ვითომ გველის თვალი ჰქონიაო“ R (აქ Rს „გველის“ გაურკვეველად უწერია. შეიძლება ასეც წავიკითხოთ: „მგელის“); 14 ბატონის ნაბიჭვარი] „ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი იყო თორღვაო. ბატონმა თქვაო: კევსურეთში ერთ ძაღლში (ვითომ კევსურის ქალშიო) თეს(ლ)ი დამრჩა და ვიცი, ის მე არ მამასვენებსო, რომელი იყო ეს ბატონი, ალახმა უწყის, იქნება ერეკლე I ?“ R; 20 ძმობილის ნაჩუქარიო] „ვითომ, ვეშაპის...“ R.

ზ.

ჩამოდიოდენ ანდაკსა მონადირენი რვანია.

თორღვაიც ამანდ ჩამახყვა, რო ყვირილობის კარია.

ბერავად რასამ მალბიჯავს, ემჩნევის ნატირალია.

„ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“

5 – „სანადიროჩი გადაველ, ნადირთ მოვაველ თვალია;

ჩავედი არჭილოშია, მოვექელე თბილი წყალია.

მე ჩავედ საბანაოდა, ჯაჭვს გავანებე თავია.

მაშინ დავკარგე ტიალი, ვეღარ მოვხკიდე თვალია.

ეგრე გაცურდა ე ჯაჭვი, როგორც მდინარე წყალია.

10 გამაუყენე მღევარი, ვერ მაუქელეს კვალია.

წამოვედ, რაღას ვიქმოდნი? იმით ვარ ნატირალია.“

(R, 152).

6 თბილი წყალია] „თორღუში თბილი წყალია და თორღვას წყაროს ეძახიან. ციხე-სიმაგრეც არის, მაგრამ მე მგონი, რომ ამ თორღვასი კი არ უნდა იყოს, არამედ ისტორიული კახეთის ერისთვის თორღუსი“ R; 9 ეგრე გაცურდა ე ჯაჭვი] „გარდ-მოცემა მოგვითხრობს: თორღვა სანადიროდ ყოფილა, ერთ ალაგას ყინულში ჩავარდნილა, იქ ვეშაპი წოლილა და იმას დასცემია. თურმე სიცივითა და სიმშლით კვდებოდა თორღვა. შეეცოდება ვეშაპს, ამოიღებს თვალს, ალოკებს, გააძლობს და გაათბობს. გაუძმობილდება. იმ ვეშაპს მიუცია ჯაჭვი, – ბეგთარი, – ტანზე ჩასაცმელი. თურმე ისეთი თვისება ჰქონდა იმ ჯაჭვს, სადაც ხმალს დაარტყამდენ, ან ტყვია და ისარი მოხვდებოდა, სულ იქ მიიხვეტებოდა თურმე და ვეღარაფერს აკლებდა იარაღი. ბოლოს გაჭურენია ის ჯაჭვი და უჯაჭოდ ზომ ისრით მოკლა ფშაველმა ჩოთამ. თორღვას მარჯვენა წითლად ჰქონია შეღებილი.“ R.

8 (05).

თოვლიან-ყინულიანნი ჩანან ლეკეთის მთანია,

სად იყო აბანოს კევი თორღვის ნაციხვარია.

თორღვა ყოფილ ას კევსური, ლევანის ნაბიჭვარია,

5 მშველებს რო დასდვა ბეგარი თითო შიშაგი ცხვარია,
თითო ნაცრიან ტომარა, — ამშრალეზინა წყალია.
სამუცო გამომიყოლეთ თითო არწივის მკარია.
„ვინცა შენ მოგცეს ბეგარა, წაუწყლეს მამა მკვდარია!“
ამაიტანა ჩოთლამა ისარი მჭვარტლიანია,
დასწია, დახკრა გულზედა, ცხროვობს მიწაზედ მკვდარია.

(Th, 69).

ეს იმდენად ვარიანტი არაა, რამდენადაც რაღაც სხვა ლექსი, რომელშიაც თორღ-
ვას შესახები ძველი მუხლებია ჩართული.

თორღვას ციხის შესახებ This შემდეგი აღწერილობა მოეპოვება: სოფ. „მუცუ სა-
ყურადღებოა მით, რომ იქ თვითეული ხევსურის ბინა გაშენებულია კლდის ნაპრალოვან
გამოქვაბულში ისე, რომ ერთ-ერთ კედლად გამოყენებულია ბუნებრივი კლდე, დანარ-
ჩენი კი კაცის ხელით არის ნაშენი. სოფელს, როგორც დასავლეთით, ისე აღმოსავლე-
თით, საზღვრავს მიუვალი დაკიდული კარჩხლები, რომლებზედაც, გარდა ჩიტისა, ვე-
რაფერი ვერ იკიდებს ფეხს და შესუდრულია განსაკუთრებული ჯიშის ხავსით. სოფ-
ლის თავი ოდნავ დაივაკებს. ამ პატარა ვაკეზე ვეებერთელა სიპი დგას,¹ სიპზედ აგე-
ბულია მეტად მჭიდროდ ნაშენი ციხე-ნიში, რომელსაც ხალხი ჩოლოყაანთ ციხეს
უწოდებს. მას კაცი ვერ უდგება, ისეა წამოსკუპული პიტალო სიპის კუნძულზე. ხსე-
ნებული ვაკის ფეხი ისევ გრძელდება მაღალი მთით, რომლის მწვერვალაც ამაყად
გადმოჰყურებს მუცუს და რომლის ძირში რვა დიდი აკლდამაა ჩამწყვირებული...
მუცუში ამჟამად აღარავინ ცხოვრობს, სოფელი მხოლოდ ცარიელ კედლებს წარმოად-
გენს. მისი მცხოვრებნი ყველა კახეთში გადასახლებულან. ახლა გადასახლებულთაგანი
ბევრი ბრუნდება ისევ მუცუში. ისინი ძველ ნასახლარში არ სახლდებიან, არამედ იქვე
ახლო სახლებს იშენებენ. გადასახლების მიზეზი ყოფილა ქისტების განუწყვეტლივი
თავდასხმა, განსაკუთრებით რუსეთის დიდი რევოლუციის პირველ დღეებში. ძველ
მუცუში ცხოვრობს ერთად-ერთი ქისტი თავის ცოლ-შვილით, სახელად სუხია, გვარად
კი, ქართული გამოთქმით, ბორჩაძე... სამხრეთით მუცუს ისევ მაღალი მთები უყურებს,
რომლის ფერდობებზეც ხევსურებს თავის სარჩო მოჰყავთ. დასავლეთის მხარეზე მუ-
ცუს ამშვენებს თორღვას ციხე, რომელიც არწივის ბუდესავით მიუვალ კლდეზეა აგე-
ბული და რომლის უნძრევი კედლებიც ჯერ კიდევ ამაყად იყურებიან.

ამ თორღვაზე სხვა-და-სხვა ლეგენდები არსებობს ხალხში: ზოგი ამბობს, ვითომ
ის თუში ყოფილა, ზოგიც თავადობას აკუთვნებს, ე.ი. ბუში ყოფილა ვიღაც თავადისა,
და ზოგი კი ნამდვილად გარწმუნებთ, რომ იგი გაქცეული ალექსანდრე ბატონიშვილის
ნაბიჭვარი იყო. ხალხის გადმოცემით, თორღვა განთქმული გმირი ყოფილა, მას

¹ სიპი აქ ალბათ გურული მნიშვნელობითაა ნახმარი: მაგარი დიდი ქვა, გოზი (ა.შ.).

მტერი იშვიათად ამარცხებდა... ამ ლეგენდარული პირის ფიზიკური ზომა ციხესთან არის აღნიშნული დიდ სიპზე, რომლის ნახვაც მიუვალობის გამო მეტად საძნელოა. თორღვას ისეთი ჯაჭვის პერანგი ეცვა თურმე, რომ მას თოფიდან გასროლილი ტყვია არ ეკარებოდა. ტყვიის შეხების დროს პერანგი ისე შეიკუმშებოდა, რომ თოფიდან გამოტყორცნილ ტყვიას უკანვე აბრუნებდა. როგორც ხალხი ამბობს, ეს ჯაჭვის პერანგი მას ნაჩუქარი ჰქონია ძმობილისაგან და მას იგი არ იშორებდა არც დღე, არც ღამით. ხალხის გადმოცემით, მას მტერი ვერას დროს ვერ დაამარცხებდა, რომ ერთ უბედურ შემთხვევას არ ეღალატნა. ერთხელ ის თურმე ტანს იბანდა მდინარეში. ტანის დაბანის დროს ეს ჯაჭვის პერანგი მისთვის წყალს წაურთმევია, რის შემდეგაც მას მისივე პირადი მტერი ჰკლავს“ (Th, 65-70). იქვე მოყვანილია თორღვას ციხის სურათი (გვ 69).

თ.

- არჭილოშიით მოვიდეს მონადირენი რვანიო.
შემოეყრება თორღვაი, ქორ-შავარდენი ჩქარიო.
– „სადა-რა იყავ, თორღვაო, საით-რა მოხვალ მგზავრიო?“
– „სოფელს დავადევი ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარიო.“
5 – „აბჯარ რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“
– „იელოვანზედ გაუშვი, გაქანდა, როგორც წყალიო, გამაუყენენ ვეზირნი, ველარც კი მაჰკრეს თვალიო.“
– „სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო. მეოთხედ გავიფიცენით, – თეთრი ქორაი კარიო.
10 არ დაიჯერე, თორღვაო, ისრიე შამუშვი ჯარიო. ძმობილის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!“
ჩამოგადეენა ჩოთაბა ისარი მჭვარტლიანიო, სუკსა გკრა, გულსა გეწია, გაბობებინა მქარნიო.
– „თორღვაე, ნუ დამემდურები, ძალისა მოგე ძალიო.
15 შეიდ წელს ვარ ნაავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო. მუკლით მოვზიდენ ბოძალდსა, – კელში არა მაქვ ჯანიო. შიგი-შიგ შავატანინე: ჯაჭვი, პერანგი, ძვალიო.“

(X, ივერია, 1887, №154=64)

ი.

ერთგულის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!
სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო.
მეოთხე შახვეწნაზედა – თეთრი ქორაი კარიო.
არ დაიჯერე, თორღვაო, ფშაველს არ მამეც ზავიო.

- 5 მარჯვენისას ჩამოვიარე, მარცხნისას მოვეც ძალიო.
გატირე ორის თვალითა, როგორც ქმარ-მკვდარი ქალიო.
გაბოძებინე მუკლები, მშვილდი, ბოძაღდის ტარიო.
თორღვაკ, ნუ დამემღურები, – ბოძაღდს ვერ მივეც ძალიო.
ვარ შვიდს წელს ნაავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო.

(X, ივერია, 1887, №174 = 148)

ია.

- ანდაკით ამოემართნეს მონადირენი ორნიო.
მობუბუნებდა თორღვაი, როგორც მანძილა კარიო.
– „სადა-რა იყავ, თორღვაო, სად-რა აუშვი ალიო?“
– „ემანდ სამ ვიყავ მუცუსა, ბეგარას მაუმატეო.
5 თქვენც უნდა მამცეთ, ფშავლებო, თითო შიშაქი ცხვარიო,
თითო ტომარა ნაცარი, თითო ბორაის მკარიო.“
– „სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დავიკალ ცხვარიო,
მეოთხედ შემოგეხვეწე – თეთრი ქორაი კარიო.
ვინც ხუთჯერ მოგცეს ბეგარი, მამა უძალღდეს მკვდარიო!“
10 გადმაჩინნა თოთამა ისარნი მჭვარტლიანნიო,
წყალს გაღმით მშვილდსა მასწია, წყალს გამოღმ იქნეს ჩქამნიო.
ქელიმც შაგრჩება, მსროლელო, რა კარგი მიეც ძალიო!
ერთის ნასროლით გაკვრიტე ჩოკა, პერანგი, ჯაჭვიო!
– „გაგორდი, მუცუს გაზდილო, თორღვაო, გამცივარიო!
15 გატირეს ორის თვალითა, როგორც ქმარ-მკვდარი ქალიო.
თორღვაკ, ნუ დამემღურები, – ბოძაღდს ვერ მივე ძალიო:
შვიდს წელს ვარ ნაავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო.“
„ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“
– „იელოვანზედ გავწირე, გაქანდა, როგორც წყალიო.“
20 – „ძმობილის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!“

(X, ივერია, 1887, №172 = 87).

იბ.

- ანდაკზე ამოდიოდენ მონადირენი რვანია.
წინ თორღვამ ამაუარა, მარჯვნივ აართვა მკარია:
„უნდა დაიდვათ, ფშავლებო, თითო შიშაგი ცხვარია,
თითო ნაცრიან ტომარა, თითო არწივის მკარია.“
5 ჩოთუშამ ამიწვადა ისარი მჭვარტლიანია:

- „ვინც ბეგარ მოგცას, თორღვაო, მამა წაუწყმდეს მკედარია!“
გამეესროლა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანია.
გამოღმათით ნასროლმა გაღმით გაიღო ჩქამია.
„თორღვაო, ნუ დაემდღურები, — კარგა ვერ მივეც ძალია:
10 შვიდის წლის ნაავადარი, მერვეს წელს ნაცივარია.“
კელი და მკარიმც შაგრჩება! კარგა მიგიცავ ძალია.
ყველა თან წაალებინე: ჩოკა, ჯაჭვი და ძვალია.
წაიღეთ, მუცუელებო, თორღვაი გამტლიკვარია!
„ჯაჭვ რაღა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“
15 — „გავწირე არჭილოშია, გაქანდა, როგორც წყალია.“
ძმობილის მოღალატესა მამა წაგიწყმდეს მკედარია!
სამჯერ მამიხველ, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარია.
რო მოხვე მეოთხედაცა, — თეთრი ქორაი კარია.

(Tფ).

იზ.

- მოხუბუნებდა თორღვაი, როგორც მანძილა კარიო.
„საით-რა იყავ, თორღვაო? საით-რა მოხვალ მგზავრიო?“
— „აქეთ სამ ვიყავ მუცუსა, იქით მოვდივარ მგზავრიო.
5 სოფელს დავადევ ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარიო,
თვითო ტომარა ნაცარი, თვითო ბორაის მქარიო.
თქვენც უნდა მომცეთ ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარიო.“
„სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო,
მეოთხედ შემოგეხვეწე, დაგიკალ ქორა კარიო.
10 ვინც ხუთჯერ მოგცეს ბეგარა, მამა უძალდღეს მკედარიო!“
გადმოგაყოლა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანო,
სუკსა გკრა, გულსა გეწია, გაბოძებინა კმალიო,
გატირა ორივ თვალითა, როგორც ქმარ-მკედარი ქალიო,
წყალ-გაღმა მშვილდსა მასწია, წყალ-გამოღმით ქნა ჩქამიო.
ორივ შიგ ჩაატანინა: ჯაჭვის პერანგი, ძვალიო.
15 ნუ დაემდღურებ, თორღვაო! ბოძალს ვერ მივეც ძალიო:
შვიდი წლის ნაავადარი ვარ, ოთხის კი ნაცივარიო.

(Sh).

ჩამაწერინეს სოფ. კორკში 3. 6. 1908. — 5: ნაცარი ავდარში გზის გასაშრობად
ქნდომებია და ბორაის მკრის ფრთები — ისრისთვის; 13 მშვილდსა] ჩამიწერია: შვილსა,
14 ჯაჭვის პერანგი, ძვალიო] ჯაჭვის პერანგის ძვალიო (ასე მიწერია); 16 შვიდი]
შემდეგ გადამასწორებინა ასე: სამი.

იღ.

ჩამობუბუნებს თორღვაი, როგორც მანძილა კარია.

— „თორღვაო, ჯაჭვი რა უყავ ძმობილის ნაჩუქარია?“
გავწირე მუჭის ღელესა, წითლის არაყით მთვრალია;
თავით დავეურჭვე დროშია, აჟღერიალებდა ქარია;

5 გვერდით დაეუბი ლურჯაი, ტიროდა, როგორც ქალია.
ტოტით აყრიდა მიწასა, ბრუნავდა ცოდვა-ბრალია.

(Mr).

Mrს იგი გაუგონია ჩარგალში 16 წლის დავით პირქუშაშვილისაგან.
მაგრამ აქ თორღვას ლექსის ორ სტრიქონზე თინიბეგის ლექსია მიბმული, როგორც
ამას Mrის მიერ ჩაწერილი ვარიანტიც გვიჩვენებს:

06.

რა უყავ, მამამთილაო, თინიბეგ ჩემი ქმარია?
გავწირე მუჭის ღელესა... და სხვა.

ეს თინიბეგი თუში ყოფილა და ფშავში ლაშქრობისას დაღუპულა, როგორც ჩემ
მიერ ჩაწერილი ერთი ფშაური ლექსიდან ჩანს (მისივე ვარიანტია X, ივერია, 1887,
№144=35-37). Mrის ჩანაწერი წარმოადგენს ნაწყვეტს იმ ლექსისას.

45.

ა ვარიანტი დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 99).

ბ.

თორღვაგ, გიბარებს ბატონი: „კახეთს ჩამოდი ბარადა!
ცხენსა მოგცემდი ისეთსა, შინ მიგიყვანდა ჩქარადა;
ქმალსა მაგცემდი ისეთსა, ვერვინ ჩამოგყრის ძალადა.“
ვაჟისძის გადამღებელო, თორღვაგ, რა გქონდა ფარადა?
5 — „სამკლავენ მიფარებიან, დანა მქონია ქმალადა.“

(R, 165).

გ.

უამი მივია, მოვია მუცოს თორღვაის კარადა.
თორღვაგ, გიბარებს ბატონი: „კახეთს ჩამოდი ბარადა!
ოზუზის გადამღებელო, თორღვაგ, რა გქონდა ფარადა?“

– „წელთ კმალი, თავზე ჩაჩქანი, სამკლავე საბუკარადა.
მიუჯე მუხათ პირშია, სტო გავინარე ფარადა.“

(Tფ).

ამათ გარდა, ამისივე ვარიანტებია: U 43 ბ, 12-15, Bu 43 ზ, 9-12 და Ro 43 მ, 7-10.

46. თორღვას მოკვლა

დაბეჭდილია სის მიხედვით (ივერია, 1888, №120). ლექსი ამოღებულია 44 ბ-დან, სადაც იგი მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუაა მოქცეული.

47. ნარჩევი ხალხი

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიამბო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალისში.

ბ.

მითხოვლებს აღღიზძეი ჯობ, მშავლებს ჯობ კუკუმაური,
თუშებს ჯობ გაფრინდაული, კევსურებს ხოშურაული.
გუდამაყრელებს დიდება, მაქევეთ ლუღუშაური.
მთლის ნახვად, მკედრისა დამარხვად დოლა ჯობ თაჩუაური,
5 ლაშქართა საწინამძღვაროდ – იმედა მანანაური,
ქმლის ქნევად, ფარის ფარებად – მარტია მისურაული.
ზურაბის ლაშქართ ვინ ჩახყვა? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
საბაკეს წინ-წინ ვინ ჩავა? – გამახელთ თემროზაული.
ოსეთს ვინ დაზღებს ბეგარსა? – ბერდია მამუკაური.
10 დილღველთ და კევსურთ ვინ იჭერს? – გაბურთ ალუდაური.

(G, 252).

ბ.

მითხოვლებს ალუდიძე ჯობს, ფშავლებს ჯობ კუკუმაური.
გუდამაყრელთ ჯობ დიდება, მოქევეთ ლუღუშაური.
თუშებს ჯობ გაფრინდაული, კევსურებს ხოშურაული.
მემრ ლაშქართ საწინამძღვროდ ჯობ იმედა მანანაური.
5 ქმლის ქნევით, ფარის ფარებით ჯობ მარტია მისურაული.
ზურაბის ლაშქართ ვინ ჩახყვის? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
წინ-წინ საბაკეს ვინ ჩავა? – გამახელთ თემროზაული.

- მთლის ნახვა(დ), მკედრის(ა) დამარხვად დოლა ჯობ თაჩუაური.
ოსეთს ვინ სდებდის ბეგარსა? – ბერდია მამუკაური.
10 ცაბაურთ მთაზე ვინ ომობდ? – თეთრაულთ იონეური.
კიშაოს ჭალას ვინ ჭყვივის? – გიორგათ სუნხანაური.
ლილღველთა, კევსურთ ვინ იჭერდ? – გაბურთა ალუდაური.

(Gs).

6 ჩააცვეთს] ცაცვეთს Gs; 10 ცაბაურთ] ჩაბაურთ; 11 ჭყვივის] წყვივის Gs.

დ.

მითხოს აღდი სჯობ მამაცად, თუშეთში ლუის ლუხუმი.
გუდამაყრელთ სჯობ დიდება, მაქევეთ ღუღუშაური.
ფშავლებს სჯობ კუკუმაური, კევსურეთს ხოშურაული.
მთლის შანახვ, მკედრისა დამარხვა(დ) დოელად სჯობ გაიდაური.

(R, 106).

ე.

- ქისტეთს აღდი სჯობს მამაცად, ფშავის კევს კუკუმაური.
თუშებს სჯობ ლუის ლუხუმი, კევსურებს ხოშურაული.
ქმლის ქნევით, ფარის ფარებით – მარტია მისურაული.
გუდამაყრელთა – დიდება, მოქევეთ ღუღუშაური.
5 მთლის ნახვად, მკედრის სამარხავად მინდოდა სომეხაური.
ქალი ვინა სჯობ კევსურეთ? – ბუბა სჯობ ხიმშირაული.

(R, 135).

ვ.

მითხოს აღდი სჯობ ჯიშადა, ფშავში სჯობ რაზიკაული.
თუშებში ლუის ლუხუმი, კევსურეთს ხოშურაული.
გუდამაყარში დიდება, კევში სჯობ ღუღუშაური.
წინ-წინ მტრის დასატევებლად – კირჩლაი ბაბურაული.
ცოცხალ-მკედრის გასაგებრადა – ბერდია მისურაული.

(R, 156).

ზ.

მითხოს აღდი სჯობ მამაცად, კევსურეთს ხოშურაული.
თუშებში ხოიშძის შვილი, ფშავლებში კუკუმაური.

- გუდამყარელთა დიდება, მოკვეთ ღუღუშაური.
კმლის ქნევით, ფარის ფარებით ბერდია მამუკაური.
- 5 მტერსა ვინ დასწონს საჩქაროდ? — ჩააცვეთს ბაბურაული.
ან კაცს რა გასჭრის ორადა? — აბაის ბაწარეული.
პირდაპირ მტერზე ვინ მივა? — მარტია მისურაული.
ჩაზვერავს ცხვარსა და ცხვრის მწყემსსა? — ახალა შუქიაური.
ცხვარზე ვინ ჩავა წინ-წინა? — გამახელთ თემროზაული.

(Lr).

48. კევსურები გორის ბრძოლაში

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). იგი ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა 10. 8. 1913 თვალისში. — 11 არ დაიჯერეს არ დაიშალეს (ვარ. იმავე მინდიასი); 15: ამ სიტყვებს ერეკლე ამბობსო; 18: ამ სიტყვებს კი ხევსურები ეუბნებიან ერთი-მეორესაო.

ეს სიმღერე ერთი საუკეთესოთაგანია. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის გამო, რომ (ისე, როგორც №49) ჩამოთვლის, თუ ვინ იღებდა ხევსურთაგან მონაწილეობას ომში. ასე გეგონებთ, საგანგებო სიამა შედგენილი ომში მონაწილეებისაო.

რომელი ომია აქ აღწერილი? რა თქმა უნდა, არა კრწანისისა, როგორც შეცთომითა დაბეჭდილი. რადგანაც, ლექსის თანახმად, ომი ურუმების წინააღმდეგაა მიმართული, თანაც გორი და სურამია მოხსენებული, ხოლო ერთ ვარიანტში (გ, 14) კიდევ ამილახვარიც იხსენიება (ალბათ, გივი), შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აქ თითქო უსუფ-ფაშას ქართლში შემოსევა იყოს ნაგულისხმევი 1744 წ. ამ მოსაზრებას კიდევ ის აძლიერებს, რომ ერეკლეს, რომელიც გამოცხადებულია ბატონიშვილად (იგი ასე ასპინძის ომშიაც იხსენიება: 49,4), ნათათრალი ეწოდება. მინდიამ „ნათათრალი“ ასე ამიხსნა: „ტყვედ ყოფილ თათარში“ო, ე.ი. უნდა იგულისხმებოდეს, რომ ერეკლე ახალ-დაბრუნებულია საქართველოში სპარსეთიდან, სადაც იგი მძევლად იყო ნადირ-შაჰთან და მონაწილეობას იღებდა მის ომებში ავღანისტანსა და ინდოეთში.

კრწანისის ომი კი პირდაპირ დასახელებულია ქვემოთ მოყვანილს ლექსში, რომელშიაც გადარეულია სხვა ლექსის ნაწილებიც მე-17 საუკუნის გმირებითურთ: კირჩლა ბაბურაული, ბერდია მამუკაური, ნადირა ხოშურაული (ბახტრიონის გმირი) და სხვ.:

07.

ერეკლე დაუბარებდა არაგვის მაურავსაო:

„ცხენს შაჯედ, ქაიხოსროვო, გამიგებთე ყმათაო:

კირჩლას იმ ბაბურაულსა, საძელეს მეომარსაო,

მეორეს ხოშურაულსა, მთელ კევსურეთის თავსაო,

- 5 ბერდიას მამუკაურსა, მოკლიას ირტყამს კმალსაო,
ამლას ბერდიათ გაგასა, სამის თემობის კარსაო,
ყარაულს ალუდაურსა, ვეფხევიით მეომარსაო,
მარტოდ შიბუში ნამყოფსა, ურჯულოს უჭერს თავსაო.
10 აჩქარდან მშავლის შვილები, ბევრს ნუ დალღევენ ხანსაო,
თუშეთ უთხრიდი თუშებსა, ზეზვას დაუდგან მკარსაო.“

- „მიშველეთ, ჩემნო კევსურნო! უნჯნი ყმანი ხართ ჩემნია.
ფულს მაგცემთ მაგოდენასა, რო არ ზიდევდას ცხენია.“
„თავს ვერ გაგიხრით კევსურნი, უნჯნი ყმანი ვართ შენნია.
თუთრს ვინც აიღებს კევსური, ვინაც მახკიდას კელია,
15 გაუწყრას, ნეფევე ერეკლევე, ის სალოცავი ჩვენია!
დეემზადენით, კევსურნო, ჩაჩქნებ დაიდგით თავზედა!
თათრების მალოდინი გოკქე, განთ ვსხევეართ ლუდის სმაზედა?
გაგვიძველ, ნეფევე ერეკლევე, წავდგათ კრწანისის გზაზედა!“

- 20 ერეკლეს ცხენი ჩაიქცა, ყმანი სხვას მიღგერიდიანო,
ცხენზე შასვიან მსახურთა, ავეჟანტას უჭერდიანო.

–
„ახლა სადა ხართ, თუშებო, კევსურნ რო კარავთ სჭრიანო?
ნადირაის კმლის ნატეხნი კარავის ბომსთან ხყრიანო.
კმალ ხოშურაულს გაუტყდა, კევსურნ სხვას გამუცვლიანო.“

(G, 192-164).

სამი უკანასკნელი მუხლი ბახტრიონის ლექსიდანაა (ნ. 24 ბ).

ბ.

- ავარდა ბატონიშვილი, ერეკლე ნათათრალიო,
შამაიარა არაგვი, ფხიტუს დალაქნა მთანიო,
სანეს დაიცა კარავი, კევსურნ დაიხვიენ ყმანიო.
იმედას ეუბნებიან: „გაგვილი ბელლის კარიო,
5 გამოგვიბძანენ დროშანი, სამ-სამ შავები ზარიო,
კევსურებ დაგვიმწყალობნე, წაღმათებრ გეყავის ჯვარიო!“
არაგვზედ ჩადის კევსურებ, წვიმის არ სწედების ცვარიო;
თვალივის ბოლოს ჩაგროვდეს, მთა დააშვენეს, ბარიო.
ურუმებს მაუჭერიან საქალაქონი გზანიო.
10 გორ გარდიარეს კევსურთა, შარან გარდავლნეს, გზანიო,

- ჩავიდეს გორის ბოლოში, ურუმთ საცა დგა ჯარიო,
ცხენნი მაინეს ურუმთა ისე, რო ნიაე-ქარიო.
თათარამ ბაჩინაგურმა თოფს დაუპირა ტალიო,
ურუმთ მემეტეს დაუკრა: „ჩემიმც უმცროსი ხარიო!
15 მარტო ვერ შოლ სულეთსა, წინ შენ გამილე კარიო!“
ღვედრება მალლად ამოდის: „ღულელ მანგია ვარიო,
სახელ ნუ დაიკარგება, თუ სად ვინ კევსურ ხარიო.“
კელთ ხქონდა ლომნის მათრაკი, გიას ლაგმისა ტარიო;
ღეზთ იკრავს ნავეგურაი: „ჩალხურას ძეი ვარიო.
20 ცხენო, წავიდათ, წვრილაო, დავხიოთ ქართლის წყალიო;
თბილეთის ქალაქ წავიდათ, მანდ მავა კევსურთ მგზავრიო;
იქ მოვაცენოთ ერთადა, როგორაც გვადგიყ ძალიო:
შაგვყარეს კიდის ყურზედა, ცხვრებულად დაგვჭრეს თავიო.
შინ წასულთ კევსურთ იამბათ, დარბაზს რა გვადგა ძალიო.“
25 ამანდ დამრჩლებ კევსურებმ იმედას დასდევს ბრალიო:
„იმედა, რად წამაგვასხნი, თუ არ წადინობდ ჯვარიო?“
აღარც ხვიოდეს დროშანი, აღარც უქცევდა ზარიო.
იმედა აღარა გვყვანდა, ბატონის გამძლობარიო.
ციხეთა ბაცალიგურთა მალალთ მახარონ თავიო.
30 ლაგაზა აღარ მაუა, ლამაზ აქვან ვის ტანიო.

(U, ივერია, 1888, №136).

სისტემის უამბნია ა ლ უ და ზ ვ ი ა და უ რ ს. — 17 სახელ ნუ დაიკარგება] „რად-
განაც სხვა ურუმი მე მოვკალიო“ U; ამანდ დამრჩლებ კევსურებმ] ამან დამრჩლებ
კევსურებ U; 30 ტანიო] ორში ერთი: ან აქვან ტანნიო, ან აქვის ტანიო.

3.

- ავარდა ალექსანდრეი, ერეკლე ნათათრალიო,
შამაიარა არაგვი, ფხიტუს დალაქნა მთანიო,
სანეს დაიცა კარავი, შამაიხვიენა ყმანიო.
იმედას ეუბნებიან: „გაკვილი ბელლის კარიო!
5 დროშიაც გამაგვიბძანე, სამი აგვიბი ზარიო!
კევსურებ ჩავვიმწყალობლენ, უკულმ არ ჩახყოს ჯვარიო!“
გამააბძანეს დროშია, სამივ ააბეს ზარიო.
კევსურნ ჩადიან მინდვრადა, წალმ უდგა თავის ჯვარიო,
ჩავიდეს ქალაქის პირთა, ქალაქსაც შაზდევს ზარიო.
10 გახკვირდეს მექალაქენი: „სად მიდის კევსურთ ჯარიო?“

- ცხენო მოკლიავ, წაედათ, დაეხიოთ ქართლის წყალიო!
აიქ უამბათ კევსურთა, რაიც ჩვენ გვადგა ძალიო:
დაგვექცა ცხენიანები, ქვეითთ დაგვადგა ძალიო.
ამილახვარიც გაგვექცა, ცალი მაგეტება მქარიო.
15 ღვედრება ამადიოდა: „ღულელ მანგია ვარო.“
მაგას მიხეცების მოკლელა: „ლიქოკ ჩალხის ძე ვარო.
სახელ ნუ დაიკარგების, თუ ქართველობა ვინ ხარო.“

(B).

დ.

- ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათარალიო,
არაგვი შამამტერია, ფხიტუს დალაქნა მთანიო.
სანეს ერეკლე კითხულობს: „კევსურ, ვინ გვეანდა თავიო?“
იმედას მიუვიდიან: „ბელლის გაგვილი კარიო,
5 ახლები დაგვიმწყალობნე, წყრომით არ გახეცეს ჯვარიო!“
დარბაზს ვისხეით კევსურნი, დიდ გვედგა საუბარიო.
სათავეს გვეჯდა იმედა, არ მოუიდა ჯვარიო.
იმედას ვემდუროდითა: „იმედავ, შენი ბრალიო.
აქ რადა ჩამოგვეყარენით, თუ არ ბძანებდა ჯვარიო?“
10 ზოგნი შინ წადით, მოყმენო, ზოგმ ჩვენთან დასთმით თავიო.
სამი გვეტანა მქედარი, ცხენებზე ხქონდა თვალიო:
ბიას ქელთა აქვ მათრაქი, ლომნისა – ლაგმის ტარიო,
ღეზთ იკრავს ნოგურაი: „ლიქოკს ჩალხურთი ვარო.“
ღვედრება ამადიოდა: „ღულელ მანგია ვარო.
15 სახელ ნუ დამალების, თუ სადმე ქართველ არიო.
ურჩოდ ორ ნაჭრევიანი, ოროლ გვერდს მიწევს მკედარიო.“

(Sh).

გაგონილი უკენ-ახოელის ბაბო ჭინჭარაული საგან 1911 წ. ივლისში,
სოფ. ბარის-აკოში. — 13 ჩალხურთი ჩალხისძე (ვარიანტი მისივე).

ე.

ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათარალია,
საკევსურეთოდ წამავა, ფხიტურს დალაქნა მთანია,
გარმაქდა ფხიტურის ღელეს, პირ-წალმ ილოცა ჯვარია.
მასეეს მაკითხულობდა: „კევსურებს ვინ ხეავ თავია?“

- 5 სანეს დაიცა კარავი, შამახვიენა ყმანია.
იმედას ეუბნებიან: „გაგვიღი ბელლის კარია,
ღროში გამოგვიბძანე, სამივ შავები ზარია,
ვაჟები დაგვიმწყალობნე, წყრომით არ გახყვას ჯვარია!“
ქართლში ჩავიდათ, კევსურნო, ქალაქს ვინ შასდვა ზარია?
- 10 არაგვზე ჩამადიოდა კევსურთ შვილების ჯარია.
გავიდეს ქალაქისაკა, ქალაქს შასდვიან ზარია.
გორისას გადაიარეს, უგზოსას დასხნეს გზანია.
მინდვრად გავიდათ, კევსურნო, სანგლად მავივლათ მკედარია!
ია, წავიდათ, მოკლიავ, ურუმთ სად უდგა ცხვარია!
- 15 ეგ კი შავიცივეს ურუმთა, მაწყვეს ალმის ჯარია.
ბიჩინაგაის თათრამ თოფს გამუცვალა ტალია,
თოფ დახკრა ურუმთ მეალმეს, შამოგვაბედეს თავია.
ომ იქნა გორის ბოლოსა, სისხლი სწვიმს, მალლა დარია.
ცხენიან თავად გაგვიყვეს, ქვეითთ დაგვიკრეს გზანია.
- 20 არიქათ, ცხენიანებო, ქვეითთ გვადგა ძალია!
ზოგნ შინ წედიოთ, კევსურნო, ზოგთ ჩვენთან დასთმით თავია;
ეგე თქვით შინ წასულებმა: „ქართლში სხავ კევსურთ ჯარია,
სათავეს უზის იმედა, არ ევალეზა ჯვარია.
სამნი სტანიან მკედარნი, ცხენებზედა აქვთ თვალია:
- 25 ლომნის კელთა აქვ მათრაკი, ბიასა – ლაგმის ტარია;
ღებთ იკრავს ნაოგურაი: „ლიქოკს ჩალხურსძე ვარია.
სახელ ნუ დამალეების, წყალში გადადის მკედარია.“
ამანდ დაჯოცილთ კევსურთა იმედას დასდევს ბრალია:
– იმედავ, რად წამოგვასხენ, თუ ეგრ ბძანებდა ჯვარია?
- 30 ცხენო, მოკლიავ, წავიდათ, დაეხივნათ ქართლის წყალნია,
ქალაქში აგებ შავიდათ, იქ მავა კევსურთ ჯარია,
ვიჩივლათ თავ-თავისადა, რაიც გვადგიყო ძალია.
ბევრნ დაძღენ მელან-ტურანი, ბევრან ყორანნი შავნია,
ბევრის ცოდვის მაქმედ ას ტიალი ქართლის წყალია!

(R, 19).

3.

ავარდა ბატონისშვილი ერეკლე ნათთრალია,
არაგვის პირზედ შამოდის, ფხითყუს გადმოვლნა მთანია.

(Lr).

ნაწყვეტი ერთი ვარიანტისა ნ. კიდევ 11 ბ. [ვარ. ზ ნ. დამატებაში, რედ.]

49. კეესურები აწყურთან

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 22). სათაურიც მისივეა. აქ აწერილია ასპინძის ომი (1770 წ.). იარალა, რომელიც კევის მთაზე გადმოდის და რომელიც შემდეგ აწყურ-რიდან ბრუნდება (მ. 20), უნდა იყოს რუსის (გ)იარანალი (ანუ იანარალი) ტოტლე-ბენი, რომელიც რუსის ჯარებითურთ გამობრუნდა აწყურიდან და ერეკლე მარტო მიატოვა. ო მ ა ნ მ დ ი ე ა ნ - ბ ე გ ი ასპინძის ომის შესახებ, სხვათა შორის, მოგვითხრობს: „ოდეს იხილნა მეფემან ირაკლი ეს ჯარები მიწვენილი, მაშინვე თვით გამობრუნდა რაოდენითაჲ ჩინებულთა და შინა-ყმითა თვისითა და შეიღითა ხეესურითა, განჰსწირა თავი თვისი და ეკვეთა ფიცხელად, ვიდრე სიკვდილადმდე და იყვნენ ყოველნი მეფისა-თანა მყოფნი ქართველ-კახნი მხნედ და უმეტეს შეიღნი იგი ხეესურნი. თუმცა თავადნი მრავალნი სახელოვნად გაისარჯუნენ. გარნა განერცელებისათვის დავიდუმე... იქმნა ბრძოლა ძლიერი და თვით მეფემან მოჰკლა დაღისტინის წარჩინებული და მხნე ბელადი კოხტა და მყისვე ივლტოდენ ოსმალ-ლექნი“ (ქართლ. ცხოვრ., II, 492). ვინ იყვნენ ეს შეიღნი ხეესურნი? ომან-ბეგი ამის შესახებ ღუმს, მაგრამ ხალხურმა ლექსმა შემოგვინახა მათი სახელები. ესენი ყოფილან: 1. სუმბატა ლოხაურის შვილი (მ. 24, ან ლოხაურისძე, რომლის ძმაც, ბულეჯანი, იხსენიება 169 №-ში. ბულეჯანი ტირის: „ძმაი ურუმებმ მამიკლესო“), 2. სუმბატა გუგუაიშვილი (25), 3. ჯამბათა ივანეური (35), რომელიც ჯანშათა ივანეურადაც იხსენიება №169-ში, 4. ჯამშაისძე, გუდანელი, რომელიც დედის-ერთა ყოფილა და მომკვდარა (27), 5. ბიტურაის აბა, ბლოელი, ავტორის შვილი (32; 43), 6. ღერენა გუგუაის შვილი (33-34) და 7. ლომნი გაგაის შვილი (36).

ამ ომში, როგორც ჩანს, ფშაველებიც ყოფილან: მამუკა წოწყურაული (40) და საღირათ ელიზბარა (41).

შესწორება: 32 ბატურაისა] მართალია, Rს ასე უწერია, მაგრამ უნდა იკითხებოდეს ბიტურაისა, როგორც 42 და 43 მუხლშია. [ვარ. ბ. ნ. დამატებაში, გვ. 774. რედ.]

50. კეესურები თუშეთში ლეკების წინააღმდეგ

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). ჩამაწერინა ღულელმა მინდია ქისტაურმა 10.8.1913. თვალისწინა. — 14 თითო შავსწირათ ოროლსა...] ლეკებს იმაზე წინად ბევრი ღულელი დაეხოცათ ღულის სიმაგრეში და: იმდენი ლეკი მოვკლათ ახლა, რომ თითო მაინც მოუდიოდეს მაშინ დახოცილ ორ ღულელსაო.

ამ ლექსის ორი მუხლი, ბლოველი მოლოდინას შესახებ, შესულია 254 ნომერში.

ამ ლექსის ზოგიერთი მუხლი 101 ნომრის ვარიანტშიც ურევია.

ბ.

ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:
„პირ ქენით, ფშაველ-კეესურნო, თუშებ აქ მიღვას მზასაო.“

- ალაზნის თავზე ჩადიან, კმლები ჩაღვსენ ფხასაო,
გავიდეს ნაყავიროსა, მაღალს თუშეთის მთასაო,
5 ამოსაკედებს იჭერენ, ლექთა მოსავალ გზასაო.
იმედს სდებს ფშავლიშვილები: „თოფის დაგიხვევთ კვამლსაო.“
ფარსმას სიმაგრეს მიუდგეს, ამსხვრევენ ქავეის კარსაო.
კელი აბამა მაიკრა თოთიათამა კმალსაო,
განათდა ბაწარაული, სიათა უცემს თვალსაო.
10 გვერდს ედგა სახლის კაცები, ფშაველი უჭერს მკარსაო.
შიგ სტანავ ღულელით შვილები, ერთი ეძახდა სხვასაო:
„თითოსა ჩვენაც შევსწირავთ მაგათ ნაკოცსა მკვდარსაო.“
ბლოელი მოლოდინაი მგელი მოგვიკრეფს ცხვარსაო.
არ დაიჯერებს თითოსა, ოროლს შასწირავს ძმასაო.

(T).

ეს იგი ჩაუწერია ბერდია არაბული საგან. — 14 არ დაიჯერებს თითოსა] არ დაიჯერებთ თითოსა T.

ბ.

- ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:
„მზად იყავთ, ფშაველ-ქვესურნო, იქ თუში მყავის მზათაო.“
აღგეს, წავიდეს ქვესურნი ერთ-ერთის მუქარაზედა,
გავიდეს ნაყავიროსა, მაღალ თუშეთის მთათაო,
5 იჭერენ გადმოსაკედსა, ლექ რომელ მოვა გზასაო,
ხუთშაბათ გასათენებლად გადმოდის ლექი მთასაო.
ფარსმას დაეცნენ ციხესა, აღებენ ქავეის კარსაო.
ამბობდა ფშაველ-ქვესურნი: „დაგხვევდით თოფის აღსაო“,
კელი გაიკრა აბამა თოთიათამა კმალსაო,
10 განათდა ბაწარაული, ცა წმინდად უცემს თვალსაო,
გვერდს უდგას სახლის-კაცები, ფშაველი უჭერს მკარსაო,
პირიქით პოხილაური ჩაათამაშებს კმალსაო,
თითო გამოფრინდომასა ხუთ-ხუთ ლექს მოსჭრის თავსაო.

(Bu, მოამბე 1896, №11).

12 პოხილაური] პორილაური Bu (აღბათ ბეჭდვითი შეცდომა).

51. სათრუსოოდ

დაბეჭდილია სის მიხედვით (ივერია, 1891, №90). მას იგი გაუგონია ბადია ბალიაურის საგან. — 2 სათრუსოოდა გაღებდავს] სათრუსოო და გაპბედავს U.

ესეც იმავე ბაღია ბაღიაურის აგან გაუგონია *სს* (ივერია, 1891, №90) – შეიძლება ამ ორ (51 და 52) ნომერში იგულისხმებოდეს ერეკლეს გადასვლა თერგის ხეობაში 1753 წელს, როდესაც მან „მოიყვანა ჩერქეზ-ოესნი ჯარად და მთის კაცნიც მოიყვანა“ (ო მ ა ნ მ დ ი ვ ა ნ - ბ ე გ ი, ისტორია). [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

53. აბდულა

დაბეჭდილია *R*ის მიხედვით (გვ. 8). – აქ წარმოდგენილია ერეკლე მეფის ბრძოლა აბდულა-ბეგის წინააღმდეგ 1748 წელს, რომელიც აბდულას დამარცხებით გათავდა (ო მ ა ნ მ დ ი ვ ა ნ - ბ ე გ ი ს ისტორია, ქართლის ცხოვრ. II, 481-2).

54. გაბრიელ

დაბეჭდილია *ს*ის მიხედვით (ივერია, 1891, №90). მას იგი გაუგონია გიორგი არაბულის აგან. – ეს ის გაბრიელ ჩოფიკაშვილი უნდა იყოს, „რომელმაც 1800 წლებში რუსეთის მხედრობას დიდი შემწეობა აღმოუჩინა ძმათა ერისთვიანებთან ერთად დარიალის შემოსავალს ვიწრო გზებში და მიიღო მაიორის ჩინი, რომელმაც ბოლოს დენერლობაც დაიმსახურა“ (კ ა ლ მ ი ს - წ ვ ე რ ა: საქართველო, 1916, № 161).

ამისა და 59 ნომრის მუხლები ერთმანეთშია გადარეული, რაიცა იმის ბრალიცაა, რომ ორივეს ერთნაირი რითმა მოუღის. ამიტომ 59 ნომრის ვარიანტთან ზოგი რამ შეიძლება ამ ლექსს ეკუთვნოდეს და პირუქუ.

ამ გაბრიელ ჩოფიკაშვილს (ყაზბეგს) ეხება ერთი ლექსი, ნათქვამი ს უ ა რ თ ა მ ი ნ ა ს მიერ (მოამბე, 1897, №11).

55. წინის ჟმის გმირი

დაიბეჭდა *B*ის მიხედვით (მოამბე, 1896, №10). – წინის] წინა *Bu*.

56. პატარა კახი

დაიბეჭდა *B*ის მიხედვით (მოამბე, 1896, №10).

ბ.

ერეკლე ბატონიშვილი განა უბრალო კახია?
საგურამოში ლეკისა ჯარ მარტომ შუა გახია.

(*X*, ივერია, 1887, №174=137).

გადაბეჭდა ა. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა ქ. სიტყვიერების ისტორიაში, მეორე გამოც.,
1913, გვ. 55.

ბ.

ჩვენი ბატონი ერეკლე ერთი პატარა კახია.
ჭარის ბოლოში ლეკების ჯარი შუაზე გახია.
ეგ იყო ნეფე ერეკლე. ბელადო, ვერა ჰნახია?
ჩამოგახივნა ჩოქანი, სადილიც მწარე გაჭმია.

(T ფ, ნ ი კ ო მ ჭ ე დ ლ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

დ.

ერეკლე ჩვენი ბატონი ერთი პატარა კახია.
ჩაიცვა ჯაჭვის პერანგი, გაჰკრა ხელი და გახია.

(Rქ, №12)

57. თურექმანი ტფილისში

ეს ლექსი მოყვანილია Rის მიხედვით (გვ. 1). აქ თითქო ალა-მაჰმად-ხანის მიერ
ტფილისის აოხრებაზე (1795 წ.) უნდა იყოს საუბარი.

58. რკინის კარის შექსნა

დაბეჭდილია Rის ხელნაწერის მიხედვით (გვ. 10). პირველად იგი მან დაბეჭდა
კვალში (1893, № 23), სადაც ლექსს გაგრძელება მოეპოვება, რომელიც 59 ნომრის
ვარიანტია. კვალში დაბეჭდილს აწერია „ხალხური ლექსი“ო, მაგრამ არ არის ნათქ-
ვამი, რომ იგი ხევსურულია. — კვალში ცოტაოდენი გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი ც მოიპოვება:
1 ვერ გაიგეთა] ვერ გაიგითა (რაიცა უფრო სწორი ფორმაა ხევსურულისათვის); 3
ბაირახები] ბაირალები; ჭეხს] ჭექს; 5 შიგა დგას ოქროს ლოგინი] იქა დგა ოქროს
ჭიქაი; 6 შიგა დგას კუბო ოქროსი] იქვე დგას ოქროს კუბოი; 7 ჩაუწვევნიათ ბაგრა-
ტიონთა] ჩაუწვევანავის ბაგრატივნისა; 8 დაწერა კამალაზედა ქართული] დასწერა კამა-
რაზედა სიტყვაი; 9, 10, 11 ნუ გაჰქადოდეთ] ნუ გაჰქადოდით; 13 ნაბამი] ნარტყამი.

ბ.

ქართველებ, ვერ გაიგეთა? რკინის შაგეჰსნათ კარია.
აღარ გყავთ ნეფე ერეკლე, არც მაგის საომარია,
დამღგარა ბაირალები, აღარ სჭეხს ზარბაზანია.

- 5 ღმერთსა შასტირეს თავადთა: „ღმერთო, გვიკერენ ბრალნია!“
აქ ტყვერება დელა-მიწაი, ზე ავი გვადგას დარია.
ცხეთას დგას ოქროს კუბოი, შიგ ნათობს კელაპტარია,
შიგა წევს ნეფე ერეკლე, ბაგრატივნისა გვარია.
ჩიოდა ერეკლეს ცოლი, იმერელთ ნეფის ქალია:
„ნეფის ერეკლეს სიკვდილი ვინა თქვა? რა სათქმელია?
10 ზეცას წავიდა ღმერთთანა, ქრისტესთან წილ-ნაყარია.“
შვილთ გაუწირა ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია,
მანამდის იყო, ცხენს იჯდა; მიძრა და მოძრა ზღვანია,
ეხლა შვილთ შაინაზიდით ქალაქის მიედანია!

(R, 9).

4 გვიკერენ] კვიკერენ R; 10 ქრისტესთან წილ-ნაყარია] „ხალხსა სწამს, მეფე ერეკლე და თამარ-ნეფე ცოცხლები არიან ღმერთთან და როცა გაუჭირდება საქართველოს, მოეშველებიანო. — მირონი ნეფე ერეკლეს ძელებს ჩამოჰდისო. — ერეკლემ ხმალი წინ დაიდვის და ისევ თავის-თავად შემოურტყისო. — ერეკლე ლოცვაზე დადგებოდა, ხმალს მზის შუქზე დაჰკიდებდა ხოლმეო და ლოცვას როცა გაათავებდა, ი სხვიდგან ისევ აიღებდა კმალსაო“ R.

ბ.

- ქევსურნო, ვერ გაიგითა? შაგექსნათ რკინის კარიო,
ალარ გყავთ ნეფე ერეკლე, ბაგრატიონთა გვარიო.
დამდგარან ბაირახები, ალარც ჭეხს ზარბაზანიო.
ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, შიგ ნათობს კელაპტარიო.
5 შიგ იდგა ოქროს კუბოი, გამოხატული ჯვარიო.
შიგ იწვა ნეფე ერეკლე, ბაგრატიონთა გვარიო.
ზეცას წავიდა ერეკლე, ქრისტესთან წილ-ნაყარიო.
„მანამდი ვიყავ, ცხენს ვიჯე, წავძრნი-წამოვძრნიდი ზღვანიო,
ეხლა თქვენ დაგჩათ, შვილებო, ქალაქის მიედანიო.“

- 10 ამაგ ქართულის მათქვამი თავად ერეკლე ვარიო.
დავსწერე კამალაზედა ჩემნი სიტყვანი სამნიო.

(Bc).

ღ.

ვერ გაიგითა, ქართველნო, შაგექსნათ რკინის კარია?
ალარ გყავთ მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.

- დამდგარა ბაირალები, აღარ ჭებს ზარბაზანია.
მეფე ერეკლეს სიკვდილი ვინა თქვა, რა სათქვამია?
5 ზეცას წავიდა ერეკლე, ქრისტესთან წილ-ნაყარია.
ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, შიგ ნათობს კელაპტარია,
იქა წევს მეფე ერეკლე, ფეკთ უბე თავის კმალია.
თავს ადგან ანგელოზები, გამოხატული ჯვარია.
„მანამდის ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძარ და მოვძარ ზღვანია.
10 ეხლა თქვენ შინაზიდით ქალაქის მოედანია.
სათათრედ ნუ გაჰკადლოდით იმერელთ მეფის ქალია.
სახალხოდ ნუ გაჰკადლოდით ჩემდ ნაცომ სამალქანია.“

—
ამა ქართულის მათქომი თავად ერეკლე ვარია.
დავსწერენ კაბალაზედა ჩემნი სიტყვანი სამნია.

(T).

6 საყდარი] სუდარი T.

მ.

- ვერ გაიგითა, ქართველნო, შაგეკსნათ რკინის კარია?
მეფე აღარ გყავთ ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
აღარ გყავთ ბაირაზები, აღარ სჭებს ზარბაზანია.
დაშაეებულან კარავნი, შემეეხვიენეს ყმანია.
5 ღმერთს შესტირიან თავადნი: „რად შეგვიკერნენ ბრალნია?
შავი დავიცვით ტანზედა, გავსწირეთ საწირავია.“
დელოფალი ატირდება იმერელთ მეფის ქალია:
„მეფის ერეკლის სიკვდილი ვინა თქვა, რა სათქმელია?
მეფე ერეკლე ზეცას არს, ღმერთთან არს წილ-ნაყარია.“
10 მცხეთაში ოქროს კუბო დგას, შიგ ნათობს კელაპტარია.
შიგა წევს მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
„შვილებს დაუგდი ბეგთარი, სისხლში ნაწოთი კმალია.
მანამდი ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივსძრენ და მოვსძრენ ზღვანია.
ეხლა კი თქვენ გაგიწირეთ ფხა-სისხლიანი კმალია.
15 შეინაზიდით, შვილებო, ქალაქის მეიდანია.
„ერთმანეთს ნუ უღალატებთ, მტერმა არ გთხაროსთ თვალია.“

(Um).

პირველად დაიბეჭდა 1872 წელს, კრებულში, № 8. შემდეგ გადაბეჭდეს ივერიაში 1898 წ., 22 თებერვალს, ერეკლეს გარდაცვალების ასი წლის თავზე (№39). — ამისი

ვარიანტებია: აღარ გყავთ] აღარ გაქვთ; 5 თავადნი] ქართველნი; რად შეგვიკერნენ ბრალნია] რად შეგვიკერნენ ბრალნია; 7 იმერელთ მეფის] იმერთ მეფისა; 12 ნაწობი] ნაწლობი (1872), ნაწლობი (1898).

3.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალნია არევა ქალაქისაო!
ნეფის ერეკლის სიკვდილი ვინ თქვა, რა სათქვამიაო?
ერეკლე ზეცას ავიდა, აწ ღმერთთან წილ-ნაყარია.
მცხეთას დგას კუბო ოქროსი, ნათობდა კელეპტარია,
5 შიგ იწვა ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია,
შვილთ გაუწირა ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია,
„სანამდინ ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძრენ-მოვძრენი ზღვანია.
ეხლა თქვენ იცით, შვილებო, ჩემი კი ნულარ ბრალნია;
შაინახილით ლამაზად ქალაქის მოედანია,
10 ერთმანეთს ნუ ეჯიბრებით, ერთურთს არა ხკრათ მკარია.“
(Bu, მოამბე, 1896, №11).

პირველი სტრიქონი 59 ნომრისა არის.

ზ.

ვერ შაიტყეათა, ქართველნო, რკინის შაგექსნათ კმალიო?
მოგიკვდათ მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარიო.
ცოლსამ ვინ ეტყვის, დედოფალს? იმერეთ მეფის ქალია.
ატირდა ერეკლეს ცოლი: „ვაი, შვილებ, თქვენი ბრალნია!
წაგერთვათ საქართველოი, მამის თქვენისა ყმანიო.“
(Bu თ, № 28).

ბ.

- ქალაქს დედაკაც ატირდა იმერეთ მეფის ქალია:
„ვერ გაიგეთა, ქართველნო, ჩამოგეყარნესთ მკარნია?
მოგიკვდათ ნეფე ერეკლე, შაგექსნათ რკინის კარია;
მანამდე იყო, ცხენს იჯდა, მიძრნა და მოძრნა ზღვანია.
5 ეხლა იმათა სცხვენოდეს, ვის დარჩა იმის კმალია.“
ცხეთას კუბოა ბროლისა, შიგ ნათობს კელეპტარია.
შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
აღარცად ზარი წკრიალებს, არცა ჭეხს ზარბაზანია.
(Tფ, ნიკო მჭედლურის აგან გაგონილი).

თ.

- საწყალსა საქართველოსა შამქსნია რკინის კარია:
სადა ჰყავ მეფე ერეკლე, ან იმის მეომარია?
დამდგარა ბაირახები, არცა სჭექს ზარბაზანია.
მცხეთას რო თეთრი ტაძარი, გვერდზე ჩამოდის მტკვარია,
5 იქ არის ოქროს კუბოცა, ზედ დახატული ჯვარია.
„ამ კუბოში ჩამამაბბანეს ბაგრატიონთა გვარია.
ვინც მოხვალთ საქართველოდან, ამინთეთ კელაპტარია.“
კუბოსა ზედა სწერავის სიტყვები ორი-სამია:
„ერეკლე გადავიცვალე, შვილებს დავსწერე ჯვარია.
10 უფროს გიორგიმ შაირტყას ჩემი ნარტყამი კმალია!
სანამღე ვიყავ, ცხენსა ვჯე, მივძარ და მოვძარ ზღვანია.
ეხლა თქვენ შეინახენით ქალაქის მეიდანია!
ჩემ შვილებს დარჩა ბეგთარი, პირ-სისხლიანი კმალია.
მაგას ნუ დამიცოტავენთ, მუხრანში დამრჩა ცხვარია.
15 სხვასა არ წააყვანინოთ იმერელ მეფის ქალია!“

(Sh ფ).

გაგონილი კამისია ბადრიშვილისა გან 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში.

ი.

- ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შეგვექსნა რკინის კარია,
მზე გაგვიბრუნდა უკულმა, ჩავარდა შუა ზღვაშია.
მთვარე დაბნელდა, გაშავდა, აღარ გვინათებს ცაშია.
ატირდენ წვრილნი ვარსკვლავნი, ცამაც დაშალა ნამია.
5 აღარ გვყავ ნეფე ერეკლე, არც იმის საომარია,
არ გვიფრიალობს დროშები, არცა სჭეხს ზარბაზანია.
ერეკლის სიკვდილ ვინა თქვა? გაუკმეს ენის ტარია!
არ მოკვდა, ღმერთთან წავიდა, ძმა არი წილ-ნაყარია.
შვილებს დაუგლო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია.
10 „მანამღე ვიყავ, ცხენს ვიჯექ, მივძრენ და მოვძრენ ზღვანია,
დასაეღეთ ვკოცენ ოსმალნი, აღმოსავლეთით სპარსნია.
ნაკოცის მტრების სისხლითა წითლადა ვღებენ მთანია.
ახლა თქვენ გაიმაგროდით ქალაქის მეიდანია.“
ატირდა ბატონის ცოლი, იმერელთ ნეფის ქალია:
15 „მცხეთას რო ვერცხლის კუბო დგა, უნათობს კელაპტარია.
შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონის გვარია.
ნეფე გიორგის ცოცხალსა ერეკლე სჯობის მკვდარია.“
(დროება, 1884, №34).

სათაურად აწერია: „ფშავში შეკრებილთაგანი.“ ამისი ახლო მდგომი ვარიანტი, ისევე ფშავური, აქვეა მოყვანილი:

ი ა.

ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შაგეკსნათ რკინის კარო,
მზე ჩაგვივიდა უკულმა, ჩავარდა შუა ზღვაშიო.
ატირდნენ წვრილნი ვარსკვლავნი, ცამაც დაშალა ნამიო.
აღარ გვყავს ნეფე ერეკლე, არც იმის საომარიო,
5 არ გიფრიალებთ დროშები, არცა სჭეხს ზარბაზანიო.
ერეკლეს სიკვდილ ვინა თქვა? გაუქმეს ენის ტარია!
არ მოკვდა, ღმერთთან წავიდა, ძმა არის განაყარია.
შვილებს დაუგდო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალაია.
„სანამღე ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძრენ და მოვძრენ ზღვანია.
10 ახლა თქვენ გაიმაგროდით ქალაქი, მეიდანია.
მცხეთას რომ ვერცხლის კუბო დგა, უნთია კელეპტარო.
შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონის გვარიო.
ატირდა ერეკლეს ცოლი, იმერთ ნეფის ქალიო;
„ეს ჩემნი თვალნი რასა ჰგვან? — მოღრუბლულნია ცანიო,
15 მალი-მალ ისე დასწვიმენ, როგორც ნაღვარნი წყალნიო.
ეს ჩემი გული რასა ჰგავ? — ცხენთა ნაგალი ნალია.
ვერ გაიგეთა, ქართველნო, შეგეკსნათ რკინის კარია?
იმისა სანეფოზედა იცილებიან სხვანია.
ვაჟიმც მქნა, ქალი არ ვიყო, თავზედ არ მესხან თმანია!
20 ტანზე ჩამაცვა ბეგთარი, საჭირო საომარია!
მაშინის გაიგებოდა, ვისიც გასჭრიდა კმალაია!
რა მალე ვინადირებდი, შორით გეჭირა თვალაია!“

(X, ივერია, 1888, №239).

ი ბ.

მცხეთას დგას ოქროს კუბოი, შიგ ნათობს კელეპტარია.
შიგა წევს მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
გმირს დაუხუჭეს თვალეები, მაგრამ არ არის მკვდარია.
შვილებს გადუგდო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალაია.
5 „სანამღის ვიყავ, კარგ ვიყავ, მივძარ-მოვძარი ზღვანია.
ეხლა თქვენდ ჩამიბარებავ ქართველთ მთა და ტაძარია.“

(ივერია, 1902, №157).

აწერია: „ხალხში გაგონილი და შეკრებილი“ო, მაგრამ არა ჩანს, სად და ვის მიერ. – კუბოი] (აკვანი) კუბოი (ივერ.). 6 თქვენდ] თქვენთ (ივერ.). – იგივეა თითქმის K 58, ოლონდ პირვ. მუხლში მარტო აკვანია დატოვებული და 3 დაუხუჭეს] დაუხუჭავს K.

იზ.

არ გევერებათ, ქართველნო, შაგექსნა რკინის კარია?
აღარ გყავს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.

(Q).

ეს ნაწყვეტი ორჯერ გვხვდება ა. ყ ა ზ ბ ე გ ი ს ხელნაწერებში. ერთგან სათაურად აქვს: „არ გევერებათ (მიბაძვა სახალხო სიმღერისა)“, ხოლო მეორეგან: „მეფე ერეკლეს გლოვა.“

უკანასკნელ უნდა შევნიშნო, რომ ამისი ერთი ვარიანტი შედის, როგორც ნაწილი, ალექსანდრე ბაგრატიონზე გამოთქმულ ლექსში (Rფ 234).

59. ქალაქის არევა

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). ჩამაწერინა ბ ა კ ა თამარის ძემ ო ჩ ი ა უ რ მ ა 6. 8. 1913 ახიელში. მოამბე არხოტიონია და შეიძლება ამიტომ მე-7 მუხლში მეორე მბობის დროს, ხოლო მე-14-ში პირველი მბობის დროს „ქვესურთ შვილებ“ის ნაცვლად „არხოტივნები“ თქვა. – 15 სულხანაურის] გაიდაურის (ვარ.); 17 მაგას ვინ ეტყვის მამასა] ვინ ეტყვის გაიდაურსა (ვარ.), – გაიდაური თოთიას ბიძა იყო.

ბ.

ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო,
ნეფის ერეკლის სიკვდილი, ქართველთა კელმწიფისაო!
ქალაქით დაუბარებავ ჩვენის ბატონის შვილსაო:
„ქვესურებ ჩამომივიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“

- 5 ადგეს, წავიდეს ქვესურნი, დართულნი ცხენ-აბჯრითაო;
მუხრან მიუელენ ბატონსა, მზე ეფინების პირსაო;
ჭეხით მიართვეს სალამი გიორგის, ნეფის შვილსაო:
„შენი ჭირიმე, ერეკლე, შენისა ულვაშისაო,
ქვესურებს ნუ გაუწყრები, ბრალია უნჯის ყმისაო!
10 იქად გაუძელ ქვესურთა, ერეკლევ, სადაც ჭირსაო;
ვერას გარგებენ თოფითა, ქვესურთ იციან კმლითაო.“

(ივერია, 1888, №238).

იგი გაუგონია ვასილ კოპტონაშვილს ტოლათ-სოფელში (ერწოში) უშიშა
ბურღულისაგან.

ბ.

შენი ჭირიმე, ერეკლე, შენ(ის) წვერ-ულაშისაო!
ქვესურთა ნუ გაუწყრიდი, ბრალთა უნჯის ყმისაო!
ქალნი ქალაქში მოვიდეს, თვალები უგო მწყერსაო.
თუშურს იკითხვე(ნ)...

(Bc).

ამის წინ Bcს შენიშვნა აქვს: „ერეკლეს რომ წინწინა(?) ომი ხქონია, მაშინ
ქვესურნი დაუბარებინ, ომი მოკლომია.“

დ.

5 ღმერთო, რა დიდი ბრალთა არევა ქალაქისაო,
დალევა ბაგრატიონთა, დაქცევა კმელეთისაო!
გავარდა ალექსანდრეი, „ჯარ მინდა დაღისტნისაო,“
ქვესურეთ კაცი გააგდა, „თავი დამჭირდა ყმისაო.“
ქვესურებ ნახალიზრები ერთმანეც არ უცდისაო,
არაგვზე ჩამადიოდა ჯარი ქორ-შავარდნისაო.
ერთუცის დადგა პირდაპირ ჯარი ორისა ძმისაო,
შუაზე ჩაფრებ უდიან, არას აძლევენ პირსაო.
10 შაიბნეს სადამ ვაჟები, ელვა დგას თოფებისაო,
ნეფე გიორგი ბატონი შაიბძოლების ღთითაო.
თუშებმ დაჭიკეს ცხენები, კოცა არ უკვირს მტრისაო.
აჩქარდა ქვესურთ შვილები, ელვა დგას ჩაჩნებისაო.
ის კირჩლა ბაბურაული ზეზვას მიხვეების მკრითაო,
კირჩლაიმც ენაცვალების გაფრინდაულის შვილსაო!
15 სახელის მოყვარული ას, თავს არ არიდებს ჭირსაო.
თოთიას ამწუხარებენ სუნხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურსა ჩაჩქანსა ჯამს ნატყვიარი სჭირსაო.
მაგას ვეშაგურს ვინ ეტყვის, ვინ გარმაავლევს პირსაო?
კურდღელიძეთა თოთიას ნაჭრევ აღონებს მკრისაო.

(G 203).

18 მაგას ვეშაგურს ვინ ეტყვის] „ერთიმ თოთიას დაჭრას მის ძმას ვეშაგურს ვინ
ეტყვისო, ვინ გაუბედავსო, რომ შენი ძმა დაიჭრავ“ G [მაგრამ აშკარად არა ჩანს, თუ
რომელ თოთიაზეა საუბარი: სუნხანაურის შვილზე (16), თუ კურდღელიძეთაზე (19).

თუ უკანასკნელზეა, მაშინ „ვინ გარმავლევს პირსაო“ს შემდეგ (მ. 18) კითხვითი ნიშანი კი არა, არამედ ორი წერტილი უნდა დაისვას].

2.

- მაშინ გაიქცა დავითი: „ურჯულოს მივსცემ პირსაო.“
კევსურეთს კაცი მოვიდა: „თავი დამჭირდა ყმისაო,
კევსურებ აქ ჩამოვიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო!“
არავგზე ჩამოდიოდა ლაშქარი შავარდნისაო.
- 5 ჭეხით მიართვეს სალამი ნეფის ერეკლის შვილსაო.
გასცინებია ბატონსა, მზე ეფინების პირსაო.
ლეკებ ას-ასად მოვიდა, ლაშქარი დავითისაო.
საპირდაპიროდ დამდგარა ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზედ ლეკებ დაუდის, რუს აღარ აძლევს პირსაო.
- 10 რიგება ვის გაუგონავ რუსისა-დ' ლეკებისაო?
ომ მოკდა შუადლის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
მაშინ გაიქცა ლეკები, ზღვასავით იქნევს პირსაო.
ჯარში გარევას ამბობენ მარტუა მგელაისაო.
ჯარში შასულა მგელაი, ლეკებს თავს სადამ სჭირისაო.
- 15 მარტია მისურაული სანგალზე თავსა ცდისაო.

(R 11).

იგივე ვარიანტი Rმა დაბეჭდა უკვე კვალში 1893 წ. (№23), როგორც გაგრძელება 58 ნომრის ა ვარიანტისა. ხელნაწერთან შედარებით კვალში დაბეჭდილი მცირეოდენ განსხვავებას გვიჩვენებს: 5 ჭეხით] ჭირით; 8 საპირდაპიროდ] მოპირდაპირედ; 9 შუაზედ... 10 რიგება...] ეს ორი მუხლი არ არის კვალში; 12 გაიქცა] გაიჭრა; 13 მარტუა] მარტია.

3.

- ქართველთა-დ' ლეკთა რიგება ანდრეზად არ მადისაო.
ერთურთის დადგა პირდაპირ ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზე ჩაფრებ უდიოდ, რუსებ არ აძლევს პირსაო.
ომ იქნა შუადლის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
- 5 მანამ მისდიეს კევსურთა, მანამ ლიშანი ჩინსაო,
კევსურებ მაშინ დაბრუნდენ, ცნობა აღარ იყვა მკვდრისაო.
თოთიას ამწუხარებენ, გაიდაურის შვილსაო.
თავზე ნახურსა ჩაჩქანსა ნაკმლევი ჯამზე სჭირსაო.
ვაჟებო, საწყინარია დარჩომა ბორაყისაო,
- 10 აღარ ხვიოდას დროშიაი ლაღის გუდანის ჯვრისაო.

(R 26).

ეს ნაწყვეტი Rს 49 ნომრის ნაგლეჯად მიაჩნია. — 7 თოთიას ამწუხარებენ] „სულს ლევდა და თვალებს უხუჭავდენ და ასწორებდენო“ R.

ზ.

- კაცი წალალა კევსურეთს: „თავი დამჭირდა ყმისაო;
კევსურებ ჩამამივიდან, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
არაგვზე ჩამადიოდა ჯარი ლეგისა მგლისაო.
არაგვზედ ჩამამდინართა ყორან დახყეფდა ცისაო.
- 5 ჭეხით მიართვეს სალაში დუშეთს ბატონის შეილსაო.
დადგა ერთ-ურთის პირდაპირ ჯარი ორისა მძისაო.
შუაზედ უღის ელჩები, რუსი არ აძლევს პირსაო.
კევსურთა, ლეკთა რიგება ანდრეზად არა თქმისაო.
ომ იქმნა შუა დღის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
- 10 თუშნი გარდასხდეს ცხენებსა, გრიალ დგას ხვადებისაო.
გაიქცა ურჯულოს ჯარი, ბრძანება იქნა ხთისაო.
„სანამ მივიდით, — კევსურთ თქვეს, — სანამ ლიშანში ჩინსაო,
უკენ ჩასდიეს კევსურთა, წკება ამადის კმლისაო;
ერეკლე ბატონიშვილი თავ უფრო ეცდებისაო;
კმლითა სცემს კოხტა ბელადსა, „გლეხი არ მკადრისაო“;
- 15 — შეილი თან გამოიყოლა: „მსახურად შემფერისაო.“
დაბრუნდეს დაღამებიდგეს, ცნობა აღარ აქვ მკვდრისაო.
ყველაის საწყინარია დარჩომა დროშისაო.
აღარ ხუოდას დროში ლალის კარატის ჯვრისაო,
ყმაწვილსა ჯანიკაურსა კუბო აუგით რვლისაო;
- 20 შიგ შაწვინეთ შიშია, ანგელოზია ღთისაო;
ცხრა დააყენეთ ხუცესი, ცოდო მახკადოს მკვდრისაო:
კურდღელის ძესა მგელასა ნაჭრევ აღონებს მქრისაო.
თოთიას ამწუხარებენ სულხანაურის შეილსაო,
თავზედ ნახურსა ჩაჩქნის ჯამს ნატყვიარაი სჭირსაო.
- 25 მაგას ვინ ეტყვის ვეშაგურს? — ვინ გარმაავლებს პირსაო?

—
ამაგ სიმღერის მათქვამსა ნღობა მეც მქონდა კმლისაო.
წამართვეს ბაგრატიონთა, ცოდვა ეკიდოს მკვდრისაო!
შააბეს თავის თავადსა, ყურალაღაის შეილსაო.

(U, ივერია, 1891, № 90).

წინააღმდეგ თავისი კარგი ჩვეულებისა, Uს აქ არ აღუნიშნავს, თუ ვისგან აქვს
გაგონილი. სამაგიეროდ U აღნიშნავს, რომ აქ ასპინძის ომია აწერილი. — 9 ომ იქნა]
ომი ქნაU; 16 დაღამებიდგეს] დაღამებით დგეს U; 28 ყურალაღაის] ყურა ლაღაის U.

მ.

- ალექსანდრემ თქვა: „ომს ვიზამ, ჯარი მყავს დაღისტნისაო.“
გიორგი ბატონიშვილი ახლა შეიბძვის ხვითთაო.
კაცი მალალა კევსურეთ: „თავ დამჭირდების ყმისაო.“
კევსურებ ნახალიზებარ ერთმანეთს არ უცდისაო,
5 ჩამამტრია არაგვი, ყორანი დახყეფს ცისაო.
ჯერით მიართვეს სალამი დავითს ბატონიშვილსაო.
ერთ-ურთს დაუდგა პირდაპირ ორივე ძმისა ჯარიო.
შუაში ჩაფრებ დაუღისთ, რუსნი აძლევენ პირსაო.
ლეკთა და ქართველთ რიგება ფიქრად არ მოუღისაო.
10 ომ იქნა შუადღის დროსა, დარია, ტყვია წვიმსაო,
თუშები ცხენ-და-ცხენობდეს, ჯოცვა არ უკვირსთ მტრისაო.
დიდი ურჯულო გაიქცა, ბრძანება იქმნა ღვთისაო,
გაუღგნენ კევსურთ ვაჟები, წკეპა გაუღისთ კმლისაო.
დაღამებამდინ მიზღიეს, მანამ ლიშანი ჩინსაო,
15 დაღამიდანვე დაბრუნდნენ, ცნობა არ იყო მკვდრისაო.

(Bu., მოამბე, 1896, №11).

თ.

- ამბავ მოვიდა ბარითა: „დაიდრა პირი ზღვისაო.“
კაცი მოლალა ბატონმა: „თავი დამჭირდა ყმისაო.
კევსურებ ჩამამივიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
კევსურნ სანეს შაიყარნიან ნარჩევნი თემ-თემისაო.
5 ადგეს, წავიდეს კევსურნი, ერთმანეცს არ უცდისაო,
არაგვზე ჩამოდიოდეს, ყორან ჩამოხყეფს ცისაო.
არაგვზე ჩამააწყვიან ჯარ თეთრის კირიმისაო,
ჩავიდეს ქუდ-საჯღელასა, ელვა დგას ჩაჩქნებისაო.
ჭეხით მიართვეს სალამი ერეკლეს ნეფის შვილსაო.
10 ერეკლემ ხკითხა მშვიდობა, მზე ეფინების პირსაო.
გახკვირდეს კა თავადები, ერთ კევსურ კარგ(ა) ცდისაო.
„(ე)გ ნათულისბე იქნების“, ერეკლე იცინისაო.
პირდაპირ ერთუცს დაუდგა ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზე უღის ელჩები, რუსი არ აქცევს პი(რ)საო.
15 ლეკთა, ქართველთა რიგება ანდრეზ(ა)დ არ მოღისაო.
ძალიან ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო.

თა(ვ)ზე ნახურსა ჩაჩქანსა ნატყვიარ ჯამზე სჭირსაო.
მინდიათასა მგელასა ნაჭრევ ალონებს (მ)კრისაო.

(Bc).

0.

- კევსურეთ ამბავ მოვიდა: „დაიდრა პირი ზღვისაო.“
კაცი მოლალა ერეკლემ: „თავი დამჭირდა ყმისაო.
კევსურებ ჩამამივიდან, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
სანეს შაგროვდეს კევსურნი ნარჩევენი თემ-თემისაო.
5 წილი ჩაყარეს ახლებმა, – ბერებ იქ ვერა დისაო.
გულ აუჩქარდა ბერებსაც, ახლებ ქარივით ქრისაო.
ფშავის არაგვზე ჩადიან, ერთმანეთს არ უცდისაო.
ჭეხით ჩაართვეს სალამი დავითს ბატონიშვილსაო.
წამოდგა, ხკითხა მშვიდობა, მზე ეფინება პირსაო.
10 „მოსულხართ, ლაღნო კევსურნო, თავ კი დამჭირდა ყმისაო.
ლეკთა, ქართველთა რიგება ანდერძად არ მადისაო.“
შუაზე უზის ელჩები, რუსი არ აქცევს პირსაო.
არ ქნილა შუადღის ხანი, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
შაიბნეს ლეკნი, ქართველნი, ჭეხა დგას მალლა ცისაო.
15 თოთიას ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურავს ჩაჩქანსა ნატყვიარ ჯამზე სჭირსაო.
მგელასა მინდიათასა ნაჭრევ ალონებს მკრისაო.

(T).

მას გაუგონია მ გ ე ლ ი კ ა ლ ი ქ ო კ ე ლ ი ს ა გ ა ნ . – ნ გულ აუჩქარდა ბერებ-
საც, ახლებ ქარივით ქრისაო] შდრ. 173,6.

0ა.

- ამბავი მოვიდა ქვენითა: „პირი დაიდრა ზღვისაო.“
კაცი მოგზაენა დავითმა: „თავი დამჭირდა ყმისაო,
კევსურები ჩამომივიდეს, თორო ქალაქი წამერთმისაო.“
სანეს შაგროვდეს კევსურნი ნარჩევენი თემ-თემისაო.
5 ბებრებს გული ასჩქარებია, ახლებს
„ჩვენავ წავიდეთ ახლები, – ბერები იქ ვერა დისაო.“
არაგვზე ჩამოდიოდეს, ერთმანეთს არ უცდისაო.
ჯერით მიართვეს სალამი დავითს ბატონისშვილსაო.
კევსურთ იქ მისვლით დავითსა ცხრაკნით მზე ამუჯდისაო.

- 10 „მოხვედით, ლაღნო კევსურნო, თავი დამჭირდა ყმისაო.“
ერთურთს დაუდგა პირდაპირ ჯარი ორისავ ძმისაო.
შუაზედ დადის ელჩები, რუსი არ აქცევს პირსაო.
არ იქნა შუადლის ხანი, გუგუნე დგას ზარბაზნისაო.
ორისა ძმისა ომობა ანდრეზად არ მოდისაო.
- 15 თოთიას ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო.
თავზედ ნახურსა ჩაჩქანსა ჯამზედ ნატყვიარ სჭირსაო.
მგელასა მინდოდათასა ნაჭრევე აწუხებს მკრისაო.

(Lb).

იბ.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო!
სიკვდილი ნეფე ერეკლის საწყინარია ღვთისაო.
გავარდნილ ბატონისშვილი, ჯარი ჰყავს ბუსურმნისაო.
გიორგი ნეფისა შვილი შეებრძოლება ღვთითაო.
- 5 კაცი გაგზავნა კევსურეთს: „თავ მე დამჭირდა ყმისაო.“
ეგ რომ კევსურებთ შეიტყვეს, ჯაჭვი ჩაიცვეს ტანზეა,
არაგვის ჭლას გადმოდის, ჯარია ლეგა მგლისა.
ჩამოდგებ საერისთვოსა, თვალი ადგება ღვთისა.
მახარობელი წაუვა გიორგი ნეფის შვილსა.
- 10 გამოჰკითხავდა ამბავებს, მზეი პირს ეფინებისა.
პირდაპირ დაგვიდგებიან ჯარები ორის ძმისა.
შუაზედ ჩაფარი უდის, რუსი არ ატანს პირსა.
არ ქმნის შუადლის ხანი, გუგუნე დგას ზარბაზნისაი.
დიდი გაიქცა ურჯულო, ბრძანება იქნა ღვთისაი.
- 15 არ ჩაუშენესა კევსურნი, წკეპა ამოდის კმლისაი.
დაბრუნდნენ საღამო ხანზედ, ცნობა არ ჰქონდა მკვდრისაი.
ღმერთო, რა დიდი ბრალია მანდ დამრჩალ ბურაყისაი!
ყმაწვილსა ჯანიგაურსა კუბო აუგეთ ხისაი,
შიგ დააწვინეთ შიშია, ანგელოზია ღვთისაი,
- 20 გულზედ მიეცით მიღები, შუქი ჩაუდგეს მზისაი,
ხუთი დაადგეს ხუცესი, ცოდვა მოკადონ მტრისაი.

(Go).

მომყავს Go-ის ხელნაწერის მიხედვით. იგივე ლექსი მან დაბეჭდა კვალში 1897 წ. (№29). — განსხვავებანი: 3 ბატონისშვილი] ბატონიშვილსა; 5 თავ მე] თავი; 8 საერისთვოსა] საერისთავოს; 10 ამბავებს] ამბავსა; 10 მზეი პირს ეფინებისა] მზე

ეფინება პირსაო; 7 არ ქმნის] არ ქნილ. 20. გულზედ მიეცით მიღები, შუქი ჩაუღვეს მზისაი] შღრ. 155, 20.

იზ.

ქვესურეთს კაცი მოვიდა: „თავი დაგვეჭირდა ყმისაო.
მოვიღვეს ფშაველ-ქვესურნი, თორო ქალაქი წაგვეერთმისაო.“
არაგვის ჭლას ჩამოჩნდა ლაშქარი შავარდნისაო.
ჭირით მუართვეს სალამი მეფე ერეკლეს შვილსაო.
5 გადცინებია ბატონსა, მზე ეფინება პირსაო.
ომ მაჲქდა შუადლისასა, გუგუნ ღვა ზარბაზნისაო.
ჯარში შავარდნას აპირობს მარტია მგელაისაო.
თავ მაჲქე ბიჭობაზედა, სანგალზე თავსა ცდისაო.

(Sh ფ).

მიამბო კ ა მ ი ს ი ა ბ ა დ რ ი შ ვ ი ლ მ ა ს. შუაფხოში 11.7.1911. – 2 მოვიღენ ფშაველ-ქვესურნი] აქ ჩამოვიღენ ქვესურნი (ვარ. მისივე).

60. ბორაყის წაღება (R 33).

61. ხახათ მწარია (R 33).

„ალექსანდრე ბატონიშვილი რომ ფშავ-ხვესურეთში იმალებოდა, იქ ხახათიშვილების ქალი დააორსულა და წასვლისას იმათი ვაჟიც თან წაიყვანა დედ-მამის უნებურად. ამ მაჩზო თანდილაშვილს გაუპარებია. იმ ნაბიჭვრის ჩამომავლები დღესაც არიან ფშავში და ძალიან ლამაზი ხალხია“ R. (6 კიდევ შნშ. 95 № ისა).

62. ლევანი (R 2)

1 პირველად ღმერთი ვაკსენათ] „ასე იწყობენ ზოლმე, როცა ფშავში „ფერხისას“ მღერიან“ R; 25 მელიცი] მელიქი? R.

63.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 27). – 15 სიკვდილი ლევანისაო] ერეკლე მეორის უფროსი ვაჟი ლევანი გარდაიცვალა 1781 წელს.

ბ.

კმალი სჭრის ბაგრატიონისა ნეფისა ერეკლისაო:
შამამტურია სათათრო, ნაპირი დაღისტნისაო.

ნეტავინ გამაცნობინა, ლევანს უქებენ შვილსაო!
ეხლავ აჯობნა მამასა, მანამ იცვლიდა კბილსაო.

(Tფ).

ბ.

1-2=ა 1-2.

- 3 აჯობა თავის მამასა, სანამ იცვლიდა კბილსაო.
ურჯულო გამაამტერია, როგორც ნაპირი ტყისაო.
5 თუ ლევან იქით მიბრუნდა, საქმე ჭირს დაღისტნისაო.

(X, ივერია, 1887, № 140=ც. წ. 17).

აქედან გადაუბეჭდავს, როგორც ჩანს, ს. გო რ გ ა ძ ე ს ეს ლექსი თავის წიგნში
„ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხური პოეზია“, ქუთ. 1915, გვ. 234).

64. დათუნა (R 29)

64ა (G 241)

65. მუცალი (R 4)

13 ლევან ბატონი] „ლევან ბატონიშვილი, ერეკლეს ძე“ R; 20 ბატონო] „თუშები
ეუბნებიან ლევანს“ R; 25 ყმა ლურჯის პერანგითაო] „ანდარეზა იყო“ R. —

ბ.

- გირავს ჩამადგა მუცალი, ეგრ რო ნაგუბარ წყალია;
თუშთ მაციქულებ ახკიდა, ბეგრად მასთხოვა ქალია,
ქალების გარდა საკვამლოდ თითო მანძილა კარია.
ბერებმ თქვეს: „მივსცათ ბეგარი, — მტერმა შაგვიკრა კარია.“
5 ახლებმ თქვეს: „ვერას მივსცემდით, მარკე ას, ქალის ბრალია!“
ქალმა კესელოს გაიგა, დასწყვიენა მამა-ძმანია:
„ან მიპატრონეთ, მამულნო, ან ქალს შამარტყით კმალთა.“
ჩარდახთით გამაუფრინდა, კლდეტ გარმახფინნა თმანთა.
ქალის საქმარემ გაიგა, მალლა შაირტყა კმალთა;
10 შახკაზმა მამის ყურ-თეთრი, შამაახანნა მთანთა;
იარნა სამ დღე-ღამესა, სამტრონ-საშიშონ გზანთა;
ჩაყარნა უხანო ხანთა თელავში თუშმა კმანთა;
შუაღამის დროს გააღა თელავ ლევანის კართა.
გაწყრა, გაჯავრდა ლევანი: „რა დროს სტუმრობის ხანთა?“

- 15 – „რა მოგაქსენათ, ბატონო, მტერმა შაგვიკრა კარია:
გირავს ჩამოდგა მუცალი, ბეგრად მაგვთხოვა ქალია.
აეწ თუ მაგვეშველები, ვიქნებით შენნი ყმანია.“
„აუშვით ანდარეზაი, ბოზვის ქალაის ქმარია!“
ციხით კი გამაიყვანეს ანდარეზაი კარია;
- 20 სახლ(თ)-ხუცის ცხენი მასთხოვა, ნაკუდაური კმალია.
გავარდა გირავის წყალსა, სახლ(თ)-ხუცის ორქაფითაო;
შამაუარა კარავთა ყმამ ლურჯი პერანგითაო;
კარავში ჩაჭრა მუცალი ნაკუდაური კმლითაო;
ასტაცა ოქროს სუფრაი, დაბრუნდა სიცილითაო;
- 25 ჯართ შუა ჩამაიარა, გავიდა მშვიდობითაო.
გაიქცა მუცალის ჯარი, ფარსმის თავ გადადისაო.
უკან ჩაუდგეს თუშები, წკება ამაღის კმლისაო.

(G).

G აღნიშნავს, რომ მას ეს სიმღერე „ნაცოდნი აქვს თუშებისაგან, რომლებმაც უამბეს დუშეთში კენჭობის დროს 1910 წელს.“ –

6 ქალმა კესელოს გაიგა] ე.ი. გაიგო, რომ იგი ბეგრად უნდა მისცენ ლეკებს; 8... კლდეთ გარმაზფინა თმანია] „გარმაზტა ციხით და კლდეთაზე ჩამაეკიდა მკვდარი“ G; 17 ვიქნებით შენნი ყმანია] „მანამდე თუშნი ყმად არ ყოფილან და ახლა ყმობაც აღუთქვა“ G; 18 აუშვით ანდარეზაი, ბოზვის ქალაის ქმარია] ბ. გაბურის მიხედვით, ანდარეზა დაჭერილი ჰყოლია ლევანს ქალის მოტაცების თაობაზე. ქალის მშობლები უკმაყოფილონი ყოფილან და ქალსაც ამის გამო უარი უთქვამს, მაგრამ ანდარეზას თავი არ დაუნებებია. ქალის დედ-მამას ამაზე ლევანთან უჩივლიათ და მას ანდარეზა ერთი წლით დაუტუსალებია. ანდარეზას ციხეში ერთი თვეც გათავებული არ ჰქონია, რომ მუცალი თუშეთს დასცემია. თუშებს ანდარეზას განთავისუფლება უთხოვიათ. ციხიდან გამოსულ ანდარეზას მოუთხოვია სახლთ-ხუცის ლურჯა და ნაკუდაური ხმალი, რომლითაც მოუკლავს მუცალი თავის კარავში. რაკი ანდარეზამ ამ ომში თავი ისახელა, ამიტომ ციხიდანაც გაათავისუფლეს და ის ქალიც შეპრთესო.

ბ.

- გირავში დადგა მუცალი, რო ნაგუბარში წყალიო,
დადგა, დაიდგა კარავი, შამაივლივა ჯარიო,
თუშთ მაციქული ახკიდა, ბეგრა(დ) მასთხოვა ქალიო.
ზოგებმ თქვეს: „ქვე თუ მივსცემდით, – მტერმ დაგვატანა ძალიო.“
- 5 ზოგებმ ქვე გაიმარკიან: „ცოლშვილისადაც ბრალიო!“
იწყინა კიბილოელმა, თუშმ დაირეკნა მთანიო,
საჩქაროდ გადაიარნა საკახეთონი გზანიო,

- გააღა შულამის დროსა თელავ სამართლის კარიო.
იწყინა ლევან ბატონმა: „რაღა სტუმრობის ხანო?“
- 10 – „ნუ გამიწყრები, ლევანო, – მტერმ დაგვატანა ძალიო.
თუ ანდარეზას გაუშობთ, თქვენი ვიქნებით ყმანიო.“
კაცი გააგღა ლევანმა: „მძიმე დამჭირღა ჯარიო.“
გაივსა თენებისაღა თელავ გაღავნის კარიო.
ანდარეზაიღ აუშვეს, კახპაის ქაღის ქმარიო.
- 15 გაუშვეს ანდარეზაი ხოთა და ხოისშობლითაო.
გავარღა გირავის წყაღსა ყმა ლურჯი პერანგიოთაო;
კარავში დაჭრა მუცაღი ნაკუღაურის ქმლიოთაო.
გაიქცა მუცაღის ჯარი, ფარსმის თავ გაღადღისაო.

(B).

ზის მიხედვით, „ანდარეზას ლევანის ქაღი შეუყვარებია, ბიჭი გამოსჩენია და ამაზე ლევანს დაუჭერია.“

დ.

- მუცაღმ შაყარა ლაშქარი, არ სწვღება წვიმის ცვარია,
ფარსმის თავს ჩამამღგარიყო, ეგრ რო ნაგუბარ წყაღია,
ახკიღა მოციქუღები, ბეგრად მასთხოვა ქაღია:
„თი-თოთო ქაღი მამეციო, თოთო არწივის მქარია.“
- 5 თუშებ შაგროვღენ მირგვღაღა, დიდი დგას საუბარია.
ზოგთა თქვეს: „მივსციო, რა გაკღა? მტერმა შაგვიკრა კარია.“
ზოგთა თქვეს: „ვერაკღად მივსციემო, შვიღისა დიდი ბრაღია.“
ქაღმა გაიგო კერეღოს, დასწყიენა თავის ძმანია;
გამაუფრინღა ციხითა, კღდღეს გაღახინნა თმანია.
- 10 დათუნა ბატონიშვიღმა შაკაზმა თავის ჩქარია,
გრძელ-ყანით გამასეღსა ცხენმა დაუგღა ნაღია,
ერთ ღამეს გაღაიარნა სამი დღე-ღამის გზანია,
გაღა გათენებისას თელავს გაღავნის კარია.
შამასწყრ თელავის ბატონი: „რაღა სტუმრობის ხანია?“
- 15 ვყოფიღვარ საოცარშია, უნჯნ მეძლეღდღეს ყმანია.“
– „გახღავართ, – უთხრა, – ბატონო, მტერმა შაგვიკრა კარია.
ეხღა თუ გვეშვეღებოღა, გავკღებით შენნი ყმანია.“
კაცი წაღაღა ქაღაქში: „დამჭირღა დიდი ჯარია.“
აივსო გათენებისაღ თელავ გაღავნის კარია.
- 20 გაუძღვე თელავის ბატონი, ჯარმ გაღაიარნა მთანია.
თუშთ ანდარეზა მასთხოვეს, შვიღის წღის პატიმარია,

„აუშვი ანდარეზაი ღთითა და ღთიშვილობითა!“
აუშვა ანდარეზაი ღთითა და ხთიშვილობითა.
გავარდა გირავის წყალსა ლურჯითა პერანგიითა,
25 დახივა მუცალის ჯარი სამხსუცის ორქაფითაო,
კარავში მუცალ დაკაფა ნაკუდაურას კმლითაო.
ლაუც კელ ოქროს ტაბაკსა, წავიდა მშვიდობითაო.
ვეუბენ, არ დამიჯერა, ქალამ ვაჭარბე ჭკვიითაო:
„მუცალ, ნუ წახვალ თუშეთა, თორემ იციან კმლითაო.“

(T).

მ.

ქარუსა თავსა გადმოდის დიდის ნუცალის ჯარიო,
ჩამოდგა გირევის ვაკეს, როგორც ნაგუბარ წყალიო.
წოვა დევდარის ანთაი ნუცალს მიუა კარზედა.
5 დაუდგეს ოქროს ტაბაკი, ზედ კვიცის კორცი აწყვია.
დანა ზედ უძევს ჯავარი, გიშრისა ტარი აგია.
სჭამდის და ვერა ძღებოდის, ღვთისგან მოელოდ შველასა.
შიტიყო ითაბანულმა, ლურჯას დააკრა ნალები,
საგათუნებლოდ ჩავალის გრემს ბატონისა კარზედა.
– „ლევანო, ჩვენო კემწიფევე, ჩვენა გვიბოძე ყმანიო.“
10 ლევანმა ჯარი შეყარა, ათასი მეომარიო,
აანთო მაშხალეები, ღამით გაიხნო გზანიო,
გადადის ნაყავეჩოსა. ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!
ითაბანულის ლურჯაი ნაყავეჩს გღია მკვდარია.
გვერთ უზის თავის პატრონი, დასტიროდ როგორც ქალიო.
15 ვინ გახვალთ გირევის წყალსა, ვინ გაიმეტებთ თავსაო?
ვინ გავიდ გირევის წყალსა ვაჟი ლურჯ-პერანგიანი?
იქნებოდ საგინაშვილი, ვისაც ანდარეზ ჰქვიანი.
ჩავიდა, ჩამოერია სახლთ-ხუცის მარქაფითაო,
ნუცალს ჩაუჭრა კარავი ნაკუდაურთის კმლითაო.
20 ცოლი ნუცალის ტიროდა: „ნეტარ, ნუცალი რა იქნა?“
– ნუცალი ანდერაზმ მოკლა, ყორნებს ჩაჰქონდა ბრჭყალითა.

(Bu თ, №43).

აქ ამას უშუალოდ მოსდევს: „ლევთა ტირიან ქალები: აღარ მოგვივლენ ქმარები“, რომელიც ვარიანტია 274 ნომრის მეორე ნაწილისა (ნ. №274 დ). ამ ლექსში შემავალი ორი მუხლი (4-5) მოგვაგონებს 127 ნომერს.

სულ სხვა ცნობებს გვაწვდის Bu ანდარეზას (ანუ ანდერაზის) შესახებ: „თუშების გადმოცემით ანდერაზ საგინაშვილი იყო კახეთის თავადიშვილი. რაღაცა მძიმე დანაშაულობისათვის მეფე ლევანმა ჩასო ანდერაზი საპყრობილეში და როდესაც ქართველი ჯარი მიდიოდა თუშეთში, საგინაშვილმა სთხოვა მეფეს, რომ მისთვისაც მიეცა ნება წასულიყო თუშეთში. მეფემ დართო ნება. საგინაშვილი გაჰყვა ჯარს სახლთ-ხუცესის მარჯვით (ცხენით). მტერი შეჰხვდა ერთმანეთს სოფ. გირევის ვაკეზე, პირიქით თუშეთში. ბრძოლის წინ გამოასკუპა ცხენი ლეკების მომეტემ მურთაზმა და გამოიხმო საბრძოლველად ქართველების მომეტე. გავიდა საგინაშვილი. მურთაზმა მისცა საგინაშვილს წინადადება, რომ შებრძოლებოდნენ ერთმანეთს შიგ პირიქით თუშეთის ალაზანში, რომელიც გირევის ბოლოში ნამეტნავად შფოთავს და ღრიალებს, როგორც დაჭრილი მხეცი. საგინაშვილი დასთანხმდა. თავის ცხენს გამოუცვალა მოსართავი, ტყავის მოსართავის მაგივრად შემოუჭირა აბრეშუმისა, რომ წყალში უფრო გამაგრებულიყო. ტყავისა ხომ დაბოშდებოდა და უნაგირი გვერდზე მოექცეოდა. ორივე მომეტემ ჩაყარა ცხენები წყალში. შუბებით ეკეთნენ ერთმანეთს. საგინაშვილმა გაჰკრა შუბი, ლეკს უნაგირი გვერდზე მოექცა. მურთაზი წყალში ჩავარდა და დაიხრჩო.“

3.

„ჭერხოში დედან ატირდეს, ქალმა შასწყევნა ძმანიო:
„ან უპატრონეთ მამულსა, ან ქალს შემარტყით კმალისო;
ჩემსა უთხარით საქმროსა, ბარემ მოიკლას თავისო.
კახეთში მაინც ჩავიდეს, იქით მორეკოს ჯარიო.
5 საშველად ეგებ მოვიდეს კევსურეთი და ფშავისო.“

—
„გვიშველე, ჩვენო ლევანო, გექნებით უნჯნი ყმანიო.
მოვიდა ძალი მუცალი, ბეგრად მოგვთხოვა ქალიო.“
ორ-ყანას ჩამოგროვილ ჯარს არ სწვდება წვიმის ცვარიო.
„გაუშვით ანდარეზაი, ვეფხვია მეომარიო.“

10 გაუშვეს ანდარეზაი ღვთითა და ღვთისმშობლითაო,
გავიდა გირავის წყალსა ყმა ლურჯის პერანგითაო,
ჯარს სამჯერ შამაუარა სახლთ-ხუცის ლურჯაითაო,
მუცალ კარავში აკაფა ნაკუდაურის კმლითაო.
თანა ჰყავ ფშაველიშვილები, წკეპა ამოდის კმლისაო.
15 ასე აკაფეს მუცალი, ყორნებს აჰქონდა ბწყკლითაო.
გაიქცა მუცალის ჯარი, ქალურად მიტირისაო.
მუცალის ცოლი ჰკითხავდა: „მუცალმა რაღა ქნისაო?“
— „მუცალმა ველარაი ქნის, ტირილი დაიწყისაო, —
აკაფა ანდარეზამა, ყორნებს აჰქონდა ბწყკლითაო,

- 20 გასტაცა ოქროს ტაბაკი, სიცილით გაიქცისაო.“
– „გირჩევ, ნუ წახვალ!“ ვეუბენ, მე ქალმ ვაჯობე ჭკვითაო.
(X, ივერია, 1887, №144=ც. წ. 38).

ივერიაში ეს ერთ ლექსად არის წარმოდგენილი, მაშინ როდესაც ცალკე წიგნად რომ გამოვიდა დ. ხ ი ზ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს ფშაური ლექსები, იქ ორადაა გაყოფილი: I. მმ. 1-5, II. მმ. 6-21.

ზ.

- იყრება ურჯულოს ჯარი, დიდო და დაღესტანია.
თუშეთში კაცი გაგზავნეს: „ბეგრად მოგვეცით ქალია!“
გაიგო ფაკილოს ქალმა, შასწყინა თავის ძმანია:
„ან მიპატრონეთ, მოძმენო, ან მეც შამარტყით კმალა!“
5 ეგ რო ჯაბანომ გაიგო, გალესა თავის კმალა,
ადგა, წავიდა კახეთსა, ლევანსა სთხოვა ჯარია.
სადილად შამაჰხვევიყენენ ლევანსა თავის ყმანია.
ბატონმ იძახა ლევანმა: „ცხენ ვის გინდ, იარალია?“
– „ზალმიზის მინდა ლურჯაი, ნაკოდაური კმალა.
10 ამუშევით ანდარეზაი, თქვენი ტყვე-პატიმარია.“
აუშვა ანდარეზაი, ღთისა ამაჰყვა თეალია.
შავს ღამეს შავი დაბრუნდა, დაძრა დაღისტნის ჯარია.
აკაფის ანდარეზამა მუცალი თავის კმლითაო,
ნაკაფი წყალში ჩაყარის, გაჰქონდის იხვივითაო.
15 ვინ გახვე გირავნის წყალსა ყმა ლურჯის პერანგითაო?
ტანი გამოგყვა ალვისა, თავს ქუდი ოთოგნისაო.

(T ფ).

მ.

- თუშეთში წყალი მოიდა, ვით ნაგუბარი ღვარია.
თუშებს დაადევს ბეგარა სოფლად ნარჩევი ქალია.
ზოგთა თქვეს თუშთა: „მივსცოდეთ, – მტერმ დაგვატანა ძალია.“
ზოგთა თქვეს: „მოდი, ნუ მივსცემთ, ჩვენც გავლესოდეთ კმალა.“
5 ხახონის ქალმა ნანამა დასწყინა თავის ძმანია,
ციხეზე გადმაუფრინდა, გადმააფინა თმანია:
„თუ მაგათ წამაყვანინოთ, ლაგაზს მაუკვდეს თავია!
ან მიპატრონეთ, თუშებო, ან ქალს შამარტყით კმალა!“
იმისმა ძმამა ლაგაზმა გძლად შამაირტყა კმალა,

- 10 შაკაზმა თავი შავ-ცხენი, ზედ თავად შაჯდა კარია.
საყორნე ჩამაიარეს, შუალამისა ხანია.
საგათუნებოდ გაელო თელავს გალავნის კარია.
წინ ლევან შამეგება: „რა დროს სტუმრობის ხანია?“
– „მა, რა ვქნათ, ჩვენო ბატონო? მტერმ დაგვიჭირა კარია.“
- 15 გაუშვით ანდარეზაი, ვეფხვია მეომარია.
შავატყობინებთ ქიზიყსაც დ' ეგებ გვიჭიროს მქარია.“
გაუშვეს ანდარეზაი, წელთ შამაარტყეს კმალია.
შავიდა ანდარეზაი, გაალო ციხის კარია.
თან შაკყვა თუშისშვილები, კმლისა გამოდის ჩქამია.
- 20 გაიქცა ლეკის ლაშქარი, ჩატირის, როგორც ქალია.

(R ფ 184).

66-69. აბაშა (R 94-95)

70. ანჯარ (R 135)

1 ანჯარ] ამ სიტყვის შემდეგ R კითხვით ნიშანს სვამს ფრჩხილებში.

71. ბაბუხური (G s)

Gs აღნიშნავს, რომ ძაუგს საქისტო გზით მიმავალი არხოტივნიები, რომელთა შორისაც ყოფილა ბაბუხურ წიკლაური, ღამით დამდგარან ერთი სოფლის ახლო. ხევსურებს დაუძინიათ, გარდა ბაბუხურისა, რომელიც ფხიზლად ყოფილა, რადგანაც სცოდნია, რომ ერთი ქისტი ცხენის მოპარვას ემუქრებოდა. ნაშუალამევს ბაბუხურს შეუნიშნავს, რომ მის ცხენთან ვილაც კაცი მივიდა, გაჭრა თოკი და ცხენი წაიყვანა. ბაბუხურს უსვრია და ქისტი ბღაველით დაცემულა. გათენებისას ბაბუხური მისულა და მიწიდან სისხლიანი ტყვია ამოუღია. ხევსურები დაბრუნებულან. მათ დასწევია პარტალას ბიძა და უკითხავს: „წინ ვინები წავეიდესა? ძმის-წული მამიკლესა.“ მათ უპასუხნიათ: ჩვენ არა ვიცით რაო და წამოსულან. მას „შემდეგ იქნების ასე 70 წელი“ო, დასძენს Gs (შდრ. № 203).

72. ბალათერა ჯაბუშანური

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). იგი ჩავიწერე გაგათერთაულის სიტყვით ს. ახი-ელში 6. 8. 1913. ლექსის შინაარსი ისაა, რომ ობლად დარჩენილი ბალათერა, არხოტელი, როცა წამოზრდილა, დელი-ძმათს გადასულა ს. კარკუჩას, სადაც მამის მიერ მიბარებული იარაღი ჰქონებიათ. წამოსვლისას ბალათერას უთხოვნია თავისი იარაღი, მაგრამ დელი-ძმას არ მიუცია: ჯერ ბალლი ხარ, აბა რად გინდაო? ამიტომაც ლექსში

ნათქვამი: „დედი-ძმით გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტვრევს კბილით“ო. გზაში, ჯუთის ზემოთ, ქისტების მზირს შესჩხვებია და დაუჭრიათ.

ბ.

- კარკუჩხით გამეშვართა ბალათურაი დილითა.
ჩაუსხდეს გზის თავს, გზის ძირსა, შამოსილები რკინითა.
აივსო ქოთანთის ბეჭი ახალ-ციხლების მზირითა.
მოვიდა, ბალათურამა კმალი იქნევა პირითა,
5 ზოგნი ჭრნა, ზოგნი დაკოცნა, ზოგნი გაელწივნენ ჭირითა.
ემანდით დაქცეულებმა სისხლ ამოყარეს პირითა.
მაშინის ბალათურამა მთა გადიარის გმინვითა.
ვაჟი მიუვა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალა ქოჩორი, გადაპოხილი ტვინითა.
10 „ბიძამ არ მამცა ჩაჩქანი, აწ გაძღეს ჩემის ჭირითა!“
ბალათურაის დედამა დაიჭრა თმები ძირითა:
„რაისად წახველ სამზირსა, რაად გაგიშვი შინითა?“
(R 173).

ბ.

- კარკუჩხით გამეშვართა ბალათურაი დილითა.
ბიძის გაჯავრებული ქვა-რკინას მახკნეტს კბილითა.
დაივსნეს ქოთანთის ბეჭნი ქომალ-ციხურით მზირითა.
ცოტინამ ბალათურამა კმალ დაიქნევა პირითა.
5 ზოგნი ჭრნა, ზოგნი ჩაკოცნა, ზოგნი გაუშენა ჭირითა.
თავადაც ბალათურამა გზან გაიარნა ჭირითა.
გადაუჩინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალნა ქოჩორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
„ბიძამ არ მოგცა ჩაჩქანი, აწ გაძღას შენი ჭირითა!“
(B).

დ.

- კარკუჩხით გამეშვართა ბალათურაი დილითა.
აივსნეს ქოთანის ბეჭნი ქვემო-ციხურის მზირითა.
ჩაუსხდეს გზის თავ, გზის ძირსა გადალესილნი რკინითა.
ცოტინამ ბალათურამა კმალ გაიქნია პირითა,
5 ზოგნი დაჭრნა, ზოგნი დაკოცნა, ზოგნი წაუვიდეს ჭირითა.

- 10 ამანდით წამასულები სისხლს ამახყრიან პირითა.
მარტუა ბალათურაი მთაზე გარმოკლა გმინვითა,
გადაუჩინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალა ქორორი გადაპოხილი ტვინითა.
„ვაიმე, ბალათურაო, რაად გაგიშვი შინითა?
დედამ არ გიქნენ საგძალნი, დედა-დან ორნიე ვტირითა.“
– „ჩაჩქან არ მამცა ბიძამა, არ გაძლეს ჩემის ჭირითა!“

(T).

2.

- 5 კარკუჩით გამოემზადა ბალათურაი დილითა.
დედის-ძმთ გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტკერევს კბილითა.
ავსილა ქოთანის ბეგი ქომო-ციხლების შშირითა.
მარტუამ ბალათურამა კმალი იბრუნა პირითა.
ზოგნი კი გაუწყვეტია, ზოგნი წასვლიან ჭირითა.
თავადაც ბალათურამა მთა აიარა გმინვითა,
გადაუვიდა დედასა გაუცინარის პირითა,
გარდაუშალნა ქორორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
„ბიძამ არ მოგცა ჩაჩქანი, ის გაძლეს შენი ჭირითა!“

(Sh მოხ.).

ჩაიწერე იასე ხულებლის ნაამბობის მიხედვით ს. თოთში 28.7.1913. –
იასემ ამ ლექსში გაურია (მე-4 და მე-5 მუხლს შუა) ნაწყვეტი ნაროზ ბლოელის
ლექსიდან (№ 177), სამი სტრიქონისაგან შემდგარი:

აუღვეს გზის თავ, გზის ძირა, შუაჩი ჩაიგდიანო.
ერთი შამოჰკრა ტიმღელსა, ნაწყვეტნი გზის პირს ჰყრიანო.
მეორე მექაფსოელსა, თითნი ვადაზე სჭრიანო.

ეგვე ვარიანტი ბალათურას ლექსისა, მცირეოდენი განსხვავებით, ჩაწერილი ვუნახე
ანდრია კობაიძეს 30. 7. 1913 ს. სიონში.

3.

- 5 კარკუჩით გამაემართა ბალათურაი დილითა,
მთა ხქონდა გადასავალი, მთასა შაუდგა დილითა.
დედულჩი გაჯავრებული რკინას ამტკერევდა კბილითა.
გადაუალის თვის დედას გაცინებულის პირითა.
დედა დაღბარცხნის ქორორსა გადაპოხილსა ტვინითა.

„დაძეხით, ქომო-ციხლებო, ბალათურაის სისხლით!
ვაჲ დედას შენსას, ბალათურ, გაზრდილო ცოდვა-ჭირით!“

(D, შიო კობაიძის აგან გაგონილი).

ზ.

არხოტის თავით წამუა ბალათურაი დილითა.
არხოტის ჭალა ავსილა ბალათურაის მზირითა.
მოსისხლენ გადმაუცვივდენ, პირი აუვსეს სისხლითა.
შინავ მაჰგვარეს დედასა ბალათურ მკრთალის პირითა.
5 დედა გადაჰბანს ქორორთა გადაჰოხილთა ტვინითა.
„ვაჰ დედა-შენსა, ბალათურ, გაუმადლო ღვინითა!
გმურობდენ შენნი სწორები, ეხლა დაგიძლენ ჭირითა!“

(Rფ 164).

ბ.

.....
პატარამ ბალათურამა მთა გადიარა გმინვითა,
მიუვა თავის დედასა გაცინებულის პირითა.
დედა გადაჰბანს ქორორთა გადაჰოხილთა ტვინითა.

(Rფ 165).

73. ბალათურას ფარი (Sh)

მიამბო ივანეურ ოჩიაურმა 6.8.1913 ს. ახიელში. — 3 სწორებმ] ივანეურ-
მა: სწორემ.“

აქ რომ საუბარია ფარის შეკიდებაზე, რათა პატრონის ნაცვლად, მისი სიკვდილის
შემდეგ, ქარმა შეძრას-შემოდრას, გავრცელებული მოტივია მთის ხალხურ პოეზიაში:
იგი გატარებულია თორღვას ლექსშიც (44 ბ, 16-17) და, ამას გარდა, გვხვდება ა.ყაზ-
ბეგის მიერ დაბეჭდილს ერთ პატარა ნაწყვეტში:

08.

ბეთლემის კარზედ ჰკიდია ვოჲა ჯურჯაის ფარიო.
მოუკლის ომის წადილი, ხანდისხან შესძრავს ქარიო.

(Q, ივერია, 1885, № 8=ც. წ. 37).

74. იოსება (Sh)

ჩამაწერინა გაგა თეთრულმა 6. 8. 1913 ს. ახიელში.

ბ.

- კევში ზის იოსებაი, ბუღვა ბუბუნებს კარია,
ქალაქ გაწყვიტნა სომეხნი, გუდამაყარს უყვ ძალია,
ქმოსტ-როშკას გარმასჩვევივა, როგორც მარილზე ცხვარია,
წამავა საარხვატოდა, საწყინარ ეტყვის მკარია,
5 გარმავა ცირცლოვანშია, საწყინარ ეტყვის მკარია.
ჩამაჯდა ეხის კარშია, ჩამაიყუდა ფარია.
გამაუღგების ცხერის წყემსსა, ვერ დაიჭირა ქალია.
ქალმა ისრიენა მანდელნი, არხვატ ჩაყარნა კმანია.
ვაუებს ციხის კარ ნასხლომებს მუკლებს შაუჯდა ქარია.
10 გამაღმეტდების ობოლი, გამაიმიეტა თავია.
მაზდედა იოსებასა, შუ არ ჩაუოს ფარია.
ხკითხვედა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისა ხარია?“
– „რას მკითხავ, იოსებაო, დამბრუნავ არა ვარია.
დისწულ ორ იონეურთა, ბალახურისძე გვარია.
15 შენ რო მაზდედი ქალასა, იმის საქმარე ვარია.“
იოსებამ და ობოლმა სამ-სამჯერ სცადეს თავია.
იცილებს მტრისა ნაქნევსა ბალახურისძის ფარია.
ობოლმაც ჩქარა მასწვრა, ბევრ არ დალიო ხანია.
შამახკრა იოსებასა, შამააწვინა მკვდარია.

(G 179-182).

ვის სიტყვით, ეს ამბავი „ერეკლე ნეფის დროს“ მომხდარა. ბალახურისძე ლექსში ქალის საქმარედ არის გამოყვანილი, ვის თქმით კი ის ქალი მისი ცოლი ყოფილა. ამ ქალს ცხვარი ჰყოლია საძოვლად ვერძის ტყის გორის თავს და იოსებას იქ მოუსწვრია. – ვის მეორე ჩანაწერში მკირეოდენი განსხვავებანია: 5 გარმავა...] ეს სულ აკლია; 15 შენ რო მაზდედი ქალასა] გუმინ რო ქალას მაზდედი. ამას გარდა ბოლო აქ სხვაგვარად თავდება:

საჩქაროზედა ყმაწვილმა ამაამღერა კმალაი,

შამახკრა იოსებასა, შამააწვინა მკვდარია.

„ეგ გინდა, მეკევის შვილო! ძალლებმ გამაგზრან მკვდარია!“

ბ.

მოკევე იოსებაი ბუბუნებს, როგორც კარიო,

ქმოსტ-როშკას გადმოსჩვევიყო, როგორც მარილზე ცხვარიო.

- ახლა არხოტსაც გადვიდა, ცირცლოვანს დასხნა გზანო.
მემზახლეს არხოტიონსა დანდობით დასჭრა თავიო.
- 5 წინ ქალსა, უკვენ იოსებ(ს) მუკლებ(ს) შაუჯდა ქარიო.
ქალმა დაშალნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანო:
– „იოსებ გამოგვერია, ძმა-შინშთ დამიჭრა თავიო.
ვინც მახკლავთ იოსებასა, იმის საცოლე ვარიო.“
საფიხნოშიით ვაყებსა მუხლებ(ს) შაუჯდის ქარიო.
- 10 იოსებს მღევარ აუტყდა, გაუდგა დიდი ჯარია.
გამოღმეტდების მღევარსა ყმაწვილი უმეცარიო,
ჯუთის ჯორქს გადასეესა იოსებს მახკრა თვალიო.
„დამაცა, იოსებაო, დამბრუნავ აღარ ვარიო.“
ხკითხავდა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისი ხარიო?“
- 15 „რას მკითხავ, მოკვეის შეილო? საომრად მკიდავ ფარიო.
შენ რო ქალ გამოგექცევა, იმის საქმარე ვარიო.“
კმლითა სცის იოსებასა, ფეკ ქვეშ გაიგის მკვდარიო,

–
ამაგ სიმღერის მათქვამი კვეთილიანი ვარიო.

(R 127).

Rს ამ ლექსის ზოგიერთი ადგილისათვის ვარიანტები მოჰყავს: 1 მოკვეე იოსებაი] კევსა ზის იოსებაი; 4 მემზახლეს] ამ სიტყვას R კითხვით ნიშანს უსვამს და შენიშნავს: „სხვა ვარიანტში მემზლესა – მხლის მკრეფავებს.“

09.

ქალმა დაყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანიცა.
„ქალსა რო გამასდგომიან, მე ორა იმის ქმარიცა.
აწ ან დაეკოცნათ ერთ-ურთი, ან სოფელს მიეს[ც]ათ თავიცა.“

(R 177).

ეს სამი სტრიქონი მობმული აქვს, როგორც უშუალო გაგრძელება, ქალ-ვაჟის გაბაასებას, რომელიც 376 ნომრად დაიბეჭდა ამ წიგნში. Rც შენიშნავს: „მგონი ამას ქვემოთ სხვა ლექსილამ უნდა იყოს.“

დ.

კევს ვინღაც ივასებაი ბულა ბუბუნებს კარია,
აღარ კადრულობს დაბალზედ, მაღალზედ დაქნა გზანია,
ქალაქს დაშიშნა სომეხნი, გუდამაყარს ქნა ძალია.
კევსურეთს გადაეჩვია, ცხორ-ძროხას უყო ძალია.

- 5 ხესთანას ჩამომავალსა ქალმა შაასწრო თოლია, დაყარა თავის ჩიქილა, არხოტს შააგდა ემანია. არხოტიონსა ვაჟებსა მუკლჩი შაუჯდა ქარია. მთლად გამაუდგა მდევარი, გადაიარეს მთანია. ქალის ქმარიც დაედევნა, თოფს დაუპირა ტალია,
- 10 მალ დაუარა წინაი, მიწროდ შაუკრნა გზანია. „სად მიხლ, ივასებო, საით მიგიქრის ქარია?“ ივასებაი ჰკითხავდა: „ვაჟავ, შენ ვისი ხარია?“ – „რას მკითხავ, ივასებო? გამბრუნებ აღარ ვარია. დისწულ ვარ ივანურთი, ბუბუნაურთა გვარია.“
- 15 გუშინ რომ ქალას მოზდევედი, მე ვარ იმ ქალის ქმარია.“ გადაუქნივა მოკევემ, მოსჭრა მარჯვენა მკარია. ეგრე ჩაკუწეს ერთ-ურთი, როგორც ჭეკარი მხალია. საწყალი ივასებაი გზის თავს შემოწვა მკვდარია.

(Sh მოხ., ან დ რ ი ა კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი
30. 7. 1913 ს. სიონში).

მ.

- მოკევემ იოსებაი, ბულამ ბუბუნებს კარო, სულ ამაგდა კოყანა, კევსურეთს მისცა ძალიო. არ იარების დაბალზეო, მთა-წვერზე დაქნა გზანო. ჩამაქდა ვაჟი ცირცლოვანს, ჩამაივოკა გზანო.
- 5 ხესთანას ჩამომავალსა ქალმა შაასწრა თვალიო, ქალმ იქვ გაწირა ჩიქილა, არხოტს ჩაყარა ემანო. ფეხონჩი მსხდომსა ვაჟებსა მუკჩი შაუჯდა ქარო. მდევარს დაშორდა ყმაწვილიო, მარცხნივ გადიგდა ფარო. ჰკითხავდა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისი ხარო?“
- 10 – „რას მკითხავ, იოსებო, დამბრუნი აღარ ვარო. დისწულმა იონაურჩი, მზე-ბალახური გორიო. კელთ რომ წამოგივიდა, მე ვარ იმისი ქმარო.“ იქვე დაკუწეს ერთ-ურთი, როგორც ჭინჭარა მხალიო. საწყალი იოსებაი გზის თავ შამაწვა მკვდარო.

(D, შ ი ო კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი ს. სიონს).

მ.

კევსა თქვეს იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარია. ჩამეჩვივის ქმოსტშია, ნამარილევს რო ცხვარია.

- ქალმ აიყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია:
„ვინც მაჰკლავს იოსებასა, საკარგემოდ ჩემი თავია.“
- 5 არხოტში არხოტივინებსა მუქში შაუჯდა ქარია.
შამაჰყვის გორის პირზედა ყმაწვილი უმეცარია.
უძახის იოსებამა: „ბაღლაჲ, რომენი ხარია?“
– „ნუ მკითხავ, იოსებო, დამბრუნავ აღარ ვარია.
ღისწულ ვარ აკიაური, ახიალელი გვარია.“
- 10 გუშინ რო გამოგქვეყიყენენ, მე ვარ იმ ქალის ქმარია.“

(Rფ 216, ა თ ი ა წ ო წ კ უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

R შენიშნავს: „ეს ვარიანტი ხევესურულად მაქვს კარგად ჩაწერილი“ – „ლექსშია, რომ უმეცარმა ბაღლაჲ მოკლაო, აქვე კი ნათქვამია, რომ მე ვარ იმ ქალის ქმარიო. უნდა ვიცოდეთ, რომ ხევესურები ხშირად იქვე აკვანში ნიშნავენ ბავშვებს.“ – „ეს ლექსი ხევესურულია და ფშავში გავრცელებულა. არც ბოლო უჩანს, გვარებიც გადა-რეულია. საზოგადოდ თუ ძალიან გამოჩენილი კაცის სახელი ან გვარი არ არის, ხშირად ავიწყდება ნამდვილი გვარი და სახელი ხალხს, აგრეთვე სოფლისაც.“

ზ.

- კევთა ზის იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარია.
კევსურეთს ჩამეეჩვია, როგორც მარილზე ცხვარია.
ქალმ გადაყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია:
„ვინც მაჰკლავთ იოსებასა, საკარგემოდ ჩემი თავია.“
- 5 ჩამოგეწია თორღვაი, ყმაწვილი უმეცარია.
ჰკითხავდა იოსებაი: „ბაღლო, შენ ვინა ხარია?“
– „შენ რო გუშინის გეწვალა, იმ ქალისი ვარ ქმარია.“
მოგარტყა, იოსებო, მანძილაჲ, დასხენ რქანია!

(Tფ).

მ.

- ბუბუნებს იოსებაი, როგორცა ბულა კარია,
ქმოსტ-როშკას გადმოეტანა, წასხა კარი და ცხვარია.
ქალმა მოწირნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია.
ქავის კართ ნასხდომს ვაუებსა მუქლში შაუდგა ქარია.
- 5 გამომეტდების ვაჟაი, ქალის საქმარე არია.
ჰკითხევდის იოსებაი: „ვაჟავ, ვისაი ხარია?“
– „ნუ მკითხავ, იოსებო, დამბრუნავ აღარ ვარია.
ღისწულ ვარ ივანეურთი, ბალახაურ მაქვ გვარია.“

10 სიტყვა ვერ არ დეეთავა, გადაუქნია კმალია.
გაგორდა იოსებაი, მანძილამ დასხნა რქანია.

(Lb).

75. ბექა (R 97)

ბ.

გორდიგორ რომენ ჩამოხვალ ბიჭი მიქაი ფრენითა?
ნეტავი, ძმაო მიქაო, შვილი გქნა დედის-ჩემისა!
ანამც სატყვეოს ჩაგაგლო, საფრენი მოგცა ცხენითა!

(R 185).

ბ.

ქალი ვარ წოვა თუშისა, სიტყვას ვერ ვამბობ, მცხვენისა, —
დამთვრალან თუშის შვილები, ერთურთს ითრევენ კელითა.
გორდიგორ რომენ ჩამოხვალ? ვაჟო, ვინა ხარ ცხენითა?
ნეტავი, ძმაო მიქაო, შვილი გქნა დედი-ჩემისა!
ანამც სატყვეოს ჩაგაგლო, საფრენი მოგცა ცხენითა!

(R 198).

დ.

ქალი ვარ თუშთა წოვათი, სიტყვას ვერ ვამბობ, — მცხვენისა:
წამამიყვანეს ლეკებმა, მიწა ვასველე ცრემლითა.
თავ მივიბრუნე, მოგვდეგდა ზეზვაი თავის ცხენითა.
მიკაფ-მოკაფა ლეკები, როგორც ბალახი ცელითა.
5 წამამიყვანა ზეზვამა, თვითონ მავლია ცხენითა.
ნეტავინ, თუშო ზეზვაო, შვილი გქნა მამა-ჩემისა!
დავიფიცავდი შენს მზესა, რომ იქნებოდი ჩემი ძმა.
— მეც ბევრჯელ დამინატრებავ: „ნეტავინა გქნა ჩემი და!
ტანზე ჩამაცვა პერანგი, ნაკერი შენის კელითა!“

(Tფ, მ ა რ ი ა მ ბ უ რ უ კ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ჟ.

თუშთა ქალი ვარ წოვათი. სიტყვას ვერ ვამბობ, — მცხვენისა:
წამამიყვანეს ლეკებმა, გზანი მავლივნეს ცრემლითა.

დამთვრალეებმ თუშიშვილებმა ერთურთ აღვიძეს კელითა.
გავხედენ, — ჩამოდიოდა თუში მიქაი ფრენითა.

- 5 თავი სჭრა ლეკიშვილებსა, კალთა ამივსო კელითა.
ნეტავი, თუშო მიქაო, შვილი გქნა მამის-ჩემისა!
ლეკებ რო დაგატყვევებდენ, გიქსნიდი მამის ცხენითა.
თუ ცხენით ვერ დაგიქსნიდი, — საყურ-ბეჭდითა ჩემითა.

(Tფ).

3.

თუშები ომში წავიდნენ, ერთურთი თარეს კელითა.
შევხედე და მორბიოდა ვაჟი მიქაი ფრენითა,
თავები დასჭრა ლეკებსა, კალთა ამივსო კელითა.
ერთი ჩემს ძმასაც შესწირა: „წყალს მოუტანდნენ ჯერითა!“

- 5 ნეტავი, ვაჟავ მიქაო, შვილი გქნა მამი-ჩემისა!
თუ ვინმე დაგატყვევებდა, გიქსნიდი მამის ცხენითა,
გიქსნიდი, გამოგიქსნიდი საყურ-ბეჭდით ჩემითა.
ნეტავი შენ კელში მომკლა, დამმარხა შენის ცრემლითა!

- 10 დავუჯდები, ძმარ მიქაო, ლექსს გამოგიტყვამ ენითა.
მიქაო, ვინც გაგაჯაერებს, სულ ამოვიღებ წყველითა.
მიქაი ქალს ეუბნება: „დაო, ნუ წახვალ წყენითა.“
თუ სადმე ვნახავ ლეკებსა, სულ ამოვწყვეტავ ცემითა.
კმალსაც კი აღარ ვიკმარებ, გავთიბავ ჩემის ცელითა.“
აღგა ქალი, წამოვიდა სიცილითა და მღერითა.

(ივერია, 1899, № 27, გაგონილი და ჩაწერილი
ს. ბაზალეთში დ. მ. ო. ლ. ო. დ. ი. ნ. ა. შ. ე. ლ. ი. ს. მ. ი. ე. რ.).

76. ბუკულიშვილი (R 164)

ბ.

მთას ბუკულიშვილ გადმოქდა, ირემმ გადმაიდ რქანიო,
ბოლოთ მოუდგა ლაშქართა, როგორ შამასდგა ზარიო!
ეგრე დაფანტა ლაშქარი, როგორც მგელმ ფანტას ცხვარიო.
დაბრუნდა ტომის ყმაწვილი, „ვაიუაერგ ვარიო.“

- 5 თოფ დახკრა ბუკულიშვილსა, არწივს მასტეხა მქარიო:
„შენ რო მამიკალ უნცროსი, იმისიმც უნცროს ზარიო!“

(R 76).

77. თავისი ქალების დაკოცა

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 120). — როგორც ჰგავს, ეს ლექსი და ლექსი № 254 (ორი უკანასკნელი სტრიქონის გამოკლებით) ერთსა და იმავე საგანს შეეხება, რითმაც ერთი აქვთ და წარმოშობითაც ერთისა და იმავე ლექსის ნაწილები უნდა იყვნენ. ერთი და იგივე მუხლი ორივეგან შედის (77,1 = 254,5). ამიტომ ნახეთ 254-თან მოთავსებული ვარიანტები და თანაც შეადარეთ №242.

78. გაგა ბერდიშვილი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით (გვ. 238). — მის მიერვე ხელ-ახლად ჩაწერილ ვარიანტში: 1 არხოტივენებო] არხოტივენებოთ; 3 დილღველთ ნაკოცი მკვდარია] დილღველთ ნაზიდნი რვალია.

79.

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, № 135), სადაც მას უშუალოდ მოსდევს, როგორც ნაწილი, № 81. Sს იგი გაუგონია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ .

ბ.

აზნაგეს დედან ატირდეს, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„ეჰჰუ თქვენ, ჩვენნო მამანო! ველარ გახკეით ჩდილსაო!
ველარ მოხკალით გაგაი, ჩორეხის ჩდილში ზისაო.
ადეგით, შეხვეწენით გაგასა ბერდიშვილსაო:
თავ დაგვანებე, გაგაო, დაგვდევე ბეგარი ცხვრითაო!“

(G 238).

ბ.

აზნაკს ატირდეს დედანი, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„რად არვინ შეხვეწებით ამლას ბერდიას შვილსაო?
დაგვექსენ, ნუ გეკოც, გაგაო, ბეგარი დაგვდე ცხვრისაო.
ავავსეთ აკალდამაი შენი ნაკოცი მკვდრითაო.“

(R 140).

დ.

ჩილოს ატირდეს დედანი, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„რაი ქნეს ჩვენთა მამულთა? ველარ გასცილდეს ჩდილსაო?“

- ვერც-ვის მაუკლავ გაგაი, ეგ არ დაგვილევს ჭირსაო.
დაგვექსენ გაგაიო, ჩვენშიგ ნუ აღენ შზირსაო!
- 5 ან წაგვიყვანენ ცოლადა, ან დაგვდეგ ბეგარ ცხერისაო.
სრულ შავით-შავად ვერ მივდით, მოგვწყინდა გლოვა მკედრისაო.
დავისახებით ქალადა, ფარავს ავისხამთ ღილსაო.
აივსო ეკალდამაი შენის ნაკოცის მკედრითაო,
ეკალდამაის კარები — ქალის ნაჭაპნის თმითაო.“

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, № 217).

ეგვე ვარიანტი მოეპოვება Rსაც (გვ. 122). თითქო იგი ბაჩანადანაა გადმოწერილი. ორიოდე განსხვავება: 2 ჩდილსაო] ჩდილთაო R; 3 ეგ არ დაგვილევს] არ დაგვილევა; 5 ან წაგვიყვანენ] დ' ან წაგვიყვანე R.

ე.

აკალდამები შევაესეთ თქვენის ნაკოცის მკედრითაო,
აკალდამისა კარები — ქალთა ნაგლეჯის თმითაო.

(Th 76).

80.

ა ვარიანტი მოყვანილია Bის მიხედვით.

ბ.

- ღილღოს იყრება ლაშქარი, არავინ იცის რაზედა.
საარხოტიენოდ წამავა გაგაის მუქარაზედა.
ეზოს მოკელეს გაგაი, ვეფხვს სძინებიყო აწკალზედა.
მაშინის გამეღვიძა, კელნ რო შაუკრეს მქარზედა.
- 5 „ვაი თქვენს დედას, ქისტებო, ხანჯარ არ შამჩა ტანზედა!“
ერთს ქისტს ასწავადა ხანჯარი, იმასავ დასცა გულზედა,
მეორეს გადმაუქნია, მკედარ გადააგლო მკედარზედა.
იძახა მამაობითა: „კარი გამილე ხანზედა!“
მარტო შარუმა ომობდა, ერთის ქვიტკირის კარზედა.
- 10 თოფს ისრის გაგაის მამა, მკედარი იყრების მკედარზედა.

(R 133).

8 იძახა მამაობითა] „მამას დაუძახა“ R.

8 (010).

ტერლის თავს უდგას ლოგინი გაგას მაგ ბერდისშვილსაო.
მძინარეს არსად შესცვივდეთ ნაწოლს ჭიუხის ძირსაო.

შეყრილან ღლიღველთ ვაჟები გაგაის მუქარაზედა.
წამოვიყვანოთ გაგაი, თავ უნდა მოვსჭრათ გზაზედა.

– „თქვენ გაგას ვერ წამაიყვანოთ, ვერც მასჭრით თავსა გზაზედა.“

(X, ივერია, 1887, № 154 = ც. წ. 74).

პირველი ორი მუხლი სხვა ლექსის ნაწყვეტი უნდა იყოს.

დ.

ღიღლოს შაყრილა ლაშქარი ერთის ღიღღველის კარზედა.
წამოვლენ არზოტისაკა გაგაის მუქარაზედა.

„წამოვიყვანოთ გაგაი, ჩვენ თავი მოვსჭრათ გზაზედა.“
სენას მოასწერეს გაგასა, ცოლი რომ ეწვა მკლავეზედა.

5 ბერდიაობით იძახდის: „კარი გამიღე ხანზედა!“

ბერი ბერდია თოფს ისრის, ღიღღველებსა ჰკოცს ძალზედა.
მარტო...

ოროლთა დატუსვილათა მკედარი შაყარეს მკედარზედა.

ტერლის კართ კალოთანლები ვეფხვები დაუწვა მკლავეზედა.

(Lb).

7 მარტო] ამის შემდეგ სტრიქონი ცარიელია დაგდებული. აქ შარუმას შესახებ
ამბავია მოსალოდნელი (ა 17, ბ 9).

81. კადელი ღერენათა

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, № 135). ეს ნაწყვეტი, რომელიც
Sისათვის ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს უამბნია, იქ 79 ნომრის უშუალო გაგრძელებად
დაბეჭდილი.

82-83. გორგი

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 141 და 68). – „ეს გორგი გამოჩენილი ვაჟაკი
ყოფილა თუშეთში, ლეკების სულთამხუთავი. თილისძე იყო გვარად“ R; 82, 4 თითო
საკსარი ტყვისაო] „ვითომ ტყვეში რო მისცენ ის თოფი, ტყვეს დაიხსნისო“ R.

აქ რომ ყორანი ყორანს გასძახის, გაჰყვეთ ველობას წასული გორგის კვალსაო,
ასეთი რამ სხვაგანაც გვხვდება, მაგ. № 106.

როგორც ერთი ჩემ მიერ ჩაწერილი ფშაური ლექსიდან ჩანს (მისი ვარიანტია X 78), გორგი ქისტებს მოუკლავთ: „გორგომაც ეგრე ქნისაო.“

84. თუშები ლეკების წინააღმდეგ (R 7)

85. გულუხვიშვილნი

დაიბეჭდა R-ის ჩანაწერი (გვ. 167). – 1 სვინი] „ჭარბად მისცეს სვია ლულს, რომ უფრო გაეჭრა“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტებია: A, აკაკის თვიური კრებული, 1900, № 3-4 და X, ივერია 1887, 144 = ც. წ. გვ. 26.

86. ზეზვა და თათულიკა (R 93)

ბ.

ქარი ქრის საქარაენოში, ღურბელნი ღბერევედიანა.
გოთაი-ღ' ომალიკაი ერთმანერთს სთელევედიანა.

(R 95).

ბ.

ქარი ქრის საქარაენესა, ღურბელნი ელავდიანო.
ციბლაი-ღ' თათულიკაი ერთურთსა ზვერავედიანო,
დატეხეს კმლები ცემითა, ხანჯრებით სჩხვერავედიანო.

(R ფ 226, გოგოთურ ჯაფარიძისაგან გაგონილი).

ღ.

თოვლი თოვს ბოროლაზედა, ღურბელნი გელევედიანო.
ძიბლაი-ღ' თათულიკაი ერთურთსა სძელევედიანო.
ვერ დეეტეხა ერთურთი, ხანჯრებით სჩხვერევედიანო.

(Tფ, ზალიკო მგელიაშვილის ნაამბობი).

[6. კიდევ დამატება. რედ.].

87. ივა (R 220)

88. თამარისძის დატირება

დაბეჭდილია O-ს მიხედვით. – გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა: 3 ყარწიკი-ანთაო] ყარწიკაიანთაო. – აქ ნაგულისხმევ ამბავს კავშირი აქვს 176 ნომერში მოთხრო-

ბილთან. Oის ცნობით, გუდანელებს დაუპირებიათ არხოტს გალაშქრება. საბაბი ის ყოფილა, რომ „არხვატიენებს ძნა დაულევაე გუდანელებისად“ (ე.ი. არხოტელებს ძნა გაუფუჭებიათ გუდანელებისათვის). გუდანში ერთი არხოტელი ქალი ყოფილა გათხოვილი, რომელსაც არ ურჩევია არხოტს გალაშქრება: „ნუ წახოლთავ, თორე მკედრებს მაიტანთავ.“ ამას შედეგად ის მოჰყოლია, რაც 176 ნომერშია მოთხრობილი. მოკლული თამარისძე გადმოუსვენებიათ ხევსურებს და მაშინ დაუტირებია როგორც ხევსურ ღელაკაცს, ისე იმ არხოტელ ქალს, რომელიც გუდანს იყო გამოთხოვილი. Oის თანახმად კი ვისაც დასტიროდენ, ქისტებისაგან ყოფილა მოკლული. დამტირებელი კი ყოფილა „არხოტიონთ ქალი ნათულა.“ მოვიყვანოთ Oის ვარიანტიც:

ბ.

ტირილ რად უნდა კევსურებსაო,
საცხვრის ყურეში ნაკოცებსაო?
ტირილი უნდა არხოტიონებსაო,
საქარის მაღალ მეომრებსაო,
5 მალ-მალე ქისტეთ ჩამავლებსაო,
შინ სახელიან მამავლებსაო,
ურჯულოს ზარის შამდებლებსაო,
შინ მარჯვენების მამდებლებსაო,
გაუტეხლებსა გულ-ბასრებსაო,
10 სახელისათვი ნაკოცებსაო.

(G 230).

ხევსურები ამის გაგონებაზე გაჯავრებულან, მაგრამ ვერა უთქვამთ რა ქმრის ნათრით. არხოტიონთ ქალს, Oის მიხედვით, თითქო კიდეე ეთქვას მაშინ ერთი ლექსი: „ქადაგობს გაიდაური...“ (№ 176).

ტირილის დროს სათქმელი სიტყვები რომ სხვაგვარი წყობისაა, ვიდრე ჩვეულდერივი სიმღერები ან ფანდურული ლექსები, ამას აქვე შესადარებლად მოყვანილი ერთი ნიმუშიც აღასტურებს:

011.

რა კარგა ვაშკაცი იყავ,
შალვა, ჩემო მზეო.
მოხკვედ და მოგივიდა მადლი.
ახია შენის თავისადა!
5 გინდა ეგი უარესი.
მაგჩა ცოლ-შვილი შარაშიაო,
შენ' სახლ-კარი, მთა-ბარი გაოკრებულიო.

(Msh).

ასე დაუტირნია სოფ. ბარისაკოში ძილა არაბულს კომპოზიტორი შალვა მშველდიძე, რომელსაც მიზნად ჰქონდა დიკტოფონის საშუალებით ფირფიტაზე გადაელო ხვესურული ტირილი. რაკი მუსიკოსს ვერაფრის გზით ვერ მოუხერხებია, რომ ხვესურის ქალი აეტირებინა და „თვალვა“ დაეწყებინებინა, უთხოვია ბოლოს, მე მიტირეო. მაშინ ძილა დათანხმებულა, მაგრამ დაუძენია: გიტირებ, მაგრამ გულით არაო. მაგრამ ტირილზე სოფლელები გამოცვიენულან: რა იყო, რა მოხდაო და მოტირალი გაურუმებიათ.

89. ახია

დაბეჭდილია ისევ Oის მიხედვით. ეს ლექსი ვითომ ერთს ფშაველს ეთქვას იმავე თამარისძის სიკვდილის გამო, რომელზედაც წინა ნომერშია საუბარი.

90. კისტნელი იმედა (R 160)

ბ.

- ველარ წავსულორ კისტანა, ვერცა მილოცა(ვ) ჯვარიო,
 ვერცა-ლ შაუქ(ი) ახლები, იმით მიტანა(ვ) ბრალიო.
 აიქ მზის სადენს იმედა, საც ვერ მიდიან სხვანიო.
 აწიენა ხირსილაურნი, კელით არჩიენა ყმანიო.
- 5 ტყუებით ჩაიარიან, ნაბადში ხვიენეს კმალნიო.
 ჩაეიდეს, აწითებენეს აკვათ ჭალანი, გზანიო.
 მარეშათ ღამბოლოთაი დაკაფეს, ეგ(რ) რო კარიო.
 აუტყდა მძიმე მღევარი, ეცოტაების მკვდარიო.
 ერთის გულისად როგორ გავაღათ (ა)კალდამის კარიო?
- 10 ორნ გამოღმეტდეს მღევართა: „დავლათ გვაქ(ვ) ძალიანიო.“
 ძალიან დავლათ ხქონია, ა(ი)სრემც სწყალობს ჯვარიო!
 ნასხლომთ ზე მიხყუდებიყენეს. ქოოდ თუ იყენეს ბრმანიო?
 ჯართულამა და იმედამ ერთუცს უჭირეს მკარიო.
 ერთუცის მემჯობიაზე ლაშჩი ახვიეს ალიო.
- 15 კისრისას ამოზდიოდა კბილი და კბილის ძვალიო.

(Bc).

13 ჯართულამა] აქ „თ“ ასო გაურკვეველადაა დაწერილი. შეიძლება სხვა რამე იკითხებოდეს, მაგ. „დ.“

91. ლუხუმი

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 158). – 1 მზირი შაყრილა მზირზედა თუშისა, ლეკებისაო] „ერთმანერთს წაპწყდომიან მოთარეშე თუშები და ლეკები“ R; 2 ლექცა

ამხანიგები] „ლუხუმსა“ R; 7 წესიც არ იყო მთლისაო] „წესი არ იყო, რომ ცოცხალი
კაცისთვის მარჯვენა მარჯვასთ“ R; 11... უკურნისაო] „უკანონოდ დაჩაგრულს ისევ
ბუნებამ აღმოუჩინა შემწეობა: წყლული გველმა განუკურნა, ხოლო იმის შესაჭმელად
წამოსული დათვი მდინარემ დანთქა“ R; 12 ლუხუმს მუკლ ექნა მგლისაო] „მურჩაო“
R.

თქმულება იმის შესახებ, რომ ლუხუმს ჭრილობა გველმა განუკურნა, გამოყენე-
ბული აქვს ვ ა უ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს თავის „ბახტრიონში.“ მაგრამ მისი ლუხუმი და
ჩვენი სიმღერის ლუხუმი ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

ბ.

- ემმაკიმც დაიწყევლების, მამცდენი ოშკაცისაო!
კლდეთ ლუხუმ გამამფრინდალა, მუკლ მაუტეხავ მგლისაო.
ლუხუმის ამხანიგებსა თას ჩამახყარეთ რვლისაო!
გაკეჩა თოფის ყონდაყი, მუკლი შაიკრა ხითაო.
5 გარმაუჩინდეს ლეკები, თორმეტი, დაღისტნისაო,
არ შაშინდების ლუხუმი, ფერი დაიდო მგლისაო.
„არ გინდ, ლუხუმო, არ მოგკლავთ, ბრალია კაის ყმისაო!“
თოფი წაართვეს კირიმი, კარა გადუგდეს სხვისაო.
აქიმად დააყენიან დიაცი დუსურბნისაო.

(C 240).

ბ.

- ემმაკიმც დაიწყევლება, მამცდენი ვაჟკაცისაო!
ლუხუმს კლდეს გამამფრინდალსა მუკლ მაუტეხავ მგლისაო.
ჩაჩეხა თოფის კონტახი, შაიკრა მუხის ხითაო,
ლუხუმის ამხანიგებსა ქიჩილამც ხურავთ ქალებისაო!
5 თოფი თავისა წაართვეს, კელთ კარა მისცეს სხვისაო;
შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს ლუხუმი სულ ერთ ალაგზედ ზისაო;
შამეჩრვია გველები, ნაჭრევს ლოკს, უკურნისაო.
რა პური მაგშივდებოდეს, ჭამე ბუსნაი მთისაო,
რა წყალი მაგწყურდებოდეს, მაკრიფე ნამი მთისაო!
10 წამავას მეშვიდეს დღესა, ნახა ნაჯნავი ჭარელისაო.
ლუხუმს დათვ შამეყარა დიდის უღრანის ტყისაო.
ღმერთსა შასტირნა ლუხუმმა: „კელი მალირსე მტრისაო!
კელში თოფი მაქვ მაშლილი, არც ღონეი მაქვ კმლისაო.“
დათვი წყალმ გამაიტაცა, ბძანება იქნა ღვთისაო.

- 15 შამეყარნენ ლეკები, სამოცი, ჭარელისაო.
– „ნუ გეშინიან, ლუხუმო, ჩვენც ვიცით დაქსნა ტყვისაო.“
აქიმად წაიყვანიან დიაცი დუსულბნისაო.

(R 115).

დ.

- დმერთმა დასწყევლოს ეშმაკი, მცდენელი ვაჟკაცისაო!
კლდეთ გადმუარდა ლუხუმი, ფეკ მაიტეხა მგლისაო.
დაჩეხა თოფის კონტახი, შაიკრა არტახითაო.
ლუხუმს მეკოპარ შაპვარდა ურჯულო დაღისტნისაო.
5 პირდაპირ დათვი ჩამუა ბაბრი მალრანის ტყისაო.
„მაგის საჭმელად ნუ გამქდი! კელი მალირსე მტრისაო!“
დათვი პირ-ალმა შაბრუნდა, ბძანება იქნა ღთისაო.
ექიმად დაუყენებავ დიაცი ბუსურბნისაო.
დაასაფლავეს ლუხუმი, კუბო დაადგეს რვლისაო,
10 შიგ ოქროს ლულეებ ჩაუშვეს, შუქი ჩავიდეს მზისაო.

(Rფ 204).

92. მარიამულისძე (R 121)

93. მექობაური

დაბეჭდილია Tის მიხედვით. მისთვის უამბნია ხევსურს გ ი გ ი ა ს. აჯობებდა, რომ ეს ლექსი თქმულებათა შორის მომეთავსებინა.

ბ.

- თუშებსა სანადიროში რა საქმე დაადგისაო?
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსაქედი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს ჩამოჰყვენ, ნაქან ეგონა ხისაო.
ვეშაპი კიდად გაიდვა, ზედ თუშებ გამოდისაო.
5 ვეშაპი ვეშაპს შეება, ბძანება იყო ხვთისაო.
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს შუაზე სჭრისაო.

(Sh გულ., ქოთია ჩოხელი საგან გაგონილი
ს. თოთიაურთ კარში 19. 6. 1913.)

ქოთიას თანახმად, გადმოცემა ამას მოგვითხრობს: მონადირე თუშებს, მექობაურის მეთაურობით, გზა აპრევიათ ტყეში. უნახავთ რაღაც დანათრევი. ჰგონებიათ ხის

ჩამონათრევი, უფიქრიათ, აქ სადმე სოფელი იქნებაო, მიჰყოლიან ნათრევს და მისდგომიან ვეშაპს, რომელმაც „ალარც საით გაუშო, ალარც საით მისცა გზა.“ მექობაურს უთქვამს ამხანაგებისათვის, რომ, რადგანაც ეს ვეშაპი გზას არ გვაძლევს, გავჰყვეთო. გაჰყოლიან. ვეშაპი წასულა და მისდგომია ერთ დიდ წყალს, „რომენიც იქნებოდა არაგვის ოდენა“ და ზედ ზიდად გადებულა. გასულან ზედ თუშები და ისევ გაჰყოლიან ვეშაპს, რომელიც მისდგომია ერთ დიდ კლდეს. იქიდან მეორე ვეშაპი გამოსულა და შებმულან. კლდიდან გამოსული ვეშაპი თურმე სჯობნიდა. მექობაურს უთქვამს: ვუშველოთ, თორემ თუ ეს მოკლა, ჩვენც დაგვჭამსო. ამოულიათ ხმლები, დაუკრავთ მეორე ვეშაპისათვის და ამათი დახმარებით პირველ ვეშაპს მეორე მოუკლავს. გამარჯვებულს ვეშაპს თითქოს პირიდან ამოეგდოს მცურავი ჯაჭვი და ეჩრქებინოს მექობაურისათვის ძმობილობის ნიშნად.

ბ.

ომალოს თუშიშვილებსა არა გეეგო გზისაო.
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსავალი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს შამაჰყენენ, ნაქან ეგონა ხისაო.
გარს შამეერტყა ვეშაპი, თუშებ თან მოუდისაო.
5 ვეშაპი-დ' ვეშაპ შაიბნენ, იქნა დაქცევა ცისაო.
„დაჰკარით, თუშიშვილებო! გული ვისა გაქვ ცდისაო?“
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს მორულად სჭრისაო.
ვეშაპის ნაჭერ დაგორდა, ჭალაში ჩამოდისაო.
ვეშაპ გაიდვა კიდადა, იქნა ბრძანება ღვთისაო.
გაუძღვა მექობაური, ზედ თუშებ გამოდისაო.

(Tფ).

ამ ვერსიით, ვეშაპის ზიდად გადება მეორე ვეშაპის მოკვლის შემდეგ ხდება. — 7 მორულად] შეიძლება ასეც იქნეს წაკითხული: „გორულად“ („მ“ და „გ“ Tისა მოხაზულობით ძალიან ჰგავს ერთმანეთს).

დ.

დაგცილდა, მექობაურო, ამოსაკლომი მზისაო.
შახზდი ვეშაპების ნავალსა, ნათრევ გეგონა ხისაო.
თქვენი ბრალია, თუშებო, — ტკბილს რად იძინებთ ძილსაო?
გარს გველი შამეეხვია, თავი ბოლოსაჲ წედისაო.
5 მეორე დილა გათენდა, სოროსაკ მიუდისაო,
მილალნა სოროს კარზედა, იქ სხვა გველ დაუხედისაო.
გველებს გაუკდა ჩხუბადა, ქუხილ გვეგონა ცისაო.

ჩამაჰკრის მექობაურმა, ნაკოდალ ჩამადისაო.
გველი გაიდვა კიდადა, ზედ თუშებ გამოდისაო.
გველზე ძნელ გასასვლელ იყო, ბძანება იქნა ხეთისაო.

(Shფ, მიხა ხიზანიშვილისაგან გაგონილი
ს. არტანში, 26. 9. 1913).

2.

- თუშებ ჩაფრილოს წავიდენ, ვერა გაიგეს გზისაო.
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსავლეთი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს შამაჰხვდნენ, ნათარ ეგონა ხისაო.
წამაურბინა ვეშაჰმა. თუშებ თან მაუდისაო.
5 გარს შამეერტყა ვეშაჰი, აღარა გაუდისაო.
ვეშაჰი ვეშაჰს შამაჰხვდა, დაქცევა მაჰქდა ცისაო.
„დაჰკარით, თუშიშვილებო! დღე გაგიტუნდათ ცდისაო.“
მექობაურის ფრანგული ვეშაჰს ორაზე სჭრისაო,
გადაზმანის, გადაჰკრის, ნაკოდლებ გადადისაო.
10 ვეშაჰს რა-რიგად მაჰქლავედენ? – ბძანება იყო ღთისაო.

(Rფ 183).

3 ნათარ ეგონა ხისაო] „ასე ეგონათ, ზე უთრევიათო, ისე იყო მიწა დაღარული“ R.
– Rის მიხედვით, გადმოცემა ასეთია: „მონადირე თუშებს ვეშაჰი (დიდი უზარმაზარი გველი) შეჰხვედრიათ, შემოჰხვევია გარს და წაუსხამს თან. თუშებს შეჰმინებია. ვეშაჰს უთქვამს: ნუ შეგეშინდებათ, თან გამომყეთო. გაჰყოლიან. ერთ ალაგას მისულან. იქ მეორე ვეშაჰი ყოფილა, პირველის მტერი. დაუწყიათ ვეშაჰებს ბრძოლა. დაუტყვიათ თუშებს, რომ მეორე ვეშაჰი უპირებს დაძლევას. მიშველებიან პირველ ვეშაჰს და ის მეორე მოუკლავთ. გამარჯვებულ ვეშაჰს წაუსხამს თუშები და აუარებელი იარაღი მიუცია და სამიც თოფი „ბუჩად“ წოდებული.

საშინელი ძალისა თურმე იყო და ისეთი სქელი, რომ შიგ მუშტი ჩავიდოდაო. ის თოფები ლექსებში იხსენიება.“

3.

- ჭაბრილოს ჭალას თუშებმა ვერა გაიგეს გზისაო.
დასცილდა მექობაურსა ამასაქელი მზისაო.
დადგეს, დაიდევს ბინაი, დაწვეს, დაენდენეს ძილსაო.
შორით მოვიდა ვეშაჰი, ხანია შულამისაო.
5 შამაეხვია მირგვლივა თორმეტის თუშის მზირსაო.
გათენდა, ნახეს თუშებმა, აქსენეს ძალი ღეთისაო.

- ამბობდა მექობაური: „თუშნო, უნდა ვსცათ კმლითაო.“
ვეშაპ გაიდვა კიდადა, ზედ თუშის შვილებ ღისაო.
ელაქუცების ვეშაპი, მოლოდინი აქვ მტრისაო.
- 10 ალიშნებს თუშის შვილებსა, ჭერა მჭირდება მკრისაო.
იქ სხვა ყოფილა ვეშაპი, მუქარა ვეშაპისაო.
ტბით გამოვარდა ვეშაპი, როგორც ჭანდარი ტყისაო,
პირით ცეცხლს ისრევს, მოქანავს, როგორც რო ზვაფი ტყისაო.
შორით ეტყობა წყეულსა, ყამი არ აქვის მტრისაო.
- 15 მოვიდა, მოხვდა ვეშაპსა, პირიდან დორბლებს ყრისაო.
შაიბა ორი ვეშაპი, ჩამატებსა ღვა ცისაო.
კმალს სინჯავს მექობაური, არწივი ჭაუხისაო,
ეტყოდა: „თუშიშვილებო, ვეშაპს დახკარით კმლითაო!“
თურთმეტი თუში ვეშაპსა ვერას შჩებიან ცლითაო.
- 20 მექობაურის ფრანგული ვეშაპს ოროლად ჭრისაო.

(G)

ეს გახლავს ბესარიონის მიერ ახლად გაკეთებული ლექსი ძველი თქმულების ნიადაგზე. მაგრამ შიგ ბესარიონს ზოგი რამ ძველი ლექსიდან შემოუტანია. ესენია, — როგორც თვითონაც აღნიშნავს, — მმ. 1, 2, 20: ბესარიონის ვერსია თქმულებისა სხვანაირია (მომყავს შემოკლებით): თორმეტი თუში, მექობაურის მეთაურობით, სამზირლად წასულა ლექეთში. რამდენიმე დღე-ღამის შემდეგ ისეთ ადგილს მიაღგნენ თურმე, რომ ვერა გაიგეს რა გზისა. დადგნენ „ერთ საკვირელ ნალეწიან ტყეში და თან ჭაობიანში, ტაფობა ალაგში.“ შუალამისას მძინარე თუშებს „ერთი ჭანდრის ოდენი გველეშაპი“ შამოპხვევია, „რომენსაც თავი ბოლოზე უძეს.“ ვეშაპს რომ თუშებისათვის შეწუხება დაუტყვია, დაუწყია ლაქუცობა, ენით ფხვების ლოკა, მოხსნილა და ცოტა იქით დაწოლილა. თუშებს გაპხარებით, რომ ვეშაპი მათ არ შეება. ვეშაპმა თუშებს თავის ალებით ანიშნაო, რომ მომყევითო. იარეს. „თუშებმა თუ შაიფეკეს (შეჩერდნენ ცოტა ხანს), გველაშაპიც დადგების.“ მიაღგნენ ერთ დიდ წყალს, „რო ვეფხვი ვერ დაეკარების.“ ვეშაპმა აიღო თავი და წყლის გაღმა ნაპირზე დადვა, ბოლო კი გამოღმა ჰქონდა. გაიდვა ხიდად და თუშებს ანიშნა, ჩემზე გამოიარეთო. მექობაური შედგა ვეშაპის ბოლოზე და ისევ გადმოვიდა, — თქვა, რბილიაო. მეორედ რომ ავიდა, ცოტად გამაგრებულიყო და ისევ გადმოვიდა. მესამედ რომ ასულა, ძალიან გამაგრებულიყო და მასინ კი დაუძახა ამხანაგებს: მომყევითო. გაუიდნენ წყალს გაღმა. იქ ერთ ტაფობში ტბა მდგარა, რომელშიაც სხვა ვეშაპი ბუღობდაო და გამველელ-გამომველელს შეუჭმელს არ უშვებდაო. „ერთბაშად ტბა აინდგრივა, აინძრა, ტბაშიგით ერთი გორის ოდენი გველაშაპი გამოვარდა, რომენსაც ნახევარ ტანი მიწაზე აღარ უძე, ისრ მალლა უჭერავ თავი, მადის ისარივით ჩქარა წივილით. ეს ვეშაპი კიდე მაუბრუნდა და თუშებს შეეღვა სთხოვა და ისიც აიძაგრა, აიღო მალლა თავი და წავიდა მტრისკე. მიხყვეს უკენ თუშებიც, მოხ-

ვდეს ერთუცს ვეშაპნი, იბძვიან თავ-განწირულები სასიკვდილოდ. ტბიდან მოსული ვეშაპი ჯალდავს (ერევა, ამარცხებს) ამ მეორე ვეშაპს. უთუოდ მოხკლავს, – ერევის. თუშებს მექობაურმ უთხრ: არიქათ, თუშებოთ, ამ ჩვენს ვეშაპს უჭირს, ნუ მოვაკვლევთ, კმლით ვსცათ. დაისვეს თუშებმა კმლებს კელები და სცეს ტბიდან მოსულს ვეშაპს, ბოლო მოსჭრეს და დაერივა ცოტა ვეშაპიც და მოკლეს დიდი ვეშაპი.“ შემდეგ გამარჯვებულმა ვეშაპმა ანიშნა თუშებს, მომყევითო. წავიდენ და მივიდენ ერთ დიდ სოროსთან, სადაც დიდ ვეშაპს შვილები ჰყოლოდა. პატარა ვეშაპმა გაუწყვიტა შვილებიც. „მაშინ იქით, იმ სოროშიგით, გამაილა ვეშაპმა თოფი ბურჩა, კმალი ფრანგული და სხვა-დასხვა აბჯარი, მისცა თუშებს“, გამოუძღვა და გზაზე დააყენა. „ეს გველაშაპის გამატანილი სოროდან ბურჩა ახლა მთას იქით გუროში არის. ის კმალიც ფრანგული ქალუნდაურს ხქონივა. მეგრ ისევ თუშებს წაუღავ, ქალუნდაური რო მაუკლავ.“

94. სესელა (R 154)

95. ფერაულნი

მოყვანილია Rის მიხედვით. – 7 დათვის ჯვარ] თავის ჯვარ R; 12 ბერდია ეუბნებოდა] „ეს ბლოელ ბერდია როდია“ R; 20 დაგვექსენ, ჩოლაყაშვილო] „ეს ჩოლაყაშვილი ფშაურ ლექსებშიაც იხსენიება. ნახე ალექსანდრე ბატონიშვილზე“ R. მართლაც, ფშაური ლექსი, რომელზედაც R მიგვითითებს (Rფ 234), ასე იწყება:

012.

ჩვენს ბატონს გაჰჭირებია, წითლად ჩაუქდენ მზენია.

გიორგი ჩოლაყაშვილო, ეგეც ნაქნარი შენია.

შე ქვეყნის მოღალატეო, მოგედვას ცეცხლის გენია!

თავის სისხლ-კორცი გაჰყიდე, იულის საქმე ჰქენია.

5 კაზახებ გამამიყენე, დღე დამაყენეს ძნელია.

გადაველ კევსურეთშია, ღამე ვიარე ბნელია.

შვილი მოვსტაცე ხახასა, რჯულის დაგდება ძნელია და სხვა.

„ამ ხახანთ ქალს ნაბუშარიც შაუქნა ალექსანდრემ, იმის ჩამომავალი ჩარგალში-აც არის გათხოილი, ლამაზი ხალხია ძალიან“ R. (ნ. კიდევ № 61 და მისი შენიშვნა).

96. მინდია ბერდიშვილი (B)

97. მჭედლური და წიქა (R 172)

98. ნაკუდა გამაროზა (R 96)

ეს ნაკუდა მოხსენებულია გამარიძედ ერთ თუშურ ლექსში. იგი თოფით მოუკლავთ (Buთ, № 25).

99. ნასკვაურისძე (R 166)

2 თუ თავი გეზუბუქება] „ალბათ თავში იწვედა“ R; 9-10 არსა] ასა R. („არს“ ფორმაც შეიძლება იყოს, სახელდობრ შატილ-მიღმაქევეში. ამიტომ 8-9-ის მსგავსად აქაც „არსა“ გავუშვი).

ბ.

- ცხენს ზკაზმებს ნასკვაურიზე როშკათ გაზდილსა, საღარსა.
უქებენ ბოსლის კარ ყანას, დავაგდებინებ ნაღარსა.
საგათუნებლოდ იძახეს: „ნასკვაურიზე სად არსო?“
– „ნასკვაურიზე ომშია, ჯერ გამოსვლად გრძლად არსო.
5 ლეკსა კოცს, კელსა არა სჭრის, – კევსურეთ წესად არ არსო.
– კელ მოსჭერ, ნასკვაურიზე: უკელოდ სახელ არ არსო.

- ცხენო, გატყობად' გეშინის: ბექს ველარ ზფრინავ მაღალსა.
რას ფეკთა მაარახუნებ, როგორც ბერი-კაც არგანთა?
გაფრინდაულის ნიკორმა არშის მთა გადაიარა,
10 არშას ჩავიდა ციხის კარ, კუნელმან აიარაო.
უშინჯვენ ძუა-ფაფაროს: „ეს აქ რამ მაიყვანაო?“
– რად გიკვირთ, არშაელებო? გზა ეხლა შეისწავლაო.
ზუნჯირს უძ ორის მარჯვენა, სატირლად მაიტანაო.

(Sh თ).

მიამბო საბედლო როსტომ კეციოძის ასულმა სისკვაური სამ (დადიკურთიდან)
ს. ომალოში 7. 9. 1913.

ბ.

- ცხენს ჰკმანზავს ნასკვაურიძე, როშკას გაზდილსა, საღარსა.
ამბობს თუშთ შეყრილ ლაშქარი: იქ აგებ გავერივნეთა.
აქებენ გაფრინდაულსა, ეგებ ვაჯობოთ იმასა.
ცხენო, ფეკს მაარახუნებ, როგორც ბერიკა დაფასა.
5 ცხენო, გეტყობა, გეშინის, – ბექს ველარ ზტები მაღალსა.
ბოსლის კარს ყანას აქებენ, დავაგდებინებ ნაღარსა.
გათუნებისას იძახეს: „ნასკვაურიძე სად არსა?“
– ომშია ნასკვაურიძე, ჯერ გამოსვლის ზან გძლად არსა.
ლეკსა კოცს, კელსა არა სჭრის, – კევსურის წესად არ არსა.
10 – კელ მოსჭერ, ნასკვაურიძე, უკელოდ სახელ არ არსა.

(Ge 5).

დ.

ჩავალის, ჩაუბნების ლაჭიანი საღარსა:
„ცხენო, გეტყობა, ჰშინდები, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
რა ფეკებს მიაჩნებ, როგორც ბებერი არგანსა?
თავი თუ გემზუბუქება, მძიმეს დაგიდებ ლაგამსა,
5 გადგიყვან საქარავნოსა, შუქი გადმოგყვეს მთვარისა,
ჩაგიდებ გორ-გურიანსა, ბექს არ გაჰფრინდე მალალსა,
გათენებისას დაგაბამ მიქეშლოს ქოჩის ბაგასა,
კიდურს აქებენ ქერებსა, დაგაღებინებ ნალარსა,
შენც იქ გაგიდებ, ლურჯაო, თავსაც იქ დავდებ ჭლარსა.“
(Rფ 211).

ე.

ჩავალის, ჩაუბნება ტუნკით ივანე საღარსა:
„ლურჯავ, გეშინის, გეტყობა, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
მითხოს აქებენ ქერებსა, ჩაგატანინებ ნალარსა,
შენაც იქ მოგკლავ, ლურჯაო, თავსაც ზედ დავდებ ჭლარსა.“
(Tფ).

მეორე ფშაური ვარიანტი Tისა ამასთან შედარებით ასეთ განსხვავებას გვიჩვენებს:
2 ლურჯავ] ცხენო; 3 მითხოს აქებენ ყანებსა] მითხოს ყანებზე ჩაგავლევ; შენაც იქ
მოგკლავ, ლურჯაო, თავსაც ზედ] გაგაის კარძე დაგაბამ, თავსაც იქ...

ვ.

ჩავალის, ჩაუბნება ტუნკით ივანე საღარსა:
„ცხენო, გეტყობის, გეშინის, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა,
ჩაგავლევ თერეთლე გორსო, ჩაგატანინებ ნალარსა,
შენაც იქ მაგკლავ, ტიალო, თავსაც იქ დავდებ ჭლარსა.“
(Mr).

ზ.

ჩავალის, ჩაუბნება ტუნკით ივანე საღარსა:
„გეტყობა, ცხენო, გეშინის, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
ჩაგავლევ თერეთეგოსა, ჩაგათელვინებ ნალარსა.
თუ ვერ ჩასწონე, მაშინა ამოგკრავ მაგარ-მაგარსა.
შენაც იქ მოგკლავ, იცოდე, თავსაც ჩემს იქ დავდებ ჭლარსა.“
(Lb).

100. უთურგის გიორგი (R 132)

101. სახელობა (U)

დაბეჭდილია ივერიაში, 1888, № 59. სისათვის უამბნია მ ა მ ი ს წ ე ვ ე რ ა ა რ ა -
ბ უ ლ ს. - 1 ბევრა] ბევრსა U.

როგორც ჩანს, ეს უნდა იყოს ნაწყვეტი დიდი ლექსისა, სადაც ყველა ხვესურთ
სოფლები თუ არა, უმეტესობა მაინც იქნებოდა მოხსენებული. აქ მოხსენებულია „სახ-
ელობა“ მხოლოდ ზოგიერთებისა: არდოტელებისა, ლიქოკელებისა, გუდანელ-ჭორმე-
შინებისა, კაკმატელებისა, ბაცალიგელებისა და კადუელებისა.

ბ.

- სახელობდა ბევრი ქვესური, ბევრამ გაბანდის ჯღანით:
გაბერტყეს არდოტელებმა დილით ადრიან ნამით.
უთურგათ გორგიმ გაწირა ქერიგოს ლელეშიგა მკედარიო.
კოცდეს წლითავ კაკმატელები, მტერს მაგით შესდვიანავ ზარიო.
5 დაკონიანავ ლიქოკელებმა არლოთ მომდინარნი მგზავრნიო.
დაფერნიანავ ბაცალიგეელთა ბუყარეშოში კმალნიო,
ამანდ ატირნეს დედანი, ჯვარის სოფელში ქალნიო.
ჩაყარნესავ კადუელებმა უხნოდ შუ ლილლოს კმანიო.
„შენავ, მარეშათ ღამბოლიანო, არ მოგცეს, ქისტო, ომის ხანიო“.
10 შაუკრნესავ წყალს-იქითელთა ბალხის ბათირას გზანიო.
გასტეხიდი ქმოსტი, როშკაი, წაგვისხ, ბათირავ, კარავანიო.

- გავიდესავ საყავეჩოსა, მაღალს ხუშეთის მთასაო.
ქელი გაიკრისავ აბამა ჩალხურის შვილმა კმალსაო.
განათდისავ ბაწარაული, ცა-წმინდა დაუცემდა თვალსაო.
15 ჩიოდისავ ნებიერული გატეხას ფრანგულისასაო.
ნუ შჩივი, ნებიერული, - აბა გიშოვებს მტრისასაო.

ჩაწერილია ხ თ ი ს ო გ ო გ ო ჭ უ რ ი ს მიერ (გადმომცა 6. 3. 1931). - აქ ორი
სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული: მუხლები 12-16 ვარიანტია 50 №-ისა.

102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე

გადბეჭდილია სიდან (ივერია 1888, № 44). სისთვის უამბნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს.
ამ მინდიას (ანუ შიშნიას) შესახებ ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი შემდეგს მოგვითხრობს (გვ.
182-185): „ერეკლე ნეფის დროს“ ბარის ღილღვლებში, აკვათას, სტუმრად ყოფილა
მინდია. იქ აკვათ უთქვამს, რომ თქვენ, არხოტიენები, სხვა ქისტებზე ხართ ღაჩეული,

თორემ ჩვენთან თქვენ ვერას გაჰხდებითო. მინდიას ეს სასაცილოდ არა ჰყოფნია. აკვით უთქვამს: მამ კარგი, ახლა შენ ჩვენი სტუმარი ხარ და შინ რო მიხვალ, სოფლებს გააგებიე, რომ ამ დღეებში ჩვენ თქვენზე სალაშქროდ წამოვალთ და მზად იყვენითო. მინდიას შეუქცევია, რომ სოფლებების შეწუხება რად მინდა? მარტო მეც გაგიმკლავდებითო. შინ მოსულ მინდიას არავისთვის არა უთქვამს რა, ოღონდ ნაშუაღამევს, წასვლის წინ, მამისთვის გაუნდვია ამბავი. მამა გასწყობია: აკვით და ჩვენ შორის ზავია დიდი ხნიდან და რად აგვმალეო? ამის შემდეგ თითქო მინდია მარტო წასულიყოს, ჩასჯლო-მოდეს აკვით და სამუქაროდ წამოსულ ლაშქართაგან ზოგი დაეხოცოს და ზოგიც უკან გაებრუნებინოს.

ბესარიონის მოთხრობაში ჩართულია ლექსებიც, რომელთაგანაც ზოგი ძველი უნდა იყოს, ზოგი კი, თითქო, ბესარიონის გამოთქმული. ესენია:

ბ (013).

მამა გემდურის, მინდიავე: „შვილო, უჯეროდ ხარია.
აკვათა, არხოტიონთა შენ აუშალე ზავია.
დაჯავრებულთა აკვათა მძიმე შაუყრავ ჯარია.“

დედა.

- 5 ლურჯას რად ხკაზმებ, მინდიავე, ხარ საისკ მიმავალია?
რად ისხამ იარაღებსა? – არცვის მიგვიდევს ვალია.
მამად არ გვაქსონს ანდრეზი, არვინ გვყავ უძებარია,
არც-რა სხვაფრივ გვძე სირცხვილი, რო დაგვეცინოდან სხვანია.

მინდია.

- 10 უნდა წავიდა, დედაო, შამამეყარა ჯავრია.
გუშინ მაყვედრა მამამა: „შვილო, უჯეროდ ხარია,“
ვითამ ჩემ სიტყვით აკვათა მძიმე შაყარეს ჯარია.
უნდა ჩავიდა ჭალასა, ლაშქარს შაუკრნა გზანია.

დედა.

- მშვიდობით, ჯვარი გეწერას! სახელიანიმც ხარია!
არ მოიტანა სირცხვილი, რო დაგვეცინოდან სხვანია,
მასთხარა თავის ვაჟობა, მემრ კი ბალახურთ გვარია.
-
- 15 საძრომთ მინდია ჩავიდა, საც ადგილი ას მაგარი,
ლურჯა საძოვზე მიუშვა, თაოდ მაივლა სანგალი.
ლაშქრის მასვლის ხან მავიდა, ვაჟმ მაამზადა აბჯარი.
მავიდა ნისლი ორთქლისა, თან მახყვა აკვით ლაშქარი.

ცხენი რო ნახნა მასულნი, დამალა ვეუხემა ძაგარი.

- 20 საძრომთ მინდია დავიხვდათ, ბალახურისძე გვარადა.
„არ შამაგიშობთ, აკვანო, არხვატს შავემბი კარადა.“
ცეცხლი ხკრა პირის წამალთა, ტყვიავ, დაგლალავს ჩქარადა.
ცეცხლი გამადის ეხშივით, ღვედრის: მინდია ვარია.“
ზოგებს მათჭრის მარჯვენა, კლდეზე გადადის მკვდარია.

103. ალუდაური

გადმობეჭდილია სიდან (ივერია, 1888, № 57). იგი მას გაუგონია ბაღია ბაღია უ რ ი ს ა გ ა ნ. აქ მოხსენებული ალუდაური იყო შვილი აბაისძისა (№№ 252, 328). № 250 კი მოგვითხრობს სხვა ალუდაურის შესახებ, რომელიც უფრო ადრე ცხოვრობდა.

ბ.

ჭიმლას დაიქცა ქვიტკირი, კუთხი გამოსქდა ქვისაო:
მინდიამ გაბურის ძემა შუქი ჩაკრიფა მზისაო.
ჯარაის წყარო შაეკრა გომტიკაურის მზირთაო.
ბრალი ას მინდიაისად, ტანი დაეძრას გმირსაო!
ზედ დაშჩის ალუდაური, შავი ღურბელი ცისაო.“

(G 179).

ბესარიონის ცნობით, ახალა ჯაბუშანურს ორი შვილი დაუხოცავს აქლოლა გომტიკაურისთვის და უკანასკნელს სისხლის ასაღებად მზირი წამოუყვანია საარხვატოდ და ჩაუსხამს არხოტის ჭალაში, ჯარაის წყაროსთან, რომელზედაც არხოტივებს საბოსლო ტანიეს გზა აქვთ. ამ დროს ს. ჭიმლიდან ალუდაური და მინდია, ძმები, ხეების საჭრელად წასულან ჯარაის წყაროზე. თუმცა ისინი აქლოლას მესისხლენი არ ყოფილან, მაგრამ აქლოლას უთქვამ: „სულ ერთია, მე რა ვისა მემართა, რომ შვილნი გამიწყვიტენ“ო და დაუხლიათ თოფები. მოჰხვედრია მინდიას და წაქცეულა. ძმა ალუდაური კი გადამხტარა „ხუთ საუან წყალზე“ და დასდევნებია ქისტებს და მოუკლავს „ძმის მეკელე“ (ძმის მომკლავი) აქლოლა. თვითონაც მოჰხვედრია ტყვია, მაგრამ საპირისწამლეს გადაურჩენია. დაბრუნებულ ალუდაურს მინდია კიდევ ცოცხალი დაჰხვედრია. ამასობაში არხოტში ხმა გამტყვარა და მღვეარი წასულა, რომელიც სისხლის კვალს დაჭრილ აქლოლამდი მიუყვანია. ალუდაურს ყური მოუთლია აქლოლასთვის და თავისი ძმის უმცროსობა უთქვამს. ხალხს შემდეგ თოფები დაუყრია ქისტისათვის და მოუკლავთ, მიუხედავად ალუდაურის ხვეწნისა: „უსაკადრევოდ ნუ გახკიდათავ, უსაკადრევოდ გაქდილი არ მინდავ ძმის უნცროსადავ.“ ამაზე ყოფილა ნათქვამი:

014.

არხოტის ჭალას ყორნები მკედარზე ჩადიან ქოთითა.
დაგლოცვენ, ალუდაურო, გაბურისძევე, თოფითა:
ძმას წაულალე უნცროსი, რომელიც ღილღოს სჯობისა.

(G 178).

104.

დავებჭლე Gs-ის ჩანაწერის მიხედვით. — 7 აბჟორიტესა] აბზორიტესა Gs. — Gs-ის ცნობით ეს ამბავი უნდა მომხდარიყოს დაახლოვებით 90 წლის წინად (G 1914 წერდა, 60 წლის ამბავიაო). Gs გვატყობინებს: „ალუდაური გარდაიცვალა სიბერით 1896 წელს.“ (სხვა ალუდაურის შესახებ ნ. № 250).

აქ რომ ბოლოში მათქვამობაა (მმ. 9-12), ეს არსებითად იგივეა, რაც წინა ნომრისა (მმ. 17-20). რადგანაც რითმის მიხედვით იგი წინა ნომერს უდგება და არა ამას, ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, აქ შემთხვევითაა გადმოტანილი.

ბ.

- ჯარაის წყაროს. ომ იქნა დილა ამაეს მზისასა,
აუღგა მზირი გაბურთა, ჩამატეხას ღგავ ცისასა.
ბრალი ას მინდიისად, ბეჭნი მიანდენას ქვიშასა!
ზედ დაშჩის ალუდაური, დეელნებას ღგავ ცისასა,
5 აქლოლას ჩამახკიოდა: „ქელთ მაგცემ შენის ჭკვისასა!
გამექცა, ვერცად წამიზოლ, ტყვიას გკრავ კირიმისასა.“
თოფო, დაგაყრის წამალსა, ტყვიავე, დაგარტყამს ისარსა.
ბარაქალ, ალუდაურო, კენესას არ ხყურობ ძმისასა!
გაღფრინდი გაუფრინდომსა ჯარაის წყაროს სხვისასა!
10 აქლოლა გოშტიკაური ტოტით სადამ თხრის ქვიშათა.
ჩაუდეგ, ალუდაურო, ნათოზსა გულ-ღვიძლისასა,
მახკელავ ამჟორიტესა საფერსა შენის ძმისასა,
აქლოლას გოშტიკაურსა, უკულმ მლოცველსა ღთისასა.
დაბრუნდი, ალუდაურო, ნაპირს ამახყევ წყლისასა!
15 ქება ნიაღე შაგკდების იმავ დღეს მძებნელს ძმისასა!“

(G 178).

ბ.

ბარაქელ, ალუდაურო, უქნელს შენ სჩადი სხვისასა!
გახფრინდი არხოტის წყალსა გაუფრინდალსა სხვისასა.

თოფსა ჰემარობდი ოროლსა: თავისას, თავის ძმისასა.
გავარდა შენი კირიმი, გაამტკრევს გულის ფიცარსა.
კვალს მიხევე, ალუდაურო, ნათოსსა გულ-ღვიძლისასა.

(R 77).

105. მარტია კირჩლაიშვილი

გადმოვბეჭდვით სიდან (ივერია 1888, № 43). იგი სს გაუგონია ბადია ბალიაური სიგან. — 11 თოფ სახელს მეცილებოდა] „თოფი სახელს მეცილებო“ ს; 12 წამეულ წაამედ ს; 14 ვაჟს რაიმ ეცინებოდა] ვაჟს რაი მეცინებოდა ს.
ეს ლექსი იმავე ამბავს ეხება, რასაც № 193.

ბ.

ჭიუნში ვეფხვი ნადირობს, ჯიკეებსა ეპარებოდა.
ესროდეს გომტიკაურნი, მარტიას არ მოხვდებოდა.
ნასრევი მარტიასი ძვალზედა აჩქამდებოდა,
მომეტე გომტიკაურთი ყორნის საჭმელად კდებოდა.
5 მარტია თოფსა ჰკოცნიდა: „სახელსა მეცილებოდა.“
მაგას ნუ სჩივი, მარტია, — სახელი შენ დაგრჩებოდა.
წამოხვედ საშინაოდა, სახელ წინ დაგიდგებოდა.
სწორნი გილოცვენ სახელსა, მამას პირს ეცინებოდა.

(Lb).

106. უშიშა ოჩიაური (Sh)

ჩამაწერინა ბაკა ოჩიაურმა 4.8.1913 ს. ახიელში. — მეორე ნაწილი (მმ. 5-6), რომელიც თითქო სხვა ლექსისა არის, ცსაც მოეპოვება (გვ. 237), მხოლოდ: 6 ბევრი] ბევრა G; 5-6 ბევრი მოგიკლავს... წყენა არ იცი ჭირისა] ე.ი. შენ ბევრი დაგიხოცავს, შენთვის კი არავინ მოუკლავთო.

აქ რომ ყორნები ერთმანეთს უძახის, ასეთი რამ სხვაგანაც გვხვდება: ჯერ აქ, № 83, 5-6 და მერმე კიდევ Xის ფშაურ ლექსებში (გვ. 86):

საგურამოში ყორნები ერთი ეძახის სხვასაო და სხვ.

107. უშიშა წიკლაური (Sh)

ჩამაწერინა ალექსი ოჩიაურმა 4. 8. 1913 ს. ახიელში. — 5 უყვიან არგონებული...] ეს კიდევ გვხვდება ცოტა ქვემოთ, მ. 17; 21 თათიათ ოღინასა ღელაიმც ცხონდებისაო] ჭირსამც მოვხპარავ ოღინას, იმ თათიას შვილსაო (მისივე ვარ.).

ალექსის გადმოცემით, შინაარსი ეს არის: ქისტები ღაზი მხლებლებითურთ ჩაპსა-ფრებია თავის მოსისხლეს ამღელ აბაისძეს. ამ დროს შეკვეთებიან მონადირენი უშიშა და ოდინა. უშიშა დაუჭრიათ, მაგრამ ოდინას არ დაუნებებია დაჭრილი: წყალში დასველებული თოფი ქისტებისათვის დაუჭურია და უშიშამდი არ მიუშვია. უშიშას მხოლოდ ერთხელ მოუსწვრია თოფის გასროლა. თოფის ხმა უცენია უშიშას ძმას, თამარისძეს, რომელსაც სწრაფად შეუყრია ამხანაგები, გადაულობავს გზა ქისტები-სათვის, მოუკლავს სამი და დაჭრილი ძმისთვის კიდევ ცოცხლისთვის მიუსწვრია.

შეცთომით ეს ნომერი წინასთან გამიერთიანებია ერთი სათაურის ქვეშ. მართალია, აქაც უშიშა არის, მაგრამ ეს უშიშა წიკლაურია, და არა ოჩიაური. ამიტომ გასწორ-დეს და თავისი სათაური გაუკეთდეს: უშიშა წიკლაური.

ბ.

ტერლის წვერ გაუგონებავ ბისნას დაქცევა კლდისაო.

ეტყოდის თამარისძეი: „უშიშას უჭირდისაო, –

კირიმი უშიშაისი ნელ-ნელა გამოდისაო.“

სადუცე ჩამოიარეს არწივებმ კივილითაო.

5 იწროდ შაუკრეს სახვევი, სადით მასავალ იყვის მტრისაო.

ორთავ ესროლეს ოროლი, ქისტები ერთუც თრისაო.

(Gs)

Gs-ის თანახმად, „წავიდეს ს ა მ ზ ი რ ა დ: მინდია, თამარისძე და უშიშა. თამარისძე და უშიშა ძმანი იყვნეს და მინდია კი – ბიძაშვილი იმათი. შინშნი მინდია და თამარისძე წავიდეს ტერლის წვერს და უშიშამ კი შეუკრა ბისნის ჭალა. თუ იმაზე მაკიდოდეს ქისტები, უშიშა დახედებოდა, და თუ ტერლის წვერ, – მაშინ დახედებოდეს მინდია და თამარისძე, შინშნი. უშიშა ჯობდა მათ და იმით დავიდოდა მართო. ქისტის ჯარი მაკი-და, საც იყვა უშიშა. ქისტებს ესროლა უშიშამა და ისენიც ესროდეს და დახკრეს. უშიშას ერთი კი ესროლა. მინდიადა და თამარისძემ გაიგონეს თოფების ხმა, უშიშაის თოფისა იცნეს, უთხრეს ერთუც, რომ მოკლესავ, – ერთის მეტი არ გამავარდავ უში-შაის თოფივ. დაიქტნეს ჭალაისკენ და შაუკრეს გზა. მაკიდა ქისტები მღერით და ღზინით. ის უხარიან, რომ უშიშა მოკლეს. გზაში ჩასაფრებულთ დაუძახეს: ვინები ხართ? ქისტები აირ-დაირივნეს. გასცქირა თამარისძემ და ნახა მის ძმის უშიშაის სა-საგძლე და თოფის ბუდე იცნა ძმისა. უთხრა მინდიას: აგერა, ჩემი ძმის გულა მიაქვს(ვ), მაუკლავს(ვ). უთხრა მინდიამ: მე კი იმას ვესრვივ, ვისაც მიაქვს(ვ) და შენ მეორეს ესროლევ. ესროლეს ვართავ (ორთავ). მინდიამ რომენსაც ესროლა, მოკლა და თამ-არისძემ კი ააცილა მეორე ქისტს ტყვია. კიდევ გატენეს თოფები მეორ-მეორე, ესრო-ლეს. კიდევ მოკლა მეორეც მინდიამ. თამარისძემ ისევ ააცილინა ტყვია. მივიდეს მკვლრებ ქისტებსთან და ის გულა წაიღეს. წავიდეს უშიშასთან და ხის ძირში იპოვნეს დაჭრილი ძიძველ. და რამთვენიმე დღის შემდეგ გადაიცვალა უშიშა. ის კი ყველა უამბეს, რაც

ქისტები მოკლეს და მის გუდაც მოართვეს სისხლიანი, ქისტის სისხლით გასვრილი. მაშინ უშიშამ მინდიას თოლებში აკოც. უშიშას ქისტის მაკელული ჰყვანდა 20 მეტობით უშიშა ივე წიკლაური, სოფ. ალაში მცხ., რაც გადაიკვალა, იქნება 60 წელი.“

ამავე უშიშა წიკლაურს ეხება №124.

ბ.

- ტერლის წვერს მონადირეთა თოფის კმა იცნეს ძმისაო.
მინდოდა ეუბნებოდა: „თუ კვლად დაგვიკრეს ვისაო!“
მეორედ აღარ მოიდა თოფის კმა ჩვენის ძმისაო.“
წამოვლენ საჭალოდა არწივნი კივილითაო.
- 5 ტერლის კარს მაუტაცებავ საყარი ორის გზისაო.
მაუვა შუადლის დროსა, ჯარ მოვა ღლიღვლებისაო.
ერთმანერთს ეუბნებიან: „გერშ მოვიდ ჩვენის ძმისაო.“
საცმელა უშიშაისა ღიღველს მკარს შახკდებისაო.
თოფები დააყარიან, ჩამოტეხაა ცისაო.
- 10 ორი შასწირეს უშიშას თავი კარგისა ყმისაო.
დაძვირდა ტყვია-წამალი, ნდობა ვერ მოკლეს ცდისაო.

(R 145).

8 საცმელა უშიშაისი ღიღველს ტანს შახკდებისაო] მინდოდას ძმა უშიშა მაუკლეს ქისტებმა და იმისი ტანისამოსი ერთ ქისტს ჩაეცვა, ამათ რო გზა შაუკრეს ქისტებს“ R; 11 ნდობა ვერ მოკლეს ცდისაო] „ბრძოლის უინი ვერ მოიკლესო“ R.

ღ.

- ტერლის წვერს მონადირეთა თოფის კმა იცნეს ძმისაო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „უშიშას უჭირდისაო, –
მეორე აღარ გავარდა, თუ-კლად დაგვიკრეს გმირსაო.“
სადუცე ჩამაიარეს არწივთა კივილითაო,
- 5 შაუკრეს მოსავალი გზა გამარჯვებულთა მზირთაო.
შახენეს: მოდიან ქისტები, თოფ მათქე იმათ ძმისაო.
ჯერ იცნეს თოფის ბუდეი, ძვალ თოფის ყონდაყისაო.
ჩეესაფრენეს, ჩაუსხდეს კეესურნი, ძალი აქსენეს ხთისაო.
იმ დროს ნახნეს ქისტებმა: გული ძნელია მტრისაო.
- 10 კეესურთ ესრიეს თოფები, ქისტები დასცეს ძირსაო.
მემრ კმლებს მოივლნეს კელები, სრუ დაკოცნეს კმლითაო.
წავიდეს უშიშასთანა, იქაც აზრი აქე მკედრისაო.
უშიშა ცოცხალივ ყოფილა, ნახვა გაუხარდ ძმისაო.
ენით კი ველარ ამბობს უშიშა, ნატყვიარ ბევრი სჭირსაო.

15 კელით აღიშნა მოკლული, „ერთ რომ ვესროლე, მითაო.

ჩემ თოფ ვაგირთომთ ისრევე, თქვენსამ წავიღებ ჭირსაო!“

ჩამიწერა გიორგი ჯაბუშანურმა 6. 8. 1913 ს. ახიელში.

ერთი ვარიანტი ძირითად ტექსტთან წავიდა: ეს არის № 108.

108.

დაბეჭდილია სის მიხედვით (ივერია, 1888, №43). მისთვის უამბნია ალუდა ზვიადაურს.

ეს გახლავს ვარიანტი 107 ნომრისა და შეცთომით ძირითად ტექსტში მოხვდა (ან და, პირუკუ, ეს თუ დარჩებოდა ძირითადში, მაშინ 107 ნომრად მოთავსებული ლექსი ვარიანტებში უნდა წასულიყო).

109.

ჩამიწერა გიორგი ჯაბუშანურმა 6. 8. 1913 ს. ახიელში. – 1 თორემა კაცი] თორემ კაც (აკლია ორი მარცვალი).

110. ღამბერდი და შაკანა (R 66)

3 მეშველნ მაუნდეს ცხრანიო] „ხევსურებისკენ გამოიწია ღამბერდამ და ცხრა კაცი მძლივ იმაგრებდა, არ უშეებდნენო“ R; 14 ღამბერდის ნაკანჭარიო] „ვითომ ღამბერდი არწივი იყო და კანჭი გამოსდო შაკანასაო“ R.

მეორე ვარიანტში მგელა ბაშლაჯაურია შაკანას ნაცვლად:

ბ.

როშკის თავს ღელღველ თამაშობს, კელში უჭირავ კმალიო.
გამოვლენ კევსურთ შვილები, – „ერთად არ მეყო ცხრანიო.“
მგელასა ბაშლაჯაურსა გაუღესავეის კმალიო,
კმლითა სცა ქისტთა ბელადსა, ფეკჩი გაილა მკედარიო.

(R 140).

4 ფეხჩი გაილა მკედარიო] „გათულაო“ R.

111. შალვათ ხახონი (Sh)

მიამბო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალთში. – 7 ნიაეი უქრის მთისაო] ე.ი. შიშის გამო ცახცახებენო; 10 შინ ველარ წახოლ ცოცხალი] ქისტო, დასწები გზაშია (ვარ.).

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 175). – „ეს შალვა ხახონი გათქმული კეესური ყოფილა, 19 ქისტის მომკვლეელი. ამისი კმალი დღესაც წმინდად მიაჩნიათ. ხევესურებმა მითხრეს, „ნაწილ-დავლათიანიაო.“ მელოგინეს თუ გაუჭირდა, ჩაპრეცხავენ ხახონის კმალს, დააღებენ მელოგინეს, უეჭველად უშველისო“ R.

113. შუქიაური (R 96)

თუ არ ვცდები, ეს ის მარტია შუქიაური უნდა იყოს, რომლის სიკვდილსაც № 532 გვატყობინებს.

114. ჭორმეშა (R 123)

115. ხუის ანთა (R 75)

2 მარცხენა-მარჯვენაზედა] „მარჯვენაზედაც გაუკეთებია“ R.

116 (R 175)

117. ძაღლიკა ხიმიკაური (R 134)

„ამ ხევესურისათვის მეფე ერეკლეს თიანეთის მხარეზე მთელი რამდენიმე სოფელი მიუცია, მაგრამ ვადა გაატარა და ეხლა ის წყალობის წერილი ისე უგდიათ თურმე“ R.
ამ სათაურითვე ვაჟა-ფშაველას პოემა აქვს დაწერილი, რომელიც მის თხზულებათა მეოთხე ტომში უნდა შევიდეს.

118. ფუნჩა და მანგია (R 136)

უკანასკნელი სტრიქონის მეორე ნახევარს ერთი მარცვალი აკლია. „სისხლიანი“ ნაცვლად მოსალოდნელი იყო: პირ-სისხლიანი, ან სისხლ-ტიგრისიანი, ან რაღაც სხვა ამგვარი.

119. ფუნჩათ ჯამრული (R 152)

ამისი ფშაური ვარიანტი Xს აქვს დაბეჭდილი (ივერია, 1887, № 140=ც. წ. 3), ხოლო თუშური – ერთი BUs (№81) და მეორე RoS (მოამბე, 1887, №2). – ბორბალ არ გამოვიდაა] ე.ი. „არ გაშრა თოვლიო?“ R.

ამ ლექსის ორი მუხლი მოხვედრილა ჭიმღელი ივანეურის ლექსის ფშაურ კარი-
ანტში, რომელიც Rს ჩაუწერია (Rფ 167v).

120. ველგუჯა ხუშიშვილი (Sh)

ჩამაწერინა ა ბ ა გ ი გ ა უ რ მ ა 16. 8. 1916.

ბ.

ყორანო, ჭალის ბოლოსა რად არ ჩაავლე თვალია?
ამირანისა სახლ-კარის თუ არსად ჩანდა კვალია?
გმირისა დამრჩო ვერ ჰნახე, ან იმის ლომა კარია?
– ენახე და ველარ დავსწონე, – არწივს ეფარა მკარია.

(Q, ივერია, 1885, № 8 = ც. წ. 53).

ზ.

ყორანო, ჭარის ბოლოსა ვერ მათვლია თვალია?
ელგუჯა ვერა ჰნახია, გუშერიშვილი კარია?
– ენახე და კარგიც ყოფილა, კარგის დავმოზა ბრალია.
ჩასვლა მინდოდა, ვერ ჩაველ, არწივს ეხურნენ მკარნია.
გაჰთავებიყო წამალი, გაჰწითლებიყვნენ გზანია.

(R ფ 205).

დ.

ჭარის ბოლოსა, ყორანო, არ დაავლია თვალია?
ელგუჯა ვერა ჰნახია, ყელ-ლილიანის ქმარია?
– ენახე, კარგიცა ყოფილა, კარგის დავმოზა ბრალია.
გასთავებიყო საგძალი, ასდიდებიყო წყალია.
მინდოდა ლეშიც მეჭამა, – არწივს ეფარნეს მკარნია.

(Tფ).

ყელ-ლილიანის ქმრად ერთ ლექსში გარა თურმანაულიც არის მოხსენებული (№
015, 5) და მჭედლური ჭრელუაც (№ 184 ვ. 13).

ე.

ფანდურო, ცოლი მითხოვე ყელ-ლილიანი ქალია,
მარტო ჩამოჯდეს კერასა, ჩამოიჭაპნნეს თმანია.
– ყორანო, ჭარის ბოლოსა არ დაავლეა თვალია?

- ელგუჯა ვერა პნახეა, ყელ-ლილიანის ქმარია?
5 ვნახე და სისხლი ვერა ვსვი, — არწივს ეფარნენ მქარნია.
— ვაპ, თუ სტყუოდ, წყეულო, მიხვედ, დასთხარენ თვალნია!

(A, კვალი, 1893, № 13).

1 მარტო ჩამოჯდეს კერასა, ჩამოიჭაპანეს თმანია] „დიდი სირცხვილია, თუ ფშავე-
ლი დედაკაცი თავ-მოხდილი, თავ-შიშველა მამაკაცს დაენახვა, მეტადრე მეზობელს და
უფრო შორეულს, უცხოს. ამიტომაც დედაკაცი მუდამ ცდილობს, მარტოკამ და მო-
ფარებით დაიბანოს თავი. უფრო მეტად მონადირე უფროთხის თავ-მოხდილის დედაკაცის
ხილვას... ეს ჩვეულება უასაკოთ არ შეეხება“ A.

Dis მიერ ჩაწერილი ერთი მოხეური ლექსიც იწყება ამის მსგავსად („ყვარანო,
ჭარის ბოლოსა მთას არ ჩააღლე თოლიო? დავითი თუ არცა ღნახე, დავითი ჩემი
ქმარიო?“ და სხვ.), მაგრამ შემდეგ სულ სხვა მოსდევს.

121. თუშების მექალაქე (R 65)

122. ბაის ციხე (R 165)

123. სალუქის ქავთან (R 172)

124. ისყია (G S)

ეს ის უშიშა წიკლაურია, რომელზედაც მოგვითხრობს №№ 107-109.

125. კევსა თქვეს (R 135)

სინტაქსურად არ იყო გამართული და შეეკანონე: 1 კევსურნი] კევსურებ R; 3
ნასრეენი ისარნი] ნასრეებ ისარნი R.

ვაჟა - ფშაველას (როგორც გადმომცა მისმა ძმამ სანდრო რაზიკა-
შვილმა) თურმე ძალიან მოსწონდა ეს ლექსი და ხშირადაც ამბობდა ხოლმე.

ჩემთვის ერთი არაა ნათელი: მართალი ამბავია აქ, თუ დაცინვაა მოხვედებზე
ხვესურების მხრით.

ბ.

კევს მოკვეენი ხარობენ: „კევსურნი გავაქციენით,
მაგათ ნასროლნი ისარნი მაგათვე შავაქციენით,
წითელ-ყვითელნი დროშანი სამელეს მოვაყრიენით.“

(Sh მოხ., იასე ხულელი საგან გაგონილი
28. 7. 1913 ს. თოთში).

ბ.

ქევს მოკევენი იტყვიან: „ქევსურნი გავაქციენით, თავის ნასრეენი ისარნი უკენვე შავაქციენით, წითელ-ყვითელნი დროშანი გორებზე შავაყრიენით.“

(D, გახუტა ხეთაგურისაგან გაგონილი).

დ.

ქევს მოკევენი ხარობენ: „ქევსურებ დავაქციენით, წითელ-ყვითელნი დროშანი საძელეს დავაყრიენით, ჩვენდ ჩამოსროლილ ისარნი ჩვენ იქავ შავესრიენით. წავართვით სალესველები, დავლუპეთ, დავაქციენით.“

(Tფ).

ქ.

ქევსა თქვეს მოკევეებმა: „ქევსურეთ გავატილოთ. წითელ-ყვითელან დროშანი საბაკეს დავაფრილოთ.“

(Rფ 216).

მ.

ქევს მოკევენი უბნობენ: „ქევსურნი გავაქციენითო. წითელ-ყვითელნი დროშანი საძელეს დავაყრიენითო. თავის ნასროლნი ისარნი თითონვე შავაქციენითო.“

(ივერია, 1885, № 2: „მთაში შეკრებილთაგანი“).

126. ფხოველი და შავანელი (R 112)

„მე ამათი ვერა გავიგე რა: ვინ იყო შავანელი, ან სადაური. ამისი ვარიანტი ფშაურ ლექსებში მაქვს. იქ ასე იწყება: „ერთი პატარა ფხოველი შავ მთას სამზირლად დაჯდება“ R. — 3 მეშველი აღარ შაშჩაო] „რაკი მეშველი შვეა გასაშველებლად, უნდა გაშველდენ, არ შეიძლება“ R; 5 მაგათ ვაგლახი დასცაო] „ვითომ ვაგლახი დაყარა, რაზედ ამოხოცეთ ერთმანეთიო“ R. [ვარ. ბ ნ. დამატებაში, რედ.]

127. შავი ვარ (G s)

გავრცელებული ლექსია, სულ სხვა-და-სხვა გვარად გადაკეთებული მთასა და ბარში. ასეთი სიტყვები ტყვე-ქალს მიეწერება (X 231; Rფ 159, ორი, და 162; Rქ №№

24, 907, 1348, R_კ №2). შორეული მსგავსება აქვს ერთს კარაღეთში ვ. ბ ი ბ ი ლ ა - შ ვ ი ლ ი ს მიერ ჩაწერილ ლექსსაც (ივერია, 1890, № 6). კვიციის ხორცი და ჯავარი დანა ამ წიგნშიც არის მოხსენებული ერთგან (№ 65 ე, 4-5), კვიციის ხორცი და გიშრის ტარიანი დანა კი ნანას ტყვეობის ერთს თუშურს ვარიანტში გვხვდება (AI, კვალი, 1897, № 15).

128. გუროვლები სამეკობროდ (U)

დაიბეჭდა ივერიაში, 1887, № 264. სისთვის უამბნია ა ლ უ ღ ა ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს. – 1 გუროს] გურს U; 2 ამაგათ] ა, მაგათ U; 7 თენებისაო] თენდებისაო U, თუმცა შეიძლება, თითქო, „დ“ დარჩენილიყო, მაგრამ მაშინ ასე უნდა გაგვეგო: ხანია (ისეთი, რომ უკვე) თენდებისაო; 12 არიქათ] არიქად U; 13 ჭირსაო] საჭირო U (ალბათ ბეჭდვითი შეცდომაა აქედან წარმომდგარი: სჭირსაო); 16 ძმასზეთ (გაყოფილი შეც-თომითა, უ ნ დ ა შ ე ე რ თ დ ე ს)] „თოფი მოკლულზედ გასდო და ისე ისროდაო“ U; 18 გამოსულია ზღვითაო] „ზღვა – დიდი, მკაცრი ომი“ U; 21 მზიდავი თან ხყვებ წყლისაო] „საიქიოს მოკლული ურჯულო წყალს უზიდავს მომკვლელს ხევსურსა“ U; 26 ვხედავდი] ვზიდავდი U.

იგივე ამბავი გალექსილია როგორც მომდევნო (129) ნომერში, ისე 249-შიც. უკანასკნელს იგივე რითმა აქვს, როგორც ამას, მაგრამ სულ სხვაგვარად აგებულია და მათქვამობაც სხვანაირი აქვს.

129.

ჩაწერილია Oის მიერ.

130. მითხოვლების დასხმა არდოტლის ცხვარზე (G)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ს ცნობით ქისტები, ციცქათ ძობის მეთაურობით, სალაშქროდ წა-მოსულან არდოტში. არდოტის ხორხში რომ გადმოსულან, უნახავთ ფარა ცხვრისა და კარ-ცხენი. მწემსები ჯამრული და ლაგაზიშვილი, წინააღმდეგობის გაწევის გამო, დაუხოცავთ (სხვა მწემსები ბავშვები იყვნენ) და გაურეკავთ ცხვარ-საქონი და კარ-ცხენი. გამტყდარა ხმა და დასდევნებია მღევარი, რომელთა შორისაც ყოფილან ძმები ივანე და ხოლიგა. მიჰშველებიათ აგრეთვე სანადიროდ წასული ძმები, სისკარას შვილები, რომელთაც თოფის ხმა გაეგონათ, და ამგვარად ქისტები დაუმარცხებიათ. – 26-27 მოგიცდათ არდოტელებო... ნუ სწირავთ თოფ-იარაღსა...] „მაშინ მექარავენებს, როცა ჯოგი გაშალეს, თოფები ქოხებში მანწირათ, ჯამრულს და ლაგაზიშვილს. ქისტები, ანუ მითხოვლები თუმც დაამარცხეს, მაგრამ სიმღერის მთქმელმა ისევ საყვედური მისცა, ფარეხებში თოფები რად დასტოვესო“ G.

131. ძელის სამანი (G)

ცის მოწმობით, ეს ლექსი ნათქვამია უშიშა წიკლაურის მიერ, რომელიც უფრო პეტროს (ანუ პეტრუას) სახელით არის ცნობილი ლექსებში.

„როგორც ძველები მოგვითხრობენ, ძველად ერთხან მოსული ლაშქარი მოკლეს არხოტს (ს. ამლას) 140 სული ქისტი, არხოტიენების მკრით ყოფილა მკედარი 60 სული“ G. ეს ის ამბავია, რომელზედაც მოგვითხრობს ნაწყვეტი № 247 (წითულათანა).

132. ტყვეების დაყრევინება (R 118)

4 ლეკო, გიკვეხნავ ლეკეთსა: თუშეთსა შავისწავლიო] რბევა-ტაცების მიზნით წასვლა „შესწავლად“ არის მოხსენებული აგრეთვე ერთს ქართლში ჩაწერილ ლექსში: „ჭარში ლეკმა დაიკვება: წავალ, კახეთს შევისწავლი“ (Rქ № 1297).

133. ლეკების დასხმა (T)

იგი ყოფილა „გიგიაის ნაამბობი“ T.

134. ფაცხვერი და ალუდი (Sh)

ჩამიწერა გიორგი ჯაბუშანურმა 6. 8. 1913 ს. ახილში.

ბ.

- რად არ გარდმახოლ, ფშაველო, რად-ღ მასუქებ ნადირსა?
 ალუდ ორ კურდღელის ძეი, მწარეს გიმზადებ სადილსა.
 თოფი მაქვ ავის პირისა, თუნდა ტერლს ზკითხე ნადირსა.
 — ეგრ ვერა მამკლავ, ალუდო, შენ რომ ჯიკვს მახკლავ კლდისასა.
 5 ვერცა ეგრ დამიბარებდი, იმედს ზარ კევსურისასა.
 საკლავს დაუკლავ კევსურსა, გზასა გამავსთხოვ მთისასა,
 მძიმეს შავიყრი ლაშქარსა, გარძაოლ ტანისასა.
 შეიდეკან ჩავისხამ მალულთა, არ აგიჩქამებ კვიშასა,
 თოფის ქარს დაგიშლევებ ანაგებს ბაკაისასა.
 10 — ცოლად შეერთოს დედაი მაუბარს მაგაისასა!
 არზვატი როს კლოვ ყოფილა იმედს კევსურის კმლისასა?

(U, ივერია, 1891, №90).

სისთვის უამბნია მამის წვერა არაბულს: — 1 რადა-ღ მასუქებ] რად ალმისუქებ U; 3 ავის პირისა] ავის პირასა U.

ბ.

- გადიდდა არხოტიონი, ფშავლებს უბარებს ქადილსა:
„გამოდით, ფშავლის შეილებო, ნულარ მასუქებთ ნადირსა.
აღუდ ვარ კურდღელიკათი, მწარეს გიმზადებთ სადილსა.
თოფი მაქვ ავის პირისა, გინდ ტერლის ხკითხეთ ნადირსა.“
- 5 – „მე ისრ ვერ მამკლავ, ქევსურო, როგორც ჯიკვს მახკლავ კლდისასა.
სანეს ქარს მივღგვრი ქევსურთა, გზას გამოვართომ მთისასა.
სერობას დაგროვებულსა ჯარს შავხერი ფშავლებისასა,
კალოთანაზე გადმოვალ, ჩამოვალ ცირცლოვნისასა;
ირმულად მოგეპარები, არ ავაჩქამებ ქვიშასა;
- 10 ტერლის მოგიჩინს გარაი ბაჭიჭთა ძელაისათა.
ციხეს დაგიშლი, ქევსურო, თვალთაც გარისხებ ღთისათა.
ცირცლოვნით გაყურებინებთ ტირილსა განძაისასა.“

- ფოცხვერაჲ მაკინცაურო, გავლა გეწადის გზისაო.
ხახაბოს ჩასვლა გეწადის, ჟერება დროშაისაო;
- 15 წვერის ჩამოშლა გეწადის ციხისა ვაჟაისაო;
გეწადის გამოყვანაი ქალისა განძაისაო.
ვერ გამაიყვან, ფოცხვერაჲ, – აქვის იმედი ძმისაო.
თოთას შეილები მანდ არი, სულ მაგათ მასდით მგლისაო.
მალედაჲ მოგეწევიან ცირცლოვანს წვერის ძირსაო.
- 20 გესროდეს თათრისეულსა, ჭეხა გეგონას ცისაო.
ტანთ ეცვას ჯიგრაულაი, ვადა უმშვენოს კმლისაო.
„ცირცლოვანს გზათა კლდიანთა დავლებავ თქვენის წვნითაო.“
- (R 150).

დ.

ეგრე ვერ მამკლავ, აღუდაჲ, როგორც ვაცს მახკლავ კლდისასა.
წვერის ძირისას მოგივალ, არ აგიჩქამებ ქვიშასა.
თოფის სროლასა გაყურებ ამ ჩემის ვაჟებისასა.

(R 78).

მ.

აღუდი:

გაქებენ, ბაკინცაურო, სრუ შენ კმა ჩვენში მადისა.
აღუდ ორ კურდღელაისძე, მწარეს გიმზადებ სადილსა.

ფაცხვერი:

- 5 აეგრ ვერ მამკლავ, ალუდო, შენ რომ ჯიქეს მახკლავ კლდისასა, –
ახლუას მაგეპარები, მაგივლი ტანიისასა,
ჩაგისხამ მალულ-მალულთა, არ დაგიჩქამებ ქვიშათა.
ვერც აეგრ დამიბარებდი, იმედს ხარ კევსურისასა.

ალუდი:

- 10 ვირმა შაგიცას ცოლ-დედას მაუბარს ამაგისასა!
როს კლოვ ყოფილა არხვატი იმედს კევსურის კმლისასა?
როს დახედეს კევსურთ შვილები წინ მტერსა არხოტისასა?
როს ჩამაგვიდგეს გვერდიგა ნაპირსა გრანიცისასა?
უდგეორთ არხოტიონნი ტყვიასა ურჯულოსასა.
შენ მეუბნები, მშაველო: „იმედს ხარ კევსურისასა,“
მე ამხანიგებ არ მინდა, შენც მარტო მადი მთისასა!

ფაცხვერი:

- 15 ფაცხვერ ორ ბაკინცაური, გავლა მწადიან მთისაო,
ახიელის ძირ ჩამასვლა, ჟერება დროშაისაო,
გატენა გაუტეხლისა იმ ბაკათ ქვიტკირისაო,
გამაყვანა და წაყვანა ქალისა განძაისაო,
ამატანა და წატანა ჯიგრაულაის კმლისაო;
გვერდს მეღვას ამხანიგები, ლაშქარი მშაველებისაო.

ალუდი:

- 20 ლაშქრით დაგვექსენ, ფაცხვერავ! ერთხან გამუძველ მზირთაო.
მახკელავ არხოტიონსა ცირცლოვან კლდისა პირსაო,
სხვა ამხანიგებ არ უნდა, იმედ აქე ქასაისაო.
შამაგეწვეის მღვეარი შავ-ქეიშას, წვერის ძირსაო,
მაგდედას თათრისეული, ჭეხა გევონას ცისაო.
- 25 შამახკდა პირ-სისხლიანი არხოტის წვერის ძირსაო,
სწყევდა, მშაველო, გამჩენსა, ხან აღარ გქონდას ცდისაო,
დაგექცნან მშაველის შვილები, მჭერელ არ გყვანდას მკრისაო.

(G 235).

გვევე ლექსი Gს მეორედაც აქვს ჩაწერილი, მაგრამ შემოკლებით, მმ. 14-24. იწყება მესამე პირის ფორმით: „ფაცხვერას ბაკინცაურსა გავლა სწადიან მთისაო“; 17 გამაყვანა და წაყვანა] სწადიან გამაყვანანი; 19 გვერდს მეღვას...] ეს ერთი სტრიქონი სულ აკლია; 21 არხოტიონსა] თოთაის შვილსა.

ერთი-ორი მუხლი შეიძლება ბესარიონს ჰქონდეს დამატებული. — ალუდ კურ-
დლეღაისძე, ბესარიონის თანახმად, ჯაბუმანური ყოფილა, არხოტიონი, ხოლო
ფაცხვერა ბაქინცაური — ფშაველი.

3.

- ფოცხვერას მაქინცაურსა ჩავლა სწადიან გზისაო,
ჩავლა სწადიან მითხოთა, ჟღერება დროშაისაო,
ცოლად წაყვანა სწადიან ქალისა განძაისაო,
წელზედ შემორტყმა სწადიან ჯიგრაულაის კმლისაო.
5 — ლაშქრით ნუ მექადინები, ჩამოუძლოდი მზირსაო.
ცხვარ-ძროხან არსად წამისხნე ცირცლოვანს კილდის ძირსაო,
არსად ჩამისვა მალული დეკიანს წვერის პირსაო.
მოგდევდეს თოთაიშვილი ქარსლაი პერანგიითაო,
გესრიდეს თათრისეულსა, ჭეხა გეგონოს ცისაო,
10 წელთ ერტყას ჯიგრაულაი, ფიქრ არა ჰქონდეს მტრისაო.

(X, ივერია, 1887, № 144 = ც. წ. 28).

2 მითხო აქ შეცთომითა. სად მითხო და სად ახიელი?! 6 ცხვარ-ძროხან] ცხვარ-
ძროხათ X; დეკიანს] დეკიანს X.

ზ.

- ალუდ ვარ კურდლეღიკათი, მწარეს გიმზადებთ სადილსა.
რად არ ჩამოხვალთ, ფშაველებო, რადლა მასუქებთ ნადირსა?
ფოცხვერას მაქინცაურსა გავლა სწადიან გზისაო,
ახიელს ჩასვლა სწადიან, ჟღერება დროშაისაო,
5 ცოლად მოყვანა სწადიან ქალისა განძაისაო.

ჯარით რას მემუქარები? აბა, ჩამუძველ მზირსაო!
ჩამოგეწიოს მდევარი ცირცლოვნის წვერის ძირსაო,
გესროდენ ჩალხათეულსა, ჭეხა გეგონოს ცისაო,
წაღება აღარ მოგგონდეს ჩემის ნაკოცის მკვდრისაო.

(Tფ).

ბ.

ფაცხვერა მაქინცაურსა ჩავლა ეწადა გზისაო.
ჩასვლა ახიელშია, ამომღერება კმლისაო.

შენ ისრ ვერ მომკლავ, ალუდო, ჯიქვებსა რო ჰქოც კლდისასა.
დავარჩევ ფშავლის შვილებსა, მოგივლი ცირცლოვნისასა.
5 ირმულად მოგეპარები, არ ავარჩამებ ქვიშასა,
საგათუნებოდ მოგიჩინ თუთრ ბაჭიჭებსა ქსლისასა.
გესროდე თათრისეულსა, ჭეხასა ჰგვანდეს ცისასა.
ცირცლოვნით გაყურებინებ ტირილსა განძისასა.

(Lb).

აქ შუაზე, მეორე მუხლსა და მესამეს შუა, გარა თურმანაულის ლექსის ნაწყვეტია ჩართული:

015.

შატელში ფშავლის შვილები ირმებულ ხევენ წყალსაო.
გადის-გამოდის ფშავლები ვარდანათ ციხის კარსაო.
„კარჩი გამოდი, ვარდანო, ნუ მოიმთვრალე თავსაო.“
– „გამუა(ლ), ალუდის მზემა, გამოვიყოლებ კმალსაო.
5 საკაცით წაგალებინებთ ყელ-ლილიანაის ქმარსაო.
თუ თას გიჭერავ კელშია, გადაულოცე სხვასაო.
ან თუ გიჭერავ ფანდური, ძმას მიეც გელიასაო.

(Lb).

5 ყელ-ლილიანაის ქმარსაო] „გარას“ Lb (ყელ-ლილიანას ქმრად ელგუჯა გუშე-რიშვილიც იხსენიება (120 დ, 2) და მჭედლურთ ჭრელუაც (184 ვ, 13).

თ.

ფოცხვერას მაკინცაურსა გავლა ეწადა გზისაო,
ახიელს ჩასვლა სწადიან, ჟერება დროშისაო,
ცოლად წაყვანა სწადიან ქალისა განძისაო.
– შენ ვერ წაიყვან განძასა, იმედ აქვ თავის ძმისაო, –
5 შინ არი თოთათ გიორგი, სულ მაზდის ლეგა მგლისაო.
უდროოდ წამოგეწევათ თურთეგოს წვერის ძირსაო,
მოგდევედეს თათრისეული, ჭეხა გეგონოს ცისაო.

შენ ვერ ვერ მამკლავ, კევსურო, როგორც ჯიქვს მაჰკლავ მთისასა.
აცა, გაზაფხულ მოიდეს, ჯარს შავყრი ფშავლებისასა,
10 სანეს კარს მიეგვრი კევსურთა, გზას დავინებებ მთისასა,
გამოვიყოლებ გარასა, მანძილას ჭიუხისასა,

წამოვალ ცირცვლოვანზედა, მოგივალ წუბროვნისასა,
ირმულად მოგეპარები, არ ავაჩქამებ ქვიშასა,
გაყურებიან გორვასა მაგ შენის ციხის ქვისასა.

(Shგ).

მიამბო ხ თისო ბარწო შეილმა 3. 7. 1911 ს. კოშარაში (თვითონ გოგოლაურ-
თიდან არის). — გარა თურმანაულზე, რომელიც გოგოლაურთიდან ყოფილა, აქაც არის
საუბარი. — 14 გაყურებიან გორვასა მაგ შენის ციხის ქვისასა] ე.ი. ციხეს დაგიშლი.

135. ქისტების ლაშქრობა არხოტზე (O)

ეს ლექსი „ნათქვამია თარუა ბალიაურისა.“ — აქ აწერილი ამბავი მომხდარა
შემოდგომაზე, ენკენისთვეში, როცა უმეტესობა არხოტელებისა სამგზავროდ ყოფილა
ტფილისში, კაკაეში თუ სხვაგან (ერბობის გასაყიდად და თავისთვის რისამე საყიდ-
ლად). გამოწვეული ყოფილა იმით, რომ ამღელვებს ქისტების ცხვარი გადმოერეკათ
(და, როგორც ამ ლექსიდან ჩანს, მწყემსიც მოეკლათ) იმაზე წინად და ქისტებს
სამაგიეროს გადახდა მოენდომებიათ. რომ უფრო ადვილად გაეტანათ თავისი, ქისტებს
თავისი თავი მთავრობის ხალხად გამოუცხადებიათ და ასე მოტყუებით შესულან სოფ-
ლებში: ჭიმლაში, ახიელში და ამლაში, დაუტყვევებიათ ხალხი, გაურეკიათ თავისი
ცხვარი, მიუყოლებიათ არხოტელების საქონელი და ნივთებიც (ფარდაგები, ვერცხ-
ლეულობა და სხვ.), ამლას მოუკლავთ ოთხი პირი (ორი კაცი და ორი ქალი) და
წასულან. მაგრამ ნამდვილ მთავრობას, სასწრაფოდ მიღებული ენერგიული ზომების
წყალობით, მშვიდობიანობა მალე აღუდგენია.

5 ერავენლები] ე.ი. ერანელები (ხალხური როსტომიანიდან), იგულისხმებიან ჭიმ-
ლელები, რომლებიც არხოტის სათავეში არიან.

136.

ნათქვამია ამღელის ობოლა წიკლაურისა, ჩაწერილია Bის მიერ.

აქ რომ ახიელლებზეა საუბარი (მ. 33 „მაველით ახიელელთა...“ და სხვ.), თითქო
ეს (თუ, არ ვიცი, სხვა რაღაც) საწყენად დაპრჩენიათ ახიელლებს, რის გამოც მინდია
ოჩიაურს, ახიელელს, უთქვამს ლექსი, რომელშიაც გაბრიელ ნაროზაულიც
გადმოცემით ეს ყოფილა:

016.

ობოლამ გვითხრას ლექსები, ნურას გვეტყვიან სხვანია.

ჩვენ თუ მივედით ქელადა, ეგენ შინ იყენეს თხანია.

ამაზე თითქოს ობოლას ძმას აბიკას პასუხად ეთქვას:

017.

- პოეტი ხარ, მინდიაო. ლექს რო გვითხარ, გაქესაე?
ენა მაგიგძელებავის. სთვლინდელ აღარ გაქსონსაე?
თხის ტყავან რო შამაგაცენეს, ჩოკა დაგანატრესაე?
ჩამაზძახდი დიაცებსა: „ნიფხავნ არვის მაშჩესაე?“
5 ყაზბეგში რო ჩამახვედი, დუშეთს ზარებს არ სცესაე?
მთაში თავადს რა უნდოდა? სადილ მოგიმზადესაე?
კაი პურის ჭამა უნდა, ფულებ არ დახარჯესაე?

(O).

137.

ესეც ობოლა წიკლაურს ეკუთვნისო, ხოლო ჩაწერილია Bის მიერ. – 4 კელდება|
თითქო „ხელდება“ უფრო სწორი იქნება, მაგრამ ასე უწერია Bს.

138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა (R 154)

139. ღილღვლების დასხმა ლაგაზიანთ ცხვარსა
და კაროვანზე (R 142)

2 მარიგებენ გზაზედა] „გზაზე აწყობენ, არიგებენ, როგორ მოვიქცეთ“ R; 3
ქარავანზედა] ქარავანზედა R; 7 სარგის] გაურკვეველადა დაწერილი პირველი ასო:
შეიძლება წავიკითხოთ აგრეთვე: ხარგის, ან ზარგის; 8 ბიტურ] ბიტურთ(?); 21 ტყვია
ცვიოდა ფარზედა] „ისე დახურდნენ თოფები“ R; 30 ორნი შაუსხდენ მქარზედა] „ორნი
შაუსხდნენ მხრებში დაჭრილ ქისტსაო“ R.

ბ.

- ღილღვლები ყრიდეს ლაშქარსა, ჩვენ ვერ გავიგეთ რაზედა.
ლამინობს არხოტობასა, გავიდეს არხოტის მთაზედა.
გამაიშალა ცხვარ-წყემსი, მზე რო მავიდა ცაზედა.
ნახევარ ცხვარ-წყემსს დაეცა, ნახევარ – კაროვანზედა.
5 ისინ დაკოცეს წყემსები, ვინც რო შაუდგა ძალზედა.
ჭკვეით და გონებით აჯობეს, ვინც რო გაუდგეს განზედა.
არხოტს დაიწყეს ძახილი: „მოგვეშველენით ხანზედა!“
აჩქარდა არხოტიენები, ერთმანერთს უძახს ძალზედა.
ოროლ პირ მასრებ აისხეს, თოფებ უხარისთ მქარზედა.
10 არხოტის ჭალას მღევარი ერთმანერთს სწირავს გზაზედა.
თავ-კანი მაშინ ვიცნენით, მეწვერენ ენახენ მთაზედა.

- თავ-კან პირდაპირ წავიდეს, სხვანი უგზოსა სხვაზედა.
ამათაც კარგა აკერკეს, რო გადაასწერეს მთაზედა.
ჩვენ მთაზედ აღარ აგვიშვეს, მეწვერენ დადგეს ძალზედა.
- 15 დასქდეს, დაკურდეს სტამბოლნი, ვერ გასძლეს კირიმბესთანა.
მაჟარნი ტყვიას აღარ უტევენ, მაჟარნ დაკურდეს თან-თანა.
სიათან დაჯავრებულნი სჭეხლიან ამაყ კმაზედა.
თან-თან დაფიცხდეს კირიმნი, კვამლს იხვევდიან თავზედა.
ჩარმა რამდენიც გავარდის, დახყუდის მკვდარი თავზედა.
- 20 ხუთი-ექვს ჩვენაც მოგვიკლეს, მკვდარ შაგვიყარეს მკვდარზედა.
მეწვერენ გავათავენით, ჩვენაც შავკედით მთაზედა.
ახლა ღილღოსკე ჩაეხენეთ, კმალნ ელვენ ღილღვის წყალზედა.
გამოდის წყალი წითელი, წყალმ ჯებირი ქნის წყლისაო.
ახალამ შუქიაურმა გაქცეულს გაასწერისაო.
- 25 კმლით სცეე, ჩაახვეია, წინავ ვერ უქნავ სხვისაო.
ორნი წყალ-და-წყალ დაგვექცენეს, ცურვა სცოდნიყვათ წყლისაო.
ველარ მისწონეს კევსურთა, წონა არ ხქონდათ წყლისაო.
თოფიც ესრივეს ბევრაი, ვერ მააბემდეს პირსაო.
მალლა შამოკდენ მთაზედა, აბჯარ ასწორეს მტრისაო.
- 30 თოფ გაასწორეს ღილღველთი, კაც-კაცად ოთხ-ოთხ გაერგისაო.
„ხანზედ ვერ მოგვეშველენით“, ჩვენ არ გვიღებდენ წილსაო.
ჩქარა ვერ მივეშველენით, — მანძილ დიდ გექონდა გზისაო.

(R 61).

სათურად ამისთვის Rს გაუკეთებია: „თარეში.“ – 3 ცხვარ-წყემსი] „ხევსურებისა“ R; 6 ჭკვით და გონებით აჯობეს...] „ისინი გონივრად მოიქცნენ, ვინც განზე დადგა და არ გაუძალოვანდაო“ R; 21 მეწვერენ გავათავენით] „სულ ამოეწყვიტეთო R; 24 გაქცეულს გაასწერისაო] „გაქცეულს დაეწიაო, კიდევაც გაასწროვო“ R; 29 აბჯარ ასწორეს] „გაყვეს“ R; 30 კაც-კაცად ოთხ-ოთხ გაერგისაო] „კაცის თავს ოთხ-ოთხი თოფი ერგოვო“ R; 31 ხანზედ] „დროზედ“ R.

140. თუშთ მოურავი (R 124)

ბ.

- თუშეთში თუშთ მოურავმა სრუ დაიარა ცხენითა,
შაყარა თუშის ლაშქარი, წვერ გაიარა კლდიანი.
არნაბულ ჩამადიან, დილაი თვირთვილიანი.
ჩავიდეს სარტლოვანზედა, ნისლი დაიბა ცვრიანი.
- 5 შასწუხდა თუშთ მოურავი: „გზა ვერ გავიგი ტიალი!
არიქა, თუშის შვილებო, ვინ უფრო ხართ კმლიანი?“

- თამაშობს ჯიმშელის ცხენი, ლაგამ ოქვ ოქროიანი.
თავ-ბერაის ლურჯამა ბორტვ წკიპა მარახლიანი.
ოთაის ჩალის ფერამა ბაკზე დაიწყავ ფხვრიალი.
- 10 სამივ საბაკე აილა, წყემსი ვერ დახვდა კმლიანი.
ესრიავ, გამააგორა ე წყემსი თუქაიანი.
კარგა დაბრუნდა კევსური იდუა სახელიანი.
კმალ კარგა გიჭრის, იდუავ, კელ როგორ გიძლებს კმლიანი?
კელი კალთაით მოგქონდა, ციხე გოქვ ჩარდახიანი.
- 15 შინ მოსვლა გიღირს, იდუავ, ქალნ მოგეგებნან თმიაინი.
უთხარი თუშთ მოურავსა: „წყალობა მიყავ ზეთიანი.“

ამათ სიმღერეთ მათქვამსა მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

(Sh).

მიამბო ნ ა თ ე ლ ი ს ძ ე ა ლ უ დ ა უ რ მ ა ს. კაკმატში 26. 7. 1913. — 8 ბორტვ წკიპა მარახლიანი] ბორტვი დაგლიჯა ცვრიანი (ვარ.); 14 კელი] sc. ქისტისა; მოგქონდა] მოგაქვის (ვარ.).

ბ.

- თუშეთს ზის თუშთ მაურავი, სუ დაიარა ცხენითა,
ლაშქარი გამაიყვანა, გამაარჩინა კელითა.
წინ თავად დაუდგებოდა, გზანი აღინა კლდიანნი.
ართლოვანაზე ჩავიდეს, ნისლი დახვდება ცვრიანი.
- 5 ჩიოდა თუშთ მაურავი: „გზა ამრევია ტიალი!“
ჩილილაის ცხენს ტიალსა ლაგამ აქვ ოქროიანი.
ზედ თავად გადაჯდებოდა, აბჯარმ გადილო ჟრიალი.
გოთაის ჩალისფერამა მინდორ გაწკიპა ცვრიანი;
სამი საბაკე აილო, ერთი ვერ დახვდა კმლიანი.
- 10 გავარდა გოთაის თოფი, წყემს გორავს თუქაიანი.
არშიულ ცხენო ტიალო, ოთხივემც გაგიშავდება!
ჩამოსვლა ბაკის პირზედა ძალიან გაგიხარდება.

(R 124).

დ.

თუშნ საქმეს არ აკეთებენ, — „ლაშქრობა მოგვიკლებისა.“
გავარდა თუშთ მაურავი, სრუ დაიარა ცხენითა,
აწივა თუშის შვილები, სრუ ჩაარჩივა კელითა.

(G 242).

ამგვარადვე იწყება ერთი ფშაური ლექსი: „თუშებ არ წავლენ სათიბსა, – ლაშქრობა მოგვინდებო“ (Rფ 183), მაგრამ მერმე სხვაა.

141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის ბელადობით (R 125)

1 ჯოყარ გამაჰზარ ნარისა] „მთაში საზოგადოდ ზამთარში საქონლის საჭმელი ძალიან ნაკლებად არის და მშიერი საქონელი ნარსაც შესჭამს და ნეკერსაც“ R; 12 კაცმა კოშარით იძახა] „კუკუმაურმა იძახა“ R; კაცთ] „კაცთაგან“ R; 14 თუშნ გორვენ ჩითაიანნი] „სუმელჯი მიეშველა“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტი ნ. X 41 (=ივერია, 1887, № 144).

142. ღაზი და ლუის ლუხუმი (R 64)

4 ღაზის კელ ხეიდავ მქარზედა] „წინათ მტერს რო მოჰკლავდნენ, გამარჯვების ნიშნად მარჯვენას მოსჭრიდენ და წამოიღებდნენ“ R. – მეოთხე მუხლი წესით თითქო ბოლოს უნდა იყოს მოქცეული, და არა იქ, სადაც ახლა არის.

143. ლუის ლუხუმი (R 114)

1 გაისტველქმელა ზაფხულმა] „შემოდგომამ ძალიან დარობით გაიარა, თოვლი არ მოვიდა. ეს გასთველხმელება ხელ-საყრელი არ იყო თუშებისთვის, რადგან ლეკებს შეეძლოთ დაუბრკოლებლად გადმოსვლა მთაზედ და, თუ თოვლს ჩამოჰყრიდა, მაშინ გზა შეიკვროდა და ლეკებიც ვეღარ გადმოვიდოდნენ“ R; 3 გაუღეს... ბოსლის კარიო] „ლეკები შეპარულან ლუხუმის ბოსელში“ R; 7 ვერ დაიჭირეს] „ვერ დაიმორჩილესო“ R; 8 წინ დაუყენეს ცხვარიო] „სასიკვდილოდ გასწირეს, ცხვარივით უნდა დაკლან“ R; 12 მიხყიდეს ჭირის პატრონსა] „ჭირისუფალსა, ვისაც ლუხუმმა მოუკლა ძმა, ან შვილი, ან მამა, ვისიც სისხლი ემართა“, R; სრუ გამოართვეს რვალიო] „ლუხუმში სულ სპილენძი აიღესო ფასად“ R; 13 შამაქდინეს საფლავზედ...] „უმაღლესი ზარისხი შურისძიებისა, ან უკეთ სისხლის აღებისა ეს იყო, რომ თუ მკვლელს ჩაიგდებდნენ ხელში, ცოცხალი მოკლულის საფლავზედ უნდა დაეკლათ და თან იტყოდნენ: „შენი მსახურიმც იქნება, მათანინე წყალიო!“ ასე იქცოდნენ ყველა მთიელები, როგორც ქრისტიანები, ისე მაჰმადიანები. ლუხუმშიც ლეკის საფლავზედ დააყენეს, უნდა დაეკლათ ზედა“ R; 14 თუშის ქალმ იცნა] „ეს თუშის ქალი ტყვე ყოფილა“ R; 16 საფლავზედ გამათამაშდა] „ლუხუმი“ R.

საფლავზე სისხლის აღების ამბავი ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს გამოყენებული აქვს თავის „სტუმარ-მასპინძელ“ში, სადაც შენიშნავს: „სისხლის აღება, მკვლევლობისათვის მოკვლა ყველა მთიელებსა აქვს წესად, მაგრამ საფლავზე დაკვლა და ამგვარად „შეწირვა“

მაჰმადიან მთიელების ადათია. ქრისტიანი მთიელები ამას ერიდებიან. თუ ვისაც სწირავენ და საფლაგზე ჰკლავენ, არ შედრკა, მკვდრისათვის „შაწირულად“ არ ჩაითვლება“ (თხზულ. III, 256).

ბ.

- გაისთველქმელა ზაფხულმა თუშის რომელის ჭირადა?
საბოსლოს არის ლუხუმი, მარტუა თავის ჭირადა.
დაუგულეზავ ლუხუმი, ლეკებს დაუკრავ თვალია,
არ ქნილა შუა-ღამეი, ჩუმაღ შაულეს კარია,
5 შამაუარეს ბოსელსა, ნაწოლ მოკელეს კარია,
დაასხდეს, ვერ იმაგრებენ ლუის ლუხუმსა ცხრანია.
მძლივ სადამ დაიმორჩილეს, ამბობს: „რა მოშლით ვარო?“
ხანჯარი მანც მქონიყო, ამესხა სისხლის ცვარო.“
გამაიყვანეს ლუხუმი, წინ დაუყენეს ცხვარო.
10 ქავთრის მთას გადასეესა თუშეთს დასწერა ჯვარო:
„მშვიდობით, ჩემო თუშეთო, მომავალ აღარ ვარო.“
ჩაეიდეს დიდოთ სოფელში, შამაეხვია ჯარო:
„შენ ხარა ლუის ლუხუმი, ლეკეთის ნიავ-ღვარო?“
იყიდა ჭირის პატრონმა, სულ გაიტანა რვალიო,
15 საფლაგზედ შამააკდინეს, რომ ნაკურთხევი კარო.
ბაგოს ატირდა სოფლადა ტყვედ ნამყოფ თუშის ქალიო:
– „ღმერთო, ნუ მახკლავ ლუხუმსა, გაუკითხენი ბრალნიო!
კელნ გაუქსენით ლუხუმსა, მემრე მიეცით კმალიო.“
– „ნუ სტირი, თუშის გაზდილო, ჩემ სიკვდილ არა ბრალიო:
20 ბევრჯელ უტირენ დედანი, ცხვარ-წყემსთ გაუჭურ თავიო.“
ლუხუმის დედას უთხარით, მთა-წვერთ ნულარ აქვ თვალიო,
აღარ მოგივა ლუხუმი, ომალოს მყვირალ კარო.
მაგრამ მანდ დაშჩა ბიძასა ძმისწული მეომარო.
ხვედეგმ გაწყვიტნა ჯალაფნი, ცეცხლთ მიულვარა წყალიო,
25 თავად მშვიდობით წავიდა, გამაუჯარა კარო.

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, №217).

ამისა და რამოდენიმე სხვა ლექსისათვის ბ ა ჩ ა ნ ა ს სათაურად გაუკეთებია: „საე-
ბოსო მასალა, ხევსურეთში გაგონილი.“ – 1 გაისთველქმელა] „გაისთველქმელაო,
იტყვიან, შემოდგომაზედ რომ თოვლის მოსვლა დაიგვიანებს“ (ბ.); 7 სადამ] სადმე (ბ.);
24 ხვედეგმ გაწყვიტნა ჯალაფნი] „ხვედეგი ძმისწული ყოფილა ლუხუმისა. სამაგიერო
იმას გადაუხდია ლეკებისათვის, სისხლი უზღვევავ ასე: ლუხუმი ლეკებს მძინარე შეუ-
პყრიათ და ტყვედ წაუყვანიათ. დაღესტანში ის მიცვალებულის პატრონს უყვინია.

წაუყვანიათ ლუხუმი და იმ მკვდრის საფლავზედ დაუკლავთ. გასულა მას შემდეგ კარგა ხანი. ლეკებს კიდევ დაჰვიწყებიათ ეს ამბავი, მაგრამ ხვედევს რა დაავიწყებდა? როცა დრო უხელთებია, ორი სხვა ამხანაგით იმ სოფელში მისულა, სადაც იმისი ბიძა დაუკლავთ. ჰცოდნია, ვინც იყო იმის ბიძის დამკლავი „ჭირის პატრონი“, ჰცოდნია მის კოშკიც. დამე მისდგომია ვახშამს უკან. ასულა კოშკზედ ნიადაგ ძნელი იქნებოდა. ხვედევს ხის სოლები ჰქონია დათლილი, კედელში ურჯვია ეს სოლები, საფეხურები გაუკეთებია და ასულა კოშკზედ. „როცა ავალ და შიგითურობას დავათვალიერებ, განიშნებთ და თქვენც ამოდიო“, ამხანაგებისთვის უთქვამს. მაგრამ როცა ჩაუხედნია და ნახსდომი ჯალაბობა უნახავ, თავი ვეღარ შეუკაგებია, ჩაჰხტომია მარტოკა და დაჰრევია. არ დაუნდვია არც დიდი და არც პატარა, არც ქალი და არც ვაჟი. ხუთი ძმა-ბიძაშვილი, მათი ცოლ-შვილი, თუ სხვა ვინმე იქ მყოფი, ყველა იმის ხმლის მსხვერპლი გამხდარა. თითონ კი ამხანაგებიანად ისევ მშვიდობიანად დაბრუნებულა შინა. დახოცილების მარჯვენა ხელებსაც ნიადაგ წამოიღებდა თავისის კოშკისა და ჭავ-ციხის შესამკობად“ (ბ ა ჩ ა ნ ა).

ბ.

- დაისთველქმელა ზამთარმა ნეტარ ვის თუშის ჭირადა?
ბოსელთას არს ლუის ლუხუმი, ავათ თუ მაგის ჭირადა.
მითი ლეკის მონადირემა ლუხუმს მოჰკიდა თვალია,
შეუღეს შუაღამის ხანს ლუხუმსა ბოსლის კარია.
- 5 გამაიძიეს ბოსელი, ლუხუმ მოქელეს ვაჟია.
„ვაი დედას ლუხუმისასა! თოფმ დამიმტვრია ტალია.
აღარც გადმომყვა ხანჯალი, მედინა სისხლის ღვარია.“
გამაიყვანეს ლუხუმი, ვიწროდ შეუკრეს მკარია,
გამართეს სალეკეთოდა, წინ დაუყენეს ცხვარია,
- 10 ჩამაიყვანეს ლეკეთში, შამაეხევეა ჯარია.
„ეს თუ იყო ლუის ლუხუმი, ეს ჩვენი ნიაგ-ღვარია?“
იყიდა ჭირის პატრონმან, სულ გაიტანა (რვალია).
საფლავზედ შემააკდინეს, როგორც ნაკურთხი კარია.
შეკდა, შემუპრდა ლუხუმი: „წელთამც შემარტყა კმალია!“
- 15 ქალმა შეხედა, ატირდა, – „ლუხუმს ნუ მოჰკლამთ, ბრალია!“
– „ქალო, შენც თუმი, მეც თუმი, ჩემ სიკვდილი არა ყამია.
კიდენ დარჩება თუშეთში, მალღ შემოირტყას კმალია,
შორად წაიღოს საგძალი, მტრისა არ ჭამოს ჯაერია.“

(Ro თ).

მომყავს R0ის ხელნაწერის მიხედვით, რომელიც სტამბაში მიუციათ დასაბეჭდად (მოამბე, 1897, №3), აქა-იქ შეუსწორებიათ და ერთი მუხლი (მე-12) სულ გამოუტოვე-ბიათ, ალბათ იმიტომ, რომ ბოლოს რაღაც აკლდა, რომელიც მე შევეუვსე ბ ვარიანტის

მიხედვით. — 4 შეუღეს] შეუღეს R0; 18 შორად წაიღოს საგძალი] შორად საგძლის წაღება, ე.ი. შორს წასვლა სალაშქროდ და სამეკობროდ დიდი სახელი ყოფილა, როგორც ეს ჩანს №319იდან.

სამი ლექსი ამავე ლუის ლუხუმის შესახებ მოჰყავს Bus (№№ 64, 65, 66), რომელთაგანაც ერთი (№66) უდგება აქ მოთავსებულთ, ორი კი არა.

144. თარეშიდან მოსული შვილები (R 112)

„ეს ლექსი ფშაურად სრული ვარიანტი მაქვს. თილისძის უფროსობით თუშებმა გაილაშქრეს ფშავის ხევში, მაგრამ ისე დამარცხდნენ, რომ თითქმის აღარავინ დაბრუნებულა თუშეთში ცოცხალი. — 1 დიოდა] „მოდოდა, ისმოდა“ R; 7 ყმა მზირთად გადმოხვეწილი] „მე მგონია, აქედან სრულებით სხვა ლექსია მობმული, ამიტომ რომ ამ ქვემოთ ლექსის ვარიანტი ბევრია ქართლშიაც და კახეთშიაც, მაგრამ რაკი რითმა ერთნაირი აქვს, ამიტომ მთქმელს ეს ორი სხვა-და-სხვა ლექსი ერთი ჰგონებია. ეს ტაეპი მომაგონებს „ვეფხვის ტყაოსნიდან“ ფრიდონის დაჭრის ამბავს“ R. მართლაც, ამ ნაწილის ვარიანტები ამ წიგნშიაც არის მოთავსებული (№260, თავისი ვარიანტები-თურთ). — 8 გულს ეშჭო] გულს ებჭო R.

145. აპარეკა (R 97)

146. ხოგაის მინდი (R 87)

„ეს მინდი შესანიშნავი გმირია ხევესურებისა. ეს ლექსი მრავალ ვარიანტებად არის გავრცელებული თუ ფშავში, თუ ქვესურეთში. ეს ერთი ვარიანტია ამ მშვენიერი პოემისა“ R — 7 თერეთურლო, ხოლო 8 თერეთურგო.

ბ.

- ქვესურნ მიდიან ქისტეთსა, გადაიარნეს მთანიო.
რორცა მივიდეს ქისტეთსა, გადაერივნეს გზანიო.
დაუხვდეს ქისტის შვილები, გაულეს ციხის კარიო.
მითხოში კაცი გაგზანეს: „თქვენაც გვიჭირეთ მკარიო.“
- 5 მოვიდეს აჩქარებულნი სულხან, ბათაკა, — ძმანიო,
მოლალეს ქისტის შვილები, გარ შემოარტყეს ჯარიო.
„ხოგაის მინდი გვიჩვენეთ, ბევრი გვიმართებს ვალიო.“
ყველა იძახის იმასა ქისტის ქალი და რძალიო.
„მინდი რა სანახავია? წელთ აღარ არტყავ ქმალიო.“
- 10 ბეწინამ ნანაისძემა ფეკზე ჩაიცენა ჯღანნიო.
საკმისას გამაუარდა, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.

- შვიდი-რვა მოკლა ომითა, გავარდა ნიავე-ქარიო.
ხოგაის მინდომ უძახა: „აბა, მიჭირეთ თვალიო!
ძალნო, მიდგებართ კარზედა, გინდოდათ ჩემი თავიო.“
- 15 საკმისას გამაუვარდა, გამაიყოლა კმალიო,
თორმეტი მოკლა ომითა, გავარდა ნიავე-ქარიო.
ვერავენ დასწვდა საკმლედა, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.
ამბობდეს ქისტის შვილები: „ხომ არ შეესხნეს მქარნიო?“
როცა კევსურეთს მივიდნენ, შაყარეს ქალი-დრძალიო.
- 20 „უნდა გაიმბოთ, ქალ-რძალი, ჩვენი ცოდვა და ბრალიო:
მირზოში ქალმ მაგვატყუა, შინ არა ჰყვანდა ქმარიო.
ჯერ ხომ შინ შაგვიპატიუნა, შემრე შაყარა ჯარიო.
მირზოში ციხე გავტეხეთ, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.“
(Sh ფ).

მიამბო ივანე მისრიაშვილმა (მაშინ 18 წლისამ) ს. მისრიათ-კარში
5. 7. 1911. – სულხან] ანდაკ (ვარ.).

ეს ვარიანტი ისე ძალიან მისდევს X-ის ჩანაწერს (ივერია, 1887, № 172=ც.წ. 90),
რომ შეიძლება ეჭვი დაიბადოს: ჩემს მოამბეს (ან მის მასწავლებელს) წიგნის საშუ-
ალებით ხომ არ აქვს იგი შეთვისებულიო. მოვიყვანოთ წერილ-წერილი განსხვავებანი:

ბ.

1 კევსურნ მიდიან ქისტეთსა] კევსურებ ქისტეთს წავიდეს X; 2 რორცა] როსცა X
(ეს ალბათ უფრო რედაქციის გადანასწორები იქნება); 3 ქისტის შვილები] ქისტის
ქალები X; 4 კაცი გაგზავნეს] კაცებ დაგზავნეს X; 5 აჩქარებულნი] აჩქარებითა X;
ანდაკ] სულხან X; 8 ყველა იძახის იმასა ქისტის ქალი და რძალიო] ამას იძახდა
ყველაი ქისტის კაცი და ქალიო X; 11 ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო] შუა გახივა
ჯარიო X; 17 ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო] ვერც მაუკვლიეს კვალიო X; 19 როცა
კევსურეთს მივიდნენ] კევსურეთს როცა მოვიდეს X; 20 უთხრეს: თქვენ უნდა გაიმბოთ
ეს ჩვენი ცოდვა-ბრალიო X; 21 მირზოში] მიზოში X; 22 ჯერ ხომ შინ] წინ-წინ შინ
X; შემდეგ იკითხება:

23 გაგვიშენა უიარალო, წელზედ შამოგვქსნა კმალიო,

24 ქისტეთში ციხე გავტეხეთ, ველარც კი მოგვკრეს თვალიო.

დ.

არხოტით მზირი წავიდა, გაწყრომით გაჰყვა ჯვარია,
ჩაცვივდეს ჯარეგაშია მონადირენი რვანია.
გამევეება ერთ ქალი: „მოსულან ჩემნი ძმანია,
გაუბღვა, ციხეს შაყარნა, გამაუჯარა კარია.“

- 5 ტერელოს კაცი გაგზავნეს: „ეხლა გვიჭირეთ მკარია, –
აქ გეყან: ხოგაის მინდი, თქვენი მკოცელნი მგელნია.“
საგათენებოდ მოცვიედენ სულხან, ბათაკა, ძმანია.
„გვაჩვენეთ ხოგაის მინდი, ძველი გვიკიდავ ვალია.“
– „რად გინდათ ხოგაის მინდი? წელთ არ არტყავის კმალია,
10 მინდის მიეცით აბჯარი, დაულებინეთ თავია.
მინდის რო თავის კმალ მისცეს, თორმეტ-ოცს მასჭრა თავია.
ბატარამ ნანაისძემა ვიწროდ გაბანდა ჯღანია.
ციხიდან გამაუვარდა, შუა ჩახნია ჯარია.
გაფრინდა მერცხალივითა, გაეკიდება თვალთა.
15 არხოტში გადაიარე, მინდის რაც აღგა დარია.
უნდა ატირდენ ცრემლადა არხოტის ქალი-დძრძალია.

(T ფ).

11 თორმეტ-ოცს] თორმეტ-ოცს(?) T. [ვარ. ე ნ. დამატებაში. რედ.]

147. მოლოდინში (R 92)

148. მშავლების ლაშქრობა შატილზე გარას მეთაურობით (R 82)

6 მანძილა ქორ-ბუდიანი] „გარა ხარ-ირემს არის შედარებული“ R; ჩემო ბატონო]
„ლაშარის ჯვარო“ R; 9 ლაშარის გორზე...] „ვითომ ქისტეთიდან გადმორეკილი ხა-
რები ლაშარის ჯვრისთვის შამიწირიაო“ R.

მომეპოვება ამისი ფშაური ვარიანტებიც (Sh, T, Lb), მაგრამ ისინი მეორე ტომში წავა.

149. მშავლები ტერელოს (R 80)

150. გუროვლები სამაისტოდ (R 79)

11 არ მწაის თავისისაო] „ქება არ მწადიან ჩემი ნათესავისაო“ R.

151. შატილის გატეხა (R 78)

1 შატილს რაღა სდით, მშავლებო...] „წინათ ფშავლები ხევსურეთშიაც დაიარებოდ-
ნენ თარეშით, აგრეთვე ხევსურები ფშავში, გუდამაყარში, თუშეთში“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტი ნ. X 24 (=ივერია, 1887, № 144).

152. მშავლები ქვა-კიდს (R 77)

ეს ნაწყვეტია რაღაც ლექსისა.

153. გარა თურმანაული (R 77)

154. ჩანთელი და აფთარაული (R 75)

მსგავსად იწყება ერთი ჩემ მიერ ჩაწერილი ფშაური ლექსი: „ვაყისძე-ღმთილიპიაი შაიყარნიან კარები; აღარ დაუხვდა მეშველი, დაანაფოტეს ფარები.“

მმ, 3-4 ჩემი დართულია, აზრის გასამართავად, რისავე მეორე ვარიანტიდან, სადაც იკითხება:

ბ.

კმლით ჩანთელს აფთარაულმა ზედ მიანაყა ტარია.

ზეავს ქვეშ ჩავარდა ჩანთელი, ჩამასდის ზოვის წყალია.

ზოვს ქვეშით ამეედინა ჩანთელის თოფის კმანია.

„თუ მაგხვდა, აფთარაულო, ღმერთმა გაცხონოს მკედარია!

თუ დაგცდა, აფთარაულო, დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!“

(R 155).

155. ლექების დაცემა კისტანზე (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1887, № 264). სისთვის იგი უამბნია ა ლ უ ლ ა ზ ვ ი ა დ ა -
ურს. — 7 ეტლ მოხყვა გიორგისაო] ასე უნდა გავიგოთ: მოჰყვა ეტლი გიორგისა, —
ხახმატში სალოცავია გიორგის სახელზე; 10 წინა-კადუელებმ] წინა-კადუელებს U (და
შეიძლება ეს უფრო სწორიც იყოს; მაშინ წინ ორი წერტილის დასმა, რომელიც
სიდან მოდის, გამართლებული იქნება); 11 გუნდი ლიქოკით გამასტყვერა ქორისა,
შავარდნისაო] შდრ. №162, 12; 19 შინ U] შეცთომა მგონია, აჯობებდა „შიგ“; 23
მგელიათ] მგელიანთ U.

აქ რომ მე-20 მუხლში მზის შუქის ჩადგომაზეა ლაპარაკი, ამისი პარალელი
ნახეთ № 59ია, 20. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

კისტან მოვიდა ლაშქარი ქისტისი აკვაისაო,

აბულეთურთ ციხესა კარი არ შახსნათ ხისაო!

მწუხარეი ას ხოლიგა, ურჩოდ ნაჭრევებ სჭირსაო.

გაიგეს ქვესურთ შეილებმა, დათვის ჯვარ გადადისაო.

5 აუგით სიხოს გაზდილსა ეკალდამაი რვლისაო,

უთურგი შამააწვინეთ, ანგელოზია ხთისაო,

ოქროს ჩაუდგით საკვამი, შუქ რო ჩაადგეს მზისაო.

გვერდს ლეკი შამოუწვინეთ მკოცელი ოროლისაო.

ლეკო, ოროლის მკოცელო, დედა გაგიწყრა ხთისაო!

- 10 მგელიათ ბუნომ მოგაბა წვერ თუთარი სიათისაო,
ურჯუკამ ქავთარიშვილმა შაშარ ჩამოგკრა კმლისაო,
დოლაბთა გაიდაური მანძილა დასცეს ტყისაო.
მაგას არ დაშჩა პატრონი, მძებნელ რო იყვას მკვდრისაო.

(Sh, მინდია ქისტაურისაგან გაგონილი
11. 8. 1913 თვალისში) [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

156-9. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ (BC)

მომეპოვება ამისი პირიც, ე. ბაღიაურის გადანაწერი.

ერთი სათაურის ქვეშ გაერთიანებული ოთხი ლექსი ყველა ერთ ამბავს შეეხება:
„მშვილდ-ისრობა ყოფილას, რო კარატის ჯვარიონთ თუშეთ უდენავის. ერთხან გზა
შაუკრავის ქისტის ჯარს, სამოცი კაცი ყოფილა ქისტი, თორმეტი ლიქოკელი. უსრო-
ლავ ისარი ერთმანეცისა(დ). სამი ლიქოკელი მამკვდარა, სამოცისა სამ ქისტი წასულა(ს)“
(BC). BCის მიერ ესენი ყველა ერთადაა დაწერილი, მე კი გაყვავ და სხვა-და-სხვა
ნომრები მივეც, რადგანაც სხვა-და-სხვა რითმები მოუღის.

157 ბ.

- ქორქის თავ მარიემული პირს დაიბრუნებს მგლისასა.
ბორბალ აგებენ ციხესა ბროლ-მარილაის ქვისასა,
ლიბუჩი უსხმენ ვადათა ხახიკთ ხახონის კმლისასა,
ფარსა შაამბენ კარადა ბებრისა ჯაქნაისასა,
5 ხეედ დაუსხმენ გალოთა თავ-თავის ქისტებისასა,
ედეშად ფერცხალთ აყრიან სამოცის ფხოწეხლისასა.

ბორბალ შაიბნეს ვაც-ვერძნი, რქათას ისარი გასდისა.
ვაც-ვერძნი არა ყოფილან, მაგას კოპალა ჩადისა.

(R 72).

ნაროენისავე ომს (№159) უნდა შეეხებოდეს შემდეგი ნაწყვეტიც:

018.

შულლი ქნეს ხახიკაურთა, ჭერა მადლია თვალისა.
შვიდთა სცეს ძაღლიკაურსა, ნაფოტ ამოდის ფარისა.

(Rფ 205).

აქ გადარეული უნდა იყოს: მოსალოდნელია „ძალდიკაური“ კი არა, არამედ „ძალდიკა“ (მაგ. ასე: „შვიდთა სცეს ერთსა ძალდიკას“ ან სხვა რამ ამნაირი). — უკანასკნელი სიტყვების შესახებ R შენიშნავს: „ფარები დასჭერეს, ნაფოტებად აქციესო.“

160. ქისტის ისტაბარი (R 43)

მეორე სტრიქონში აქ მითითებულია სწორედ ოთხ წინა ნომერში მოთხრობილ ამბებზე. ამით აიხსნება მისი აქ მოთავსება. — R შენიშნავს: „ამ ლექსის გაგრძელება ვეღარ ვიშოვე. ძალიან დიდი ლექსია და წელიწადში ერთხელ იმღერება, ისიც ახალწელიწად დღესაო.“

161. თადიაურნი (Bd)

მომეპოვება Bის გადანაწერიც, რომელიც გამოყენებულია აგრეთვე. — 1 თადიაურნი B] თადიაურნი Bd; 3 ბაკან] შეტოვება, „ბაკალან“ უნდა: Bdს „ბახალან“ უწერია, Bს კი „ბაკალან“; წამაღლენ B] ეშაღლებიან Bd; იმედ აქვ B] აქვ იმედ Bd; კარზედა კაქმატ] კაქმატა კარზე B; 8 ალაგზედ] ადგილზე B; 10 გაიღნა კმანიო] გაიღა ჩქამიო B.

162. ლექის ლაშქარი კევსურეთში (Ba)

მომეპოვება Bის გადანაწერი პირიც. — ავტორად დასახელებულია კევსურიშვილი, რომელიც შეიძლება თიკუნიც იყოს, მაგრამ მგონია, რომ იგი უბრალოდ კევსურს უნდა აღნიშნავდეს. ალბათ მას მოსდევდა სხვა სტრიქონები, რომლებიც უფრო ზედმიწევნით ლობით განსაზღვრავდა ავტორის ვინაობას. „სიმღერეს“ უსათუოდ აკლია. დაცემა მომხდარა საძელის მხრიდან, ასე რომ ეს „ლექები“ (მ. 17) შეიძლება ლილღვლებიც ან სხვები ყოფილიყვნენ. ამ ლექსის მე-12 მუხლი არსებითად იგივეა, რაც №155,11.

163. ნანა თორღვაის ქალი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში, 1888, №32. სისთვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ს.

ეს ლექსი ძალიან გავრცელებულია მთაში ყველგან და მრავალ ვარიანტადაა წარმოდგენილი. ზოგი დაბეჭდილია, ზოგიც დაუბეჭდავი. აქ მოვიყვანე მხოლოდ ხევესურულ ვარიანტებს:

ბ.

ტუტილს წისქვილში ატირდა ნანა თორღვაის ქალიო:
„შენ მამას-ჩემო თორღვაო, ნუმც შაგიბამის კმალიო,

- ნუმც გიკოცავის ლეკები, ნუმც გიზიდავის კელიო!
შამიკრეს გამასავალი ლეკებმ წისქვილის კარიო,
5 დამიკოცნიან ძმა-შინშნი, მიბრუნვენ სისხლის ტბანიო.
კელნ დასჭრეს, უბეს ჩამიწყნეს, იმით დავიჭრენ თმანიო.
ჩავტეხე საყურ-ბეჭედი, იმით ჩაენიშნენ გზანიო.
ლეკის მთას გარმამაელიეს, უკულმ მამბრუნებს ქარიო.
არცა-რა ეგეთ ქარია, ქალის ას ცოდო-ბრალიო.
10 უთხრიდი ჩილოვლებსა: ხახონს უჭირეთ მქარიო;
იმედამ ხახონის შვილმა თოფს გაუპირას ტალიო;
ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაირტყას კმალიო.
თუ სოფლად ვერ ჩამასწონენ, მთას უჭრან კარავანიო.
თუ იქაც ვერ მაიწონენ, იმის თავ უდგა ცხვარიო.
15 საქსარს კი ნუ ღონდებიან, – სათუშო აღარ ვარიო.
რჯუღიან(თ) კელ-უკადრები საურჯულოოს ვარიო.

(B).

8 (019).

- დილა ადრიან ნანამა ჩაიცვა ლერწმის ტანზედა.
ახლუას ხქონდა წისქვილი, თან მილილინებს გზაზედა.
თავ მასწონს თუშის გოგოსა, გათქმულს თუშეთის წყალზედა.
ის ქვე რას მალგონდებოდა: მისხენ ლეკები გზაზედა?!
5 ტუტილ ატირდა წისქვილა ნანა თორღვაის ქალია.
მთვარემა ხუთმეტისამა ცრემლი დაღვარა მწარია.
თქვა: „გკრულავ თავში, მამაო: ნუმც შაგირტყამის კმალია!
ნუმც გიკოცავის ლეკები, ნუმც გიზიდავის კელია!
ნუმც გიკაზმებავ, მამაო, ლეკეთისაკე ცხენია!
10 წისქვილის კარში გამავე, ქალას დამეცნეს ცანია.
მეგონა თუშის შვილები, ლეკებმ მაწყვეს ჯარიო.
მათ ჩამიკოცნეს ძმა-შინშნი, სისხლის მიბრუნვენ ტბანია.
კელნ დასჭრნეს, უბეს ჩამისხნეს, იმით დავიჭრენ თმანია.
ფექ-შიშველს გადამატარნეს თვირთვილიანნი მთანია.
15 ქართლის მთას გადამავალსა უკულმ მამბრუნებს ქარია.
ჩავნაყე საყურ-ბეჭედი, მამულთ ულიშნენ გზანია,
ზალტენ ჩავყარენ გზის ძირა, აგებ დაძიონ კვალია,
უთხარით ჩილოვლებსა: ხახონს უჭირან მქარია.
ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაირტყას კმალია.
20 არცა ვეგონა სხვაკანა, – გოგო საბოსლოს ვარია.“

ლეკეთში ტირის, ნანამა ცრემლი დაღვარა მწარეო:

„ვაიმე, ჩემო თუშეთო, თუშეთის არე-მარეო!

თუშეთ გათქმულმა გოგომა თუშეთი დავიარეო.

სადა ხართ, თუშიშვილებოთ, ან ხიწვაჲ, ჩემ საქმარეო?

25 თუშეთ დიჩინო ხიწვაო, ფარ-კმალი-ლ აიტანეო,
მქარი უჭირე ხახონსა, შენს ნანას დამეკმარეო.“

—

ცხენს ხკაზმებს თუში ხიწვაი, ვაჟი ქორივით კივისა.

წელზე ნარტყამი ფრანგული ქარქაშით იწევს, წივისა.

ფექს უცემს ხიწვას მერანი, როგორ კმა-მაღლა ჭყვივისა!

30 ლეკეთში თორღვაის ქალი ლეკთან ტყვეობას ჩივისა:

„არ მამივიდეს თუშები“, მალ-მალ მთათ შამახყუისა.

—

ძუა-შაკრულეხ ზვადები ცეკვაობს ქართლის მთაზედა.

ჯერ ოქშობობს ხან არ ქნილა, ჩავლენ ლეკეთის წყალზედა.

მოვიდა შულამის დროი, სოფლებს უვლიან განზედა.

35 „ნეტარ, სადა ხარ, ნანაო, ზიხარ ვისა-რა სკამზედა?

სახლიმც ასწავლა ლომ-ვეფხთა, მალ მოვიდოდეს კარზედა!“

დადიან გაბოროტვილნი, აბჯარ უელავს ტანზედა.

სრუ გადაშინჯეს სახლ-კარი, შაკდეს ყველაის ბანზედა.

—

ლეკებმ თქვეს: „მარტოს გაწირვა ნანასი არ იქნებისა.“

40 თორმეტი ლეკი ნანასა საყარაულოდ დგებისა.

აკიდი, თუშიშვილებოთ! ტანზე აბჯარი ხქდებისა.

მიუსხდეს ციხის კარზედა, თოფები გაიყრებისა.

მემრ ჩაეტანნეს კმლებითა, სისხლის გუბ-გუბი დგებისა.

თორმეტის ლეკის თავები ქაზდარზე დაგორდებისა.

45 თაოდაც თუში ხიწვაი ლეკთაგან დაიჭრებისა.

(G).

ეს არის ძველი ლექსი თქმულების თანახმად გავრცობილი ბესარიონის მიერ. როგორც იგი აღნიშნავს, მმ. 5-20 ძველია, დანარჩენი კი მისი დამატებულია. ნანას ლეკეთში ტყვეობის ამბავი ბესარიონისთვის უთქვამს სოფ. გირავში მცხოვრებულ თუშს რევაზ ქელეხიძეს ქ. ადესაში 1910 წ. (საღდათობაში). ეს ამბავი ბესარიონს ჩაუწერია 1928 წ. და ზემორე მოყვანილი ლექსები, გაგონილი, თუ მის მიერ შედგენილი, შიგ გაურეგია. ამ მოთხრობის თანახმად, თითქოს თორღვას ქალი ნანა ტყვეობიდან გამოეტაცნოს ნანას ბიძაშვილს ხახონს და საქმარეს ხიწვას, რომელიც ამ დროს თითქოს დაჭრილა კიდეც.

ნანას ტყვეობიდან გამოტაცების ამბავი ზოგ ვარიანტში მართლაც არის (მაგ. Bu № 7; Rფ 210; დ. მ. ო. ლ. ო. დ. ი. ნ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი.: ივერია, 1898, № 280). [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ხევსურულ ვარიანტებში ნანა ატირებულა „ტუტილ წისქვილში“, მაშინ როდესაც სხვა ვარიანტებში სხვაგვარად იკითხება: „თუთილთ წისქვილზე“ (A, აკაკის თვიური კრებული, 1900, № 3-4), „თუთა ატირდა წისქვილსა განა თორლანის ქალია“ (ან ნ ა კ ა პ ა ნ ა ძ ი ს მიერ ქართლში, სოფ. ვარჯანში, ჩაწერილი: ხელნაწერი №2449 საისტ. და საეთნ. საზოგ. ფონდიდან), „ტუტარიკს წისქვილს ასტირდა“ (Bu, №8), „ტუტარიკ წისქვილს ატირდა ნანო... (Ge), „თუშეთს წისქვილში ატირდა“ (Ro, მაგბე, 1897, № 3), „ჩილოს წისქვილში ატირდა“ (Bu № 7; Rფ 210), „ჭიმლოს ატირდა წისქვილში“ (D), „კისტანს ატირდა ქალაი“ (Tფ¹), „ფარსნა სოფელში ატირდა“ (Mr, ერთ ვარიანტში; მეორეში ადგილი არაა დასახელებული); „ანდარეზაზე მოტირის“ (Tფ²), „წისქვილის კარზე ატირდა“ (Tფ³), „დაღმართ წისქვილში ავტირდი დედუნ თინაძის ქალია“ (დ. მ. ო. ლ. ო. დ. ი. ნ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი. ს მიერ ს. ბაზალეთში ჩაწერილი: ივერია, 1898, № 280), „უთურის წისქვილს ქალი ატირდა: თორღვაის ნათელ ვარიო“ (AL, კვალი 1897, № 15).

მარტო დასაწყისი რომ ამდენ განსხვავებულობას გვიჩვენებს, თვით შინაარსი აბა რამდენად იქნება! [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

164. ბერდიშვილები (B)

„ნათქვამია კუკუა ცისკარაულისა.“ 16 არც-რა ეშინის] არც-რას ეშინის B; 31 კავშირი=კავშირით; 41 მიენატრი] მოსალოდნელი იყო: მიენატრი.

165.

ჩაწერილია Bds მიერ. ბოლოს მიწერილია: „საქნავზედ ვიყავ, კარი კინად გამიგორდა. ს უ მ ბ ა ტ ა ა რ ა ბ უ ლ ი.“ როგორც ბ ვარიანტზეა მიწერილი, ეს ლექსი გრანჯა წიკლაურისა უნდა იყოს.

ბ.

- რას ხფიქრობთ, ბერდიშვილებო? ველად გავიდა თხანია.
გადაიკრიფნეს ღრუბელნი, დადგა სიწმიდის დარია.
ამზადეთ ტყვია-წამალი, მაგრა გაბანდეთ ჯღანია.
გადავიართ ბისნაი, ჩორეხს დაევლათ თვალია.
5 სრუყველა კარგად გავიგათ, ქისტებს სად უდგა ცხვარია.
ეხლადაც თუ ვერას ვიქამთ, გაგვიცინებენ სხვანია.
ბისნის წვერ ქვიშის ლოგინი მესამ-მეოთხედ ვთხარეა.
სამ დღე ალაგზე დავლიეთ, წყლისა ვერ ვნახეთ ცვარია.

- 10 გვეიმედების წვრილი მანგათ ალვის ტანია,
თვალს უცემს წელზე ნარტყამი აბონინის ჯარია,
ჩორების ჩდილში ჩავედით, წუხრა ბნელობის ხანია.
ნუმც გაუზდიორ დედასა, თუ შაგარჩინათ ვალია!
ქიჩულამ გვეითხრა: „დახკარით, არ დაგვედების ბრალია.“
ჯერ არ ას გათენებული, აქუხდეს ბერდენკანია.
- 15 თავის ფარების კარზედა ორ ქისტ გაეწირეთ მკვდარია.
აიქისაკე გაესწიეთ, საცა თოვლიან მთანია.
გამაგვიდების მღევარი, ველარ მაქელეს კვალაია.

გრანჯა წიკლაურისა (B).

ბ.

- გადაკრიფნეს ღრუბელნი, დარჩა სიწმიდის დარია.
რას ხფიქრობთ ბერდისშვილებო? – გვაქვ შური საძებარია.
გადაწყით ტყვია-წამალი, ბისნას დავავლათ თვალია.
ბისნის წვერ ქვიშის ლოგინო, მეორ-მესამედ გთხარია.
- 5 ეხლადაც რო ვერა(ი) ვქნათ, გაგვიცინებენ სხვანია.
გვეიმედება წვრილია, უშიშათ ალვის ტანია.
თვალს უცემს წელთად ნახვევი აბონინის ჯარია.
შულამის დრო რო მავიდა, თოფს ება წვერშიგ ალია.
გამაგვიდება მღევარი, რახან მოქელან კვალაია.
- 10 ჩვენ აიქისკე წავედით, საცა თოვლიან მთანია.
წავიდათ სუდშიგ, ვიჩივლათ: ბისნას დაგვიცნეს ცანია.
შაწუხდენ მაგათ დედები, ტირიან როგორც ცანია,
წვიმას დაშლიდა ჰ(ა)ერი, მერე მაგათი თვალია.

(Bb).

1 ხფიქრობთ] ფიქრობთ Bb; მესამესა და მეოთხე სტრიქონს შუა იკითხება: „გვეიმედება წვრილია...“ რომელიც ქვემოთაც მეორდება; აქ ამოვიღე და ქვემოთ (სტრ. 6) დავტოვე.

166. ქოლიკიშვილი (R 202)

ეს უნდა იყოს ვარიანტი № 31-ისა.

167. კევსურების გალაშქრება მითხოს (R 168)

1, 2 ბევრამ] ბევრმა R; 9 შატილს სამ დასვეს ქადაგი] R-ის აზრით, აქ „სამ“ ამას ნიშნავს: „სადმე, თურმე“; შეიძლება აგრეც იყოს, მაგრამ უფრო კი მგონია, რომ აქ

„სამ“ რიცხვის აღმნიშვნელია. მაშასადამე, ასე თუ გავიგებთ, მაშინ გვექნება: შატილს სამი ქადაგი დასვეს. მართლაც, ერთგან მოიპოვება ასეთი რამაც: „სამი დასვიან ქადაგი, არ ულამინებს ჯვარიო“ (48, 10); რაღა შორს წავიდეთ? აქვე, ბ და გ ვარიანტში ცხადად ჩანს, რომ ქადაგი სამი ყოფილა. 21 კარავანია] კაროვანია R (ასეთი ფორმაც არსებობს); 45 იქად] იქით R.

ამ ლექსს R-ის ხელნაწერში სათაურად აქვს: „წაგებული თარეში კევსურებისა“ და მართლაც წაუგიათ, ძალიან წაუგიათ. მიუხედავად ამისა, ლექსი გამოუთქვამთ და კარგი ლექსიც, რომელიც რამდენიმე ვარიანტადაა ცნობილი:

ბ.

- ბევრამ კევსურმ(ა) გაბანდა კარის გავაის ჯღანო.
ბევრმ კევსურის ქალმ გაკეება სათარეშოდა ქმარიო.
შვიდს დღეს, შვიდს ღამეს ემზადნეს, იყვა სიწმინდის დარიო.
ველ-კეთილ გარდმადიოდა, ეგრ რო მარილზე ცხვარიო.
5 სალაშქროს ჭალას ხვადებმ(ა) ჩანაყეს ნალ-უსმარიო.
ქულ-საქდელად ჩაგროვდ(ა) თეთრის სიათის ჯარიო.
სამ დასვეს ქადაგ(ი), არც ერთს მაუვიდ ჯვარიო.
არ დაიჯერეს კევსურებმ: „აქით არ ბრუნავს ჯარიო.“
ჯარეგა გამაამტკრიეს, ქავი და ქავის კარიო.
10 გაითარეშეს მითხოს(ა), ცხენტ შარან დასხნეს, გზანიო.
ქისტებმ(ა) კმა(ი) გააგდეს: „ქელში გვეყავ კევსურთ ყმანიო.“
საიმედოდ აქეთ ჭანთუთი: აქ მოგვაშველეთ ჯარიო.
ჭანთუთით ცხენნი მავიდეს, ახვრიტეს მითხოს წყალიო.
„ჯერ ჩვენ გაჭმევთ სადილსა, მემრ კიდე მოვლენ სხვანიო.“
15 ომია არლოს ჭალას(ა), ტყვია წვიმს, ზეთი დარია.
ცხენს წაატოლა ბევრამა ყაწიმიანი ტანიო.
ღვედრება ამადიოდა: „სოსანთ გელია ვარიო,
სახელ ნუ დაიმალების, მარცხენით მოვკალ სამიო.“
ბევრმ დასთმა გაუხლათავად ახალ სანეფო თავიო.
20 ქისტმ ბაჩაყმ წამაგვიყარნ(ა), კევსურნ გვარბოლა რვანიო.

—
ამაგ სიმღერის მოთქვამმა დაეხიე არლოს წყალიო,
ამბავ კევსურეთ მავილი, არლოსავ დარჩა ჯარიო.
სირცხვილით რაით ვიაბა? ცოლ მყვანდა ახლ-ზალიო.

(Sh).

მიამბო ჩ ა ლ ხ ი ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა 26. 7. 1913 ს. კაკმატში. იმავე ჩ ა ლ ხ ი ა ს
ვარიანტებია: 3 იყვა სიწმინდის დარიო] ელვენ სიწმინდის ცანიო; 5 ხვადებმ(ა)]

ცხენებმ(ა); 8 არ დაიჯერეს] არ დაიშალეს; 9 ჯარევა გამამტვრიეს] შეიძლება ასეც გავიგოთ: ჯარევა(ს) გამამტვრიეს ქავი და ქავის კარიო; 11 ქისტებმ(ა) კმა(ი) ჭნთუთ კაც(ი); 13 ჭნთუთით] დილაზე; 15 ომია] ომ იქნა; 19 ბევრმ დასთმა გაუხლათავად] იქ დასთმა ბევრმა კეესურმა; 22 სირცხვილით რაით ვიამბა] ამბავი რაით ვიამბა, ან კიდევ: კეესურეთ ვით გამაეჩინდა?

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 1 კარის გავაის ჯღანო] საუკეთესო ადგილია ჯღნისთვი-სო; 7 არც ერთს მაუვიდ ჯვარიო] ქადაგებმა ვერ უთხრეს, გაიმარჯვებდენ, თუ არა; 8 აქით არ ბრუნავს ჯარიო] ე.ი. აქედან ვერ დაებრუნდებითო; 13 ახვრიტეს მითხოს წყა-ლიო] ე.ი. მრავლად ჩააგდეს ცხენები მდინარეში და წყალი დააგუბეს, დააშრესო; 14 ჯერ ჩვენ გაჭმევთ სადილსა] ე.ი. ჯერ ჩვენ გაყურებიანებთ სეირსაო.

აქ რომ ზოგიერთ სიტყვას ბოლოში ხმოვნები უსხედს ფრჩხილებში, ჩემი დართულია.

ბ.

კეესურებ ბედავს ლაშქარსა, ბრძანებს გუდანის ჯვარიო.

ემზადნეს შეიდ ღღე-ღამესა, სიწმინდის ელვენ ცანიო,

ველ-კეთილ დაგროვდებოდის, წვიმის არ სწვდების ცვარიო;

სამი დასვიან ქადაგი, ერთს არ მოუვა ჯვარიო.

5 კეესურებმ არ დაიჯერეს, — „მითხოს მით დავსცნათ ცანიო.“

დათვის ჯვარ გადადიოდა, როგორც ნაგუბარ წყალიო;

ქუდ-საკელასა ჩადიან, ჩააწყვეს თოფის ჯარიო.

დაწვეს, დადაგეს შუ მითხო, ცას გაადინეს ალიო,

ჯარევა შამამტვრიეს, ქავი და ქავის კარიო;

10 ციხესა აქაისასა თოფის ახვიეს კვამლიო;

სტუმარი აქაისაი კუბოს შაწვინეს მკვდარიო.

კაცი წალალეს აქვაში: „აქ მოგვიჭირეთ მქარიო“;

ცხენს შასხდეს აქვათ შეილები, მაქრიან როგორც ქარიო.

არლოს ჩაგვყარეს კეესურებ, ღმერთო, რა დიდი ბრალიო!

15 დავითო მარაიშვილო, რა ტურფა გიდვა ტანიო!

მაგწვიმდა ტყვია-ისარი, როგორც თბე-ბორბალს წყალიო;

იკითხე, გამოიკითხე, „მემეტე რომენ ხარიო?“

გულს დახკარ თეთრი ისარი, პირქვ დაეფშენიტა მკვდარიო.

აქამც მოგვისხნა ლიქოკელნ, ქორ-შავარდენის ჯარიო!

20 ანამცა ჩამოგვიჩინა თემროზაულნი ძმანიო!

აგებ მახკლევდეს ბაჩაყსა, ფეკში გვდებიყო მკვდარიო.

(U).

დაიბეჭდა ივერიაში (1887, № 264). უს იგი ჩაუწერია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა -
გ ა ნ : — 1 ბრძანებს გუდანის ჯვარიო] ეგვევ სიტყვები გვხვდება № 176-შიც; 11

შაწინეს] მოსალოდნელია: შააწინეს; 12 მოგვიჭირეთ] მოგვიჭირენ; 13 აკვათ] ახვად;
მაქრიან] მააქრინ; 14 არლოს] არლოს.

დ.

- კევსურებ ბედვენ ლაშქარსა, ბრძანებს გუდანის ჯვარია.
ემზადნეს შვიდ დღე-ღამესა, დაკლეს ძროხა და კარია.
ველ-კეთილ გადაიარეს, მთა დააშვენეს, ბარია;
კისტნის ჭალაზე ჩააწყვეს ჩარმა-სიათის ჯარია;
5 დაწვეს, დადაგეს შუ მითხო, თავს დასცეს დიდი ზარია;
ამანდი შამაბრუნვილთა ქვენა გორს დასცნეს ცანია;
აქაიშვილის ციხესა დახვიეს თოფის ალია.
კაცი გააგდეს მითხოელთ: „აქ ვართ, გვიჭირეთ მქარია!“
ცხენტ შასხდეს აკვათ შვილები, მახქრიან როგორც ქარია.
10 არლოს ჩაგვეყარნეს კევსურნი, ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
დავითო მარაისშვილო, რა ტურფა გედგა ტანია!
გამაითხოვე ბელადი: „მემეტე რომენ ზარია?“
ქისტმავ გაჭარბა სიმქისით, ვერ გჭრის აკვაის კმალა.
შიშიათამა შიშიამ სანეფო დასთმა თავია.

- 15 ამაგ სიმღერის მათქვამმა დავხიე არლოს წყალია,
წყლის პირზე შამამავალსა ტყვია მამწიეს ჩქარია.

(B).

ე.

- ამა სიმღერის მათქვამი მიაც შიგ ნამყოფ ვარია.
ნეტაინ არ წავსულიყავ! დიდი იყვ ცოდო-ბრალია.
არლოს წყალს კევსურთ შვილები რიყედ გახქონდა მკედარია.
ეგრე გამავე არლოს წყალს, რიყე მეგონა მშრალია.
5 სამას იქ დარჩა კევსური, შინ წამავედით ცხრა(ნია).
ჩვენც ბაჩაყმ წამაგვიყარნა, მარტომ გვარბოლნა ცხრანია.
არც (გვ)ქონდა ტყვია-წამალი, არც(ა) მუკლებჩი ჯანია.

(H).

ეს მხოლოდ მათქვამობაა, მაგაზე მეტი Hს არ მოეპოვება. [ნ. კიდეც დამატება.
რედ].

ვ.

თავ-თავად მოკლა ლაშქრობა, თავ-თავად დასხდა ჯარია.
შასძახეს თავ-თავადადა: „ფუნჩიას ახყვა ჯვარია.“

- „არ გაქვის გამარჯვებაი, დაბრუნდი(თ) ჩემნი ყმანია, სამის წლის ვადით შამეცნა ფხა-სისხლიანი კმალია.“
- 5 — „შიშით ქადაგობს! ფუნჩიაჲ, არ გაქადაგებს ჯვარია.“
- „აბა თუ შიშით ვქადაგობ, გექნებით წინამძღვარია. თქვენ თუ მშვიდობით იდინათ, მე კი მომჭრიდით თავია.“
- „ამაშინ მავსჭრით კალთასა, დარბაზს რო დასხდას ჯვარია.“

-
- 10 კევსურთა საშულამოდა შუ-მითხოს დასცნეს ცანია, ჩაწვეს, ჩადაგეს მითხოი, ცას გაადინეს ალია, ატირეს დიაც-ყმაწვილი, კალოდ გალევწეს მკედარია. ამაიბრუნეს კარ-ცხენი, ტყვიას მიუღის ჯარია. დავითავ მარაიშვილო, მშვენიერ გიდგას ტანია: ეგრე აღბრუნდი ტუტილში, როგორც კალოზედ კარია,
- 15 ეგრე გქდებოდეს აბჯარნი, როგორც მანძილას რქანია. გამაიკითხე აკვაი: „მემეტე რომენ ხარია?“ წამაგაგების აკვამა ქემხათ ნაკერი ტყავია, ერთ კელით ტყავი მააქვის, მეორე კელით ფარია. ფარს დახკარ, კაცსა გაღვარდა, მიწაზე ცხროვობს ტანია.
- 20 შენსა ნასრევსა, დავითავ, ეზიდებიან ცხრანია.

—

ამაგის მალექსებელი მეც შიგ ნატანებ ვარია.
აიქით გამომაქციეს, არლოს დავხიე წყალია.

(Th 199).

ეს ვარიანტი ძალიან საინტერესოა თავისი შესავლით, სადაც აღმოცემულია სალაშქროდ გამზადებული ხალხის შეკითხვა ჯარისადმი. „ფუნჩიას ახევა ჯვარია“ (2), — ალბათ, საამისოდ დაწესებული რიტუალის თანახმად, ფუნჩიას შეჰხვდა ქადაგობა. ფუნჩია ჯვარის სახელით ეუბნება ხალხს: დაბრუნდით, ნუ მისდინართ სალაშქროდ, რადგანაც სამის წლის ვადით შეხსნილი მაქვს ფხა-სისხლიანი ხმალიო და ამიტომ ვერ გაიმარჯვებთო, მაგრამ ხევსურები შიშს აბრალებენ ფუნჩიას. ფუნჩია კი გაჯავრებული გაიძახის: აბა თუ შიში მალაპარაკებს, მე თვითონ გაგიძღვებითო და, თუ თქვენ გაიმარჯვებთ, თავი მომჭერთო. თავი არაო და, როცა გამარჯვებულნი დავბრუნდებით და დარბაზს დავსხდებით, კალთას მოგჭრითო. [ვარ. ზ ნ. დამატებაში. რედ.]

168. ჩაკვირილა (Sh)

ნაამბობია ბ ა ბ უ კ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიერ ს. ჯუთაში 3. 8. 1913. — თითქო ეს ლაშქრობა იგივეა, რაც 183 ნომერშია აწერილი; სხვათა შორის ორგანვე იხსენიებიან თათარისა თათარა და ვეფხვია. — 3 მარტია ბებრი მგლისასა] შდრ. № 182 ე, 6:

მარტია ბერი მგლისაო; 6 ვეფხვი] მართალია, ეს სიტყვა ჩვეულებრივ ვაჟაკის ეპითეტად იხმარება, მაგრამ აქ საკუთარი სახელი უნდა იყოს; 8 ცხრაას კლდე] აგრე მაქეს ჩაწერილი, მაგრამ ახლა ეჭვი მეპარება: „ცხრაათს“ ხომ არ უნდა იყოს?

169. ქვესურები საურუმოში (Sh)

ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალემში. — 6 ენა არ მიჭრის ტიალი] ყველა ხართ ხალათიანი (ვარ); 8 არაინ დახვლით ჭკვიანი] ეი. ყველამ იოძეთო; 9 სიტყვა არ მოსდის ჭკვიანი] ეი. ვერ მშვიდდება, ცხარობს; 10 ქმოსტელი ყარდანაული] სახელად ნანაისძეო.

თითქო ეს ლექსი იმავე ომს შეეხება, რომელიც 49 ნომერშია აწერილი: ლომნი გაგაისშვილი (ბაცალიგველი იყოვო) ორგანვე იხსენიება. ამას გარდა, აქ რომ ბულეჯან ლოხაურისძე ჩივის, „მძაი ურუმებმ მამიკლესო“, ეს უნდა იყოს ლოხაურიშვილი სუმბატა, რომელიც კაცთ უძღვებოდა კმლიანი (49, 24). საურუმო სად არის-მეთქი, რომ ვპკითხე მინდია ქისტაურს, მან მიპასუხა: „აიქისკე ეძახან, ოვსეთისკე.“

ამ ლექსის რამდენიმე მუხლი ერთმა მოამბემ ნაროზ ბლოელის ლექსში გაურია (ნ. შმშ. № 177 თან). [6. კიდევ დამატება. რედ.]

ბ.

- ქვესურთა საურუმოში დღე დააღამეს მზიანი.
 ოროლთა ხახიკაურთა თავს თაოდ უყვეს ზიანი;
 ლოხაურიძე დაბრუნდა ბულეჯან გულ-ჯავრიანი:
 „მძაი მამიკლეს ურუმთა, დამაგდეს ოკერ-ტიალი!“
- 5 — „მაგას ნუ ჯავრობ, ბულეჯან, — მაგიკელა სახელიანი;
 ქვესურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფზიანი;
 წინ-წინ შაეიდა ომშია, გამოვა ნაჭრევიანი.“
 ჯანშათა ივანეური კილდის ვეფხვია მწკლიანი;
 თათარა ატაბიონი რკინაა საპირიანი;
- 10 ქმოსტელი ყარდანაული ბასრი კმალა ფზიანი;
 საჩქაროდ გადაიხურა ჩაჩქანი ზარადიანი;
 ურუმთა ჩამოსჭყიოდა: „მაჟარ მაქე იმედიანი.“
 ვერ გაქებ წინ-კადოელსა: ფრანგულმ გაილა პრიალი,
 სანგალზედ გადაგვივიდა, თოფის ტყვია ხერეს ტიალი!
- 15 ლომნისა გაგაიშვილსა სიტყვა არ მასდის გზიანი.
 აზნაურები ამბობდა: „გლენ ლომნ უნდ იყვას ყმიანი!“
 თავ-თაოდ ვერავის გაქებთ, — ყველა ხართ ხალათიანი,
 წინ-წინ მასულთა ურუმთა ერთი ვერ დახვლით ჭკვიანი.

(U, ივერია, 1888, № 79).

სისთვის უამბნია გიორგი არაბულს. — 15 სიტყვა არ მასდის გზიანი
„ომით გახელებულია“ U.

ბ.

- ქვესურებმ საურუმში დღე დაღამეს მზიანი.
ოროლთა ხახიკაურთა თავს თავად უყვეს ზიანი.
ლოხაურიძე დაბრუნდა გულეჯან გულ-ჯანგიანი:
„ძმაი მომიკლეს ურუმთა, შინ მოვედ სირცხვილიანი.“
- 5 — „აბა რად სჯავრობ, გულეჯან? — მოგიკვდა სახელიანი.
ქვესურთა სანამეტნაო(დ) კმალ მაიქნია ფზიანი.“
ჯანშათა ივანეური ვეფხვია კლდისა პწკლიანი:
ომში უშიშრად შავალის, გამოვა ნაჭრევიანი.
ლომნისა გაგაისძესა სიტყვა არ მასდის გზიანი.
- 10 თავადებ ერთურთს ეტყოდეს: ლომნ უნდა იყოს ყმიანი.
ვერ ვაქებ წინ-კადოელსა: ფრანგულ(მ) გაილო პრიალი,
თავ-თავად ქებას ვერ გეტყვით, ხართ ყველა სახელიანი.
ურუმთა წინ-წინ მოსულთა ვერვინ ვერ დახვდა ჭკვიანი.

(T).

სისთვის უამბნია ბერდია არაბულს. — 3 ლოხაურიძე] ლოსაურიძე T,
მაგრამ ეს გადაწერის დროს დაშვებული შეცდომა იქნება; 7 ჯანშათა ივანეური] ასე
იკითხება ბ ვარიანტშიც, მაგრამ თითქო იგივე ივანეური უნდა იყოს 49 ნომერშიც,
მაგრამ იქ (მ. 26) ჯამბათა ივანეურად იწოდება. შეიძლება არეული იყოს ჯამში-
ძესთან, რომელიც იქვე იხსენიება (49, 26).

170. ქვესურების გალაშქრება არშასა და სნოს (Sh)

დამაწერინა გაგა არაბულმა 13. 7. 1911 ს. ბარისაჯოს. — 3 ჩუჩაყურსა (ვარ.);
4 გროობდიანო] გროვდებიანო (ვარ.); 5 ხვადნ] ხვად Sh; 11 ჭაუნნი ბანს ეტყვიანო]
ჭაუნნი ბანს ეტყვიანო (ვარ.); 15 ლალევიდიანო] ლლალევიდიანო Sh; 17 ყვარანნი]
მეორე ხვესურმა მითხრა: ყორნები, მესამემ: ყვარნები.

ბ.

ქვეით მოვიდეს ვეშაგნი, საჩქაროს იტყვიდიანა.
გუდან ხკაზმევედეს დროშასა, სალაშქროდ აბემდიანა,
შაჰსხემდეს ჩუჩაყურსა, შალვასა შახკლებიანა.
ვაუები წყალს-იქითლები როშკის თავს გროვდებიანა.

- 5 ელოდდეს კაკმატელებსა: ზვადნ ზვარსად მოჭყვიანა?
იმ ენკენიას დილასა საძელეს გადადიანა,
ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, სიმღერეს ჩაეტყვიანა.
„წალმ დახყევ, ჯუთის გიორგი! საკარგმოს გითქეპდიანა.
მოკევეთ შვილებ ზკვირობდეს: „ლადნ კევსურნ სად მიდიანა?“
- 10 – არშას მიდიან კევსურნი, სადილად სნოს გადიანა.
ცხენ(ნ) არშით დაბრუნვილიყვენეს, სადილად სნოს მაგლიანა.
თავ-კან აჩხოტის მინდორთა კარ-ცხენებს ღლაღევდიანა.
ომი მაუკდათ ძლიერი, კმალ სისხლში დაფერნიანა.
ზოგებ შავიდეს ომშია, ზოგნ თვალით იჭერდიანა.
- 15 აიმათ თვალის მჭურლები, ნეტარ, შინ რას იტყვიანა?
ჯალაფთ კი მათყუებენ, იქ ნამყოფთ რას ეტყვიანა?
ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! მამა-თქვენთ ვერე ქნიანა.
არშით ახყარნეს ყვარნები, საძელეს ბუღობდიანა.
დაღლოცავდიან კევსურთა: „ქევე ლეშით დაგვადდიანა.“
- 20 კმალნი საძელეს ნაცადნი ლესნეს, ისევეც ჭრიანა.

(T).

7 აბემდიანა] აბამდიანა T; 3 შახკლებიანა] შახდებიანა T; 11 მაგლიანა] მაკგლიანა T; 14 ზოგებ შავიდეს ომშია, ზოგნ თვალთ იჭერდიანა] აქ, ალბათ, მოხვევები იგულისხმებიან, რაიცა შემდგომი სტრიქონიდან უფრო ნათელია; 20 ლესნეს] ღლესნეს T. – აქ რომ ჯალაფთ მოტყუებაზეა საუბარი (მ. 16), მსგავსი რამ თუშების სააქორაოდ გალაშქრებაშიაც მოიპოვება (243, 15).

3.

- კევეთ მოვიდეს ვეშაგნი, საჩქაროს იტყვიდიანა.
ახლები კევსურთ შვილები როშკის გორს გროვდებიანა.
კევსურნ უცდიან ერთ-ურთსა: ზვადნ არცად მოჭყვიანა?
ენკენიას დილასა საძელეს გადავლიანა.
- 5 ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, სიმღერეს ჩაიტყვიანა.
წალმ ჩახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარგმოს გითქეპდიანა.
ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუხნი ბანს ეტყვიანა.
კვირობდეს მოკევეები: „კევსურნი სად მიდიანა?“
- არშას მიდიან კევსურნი, სადილად სნოს მიდიანა.
- 10 ცხენ(ნ) არშით მობრუნვილიყვენეს, სადილად სნოს მაგლიანა.
ომი მოუკდათ ძლიერი, კმალნი სისხლში ჩაწვლედიანა.
ზოგნი შავიდეს ომშია, (ზოგნ თვალთ იჭერდიანა).

ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! მამათაც ეგრე ქნიანა.
ქმალნი ნაცადნი ომშია დალეს(ნ)ეს, ისევე ჭრიანა.

(T).

თისთვის უამბნია ბისოელს ბაბუა ქეთელაურს. — 7 ჭაუხნი] ჭიუხნი T, რაიცა ფშაური ფორმა; 12² ჩემი დამატებულია ბ ვარიანტის მიხედვით, Ts წერტილები უსხედს.

დ.

გუდან აბემდეს დროშასა, სალაშქროდ ხკაზმებდიანო,
შასხიან ჩუჩაყურსა: „შალეავ, შენ შაკედებიანო.“

წყალს-იქითელებ ვაჟები როშკის გორს გროვდებიანო.
ქაკმატელთ მაელოდიან: ხვადნ არსად მაჭყვივიანო?

5 ლიქოკელთ ახალ-ვაჟები ღელეში გარმადიანო.

ენკენიასა დილასა საძელეს გადადიანო.

ჯუთას ჩადიან ჯვარშია, სიმღერეს ჩაიტყვიანო.

წაღმ დახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარგყმოს გითქვემდიანო!

ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუხნ ბანს ეტყოდნიანო.

10 მოქვევები ხკვირობდეს: „ქევსურებ სად მიდიანო?“

არშას გავიდეხს კევსურნი, სადილად სნოს მოდიანო.

თავ-კან აჩხოტის მინდორში დაბრუნდეს, კარ-ცხენს ღლალევიდიანო.

ამანდ ნამყოფებ კევსურებ საძელს ბურთობდიანო.

ყორნებ წამოვას არშის მთით, საძელეს ბუდობდიანო,

15 კელ-მქარს ლოცავდეს კევსურთას: „ღეშითა მოგვაძდიანო.“

ბარაქელ, კევსურთ შვილებო! წინათაც ეგრე ქნიანო.

ქმალნი ნაცადნი წინანი, ფრანგულეხ უფრო ჭრიანო!

(R 129).

8 გითქვემდიანო] გითქვემდიანო R; 9 ჭაუხნ ბანს ეტყოდნიანო] „მეორე ვარ.: ჭაუხნ სეტყვასა ჰყრიანო“ R.

171. უხათზე დაცემა (Sh)

მიამბო წ ი ქ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა , გუდანელმა, ს. კაკმატში 22. 8. 1913.

172. ომი ბეგრის მიუცემლობის გამო (Sh)

მიამბო მ ი ხ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა შატილში 29. 8. 1913. — 7 სანამდი] პირველად თქვა: მანამდი; 10 არც ქალი წააყვანია...] იგულისხმება: თავისი ცოლი.

შატილივებს ჯალაიათ ბეგარი სდებია (ერთი ცხვარიო, ლექსში ნათქვამია და ისედაც მიწერია, მაგრამ ახლა კი აღარ მახსოვს: სოფელს, თუ თვითეულ კომლს, ალბათ თვითეულს), მაგრამ აღარ მიუციათ. ამიტომ ჯალაიანი (გვარია ქისტეთში) დასცემიან. მელექსე შატილივებს „ბრალს სდებს“ ვითომ: თქვენი ბრალია, დახყარეთ ბეგარიო, ე.ი. ბეგარი არ მიეცითო.

173. ქორთუა (Sh)

მიაბო იმავე მიხა ჯინჯარაულმა შატილში 29. 8. 1913. – 16 აუგ რად იქნებ, ვაუებო, შაქება თავის ძმისაო] ლექსის მთქმელი ძმა ყოფილა წიქასი.

ამ ლექსში იგივე ამბავი უნდა იყოს მოთხრობილი, რაც მომდევნოში.

174. ჭირი არ შეარჩინეს (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 27), სისტვის უაბნა მამისწვერა არაბულს. – შინაარსით შეადარეთ წინა ნომერს. თითქო ორივე ერთსა და იმავე საგანს უნდა ეხებოდეს.

175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე (Sh)

გაგონილი მაქვს ბაბუკი არაბულისაგან 3. 8. 1913. ს. ჯუთაში. – სიმღერის საერთო რითმია ააო, რაიცა დარღვეულია თავში. ამიტომ მეორე სტრიქონის პირვანდელი ვერსია „ყიბილა გამაუძღვების, სამეტოდ მოსთხოვს კარსაო“ უფრო სწორია; 3 ჯუთისკე ლამევდიანო] პირველად თქვა: ჯუთისკე კმას იგდებდიანო; II შშაველა ძმა იყო უთუათ ქალებისა; 37 გუ მარტო არ მოვიდოდა, ორთ მაიყოლებს სხვათაო] გამოდის, რომ სამნი წასულან, მაგრამ ბაბუკის სიტყვით ხუთნი გადარჩენილან სულ.

ბ.

- I ღილღოს იყრების ლაშქარი, ღონდების წინამძღვარსაო.
ყიბილა გამაუძღვების, მასთხოვს სამეტოდ კარსაო.
ღიდი ას არხოტის ჯვარი, იბომს სისხლიანს კმალსაო,
გამამართულსა ლაშქარსა ბადეს გახურავს თავსაო,
- 5 არ გამოუშობს არხოტა, სხვაკე აურევს გზასაო.
-
- II იძახეს უხანოს ხანთა: „ჯუთას დაეცნეს ბანთაო.“
შაასწვრეს სიმაგრეშია, ამტვრევენ ბოსლის კარსაო.

- 10 ეგ ქურსიკაის ნაგები ცეცხლის მაივლებს ალსაო.
ქვიტკირი მამუკაისა, ტყვიავ, დავისრევს მწვავსაო.
ზენ-ზებან რა ამბავი ას? უთუათ უთხრეს ბანთაო.
ცდის ზან არ მისცეს, — ბრალი ას, — უთუათ მშაველასაო.
ზედ დასჩის კიბალაური, კმალზე ცდის მკლავის ჯანსაო.
რომენიც მაწონების, იმას შასწირავს ძმასაო.
-
- 15 III კაცი გააგდეს ართხმოსა: „რად არ გვიჭერდით მკარსაო?“
ართხმთ წამავა ჯურკაი, ცხენ უგავ ნიავ-ქარსაო.
ქვეითში გილათ კვირიკა შავარდენსა ღვავ ჩქარსაო,
აივლის ფადუხის წვერსა, შახკრავს სამორეხლოს მთასაო.
-
- 20 IV ჯვართ კორკ იონა შაბრუნდა, გაბუურისძე კარია.
წელთ ასხავ ჩაწყულაები, — ოზნა არ უყვარს ჭრელია.
წვერის ძირ შამაეწივა, ჭალას გამუდის მკვდარია.
ნაკოცსა იონაისას რად სახელობდით სზვანია?
არ უქდებოდა სახელი? ჭიმლას არ უვლავ ქავია?
-
- 25 V თოთელ წაიყრის პერანგსა: „აწ ეგ ჩაიცვი, ქალაო!
ნუ სტირი, ნუ გედარდების, გვადგას მტრისაგნივ ძალაო.“
ქალმა ჩაიცვა პერანგი, ცრემლები გადმოყარაო.
თოთულმ ჩოკაზედ ისარტყლა, მტრისაკედ მკრები შალაო.
სისხლის კვალ მიზდევეს ქისტებსა, გზები სრუ გაისვარაო.
არხოტის მთაზედ, ამბობენ, არწივებ შაიყარაო.
თეთრაულთ იონეურმა გულს დარდი აიშალაო.
- 30 VI ლაშქრისკე გამამართა, ქორებულ მკრები შალაო.
სამორეხლოს ძირში, ღილღველო, მკვდარ ჭალას ჩაგიტანაო.
-
- 35 VII შამარბის გაგაის ცხენი, ოთხთავ ანათებს ნალთაო.
მღვედრის მაგის პატრონი: „დაონახევრებ ჯართაო.“
მერცხალიშვილის კირიმი არხოტში ჩახყრის კმათაო,
გაგაის ქომო ზანჯარსა დაუმტვრევს სპილოს ტარსაო.
-
- VII წინ ფუნჩაიძე დაუდგა, ჩამაიყვანა ლაშქარი.
გარდუკიდებავ მკარზედა, მათქე ქისტების აბჯარი.
ამბობდა: „უნდა დაგიდგათ, ქისტებო, ძაღლის სასვარი.“
-
- VIII ბერები ქომო-ციხლები ამახედვედეს მთათაო.

40 „მოვიდა წყალი წითელი“, — შინჯვენ არხოტის წყალსაო, —
გაგვიგვიანდა ლაშქარი, არხოტ თუ სჭრიან თავსაო.“

(G).

ბესარიონს ეს გრძელი ლექსი ნაწყვეტ-ნაწყვეტებად აქვს შეტანილი თავის მოთხრობაში ამ სათაურით: „ქისტის ლაშქარი არხოტში“ (გვ. 164-170). ამ მოთხრობის თანახმად, შეყრილან ქისტები იარდაში (ადგილი, სადაც ისინი სალაშქრო საქმეს გაარიგებნო) და ორი ბელადის მეთაურობით ორ წყებად წამოსულან არხოტზე დასაცემად: ყიბილას წამოუყვანია შიბუ-ღელისას და დოლას კი კდის თავისას. მაგრამ არხოტის გზა აპრევიათ და ჯუთას მისდგომიან. ჯუთელთ ქისტების დაცემის ამბავი შეუტყობინებიათ ერთი მხრივ ართხმოელთათვის და მეორე მხრით არხოტელთათვის. ქისტებს დაურბევიათ ჯუთა და, სხვათა შორის, იქიდან გაუტაცნიათ ორი ქალი, თინა და მარიემი, რომელთაგანაც ერთი, თინა, გზაში მოუკლავთ მდეკართან შეტაკების დროს, ხოლო მეორისათვის, რომელიც თავისიანებისაკენ გამოქცეულა, გულზე ფარავი აუჭრიათ. თოთელს (ჯუთელი ყოფილა), რომელმაც ხმლით იმსხვერპლა თინას მოქლაკი, წაუყრია თავისი პერანგი და მარიემისთვის გადაუღვია: აპა, ჩაიკვი და ტიტველი გულმკერდი დაიფარეო, თვითონ კი ტიტველ ტანზე ჩოხა ჩაუცვამს და ზედ სარტყელი შეურტყამს. შეერთებულ ძალებს ხვესურებისას დაუძლევიათ ქისტები.

აქ მოყვანილი ნაწყვეტების უმეტესობა უთუოდ ერთი ლექსის ნაწილებია (ასეთებია I, II, III, VI და VIII), ხოლო დანარჩენები სხვა ლექსების ნაწყვეტები უნდა იყოს. ორი მათგანის შესახებ (მე-IV-ისა და მე-V-ის შესახებ) ბესარიონი აღნიშნავს: „მაშინ ნათქვამიაო“, ე.ი. ძველი ნაწყვეტებიაო, ორის შესახებ (მე-VI-ისა და მე-VII-ისა) არაფერი აქვს აღნიშნული, მაგრამ ესენიც ძველი მგონია.

მე-IV ნაწყვეტის ვარიანტი მოეპოვება Gs-საც:

ჯორთ კორკ იონა შებრუნდა, გაბურის ძეი კარია.

წელთ ასხავ ჩაწყულაები, ვეზნა არ უყორს ჭრელია.

ნაკოცსა იონაისას რად სახელობდით სხვანია?

ამაზე Gs შენიშნავს: „იონას ქისტი ბვერი უკოცია, მაგრამა თითონ არ აცხადებდა, რადგანაც არ უყვარდა კვეხა.“ ამასთანავე Gs იგონებს თეთრაულთ იონაის სიმღერეს:

020. თეთრაულთ იონა

ჭიმლის კლდეთ არწივ ბოინობს, არ წირავს თავის მკედარსაო:

„ჩვენ ბერობაზე უყურებთ თეთრაულთ იონასაო.

ეგი არ ყოფილ ბებერი, არჩვედა ფალავანსაო.

(Gs).

შემდეგ იქნება 200 წელი.“ — 3 არჩვედა] არცევა Gs.

ეს ნაწილები შეტანილი აქვს ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს თავის პოემაში („ქისტების ლაშქრობა არხოტში“: წელიწადეული, 211-220), სადაც შეტანილი აქვს აგრეთვე სხვა ნაწილები ამ ლაშქრობისა, სახელდობრ: II, III, IV (მე-20 სტრიქონის გამოკლებით), VI, VII და მე-VIII. თითო-ორი განსხვავებული, მართალია, მოიპოვება იქაც, მაგრამ არა ღირს, მათზე შეჩერდეთ. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ძველადგან მოღწეული ნაწილები შევსებულია, ერთი-მეორეზე გადაბმული და ამგვარად წარმოდგენილია მთლიანი სურათი ლაშქრობისა.

176. კევსურების გალაშქრება არხოტზე (Sh).

მიამბო გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 5. 8. 1913 ახიელში.—2 სამის ბატონის ყმანი] ე.ი. გუდანის ჯვრისა, ბაცალიგოს ჯვრისა და კაკმატის ჯვრისა; 8 შავხენე კვირი-წმინდასა] ამას იონეური ამბობსო; სოფლადავ შამადიანო] ე.ი. ახიელს; 13 მაწმინდარს გეტყოდიანო] თუ „იწმინდებოდა“: დასტური იყო, ან კელოსანი.

შინაარსი ეს არის: პირ-აქათული კევსურები სალაშქროდ წასულან არხოტს. არხოტიენები ციხეებს შეჰფარებინან. ბელადი თამარისძე შესულა იონეურის სახლში, ბაკნიდან ფაფა ამოუჭამია და დაუძახნია ციხეში მყოფის იონეურისათვის: აი, რა გიყავიო. — არ მესმის კარგად, ცოტა წამოჩინდი, რო კარგად დაგინახოვო. დაუჭექქნია ბურას, მოჰხვედრია ღერიფინის „სანაპიროს“ და კაციც გაუტანია.

აქ მოკლული თამარიძე ის თამარიძეა, რომლის დატირებაც არის 88 ნომერში.

ბ.

ქადაგობს გაიდაური: „ბძანებს გუდანის ჯვარიო:

ჩემს კარზე შაიყარენით სამი ბატონის ყმანიო.

სამი ამიბით ღროშაი, სამსავე შაბით ზარიო.“

გაიგა არხოტის ჯვარმა, წელთ შამაირტყა კმალიო:

5 „სხვაკნით ამილავე ბეგარი. დამპალო, სად მიხვალთო?

ბეგარს კი ვერას წაიღებ, სამი წაილი მკვდარიო.“

—

შავხენე კვირიწმინდასა, — ყროლანი გამადიანა.

აქა ნუ მაზდი(თ), ყროლანო, — გულს სისხლნი გადამდიანა.

არ დაიჯერეს ყროლათა, სოფლადავე შამადიანა.

10 ციხით დასჭუნა ბურამა, ყაწიმნი ლამში ხყრიანა.

ამადევ, თამარისძეო, ლულუნ გელევიანა.

ჩამაკედ, ივანეურო, ყმაწვილას გაქებდიანა.

(O).

Оის თანახმად, არხოტის გასაბეგრაჲად მთას გადასული ხეესურები სოფ. ახიელს მისდგომიან. სოფლის სათავეში ერთი ციხე დგას და იქ შეხიზნულან ახიელლები. ერთს 15 წლის ყმაწვილს, ივანეურს, ბურა თოფი ჰქონია, რომლითაც შორს მანძილზე მოუკლავს ბელადი თამარისძე. მიუხედავად ამისა ხეესურები შესულან სოფელში და დაპრევიან სახლებში. ერთ სახლში ფაფა დაპრჩომიათ ნადუღარი. გამოსულა ერთი ხეესური და დაუძახნია: „ფაფა ქვე ამავიჭამეთაო ბაკანშიგავ, შიგ ჩაეჯედი.“ – „ვერ გავიგონე, ძმობილო, – უძახება ციხეშიით, – წამაჩინდიო, რას იძახი.“ ცოტად წამაჩენილ კეესური. სანაპირონი ხფარებიონ. უსრეეჲ ციხეშიით (დ)ა აი სანაპირონიც გადაუტეხიან (დ)ა კაცსაც მახვედრივ, მამკედარ.“ ამის შემდეგ დაშინებულან ხეესურები და წამოსულან. „ერთ დიაც ყოფილა, სრუ ზურგით გადმაუცილებიან თითოობით გადმასაფარებშიამდე კეესურები, იმით რო ზურგზე როსაც კაც ეკიდ, იმ დიაცის ხათრით თოფს ხო ვერ ესრევედეს.“ ამის შემდეგ თითქო გზაში ჩაქსაფრებოდეს უშიშა ოჩიაური და ერთი ხეესური მოეკლას.

177. ნაროზ ბლოელი (Sh)

მიამბო გაგა თეთრაულმა, ჳიმლეღმა, 6. 8. 1913. ს. ახიელში, შემდეგ შემასწორებინა ბლოელმა აბა გიგაურმა კაკმატში 21. 8. 1913 (ეს აბა იმ აფშინას შვილია, რომლის ნაამბობიც სმა დაბეჭდა ივერიაში და აქვე ბ ვარიანტადაა წარმოდგენილი). აბას დამატებული მუხლებია: 2 უწოვაჲ..., 5 შუშპრობით..., 8 ჯერე იომა..., 9 მემრ კმალი..., 15 ფარი..., ხოლო გაგას ვარიანტია: 3 ადგა, შახკაზმა ზერდაგი, ზედ თაო შაჯდა მკრიანი და 16 ლურჯა საძელეს ჩამოვა, ქალ ჩამატირის თმიანი. მანვე (გაგამ) სულ ბოლოს დაურთო: „აბრუნდა ლოხაურისძე ბულეჯან გულჯავრიანი: ძმაი მამიკლეს ურუმთა, შინ მავედ სირცხვილიანი.“ ეს ბულეჯან, გაგას სიტყვით, ვითომ ძმა იყო ნაროზისა, მაგრამ არა, ეს სიტყვები 199 ნომრისა არის (მუხლები 2-4) და იქიდანვე უნდა იყოს გადმოყოლილი მეხუთე მუხლიც (აქ მეცხრამეტე): „ხეესურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფხიანი.“ ამ მუხლს აბა არ შეეხო, მაგრამ მისი მამის ვარიანტში (და არც მისაში) იგი არ მოიპოვება.

სამი მუხლი ამ ლექსისა იასე ხულელმა ბალათურას ლექსში გაურია (ნ. № 72 ე).

უწოვაჲ ქრისტის დედაი, გან კორციელისა რძიანი? ასეთი შედარება ახალა მგელაიშვილის ლექსშიც გვხვდება (შდრ. № 235, 2).

ბ.

ბლოში გაზდილა მინინო, ქორი ზარებულ მკივანი;
დედა უწოვაჲ ქრისტისა, გან კორციელისა რძიანი?
ადგა, შახკაზმა ზერდაგი, ზედ თაო შაჯდა მკრიანი,
ბლო-ლელე გარდმაველია, საძელე მწვანელიანი,

- 5 შუშპრობით ჩამაავლივა ქვათანა ბექ-ბუქიანი.
ე ტიმლლეს-ნექაფსოვლები ჯუთას სამზირლად დიანო;
აუდგეს გზის თავ, გზის ძირით, შუე ნავროზ ჩაიგდიანო.
ჯერ ხომ იომა ცხენ-და-ცხენ, მემრ მშვილდ აყეფა რქიანი,
მემრ კმალი ამამლერა ვადათით მელანქრიანი;
- 10 ერთი წამოხკრა ტიმლელსა, ნაწყვეტნ გზის იქით ხყრიანი;
მეორე ნექაფსოვლესა, კელ-მუქლზედ ჩამასვიანი;
მესამე ჩამააყოლა, სისხლის წყაროებ დიანი.
კელ დახკრა ლურჯას, დაღვედრა: „შინ წეედ ოკერ-ტიალი,“
თავს დააკეცა ლაგამი, მათრაქი ოქროიანი.
- 15 ლურჯა მატირის ბლო-ღელეს, ვითამ ქალია თმიანი:
„პატრონ მამიკლეს ჯუთაში, შინ მათლ ოკერ-ტიალი.“
ნავროზ, გვიკლებენ კევსურნი, ლაშქარ ხარ იმედიანი,
შენი კელი და კელ-კვერი, მარჯვენა მარჯვებიანი.

(U).

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 43). უს იგი გაუგონია ა ფ შ ი ნ ა გ ი გ ა უ რ ი ს ა -
გ ა ნ . - 2 ქრისტისა] ქისტისა U (ალბათ კორექტ. შეცთომა); 10 ნაწყვეტნ] ნაწყვეტ
U; 13 წეედ] წადი U; 16 მათლ] მაველ U.

ბ.

ბლოში მინინო მავიდა, ქორ-შავარდენი მკრიანი,
მკართ თეთრი მშვილდი გარდიცვა, ისარი ორბის ფრთიანი.
სრუ რბოლით გადაიარა საქელე მწვანილიანი,
ხტომით(ა) ჩამაათვენა ქოთანა ბექ-ბუქიანი.

- 5 ტიმლელნი, ნექაფსოვლნი ჯუთას სამზირლად დიანო.
ჩაუსხდეს გზის ძირ, გზის თავა, შუ ვეფხვი შაიგდიანო.
წინ-წინ შამახკრის ტიმლელსა, ნაგლეჯნი გზის ძირ ხყრიანო,
მეორე ნექაფსოვლესა, სისხლის წყარონი დიანო.
ცხენზე შაადის მათრაქი: „ლურჯავ, შინ წადი, ტიალო!“
- 10 ლურჯა ქოთანას შამასტირს, ვითამ ქალიც ას თმიანი:
პატრონ ქოთანას მამიკლეს, შინ მიოლ ოკერ-ტიალი.

(B).

178. სამითხოოდ აპირებენ გალაშქრებას (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1891, № 90), უსთვის უამბნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს .

179. პირობის შეკვრა (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 41), უსთეის უამბნია ბაღია ბაღიაურს. — 3 ჭლებს დროშაზე ხყარიან] „დროშაზედ დაჭლებვა ფიცია“ U; 5 გარმაძაბიან] „გამ-წკრივესო“ U.

მეოთხე მუხლი „წინ თუშნი, უკან კევსურნი, მშაველნ ნელ-ნელად ჩახყვიან“ თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ბახტრიონის აღების ლექსში (№ 24გ, 3; ვ 4; ზ, 4). როგორც ბ ვარიანტიდან ირკვევა, ამისი ნაწილი უნდა იყოს № 200.

ბ.

- ამას წინ ფშაველ-კევსურთა ლაშარს პირობა ქნიანა:
„ნუ უღალატებთ ერთურთსა!“ დროშებზედ ჭლებს ჰყრიანა.
შატილში ჩამასულიყვენენ, ამის ძირს მითხო პქვიანა.
„შენთან მოვლივართ სტუმრადა. მითომ მითხოსა გთქვიანა?“
5 ცხვარანი სად გიდგან, ღადუმაგ? საბაკეს გიქებდიანა?
ყმაწვილებ დაპარულიყვენენ, ქოსს რაით დაგიშლიანა.
შენთა საწოლთა, ღადუმაგ, ჩარდახთით გადმოჰყრიანა.
ცხვარანი წაგისხნეს, ღადუმო, მითხოს თავს შაძაბიანა.
რად არ გაჰყვები მღევრადა? მთას რაით გადაჰყრიანა.
10 შატილში გადმოსულიყვენენ, აღლუმ-აღლუმად ჰყრიანა.
ქადაგსა და მედროშავეს სამეტოს აძლევდიანა.

(მ. ხ.).

ეს ლექსი მოთავსებულია Lის კრებულში.

ბ.

- ამბობენ თუშნი და ფშაველები: „აკვაში ჩასვლა გეწადიანო.
კევსურებს ნუ გამაურევთ, — ხათაბალასა შერებიანო.“
— „არა უშავ, გამოურიოთ: გაჭირდეს, გამოდგებიანო.“
გავიდეს აკვაის თავსა, ცხენები კლანჭებზედ დგებიანო.
5 წინ თუშნი, უკან კევსურნი, ფშაველებ ნელ-ნელა ჩადიანო.
ორ ძმათა გულქანის ძეთა ლაშქართ ოდენა სცადიანო;
ჩავის ჩავიდეს სულ წინა, ამოსვლით უკან დგებიანო;
ორისა გორის მღევარი მარტუათ დააბრუნიანო.

(Lb).

აქ მოცემული დახასიათება ხევსურებისა („გაჭირდეს, გამოდგებიანო“) ბახტრიონის ომის ვარიანტშიც გვხვდება (№ 24ე, 7).

180. მშავლების ლაშქრობა ქმოსტზე (R 83)

R შენიშნავს: „ფშავლები დამარცხდნენ აქაც. — 1 ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო] „ასე უნდა გავიგოთ: ხიზანას ცხვირ-თეთრო ჯორო“ R; 2 ქმოსტი ძეს საქონიანი] „ქმოსტში ბევრი საქონელიაო“ R; 5 კოკლუცაური] „ქმოსტელი ხევსური ყოფილა, ყარდანაული გვარად“ R.

ბ.

- ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი;
ლაშარს შავიყრის ფშავლებსა: „ქმოსტი ძე საქონიანი.“
ქმოსტი არ გაიტეხება, — განა კოკაა წყლიანი?
ფშავლებო, ოკერ-კევის გორს მწარე დღე გადგათ მზიანი.
5 მოგდევდათ კოკლუცაური, მოგდევდათ მშვილდი რქიანი.
საკაცით წაგაღებინესთ ბეკურა ფარ-შუბიანი;
დაგიკრეს დედის ერთასა, გიჭმისთ მიწა მტერიანი.
ქმალცი ბევრია კიდევ ფშავს, ფრანგული ფხა-სისხლიანი;
თოფიცი ბევრია კიდევ ფშავს, სიათა პირ-კომლიანი;
10 ვაუებიცი კიდევ არიან, ჯავრისგან გულ-ღორღიანი.

(ივერია, 1889, № 278).

დაიბეჭდა ხელ-მოუწერლად. ბოლოს შენიშვნა მოსდევს: „ეს ლექსი ქმოსტში რომ იმღეროთ, ხევსურები მაშინვე ხმლებს დაიწვდიან და დაუჭრელი არ გადარჩებით.“

ბ.

- ხიზანას ჯორო ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი;
დაარჩევს ფშავლის შვილებსა, ვინაც მზას არის კმლიანი,
ქმოსტისაკ გამაუძღვება: „ქმოსტი თქვეს საქონიანი.“
ქმოსტი ეგრე რად გატყდებოდა? გან კოკა იყო წყლიანი?
5 ვაჟი ბევრია ხელათ-გორს მტრისთვის მზა, გულ-ჯავრიანი;
თოფი ბევრია ხელათ გორს, კირიმებ პირ-კომლიანი;
ქმალცი ბევრია ხელათ-გორს, ფრანგულეებ პირ-სისხლიანი.

(Lb).

181. ოჩიაურნი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 32). სისთვის უამბნია ა ლ უ და ზ ვ ი ა და უ რ ს.
— 2 არ დაგობარათ გზიანი] „მუქარა შემოგითვალათო“ U; ქორიალამოს] ქორი ალამოს

U; 7 ირემა რქა-ჯანგინი] „ხევსური კარგს ვაჟკაცს ირემსაც ადარებს“ U; 9 იქნებიც ალუდაისა] „საიქიოს ალუდას მოსამსახურე იქნებიო“ U; 12 ნეტავი მაგათ დედას! ჯარ დასხდეს სახელიანი] „საქორწილო ნადიმობა; ვაჟკაცის დედას დიდ პატივსა სცემენ და საპატიო თასს სასმელით მიართმევენ“ U.

ბ.

- რად გავიხარდათ, ქისტებო, არხოტივების ზიანი?
 უშიშამ ოჩიაურმა არ დაგიბარათ გზიანი.
 მიუვას ალუდიკასა: „შინშნო, ორთ სირცხვილიანნი:
 „ამლას მაგვიკლეს დისწული, აბათ კურდღელა კმლიანი.“
- 5 ადგეს, ჩაიდევს საგძალი, წვერ გაიარეს კლდიანი,
 ჩავიდეს კორიელასა, დილა ას თვირთვილიანი.
 მაუვას ჩხორაგოელი მანძილა რქა-ჯანგინი.
 ჩამაეხვივნეს. თოფებსა, მაჟრებს გახქონდა ძგრიალი.
 „კურდღელაისადამც იქნები! მანდ დაწვე გულს-ნატყვიარი!“
- 10 ჩორეხ ჩახყეფენ ყორნები: „ვინ იყავ, ვინ ხქენ ზიანი?“
 – იქნების ოჩიაური, ბეკჯელ დაგაძლნათ მშიერნი.

ამაგ სიმღერის მათქვამი ზენ-უბან ბანზე ვზივარი.
 საამხანიგოდ რად გძულდით? განთა ქალ ვიყავ თმიანი?

(G 232)

182. გაგაის ძოძი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 27). სისთვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ს. –
 1 გაგაის ძოძივ] ბაგაის ძოძივ U (ალბათ კორექტ. შეცდომა).

კირჩლა ბაბურაული ზურაბის ომების ღროის გმირია. მის მოწმობით (158 გვ.),
 „ზურაბისად ბევრს ვერა უქცევავ, – ძალიან მეომარ ყოფილას. მარტო, კევსურეთ
 მარტია მისურაული, ბერდია მამუკაური, კირჩლა ბაბურაული და ხომურაული ყოფილან
 ზურაბისა და იმის ლაშქართ კელის შამქცევინი, სხვას ვერვის უწონავ.“ ამათ, რა თქმა
 უნდა, მამუკა ქალუნდაურიც უნდა მიემატოს.

BC გვიამბობს: „სანეს უკითხავთ კევსურთ კირჩლაისად: ვის მოგილოცათვ სახე-
 ლივ, ვინ გეტანავ, კირჩლაო, ზურაბის ომშიავ? წინ-წინ სცაე კმლი(თ)ავ? კირჩლას
 უთქვამ ბაბურაულს: თვალაჯაისძეივ ღულელი.“

თვალაჯაისძემ ღულელმა ჩამამიარა მკრითაო.
 „ღულელ ორ თვალაჯაისძე“, ღვედრება ამოდისაო.“

ასე რომ თვალაჯაისძის ქებას კირჩლა ბაბურაულის მიერ ვხვდებით ზურაბის ომებთან დაკავშირებითაც, როგორც ამას შემდგომი ვარიანტიც კმოწმობს:

ბ.

ღულელი თოლაჯაისძე მარტო ზის მუხის ძირსაო,
ჩაუხვეწიან ისარნი ზურაბის მალოდინსაო.

—

„საკარგმო ვის მივსცეთ, კირჩლაო? ცემით ვინა გვკობ კმლითაო?“

— „ღულელმა თოლაჯაისძემ ჩამამიარა მკრითაო,
მანამდი მე მივიდიდი, სამოც ეკაფა კმლითაო.“

(Sh მოხ., ი ა ს ე ხ უ ლ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი 28. 7. 1913).

ბ.

გაგაის ძოძივ, გერჩიყვო, ღილლო გეჭამა ჭკვითაო,
ყანა გეკნ, კარი გელალა, ჯოხი მოგეჭრა ტყისაო.
საკევესურეთოდ წამოხვე თავის მორთულის ყმითაო.
საძელეს დაგხვდეს ვეშაგნი დალესულების კმლითაო:

- 5 თვალ უზის თურმანაულსა ჯურკასა შავარდნისაო;
აბამა ბასილაურმა აყეფა მშვილდი რქისაო.
ჩამაიბრუნეს ძოძიი, მანძილა დასცეს ტყისაო.
კევესურეთ ამბავ ჩავარდა, უხნოდ ას, არ ას ხნითაო.
გუდანს გაიგა ინამ(ა) ხთითა და ხთიშობლითაო;
10 კირჩლამ საფერკე შახკაზმა, ორბი ზედ შაჯდა მკრითაო,
ბლო-ღელე გადააელთა, საძელე კინკილითაო.
ქოთანას ჩამეწიენეს, ჯუთა აივსო მკვდრითაო.

—

კირჩლას საკარგემო მიართვეს: „კევესურ ვინ გვკობდა ცლითაო?“

— „ღულელმა თვალაჯაიძემ ჩამამიარა მკრითაო.

- 15 მე ის არ მამგონდებოდა, ცემას დამისწრობს კმლითაო.“

(Sh)

მიაბზო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 ს. თვალეში. — 4 საძელეს დაგხვდეს ვეშაგნი] „იმ დროში ყარაულს ვეშაგს ძახილან“ (მინდია მ); 8 უხნოდ ას, არ ას ხნითაო] „წუხრ თუ იყვა“ (მინდ.); 13 კირჩლას საკარგემო მიართვეს...] კირჩლა ბაბურაულს, ზეისტეჩოელს, უარი უთქვამს საკარგემოს მიღებაზე, — თვალა-ჯაისძეს ერგებაო.

დ.

- გაგაის ძობივ, გერჩიენა, ღილლო გეჭამა ჭკვითაო,
ყანა გეენ, ქარი გელალა, ჯოხი გაგეჭრა კმლითაო.
კეესურეთ რად მახვილოდი მართული თავის ყმითაო?
საძელეს დაგხვდეს კეესურნი დალესილები კმლითაო.
- 5 კმა გაგიტეხეს კეესურთა, უხნოა, არ-ა ხნითაო.
გუდანს გაიგა ინამა ღთითა და ღთიშობლითაო.
ქირჩლამ შაკაზმა ზერდაგი, ზედ ქორი შეჯდა კმლითაო,
ბლო-ღელე გადაიარა, საძელე კინკილითაო,
ქოთანთას ჩამეეწია თავის ფრანგულის კმლითაო.
- 10 კახოს უთურგიმ დასჭეხნა: „კეესურნი ვერ ხართ ცდითაო.“
გაჯავრებულთა კეესურთა ჯუთა აავსეს მკედრითაო.
კმლის შუქი ბეუიტიანისი მოკევის ნახეს მზირთაო.
ყვარის წყალს ჩავას ღილღველი, ჩავას, ჩატირის კმითაო:
„გაგაის ძობივ გვატყუა: „სავსეს მოგიყვანთ ტყვიითაო.“
- 15 აწიღგეს აღარ წამოვალ, შვილს დაესწყევ, შეილიშვილსაო.“

(T)

თისთვის უამბნია ბისოელს ბ ა ბ უ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ ს. – 6 გუდანს] გუგანს T; 12
მოკევის] მოკევეს T; 15 წამოვალ] წამუალ T.

მ.

- გაგაის ძობივ, გერჩიყო, ღილლო გეჭამა ჭკვითაო.
მიწა გეენა და გეთესა, საკრე მოგეჭრა ტყისაო.
კეესურეთს რად მოხვილოდი თავის ნარჩევის ყმითაო?
საძელე შამაიარე, არვინ დაგიხვდა კმლითაო.
- 5 თვალი აქვ თურმანაულსა ჯურკასა შავარდნისაო,
მუკლი აქვ ჩუჩაყაურსა მარტიას ბერის მგლისაო.
წინ-წინ მოვალის იმაი ღვთითა და ღვთისმშობლითაო.
მაგას ღერენა მოჰყვება არწივი სინსილითაო.
ღერენას ხიტალიონსა მამა უტირის კმითაო:
- 10 „შვილო, ნუ წახვალ ლაშქართა, – ვერ დაჰბრუნდები გზითაო:
სახელის მოყვარული ხარ, შიგ შეერევი კმლითაო.“
აის ვინ იყო, აბაო, ჩამოგიარა მკრითაო?
თვალაჯაის ძე ღულელი, რომ დაგამეტა კმლითაო?
აბამა ბასილაურმა მშვილდი აჭეხა რქისაო,
- 15 ჯაჭვსა ჰკრა, დააფხრეწინა როგორცა გუდა თხისაო.

ქმლის შუქი ბეჭეტიანისა უკვირს მოკვეთ მზირსაო.
ყვარის წყლის პირში ღიღღეული ერთი ქალებურ ტირსაო:
„დაგვლივნა თურმანაულმა ჯურკამა ვეფხვებ(რ) ბწყლითაო.“
ბოძი მკედარი გადაიტანეს გზის თავში გზის ძირითაო.

(Lb)

6 მარტიას ბერის მგლისაო] შღრ. მარტია ბებრი მგლისასა (№ 168, 3).

183. ლექების დაცემა ღულსა და სნოზე (Sh)

მაგბო ღულელმა მინდია ქისტაურმა 10. 8. 1913. თვალღეში. — 9 თოთღ-
ლიშვილი (ფიცხელა) ქორი არისო; 10 ხახიკაურს სახელად ძაღლიკას ეძახდენო; 11
ტყვია-მტკივანი] ე.ი. ტყვიას რომ ესროდა, აატკივნებდაო; 12 სვეტი-ა...] ე.ი. ჯუმალა
მგელაიშვილი სინათლიანი სვეტი არისო; 24 მთაწვერზე მიღ-მოდიოდა] იგულისხმება
ლექებიო, მაგრამ არა მგონია: ეს ისევ ქვესურებს უნდა შეეხებოდეს, ხოლო შემდგომი
მუხლის მეორე ნახევარი „ქევის მთას გადადიოდა“ ეს კი უეჭველად ლექებს შეეხება;
27 მკედრები ჩამადიოდა, ე.ი. ცხენებიდან ძირს ეცემოდნენ; 28 უსუფა ლეკის ბელადი
იყოო.

აქ ჩამოთვლილი პირები ყველა ღულელი ყოფილა, გარდა ჯაბანის პაპისა, რომელიც
სნოველი იყოო.

აქ აწერილია ჩაგვირილას ლაშქრობა, რომელსაც ეხება აგრეთვე ლექსი № 168.

ბ.

ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდიოდა:
„ქორწილ გოქვე ვეფხვიანისა“, სისხლ პერად მოუდიოდა.
კოდნ უდგან ღუდით სავსენი, უწევ სტუმარი მოუდიოდა.
ქირიმი ვეფხვიანისა ზედიზე გამოდიოდა.

5 შუ-შუ ლეკი, შუ-შუ ღულელი, სიმაგრით გარდმოდიოდა.
ღულის ძირ წყალი დაწურეს, ორ-წყალში აღარ დიოდა.

(Ba)

ბ.

ღულის თავ ცხენნი მავიდეს, აღამს გაჰქონდა ბრიალი.
ნეტავი, ღულელთ შვილებო, დღე გაგიტენდათ მზიანი!
წამახვალთ სიმაგრეთაკე, ვითამ ჯიკენი ხართ რქიანნი.
თათარაისა თათარა ვეფხვი ას ქიბოშიანი.

- 5 ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდისაო.
ქორწილ აქვ ვეფხვიასა, უწევ შინ გადუდისაო.
კოდნ უდგან, ღუდი(თ) ას საესენი, სისხლ პერად გადუდისაო.
იდუისა კირიმი ნელ-ნელა გამადისაო.
„ვეფხვიასამც იქნები!“ ვეფხვიას ყურთ მისდისაო.
- 10 ღულის ძირ წყალი დაწურა, ორ-წყალშიგ აღარ დისაო.
ჩივილით ღულელთ შვილები სულეთშიგ შამადისაო:
„მქარ არ გვიჭირეს კევსურებმ, ჩვენგნივაც არ გადისაო.“

(Bb)

დ.

- როშკის გორ იჯდა ჩაგვირილაი, კმა ჭეხით გამუდიოდა:
„სად იყ(ვენეს) კევსურთ შვილები? მუქარა აქ მამდიოდა.“
ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდიოდა:
ქორწილ აქვ ვეფხვიასა, ნაწევ შინ შამუდიოდა.
- 5 კოდნ ედგეს ღუდით საესენი, სისხლ პერად მუდიოდა.
ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა თოფის კმა გამუდიოდა.
ღულელთ შვილებ(ი)ს ნაკოც(ი) მკედარი კლდეთ გარმდიოდა.
წყალი ღულის ძირ დაწურა, ორ-წყალში აღარ დიოდა.
სულეთში ღულელთ შვილები ჩივილით შამდიოდა:
- 10 „კევსურთ მქარ აღარ გვიჭირეს, მარტოთა არ გადიოდა.“

(Bc)

ამისი ჩამწერი შენიშნავს: „ლექიანობა რო ყოფილას, მამინ როშკაი და ქმოსტი სამჯერ დაუღევავის. ბოლოს რო როშკას დასცემა ჩაგვირილას ლაშქარი და სრუ მთელ წაუსხამ ტყვეებ, აღარავინ დამჩალას. ბოლოს ერთ დიაცი ლეკეთთ ტყვე გამოპარულას. ის დიაცი უღონო უმრეცხლო ქნილას. იმ დიაცს ვაჟი გაუჩენია. როშკა ეხლა იმაზ(ე)დ არი გათესლებული. როშკას აღარავინ არ(ი) და გაუწირავის. გირაულთას მოუსწვრა(ვის) ხიზნისად, სხვა ყველა დაუჭვრავის, ერთ ქალ წყალში გახფრინდომიას, წყალს დაუღევავის. ერთ კაც სტანებიას, ერთ კელ(ი) მ(ო)ჭრილი ხქ(ო)ნიას. (ი)მ დროს მოუსწვრავის, წყალში შასულან, წყალს უნდა გავიდენ. იმ კაცს კმლისად კელ მოუღვავის, მოუჭვავის, უწვევტავის ლეკისად. მეორეს ლეკს თოფი დაუკრავის იმ კაცისად. ის კაციც წყალს წაუღავის, სხვა ხიზან წამაუსხამის, როშკის გორ შაუკდენიან. სულხანი-დ ბათაკ ხევანიან მეუფროსენი, იმათ(თ)ან მიუსხმიან ის ტყვეები. მემრ ღულს დასცემა“ (Bc).

ე.

ჩივილით ღულელთ შვილები სულეთში შამდიოდა:
„მქარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.“

ქორწილ აქვ ვეფხვიანისი, მაკეთე მაუდიოდა.

კონდ ედგეს ლუდით სავსენი, პერ ზედით გაღმუდიოდა.

- 5 ლულელთ შვილების ნაკოცი მკვდარ კლდეთა გარმოდიოდა, ლულის ძირ წყალი დაწურა, ორ-წყალში აღარ დიოდა. მშავლის შვილები კვირობენ: „ის წყალნ საისკა-ღ დიანა?“

(R 62)

[ვარ. ვ ნ. დამატებაში. რედ.]

184. ივანური (Bd)

1 როს რა] კორექტ. შეცთომაა, უნდა: რას-რა; 7 მუჯის] შეცთომაა ბეჭდვისა, გასწორდეს ასე: მუჭის.

ბ.

გამავედ ვერძის ტყის გორა, ჭიმღავ, მაგაელებ თვალსაო.

კარგი ხარ, ჩემო ადგილო, ახლა დაგწერ ჯვარსაო.

ჩაეხუმრების წყემსებსა, არ ქოცს, არ ხკადრებს თავსაო.

ხკითხვედა იონური: „მშავში ვინ იდგებს, კმასაო?“

- 5 საწუხროდ ჩაეწეოდა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.

ქმლითა სცა ყარტიულისძეს, ფეკ-ძირ გაიგებს მკვდარსაო.

—

ამაჟიპანდი, მერცხალო, პირ-შელმ შაუდეგ წყალსაო!

ჯერ მიხლო კევსურეთშია, მემრ თეთრაულის კარსაო.

მამას მინდიას მითქვიდი: ნუ შეექცევი თავსაო,

- 10 ნუ გამილუბებ ლურჯასა, თოფს ნუ შემიჭმევ ჯანგსაო.

მშავში ზის იონური, ათამაშებდა კმალსაო.

(G 186-7)

ეს ნაწევრები შეტანილი აქვს Gს თავის „იონურ თეთრაულის ამბავში“ (გვ. 185-187), რომელიც, როგორც ბევრი სხვა ძველი ამბავი, ხვესურთა ჩვეულებრივი დართილების მიხედვით, „ერეკლე ნეფის დროს“ მომხდარა. იონურს „ჯვარისად რაიმე შაუწყენავ თავის სიამაყით და ჯვარი გასწყრომივა და გაუყრევა ვწერი და ამ იონურს ძალიან უუკადროებავ ეს, რომ მე ახლა ხალხში როგორა-ღ ვიარავ.“ აუსხამ იარაღი, შემჯდარა ცხენზე და გამომართულა ფშავისკენ, რომ მოკლას ვინმე სახელოვანი ვაჟი და თავიც იქ გაწიროს. მწყემსებისაგან გაუგია, რომ ცაბაურთ მთიბელში რეულა განთქმული მეომარი ყარტიულისძე, რომლისკენაც გაქანებულა იონური და მოუკლავს. შემდეგ გაქცეულა და სახატო საქვაბეში შევარდნილა. ფშავლებს ვერ გაუბედავთ საქვაბეში შესვლა და დაუბარებიათ ერთი მეომარი, სახელად მექობაური,

რომელსაც ტანზე ისეთი ჯაჭვი სცმია, რომ დაკრული არ ეკარება. მექობაურს შეუღია საქვების კარი და იქ ერთი-მეორე დაუხოცავთ, შემდეგ თეთრულთ წაულიათ იონეური და თავის მიწა-წყალში დაუმარხავთ.

ამ ვარიანტს გარდა მექობაური არსად გვხვდება, – ყველგან ხომურაულია.

ბ.

- ჭიმილაში ივანეური რას-რა შაატყობს თავსაო?
გამოვა წინგარდაზედა, ღმართებდა სიათსაო.
ფშობა გაუბედავის, ვაჟი გაღლეხავს კმალსაო.
ღედა დაუცხობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
- 5 ცირცლოვანს ჩამავილოდა, მათგელებდა ფარსაო.
როშკას მამიდას მაუვა, თეთრულაის ქალსაო.
მამიდა წამეეგება, ტირილს დაითხრის თვალთაო.
გამაისტუმრებს მამიდა, ფუნჩა დასწერდა ჯვარსაო:
- 10 „წალმა დაჰყვ, წმინდა გიორგი, შენს პატიმარსა ყმასაო!“
აჭის თავს გამოვილოდა, გამახანებს გზასაო.
გავიდა გუგასჯვრის ღელეს, ათამაშებდა კმალსაო.
„ღმერთო, ჯუთუას შამყარე, ან ყარტაულას კარსაო!“
მაკლულსა ჯუთუაისას ღმერთ აღარ დასდებს ბრალსაო.
- 15 ამანდით ჩამეემართა, კითხულობს ფშავლის გზათაო.
მემრ მუჯის ღელეს გამოვა, ფშაო, მოგავლებს თვალსაო.
ამახარავებს წყემსებსა, კოცას არ ხკადრებს თავსაო.
ეუბნებოდა წყემსებსა: „ფშავლებ სად თიბენ მთასაო?“
ამანდით ჩამეემართა, მაისაბლუჯებს ფარსაო.
- 20 ჩამეეს ჩამეეწია ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
კმლითა სცემს ყარტაულასა, ფეკ ქეშ გაიგდებს მკვდარსაო.
სამსა-ოდ გაფრინდომასა სამს გასწირავდა მკვდარსაო.
შავარდა საქობეშია, წელთით დახკეტავს კარსაო.
მაუვა ხომურაული, მანთებს კელაპტარსაო.
- 25 – „გამეედ, ივანეურო, ნუ შამაცოდვებ ჯვარსაო!“
მარჯვენით კმალს მაიყოლებდა, მარცხნით – კელაპტარსაო.
გამოვა ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
წინ-წინა ეგივ მაუქნევს, მასჭრის მარცხენა მქარსაო.
ხომურაულმაც შამახკრა, სისხლმა შეასხა ქვასაო.
- 30 შაუშინებავ ფშავლები, ველარა დიან კარსაო.
ველარც აწევდეს სტუმართა, ვისაც წელთ ღნახვენ კმალსაო.

ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უშინჯვენ ფხასაო:
„ქვე მოკვდა შენი მჭედელი? ველარ გასჭედსა სხვასაო?“
35 ბასრი ყოფილხარ ფოლადი, განაღამც სჭრიდი ძვალსაო!

—
ამაჟუკუჟუკი, მერცხალო, პირ-შაღმ შაუდეგ წყალსაო!
ჯერ კევსურეთში შახკლიდი, მემრ თეთრაულათ კარსაო.
ჩემ ჯალაფთ ეგრე მითქვიდი: კარგა მიჭმიან ცხენსაო,
გამიკვებიდით ზამთარსა, თივას ნუ მიკლებთ, ქერსაო!
40 დელასა ეგრე მითქვიდით: ქალ ნუ დაიჭრის თმათაო.
ობოლიც კარგა გაზარდეთ, ნუ მიმიბარებთ სხვათაო.
მამას მინდიას მითქვიდი: ნურას შაიდებს თავსაო:
ფშავს იჯდა ივანეური, ამამღერებს ქმალსაო.

(T).

უამბნია დავით ლიქოკელს ბარისაკოში.—9 ფუნჩა დასწერდა ჯვარსაო] ფუნჩა ივანეურის მამიდის ქმარი თუ იყო, რომელსაც შეიძლება ხევისბრობა ჰქონდა (ეს იმ შემთხვევაში, თუ რომ „ფუნჩა“ შეცთომით არ არის წაკითხული „ყინჩა“ს მაგიერად, გადმოწერის დროს; „ყინჩა(დ)“ კი ამას ნიშნავს: „ლამაზად, კარგად“); 10 ივანეური ხატის პატიმრად რომ იხსენიება, შდრ. ცის შენიშვნა ამის შესახებ (ზემოთ, ბ ვარიანტთან); 16 მუჯის] ჰო, ასე აქვს Tს; 16, 27, 28 გამოვს] გამუა T; 35 ყოფილხარ] ჰყოფილხარ T; განაღამც] განამღაც T; 37 შაკლიდი] შაკკლიდი T; 41 ნუ მიმიბარებთ] თითქო ხელნაწერშია: ნუ მიმიბაძებთ.

დ.

ჭიმლაში ივანეური რას-რა შაატყობს თავსაო?
ფშავობა გაუბედავის, დღე-შუ ლესევედის ქმალსაო.
გამოვას წინგარდაზედა, მართებდა სიათასაო.
დელა დაუცხოებს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
5 ფშავისაკ გამამართა, მახანებდის გზათაო.
როშკას მამიდას მაუვა, თეთრაულათა ქალსაო.
მამიდა მოეგებება, ტირილს ითხრიდა თვალთაო.
ფშავისაკ გამაისტუმრა, ყინჩად დასწერდის ჯვარსაო:
„წაღმ დაჰყევ, ჭიმდის გიორგივ, შენს პატიმარსა ყმასაო.“
10 გამოვას მუჭის დელესა, ათამაშებდის ქმალსაო.
„ღმერთო, ჯუთუას შამყარე, ან ყლარტიულას კარსაო!
მოკლულსა ჯუთუაისას ღმერთ აღარ დამდებს ბრალსაო.“
ამასხარავებს წყემსებსა, კოცას არ ჰკადრებს თავსაო.
ფექთით წაიყრის ჩითათა, ამოიბაწრავს ჯღანთაო.

- 15 შაქითხების წყემსებსა: „ფშავლებ სად სთიბენ მთასაო?“
ემანდით ჩამეემართა, კითხულობს ფშავის გზათაო.
ჩამაეს ჩამოსწევიყო ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
კმლითა სცემს ყლარტიუ(ლ)ასა, ფექთ ქვეშ გაიგდებს მკედარსაო.
ჩამოვას საქობეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
- 20 ხოშურაული მაუა, მაუნთებს კელაპტარსაო.
„გამაედ, ივანეურო, ნუ შამაცოდებ ჯვარსაო!“
რო იცნობს ივანეური, მაშივ გაულებს კარსაო.
წინ-წინ ეეგივ მაუქნევს, მასჭრის მარცხენა მკარსაო.
ხოშურაულმაც შამოჰკრა, სისხლნიც შასხნის ქვათაო.

- 25 ივანეურის ფრანგულსა ქალაქ უშინჯვენ ფხასაო.
„სად-რა ას შენი მჭედელი? აღარ გასჭედსა სხვასაო?
ბასრი ჰყოფილხარ ფოლადი, განაღამც სჭრიდი ძვალსაო!“

- 30 „ამაუჟკუჟკდი, მერცხალო, თავ-აღმ შაუდეგ წყალთაო,
ჯერ ქევსურეთში შახვიდი, მემრ თეთრაულათ კარსაო.
დედას მითქვიდი ეეგი: ქალ ნუ დაიჭრის თმათაო;
მამას მინდიას მითქვიდით, ნურას შაიდებს თავსაო;
ფშავს იჯდა ივანეური, ამამღერებს კმალსაო.“

(მ.ხ.).

ამოღებულია L-ის კრებულიდან. თუმცა ფორმები ფშაურადაა გადაკეთებული, მაგრამ ცხადია მაინც, რომ ამ ლექსის მოამბე ხევსური ყოფილა.

მ.

- ჭიმლაში ივანეური დღე-შუე გალესავს კმალსაო.
დედა დაუცხობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
ფშავისაკ გამეემართა, მამიდაი სწერს ჯვარსაო:
„წალმ ჩაჰყევ, ჭიმლის ბატონო, ღთის პატიმარსა ყმასაო!“
- 5 შამოქდა მუჭის დელესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო.
მივა ბაღლებთან, დაჯდება, კოცას არ ჰკადრებს თავსაო.
ცდითა ჰკითხავდა საწყლებსა: „მთიბლად ვინა სჯობ მთასაო?“
— „აქებენ ყარტაულასა, მაგ თევდორიას კარსაო.“
- 10 ჩამეეწია ღუნ-ქევსა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო,
იკითხავს ყარტაულასა, მაგ თევდორიას კარსაო.
კმალ დაჰკრა ყარტაულასა, ფექთ ქვეშ გაიგდებს მკედარსაო.
მთიბლებიც კარგა დაუხვდენ, მიარტყმენ თითო ქვასაო.

- შეარდა სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
სუ შაიყრება სოფელი, გაჰკიდებს ლოლოფქარსაო.
- 15 ივანიკაის დახანჯვრა ვერვინ შაიდვა თავსაო.
წამოდვა ხოშურაული, გულ ძვირა უძე ყმასაო.
ცალ კელში ფრანგულს დაიჭერს, ცალ კელში – კელაპტარსაო.
– „გამოდი, ივანურო, ნუ შამაცოდვებ ჯვარსაო!“
– „გაბრუნდი, ხოშურაულო, ნუ შამამაკლავ თავსაო!“
- 20 – „გამუალ, გამო(ვ)იმძღვარებ ჩემსა ფრანგულსა კმალსაო.“
შავიდა ხოშურაული, შაანთებს კელაპტარსაო,
მაუქნევს ივანუერი, გაუქრობს კელაპტარსაო.
მაუქნევს ხოშურაული, გააგდებინებს თავსაო,
თავს მასჭრის ბატკანივითა, მირევს ხატ(ს), ხატის კარსაო.

(Tფ).

29 ხატ(ს), ხატის კარსაო] ხატ-ხატის კარსაო T.

3.

- ჭიმდას თქვეს ივანუერი, დღე-შუა ლესავს კმალსაო,
ღელა უცხოზდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო,
და უკერავდა ჩითათა, მამიდაი სწერს ჯვარსაო:
„წალმ გაჰყევ, ჭიმლის გიორგი, შენს ნაპატივარს ყმასაო!“
- 5 იკითხავს ბორბლის ამბავსა, გადასავალსა გზასაო:
„ვერ გადავაა ლურჯაი, ვერ მაჰკიდებდა ნალსაო?“
შაქდება მუჭის ღელესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო.
დაჯდება თაწმინდის ძირსა, მწუხრისად შაჰკრავს გზასაო.
ფექზეით ჩითათ წაიყრის, ვიწროდ ჩაიცომს ჯღანთაო.
- 10 გარდითა ჰკითხავს მწყემსებსა: „მთიბელნ სად გითიბსთ მთასაო?“
ჩამეწევა ღუნ-ქევსა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
კმლითა სცემს ყარტაულასა, კალოდ გალეწავს მკვდარსაო.
„მჭედლურთ ჭრელუას ამბობენ ყელ-ლილიანაის ქმარსაო.
ანამც ჩიტუას შამყარა, ან თევდორიას კარსაო!“
- 15 შავალის სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
გაიგებს ხოშურაული, წელთ შამაირტყამს კმალსაო.
მარცხნით შაიტანს სანთელსა, მარჯვნით შიშველა კმალსაო.
თავს მაჰჭრის ბატკანივითა, შაჰრევს ჯვარ(ს), ჯვარის კარსაო.

(Rფ 167v).

ორი მუხლი აქ (5-6) ფუნჩათ ჯამრულის ლექსიდან გადმოსულა (№119, 2-3) –
4 ნაპატივარი პატიმრიდანაა გადამახინჯებული; 13 ყელ-ლილიანაის ქმარსაო] ეს ეპი-

თეტი გავრცელებულია: მჭედლურთ ჭრელუას გარდა ასეთად იხსენიება მაგ. ელგუჯა გუშერიშვილი (120 დ, 2) და გარა თურმანული (015,5); 17 მარცხნით შაიტანს სანთელსა] „მარცხენა ხელით სანთელი შაიტანა, რომ სალუდე არ წაებლწოვო“ R; 18 ჯვარ(ს), ჯვარის კარსაო] ჯვარ-ჯვარის კარსაო R.

ზ.

- ჭიმლაში ივანეური დღე-შუ გალესავს კმალსაო.
დედა უმზადებს საგძალსა, მამა უბანდაეს ჯღანსაო.
შუალამისას მაუა მოწმოს მამიდასაო.
გამაჰყვა მამიდაშვილი, ასწავლის ფშავის გზასაო.
- 5 უკვენ მამიდა მაჰყვება, პირ-წალმ მასწერდა ჯვარსაო:
„წალმ გაჰყევ, თუთრო გიორგი, ფშავს მიმაეალსა მგზავრსაო!“
შამოკდა მუჭის ღელესა, ფშავო, დაგავლებს თვალსაო.
ეთამაშება წყემსებსა, ჯოცას არ ჰკადრებს თავსაო.
„ყარტაულასამც შამყარა, ვიყრიდი იმის ჯავრსაო!“
- 10 მწუხრის ხანს ჩამოეწია ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
კმლითა სცემს ყარტაულასა, გამააგორებს მკედარსაო.
შავალის სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
გაიგო ხოშურაულმა, აღარა ზოგავს თავსაო,
მივალის სალუდეშია, წუთზე შეამტერევეს კარსაო,
- 15 მარცხნით სანთელს შაიტანს, მარჯვნით – შიშველა კმალსაო.
მაუქნევს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
მაუქნევს ხოშურაული, გაავღებინებს თავსაო.

- ადეგ და წადი, მერცხალო, შაუდეგ შავსა გზასაო,
ჯერ მიხვალ კევსურეთშია, მემრ ჭიმდას ჩემსა კარსაო.
- 20 უთხარი მამუას ჩემსა: ნუ შამაიყრის ჯავრსაო.
დამაკელმოკლეს ფშავლებმა, ველარ გადმოვედ მთასაო.
ნუ დამიობლებს შვილებსა, ნუ მიმიბარებს სხვასაო.
თოფაიც გამიწმინდოდენ, ნუ შამიჭმევენ უანგსაო.
წამოდგებოდეს ბანზედა, წამაიხვევდეს ტყავსაო.

- 25 ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უშინჯვენ ფხასაო:
ბასრი ჰყოფილხარ, ტიალო! იმით თუ სჭრიდი ძვალსაო.
სად არის შენი მჭედელი? ველარ იქამსა სხვასაო?

(X, ივერია, 1887, № 154 = ც.წ. 58).

წ.

- ამლაში ივანეური დღე-შუე გაპლესავს კმალსაო.
დედა უცხოდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
მამიდა გამაისტუმრებს, ლამაზა დასწერს ჯვარსაო:
„წალმ ჩაპყევ, წმინდავ გიორგი, თავის წულს, თავის ყმასაო!“
- 5 მალედავ ჩამეწია ლაშარის ჯვარის ყმათაო.
ქმლითა სცა ყლარტიულთა, ფეკით მაჰლაქავს მკედარსაო,
მასდედა პირ-შიშველაი, ცხვრებულა სჭრიდა თავსაო,
შავარდა სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
მივიდა ხოშარეული, შუაზე გასტენს კარსაო,
- 10 მარცხნით კელაპტარს შაიტანს, მარჯვნით — შიშველა კმალსაო.
მაუქნევს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
მაუქნევს ხოშარეული, გაავდებინებს თავსაო.
ივანეურის სახელი ნავით გავიდა ზღვასაო.
ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უსინჯვენ ფხასაო:
- 15 „ბასრი ჰყოფილხარ, ტიალო! იმით თუ ჰკენეტლი ძვალსაო.“

(V №29)

თუ რომ სხვა ვარიანტების „ხოშურაული“ აქ „ხოშარეულ“ ადაა გადაკეთებული (8, 12) ერთ ფშავის სოფლის სახელთან დაკავშირებით, მაშინ უფრო სწორი იქნება: კოშარეული.

ორი უკანასკნელი მუხლი Mrსაც მოჰყავს, ოღონდ ასეთი განსხვავებით: 15 ჰკენეტლი] ჰუქკავლი.

თ.

- ჭიმლოში ივანაური დღეთ-შუ გაღლესავს კმალსაო.
დედა უცხოდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
შუაღამისას მოუვა მოწმოს მამის დასაო,
გამოჰყევბ მამიდაშვილი, ფშავის ასწავლის გზასაო.
- 5 თავის მამიდა გამოჰყვა, პირ-წალმ დასწერდა ჯვარსაო.
შამოჯდა მუჭის დელესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო,
ფეკით დაიკდის ჩითებსა, ვიწროს ჩაიცვამს ჯღანსაო,
ჩეთამამებ მწყემსებსა, კოცად არ ჰკადრებს თავსაო.
გარდით კითხულობს ამბავსა: „მთიბლებ სად სთიბენ მთასაო?“
- 10 შამყარა ყარტაულასა, — ლაფიტოპია კარსაო!“
კმალსა სცემს ყარტაულასა, გამააქანებს მკედარსაო,
შავალის სალუდეშია, შეეხვეწება ჯვარსაო.

- შაიტყობს ხომურაული, წელზედ შერტყამს კმალსაო.
მარცხნივ დაიტყერს სანთელსა, მარჯვნივ – შიშველა კმალსაო.
15 მოუქნევს ივანაური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
შამოპკრავს ხომურაული, გააგლებინებს თავსაო.

- „ყორანო გადამავალო, გადიხვენ ჩემნი კმანია:
ჯერ მიდი კევსურეთშია, მემრ ჭიმლის ჩვენსა კარსაო.
მამას მითქვიდი მინდიას: „ნუ შეეჭმევი თმასაო;
20 ნუ დამიშიშველებსა ობლებსა, ნუ მიმიბარებ ცხვარსაო;
მინამ ცოცხალ ხარ, მინდიაჲ, ცოლს ნუ მიმიცემ ცხვასაო;
ეგებ გასწმინდო მალ-მალე, თოფს ნუ შემიჭმევ ფანგსაო.“

(Go)

19 ნუ შეეჭმევი თმასაო] ხევსურები მკვდარზე თმას და წვერს მოუშობენ ხოლმე,
ვიდრე სათაემასაპარსავო არ მოვა (ერთი წლის თავზე).

0.

ქალაქში კმლისა მჭედლები ერთი გასძახის სხვასაო:
„ვინ იყო ამის ოსტატი? ნეტარ, აღარ სჭედდ სხვასაო?
ბასრი ყოფილა ფოლადი, მით გემით სჭამდა ძვალსაო.“

(Bu თ, №12)

ეს ნაწყვეტი სხვა ნაწყვეტებთან არის გაერთიანებული ამ სათაურის ქვეშ: „თუშის
კმალი.“ მაგრამ ამის რითმა არ უდგება სხვებისას და ცხადია, ივანეურის ლექსიდან
უნდა იყოს ჩაკერებული.

თითქო ამავე ივანეურს ეხება ერთი ფშაური ნაწყვეტიც:

021.

კმალს უთხრა ივანეურმა: კმალო, გამიჭერ, ტიალო!
მტერი მამადგა კარზედა, იქ უნდა გაგაპრილო.
ან მოვკლავ, ან მე მოვკვდები, ცოცხალმ არ უნდა ვიარო.“

(Rფ 216)

185. კაკმატელთ მზირი ქისტეთში (U)

დაბეჭდილია ივერიაში (1887, №264). უსისთვის უამბნია ალ უდა ზვიადურს.
– 5 ლიშან დაუდგა ცდისაო] „შუღლის ნიშანი, მტერს შევეყრებით“ U.

დაბეჭდილია BCს მიხედვით.

187. მანგიათ ოსისფერაი (R 73)

ბ.

მანგიათ სვილის ფერაო, გამოსეირდი ბანზედა.
არც იცი დიდურობაი, არც საკელთ იყრი მკარზედა.
არც იცომ ახალ-ახლებსა, დაისარტყელეი ტყავზედა.
წამავა მქძაუგეი, აუდგა მზირი გზაზედა.
გამეტლა ამხანიგებსა, ქისტი დახყულა თავზედა.

(Bd)

ვილაცამ (აღარ მახსოვს, ვინ) ეს ლექსი დაუკავშირა წერილა წიკლაურს
(რომელიც მსოფლიო ომის დროს მოკლეს ავსტრიის ფრონტზე): წერილას ნათქვამაო.

188. ბერიძე მჭედლურიშვილი (R 71)

იგივე ლექსი Rს ფშაურ კრებულშიც აქვს შეტანილი (Rფ 220). – განსხვავება:
1 შადგეს სამტერო გზაზედა] დადგეს სამტეროს გზაზედა; 2 ნასახელრები] ნასახე-
ლარნი.

არ ვიცი, რა კავშირი აქვს აქ მოხსენებულს ალი მამადს იმ ალი მაჰმადთან,
რომელიც Xის ერთ ფშაურ ლექსშია დასახელებული (ც. წ. გვ. 95).

189. ფულიკა (R 70)

1 აფულიკაის] შეიძლება ასეც წაეიკითხოთ: ავეულიკაის.

190. მინდია (Sh)

სამწუხაროდ, ჩაწერის დროსვე არ აღმინიშნავს, თუ ვისგან მაქვს გაგონილი და
ახლა აბა რაღას მოვიგონებ. – 3 მინდის ბერი ხყავ ძმისაო] ე.ი. მინდიას წინათ
(ძველად) ძმა მოუკლეს და იმისი სისხლი უნდა აიღოსო.

ბ.

გაგვიძე, ბერო მინდიავ, მუკლი მაიბი მგლისაო.
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

(ი. ჭავჭავაძე, კრებული, 1872, №8).

ბ.

ჩაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ, მუკლი მაიბი მგლისაო.
ჩაგვიყოლიე უნცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

(Q 39)

Qის ერთ ხელნაწერ ვარიანტში: 1 მოიბი] მოიბი; 2 ჩაგვიყოლიე] ჩაგვიყოლიენე.
Qისავე მეორე ხელნაწერ ვარიანტში: 1 ჩაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ] ბერო მინდიაჲ გა-
გვიძელ; 2 ჩაგვიყოლიე] ჩაგვიყოლიენე; ცდისაო] კლისაო. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

191. მამუკა გელდიაური (Sh)

ჩამაწერინა აბა გიგაურმა 21. 8. 1913 ს. კაკმატში. — ვარიანტები
მისგანვე გაგონილი: 2 წინა-წინასა] ძველსა, წინასა; 3 ჯერ ჭკვას გაპურჩევს მამუკა,
არ-გამგონისად — რკინასა] ურჩევდა გელდიაური ჯერ ჭკვასა, შემრე რკინასა (ვარ).
ე.ი. მტერს ჯერ ჭკუა უნდა ასწავლოვო და თუ არ გაიგონა, მაშინ ხმლის ძალა უნდა
უჩვენოვო.

192. გორგასლამ (Dj)

თუ აქ მოხსენებული გორგასლამ მეხუთე საუკუნის გორგასალია (ანუ გორგასა-
რი), მაშინ ეს ნაწყვეტი ერთი უძველესი ლექსის ნაშთად უნდა ჩათვალოს და იგი
ქართული მეტრიკის ისტორიისათვის ძვირფასი მონაპოვარი იქნება.

193. მტრის ვალი (O)

სათაურად აქვს: „ძველი სიმღერე“, ბოლოში კი მიწერილია: „გაგონილი.“
ეს სიმღერე თითქო იმავე ამბავს შეეხება, რასაც № 105.
ამ სიმღერის ნაწყვეტი უნდა იყოს შემდეგი ორი მუხლი, ჩაწერილი Rის მიერ:

ბ.

ცეტნი ხართ, არხოტიონნო, ბევრსა გჭირსთ თავის ჭკვისაო.
თუ მე რას დამიჯერებდით, ქავ მაივლივეთ ქვისაო.

(R 96)

ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს

194.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით. — 2 ჭორმეშავის ძირ] ჭორმეშავის ძის R; 4 პირი
წახყვიან ლხინობას, რო ამავედეს მთაზედა] „ქისტებმა თამაშობა დაიწყეს, მთაზედ რო

ავიღწეო“ R; 5 მათემატიკის სახლის კაცებსა] დარღვეულია რითმა; პირველად ალბათ რაღაც ამგვარი იქნებოდა: მთა სახლის კაცთ კარზედა.

195.

დაბეჭდილია Bcს მიხედვით. თავში ამას დავაკელ ერთი მუხლი [„ყმაწვილ მაუკლავ ქისტე(ბ)სა ჭორმეშავის ძირ წყალზედა“], რომელიც წინა ნომრის ლექსის კუთვნილებაა. ამას სხვა რითმა მოუღის. — 1 კაკმატს ვერ გამოსცილდების] კაკმატ ვერ გამოსცილებს Bc; 3 ჩამოჯიგჯიგებს] ჩამოჯიგჯიგებს Bc; 4 გახედავთ ჩრდილსაო] გახედა ჩრდილსა Bc.

ამ ლექსის შემდეგ ჩამწერს მიუწერია თავისი სახელი და გვარი: ბ ა ბ ო ლ ი ქ ო -
კ ე ლ ი.

196. ჯოჯოლიკათა ივანე (U)

დაბეჭდილია ივერიაში (1888, №78). სისთვის უამბნია ხ ო ლ ი გ ა ა რ ა ბ უ ლ ს.
— 7 დაბადებიდგე სრუ ბერი] „შიგ მჯდომი მოხუცი, რომელსაც ვაჟკაცობა აღარ შეუძლიანო“ო, ასე განმარტავს U, მაგრამ დამაკმაყოფილებელი ვერაა. „დაბადებიდგე სრუ ბერი“ ჩვენებურად ამას ნიშნავს: „დაბადებიდან სულ ბერი.“ როგორ შეიძლება კაცი დაბადებიდან იყოს მოხუცი? ორში ერთი: ამისი მათქვამი ან დაბადებიდანვე დახუთული ყოფილა და ბერი-კაცივით სულ შინ მჯდარა, ან არა და მას სახელად პრქმევია „ბერი“, ოღონდ ამ ლექსის თქმის დროს იგი მოხუცი ყოფილა და გადაკვირით ხმარობს ორ-აზროვან სიტყვას: დაბადებიდანვე ვარ ბერიო. მე უფრო მეორე ახსნა მიზის ჭკუაში.

ამისი მათქვამი შეიძლება იგივე იყოს, რაც 194 ნომრისა.

197. სისხლი იძიეს (R 174)

5 ქორელამურზე] ამ სიტყვას R კითხვით ნიშანს უსვამს. მე-6 მუხლში დარღვეულია რითმა.

198. თამარისძის სისხლი აიღეს (R 156)

7 თამნიაურსა] „ამ თამნიაურს (გუდამაყრელი ყოფილა) ორმოცი ხევსური ჰყოლია მოკლული“ R; 9 ჩვენდ იყავ კაის მაქმედი, ახლა შენც მაგიწვდინაო] „ვითომ, ჩვენ ბერი ზიანი მოგვეცი და ახლა კი გადაგიხადეთო“ R; 14 თამარისძესა მძებნელ დაშჩ არავინაო] თამნიაურს თამარიძე მოუკლავს, თურმე არხეინად იყო, — იმას ნათესავი არ დაპრჩა, რომ სისხლი აიღოსო. ამ თამარიძის სისხლი ბერაიშვილსა და ბალათურას აუღიათ“ R.

199. ჭრელას სისხლი იძიეს (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, №80). სისთვის უამბნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს. – 7
დაკრნეს] სს აქვს „დავრნეს“, მაგრამ წარყენილი უნდა იყოს. არც „დაკრნეს“ არის
უკეთესი, შეიძლება „დავლნეს“, ან „დაძრნეს“ ვივარაუდოთ. – 9 შუ უდის სისხლის
წყალიო] „დიდი ხნის მტრობა აქვთო“ ს.

200. ღაღუმი (Sh)

ჩამაწერინა ყ უ დ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა, უკენ-აკოელმა, ფუძის ანგელოზში 17. 8.
1913.

როდესაც ეს ლექსი აბა გ ი გ ა უ რ ს წაუკითხე, მან მითხრა: „ეგ ჩვენი არ
არი“ო, ე.ი. ხვესურული არ არისო.

ეს ლექსი ნაწყვეტი უნდა იყოს №179-ისა, როგორც არკვევს ერთი მისი ვარიანტი
(179 ბ).

201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე

დაბეჭდილია T-ის მიხედვით. იგი უამბნია მისთვის ბერდია არაბულს.
ლექსი წარმოშობით ფშაურია, როგორც ვარიანტებიც კმწმობს:

ბ.

- ამბობენ ბორჩალოშია, ვეჭობ, იყრება ლაშქარი,
არჩევენ კაი ბიჭებსა, ან კაი ცხენებ სად არი.
შინაც შაჭამეს სადილი, თანაც ჩაიდვეს საგძალი.
მიდიან კითხვა-კითხვითა: „ივანეს ბინა სად არი.
5 არ ექნებაა სტუმრები, არ იქნებაა დამთვრალი?“
ივანემ უთხრა ჩობნებსა: „ბიჭო, ჩვენ ცხენებ სად არი?“
აღგა, წავიდა ივანე, წელზე გაჰყვება ხანჯარი.
ის რომ ცხენებსთან მივიდა, გადმოჩნდა თათრის ლაშქარი,
„ახლა კი დაგვრჩი კელადა!“ იქით ეძახის თათარი.
10 – „მობძანდით, თათრის შეილებო, ივანე უფრო მზათ არი.“
ივანემ ცხენებ დააფთხვა, ბინაში მოდგა ყათარი,
მოდგა და მაჰყვა კიდევცა თათრის ურჯულოს ლაშქარი.
საცხენის კარზე ჩაუდგა, რკინა ყოფილა მაგარი.
ივანე აქიმიშვილი ვეფხვია, კელის კანჯარი.
15 კელ-და-კელ შამაუარდა ერთი რჯულ-ძალი თათარი,

კმალ პირით შამაუქნია, დაუჭრნა უბის მასრანი.
ივანეს კმალი არ შარჩა, წვერ-წალმ იქმარა ხანჯარი.
ნაწლევს დაიჭერს კელითა, პირქვ წაიქცევა თათარი.
ომია გაძლიერებული, ბინამ დაიწყო ღვანდგარი.

20 „მოდი, გაგბრუნდეთ, წავიდეთ“, – ურჩევს ერთ ბებერ თათარი, –
„ჩვენ მაგას ვერას წავართომთ: კაცი სჩან ერთზე დამდგარი.“
გაბრუნდეს, გამაისტუმრნა, მწარე ჩაუღვა საგძალი.

–
ემაგ ლექსს გამოგიგზავნის დედიძმისშვილი ქავთარი.
ნურც შენ შაირცხენი, ივანე, შენაც მიყიდე ხანჯარი.

25 სახელიც არი, მადლიცა, – ღარიბ კაცი ვარ, საწყალი.

(Shჟ).

მიამბო ხთისო კარატიელმა, უკენა-ფშაველმა, 4.7.1911 ლაშარში. – ამ
ლექსში მოხსენებული ივანე გვარად გაბიდაური ყოფილა, რომელიც მამისშვილობით
აქიმიშვილად არის წოდებული; 17 ივანეს კმალი არ შარჩა] ცხენებთან რომ წასულა,
არ ჰქონია თან; 21 ერთზე დამდგარი] გაუტეხელი, გულადი, მამაცი; 22 მწარე ჩაუღვა
საგძალი ე.ი. კაცი მოუკლა; 24 ნურც შენ შაირცხენი sc. თავს.

გ.

წამოდიოდა გულ-და-გულ ათი-ხუთმეტი თათარი.
შინ ცოლებს ამბავ დაუგდეს: „კარგ დაგვახვედრეთ ვახშამი.“
კარ-და-კარ კითხულობდიან: „ივანეს ბინა სად არი?
ანამ არ ექნებ ღვინოი, ანამ არ იქნებ დამთვრალი?“

5 ივანე ბაღსა ეტყოდა: „ბაღლო, ცხენები სად არი?
ივანემ ცხენებს დაურბინ, ბაკის კარ მოღვა ყათარი.
ეუბნებ ამხანაგებსა ერთი მოხუცი თათარი:
„მოდი, დავექსნეთ ივანეს, – რკინა ყოფილა მაგარი!
წუხელ რომ სიზმარი ვნახე, ფინთად მოგვივიდ ხაბარი.“

10 არ დაიშალა რჯულ-ძაღლმა, იფიქრა: „არ მყავს ყადარი.“
კმალი დაუქნი ივანეს, დაასხეპინა მასრანი.
ივანეს კმალი არ შერჩა, წვერ-წალმ იქმარა ხანჯალი.
ორ იქავ წამოაქცია, მესამეს გაჰყვა ნაჭარი.
რად არა ჰფიქრობთ, ფშაველებო, ამთენ თოფის კმა სად არი?

15 რად გინდათ ვერცხლის ხანჯლები? ცოლებს დაჰპარსეთ ფაჩარი!

–
მაგ ლექსის მოლექსებელი შენ დედის-ძმა ვარ ქავთარი,
სალექსოდ გამოგიგზავნე შენ მოკლულ თათრის ხანჯალი.

- თუ იმას არ გაიმეტებ, შიშაკს ასხლიტე ბატკანი.
მე ყველა დამეჭირება, — ბეჩავი ვარ და საწყალი.
20 არც კი ისეთი საწყალ ვარ, რომ არ მომეკლას თათარი.

(გ. ბოჭორიძე).

ჩაწერილი ყოფილა ს. ქუმელაურთაში 1902 წ., 15 მკათათვეს (ნ. „თუშური
ლექსები შეკრებილი 1902 წელს“: საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. ხელნაწერი №2008).
— 14 რად არა] რადარამ (ბოჭ).

202. ქურდობა არ შეარჩინეს (G S)

1 ჩამოტეხნას ღვავე] ცამოტეხნას ჰგავ Gs. — ჩამწერის თანახმად, „ეს არის იმაზე,
რომ ქისტებს ქურდობის დროს დახვდეს გზაში და დაკოცეს ორი კაცი, ქისტი, იმ
ბაბუხურის შვილმა თათარამ და მე(ო)რე მეზობელმა ბაბუა ბეჟიტაშვილმა (ახლა
ის(ე)ები ორივე მკვდარია). ბაბუა ბეჟიტას ძე წიკლაური გადაიცვალა, იქნება 30
წელი. თათარა ბაბუხურის ძე ჭოლიკაური ანუ წიკლაური გადაიცვალა 1917 წელს.
ხყვანდა მას მაკლული ქისტი 4-5 კაცი.“

203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა (G S)

1 ბრძანებაი აქვ] ბრძანება იაქვ Gs. — „ეს ქისტი იყო გათქმული ყაჩალი, წამავიდა
საარხვატოდ. იქ ერთი კაი ცხენი იცოდა, ლურჯა, არხოტში. ისი ცხენი უნდა მოეპარა,
ის იყო მის მიზანი და რო მავიდა ქისტი თავისისა და არხოტის მიჯნაზე, შახვდა იქ
ერთი არხოტიონი (მან ისიც იცოდა, რომ ის ქისტი მიდიოდ იმ ცხენის მასაპარავად).
იმ არხოტიონმა, როგორც დაინახა ქისტი, მოსცხა თოფი და ქისტი დაეცა ძირს.
თვითან კი წავიდა სახლში. ვერვინ გაიგ, ვინ მოკლა. ეს გახლდათ, რომენიც ზევით
ავლნიშნე ბაბუხური, ჭოლიკაური“ Gs (შდრ. №71).

204. ქისტების დასხმა ფშავლების ცხვარზე ანდარუყოს მეთაურობით

დაბეჭდა „საქართველო“ში (1916, №240) ა რ ხო ტ იონ მ ა (მ. შ ა მ ა ნ ა უ -
რ მ ა?). მისი სიტყვების თანახმად: „ერთხელ ზაფხულში, როდესაც კალოთანის ახლო-
მახლო მთებში ფშავლების ცხვარი სძოვდა, კალოთანში მოვიდა ქისტების ყაჩაღთა
ბრბო, ვინმე ანდარუყოს მეთაურობით, და მოსთხოვა გიორგისა და კვირიკა ქიბიშაუ-
რებს ესწავლებინა მათთვის ცხვრის ბინა და თითონაც დახმარებიყვნენ ცხვრების
მოტაცებაში. მართლაც ქისტებმა ძალად წაიყვანეს ძმანი ქიბიშაურნი საყაჩაღოდ,
მაგრამ გზაზედ ძმებმა ჩახოცეს ყაჩაღები, რის შემდეგ მთელი სოფელი იძულებული

იყო აყრილიყო თავიანთ ადგილებიდან, მამა-პაპის ადგილისა და ძელებისათვის თავი დაენებებინათ და ბარად ერჩინათ თავი, რადგანაც დახოცილთა ნათესავეებისაგან სისხლის ძიებისა ეშინოდათ. აი ამ კალოთანის გმირებზედ არის ნათქვამი ორი ლექსი“ (№№ 204, 206). – 1 ბარით] საქ.ში დაბეჭდილია: ბარათ; 4 უბეს ჩაიცვა სუდარი] შეცთომაა კორექტურული, „საქართველო“დან აქ გადმოყოლილი, უნდა: უბეს ჩაიღვა სუდარი.

ლექსის მათქვამი ხატის მსახური ყოფილა: ხუცესი ან დასტური („ბელელს გავაწვევენ ქვანია“). ჯიკვის რქებს რომ ითხოვს სალექსოდ, იგი ბელელზე დასაკრავად უნდა, რაც ჩვეულებრივი მოვლენაა მთაში.

ამისი ვარიანტია მომდევნო №205.

205.

დაბეჭდილია Bის მიხედვით. – 5 დიჩიმ] ასე აქვს Bს; იგი ამას უდრის: დიჩინგ, დიჩინო; 13 ბეერი აქვ] ბეერ იაქვ B.

Bის მოწმობით, ეს ლექსი ნათქვამია მინდია წიკლაურის მიერ.

ეს ლექსი ვარიანტია წინა ნომრისა და შეცთომით ძირითად ფონდში მოხვდა. სხვა ვარიანტი კიდე: .

ბ.

წამოვა ბარით დიღველები, დიდი დგა საუბარია;
მოდიან, მოკითხულობენ: „ფშავლებს სად უდგა ცხვარია?“
შამოკდენ კალოთანაში, თვალ-შუალამის ხანია;
წამევებნენ ხირსილნი, მარტიანიშვილნი ძმანია.

5 დიღველებს ხკითხეს ამბავი, ერთ-ერთს დაუცეს თვალია;
მაუვლენ დედის ერთასა: „შენაც გვიჭირე მქარია.“
ემზადა დედის ერთი, ვეფხვმა შაისხა აწკალია.
უერთოდ არ დაბრუნდების ობლის გალესილ კმალია.
ღვედრება ამოდიოდა: „ქიბიშაურთა ვარია.“

10 გიორგიმ ანდარუყოსა არ მისცა ომის ხანია...
კმა გატყდა საურჯულოსა: „ნეთხას შეექსნა კარიო:
დახკარგეს ანდარუყო, ველარ მაქელეს მკვდარია.“

–
15 ემა ქართულის მოთქომმა ბელელს დავასხენ რქანია,
დავაკარ ბელლის კუთხესა, შორით მაებას თვალია.
არ მაგშლი შენსა ქებასა, საცა დასხდების ჯარია.

(T, დ ა ვ ი თ ლ ი ქ ო კ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

დაბეჭდილია არხოტიონის (მ. შამანაური?) მიხედვით (საქართვ. 1916, №240). 3 კრაველან] „გიორგი და კვირიკას ხუჭუჭი კრაველივით თმა ქქონიან და ეძახდენ კრაველიანს“ (არხ.); 4 ოკში წინ, ოკში უკენა] საქში დაბეჭდილია: ოხში წინ, ოხში უკან (შეიძლება ასეც შეგვესწორებინა: ოკში წინ, ოკში უკენა, როგორც ვარიანტში); 15 კარნი უღელში ღებინა] „იგულისხმებიან კვირიკა და გიორგი“ (არხ.); 18 ბაბილის ნიამა] საქში დაბეჭდილია: ბაბილოს ნიამა (!!!).

ლექსის ტექნიკის თვალსაზრისით საუკეთესოდ გამართული ნაწარმოებია.

გასწორდეს ბეჭდვის შეცომა: №12 მგელაი] უნდა: მგელაის.

ბ.

- მამაძაღლები ქისტები სრუ საქურდალად დიანა.
წამავლენ კალოთანის კორკ, ბინაზედ დადგებიანა.
უნდ დარეგენან წყემსები, ცხერისათვინ დაერიენანო.
კვირიკამ თვ-კრაველიანმა თოფიც არ დააგვიანა,
5 დაუკოციან ოროლნი, როგორ დაკერიტნა ტყვიამა?
მარტიათამა გიორგიმ საჩქაროდ წამაიარა.
კელით თოფ წამაიყოლა, ჩაუსვა, ჩაატიალა.
არ სწყალობს მგელაის თოფსა: ნამტერევებმ გადაიარა.
მესამემ მშავლის გაზდილმა ბერდენკა მოუწკრიალა.
10 დაგვიკრა ანდარუყოსა, სიმირგელივ დაატრიალა;
ცხვარს ნარდად ევაჭრებიან, სრუ იმან დაზიანა;
ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღს ხყრიანა.
ზოგნი ამბობენ: დავლმარხნათ, ზოგნი ტოტით ქვიშას თხრიანა.
ველარ დაკელნას პატრონმა, ამ ზაფხულ დაფქნას ჭიამა.
—
15 ევ ლექსი გამოგიგზავნათ ღულთ ბაბილის ნიამა.
გაიგა თქვენი ნაქნარი, აღარც-რა დააგვიანა.
გარმაიტანა ფანდური, ჩახკრა და ჩააჟრიალა.
გამამიგზავნეთ ხანჯარი, კევსურებს მოუპრიალა.
შორად სიარულ არ მინდა, — სრუ ჩვენს ჭალაზედ დიანა.

(Sh).

ჩამაწერინა სიმონ გაბურმა 3.5.1913. — ცნის სიტყვით, გიორგის ჯავრი სჭირდა ქისტებისა: გიორგის ქისტური კარგად სცოდნია და შეეტყო გამოკითხვით, რომ მის ბიძაშვილისთვის, მგელასთვის, თოფი ანდარუყოს დაეკრა, რის გამოც მგელას

ხელი ჰქონდა გაფუჭებული. ამ მგელაის თოფი ჰქონოდა თან იმ დროს გიორგის, როცა ქისტები ფშაელის ბინაზე მოსულან ვითომ ცხვრის საყიდლად, მაგრამ ნამდვილად თითქო დასაცემად.

ბ.

ცდა უნდა აეგითასა, რო კრაველიანნი ცდიანო!
ოქმამთ წინ, ოქმამთ უკენა საბაკეს სისხლით სვრიანო.
გიორგიმ კრაველიანათამ აღარა დააგვიანო,
დაგვიკრა ანდარუყოსა, ტარივით აატრიალო.
5 უყურეთ ფშაელის გაზდილსა: ბერდენკა შააწკრიალო,
დაგვიკრა ანდარუყოსა, ტარივით აატრიალო.
ერთი ნასრევით ოროლნი საით დაკვრიტნა ტყვიამა?
აეგ ლექს გამაგიგზავნათ ღუღით ბაბილის ნიამა.
სალექსოდ შავხლის ხანჯარი, კევსურებს ჩაუპრიალა.
(Bd).

დ.

ქისტეთით ქისტებ წამოვლენ, საგძალ ჩაიდვეს ზიარა,
გადმოვლენ საფშაელოშია, საქურდნელადა დიანა;
კალოთანაის კორკრია ფშაელის ბინაზე ჰყრიანა.
ქისტმა თქვა ანდარუყამა: „ცხვარს უნდა დავურილა.“
5 გიორგიმ კრაველიანათამ აღარა დაუგვიანა:
ორ ქისტ გაკვრიტა კელადა ერთხელ ნასროლმა ტყვიამა.
ჯღუგამაც უძილაურმა პატრონა ჩააწკრიალა.
თოფ დაჰკრა ანდარუყასა, წალმ-უკულმ დაატრიალა.
ზოგთა თქვეს: „ზოგში ჩავჰყარნეთ, ზოგნი მიწასა სთზრიანა.“
10 ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღსა ჰყრიანა.

ეგ ლექსი გამოგიგზავნათ ღუღით ბაბილის ნიამა.
თქვენგან ქისტების დაკოცა, ღმერთმა იცოდას, მიამა.
ერთ ხანჯარ გამომიგზავნეთ, რო ქისტებ დავაზიანა.
აე-ჩაესა მუასწრობ, ჩვენის ჭალისას დიანა.

(Shg).

მიამბო ხ ვ თ ი ს ო ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა მ აღაროს-კარში 3.10.1913. — 8 დაჰკრა]
მოამბებ უფრო ასე გამოთქვა: დაჰკრა.

207. კაგა ნაროზაული

დაბეჭდა საქართველოში (1916, №240) არხოტიონმა (მ. შამანაურმა?), რომელმაც ასეთი შენიშვნა წაუმძღვარა: „ს. ახმეტის ახლო კვერნაძეულში ცხოვრობს ერთი ღრმად მოხუცებული 90 წლის ხევსური, კაგა ნაროზაული, ქისტების წყალობით არხოტიდამ გადმოსახლებული. აი ამ კაგაზედ გამოთქმული ლექსი, როდესაც მან ქისტებს თავისი საქონელი დააყრევინა.“

208. სულხანაური

ჩაწერილია პავლე შანიძის მიერ 1922 წელს. ბოლოს აწერია: მგელა ლიქოკელი, რომელიც უფრო მოამბე უნდა იყოს, ვიდრე მათქვამი. პავლეს სიცოცხლეშივე ეს ლექსი გადმოვიწერე მისგან. მანვე ჩამართვეინა ორი მუხლი (8 ნათქობი არის... და 9 წყლის სამ...), რომელიც მის ჩანაწერში არ იყო, მაგრამ ზეპირად ახსოვდა; „ნეტარ ვინ ეტყვის ამბავსა“] ეს სიტყვები (მ. 28) ქალაღლის განაკეცზე მოხვედრილიყო და, ჯიბეში ტარების გამო, გადალეულიყო; აღდგენილია პავლეს მესხიერების თანახმად. — ბეჭდვით შეცთომათა შესწორება: 9 გაბანდავს] გალბანდავს; 15 ჩამალალევედეს] ჩამალალევედეს; 22 ვინა რა] ვინარა; 35 ცოცხლისად] ცოცხალთად.

სულხანაური შვილი იყო გოგოჭურ ჯინჭარაულისა, რომელსაც ყველა იცნობდა, ვისაც ბარისაზოში მოუხდებოდა მისვლა: ყველას იზიდავდა მისი სტუმართმოყვარეობა. სულხანაური მოკლეს 1921 წ. ზაფხულში.

6 მოლას სისხლით ნაღებსა ხანჯარს გაუწმენდს ფხასაო] სისხლის აღების მიზნით სულხანაური მითხოს გადასულა, მოლა მოუკლავს, მოუჭრია თავი (ჩვეულებრივ მარჯვენა ხელს სჭრიან ხოლმე) და გადმოუტანია. მაგრამ რადგანაც მოლა სხვა გვარისა აღმოჩენილა, ვიდრე მესისხლე იყო, ამიტომ ხელმეორედ გამგზავრებულია შურის საძიებლად და შატილს ქვემოთ შეცთომით ხევსურისათვის დაუკრავს თოფი; 15 ბუსურბნის ტალავარსაო] სულხანაური აბას ტანისამოსს შეუცთუნია: ჩაცმულობაზე მას ქისტი ჰგონებია და ხევსური კი შემოჰკვდომია; 26 დაგთოფეს კისტნის ჭალასა] სულხანაურს შატილივინების მღევარი გამოუდგა, გზა მოუჭრეს და კისტნის ჭალაში მოკლეს; 29 ნათულას ამბავს ნუ ეტყვი, თორო მოიკლავს თავსაო] სულხანაურის სიკვდილი ვერ აიტანა მისმა ბიძაშვილმა ქალმა, ნათულამ, და თავი მოიკლა; 33 მელიცის აფიცარსაო] სულხანაური მილიციის უფროსად იყო იმ ხანებში ხევსურეთში.

სულხანაურის შესახებ ნ. კიდევ №№209, 264, 538.

ბ.

გაგმართებ, ჩემო ფანდურო, ახალს ჩავიდებ ლარსაო.
რას ფიქრობს სულხანაური, რო ბედავს ველობასაო?
წამავას სამითხოვოდა, ქისტებს მავლებს თვალსაო.

- ანატორაში ჩავიდეს თვალ-შუალამის ხანსაო.
- 5 მავიდეს შატილივინები, ჩამოღლაღვედეს ცხვარსაო.
ნუ იცვამ, გიგიაშვილო, ქისტების ტალავარსაო,
შაგზვლების სულხანაური, გაფერებს ქისტის ყმასაო,
დაგლიშნებს, არ დაგარიდებს, გაიღებს თოფი კმასაო.
„შვილო, ვინა გკლავს, აბაო, ვინა-რა მხურავს ცასაო?
- 10 მამა-შვილობით ვიყრებით, რას მამობინებ თვალთაო.“
მემრე მა შატილივინებსა ბევრად ვერა ვზღებ ბრალსაო.
შაგიკერენ, სულხანაურო, მაღლა მთას, დაბლა ბარსაო,
დაგთოფვენ კისტინის ჭალასა მზე-ამადენის ხანსაო.
თოფ დაგკრეს, მთისა არწივო, შამაიჭუჭკა(ვ) მქართაო,
15 ვინ-რა მიართომს ამბავსა შენსა დედასა, დათაო?
ფერ ახკდა, სულხანაურო, შენსა სახლსა და კარსაო,
ციხეს ლამ-კირით ნაგებსა, ქვაზედ ნადებსა ქვასაო.
აღარ დაუდის სტუმარი დედა-შენს თამიასაო,
აღარცა მელიცივნები მელიცის აფიცარსაო.
- 20 მე წინა(ვ) გითხარ, სულხანო, ღრიდე სისხლიანს გზასაო.
ძველთაგან მოდის ანდრეზად: „კოკა სრუ არ ზიდს წყალსაო,
წყლისა ზიდენაში გატყდების, დეერეკების ქვასაო.“
ქევსურ ღთისიკა გეტანა, ერთ მშაველ გჭერდა მქარსაო.

(C).

Cs გაუგონია ში შია ქერაული საგან 11.7.1925. — 15 ახკდა] აკდა C.

209.

გადმობეჭდილია Thიდან (გვ. 198). — 31 გუდელას დამჩა ციხეი] ეს ციხე ახალ-
აგებული ჰქონდა სულხანას.

210. ფუტკრის ქურდი (Sh)

მათქვამი („ღულჩი ქევსურის შვილი“) შეიძლება იყოს ბაბილოთ ნია.

ამავე საგანს უნდა ეხებოდეს №№213, 214.

[„მიამბო მგელიკა აპარეკას ძე ქისტაურმა ფუძის ანგელოზში 17. 8. 1913.“
მიწერილია ა. შანიძის ხელით. რედ.]

211. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე (Sh)

ჩამაწერინა ბათაკა ჯინჭარაულმა 17. 6. 1911 ს. ბარისაკოში. — 4 გულ-
კადარ იყავ ბელადი] ასე მაქვს ჩაწერილი, მაგრამ, როგორც ახლა მგონია, ასე უნდა

იკითხებოდეს: გულკადარი ხყავ ბელადი: ალბათ, მოამბემ უკანასკნელი ხმოვანი პირე-
სიტყვისა შემდგომ სიტყვასთან დაკავშირებით თქვა, ხმის გაძლიერებით, როგორც ეს
ჩვეულებრივია ხვესურულში (შდრ. ამის შესახებ ჩემი შენიშვნა ბეს. გაბურის
ბიერ ჩაწერილი ტექსტების შესახებ („წელიწდეული“, გვ. 336); 25 დალისტანს შადვეს
ზარია] ზოგ ცალში კორექტ. შეცთომა გაიპარა, უნდა: დალისტანს შაზდვეს ზარია.

ბ.

- ვინ იყავ, რომენმ იამბე, ჩათმაში თუშის ცხვარიო?
დალალეს მოციქულები „ჩათმას დაავლი(თ) თვალიო.“
მავიდეს დახარებულნი: „დიდია საშოვარიო.“
შულამის ხან რომ მავიდა, ჩათმას დახურნეს ცანიო.
- 5 გიორგიმ უთხრა გიგასა: „ძმაო, წაგვისხეს ცხვარიო.
რა ვქნა, ხარ ბატარიაი, — ვა, თუ ვერ მიჭირ მკარიო!
მიუდის ჩვენებ ქეჩები, ვეფნებს გააქვის ჩქამიო,
ყუყუნით მიზდვეს ძალლები, სრუ იძვრის მთა და ბარიო.“
ცხენს შასხდეს უთურის შვილნი, ლაღნი არწიენი ჩქარნიო.
- 10 თავს წამახყარეს ლაგმები, მიანებნიან გზანიო.
ჩობანახისას წავიდეს, მარცხნივ აართვეს მკარიო.
გათენდა, გაჩნდა თუშეთი, შორ-ახლოთ უყვეს ძალიო.
ომ იქნა ლეკის წყალზედა, სისხლსა წვიმს, ზეთი დარია.
მალე დაგვიკრეს გიგასა, გიორგის მასტყდა მკარიო.
- 15 გიორგიმ უთხრა გიგასა: „ძმაო, მწყურიელ ხარიო.“
ხუთნი შასწირნა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
ხუთნი თავის თავს შასწირნა: „იყვნიდი(თ) ჩემნი ყმანიო.“
მემრ კი გიორგის დაგვიკრეს, მანძილა დასცეს კარიო;
უთურიშვილის ლურჯაო, დიდხან ცოცხალიმც ხარიო!
- 20 მელანქრი(თ) გამოქცეულმა თუშეთ ჩახყარენ კმანიო;
მარტუამ ამაიარენ გძელნი ქიზიყის მთანიო;
პირით მაგქონდა ლაგამი, გიზანდებოდეს გზანიო.

—
ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო.
სალექსო(ღ) შამიკრიფილით კვამლა(ღ) შიშაქი ცხვარიო.
(O).

ბ.

ვინა თქვა, ენა ვის გაკმა: „ჩათმაჩი ბევრი ცხვარიო?“
დალალეს ყარაულები: „ჩათმას მავლით თვალიო.“

- მაგიდეს დალაღებულნი: „ბევრი ას საშოვარიო.“
იყრების ბელანქარჩია მძიმე ურჯულოს ჯარიო.
- 5 მქარსა სჭერს ჭარელთ შეილები, ეგიც ბელანქრის მქარიო.
ლეკებს არა ხყავ ბელადი, ალაზანს გამომქდარიო.
ხუთშაბათ გათენებადა ჩათმას დახურნეს ცანიო.
გამაიბრუნეს ლეკებმა თოთხმეტი ფარა ცხვარიო.
ჩაუღის ჩვენებ ქეჩები, ევენებს ჩააქვის ჩქამიო.
- 10 ყუილით ჩახყვა ძაღლები, ღმერთს შასწვდა ცოდო-ბრალიო.
„არ მიგვესვლების თუშეთა, წელზედ რად გვინდა კმალიო?
დაგვეკეთების სამძახი, არ მოგვეცემის ქალიო.“
თოდ შახკაზმა ლურჯაი, ზედ შაჯდა ნიავე-ქარიო.
„პატარაი ხარ, გიგაო, თუ ვერ მიჭირე მქარიო.“
- 15 – „მქარ ვერ გიჭირა, გიორგი, დამარქვი კახის ქალიო.“
ჩამადახისას წავიდეს, მარცხნი უქციეს მქარიო,
ცხენებს დახყარნეს ლაგმები, გამაანებეს თავიო.
შუას ჩათმაჩი მასწრეს, არ დაანებნეს გზანიო.
ომობენ უთურგიშვილნი, დაღისტანს შაზღვეს ზარიო.
- 20 გათენდა, იქნეს თუშები, შორ-ახლოს უყვეს ძალიო.
ბელანქრის ბოლ'მდე მიზდიეს, მკვდარზე შახყარეს მკვდარიო.
თოფი დაუკრეს გიგასა, გიორგის მასტყდა მქარიო.
„ვაიმე, ძმაო გიგაო, მწყურთელაიც ზარიო!“
დახკრა, შასწირა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
- 25 ორნი თავის თავს შასწირნა: „სულეთში მყვანდით ყმანიო!“
ორნი შასწირნა ბინასა: „ხვეტეთ ფარეხის კარიო!
თანაც გახყვიდით წყემსებსა, მაუბრუნდით ცხვარიო!
ჩაუსვარიდით ძაღლებსა, ჭადზე დაუსხით წყალიო!“
გიორგის ბალთა-ყაწიმთა აასხეს სისხლის ცვარიო.
- 30 დახკრეს და არ დააჯერეს: „მანძილავ, დასხენ რქანიო!“
ცხენო გიორგის სადარო, დიდხან ცოცხალიმც ზარიო!
მარტუამ შამაიარენ გძელნი ქიზიყნის გზანიო,
პირით მოგქონდა ლაგამი, გიხანდებოდეს გზანიო.
ქმაი გასტეხეს თუშეთა: „ჩათმაში დასცნეს ცანიო,
- 35 გაჩინდეს ბელანქარჩია გიგაის ვაცის რქანიო.“
უხარის ლეკის ქალებსა: „მოლაღეს თუშის ცხვარიო.“
ნუ გიხარიანთ, ძაღლებო! თქვენც მონა გადგასთ დარიო, –
ბევრაის დედა სტიროდათ, ბევრა გახქვირდათ ქალიო.

- ამაგის მალექსებელი ალვანჩი თუშის ქალიო.
40 არც მე ორ გალალბული, – მეც იქ მამიკლეს ქმარიო.
კელჩი მიჭერავ წინდაი, ჩამამდის ცრემლის ცვარიო.
გიორგაი და გიგაი ბიძაშვილ იყვნეს, ძმანო.

(C).

გაგონილი ში ში ა ქერა ულის აგან 14.7.1925. – 21 ბოლ'მდე] ასე აქვს Cს;
29 ბალთა-ყაწიმთა] ბალთა-ყაწინთა C.

ასეთი დაწყება ლექსისა (ენის დაწყევით) სხვაგანაც გვხვდება, მაგ. „ვინა თქვა, –
ენამც გაკმება! – ტერელოს ბევრი ცხვარია?“ (Tფ). რადგანაც წყველა მარტო Cს
ვარიანტში არის, ამიტომ შესაძლებელია იგი სხვა ლექსიდან იყოს გადმოსული.

დ.

- იყრება ბელანქარშია მძიმე ურჯულოს ჯარია.
დალალეს მაციქულები: „ჩაქმას დაავლეთ თვალია.“
დალალბულებ მოდიან: „ბევრია საშოვარია.“
ჩამამჯდარიყო ჩაქმანჩი ფარა-ფარაი ცხვარია.
5 შუალამის ღროს დასციან შუა ჩაქმანჩი ცანია.
გაქეჩეს მაგათ ქეჩები, ეფენებმ გაიღეს ჩქამია.
გიორგიმ უთხრა გიგასა: „ძმაო, წაგვისხეს ცხვარია.
მქარსაც ვერ მიჭერ, გიგაო, ბატარიკაიც ხარია.“
– „მქარ თუ ვერ გიჭირ, გივარგი, დამქვივნით კახის ქალია!
10 შახკაზმა ნისლის ფერაი, ზედ შაჯდა ნიაე-ქარია.
„გაბედე, ჩემავ ლურჯაო, თუ გიქრის საომარია!
აგებ დამწია უკენა, საც მიღის ჩემი ცხვარია.“
წავიღეს გრანჯაისასა, მარცხნივ აართვეს მქარია.
ომობენ უთურგიშვილნი, გიგა, გიორგი ძმანია.
15 ომი ქნეს ბელანქარშია, კალოდ გარიყეს მკვდარია.
თოფი დაგვიკრეს გიგასა, არწივს მასტეხეს მქარია.
„აიძე, ჩემო გიგაო, მწყურიელაიც ხარია!
სამი შასწირა გიგასა: „სულეთ მართვით წყალია!“
ერთა შასწირა ძალლებსა: „მჭადზე დაუსხი წყალია!“
20 ერთი შასწირა წყემსებსა: „უხვეტე ბინის კარია!“
ხუთი თავის თავს შასწირა: „სულეთ მეც მინდან ყმანია.“
ეხლა გიორგის დაგვიკრეს, მანძილამ დასხნა რქანია.
უხარის ლეკის ქალებსა: „მასხეს თუშის ცხვარია.“
რად გიხარიანთ, ქალებო? ბევრა დახქერივდით ქალია,

25 ბერაის დედა ატირდა: „არ დაგვიყენეს დარია.“

—

ამაებისა მათქომი ალვანჩი თუშის ქალია.

(T).

8 გიგაო] გიორგი T; 13 გრანჯაისასა] ალბათ იყო „გრანჯაისასა“ და იქიდან გადმოკეთდა (იმის გამო, რომ გრანჯა კაცის სახელია ხევსურეთში); 21 ხუთი] თუთი T.

მოიპოვება კიდევ სხვა ვარიანტებიც: ორი ჩაწერილი დ. მოლოდინაშვილის მიერ ს. ბაზალეთში და დაბეჭდილი ივერიაში 1899 წ. (№131: „თათრებში ჩამოსულიყო შვიდი ბელადის ჯარია“; №154: „თუშები თათურში იდგნენ, იქ დაეყენათ ცხვარია“) და სამიც თუშური, რომელთაგან ორი დაბეჭდილია (Al კვალი, 1897, № 49; Bu №74) და ერთი დაუბეჭდავი (R თ, 255).

212. ყაზიბეგიანთ ცხვარზე დასხმა (R 148)

ორ უკანასკნელ მუხლში (რომელიც ხაზით უნდა იყოს დაცვილებული სხვებისაგან) მათქვამი ბულეჯანს სალექსოდ ხანჯარს სთხოვს, ან ჩოხას.

213. ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან (R 81)

5 სად მიხვალ, ქისტის გოგოლ] „აქ ქისტს ეძახის გოგოს“ R.

ეს ლექსი შეცთომით დაიბეჭდა ძირითად ფონდში: იგი იგივეა, რაც შემდგომი ნომერი და ვარიანტებში უნდა ჩამოსულიყო.

214.

დაბეჭდილია Bds მიხედვით. ამისი ვარიანტია Rის ჩანაწერი (გვ. 81), რომელიც წინა ნომრად დაიბეჭდა. — 7 გიორგიმ არცად გაგივასთ] ეს გიორგი უნდა იყოს წიწილაშვილი, რომელზედაც ზემოთ სხვა ლექსიც არის (№ 210).

ორივე ვარიანტი ამ ლექსისა წაუუკითხე 27. 4. 1931 ხანმატელ ხევსურს ბერდია ალუდაურს, რომელმაც პირველი (№ 213) დაიწუნა და მეორე (№ 214) მოიწონა. იმავე ბერდია მ გადმომცა, რომ მაშინ ქისტს მარჯვენა ხელი რომ მოსჭრესო (მაჯაში იყო მოჭრილი), იგი აბულეთის ქვიტკირს ეკრაო და ორი-სამი წლის წინად ჩამოვარდაო.

ამავე ამავეს ეხება სხვა ლექსი, ფშაური წარმოშობისა („ქისტეთით ქისტებ წამოვლენ, ეშხადებიან ფშაეშია“ და სხვ.), რომელიც ფშავლისაგანაც მაქვს გავიწილი და ხევსურისაგანაც, მაგრამ იგი მეორე ტომში დაიბეჭდება.

215. კვირია და ცხენის ქურდი (Sh)

ჩამაწერინა გორულში (ბაკურ-ქევეში) მინდია ფიცხელაურმა 22.6.1913.
– 12 ეუბნა მემცხვარეებსა] Sc. რომელთაც ენახათ ქურდი; მარცხენას მკარზე სჭირ-
საო] sc. ნატყვიარი; 15 მკვდრისაო] პირველად თქვა: მტრისაო.

216. აბა გიგაური (Gi)

16 იშულლეს] იშუხლეს Gi. – მათქვამი ამ ლექსისა ომა ყოფილა, როგორც
ჩართულია ბოლოში.

მუხლი 24 („თორმეტ პატრონა დაუწვავ...“) თავისი რითმით არ უდგება დანარჩე-
ნებს, იგი შემდგომი ნომრიდან უნდა იყოს გადმოსული (შდრ. № 217, 24).

ამ ლექსის ერთი ვარიანტი შემდგომი ნომრის ვარიანტზეა გადაბმული (ნ. №217 გ).

217.

ესეც Gis მიხედვით არის დაბეჭდილი. – 1 ცხენის მჭამლებსა] მამაძაღლებსა Gi
(დასაწყისში მოდიოდა და გადასწორებულია №175,28-ის მიხედვით; ნ. ეგვეე ეპითეტი:
№248, 13); 4 მსახურებმ] მსახურემ Gi.

ამ ლექსს წინ მიუძღვის Gis მერ წარწერილი „უშიშა“, რაიცა არ ვიცი, რას უნდა
ნიშნავდეს. ბესარიონის რვეულიდან ჩანს, რომ ლექსი მისია, ბესარიონისა. [ნ. კიდევ
დამატებაში. რედ.]

ბ.

- ქისტებსა მამაძაღლებსა რა ცუდ რაიმ აქვ რჯულია!
სრუ ქურდობისას გონობენ, კაცმ რო დაუგდას ყურია.
წამავლენ საარაგვოდა, ცხენის მაპარვა სწყურია.
ჩაეს ჩაზვერეს სავალი, აქვ კარგად ჩასაზრულია.
- 5 ჩავიდეს თიანეთშია, ჭამეს სტუმრულად პურია.
მანდით გარეკეს ცხენები, მითხოში ჩასვლა ღგულია.
ნაჩაღნიკ კარზე სერნაობს, მკართ შინელ-წამასხმულია.
იმ ღროს იძახა მსახურმა: „ცხენები დაკარგულია.“
ნაჩაღნიკ აბას იბარებს, – მღვერობა იცის მგლურია.
- 10 „ადეგ, გაუდე ქისტებსა, გზა იცი მაგნებურია.“
აბეჩავ, აფშინაშვილო! აჩქარდა, უცემს გულია.
წვეა რად უნდა სხვისაგან? სრუ ომის მონატურია.
„მტრისად გაყოლა, ბატონო, ეგ ადვილ სამსახურია.“
მზადღების, ისხამს აბჯარსა, ლურჯა დვას შაკაზმულია.

- 15 ამბობენ თიანელები: „საისკე მამზადულია?
რად აქვის პატრონტაშები მკარ-ილლივ გადაცმულია?“
ლურჯა არაგვზე შამარბის, აქე ძუა შანასკულია.
მაუჯავრდების მკედარი, მტრის ჯავრით გაბასრულია.
მაშინჯავს ქურდების კვალსა, აქე ლამფა განთებულია.
- 20 შამაგათავა, არაგვო, ცისპირიც შამამრულია,
საგათუნებო ვარსკვლავი გორის პირ ამასულია.
დაუგზავნავის სხივები ჰაერში დაქსაქსულია.
გადაიარა ბორბალი, პერანგზე დასარტყლულია,
ყინვარა წყალზე ჩავიდა, ლამი ჩანს ჩაკვალულია.
- 25 შორითავ ნახა ღილღველი, ცხენ მიხყავ მაპარულია.
ბარაქალ, აფშინაშვილო! რა ფიქრებს მისცა გულია!
„ღალატით მოგვლა ღილღველი, – ფიქრობს, – რა გაშკაცურია?“
უძახა: „ქისტო, ნუ მიზოლ, მე შენთან შულლი მწყურია.
მე-დ' შენ სწორ-და-სწორ ვიშულლათ, ღმერთი ვაკსენათ, რჯულია.“
- 30 თავს ადგა მონა აედარი, ცით სეტყვა ჩამასულია.
თოფის კმა, ჭეხა-ქუხილი ერთუცზე გადამბულია.
ქისტო, დაგაწყდა ტყეიაი, გაგინათოზა ტვინია.
სანამდი დაეფშენიტების, დახკრა მეორე პულია.
პირ-ჩაღმ დაიწვეს ღილღველი, ახლა წყლის შასმა სწყურია.
- 35 ვედარც წყალს დასწვდა დაჭრილი, – იწვეს და ხკდების სულია.

–

ბარაქალ, აფშინაშვილო! რკინის გდებივა გულია!
ვაჟამ ქნას ყველამ აეგრა, ვინც ომის მოყვარულია!
სალექსოდ არაყიანი ბოთლაი შანახულია
გიბარა ბესარიონმა ქარ-ბუქეში გამათქმულია.

(G).

ქვეშ აწერია: „ჩაგვირილა ბალახურისძე გაბური. ნათქვამი 1913 წელს, ვსწერ
1927 წელს, 25 დეკემბერს.“

ზ.

ქისტეთით ქისტებ წამოვლენ, სტუმრულად ჭამეს პურია.
ჩამოვლენ თიანეთშია, მაგათ ქურდობა ღგულია.
ამ დროს იძახეს მსახურთა: „ცხენია დაკარგულია.“
ნაჩალიკ გამოსეარნავდა, მკართ პალტო-წამოსხმულია.

–

- 5 ნაჩალიკმ აბას უბანა: „იმედი მქონდა შენია.
აბავ, შახკაზმე ლურჯაი, ზე შაჯედ ქორის ფერია.“
აბამ შახკაზმა ლურჯაი, ზე თაოდ შეჯდა მგელია.
-
- გახკვირდეს თიანელები: „საისკე მომზადებულია?
მაგთვენ პატრონა რად უნდა მქარ-ილლიე გადასხმულია?“
- 10 ქისტებს გამუდვა კვალზედა, გზავრობა იცის მგლურია.
-

- მანათებდა ლამფასა, ზე ღამე დახვდა ბნელია.
მოვა, მოფიქრობს გულშიგა: „ვაი თუ ვერა ვქენია!“
გათენებისა(ს) დაწირნა ფშავ-ქვესურეთის ტყენია.
დარჩა და დარჩა ლურჯაი, თორმეტ თუმნიან ცხენია.
- 15 „არ დაშჩა, ჩემო ლურჯაო, ბევრჯელ გაჭმეი ქერია.“
მანც დარჩომას აპირებს, აღარ ას გადამცვლელია.
ცხენ რომენმ გამაუცვალე, რა კა სიკეთე ხქენია!
გადაიარა ბორბალი, ცხენ არ ას დასაჭურია;
ქცეულად ჩამაუბრუნდა, ჩამათავა ცერია.
- 20 ღილღველსა ორ-წყალაშიგა მონა დაეცა ფერია.
ნახა, დახკივლა აბამა: „ძაღლო, გაწირე ცხენია!“
პირდაპირ ომი მოუქდა, საყურად ექნეს კლდენია.
თოფის ქმა, ელვა-ქუხილი აღარ ას გასაყრელია.
ღილღველი პირ-სისხლიანი გზავრობას დასცდა მგელია.
- 25 თაოდ დაბრუნდა არწივი, შამაიჭუჭკნა თბენია.
მავას, მაგონობს გულშიგა: „მაქე გილდი დასათვლელია.
თორმეტ იმისად მისრევაჲ, ას კიდევ დანარჩენია.“
-

- ბლოელო აფშინას შვილო, დედა ვაცხონე შენია!
ლექს კი ვერ გითხარ საფერი, შენ კი ვაჟობა ხქენია.
- 30 ამავის მალექსებელი ომა მქარ-გვერდზედ სვენია,
ქელჩი უჭურავ ფანდური, თავით-ბოლომდე ჭრელია.

(C).

გავონილია გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ (?) 18. 7. 1925 ბარისაკოს —
30 ომა] თომა C.

აქ არეულია ერთმანეთში ბესარიონისა და ომას ლექსი ერთისა და იმავე საგნის
შესახებ. ბესარიონისაა დასაწყისი (მმ. 1-4) და ერთი ნაწყვეტი შუაზე (მმ. 8-10),
დანარჩენები კი ომასია.

218.

დაბეჭდილია Gil მიხედვით. — 9 პატრონა უწყვავ] პატრონა უწყავ Gi; 19 ქისტებმ] ქისტემ Gi; 30 ქისტებმა] ქისტემა Gi. [ვარიანტი ბ ნ. დამატებაში. რედ.].

219.

ესეც Gil მიხედვით არის დაბეჭდილი. — 4 ქისტებმ] ქისტემ Gi; 6 სახრიხლიანს] ასე წერს Gi, თუმცა სხვა შემთხვევებში იგი კარს ხმარობს (მაგ. შაკდა, იქვე, მ. 8). ამ სიტყვაში, როგორ სხვების ჩანაწერებიდან ჩანს, კარები უნდა (საკრიკლიანი); [ვარიანტი ბ ნ. დამატებაში. რედ.].

220. მამუკა და სადარა (G S)

14 სცდებისა] სჩდებისა Gs; 17 დამჭერი] დამწერი Gs. — ამისი მათქვამი არის გასპარა მგელას ძე ქიბიშაური.

მამუკა და სადარა ყაჩაღებად იყვნენ გავარდნილები. სადარა დაიჭირეს და ციხეში მოკვდა, მამუკა ამის შემდეგ მარტო დარჩა და შემდეგ ისიც მოკლეს ბალთაში.

221. სადარა (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1916 წელს. — 3 აკოს შამაკდეს სოფლადა] სადარა ბარის-აკოელი იყო; 16 სრულება მინდა, მოყმეო, კემწიფის ბრძანებასაო] ასე აქვს Gs, მაგრამ მოსალოდნელია ან: სრულება უნდა... ბრძანებასაო, ან კიდევ: სრულება მინდა... ბრძანებისაო. რითმის მიხედვით აჯობებს: „სრულება უნდა... ბრძანებასაო.“

222. ზეკუცია არხოტს (Sh)

ეგზეკუცია, ზევსურებისაგან შემდგარი, არხოტს ჩადგა, რადგანაც იქ დამალული ეგულებოდან ყაჩაღად გავარდნილი მამუკა გოგოჭური, რომელსაც რამოდენიმე კაცი ჰყავდა მოკლული. — 10 შაბურაშვილს ეგ უთხარით] შაბურათ აფშინა იმ ხანებში მამასახლისად იყო ზევსურეთში და სამსახურის გამო იძულებული იყო ეგზეკუციას გასძღოლოდა არხოტში; 11 ხუტუნიშვილს ვერ აწვალებს] იგულისხმება გიგია ოჩიაური, ახიელელი.

მათქვამად აქ ღილღველი ასლაყაიშვილია გამოყვანილი, მაგრამ ნამდვილად არის ახიელელი გარსია ოჩიაური, რომელმაც თვითონ მიაგმო ეს ლექსი 5. 8. 1913 ს. ახიელში.

223. მამუკა გოგოჭური (G s)

39 სჭირსაო] სწირსაო Gs; 44 გემდური, გუდამაყრელო] ამბობენ, გუდამაყრელი მემცხვარე გაჯავრებული იყო მამუკაზე თითქო ცხვრის წართმევის თაობაზე, თუ არ ვიცი რაზე და ამიტომ გასცაო.

ეს ლექსი უთქვამს დიმიტრი ცისკარაულს 1912 წ.

ბ.

- ზენაით იწერებიან: „ვეფხვი დაზეზდა მთისაო,
არავინ დაგაზიანნასთ, არეინ დაგხიენასთ მწკლითაო.“
საძელის წვერზე შამოკდა მინინო კივილითაო,
ჩრდილოეთისკენ დაბრუნდა, გაელა სწადიან გზისაო.
- 5 „უნდო დავლაკა, – ამბობდა, – მთა-ბარი დაღისტნისაო,
შამოვხვდა თავის ამფასა ძელიმ-კარს ქისტისშვილსაო.
ჩამოვა, ჩამობოინობს ლალი არწივი მთისაო.
ჩამოჰყვეს ნისლის კოტორნი, შავი ღურბელი ზღვისაო;
დაუტყდეს ამხანიგები, მჭერელ აღარ ჰყავ მკრისაო.
- 10 არას ნაუღლობს ობოლი, თავი არ უჭირს სხვისაო:
წელთა ღბავ თავის შავხალი, ერთგული პატრონისაო.
შამეყყარა წყემსები, ნაცნობი დიდის ხნისაო;
ღალატით ზკითხეს ამბავი, სალაში მისცეს გზისაო;
არ მალგონდების მამუკას, თუ „ჩამისხემდეს მზირსაო.“
- 15 მარტუას შამეყყარა, ჯარი დგა ყაზახისაო.
ნაბადი გვერდზე გადიგდა, ძალი აქსენა ხთისაო;
„აბა, ორპირო რკინაო, საქმე ეხლა-ღა ჭირსაო.“
ემადრივლების ხანჯარსა, – რაგორ გემოზე ჭრისაო!
თვალ-წამიეთის ხანზედა, მინდორ აივსო მკედრითაო.
- 20 მოვიდეს ჩერქეზთ ქალები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
„შენ გლეხი არა ყოფილხარ, აზნაური ხარ მთისაო.“
გემდური, გუდამაყრელო, პატრონო ფარის ცხვრისაო.
ღალატით მოგიკვლევავის, ჭკვაზე კი ვერა ხქენაო.
ქიჩილა დაიხურიდი, კაბაი დიაცისაო;
- 25 აიღენ ტარ-ნამტენანი, ჩამოჯე კერის პირსაო.

ამაგის მალექსობელი ძაუგის პირსა ზისაო,
ქელში მიჭერავ სტაქანი, შასანდობარი მკედრისაო.

(Sh)

მიაბო ს. გორულში (ბაკურ-ქევს) სადარა ჯინჯარაულმა, გუდანელმა,
23. 6. 1913.

ბ.

- ქვენათ იწერებიან: „ვეფხვი დაზეზდა მთისაო.
არავინ დაგაზიანნას, არვინ დაგზიენათ მწკლითაო.“
შამაქლა საძელეზედა მინინო კივილითაო.
ჩამაეას ბაკურ-ქევშია სტუმარი ერთის დღისაო.
- 5
ქელ-ფექ გექნება მომზრალი, ტყავ გაყოლილი ჯღნისაო.
ბალთას შამახედა მწერელი, მაუკოცნიდა პირსაო.
დაელა კაზარმაები თურგისა ყაზახისაო.
„თუ კი ყაჩაღი არა ხარ, ბილეთ გექნება გზისაო.“
კარტიჭკა გადმუჩვენეს, პირ შამახყარეს პირსაო.
- 10
„ნანდვილად მამუკა(ი) ხარ, მამკლავი სამ-სამისაო.
ნაბად იქცივა გვერდზედა, ძალი აქსენა ხთისაო.
„ჩემო ბატარავ ხანჯარო, საქმე ეხლად ჭირსაო.“
ურჯულოს გადაუქნივა, შიშით დაეცა ძირსაო.
ცოტაი ხნიდგეს მამუკამ რიყე გაავსვ(ა) მკვდრითაო.

(Bb).

დ.

- ზენათ იბარებიან: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო.
იფთხილეთ, ჭალაველელებო, არვინ დაგგლიჯათ ბრჭყლითაო.“
საზელე გამოიარა მიმინომ კივილითაო.
ჩამობოინობს არწივი, არწიენი ლაღის მთისაო.
- 5
უკან მოჰყვება კოტორი, ნისლები შავი ზღვისაო.
ჩრდილოეთისკენ დაბრუნდა, გასვლა სწადიან გზისაო.
ჩამოვა ბაკურ-ქევშია სტუმარი თავის დისაო.

(Mr).

გაუგონია 16 წლის დავით პირქუშაშვილის აგან ს. ჩარგალში.

ჟ.

ზენათ იბარებიან: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო.
არავინ დაგაზიან(ნ)ასთ, არვინ დაგზიენასთ მწკლითაო.“
საძელე გადაიარა მინინომ კივილითაო.

- ჩდილოეთისკე დაბრუნდა, გავლა ეწადა გზისაო.
5 ჩამოვა, ჩამობოინობს ლალი არწივი მთისაო.
ჩამაეწივა წყემსებსა, ნაცნობ ხყავ დიდის ხნისაო.
ღალატით ხკითხეს ამბავი, სალამ მიათვეს გზისაო:
„სად მიხვალ, ჩვენო მამუკავ? აგრემც დაგპარავთ ჭირთაო!“
ღამე იარე, მამუკავ, დანლობა ნუ გაქე დღისაო.
10 ეგ რა ეგონა მამუკას, თუ ჩამისხემდეს მზისთაო?
ჩოხელათ, გუდამაყრელთა, დედა გაუწყრეს ღვთისაო!
მაგათ უამბეს ამბავი გათქმულის ყაჩაღისაო.
ბალთაში ჩამამავალსა მეხი დაგეცა ცითაო.
უნადრიკ გადმაგელობა, ბილეთ მოგთხოვა გზისაო.
15 „თუ ბილეთ არ გაქე, ვაშკაცო, შენი შინ წასვლა ჭირსაო.“
ამაიტანა, აჩვენა ფაშფორთი დიდის ხნისაო.
გულჩი დარდი აქე ვაშკაცსა, პირად არ წირავს ღმინსაო.
„ნამდვილად მამუკაი ხარ, მომკვლელი სალდათისაო,
ოვისისა აბეშიკისა, ქისტისა მურთაზისაო.“
20 – „იქით წადევით, რუსებო, მე თქვენი არა მკიდავო.
არც თქვენის მამის მამკლავ ორ, არც კიდე თქვენის ძმისაო.
თუ მაინც არ დაიჯერებთ, ერთ-ორ უნცროსიმც მინდაო.“
აიკრა კელი ხანჯარსა, ფერი დაიდვა მგლისაო,
პატარა ხქონდა ხანჯარი, იმედ არ ხქონდა კმლისაო.
25 დახკრა და გადაუქნია უნადრიკს ქისტის შვილსაო.
მკრის უღელ გააწყვეტინა, ურჯულო დასცა ძირსაო.
მეორე წვერით გაუშვა, სუყელა მაგას ხკვირსაო.
კელმა უწვდინა ნაწლევთა, [ხანჯარს] სიმოკლე არ ერჩისაო.
მესამეს გადაუყოლა: „შენ ჩემ უნცროსი იყავო!“
30 დატყვერების არშავიანი, მუქლი მოგტეხეს მგლისაო.
სანამღი მეცხრე არ დახკრეს, მოკლულ ვერა თქვეს რვითაო.
ბალთას დაგიდგნეს ლოგინნი, გზის თავ მაგ სოფლის პირსაო.
მოვიდეს ქისტის ქალები, ღანღალ დგას ძაღლებისაო.
ზატორ ივსების ცრემლითა, ჯავრი კლავს რუსებისაო!“
35 „ვაიმე, ჩემო პატრონო, ჭირიმე კარგის ყმისაო!“
ცოლ-შვილს ნუ სჯავრობ, მამუკავ, შინ ლეკენი დაგჩეს მგლისაო.

—
თუ რას მოლექსეს იკითხავთ, ნათქმელი ბურბათისაო.

(C).

ეგ რა ეგონა] ეგრე ეგონა C; 28 ხანჯარს] ახსნაა ჩამატებული; 32 მაგ] მაქვს C; 36 შინ] შენ C.

აქ გადარეულია ერთმანეთში დ. ცისკარაულისა და გულბათის ლექსის მუხლები: თავი ცისკარაულისაა და ბოლო კი – უმთავრესად გულბათისა (შდრ. №225). გადარევის ხელი იმან შეუწყო, ალბათ, რომ ორივე ერთსა და იმავე საგანს შეეხება და რითმაც ერთნაირი აქვთ.

224.

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh), რომელიც მიამბო ახალა არაბულმა ჯუთაში 3. 8. 1913. მომეპოვება იგივე ლექსი, ჩაწერილი თვით ავტორის მიერ (ბესარიონ გაბურის მიერ; შემოკლებით G). საინტერესოა შევადართო ისინი ერთმანეთს, რომ ნათელი იყოს, თუ რაოდნად ახლო მიჰყვება, ზოგიერთ შემთხვევაში, პირვანდელ წყაროს სხვების მიერ დასწავლილი და გამეორებული:

ბ.

2 ვერას] ვერც-რას G; 6 ვაჟიას შვილო] ბურჟუკურელო G (მამუკას მამას ვაჟია ერქვა, ხოლო სოფელს – ბურჟუკურთა); 8 ცასა ჩამაზდის] და ცას ჩამასდის G; 9 მიწას ეჭირას ტანია] მიწას ეჭირა მკვდარია G; 10 არ დახვიდოდა მთა-წვერთა არწივი მელმარია] არ დახვიდოდა მზეზედა შევარდენივით ჩქარია G; შემდეგ ხუთი მუხლი (11 სანამდე იყავ ცოცხალი... 15 ... პატრონაების ჯარია] აკლია Gს; 17 გავიდა] გაიდა G; 25 არ გგონდებისა სულეთში] არ გგონდებისა G; 19 არვინ გყავაე მამქრეი] არვინ გყავისა ამქრეი G; 4 არ იტყვისაე] არ ამბობსაე G; 22 გეგენტ-გორ] ბეკენტ-გორ G; 23 მარტო რომ ჩახყვა ლაშქართა] მარტომ რომ ჩახყვა ლაშქართა Sh (მოამბემ მარტომ ფორმა მეორე ზმნას დაუკავშირა ალბათ: მარტომ... კოცა); ჩააგა] ჩაიგა G; ამის შემდეგ G უმატებს:

ამანდით ამაბრუნვილმა გზის ძირ ჩახყუნდა ქვანია.

ცოდვან მოხკიდნა კმლისანი, ვინაც გაივლის მგზავრია.

ვინც ამას გადასცილდების, ვინც არ დალოცოს სამია.

სამაგიეროდ Gს აკლია 25-ე მუხლი: „არ გგონდებისა ალქიმი (ვარ. აბჯარი) თუშების წანატანია; 27 ბორბალას] ბორბალა G; 27 სისხლი(თ)] წითლად G; 28 გასწყდა] მასწყდა G; შემდეგ Gს აკლია სამი მუხლი (30-32: ერთ კაობს... მასთხარა გვარია). მერმე კიდევ აკლია Gს ორი მუხლი (35-36: „შემეგეხვივა... დაგიძრეს ტანია“). აკლია აგრეთვე მ. 37 („თაოდ თუ მახკვედ.“), ხოლო 37-ე მუხლს 39-ე უსწრებს ოდნავი ცვლილებით:

ველარ ვინ გაზდის შენფერსა შვილად კევსურის ქალია.

მიმართვა გოგოჭურებისადმი (მმ. 40-48) სრულებით არ მოეპოვება Gს, სამაგიეროდ აქ ლექსი ასე თავდება:

ვერა ვიამბე სიტყვები, გმირო, შენ შეშადარია.

საყვედური მკვდრის გაწირვის შესახებ (მ. 45) იმით აიხსნება, რომ, ხევსურების შეხედულების თანახმად, მკვდარი თავის მიწა-წყალში უნდა დაიმარხოს. თუ ვინცოცაა უცხო მხარეს გარდაიცვალა ვინმე ხევსური, თუ რაიმე საშუალება კი არის წაღებისა, აუცილებლად წაიღებენ ხოლმე. მაგ. 1931 წ. მარტში ტფილისში გარდაიცვალა ერთი ხევსური, გვარად გოგოჭური, და ხევსურეთში წაასვენეს.

ამ ლექსში რომ ქალუნდაურის შესახებაა საუბარი, იგი შეიცავს მე-8 ნომრის სიტყვებს, რამოდენადმე გადაკეთებულს.

ამავე საგანს ბ ე ს ა რ ი ო ნ მ ა მეორე ლექსიც უძღვნა (№ 229).

225.

ჩაწერილია ჩემ მიერ (Sh) სადარა ჯინჭარაულის ნაამბობის მიხედვით 23. 6. 1913. ს. გორულში (ბაკურ-ქევს). — 8 მთვარევე ხუთმეტი დღისაო] იგულისხმება მამუკა; 13 ციხეო ბასრის ქვისაო] აქაც მამუკა იგულისხმებაო; 22 კევსურებმ არხოტს დაიწყეს ჭამაი საქონლისაო] იგულისხმება „ზეკუციის“ დროს მომხდარი ამბები (ნ. №222); 26 გაზაფხულისა(დ) მაგჩების] ე.ი. საგაზაფხულოდ მოგირჩებაო; 36 მამკლავი სალდათისაო] სალდათი შემოჰკლდომოდა მამუკას და სადარას, როცა ისინი თოფის წართმევას უპირებდნენო.

ბ.

ახლად აგიღე, ჩონგურო, ხანია ლექსობისაო,
საშიბის ლარებ აგასხი, გული აგაკარ ხისაო.
დაგიკარ, ისრე იძახე, მეგონე სპილოს ძვლისაო.

-
- 5 არეულ ნისლებ ამოდის, არხოტში გადადისაო.
შენ ფხიტურ გადაგივლავის, არწივო მალღის მთისაო.
გადადი ბაკურ-ქევშია, სტუმარო თავის დისაო.
კელ-ფეკ გექნება დამძრალი, ჭარ-ატანილი ჯღნისაო.
გადადი ზელიმ-ხანთანა, მჭერელ გექნება მკრისაო.
ღამე იარე, კევსურო, დანდობა ნუ გაქვ გზისაო.
- 10 შამოგზვდებიან ყაზახნი, მსახურნი კემწიფისაო:
„კევსურო, ბილეთ გვიჩვენე, თუ გავლა გინდა გზისაო.“
იმანაც გადააწვალა ნაწერი დიდის ხნისაო.
„თუ სხვა არა გაქვ, კევსურო, შენი გაშვება ჭირსაო.“

- 15 პირდაპირ მამუკაი ხარ, მამკლავი სალდაბისაო,
ოსისა აბეშკისა, ქისტიისა მურთაზისაო.“
„გამიშვით, — ეუბნებოდა, — მე თქვენ არაი მკიდაო:
არცა ვარ თქვენი მამკლავი, არც კიდე თქვენი ძმისაო.“
— „არ შაიძლება გაშვება შენ-ფერა ბუსურბნისაო.“
- 20 წელთა რტყავ ქისტურ ხანჯარი, ტარი აქე სპილოს ძვლისაო.
წინ-წინ ურადნიკს ჩამაჰკრა, ნათოზებ ჩამოდისაო.
მეორეს გადაუქნია, — სიმოკლე არ უშლისაო.
მესამეს გადააწვავდა, ნახე, როგორა ჭრისაო!
მერმე გაიქცა პირ-აღმა, მუკლი აქე ნიაე-ქრისაო.
- 25 მაგრამ დასწიეს მალევა ტყვიანი ვარშავისაო.
ოკერო ვარშავიანო, ვაჟკაცს პირს მოღვერი ღმინსაო!

ემავის მოლექსებელი მალლა ჭერხოჩი ზისაო.
ემტერებიან რუსები, მუქარა მაუღისაო.

(Tფ, ლ უ კ ა მ ა ჩ ხ ო შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ერთი ვარიანტი კიდეც დ. ც ი ს კ ა რ ა უ ლ ი ს მიერ გამოთქმულ ლექსზეა მობმუ-
ლი (ნ. № 223ე).

226.

დაბეჭდილია Gსის მიხედვით. მისი მოწმობით, ნათქვამია დაბალ გიგას (გიგაურის)
მიერ, რომელიც კვირიწმინდიდან კახეთს გადმოსახლდა და ს. საკვერეში ცხოვრობსო.
ამ ლექსის გამოთქმის დროს (1910 წ). მამუკა ჯერ კიდეც ცოცხალი იყო.

ეგვე ლექსი Gსს მეორედაც აქვს ჩაწერილი. დაბეჭდილ ვარიანტთან შედარებით
იგი ასეთ განსხვავებას გვიჩვენებს: მე-ნ მუხლად, ნაცვლად დაბეჭდილისა (ქვესურებს
მამაძაღლებსა...), ამას გვაძლევს:

მთაზელ(ა) გარმამდინარებს(ა) ბევრას მაეზრნეს ფეკანი.

ხოლო მე-13 და მე-14-ს შუა უმატებს ამას:

ამ ჩემს(ა) დაბადებაში არც ღმერთ ყოფილა, არც ჯვარი.

ამას გარდა: 2 სულ ოროლნი] სულ ოროლ-ოროლნი; 13 მე ბეჩავ შვილი] მე კი
ბეჩავ შვილ; 14 როგორც] ეგ(რ) რო. ორსავე ჩანაწერში მე-14 სტრიქონის უკანასკნე-
ლი სიტყვა ასე აქვს გამოყვანილი: ცანდარი, რომელიც მე Gსის თავისებური გამოთქ-
მის გამო (სისინა და შიშინა ბგერების გაურკვეველობა, რაიცა წერაზედაც მოქმედობს)
„ჩანდრად“ მივიღე და ჯანდრად გადავასწორე და დაბეჭდე კიდეც, მაგრამ თითქო

ტყუილად: „ცანდარი“ ციხეაო, მითხრა მან. თუ ეს ახსნა სწორია, მაშინ ეგების ეს სიტყვა ამა თუ იმ გზით სპარს. ზინდანამდე აღიოდეს (ზინდანი – საპყრობილე).

227.

დაბეჭდილია Gის მიხედვით, რომლის ცნობის თანახმადაც, „ამის მათქვამი არის მოხვეე, სოფ. სნოს მცხოვრები გუგუა ღუღუშაური.“

მამუკა მოუკლავთ ბალთაში 1. 6. 1912. – გასწორდეს: 2 ზელი-მხანს] უნდა: ზელიმ-ხანს.

ბ.

სადარა-მამუკიამა პირობა შაკრეს მაგარი.
ციხით გამოღის თოფები, კოშკებმ დაიწყეს ზანზარი.
ემანდ ყაზახებ მოსულან ყაჩაღის დასაჭურლადა.
„აქ მოღით, კახის ქალებო, ორნი ვართ, განა ლაშქარი?“

- 5 მამუკამ ნახა სიზმარი, ზელიმ-ხანს უყვა თვალთა.
ადგა და გამეემართა, გადაიარნა მთანია.
არზოტის გადმოსავალში უკულმ აბრუნებს ქარია.
ჩავეიდა რეხვის წყალზედა, გაშინჯა მთა და ბარია.
ბალთისაკ გამეემართა, საომარ ეტყვის მქარია.
- 10 ბალთაში როცა ჩავეიდა, დახვდა ყაზახის ჯარია.
დაჰკითხეს სახელ-გვარია.
– „რად გინდათ ჩემი ბილეთი? რად ამიტეხეთ შარია?
მე თუ ყაჩაღი გგონივართ, სადა მაქვს თოფი-ღოკმალთა?
თქვენც უნდა გებრალეობდესთ შაწუნებულთ მგზავრთა.“
- 15 მამუკას ცეპი დაარტყეს, ერთის ნიშუტის ხანია.
მამუკამ ხანჯარ გაიძვრა, მაგრა უჭერავ ტარია.
გამეერია ყაზახთა, დადგა ერთ ცოდვა-ბრალთა.
მამუკა პირ-აღმ გაიქცა, მუკლი მიწასთან მქრთალთა.
მამუკას ტყვია მაარტყეს, პირთავქვე ჰგდავის მკვლართა.
- 20 ხუთ სასროლიანს ნატრულობს, აღარც მაღლების ხანთა.

ამაგის მალექსებელი ბალთაში მუშა ვარია.
უხახუნებლი კანუას, კარგად წაეიდეს წყალთა.
სალექსოდ გამომიგზავნეთ ერთი შიშავი ცხვართა.

(Tფ, ივ. თანდილაშვილისაგან გაგონილი).

პირველი ოთხი მუხლი თავისი რითმით ძალიან უახლოვდება დაბალ გიგას ლექსს (№ 226) და შეიძლება მისი ნაწილიც იყოს.

228.

ჩამაწერინა როშკაში გარბანელმა თათარა წიკლაურმა (რომელიც მაშინ 10 წლისა იყო) 20.7.1911. 1 შახედებისაო] შეცდომაა ბეჭდვისა, უნდა გასწორდეს ასე: შახედებისაო; 4 გაველა] მიწერია: გავედრა; 15 გძელიმ-ხნისაო] გააზრიანებულია და ამიტომ აჯობებდა, რომ ასე დამებეჭდა: გძელი-მხნისაო; 24-ე მუხლის ნაცვლად (ქელი დაიკრა ხანჯარსა...), მეორე მოყოლის დროს იმავე მოამბემ ეს თქვა:

წვერით იქმარა ხანჯარი, ყამი არ ხქონდა მტრისაო.

30 გაიქცა] გაიგდა (ვარ.); 36 მაუა] მიულავ (ვარ.); 37 ისი თქვა] იძახა; 41 დაჯდა, უამბა] იმათ შაშივილა (ვარ.); ქელში] მიწერია „ქელჩი“ და ასე შესწორდეს.

229 (G 220).

ეს მეორე ლექსია ბესარიონისა მამუკა ბურჯკურელის შესახებ, მისი სხვა ლექსი ნ. ზემოთ (№224).

ბ.

ყური დამიგდეთ, ვაჟებო, სიტყვა რო გითხრათ მართალი:

მამუკა ბურჯკურელი განა მართლად ას მამკვდარი?!

სახელს სრუ მუდამ ისი ჯობ, მაგის ბალთაში ნაქნარი.

მაუა ჩაჩანჩიგითა ძელიმ-ხნის შემონათვალი:

5 „ჩამეედ, მთისა არწივო, ვლაკათ დაღისტნის მთა-ბარი!“

საჩანჩოდ დაემზადების, ვაჟმ დააფხავა ხანჯარი,

საჩქაროდ გადაიარა საძელის მთაი მაღალი,

ჩამოვა ქევის ჭალასა, შუადღეია დამცხარი.

ჩოხელათ გუდამაყრელსა ღმერთი გაუწყრას მაღალი!

10 მაგათ უამბეს ამბავი, გზაჩი ჩაუსხეს ლაშქარი.

ბალთაში ჩამამავალსა გარმაელობა ჩაფარი.

ქისტო, გიცხონდას გამზდელი! გულ შენ გდებია მაგარი.

შენს მეტმ ვერაეინ დასწონა, ზედ მიხვედ შორით გამხტარი.

ქელ-უკულმ გარმაქნეულმა დაგლიჯნა უბის მასრანი.

15 გულზეით გარმანადენმა სისხლმ შეგიღებნა კალთანი.

(C).

ბ.

მამუკა ბურუკურელი მთელია, განა მომკვდარი?!
ჯერტაც არ ღოგვიწყებია ბალთას მამუკას ნაქნარი.
არ მოკვდა სირცხვილიანი, ეხლაც კი სტირის ქალ-რძალი.
მამუკას ამბოვ მამუკა ზელიმ-ხნის შამონათვალი:

5

„ჩამოდი, მთისა არწივო, გავლაშქრათ ლეკის მთა-ბარი!“
საომრად გამაიწია, ვეფხვმა გალესა ხანჯალი.
გადმოვა ვეშა-წყაროთა, შუადღე იყო დამცხარი.
ჩოხელათ გუდამაყრელთა ღმერთი გაუწყრეს მაღალი!
ყაზახებს შაატყობინეს, წინ ეელობა ჩაფარი.
აღარ გაუშვეს გზაზედა, ვეფხვმა დაშალა ჯაგარი.
„ქიშტო, გიცხონდეს გამზრდელი! გული (გ)ქონია მაგარი.
ხანჯალი წამოგიქნიე, დაგაჭერ უბის მასრანი.“
იქითთ სისხლმა ნადენმა წითლად შეღება კალთანი.

(D, ივანე გელიაიძის აგან გაგონილი).

230. ძმის სისხლის აღების მოლოდინში (G 237)

231. აბა ბაკალაური (G 237)

232. ფადიაური (G 238)

ბ.

„სად იყავ, თადიაურო? ნამი ნაბადზე გდებია.“
— „მთას ვიყავ, შური ვეძიე, ნამაშვარლს დამძინებია.
ავაწიოკენ ცხვარ-წყემსნი, ძილი არ მაჰკიდებია.
ქელში ეჭირათ თოფები, ბინას არ მაჰშორებთან.“

(Rფ 198).

ბ.

„სად იყავ, თადიაურო? ნამი ნაბადთ(ა) გდებია.“
— „მთას ვიყავ, შური ვეძიე, ნამაშვარს დამძინებია.
ავაწიოკე ძაღლები, ჯერ წყემსებს არ დასძინებია.“

უძახა ბათირმაზამა ჩოფანას თავის ძმასაო:

5

„მგელი ხვარ შამოგივარდა, თავში რა გიბთხოვს ცხვარსაო?“
— „ვეფხვს რაღაც ჰგავს, ვერ ვარჩევ, შორით იბრუნებს თავსაო.“

(Lb)

მეორე ნაწილი სულ სხვა ლექსი უნდა იყოს. იგი Rსაც აქვს ჩაწერილი ფშავში:

(022).

ეძახის ბათირმარზაი ჩოფანას თავის ძმასაო:
„მგელ ხო არ შამოგერია, ბიჭო, რა გიფთხობს ცხვარსაო?
გუშინ მანდ იყო თორღვაი, არწივი შლიდა მქართაო.“

(Dფ 178).

ღ (023).

ყმაწვილი დედის ერთი სულ აირჩია ორ თემზე.
ცალ-კელსა ფადიაურსა დედა არ გასცვლის ორ-კელზე.
ერთმა ყმაწვილმა ჭაბუკმა შური მაიგა სოფელზე:
მთელს ოჯახს გასჭრა თავები, დიდს ჯალაბთ, გაუყოფელზე.
5 მამრე მიმართა კარებსა ჩირალის მანათობელზე.
კარები დარჩა კლიტული, სულ შაიცვალა ცხო ფერზე.
მემრე მიმართა საკომსა, სჩხრეკს თავის გასაყოფელზე.
საკომით გაძერა, წავიდა, მუკლ მაგრა მიდის სოფელზე.

—
„სად იყავ, ფადიაურო, ნაბადთ რო ცორი გდებია?“
10 — „ქევს ვიყავ, შური ავიღე, კვენას მთას დამძინებია.“
შემეეხვინეს ყორნები, ჭამა არ დაუწონია.

(D, ივ. ფიცხელაურის აგან გაგონილი).

233. სამი მზე (G 237)

ბ.

ნეტავ თქვენ, ქურაზის შვილნო! სამი მზე მავა თქვენზედა.
ერთი მზე მამაცობისა, მტერ ვერ დაგიდგასთ ძალზედა.
მეორე ნადირობისა, ჯიკვნ ვერ გაგივლენთ მთაზედა.
მესამე პურადობისა, სუ სტუმარ გისხავთ სკამზედა.

(O).

მეორის ნაცვლად Oს მესამე უწერია, მესამის ნაცვლად კი — მეოთხე.

234. ახალა (G 238)

დაბადების დღეს რომ რაიმე იარალი გამოჰყვეს (აქ, მ. 2, საომარი პერანგია, ჩვეულებრივ ჯაჭვის პერანგად წოდებული), ასეთი ფიგურალური გამოთქმა სხვაგანაც

გვხვდება: „დაბადების დღეს გამოგყვა მკართ თოფი, კელში ხანჯარი“ (226, 9).
ასეთივე არსებითად: „გამახყვა დაბადების დღეს მარჯვენა სისხლიანია“ (44, 2).

235.

დაბეჭდილია *ნის მიხედვით* (გვ. 238). – 2 უწოვავ ქრისტის დედაი, არ თუ
ქორციელთ ქალაი] ასეთივე შედარება მოიპოვება ნაროზ ბლოელის ლექსშიც (№ 177, 2).

236.

ესეც *ნის მიხედვითაა დაბეჭდილი* (გვ. 238).

237. თორმეტის შურის მძებნელი (G 239)

ბ.

თავი რად მახკალ, მინდია? სიათა ყინჩა ტირსაო.
თორმეტის შურის მძებნელო, კელად მამყვანო ტყვისაო.
ლილღვლები ქომოციხლები გაიყინჩებენ ძილსაო:
„ვინა-ლ შაგვიყრის ლაშქართა? ვინა-ლ აუსხამს პირსაო?
კიშაოს ჭალა დაგენებდა, ვინა-ლ ჩაგვისხამს მზირსაო?“

(O).

Оის თანახმად, ასეთი გადმოცემა არსებობს: ახიელში ობლად დარჩენილა მინდია
ორიაური, კირჩლაის შვილი, რომლისთვისაც ქისტებს მამა მოუკლავთ. მინდია რომ
წამოზდილა, მას „იოგის თავზე უძებნავ მამაი“, მოუკლავ თორმეტი ქისტი და მეცა-
მეტე ტყვედ მოუყვანია. მეთოთხმეტედ რომ წასულა, ხმა გაუტეხიათ ღილღოს და
მღევარი გამოსდგომია. მაშინ აღუთქვამს გორულის ჯვარისთვის (რომელიც საკუთრივ
ორიაურთა სალოცავია) ქორა ხარის დაკვლა. დეკიანში ჩამალულა და ქისტებს ვერ
უპოვნიათ. შინ რომ მოსულა, ცოლს ხარი არ დაუკვლევინებია, – მე სად მყავს იმდენი
ხარი, რამდენჯერაც შენ ღილღოს წახვალო?! ამის შემდეგ მინდიას გასჩენია რალაც
სატკივარი, რომელიც ხატისთვის დაუბრალებია, აღთქმის შეუსრულებლობის გამო, და
შეწუხებულს თოფი დაუკრავს და თავი მოუკლავს. სიკვდილის წინ დაუბარებია: ჩემს
დას ნანას ნუ მოუშვებთო, ქება-დიდებით ტირილი იცისო, არ მინდაო, მაგრამ აბა ვინ
დაუშლიდა? თითქო ნანა მოსულიყოს და დაეტიროს, როგორც ზემოთაა მოყვანილი.

238-239. მინდია თეთრაულისძე (G 239)

240. უთურგიანი (G 239)

241. ხალიაისძე (G 241)

ვის მიხედვით, ხალიაისძე თუში ყოფილა, მაგრამ მომეპოვება ერთი გუდამაყარში ჩაწერილი ლექსი („ხალიაისძე იტირა თავის ბეჩაჲმა დედამა“), რომლის მოაზრესაც, ბუჭკია ჩოხელს, ხალიაისძე ფშავლად, მათურლად, ჰყავს წარმოდგენილი. თუ ეს ხალიაისძე და გუდამაყარში გაგონილი ლექსისა ერთი-და-იგივე პირია, მაშინ ირკვევა, რომ ხალიაისძე ქისტებს მოუკლავთ და, ხელი რომ არ მოეჭრათ მისთვის, მის მომხრეს ქავთარ წითელაურს მისთვის იარაღი აუყრია და მკვდარი კლდეზე გადაუგდია.

რითაც ხალიაისძე ფშაველი ჩანს (Rფ 192).

242. მიქელა (G 240)

ამ ლექსს კავშირი აქვს №77 და №254-თან. სულეთის წახდენის მიზეზად აქ ლექების გაწყვეტა დასახელებული, მაშინ როდესაც №77-ში იგივე ამბავი საკუთარი ქალების დახოცით არის ახსნილი. ამისი ვარიანტები ნ. 254 ნომერთან.

243. თუშები სააქორაოდ (G 242)

ამისი დასაწყისი 24 ნომრისას მოგვაგონებს. ამას გარდა შინაურების მოტყუებაზე რომაა საუბარი, ვითომ ომში ასე და ასე ვისახელეთ თავიო, აქ (მ. 15) ლექებზეა გამოყვანილი, მაშინ როდესაც თუშურ ვარიანტში (Bu, აკაკის თვიური კრებული, 1900, №11 = ქართ. სიტყვ. №67) იგი ფშავლებს მიეწერება, რომლებიც ვითომც ომს შორიდან აღეწებდნენ თვალ-ყურს. შინაურების ასეთ მოტყუებას სხვაგანაც ვხვდებით: №170ბ, 16.

244. ლექები და თუშები (G 242)

245. დანდობით გაწყვეტინება არხოტიენებისა (G 243)

ხაძაის ხაბირიკა, ვის თანახმად, ქისტი ყოფილა.

246. კადუელები (G 246)

ბ.

ნისლი ძეს ტუტილის კიდურ, არილს გაიგდებდ მზისასა.
შიგ არის კადუელები, ფერს იღებდიან მგლისასა.
ელიან გათენებასა, მითხოთ გამოსვლას ცხვრისასა.

- 5 ცხვარ მითხოვთ ნელად გამოვას, დილა ამაეს მზისასა.
უწყალოდ ხეჩენ დუმას(ა) მითხოვლთ ცხვარ-ვერძისასა.
სანება ხკაზმებს ლურჯას(ა), საწყალს(ა) სამის წლისასა.
და(ა)დგამს მართულობას(ა) საჩრდილობელს(ა) მზისასა,
და(ა)ხვევს მასართავეს(ა) წითლის(ა) ატლასისასა.
10 „ღმერთო, მოგვისხენ მშვიდობით, კარს იდგენ სანებისასა!
მაშინ ვიქმოდით სახთოსა(ა), კარისასა და ცხერისასა.“

—
მამაცად კადუელი ჯობ, — ამასაკედს ზის მზისასა.
მასპინძლად არღოტელი ჯობ, — ახლოს ას მითხოს გზისასა.

(Gog).

1 არილს გაიგდებდ მზისასა] არილს გაიგდებდავ მზისასაო Gog; 11 კადუელი] კადუელებ Gog. — ამას გარდა Gogის ნაწერში ყოველ მუხლს ბოლოში სხვათა სიტყვის ო უზის, რაიცა ჩვეულებრივია ხოლმე ლექსების მბობის დროს: მზისასაო, მგლისასაო, ცხერისასაო და შემდგომი.

247. წითელათანა (G 244)

ამის შესახებ ნ. შენიშვნა № 131-თან. — ცის მეორე ჩანაწერში ვკითხულობთ: 2 არხოტიენებო] არხოტიენებოთ; დახკვლენ] კოცენ.

ბ.

არხოტის ჭალა გაივსა ქისტიშვილების მკვდრითაო.
ბარაქალ, არხოტიენებო! კელ-უკულ(მ) დახკვლენ ქმლითაო.

(Sh).

248. ჯაბირი წყალზე (G 232)

ცის მოწმობით, ამ ლექსის მთქმელი არის კევსურის ქალი მზექალა.

249. გუროვლები სამეკობროდ (Sh)

გაიგონე კ ი რ ჩ ლ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 21.7.1911 ს. გარბანს. — დათ თუ ვინ გააგებიებს] პირველად დამიწერია: დათ ვინ გააგებიებს? — ნაჭაპნ] მოსალოდნელია: ნაჭაპნს, ან ნაჭაპნთ.

ეს ლექსი იმავე საგანს შეეხება, რასაც №№128, 129.

ბ.

- ამბავ რა იქნა გუროსა, წყრომა რა იდგა ხთისაო?
ჩამოდის წვრილი მასკვლავი, მთვარე შავს იქნევს პირსაო:
ველობა გაუბედავის ულუკაურის შვილთაო.
მიუვლენ აპარეკასა: „ადე, გაგვიძებ მზირთაო!“
- 5 გაუძღვა აპარეკაი, მართვეი შავარდნისაო,
გადაავლივა ჭალაი, ჯაერი აქვ ქისტებისაო.
დაბრიყვებულა წყემსები, ცხვარი გამოდის ჩრდილსაო.
თოფი ხერეს, შიგ შეარჩიეს, მანძილა დასცეს ტყისაო.
ცოცხალა მამას შესწირეს: „ბანდა უნდა ჯღნისაო..“
- 10 მომცდარან სიყმაწვილითა: კიდი მოშალეს წყლისაო.
წყალსა გამოვა თორმეტი ნარჩევის მითხოვლისაო.
სათოფრად ეეკიდიან [ერთურთს], ძალი აქსენეს ხთისაო.
წინ-წინ ხოლიგას დაგვიკრეს, მუკლი მოსტეხეს მგლისაო.
ყელ-ჭრელი იღუმაისა ნელ-ნელა გამოდისაო.
- 15 ბევრი აქვ ტყვია-წამალი, სატოლ აღარ აქვ კლდისაო.
ეგ უფრო საკვირველია: საყურად დება ძმისაო!
„შინ წაედ, აპარეკაო, შინ წასვლა წესი მთლისაო.
წაედ, წაიღე ამბავი, ჩვენი-ღ' ქისტების ცდისაო.
უამბე ჩვენსა დედასა, ბერია-ღ' იქამს ღზინსაო.
- 20 დათ ვინაღ გაგვიგებიებს, ნაჭაპან დაიჭრან თმისაო?“

(ვაჟიკა არაბული, ივერია, 1900, №12).

ბ.

- რა ამბავ იყვა გუროსა? რა წყრომა დადგა ხთისაო?
ჩამოდოდა წვრილი მასკვლავი, მთვარე შავს ივლევედის პირსაო.
ველობა გაუბედავის [აიმ] ულაკაურის შვილსაო.
მიუვიდოდეს აპარეკასა, გამტან არ ურჩიყო გზისაო.
- 5 „გაგვიძღვიდი, აპარეკაო, მცოდნე იყავი [მითხოვს] გზისაო!“
აისხიანავ იარაღები, თითო საკსარ იყვ[ა] ტყვისაო,
ბოსოხ ჩაუსხდეს გზაშიგა. თქვეს, [რო] ნანატრ[ი] ცხადდებისაო.
ბოსოხელთ[ა] წყემსი მოუკლეს, [მათ] მუკლ მოიბიან მგლისაო.
კიდნიც ჩა[უ]ყარნეს წყალშიგა, დარდ[ი] აღარ ხქონდა მტრისაო.
- 10 ქისტებს ხვეანიყვის[ა] მცურავი, ისევ წყალს[ა] გამოდისაო.
საჩქაროდ[ა] შემოეწივნეს[ა], დადგ[ა] გუგუნ[ი] თოფებისაო.
თოფი[ი] დაუკრიან ხოლიგას[ა], მოსტეხიან[ავ] მუკლ[ი] მგლისაო.
იღუა[ი] ჩამობრუნდების[ა], როგორც[ა] ღურბელი ცისაო.

- 15 ძმაი დაიდვის[ა] სანგლადა, [ძმაი] ძმაზედით ისრევდისაო.
[აის] იღუასა ყელ-ჭრელი და(ა)ნგრევდა მზის პირით[ა] ჩდილსაო.
თითოსა გამოვარდნასა ქისტებ[ი] სამ-სამს მკედარს[ა] თრისაო.
შენ კი წახვედი, აპარეკავო, [შენ მო]ქმარე მუკლი მგლისაო.
ამბავ[ი] მთართვი[დი] იტუას[ა] ჩენი დ[ა] ბოსოხელთ[ა] ცდისაო.
„აღარ მოგივას [„უთხრიდივ,] იღუა[ი], ახ(ა)ლ-შემბ(მ)ელი
[გყვანდის] კმლისაო.“
- 20 არ გაგიხარდასთ, ქისტებო, დაზარალება მტრისაო!
არც[ა] გუროთ[ა] გამოსხლ(ტ)ებოდის[ა მერე] ნოტოი ლეგის მგლისაო.
ზედ დამრჩო[ი] საყურაი ზყავ[ა], დიდხანს არ იგვლეველ[ა] ჭირსაო.
(Gog).

აქ საყურადღებოა ხმარება ზედმეტი მარცვლებისა და გლოსებისა, რომლებიც კავებშია ჩასმული. ფრჩხილებში კი ჩამწერის დაკლებული ასოებია ჩემ მიერ დართული. ამით მთლად მინც არ გაიმართა ლექსი. სამაგიეროდ სხვა ჩამწერის კალმის ქვეშ ან სხვა მოამბის პირში ეს ლექსიც გაიმართება, როგორც კოდალი.

250. ყარაული შიბუს ჭალაში (G 174)

შიბუს ჭალის ყარაულად აქ აღუდაურია წოდებული. აღუდაური სახელიც არის და გვარიც: არხოტში იგი სახელია, ხოლო კაკმატში – გვარი. ამ ლექსში აღუდაური სახელია, მისი გვარი კი გაბური ყოფილა. მაგრამ გაბურებში ორი აღუდაურია ცნობილი: უფროსი (ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი თ: წინა აღუდაური), და უმცროსი, რომელზედაც საუბარია 103 და 104 ლექსში.

წინა აღუდაურის სახელთან დაკავშირებით ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს ძალიან საინტერესო ამბავი მოჰყავს შინ შემოხვეწილი მტრის შესახებ: აღუდაურს ძმა ჰყოლია, სახელად იონა, რომელიც ქისტს ხამფიას (ვითომ გაპატიუებო და) გაუტყუილებია არხოტიდან და ჩასაფრებულ მზირთად შეუგდია. იონასთვის თოფები დაუხლიათ, მაგრამ ასცდენია და შინ მშვიდობით მოსულა. ამის შემდეგ ხამფია დიდ საგონებელში ჩავარდნილა შიშის გამო და თავის გადასარჩენად წამოსულა და აღუდაურის სოფლის პირში შამბში ჩამალულა. როცა დაუნახავს, რომ აღუდაური და იონა ბანზე სხედან, წამოვარდნილა, გაქანებულა ბანისაკენ და დაუძახნია: მიშველე, აღუდაურო, შინ შემოხვეწილი მტერი ვარო. იონა მოსაკლავად დაზიდულა, მაგრამ აღუდაურს ძმა არ მიუშვია და მოსისხლენი შერიგებულან.

251. ნისლაურისძე (G 189)

ეს კირჩლა ნისლაურისძე არხოტიონია, ამლიონი. ცის ცნობით, იგი განთქმული იყო თავის ნადირობით, გულადობით. 1915 წელს იგი ცოცხალი ყოფილა.

252. გაბურთ დაღევა (G 162)

ბესარიონის თანახმად, ყოფილან სამნი ძმანი გაბურნი, ანუ გაბურნი: ბერ-
დია, იონა და ხომიზურა, რომლებიც სანადიროდ წასულან და ღამით დაბერდის ეხში
დამდგარან. აქ დაძინებულთ თავს წასდგომიანთ ქისტები, დაუტყვევებიათ, ჩაუყვანიათ
თავის სოფელში და დაუხოცავთ. ხომიზურას დაპრჩენია სამი თვის ვაჟი, რომელიც
დედასთან ერთად (ბაკათ ქალი ყოფილა, ჯაბუშანურთი) დედი-ძმებს წაუყვანიათ ახი-
ელს. დედი-ძმების რჩევით ნანუკს თავისი სამი თვის ყმაწვილი, სახელად აბაისძე
წაუყვანია ქისტებში, სადაც ქმარი და მაზლები დაუხოცეს, და იქ დაუგდია: ქმარი და
მაზლები თქვენ მომიკალით და ბარემ ესეც მოკალითო და გამობრუნებულა. ქისტის
ქალებს აუყვანიათ ბავშვი და გაუზრდიათ. ოცის წლისა რომ გამხდარა ეს აბაისძე,
ქისტებს წამოუყვანით და დედისთვის ჩაუბარებიათ არხოტში. აბაისძეს დაუბრუნებია
ხალხის მიერ ამასობაში დატაცებული მამული („აბაისძემ შაიდვა დროშა მკარზედ და
ისე დაუარა ადგილს, დაიბრუნა თავის მამული, რაც დედამ ასწავლა“). ამის შემდეგ
აბაისძე დადიოდა თურმე ქისტეთში და სისხლს იძევდა „იოგის თავად.“ ამ აბაისძის
ჩამომავლობა არის დღეს, რაც გაბურები არიან.

ეს აბაისძე იყო მამა უმცროსი ალუდაურისა №№103, 104). მას ეხება კიდევ
№328.

253. შატილის დაწვა

ჩაუწერია ნიკო მაკალათიას, გადმომცა ქრისტინე შარაშიძემ. —
იყრების დიდი ლაშქარი] რუსის იყრების ლაშქარი (მაკ.); 16 ცვილის სანთლები]
ცვილი სანთლები (მაკ).

აქ თითქო უნდა იგულისხმებოდეს რუსის ჯარის მოქმედება მეცხრამეტე საუკუნის
დასაწყისში იმასთან დაკავშირებით, რომ შატილში 1813 წელს ალექსანდრე ბატონი-
შვილი იყო შეფარებული. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

254. მშაველ-კეესურთ მიშველება თუშეთში (Bc)

სამციხელების] სამიხელების Bc. — ამ ლექსს ასეთი შესავალი მიუძღვის: „თუშეთს
რომ ლეკის ჯარი დასცემა და იქ მიშველებიან კეესურნი, სიმღერა არის“, ხოლო მე-7
მუხლის შემდეგ მოსდევს: „მაშინ თუშეთს ლეკის ჯარი შამოხვევია, აქით ხეესურნ
მისულან და დაღრევიან კმლებით შიგ ლეკის ჯარს და გაუჭრავ თავები. გაქცეულან.
მ(თ)ას იქითაც გადახყოლიან.“ ამას მოსდევს ორი მუხლი ბლოელი მოლოდინას შესა-
ხებ, რომელიც №50-შიც იხსენიება, რადგანაც ორივე ლექსი (№50 და 254) ერთსა და
იმავე ამბავს უნდა შეეხებოდეს.

ეს ლექსი (მოლოდინას შესახები ორი მუხლის გამოკლებით, რომელიც, რითმის მიხედვით, მე-50 ლექსის ნაგლეჯი უნდა იყოს) და ლექსი № 77 ერთისა და იმავე სიმღერის ნაწილები ჩანს. ამავე ლექსის ნაწყვეტი უნდა იყოს მეორე ნახევარი 242 ნომრისა.

ბ.

ნის მიერ ჩანაწერი ვარიანტი იმით განსხვავდება ა ვარიანტისაგან, რომ აკლია: მე-5 მუხლი („სამციხელების თოფებმა...“) და მმ. 8-9 მოლოდინას შესახებ. ამას გარდა: 2 [შამოხვიენაო] [შამახვიენაო B; 4 ჩამოხვიენაო] ჩამახვიენაო B; 7 დაალბობია] დაალბობია B; დაუგრილაო] გაუგრილაო B.

ბ.

ელოს ატირდეს დედანი: „ჩვენ მტერმა შაგვაშინაო:
კარძე მოდიან სტუმრულა, ძალზე შამავლენ შინაო.
შაყრილამც ფშაველ-ქევსურნი, ელოს ჩდილს ჩამოხვიენაო!
დინინებ ქევსურთ შვილებსა ყაწიმებ დაუბდღეინაო!
5 ფშაველები ლეგ-ლუგაები თოფებსამც ჩამაპკეიენაო!
ჩვენებსა მეთოფებსა თოფებიმც დაუგრილაო!
პირიმც წყლით დაგვილბობინა, ძილიმც კი დაგვიძინაო!
მიქელა რუსას გაზდილი რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი ჩაკოცნა თავისან, სულეთნი წაიკდინ(ნ)აო.
10 ეგრემც მაუვა ყველასა, ვინც მიქელს გაუცინაო!“

(T).

დ.

ელოს ატირდნენ ქალები: „ურჯულომ შეგვაწუხაო.
სტუმრულად კარზედ მოდიან, ძალით შემოვლენ შინაო.
არჩეულ ფშაველ-ქევსურნი აქაც ვინმ შემოაჩინა!
სულ-დიდ, გულ-დიდებ თუშებსა ყაწიმებ დაუმდღეინაო!“
5 ქავთარამ იუკიძემა ქორულად შემოპკეივლაო.
სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შემოპკეივლაო.
მიქელი ურაზიშვილი რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკოცა თავისი, სულეთი წაიკდინაო.
იმ ვაჟსამც ღმერთი რისხავდეს, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Ge 28).

მ.

- ტერლოს ატირდენ დედანი: „მტერმა კი შაგვაშინაო.
სტუმრულა მოვლენ კარზედა, ძალით შამოვლენ შინაო.
ლეგ-ლუგა ფშავლიშვილები აქამც ვინ მოგვიჩინაო!
ამ ჩვენებს მეთოფეებსა თოფები(მ)ც დაუგრილაო!
5 პირიმც წყლით დაალობინა, ძილიმცა დააძინაო,
მაღლა დაუდგა ჩაფები, ქვეშ ნიავე გაუდინაო!“

(Tფ).

მ.

- ელოს ატირდენ დედანი: „მტერმა ჩვენ შაგვაშინაო.
სტუმრულად მოვლენ კარზედა, ძალად შამოვლენ შინაო.
ნეტამც ჩვენს მეთოფეებსა თოფებიმც დაუგრილაო!
პირიმც წყლით გაალობინა, ძილიმც ვის დააძინაო!
5 ანამცა ფშაველ-ქევსურნი აქამც სამ მააჩინაო!
ლეგ-ლუგა ფშავლიშვილების თოფებიც შამაჰკვივლაო!
ქევსურებ დიქიმ-დიქიმა ყაწიმებ შამუბდღვინაო!“

(Rფ 177).

3 ნეტამც ჩვენს მეთოფეებსა თოფებიმც დაუგრილაო] „სროლით დახურებული თოფები ჰქონიათ“ R; 4 პირიმც წყლით გაალობინა] „იმდენი ვერ მოუცლიათ, წყალი დაელიათ“ R; 6 ლეგ-ლუგა] „ლეგად დართული“ R.

ზ.

- ჩილოს ატირდეს დედანი: „ჩვენ მტერმა შეგვაშინაო!
შაყრილნი ფშაველ-ქევსურნი აქამც ჩამოგვიჩინაო!
ლეგ-ლუგა ფშავლიშვილები თოფებსამც წამუწვინაო!
ნუმც დაუბნელა ლიშანი, ლამაზად გაუჩინაო!
5 გულ-დიდებს ქევსურთ შვილებსა ყაწიმებ გადუბდღვინაო!
ამ ჩვენებს მეთოფეებსა ძილიმც ვის დააძინაო!
პირიმც წყლით გაალობინა, თოფები გაუგრილაო!“

(X, ივერია, 1887, №154 = ც. წ; 57).

ბ.

ჰელოში დედან ატირდენ: „ჩვენ მტერმან შეგვაშინაო.
კარზედ მოგვდიანთ ძალითა, სტუმრულად დიან შინაო.

- ნეტავ ჩვენსა მეთოფეებს ძილით ვინმ დააძინაო!
პირიმც წყლით გაალობინა, თოფებიმც დაუგრილაო!
5 სამციხელების თოფებმა ჰელოსამც შამაიხულაო!“
ქავთარმა ლუხუმის ძემა კმა-წვრილად შამაიკივლაო:
„ის ჩვენი ფშაველ-ქევსურნი აქამც ჩამააჩინაო!
ქევსურთ ფარ-კმალი, ყაწიმი ჰელოს თავს ჩამააბდღვინაო!“
მიქელმა ზურაბის ძემა რა საქმე მოაკდინაო:
10 თვითონ დაკოცა ცოლ-შვილი, სულეთი წაიკდინაო.
დღენიცა ერგოს იგეთი, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Bu თ, №6).

თ.

- ჰელოს ატირდა დედანი: „მტერმან ჩვენ შეგვაშინოა.
კარზედ მოგვდიან სტუმარნი, ძალით მოდიან შინაო.
ამა ჩვენს მეთოფეებსა ძილიმც ვინ დააძინაო!
პირიმც წყლით გაალობინა, თოფებიმც დაუგრილაო!
5 ნეტავინ ფშაველ-ქევსურნი აქამც ვინ შემოშჩინაო!
ქევსურთა ფარ-კმალ-ყაწიმი ელოს თავს შემობდღვინაო!
გულ-მძიმე წოვათ შვილები თოფებით ჩემოწვინაო!“
სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შემოკვივლაო.
ქავთარმან ზურაბის ძემან კმა-წვრილად შემოჰკვივლაო.
10 მიქელამ ზურაბის ძემან რა საქმე მაიკდინაო:
დაკოცა თავის ცოლ-შვილი, სულეთიც წაიკდინაო.
დღენიმც მიერგეს ეგეთი, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Ro თ).

5 აქამც ვინ] აქამო ვინ Ro. — ამას გარდა Ro მუხლების ბოლოკიდური ონების წინ ხან ვინებს სხამს (შეგვაშინაო, შინაო, დააძინაო და მისთ.), ხან კი არა (შემოშჩინაო, შემობდღვინაო და მისთ.). ერთგვარობის გულისთვის ვინები ყველგან ამოვიღე.

ი.

- შენაქოს თუშთა ქალები ცრემლით იბანენ პირსაო:
„სტუმრულად მოგვივლენ ლეკები, ძალით შემოვლენ შინაო.
ნეტავი ჩვენსა მეთოფებს თოფები დაუგრილაო!
ან წყალი დააღვინა, ან ცოტა დააძინაო!
5 ან მაგ მთიულთა ბიჭებსა ყაწიმი დაუჩინაო!
ანუ ლეგ-ლუგა ფშაველები აქ ვინმემ ჩამოგვიჩინაო!

სამციხელების თოფებმა შანაქოს ჩამოჰკვიველაო.
თათარამ ფშავლის გაზდილმა ქორებრივ ჩამოჰკვიველაო.

(Al, კვალი, 1897, №14).

„ლექსს დაბოლოება აკლია“ო, შენიშნავს Al. — ამას გარდა: 3 ნეტავი... თოფები დაუგრილაო] „ბევრი სროლისაგან თოფი ცხელდება და მრუდედ ისვრის“ Al.

ია.

სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შამაჰკვიველაო.
მიქელი, სურას გაზდილი, რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკონა თავისი, სულეთი წაიკდინაო.
მოძალე ადგა კარზედა, თავ იმით მაიწყინაო.
დღენიმც ადგიან იმისა, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, №217).

„ეს ამბავი ასე ყოფილა: მტერი მოსდგომია სოფ. ელოს, შამოსევია შიგ. მიქელისთვის მის ქალიშვილებს შეუტირნიათ: ნუ დაგვაწილებენ, შენის ხელით დაგვზოცე, გვირჩევენაო. იმასაც აუსრულებია მათი თხოვნა და დაუხოცია. მერე თითონაც გადარეულა და ისიც მომკვდარა ბრძოლაში. ამაზე არის ნათქვამი: თავ იმით მაიწყინაო“ (ბ ა ჩ ა ნ ა).

255. ტყეობიდან გამოქცეული (Sh)

მიამბო თათარა წიკლაურმა (მაშინ 10 წლის ბავშვმა) 20. 7. 1911.

ბ.

- შვიდს წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მინახიან ქვიშანი.
ბრმაი ვეგონე, კოჭლაი, კარში ვერ გამამავალი.
გამოვედ მეშვიდეს წელსა, შუქნი მე ვნახე(ნ) მზისანი.
ავიღი ორი არგანი, არ ვიყავ გამომავალი.
- 5 გამოვედ მეშვიდეს წელსა, ქალ-ვაჟი ვნახე მრავალი.
პირდაპირ ჩამამიფინეს თვალ-მარგალიტი(ს) სრევალი.
გავიარე და მიეუჯე, ვარჩიე მთავარ-მთავარი.
ვარჩიე, ჯიბეს ვიყარე, ბევრ იქა დამჩა, მრავალი.
აგეთზე გამოუფრინდი, არ იყო ჩამოსავალი;
- 10 ქაჯთ მოყმე გამამიყენეს ახალ-წვერშამამავალი.
ვიდინეთ, ვერ მაძეწივა, — მუკლით მე ვჯობდი მავალი.
ისარი წამამაწივა თბე-წერილი, შორად მავალი,

სუკსა მკრა, გულსა მიწივა, მუკლი მომკეთა მავალი.

—

- ზე ბნელი ღამე დამეცა, შიბნ ვერ გავიგე კლდისანი.
- 15 არწივნი ბუღობილიყვ(ნ)ეს, ქუშნ იყვნეს, ჩენის მკრისანი.
მამიკლეს შუნის თიკანი, ჩამამიწითნეს ქვიშანი.
თაოდაც ჭამეს, მეც ვჭამე, ბრალნი სცოდნიყვ(ნ)ეს ტყვისანი.
მემრ გზანი ჩამამასწავლ(ნ)ეს ნადენ(ნ)ი შუნ-ჯიკვისანი.
გზას ვეფხვი შამამეყარა, თვალნი მარისხნა ხთისანი.
- 20 გაზით გამართ(ე)ნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯაეშანისანი.
სამი თვე წყლის პირ დაელიე, კიდნი ვერ ვნახე(ნ) წყლისანი.
ე გზანიმც აყვავდებიან მემცხვარისანი, ცხვრისანი!
წყალს მაგათ გამამიყვანეს, კიდნი ჩამისხნეს სხლისანი.
მაგათ არ გამოვეყვანე, თევზნი ჩამნთქევედეს წყლისანი.
- 25 თევზთაც არ დამანებებდეს ვეშაპნი ზღვის პირისანი.

ეს ლექსი ჩაუწერია გ. ლომთათიძეს რომელიღაც ხევსურის სიტყვით ტფილისში და გადაუცია ვ. კოტეტიშვილისათვის. უკანასკნელმა მე გადმომცა. — 1 არ მინახიან] არ მინახნია (ლომთ.); 3,5 გამოვედ] გამოველ (ლომთ.); 20 გაზით გამართვნა] გაზიდ-გამართნა (ლომთ.); ჩამწერი ამის შესახებ შენიშნავს: „ვეფხვი დაჭრილი ყოფილა: ფეხში ქვა ხქონია შერჭობილი. კალთანი ტყვისა იმიტომ გაუზიდავ, რომა ანიშნა: შეელა მჭირიაო... ტყვეს ფეხიდანა ქვა ამაულია და ფეხი შაუხვევია ვეფხვისთვისა. ვეფხვს სიკეთე იმითი გადაუხდია, რომა ასულა მალლა კლდეზე და იქიდან ჯიხვები გადმოუყრია ტყვისთვისა. ტყვეს ჯიხვის ხორცი უჭამავ ცომაღ და ასე გაუტანია თავი“ (გ. ლომთ.); 24 ჩამნთქევედეს] ჩამნთქავდენ (ლომთ.).

ვეფხვთან შეყრის ამბის გამო შდრ. №519, რომელსაც ორიოდე მუხლი საერთო აქვს ამასთან.

ბევლი ამბავი იმის შესახებ, რომ მონადირემ დახმარება აღმოუჩინა დაჭრილ ვეფხვს, გალექსილი აქვს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს („დაჭრილი ვეფხვი“, თხზულებანი, ტ. III, ტფ. 1930). მონადირედ თ ვ ა რ ე ლ ი ა დასახელებული.

ბ.

- შვიდ წელს ტყვედ ვიყავ, დედაო, შინით კარს გამოუვალი.
- შვიდ წელს მემრ გამომიყვანეს, კოჭლი ვეგონე, უვალი.
- ისეთზედ გადაეფრინდიდი, საც არ იყვ გადასავალი.
- თან მოყმე გამომაყოლეს ახლად წვერ-ამომავალი.
- 5 ვირბინ მე, ირბინ იმანა, მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
- ისარი გამომაყოლა ფთე-წვრილი, ჩქარად მავალი.
- ბეჭთ მომხვდა, სუკსა უწია, მუკლი მომიღო მავალი.

კლდესა მივადექ ასეთსა, არსათ ჰქონდა სავალი.

—

10 იქ არწივს ბუდე ჰქონოდა, ბუდეი ბუმბულისაი.
შვილი შეჰყეფდა დედასა: „სუნ მომდის კორცივლისაი.“

—

15 — „ცოტა ხანაც მოიცადეთ, კორც გაჭამ შუნ-ჯიკვისაი.“
გზანიმცა აყვადებიან ცხერისა და მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამომიყვანეს, კიდნი გამიდვეს ხისანი.
თვარ წყალში ჩავეარდებოდი, თევზნი შემჭამდნენ წყლისანი.
15 თუ თევზნი ვერას შემჭამდნენ, ვეშაპნ ზო ზღვის პირისანი.

—

20 ახლ დავჯექ მუხის ძირადა, შტო დავითარე ფარადა.
დავჯექი, წიგნი დავწერე, მტრედსა შევაბი მკარადა.
ეს ჩემსა დედას წაუღე, სახლსა-ღ შეუგდე კარადა.
არცა-რა მტერი შეუვა, არცა-რა მოძალეო.
20 მითქვიდით ჩემსა დედასა: იყიდოს ჩემი თმაიო.
არცა-რა მაგრე გძელია, შეიდ-კეცი შვიდი მკარო.

(Ge).

უკანასკნელი ნაწყვეტი (მმ. 16-21) თითქო სხვა ლექსის ნაწილიაო. ამ ნაწყვეტის ბოლო რამოდენადმე მოგვაგონებს 722 ნომრის თუშურ ვარიანტს, (ჩემ მიერ ჩაწერილს). [ნ. კიდევ შენიშვნა №722-თან (გვ. 758) და ღამატება. რედ.]

დ.

შვიდ წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მილაკიან ქვიშანი.
საკმისას ჩამოშვებულნი შუქნი ენახნოდი მზისანი.
კოჭლი ვეგონე, უფეკო, კარში არ გამამავალი.
5 გამამიყვანეს, გამშინჯეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
პირდაპირ გადმამიფინეს თვალ-მარგალიტის სრავალი.
დავჯე და ბევრი ვარჩიე, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
იქისას გადმოეფურინდი, საცა არ იყო სავალი.
თან მოყმე გადმამაყოლეს ახალ-წვერშამამავალი.
მე ის ვერ მამწევოდა, მუქლად მე ვჯობდი მავალი.
10 გადმამაყოლა ისრები ფთე-წვრილი, შორა მავალი,
სუკსა მკრა, გულსა მეწივა, მუქლი მამილო მავალი.
ასეთსა კლდესა მოვადექ, ვეფხვნი ვერ გავლენ ბწყკლიანნი.
არწივნი ბუდებუღიყვნეს, არწივნი ჩვენის მთისანი.
წავიდეს სანადიროდა, ჩამოაწითლნეს ქვიშანი.

- 15 ჭამეს და მეცა მაჭმიეს, ბრალნი ჰქონიყენეს ტყვისანი.
გზანიმცა აყოვებულან ცხვრისა და მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამამაკლინეს, კილნი დამისხნეს ხისანი,
თორემ წყალთ ჩავეარდებოდი, თევზნი შამჭამდეს წყლისანი.
თევზთ აღარ დამაჯერებდეს დილნი ვეშაპნი ზღვისანი.
(X, ივერია, 1887, №144 = ც. წ. 22).

2.

- შვიდს წელს ტყვედ ვიყავ, დედაო, არ მილაკიან ქვიშანი,
საკმისას ჩამამავალნი შუქნი ენახნოდი მზისანი.
კუტი ვეგონე, უფეკო, კარჩი ვერ გამამავალი.
გამუე, გამამიყვანეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
5 იქისაკ გადაუფრინდი, სადაც არ იყო სავალი.
თან მოყმე გადმომყოლეს ახალ წვერ-შამამავალი.
თან ისარ გადმამყოლა, წვერ-წერილი, მარდა მავალი;
მკარს მამხვდა, გულსა მეწია, მუკლი მამელო მავალი.
ასეთას კლდეზე გადაველ, შუქნი ვერ ჩავლენ მზისანი.
10 არწივნი ბუღებულიყენეს, არწივნი მალლის მთისანი,
დეეკლა შველთა თიკანი, ეწითლებინენ ქვიშანი,
ჭამეს და მენაც მაჭმიეს, ბრალნი სცოდნიყენეს ტყვისანი.
გზანიმცა (ა)ყოვდებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი!
წყემსებმა გამამაკლინეს, კილნი გამისხნეს სხლისანი.
15 იმათ არ გამუეკლინე, თევზნი შამჭამდენ წყლისანი.
(Tფ).

მ ა რ ი ა მ ბ უ რ უ კ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი ს. ზენა-მკარში.

3.

- შვიდ წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, შინათ კარს გამოუვალი.
შვიდის წლის გამომიყვანეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
შუაში ჩამომიყარეს მარგალიტისა სრავალი.
კოჭლი ვეგონე, უფეკო, აღარსად წამამავალი.
5 ასეთს კი გადაუფრინდი, აღარსად ჰქონდა სავალი.
ჯერ ბიჭი გამამიყენეს ახალ წვერ-შემომავალი.
ვირბინე, ვერ მომეწი(ვ)ა, - მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
მემრ ცხენი გამომიყენეს წინ-და-წინ დოღში მავალი.
ვირბი(ნ)ე, ვერ მომეწივა, გზა მქონდა სახვევიანი.
10 მემრისას გამომყოლეს თბე-წერილი, შორად მავალი.
ზურგთა მკრეს, ბეჭთა მიწია, მუკლი მამიხენეს მავალი.

- წყალთა აგეთსა მივადექ, არსადა ჰქონდა სავალი.
გზანიცამ დაილოცება ცხერისანი, მეცხვარისანი!
წყალს იმათ გამომიყვანეს, კიდნი დამისხნეს ხისანი.
15 ხისანი, არცა ხისანი, ნელლისა ჭიჭყოტისანი.
აგეთსა მთასა მოვადექ, ყორან დაჰყეფდის მთისანი.
იმის ძირს ჩუჩილაობდნენ ქუჩნი არწივნი ცისანი.
დედამ შვილს გადაუძრახა: „სულ მამდის ჯორციელისანი.“
– „ტყვეია, დედავ, ბეჩავი, შიმშილით შეწუხებული.
20 ცოტა ხანს შემოიცადოს, შუნის მივართმევ ციკანსა,
გზასაც მე გადავასწავლი მას თავის ადგილისასა.“
პატას ნუ ჩახვალ, მთვარეო, ნუ ჩამიბნელებ გზათაო!
შიგ აგევ ჩაუვიდოდე ჩემ თვალ-ცრემლიან დათაო.

(Ro თ, მოამბე, 1895, №3).

3 შუაში...] შუაში ჩამომიყენეს მარგალიტისა მრავალი Ro; 10 თბე-წვრილი] ამას მოსდევს ახსნა: ისარი; 11 მუკლი მამიხვნეს მავალი] მოსალოდნელია: ან მუკლი მამილეს მავალი, ან კიდევ: მუკლნი მამიხვნეს მავალნი; 16 ყორან დაჰყეფდის მთისანი] მოსალოდნელი იყო: ყორან დაჰყეფდეს მთისანი.

ზ.

- მე რო ტყვედ დამიჭირესო,
პირდაპირ ჩამამიფინეს მარგალიტისა სრავალი.
მივე და ბევრი ვარჩივე, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
მემრ გადმოვფრინდი, წამოველ, საცა გზა ვნახე სავალი.
5 გაიგეს, გამამიყენეს კაცი მუკლ-გამამავალი.
მამდივა, ვერ მამეწივა, – მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
დადგა და შვილდი მესროლა, ისარ გზა-გამამავალი.
გზანიმცა აყვადებთან ცხერისა და მემცხორისანი!
წყალზედა გამამიყვანეს, კიდნი გამიდევეს მსხლისანი.
10 მათ რო არ გამოვეყვანე, თევზნი შემჭამდეს ზღვისანი.
ან ზღვისა თევზნი შემჭამდეს, ან ვეშნი ზღვის პირისანი.

(D, შიო კობაიძის აგან გაგონილი)

256. ხარხელაურნი (C)

გაგონილია გოგოთურ ჯინჯარაულის აგან 16.7.1925. – 1 მოზლით] მოზით C; 12 დაყუდა] მოსალოდნელი იყო: დახყუდა.

ბ.

- დაჰპირდა ორი ვაჟკაცი ერთი ქვიტკირის კარზედა.
 გ ი ვ მ ა გამართა მაჟარი, გადაიკიდა მკარზედა;
 ნ ა ღ ი რ ა მ კმალი გალესა, შაირტყა მარცხენაზედა.
 წავიდეს საქალაქოდა, დადგეს ლეკების გზაზედა.
- 5 გივმ უთხრა ამხანიგებსა: „ქელ გქონდეს კმლის ხე-ტარზედა.
 გულ-ტყუად ნუ დეეთრევიტ, გულ ნუ გაქეთ გაქცევაზედა.“
 გადმეშალა ლეკები აიმის საუბარზედა.
 დეექცა ამხანიგები, ორნი-ლა დარჩენ ცდაზედა.
 წინ მოსულს გივმა მიატყა, მკედარ დაჰყუდა თავზედა.
- 10 მეორეს ნადირამ დაჰკრა, გაუკლათ გასწრობაზედა.
 გივ კი აიქავ მოკლიან, ნადირა მოკლეს გზაზედა.

(Rფ 222).

ამ ვარიანტით ისე გამოდის, რომ გივი და ნადირა ორივე მოუკლავთ, მაშინ როდესაც ა ვარიანტით გივი დაუტყვევებიათ, ნადირა კი მოუკლავთ.

257. გუდანის ჯვარს (Sh)

ჩამაწერინა ბ ა თ ა კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 13. 7. 1911.

258. ბატატი

დაბეჭდილია უცნობი პირის მიერ ჩაწერილის მიხედვით (Bის კრებულიდან). — აჯობებდა, რომ ეს ლექსი ნარევეში მოხვედრილიყო. აქ მოხსენებული ქალი ნერვებ-აშლილი, თუ რაღაც ამგვარი უნდა ყოფილიყო. ჩემს ხვესურეთში ყოფნის დროს (1913 წ.) კი მითხრეს: ერთი ქალი არისო* (არ ვიცი დათვისში, თუ მოწმალში), რომელსაც ახლო ნათესაეები გაუწყვიტეს, სისხლის მაძიებელი არავინ დარჩა და თვითონ აიღო თოფი და სისხლის აღებას აპირებსო. მოწინააღმდეგე ბანაკის ხალხი ვერაფერს უშვებოდა, რადგანაც დედაკაცი იყო და დედაკაცზე იარაღის ხმარება სირცხვილია. არ ვიცი, ეს დედაკაცი იგულისხმება აქ, თუ სხვა. ბაჩლელ ლელასთან შედარებული რომ არის, ეს ის ლელაა, რომელიც ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ბ ა ხ ტ რ ი ო ნ ი ს გ მ ი რ ა დ ა ა წ ა რ მ ო დ გ ე ნ ი ლ ი . არ ვიცი მხოლოდ, ხვესურული ლექსის ავტორი ბაჩლელ ლელას ვაჟას ბახტრიონით იცნობს, თუ ხალხური გადმოცემის მიხედვით. ბაჩლელ გმირ ქალთან შედარება ბატა-ტისა მოცემულია კიდევ 727 ნომერში (მ. 3).

* [აქ ა. შანიძის მინაწერია: „შდრ. №643“. რედ.]

ბ.

- გარმოვიტანე ფანდური, ჩავათამაშე კელიო.
კევსურეთ ბატატი გაითქვა, რომ წინას დროში ლელიო.
სხვა არვინ გამიგონავის ბაჩალ ლელაის ფერიო.
ახლა გაითქვა ბატატი, ქალა ვაჟების მტერიო.
- 5 კევსურეთ შამოიარო, მააწერიო კელიო,
თოთხმეტ შაკრიფო ყაზახი, ეგ იმათ აფიცერიო.
აიმას ამბობს ბატატი: „თოლის გაშრომას ველიო.
უნდა გარდვიდო ქისტეთში, გარმოვიყვანო ცხენია.“
წავიდო საქისტეთოდა, ქალამ ჩაწკიპო ცხენია.
- 10 ტახტის თავითი უკიდავ აბჯარი ასასხმელიო:
ხანჯარი სპილოს ტრიანი, თავი-ბოლომდე ჭრელიო,
ვინტონკა არშავიანი, თავი-ბოლომდე ძველიო,
ნაგან, სხვას გვერდზე მაუზერ...
მქარ-ილლივ პატრონტაშები...

(Ba).

აქ ზოგიერთი თავისებური ფორმა გვხვდება: შამოიარო, მააწერიო, შაკრიფო, ჩაწკიპო.
ნ. ამის შესახებ შენიშვნა 509 ნომერთან.

259. ორბელნი (O)

ეს ნაწევები Thსაც მოჰყავს (გვ. 80), რომელიც აღნიშნავს, რომ ახიელისა და კალოთანის წყლის შესართავთან მოჩანს მაღალ კლდეზე ქვის შენობათა ნანგრევები, სადაც ოდესღაც სოფელი ყოფილა. არხოტიენები დანამდვილებით ამბობენო, რომ ეს ნანგრევები ორბელიანთა (ასეა!!! ა. შ.) ნასახლარიო. ისინი გვარწმუნებდნენო, თითქო ორბელიანები ამ ადგილიდან გადასახლებულიყვნენ, რადგანაც მათ თოვლი არ ასვენებდათ.

260. შალვა (O)

2 ყიათა] ყიათას O.

ერთი ამის ვარიანტი (დავარქვათ ბ) 144 ნომერშია შესული (მმ. 7-12).

ბ.

შალვა შურისა მძებნელი მთას ქორებულა კიოდა.

მე მონადირე მეგონა, შალვას თუ გული სტკიოდა.

(ივერია 1890, №148, კოშარაში ჩაწერილი) [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

დ.

შალვა შურისა მძებნელი მთას ქორებულად კიოდა.
მე მონადირე მეგონა, იმას თუ გული სტკიოდა.
წაიგლო ვიწროს ქევშია, მთა-ბარი სულ ზედ დაჰხვიოდა.
გულს ერჭვა თეთრი ისარი, კილოზე სისხლი სდიოდა.
თავის თავს არა ჯავრობდა, თავის სწორებსა ჩიოდა.

(Rფ 220, პეტრე ჟამიაშვილის ნასწავლები).

ე.

შალვა მტრის გადმობვეწილი გეზელ ქორივით კიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.
ზედა და ზედა აყრიდა გულ-დალეული ვადასა.
„სისხლში მოსვრილი პერანგი ვერ გაგირეცხე, ვაჰ, დასა!“

(Rქ, № 1238).

4 ვერ გაგირეცხე] ვერ გავირეცხე R (ასე აქვს ხელნაწერშიაც). – Rს ეს ლექსი
ხალხური ვეფხვის ტყაოსნის ნაწყვეტად მიაჩნია.

ვ.

მთით კაცი გადმობვეწილი, გეზელ ქორულეზ კიოდა.
თავს კმალი ჰქონდა ნაკრავი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(Um, ივერია, 1901, № 252).

აწერია: „მთიული ლექსი“-ო, რაიცა საზოგადოდ მთაში ჩაწერილს უნდა ნიშნავდეს
(ფშაურს, ხევსურულს... და კერძოდ მთიულურსაც).

ზ.

მთიდან მოსული ვაჟკაცი გეზელ ქორივით კიოდა.
თავი ხმლით ჰქონდა დაჭრილი, გულს სისხლი გადმოსდიოდა.

(Rქ, № 76).

ბ.

დილას რო გარეთ გამოველ, ქალ ქორებულად კიოდა.
მე მონადირე მეგონა, იმას კი წყლული სტკიოდა.
გულს ესვა თეთრი ისარი, სისხლი ყიადამ სდიოდა.
სისხლი ყიადამ ნადენი კაბის ბოლოზედ სდიოდა.

5 კაბის ბოლოზედ ნადენი ბორტეს გველებურ[ად] ძერებოდა.
ბორტ(ვ)ს გველებურად ნაძრომი ჭალას ლიხადა დგებოდა.

(Go).

თ.

მტრისაგან დაღონებული მთაც ქარებულას ჭყიოდა.
მე მონადირე მეგონა, თურმე მას გული სტკიოდა.

(ივერია, 1885, № 2. მთაში შეკრებილთაგანი).

ი.

თუში ორასის მომკვლელი უომრობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა კმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.
მე მონადირე მეგონა, თურმე დაჭრილი სტკიოდა.

(ნ. ხუციშვილი, ივერია, 1889, № 204.
ჩაწერილი ს. ახალქალაქის მიდამოებში).

ია.

ასი ოსმალოს მომკვლელი უომობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(ივერია, 1891, № 200)

ჩაწერილი სოფ. კარალეთში ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ.

იბ.

ორასი თურქის მომკვლელი უომრობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(Rქ, № 77).

ივ.

მთაში ვაჟკაცი გაჰკივის, დაჭრილს წყლულები სტკიოდა.
მოეკლა სამოცი ლეკი, უვაჟკაცობას ჩიოდა.

(K 35).

261. მიქანი (R 98)

262. თურმან ფაფარენელი (Sh)

ჩამაწერინეს ფაფარენაში 23.7. 1911. თურმანი გვარად წიკლაური იყოვო.

უკანასკნელი მუხლი თიანელ ჭავჭავაძის შესახებ ზურაბის ერთ ლექსშიც არის
შეტანილი (№ 14 ბ, გვ. 314).

წარმოშობით ეს ლექსი არ უნდა იყოს ხეცსურული, რადგანაც რითმები დარღვეულია: პირველ მუხლში „გორისა“ არის მოსალოდნელი „ორისა“ და „ლორისა“-ს პირისპირ.

263. კილავის გადამღებელი (Sh)

ჩაწერილი მაქვს აფ შინა გოგოჭურისაგან 1911 წ. ივლისში, ხეცსურეთში.

264. წინას ვალზედ მიყოლა (Dj)

აქ მოხსენებულმა სულხანაურმა ხელის მოჭრა არ აკმარა მოლას, არამედ თავიც მოჰკვეთა და წამოიღო, რისთვისაც სახსარი გადმოუტანეს ქისტებმა, მაგრამ მაინც არ დაუბრუნაო, მითხრეს. ეს მოლა არ გამოდგა იმისი მოსისხლე და მეორედ რომ გაემგზავრა სისხლის ასაღებად, შეცთომით, ქისტის ნაცვლად, ხეცსურს ესროლა და თვითონაც მსხვერპლი გახდა თავისი შეცთომისა (ამის შესახებ ნ. №№ 208, 209, 538).

265. ბჭობა არხოტისა და ღილღოს შესარიგებლად (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯაბუშანურმა ნ. 8. 1913 ს. ახიელში. – 2 წინა] იგულისხმება: ფანდური.

არხოტიენები და ღილღვლები შეყრილან (ეს იყო ათიოდე წლის წინადო, მითხრეს 1913 წელს) ტერღის კარს (სადაც მიჯნა არხოტიენებისა და ქისტების მიწა-წყლისა), და ბჭობა ჰქონიათ სამუდამო ზაეზე. ქისტებს არხოტიონთ მიერ დახოცილი ხალხის სისხლში გასაბრელად სამ-სამი ცხვარი მოუთხოვიათ კომლეურად, მაგრამ არხოტიენები არ დასთანხმებიან და უშედეგოდ გაყრილან. თათბირის მონაწილეთაგან ლექსში პირადად მოხსენებულნი არიან: ა) ქისტების მხრივ მაჯლიგა (მ. 6), ჭეგაი-შვილი (მ. 12) და ფარეშაშვილი (მ. 8), ბ) არხოტელთაგან კი: სისკარათ იონეური (ახიელელი, მ. 16), ფიცხელა ნაროზაული (ისიც ახიელელი, მ. 17) და თათრა (ამღიონი, ქისტების მომკლავი, მ. 19).

ბ.

ჩვენ-ღილღვლებ შავიყარენით, საცა ტერღის კარს ვეტყვითო.
სამკან დავანთეთ ცეცხლები, თხებიც დაკვალით, ცხვრებიცო.
მოვიდა ღილღვლის შვილები, ძაგძაგ გახქონდა ყბებისო.
ჭიმღი(თ) თათრა მოვიდა, იქისკე იზიდებისო.

5 კელჩი ბერდენკა უჭირავს, ფიჭვის ძირებზე ძვრებისო.
ველარ იჭერენ ხუთ-ხუთნი, კალმახივითა ხტებისო.

- ავა და ჩავა მაჯლიგა, ყვარნის სულ აღარ დგებისო.
სრუ თქვენ ველარ გაძლებთ, ძალლებო, ვითასა(ც) მოგშივდებისო.
სისკარათ ივანეური ქალაღღში რასამ სწერდისო.
- 10 სამ-სამ ცხვარ გაუთაეება(ვ), ან მიმცემ ვინ-ა ერთისო?
მე თიკნის ყურსაც არ მივსცემ, ზოგებ მკედარს იწირებისო.
ფარეშიშივილ მოვიდა, ღურბინღით იცქირებისო,
არ გამოვიდა გარეთა, ხალხის შუაში დგებისო.
ღამაგრღით, არზოტელებო! დატეხით რა იქნებისო?
- 15 ვინაც მოკვდება, და(ღ)მარხეთ, კიღევ სხვა გაიზრდებისო.
ტერღის კარს ქავი გა(ღ)მართეთ, ქორი არ გადახტებისო.
შიგა დგას მეთოფეები, ბერღენკეები ტყვერებისო.
- (ნ. ჭონქაძე)

266. არზოტივნებს (B)

ღექსი ნათქვამია აბიკა წიკლაურის მიერო.

267. სწორ-სწორად შაქება (Sh)

ჩამაწერინა ავტორმა ბათაკა ჯინჭარაულმა ს. ბარისაკოში 13. 7. 1911 – 2 სახელ-
ეზღებ ერისთვისასა] მოსაწონებღად არის ნათქვამი; 8 სკამს სხეხართ ნათლუღისასა]
ე.ი. ნათღის სკამზეო, ამიხსნა; 9 ათხრევეღი] ე.ი. ათხრევეინებღი; 14 ძალა გაძღევენ
ღიშანსა] ე.ი. ძალად გაძღევენ სამსახურსო; 21 ურინ] ბნელი (ვარ.).

268. რა უნდა ვაჟას (U)

ღაიბეჭღა ივერიაში (1891, № 90). სისთვის უამბნია ა ფ შ ი ნ ა გ ი გ ა უ რ ს. [ნ.
კიღევ ღამატებაში. რეღ.].

269. რა უნდა იცოღეს ბეწიკუამაც კი (R 52)

270. ღაბარება ველს წასულს (R 53)

5 ღიბუს] ღიბოს R; 6 გაგატანინებს] „გაგაყიღვინებს“ R. – ხმღის შესახები
მუხლები ცალკეც გვხვდება ზოღმე:

ბ.

კმაღს ნუ ენღობი, ვაშკაცო, – კმაღი მშიერი მგელია.
გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოღოს დროს ღიბუს მთხრელია.

(O).

ბ.

ქმალს ნუ დაენდობ, ოშკაცო, — ქმალი მშვიერი მგელია.
გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოლოს კი ლიბუთ მთხრელია.

(G 245).

დ.

ქმალს ნუ ჩაპხედავ, მოყმეო, — ქმალი მშვიერა მგელია.
გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოლოს საფლავის მთხრელია.

(V, ივერია, 1886, № 141).

იგივეა Xც (ც. წ., გვ. 198), ოღონდ: 1 მშვიერა] მშვიერი X; 2 გაგიხალიზებს] გაგიხალისებს X.

ხმლის ასეთი დახასიათება იმიტომ არის მოცემული, რომ დაჭრასა და მოკვლას სისხლის ძიება მოსდევს ხოლმე, რაიცა ხშირად მთელს გვარეულობას აჩანაგებს. [ვარ. ე ნ. დამატებაში. რედ.]

271. ალაზანს (R 175)

272. ახლები ომჩი (R 90)

3 ლემადეს] ლამადეს R.

273. მეტობის ქნა (R 186)

ბ.

შენ ქვე რა გიქნავ, ვაჟო? სახელ რა მაგიტანია?
კაცი როს მახკალ ჭარელი? კელი როს მაგიტანია?
ქალი კვეთილში ნავდომი ცოლად ვინ წაგიყვანია?

(G 134).

274. ზვაგი (R 219)

10 ნალ-უსმარები] ნალუსმანები R; 12 ზოგებმ] ზოგებ R.

აქ თითქო ორი სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული ერთისა და იმავე აბბის შესახებ. პირველი ნაწილი ბ ა ჩ ა ნ ა მ დაბეჭდა (ივერია, 1898, № 217) მცირეოდენი განსხვავებით, სახელდობრ: 4 ჩაბერტყა ქოჩორი] ჩაბერტყნა ქოჩორნი; 6 გაფრინდა-დღვერ გაეხვეწა] გაფრინდა, ვერ გაუწივა; 7 რად არ დაგვლივნა მტრის ძალმა] თქვა:

რად არ მტერმა დაგვლივნა; 8 რად ჩამოგვეყარნა ამანა ერთ უდაბურმა მთამაო] სად ჩამოგვეყარნა ტიალმა ამ ერთმ უდაბურმ მთამაო.

პირველი ნაწილი (შეიძლება მეორეც) წარმოშობით თუშური უნდა იყოს („გაგხვეწა“: მ. 6).

თითქო აქ მოთხრობილ ამბავსავე უნდა შეეხებოდეს ეს ორი მუხლი, ჩაწერილი ფშავეში, სოფ. კოშარაში:

024.

თუშო, გაგიცვლა ველობა, — ზოვი გაგისქდა მთისაო.
გაჰფრინდი, ვერ გაუწიე, ვაღამ მოგიკრა კმლისაო.

(ივერია, 1890, № 148).

დალუპულები ყოფილან თუშები და ერთი დიდოც პრეგია. ეს დიდო, ალბათ, გზის მსწავლე იყო.

მეორე ნაწილი უფრო გავრცელებულია ხალხში და მრავალ ვარიანტად არის ცნობილი:

ბ.

ატირდეს თუშის ქალები: „არცად ას ჩვენებ ქმარები.

შაწუხებულებმ ცხენებმა არ შაირჩინა ნალები.“

ზოგთა თქვეს: „უკულმ დავხკაზმათ, ზედ შავსხდათ თუშის ქალები.“

ზოგმა თქო: „ბოსელთ შავყარათ, უკულმ დავჟყარათ კარები.“

ზოგებმ თქო: „მინდორთ ჩავლაღათ, იქ ნაყას ნალ-უსმარები.“

(O).

ბ.

ლექთა ტირიან ქალები: „აღარ მოგვივლენ ქმარები.

ცხენებთ რა უყოთ ტიალთა? დაწყვიტეს ლაგამთ ტარები.“

ზოგთა თქვეს: „ბაშტებს შეეყაროთ, მაგრა დავგულოთ კარები.“

ზოგთა თქვეს: „მთაზე გაუშვათ, თავზე წავკყაროთ ლაგმები.“

5 ზოგთა თქვეს: „უგულმ შეეკაზმოთ, ზედ თავად შევსხდეთ ქალები.
გადვიდეთ თუშეთისაკენ, იქავ შევირთოთ ქმარები.“

(Bu, №43, ბოლო).

აქ ეს ლექსი მობმული აქვს, როგორც ნაწილი, მუცალის ლექსის თუშურ ვარიანტს.

დ.

ტირიან თუშის ქალები: „არ მოგვივიდნენ ქმარები.
ვა თუ ლეკებმა წაასხეს, დააყრევინეს თავები!“

(თეატრი, 1887, № 3).

ე.

ტირიან თუშის ქალები: „არ მოგვივიდნენ ქმარები.
ვაი თუ ლეკნი დაუხვდნენ, დაგვიყრევინეს თავები!“

(ივერია, 1889, № 204).

ჩაუწერია სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში ნ. ხუციშვილს.

ვ.

ტირიან თუშის ქალები: „არ მოგვივიდნენ ქმარები.
იქნება დაიხვდნენ ლეკები, დააყრევინეს თავები.
ზოგსა მოჰქონდა ქიშმიში, ზოგსა თუფშებით ბალები.“

მოჰყავს დ. არაყიშვილს („ქართ. ეროვნული ორ-ხმოვანი სიმღერები“, მოსკოვი, 1909), როგორც ნაწილი ამ სიმღერისა: „თუშო, ნუ მიხვალ კოშარას, კოშარა ეკლიანია“ და სხვ.). — 3 დაიხვდნენ] სიტყვები ფშავლისაგანაა გაგონილი და კომპოზიტორს, ცხადია, „ა“ს ნაცვლად ი დაუწერია: „დაიხვდნენ.“ ფშავური გამოთქმით იქნება: „დაიხვდნენ“, რაიცა სალიტერატურო ენაზე ამას უდრის: „დაიხვდნენ.“

275. კაი ყმა

დაბეჭდილია კომბინაციური წესით: პირველი ნაწილი ცის მიხედვით (გვ. 244), მეორე კი ვაჟიკა არაბულის მიხედვით (მოამბე, 1895, № 5). უკანასკნელს პირველი ნაწილიც მოეპოვება, მაგრამ ენის სისწორის გამო ცს მივეცი უპირატესობა. არსებითი განსხვავება პირველ ნაწილში: 3 მთის ყურეს ნადირობასა] მთის ყურეთ თამაშობასა (ვ. არაბ.).

სამაგიეროდ ცსაც მოეპოვება მეორე ნაწილის შესაფერისი მუხლები, რომელიც აქ 291 ნომრად არის გადმობეჭდილი.

ბ.

კაი ყმა, მგელი, არწივი არც ერთ არ გაიწურთნების:
მგელი არ მოშლის მგლობასა, კაი ყმა — მამაცობასა;

არწივი ბერი, ყუჯაი — მთის ყურეს ნადირობასა.
დაიგრუზების არწივი, მთით ბარად ჩამოვარდების.
დაიჭერს შუნის თიკანსა, კორცი ყორანთა დაშჩების.

(Sh).

ჩამიწერია როშკაში 1911 წელს, მაგრამ არ აღმინიშნავს, თუ ვისგან.

შ.

კა ვაჟი, მგელი, არწივი — არც ერთ არ გაიწურთნება.
მგელი არ მაჰშლის მგლობასა, კა ვაჟი მამაცობასა.
ბერი არ მაჰშლის არწივი მთის ყურეთ ნადირობასა.
ვაჟა - ფ შ ა ვ ე ლ ა, სცენა მთაში (ხვესურების ცხოვრებიდამ): ივერია, 1889, № 9.

ღ.

კაი ყმა, ბერი არწივი, ერთუცის მუქარანია:
კაი ყმა ომში მოკვდების სწორების მჯობინობასა.
არ მოშლის ბერი არწივი მთის ყურეს ნადირობასა.

(C).

მორე მუხლი 284 ნომრის ნაგლეჯია.

ქ.

მგელი არ მაშლის მგლობასა, კარგი ყმა მამაცობასა.
ბერი არწივი ყუჯაი — ჭიუხჩი ნადირობასა.

(Tფ).

ჭ.

კაი ყმა, მგელი, არწივი, არც ერთ არ გაიწურთნება.
მგელი არ მაჰშლის მგლობასა, არწივი ნადირობასა.
კარგი ყმა მამაცობასა.

—

5 მგელი გაივლის მთის წვერთა, ნამი ნაბერტყი დარჩება.
დაიხულუზნებს არწივი, მთით ბარად ჩამუარდება.
მზად უნდა იყოს კარგი ყმა, რა ამბავ შამუარდება.

(Rფ 188).

ზ.

მთას იხუილა არწივმა, მთით ბარად ჩამუარდება,
ტყეს ჩამაილის არწივი, ტყე დაბეგრილი დარჩება,
შუნსა მასტაცებს ციკანსა, სადილად სადმე დაჯდება,
გულს და ღვიძლს შასჭამს თვითონა, ლეში ყორნებსა დაპრჩება.

(Rთ 256).

თ.

მგელი არ მოშლის მგლობასა, ლალი ყმა – მამაცობასა.
არც მოშლის ბერი არწივი წვერის ძირს ნადირობასა.

(„მთაში შეკრებილი“: ივერია 1885, № 2).

[ვარ. თ ნ. დამატებაში. რედ.].

276.

დაბეჭდილია ვ ა უ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიხედვით (მოამბე 1895, № 5).

ბ.

მაშინ კარგია კაი ყმა, რა დილა-ბინდი ღებოდეს,
იცვამდეს გრილსა რკინასა, „ომს ვიქამ“, ეშზადებოდეს;
ხვალი რო ჰხრავდეს ლაგამსა, წალმა-უკულმა ღებოდეს,
ათოთქროვებდეს მკედარი, ტყვია ტანზედა ხედებოდეს.

(Rფ 191).

277 (R 245).

278 (R 54).

ბ.

კარგ ყმას აშურდა სოფელი: ჯარს არ გ(ვ)იყენებს ჯარზედა.
იმთვენ კი ველარ იციან, გაჭირდეს – გამოგვაღვება.
დაიპატიჯეს ცუდაი, ჯარში თავ-დაბლა დაჯდება.
არც არი ამპარტაევანი, არც დაიკვენებს ქალზედა.

(Tფ).

ბ.

კარგ ყმასა კშურობს სოფელი, — ყველას წინ წამოდგებაო.
ის არ იციან საწყლებმა: გაჭირდეს, გამოდგებაო.

(Rფ 140).

დ.

კარგ ყმას არ იპატიყებენ, — ხალხს არ გვიყენებს ჯარზედა.
არც იცის ამპარტაენობა, არც დაკეხება სხვაზედა.
იმას კი აღარ ამბობენ, გაჭირდეს, გამოგვადგება.

(Rფ 144).

ამ ვარიანტის პირველი ორი მუხლი დაიბეჭდა ივერიაში 1890 წ. (№ 148) ჟოშარაში შეკრებილ ლექსებს შორის. — განსხვავებანი: 1 არ იპატიყებენ] არ იპატიყებენ; ხალხს] ჯარს; 2 არც დაკეხება] არც დაკეხნება. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

279 (G 245).

ბ.

კარგისა ყმისა ცოლობა ნუ გიხარიან, ქალაო:
წავა და ლაშქარს მოკვდება, დაპრჩები ცარიელაო.

(Rი, ივერია, 1879, № 1).

იგივეა გარე-კახური ვარიანტი, ჩაწერილი ს. პატარძელში ზ. ბილანიშვილის მიერ (ხალხ. სიტყვიერება, გვ. 116) და აგრეთვე ფშაური ვარიანტიც, Rის მიერ ჩაწერილი (Rფ 38), ოლონდ: 2 დაპრჩები] დამრჩები R.

280. ცული ყმა (B)

[ბ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

281 (B).

282. ყმა კაი და ცული

დაბეჭდილია ვაჟიკა არაბულის მიხედვით (მოამბე, 1895, № 5). ხუთი წლის შემდეგ ხელმეორედ დაბეჭდილში კი იკითხება: „ტიროდა კაის ყმის ცოლი“ და სხვა (მოამბე, 1900, № 12).

თითქმის იგივეა Gის ვარიანტი, მაგრამ უფრო გამართული ენის მხრივ: „კაი ყმის ცოლი ტიროდა... გამაიქცევის... ჯობ...“

ბ.

კარგის ყმის ცოლი ტიროდა: „აღარ მამივა შინაო.“
იცინის ცუდაის ცოლი: „გამაიქცევა წინაო.“
გამოქცეულის მოსვლასა არ მოსვლა სჯობის შინაო.

(Rფ 188).

ამისგან Tის ფშავში ჩანაწერი იმით განსხვავდება, რომ: 1 ტიროდა: აღარ მომივა]
ჩიოდა: არ მომივიდა T; 3 სჯობის] სჯობავ T. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

283 (G 202).

4 არც რა] უნდა: არც-რა. — Gsის ვარიანტის განსხვავებანი: 2-4 შამაღვარ-
დების] შემაღვარდება Gs; გაუვას ნადირი] გაუვლენ ნადირნი Gs; 3 დედაო] ბეჩავსა Gs;
მზის დაცხობამდე] მზის დაცხობამდე Gs.

ბ.

ვაუკაცსა დილა ადრიან საუზმო უნდა, სადილი, —
ან მტერი შემოღვარდება, ან მთად გაუა ნადირი.

(Q 34).

ბ.

კარგს ყმას თუ ჰყეხნარ, დედაო, ადრე აჭმე სადილი, —
ან მტერი შამუარდება, ან მთას გაღულის ნადირი.

(Rფ 188).

დ.

დილა ადრიან, დედაო, კას ყმასა უნდა სადილი:
ან მტერი შემოღვარდება, ან მთას გაუვა ნადირი.

(ივერია, 1885, № 2).

„მთაში შეკრებილიო“, აწერია ამას და რამოდენიმე სხვას. — „შემოღვარდება“
ფორმის მიხედვით კი შეიძლება უფრო ზედმიწევნილობით ითქვას, სადაურია: იგი არაა
არც ფშავური და არც მთიულურ-გუდამაყრული, შეიძლება იყოს: ან ხევსურული, ან
მოხეური, და ან თუშური. — 1. კას ყმასა] კაის ყმას (ივერია).

მ.

ადრიან ადექ, დედაო, ადრე გვიმზადე სადილი:
ან ომში დაგვიდახებენ, ან ტყით გამოვა ნადირი.

(ივერია, 1889, № 204).

ჩაწერილია ს. ახალ-ქალაქის მიდამოში ნ. ხუციშვილის მიერ.

284 (G 201).

ბ.

კაი ყმა ლაშქარს მოკვდება სწორების მჯობინობასა.
ისრევ დარჩება ცუდაი ქალებჩი ლოგინობასა.

(ვაჟიკა არაბული, მოამბე, 1900, № 12).

გ.

კარგი ყმა ლაშქარდ მოკვდება სწორების მჯობინობასა;
გონჯაი – ბოსლის კარებზედ ქალების ლოდინობასა.

(Q, ივერია, 1885, № 9=ც. წ. 38).

დ.

კარგი ყმა ლაშქარს მოკვდება სწორების მჯობინობასა;
ცუდაი – ბოსლის ყურესა ქალებთან ლოგინობასა.

(Rფ 144).

იგივე დაიბეჭდა ივერიაში (1890, № 148), კოშარაში შეკრებილ ლექსებს შორის.
ამას გარდა, ამისი ერთი მუხლი 275 ნომრის გ ვარიანტშიც არის შესული.

285 (G 245).

ღვინის ხსენება ხევსურულ ლექსში ცოტა გვაეჭვიანებს, რადგანაც ღვინო ხევ-
სურეთში არ იცის. სხვა ვარიანტებში სამაგიეროდ ლუღზეა საუბარი, რაიცა უფრო
ბუნებრივია მთისათვის.

ბ.

კარგი ყმა მაშინ გატყდება, ლულ როცა გაძვირდებაო.
ცუდაი მაშინ გატყდება, საქმე რო გაჭირდებაო.

(R 50).

ბ.

კაი ყმა მაშინ გატყდება, ნახან ლულ გაბევრდება.
ცულაი მაშინ გატყდება, ომი რომ გაქშირდება.

(ქოშარაში შეკრებილთაგანი: ივერია, 1890, № 148).

286 (G 244).

იგივეა არსებითად სის მიერაც ჩაწერილი მამის წვერა არაბულის სიტყვით (ივერია, 1891, № 90). — განსხვავება: 2 უბესა] ფარაგსა U; შამიხვეეს] მამიხვეეს U. [ნ. კიდეუ დამატებაში. რედ.]

ბ.

კაი ყმა კმალსა ჩაჰხედავს: გამიჭრისა, თუ არაო.
ცულაი ქალის უბესა: გამიხვეეს, თუ არაო.

(ვაჟიკა არაბული: მოამბე, 1900, № 12).

ბ.

კარგი ყმა კმალსა ჩაჰხედავს: გამიჭრისუა, თუ არა?
ცულაი — ქალსა ლამაზსა: შამიხვეესუა, თუ არა?

(R 144).

შამიხვეესუა] „თავს მომცემსო“ R.

დ.

კარგი ყმა კმალსა ჩასძახის; „კმალო, გამიჭრი, თუ არა?“
შინ მოვა, ლამაზ გოგოსა: „გოგოვ, ჩამიხვევ, თუ არა?“

(Q, ივერია, 1885, № 8=ც.წ. 14).

287. ვაშაკცი

მოყვანილია სის მიხედვით (ივერია, 1888, № 23). კაცი იფიქრებდა, სს იგი Xიდან აქვს გადაბეჭდილიო, მაგრამ Xისაში (გვ 210) „გულ-შკერდის“ ნაცვლად „მუხლები“ იკითხება, რაიცა ს. გორგაძის გადაბეჭდილშიც გვხვდება („ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხ. პოეზია“, ქუთ. 1915, გვ. 233).

შევარდნის მუხლი ბევრი ვერაფერია, მაგრამ შდრ. მაინც დ და ვ ვარიანტი.

ბ.

ვაჟაკცსა გული რკინისა, ქვეშ მუკლი უნდა მგლისაო.
თვალნი ქორებულ შექმნილნი, ზედ მკარი შავარდნისაო.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს მიერ „მთიულისაგან გაგონილი“:
კრებული, 1872, № 8).

ამ მთიულში უფრო მთის კაცი, მთიელი უნდა იგულისხმებოდეს საზოგადოდ
(მაშასადამე, ფშაველიც, ზევსურიც, მოხვეც და სხვაც), ვიდრე ერთი ტომის კაცი,
მცხოვრები მლეუ-ფასანაურს შორის, მით უფრო, რომ იქვე ამ ვარიანტს მეორე
უპირისპირდება: „ბარში გაგონილი.“

ბ.

ვაჟაკცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო.
თვალი ქორულებრ მჭვრეტელი, სიმარდე შავარდნისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი უყვარდეს სხვისაო.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს მიერ ბარში გაგონილი:
კრებული 1872, № 8).

დ.

ვაჟაკც(ს) გულ უნდა რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თვალნი ქორებულად მხედვარნი, მუკლნი უნდანი შავარდნისაო.

(Tფ).

ე.

ვაჟაკცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თოლნი — ქორებლივ შეყრილნი, სიმარდე — შევარდნისაო.

(Q).

ვ.

ვაჟაკც(სა) გული რკინისა, აბჯარნი უნდა ხისანი,
თვალნი ქორებულნი მხედველნი, ზედ მუკლნი შავარდნისანი.

(Q).

ზ.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი გინდა ხისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი რად გინდა სხვისაო?

(ზ. ბილანიშვილი, ხალხ. სიტყვ., გვ. 131).

მ.

ვაჟკაცო, გულო ჯამარლო, აბჯარი გინდა ხისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი რად გინდა სხვისაო?

(Rქ, № 174).

თ.

ვაჟკაცო, გული რკინისა, ხანჯალი თუნდა ხისაო.
მტრებსა უწყვეტდეს სანსილას, მოყვრებს უწევდეს ლხინსაო.

(მეთვალყურე, ივერია, 1893, № 208).

[ი ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

288 (O).

ამისი პირველი ორი მუხლი Gსაც მოჰყავს (გვ. 245), მაგრამ: 1 რას] არ G; 2
ბანებზე მიდგომ-მოდგომა] მიდგომ-მოდგომა ბანზედა G.

ბ.

ახლა თქვენია ბიჭობა, სოფელს შეენება თავისა.
ხმალს უნდა აჭრევინებდე, იმედი გქონდეს მკლავისა.

(Rქ, № 72).

გ.

ვაჟკაცს რას გამოადგება სოფელს შეენება თავისა?
ხმალს უნდა აჭრევინებდეს, იმედი ჰქონდეს მკლავისა.

(ი. ჭავჭავაძე, კრებული, 1872, № 8).

იგივეა თითქმის Rის მიერ ქართლში ჩაწერილი (Rქ № 209), ოღონდ: 1 რას გა-
მოადგება] არ გამოადგება R. ხოლო ივერიაში 1893 წელს (№212) მეთვალყურის
მიერ დაბეჭდილ ვარიანტში მეორე მუხლი ასე იწყება: „უნდა მას ხრმალი უჭრიდეს.“

ამაზე აღრე ნ. ხუციშვილის მიერ სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში ჩაწერილ ვარიანტში კი იმავე ადგილას იკითხება: „უნდა რო ხმალი უჭრიდეს“ (ივერია 1889, № 204).

289 (Sh).

მიაბო ახალ არაბულმა 3. 8. 1913 წელს. — Oს და Rს მოეპოვება მარტო პირველი ორი მუხლი და ასე იწყება: „რა კან რანიმ ხართ, ვაშკაცნო“ (O), „კარგნი რაიმ ხართ, ვაშკაცნო“ (R 128); სხვა იგივეა, რაც Sh, ოღონდ: გამაგაწვევენტ Sh, O] „გამოგაწვევენტ“ R.

290 (O).

ბ.

ვაშკაცნო, მშვილდნო მშვენარნო, გოზა-წითელნო, ფალთონო, არც მაშინ დაშინდებითა, ომში რო იყვნათ მარტონო?

(C).

Cს წყაროს მიხედვით, ამ სიტყვებს სტუმარი „შაღმღერნებს (მასპინძლის) სოფლებს.“

ბ.

რქის მშვილდნო, გოზა-მჭეხარნო, თქვე გოზა-თეთრნო, ფართონო, არც მაშინ შაჰშინდებითა, ომში რო შახვალთ მარტონო?

(R 166).

291 (G 251).

ეს ლექსი თითქო ნაწყვეტი უნდა იყოს 275 ნომრისა.

292. თქვენისთანა (R 163)

293 (O).

ბ.

არ ვიცი, მოხვალთ მამათი, არ ვიც, მოვილნათ ქარმაო.
გაზარდას თქვენისთანაი ვაჟა კევსურის ქალმაო!

(R 220).

294 (R 49).

2 ნაბამი] ნაბანი R.

295 (R 132).

296 (R 164).

297 (R 78).

2 ღვეზარ] ჰვეზარ R.

298. ერთგულსა და ორგულს (O).

ბ.

ნეტავი შენსა დედასა, შენ გაეზრდები შეილათ!
არ გინდა პირის დაბანა, არც წარბის ღება ხშირათ.

(თეატრი, 1886, № 35).

ს. რუისში ი. დავითაშვილის აგან გაგონილიო (ე. ი. დავითაშვილის მიერ
გაგონილი).

გ.

ნეტავი შენსა დედასა, რომ გაუზღიხარ შეილათ!
არ გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირათ.

(Rკ, № 547).

დ.

ნეტავი შენსა დედასა, შენ გეუზდები შეილადა!
არც გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირადა.

(Rკ, № 47).

ე.

ნეტაი, გოგო, დედა-შენს, შენ გოუზღიხარ შეილათ!
არც გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირათ.

(ს. გაჩეჩილაძე, VI, № 3).

[ვ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

299 (O).

ბ.

ქალი არ ორგა ქურდ-ბოზვი, ვაჟი სოფელში მკვებარი.
რომ გაუჭირდას, შესდგების, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Gs)

ბ.

არ ვარგა ქალი მეჭორე, სოფლად ვაჟკაცი მკვებარი.
გაუჭირდება, შესდგება, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Q, ივერია, 1885, № 11=ც. წ. 26).

ნ. კიდევ ვარიანტი და შენიშვნა 320 ნომერთან.

300. ომის კარ დამჭეხნებელი (G 245)

301. ჯაჭვი (R 235)

დაბეჭდილია Rის ხელნაწერის მიხედვით (გვ. 235). იგივე ლექსი მას დაბეჭდილი აქვს ჯეჯილში (1893, № 4), სადაც ნათქვამია, ხალხურიო, მაგრამ არაა აღნიშნული, თუ სადაურია სახელდობრ.

302. მშვილდოსანთ (R 148)

3 ვისიცა-რა ხართ] ვისიც არა ხართ R.

303. ვის რა ალაღებს (B)

Bს მესამე მუხლიც მოჰყავს:

მთიულო, ქადის კვერები, გული თუ უძე სქელიო,

მაგრამ მე იგი ძირითად ტექსტში არ შევიტანე, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეც გამიგონია გულამაყარში („მთიულო, ქადის კვერაი, თუ გული უძე სქელიო“). ცხაც მართო ორი მუხლი მოჰყავს, მაგრამ ვჰხვდებით ისეთ ვარიანტსაც, რომელსაც სხვა-ნაირი გაგრძელება მოეპოვება:

ბ.

ქვესურო, კმალი გალაღებს, ფშაველო – ენა გძელიო,
გულამაყრელო – მაჟარი, ტყვია გამადის ცხელიო.

- 5 კევსურო, კოცე ერთურთი, სხვა არაი გაქე კელიო.
ფშავით აღინე ძროხები, თუშეთით – ბერი ცხენიო.
აღეგ, შაყარე ჯარები, რუსი მყავ დასაცდელიო.
შენი ჯარებით აავსი თვალივის ყელი გბელიო.

(ნიკო მაკალათია).

5 აღეგ] აზღეგ (ნ. მაკ.). [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

304. ომში უკრძალავნი (R 17)

305. კმალი (R 246)

ბ.

კმალმა თქვა ფხა-სისხლიანმა: „ფრანგეთში ფრანგმა დამფერა.
ამამამღერა პატრონმა, ჩამაგო, ჯვარი დამწერა.“

(Rფ 216).

გ.

ხმალო, ფრანგისა ნაჭედო, ვაჟმა გაგლესა, დაგფერა.
ერეკლემ ჩვენმა ბატონმა საომრად ჯვარი დაგწერა.

(Rქ, № 1171).

დ.

კმალმა თქვა განჯას ნაჭედმა: „ფრანგში-ოსტატმა დამჭედა.
რამთენმაც კელში ამილო, სულ ყველამ ჯვარი დამწერა.
კაის ყმის დაჭრა, დაკუწვა, სხვა ღმერთმა არა დამწერა.
დედის-ერთაის სიკვდილი ნეტავ ღმერთმ არა დამწერა!“

(Bu თ, № 12).

ამას კიდევ მოსდევს სხვა მუხლები, რომლებიც ამისი ნაწილი არ უნდა იყოს.

ე.

კმალო განჯაში ნაჭედო, ქალაქს ფრანგისა ნაფერო,
კაის ყმის დაჭრა-სიკვდილი, სხვა თუ ღმერთმ არა დაგწერა?
დედის-ერთაის დაჭრა და სიკვდილი რადლა დაგწერა?

(Bu თ, № 13).

ეს იქ ნაწილად შედის სხვა ლექსში, მაგრამ რითმის მიხედვით მასთან კავშირი არა აქვს.

მ.

ხმალმა სთქვა ფრანგეთს ნაჭედმა: ფრანგეთში ფრანგმა გამჭედა.
ჩემმა მომქმედმა მჭედელმა ზედ სამი სიტყვა დამწერა:
ნეტამც ისეთ ყმას შემყარა, რომ ომში სისხლში გამფერა!
ამაის – ამომამლერა, ჩამაგის – ჯვარი დამწერა!

(K 38).

[ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცა (Sh)

მიამბო აბა გიგაურმა კაკმატში 22. 8. 1913. – 2 მალლა დაღებების] გაიზარდების (ვარიანტი მისივე).

ბ.

კმალსა სიმოკლე არ ერჩის, ბიჯი წადგი და წაგება.
ვაშკაცსა – სიმდაბალი, ომის კარ გაიზარდება.

(C).

გ.

კმლისა რას გიშლის სიმოკლე? ფეკი წინ წადგი, დასწვდება.
ვაშკაცს რას უშლის სიდაბლე? ომის დროს გამოგვაღებდა.

(Rფ 216).

დ.

კმალსა სიმოკლე არ უშლის, – ფეკს როცა წასდგამ, წაგება.
მეომარს სიდაბლავე, – ომის კარ გაიზარდება.

(Lb).

307. შატლიონი და კმალი (O)

ნის ვარიანტში (გვ. 246) მეორე მუხლი ასე იკითხება: „სადაც ვინ შამაგეყრების, სუყველა შენი მტერია.“

308. ნიკოს კმალი (G 5)

ნათქვამია ნიკო ოჩიაურის მიერ.

309. ახალგაზდას (O)

310. ბეწინიკას (O)

311. ბუჩა (R 93)

312. რა მამწონს (G 245)

რისა (გვ. 129) და ბაჩანას ვარიანტში („საეპოსო მასალა, ხეესურეთში გაგონილი და ჩაწერილი“: ივერია, 1898, № 217) განსხვავებაა მეორ-მეორე ნახევარში: 1 იცის გველივით წივილი] გველივით (გველებურ R) შამოწივილი; 2 ქორებულ] ქორივით.

313. ლურჯაის ნატოტარები (Sh)

შეცდომით მოხდა ამ ტომში. იგი ფშაელისაგან მაქვს გაგონილი კოშარაში 3. 7. 1911. მიამბო გიორგი გუტიასძე ხუციშვილმა, მათურელმა.
არ ვიცი, ამისი ვარიანტია, თუ სხვაა შემდგომი ნაწყვეტი:

025.

ეტყობა გადანავალი, ვეფხო, შენ ნატოტარია.
დაუნამავეის ღურბელსა, დამდგარა ნაგუბარია.
საკრეფლად წამოსულიყო წმინდა მარიამ ქალია.

(Mr).

გაგონილი ჰქონია თამარ მოიღინაშვილისაგან. – 1 გადანავალი] გადამავეალი
Mr.

314. დიდი იმელი (G 246)

ბ.

შენ ჩვენო დიდი იმელო, კოშკო ნაგებო კირითა;
ისარო ოსეთს ნახვეწო, ქალაქს ნაღებო ინითა;
კაბაო ხავერდისაო, ცხრაკან საყრელო რლილითა;
უკვდაების(ა) წყარო ხარ, აღმოსდი ოქროს მილითა.

(ა. ზისერმანი, Кавказ, 1851, №22).

ზისერმანმა ეს ლექსი რუსულადაც თარგმნა იქვე.
ფშაური ვარიანტები (Rფ 288, V № 48, X 167) უფრო ვრცელია და მეორე ტომში
დაიბეჭდება (Xიდან ა. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა გადაბეჭდა, ქართ. სიტყვ. ისტორია², 59).

315. ობოლი ველად (R 95)

იგივე ლექსი Rს ფშაურებშიც აქვს შეტანილი (Rფ 223). ამას გარდა იგი
ივერიაშიც დაბეჭდეს 1890 წ. (№ 148) კოშარაში შეკრებილ ლექსებს შორის.

316. სამაისტლო ვაჟები (G 252)

ბ.

სამაისტვლებს ბიჭებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდიო.
დიდია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდიო.
გან იქაც ქალებია, გადაიმრუდონ ქუდიო?
გამოვლენ ქისტის შვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბიო.

(Shფ).

გავიგონე ხთისო ბარწო შვილისაგან 3. 7. 1911 კოშარაში (თვითონ
ხთისო გოგოლაურთიდან არის). — 1 სამაისტვლებს] სამაისტლებს (ვარიანტი
მისივე); 4 გამოვლენ] იქ არის (მისივე ვარ.).

ბ.

სამაისტუებს ვაჟებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდია.
დიდია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ქალები არი, გადაიმრუდონ ქუდია?
გზაში სხედს ქისტის შვილები, ტყვია გამოდის ლურჯია.

(Rფ 197).

დ.

სამაისტლუებს ბიჭებსა ბაკნით გვისმიეთ ლუდია.
გძელია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ქალებია, გადაიმრუდოთ ქუდია?
იქ არი ქისტიშვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბია.

(Tფ).

გვისმით] შეიძლება აგრეც წავიკითხოთ: გვასმით. მაგრამ მაშინ მესამე სტრიქონში „გადამრუდოთ“ პირველ სუბ. პირად უნდა გავიგოთ: გადა(ვ)იმრუდოთ.

ჟ.

სამაისტინელებს ვაუბესა ბაკნით გვისმით ლუდია.
გძელია მაისტინის ჭალა, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ლაშარის გორია, გადამრუდოთ ქუდია?
იქ არი ქისტის შვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბია.

(Lb).

317. შაპატივება (Sh)

გავიგონე ბ ა ბ უ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 1911 წ. ივლისში. – მაისტის თავი აქ ბ ა ბ უ ა მ ა ხ ს ნ ა დაურთო: „სარბოლი.“

ბ.

ქალო, ქმარს შაუპატივე, კმა ლაშქრობის(ა) ვარდება.
შორს არი ჭარ-ბელა(ქა)ნი, ქ(მ)არი ცუდი (გ)ყავ დაგივარდება.
სწორებ დაუწყებს კირცხვასა, ქალს გული გაგიავდება.

(H).

[გ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

318. ოროლთ გამდარებელი (R 149)

ბ.

კმალ განა ყველა ერთია გამჭრელი, დამჯერებელი?
უნდა გაზარდოს დედამა ერთი ორთ გამდარებელი.
ასი არ უნდა დედასა, ერთი სჯობ დაღურბლებული.

(Rფ 151).

3 დაღურბლებული] „ღრუბელივით პირქუშიო“ R. ოროლთ გადარება სხვა სიტყვებით გამოთქმული მოხეურშიც გვხვდება (Q, ივერია, 1885, № 8=ც.წ. 19) და ფშაურშიც (ივერია, 1890, № 148, ეოშარაში შეკრებილებს შორის).

319. ნატერა თუშის ქალისა (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1891, № 90). უისთვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ს. –

ბ.

ქალმა თქო: „ქმარსა წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა, შორა მძებნელსა შურისას, სახელის წამომღებელსა.“

(O).

ბ.

ქალმა თქვა: „ქმარსა გავხყვები ბასრის კმლის ამამღებელსა, საგზლისა შორად წამღებსა, სახელის შინ მამღებელსა.“

(R 54).

დ.

თუშის ქალმა თქვა: „წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა, საგძალთა შორა წამღებსა, სახელის შინ მომღებელსა.“

(C).

მ.

თუშის ქალმა თქვა: „შევირთავ ბასრის კმლის ამომღებელსა. სულ უწინ ომში ჩამსვლელსა, სახელის შინ მომტანელსა.“

(Bu თ, № 3).

ბუმა უწინ იგი დაბეჭდა აკაკის თვიურ კრებულში (1900, № 11).

320. ლუდი, ძალღი და ყმა (G 248)

ბ.

ღვინო კი მათრობელი სჯობ, ძალღი თეოზედ მყეფარი.
ვაჟკაცი წყნარი სჯობია, რო გაჭირდება — მჭეხარი.
არც ვარგა ქალთა მიმყოლი, ჩალად არა ღირს მკვეხარი,
რო გაჭირდება, შადგება, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Rფ 205).

იგივე მოჰყავს Xსაც (გვ. 209), ოღონდ უკანასკნელ მუხლს აკლებს.
ეს ვარიანტი გვაფიქრებინებს, რომ № 299 და № 320 ერთისა და იმავე ლექსის ნაწილები უნდა იყოს.

321. ხუთთა მცემელი (G 249)

უკანასკნელ მუხლებს შდრ. № 43გ, 23.

322. შეუპოვარი (U)

მოჰყავს სს ზურაბის ლაშქრობასთან დაკავშირებით („ისტ. კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, № 238). შეიძლება მას იგი ჯიდან ჰქონდეს გადაბეჭდილი (ივერია, 1887, № 174=ც. წ. 121).

ბ.

გულო, არ მიგცემ საგონთა, თავო, არ დაგაშაგება.
მტერო, შენ ზავსა არ მოგცემ, ფრანგულო, დაგაფხავება.

(ვ ა ჟ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი, მოამბე, 1900, № 12).

ბ.

გულო, არ მოგცემ საგონსა, თავო, არ დაგაშაგებო.
მტერო, არ დაგიშინდები, კმალო, შენ გაგაფხავებო.

(ი. ბ (ოძა) შვილის მიერ ს. შარა-ქვეში
ჩაწერილი: ივერია, 1899, № 55)

323. ბესარიონს (G 230)

ამის მათქვამად ბესარიონს დასახელებული ჰყავს „მგზავრი ქვესურის ქალი თამარა“ (მგზავრობის გამო შდრ. მ. 16).

324 (G 231).

აწერია: „ქვესურის ქალის ლექსი“ო, რაიცა მათქვამად უნდა გავიგოთ. მგონია უნდა იგულისხმებოდეს იგივე თამარა, რომელსაც წინა ნომერი ეკუთვნის.

325 (G 178).

რის თანახმად, „ქისტის ქალს უყვარდა ხვესური ხოლიგათ თათარა, გაგიჟებული იყო იმისთვის, მაგრამ მამამ სხვაზე გაათხოვა, „ურჯულოს“ არ მისცა. ხვესურმაც თავი ვერ გამოიღო, ან მოეტაცნა, ან ურბეთი დაეხარბებინა. ამას უსაყვედურებს ქალი.“ – 8 არ გადმოვქდები მთასაო] „მთას არ გადმოვალ, არ ვიძალავებო“ R; 9 არ წაგი-
ლალაქ] „არ წაგართმევ“ R; გამახელაის ქალსაო] „ცოლია ხოლიგასი“ R; 10 კიდევ ვინ მისცემს ურბეთსა] აქ „ვინ“ „ვინმე“ს მნიშვნელობით არის ნახმარი, ასე რომ აზრი

ასეთია: შენს გარდა კიდევ გამოჩნდება ვინმე, რომ ურბეთი მისცეს ჩემიანებსაო. 12
ცხვარი მყავს...] „თეითონ იმ ქისტის პრიგაოს ქალსა“ R.

Rს მოჰყავს სხვა ვარიანტიც და შენიშნავს: „თუ რამდენად არის დამოკიდებული
ლექსის საეკარგე მთქმელზე (იგულისხმება მოამბე, ა.შ.), ეს მაგალითიც საკმარისია“:

ბ.

უთხარით ჩემი ნათქომი ზოლიგათ თათარასაო:
„გენაცვლე, გუროელაო, სასლა გაზდილო ტანსაო!
აისხამ იარაღებსა, მაირთვი ჩაფრულასაო.

5 დაგეთქვა ჭორი, საძრახი, ნუ ჩამაიღებ თავსაო.
ბეჭედი გამამიგზავნე მაგის მათქომსა ქალსაო.“

ემაგის მალექსებელი მიკილს შავხედავ მთასაო.

(R 180).

ბ.

ქალი ორ საწყემსოჩია, კევ-ქუვთ ვაძოვებ ცხვარსაო,
შინავ მოვიხომ საგძალსა საწყემსოს წანატანსაო.
თეთრ-ჩოკამ გარმაიარა, მასრან უცემდეს თვალსაო,
ვაფერე ჩემსა ნამძობსა ზოლიგათ თათარასაო.

5 მე მონადირე მეგონა, ვიყურებ თოფის ჩქამსაო.
დავდნატრი გუროს ციხესა, ქვაზედ ნადებსა ქვასაო,
შიგათი ნაჯდომს ვაჟკაცსა ზოლიგათ თათარასაო.
ჩემი ნათქომი უთხრიდით იმ ჩემის სულის სწორსაო:
„ნუ(ც) შენ შაირთავ ღიაცსა, არც მე შავირთავ ქმარსაო.

10 ბეჭედა გადმომიგზავნე, მეც შამიკდება ქალსაო.
გან შინით წაგალაღვინებ გამახელაის ქალსაო?“

(Th 134).

ერთი ვარიანტი Mrსაც მოეპოვება, სადაც იკითხება: „გაზრდილო სანსლის ტან-
საო“ (ახსნაც აქვს: „ყინჩად გაზრდილო“).

326. კვირიკას (Sh)

მიამბო ფიცხელა ალუდაურმა 26. 9. 1913 წ. ს. არტანში. — 1 მინდი =
მინლოდი (ხეცსურულში იგი ჯერაც ნ. უწყვეტლის ფორმაა).

327. ალექსის (O)

328. აბაისძეს (G S)

ეს ის აბაისძეა, რომელიც მგლის ლექვად არის მოხსენებული 252 ნომერში.

329. ძილას (B)

ეს ყოფილა „ქვესურის ქალის ლელას ნათქვამი“ B.

330. ეთერს (Sh)

მიაბო ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა 26. 9. 1913. ავტორად ქეთელაურია დასახე-
ლებული თვით ლექსში.

331. თინას (O)

332. გაშორშორება (O)

სათურად აწერია: „ქალის ლექსი ახალგაზღვებს.“

333. ალიათ ხორას (O)

334. ლალე (O)

ნათქვამი (და დაწერილიც) გარსია (გიორგი) ოჩიაურის მიერ (გადმომცა ალექსი
ო ჩ ი ა უ რ მ ა).

335. ქაჯია და ქერქა (O)

ეს ყოფილა „არხოტში გამოთქმული ლექსი პირ-აქეთულ ქალებზე“ (O).

ბ.

ჩაგიკრავ, გაჟეკაურო, რახან ავილა კელშია,
ყველას გიაბობ მართალსა, რაიც თავს გადაძეღია.
ადგა, გაიქცა ქალაი ჩემთან ნაწოლი გვერდია.
ბეჩავს რა მთარბოლებდა, თუ კი მე დავიწვენილია?
ქაჯიაი და ქერქაი, მითხრეს, ერთუცის მკრებია,
გაბედეს ბუნტოჩიკობა, მიძრეს და მოძრეს ზღვებია.

5

10 ნეტარ რაით-რა ომობენ, რაი-რა აქვისთ კელჩია?
აღბათ უწყევავის ჯიბაჩი პატარა რივოლვრებია.
ქაჯიაჲ, ჩემო ძმობილო, არხოტად გარმაკედია,
ერთ ღამე მთაზე ათენე, დილაზე გამასცხვებია.

(M 21).

7 რაი-რა აქვისთ] რა არაჲ აქეთ M.

336. ჩალხაის მარიემას (O)

ჩაწერილია დათიკო ცისკარა ულის მიერ (გადმომცა ალექსი ოჩია-
ურმა). მის მიერვე მეორედ ჩაწერილში შესამე და მეოთხე მუხლს შუა ჩართულია:
რამთვენ დაგიდის სტუმარი, რამთვენსთან ჩაიხერგები.

სხვა განსხვავებანი: 6 ქალ-ბატონებში] ქალ-ბატონე(ბ)სა; 10 თუნდა ზევითა]
თუნდა ზედ ვიყო.

337. ოსმანს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ. — გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა, რო-
მელიც ზოგიერთ ცალში წავიდა და რომელიც ძალიან ამახინჯებს აზრს: 8 კაცს] უნდა: კაც.

338. გაცინებულს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ.

339. სათითე (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ.

340. საუკნიახოდ (Sh)

ჩამაწერინა გ. ოჩიაურმა 4. 8. 1913 ს. ახიელში.

ბ.

ქალს რა უძევს გულჩია, ცნობადამცა ქნა გაგება!
ქალი რო კაცთან დაწვება, საუკნიახოდ შადგება.
კაცი კელ(ს) გააჩაჩუნებს, შაიშლებ-გარდილაკება.

- 5 „ავდგები“, — ჩაიფიცების, ზოგს ნახვერობა გაზდნება.
მეექვსე ტკბილის ენითა, თანდათან ახლოს მოწვება.
რახან დილის ხან მავიდას, მაშინ ლოგინი დატკება:
ადგომა აღარ სწადიან, მკარს წამოიგდებს, დაწვება.

(M 17).

6 ლოგინი] Ms უბეჭდია „ლოგინი“, მაგრამ ორში ერთი: ან „ლოგინი“, ან „ლო-
გინჩი.“

ბ.

ქალი რო ბიჭთან დაწვება, უკმიახობას მაჰყვება.
ქელი რო გააჩაჩუნო, შაიშლებ-გადილაკება.
თუ ცოტა ხანი დასცალდა, თაფლ-ერბოსავით დატკება.

(Rფ 106).

3 თაფლ-ერბოსავით] „თაფლში ერბოს ჰდებენ და ისე სჭამენ“ R. [დ ვარ. ნ. დამა-
ტებაში. რედ.]

341. ვაშკაცის მაუწყინარი (Sh)

ჩამაწერინა კისტნელმა ჩონქარა ჯინჭარაულმა 4. 10. 1913 მაღაროს-კარში. ჩემი
ნათქვამიო, მითხრა. მაშინ დაუუჯერე და ეხლა კი მეეჭვება. პირველი მოყოლის დროს
მე-7 მ. („კელზე საფუკრებ...“) გადასვა და მე-9 ადგილი მიუჩინა. — 2 წყალიც დად-
გება მდინარი] მდინარეც კი დადგება და შენ კი სუ მუდამ ჟღრიალებო; 9 ჯღანზე ფეკ-
წრიაპიანი] პირველად ასე დამაწყებინა: ჯღანზე, შემდეგ განმაგრძობინა: ფეკზე ჯღან-
წრიაპიანი და უკანასკნელ ისე გადამასწორებინა: ჯღანზე ფეკ-წრიაპიანი. ასე აქვს
ვაჟა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ა ც ფ შ ა უ რ ვ არ ი ა ნ ტ შ ი, რომელიც ამას ძალიან ახლო უდგება
(V, № 43).

ბ.

- არ დადგებიან ქალები, თუ წყალ დადგების მდინარი.
არაფერია ქალები, გამამალვიძეს მდინარი.
ქალა რო შინავ წალალას, ისით ოშკაც კი ვინ არი?
სხო რა იქნების, ნეტარა, ოშკაცის მაუწყინარი?
- 5 თოფი და კმალი, ვაჟებო, მაგას ხეყარობდეს წინანი.
აისხას იარაღები, კელზე ჩაისხნას რკინანი.

(O).

342. ბერის დროს გამამცვლელი (O)

ეს ყოფილა „ალექსი ოჩიაურზე გამოთქმული (კეცურის) ქალის ლექსი გასაჯავრები მეორე ქალისა.“

სამი პირველი მუხლი ამ ლექსისა Oს ცალკეც მოჰყავს და იქ მე-3 მუხლის მეორე ნახევარი ასე იკითხება: „ჩვენთან მოსული ჩვენია.“

ეგვე სამი მუხლი Thსაც მოჰყავს (გვ. 135), ოღონდ მესამე მუხლი ასე თავდება: „პირად მოსული ჩვენია.“

343. სიზმარში სანახველი (O)

ეს ყოფილა „ალექსი ქალისა ვაჟისად“, ნათქვამი ჩალხათ მარიემის მიერ.

344. ძმობილის გაწირვა (Th)

ბ.

ხუთშაბათ გათენებადა თვალზე მდიოდა ცრემლიო.
გამაწირინეს ძმობილი, მომაწერინეს კელიო.
გული ვერ გამომიცვალეს, ჯავრით იამბეს ბევრიო.
თქვენ იყვას ბათირისშვილი! ძმობილი აღარ ჩემიო.
5 გაგწირავ, შუა-უბნელო, უნდა ავილა კელიო.
გულად ჩავიდა ნდომი, თან-თან ამკადა ფერიო.
აწიღვე აღარ მოგიქდეს, ვაჟავ, გინება ჩემიო!

ამაგის ლექსობაჩია ამოსულიყვენეს მზენიო.
სოფლის თავს გადმოვიარე, კელჩი მეჭირა ცხენიო.
10 შენ იყავ გაჯავრებული, სიტყვა მიძახე სენიო.
ერთმანეთს თავ გავანებათ, აწ ნება იყვას შენიო.

ჩაუწერია ნ. კონქაძეს, დაბეჭდა Mმ, 20. — 1 გათენებადა] გათენდებოდა M; 4, 11 იყვას] იყვეს (ჭ, M); 7 აწიღვე] აწღვე (ჭ, M).

345. პატარა ამბავი (Th 138)

26 მამაო] ე. ი. „მადლმაო“ Th; 31 დუშმანთა შენმა ჭკვამაო] ასიმილაცია უნდა ვიგულოთ და ასე გავიგოთ: დუშმანთ (დ)ა შენმა ჭკვამაო.

346. წილის გაყრა (Th 135)

347. ძელიძხანას (B)

ეს სათაური მე გაუკეთე. მის ხელნაწერში კი სათაურად ეს აქვს: უნცრუა
ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ს. მის თანახმად ეს ლექსი ყოფილა „ხევსურის ქალის თამარას
ნათქვამი.“ – 9 ოქროს ვარაყით] ოქროს ვარაყათით B.

ბ.

- აბეჩავ, ჩემო გარმონო, ნაოჭის თაო ცერიანო!
 დუშმანთ კარებზე მაღალებს ძმობილის ცხენის დგრიალიო.
 ცხენ უნდა გყვანდეს, ძმობილო, იორდა გულთი მკრიანო,
 ზედ ედგას კმაზულობაი ჭრელი, სრუ ნასევიანიო.
- 5 ზედ თაოდ შეჯე, შულლიავ, ქევსურასავით მტრიანო,
 ფეკები უზანგაჩია, ტრახტებს გა(ხ)ქონდას წკრიალიო.
 წელზე გბავ ქისტისაული ჭრელი, სრუ ნასევიანიო.
 ნალესი ზუმფარაზედა, სამსალასავით ფხიანიო,
 ოქროს არაყჩი ნალები, ხანჯარი ნასევიანიო.
- 10 ომს ეგრე მოგაწადინებს, მთერალს რომ ფშაურად ღრიალიო.
 რაქე კარგია ვაჟკაცი, დუშმანიანი, მტრიანიო,
 ხან გაიგონას ქებაი, ხან სიტყვა გინებიანიო!
 ბევრას ქევსურას შემოჰკარ, ვაჟას ბევრს უყავ ზიანიო,
 ემარება ბევრსა დასცილდა, წელს დანა ება ფხიანიო.
-
- 15 ამაგის მალექსობელი გვარად ვარ გოდერძიანიო,
 ზიარ სარგებლის (მ)სწორე, დუშმანთად ხამაზდიანიო.

(ნ. ჭონქაძე)

ჭონქაძეს გაუგონია ლელა საღირას ასულის არაბულისაგან 9. 3.
1924. დაბეჭდა Mმ (გვ. 22).

გომიამვილს ჩაუწერია „ქალ-ვაჟიანი მთაში“, სადაც ვაჟის მინაწერს ქალის
პასუხი მოსდევს:

026.

ვაჟი: წიგნი დაწერა ზეზვამა, ზედ კელი მაწერასა.
 გავზავნა საჩქაროზედა, ძმობილებს მოაკსენასა.
 ქალებ არ მაშლის სოფელში ერთურთის თვალის ჭერასა.
 მაილეს უფერ აღლოი, ითრევენ ძაღლის ენასა.

- 5 ერთი ერთს იტყვის, სხვა — სხვასა, აასხმენ ღარადელასა.
ჩემი ძმობილი გოგოი ღმერთმა ნუ დააფერასა!
ქალებს ნიადე თავს უვლის, ვაჟის ბევრის გულს თელავსა.
მზესავით გამანათებს, დილა რა გამახენასა.

ბ.

- ქალი: ჩემს ძმობილს დაუბარებავ, სიტყვა უთქვამის გზიანი.
მადლობას მიაც გადუქდი, რაადა-ღ უნდა გვიანი?
დუშმანთ კარებზე მომწონდა ძმობილის ცხენის დგრიალი.
ცხენ უნდა გყვანდეს, ძმობილო, იორღა გულთი მკრიანი.
- 5 ზედ გედგას კმაზულობაი, ჭრელ-ჭრელად ნასვედიანი.
ზედ თავად იჯდე, შულღიავ, კევსურასავით მტრიანი.
ფეკ გედგას უზანგაზედა, (ტ)რახტებს გა(ხ)ქონდას წკრიალი.
წელთ გერტყას ლეკის ნაჭედი, გამჭრელი, სპილოს ტრიანი.
ბევრას კევსურას შამოჰკარ, ბევრას ვაჟს უყავ ზიანი.
- 10 ბევრას კმარება დასცილდა, წელთ ხანჯარ ერტყა ფხიანი.
შულღშით გამოუვალი, ხარ გულთ ბოროტიანი.

—
ამაგის მალექსებელი ვარ ძირად გოდერძიანი,
ზიარ სარგებლის მსწორეი, დუშმანთა(ღ) ხამაზღიანი.

(ა. გო მ ი ა შ ვ ი ლ ი).

348. სუყველაის გაწირული (Th 136)

349. მოძულეებულ ძმობილს (O)

ზედ აწერია: „ძმობილი (სატრფო) მოიძულა ქალმა და თქო“ O.

ბ.

პირიქითელა ოჟაო, ჩემთვი რა დაგებარაო?
ქალებისათვი გეუბნა: „სათითე გამიცვალაო,
ბოთლაი არაყიანი ლოგინში მომიტანაო.“
რა-კელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაჩი შაგეყარაო!
ბოზი ხარ, უნამუსოი, კმასა ვტეხ, აღარ ვმალაო.

(Sh).

მიამბეს გორულში (ბაკურ-ქევში) 23. 6. 1913.

ბ.

- წაილა წინ-კადუს გორი კორკოტამა და ღვარმაო;
სამრელო ჩამამინგრივა ჩამამდინარმა წყალმაო.
გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდიხარ, არაო!
ქურდ-ბოზ ხარ, უნამუსოი, — კმასა ვტეხ, აღარ ვმალო, —
5 ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო.
სოფელჩი ვინაც კარგია, იმასამც აგაფარაო!
წაგილა ჩვენის ძირულმა ალაღებულმა წყალმაო!
ქალაქის ბოლოს გაგილა, ველარ გიტირას დამაო!

(Sh).

ეს დაურთო გიორგი ჯაბუშანურმა ზემორე მოყვანილს ხუთ მუხლს,
როცა მე იგი მას წავუკითხე და უსრულობის გამო არ მოიწონა (23. 6. 1913. ს. ახი-
ელში).

ღ.

- წაილა წინ-კადუს თავი კორკოტამა და ღვარმაო,
სამრელო ჩამამიშალა ჩამომდინარმა წყალმაო.
პირ-იქითელა ვაჟაო, შენ რაიმ დაგებარაო,
5 გეკვეხნა ქალაებშია: „სათითე გამიცვალაო,
ბოთლაი არაყიანი ლოგინჩი მომიტანაო.“
რაქელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაჩი შეგეყარაო!
წაგილა ჩვენის ძირულმა ალაღებულმა წყალმაო!
გიძია (მ)თელმა სოფელმა, ველარ მოგკელა ჯვარმაო.
ქალაქის ბოლოს გაგილა, ველარ გიტირა დამაო.
10 გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდიხარ, არაო!
ბოზი ხარ, უნამუსოი, კმას გიტეხ, აღარ ვმალო.
ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო.
ვინაც კარგია სოფელჩი, იმასამც აგაფარაო!
თვალი-ლა არა გნახევდეს, ზედ რამემც დაგაფარაო!

(ნ. ჭონქაძე).

ნ. ჭონქაძეს იგი გაუგონია ნათელა ოჩიაურის აგან 26. 2. 1924, ხოლო
დაბეჭდა Mმ (გვ. 18). — წაილა წინ-კადუს თავი] წაილა წინა ხადოს თავი ჭ. M; 3 რაიმ]
მოსალოდნელი იყო რაი, — კითხვა იქნებოდა და გამოთქმას ძალა მოემატებოდა; 6
შეგეყარაო] შეგეყარეო ჭ. M; 10 გაიგი] გაიგე ჭ. M; მე-11 და მე-12 მუხლი Mს გამოცე-
მაში არ მოიპოვება; 11 ბოზი] დედანშია: რუსი; 12 მეწისქვილეი] მეწისქვილევი ჭ. 14
თვალი-ლა არა გნახევდეს] თვალიმ ღა არა გნახამდეს ჭ. M.

350. როგორი უნდა ქალი (C)

გ ა ს წ ო რ დ ე ს პირველ მუხლში ბეჭდვის შ ე ც თ ო მ ა: მამეწადინა] უნდა: მამაწა-
დინა; ვიუბნებ] უნდა: ვიბრუნებ. — 9 ქალ უნდა აისეთაი, ღამით შინ მაიკელასა] სწორ-
ფრობის დროს ქალი ვაჟისას მიდის ღამით და იმაზე ნათქვამი.

351. როგორი უნდა ვაჟი (Th 133)

მე-7 მუხლს მეორე ნახევარი აკლია; 12 ხახის] ბეჭდვის შეცდომა Thიდან აქ
გადმოყოლილი, უნდა: ხალხის.

352. როგორ ვაჟს უნდა ქება (C)

353. სასაღდათოს (C)

Cს ეს ლექსი ჩაუწერია შატილელის ნანაისძე ჯინჭარაულისაგან,
რომელიც მაშინ 15 წლისა ყოფილა. — 6 გამავაქედლე] გამავაქედე C.

ამისი ვარიანტი დაბეჭდილი აქვს Ms (გვ. 21) იმ განხვავებით, რომ სამი
უკანასკნელი მუხლი (9-11) Ms აკლია. სამაგიეროდ მე-7 მუხლად მას ეს აქვს: „ქვე
მიგვიხვალა, გიჟაო, ქვე გვანებება თავსაო?“ მერმე მისდევს: 8 ყოფილხარ სასაღდა-
თოი, და გენაცვალოს ტანსაო (=C 7), 9 ქვე გვიწირავა დიაცსა, ღამაზს ბერდიშვილს
(ბერდიშვილს M) ქალსაო (=C 8).

354. საღდათში მიმავალს (O)

ეს ლექსი გამოთქმული ყოფილა ქალის მიერ ა ლ ე ქ ს ი ო ჩ ი ა უ რ ი ს თ ვ ი ს
საღდათში წასვლის დროს.

355. ქმრის დაწუნება (Sh)

ჩამიწერია 13. 7. 1911 ბარისაკოში. — 4 წაუვალის] წაუვლის Sh; 6 მთისასა]
ცხვრისასა Sh.

ბ.

ვაპირობ გაკახებებსა, დაწუნებასა ქმრისასა,
მშაველის ქალობას ვაპირობ, გადაშობასა თმისასა.
წაუვალ გუდამაყრელსა, პატრონს ბევრაის ცხვრისასა,
გამაგივზავნით სიძესა, შამთუთრებელსა მთისასა.

(G 250).

2 გადაშობასა თმისასა] ხეესურის ქალები არ იყენებენ თმას, — შემოიკრეჭენ ხოლმე; წაუვალ გუდამაყრელსა] ხეესურეთში ცხვრები ჰყავთ, მაგრამ შინაური საჭიროებისათვის, სამრეწველო მიზნებისათვის კი ცხვარი სხვა მთიელებსა ჰყავს (გუდამაყრელებს, ფშაელებს, თუშებს, მოხვეეებს).

356. წყემსობად (Sh)

ეს ლექსი „ლიფოდელ ქალს თამარუას უთქვამს“, როგორც გადმომცა ნ ა დ ი რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა, რომელმაც იგი მიაბო 17. 6. 1911 ჩირდილში. — ჩიხა სვემდა] „ჩიხა“ დაბალი ტანის კაცს ჰქვია საზოგადოდ. აქ ფსევდონიმად არის ნახმარი. ნამდვილად უთურგა ერქვაო; 6 მიაც უთხარ] მიაცა ვთქვი (მისივე ვარიანტი); 10 გაგირევენ ცხენსაო] ჩემს სიკვდილზე დოღვში მიგადებინებენ მონაწილეობასაო.

აქ რომ მუხლის ბოლოებში ოროლი ხმოვნებია ხმარებული, ეს არის ხმოვნის გაგრძელების გადმოსაცემად. გრძლად გამოთქმული ხმოვანი კი ორის მაგივრობას სწევს ლექსში.

357. მწუხიარე ძმობილს (Sh)

მიაბო მ ა მ უ კ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ მ ა, სახილემი მცხოვრებმა, 1911 წ. იენისში, ს. ბარისაკოში.

358. საყვედური (Sh)

გავიგონე ბ ა თ ა კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ 1911 წ., იენისში. — 7 ე სთველი და ზაფხულიო] რად დაგავიწყდი ისე, რომ არც ზამთარში, არც ზაფხულში არ მნახუო; 8 სიკვდილთად გამაპარულო] სიკვდილმა არ მოგკლაო; 11 ქალაღ შენზე მოსულიო] გიჩივლე და უწყება მოგივიდა, სასამართლოში დაბარებული ხარო.

359. დღე თუ ღამე (C)

12 ეშმათანასა] ე.ი. ეშმათთანასა, ეშმაკებისთანასა; კახეთით სალაქქანასა] კახეთის სალაქქანასა C (ალბათ გაიგონა: კახეთი(თ) სალაქქანასა და მომდევნო სიტყვის სანი წინა სიტყვის ბოლოსაც. გამოიყვანა).

ბ.

დღეი სჯობავ, თუ ღამეი? ხალხნო, მე გკითხავ ამასა.
ღამე ნიაღე კარგია, დღეი სინათით სძალავსა.
კმელეთზე მანათობელი მზეი მაუღის თანაცა,

- 5 მათრობს დილის ცვარ-ნამსა, მწყერ ყანას ეტყვის სალამსა.
ცვარ-ძროხა მათეფინება, მალლა მთას, დაბლა ჭალასა.
მაგრამ რო ღამე არ იყოს, ისი ღმერთმ დაიფარასა!
ნამეტნავ ქურდებისადა, – ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
ნათქვამსა ქვეყანაზედა რამდენს სიუფრეს მალავსა!
რა დადგეს ღამის წყვილია, ბევრსა უხარის ქალასა.
- 10 ძმობილთან წასვლა ღვულავის, ძნელა რო დაეშალასა.
ვაჟსაც მოლოდინი აქვ, არ უცდის პურის ჭამასა,
წავა, გაიგებს ლოგინსა, გაიბუნბულებს ჩალასა.
გულშია გულის მისნადა, თანა. კი ფიქრობს ამასა:
„კი რო არა მამივიდას, რომ რაით დაიშალასა?“
- 15 ქალი მიდის წყნარი ბიჯით, არ აჩუჩუნებს ჩალასა,
ამოიტოლებს ბოთლასა, ჯალაფთად მანაპარავსა.
„რა ყინჩად დამძინებია!“ მოყმე დაიწყებს ზარვასა.
ქალ მალე გამაღვიძებს, არც ალევებს ხანასა.
ყბა რო ყბას გამეეტოლას, მკერდი მკერდს შააკალასა.
- 20 უწინდელ ნაცნაურია, ნადობს აღარას მალავსა, –
მემრ დაიწყებენ კოცნასა, პირიდან ნერწყვის პარვასა.
სამადლო საქმეს ვინ იქამს ქალ-ვაჟთად ელჩისთანასა?
ელჩო, გულ ნუ გაგიტყდების, ქალი მით გეტყვის არასა.
რა ორთავ ეცინებოდას, მკარს კელ წახკიდე ქალასა.
-
- 25 ეგ ლექსი დაუბარებავ კახეთით აღამქარასა.

(Th 139).

გ.

ბევრა დახვეება პოეტი ლექსებსა წარა-მარასა,
მართალს ვერავინ გაიმბობს, ფანდურო, ჩემისთანასა.

–

- 5 დღე თუ ღამ, რომენი ჯობნის? ხალხნო, მე გკითხავ ამასა.
ტურფა ქვეყანა თვალი(თ) ჩინს, სიკეთი(თ) დღეივ ძალავსა,
მუშაის სამუშაებლად, სარჩოს შინ მოსატანადა.
ცხვარ-ძროხა მათეფინების, სძოვს მთასა და ბარადა,
მანათობელი ქვეყნისა მზეი ამუა თანაცა,
მათრობს დილის ცვარ-ნამსა, მწყერ ყანას ეტყვის ნანასა.
მაგრამ რო ღამე არ იყვას, ეგ ღმერთმაც დაიფარასა!
- 10 ნაქნარსა ქვეყანაზედა სიუფრეს რამდენს მალავსა!

- ნამეტნავ ქურდებისადა, — ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
რა დადგას ღამის წყველიადი, ბევრას უხარის ქალასა, —
ძმობილთან წასვლას აპირობს, ძნელად რო დაიშალასა,
ამამარჯვებს ბოთლასა, ჯალაფთად მონაპარავსა.
- 15 ვაჟიც მოელის სწორ-ფერსა, არ უცდის პურის ჭამასა,
წავა, ლოგინჩი დაწვების, გააბუმბულებს ჩალასა.
უცბად გაუვლის გონჩია, თან მაიფიქრებს ამასა:
„ვაი თუ არ მამივიდას, ან რაი(თ) დაეშალასა?!“
ქალ მიდის წყნარი ბიჯითა, არ დააჩქამებს ჩალასა.
- 20 ვაჟკაც თავს მაიმძინარებს, „მძინავ“, ატყუებს ქალასა.
ქალ მაინც გამაღვიძებს, ბევრს არას დალღევს ხანასა.
„მაგარიც დამძინებია“, მოყმე დაიწყებს ზარვასა.
სამადლოს საქმეს ვინ იზამთ ქალ-ვაჟთად ელჩისთანასა?
ელჩო, გულ ნუ გაგიტყდების, ქალ მაინც იტყვის არასა.
- 25 კაცსაც რო უთხრა, ისიც კი დაგიწყებს წარა-მარასა.
ორთავ თუ ეცინებოდას, მქარს კელ გახეიდე ქალასა.

—
აეგ ლექს დაუბარებავ კახეთით ალაშქარასა.

(M 16).

2 ვერავინ] ვერვინ M; 3 რომენი] რომელნი M; 7 მანათობელი] მნათობელი M; მზეი
ამუა] მზეი და ამუა M; 9 დაიფარასა] დაიფაროსა M (არ უდგება რითმა); 11 ქურდები-
სადა, — ვერ დაიწყებდეს] ქურდებისა და ვერ დაიწყებდის M; 13 დაიშალასა] დაიშა-
ლოსა M; 14 ჯალაფთად] ჯალაფად M; 16 გააბუმბულებს] გააბიმბულებს M; 21 დალ-
ღევს] დალევს M; 22 დამძინებია] დამძინების M; ზარვასა] ზახვასა M; 23 ქალ-ვაჟთად]
ქალ-ვაჟად M; 27 კახეთით] კახთია M.

დ.

- დღე-ღამე რომენი სჯობის? ბიჭო, მე გკითხავ მაგასა.
დღეს რო არ ხქონდეს ღამეი, ეგეც ღმერთმ დაიფარასა!
რა დადგის ღამის წყველიადი, ბევრას უხარის ქალასა.
ძმობილთან წასვლას აპირობს, ძნელად რო დაიშალასა.
- 5 ბიჭი დააგებს ჭრელ ხალიჩასა, დააჩუნწულებს ჩალასა.
ქალი მივა წყნარი ბიჯით, არ გააჩქამებს ჩალასა.
უბეში ბოთლას ჩაიდგამს, ჯალაფთა(დ) მონაპარავსა.
ბიჭი წევს და შვრინავს, „მძინავ“, — ატყუებს ქალასა.
ქალ მაინც გამოღვიძებს, არ ალღევინებს ხანასა,

10 ყბა რო ყბას გამოაქადლოს, მკერდი მკერდს დაეკალასა.
ერთად იწყებენ ჭუკჭუკსა, პირიდან ნერწყვის პარვასა.

(M16).

1 რომენი] რომელი M; მე გკითხავ] მეკითხა M; 2 ღმერთმ დაიფარასა] ღმერთ
დაიფაროსო; მძინავ, - ატყუებს] ძინავ ატყუებ M; 10 გამოაქადლოს] გამოაქადნოს M;
მკერდი მკერდს დაეკალასა] კერდი კერდს დაეხალოსა M.

360. რა უნდა სიყვარულს (T)

ბ.

ჩემნი და შენნი ენანი დადიან ჩაფარივითა.
ნუ ავშურდებით ერთურთსა, ვიყნოდეთ შაქარივითა!

(Rფ 301).

გ.

სიყვარულსა მალვა უნდა, როგორც ცხენსა ნაპარევსა.
თუ გამაჩნდა, გლოვა უნდა, როგორც გულის საყვარელსა.

(X 173).

361. მთას იქითელა ვაჟას (Sh)

გაეიგონე ფიცხელა აღუღარისა გან 27. 9. 913 ს. არტანუბი.

362. შენაც გარმადი (R 187)

ბ.

მთაზე გადმახტნენ ღრუბელნი, თონათა გადმაჰყრიანო.
გადმოდი, ქვესურის შვილო, ქვესურებ გადმოდიანო.
გადმაიყოლე ლურჯაი, შორით თვალნ ემბიანო.

(Mr).

363. ძმობილის ამტერება (O)

სათაურად აქვს: „ქალის ლექსი ძმობილისად.“

364. სიკეთე წყალში (B)

ქალის ნანაის ნათქვამიაო. — 9 ღვახერეუტიებ] ღვახერეუტიებ B.

365. გადარყვნა (B)

ნათქვამი ყოფილა „ბუბაისა, კევსური ქალისა.“ — 10 გახსნის] გახსნის B.

366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი (B)

ეს ყოფილა „კევსურის ქალის მუშტარას ნათქვამი.“

367. მკვდარი ღობილი (O)

7 კელ-მუცლი] შეცთობაა, უნდა: კელ-მუკლი; 10 ცრემლი=ცრემლით.

ბ.

წამოველ მინდორჩითა, ლურჯა მომყვანდა ჩქარიო.

ნადობს უყიდე გარმონი, მანათ გავილე სამიო.

ნადობის კარჩი შამოვკე, კართაზე დამჩა თვალიო.

ნადელობ წამამეგება, თვალ-ცრემლიანი არიო.

5 მკითხა მშვიდობა-ამბავი: „სად, როგორა გყავს ცხვარიო?“

— „ცხვარან კი კარგად გავიდენ. ნადობი როგორ არიო?“

— „შენ ნადობ როგორ იქნების? სამის კვირაის მკვდარიო.“

ჩამამეკოცა მქარ-მუკლი, დამედო ოფლის ნამიო.

გულმა ცხროობა დამიწყა, ცრემლ მომედინა ცხარიო.

10 „ეგემც არ გეთქვა, ბებერო, გეთქვა-მ, რომ სხვაკან არიო!

მოლოდინ მაინც მექნებოდ, მოვა სადაცა-ღ არიო.

შენ ვისად მიგცე, ოკერო? ქვე(მ)ც ჩამოგლალვენ სხვანიო!“

—

ამაგის ლექსობაჩია გადამლევიყო ხანიო.

გავხენე, გადაშლილიყო სხვა შვიდის მწყემსის ცხვარიო.

15 ნეტავი ზვაი(მ)ც მომკლავდა, რომ შელხვებიან მთანიო!

დამლევედა გაზაფხულზედა ალაღებული წყალიო!

(ნ. ჭონქაძე).

გაგონილი ნათელა ოჩიაურისაგან 26. 2. 1924. — ფორმების მიხედვით
ეს ლექსი ხევსურულია. მაგრამ რადგანაც შიგ ცხერის ფარაზეა საუბარი (სათაურადაც

ნ. ჭონქაძეს „მეცხვარის სიმღერა“ გაუკეთებია), შეიძლება იგი წარმოშობით ფშაური იყოს, ან სხვა რომელიმე კუთხიდან მთაში. ამით თუ აიხსნება, რომ ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა მ იგი ფშაურ ლექსებში მოაქცია (გვ. 9). – 3 შამოვკე] შამოვზენ M; 7 კვირაის] კვირის ჭ კვირის M (ალბ. კორექტ. შეცთომა); 6 ცხროობა] ცხრობა ჭ, M; 15 მომკლავდა] მომკლამდა ჭ, M.

368. მკვდარი ძმობილი (O)

369. უკულმ სირბილი (Sh)

მიამბო ავტორმა, აბა გიგაურმა, რომელიც თიკუნად დიჩინს ირქმევს, ჯაკმატში 21. 8. 1913. – 5 უკულმ იციან სირბილი] რომ ნაკვალევზე არ შეიტყონ მიმართულება; 7 ჩამაგიშილა მიწამა, გადაგკეკია ცხვირ-პირი] მიწამ ჩამოგიშილოს უძილობისაგან გადა-კეკილი ცხვირ-პირიო.

შდრ. ამას № 372.

370. ნეტაინ გამაგებივა (O)

371. მიბრუნებული (O)

ეს ყოფილა „გიგია ოჩიაურის ლექსი.“

372. შუალამეთ მდინრებს (O)

ამას „ქალების გაჯავრებული ვაშკაცი ამბობს“ (O). დაბეჯითებით ვერ ვიტყვი, მაგრამ მგონია კი, რომ ეს ლექსი ვარიანტი უნდა იყოს 369 ნომრისა.

373. ქალი წყალზედ (T)

ეს უამბნია Tისთვის ს ა მ უ კ ა ჯ ი ნ ჭ რ ა უ ლ ს. ლექსი წარმოშობით ფშაური უნდა იყოს.

374. დედის ერთას (R 182)

375. მაშინ და ეხლა (Sh)

ჩამაწერინა 5. 11. 1914. წინ-კადუელმა ბ ა ძ ი ა ქ ე რ ა უ ლ მ ა, გაგაის შვილმა, რომელიც მსოფლიო ომში დაჭრილიყო და ერთ-ერთს პეტროგრადის საავადმყოფოში იწვა (Фонтанка, 132).

აქ რომ საყვედურია ქალისადმი, გამოთქმული მე-3 და მე-4 მუხლში, ამას რამოდენადმე მოგვაგონებს ეს ნაწყვეტი, ჩაწერილი ნიკო მაკალათიას მიერ:

027.

მაშინ კა ვიყავ, ძუენაო, როცა ლუდ-არყით მათრობდი.
ჭანჭახიანში გეძივა ჩემი ლურჯაის ნახტომი.

376. ჯობილობით (R 147)

2 შენითა ჯობილობითა] „ყველას რაკი სჯობდით“ R.

377. თეთრს ცხენოსანს (R 186)

6. ჭონქაძისა და Aის ჩანაწერის მიხედვით ეს შედის ქალ-ვაჟის კითხვა-მიგებაში. ქალის ლექსს ვაჟისადმი მოსდევს ვაჟის პასუხი, რომლის ერთი ვარიანტიც ამ წიგნშიც არის დაბეჭდილი (№ 380).

.ბ.

ქალი: ჭალაზედ რომ(ენ) შამოხვალ, ლალო, ლალითა ცხენითა?
თავს რად არ ამოიბრუნებ, ყანას რად მამკვე ცრემლითა?
ცხენიც აქ წამაიყვანე, გაგიძღებ მთურის ქერიითა,
ქერიითა, რაკლი ქერიითა! – თვალ-მარგალიტის სრეველითა.

ვაჟი: აის ვაჟი ვარ, ქალაო, გუშინ რომ მედიდებოდი,
შენსა მამასა, დედასა ქედ-მუკლით უგოგდებოდი,
შენსა კარსა და საკვამსა ქარივით ვეცვითებოდი,
შენ ახლოს არ მიდგებოდი, ბატკანსავითა ხტებოდი.
10 ისრ კი გაგაქდევე სურვილსა, ნეეს(ს) კუდად აეგებოდე.
ჩახქონდე დილის ნიავსა, უსულოდ ჩაელღვეოდე-
მთის ჩიტას ნაგურიასა თვალჩი ფხად დაეხოდე.

(6. ჭონქაძე).

მეორე ნაწილში ნ. ჭონქაძის ხელნაწერში მუხლებს ბოლოებში სხვათა სიტყვის ონები უსხედს: მედიდებოდიო, უგოგდებოდიო და სხვ ამას გარდა: 2 მამკვე მამკვენ (ჭონქ.); 4 რაკლი] რახლე (ჭ.); 7 ვეცვითებოდი] ვეცვეთებოდი (ჭ.); 10 აეგებოდე] აეგებოდი (ჭ.)

მეორე ნაწილი (ვაჟის პასუხი) ვარიანტია ამ წიგნში 380 ნომრად დაბეჭდილის
ლექსისა.

ბ.

ქალი: ჭალაზე რომენ შამოხვალ, ლალო, ლალისა ცხენითა?
თავს რად არ გამოიბრუნებ, ყანას რად მამკვევ ცრემლითა?

—

ვაჟი: აის ვაჟი ვარ, ქალაო, გუშინ რომ არ(ა) გინდოდი,
შენს დედასა და მამასა საკლავით ვეხვეწებოდი.
5 შენ ეგ არ მოგგონდებოდა, თხა-წალებურა ხტებოდი.
ასე გაგაკდევ სურვილსა, ნემსს კუდად აეგებოდე.
პატარას ნარის ჩიტასა თვალს ლოკად ჩაედებოდე.

(A, კვალი, 1893, № 13).

1 რომენ] რომ შენ A.

378. ტივლად (R 185)

1 ვთქვიდი] ვთქვოდი R (ფშაური ფორმა).

379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს (R 181)

380. სხვათა ენათა მიმყოლს (R 181)

ეს არის ვაჟის პასუხი ქალის მიმართვაზე, რომელიც 377 ნომრად დაიბეჭდა.
ვარიანტებიც იქ ნახეთ.

381. ცრემლები (Th 134)

Thით ამას ვითომ ვაჟი ამბობს, რასაც მოსდევს ქალის პასუხი (№ 382).

382. პირის უტეხლობა (Th 134)

ეს ვითომ ქალის პასუხია წინა ნომრად დაბეჭდილ ვაჟის სიტყვაზე.

383. გაფოთებული (Th 134)

ესეც კიდევ ვაჟის პასუხია ქალის სიტყვებზე (№382).

384. ცოლის წართმევა (O)

გავრცელებული ლექსია, რომელიც წარმოშობით ფშაური უნდა იყოს. მოიპოვება ვარიანტები ფ შ ა უ რ ი (Shფ, Rფ 280, V № 49, Mr, T), თ უ შ უ რ ი (Shთ) და ხ ე კ ს უ - რ უ ლ ი (ჭონქ.). აქ მოვიყვან მარტო ხვესურულს, დანარჩენები მეორე ტომში წავა.

ბ.

- ქალი წალალეს წყალზედა ველისას, განა ტყისასო?
მივა, მიაბნევს ცრემლებსა, ხორხოშელას ღვაე ცისასო.
კელჩი ჩხირ-წინდა უჭირავ, მიახვევს ყაჭის შიბასო.
გზას ბიჭი შამოყვარა, ნაწილსა ღვეანდა ხთისასო.
- 5 „არ მინდა ცოლი შენს მეტი“, შეეფიცება მზისასო.
— „არც მე წაუვალ შენს მეტსა, მეც დავიფიცავ ძმისასო.“
— „კელს მოგხვევ, გადაგიყოლებ, სახელს მეტყვიან წიქასო.
მე რო მეზღება ცხენაი, ნიავსა ღვეანდა მთისასო.
გარდავალ ურჯულოშია, ჯარს შეხეყრი დუსულბნისასო,
- 10 მოვასხამდი და დავსცემდი სახლს შენის საქმარისასო,
კელს მოვსჭრი, ციხეს დავაკრავ მარჯვენას შენის ქმრისასო,
დნებოდას, ჩამოდოდას, ლიბუს შილაგდას ქვისასო.
სიზმარჩი ვნახე: ასთავდი ჩემსა ჩოქასა წმინდასო.“
- 15 — „ბეჩავ, რად იტყვი, ვაჟაო, თავის სირეგენის სიტყვასო?
ის არავისთან გეთქმის „ე ქალ ძალიან მიყვარსო.“
შენ ცოლს ქვე საით წაართომ, ღარიბო კაცო, მდიდარსო?
ამბობენ ქვესურის შეილნი: გახედავს თოფის ლიშანსო,
მინდორჩი დავასრევილებს ნათოსსა გულ-ღვიძლისასო,
თავს მოგჭრის ქათამივითა, თავა შინ წავა სხვისასო.“

(6. ჭონქაძე)

385. საყელო (Sh)

ჩამაწერინეს ახიელში 4. 8. 1913. ეს ლექსი წარმოშობით ფშაურია. მომეპოვება ფშაური ვარიანტებიც (Shფ, Rფ, T), მაგრამ აქ მოვიყვან მხოლოდ ხვესურულს:

ბ.

წინ-წინ რო დავწევ ქალთანა, მაშივ მოეწიე საყელო.
შაიშალ-გადაილაქა: „რას სჩა, შე ვირის ნაშენო?
კაწრით რად ჩამამიტანე სირმით შაკრული საყელო?

დელას რა მავატყუო, ბნელაში რადა ვკერავო.

- 5 მემრე გამავალ, ვიძახებ, მთელს ქვეყანაზე მოგფენო.“
– ნუ იტყვი, ჩემო ქალაო, ნემს-ნაჭერს მეაც მაგცემო.

(ნიკო მაკალათია)

დაბეჭდა ს. მაკალათიამ (M 18). №1 მაშვიქ მაშინ (6. მაკ., M); 2 რას სჩა] რა
სჩა (6. მაკ., M); 3 რად] რა (6. მაკ., M).

386. ფარაგის ამბები (R 195)

387. მოლოდინში (R 191)

388. მეფარაგეს (M 17)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით; ჭონქაძეს კი გაუგონია
ხო შექა ქორიას ასულის არაბულისაგან. Mდან რომ გადმოვებეჭდე, მაშინ
ხელთ არ მქონდა ნ. ჭონქაძის რვეული, მაგრამ კიდევაც რომ მქონოდა, ხელნაწე-
რიც ვერას მიშველიდა ერთი გარყვნილი ადგილის გაგებაში, რადგანაც იქაც (მე-5 მუ-
ხლში) „მესუყეფურთუ“ სწერია. როგორც არხოტელის ვახტანგ ბალიაურის
დახმარებით გამოვარკვეე, აქ უნდა იკითხებოდეს: „მერუყე ფურ თუ“, მაშასადამე, მთე-
ლი მუხლი ასე უნდა იქნეს აღდგენილი:

შენ ხომ არ ინდობ ქალებსო, მერუყე ფურ თუ ყანასო,

ე.ი. შენ ხომ ისე არ ინდობ ქალებს, როგორც მერუყე ფური ყანასო. გავასწოროთ კი-
დეუ შეცთომია, ამ შემთხვევაში ბეჭდვისა: 6 თაისა] უნდა იყოს: თაიასა.

სხვა შენიშვნები ტექსტის შესახებ: 1 ქალასო] ქალსაო ჭ. M; 2 დაგიგვალავსო]
დაგიგვალამსო ჭ დაგიგვალამსო M; აღარვინ] აღარავინ M; დაგიფარავსო] დაგი-
ფარავსო ჭ. M; 4 არავინ] არვინ არ ჭ. M; 6 თალასო] თალასაო ჭ. M; 7 ამბობენ] ამბობენ
ჭ; ქალასო] ქალასაო ჭ. ქალსაო M; 8 ფარაგსა] ფარაქსაო ჭ. ფარაქსა M; ანაბანასო]
ანაბანასაო ჭ. ანაბანასაო M; 9 ხათაბალასო] ხათაბალასაო ჭ. M; 10 წახკიდებ] წახკიდებ
M; წარამარასო] წარამარასაო ჭ. M; 11 გეწყინას] გეწყინოთ ჭ. M; შენისთანასო] შენ-
ისთანასაო ჭ. M.

389. ციფირად დაწერებული (M 17)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ოღონდ ჭონქაძეს
მუხლების ბოლოებში სხვათა სიტყვის ონები უსხედს: შახერებულიო, დაყენებულიო,
დაწერებულიო და სხვ. – შადიდებული] შადიდებულიო ჭ. შადიდებული M; 3 აქქ] აქ ჭ

M; 4 საქსენებელი] ახსენებელიო ჭ ახსენებელი M; 5 იყვას] იყვეს ჭ M; ღგავ] გავს ჭ M; ქურდ-ბოზთან წილი არ უბე] ქურდ-ბოზთან წილ არ უბეს; აქე] აქ ჭ M.

390. ღიღის ქსნას დაჩეუღს (M 18)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. იმას კი გაუგონია ნანუკათოთიას ასუღის არაბუღის აგან 9. 4. 1924. – აიმა] აი იმ ჭ M; 4 გაგიგდას] ასე აქვს ჭონქაძესაც, მაგრამ თითქო აჯობებდა, რომ ყოფიღიყო: გაგიგდას; მეზუთესა და მეექვსე მეზღს შუა ჭს მოეპობება კიღეე:

ჭალაჩი დაგივეჭებღი, მთისას მოვებღი გზასაო.

7 ჩუსტებესა] ჩუშტებესა ჭ; ჯღანსაო] უღანსაო ჭ; 9 წაუვალ აისეთასა, წყღის კვალა სევმდას ჩასაო] წაუვალ აი ისეთასა, წყღის კვალსას სევმღეს ჩასაო ჭ M; 12 თემღაკს] თემღაკ ჭ M; კმალსაო] ხმალსაო ჭ, ხმალიო M; 8 მაონებებ] მონებებ ჭ M.

391. ზრიაღ-გრიაღი (M 18)

1 გათენებდა ცრემღმა მაიღო] გათენებდაც ცრემღა მოიღო M; 2 ლარმა გაიღა] ლაემ გაიღო M; 3 ანღრეზად] ანღრეზადღ M; 9 გაუწბიღებავ] გაუწბიღებია M; 12 ამა სიტყვების მათქვამი] ამას სიტყვების ნათქვამი M.

392. ეღიზბარა (M 19)

1 საშიბის] საშიბეს M; 3 წყალს იქით] წყალ იქით M.

393. კერაჩი შატანება (M 19)

Mს დაუბეჭდავს თავისი ძმის ნიკოს ჩანაწერის მიხედვით.

394. შაპირებუღი (M 19)

1 დაღამებდა] დაღამება M; 2 არცაით] არცაით M; 3 აღარცა მიშობს ღღაი] აღარცა მიშობს ღღაღ M; 5 ნღობა აქე] ნღობაი აქუ M.

395. ურიგო წოღა (M 19)

3 ვინ-რა გასწავღა, ქაღაო? წოღაი არა გგუღაო?] ვინ რა გასწავღა, ქაღაო, წოღაღ არაგუღაო M; 4 ღბრუნავო] ბრუნავო M; 5 ა მაში(ნ)] ამაში M.

396. გულზედ მოსული (M 20)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. — 1 ზაფხულსაც] მოსალოდნელია: ზაფხულსამც.

397. არქიელა (M 21)

ესეც ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით ყოფილა დაბეჭდილი. ნ. ჭონქაძეს გაგონილი ჰქონია ნანუკია თოთიას ასულის არაბულისაგან 9. 4. 1924. — 2 ჯალაფთ] ჯალაბ ჭ M; წყემსობად] მწემსობათ ჭ M; 4 ლურჯა] ლურჯა ჭ M; 10 ქალი იყვას] ქალიყვეს ჭ M; 11 ღვეზარ] გვეზარ ჭ M; 15 მაქე] მაქ ჭ M; 16 ძმობილებ] ასე აქვს ჭონქაძესაც, მაგრამ აჯობებდა: ძმობილებს.

398. მუქარის დათხოვა (M 22)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ნ. ჭონქაძისთვის ეს ლექსი ნამობი ყოფილა(?) „თია გიგიას ასულის გოგოჭურის მიერ“ 12. 4. 1924. — 2 ქალებმ] ქალებ ჭ M; 6 ძმობილებს] ძმობილებსა ჭ M; 8 ღვეზანდა] გვეზანდა ჭ M; 9 დაანებილით] დაანებილით ჭ M; 10 ვნახა] ვლნახა ჭ M (ორში ერთი: ან „ვენახა“, პირველ სუბ. პირი, ან „ლნახა“, მეორე სუბ. პირი. ღანის არსებობა მაფიქრებინებს, რომ უფრო მეორე სუბ. პირის ფორმა უნდა იყოს. მაგრამ უნდა შესწორდეს აგრეთვე მომდევნო სიტყვები და მთელი მუხლი ასე წავიკითხოთ:

რო ღნახა ჩემი ძმობილი, მაშივ დაუცემ თვალსაო.

ამას გარდა აღსანიშნავია, რომ ნ. ჭონქაძის ჩანაწერში (და აქედან Mს გამოცემაში) მეოთხე მუხლი („თქვენაც გამწირეთ...“) გამეორებულია მეორესა და მესამე მუხლს შუა.

399. გროშად (M 22)

ესეც ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით ყოფილა დაბეჭდილი. ნ. ჭონქაძეს კი გაგონილი ჰქონია იმავე თია გოგოჭურისაგან (ნ. № 398). — 7 თესლიო] თესლიაო ჭ M; 8 ყელჩიო] ყელჩიაო ჭ M.

ნ. ჭონქაძის ჩანაწერში მათქვამობაც მოიპოვება, რომელიც Mს არ დაუბეჭდავს:

(ა)მაგის მალექსობელი ჭალაშივ თივა(თ) ვქენცლიო.

10 ამოვაფხავებ ნამგალსა, პრისოკ მიჭერავ კელშიო.

9 თივა(თ) ვქენცლიო] თივა ხვენცლიაო ჭ; 10 მიჭერავ კელშიო] მიჭირავს ხელშიაო ჭ

400. დასავით წამება (R 52)

1 რა დაიარები] ასე აქვს Rს, მაგრამ, ცხადია, უნდა „რას“ (შდრ. პასუხი მეორე მუხლში); 5 მიგაფერე] მივაფერე R.

ამას რამოდენადმე მოგვაგონებს ერთი ფშაური ლექსი, რომელსაც X წაწლობის ლექსს უწოდებს:

028.

ენა ჭაკჭიკ მერცხალს გიგავ, ინდოეთით გამოსულსა;
ტანი ლერწამ-ჩალას გიგავ, ზღვის პირს ნერგად ამოსულსა.
შემინახე, როგორც ძმამა, შეგაფიცებ ფშაელის რჯულსა!
— თუ დასავით ვერ დაგინდო, ღმერთიმც ამომართმევს სულსა!
გაკვდე თოფის ანაწერი, კმალს შავეჭრა გალესულსა!

(X, ივერია, 1887, № 174=ც. წ. 146).

401. ილო და სანათა (Sh)

ჩამაწერინა ი ვ ა ნ ე წ ი კ ლ ა უ რ მ ა ს. გარბანში 21. 7. 1911. პოემის ავტორია ვეფხვია ბეწიას ძე (არაბული?), სახილვეში მცხოვრები, ამაჟამად (1911 წელს) იორზე, ბაჩალში, გადასულიო.

იცნობის იმის ერიტა] ასე ამიხსნეს: იმის სერიტაო, ე.ი. იმის სახიტაო, მაგრამ მეგონა, ცდებიან-მეთქი და იერ'თან დაკავშირებით (რომელიც ერ'ადაც გვაქვს ელ-ფერ'ში, 'იერ-ფერ'იდან) სანი ჩამოვაკვეცე წინ, რადგანაც იგი წინამავალი სიტყვის ბოლოკიდურად მივიჩნიე და დაბეჭდვითაც ისე დავბეჭდე, როგორც 1911 წელს მქონდა ჩაწერილი. ახლა კი, როცა ამ სტრიქონებსა ვწერ, ვფიქრობ: მე თვითონ ხომ არ შევცდი-მეთქი? ასე ვფიქრობ იმიტომ, რომ მაგონდება ერთი ადგილი ხევსურული ლექსიდან, სადაც დადასტურებულია „სერი“: „სერ-ფერ წასვლიყო ჭიმლასა“ (№ 323, 17). იმიტომ, მგონია, შეიძლება აღვადგინოთ ს და „ერიტა“ს ნაცვლად „სერიტა“ წავიკითხოთ. 37 იჟიჟრიბანდა] გასწორდეს ბეჭდვის შეცთომა, უნდა: იჟიჟრიბინდა.

ეს გახლავს ცდა პოემის დაწერისა. სამწუხაროდ, ლექსს ბოლო აკლია (მოამბე არ იცოდა), რომ მისი ავ-კარგიანობა უფრო ნათელი იყოს. ახლაც ცხადი კია, რომ პოემა დაწერილია ლიტერატურული ძეგლების გავლენით. ამისი ავტორი ოდნავ მაინც უნდა იცნობდეს ლიტერატურას, თორემ „ბუმბულის კმა“ (მუხლი 53) ხევსურულ ლექსში არა მგონია, რომ გაჩენილიყო.

აქ მოხსენებული ლუხუმათ სოფელი მოგონებული სახელია, „მოკერკებულია აგრე“ო, მითხრეს.

402. ქალის მოტაცება (O)

მიუხედავად იმისა, რომ მათქვამად ყჩაღები იხსენიება, ეს ლექსი თვითონ ალექსი ოჩიაურის გამოთქმული უნდა იყოს: ჯერ თვითონ ლექსში პირველ პირად ჩანს ალექსი („თავისად რაი-ღ გამიყონს“, „ერთმ რო მეც შამიბრაღასა“ და სხვ.) და, ამას გარდა, ალექსის იგი მოუქცევია იმ რვეულში, სადაც მისი საკუთარი ლექსებია. — ეს ლექსი გამოთქმული ყოფილა „ალექსის ცოლის მოყვანის დროს, როცა სოფლელი ქალი მოიტაცა და არ იყო იმისი ნება.“

თეთრ ქალი (მ. 4) ცოლის დაა ლექსოსი, ამირბარა (მ. 15) ძმაა ლექსოსი, ნეთხიჩო კი (მ. 9) ადგილია.

403. ობოლივით ატირება (O)

ბ.

ქალებს უცვავ წითელ კაბა, ბულულაით ნაყიდები,
ყელზე თუთრებ შიბებ უძე, ყელის ძირში საკინძები.
მაგათ უფროსობამც მამცა, რა მალი-მალ დავშინჯებდი!

(Rფ 107).

ბ.

ქალებს ჩითის კაბებ გვიცვავ, ბულულაით ნაყიდები.
წაწალ რო წინ შამეყრება, უძმრახვიით გავცილდები.
შორით გავაყოლებ თვალთა, ობოლივით ავტირდები.

(Tფ).

404. საკინძი (O)

იგივე მოჰყავს Gსაც (გვ. 240) იმ განსხვავებით, რომ: 1 შენეულ საკინძი] მე შენი საკინძი G.

405. ბაბალეს (O)

406. ჯინჯარაულთ ქალი (R 194).

407. ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი (R 194)

408 (C).

როგორც Cს ჩაუწერია, ამისთანა ლექსებს ქალ-ვაჟი ერთმანეთს მაშინ ეუბნებიან, თუ რომ ერთმანეთი ჭკუაში არ მოუღის სწორფრობის წესით ერთად წოლის შემდეგ.

ბ.

წყალი ქვაზედ გადაივლის, გადახერიდა სანსალასა.
მე შენფერას არა ვეყარობ, ცუდასა და ხანშალასა.

(R 182).

ბ.

კლდეზედ წყალი რო გადმოდის, გადმოჰყრის სანსალასაო.
არ წავჰყვე შენისთანასა ცრუესა და კანტალასაო.

(Sh მთ).

მიამბო 5. 7. 1913. ბენიანში მ ა რ ი ა მ მ ა, შონჩოულმა ქალმა.

409. ფარაგ-ჩამოწყვეტილი (R 183)

ბ.

ზანდუკში წვიმა მოვიდა, კიტოხში – წვიმა ჰყვეპილი.
თორელი ...ზე კელს იცემს: „შენგან ვარ ამოწყვეტილი.
შე ოკერო და ტიალო, სულ რად ხარ ამობრეკილი?“

(Sh გულ.).

ჩამაწერინა ს. ზანდუკში გ ი ო რ გ ი პაპის ძემ წ ი კ ლ ა უ რ მ ა 17. 6. 1913.

ბ.

წილკანში წვიმა მოვიდა, ნატახტარს – წვიმა წყვეტილი.
„შენ ჩემო ...ო ოხერო, შენგან ვარ ამოწყვეტილი.
სამი თუმანი გადამხდა სუდიას გადაწყვეტილი.
არც ეხლა დაგაუიწყდება მათუნას გამოხვრეტილი?“
გადმომცა ი. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ მ ა 1913 წ. მარტში და დასძინა: ხალხურიო.

410. თუ მინდა (R 184)

411. კოტანი (R 184)

2 ვაჟასა შენისთანასა ჩალადაც არ ჩახერიანო] შეუფერებლობაა ენის მხრივ.
მოსალოდნელია ან „ვაჟაი შენისთანაი ჩალად არ ჩა ა გ დ ი ა ნ ო“, ან კიდევ „ვაჟა თა
თ ქ ე ე ნ ი ს თ ა ნ ა თ ა (ან არა და: ვაჟებსა თქვენისთანებსა) ჩალადაც არ ჩახერიანო.“

ბ.

მათურას ძირას წისქვილნი მარილის გულებს სცრიანო.
შიგ ქალნი სხედან ლამაზნი, ვაჟკაცის გულსა ჰგლიანო.
გამოვლენ, კელ-პირს იბანენ, შუქნი მთათ გადადიანო.
ვაჟასა შენისთანასა წელზეთ კმალსა ესნიანო.
სწადიან – დაატყვევებენ, სწადიან – დაიქსნიანო.

(Rფ 28).

412. ბანზედ ტრიალება (R 186)

413. ვინაც შენთან (R 183)

414. ვირთ შაფერება (R 184)

აქ მეორე სტრიქონში შეცვლილი უნდა იყოს ბოლო, – რითმა არ უდგება კარგად.
არ მეფერებიო'ს ნაცვლად მოსალოდნელია: არ მეფასებო, რომელიც „თასებო“ს
შესაფერისი იქნებოდა.

415. გოშია (R 184)

ქართლური ვარიანტიდან ჩანს, რომ ეს სიტყვები ქალის პასუხია ვაჟის მიმართ
რთვაზე. მართლაც:

ბ.

ვაჟი: წუხელისა სიზმარშია ხეივანს ქვეშ წამეძინა.
ქვეშ მეგო ლალი ორხუა, ზედ გილანური მეხურა.
გვერდთ მიწვა ქალი ლამაზი, მკლავი მკლავს გადაგვეხვიენა.

–

ქალი: ბიჭო, რას სტყუი, რას სტყუი? საღორის კარსა გეძინა.
ქვეშ გეგო ჩალა-ჩულანი, ზედ ნაბდის ჩულა გეხურა.
გვერდთ გიწვა შავი ლაგაზი, ტოტი-ტოტ გადაგვეხვიენა.

(Rქ, № 856).

416. მაინც არ (R 183)

ბ.

ციხით ნარცხან გადმოვღვარენ, ძირში დარჩენ თორანიო.
სხვა ყველანი დაიკოცნენ, ჩვენ კი დავრჩეთ სწორანიო!

(Rფ 292).

417. კასთან (R 183)

ბ.

წყალსა არ შევალ იორსა; თუ შევალ, — ფონსა ავარჩევ.
არ ვეძებ შენისთანასა; თუ ვეძებ, — კარგსა ავარჩევ.

(A, კვალი, 1893, № 13).

რის მიერ ფშავში ჩანაწერი ვარიანტი ამისაგან მხოლოდ დასაწყისში განსხვავდება: „ჯერ კი არ შევალ იორში, თუ შევალ...“ და სხვ. (Rფ 288).

418. ვაჟის ნატვრა (R 198)

ბ.

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვინმე შესარა!
რკინისა კარი შეაბა, კლიტე მე მომცა, შენ არა!
სიკვდილსა შენსა სანაცვლოდ თავსა მე მივცემ, შენ არა.
ვაჰ, თუ ზედ ისიც დამერთოს, მე მიყვარდე და შენ არა!

(Rქ, № 803).

ბ.

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვინმე შეჰნარა!
რკინის კარები შეაბა, კლიტე მე მომცა, შენ არა!
სიკვდილსა ჭირის სანაცვლოდ თავსა მე მივცემ, შენ არა.
ვა, თუ ეს დამემართოს: მე კი მიყვარდე, შენ — არა!

(მოამბე, 1897, № 8).

ჩაუწერია თ. ს ა ხ ო კ ი ა ს სოფ. ბერშუეთს (ქართლში) ზ ა ქ ა რ ი ა კ ვ ი წ ი ნ ა -
ძ ი ს ა გ ა ნ .

ასეთი დასაწყისი ბაგრატიის ლექსის ერთ ვარიანტშიც გვხვდება:

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვილა შენარა?
ნეტავი, შეილო ბაგრატი, გველი მეშობნა, შენ არა!

(Rქ, № 32).

მაგრამ ამავე ბაგრატიის ლექსის იმ ვარიანტს, რომელიც ვ ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს
ჩაუწერია კარაღეთში, აკლია ის მუხლი, სადაც ბალ-წალკოტის შესახებ არის საუბარი
(ივერია, 1891, № 195).

რადგანაც ა ვარიანტში ეკლით შენარვა იალბუზსა და წ ე ლ კ უ ლ ს ეხება, ზოლო
ბ და გ ვარიანტში (და აგრეთვე ბაგრატიის ლექსშიც) ბალსა და წ ა ლ კ ო ტ ს, ამიტომ

უადგილო არ იქნება, კითხვა დავსვით ამ ორი სიტყვის ურთიერთობის შესახებ. წელ-
კულის სახელით ა ვარიანტში თითქო მთა უნდა ვიგულისხმოთ, რადგანაც იგი იალბუზს
უღვას გვერდით: „იალბუზი და წელკული.“ მე ასეთი მთა არ ვიცი. „არ ვიცი“ კიდევ არ
ნიშნავს, რომ არ იყოს სადმე. არის თუ არ არის, ეს ლექსისათვის სულ ერთია, აქ
ორსავე შემთხვევაში „წელკული“ წალკოტისაგან უნდა იყოს გადაკეთებული. თუ ასეთი
მთა არის, მაშინ გადაკეთება გაუგებარი წალკოტის გააზრიანება იქნებოდა. იალბუზს კი
რაღა უნდა? მგონია, რომ იგიც გადაკეთების ნაყოფი უნდა იყოს. მის პროტოტიპს კი
„ია-ვარდისა“ უნდა წარმოადგენდეს. მაშასადამე, პირვანდელი ფორმა, რომელმაც „იალბუზი
და წელკული“ მოგვცა, თითქო ეს უნდა ყოფილიყო: „ია-ვარდისა წალკოტი.“

419 (G 248)

Gსის ვარიანტში: 1 ყანები] ყანაიმც Gs; 2 შიგ სამარგელა მალრივა] დაღრივა
სამარგელაი Gs.

ბ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანა სამ მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგელიმც გაპრია ფათალა-მხვევერაიანი!
გვაველიენა სამარგლავადა, ნაპირი მისცა ტყიანი!

(Rფ 275).

ბ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანა ვინ მოგვცა ზიარი!
ერთგა(ნ) მოვმკილით, პურს ვჭამდით, რო აღარ მეველო მშვიარი!

(Q).

დ.

მია და შენა, ქალაო, ყანაიმც მოგვცა ზიარი!
შიგამც ურია ნარ-ეკალ, ნაპირიმც მისცა ტყიანი!

(Sh თ).

მიამბეს ქვემო ალვანში 23. 9. 1913.

ჟ.

ნეტავ, მე და შენ, ქალაო, ყანებიც მოგვცა ზიარი!
შიგან ნამარგლა გაურივ, ნაპირიც მისცა ტყიანი!

მეამც ბიჭი მქნა აგეთი, ამოცემული, კმიანი!
შენამც ქმარ მოგცა აგეთი, უვიმ ჩამოი ჭვიანი!
რა მალ-მალ მოგასვენებდი, ნაპირ თუ ჰქონდეს ტყიანი!

(G o).

4 უვიმ ჩამოი ჭვიანი] ასე აქვს G o ს. ახსნასაც ურთავს: „არაფრის მც(ოდნე) ვირი-
ვით“ო, მაგრამ უნდა შევნიშნო, რომ ესეც არ გეშველის, რადგანაც ტექსტი შერყვნილი
უნდა იყოს. თუ „ჭვიანი“ შეცთომით „ჭკვიანი“ის ნაცვლადაა დაწერილი, მაშინ შეიძლე-
ბოდა გვეფიქრა, ხომ არ უნდა წავიკითხოთ ასეო: „უვიმჩამოი, ჭკვიანი“, მაგრამ არ
ვიცი, არსებობს თუ არა თუშურში (ან სხვაგან სადმე) პირველი სიტყვა („უვიმჩამო“).
კიდევ უფრო მიუღებელია: „უვიმჩამო, იჭვიანი.“

მ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგალო მოჰრია, გარს დიდი წარაფიანი!

(თუატრი, 1886, № 45).

ჩაუწერია ს. საგარეჯოში ი. მჭ - შვილ ს.

ზ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ ნარი სამარგლარევი, ნაპირი ჰქონდეს ტყიანი!

(ივერია, 1890, №6)

ჩაუწერია ს. კარალეთში ვ. ბიბილაშვილ ს.

420. გიორგის (Th 133)

421. ქალების ნდომა (G s)

1 ნდომითა] ნდობითა G s (და ეს უფრო ჩვეულებრივიც არის ხვესურულში. აჯობებ-
და, რომ უცვლელად დამეტოვებინა).

422. სურვილს მოკვლევინებული (G s)

1 თუთრი] ბეჭდვის შეცთომაა და გასწორდეს, უნდა: თუთრის; 2 დელაჩემს G s]
ჩვეულებრივი ხვესურული ფორმაა: დელას-ჩემს, ასიმილაციით: დელაშჩემს.

ბ.

ჩაეხედენ, წყალსა ჩაჰქონდა თეთრი მაჟალო ნასეტყვი.
სურვილს რო მამაკლეინო, ქალო, დედაჩემს რას ეტყვი?
ჭირიმე შენის გულისა! შენთან წამუალ. რას მეტყვი?

(Rფ 292).

სხვა ფშაურ ვარიანტებში (X 205, T, Mr) მოიპოვება მხოლოდ პირველი ორი მუხლი. — განსხვავებანი: 1 ჩაეხედენ] ჩაეხედე T; 2 სურვილს რო] რო სურვილს X; მამაკლეინო] მამაკვლეინო X, მამაკვლეინე Mr; დედაჩემს] დედას ჩემს X.

ბ.

ჰა, ქალავ, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
კაცი რო გამოგიგზავნე, პასუხს რაისთვი არ მეტყვი?

(Q 11).

დ.

ჰა, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
სიტყვა რო შემოგიტვალე, გიყვარვარ და რად არას მეტყვი?

(R ქ, № 643).

[ე და ვ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

423. მემროსე ძალს (R 182)

424. წყემსს (G s)

ბ.

მთას მარახული მაჰკიდა; წყემსო, აჰყარე ცხვარია.
არ მოგწყინდაა მთაშია, არ მოგინდაა ბარია?
ლამაზი გოგოს ჩახვეენა, იმასთან საუბარია?

(Sh ფ).

ჩამაწერინა კამისია ბადრიშვილმა 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში. — 3 ლამაზი გოგოს ჩახვეენა] ლამაზ გოგოსთან ჭიკჭიკი (ვარიანტი იმავე კამისიასი.)

პირველი ორი მუხლი შეტანილი აქვს ი. ჭყონიას თავის „სიტყვის კონა“ში (ს. პეტერბ., 1910) მარახულ სიტყვასთან ფშაური სიტყვის დასამოწმებლად, თ. რაზი-კაშვილის მიხედვით. სხვა ფშაური ვარიანტები კი (X 247, T) ჩემ მიერ ჩაწერილი-საგან ამით განსხვავდება მხოლოდ: 1 აჰყარე] ჩარეკე T; 2 მთაშია] მთას ყოფნა X,T; 3 ლამაზი გოგოს ჩახვეენა] ლამაზის ქალის მოხვეენა X, კარგას ქალასთან ჩახვეენა T.

ბ.

მთასა მოჰკიდა თირთვილი, მწყემსო, აჰყარე ცხვარია.
რათ არ მოგწყინდა მთას ყოფნა, რათ არ მოგინდა ბარია?
ლამაზ გოგოსთან ჩაწვალა, მასთანაც საუბარია?

(D).

425. ლამაზს (O)

ეს ლექსი Oს სტუმარ-მასპინძლის ლექსებში აქვს მოქცეული: იგი მასპინძლისად-
მი მიმართული სიტყვებიაო. მე კი სატრფიალოებში გადმოვიტანე „ლამაზ“ სიტყვის
ხმარების გამო. მაგრამ არ ვიცი, თუ რამდენად საკმაო საბუთია ეს სიტყვა ასეთი
გაგებისათვის. მგონია აჯობებდა, რომ Oს ეპნდობოდი და ლექსი სტუმარ-მასპინძლის
ციკლში დამეტოვებინა.

426. სიცილ-ხახანი (D 7)

427. ქოჩორეები (M 19)

428. ყვითელ-თმიანს (M 19)

ბ.

გადმოგიხედენ, ჯიჯეთო, ველიანო და ტყიანო.
სადა ხარ, ჩემო ნაღობო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო?

(T ფ).

ასევე აქვს აგრეთვე Lახსაც შეტანილი, № 120, ოღონდ: 1 გადმოგიხედენ]
გადმოგიხედე.

ბ.

გადმოგიხედენ, იორო, ველიანო და ტყიანო.
გადმოკე, ქალო, მაკოცე, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო.

(R ფ).

429. აიმას (R 177)

430. დასტური (Sh)

ეს გაგონილი მაქვს 16. 7. 1913. ს. სტუფანწმიდაში მოხვევისაგან (მგონია ი ა გ ო რ
ღ უ ლ უ შ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ, — არ აღმინიშნავს მაშინვე), რომელმაც ხვესურულად მო-

უქცია. ლექსი თითქო ეთქვას ჯუთელს აკურა (მამუკა) არაბულს, რომელსაც დასტუ-
რობა ჰრგებია. — 1 უნდა] ზღომა (ვარ.); 3 არც აბედენებს ქალ-ზალსა] ქალი და რძალი
არა სწამ (ვარიანტი მისივე).

431. სამაგიერო (R 190)

ბ.

მემცხვარის ცოლსა ეტყოდა შინაურაის ჯალაბი:

„ქმარი წაგსვლია თრიალეთს, ქართველის გაუალ(ი)ს ქალაქი,
მოსწონებიან ქალები, უძლიავ ხუთ-ხუთ მანათი.“

5 — „ეგ თუ იმან ჩაიდინა, ახლ ნახოს ჩემი ღალატი!
მის მოღებულ ყველ არ მინდა, შინ მაქვა ერბო-კარაქი,
ფქვილიან გოდრებიც მიდგა, ქერის გამოვკად არაყი.
ვინც მინდა, დავიპატიჯებ, მოყმეც ბევრია ღამაზი.“

(Go).

432. ჩახურვა (Sh)

მიამბო აბა გიგაურმა 22. 8. 1913 ს. კაკმატში. — 1 ნიავ მაუდის საპურე] ანიავებდა პურსო.

433. შენის შიშით (R 178)

ცხადია, მორიდების მიზნით აქ „ქვა“ (მ.1) არის ნახმარი სხვა სიტყვის ნაცვლად.
ბ ვარიანტში კი რუსული სიტყვაა ხმარებული. R ამ ლექსის გამო შენიშნავს: „ქვე-
სურეთშიაც, როგორც ფშავში, ძალიან არის გავრცელებული წაწლობა. მხოლოდ თუ
ფშავში ვაჟი დაიარება, ხევსურეთში თვითონ ქალი მიდის ვაჟთან, თუნდ სამი-ოთხ
ვერსზე იყოს.“

ბ.

ნეტავი, ხუო, მოგგლიჯა, დაგღვა დაქუახს იქითა!
ქალთან დაწოლა მეწადა, ვერ დავწევ შენი შიშითა.
არ ვიქამ დაუწოლრადა, თუნდა გამგზავნონ ციმიბირსა.
კაი დრუებას ვატარებ, არ დავდევ ცოდვა-სირცხვილსა.

(Shფ).

ჩამაწერინა მახარე მჭედლურმა 26. 9. 1913 ს. არტანში.

434. წაწლები (R 189)

R შენიშნავს: „ფშავლებს დასცინის“ო და მართლაც: ვაჟი ქალისას ფშავში და-
იარება და არა ხვესურეთში, სადაც, პირიქით, ქალი დადის ვაჟისას.

435. ტრფიალება (G 248)

ბ.

კა რაიმ ას ქალთან წოლა, უბიაჩი კელანიო!
ცოტ-ცოტინან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანიო!
იმის გვერდი(თ) ოშკაცაი, წარბის კვალა წვერანიო!

(Sh).

ჩამაწერინეს ახიელაში 4. 8. 1913 – 2 ვაშლის ოდ-ოდენანიო] მთაში საზოგადოდ
ვაშლი წვრილია ძალიან; 3 წარბის კვალა წვერანიო] „წვერი“ ხვესურულად ულვაშს
ჰქვია. მამასადამე, „წარბის კვალა წვერანიო“ ამას ნიშნავს: წარბის ოდენა ულვაშები
რომ ჰქონდესო.

ბ.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანია!
ბატარიკან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ბატარიკა ვაჟკაცაი, წარბის კვალან წვერანია!
ზემო თავში ლოგინაი, საცა უფრო ბნელანია!

(Tფ).

გ ი ო რ გ ი ქ ა ვ თ ა რ ა ძ ი ს მიერ ნამბობი ს. გულრუხში.

დ.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანია!
ბატატარან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ყურიაში ლოგინაი, სადაც უფრო ბნელანია!

(Rფ 102).

ე.

რა კარგია წაწალთან წოლა, უბიაში კელანია!
პატატარა ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
პირ-შიშველა ვაჟკაცაი, წარბის კვალა წვერანია!

(Mფ 7).

1 კელანია] ხელამია M; 3 წვერანია] წვერაი M.

3.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანიო!
ბატატარა ძუძუანი, ჩასატოლებელანიო!
ზემოთ ყურეს ლოგინაი, საცა უფრო ბნელანიო!
დაქარგულნი საყელონი, ჩასატოლებელანიო!

(Mr).

436. ცოლები ქმრებზე (G 248)

იგივეა თითქმის Cის ვარიანტიც, განსხვავება: 1 თქვა] თქო C; 2 სხვამ უთხრა] სხვამა თქვა C.

437. უქმრო და უცოლო (G 249)

438. რაზე შეეტყობა (G 249)

ბ.

ვაქსა რა ცოლი მაუნდეს, ფანდურსა დაუამდება.
ქალსა რა ქმარი მაუნდეს, შინ ჯალაფთ გაუაედება.

(Rფ 143).

439. საქმარეები (G 249)

ამისი პირველი ორი მუხლი ამას მოგვაგონებს: № 10, 10-11.

440. კახური ტილი (R 98)

3 გაუფხიკიდი] გაუფხიკოდი R (რაიცა ფშაური ფორმაა და არა ხევსურული).

441. გუნების ქმარი (Th 123)

4 სიტყვის] სიტყვას Th (თუ Thის ჩანაწერს ხელ-უხლებლად დავტოვებდით, მაშინ მძიმის დასმა დაგვკვირდებოდა: სიტყვას მაველი, თქმასაო).

442. გასათხოვარ ქალი ქვესურისა (G 249)

5 კარადა] კარგადა G. — აქ გატარებულია შედარება ხვესურებსა და არხოტიონთ შორის. ფართო გაგებით ხვესურეთში არხოტიც შემოდის, მაგრამ არხოტელები თავის თავს ხშირად თავ-ხვესურეთის მცხოვრებლებს უპირისპირებენ.

443. ნიატ (Sh)

ჩამაწერინა მ ი ხ ა მგელას ძე ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა, უკენ-აკოელმა, 20. 8. 1913. ქაქმატში. — ყვავთა-ყორანთამც მიაქო] ე.ი. ყვავთ (დ)ა ყორანთამც მიაქო.

444. სამი დღე-ღამე (Sh)

ჩამაწერინეს ს. გორულში (ბაკურ-ქვეში) 23. 6. 1913. — გომეწარი ფშავშიაც არის და თუშეთშიაც, მაგრამ აქ ფშავისა უნდა იგულისხმებოდეს. ლექსიც, მაშასადამე, ფშაური უნდა იყოს წარმოშობით.

445. შუაჩი (Sh)

ესეც ს. გორულში ჩამაწერინეს 23. 6. 1913.

446. ნაობრანცს (G 231)

447. სალდათში მიმავალი (G 226)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ს ხელნაწერში ეს ლექსი ასეა ხელ-მოწერილი: ჩაგვირილა. რადგანაც „ჩაგვირილა“ ერთ-ერთი თიკუნია ბესარიონისა, ამიტომ ლექსი მისი ნათქვამი უნდა იყოს.

448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ (G)

„ლექსი ბესარიონ გაბურისა, ნათქვამი არის ნავობრანცობის დროს ქ. დუშეთში 1909 წ. 10 გიორგობისთვის.“ — 22 წალი და აიქ იძიე, ვისაც მიგიდევს ვალია] „ვისაც სისხლი გიმართებსო, — ეს იმაზე იყო: იმ დროს კობელი ოსი მოკლეს ქვესურებმა და ის ოსი სტრაუნეიკი მე გადამეშარა როგორც ქვესურს“ G.

ბ.

დუშეთ მთარობამ შეყარა ახალ სალდათის ჯარით.
აბეჩან, ნაობრანცებო! არ გაქვისთ კაცის ყამით.

თითო ას აგეთ-აგეთი, ალვის ხეს უგავ ტანიო.
დააღებებს დუქნები, ძალა(დ) უმტვრიეს კარიო.
5 თეთრა(დ) გაივლის ღამეი, მავიდა დილის ხანიო.
„ხოლ დილა წავალთ რუსეთა“, გვიცხადებს კომანდარიო.
ემზადნეს თენებაზედა, ხთისა აქსენეს ძალიო.
წავიდა სარუსეთოდა თეთრ-ქუდაების ჯარიო.

10 დაესტყლიშე ოსის სტრაჟნიკსა, აბრუნდა როგორც ტარიო.
წამოდგა გაჯავრებული, შემამიქნია კმალიო.
კელთ შემრჩა იმის ხანჯარი, კი ეკრა სპილოს ტარიო.
მეება წარბის თავზედა, საწყინარ ეტყვის მკარიო.
მიჩვილა ნაჩალიკსთანა, ყვიროდა როგორც კარიო.

(Gs).

449. სალდათში მიმავალ ძმასა და სწორ-ფერს (R 220)

6 წამიყვანილით] წამიყვანოლით R; 7 თქვენს წინ ქალაღი გავიგა] „ვითომ წიგნი
წავიკითხოვო“ R.

450. სალდათად დაბარებული (O)

451. ღელვა ზღვაზე (O)

ესეც ღექსოს ნათქვამი ღექსია.

452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე (G)

ეს ღექსი უთქვამს იოსებ ჯვრელაურს, უკენა-ფშავში მცხოვრებს, სალდათად
ყოფნის დროს ოღესაში 1910 წელს. ბესარიონიც ამ დროს სალდათად იყო
ოღესაში. ღექსი, მამასადამე, წარმოშობით ფშაურია.

453. გაღათხეული (G s)

ეს ღექსი აფშინათ აბას მიერ ნათქვამი ყოფილა. ეს აბა, გვარად გიგაური და
ძირად ბლოელი, ამჟამად იორზეა ჩამოსული, ს. ფიჭვიანში.

454. სპირნაზე (O)

ეს არის ალექსი ოჩიაურის მიერ ნათქვამი ლექსი, თითქო წერილად მიწერილი წერილასადმი. ეს წერილა, ამლიონი, გვარად წიკლაური, შემდეგ ავსტრიის ფრონტზე მოკლეს.

455. სალდათის დანაბარევი (O)

„გიგა იყვ, ამლიონი, თიკუნს იქვივებდა ნაკშირაულს. კაი ყოჩად ოშკაც იყვ, რო არხოტ ცალ არ ხყვანდ. 1905-ში წაიყვანეს სალდათში, ვერ აიტან იქაურ პაერი, დასნეულდ. ეს ლექსი იქით მაწერილი, როსაც ცოტად კარგად შავარდ. მეგრ შინ მავიდ, გათავისუფლებულ ავადობითა. გაკდ აოდა, არცა-ლ გადაშჩ,- როგორც ლექსში ამბობს, - მოკვდ მეორედ გაკდილი. ეს ლექსი მე მქონდ გაგონილი, სინამდვილით დაესწერი“ O,- 17 სასიკვდილო რო მიქნიე] „ხანჯარი უქნია“ O.

456-459. ვაენი გოსპიტელში

ამ სათაურით ოთხი ლექსია გაერთიანებული, რომელთაგანაც სამი ალექსი ოჩიაურისა არის და მისგანვეა ჩემთვის გადაწერილი, მეოთხე კი, № 459, კეფხისტყაოს-ნურად გაკეთებული, სხვა პირის გამოთქმული უნდა იყოს. იგი Oის მიერ გადმოცემულ მასალებს მოჰყვა, მაგრამ უცნობი პირის ხელითაა დაწერილი. ეს ლექსი შემოკლებულად არის აქ დაბეჭდილი: გამოუეშვი (მე-16 მუხლის შემდეგ) შვიდი ოთხეული (28 მუხლი), სადაც „ურჯულო“სთან (ქისტებთან) ბრძოლის ყინია გაღვივებული.

460. შინისკე მზადება (O)

გამოთქმულია ალექსი ოჩიაურის მიერ. - 41 მოვასწრობა, თუ მამასწრობს] ე.ი. მე მივასწრებ შინ, თუ წერილი, ფოსტით გაგზავნილიო.

461. მაკითხვა (O)

ესეც ალექსი ოჩიაურის ლექსია.

462. სალდათის წადილი (Sh)

მომივიდა 5. 11. 1914 პეტერბურგში ბაძია გავაის ძის ქერაულისაგან პეტერგოფი-დან, სადაც იგი გადაყვანილი იყო პეტერბურგში გამორჩენის შემდეგ. ავტორიც თვი-

თან უნდა იყოს. — დახკვებენ] გასწორდეს ბეჭდვის შეცოთმა, უნდა: დახკვებენ(ნ).
ბაძიას ამ სიტყვის შემდეგ კიდევ უწერია: „ხყორებენ“, რომელიც, როგორც ჩანს,
მის მაგივრად გამოუყვანია. ასე რომ მეორე ვარიანტი ასე წაიკითხება: „კარგად ხყორე-
ბენ ცხენებსა“; 4 აქვის] აქვს (ბაძია); 6 შლიდას] შლიდა (ბაძია). თმებსაო] თმებს (ბ.);
7 ყელსაო] ყელს (ბ.)

463. საახალწლო მილოცვა სწორებს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1910 წელს, 1 იანვარს, ოდესაში, სადაც სალდათად
იყო.

464. სალდათის სიკვდილი (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1910 წელს, ადესაში. — 14 მკოცელო ქისტებისაო]
„ამირა გოცირიძეს ჰყავდა მოკლული ოთხი ქისტი, როგორც თუშებმა მილაპარაკეს,
მემცხვარეობის დროს“ G.

465. ომი გუმბრზედ (Sh)

მიამბო ნადირა არაბულმა 17. 7. 1911 ს. ჩირდილში. ნადირას სიტყვით,
ლექსი უთქვამს ბაბუა ჯინჭარაულს, გოგოთურის ძმას, ბარისაკოელს. — 5 აღარ გოქე
გასავალიო] ე. ი. შეერულია გზები მტრის მიერო; 19 ბარაქელ, სუმბატურაო! გუნება
გედვა ჩქარიო] სუმბატა თავისი ნებით წასულა ომში; 25 შორით ემბოდა თვალიო] ე.ი.
შორიდანვე ვიცანიო; 28 როშაქიშვილი, ნაჩალიკი, კახელი იყოვო; 29 ერთ ჩემსაც
მოსჭრეს თავიო] sc. ძალად; 30 ქვაბ ჩემით გამაიტანეს] sc. ძალად, ზეკუციის წესით;
31 თოთიათა ბერდია მამასახლისის შვილი ყოფილა; 32 შვინდაი] ფური იგულისხმება;
33 აშალა საომარიო] გაჯავრდაო; 37 ერთუცს ვუქსენეთ მკვდარიო] იგულისხმება:
ძროხების დახოცის გამო; მმ. 44 („ეაჟი აზიზა...“) და 45 („ქება-გინებას...“) მოამბემ
გადასვა ერთიმეორის ალაგას.

ლექსის პირველ ნაწილში (მმ. 1-22) აწერილია რუსეთ-ოსმალეთის ომი 1877-78
წლისა, რომელშიაც ქართველი ტომებიც იღებდნენ მონაწილეობას. მე-13 მუხლში
მოხსენებული უზურგეთი ოზურგეთია. ოზურგეთის ომის შესახებ ერთი თუშური ლექსიც
მოგვითხრობს (Bu № 84), მაგრამ იქ აწერილი ომი Bus 1854 წლის ომად მიაჩნია.

Bas მოჰყავს ამ ლექსის დასაწყისი (მმ. 1-6). განსხვავებანი: 4 თითოს ენა აქე
ეგეთი] თითოს ეგეთი ენა აქე Ba; 5 იდახან] ამბობენ Ba; აღარ გოქე] აღარა Ba; 6
შამანდგლივინა ზღვანიო] შამ... Ba (აქ წყდება).

ბ.

ზეცაზედ დაქმენ ღურბელნი, დედამიწაზედ წყალნია.
ბოზობა არი, ქურდობა, დანდობა აღარ არია.
ძმამა ძმა აღარ დაინდო, აღარც ქალი და რძალია.
აღარც მოსავალ მოვიდა, დაბრუნდა ცოდვა-ბრალა.
5 ზოგსა ასეთი ენა აქვს, თავს მასჭრის როგორც კმალა.

იქით ამბობენ ხონთქარსა, შამაბრუნა ზღვანია.
იქიდამ რუსთ კემწიფესა, მიდის, მიუდის ჯარია.
მიდის სუ უწყვეტელასა, როგორც ზაფხულის ცხვარია.
ომი მოუქდა გუმბრზედა, არ არის გასავალია.

10 სულ იდგა ტყვია-წამლისა, რიყედ იყრება მკვდარია.
კევსურეთს იწერებიან: „მანდით გვიჭირეთ მქარია,
თითო კაც მამასახლისზედ, ვინც კაი მეომარია.
ბიჭ იყოს გამოსადეგი, კაი თოფი და კმალა,
წელში დამბაჩა ეტანოს, ჩახმახ ოსმალის ტალია.“

15 ნეტარ ვის-რარა ვარგინოთ? ვის-რა დავხუროთ ცანია?
ჩვენში თოთიას მიერგო, არ არის წამავალია.
ცოლი ჰყავ ტანად ხვევითა, გაუთავდება წყალია.
არცვინ მაუტანს შეშასა, კარზედ არ უძევ ვალია.
არ გონებულად მოვიდა ფშავლის შეილების ჯარია.

20 თითოს ასეთი ცხენი ჰყავ, მუქლი აქვს ნიაუ-ქარია.
შუაში ნაჩალიკ უდგას, შორით მეემბის თვალა.
ნაჩალიკ როშაქისშვილი ჭკვიანად მოუბარია.
უბრძანა ფშავლის შეილებსა: „ვახშმად დაკალით საძია!“
ერთი მენაც წამართვეს ნაშიშაქარი ცხვარია.

25 ქობაიკ გამატანინეს, გამამიჯარეს კარია.
ისე შატამეს მგლურადა, არ მანახვინეს ძვალა.

ემაგ ლექსაის მოთქომი შეიდ თვეს მზე-უნახავია.
მუდამ მოველი სიკვდილსა, მამბულდა თავის თავია.
ეხლა წყალობას უბოძებ, ვისიცა მქონდა ჯავრია.

(Bo).

ლექსი ყოფილა „ფ რ უ შ კ ი ჩ ო ხ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ სიტყვიერად გადმოცემული“ (ნ. „ფშაური ლექსები ს. შარა-კევში ჩაწერილები იოსებ ბოძაშვილის მიერ“; საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზეუმის ხელნაწ. № 1968). [გ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

466. მობილიზაცია (G 227)

52 მელექსეს ვერას გაიგებთ, საერთოდ ნაუბარია] „ეს ლექსი არის ნათქვამი საერთოდ ბეს. გაბურისა, თოთია ოჩიაურისა, წვრილა წიკლაურისა, ივანე არაბულისა და აბა გიგაურისა 1914 წელს, 21 ივლისს“ G.

467. ბრძოლის ველზე (G 221)

ეს არის „ბრძოლის ველზე ნათქვამი დაჭრილ ბესარიონ გაბურისა.“

468. წელწად-წუხრა გრანიცაზედ (G 225)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 31 დეკემბერს 1914 წ. – 18 შინ ბოთლა უღვას ცამცამში] „კევსურის ქალებმა ხშირად იციან ბიჭისთვი არაყიან ბოთლის შანახვა და, როცა მოუვა ნათესავი ან მოკეთე, მაშინ დააღვებენ. ეს ბოთლა არის“ G; 20 ხართ გუდანურში ჩამძვრალი] „აგრეთვე ქალი ლოგინშიაც მიუტანს ბოთლას არაყიანს და ბიჭს ჩუმაღ დააღვებენ“ G.

მომეპოვება ამ ლექსის ვარიანტი, გადმოცემული 17. 2. 1931 ვ. კოტეტიშვილის მიერ (მისთვის თიანეთიდან მოუწვდიათ). განსხვავებანი: 1 წელწადმამაეს წუხრასა] გათენდა წელწად დილაი; 3 ლუდი-არაყით] ლუდით და არაყით; 4 ჩვენდ ქვე სად არის] ჩვენთვის რად არის; 6 ბევრ ვაჟ ას] ბევრ... (შემდეგ ცარიელი ადგილია დატოვებული. როგორც ჩანს, გადამწერს ვერ გაურჩევია დაწერილი); 8 ორთ რარიგს დროებაშია? წელ გვითენდების ახალი] ოჰ, რა-რიგს დროებაში წელ გაგვითენდა ახალი; 16 უნდ დაუბარათ] უნდა უბარათ; 18 შინ ბოთლა უღვას] შინ ბოთ დაუღვა; 23 არავინ გვკადრათ] არვინ გვკადროთ.

469. სულკაზედ (C)

ნამბობია გიგია ჯინჯარაულის მიერ ბარისაკოში. – გიორგიობისთვე] გიორგიობისთვე C; 4 ტყემა] ტყემა C; 22 ერთ] ერ C.

41 აიმ დროს მიაც მამარტყეს ტყვია, რუსულად პულია] როგორც დავით ლიქოკელმა 1931 წ. გადმოცა, ხახონა ლიქოკელს, რომელიც ლექსებში გულბათის სახელით არის ცნობილი, ერთ-ერთ გაზეთში ლექსი დაუბეჭდეს ომის შესახებო და დედანში რომ ჰქონდა „ტყვია რუსულად პულია“, რედაქციაში გადაესწორებინათ და ასე დაებეჭდათო: „ტყვია ცეცხლ-მოდებულია.“ არ ვიცი, რომელ ლექსს გულისხმობდა დავითი და სად არის იგი დაბეჭდილი. თუ ის ლექსი და ეს ერთი და იგივეა, მაშინ კალატოზაიშვილად გულბათი უნდა ვიცნათ, ანუ ხახონა ლიქოკელი.

470. ეშმაკის მოგონილი (T)

ეს ყოფილა „ბეუიტა ქერაულის ლექსი“, ნაამბობი ჩაღხი ალუდაურის მიერ.

ბ.

- გერმანმ უთხრა: „გამარჯვება! მე მგზავრი ვარ შორის გზისა.
ჯერე ღმერთი გეწეოდას, მემრე დღენი ადამისა!“
გერმანია აესტრიასა, ვიც, რო დეეშველებისა,
თურქიც მაგათ მქარე გაკდა, — სივიზია სამის ძმისა.
- 5 გაკდა სამიე მქარეები მტერი ჩენის კემწიფისა.
გერმანიამ დაუბარა: „ვარშაეის პლან ჩვენკე ჭრისა.
არ მამცემ, — ძალით წაგართმევ, ნაქონია მამ-პაპისა.“
რუსთ კემწიფემ უპასუხა: „აქ მე დამეკითხენით!
მე ვარ რუსის გოსუდარი, ჭკვათ მამყვანი ამაყისა.
- 10 დაუბარებ, ჩამამივლენ შავი ხაღხი თეთრის წყლისა.
ქევსურთ შვილებ არ გინახავ, ომ იციან ამლათისა.
შენ კი მოგკვლენ, მამამადლო, ვერ მასჩები ვერცხლის ღილთა.
გერმანიაე, იმათაგან დიდი გამთხილება გინდა.“
პულიმეტი გამიკვირდა, მოგონილი ეშმაკისა:
- 15 ერთი მინუტის ხანზედა ათას პატრონეებს ცლისა!
ძირსა ბოთლი გაგვიხეთქეს, დედა-მიწაც ტყვიას ცრისა.
მიწაც ბევრი გაგვიკადეს, ჩენი გადარჩომა ჭირსა.

—
თუ რას მეღექსეს იკითხავ, ნათქვამია სალდათისა.

(C).

471. სისხლის წვიმა

გადმოვბეჭდე საქართველოდან (1918, №5). ქვეშ აწერია: ზეთისო გიგაური, რომელიც ალბათ ავტორია. — საქართველოში ლექსი შეცთომებითაა დაბეჭდილი, რომლებიც შევასწორე, მაგრამ ერთი შეცთომა მეც გამპარვია: მე-8 მუხლში დაბეჭდილია: დამზადებულია, უნდა კი: დამზადულია; 2 რომენმ] რომელ (საქართ.); 4, 14 სრუ] სულ (საქ.); 12 ქართველთ ზე-მისვლა] ქართველ ზემისვლა; 21 ახლა იქაე] ეხლა ისავე (საქ.); 28 ჩქარობდას] ჩქარობდის (საქ.); 29 სანების] სონების (საქ.).

472. მსოფლიო ომში დაჭრილი (Sh)

ჩამაწერინა ომში დაჭრილმა ბაძია ქერაულმა 5. 11. 1914 პეტროგრადში, სადაც ის იწვა ერთ-ერთ საავადმყოფოში (ФОНТАНКА, 132).

ვაჟა-ფშაველად თავის-თავი ჰყავს გამოყვანილი.

473. წვრილას (O)

სათაურად აქვს „გრანჯა და წვრილა“, მაგრამ, როგორც მეორე ვარიანტიდან ჩანს, გრანჯა ავტორი უნდა იყოს.

ბ.

აბეჩან, ჩემო ძმობილო! ნეტარ, სადა-რა წვესაო?
რას ქვეყანაში გავიდა, ქალაქს სადა-რა სწერსაო?
შენ, დიღო ჩემო იმედო, სად ჩაიკაფრე წელსაო?
ველარცა გნახე თოლითა თიბის სამშაბათს დღესაო.
5 ურჯულოს ედეგ ძალზედა, ტერლას სთესევედი ქერსაო.
კმა რომ რა შამაორდების, ვინა-ღ დახვდების მტერსაო?
შენ სანადიროთ, წვრილაო, ჩვენ ვერვინ მავხყრით კელსაო.
კელმწიფე ნებას არ აძლევს, მთა წვერთ რო აღარ გლისაო.
ველარცად თოფნა ვაჟამა, ჯიკეპებ სულ-ფონა დისაო.

10 მელექსეს თუ რას იკითხავთ, ნათქვამი გრანჯაისაო.

(Gs).

474. სიკვდილი ფრონტზე (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1917 წელს. – 7 ჰიშად] ასე უწერია ბესარიონს და მგონია ლაფსუსი უნდა იყოს (=ჯიშად?).

აქ მოთხრობილია წვრილა წიკლაურის შესახებ, რომელიც ავსტრიის ფრონტზე დაიღუპა.

475. კობა ცისკარაული (C)

ნამბობია შიშია ქერაულის მიერ, კალუელისა. – 34 ქება ვერ ვიცი ძმისაო] ნათქვამი უნდა იყოს დიმიტრის მიერ, რომელიც მომდევნო ნომერშია დასახელებული (476, 41).

476 (G 223)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ. – 15 დაუახლოვდეს] დაუახლოვეს G; 44 დედ-მამან არას დაზდევენ, არას ხყვარობდეს შვილსაო] „ეს სხვაფორივ ნათქვამია: ვითომ დედ-მამანი უფრო ძალიან მისტირიან თავის შვილს“ G.

ბესარიონის ცნობით, კობა მოუკლავთ ომში 24 სექტემბერს 1914 წ.

477 (G).

ნათქვამია ბესარიონის მიერ ორ ხელად: პირველი ნაწილი (მმ. 1-10) ომში, 1914 წელს, დანარჩენი კი 1917 წ. – 7 დედის ერთად] „ერთად ერთის შეილის დედა“ G; 14 უკაცურთ გემართებს მღერაო] „ვითომ უკაცურთ ჭირისუფლობა გემართებს, და არა მღერაო“ G; 22 სიმღერით ჩაგასვენაო] „ვითომ ტირილით ჩაგასვენაო“ G; 23 რა მარჯვეი ას, ვაჟებოთ, მკედრის ამხანიგის ცქერაო] „ვითომ ძლიერ ძნელი არისო მკედრის ამხანიგის ცქერაო“ G; ჩუნთია (მ. 32) და გრანჯა (მ. 33) ერთი და იგივე პირია; 37 ინატრის არხოტიონი... და სხვ...] „წერილას ომში ყოფნის დროს მოუკლეს ძმა ქისტებმა. წერილა მოკლეს ომში, გალიციაში, ლოდზის ადების დროს, აესტრიაში“ G (აქ Gს გეოგრაფიული მდებარეობა სწორად ვერ აქვს წარმოდგენილი, მაგრამ ეგ, მისივე სიტყვები რომ გავიმეოროთ, ნიჩეო-არაფერია); 45 თავ-შიშველა] „სირცხვილიანი რითიმე“ G.

478. ომისაი და ცდისაი (C)

ნამბობია შიშია ქერაულის მიერ 14. 7. 1925. მათქვამად აქ ძუგარა არის გამოყვანილი, ვითომც ფშაველი, მაგრამ ლექსის შინაარსის მიხედვით ავტორი ხვესური უნდა იყოს.

479. ნიკალას დაცემა

გადმობეჭდილია საქართველოდან (1918, № 21). ქვეშ აწერია ღვთისო გიგაური, რომელიც ავტორად უნდა ვიგულისხმოთ – 1 სრუ ყველა ხკვირსაო] სულ ყველა ჰკვირობსო (საქ.); 4 ცოლ ნაწოლი გყავ სხვისაო] მხედველობაში აქვს რასპუტინის ამბები; 10 შრობა] ბეჭდვის შეცთობაა, უნდა: შრობა (რაიცა იგივეა, რაც შრობა); 13 მარკე] მარხი (საქ).

480. თვითმპყრობელობის დამკობა

ესეც საქართველოდანაა გადმობეჭდილი (1918, № 17). ქვეშ აწერია: მგელა ლიქოკელი, რომელიც ალბათ ავტორი უნდა იყოს.

481. ქოში წითელი (Sh)

ჩამაწერინა ფიცხელა ალუდაურმა 27. 9. 1913 ს. არტანში. მან ამას უშუალოდ მოაბა შემდგომი ნომრის ლექსი (№ 482). ეს არის სტუმრის მიერ მასპინძლისადმი მიმართული სიტყვები.

ცის ვარიანტში: 2 ქოში წითელი გაცვითა] ქოში გაცვითა წითელი C. [გ ვარ. ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

გაეძღვრება სმითა და ჭამითა, ვერ გაეძღვრება სიყვარულითა.
მასპინძელ კარგა გვექცევა გულითა მზიარულითა,
წითელი ქოში გაცვივითა სუფრაზე სიარულითა.

(Rფ 60).

482. ძლივ სამ

დაბეჭდილია კომბინაციურის წესით: პირველი ორი მუხლი აღებულია ოიდან, ხოლო მესამე – ჩემი ჩანაწერიდან (Sh), რომელიც ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ მაქვს გაგონილი 27. 9. 1913 არტანში. ფ ი ც ხ ე ლ ა ს ნ ა ა მ ბ ო ბ შ ი მ ე ო რ ე მ უ ხ ლ ი ც არის, მაგრამ: იჯდა] ეჯდა Sh; დაეწვინაო] დეეწვინაო Sh.

როგორც O, ისე ფ ი ც ხ ე ლ ა, ამასა და წინა ნომრის ლექსს ერთად თვლის. მე თუ გავთიშე, იმიტომ, რომ სხვა-და-სხვა რითმა მოუღის.

რიგი მუხლებისა ასეთია: ა) ფ ი ც ხ ე ლ ა ს ა გ ა ნ გაგონილი Shის მიერ: № 481, 1-2, № 482, 3-4; ბ) Oის მიხედვით: № 482, 1-2, № 481, 1-2.

ამას Oის რვეულში მოსდევს სხვა ლექსი, მასპინძლისადმივე მიმართული, რომელიც მე სატრფიალოებში გადავიტანე (№ 425).

ბ.

შავედით მასპინძლისასა, ემა სადამ მაედინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო.
თაოდ იჯდა და ფექს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

(C).

ბ.

ემა მოდის მასპინძლობისა, ეხლა შავედით შინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დეეწვინაო.
მასპინძელ სკამს ზის, ფექს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

(R 57).

დ.

ემა მოდის მასპინძლობისა, შავედით სადამ შინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო.
იჯდა, უკრავდა ფანდურსა, ღმერთმანი მაეწვინაო.

(Rფ 60).

483. წინად და ეხლა (O)

მის მიხედვით, სტუმრის მიერ მასპინძლისადმი მიმართული სიტყვებია, მაგრამ ამისი მთიულური ვარიანტი ქვერის მიეწერება.

ბ.

ჯერ აქ მასვლა არ მინდოდა, აქ მაძონა ბალახისა,
ახლა წასვლა აღარ მინდა, დაყრა ტურფა ქალ-ვაჟისა.

(Sh მთ).

ჩამაწერინეს ბენიანში 5. 7. 1913. დასძინეს: ეს სიტყვები „ქვერის უთქოშ“.

484. რა იყოს და რა არა (Sh)

მიამბო ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა 27. 9. 1913. არტანში. მისი გადმოცემით, ეს სიტყვები პასუხია მასპინძლისა სტუმრის მიმართვაზე (№№ 481, 482).

ბ.

მასვლამც თქვა კარგის სტუმრისა! წავიდეს, წესიმც არ იყოს!
დგამცა ქნა შავის ლულისა! გათაედეს, წესიმც არ იყოს!
სიკვდილი ჩემ-კვალისა! სიცოცხლე თქვენ-ფერაისა!

(Rფ 60).

485. რაში რას (Sh)

ჩავიწერე უკან-აკოელის ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ ფ უ ძ ი ს ა ნ გ ე ლ ო ზ შ ი ხ ა ტ ო ბ ი ს დ რ ო ს 17. 8. 1913.

ბ.

სასტუმრიელოდ მზეს ღვეხარ, სამასპინძლოდა მთვარესა.
კაცისა საპირდაპიროდ ქვას ღვეხარ მგორიალესა.
ამლათა გასაგერშავად მგელს ღვეხარ მარიალესა.

(V).

დაბეჭდილია ივერიაში 1889, №9 („სცენა მთაში. ხვესურების ცხოვრებიდამ“). – 1,2,3 ღვეხარ] ღვეხარ V. R.ის ხვესურული ვარიანტი (R 56) ძალიან მისდევს ამას.

განსხვავება: 1 სამასპინძლოდა] სამასპინძლოდ R; 2 მგორიალესა] მგორეიალესა R. [6. კიდევ დამატებაში. რედ.]

486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ (Sh)

მიამბო ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა ფუძის ანგელოზში ხატობის დროს 17. 8. 1913.

ბ.

თქვენ ჩვენად რამ ჩამოგყარნათ, არწიენო ქუშნო მთისანო?
სასტუმროდ საყვარელნი ხართ, მასპინძლა შუქნო მზისანო.

(O).

487. სპილონი (Sh)

მიამბო ა ბ ა გ ი გ ა უ რ მ ა კაკმატში 22. 8. 1913. —

რის ერთ ლექსს მსგავსი დასაწყისი აქვს, მაგრამ იგი უფრო 495 ნომრის ვარიანტია.

ბ.

ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა (ფუძის ანგელოზში, 17. 8. 1913) არია რითმები:
„დასხდებით, ანგელოზს ღვევიხართ (შემდეგ გადაასწორა: ანგელოზნი ხართ), შუქ
დაგადგებათ მზისაო; აზდგებით, ალვის ხეს ღვევიხართ, თვალნი არ ამაგწვდებიანო“
(მესამე მუხლი არ უთქვამს).

488. ზერდაგი (O)

ბ.

თქვენ მახოლო, კანო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
ქელს გამაიბომთ ზერდაგსა ნაკვებსა თივა-ქერიითა.

(G).

ბ.

მახველით, კარგნო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
თან გაიყოლებთ ზერდაგსა, ნაკვებსა თივა-ქერიითა.

(R 56).

489. უსტუმროდ (G 247)

ბესარიონის ორს ჩანაწერში ეს და მომდევნო ნომერი ერთადა მოქცეული. მაგრამ რითმების სხვადასხვაობის გამო მე გავყავ, მით უმეტეს, რომ Rს მართო ორი მუხლი მოეპოვება.ვის მეორე ჩანაწერში მ. 1² ასე იკითხება: „არც-რა უსტუმროდ ლხინია.“

ბ.

სტუმარო, სტუმრისა მზემა, უსტუმროდ არა ლხინია.
მზეიმც ნუ მოვა უსტუმროდ! მოვიდეს, არცა თბილია.

(R 57).

ბ.

სტუმრებო, სტუმრების მზესა, არც-რა უსტუმროდ ლხინია.
მზეიმც ნუ მოვას უსტუმროდ! მოვიდას, ნუმცა დათბება!
პური და ღვინო უსტუმროდ ვის უამს, ნუმც ეამება!

(C).

აქ მეორე მუხლის რითმა იცვლება და მესამისაზე გადადის, რის გამოც გარეგნულად დაკავშირებაც ხერხდება მათ შორის.

490. ბარაქა (G 247)

როგორც ზემოთაც აღვნიშნე, ვის ორსავე ჩანაწერში ეს ორი მუხლი უშუალო გაგრძელებაა 489 ნომრისა. ვის მეორე ჩანაწერში მცირედენი განსხვავებაა აქაც: პირველი მუხლი ასე იკითხება: „უსტუმროდ პური, სასმელი ვის უამს, ნუმც იამება!“ ამისი პირველი მუხლი წინა ნომრის Cის ვარიანტშიც მოიპოვება (№ 489 გ, 3).

491. ქორთა სადილი (R 55)

492. შაჩვევა (R 55)

1 შაჩვეულია] პირველი ასო ხელნაწერში ისეა გამოყვანილი, რომ შეიძლება იგი შინადაც წავიკითხოთ (შაჩვეულია) და დონადაც (დაჩვეულია). პირველად თითქო შინი დაუწერია და შემდეგ დონად გადაუსწორებიაო.

493. ძველი ტალავარი (R 55)

3 ამპარტივნობა] ამპარტავნობა R.

494. ორსავე (G 132)

ბ.

ბედიაწამც აღუღებს სვესა და ქერსა, — ორსავე!
ბედიაწამც უძახებს ხატსა და ღმერთსა, — ორსავე!
ბედიაწამც შაასმევს მტერსა-ღ' მოკეთეს, — ორსავე!

(R 57).

495. მძიმენი (Sh)

გაგონილი მაქვს ახალა არაბულისაგან ჯუთაში 3. 8. 1913. — 2 კორც
გოგავთ ვაც-ვერძისაო] ე. ი. ვაც-ვერძის ხორცი გაქვთ დაგებულთ (სუფრაზე საჭმელად).

ბ.

დასხდებით, ანგელოზთ ღვეხართ, შუქ დაგადგებისთ მზისაო.
ქალნი შინ გისხედსთ ლამაზნი, მთხოვარი მოგიდისაო.
თასს იქისაკე წაიღებთ, სადაც ბეჩავე ზისაო.
ბიჯიც იქისაკ დაიძვრის, სადაც იძახან: „ჭირსაო.“

(R 98).

1 ღვეხართ] ჰვეხართ R; 4 ბიჯიც] ბიჭიც R. — ამაში შემავალი პირველი მუხლი
რამოდენადმე 487 ნომრის დასაწყისს მოგვაგონებს, განსაკუთრებით ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა -
უ ლ ი ს ა გ ა ნ მომდინარისას.

496. შენ და ჩვენ (R 56)

R შენიშნავს: ამ სიტყვებით „სტუმარს შეაქცევენ“ო.

497. გძელი ღზინი (G 251)

ეს წყაროს მიხედვით, ამ სიტყვებს „სტუმარი შალმღერნებს სოფლელებს.“ ეს
ვარიანტში მეორე მუხლი ასე იწყება: „რა უღარობა მავიდას.“

ბ.

თქვენთანა მწადის, არწივნო, სმა-ჭამა, ღზინი გძელიო.
თუ უღარობა დაგვიდგას, დამაფარნიდით თბენიო.

(R 57).

2 დამაფარნილით თბენი] დამაფარნოლით თფენიო R.

498. ლულოვეთი (G 247)

ამგვარადვე იკითხება Gის მეორე ჩანაწერში. მხოლოდ: 1 გამაველ] გამავე.

499. ჭაჭანაისძე (G 247)

ბ.

ღვინოვ შე ჭაჭანაურო, უცეცხლოდ წამაპდუღლები.
ჭკვიან კაცთანა ბრძენი ხარ, რეგვენთან წამაპშხუღლები.

(Rფ 63).

წარმოშობით ეს ლექსი ალბათ ღვინის ქვეყნიდან არის, მაგ. კახეთიდან.

500. პურ-ძეირი (R 55)

501. ძე (R 56)

502. დიასახლისი (G 240)

503. პურადი და მამაცი (R 57)

504. პურადობა და მამაცობა (O)

505. მოყმეთ (Sh)

არ აღმინიშნავს, სამწუხაროდ, თუ სად და ვისგან მაქვს გაგონილი. რამდენადაც კი
მანსოვს, ჯუთაში უნდა ჩამეწეროს.

506. ჯიქვს (B)

ბ.

ჯიქო, გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიღანა?
— ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა ჩემისავ რქისამა,
გორზეით გორზე ნასროლმა პირ-შიშველაის ყმისამა.

(Rფ 90).

1 გადმოგაგლო] გამოგაგლო R

ბ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიღანა?
— ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა გათლილმა რქისამა,
გორის პირს შამორბენამა შავ-გვრემალაის ყმისამა.

(Rფ 90).

დ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიღან რამ გამოგიყვანა?
— ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა გათლილმა რქისამა,
გორის პირშით ნასროლმა შავ-გვრემალაის ყმისამა.

(ივ. ბ-შვილი, ივერია, 1899, №55).

მ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიღამა?
— კილო-წითელმა ისარმა და მშვილდმა ჩემის რქისამა.

(X, ივერია, 1887 №174=ც. წ. 143).

პ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიღამ რამ გამოგიყვანა?
— შვილდმანა ჩემის რქისამა,
უწყალოდ შემოსროლამა პირ-ტიტველა ვაჟისამა.
ვაჟი ბევრია ავ-გული გუნება-გაჯავრებული.

(Go).

ზ.

გაიძარ, ჯიკო, გაიძარ, გაიძარ, გაგითენდება.
თვალს დაგკრავს მონადირეი, თოფს დაგკრავს, დაგიშავდება.
ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიღან რამ გამოგიყვანა?
— მოყმემა მონადირემა სათავე შამამიარა,
ისარმა ყია-წითელმა ილლიას გამამიარა.

(Rთ 256).

პირველი ორი მუხლი შემდგომი ნომრის ვარიანტია (შდრ. №507).

ბ.

ჯიქვო საჯიქვეს გორზედა, გასწიე, თორე თუნდება.
მზას გიზის მენადირეი, გულ-ჯაერიანი დაგხედება.

(G 251).

შღრ. კიდეე № 506 ზ.

508. ღაბერღის ეხი (G 195)

ეს და ორი მომღევნო ნომერი (№№ 509, 510) ბესარიონს შეტანილი აქეს თავის მოთხრობაში ამ სათაურით: „მენადირენი მინდია, აღუა და ივანე ბალახურისძენი“ (გვ. 192-197). გარკვევით არ აქეს Gს აღნიშნული, თუ ვისია ეს ლექსი. თითქო ძველი უნდა იყოს უფრო. — აქ რომ მეორე მუხლის ბოლოს „მატკიენო“ იკითხება, ამ ფორმის შესახებ ნ. შნშ. შემდეგ ნომერთან.

509. საკარის მთა (G 193)

ესეც იმავე მოთხრობიდან არის ამოღებული, როგორც № 508. Gის მოწმობით, ეს ყოფილა „ძველი სიმღერე.“ — აქ რომ ბოლოში მუხლებს (პირველის გარდა) ონები უსხედს (დაგგალო, დაგფარო, ჩაგთარო, აგრეთვე: მატკიენო წინა ნომრიდან) წინად მე სხვათა სიტყვის ონებად მიმარნდა (წელიწდეული, I-II, 193, შნშ.: დაგგალო=დაგგალო, ჩაგთარო=ჩაგთარო და მისთ., მაგრამ ასეთი ფორმები სხვაგანაც გვხვდება (მაგ. 258 ბ) და უფრო მარტივი (თანაც მგონია უფრო სწორიც) იქნება, რომ აქ ონი ანის ბაღლად მივიჩნიოთ: დაგგალო=დაგგალო, ჩაგთარო=ჩაგთარა და მისთ.

510. მენადირის თოფი (G 194)

ესეც იმავე მოთხრობიდან არის ამოღებული, საიდანაც ორი წინა ნომერი (№№ 508, 509). ამ სიტყვებს ბესარიონი აღუა ბალახურისძეს ალაპარაკებს თავის თოფზე, მაგრამ არა ჩანს, სადაურია იგი: ძველი, აღუასი, თუ ბესარიონისა.

511. კირიმოსანს (R 195)

[ნ. კიდეე დამატებაში. რედ.]

512. თივის თრაზე (Sh)

ჩამაწერინა გიგია ოდინას ძე ციხკარაულმა 4. 8. 1913 ს. ახიელში. — ვარიანტები იმავე მოამბისა: 2 ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო]

ჩაგხედავ, ჩემო ამლაო, ნაპირის ადგილისაო; 4 იწროო] იწრო ხარ; 23 ძეულები
წინანი; 27 დაიტევს] დაიჭერს.

ბ.

(თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო).

ჩაგხედავ, ჩემო ამლაო, ნაპირის ადგილისაო.

მირგვალთ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო.

ციხევ შუაში ნადგომო, სამუქაროო მტრისაო,

5 წინ-წინ ხარ მოგონებული კუნჩაღეთ აბასაო.

იწროო ჩვენო ჭალაო...

(Sh).

ეს ნაწყვეტი ჩავიწერე ტფილისში 1930 წ. (რამდენადაც მახსოვს, ხვთისო
ფიცხელაური საგან).

ბ.

თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.

ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,

მირგვლივ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო.

იწროო ჩვენო ჭალაო, ძლივ ჩასავალო წყლისაო,

5 ბევრ მენადირე გინახავ მავალი ცის პირ-ძერისაო,

თოფიან-ღურბინიანი, მაგარ საბანდი ჯღნისაო.

—

ვაუი ნადირთკე წასული ბევრა შაღვარდა მზირსაო,

ბევრა მართევს ჯალაფთა, გულს ნატყვიარი სჭირსაო.

ბევრამ გაწირა კირიმი, შვილს დაშჩა, შვილის შვილსაო.

10 ბევრამ მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო.

ნუ გაუცუდებთ სახელსა, კოში მისციდით რეღისაო!

—

საწყალო მენადირეო, დამჩალო წვერის ძირსაო,

ეხო ნათხარო ტოტითა, სალოგინეო ქვიშაო,

ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებ გრილსაო.

15 პურ რო გშიოდას, ვერა სჭამ, — შიგ თვირთვილ გამადისაო.

გიხარის გათენებაი, კარ რო გაელას ცისაო.

დილა გამასულს გნახედა შავი ყორანი კლდისაო.

მაგა, დაგიწყებს ყეფასა, ავივლ-ჩაგიეღის მკრითაო,

„აგება-ღ გამალაღებდი, გამაძლა სისხლის სმითაო!“

—

- 20 ჩვენ ხომ გვეკობდიან წინანი აწინდლებსა ცლითაო:
ამაგრებდიან ადგილსა, თოფით იჭერდეს, კმლითაო;
ულაშებს იბრუნებდიან, ქავში სხდებოდეს ცვლითაო;
ბაკნებით ტყვია-წამალი, ძღებოდეს თოფის კლითაო;
მაწყულას ჯვარ, ჯვარის-კარი ნაზიდის ჯიკვის რქითაო.
- 25 ყველაის სახელ შჩებოდა, მაგრა დაიჭურს მიწაო.

ლექსო, არ დაიკარგები ნათქვამო ომისაო.

(B).

დ.

- თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩამაგიხედავ, ამლაო, ადგილო ნაპირისაო,
მირგვალთ ნახვეო მთა-წვერო, სრუ გალავანო ქვისაო,
სისხლით ნასვარო მიჯნაო, ჩვენი და ღიღღვლებისაო.
- 5 ჭალავ შე ქვე-ქუვიანო, ძლივ ჩასადენო წყლისაო.
ბევრა გინახავ ვაჟაი, მალლა არწივის ჩდილთაო,
თოფიან-ღურბინდიანი, მაგრის საბანდის ჯღნითაო.
კლდეო შე შიბ-შიბიანო, სადენო შუნ-ჯიკვისაო.
ბევრა ვაჟკაცა შემახვდა მენადირეი მზირსაო.
- 10 ბევრა მაართევს დედათა, გულზე ნატყვიერებ სჭირსაო.
ბევრ მოვა ნასახელარი, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო.

მელექსეს ნურას იკითხავთ, - ნათქვამი მერცხალისაო.

(T, ს ა მ უ კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი)

8 შიბ-შიბიანო] შეფშეფიანო T.

მ.

- თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
მირგვლივ ნახვეო მთა-წვერო, რო გალავანი ქვისაო.
იწრო ხარ, ჩვენო ჭალაო, ძლი(ვ) ჩასავალო წყლისაო.
- 5 ბევრ მენადირე გინახავ მავალი ცის პირ-ძერისაო,
თოფიან-ღვირბინიანი, მაგარ საბანდი ჯღნისაო.
ნუ გაუცულებთ, ვაჟებო! კოში მისციდით რვლისაო!

ნადირთ გუმანზე წასული ბევრ ვაჟ შემოხვდა მზირთაო,
ბევრამ მოილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდა ზისაო.

- 10 ბევრიც მართვეს დედასა, გულ(ს) ნატყვიარი სჭირსაო.
ბევრამ ქნა ისით სახელი, შვილს გახყვა, შვილიშვილსაო.
ბევრამ გააბა წრიაპი საქარის მალლის ჩდილსაო.

(Gs).

8 ბევრ ვაჟ შემოხვდა] ბევრი ვაჟი შემხვდა Gs; 10 მართვეს] მართვეს Gs; 12
გააბა] გაბა Gs.

3.

თვით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.

ჩაგხედავ, ჩვენო ამლაო, ადგილო ნაპირისაო.

ამლაშივ ბერო ციხეო, ნაგებო ბასრის ქვისაო,

პირველზედ მოგონებულო ქუჩალეთ აბისაო.

- 5 ძნელი ხარ სანახველადა, — ფიქრის მძლეველ ხარ მტრისაო.
გივრგვალთ ნავლეო მთა-წვერო, რო გალაგანო ქვისაო.
ვიწრო ხარ, ჩვენო ჭალაო, ძლივ ჩასავალო წყლისაო.
სისხლით მოსვრილო საზღვარო ჩვენო და ქისტებისაო.
ჯიქვების გადაცვეთილო შიბო და შიბო კლდისაო.

—

- 10 მეწყალი, მენადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო, —
ჯიქვების მამლოდინეი ღამეთ ათენებ გრილსაო,
პურს ვერ სჭამ სიყინულითა, — შიგ თვირთვილ გამოდისაო.
დილას გამახვალ კარზედა, გნახავს ყვარანი ცისაო,
მალლად დაგიწყებს ყეფასა, აგივლ-ჩაგივლის მქრითაო.

- 15 „ნეტარ, ვერ გამალაღებავ, რო გაეძღე სისხლის სმითაო?“
ბევრ მენადირე უნახავს დილას ცის-პირის ძვრისაო,
თოფიან-დურბინდიანი, მაგრით საბანდით, ჯღნითაო.
ბევრ-ბევრ(მ) გახკიდა წრიაპი არწივის მალლის ჩრდილსაო.
წასული სანადიროდა ბევრი შადვარდა მზირსაო.

- 20 ბევრ-ბევრ(მ) მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო.
ბევრ-ბევრ მართვეს დედასა, გულზე წყლულები სჭირსაო.
ნუ დაივიწყებთ, სწორებო, დალოცეთ კოში ხისაო!

—

ეხლანდელებსა ახლებსა ბებრებ აჯობებს ცდითაო.

მტერ სოფლად არ მაუშვიან, ქავში სხდებოდეს ცვლითაო,

- 25 ბაკნებით ედგა წამალი, ძღებოდეს თოფის კლითაო.
ავსებდეს ჯვარს, საჯვარესა მოზრდილის ჯიკვის რქითაო.

—

ბგონებ, არ დაიკარგები, სიტყვაო მერცხალისაო!

ჩაუწერია ა. გომიაშვილს როშკაში ივანე წიკლაურის ნამბობის მიხედვით 1930 წელს, აგვისტოში. — 26 ავსებდეს ჯვარს, საჯვარესა] ავსებდენ ჯვარსა-ჯვარესა (გომ.).

ზ.

თივას ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
შემოხვეულო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო.
ჯიკვების გადანავალო შიბო და შიბო კლდისაო.

—

- 5 ბევრ მონადირე გავიდა დილა ცის-პირის ძერისაო,
თოფიან-ღურბინდიანი, მაგრის საბანდის ჯღნითაო,
ბევრამ გააბა წრიაპი მალღის ჭიუხის პირსაო.
ბეჩაო მონადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო!
ტოტით ნათხარო ლოგინო, სათავითურო ქვისაო.
- 10 ნადირის გადაყოლილი ბევრი შა(ღ)ვარდა მზირსაო;
ბევრმა სახელი მაიღო, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო;
ბევრი მაართევს დედასა, გულს ნათოფარი სჭირდაო.

—

- უწინდელეები გვჯობდიან ეხლანდელებსა ცდითაო:
ძალით იჭერდეს მამულსა თოფითა, შემდეგ კმლითაო;
- 15 შიგ დარჩეულეებ ვაჟები ქავში სხდებოდეს ცელითაო;
ბაკნებით ედგის წამალი, ძღებოდეს თოფის კლითაო.
სისხლით მორწყულო სამზღვარო ჩვენო და ქისტებისაო!

(Msh).

513. სათივოდ (C)

ეს ლექსი ჩაუწერია ნანაისძე ჯინჭარაულისაგან, შატილიონისა, რომელიც ამის მბობის დროს (1925 წ.) 15 წლისა ყოფილა. ლექსის მათქვამი კი სამუკა ნიას ძე ჯინჭარაული არისო.

როგორც ჩანს, ნანაისძეს უჭირდა „რ“ ბგერის გამოთქმა და მის ნაცვლად ეს ზოგჯერ „ლ“ ესმოდა. ალბათ ამით აიხსნება, რომ: 4 ძირში] ძილში C; 5 ძირსაო]

ძილსაო C. ჩემ შესწორებათ მხარს უჭერს მსგავსი ადგილები ამავე წიგნში: „ზე ფიცხი, ძირში ყინული“ (513, 4) შდრ. „ზედ ფიცხი, ფეკში ყინული“ (280, 4); „არ გამაიგან ძირსაო“ (513, 5) შდრ. „ყველამ გამიგა ძირშია“ (631, 1).

ეს ლექსი მშვენიერია როგორც ფორმით, ისე შინაარსით. მაგრამ ამას გარდა იგი საყურადღებოა, როგორც ნიმუში ერთი მათქვამის გავლენისა მეორის შემოქმედებაზე. მე გვონია, რომ სამუკას ეს ლექსი ნათქვამი უნდა ჰქონდეს ომას ლექსის გავლენით, რომელიც წინა ნომრად დაიბეჭდა (№ 512, თივის თრაზე).

ბ.

გიორგი ჯინჭარაულმა ეგვე ლექსი რომ მიაბო (ტფილისში 1. 3. 1931), დაუმატა ორი მუხლი, ერთი მესამისა და მეორე მეშვიდის შემდეგ:

3ხ ჩამოუყენენ თავ-ჩაღმა, ხათაბალაი, ჭირსაო.

7ხ კირით ნალესნო ქვიტკირნო, გვერდზე ქარაფო კლდისაო.

სხვა წერილ-წერილი განსხვავებანი: 3 პირაო] ჩდილაო; 7 შამილისაო] ქისტები-საო; 8 შატილსა] შატილა; 9 თუ წახვა] თუ წახვალ; 10 ტყავ-კორცი] ტყავ-კორციით; მმ. 11 და 12 გადასვა ერთი მეორის ადგილას; 14 მატოლებულ] მატოლებულსა; 15 საგათუნებო] საგათუნებოდ; 15 თავარს] მთავარს; 19 ხარი ვითაის] ხარ ვითაისა.

514. ჯიკვზე ნადირობა (B)

ეს მეორე ლექსია, რომ ვეფხის-ტყაოსნური ოთხეულით იყოს შედგენილი (შდრ. № 459). მელექსედ მოხსენებული გრანჯა ომში დაღუპულა (477, 33). იგი გვარად წიკლაური იყო.

515. მემჯობიენი (B)

ლექსი აბიკა წიკლაურისა არისო. — 9 ანატრეს] ანატრებს B.

516. მენადირის მარცხი (Sh)

ჩამაწერინეს ბაცალიგოში 24.7.1911. — მოამბე მუხლებს ბოლოში ხშირად ონებს უმატებდა: შრებისაო, სქდებისაო და მისთ. — 3 თავსა ზის] შეიძლება ასეც გავიგოთ: თავს აზის.

მონადირის მარცხს ეხება აგრეთვე შემდეგი ლექსები: მეგრელათ ფუნჩია (№ 553) და სინდიურისძე (№ 671).

ბ.

ზენ ბაცალიგოს თოლსა თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებოდა;
აბულეთაურთ ციხესა კუთხი მარჯვენა სქდებოდა;
თავსა ზის შავი ყორანი, გველი ლიბუში ძერებოდა;
კვირიკა კურდღელაშვილი გულს-უწადინოდ კვდებოდა;
5 გაოქრებული ლურჯაი სამბურში არა დგებოდა;
დედას იმ კვირიკაისას მზეი გულს აღარ სთბებოდა;
ეგრევე ცოლს კვირიკაისას თვალებს ცრემლ აღარ სხლტებოდა.

—

ჯიკვებს ნუ ჩასდევ, კვირიკავ, ჯიკვებს ფადუხის კლდისასა!
ჩაგივლენ ტანიაშია, ჯარს ჩაგიწყობენ რქისასა,
10 თანაც შენ ჩაგიყოლებენ, ჩხერს ჩაგაჭრიან კლდისასა,
გაგიმალლებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ მთისასა.
თოფსაც ტანიას ნუ სწირავ, მკოცელსა ჯიკვებისასა!
ჯერ ქისტებს გაუხარდება, მერე ჯიკვთ ფადუხ-კლდისასა.
გაიგებს მითხოველები, ბეგარს დაგყვრიან ცხერისასა.

—

15 თოფო, მაგიკვდა პატრონი, წვერის ვინ დაგსვა ლიშანი?
ეგრევა შენა, ტყვიანო, ვაჟმა ვინ ჩაგკრა ისარი?

(U).

შმა დაბეჭდა ივერიაში (1891, № 90). მისთვის უამბნია ალუდა ზვიადაურს.

გ.

ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.
კვირიკაისა ციხესა მარჯვენა გვერდი სქდებაო.
თავს დაჰყეფს შავი ყორანი, ლიბუში გველი ძერებაო.
კვირიკა კურდღელაისა გულს-უწადინოდ კვდებაო.
5 დედა უტირის ბეჩავსა, გულზე აღარა სთბებაო.
დაი კი კვირიკაისა ფარავით იხოშებაო.
ცოლი კი კვირიკაისი სანთლებურადა დნებაო.
ლურჯაი კვირიკაისი სამბურჩი აღარ დგებაო.
მამა კი კვირიკაისი თმა-წვერით იხოშებაო.
10 ფრანგული კვირიკაისი ქარქაშში აღარ დგებაო.

(R 87)

დ.

ჯიქვთა ნუ ჩაჰდე, კვირიკავ, კურდღელაშვილო, კლდისასა,
გაგიმალლებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ ცისასა.
თანაც შენ ჩაგიყოლებენ, ჯარს შაგიყრიან რქისასა.
თოფსა ნუ სწირავ, კვირიკავ, მწყენელსა ბევრის მტრისასა!
5 ჯერ მტერთა გაუხარდება, მემრ ჯიქვთა ბანდუხისასა.
გაიგებს მითხოვლები, ბეგარს დაგვლებენ ცხერისასა.

(Rფ 89).

ჩაუწერია ბეწინა ცაბაურისაგან 1883 წ. — 1 კურდღელაშვილო] კურ-
დღელაშვილის R.

ე.

ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბექ, შენსა ციხესა მარჯვენა კუთხე ჰსქდებაო.
თავს შემომჯდარა ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წევს ალუდაური, კვდება, აღარა რჩებაო.
გვერდს უზის ცოლი ლამაზი, სანთელივითა დნებაო.

(X, ივერია, 1887, № 188=ც. წ. 156).

ვ.

ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბექაის ციხესა მარჯვენა გვერდი სქდებაო.
თავს აზის შავი ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წევს თინიბექაი, კვდება, აღარა რჩებაო.
5 გვერდთ უწევს ცოლი თავისი, ჭინჭარებულა დნებაო.
კარძე უბავის ლურჯაი, ხვადი ტოტებზე დგებაო.

(Tფ).

3 ლიბოში გველი] ლობოში გველო T.

ზ.

ზე ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვე ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბეგაის ციხესა მარჯვენა გვერდი სკდებაო.
თავს დაჰყეფს შავი ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წევს თინიბეგაი, მურღლად არც ისა კვდებაო.

(Q).

517. მენადირის ხიფართი (Sh)

ჩამაწერინეს ოდინათ გიგიამა და გიორგი ოჩიაურმა 4. 8. 1913. ახელაში. — ვარიანტები: 1 ქისტებისაო] ღიღღღღებისაო; 4 შავ-წყალი ადგილის სახელია; 5 სანადიროო სხვისაო] ქისტების სანადიროა, მაგრამ არხოტიენებიც დადიან; 9 არ დაგიფერესთ სხვისაო] სხვებზე უფრო კარგად გინადირესო; 20 ღიღო ღამეო სთელისაო] დეკემბერში მომხდარა; 22 მაგივას ცისპირ-ძერისადა, სოფელო ქისტებისაო] დამჭრელი ქისტებში მისულა და შეველა უთხოვია: ამხანაგი დამეჭრა, მომეშველენითო.

ეს ლექსი გამოუთქვამს გრანჯა (ანუ ჩუნთია) წიკლაურს.

ბ.

- ტიალო ჩვენო ტერლაო, მიჯნაო ქისტებისაო.
სრუ მუღამ ძალით ნაჭურო წინიღვეს ვაჟებისაო!
შიბ-წვერო გასახედაო, მაგლილო ჯიქვებისაო!
პირ-იქითისკე შავ-წყალო, ფერი გძე სიმაგრისაო.
5 გარმადის არხოტიენები, სანადირო ას სხვისაო.
ადუამა და გიგიამ ფერი დაიდვეს მგლისაო,
შამაგიარეს, შავ-წყალო, ბოლოვო გორებისაო,
მქართა სხავ ბერდენკაები, ჯარ უწყვაე გიღღებისაო,
მაგაწიოკნესთ, ოკერნო, არ დაგიფერესთ სხვისაო.
10 მაუვამც ჩემსა დამწყვესა ხიფართი ეშმაკისაო!
ამხანიგს თოფი მაუხედა, ღრო დაღვა ცოდო-ბრლისაო.
ოდინათასა გიგიას გული ზდებიყო ქვისაო:
ისრეე თოფევედა ნადირთა, ვითამ სრუ არა სჭირსაო.
მარტიათაი აღუა დასანანებ ას მტრისაო,
15 არ მალგონდების ნადირი, გულისაგან აგდებს გმინსაო.
მამრჩალან რაკელს ალაგსა, შავ-წყალ იმ წვერის ძირსაო,
ზედაც ესწრობის ღამეი, ხანია ბნელობისაო.
აეგრ ითრევენ ერთუცსა, რო ღედა თავის შვილსაო,
დამდგარან ველი-ველადა, ვერც ეზ მაკელეს კლდისაო,
20 თავს ადგას ცუდი სიცივე, თვე დგების იანერისაო.
ამაკედ, ნულარ ღგვიანობ, სისკარო თუნებისაო!
გათუნებს პერანგიანი, ღიღო ღამეო სთელისაო.
გათუნებისად მაგივა, სოფელო ქისტებისაო.

ამაგის მალექსებელი საბოსლოს კარზე ზისაო.

(G 198).

ბესარიონის თანახმად, 24. 12. 1909. სანადიროდ წასულან ხუთნი: ადუა გაბური, გიგია ცისკარაული, ჯღუნა წიკლაური, წვრილა წიკლაური და გიგოლ ჯაბუშანური. სანადიროში რო ჩასულან, წილი უყრიათ: შავ-წყლის წვერების სანადირო პრგებია ადუასა და გიგიას, ტერლის წვერისა კი — ჯღუნას, წვრილასა და გიგოლს. წასულან თავ-თავის წილ-ხდომილ ადგილებში. ტერლის წვერელთ მალე მოეკლათ ნადირი და ბინაზე ჩამოსულიყვნენ, ადუა და გიგია კი შეჭყოლიან შავ-წყლის წვერს ისე, რომ დაღამებამდე ვერა უნახავთ. საღამოს პირს კი დაუწყიათ სროლა და ზოგი დაუჭრიათ, ზოგი კი მოუკლავთ. ამ სროლის დროს ჯიხვ-მოზვერი გადმოჩენილა იმ მხარეზე, სადაც გიგია მჯდარა. გადმოუბრუნებია თოფი ადუას, რომ ჯიხვს ესროლოს და საუბედუროდ გიგიას კი მოჰხვედრია. ადუა, რა თქმა უნდა, ძალიან შეწუხებულია ასეთი ხიფათის გამო. ფეხში დაჭრილი გიგია ადუას დიდის წვალეების ჩამოუყვანია ტყის პირში, სადაც დაუნთია ცეცხლი, დაუხვევია ნატყვიარი, გაუძვრია ტყავი და ჩოხა და დაუხურავს ამხანაგისათვის, თვითონ კი პერანგის ამარა დარჩენილა და ღამე ისე გაუთენებია. რადგანაც არხოტი შორს ყოფილა, ამიტომ მეორე დღეს ადუა წასულა მახლობელ ქისტის სოფელში, ნეთხაში, და პირდაპირ ასმათის კარზე მისულა, რომელსაც ბევრი სისხლი ჰმართებია არხოტიენებისა („ისრ ქისტებ არხოტიენებს არ მოხკვლენ, რომ ეს ასმათ არ ეტანას“). ასმათი მოჰკებებია და მაშინვე უცენია, რომ ადუა არხოტელია, „მაგრამ კარზე მისულს სტუმარს როგორ მახკვლევდ?!“ ხიფათი რომ გაუგია, ასმათს მაშინვე შეუყვანია ადუა თავის სახლში, გაუთბია, თვითონ გამოსულა და მეზობელი ქისტებისათვის შეუტყობინებია ამბავი, შეუყრია ექვსი კაცი და გამართულან, ადუას წინამძღოლობით, გიგიასკენ. რადგან ამასობაში საღამო ხანსაც მოუტანებია და არხოტს ვეღარ მიაღწევდენ, ასმათს ურჩევია: ამაღამ ჩემთან წამოდი, კარგად მოგივლით და ხვალ კი არხოტს გაგაცილებთო. ესენიც დათანხმებულან. ასმათს წაუყვანია გიგია და ადუა ნეთხაში. იმ ღამეს იქ დამრჩალან არხოტიენები. მეორე დღეს ასმათს მიუცია თავისი ცხენი და წამოუყვანია გიგია არხოტში. ერთი ქისტი დაუწინაურებიათ, რომ არხოტში ამბავი შეეტყობინებინა და ხალხი მიჰკებებოდა. წასულან არხოტიენები და შეჰხვედრიან გზაში გიგიას და მასთან ერთად ადუასა და ქისტებს. არხოტელებს ქისტებისათვის მაღლობა უთქვამთ დახმარების აღმოჩენის გამო და წამოუყვანიათ გიგია. შემდეგ ადუას დაუყენებია აქიმი, რომელსაც მოურჩენია გიგია და თავიანთი სამართლის წესით ორმოცი ძროხაც გადაუხდია.

ამ ამბის ის ნაწილი, სადაც გადმოცემულია მოსისხლე მტრის კარზე მისული სტუმრის შველა გაჭირების დროს, მშვენიერი და წარმტაცი სურათია სტუმარ-მასპინძლობის წესებისა, რომლებიც დღესაც კი ძალაშია მთაში.

518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა (R 103)

ბ.

შვიდ ძმათა თვარელიანთა ვეფხვი კლდით გადმოგვეკიდა.
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდნი, ვეფხვს ერთიც არ შეეკიდა.
მერვემ ესროლა ბიძამა, ვეფხვი მწკლით ჩამეკიდა.
შვიდნივემც ქალად გვაქცივნა, ყროლ კაცს საქმარედ აგვეკიდა!

5

ეს ჩვენი თოფ-იარაღი ჭალას მურყანზე დაჰკიდა!

(Sh ფ).

ჩამაწერინა კ ა ც რ ი ე ლ ა რ ჩ ე მ ა შ ვ ი ლ მ ა , თუთრა-კეველმა, 28. 9. 1913. ს. ჯაბლევში. — პირველად სხვაგვარად მიახზო ბოლო, — მესამე მუხლს ეს მოაყოლა:

შვიდნიმც გვაქცივნა (ხუცადა), ყელზე ოლარი დაგვეკიდა!
ეს ჩვენი იარაღები ჭალას მურყანზე შაჰკიდა!
ჩვენამც გვაქცია ქალადა, ყროლ კაცს საქმარედ აგვეკიდა!

5

პირვანდელ ვარიანტში მეოთხე მუხლში ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვის ნაცვლად კ ა ც რ ი ე ლ მ ა ეს თქვა: „ქალადა“, მაგრამ ოლარს იგი არ უდგება და, ამას გარდა, „ქალი“ შემდეგაც არის მოხსენებული (მ. 6). — ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი : 1 შვიდ ძმათა თვარელიანთა] შვიდ ძმათა, მერვეს ბიძასა; 3 მერვემ ესროლა ბიძამა] ესროლა ბებერ ბიძამა.

ბ.

შვიდს ძმათა, მერვეს ბიძასა მთას ვეფხვი გადმოგვეკიდა.
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდი, ვეფხვს ერთიც არ მოეკიდა.
ესროლა ბერმა ბიძამა, — ვეფხვი ბწკლით ჩამოეკიდა.
ნეტამც ჩვენ თოფ-იარაღნი ჭალას მურყანზე დაჰკიდა!
ანამც გვაქცია ქალადა, უნდაურ ქმრებიც აგვეკიდა!
ანამც გვაქცია ხუცადა, გულზე ოლრებიმც დაგვეკიდა!

5

(V, № 46).

არსებითად იგივეა, პირველი სამი მუხლის ფარგალში, X (ივერია, 1887, № 144=ც. წ. 50) და T. — გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი : 1 შვიდს] შვიდთ X, T; მთას ვეფხვი] ვეფხვი მთით X, კლდით ვეფხვი T; 2 არ] ვერ X; 3 ესროლა ბერმა] მერვემ ესროლა X, ესროლა ბებერ T; ჩამოეკიდა] გადმოეკიდა T; შემდეგ კი:

დ.

- 5 შვიდნივამც ქალად გვაქცივნა, ცუდაიმც ქმარად აგვკიდა!
ეს ჩვენი თოფ-იარაღი ჭალას მურყანზედ დაჰკიდა!
ანამც ხუცესად გვაქცივა, ყელზედ ოლრები ჩაგვკიდა!
- (X).

ე.

- 5 ეს ჩვენი იარაღები ჭალას მურყანსამც დაჰკიდა!
ჩვენ ბარის ხუცად გვაქცია, ყელზე ოლრები დაგვკიდა!
ანამც გვაქცია ქალადა, ყროლიმც საქმარე აგვკიდა!
- (Tფ).

ვ.

ჩვენ, შვიდთა ძმათა მთვარელთა, მთას ვეფხვი გამოგვეკიდა.
შვიდთავ ვესროლეთ თოფები, მას ერთი არ მოეკიდა.
ესროლა ბერმა ბიძამა, — ვეფხვი კლდეს გადმოეკიდა.

(თეატრი, 1886, № 38).

ჩაწერილი ყოფილა ს. საქაშეთში (ქართლში) გ ი გ ო დ ი ა ს ა მ ი ძ ი ს მიერ.
შვიდი გურჯანელის სიმღერის დასაწყისი რამოდენადმე მთვარელთა ლექსს
მოგვაგონებს (ნ. მაგალითად Lach, №№ 29, 54, 77, 100).

519. მოყმე და ვეფხვი (Sh)

ჩამაწერინა ახიელელმა უნცრუა (ლუკა) ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 15. 3. 1925.
ტფილისში.

პირველი ნაწილი ამ ლექსისა ნაწილობრივ ძველია და ნაწილობრივ ახალი. ახალი
დაბეჭდილია წერილი შრიფტით. მეორე ნაწილი სულ მთლად ახალია. გადაკეთება-
გაერცობა ძველი სიმღერისა გიორგი უთურგას ძე ჯაბუშანურს ეკუთვნისო.

პირველ ნაწილში წერილი შრიფტით (პეტიტით) გამოყოფილია ის მუხლები, რომ-
ლებიც, უნცრუას სიტყვით, ახლად დამატებულია. [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]
ძველ ნაწილში ამბავი აქ მესამე პირის ფორმითაა გადმოცემული, მაშინ როდესაც
ზოგიერთ ვარიანტში იგი პირველი პირითაა მოთხრობილი.

ვეფხვი რომ ჩვენშიც გვხვდება, ამას ამტკიცებს ის გარემოება, რომ 5. 12. 1922.
ლელობის მახლობლად, საკოდრისის ხევში (ტფილისიდან ჩრდ. დასავლეთით, 28-ოდე
კილომეტრის დაშორებით) ლელობის მცხოვრებელმა გლეხებმა: სიმონ ბ ე ქ ა უ რ მ ა

(60 წ.), ალექსი წიკლაურმა (26 წ.) და იოსებ ბეკაურმა (24 წ.) მოკლეს იშვიათი ზომისა და წონის ზეადი ვეფხვი: ტანის სიგრძე 190 cm., კულისა 104 cm. (სულ 294 cm.), წონა (გამოშიგნვის შემდეგ): 9 ფუთი და 22 გირვანქა (ი. ჩხიკვი-შვილი, ლელობის მახლობლად მოკლული ვეფხვი: საქართველოს მუზეუმის მოამბე, II, 1923-1925, გვ. 12 და შემდგ.).

ბ.

- მოყმემა პირ-შიშველამა შიბნ გაიარნა კლდისანი,
გადაიარნა, — ავიდა, — ბილიგნი ჭიუხისანი,
თოფ დახკრა ჯიკესა ბეკენსა, ჭალას ლაწნ იქნეს რქისანი.
ზედ ლამემ უსწვრა მოყმესა, გზან ვერ გაიღნა კლდისანი.
5 გზას ვეფხვი შამაყარა, ხანნია შულამისანი.
შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიდრნეს მიწანი.
ფარის ფარებას ვერ ასწრობს, ვეფხენი ჩქარნია კლდისანი.
გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
მოყმემაც კელად იყარნა ხე-ტარნი თავის კმლისანი,
10 იმ დროს გაუჭრა ჭარულმა, ხანნია წაქცევისანი.
ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა, წითლად ჩაღებნა ქვიშანი.
თაოდ კლდის თავზე შამაწვა მოყმე სულ-ამომდინარი.
ვინ ეტყვის მაგის ღელასა, — კარს უსხენ ქადაგ-მკითხვენი, —
„უერთოდ არ დაიხარჯნეს შენის აფხაზის ისარნი?“

(G 241).

როგორც ჰგავს, ბესარიონს ძველ ლექსში თითო-ორიოლა მუხლი ახალიც გაჰპარვია.

ჩემ მიერ იმავე ბესარიონის აგან 1911 წ. ჩაწერილი ვარიანტი ამისაგან რამოდენადმე განსხვავდება: მეორე მუხლი აკლია, სამაგიეროდ იქ იკითხება: შამოკლეს კილდის თავზედა ხორონი ჯიკეებისანი; 4 ზედ] თან; 6 შაიბნეს...] ეს ერთი მუხლი აკლია ჩემს ჩანაწერში; 10 ჭარულმა, ხანნია] ფრანგულმა, დრონია; 14 შენის აფხაზის ისარნი] ის შენი შვილის ისარნი.

ბ.

- მოყმე ვარ პირ-შიშველაი, დავლაკენ პირნი კლდისანი,
მშვილდ დახკარ ჯიკესა ბეკენსა, ჭალას ჯაქნ იქნეს რქისანი.
ზე ლამის ბნელი დამეცა, ვერ ვიცნენ შიბნი კლდისანი.
წინ ვეფხვი შამამეყარა, ხანნია ვაქშობისანი.
5 მიმწურა კლდესა, მიმყულა, მანატრნ მაშველნი ყმისანი.

ნელიად გაჭრა ცალ-ყუემა, ხანნია წაქცევისანი.
წაიქცა, ღმერთსაც უძახა, თვალნი მარისხნა ღვთისანი.
ჩემსა ღელასა ბეჩავსა კარს უღვა ქადაგ-მისანი.
„უერთოდ არ დავხარჯენი ჩემი ვეფხომლის ისარნი.“

(R 201).

დ.

ჭალაზე შამავილოდი, წინ ვეფხვი შამამეყარა.
გაპზიდნ, წამართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
ერთი წავკივლე, წაიქცა, თვალნი მარისხნა ხთისანი.

(R 99).

ცხადია, აქ „გაპზიდნ, წამართვა კალთანი“ აქედანაა გადაკეთებული: „გაზით გამართვნა კალთანი.“

ე.

გავრცობილ-გადაკეთებული ვარიანტი ჩაუწერია ჩიტო (ქრისტინე) შარაში-ძესაც 1924 წ. ტფილისში ჩამოსული ხევსურებისაგან. მთავარი განსხვავებანი ჩემს ჩაწერილთან შედარებით: ზოგი მუხლი აკლია. ამას გარდა: 16 მაგის ღელასა] ჩემსა ღელასა; 17 ჩვენის აფხაზის] იმ მონადირის; 24 შენ გძინავ] ქვე გძინავ; 25 ი შენი ჯაჭვის კალთები ოქერმა როგორ დაფითა] ი მამაძალის ოქერმა ე ჯაჭვი როგორ დაფითა; 35 ახყრის ტანზეით] ტანზეით ჰყრიდა; 39 ჩემებრ ღლე და ღამ] ჩემზე უმეტეს; 41 ისიც მიაბობს ამბავსა, მეც უთხრა თავის შვილისა] მეც ვუთხრა ჩემი ამბავი, იმანაც – თავის შვილისა.

ვ.

მოყმემ თქვა პირ-შიშველამა: შიბნ გავიარენ კლდისანი.
მოვინადირენ, დავლაკენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
შამამხვდეს კლდისა თავზედა ზორონი ჯიკვებისანი.
ჯიკვსა თოფ დავჰკარ ბერკენსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
5 შავვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, დრო(ნ) იყვნეს შულამისანი.
შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიძრნეს მიწანი.
კლდეები ჩამაანგრიეს, შტონ დაილეწნეს ტყისანი.
დრო აღარ დარჩა მოყმესა, ხანი რო ჰქონდეს ცდისანი.
ფარსა უფარებს, ვერ ჰფარავს, ვეფხვი ჩქარია კლდისანი.
10 გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
მოყმემაც კელში იყარნა ვადანი თავის კმლისანი.

მაშინ გაუჭრა ფრანგულმა, დრონ იყენეს. წაქცევისანი.
ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა, ჩამაწითნა ქვიშანი.
ქვიშას მიღებაეს წითლადა სისხლი ზედ ჩამამდინარი.
15 ნუ ეტყვიტ მაგის დედასა, კარს უსხედს ქადაგ-მკითხავნი.
უერთოდ კი არ იხარჯნეს ჩვენ მონადირის ისარნი.

ჩაუწერია ვ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ს, დაბეჭდა ვ. კ ო ტ ე ტ ი შ ვ ი ლ მ ა ამ სათურით:
„ბალადა, თუ როგორ შეაკვდენ ერთი-მეორეს ვეფხი და ვაჟაკი“ (ქართული მწერლობა, 1927, № 3-4). როგორც მოყვანილი მუხლებიდან ჩანს, იგი გაერცობილია და ძალიანაც მისდევს ჩემს ჩანაწერს, მაგრამ ძველ მუხლებში რომ ამბავი პირველი პირის ფორმებით არის გადმოცემული, ამას აღარ უდგება ჩამატებულ მუხლებში მესამე პირზე გადასვლა.

მერმე კიდევ მოსდევს ახალ-დამატებული ბოლო: „იარებოდა დედაი“ და სხვა, რომელიც ჩემ ჩანაწერთან შედარებით შემდეგ განსხვავებათ გვიჩვენებს (აღვნიშნოთ უძველესები): 20 დაუბნელდა] დაუღამდათ; 22 დახვდა] შახვდა; 23 ვეფხვის დაჭრილსა კლანჭითა] ვეფხვის კლანჭებით დაჭრილსა; 25 ი შენი] ეს შენი; დაფითა] დაფლითა; 27 ბევრა დრო] მეტი დრო; 28 ველარცალ შენ დაიფარე] ველარც შენ დაიფარე; ნაქონი] ნაჭერი; მმ. 31 და 32 აკლია; 36 ხან ვითამ იმის შვილმ ძლივის] ხან კიდენ იმისი შვილი; 39 ჩემებრ დღე და ღამ] ჩემზედ მეტადა; 40 წაიღ მეც აიქ] წაიღე, მეც იქ; 41 ამბავსა] ამბებსა; თავის] ჩემის; 42 ბრალიდ] ბრალი.

თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ეგვევ ვარიანტი This წიგნში ერთ ადგილას (გვ. 78). ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ This ან აქედან აქვს გადაბეჭდილიო, ან არადა როგორც ვ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ს, ისე This ლექსი ერთისა და იმავე პირისაგან აქვს გაგონილიო. მეორე მოსაზრება უფრო საეჭოა, რადგანაც ძნელი დასაჯერებელია, რომ ორ სხვა-და-სხვა პირს სხვა-და-სხვა დროს ერთნაირად ჩაუწეროს ლექსი თუნდაც ერთისა და იმავე მოამბისაგან. ჩემს ჩანაწერ ლექსებში ბევრია იმის მაგალითი, რომ ერთსა და იმავე მოამბეს სხვაგვარად გამოეყვანოს ლექსი მეორედ მბობის დროს.

მეორე ადგილას კი This წიგნში (გვ. 199) ამას ვკითხულობთ:

ზ.

მოყმემ თქვის პირ-შიშველამა: ქედნ გავიარენ კლდისანი,
გავიარენ და გავლაქენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
ვეფხვსა შავდვარდი ნაწოლსა, თვალნ იყენეს შულამისანი.
ადგა და შამამეომა, თვალნი მარისხნა ხთისანი,
5 კლდეთ ყურეს ჩამამიტანა, ჩაუწითნით ქვიშანი.
ქნევას მოვალე(ნ) მაჯანი, ვადან დავსცვითენ კმლისანი.
ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, ხან(ნ) იქნეს წაქცევისანი.
ნადგვად გამართუნა კალთანი ჭაჭვისან, ბევთარისანი.

- მოვეკალ, ატირდებოდეს იანი ჭაუხისანი.
- 10 სულთ მათლოდეს ეშმაკნი დარალიანი კლდისანი.
ჩემსა ღედასა უთხრიდით: არ გინდან ქადაგ-მისანი.
სწორებსა გამიგებთ, შიბნი დაძინან კლდისანი.
წყლის პირში ჩამასული ორ, ხავსნი მოვძოვენ წყლისანი.
დათაც კი გამიგებთ, ნაჭაპნ დაიჭრნან თმისანი.
- 15 გზანიმც კი აყვავდებიან ცხერისანი, მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამომაკდინეს, კილნი ჩამისხნეს სხლისანი.

(Th 199).

8 ნადგვად არ ვიცი, რას ნიშნავს ეს სიტყვა. შეიძლება შერყენილი იყოს, — სხვაგან ამ ადგილას იკითხება „გაზით“; 9 ჭაუხისანი] ასეა აქ, თუმცა ზემოთ (მ. 2) იკითხება „ჭიუხისანი“; 14 ნაჭაპნ დაიჭრნან] ნაჭაპნი დაჭრნან Th.

უკანასკნელი მუხლები 255 ნომრიდან გადმოსულა. სამაგიეროდ ორიოდ მუხლი ამ სიმღერისა 255 ნომრის ბ ვარიანტშია შეტანილი.

6.

- მოყმემ თქვა პირ-შიშველამა: „შიბ გავიარე კლდისაო.
ჭაუხებს წვერებ უარე, ჩხრენ იყენეს ჯიკვებისაო.
ვეფხვსა შავ(ღ)ვარდი ნაწოლსა, დრონია შუაღამისანი.
ვეფხვი ამოდგა, მეომა, თვალნი მარისხნა ღვთისანი.
- 5 კელი დავღალე, დავცვითენ ვადანი ფრანგულისანი.
მაშინ ძლივ გაჭრა ფრანგულმა, დრონია წაქცევისანი.
ყურეს ჩამაგდა აგეთსა, ჩავაწითენით ქვიშანი.
ვეფხ(მ მ)კლაეზე შამამიწვინა, ტოტით მაყარა მიწანი.
მოვეკალ, ატირდებოდეს იანი ჭაუხისანი.
- 10 თავზე დაგვბუის ყვარანი მაშერა(ლ)ნი შორის გზისანი,
ელიან სულთ ამოსვლათა დარალიანი კლდისანი.
უთხარი ჩემებ სწორებსა, შიბნ გაიარნან კლდისანი.

(Msh).

ჩაუწერია ალოტელი ხეცსურისგან დათუკა არაბული საგან, რომელსაც ეს სიმღერე ფანდურზე დაუმღერნია. — 3, 6 დრონია] დრონი ჰა Msh; 4 მარისხნა] მარისხვა Msh.

7.

მოყმემ თქვა პირ-შიშველამა: ცერნ გავიარენ კლდისანი.
შავღვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, ხან(ნ) იყენეს შუღამისანი.

- 5 ადგა და ვეფხვმა ომი ქნა, მარისხნა თვალნი ხთისანი.
ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, ხან(ნ) იქნეს წაქცევისანი.
ვეფხვ მკლავზე შამოვიწვინე, ტოტით ვათხრიე ქვიშანი.
გაზით გამართენა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
საწყალსა ჩემსა დედასა კარს ეღვეს ქადაგ-მისანი.

(Mr).

„შავვარდი“ ფორმის მიხედვით (მ. 2) ეს ლექსი ხვესურისაგან უნდა იყოს გაგონილი.

0.

- დრონ იყენეს შუადღისანი.
ვეფხვი რო წამამიფრინდა, თვალნი მარისხნა ღეთისანი.
ჩამავლივ ვიწროს ყურესა, მაწითებინა ქვიშანი.
შაიბნეს ვეფხვ და მოყმეი, მაშინ შაიძრნეს მიწანი.
5 კლდეებიც ჩამაიშალა, ტოტებ დალეწეს ხისანი.
ფარს კმარობს მოყმე, ვერ ისწრობს, - ჩქარნია ვეფხენი კლდისანი.
ბოლოს მოყმემაც იყარნა კელში ვადანი კმლისანი.
იმ დროს გაუჭრა ფრანგულმა, დრონ იყენეს წაქცევისანი.
ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა ტოტიდან სისხლებ-მდინარი.
10 მენაც კლდის ძირში შამოვწეხ, მენაც სულ-ამამდინარი.
ბეჩავს ჩემს დედას რად უნდა ქადაგი, ან და მისანი?
დაძებნონ ჩემმა სწორებმა ყურე-მარენი მთისანი.
აგებ ძვალ მაინც დაქელონ ლამაზის ვაჟკაცისანი.
დებსაცა გამიგებიეთ, ნაწნავ დაიჭრან თმისანი.
სწორებში ნულარ გამოვლენ მგლოვიარენი ძმისანი.

დედა ატირდა ბრალადა: შვილო, აღარ მაქვ ძალია.
მშვიდობით! ჯვარი გეწერას, ეგეც სამარის კარია.

ჩაუწერიათ ს. კაწალ-ქევში (რომელიც ფშაშა, მაგრამ ხვესურები ცხოვრობენ).
გადმომცა ვ. კოტეტიშვილმა. ეს ნაწყვეტი გავრცობილი სახისაა.

0ა.

ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ მოვიარენ მთისანი,
ჩამუედ საჯიქვეშია, შიბნ დავიარენ კლდისანი.
თოფი ვესროლე ჯიქვებსა, ჭლას ჯაქნ იქნეს რქისანი.
ნაწოლსა ვეფხვსა შავვარდი, ხან იყენეს შუა ღლისანი.

- 5 ხანჯრით მე, კუღით იმანა, გრილნ აიკრიფნეს მზისანი.
ღალამდა, დამინარჩომა, დამრია, დამღვა ლიშანი.
პირველსავე ღამეს მოვიდეს მოღალატენი ზეთისანი.
საწყალს დედასჩემს უთხროდით: რად უნდან ქადაგნ-მკითხავნი?
შაყაროს ჩემებ სწორები, წვერნ დაიარნენ მთისანი,
- 10 იმ ალაგობრივ მამკელვენ, სადაც შიბნია მკრისანი.
იყუროს საწყალმ დედამა ყრანტალნი ყორნებისანი.

(Sh ფ).

ჩაწერე ჯაბლევში ივანე გაბიდაურის სიტყვით 28. 9. 1913. (თვითონ ივანე ყვარიდანა).

იზ.

- ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ გადავხარენ მთისანი,
გავიარენ და გავლაკენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
შამამხედენ ბილიკებზედა ხრუები ჯიკვებისანი.
ჩამაუჯე და ვესროლე, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
- 5 ვეფხვსა შავვარდი ნაწოლსა, ხანნ იყვნეს შუადლისანი.
ამამიდგა და შამება, დამკოდა, დამკრა ისარი,
ჩამამახინა კალთანი ჯაჭვისნი, ჯავშანისანი.
ნელ-ნელა გაჭრა ხანჯარმა, ვაწითლებინენ ქვიშანი.
კლდეთა ჩაცვივდით ასეთთა, შუქნი არ ჩავლენ მზისანი.
- 10 ჩამამტიროდენ ნაზლობნი სპეროზიას მთისანი.
საწყალს დედას-ჩემს უთხარით, — არ უნდა ქადაგ-მისანი, —
ადგეს, აილოს არგანი, შიბნ დაიარნეს კლდისანი.
კალთაში გამახვივენეს კორცნი ჩემ ძვალმუნისანი.

(Tფ).

იზ.

- ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ მოვიარენ მთისანი,
შემოვესროლე ჯიკვებსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
შავვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, ხანნ იყვნეს შუა-დლისანი.
წამამიფრინდა ტიალი, დამკოდა, დამღვა ნიშანი.
- 5 ჭალას რომ თოფი გავარდა, კმან ვიცნენ სიათისანი.
საწყალს დედა-ჩემს უთხარით: რად უნდა ქადაგ-მისანი?
შაყაროს ჩემებ სწორები, შიბნ დაიარნენ კლდისანი.
დამმარხონ მკვლარი საფლავში, ზედ მამაყარონ ქვიშანი.

(X 199).

იღ.

- ბიჭი ვარ პირ-შიშველაი, ცერნი დავლაკენ მთისანი,
ჯიკვებსა თოფი ვესროლე, ჭალას ჯაკნი ქნა რქისანი.
მივაწყდი შუადლის ხანზედ ვეფხვსა ნაწოლსა კლდისანი.
ძალას მე, ძალას ისინი, შუქნი დავიდნენ მზისანი.
- 5 იმათ მე დამიმორჩილეს, დამჭრეს, დამკოდეს ისარნი,
ჩამაგდეს ისეთ ადგილას, შუქნი ვერ ჩავლენ მზისანი.
მოვიდნენ შუალამის ხანს მოლალატენი ღვთისანი.
ჩამამივიდნენ საჭმელად სამნი ყორნები მთისანი.
ციდამ ჩამოვა ანგელოზ მკარ-გძელის არწივისანი.
- 10 მე ხომ ყორნები შემჭამდეს, — მკარნი მეფარნეს მისანი.
ჭალაში თოფი გაეარდა, კმა ვიცან სიათისანი.
დედასა ჩემსა მითქვიდით: ნუ გინდა ქადაგ-მისანი.
აღექ, აიხვენ არგანნი, შიბნი იარენ კლდისანი,
იმის მარჯველა მეძებე, ყაწიმ ეყრება მკრისანი.

ჩაუწერია გ. ბოჭორიძეს ს. ჩიგლაურთაში 30. 7. 1902.

შეიძლება აქ მოყვანილის (მოყმისა და ვეფხვის) სიმღერის ძველ ნაწილში მოთხრობილ ამბავთან კავშირი ჰქონდეს ერთს ჩემ მიერ გაგონილ თქმულებას, რომელიც ბარისაკოში ჩავიწერე ბათაკა ჯინჯარაულისაგან 1911 წელს: ერთ ადგილას კლდეში ვეფხვი გამოჩენილა და გავლილ-გამოვლილი ხალხი ყველა დაუხოცავს. ერთ კაცს, მგელა ყურაულისძეს, იმ გზაზე ჩავლა მოჰხდომია. ჩავლისას ვეფხვი მძინარი ყოფილა და მგელას არ უკადრნია მძინარი მხეცის მოკვლა. ამოვლისას კი ტვირთი ჩამოუღია მხრიდან, დაუდევს და შეუძახნია: „შე ძაღლო, რას უგდისარ ამაშიო? მგელა მოვიდა, ადგეო!“ ვეფხვი წამომხტარა, ტოტი დაუკრავს მგელასთვის თავში და „ტვინზეით სრუ ძვალი მოუცლა.“ მგელას სამაგიეროდ დაურტყამს ვეფხვისთვის ხმალი და ტოტი მოუჭრია. ვეფხვი იქვე მომკვდარა, მგელა კი შინ მისულა და იქ მომკვდარა. ამაზე ნათქვამიაო:

ტოტით ვეფხვმ, მგელამ ფრანგულით დღე დააღამეს მზიანი.

(Sh).

მუხლის პირველი ნახევარი ბათაკამ პირველად ასე მითხრა: „კმლით მგელამ, ტოტით ვეფხვმ.“

520. სიკვდილთან გაბაასება (C)

ლექსი ნათქვამია გოგოთურ ჯინჯარაულის მიერ. Cს თვით მათქვამისაგან ჩაუწერია ბარისაკოში 16. 7. 1925 და ამიტომეა ეგრე სრული. — 29 დიჩინთა] დიდ ჩინთა C; 40 ეღვეორთ] ვეგორთ C.

ძალიან საყურადღებოა ცნობა იმის შესახებ, თუ რამდენი დრო მოუნდა ავტორი ლექსის თქმას: გბელი ვახშობიდან გათენებამდე, ნათქვამია (მ. 70). თავის თავად ცხადია, რომ ლექსის „თქმას“ ამდენი კი არ მოუნდებოდა, არამედ წერას: სოფლის კაცი, წერაში ნაკლებ გავარჯიშებული, მთელი ღამე მოჰნდომებია ამ ლექსის ჩამოწერას, თორემ, როგორც ა. ო ჩ ი ა უ რ ი ამბობს, „ლექსის თქმას ღიდ ხან რად უნდა?“ (450, 21).

ბ.

- შე ცოდვიანო სიკვდილო, ეშმაკის დახლო კვალზედა.
შენამც ნუ მიხვალ, სიკვდილო, დედის ერთის ბანზედა!
დედაი ერთის შეილისა თავს გაგიჟეჟედა ქვაზედა.
ბობოქარობდა მამაი: „აბჯარნიმც მამცნა ტანზედა!“
- 5 ძმას რო მეორე ძმა დაშჩას, მქარს აგართმევედა მქარზედა,
თოფს დაგკრავს, გულს ვერ ისრულებს, კმლით ზე გარდმოვა მკვლარზედა.

- მე რო არ ვიყავ სიკვდილი, ვინ მოვიდოდა ჭკვაზედა?
დიჩინნი, ამპარტიონნი გამოვიდოდეს მთაზედა.
სრუ ყველა უნდა მოვძებნა საქონელზედა, ცხვარზედა.
- 10 ხან თავადებში გადავალ, შავად შავლმოსავ ტანზედა,
არც-რა იციან ტირილი, ცრემლ არ ენახვის თვალზედა.
ხანდიხან შავთამაშლები, რო ხვადი ცხენი ნალზედა.

- დროება გამეეცვალა, ჟამნი მაბრუნდეს სხვაზედა.
თოფებიც გამოგვიცვალეს, კირიმთ ვინ იცნობს კმაზედა?
- 15 ან სამკლავ-საფუკრიანი ვინა-ლ დაჯდების ჯარზედა?
იარალს ვინა-ლ აისხამს? — ვაშკაც იცდების ჭრაზედა.
მბივ-ძვალის ღილა მაიღეს, ქალებ აკერებს ძალზედა.
ახლის დიაცის ნაკერი ვაშკაცს უკდების ტანზედა.

(Sh).

მიამბო გ ი გ ი ა გ ო გ ო ჭ უ რ მ ა, ჭორმეშიონმა, 21.8.1913. ს. ჯაკმატში. — უკანსკნელ სტრიქონში დაცინვაა: ახალ-მოყვანილი ცოლის შენაკერი რომ ვინმემ ჩაიცვას ხევსურეთში, ღიდ სირცხვილად მიაჩნიათ.

ბ.

თოლნიმ დაგთხარა, სიკვდილო, დავსო არხოტის მთაზედა!
ქელ-ფეჟნი დაგაძრებოდა, ტყავ გაჰყვებოდა ჯღანზედა.

(Sh გულ.).

დ.

ფეკნიმც მოგაზრო, სიკვდილო, დაგავლო შუა გზაზედა!
მოსვლით მაიპარები, კმას გასტეხ გამოსვლაზედა.

(T ფ).

521. სიკვდილი ახალ-უხლებისა (Dj)

„ეს ლექსი არის, რომენი გადაიცვალნეს 20 წლის ჯეილები და 1 ქალი 1919 წელში, იმათაზედ შედგენილი გიორგი არაბულისგნივ.“ – 3 ფერ] პერ Dj (შდრ. მ. 26); 4 ჩაბძანა] ჩაბძანა Dj; 12 დაუზინებ] ე.ი. დაუძინებ; 13 სამესა] ხელნაწერში გარკვევით არის გამოყვანილი: სამესა. ალბათ ის ადგილი იგულისხმება, რომელიც ჩვეულებრივ „სანე“დ არის ცნობილი. „სანე“ „სამე“დან არის გადმოკეთებული, ეს კი თავის მხრივ „სამებ“ის შემოკლება უნდა იყოს; 19 შამააწვეენენ] შამაწვეენენ Dj; 24 ხიშალით] გარკვევით სწერია აგრე. ხ ი ტ ა ლ ე კ ი ვ ი ც ი, სოფელია, და ხ ი შ ა ლ ე არ გამიგონია.

522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზრდები (R 233)

1 სად იძახან მატირალსა] „საით უძახიან მოტირლებსაო.“ R; 2 ხუთშაბათს აღარ მავიდა] „წაწალი წაწალთან უფრო ხუთშაბათობით და შაბათ საღამოს მიდის, ხვესურეთში ქალი, ფშაეში – ვაჟი“ R; 4 მალლა-მალლა] „წადი მალლა“ R; 7 დარიშკანით მამკვდარია] „იმ ქალს დარიშკანით მოუკლავ თავი“ R.

როგორც ექიმი გ. თ ე დ ო რ ა ძ ე აღნიშნავს, ხვესურეთში ძალიან გავრცელებულია ქალების თავის მკვლელობა, განსაკუთრებით თვიურის დროს (Th 129-130). ქალების თავის მოკვლა ამ წიგნში დაბეჭდილ ლექსებშიც მოიპოვება: სულხანაურის სიკვდილის გამო თავს იკლავს მისი ბიძაშვილი ნათულა (208, 29), დ. წიკლაურის სიკვდილის გამო – მისი ცოლი (539, 52).

523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ (R 42)

ბ.

სიკვდილმ თქვა: ზღვიდამ წამოველ, ზღვა ჩქეფით შამოვიარე.
გადმაუხედენ ფშაველთა, ყოოდენ როგორც იანი.
ჩაველირე და ვერ ჩაველ, – ხატი ჰყოლიყო ძრიალი:
შორს გზაზე ამომეგება, შავარდენ იყო მკრიანი.

- 5 გადმაუხედენ კევსურთა, — შავნ იყვნენ როგორც ჭიანი.
ჩაველ და ისე ჩავთიბე, როგორც ნალევმა თივანი.
ბევრისა კარი დავსჯარე, ბევრისა ისევ მღე არი.
ბევრისა დედა ვატირე, ბევრისა ცოლი თმიანი.
ბევრისა თოფი შავკვიდე, სიათა პირ-კომლიანი.
- 10 ბევრისა კმალი დავაგდე, ფრანგული ფხა-სისხლიანი.
ბევრის ქალისა გაეწირე კალათა ჩხირ-წინდიანი.

(V, ფშავლები: ივერია, 1886, № 36).

არსებითად იგივეა Xის ვარიანტიც (ც. წ. გვ 240). განსხვავებანი: 1 ზღვიდამ] ზღვა-ზღვა X; 4 ძრიალი] ძრინი X; 5 გზაზე ამომეგება, შავარდენ იყო] გზაზედ ამამეგება შავარდენით X; 7 ჩავთიბე] ჩავთიბენ X; 8 ბევრისა კარი დავსჯარე] ბევრს კარი გამაუჯარე X.

524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში (G 243)

ბ.

- სიკვდილმ თქო: „არ დავიჯერებ, ნაბძანებს ვიქამ ღვთისასა, —
ახიელს მავაგლეჯიებ ნაწურსა გრილის მთისასა,
მაუკლავ ბუზურაულსა, ყარაულს ზენ-უბნისასა,
დათვით კიბალაურსა, ფალავანს ბატონისასა,
- 5 კადელსა ღერენათასა, ქავის კარს გამღეს გზისასა.
უშიშას ოჩიაურსა, მგლებურ მჭამელსა მტრისასა,
მაუკლავ ბაკათ ბაკასა, თესლს დავღლეე შავარდნისასა,
ბადათ აბაისძესა, კულას ჩამავმლი ქვისასა,
მარტიას შუქიაურსა, მარტოს მჭერს ადგილისასა,
- 10 შეღმათ ალუდაურსა, შავსა ღურბელსა ცისასა,
საავდროდ დამზადებულსა მაღლის არხვატის მთისასა,
გაღმათ აბაისძესა, წელ-შუე მუშასა სმისასა,
ჩინგლათა ბაჩაყაურსა, მთვარესა ხუთმეტისასა,
ციათს მავხკლავ ნიასა, ჭლას ამამღეს კმლისასა.

ჩამიწერა გიორგი ჯაბუშანურმა 6. 8. 1913. ს. ახიელში. — 2 ახიელს მავაგლეჯიებ ნაწურსა გრილის მთისასა] ეს იმაზეა ნათქვამი, რომ ყინვარი დაქანებულა მთიდან და სოფლის ნაწილი მოუგლეჯია და ხალხი გაუწყვეტია; 7 თესლს დავღლეე შავარდნისასა] ე.ი. ამომწყდარა; 12 წელ-შუე მუშასა სმისასა] ე.ი. წელ-გამოშვებით ნადიმის გამმართველსაო.

აქ ჩამოთვლილია მარტო ახიელლები, მაშინ როდესაც ა ვარიანტში გამოჩენილ არხოტელთა სიკვდილის ამბავია ზემო სოფლიდან მოყოლებული ქვემომდე, ე.ი. ჭიმლი-დან კალთანამდე („სათავით ჩამავხყებოდი, ბოლოს გამავალ წყლისასა“ო).

ბ.

სიკვდილმა თქვა: „არ დავიჯერებ, ნაწერობს ვიქამ ღვთისასა.
ჩავდგები სოფლით-სოფელში, ღივს დავლევ ახლებისასა.“

(Rფ 128).

525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს (R 187)

526. სიკვდილი და ობოლი (R 234)

მეხუთე მუხლისა Rს მხოლოდ პირველი ნახევარი მოეპოვება: „შენ არას მოგკლავ, ობოლო“, მეორე ნახევარი კი Aის ფშაური ვარიანტიდან შეეუვსე, სადაც იკითხება: „შენ არას გერჩი, ობოლო, შენი პატრონი ვინაო.“ სხვაფრივ აფშინაშვილის ფშაური ვარიანტი (თუ ენის ფორმებს არ მივიღებთ მხედველობაში: ჩამოიარა, შეუჭახუნა, შეაშინაო, შეხვდა, მომკალ, გაქვს), იგივეა, რაც ხევსურული. ორი სხვა ფშაური ვარიანტი ეს არის:

ბ.

სიკვდილმა ჩამაიარა, არვინ დაუხვდა შინაო.

გამეეგება ობოლი, სუფრა მართვა წინაო:

„მე წამიყვანე, სიკვდილო, — ობლობა მამეწყინაო.“

— „შენ ვერ წაგიყვან, ობოლო. შენ' მოტირალი ვინაო?

5 არცა გაქვ სანთელ-საკმელი, არც სუდარ გიძე შინაო.

გამრავლებულან ცხრა ძმანი, უნდა გადუღვე წინაო.

თავ-თავად ლოგინ დაუგო, თავ-თავად მივსცე ბინაო.

(Rფ 126).

4 შენ' მოტირალი ვინაო] შინ მოტირალი ვინაო R. ეს ლექსი სხვისი ხელით არის ჩაწერილი თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს რვეულში და ალბათ იმისი ბრალი იქნება, იმიტომ რომ არ უდგება იმავე ხელით იქვე მიწერილი ახსნა: „შენი მოტირალი ვინ არის.“ ამავე პირის შეცთომად მიმაჩნია მე-ნ მუხლის ბოლო: „უნდა გადუღვე შუაო“, რომელიც არც რითმით უდგება და არც ზმნის ფორმით, — ორში ერთი: ან „უნდა გადუღვე წინაო“ (როგორც შევასწორე და რითმა აღვადგინე), ან კიდევ „უნდა ჩაკუღვე შუაო.“

ბ.

ჩამაიარა სიკვდილმა, არავინ დახვდა შინაო;

გამაეგება ობოლი, სუფრა მართვა წინაო.

„მე წამიყვანე, სიკვდილო, ობლობა მამეწყინაო.“

– „ვერას წაგიყვან, ობოლო, შენი დამტირე ვინაო?
არცა გაქვს სუღარ-სამარხი, სანთელ-საკმელი შინაო.“

(ივერია, 1890, № 11).

ჩაუწერიათ კოშარაში.

დ.

სიკედლიმა ჩამაიარა, ობოლი დაჰხვდა წინაო.
სიკედლილო, მე წამიყვანე, – ობლობა მომეწყინაო.

(თეატრი, 1886, №48).

ჩაუწერია კახეთში აპ. გოდერძიშვილს. [ე ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

527. სოფლის უფროსი (B)

ბ.

ადგილის დედა ჩიოდა: „სოფლის უფროსი კვდებაო.
ნუ მოჰკლამ, დამბადებულო, – სოფლობა წაგვიკდებაო“

(ივერია, 1890, №148).

ჩაუწერიათ კოშარაში.

Rის ფშაური ვარიანტი (Rფ 154) ამისაგან ოდნავ განსხვავდება: 1. სოფლის] თემის
R; ნუ მოჰკლამ] ნუ მაჰკლავ R; სოფლობა] სოფელი R.

ბ.

სოფელს ტირიან დედანი: „სოფელს კარგი ყმა კვდებაო.
ნუ მახკლავ, დამბადებულო, – სოფლობა წაგვიკდებაო.“

(D).

გაგონილი ლექსი სუციშვილისაგან გერგეტში.

528. ჭირის პატრონს (G 127)

გ. ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ი ს მიერ 6. 8. 1913. ჩანაწერ ვარიანტს მესამე მუხლი აკლია.
ამას გარდა: 1. გონობა] გონება (ჯაბ.); 2 არ წავას] არ წავა (ჯაბ.).

ჭირის წყენა, ანუ მომარკება, რომელიც ძალიან თავისებურია და დამახასიათებელი
ხევსურების ყოფა-ცხოვრებისათვის, პროზადაც მაქვს ჩაწერილი და ლექსადაც (გამ-

ლექსველს ჩონია ლიქოკელს ამბობენ). ლექსი დამატებაში წავა. პროზის ერთი ნიმუში
Thisაც მოჰყავს (გვ. 63), მაგრამ იგი არაა სრული, სჯობია ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ე ე ლ ა ს ი
(ივერია, 1886, № 200).

529. კმელეთის თვალი (R 134)

530. რეკათ ჯამრული (R 95)

531. ჯიქუა მაკინცაური (R 132)

R შენიშნავს, რომ ჯიქუა ფშაველი იყო. — 2 ვინ გარმააელებს პირსაო] „ვინ
ამოუშვებს პირიდანა“ R.

532. მარტია შუქიაური (G 237)

მარტია შუქიაურსავე უნდა ეხებოდეს ლექსი № 113.

533. მეგრელათ ფუნჩია (R 109)

5 დედა უკვდება ტირილსა, დანი იღებენ თავსაო] დედა ტირილითა კვდება, დანი
თავს იკლავენ, „თავი ჩამოიღო გლოენითა“ R; 9 ნადირთად ატირებული] ასე იკითხ-
ება ხელნაწერში, მაგრამ ზომ არ აჯობებდა, რომ გაგვესწორებინა: ნადირთად ამტერე-
ბული; სამხლეშიგურსა ქალსაო] „სოფლის სახელს იხსენიებს, სამხლეშიგური ვარო.
უნდა თუმის ქალი იყოს. რამდენად სწორედ არის სახელი, თუმებს ეკითხოს“ო, წერს
R, მაგრამ ეგების თუმების უკითხავადაც გამოვარკვეით საქმე: „სამხლეშიგური“ მე
სამხლეში მყოფი მგონია, ე.ი. ლექსი გამოუთქვამს ქალს მხლის კრეფის დროს; 13
შავხედავ სპეროზიათა] „პანკისშია ეს მთები (უფრო სწორი იქნება, რომ ვთქვათ:
პანკისის თავზეა, ან კიდევ: ივრის სათავეშიაო: ა.შ.), საზარელი სანახავია. იქ გადმო-
ვარდნილა კლდეზედ და იქ დამრჩალა იმისი ლეშიც“ R.

მონადირის მარცხი აწერილია კიდევ შემდეგ ნომრებში: 516, 671.

ბ.

ნუ მაჰკლავ, დამბადებელო, მეგრელათ ფუნჩიასაო!
ჯიქეების პარებაშია კლდისას ჩაჰჭრია ფხასაო.
სად მიხვალ, შავო ყორანო, სად მიიხულავ მქარსაო?
ვაჟკაცს ნუ გააჯულურებ, წვერ-შამამდინარს ყმასაო!
5 მინდვრით მოსულო ღურბელო, ნუ დაუთოვნი მთასაო!

ნუ გაუყინავ, მყინვარო, ფეკზე ნაცვამსა ჯღანსაო!
ნუ ჩაუკლები, მთვარეო, ნუ ჩაუბნელებ გზასაო!
ნუ აუტირებ დედასა, გასათხოვარსა დასაო!

(Rგ 89).

გაგონილი ყოფილა ბ ე წ ი ნ ა წ ო წ კ უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ . ამ ვარიანტიისთვის Rს სათაურად გაუკეთებია: „მეგრელათ ფუნჩია. ლოცვა.“

ბ.

შაო სიკვდილო, ნუ მაჰკლავ მეგრელათ ფუნჩიასაო!
შორით ნუ მოხვალ, ღურბელო, ნუ ჩაუთოვნე მთასაო!
ნუ ჩაბძანდები, მთვარეო, ნუ ჩაუბნელებ გზათაო!
გადაჰყოლია ჯიკვებსა, ჩასჭრია კლდისა ფხასაო.
5 პეროზიაში ჩახედვენ იმის უღვაშთა, თმათაო.
ჩოკის კალთათ წავილებ დედის ერთაის ძვალთაო.

(Tგ).

534. სუხუშია (B)

ლექსი ნათქვამი ყოფილა აბიკა წიკლაურის მიერ.

535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი (B)

ბ.

რომენ წამახვედ გუროთა, ორმა დაგწერა ჯვარიო;
მესამემ ჯვარი დაგწერა, ეგიც გუროველთ ქალიო.
ცხენმ გილალატა რემაჰა, მაცილმ გიქცივა მკარიო.
წყალში ჩაღვარდი, წიქაო, ღმერთო, რა დიდი ბრალიო!
5 ჩაღვარდი, ცოლიც ჩამაგყვა, მზის შუქი, უფლის თვალიო.
ბრალია წიქაისადა, შატილ რო იწვას მკვდარიო!
შატილ დაგჩების ოკრადა თორმეტ ქვიტკირის კარიო,
კაცთაგან დაუფასები სრუ იარადი, რვალიო.
ნუმც გაჩენილა სიკვდილი, მემრე ჭალაზე წყალიო!
10 ერთს დას კელშიით დაართვნა თავის ძმაი და ზალიო.

(Th 60).

536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა (Sh)

ჩამაწერინა მ გ ე ლ ა ფ ი ც ხ ე ლ ა უ რ მ ა ს. გორულში 23. 6. 1913. ლექსი გულამაყრელზეა ნათქვამი, მაგრამ ხევსურის მიერ არის ნათქვამიო. აქ მოხსენებული ადამი გვარად ყოფილა ჩოხელი. — 9 პირქვამც დაიდგმის (მე მიწერია: პირქვამს დაიდგმის) — გადაიქცეს, დაიქცეს; გუბრიანთ კარია] ვარ.: ქემლიანთ კარია (ყინვანს ქვემოთ ყოფილა); 11 ივანე და გაბუშა ადამის მეზობლები ყოფილან; 12 ვეფხვებმ] მიწერია: ვეფხვებ, რაიცა აგრეც შეიძლება გაევიგოთ: ვეფხვებ; 17 ბუჭკიათ ქალია] ადამი ბუჭკიას ბიძაშვილი იყოვო.

537. საფლავის დაძვრის შედეგი (Sh)

ჩამაწერინა ნ ა დ ი რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა ჩირდილში 17. 7. 1911. ლექსი ფშავლის ნათქვამიო, რაიცა მისი მათქვამობიდანაც ჩანს: „ამაგის მალექსებელი ჩამოღო ახუნისასა (ვარ.: ახუნ გზისასა), თოფი მამთრეეოვ მოშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.“ თითქმის ამავე სიტყვებს იმეორებს (ალბათ იგივე ავტორი) მეორე ლექსში, რომელიც ხევსურ ქისტაურზეა ნათქვამი (V, № 26):

ემაგის მოლექსებელი ჩამოვალ ახუთისასა, (ჰო, ასეა!)
თოფი მაქვ ჩაშლილ-მოშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.
ჩარგალელი ვარ, ეინ მიცნობს გამწყრალსა დედ-მამისასა.
ჩემი ამბავი გიამბოთ, გულს გაჰხეთქს სალის კლდისასა.

5 გუროს ჩამეედ, პრისტავო] პრისტავი ლებაის-კარში მდგარა მაშინ; 11 თავზე გაყრიდას ქვიშათა] ვარ.: კისერზე გაყრის ქვიშათა; 12 ბებრისა არწივისასა] იგულისხმება აფშინა.

ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ გუროელ ხევსურს აფშინას ძმა მოუკლეს (მგონია, კელის წყალზედ რომ შეტაკება ჰქონდა გუროელებსა და შატილიენებს, მაშინ; ამ შეტაკებაზე ნათქვამია ლექსი № 612). მოსულა გამომძიებელი, მოჰყოლია ექიმიც. უნდოდათ თურმე მოკლული ამოეღოთ საფლავიდან, მაგრამ აფშინა ძალზე დამდგარა და ნება არ მიუცია საფლავის დაძვრისა. ამიტომ იგი დაუჭერიათ, ციხეში ჩაუვლიათ და იქ მომკვდარა.

538. ტანად დაბალა ვაშკაცი (C)

გაგონილი გ ი გ ი ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ ბარისაკოს. ეს ლექსი გამოთქმულია სულხანაურზე, რომელსაც ეხება №№ 208, 209 და ნაწილობრივ აგრეთვე № 264.

539. დავით წიკლაური (G)

ლექსი ბესარიონის მიერაა ნათქვამი ქისტების ლაშქრობის დროს (ნ. №№ – 135-137).

36 ვა ბრალი ერთისაო] დავითი დედის ერთა ყოფილა. სამი წლისა რომ გამხ-
დარა, დედა-მისი დაქვრივებულა და ობლობით გამოუზრდია; 52 შენაც ხარ დასანანები,
გოგოვ თვრამეტის წლისაო] დავითს ცოლი ჰყოლია, რომელსაც ქმრის სიკვდილის
შემდეგ თოფი დაუკრავს და თავი მოუკლავს.

540. ციხის ნაშალი (Bd)

გ ა ს წ ო რ დ ე ს ზოგიერთ ცალში წასული შეცთობა ბეჭდვისა: 15 ცვედობდეს]
უნდა: ცვედობდეს. – 11 ვეშაგნი] გეშაგნი Bd.

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს გადანაწერში შემდეგი ცვლილებანია; 1 ციხის] ციხე; 9
ვინდაც ი] ვინდაცა; 11 ვეშაგნი] გეშაგნი (როგორც Bds ხელნაწერში); 12 პატარან]
ცოტანი; 19 სწვდებიან] სწვდებოდეს; 21 გლაჯნ იქნან] გლაჯნი ქნან (Bds გაურკვევ-
ლად აქვს დაწერილი: ისეც შეიძლება წაიკითხოთ და ასეც); 23 სხაპნ იქნან] სხაპნი
ქნან (Bds-აც ასე უწერია); 30 ბეგენ-გორ] ბეკენ-გორ; 36 რამდენჯერ] რამდენჯერ.

ბ.

მიამბე, ციხის ნაშალი: დრო რა გაქვ გამავლილიო?

ვისაგან ანაგები ხარ, ვისაგან ჩამაშლილიო?

ციხემ თქვა ერთი სიტყვაი ძალიან გასაკვირიო:

შალვიკოს აგებული ორ, რკინის ჩამიდვა ძირიო.

5 კმლის ქნევა, ფარის ფარება მე ბევრი გამომივლიო.

ჩემი კალთა და ფერდები სრუ სისხლით ჩამასვრილიო.

შამომითვლიან ციხესა: „ნუმც მოგერევა მზირიო!“

ცოტინან იყვნეს ქევსურნი, მაგრამ არ იყვნეს ცუდანი.

ჩამოდოდეს ციხესა ნაგლეჯნი მაკრატლისანი.

10 სახმთომა გუდანის ჯვარმა ყმან შაიცვალნა ვითანი!

იქავ გადაჯდა ლურჯასა, შხაპნ იქნეს მათრაკისანი.

კოპალამ კარატიონმა ქოთან რა უყვნა ქვისანი?

დაოქროილნი კოჭობნი, დავსილნი ნავთის წყლიანნი?

(Bd).

541. შურის ციხე (C)

5 სათოფენია] სათობენია C; 14 ზგელია] სქელია C; 25 არიშაული] არეშაული C;
41 დამგდებელია] დამდებელია C; 43 შაღვეხარ] მოსალოდნელი იყო: შაღვეხარ. –

გ ა ს წ ო რ დ ე ს შეცთობა ბეჭდვისა: 39-ე მუხლში მძიმე წაიშალოს სუმელჯის შემდეგ და იმის წინ დაისვას, ასე: „ვინაც რო დარჩეს, სუმელჯის უკსენეს მამის ყელია.“

ავტორად დასახელებულია პატარა კვესურიშვილი, მაგრამ არ კი ვიცი, ვინ უნდა იყოს. ა ლ ე ქ ს ი ო ჩ ი ა უ რ ი კ ი არის ცნობილი პატარა კვესურის სახელით, მაგრამ მის მიერ გადმოცემულ კრებულში ეს ლექსი არაა შეტანილი და არც უნდა იყოს მისი. Ba ამ ლექსის შესახებ ამბობს, ძველებურიანო.

თქმულება იმის შესახებ, რომ ოქროს შიბი ება ალვის ხეს (მმ. 7-9), გავრცელებულია: იგი ლაშარის ჯვარზედაც გამიგონია კორქში 1908 წ. გ ი გ ი ა ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ და ლექსებიც მოიპოვება, სადაც ოლონდ მუხა არის ალვის ხის ნაცვლად (მაგ. X 13: „ბებერსა ლაშარის ჯვარსა კმელ-გორზედ ედგა ბერ-მუხა, წვერს ება შიბი ოქროსი, ზეცას წავიდეს კიბითა“ და სხვა). ხის მოჭრა, ოქროს შიბის ხელში ჩაგდების მიზნით, აქ ლაშქარს მიეწერება (მაგრამ არაა ნათქვამი, თუ ვისი იყო). ფშაურ პარალელში (ლაშარის მუხის შესახებ) სულ-კრული (ან სულ-ძალლი) ერისთვის-შვილია მოხსენებული (ჩვეულებრივ ახლა ზურაბად გაგებული). ხევსურულ ლექსში თუ ხის მოჭრას ღულელი არიშაული ასწავლის, სამაგიეროდ ლაშარის მუხის მოჭრას, გ. ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს სიტყვით, აფციაური ასწავლის: კატა მოიყვანეთ, ხელ-უკუღმა დაკალით, იმისი სისხლი ხეს მოსცხეთ და მაშინ-ღა მოიჭრებაო. მაგრამ, როგორც აქ, ისე ლაშარის ჯვრის თქმულებაში, ოქროს შიბი წაქცეულმა ხემ ვითომც ძირს კი ვერ ჩამოიტანა, არამედ ცისკენ წავიდა შხუილ-შხუილითაო.

Bcs ასეთი შენიშვნა მოეპოვება კმაღას შესახებ: „ბარისაკოს კმაღაში იდგა თამარ დედუფლის აშენებული საყდარი. იმ საყდრისაგან აშენდა ქვით: სკოლა, მღღლის სახლი, კანცარალია¹, ისრეე კმაღაში საყდარი². ალვის ხე მდგარა, ხონთქარს მოუჭრაჲ პირდაპირ სამ ციხე მდგარა. იმ ალვის ხეს ერთი ციხე დაუმლაჲ ფათოლი წყალს წაუტანავის, ქალაქში მიუღავ. იქით სომეხი წამოსულა: ეს ხე სად არისაჲ? მირიენიან ქოთანნი შიგ შაუნახავ. თამარ დედუფალს წინაჲ მღღლებს მირიონ(ი) იქით უღავის. შურის ციხე ხონთქარს დაუმღავის. ციხე ქუნდოლას მდგარა. სამი ციხე ვერა მტერს ვერ გაუტეხავის, — მირგვალთ თხრილი მოზღენია. დღესაც მოუღის თხრილები. შიგ წყალი მდგარა. სოფელს უზიდაჲ წყალი, გაუესავ თხრილები. ერთხან ღამით მისულა ჯარი. სრუ წყალში დამრჩვალა. მესამედ დაიწვა.“

ბ.

კვირაჲ დაღამებაღა მთას გადავიდეს მზენიო,
გაწირეს შურის ციხეი, სიმაგრე უწინდელიო,
უწინ რომ მდგარან ციხენი, ცას მიზღენია წვერიო.

¹ იგულისხმება ძველი სკოლა და კანცელარია და არა ის, რომელიც 1928/29 წელს ააგეს.

² ეს საყდარი ამჟამად სკოლადაა გადაკეთებული (მაშასადამე, კმაღა ის ადგილი ყოფილა, სადაც ახალი სკოლაა. ძველი სკოლა კი უკვე 1911 წელს დანგრეული დამხვდა).

- ვინ-რა აგაგა, ტიალო, ვინ-რა მაგაბა წვერიო?!
- 5 ამ ციხის აგებაშია თორმეტ მაუნდა წელიო.
თორმეტ მაუნდა ხუროი, ცამეტ ქვის სამტკრეე კვერიო.
რომ შაგასრულეს, ციხეო, რომე მაგაბეს წვერიო,
ქვეისბერს აკურთხებიეს (მაშინ არ იყვა მღდელიო),
კარიც რკინისა შაგაბეს, დახედულ მშვენიერიო.
-
- 10 პირდაპირ არსებს კმალო, — სალოცავია ჩემიო.
ვერ დამდინარა ქალ-ზალი, მდგარან შიგ ალვის ხენიო.
ხეთ მაზდენია მირონი, ძირში ზდგომია ქვეერიო.
მიწი-მიწ ხქონდა დარანი, წყაროზედ ჩასასვლელიო.
წვერშიგი გადმამობილი შიბი ცხრა-კეცი, გძელიო.
- 15 შიბი დაწყდა და წავიდა, წიოდა როგორც გველიო.
ხეს არ მაშორდა ნათოზი, ქრისტეე, ძალათა შენიო.
ერთი ეტანა ღულელი, ალიშაური ბერიო.
იძან ასწავლა წამალი, ალვისხის მოსაჭრელიო:
„თქვენ მაიყვანეთ კატაი, ხის ძირზედ დასაკვლელიო.“
- 20 ალვის ხენ სისხლით დანათლნეს, ეგ უფრო საკვირველია.
ალვის ხენ გადააქციენეს, პირდაპირ დაძრნა კლდენიო.
ხენ ერთიანად წაილნეს, — ძირ არ გაწირეს, წვერიო.
სუმელჯას მისცეს თემლაკი, ვადაზედ შასამბელიო.
ჩვენთა ციხეთა სიმაგრეთ ამაშინ ახკდა ფერიო.

(Bd).

8.

- კვირაე დაღამებადა მთას გარდავიდეს მზენია,
გაწირეს შურის ციხეი, საცა სიმაგრე ძველია,
უწინ რომ მდგარან ციხენი, ცას მისდენია წვერია.
წვერში ხქონიან ჩარდახნი, გვერდებზე სათოფენიო,
5 ჩარდახთი(თ) გარდატეული შიბი ცხრა-კეცი გძელიო.
პირდაპირ კმალა ხქონია, სალოცავია ჩვენიო.
ვერ დამდინარა ქალ-ვაჟი, შიგ მდგარან მირენის ხენიო.
ბევრჯელ დაღისტან მავიდა, ვერ გაძრა საძირკველიო;
ბევრჯელ მოვიდა ზურაბი, წავიდა ცალიერიო.
- 10 ერთი ღულელიც ეტანა, ალიშაური ბერიო.
სახელს სუმელჯის ეტყვიან, ადრეზში ეგრე სწერია.
მაში(ნ) სუმელჯის ზურაბი ადვილა შაუცდენიო.

- ზურაბმ საჩუქარ უბოძვა, ოქრო-ვერცხლ რამოდენიო.
ერთი უბოძვა თემლაკი, ვადაზე შასამბელიო.
- 15 სუმელჯამ წამალ ასწავლა ალვისხის მოსაჭრელია:
„თქვენ მოიყვანეთ კატაი ხის ძირზედ დასაკლელიო.“
ხენი დანათლნეს სისხლითა, ეგ უფრო საკურველია.
ცულმა ალვის ხე არ გაჭრა, ქრისტევ, ძალა თუ შენია.
(Ba).

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ც დ ი ლ ა, რომ ეს ორი ვარიანტი (ბ და გ) შევერთებინა და ერთი რედაქცია მოეცა. გ 12 („მაში სუმელჯის ზურაბი ადვილა შაუცდენიო“) აქ ასე იკითხება: „მაშინ სუმელჯა ზურაბსა“ და შემდგომი. ოლონდ არ ვიცი, საიდანაა მოტანილი სულ ბოლოს ეს მუხლი: „მაშინ დალუპეს ჩვენ ჯარი, ეგ უფრო სანატრელია.“

დ.

- კვირაე დაღამებადა მთას გადავიდეს მზენია,
გაწირეს შურის ციხეი, სიმაგრე იყო ძველია.
ვისაგან აგებულიყო, ანდრეზ არ არი ძველია.
ვეგონებ ბერძენებული ხქვიან, კელ ხქონდა საკვირველია.
- 5 ამაგის აგებაშია თორმეტ მაუნდა წელია.
ოცი მაუნდა ქაჩალი, ორმოც ქვის სამტერევე კვერია.
რო დაგასრულეს, ციხეო, კარი შაგაბეს სქელია.
ქევის ბერს აკურთხებიეს (მაშინ არ იყო მღვდელია).
შამაგითვალეს: „ციხეო, ვერმც მოგერევის მტერია!“
- 10 ბევრამ გებრძოლა, ციხეო, ვერ დაძრა ლიბუ შენია.
ზურაბმა ერისთვიშვილმა ვერ შაგიცვალა ფერია,
ბევრჯერ მოლალა ჯარები, დაბრუნდა ცალიერია.
ქრისტიანობის წესზედა კარს ედგეს ალვის ხენია.
ციდან გადმოშობილი შიბი ცხრა-კეცი გრძელია.
- 15 მაგას ჩამოსდის მირონი, ძირს უდგა დიდი ქვევრია.
სულ რო ალვის ხე არ მოსჭრა, ეგ უფრო საკვირველია.
ღულელი რაიმ ყოფილა, ალიშაური ბერია.
სუმელჯიმ წამალ ასწავლა, ალვის ხეთ მოსაჭრელია:
„თქვენ მაიყვანეთ ციციი ციხის ძირს დასაკლელია.“
- 20 სუმელჯის თემლაკ აჩუქეს, კმლის ვადათ შესამბელია.
ერთი საკედარ აჩუქეს, ბაგაზე დასამბელია.
როსაც დანათლეს ალვის ხე, მაშინ ახკადეს ფერია.
რო წამაიქცეს ალვის ხე(ნ), ციხეს გაღლიჯეს წვერია.
შიბ გაწყდა, ცისკე წავიდა, იწიელა როგორც გველია.

25 თან გაიყოლა ალვის ხე, ძირ არ გასწირა, წვერია.
ის ღულელნ სულ ამოსწყვიტნა, წერილში ეგრე სწერია.
(Th 201).

1 მთას] მთად Th; 9 ვერმც] ვინც Th; 15 უდგა] უნდა Th.

542. იაკსარი (G 1)

სიმღერე გავრცელებულია როგორც ხევესურეთში, ისე, განსაკუთრებით, ფშავში. იაკსარი სალოცაგია როგორც ხევესურებისა, ისე ფშავლებისა. იაკსრობა, რომელიც რამოდენიმე დღეს გრძელდება, უმთავრესად შუაფხოში იცინან. მე დავესწარ ამ დღესასწაულს 1911 წ. შუაფხოში. დაიწყო 7 ივლისს, ხუთშაბათს. ხატს თავისი მამულები ჰქონდა ბარში, რომელსაც ფშავლები ხნავდნენ და ღვინოც მოჰყავდათ. იმ დროსთვის მოეტანათ ხატის მამულიდან ერთი საპალნე ღვინო (საპალნე ფშავში 31 ჩაფია). ქვეერი, რომელიც ერთ საპალნეს იტევსო, კლდეშია ამოჭრილი და ხატობამდე ხელ-უხლებელიაო, მითხრეს. წინათ საშობაოდაც მოჰქონდათ ღვინო, ახლა კი არაო, დასძინეს. მეორე დღეს, შუაფხოშივე, საყეენო ღვინოს სვამდნენ: აავსებდენ დიდ თასს ღვინით, ჩააგდებდენ შიგ ფულს, ვისაც რამდენი უნდოდა, ადღეგრძელებდა ვისმე ან სულს მოიხსენიებდა იმისას, ვინც უნდოდა და შემდეგ დაეწაფებოდა ღვინოს. ზოგი ცოტას მოსვამდა, ზოგი კი, ვისაც შეეძლო, სულ შესვამდა. ხელშიც კი არ აიღებდა ზოგიერთი: დასწვდებოდა მიწაზე, ჩარგავდა თასში სახეს და ისე სვამდა. თანაც ამ დღეს ღაბახი დადგეს და ვისაც თოფი და პატრონა ჰქონდა, ესროდა. ზოგმა მორატყა ღაბახს. შედეგად ერთმა მანეთი აიღო, ერთმა კი ქალმან-წინდა. მეორე დღეს, ცხრა ივლისს, შუადღემდი ხალხი იქვე შეექცეოდა სმა-ჭამას და ქეიფს. ნაშუადღევს კი გაემართა მარცხენა კარატიისაკენ (რომელიც არაგვის მარცხენა მხარეს იმყოფება, მთაზე). იქ ორი დაბალი სამრეკლოა, რომლებიც ძროხებს თავის ბინად გაეზადათ. ხალხი ბლომად იყო მოგროვილი. დააბეს ფერხული (ფერქისა). ესროდენ ღაბახსაც. ვერავინ მორატყა. შემდეგ ხალხმა ერთად მოიყარა თავი, შუაზე დაასვენეს იაკსარის ხატი,¹ გამართეს ფერქისა და ცეკვა-თამაში. რომ ითამაშებდენ, შემდეგ იაკსარის სასარგებლოდ ვერცხლის თასში ფულს აგდებდენ. ამნაირად შეგროვდა 15 მან. 50 კ. ამ ფულს ეძახდენ შაბაშის ფულს. შაბაშის ფულს, ისე როგორც საკლავების შემოსავალს, სამ ნაწილად ყოფენო: ერთი ქვეისბრისაა, მეორე მღვდელ-ღიაკენისა, და მესამეც ეკლესიისაო. შაბაშის ფულს და საყეენოს ყველგან კრეფენ ხატობაშიო, მითხრეს.

ერთი ნიში იაკსარისა ერწოელ ხევესურებსაც აქვთ ტოლათ-სოფელში.

ორი მუხლი ა ვარიანტისა (მ. 35 შვიდ-კეცი მათრაკისა და მ. 40 შუა ზღვას სამანის ჩადგმის შესახებ) მოიპოვება კოსმოგონიურ ლექსში, რომელიც უფრო ფშავშია გავრცელებული (მაგ. Th 19 და A, აკაკის თვითური კრებული, 1900, № 2).

¹ გამოუცდელიობის გამო დღიურში არაფერი მქონია შეტანილი ხატის აღწერილობის შესახებ.

ბ.

ხთის კარზედ შავიყარენით ხთიშვილნი ყველა მკრისაო.
გარმადგეს სასწორ-ჩარეჟი. „კვირავ, დაუგი თვალიო!“
ეუბნებოდეს ერთუცსა: „აიტანს იაქსარიო.“
5 გარდავკვედ, ღმერთსა შავსთხოვ: „ღმერთო, შენგან მაქე ძალიო.“
მაშიავ მორიგემ ღმერთმა გარმამიმეტა სამიო.
ავსწიე სასწორ-ჩარეჟსა, ძირს გავადინე ქარიო.

—
შაიყრებოდის დევეები, საცა დიდ მიუღანო.
გაარიგებენ იმასა: „ერთუცს უჭირათ მქარიო,
ხთიშვილთ მაუკლათ კობალა, თავშიგ დაუცნათ ქვანო.“
10 ეგ რო გაიგეს ხთიშვილთა, წალალეს იაქსარიო.
დევეებს ზქონიყვა ქორწილი, ერქვიფა სიმურ წყალიო.
ცხრა-თავ ხყოლიყო დედაი, ცხრათ შვილთ გამზდელი ქალიო.
თავს ედგა 'სალუდე ქობი, მე იმან შამდვა ზარიო.
მავედი-დ' იმას ამბობენ: „რას იქამს იაქსარიო?“
15 დამცხვენდა, ისეე დაებრუნდი, გამაუცვალე ჟამიო.
საკმისკრით ლახტი ჩავლრიე, ზედ გამაეზურე ბანიო.
გამამივარდის ერთაი, რომენიც ძალიანო.
საგმირო გამავიმალდე, კლდეს მამიტოლა ტანიო.
კლდე ოთხად დაენაფოტე, დევს წამავსთხარე თვალიო.
20 კარგად სცოდნიყენეს ვოქერსა აბულელაურ ტბანიო.
დევი ჩავიდა მორეჟში, მე ჩავხყე იაქსარიო.
ჩავედა-დ' ველარ ამავედ, — სისხლზედ ჩამებნეს მქარნიო.
ოთხს წელს იძიეს ჩემ ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყური ცხვარიო.
მაიყვანეს და დამაკლეს: „იაქსარო, აქსნენ მქარნიო.“
25 შამავჯედ ბროლის ქვაზედა, შამაევიჭუჭკენ თბენიო.
ჩავხენე ჩემსა ნაჯდომსა, იყენეს წითელნი ქვანიო.

—
აქით რომ კარატემდინა თოკე-შიბი გასავალიო,
მე ეგრე გავიარიდი, ვერ მაპკიდიან თვალიო.

—
დივის გორ ციხეს აგებენ დევეები ცხრანი ძმანიო,
30 ეზიდებიან ერთ ქვასა, — „უნდ დავღვათ კარის თავიო.“
ავსწი, ავილი მარტომა, დაუდე კარის თავიო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ეს ჩვენზედ ძალიანო.“

—
პირდაპირ ჩამამღვომიყვა თამარი დელუფალიო.

ქელშიგ ეჭირა მათრაკი შვიდ-კეცი შვიდი მკარით.

—

- 35 ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო.
სალექსოდ გამამიგზავნეთ კვამლის შიშაგი ცხვარიო.
(Dj).

4 შავსთხოვე] შავსდხოვე Dj; 8 გაარიგებენ] გარიგებენ Dj; 18 საგმირო] საგმისო Dj; 26 ნაჯდომსა] ნაღდომსა Dj; 28 მე ეგრე] მეგრე Dj.
მათქვამობა, რომელიც მხოლოდ ორს (ა და ბ) ვარიანტშია, ახალ-დანართი უნდა იყოს.

ბ.

- ლთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატია.
გამოჩნდა სასწორ-ჩარეჭი. „კვირაჲ, დაგვიგე თვალია!“
მაჲა და ეზიდებოდა, ვინც უფრო ძალიანია.
ხუთი მე უთხარ კვირასა, გარდამამიგეტა სამია.
- 5 სამოც ლიტრასა რკინასა ქვეშ გაუტარე ქარია.
ღვეებს ხქონიყვა ქორწილი, ერქვიფა სიმურ წყალია.
ცხრა-თავი დედა ხყოლიყო, ცხრა-თავ გამზდელი შვილთ იყო.
თავს ედგა სალუდე ქობი, რა ძნელი სანახავია!
დავშინდი, უკულმ მავბრუნდი, მეცვალა პირზე ფერია.
- 10 ანგელოზნ ეუბნებოდენ: „იაკსარმ რა ქნის ისია?“
მავბრუნდი, დაშინებულმა ლახტს გამუცვალე ჟამია,
ირმულად ჩამავეპარე, ზედ დავაქციე ბანია.
ერთი ისივაც გამექცა, აღარ უბრუნე თავია,
საგმირო წამაუქადლე, კლდეს მათფარა თავია.
- 15 კლდე სამად გავავლეჯინე, ერთ გამოვსთხარე თვალია.
იმასაც კარგა სცოდნიყვა აბელაურის ტბანია.
მივედ და მეაც თან ჩავხყევ, მე, თვითონ იაკსარია,
ჩავედ და ვეღარ ამოვედ, — სისხლით დამებნეს მკარნია.
ჩემ ყმათაც კარგა იძივეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
- 20 მაიყვანეს და ჩამოკლეს, ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
წინ-წინ რო კლდეზე შამავქე, შამოვიბერტყენ მკარნია.
პირ-წალმა შამავტრიალდი, გამასახვიყო ჯვარია.
„ღმერთო, შენ მამეც შამღება, შენვე ამიქსენ მკარნია!“
მანდით კარატეს ამოვედ, მანდ დავაქურენ ყმანია.
- 25 ლახტზედა შამამიკიდეთ ჩემი ბატარა ზარია.
დავხკრა და აკადს წამოდგეს ჩემი პირქუშის ყმანია.

(R 38, გ ი ო რ გ ი ხ ი მ ი კ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

5 ქვეშ გაუტარე ქარია] „ვითომ აეწიეო“ R; 6 სიმურ წყალია] „დალისტანშია ეს მდინარე“ R; 8 სალუდე ქობი] „სალუდე ქობი სპილენძისაა, შაქრის თავივით მოყვანილი, ზოლო განიერი პირი ზევით არი და ძირი მწვეტია, რომ ალაო აღარ დაიკრას ძირზე, 2—3 არშინამდე სიმაღლე აქეს, 5 კოდზე მეტი იხარშება შივა“ R; 10 იაკსარამ რა ქნის ისია] „ვითომ რად შეშინდაო“ R; 16 აბელაურის ტბანია] „მე ეს ტბა არ ვიცი. ფშაურ ვარიანტში ბაზალეთურნია“ R; 19 ოთხ-ყურა ცხვარია] „რაკი წაბილწა დევების სისხლით, ახლა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარი-ლა გაჰნათლავდა“ R; 22 გამასახვიყო ჯვარია] „ჩემს ნადგომზე ჯვრის სახე გამოიხატაო“ R.

დ.

- ხთის კარზედ შევიყარენით ხთის ნაბადებნი დილით.
ბძანება გამოგვივიდა მამა უფლისა პირით.
დაგვიდგა სასწორ-ჩარეჟი, ჩვენ ცდა ეწადა იმით.
რანიც არიან ხთის შეილნი, სულ ჩემზედ აქვის თვალიო.
- 5 მაგრამ ქვენათით გადმოვქედ საბრალო იაკსარიო.
„მაგას იაკსარ აიღებს, — ეგ უფრო ფალაენია.“
მივედ, ავსწიო სასწორსა, „ღმერთო, მიჭირე მქარიო!“
თორმეტსა ლიტრას რკინასა ქვეშ გაუვლიე ქარიო.
-
- 10 დევთა ჰქონიყო ქორწილი, ერქვიფა დიდი წყალიო.
მივედ და გამამაბრუნეს, ფინთი ჰქონიყო ზავიო.
მოვედ. ამბობდეს ხთის შეილნი: „რას იქამს იაკსარიო?“
შამცხვა და ისევე გაებრუნდი, გამაუცვალე ჟამიო,
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანიო.
ცხრა-თავი დედა ჰყოლიყო, ცხრათ შეილთ გამზდელი არიო.
- 15 ცხრანივ იმაში დაეკოცენ, ვადინე სისხლის წყალიო.
ერთი კი გადმომიფრინდა, კლდეს მამიფარა თავიო.
კლდე სამად დავანაფოტე, დევს გამოვსთხარე თვალიო.
იმ დევსაც კარგა სცოდნიყო აბუზალეთის ტბანიო.
დევი იმაში ჩავიდა, თან ჩავეყე იაკსარიო.
- 20 ჩავედ და ველარ ამოვედ, სისხ(ლ)მ გამიბანა მქარნიო.
ჩემი ყმან ატირდეს ცხარე ტრემლითა:
„აქ რომ იაკსარ ჩავიდა, ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!“
სამ სისკარს წაღმა ვილოცე, დავმართუნ შარა გზანიო.
ამოვქედ, ამოვიწივე, ამოვიბერტყენ მქარნიო.
- 25 აონ-გორს შემამიკიდეთ წმიდის გოორგის ზარიო.
დავკრა, კმა აკადს მივიდეს, პირს დაიწერონ ჯვარიო.

ჩამიწერა 2. 7. 1911. ს. აქადში ქერჩო (ელიზბარ) გოდერძაულმა, კევის-ბერმა, რომელმაც ამას სათაურიც კი გაუკეთა: „ნიშების ლექსი.“ – ქერჩო ხშირად ხმოვნებს არ წერს, მაგრამ აქ ხმოვნები სულ აღდგენილია, მაგალითად: ცდ ეწღ=ცდა ეწადა, მ. 3; აქეს=აქვის, მ. 4; მაგრამ ქვენთით გადმოვხდ საბრალო იახსრო=მაგრამ ქვენათით გადმოვქედ საბრალო იაკსარიო, მ. 5 (ქერჩო ამ სიტყვას ხანდახან კართაც წერს: იაკსრ=იაკსარ, მ. 6); იმში ჩვილა=იმაში ჩავილა, მ. 19; ჩეელა-ჩაველ და, მ. 20; სმ სისკრს=სამ სისკარს, მ. 23; ღეკრ ხმ ახდს=დაეკრა, კმა აქადს, მ. 26 და მისთანანი. ამიტომ მის მიერ მკაფიოდ გამოყვანილი: „სიხმ გამიბანა მხარნიო“, მ. 20, თითქო შეცთომაა, ნაცვლად ამისა: „სისხმა გამიბნა (და არა: „გამიბანა“) მქარნიო“, როგორც სხვა ვარიანტებში იკითხება, მაგრამ აღარ ვახლე ხელი.

ხმოვნების აღდგენის დროს ზურაბ ხელაშვილისაგან გაგონილ ვარიანტსაც ვაქცევდი ყურადღებას.

იმავე აქადში იმავე დღეს ეგვე ლექსი ჩავიწერე ზურაბ ხელაშვილისაგან, რომელმაც თითქმის ისე მიამბო, როგორც ქერჩო ხევისბერს ჰქონდა ჩანაწერი. მცირეოდენი განსხვავებანი: 1 შევიყარენით] შავიყარენით; 2 მამა უფლისა] დამბადებელის (პირველად ხელაშვილმაც „მამა უფლისა“ თქვა); 4 სულ ჩემზედ აქვის] სუ ჩემზედა აქეთ; 7 ავსწიო] ავსწიე; 9 დიდი] სიმურ; 12 ისევე] იქავ; ცხრათ შვილთ გამზდელი არიო] ცხრათ შვილთა გამამზდელიო (ასე თქვა პირველად, შემდეგ ქერჩოსავით გადაასწორა); 16 გადმომიფრინდა] გადამიფრინდა; 19 ჩავილა] ჩავარდა; 20 სისხლმ გამიბანა მქარნია] სისხლით გამებნეს მქარნიო; 23 წალმა] წალმე; 25 შემამიკიდეთ] შამამიკიდეს; ამას გარდა, ზ. ხელაშვილმა მე-20 მუხლს შემდეგ ეს ჩაურთო:

მოიღეს, ჩამამაკოცეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.

მ.

(პირველად ღმერთი ვაკსენოთ), მემრე ბატონი ჩვენია.

-
- ღეთის კარზედა შავიყარენით 63 ხეთის შვილი,
- გადმოდგ(ეს) სასწორ-ჩარექი,...
- თორმეტ(სა) ლიტრა რკინა(სა)...
- 5 მე ხუთი ვთხოვე იმასა,...
- ავიღე, ისრე ავსწიე...
- ხუთმეტსა ლიტრა რკინასა...
-
- ღეეებსა ჰქონდა ქორწილი წვიმურ წყალიო.
- ცხრა თ(ვი) დედა ჰყოლიყო, ცხრა(თ) შვილ(თ) გამზდელი (არიო).
- 10 და (გა)მომამბრუნეს, ისი დამდევს ფერიო.
- რომ მივედო, მე დამცინოდენ: „რას იქამსო იაკსარიო?“

- და ისრივ დაებრუნდი, გამოუცვალე ჟამიო.
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე (ბანო).
ის ისრივ გამომივარდა,
- 15 არალო და ვარალა(ლო), გამოვიდა რთოსაკნო.
..... კლდეს მამიფარა თავია.
კლდე ოთხად გავანაფოტი, დევს გამოვთხარე თვალთა.
იმათაც კარგად ცოდნიყვენს აბუზალეთის ტბანიო.
გამექცა და შიგ ჩავვივარდა, თან ჩავყვე იაკსარიო.
- 20 ჩავყვე და ვერა ამოვქედ, სისხლის გამებნეს მქარნიო.
ჩემს ყმათაც კარგა ცოდნიყ.. ოთხ-(რქა, ოთხ-ყურა) ცხვარიო.
გაიყვანეს, სხვაგან ჩამოკლეს, „ღმერთო, დასწერე ჯვარიო,“
ქალი თამარი მეფე მობრძანდა, ისიც კმალია.
შემოვკეო ბროლის ქვაზედა, შემოვიბერტყენ მქარნიო.
- 25 წამო(ვ)ბრძანდი და დავხედე, სულ ჭრელნი დარჩენ ქვანიო.
ავის გორზე შამომიკიდე(ს?) ჩემი ბატარა ზარიო.
რომ დაჰკრან, აკადს გავარდეს, პირს დაიწერონ ჯვარიო.
ლოცვა-წირვა წინ(?) ჩემის პირ-ქუშის ყმანიო.
-
- ამასა, ძმანო, გელასა, ჭიქა ეკიდის ყველასა.
30 გამოთქე(ამს), მაყურებელსა ჯვარი ეწეროს ყველასა!
-
- გაუმარჯოს! გაუმარჯოს, გაუმარჯოს!

(Sh).

ეს „სიმღერე“ მე თამარ-ნეფის ხატობაში ჩაეწერე ფერკისის დროს 5. 7. 1911 (სამშაბათს). საქმე ასე იყო: ხალხური ლექსების ჩაწერის საქმე არ მიმიდიოდა წინ. მე უკმაყოფილო ვიყავ და ხალხს შევესჩივლე. თანაც დავსძინე: აი მე გეტყვით ლაშარის ლექსს და სირცხვილი თქვენი, რომ თქვენ არას მეუბნებით-მეთქი. წავეუკითხე ლეგენდა ლაშარის ოქროს შიბიანი მუხის მოჭრის შესახებ, რომელიც 1908 წელს მქონდა ქორკში გ. ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გავონილი და შემდეგში გალექსილი. ისე მოეწონათ ეს ლექსი, რომლის შინაარსიც ყველამ კარგად იცოდა, რომ ერთბაშად ნდობა მოვიპოვე და ხევისბერმა დ ა რ ჩ ი ა მ ი ს რ ი ა შ ვ ი ლ მ ა¹ მიჰმართა იქ მყოფთ: „მოდიოთ,

¹ ეს ის დარჩიაა, რომელმაც თამარ-ნეფისა და ლაშარის ნიში ჩაიტანა იორზე, რის გამოც მლოცველები დააკლდა (და ამით შემოსაეალიც შეუმცირდა) ამ სალოცავებს არაგვის ხეობაში. ამაზეა ნათქვამი:

ნუმ გასჩენიხარ დედასა, შე მისრიათ დარჩიაო!
თამარ-ნეფე და ლაშარი ჩაიტანე ბარჩიაო. და სხვა.

ფერკისა ვუძახოთ ამ იმერელს“¹ აო¹. წამსვე ხალხი გაიპო ორ რიგად. მე ჩავდეგი შუაში, მოვიმარჯვე უბის წიგნი და ფანჯარი და შევეუდეგი წერას. იწყებდა ერთი, ამბობდა სიტყვებს, სხვები კი ბანს ეუბნებოდნენ. როცა ერთ მუხლს გაათავებდნენ, მეორე რიგი შეენაცვლებოდა იმავე წესით და თუ პირველად სიტყვებს კარგად ვერ გავიგონებდი, მეორედ თქმის დროს შევასწორებდი. ამრიგად ჩავწერე მთელი ფერკისა, მაგრამ ზოგიერთი მუხლის ჩაწერა მაინც ვერ მოვასწარი. ამის გამო აქა-იქ ხარვეზებია და ცუდად ჩანაწერი ფორმებიც. სამწუხაროდ, არ ჩამიწერია თავის დროზე, თუ ვინ იყვნენ სიტყვების მთქმელები ორსავე გუნდში. აღვნიშნოთ მეთაური პირველი გუნდისა M ასოთი, მეორისა კი Nით. – ვარიანტები Nისა: 1 ბატონი] გამჩენი N; 3 ლიტრა] ფუთ(სა?) N; 8 ქორწილი] ყრილობა N; 15 და ვარალა(ლო)] ჩვენო ბატონო N; 18 აბუზალეთის] აბუდალეთის N; 20 ვერა] ველარ N; 25 და დავხედე] გამოვექანე N; ავის გორზე] თავის(?) გორზე N.

ცხადია ჩაწერის პირობათა თავისებურობის გამო, შეცთომებია დაშვებული, რომელთაც არ მოვერიდე და აქაც შემოვიტანე, აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ: 8 წვიმურ] არა მგონია ეს ეთქვას ან Mს, ან Nს, – ალბათ „სიმურ“ იყო და მე „წვიმურ“ მომჩვენა; 15 რთოსაკნო] რაღაც ამგვარი მიწერია უბის წიგნში, მაგრამ ამ წუთში არაფერი მომდის თავში ისეთი, რომ ცუდად ჩაწერილი ადგილი გადავასწორო; 26 ავის გორზე] Mისაგან ასე გამიგონია: ავედ გორზე, Nისაგან კი: თავის (?); 27 აკადს] მიწერია: აქაც; 28 ლოცვა-წირვა წინ] ალბათ ასე თქვეს: ლოცვა-წირვაზე; 29 ამასა] ალბათ „ელასა“ თქვეს; ეკიდის ყველასა] ალბათ: „ყელასა“ უნდა.

15 რალო და ვარალალო...] ეს რეფრენია, რომელიც იშვიათად იყო ხმარებული ამ სიმღერეში. სამაგიეროდ ზუმარისა და ბიჭურის ლექსში, რომელიც კარატეში დაიძახეს 10.7.1911. რეფრენი უფრო ხშირი იყო. – თავში დასაწყისი სიტყვები (ფრჩხილებში რომაა ჩასმული) აღდგენილია Rის შენიშვნის მიხედვით: როგორც იგი ამბობს, ასე იწყებენ ფერკისას ფშავში (ნ. № 62, შნშ.; აგრეთვე Bu, № 11).

ეს შენიშვნები და შესწორებანი, რა თქმა უნდა, მთლად ვერ ამოსწურავს ტექსტის აღდგენის საკითხს. მაგრამ ამ სახითაც ეს მასალა მეტად ძვირფასია, რადგანაც იგი ჩაწერილია „სიმღერის“ ბუნებრივ პირობებში, როცა სიტყვებთან შეერთებული იყო გალობა და პლასტიკური მოძრაობანი.

3.

ზეთის კარზე შავიყარენით სამოცდასამი ხთისშვილი,
გადმოჰდგეს სასწორ-ჩარეჟი, კვირაჲ, გვიჭირე თვალია.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ვინ უფრო ძალიანია?“

¹ იმერელი ზოგადი გაგებით, ე.ი. ლიხის მთას გადაღმელი.

5 ვერვინ შაბებდა რკინასა, მიბძანდა იაკსარია.
სამოც-სამ ლიტრა რკინასა ძირს გაუტარა ქარია.

—

შაიყრებიან დევეები, სადაც ღიდ მეიდანია.
ცხრა-თავი დედა ჰყოლიათ, ცხრა დევთ გამზდელი არია.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „რას გვიზამს იაკსარია?“
10 ის რო იაკსარმ გაიგო, დაჩქვიფნა სიმურ წყალია.
რო მიველ, გამამაბრუნეს, ფინთი ჰქონიყო ზავია.
მიველ ზეთის კარზე, ამბობენ: „რას სჩადის იაკსარია?“
დამრცხვა და ისივ მოვბრუნდი, გამოვუცვალე ჟამია.
საკმისას ლახტი ვესროლე, ზედ მივაქცივე ბანია.
ერთ კიდენ გამამივარდა, რომენიც მუკლად ჩქარია.
15 თან ლახტი გამუაყოლე, კლდეს მამიფარა თავია.
კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოვსთხარე თვალთ.
იმასაც კარგა სცოდნიყო აბუდალევის ტბანია.
გაიქცა, შივ ჩამივარდა, თან ჩავპყე იაკსარია.
ჩაველ და ვეღარ ამუელ, — სისხლმა გამიბნა მქარნია.
20 ჩემ ყმანიც ბევრსა დაღონდნენ. ოთხ-რქა, ოთხ-ფურა ცხვარია
მაიყვანეს და ჩამოკლეს. მაშინ გამექსნა მქარნია.
შამოვკე ბროლის ქვაზედა, შამო(ვ)იბერტყე მქარნია.
იქ თამარ ნეფეც მობძანდა, მიძრა და მოძრა მქარნია.
კარატით კარატემდენა გზა მქონდა გასავალია.
25 ავის გორს შამიკიდოდეთ ჩემი პატარა ზარია, —
დაჰკრავს, ემა აკადს მივიდეს, იქ დაიწერონ ჯვარია.
ლოცვას-წირვაზე დადგოდეთ ჩემის პირ-ქუშის ყმანია.

(Sh).

ჩავეწერე ზემო-თიანელის დავითო გიანაშვილის აგან 8. 7. 1911. იაკს-
რობის მეორე დღეს ს. შუაფხოში. დავითოს გადმოცემით ყრილობა შაბათ საღამოს
მომხდარა. — 2 გადმოჰდგეს] დავითოს გამოთქმით უფრო: გადმოდგეს; 11 რას
სჩადის] გამოთქვა დაახლოვებით ასე: რამსჩადის; 17 კარგა სცოდნიყო] გამოთქვა
უფრო: კარგაა სცოდნიყო; 26 დაჰკრავს] გამოთქვა უფრო: დაჰკრავს.

ზ.

ღეთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატია.
დაგვიდგეს სასწორ-ჩარეჭი, ოქროთ ნაჭედი ტახტია.
სამოცსა ფუთსა რკინასა ვერვინ შაუგდო ძალია.
ქვემოთით დავჯე ტახტზედა, კვირას ჩემკე აქვ თვალთა.

- 5 „მაგას იაქსარ აიღებს, — არაგვის მკრისა არია.“
ავსწიე, ისე ავიღე, ქვეშ გაუტარე ქარია.
მაჩუქა დამბადებელმა შშვილდ-ლახტი საომარია.
შაიყრებიან დევები, სადაც დიდ მოედანია,
გაარიგებენ იმასა: „ერთ-ურთს უჭიროთ მქარია.“
- 10 ღვთიშვილთ მოუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანია.“
ჩამეეტია კოპალა, ბატკნებურ გასჭრა თავია.
საყაჭეს წმინდა გიორგი ყველაზე მეომარია.
თუ დევებს ჩამეეტია, ვაი მაგათი ბრალთა!
ავის გორს სახლი ააგეს, შიგ ღვანან ცხრანი ძმანია.
- 15 დედა ჰყოლიათ ცხრა-თავი, ცხრა ვაჟის დედა-ქალია.
დევებს ჰქონიყო ქორწილი, სიმურნ ერქვიფნეს წყალნია.
თავს ედგათ სალუდე ქობი, მეც იმით მომცეს ზავია.
ფალავნად გამამიყვანეს ღვთიშვილთა იაქსარია.
მივეღირე და ვერ მივედ, პირს დავიწერე ჯვარია.
- 20 იმას ამბობენ ღვთიშვილნი: „რას ჩადის იაქსარია?“
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანია.
ერთი-ლა გამომქცევიყო, გამოეარნეს კარნია.
კოჭლა გამექცა პირ-თავქვე, კლდეს მოაფარა თავია.
კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოსთხარე თვალთა.
- 25 წყეულს კარგადა სცოდნიყო ბაზალეთის ტბის გზანია.
გამექცა, შიგ ჩამივარდა, თან ჩაყვევ იაქსარია.
ამოსვლით ველარ ამოვედ, — სისხლმა გამიბნა მქარნია.
ცხრა წელსა ძებნეს ჩემს ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
დაკლიან ტბისა პირზედა. ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
- 30 შავქე ბროლისა ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მქარნია.
დაეკვლიე ჩემსა ნაჯდომსა, რა ჭრელნი დარჩნეს ქვანია!
- შვიდის წლის ქალი თამარი მეფედ თქვეს, დედოფალია.
ზღვის პირზე შავიყარენით, შავეექნა საომარია.
ზღვასა გადაჰკრა ჩიქილა, გადააქანნა წყალნია.
- 35 შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გადმოსცილდეს ცვარია.
შიგ ააშენა სიონი, დაადგა ოქროს ჯვარია.
სახელი თამარ-მეფისა ზედ დააწერა, გვარია.
ურჯულთი და თათართი ყველას სარწმუნომც არია!
- კარატით კარატეს მამე თოკი, ზედ გასავალია.
40 ასე გავიღე თოკზედა, ვერვინ მომკიდოს თვალთა.

ავის გორს შამიკიდლოდით ჩემი პატარა ზარია.
დაეკრა, ჯმა აკადს გავიდეს, გამოისახონ ჯვარია.
რომ დადგენ ლოცვა-წირვაზე ჩემის პირ-ქუშის ყმანია.
მიდუღეთ სალუღე ქობი, ყმანო, გეწეროსთ ჯვარია!

(A).

მოყვანილია გრ. ა ფ შ ი ნ ა შ ე ი ლ ი ს ხელნაწერის მიხედვით, რომელიც საისტ. და საეთნ. საზოგადოების მუზეუმის ქალაქებში აღმოჩნდა და რომელიც 18. 12. 1893. მოამბის რედაქციაში ყოფილა გაგზავნილი. მცირეოდენი ცვლილებით იგივე ლექსი, გ. აფშინაშვილის ხელ-მოწერით, დაიბეჭდა აკაკის თეიურ კრებულში (1900, № 1). ხელნაწერთან შედარებით ნაბეჭდი შემდეგ განსხვავებით გვიჩვენებს: 3 ფუთსა] ლიტრა; 8 მოედანია] მეედანია; 14 ააგეს] აუგოთ; 16 დევებს] იმათ; სიმურნ] სიმურ; 17 ქობი] ქვაბი; მომცეს] მამცეს; 22 ერთი-ლა] ერთ კიდევ; გამოუარნეს] გამოერბინნეს; 24 გაუ-ნაფოტე] დავანაფოტე; 25 წყეულს] იმას; 40 ისე] ასე; 41 ავის გორს შამიკიდლოდით ჩემი პატარა ზარია] მიტანილ გამამიგორდა ჩემი პატარა ზარია; 42 დაეკრა, ჯმა აკადს გავიდეს, გამოისახონ ჯვარია] დაეკარ, ჯმა აკადს გაუარდა, გამაისახეთ ჯვარია; 43 რომ დადგენ ლოცვა-წირვაზე] ლოცვა-წირვაზე დადგოდენ.

ამ ლექსს თან ახლავს Aის შენიშვნები, რომლებიც ზოგჯერ სხვადასხვა ნაი-რად იკითხება ხელნაწერსა და ნაბეჭდში (ხელნ.=ხელნაწერში, ნაბ.=ნაბეჭდში). მომ-ყავს ზოგი იქიდან და ზოგი აქედან, იმის მიხედვით, თუ სად უფრო ნათელია ახსნა-განმარტება. 2 დაგვიდგეს სასწორ-ჩარეკი] „ფშაველსა სწამს, რომ, როცა კაცი ამიერ სოფლიდამ მიიცვლება და საიქიოს მივა, იქ პირველად ღვთისა და მის წმინდანთა წინაშე წარსდგება, სადაც სასწორზე ასწონენ და ისე გაიგებენ მის კეთილსა და ბოროტს ჩანადინარს“ A (ხელნ.); 3 ვერვინ შაუგდო ძალია] „ე.ი. ვერვინ მოვიდა იმისი წონაო, ძალი და ღონე ვერავინ გაუსწორაო“ A (ხელნ.); 4 კვირას ჩემქე აქე თვალა] „კვირა ფშავლის რწმენით ცალქე არსებაა, ხატია, რომელსაც ლოცულობს და ემსა-ხურება, როგორც წმინდანს“ A (ხელნ.); 5 მაგას იაკსარ აიღებს] „იაკსარი ხატია. ამ ხატს თითქმის ყველა ფშაველი სცემს თავყანს, უფრო კი ქისტაურის თემის ხალხი, რომელთ ბატონად ითვლება, ხოლო ქისტაურები მის ყმებად“ A (ხელნ.); 10 ხეთიშ-ვილთ კოპალა მოუკლათ] „ხეთიშვილთ ხატებს და წმიდა სულებს უწოდებს ფშაველი. კოპალა ხატია. ამ ხატსაც თითქმის ყველა ფშაველი ლოცულობს, განსაკუთრებით კი უძილაურების თემისა. ამ თემის ხალხის ბატონ-პატრონად ითვლება „გმირი კოპალა“ A (ხელნ.); 12 საყაჭეს წმინდა გიორგი] „საყაჭე მთის სახელია ფშავეში. ამ მთაზე ორგან თუ სამგან არის წმინდა გიორგის ნიში“ A (ხელნ.) 14 ავის გორს სახლი ააგეს] „ავის გორი ადგილის სახელია სოფ. შუაფხოს ახლო. აქ თურმე დევები სცხოვრობდენ. ესენი იაკსარს ამოუყვლეტია და განუდევნია აქედამ“ A (ხელნ.; ნაბეჭდში კი: „ეს დევები იაკსარმა და კოპალამ თურმე ამოწყვიტეს და განდევნეს, მხოლოდ ერთი კოჭლი დევი-და გაექცა და კლდეს მოეფარა“ და სხვ.); 23 კოჭლა] „დევი ყოფილა“ A (ხელნ.); 23

დეეს გამოვსთხარე თვალია] „ხალხის გადმოცემით, როცა კოჭლა გაექცა იაქსარს და კლდეს მოეფარა, მაშინ იაქსარის ლახტი კლდეს მოხვდა, კლდე ოთხად გაამსხვრია, ერთი ნატეხი მოხვდა დეეს და ცალი თვალი გამოსთხარა“ A (ხ.); 27 სისხლმა გამიბნა მკარნია] „იაქსარს, ფშავლების წარმოდგენით, ფრინველივით მკრები აქვს“ (ნაბ.); 28 ცხრა წელსა ძებნეს ჩემს ყმათა] „როდესაც თვალ-გამოთხრილს კოჭლა დეეს საშველი აღარ ჰქონდა, იაქსარის ლახტს გადაჰრჩომოდა, მაშინ თურმე კოჭლამ ბაზალეთის ტბისკენ მოჰკურცხლა, უკან იაქსარი გაჰყვა, დევი ტბაში ჩახტა, იაქსარიც თან ჩაჰყვა, ტბის ძირში დევი მოკლა, მაგრამ იქიდან უკან ამოსვლა კი ვეღარ შესძლო, – „სისხლმა გამიბნა მკარნია.“ დაჰრჩათ „ყმათ“ თავის „ბატონი“ ტბის ძირში. მაშინ იაქსარის ყმანი (ქისტაურები) ძალიან შესწუხდნენ, დაფაცურდნენ თურმე, ბოლოს მიჰმართეს ქადაგ-მისანს, რომელმაც უთხრა: „თქვენ უნდა იშოვნოთ ისეთი ცხვარი, რომელსაც ოთხი რქა და ოთხი ყური ჰქონდესო, ის დაჰკლათ ტბის პირზე და იმისი სული გამოიხსნის, შეაძლებინებს ტბის უფსკრულიდამ ამოსვლასაო.“ როგორც ლექსიდანაცა ჩანს, იაქსარის „ყმათ“ ცხრა წლის ძებნის შემდეგ ძლიერ იპოვნეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარი, დაკლეს ტბის პირზე და ამით დაიხსნეს თავისი „ბატონი“ იაქსარი, რომელიც „შედგა ბროლისა ქვაზედა, შემოიბერტყნა მკარნია“ A (ხელნ.; ოთხ-რქა და ოთხ-ყურა ცხვრის გამო ნაბეჭდი დასძენს: „რწმენაა, რომ ამგვარი მახინჯი ცხვრის სულს მარტო ეშმაკეული იწირავს“). 39 კარატით კარატეს] „ორი ნიშია, რომელნიც ერთმანეთს უპირდაპირებენ“ A (ხელნ.; „ნიშებია იაქსარისა“, ნაბ.); 43 ჩემის პირ-ქუშის ყმანია] „პირ-ქუში აკადელების თემის ხატია“ A (ხელნ.); 44 მიღუღეთ სალუღე ქობი] „ე.ი. ლუღი აღუღეთ და მაღიდეთო“ A (ხელნ.).

მ.

- ლთის კარზე შავიყარენით ღთიშვილნ სამოც-და-ცხრანიო.
ქვემოთ, ბოლოში ჩამოვჯე მე, ხატი იაქსარიო.
გადმოდგეს სასწორ-ჩარექი: „კვირაჲ, გვიჭირე თვალიო!“
ჩამაირიგეს ღთიშვილთა, ვერვინ გაუგლო ქარიო.
- 5 გადავქე, ერთი ავწიე: „ღმერთო, შენ მამე ძალიო!“
სამოც ლიტრიანს რკინასა ქვეშ გაუვლიე ქარიო.
ავის გორს შამამიკიდეთ ჩემი პატარა ზარიო, –
დაჰკრან, კმა აკადს მოვიდეს, იქ დაიწერონ ჯვარიო.
დეეს მაუქნიე საგმირო, კლდეს მათფარა თავიო.
- 10 კლდე ოთხად გავანათოსე, დეეს გამოვსთხარე თვალიო.
წაწადას ტბაში ჩავარდა, მიძრნა და მოძრნა ტბანიო.
ღთისაგან ვიყავ შათვლილი, თან ჩავყევ იაქსარიო.
დევი მავიგდე ტბაშია, თავს დავამტვრიე ფარიო.
ამოსვლით ვეღარ ამუელ, სისხლით შამიკრა წყალიო.

- 15 „ხატი დაგერჩება ტბაში“, — შაწუხდენ ჩემნი ყმანიო.
მაიყვანეს და ჩამოკლეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
ლთისაგან იქნა ბრძანება, მემრე გაიქსნა წყალიო,
შამოვჯე ბელლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მქარნიო.

(V, ივერია, 1889, № 41).

შეტანილია მოთხრობაში ამ სათაურით: „კოპალა და იახსარი — დევების მებრძოლნი.“ ეგვევ მოთხრობა ლექსითურთ დაიბეჭდა აგრეთვე ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა კრებულში (ტფ. 1889, გვ. 430-437). აქ შემდეგი განსხვავებანია: 8 დაჰკრან] დაჰკარ; 17 წყალიო] წყალნიო.

თ.

- ლთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატია.
დაგვიდგეს სასწორ-ჩარეკი. „კვირაჲ, გვიჭირე თვალია!“
სამოც ლიტრასა რკინასა ვერეინ შაუგლო ქარია.
ქვემოთით დავევე ტახტზედა, ყველას ჩემზე აქეთ თვალია:
5 „მაგას იაქსარ აიღებს, — არაგვის მკრისა არია.“
აეწიე, ასე ავიღე, ქვეშ გაუტარე ქარია.
მაჩუქა დამბადებელმა მშვილდი და საომარია.

- შაიყრებიან დევები, სადაც ღიდ შეედანია,
გაარიგებენ იმასა: „ერთურთს უჭიროთ მქარია.
10 ღთიშვილთ კოპალა მაუკლათ, თავში დაუცნეთ ქვანია!“
ჩამეეტია კოპალა, ცხვრებულა გასჭრა თავია!
შვიდი წლის ქალი თამარი ნეფე თქვეს, დედუფალია,
საყაჭეს წმინდა გიორგი ყველაზე მეომარია.
თუ დევებს ჩამეეტია, ვაი მაგათი ბრალია!

- 15 ავის გორს სახს იშენებენ დევები ცხრანი ძმანია,
დელა ჰყოლიყოთ ცხრა-თავი, ცხრის ვაჟის დელა-ქალია.
დევებსა ჰქონდა ქორწილი, სიმურ ერქვიფნენ წყალნია.
თავს ედგა სალუდე ქობი, მეც იმათ მამცეს ზავია,
ფალაუნად გამამიყვანეს ღთის შვილთა იაქსარია.
20 მიველირე და ვერ მიველ, პირს დავიწერე ჯვარია.
იმას ამბობენ ღთის შვილნი: „რას შვრება იაქსარია?“
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანია...
ერთ კიდეგ გამაჰქციევიყო, გამემტვრია კარია.

- კოჭლა გამექცა პირ-თავქვე, კლდეს მათფარა თავია.
25 კლდე ოთხად გაენაფოტე, დევს გამოვთხარე თვალთა.
სულელს კარგადა სცოდნიყო ბაზალეთურნი ტბანთა.
გამექცა, შიგ ჩამივარდა, თან ჩავყევ იაქსარია.
ამოსვლით ველარ ამოველ, — სისხლმა გამიბა მკარნია.
ცხრას წელს ეძებეს ჩემს ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
30 დაკლიან ტბისა პირზედა: „ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!“
შამოვქე ბროლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მკარნო.
დაკველიე ჩემსა ნაჯდომსა, რა ჭრელნი დარჩნენ ქვანო!

—

- შვიდი წლის ქალი თამარი ნეფე თქვეს, დედუფალიო.
ზღვის პირზე შავიყარენით, შაგვექნა საუბარიო.
35 ზღვასა გადაჰკრა ლეჩაქი, გადააქანა ზღვანიო.
შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გადაჰცილდეს ცვარიო.
კლდეზე გამართა ქალაქი, შაბა რკინის კარიო,
შიგ ააშენა სიონი, დაადგა ოქროს ჯვარიო.
ურჯულოთი და თათართი ყველათ სარწმუნომც არიო!
40 კარატით კარატეს მამცა თოკი ზედ გასავალიო.
ასე გავიდი თოკზედა, ვერვინ მამკიდის თვალთა.
მიტანილ გამამიგორდა ჩემი პატარა ზარიო.
დავკარ, კმა აკადს გავარდა, იქ დაიწერონ ჯვარიო.
ლოცვა-წირვაზე დადგოდენ ჩემნი პირქუშნი ყმანიო!
45 ავის გორს შამიკიდოდით ჩემი პატარა ზარიო,
მიდუღეთ სალუდე ქობი, ყმანო, გეწეროსთ ჯვარიო!

(Rფ 240).

ეს ვარიანტი ძალიან უახლოვდება Aისას (ზ). — 10 კოპალა] „კოპალა ძალიანი ხატია ფშავლებისა“ R; 12 შვიდი წლის ქალი თამარი...] „ესეც ხთიშვილებში ურევი“ R; 13 საყაჭეს] „ნიშია აქ წმ. გიორგისა“ R; 17 სიმურ] „სიმური მდინარეა პირიქით დალისტანში. სულ ეს წყალი იხსენება დევების საბანაოდ“ R; ერქვიფნენ] „ეტოპათ შიგა“ R; 26 სულელს] „(მ)ყრალს, სუნიანს, და არა მართლა სულელს“ R; ბაზალეთურნი ტბანთა] „ბაზალეთის ტბა. ხალხსა სწამს, რომ ძირი არა აქესო, რომ შეერთებულა“ R.

0.

დევებსა ჰქონდა ყრილობა, სადაც დიდ მეიდანთა.
დევებს ის გაურიგებავ: „ერთურთ უჭიროთ მკარია!
ხთიშვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანთა.“

5 გაიგო დამბადებელმა, ჩაგზავნა იაკსარია.
წამაუარა ზემოთა, ცხვრებულა გაჰჭრა თავია.

ქალი მოვიდა ცხრის წლისა, ეგ თამარ დედუფალია.
ზღვასა გადაჰკრა ჩიქილა, არ გადმუარდა ცვარია.
პირდაპირ ჩამაუჯდება ლალი ლაშარის ჯვარია.
10 ქელში უჭერავ ლურჯაი, ფეკს უკრავ ოქროს ნაღნია.
მქარზე ჰკიდავის მათრაქი შვიდ ადლი, შვიდი მქარია.

(Rფ 218).

შემდეგ თარეშის ამბები მისდევს, რაც ამასთან შემთხვევითაა დაკავშირებული:
„შამაუარა საყმოთა, შაყარა მძიმე ჯარია. ფარსნის თავს გადასეესა გადააბნელნეს
ძთანია“ და სხვ.

ია.

ღვთის კარძე შავიყარენით ღთიშვილნ სამოცდაცხრანია.
გაღმოდგეს სასწორ-ჩარექი. „კვირავ, გვიჭირე მქარია!“
ქვემოთით გაღმომაკლინეს მე, ხატი იაკსარია.
ის უფრო ეზიდებოდა, ვინც უფრო ძალიანია.
5 გადავქე, ერთხელ აესწიე. „ღმერთო, მამეცი ძალია!“
სამოცდასამ ფუთ სინასა ქვეშ გაუტარე ქარია.
ღვეს მაუქნიე საგმირო, კლდეს მიაფარა თავია.
კლდე ოთხად გაეანაფოტე, ღვეს გამოვსთხარე თვალია.
იმასაც კარგად სცოდნიყვნეს ნაბუღალევის ტბანია.
10 ღვეი ჩავიდა ტბაშია, მიჩქეფ-მოჩქეფუნა ზღვანია.
ღვთისაგან იყო ბძანება, თან ჩავყევ იაკსარია.
ღვეი მოვიგდე ზღვაშია, თავს დავამტერიე ფარია.
ჩავედ და ველარ ამოვედ, სისხლით შამეკრნეს გზანია.
„ხატი დავგრჩება ტბაშია“, – დაღონდენ ჩემნი ძმანია.
15 ეძებეს, კიდეც მოკელეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია.
მაიყვანეს და ჩამოკლეს: „ღმერთო, შენ მიეც ძალია!“
ღვთისაგან იქნა ბძანება, გაიქსნეს სისხლის გზანია.
შამოვეჯ ბეღლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მქარნია.
კარატეს დამიკიდოღით ჩემი პატარა ზარია, –
20 დაჰკრან, ემა აკადს მივიღეს, იქ დაიწერონ ჯვარია.
კარატეთ-კარატემდინა შიბითა მქონან გზანია.

(Tფ, ლ უ კ ა მ ა ჩ ხ ო შ ვ ი ღ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

- შაიყრებიან დევეები, სადაც დიდ მეედანია.
გაარიგებენ იმასა: „ერთურთს უჭიროთ მკარია.
ღვთის შვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანია.“
გაიგეს ესა ღვთის შვილთა, ჩაგზავნეს იაკსარიო.
- 5 ცხრა დევს რომ დედა ჰყოლიყო, ცხრათივ გამზდელი არიო,
ცხრანივ იმაში ჩაკოცნა, თავს დააქცია ბანიო.
მეათე თავ-ქვე გაიქცა, თან ჩაჰყვა იაკსარიო.
იმასაც კარგა სცოდნიყვნენ საბაზალეთო გზანიო.
უძირო ტბაში ჩავარდა, თან ჩაჰყვა იაკსარიო.
- 10 იზიდნა, ვერ ამოვიდა, სისხლით გაებნეს გზანიო,
იმის ყმათ ბევრი ეძებეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
მიიყვანეს და ჩაუკლეს, ამოვა იაკსარიო.

(X 237).

ამისი სამი პირველი მუხლი Tსაც ჩაუწერია ფშავში მ ა რ თ ა მ ა ჩ ხ ო შ ვ ი ლ ი ს
ნაამბობის მიხედვით, განსხვავებანი: 1 სადაც დიდ მეედანია] საცა დიდ მეედანია T; 3
ხვთის შვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანია] ხვთის შვილთ კოპალა
მაუკლათ, ფშაველთ – ლაშარის ჯვარია T.

543. კოპალა (R 34)

ვაჟა-ფშაველა („კოპალა და იახსარი – დევეების მებრძოლნი“: ივერია, 1889,
№ 41 = თხზულებანი, 1899, გვ. 436), იახსარის ლექსთან დაკავშირებით, წერდა:
„თუმცა კოპალაზედაც გვინდოდა ხალხური ლექსი, მაგრამ ხალხში კოპალაზედ არაფერია
ნათქვამი“ო. ეს ლექსი კი ამტკიცებს, რომ კოპალას შესახებაც ყოფილა ხალხური
ლექსი.

კოპალა ერთ-ერთი ადგილობრივი სალოცავია ქრისტიანობის წინა დროიდან დარ-
ჩენილი. იგი „ხთის შვილებში“ ურევია. თქმულების თანახმად დევეების ყრილობას
თითქო მისი მოკვლა გადაეწყვიტოს („ხთიშვილთ კოპალა მაუკლათ“ო, ამბობენ დევეები
ყრილობაზე: 543,32). კოპალას ეპითეტია ბ ე რ ი (ე.ი. მოხუცებული), მაგრამ რადგა-
ნაც ამ სიტყვით ქრისტიანების პრაქტიკაში ეკლესიის ერთ-ერთი მსახური აღინიშნება,
ამიტომ სიტყვის ამ მეორე მნიშვნელობასთან არევით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ,
როგორც ვაჟა-ფშაველა ამბობს იმავე წერილში, კოპალა, ფშაურის ზეპირგარ-
დამოცემით, ყოფილა იხინჭას (ადგილია) ბერად.“ საყდარში მლოცველადაა წარმოდგე-
ნილი კოპალა ვაჟასავე პოემაში („კოპალა“: ივერია, 1889, № 43; გადმობეჭდილია
მის თხზულებათა კრებულში 1899 წ. და თხზულებათა მესამე ტომში 1930 წ).

ბ.

მეც მინაწილე, მიქაო, წყემსი ვარ თეჟიანი,
მეც მინაწილა მიქამა, წყემსი ვეგონე ცხვრიანი.
წყალზე გამგზავნა მიქამა, კელ(თ) მომცა ვეშლაპიანი.
ჭალაზე შამამავალი ირემ ვეგონე რქიანი.

5 წამომყარეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელა, თბიანი.
სიმურში შამოვიჩქვიფე, რქის წვერთ გაიღეს გრიადი.
შემომყარა მოძმეი პირ-ქუში, ნავთის წყლიანი.
„საიდან მოხვალ, გიორგი, დაღალულ-პირ-ოფლიანი?“

(M 20).

4 ჭალაზე] ქალაზე M (კორექტურ. შეცთომა უნდა იყოს); 7 მოძმეი] მოძმე M.
ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა ს ე ს ლექსი ხვესურული სწორ-ფრობის ციკლისა ჰგონებია და
თავის წიგნში შეუტანია!

ბ.

ფანდურს დაუკარ, ბერკუნდო, — გიყვარდა სამ-ძალიანი.
მარიგემ მე მამილოცა საგმირო შეიდ-ლიტრიანი.
უნდოდ, რომ სახმთოს ეელა, — ვერ იყვა იმედიანი.
მიაე ავილი, კოპალამ, — მკლავ-თით(თ) ვარ იმედიანი.

5 ვეშაგურთის გორ ვესტუმრე, წყემსი ვარ თეჟიანი.
სახლს აგებიებს მიქაი, ზე ხურო უდგას ხთიანი.
„წილი-ლ ჩამიდეკ, მიქავო, წყემსი ვარ თეჟიანი.“
კარის თავ შამადებივა საგმირო თეჟიანი.

წყალზედ წამლალა მიქამა, თუნგ მამცა ვეშრაპიანი.
10 ჭალაზედ შამამავალი ირემ ვეგონე რქიანი.
წამამყარეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელი, თბიანი.
სიმურში(ი) გამავიჩქვიფე, რქებმ(ა) გაილა ძგრიადი.
ჩამამყოლიყვა მოძმე(ი) შუბნური მათრაკიანი.
კელში ეჭირნეს კოჭობნი დავსვილნი, ნავთის წყლიანნი.

(Bb).

1 ბერკუნდო] ისე აქვს დაწერილი Bbს, რომ თითქო უფრო „ბერსუნდო“ იკითხება,
ვიდრე „ბერსუნდო“; 4 მკლავ-თით(თ)] მკლავით Bb, რაიცა გაუგებარია, „მკლავ-თითთ
ვარ იმედიანი“ კი შეიძლება ასე გავიგოთ: მკლავ-თითების იმედი მაქვსო; 11 წამამყარეს]
Bbს თითქმის ერთნაირად გამოჰყავს ქ და ყ ასო. აქ ისე აქვს გამოყვანილი, რომ თითქო
„წამომაქარეს“ უფრო უნდა იკითხებოდეს, ვიდრე „წამამყარეს“; 13 მოძმე(ი)] მოძმე Bb.

მიმართვა კოპალისადმი: „არც მაშინ შაჰშინდებია, ბორბალს რო შეემართო“ (მ. 2) გულისხმობს ალბათ იმ ამბებს, რომლებზედაც მოგვითხრობს №№ 156-159 (ქისტებმა რომ გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ).

ბ.

კოპალას მშვილდო მშვენეარო, გოზა-წითელო, ფართოო,
რა ლამაზ სასინჯაეი ხარ, ბორბალს რომ დაემართოვო!
წინ კი ვერავინ დაგიდგა, ახან ლახტ მაიმართოვო.

(A, აკაკის თვ. კრებული, 1900, № 1).

3 მაიმართოვო] გაიმართოვო A (ბეჭდვის შეცომა მგონია).

545. დევების ქორწილი (B)

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ცნობით, ეს ლექსი ნათქვამია ობოლა წიკლაურის მიერ, ხოლო Gsm იგი ბლოელ ბაბუა გიგაურს მიაწერა. Gsm: ეს ბ ა ბ უ ა ოთხიოდე წლის წინად გარდაიცვალაო. ლექსს აკლია ზოგიერთი მუხლი, სადაც უწმაწური სიტყვები იყოო. ბ ა ბ უ ა მ ლექსი შეკრებილებაში წარმოთქვა და ხალხი „სიცილით იღუპებოდა“ო. მგონია, რომ Gsm ამ ლექსთან არია სხვა ლექსი, რომელიც ამას ალბათ რამოდენადმე ჩამოჰგავდა შინაარსით.

ლექსი წარმოადგენს ფანტაზიას და საყურადღებოა იმით, თუ როგორი ცოცხალი სურათების დახატვა შეუძლია ხალხს დევების გარშემო არსებულ თქმულებათა ნიადაგზე.

1 ჯიკვებს დაუწყებ ჭერასა] ჯიკვებს დაეწყებ ჭერასა B.

ბ.

წამოვედ ნადირობისკე, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
დევების ქორწილს შავესწვერ, ვაი-ვაგლახსა, მღერასა.
მოიღეს ჯიკვის ყანწები, ჩამოურიგეს ყველასა.

5 ქალ-ზალში სამასპინძლოდა მილლალვენ მამესწვერასა.
„მაილით სანაკვეთოი, – ვერ ვაძღებთ ტატლავვერასა.“
მემრ დაიყუნო კოკანი, დაცალნო, დახკრნა კერასა.
შამოზდო ჩანილოელმა, ეტყვის: „გიტირებ დედასა!“
სხვამა მოილო საენისი, ქაქიში ჩადვა, ღებერავსო.

10 გამწვაულ გამოისრია, ცეცხლ გააჩინო ყვ(ე)ლასა.
ერთ ნახეთქ ნეფეს დაგვიკრო, ბერა იტაცებს ენასა.
ერთ რაიმ შამოიყვანეს, კუდ ებო როგორც მელასა.

- თვალ უზის შუა შუბლჩია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა.
ერთხან კი მიაც დამკვლიო, კინალით გასქდა ბღვერასა.
- 15 „ეს საითალ-რა მოსთარეთ, ჩვენისთანა რომ ვერ ასა?“
ერთა ჩემ სწორა ხყვანიო, სახელს ეტყვიან პეტრა(სა).
„გემძობილები, მიჩუფო, არაყს მოგიტან სთვ(ე)ლშია.“
ოქროს ბეჭედა მოიღეს, ის უნდო ჩაგვეფხეკია.
დეკანოზ შამოიყვანეს, კულას შაუგავ მკრებიო.
- 20 ორ მტკაველ ებო კულადა, რქან უდგან როგორც ვერძიო.
ფექნ რაიმ ედგეს მრუდადა, თვალ უზის ყურის გ(ვ)ერდიო.
ეგრე უმწკინავს თვალეები, გველთ-სალოკა რომ მზეშიო.
მოვიდა მატირალაი: „იტირე, ჩამაჯედიო.“

(Ba).

ბ.

- წამოვე ნადირობადავ, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
დევეების ქორწილს შამოვხვდი, მაგათ ღზინსა და მღერასა.
დევეებს ზდგომია ლუდეები, აქორწილებენ ბერასა.
დიდიდებ ყანწებ მოიღეს, ვერ აძლებს მამლაყვერასა.
- 5 მიაც იქ წამიყვანესავ: „შენაც იქ წამედიო.“
დამიწყესავ საუბარიო: „რა(დ) მოითარე, შენავ აქავ? არც-რა ხარავ
[შენავ ჩვენ-ფერივ.“
„სუთავ! – მასპინძელი გაუჯავრდა, – ქორწილიავ, უხარის ყველასავ.“
ერთ რაიმ შამოჩინდავ, კული ღბავ, როგორც მელასავ.
ერთ თვალი შუას შუბლშია,...
- 10 მეორე კუჭულაშია, უკან ხედავსავ მგზავრსავ.
ე დევეებივ შიგიში დეერიენესავ..
ერთმ რამამ საკნისი მოიღავ, ცეცხლჩი ჩადვავ და ღბერავსავ.
სხვამავ თავშია წიხლ დასცავ: „ეხლადავ მაგის ჭედისა არ ასავ.“
..... „ხალხ დეერიავ ერთ-სხვასავ.
- 15 ქალ-ზალმავ დაიწყავ წკმუტუნი, ვერ ვიჭერთავ მამესწვერასავ.
მე კი საკმისას ამოეძვერივ, – რაზე ვეკვლევივ დევებსავ?

(C).

სთვის უამბნია გიორგი ჯინჭარაულს, სულხანაურის შვილს (მაშინ ათის წლისას).

ლექსი გადარეულია. მეტრიკის მოთხოვნილება ბევრგან არ არის დაცული. მე-4 მუხლს შემდეგ სს მიყოლებით უწერია, პროზასავით, მე კი, რამდენადაც შეიძლებოდა, მუხლებად დავაწყე.

- წამოვედ სანადიროდა, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
შამოვხვდი დევებისასა ვაი-ვაგლახსა, მღერასა.
მაგათ რძალ მაუყვანავის, აქორწილებენ ბერასა.
მეაც იქისკე მაწიეს. უყურეთ ბედსა, წერასა!
- 5 „ვაწიოთ ახალ-უხლები! ნუ ვის გავსწირავთ, — ყველასა!
ნუ ვიწვეთ ბოდა-ქველებსა, — ითრევენ ძაღლის ენასა!“
მოვიდეს ახალ-უხლები, ზოგ მე დამიწყებს ბღვერასა.
„ეს საითა-ღ ვინ მასთარეთ, ჩვენებივით რო ვერ ასა?“
მასპინძელ გაუჯავრდების: „ქორწილ უხარის ყველასა.“
- 10 ერთ რაიმ რქიან მოვიდა, კუდი ღბავ როგორც მელასა.
თვალი აქვ შუა შუბლჩია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა.
მეორე კუჭულაჩიით უკუნისკენა ზენავსა.
იმოდენ ჭურჭლებ ჩამოდგეს, მე აქ ვერ ვათქმევ ენასა.
„დი-დიღებ ყანწებ მოგვართვით!“ ეძახან მამასწვერასა,
კაი დასაკლონ დაგაკლდეს! რა უყოთ ბედსა, წერასა?
შაუ(ნ)დნას ჩამოვლეული აირიასა, კერასა!
- 15 ერთი მეც დამალევიეს, კლდეში კილდის ის-ფერასა.
„მაილით სანაკვეთროი, ვერ (ხ)კმაობს მამლაყვერასა.“
ჯიკვის რქა გადაასმიეს, თუ-კლად გუნებას ვერ ასა.
- 20 ჭურჭელი გადაიყუნა, დაცალა, დახკრა კერასა.
შამახკრა ჭიბიხოელმა, უთხრა: „გიტირებ ყველასა!“
„დახკარით!“ — მყოლებ იძახის, — „ჭერ აუყუნდოთ ბერასა.“
მე რო მაგათ ჩხუბს შავესწვერ, მაგათ ფარ-ქმლების უღერასა!
ერთ რაიმ ნიგუზს იბრუნებს, სხვა ეზიდების კერასა.
- 25 ერთ რამამ საქნის მაილა, ქაქესჩი ჩადვა, ღბერავსა.
წიხლ რამამ დასცა ზურგჩია, ცხვირი ხკრა ყვერფის კერასა.
როცა წამახტის, წამაიყვალ, გაშანთებულ კი ვერ ასა.
პირსა სდვა მობრუნებული, ცეცხლი აჩინდა ენასა.
„რაც რო შასვით, შესჭამეთ, სხამად მოგიქცევთ ყველასა.“
- 30 ქალებს დაუღვა წკმუტუნი, ვერ ვიჭერთ მამასწვერასა.
-
- ეგ თქვენის გამარჯვებისა! მართალს გაიმობთ ყველასა.
საკმიდან გამაუფრინდი, — დევებს ვეკლევ ვერასა.

ობოლა წიკლაური

ჩაუწერია ნიკო მაკალათიას, რომელიც ადასტურებს აგრეთვე, რომ ლექსის მთქმელია „ამდელი ობოლა წიკლაური, 25 წლისა.“ — 3 მაუყვანავის] მაუყვანია

(მაკ.); ბერა — „სახელი სასიძოსი“ (მაკ.); 6 ბოდა-ქველებსა] „სახ. დევების სოფლისა“ (მაკ.); 16 კერასა] 6. მაკალათია კარს ხანდახან იქ ხმარობს, სადაც საჭირო არ არის და, პირუკუ, იქ არა ხმარობს, სადაც საჭიროა. ეს სიტყვა ამჟამად ჩემთვის არაა ცნობილი სხვა გზით და ამიტომ არც შემიძლია რაიმე ვთქვა იმის შესახებ, თუ რამდენად შეეფერება დაწერილობა გამოთქმას; 17 კილდის ის-ფერასა ე.ი. კლდის იის ფერს? (6. მაკალათიას ასე უწერია: კილდისის ფერასა); 22 მყოლებ] მეყოლებ (6. მაკ.); ჭერ აუყუნოთ] მოსალოდნელი იყო: ჭერნ აუყუნათ, ან: ჭერ აუყუნათ; 23 ჟღერასა] ჯღერასა (6. მაკ.).

546. დევების ამომწყვეტი (Ba)

2 აქამდენ სხვები ვალექსე] ამას კიდევ იმეორებს ცოტაოდენი ცვლილებით: აქამდი სხვასხვებ ვალექსე; 13 ძმანიო] რითმა დარღვეულია, — პირველად იქნებოდა: ძმებიო; 16 მამკალ-მამკვდრისა] შეცთომა ბეჭდვითი, — უნდა: მამკალ-მამკვდრობ(ი)ს; 20 კვედია] ასეთი ორთოგრაფია შეიძლება მაშინ იყოს გამართლებული, თუ იგი „კვედა“ სიტყვისაგან არის ნაწარმოები, თორემ როგორც აქ, ისე სხვა ვარიანტებში, ყველგან „ხვედია“ სწერია; 33 კილდიურ] ბ ვარიანტის „კილდიურთ“ ფორმა გვაფიქრებინებს, რომ აქ თ არ დაუწერიათ მომდევნო სიტყვის თავ-კიდურის გაკლენით: კილდიურ(თ) თვალ-საცერაი.

მათქვამობა ისეა გამოყვანილი, თითქო ამისი ავტორი ერთი კი არა, არამედ რამოდენიმე პირი იყოს. რა თქმა უნდა, უდავოდ კოლექტიური შემოქმედების ნიმუშებიც მოიპოვება (მაგ. აქვე, № 466), მაგრამ ვერას ვიტყვი, თუ სწორი იქნება, რომ სიტყვა-სიტყვით გავიგოთ მათქვამობის მეორე მუხლი.

ლექსი ხუმრული კილოთია შედგენილი ვიღაც ხიტალიონ იმედას შესახებ. ამას რომ წინა ნომრის ლექსი შეეადართ, საერთოს მხოლოდ ერთ დევს აღმოვაჩინებ: ეს არის თვალ-საცერა (546,33), რომელსაც „თვალ უზის შუა შუბლშია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა, მეორე — კუჭულაშია, უკენისკენაც ზენავსა“ (545, 11-12).

ბ.

ყური დამიგდით, ვაუებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.

აქამდენ სხვა-სხვე(ბ) ვალექსე, ერთს(ა) იმედას ვეტყვი(ა).

ძალიან უნდა შავაქა დევებ(ის) ამამწყვეტია.

ერთხან წელ ზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლდეშია.

5 დაფითებულე(ბ)მ დევე(ბ)მა ამააფხაეს კმლებია.

ერთმანეცს ეუბნებიან: „ხიტალეს გადაეჩვია.

ამანდით ჩამამართულსა აგებ შაუკრათ გზებია.“

შაშინდა აშლოყინაი, თავ-აღმ მიძერება ტყეშია.

„მაგოდნად რამ შავაშინა? სულთ ამაყართოთ კელშია.“

- 10 ეტყოდა ბაჭიჭაური: „წინ-წინ კი მე მავხვდებია.“
ღვეებს ეჭიკა ყელშია, იმედას ხანჯარ ექნია.
წვერ(ი)თ ხკრა ბაჭიჭაურსა, ფართი-ფართ გეეგდებია.
დაეცა ბაჭიჭაური, რაკელ დაბლუნდა კეეშია!
ღვეებს წკმუტუნა დაუღგა: „კელ-გამაუტან შჩებია.“
- 15 უძებარს არას გაგწირვენ, – სამი-ოთხი ხყავ ძმებია.
წაგვლალნეს კაც-შუა-კაცი, წაგვაყვანიეს ვერძია.
აგებ რიგს დაიყენებღეს, მამკლავ-მამკვდრ(ო)ვის წესია.
მამა ხვანიყვა ბებერი, სახელს ეტყვიან კეეღია.
ბეწიწურ გადაიკღინა, მარჯვნივ დაისვა გვერღია.
- 20 „ჩენის გულისად იწვალე, რა კას გვეუბნებია.
ჩამაკდა თავ-დოლაბაი, არცრუ არ აგვატეხია.
ორიოდ-სამი ჭურჭელი დაბლად ჩამადგა ყვერფშია.
მაიღა სანაკვეთი ღი(ღ)-ღიდებ ჯიკვის რქებია.
ერთა ჩემ სწორა ხყვანიყვა, სახელს ეტყვიან პეტრია.
- 25 „გეძმობილები, – მიჩუფნა, – არაყს მოგიტან სთველშია.“
ბეწიწურმ წამამისკლიტა: „ღვეთ რა კელი აქვ ჩვენშია?“
კინალ ერთმანეთ ჩაეჭურით, ერთხან მეც წამავღეღია.
მაეღა მათირალაი: „იტირე, ჩამაჯეღია.“
ღეკანოზ შამაიყვანეს, კულას შაუგავ მქრებია.
- 30 კუღ ება გასაკვიროი, თვალ ეჯღა ყურის გვერღია.
გამასაღეგებ სიტყვები ღვეებს ბოლოს ძლივ ეთქმია.
კაცს იმედასთან მიღლალვენ: „ცხენ შამაშადე ცხენშია.
ამაზადე თავის ჯერან(ი) მსხვილად დამღგარი მკერდშია.
ძალს ვაქნევთ ორ-წყალშიგითა, უფრებ ექნება გზებია.
- 35 საირმიაჩივ შავ-ყვერი ხყავ ტაბლის გაღმამღგმეღია.
კიღღიურთ თვალ-საცერაი ცხენთა ხყავ წინამღეღია.

—

ამაგის მალექსებელი ღვეების ძმობილ ვკღებია.
მარტუკა არა გეგონასთ, – ამხანიგი ხყავ ბვერია.

(Bb).

ბ.

ყური დამიღღი(თ), ვაფებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.
აქამღი სხვა-სხვებ ვალექსე, ახლად იმედას ვეტყვია.
ძალიან უნდა შავაქა ღვეების ამომწყვეტია,
ერთხან გაზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლღეჩია.

- 5 ერთხან წინ შამეყარნეს, წინგარდით გამეესრია.
ეგ რომ გაიგეს დეკებმა, ამაფხაეს კმლებია.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ხიტალეს გადმეერვია.
ამანდით ჩამამავალსა უნდა შაუკრათ გზებია.“
შაშინდა ვოშლოკინაი, თავ-დადმ შეძვრება ტყერია.
- 10 შაუგმ(ა) თავ-დოლაბამა: „არ გიდგას კაცის წესია.
იმელა როგორ გაშინებს? სულთ ამოართომ ყელჩია.“
ომ იქნა სახიტალოსა, ხალხ მოხვდა ერთმანეთჩია.
იმელას ხანჯარ უქნევაგ, დეემა კელი ხკრა კელჩია.
წვერ-წადმა დასცა ხანჯარი, ფართი-ფართ გააგდებია.
- 15 გაგორდა ბაჭიჭაური, ტოტით დაბლუნავს კეერჩია.
დეეებს დაუდგა წკმუტუნი: „კელ-გამოუტან ხკედებია.“
შულამე გადაიყარა, მეშვლებ ძლივ სადამ ხვედრია.
უყურეთ კაცის დავლათსა! ცოცხალივ გამაეტია!
წაგვლალნეს კაცს-შუა-კაცი, წაგვაყვანიეს ვერძია.
- 20 „აგებ რიგს დაიყენებდით, – მამკლავ-მამკვდრობის წესია.
ჩვენის გულისად დაწვალდი“, – მე შამამზადეს ერთია.
ბეწიწურ გამამაყოლეს, უფრო ბევრაად ხვედრია.
დეეთა სასტუმროს მივედით, ნარევთ (ღ)გზებია ცეცხლია.
ბეწიწურ გადაიქდინა, მარჯვნივ დაისვა გვერდია.
- 25 „მადლობელი ორ, – ის უთხრა, – შენ თუ აქ მოგვიხვედია.“
ავსტეხეთ სასაუბროი, – კაც-შუა-კაცის წესია.
გადაუყარეთ ქუდები, ხვეწნას არ შაშჩა ბეწვია.
გახტა თავ-დოლაბაი, არცსუ არ აგვატეხია.
გადმაიტანა ჭურჭლები, სამი-ოთხ დადგა ყვერბჩია.
- 30 გადმაყოლა ყანწები, დი-დიდებ ჯიკვის რქებია.
ერთა ჩემ-სწორა ხყვანიყვა, სახელად ერქვა პეტრია.
ის მითხრა: „გემობილები, არაყს მოგართომ რთველჩია.“
ბეწიწურ(მ) გადმამიბღვირა: „დეეებს რა კელ აქვ ჩვენჩია?“
ფეხებზე მკიდავ, ვაჟებო, დეეებთან ფიცვი-ვერცხლია.“
- 35 კინად ერთმანეთ ჩავჭერით, ერთხან მეც წამოვედია.
მაილეს ვერცხლის კოჭობი ძმობილთად ჩასაფხეკია.
დეკანოზ გადმაქდინეს, კულას შაუგავ მკრებია.
ფეენ რაიმ ედგეს მრუდადა, თვალნ ესხდეს ყურის ზეთია.
აგრე (მ)წკვინებდის დეკანოზ, გველთ-ნალოკა რო მზეჩია.
- 40 სასიკეთო სიტყვაი ბოლოს დეეებსა ეთქმია.
იმელას კაც წაულალე: „ცხენ მაიყვანე ცხენჩია!
კა სადამ გყავის ჯერანი, განივრადა დგას მკერდშია.“

- სატირალ გადმაიტანეს, მატირალ შამაეხვია.
ის უთხრეს: „ქმით მატირალო, იტირე, ჩამაჯეღია!“
- 45 დევის კმალ გადმააწვადეს შვიდს წელს ნადები ჭერჩია.
მკედრებს არსილა აკვალებს, ჭირის პატრონიც ეგია.
ამბობენ: „თვალ-საცერაი მკედართა წინამდევია.“
ცხენს აქებს თავ-დოლაბაი: „ჩემ ცხენ ყველაზე მეტია.“
ძალ უქნავ ორ-წყალშიგითა, მონა მაუდის გზებია.
- 50 საირმიანი შავ-წვერი ცხენ(თ) ტაბლის გამოძლებია.

ამაგის მალექსობელი დევების ძმობილ ვკლებია.
მარტუამ არა ვიამბე, – ამხანიგებ მყავ ბევრია.

(Th 195).

3 შავაქა] შავება Th; 9, 10 „ვო შლოკინა, თავ-დოლაბა დევის სახელებია“
Th; 14 ფართი-ფართ] ფართიფად Th; 17 მეშვლებ ძლივ სადამ ხვედრია] მეშვლები
ძლივსა დამხვდრია Th; 21 დაწვალდი] თუ სწორად არის ჩაწერილი, მაშინ ბრძანები-
თის ფორმა იქნება (თხრობითისა იქნებოდა: დასწვალდი). შამამზადეს] შამომზადეს; 22
ბევრაად] ბევრაათ Th; 29 ყვერბჩია] ყვერჩია Th; 38 ყურის] ყური Th; 39 გველთ-
ნალოკა რო] გველთ ნალოკარი Th; 42 კა სადამ გყავის] კასადა მყავი Th; 44 ქმით
მატირალო] ძმით მატირალო Th; 45 გადმააწვადეს] გადმააწვადის Th; 46 არსილა] არ
სილა Th; 47 წინამდევია] წინამდევია Th.

547. გაბურთ ეშმა (G 156)

ვის მოწმობით, ეს ამბავი ძველია, „სისხლის წვიმინდელი.“ ყოფილა ვითომც
ვიღაც გაბური, რომელიც სათიბზედ წასულა შუამთას (ჭიმლელების სათიბი მთაა).
გაბურმა შენიშნა, რომ „იქით გვერდზე ეშმა მავიდ, უჭერავ ხის ცელი, დაუწყ მთას
ქნევა ამ ხის ცელს, მაგრამ ხის ცელ რას მასთიბს? ეს იმით, რომ უქრეჯს ამ გაბურს.
გაიქც დასაჭერლად ეს გაბური, გაექც ეს ეშმა. მავიდ გაბური, ისევ შაადგ სათიბს,
დაიწყ იქავ ეშმამაც თიბა. დაჯდ გაბური, დაჯდ ეშმა. დაიკველნ გაბურმ, დაიკველნ
ეშმამაც. ერთი სიტყვით, რაკელც გაბურ იქამს, ეს ეშმაიც საჯავროდ ისრ იქამს. წავას
დასაჭერლად ეს გაბური, ეს ეშმა მაშივ გაექცევის. მავას, შაადგების სათიბს, მოვას
ეშმაიც, სათიბს შაადგების. ფიქრობს ეს გაბური: რა მაუქერკავ? მემრ ამ გაბურმ
მაიგონ ესი: დაჯდ, დაიხვივ ფეკებს მაგრად ალერდი. დაჯდ ეს ეშმაიც, დაიხვივ ამნაც
ფეკებს ალერდი. ამ დროს ამაიკრ გაბურმ ცელი თავის დახვეულ ალერდს, გაჭრ,
გაიქსნ ფეკები. ამაიკრ ამ ეშმამაც ამ ალერდს თავის ხის ცელი და ვერ გაჭრ (ან რას
გასჭრიდ ხის ცელი?). გაიქც მაშინ ეს გაბური, დაიჭირ ეშმა, უთხრ: აბა, რო მიქრე-
ჯდი, დღეს რომ აღარ მამათიბვიე, ვერც აეხლად მაგიკერკია? აეხლა სად წამიხოლ?“

ამ ამბის მოგონებაზე უთქვამს უშიშა წიკლაურს (პეტროს) ეს ლექსი ბესარიონ გაბურისას 1913 წელს („შარშ“ო, წერდა ბესარიონი, 1914 წ.; უშიშა ბესარიონის სიძეა). არაყს ესვამდითო, — ამბობს ბესარიონი, — მაშინ უშიშამ თქვა: „აბა, ბიჭებო, თითო-თითო გაბურთ ეშმაის შავსოთავ.“ წამოასხა ყანწები, ჯერ თვითონ შესვა, მერმე სხვებს დააღვეინა და ზედ ეს იმღერაო.

ამ ამბავზეა მითითება უშიშას ერთ ლექსში (№ 666. უთურგათ ქავ-ციხის პატრონი, მ. 5).

ბესარიონს მოჰყავს გადმოცემა ამ ეშმას შესახებ (წელიწდეული, 155-157): თითქო ამ ეშმაისთვის ფრჩხილები დაეჭრასთ და ხმლის ქარქაშში ჩაეყაროსთ. ამის შემდეგ იგი თითქო ძალიან სასარგებლო მსახური ყოფილიყოს. კარგა ხნის შემდეგ თითქოს ეშმას ბავში შეეცთინოს, ქარქაშიდან ფრჩხილები წამოეყრევენებინოს, და-ეტაცნოს ხელი, გაქცეულიყოს და თანაც დაეწყელოს გაბურთ გვარი.

ეს ეშმას ამბავი მაკაროვის ქალსაც ჩაუწერია მოკლედ გაბრიელ ბალიაურის სიტყვით (Г. Демидов, В ушельях первобытной Грузии. М.-Л. 1930, გვ. 155). ამ ვარიანტით ეშმამ გაბურებს ენა-დაბმულობა უსურვა („так и до сих пор заикаются“).

548. სალოცავები (R 44)

1 თეთრი კლდეია ბეთლემი იგულისხმება ალბათ ხევის ბეთლემი, მყინვარს ქვეშ რომ არის (რომელიც ი. ჭავჭავაძის „განდეგილ“იდანაა ცნობილი); 2 მარიამს] აქ რომელი იგულისხმება არ ვიცი, ვარიანტი კი თელეთისას გულისხმობს; 5 ქაჯუეთს რად იარები, გიორგივ ქარის ფერაო] ეს სიტყვები კაკმატის ჯვარს განეკუთვნება, მაშინ როდესაც იგივე სიტყვები ბ ვარიანტისა ლაშარის ჯვარს გულისხმობს.

ქაჯუეთს სიარულის შესახებ ბაბუა მგელიკას ძე ქეთელაურმა, ბისოელმა, შემდეგი მიაბრო 1911 წ.: „გიორგის მასწონს თუ ქაჯავეთში. წასულ იქ და გაუყოლებავ ერთ კაც, კორციელ. მთაზე სადამ კლდერი სულე ამაურიდებავ და თან გაუყოლებავ ქაჯავეთში. ი(ქ) ქაჯებსა საფეხნო ხქონივ გაკეთებულ. სინის მჭედელ ყოფილ. ჭედს თუ ი სინასა. შავიდ თუ წმიდა გიორგი ი სამჭედლორი და ი კაცის სულ თან შახყვა, მჭედლის საჭედი სინა მაუხიბლავ. გამაიდ თუ ი სინა და გრდემზე შაგდა და კვერ დახკრა. ი სინა უნ გატყვრას და ხალხ (იგულისხმება: ქაჯები. ა.შ.) სრუ გაღუპას. გიორგის ისე მაუხიბლავ ი სინა. გადადვ თუ ი სინა მჭედელმ, გამოვიდ კარზე, სოფელჩი წავიდ. იქ ერთ ქაჯ (პირველად თქვა: კაც) ეგულეების. აქსნას ეს რა ამბავია. მეუფროსე იქნებოდის, რაღა, მათი. მაიყვან თუ სამჭედლორი ი ქაჯი. ე სინა ამნაირად შვრებისო, რა ამბავიაო, თუ უთხრა. იმ ქაჯმ თუ უთხრა: ეს მე ვიცი, ეს გიორგი არის, ეს კა-იძეო. მემრ გიორგიმ ჯანღებ თუ გააჩინ ი სამჭედლორი. მემრ თავის ძალა მაიკმარა და ე სამჭედლომ იქუხა სრუ-ერთიანა და ნაგაბარ ცისკე გეედინ. იმ გრდემს მათრაკი თუ შამოხკრა და ცხენზე აიღ ი გრდემი, კვერიც თან ამაყოლ იმას. რაც იმ ქაჯებს საქონელ ხყვანდა, ის აქისკეს დალალ. აქ თუ მარეკეს ი საქონელი და აქ რო ეკლესია დგას, იქ

დააქუნეს. ერთი ძროხა ცალა-რქა მათყობდა იმაში. აი ზევით სოფელში (კაკმატზე მიმითითა. ა.შ.) ორ დიაც თუ ას თავის ოთახში. ერთს გოგო ხყავის, სხვას — ბიჭი. ბიჭის დედა კარებზე გამოსულ, რო გათუნებულ. უნახავ ი ქაჯავითთ მასულ საქონელ. „ჟავაჟ, ის რაიაო?“! თუ დაიძახა. იმ გოგოს დედამ თუ თავის ოთახშით უძახა: „კაკმატის წმიდა გიორგის ძალიაო ეგო. იმ დროს თუ ი ბაღღებ აკავანჩი ატირდეს. დედებიც თუ ოთახებში შევიდეს. გოგოს დედამ აკავანშით ბიჭ ამაყენ, ბიჭის დედამ გოგო თუ ამაყენ. იმ თქმაზე ას, რო იმ ხატს გაუცვლია, მაუქცევაჟ ის გოგოჟ და ბიჭი.

ი ცალა-რქა ძროხა რო მოუყვანავ, იმისთვის რქაი მაუტეხავ. უთქვამ ი წმიდა გიორგის, რო ჩემს ლუღს რო მოხარშავთო, ამ ქაჯავითური ფურის რქით აწყევით სალუღე ფორიო. აი ეხლა მაშინდელ საწყავ გვიდგას, იმ ფურის რქის წყვი, ის რქაი კი აი ციხეში დგას, ზევით. აღარ იქნების ახლა, — დაღებოდა. აი ის გრდემიც მაშინ მოღებული ას, წმიდა გიორგის მოულავ ი ქაჯების სამჭედლოდან. იქით მოუტანავ კიდევ ოქროს ფანდური, ცხრა-ძალიანი, ოქროს საცერი, სამართებელი, სასრევი.“

უეჭველია, ქაჯუეთს მავალი გიორგი ხახმატისა ხევსურული ვარიანტია ქაშოეთის გიორგისა, რომლის სახელზედაც საქართველოში ეკლესიებია რამოდენიმე ადგილას და, სხვათა შორის, ტფილისშიც (ნ. Д. Б а к р а д з е, Кавказ в древних памятниках христианства. Тифлис, 1875).

ბ.

ქაჯუეთს რას იარები, გიორგი სვილის ფერაო?

— ვალი მიკიდავ, ვალსა ვსთხოვ. რას მკითხავ, ქრისტეს დედაო?

(Rფ 239).

1 ქაჯუეთს] „ფშავლები ქისტეთს უძახიან, უფრო კი მკითხავ-ხევისბერები“ R; გიორგი სვილის ფერაო] „ლაშარის ჯვარი. სვილი — ჭვავი. ჭვავი ლევა ფერისა“ R.

ბ.

ალაუერდს წმინდა გიორგი, თელეთში მარიაშია.

ლომისის მთავარ-მოწამე, ფშავში ლაშარის ჯვარია.

(Rფ 244).

რითმის მიხედვით არ ჩანს, რომ ეს ნაწყვეტი იმავე ლექსის ნაწილი იყოს, მაგრამ შინაარსით კი რამოდენადმე უდგება.

549. მამახურას (G 152)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი გადმოგვცემს, რომ, ხევსურების რწმენის თანახმად, ღამით მძინარე კაცს ან ქალს მიუდგება საკვების კარს „მამახურა“ და სახელს დაუძახებს ერთხელ,

ორხელ. თუ პასუხი გასცეს „რაიო“, მაშინ ვითომც მაძახურა ხმას კი არ გასცემს, არამედ ჩუმად დასწყევს: „ლავი“ო. ამის საპასუხოდ ის კაცი (ან ქალი) მიაძახებს მაძახურას იმ სიტყვებსო. მაძახურა სამჯერ ვერ დაიძახებსო. ამიტომ ხევსური ღამით მხოლოდ მაშინ გასცემს ვისმე ხმას, როდესაც მესამედაც დაუძახებენო.

550. გულის კერძება (G 122)

551. ალვა (G 122)

უპირველეს ყოვლისა გასწორდეს ბეჭდვის შეცთობა სათაურის რიცხვში: ეს არის № 551 (და არა 515).

1 ხე ალვა ამოსულაო] ეს ორნაირად შეიძლება გავიგოთ: ხე ალვა(დ) ამოსულა, ან: ალვის ხე ამოსულა.

ეს ლექსი ჯვარიონთ საქებ სიმღერეთა რიცხვში შედის (ნ. ბესარ. გაბური, ღამის თევა ანუ ჯვარის სტუმრება შინ: წელიწდელი, 121).

ბ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერად მაუსხამ ყურძენი, საჭმელად ჩამასულაო.
მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი უდროოდ დაშაულაო.

(O)

ოს მოჰყავს ჯვარიონთ სიმღერები: 1) № 552 ბ და 2) ეს (№ 551 ბ) და შენიშნავს: „ამას უმღერენ ერთმანეთს ფეხზე და ასმევენ ლულს.“

ბ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერში დაუსხამ ყურძენი, საჭმელად შამოსულაო.

(V, ფშავლები: ივერია, 1886, № 39).

დ.

წმინდის სამების ძირსაო ხე ალვად ამასულაო.
მაგას შასხმია ხეხილი, საჭმელად დამწიფულაო.
სამების მადლი გწყალობდეს აქ მოკრეფულთა სულაო!

(Sh მოხ.).

ჩამაწერინეს ელიობას, 20. 7. 1913, სამებაში, ხევში. — 2 შასხმია] ვარ. მოსხმია.

ხევეში ეს იმღერება სმურის ხმაზე. სმური მოხეურად ქებაა, შესხმა. ვისი შასხმაც უნდათ, ხელში მისცემენ ავსებულ ჯიხვს (ე.ი. ჯიხვის ყანწს) და შეჰმღერებენ, დასახვენ რომელიმე გმირად (მაგ. ამირანად, ავთანდილად, ტარიელად) და საგმირო ლექსს უმღერენ.

ჟ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერში დასხმია ყურძენი, საჭმელად შამოსულაო.
იმის უჭმელი ჭაბუკი უდროოდ დაშაულაო.

(Tფ).

Xის ვარიანტი (ც. წ., გვ. 176) ამისაგან მარტოოდენ უკანასკნელი სიტყვით განსხვავდება: დაშაულაო] გადასულაო X.

პ.

წმიდა გიორგის კარზედა ხე ალვად ამოსულია.
ზედა დაჰსხმია ყურძენი, საჭმელად შემოსულია.
იმის ნახვევი ქალ-ვაჟი შავადა შემოსილია.

(Bu, № 11).

აქ ეს მუხლები მიბმული აქვს მთის სალოცავების ლექსს, ვითომც იმისი ნაწილი იყოს.

ზ.

ჩვენი მასპინძლის კარზედა ხეივანი ამოსულიყო.
ზედ ბუდეშური დაჰსხმოდა, საჭმელად შემოსულიყო.
(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, 120).

ძალიან საინტერესოა სიტყვის გადაკეთება: ხე ალვად: ხეივანი!

მ.

წმინდა გიორგის კარზედა ალვის ხე ამოსულიყო,
წვერზედ დაესხა ყურძენი, საჭმელად შამოსულიყო.
(ივერია, 1890, № 6).

გაუგონია და ჩაუწერია ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს ს. კარალეთში.

თ.

წმიდა გიორგის კარზედა ალვის ხე ამოსულიყო.
დამწიფებული ყურძენი საჭმელად შემოსულიყო.

(Rქ, № 115).

552. ნაბღებურ (G 122)

ამ სიმღერეს ჯვარიონთ (სალოცავის მოსამსახურეთ) ეუბნებიანო.

ბ.

დიდის ბატონის გამძღონო, ჭკვა დიდი მაგეკელებათ.
დიდი ას თქვენი ბატონი, ცის გიღელ-გიღელ დაღება.
ვისაც შამცოდვეს მაიგლებს, ნაბღებურ გამასთელებდა.

(O).

ნ. შენიშვნა წინა ნომრის ბ ვარიანტთან.

მეც (Sh) თითქმის აგრე ჩამიწერია ბ ა ბ უ კ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს სიტყვით ჯუთაში 3.
8. 1913. ოღონდ მესამე მუხლში ასე გადასვა ბაბუკიმ სიტყვები: ვისაც მოიგლებს
შამცოდვეს. ამას გარდა, „ნაბღებურ“ სიტყვის ნაცვლად პირველად „ბედღებურ“ თქვა
და მეორედ კი „ნაბღებურ“ად გადააკეთა.

ბ.

ბატონის დიდის გაზდილო, ჭკვაც დიდი მოგეპოვება.
შამცოდვეს ვისაც მაიგლებ, ნაბღებურ გამოსთელეკდა.

(R 52).

553. გვლევნა (O)

ესეც ჯვარიონთ სამღერი სიტყვებია.

554. მეღროშეს (G 122)

ამ სიმღერით საკუთრივ მეღროშაეს მიჰმართავენ (ბ. გ ა ბ უ რ ი, ღამის თევა ანუ
ჯვარის სტუმრება შინ: წელიწდეული, გვ. 122).

555. იშრიშობა (G 143)

ამ სიტყვებს მეკვლენი იმღერენ ჯვარში ახალწლის ღამეს (ბ. გ ა ბ უ რ ი, წელ-
წად-წუხრა არხოტში: წელიწდეული, 142 და შემდგ). ეს არის ქრისტიანობის გავლენის
ერთ-ერთი მაჩვენებელი ხევსურეთისათვის.

ღის მეორე ჩანაწერში: 1 იშრიშობასა] ისრის შობასა; 2 ქრისტეშობასა] ქრისტი-
შობასა.

ბ.

შემამჯდარიყო მერცხალი, იძახდა გიშლიშობასა.

ბევრსამც აღდგომას დაგასწერათ, წელწადს და ქრისტიშობასა.

(Rფ 23).

ეს ლექსი სხვა ხელით არის ჩაწერილი Rის რვეულში და მოქცეულია ბერიკაობაში სამღერ ლექსებს შორის. – წელწადსა] წელიწადსა R (ახსნაც აქვს: „ახალწელიწადი“).

ბ.

ჩიტი შამოჯდა ღობესა, იძახის გიშლიშობასა.

ბევრსამც ეემ დროს დაჰხედებით: წელწადსა-დ' ქრისტიშობასა!

აფ შინათ ნადიროსა გან გაგონილი კოშარაში (ივერია, 1890, № 148).

დ.

ჩიტი ღობეზე შამოჯდა, იძახის ქიშმაშობასა.

ღმერთმა მრავალ დღეს დაგასწროს ახალ წელს, ქრისტეს შობასა!

(ს. გაჩეჩილაძე, VII, 5).

ამას ალილოში გალობენ შობის წინა ღამესო.

556. ახალი წელი (G 143)

ამას მეკვლენი მღერიანო (ნ. გაბური, წელწად-წუხრა არხოტში, წელიწდეული, 143).

557. აღების ღამე (G)

აღების ღამე ხევსურეთში, Gის თანახმად, პარასკევ საღამოს მოდის, „კორცის პირი რო იკერის, დიდ-მარხვის ერთი კვირით წინ.“ ამ ღამეს ძალიან დროს ატარებენო. მეზობელი მეზობელს პატიუებს, ჯერ ერთგან სმენ და შემდეგ სხვაგანო. ამ პარასკევ ღამეს ზოგი თუთრადაც ათუნებს ღამესო. შაბათს დილით კიდევ ლუდი ააქვს სოფელს ჯვარშიო.

ეს ლექსი წარმოშობით, რა თქმა უნდა, არაა ხევსურული. იგი ბევრგანაა გავრცელებული.

ბ.

საწყალსა კაცსა ვინ მისცემს ალების ღამეს ღვინოსა?
მჭადი ჭამოს და წყალი სვას, დაწვეს და დაიძინოსა!

(ზ. ჩხიკვაძე, სალამური, ტფილ., 1896).

გაგონილი ყოფილა გურჯაანში. ზ. ჩხიკვაძის სახალხო სიმღერების წიგნაკი-დან, ფ. გოგინაიშვილის მითითებით, ეს სიმღერა Karl Břcherმაც შეიტანა თავის ამ წიგნში: Arbeit und Rhythmus⁵, Lps. 1919, p. 302 (რუს. თარგმანი, მოსკოვი, 1923, გვ. 203). [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]

558. აკვსების შაბათს (G)

აკვსების შაბათს (ე.ი. აღვსების შაბათს, ანუ აღდგომის წინა დღეს) ხევსურეთში, ბესარიონის თანახმად, „პორნილობა“ სცოდნიათ: შუადღემდე პურის ჭამა ან წყლის დაღვევა არ შეიძლებაო. თუ ვინმემ დაარღვია ეს წესი, მაშინო, ხევსურების წარმოდგენით, ვინც იმ ოჯახში მკვდარია, იმისი სული საიქიოს დაიტანჯებაო და იქიდან წყევლას შემოუთვლისო. [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]

559. მარიანობის მარხვა (Sh)

ხევსურეთში ქრისტიანობის გავლენა ისე სუსტი იყო, რომ არა თუ მარიამობის მარხვას, არამედ დიდ-მარხვასაც არ ინახავდნ კარგად. როდესაც ერთ ხევსურს ვპკითხე: მარხვა იცით, თუ არა-მეთქი, მან, — ვითომ ვერ გაიგო, რა მარხვაზე ვეკითხებოდი და, — გადამიკრა: როგორ არა, ვიცითო: როცა მოკვდება ვინმე, დავმარხავთო.

560. სულეთი (R 39)

ბ.

სულეთში ბეწვის კიდი ძე, გასავალადა ძნელია.
ბჭენი სხენ კიდის პირზედა, რომენიც მართლის მოქმელია.

—

ჯანაბეთს, ჯოჯოხეთშია კუპრის ამოდის ალები.

—

ქვაბებ შემოდგეს ცეცხლზედა, დულსა გადმოდულს ცხელია.
5 ცოდვის მოქმელს პირზედ დაასხეს: „ნახ, როგორ გემნიერია!
რად არა სწორადა სძრახდი? ენა დაგიხვდა მტერია.“

—

ძმას ძმისა მოლაღატესა ჭანჭახში უღვას ფეკია.
ობოლთ შვილთ დედას დამწირავს უბეს ჩაუსხნეს გველნია:
„შვილებ მოსწირე წვრილები, ეგ რა-რიგ საყვანელია?“

10 ობლების ამტირებელსა საჯდომ ასწავლეს ბნელია.
„სამზეოს უსამართლოვო, საფერი მოგხვდა შენია.“
ობოლთა შვილთა დამზდელსა გზას მიაგებეს ცხენია.

სამან-სამზღვრისა ამრეესა ზურგზე ახკიდეს კლდენია.
„ეგ გინდა, ჯერ ეგა ზიდნე, მემრ ჯოჯოხეთი ბნელია.“

15 კარები ჯოჯოხეთისა გასაღებელად ბნელია.
ოთხი კუთხია ჯოჯოხეთ, სამყოფინარო ბნელია.

ბჭენი დამსხდარან კიდის ყურ, შუაში ეჯდა მდდელია.
– „რაი გაღბრჭვეით, ბჭეებო? რაისანი ხართ მოქმელია?“
– ჯოჯოხეთისკენ წავლალეთ, რომენიც ცოდვის მქნელია.

20 ეშმაკსა გაავაყოლიდით, რომენიც უფრო შტერია.

თუთრი ციხე დგა სულეთში, წვერი ცას მიმდინარია.
მაგანეთ ალვის ხეი დგას, ცაში მიუღის წვერია.
ბოლოზედ ვეშა-წყარო დის, სასმელად გემნიერია.
მადლიან(ნ) მივლენ, წყალსა სმენ, ცოდვიან(ნ) მწყურვიელნია.

(სულ თავში, ციხის წვერის აივნებზედ, დახტიან უმანკო ბავშვები, მუხლამდე ბამბაში გახვეულნიო).

25 ზედ ილთვის წვრილი ყმაწვილი დედ-მამის მონატურია.
ზოგი იცნობდა დედასა, ზოგ მამის უცნაურია.

(U).

მოჰყავს ურბნელს ერთ-ერთს თავის ეთნოგრაფიულ წერილში ხევსურეთის შესახებ (ივერია, 1887, № 170). მუხლები აქ ისეთი რიგით მისდევს ერთმანეთს, როგორც ეს მოცემულია აღნიშნულ წერილში, სადაც სს თავისი შენიშვნები აქვს ჩართული შიგა და შიგ. ამ შენიშვნებისაგან აქ ერთია შემოტანილი, რომელიც საჭიროა ლექსის გაგებისათვის.

2,20 რომენიც] რომელნიც U; 5 ცოდვის] ცოდვილს U; 8 ობოლთ შვილთ დედას დამწირავს უბეს ჩაუსხნეს გველნია] „ჩვეულება არ აძლევს ქვრივს დიაცს, რომელსაც

ობლები დარჩა, მეტადრე ვაჟი-შვილები, მეორედ გათხოვდეს“ U; 15 გაღბრჭვევით] გაპბრჭვევით U; 22 მაგანეთ] „მოშორებით“ U; 25 ილთვის] ილტვის U.

ბ.

- ზეცას დარეკეს ზარები, სრუ ყველამ გაიგონასა.
ცოდვიან-მადლიან ხალხი სრუ ერთად შაიყარასა.
სულეთში ძუის კიდი ძეს, ყველამ ზედ გაიარასა.
მადლიან კიდზე გავიდან, ცოდვიანნი გადიყარანა.
- 5 კიდის ყურ სამნი ბჭენი სხენ, რომელნიც მართლის მთქმელნია.
თითოს იტყვიან სიტყვასა, შუაჩი ხუცობს ღდელია.
კელჩი მაკრატლებ უჭერავ, ბეწვის ოროლად მჭრელია.
ტყუილა ქალ-ვაჟ ვინცა თქვა, ენის მახკერიცეს წვერია.
ნისლ იღვა სულეთს მინდორთა, ეგ ცხენ-მკედართა ორთქლია.
- 10 მავიდეს, ცხენებ წყლით დაძლეს, მკედარნი მწყურიელნია.
წერილი დედ-მამის ყმაწვილი დედ-მამის მანატურია;
ზოგებ იცნობენ დედასა, ზოგნი იქავ უცნაურნია.
ქალა ქმრის მწუნობარიო ბაზარგნის ჯარსამც გახყევების!
ვაჟამ ვინც ცოლ გაუტიას, სხვაიმც უარეს შახვდების!
- 15 ობოლ შვილთ მამყრელ დედასა უბეს ჩაუსხნეს გველნია,
ჯოხნი მისცნეს საჯოჯოხეთონ, ჯოჯოხეთის კარ ბნელია.
სამან-სამზღერისა შამრევსა ზურგზე მახკიდნეს კლდენია.
ვეშა-წყარო დის სულეთსა, უმამისახლოს ცრემლია.
„რად შეეცოდვე მიწათა? სამზეოს რაც შვერ, ჩვენია.“
-
- 20 ამაგის მალექსებელი მალალს მე ვიჯე სკამზედა.
აქიურ არა გეგონას, — სულეთ მიაძბეს ჯარზედა.
იქ ვიყავ სამ-ოთხ კვირასა, კელ ვერ დავიდე კმალზედა.

(Sh).

მიამბო ჩონქარა ჯინჭარაულმა, კისტნელმა, მაღაროს-კარში 4. 10. 1913. —
8 ტყუილა ქალ-ვაჟ ვინცა თქვა] ე.ი. ვინც ქალ-ვაჟი ტყუილად გააჭორაო; 18 უმამისახ-
ლოს] sc. ქალის; 20 მალალს მე ვიჯე სკამზედა] ახიელს ვიჯე სკამზედა (ვარ. მისივე).

თითქო ეს სხვადასხვა ლექსისაგანაა შედგენილიო. შესავალი და მათქვამობა არ
უღგება დანარჩენს ნაწილს. ამას გარდა მმ. 13-14 (ქალა ქმრის მწუნობარიო..., ვაჟამ
ვინც ცოლ გაუტიას...) ნაწყვეტია № 616-ისა.

დ.

რა იცის წუთის-სოფელმა, შავეთს რა სამართალია?
შავეთს კარი ენავს ცალა-რქა, ბარაქა მესტუმრისია.

- „შენ რომ ქრთამს ეშურებოდი, მეც აღარ მოგიშალია,“
მოვიდეს ჩვენი მწერელნი, ჩვენ გვეკონდა სამართალია.
- 5 შუაზედ ბეწვი გაწყვიტეს, ეგ არი მაკრატელია.
ვაი, ამ ბეწვის კიდზედა რა ძნელი გასავლელია!
ქვეშ შავი წყალი გამოდის, ზედ მაუგდია პერია.
მაგ ჯოჯოხეთის კუთხესა რა ძნელი შესასვლელია!
ცოდვიანს შეაბრუნებენ, გზას ნარ-ეკალი ჰფენია.
- 10 შიგა ღვა კუპრის ქვევრები, დულს და ამოდის ცხელია.
გარშამო ეშმაკებს უღვა, ძირში ანთია გენია.
კაცს კაცის მოლალატესა ჩაუყვეს ენის წვერია.
მამამ შესჩივლა უფალსა, ეგ დიდის ცოდვის მქნელია.
ქელი ჰკრეს, ჩააგდეს შიგა, „მანდა ხარ შესაფერია.“
- 15 თან ეშმაკ გადააყოლეს, რომელიც უფრო შტერია.
„კარგა მეექე, ეშმაკო, მაგისი სული შენია,
მალ-მალ ჩაასხი პირშია ნადული კუპრი ცხელია.“
კაცისა მკვლელიც იქ არი, ნათლიის შემგმანელია.

(X 242).

561. თოხლების დაკოცა აბას მიერ (Sh)

ჩამაწერინა 1930 წ. სიმონ გაბურმა (Gs), რომელმაც ამას უშუალოდ მოაბა ექვსი მუხლი შემდგომი ნომრისა.

საქმე ასე ყოფილა: ბათირათ მარტიას, კვირი-წმინდელს, გვარად გიგაურს, რომელიც ხშირად მელებს იჭერს ხაფანგით ჭიმლის ბოლოში კლდესთან, რომელსაც სახელად ნარღვეენი ჰქვია (შდრ. №640), ონჩხრის წესით ორი თოხლი უშოვია მემცხვარეებისაგან და საძოვრად გაუშვია კვირიწმინდის ზემოთ, ცირცლოვანაში. ეს ყოფილა შემოდგომაზე, როცა მემცხვარეებს, რომლებიც არხოტის მთებში უმთავრესად მოხვეენი ან გუდამაყრელნი არიან, ცხვარი აყრილი ჰყოლიათ და ჩარეკილი ბარში. სამი კაცი: მღვდელი ბაღია ბაღიაური, დარასტა ფიცხელა (ფილიპე) ნაროზაული (ახიელლები) და ჩაფარი აბა გიგაური (ბლოელი) მიდიოდენ თურმე ცირცლოვნის გზაზე და თეთრი ცხვრები რო დაუნახავთ, უფიქრნიათ: ეს ალბათ მემცხვარეების ფარას მოსწყდა და შემთხვევით დარჩენილიაო (ხვესურეთშიო, Gsm, თეთრი ცხვარი არ იცის: იცის ან შავი, ან ლეგაო. ეხლალა მობევრდა თეთრი ცხვარი, თორემ წინად არ იყო) და გახარებულთ მოუნდომებიათ დაჭერა. მაგრამ, რაკი ვერ დაუჭერიათ (თოხლები „გაკვლებული“ ყოფილან), აბას თოფი დაუხლია.

2 ნარღვეეთ] ამ სიტყვის შემდეგ მძიმე უნდა; 8 ტყვია ტყვიაში ეთხარა] დაცინვით არის ნათქვამი, – ვითომ ყველა მოარტყაო.

ბ.

- ბეჩავს ბათირათ მარტიას წინ ცოდვა შამაყარა:
ონჩხრით ნაყიდი თოხლები შინიდან გამაყარა.
ცირცლოვნისაკე წაყიდეს, ბალახი უნდა ეჭამა.
შამახვდეს ღვეღელ-დარასტანი, ერთი სტრაფნიკიც ეტანა.
5 გიგაურს ლანძღს კი მივსცემდი, თუ გზაში შამაყარა.
გან-თუ-რა იყვა ჯიქვები, იქ რო ბერდენკა ექალა?!
კაი სროლას კი გახკვირდეს: ტყვია ტყვიაში ეთხარა!

(Gi).

ჩამიწერა თვითონ ა ბ ა მ (თოხლები რომ დახოცა, იმან), რომლის თანახმადაც, ეს ლექსი ომას მიერაა ნათქვამი.

562. (G ႁ)

ეს მეორე ლექსია იმავე თოხლების დახოცის შესახებ, რომელიც ა ბ ა მ ჩამიწერა. ჩამწერის ცნობით, ეს ლექსი პეტრუას უთქვამს.

ბ.

- თქვენ უნდო ქვეში იყვენით, სნოს, კარკურასა, ყვარასა.
თითოს რომ გცემდეს ხუთ-ხუთნი, ძლივ იბრუნებდნა გარასა.
ეგვენ შაგიფერებდნთ ყაჩაღსა თქვენისთანასა.
ფილიპეს ნაროზაულსა წელთ შამოხქსნიან დანასა.
5 შინისკე გამააქცევენ აფშინათ ალვისტანასა.
ორთავ დათ აუტირებენ: სანდუასა და ნანასა.

(Sh).

ჩამაწერინა Gsმა, რომელმაც იგი უშუალოდ წინა ნომრის ლექსს მოაბა.

563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას (G ႁ)

ეს არის საერთო პასუხი აბასი ორივე მოლექსისადმი. იგი თვით ავტორის მიერაა ჩაწერილი და ამიტომაც ეგრე სრული.

1 ბევრას აძახებთ ალასა] ე.ი. ქისტებს ბევრსა ჰკლავთ, რომლებიც სიკვდილის წინ ღვთის სახელს ახსენებენო (ალლაჰ, ალლაჰ!); 28 სუდაი] ბეჭდვის შეცთობაა, — უნდა: სუდაი.

564. უშიშასაგან აბას (G 229)

ბ.

დაუბარებავ სტრაჟნიკსა წიგნი, წერილი ჩემთანა.
მადლობელი ვარ, ბატონო, მაკითხვა გამაგებ ზავნა.
ჩინონიკობა მიგელა, თიანეთ გნახე ერთხანა.
რუსულ ქუქუნაკ ჩაგეცვა, ღილით საყრელი წელთანა.
5 მინდიას რად არ უბარე? მიზეზ რა იყვა ჩემთანა?
მიაც მაგისგან ვილანძღე, მაგას კი ბევრ მძღრენ ეჭამა.
ვერ სჩების ხვინტლის წმედასა, სალექსოდ როსა-ლ ეცალა?!

(Gi).

565. მინდიასაგან აბას (Sh)

მიამბო მგონი თვითონ აბამ 1913 წ.

566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას (G 1)

567. მინდიასაგან მარტიას (G 5)

3 მაზა] = მასზე; 7 მოკლული] მოკვლული Gs; 10 დაშჩა] დასცა Gs.

„ეს საქმე ასე იყვ, რომ მერცხალი (მინდიას თიკუნია. ა.შ.) იყო ავად (დ)ა ამ დროს ბათირათ მარტია წავიდა ვლადიკავკავში. მაშინ კავკავში ცხოვრობდა ღიმიტრი ცისკარაული. ცისკარაულს ეთქვა მარტიასთინ: წმე წამლები გამავიდიო, მერცხალს წაუტანეო (მერცხალი ღიმიტრის მაკეთე იყო). მაშინ ეთქვა მარტიას: წამლებს არ წაუტანავქ – წრატომავქ – წიმიტომავ, რო ისივ მე მალექსებსავ. ნეტავინ მოკვდასავქ ესი მოსწერა ღიმიტრიმ მერცხალს, რო წასე თქვავე და ერთი ლექსი კიდევ უთხარივე იმ დროს, იმ მგზავრობას მარტიას გზაში ქისტები დახვდეს და გაცვარცეს მარტია, – თხის ტყავნი წაართვნეს და კიდევ სცეს და მის ამხანაგიც გაცვარცეს, გიორგი. მაშინ თქვა მარტიამ, რომ წდავიძახე: აა, ყაზახებო! მაში მითხრესა: აი ჯალიაოქ. ჯ ა ლ ი ა მადლია ქისტურა. მაში გავივივ, ქისტები იყვნესავ“ Gs.

568. მარტიასაგან მინდიას (G 5)

6 სულ მუდამ შიტუს გდებასა კუდი გაქვ განაბდულიო] „მერცხალს ჰქონდა ბოსელი მთაში. ზამთრის საქონს აღენდა, დროებით, რადგანაც იქ თივას თიბდეს და ტვირთი(თ) ზიდევდა თავისთინ ტანისამოსსა და ლოგინს“ Gs; 7 მკრულიო] მკერულიო Gs (= მკრულიო).

Gs-ის თანახმად, ეს ლექსი უთქვამს არა თვითონ ბათირათ მარტიას, არამედ მის შვილს, დაბალ გიგას, მამის მაგივრად. Gs შენიშნავს: „ეს ერთუცის ლექსობა განა კი სწყინდა? გულს ახარებდეს და იცინოდეს. ეს იყო იმათი გახარება.“ იმ დროს მინდია მამასახლისი ყოფილა, ხოლო საპასუხო ლექსის მათქვამი გიორგა გიგაური (დაბალ გიგა) კი – გზირი.

569. მინდიასაგან ახიელლებს (Sh)

ჩამაწერინეს ახიელში 1913. – მალექსეს ახიელლებმა] ესენი ყოფილან ნიკო ოჩიაური, თათარაშვილი, და გიგია ოჩიაური, ხუტუნიშვილი, ამათგან ნიკო კახეთს არის ჩამოსული, ასხაბარში; 2 ჩამადან-მძივიანებო] მხედველობაში უნდა ჰქონდეს სათამბაქოე ქისა, რომელშიაც ინახავენ ტალ-კვესს, აბედს, ასანთს; არსად მომაჭრათ ღირმითა] sc. penis; 5 ცოლ-შვილთ ინახავე რკინითა] სისკარათ იონეური მჭედელია.

მათქვამობაში აქ პირდაპირ მოლექსის სახელია გამოყვანილი (მინდია), მაშინ როდესაც იგივე პირი კიდევ სამი ფსევდონიმითაა ცნობილი: მერცხალი (ან მერცხალა), ომა, ტეტია.

ბ.

ჩამადან-ღილიანებო, არ ამამილათ ძირითა!

კალს იჩხრეკთ იწრო ჯამშია, დაზღილნი ხართ ცოდო-ჭირითა.

რახან კი დასძლათ, იცინით, რახან მოგშივდათ, სტირითა.

(Gs).

2 იჩხრეკთ] იცხრეკთ Gs.

570. ახიელლებისაგან მინდიას (Sh)

ეს არის ნიკო ოჩიაურის მიერ დანაბარევიო. – 1 კუკიამდინა] ვარ. გრანიცამდინა; ნი ს ლ ა უ რ ი მამა იყო მინდიასი; 2 ღოღვი გაჩნდება] ვარ. ღოღვებ იქნების.

ბ.

გუშინ რო თქოე მერცხალმა: „ღიღველიმც მამცა მტერია!“

ეხლა მაგპარეს ლურჯაი, მერცხალო, ვერა ხქენია.

სერნაობ სირცხვილიანი, გასცვითე ბანის წვერია.

გაჭარბებს სიმამაცითა შუქია დელა-შენია.

(Gs).

4 გაჭარბებს] გაწარბებს Gs. — ნიკო ოჩიაური, ამისი მათქვამი, ახიელიდან კახეთს ჩასული, ასხაბარში, ცოცხალიაო, მითხრა Gsm 1930 წ.

571. მინდიასაგან აფშინას (G s)

3 მამაკვლევენიე] აქ სხვა ზმნაა დედანში.

„არხოტში რომ ქვესურების ზეკუცია მავიდა მამუკაის დასაჭერლად აფშინაის ხელმძღვანელობით, იმ დროს იყო აფშინა, დროებით, მთავრობის მიერ ვაინის მამასახლისი. ქვესური რომ დაბრუნდა შინისკენ (ქვესურები იყო 700 კაცი), მაშინ აფშინამ თითიდა(ნ) გაიძვრა ვერცხლის ბეჭედა ანუ სათითე, უთხრა პოეტს მერცხალს: „ერთი კაი ლექსი გვითხრიდივ.“ უთხრა მერცხალმა: „ერთს ისითს ლექსას გეტყვითავ, რომ სულ კვირობდასავ ქვეყანაივ.“ მაბრუნდა, ჩვენ ხალხს თვალი დაუცა და უთხრა: „აბა დაისწავლეუთა, როგორ კაი ლექსას ვეტყვივ აფშინასავ.“ და ისი გაუხარდა აფშინას, — ეგონა, რომ შააქებდა. იმ დროს ორი ცოლი ჰყვანდა აფშინას. შემდეგ დაუბარა ლექსი. ესე გაიგა ხალხმა არხოტში და მერცხალს დიდი პატივი სცეს. ხალხი იმ სიტყოზე სულ სიცილს იკოცებოდა. და შემდეგ გაიგა აფშინამ და თავადა უფრო დიდად იცინოდა და ამბობდა, რო „ახნა ჩემზე, რომ მე ვერცხლის სათითე ვაჩუქე.“ შემდეგ ძალიან უყვარდა ერთუცი. ის აფშინა ძალიან კა კაცი იყო. შემდეგ აფშინაც გადაიცვალა“ Gs.

572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას (G s)

573. მინდიასაგან გ. არაბულს (G s)

ზეპირად მბობის დროს 11. 3. 1931 Gsს მოაგონდა კიდევ ორი მუხლი, რომლებიც დასაწყისია პასუხისა:

ეგ ჩემეულად უთხარით აბიკათ გიორგისაო:

ნუ იწყენ შაირობასა, აგრემც მოგპარავ ჭირსაო!

Gs შენიშნავს: „ამათ სამივეს (ე.ი. გარაბულს, უშიშასა და მინდიას) ერთუცი უყვარდა და ერთუცს ალექსებდეს. ხან კი ძალიან აქებდეს ერთუცს და ხან კი ასე ეხუმრებოდეს ერთმანეთ(ს). ესენი სამივე მზიანურები (sic) და მოლექსეები იყვნეს, ნამდვილი პოეტები.“

574-575. ჯუთელთ (O)

576. ქმოსტელთ (O)

577. არახიჯელისაგან უშიშას (Sh)

მიამბო ერწოში, ტოლათ-სოფელში, 29. 8. 1922. მ წ ა რ ი ა წ ი კ ლ ა უ რ მ ა, ძირად ამლიონმა, ერწოდან კახეთს (ტოლათ-სოფლიდან აშრომანს) გადასახლებულმა ხვესურმა...

ლექსი მიმართულია პეტრო ჩამღელისადმი, ე.ი. უშიშა წიკლაურისადმი, რომელიც ამღელისა, მაგრამ ლექსებში ჩამღელს უწოდებს თავის თავს (მაგ. 666,18). იგი ამჟამად მოხუცი კაცია, არხოტიდან კახეთს ჩამოსახლებული (სოფ. აშროშანში). ლექსის მთქმელი კი შედარებით ახალგაზრდა კაცია, ექვს წელს ტყვედ ნამყოფი გერმანიაში მსოფლიო ომის დროს. იგია გიორგა გიგაური (ლექსებში: არახიჯელი, გიგა, დაბალ გიგა), ისიც არხოტელი, კვირიწმინდიდან კახეთს (სოფ. საკვერეში) ჩამოსახლებული. უშიშა და გიორგა მქვისლებია (მ. 3), მაგრამ მათი ცოლები დები კი არ არიან, არამედ ბიძაშვილები. უშიშას ბესარიონ გაბურის და ჰყავს ცოლად.

მწარია მიაზობო: ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ ერთ დღეს პეტრო ტყვეში იყო და თელას ჭრიდაო. ერთბაშად სახე გაუმრუდდა: ცალი თვალი ზევით წაუვიდა, ცალი ქვევით, პირიც განზე მოექცაო. მკითხავის რჩევით პეტრომ მოჭრილ თელასთან თიკანი დაკლავა (ხელ-უკუღმა დაკლავდა და იტყოდა: „ეს თქვენ და მე კი გამათავისუფლეთ“). ამის შემდეგ სახე გაუსწორდაო.

17 წინაუკი დაბალა იყავ, მაშინ გაგწიეს სიგბესა] შდრ. ამას თვით პეტროს მიერ თავის თავზე ნათქვამი სიტყვები (№629, 1); 21 საწყენს სუყველა იწყენსა] თელის მოჭრა ყველასთვის საწყენი იყო და მით უმეტეს ხაზინისთვის, რომელიც ამის გამო გაწყრაო; 22 ოჩოპინტრე (ანუ ოჩოპენტრე) მწარიას აზრით არის ეშმაკების ხატი, ე.ი. ეშმაკების სალოცავი. ვანო წიკლაურის სიტყვით (ერწოელი იყო, ტოლათ-სოფლელი, 1922 წ. 70 წლის მოხუცი) ოჩოპენტრე არის (არა ეშმაკების, არამედ ადამიანების) ხატი, რომელსაც კამერებს აუსახელებენ ხოლმეო. კამერი რომ დაუზარალებათ ან ავად გაუხდებათ, ყურს მოაჭრიან და იტყვიან: „ონჩოპენტრე, შენთვის აგვისახელებია, კამერი გაგვიმრავლეო“ (ან: „მოგვირჩინეო“, — იმის მიხედვით, თუ როგორია შემთხვევა). ასახელებული კამერის გაყიდვა არ შეიძლება, — ის უნდა დაბერდეს და შინ დაიკლას, უღელში კი აბმენო. 26 შავსა და დაუბანელსა ხოშექა გვერდზე იწყენსა] პეტრო შავი კაციაო, ხოშექა ცოლია პეტროსიო.

ამ ლექსის საპასუხოდ პეტროსაც დაუბარებია ლექსი, სადაც, Gსის სიტყვით, ასეთი მუხლი ყოფილა:

ეხლა შენ მამეზიდე, იმათ კი ვერ მამგლიჯესა.

578. ოსიკასაგან მანგიას (Sh)

26. 6. 1930. ტფილისში შეეპხვდი ოკერ-ქეველს ხვთისო ფიცხელაურს, რომელიც ის-ის იყო ავტომობილში ჯდებოდა და ფასანაურში მიდიოდა (იქიდან გუდამაყრის ხეობით ოკერ-ქევს გადავიდოდა). მომაგონდა, რომ ოკერ-ქეველ ოსიკას ლექსი ეთქვა ქმოსტელ ბურდულებზე, რომლის პასუხიც (ამ წიგნში №579) კაკმატში მითხრეს 20. 8. 1913. ვპკითხე ხვთისოს, ხომ არ იცი შენ, რა ლექსმა გამოიწვია გიგიტელის პასუხი მეთქი. მან ამაზე ეს ლექსი მიაზობო, რომელსაც ბოლო ასეთი აქვს:

- უ...ის ქალი მ... უბეს გაივსებს თხილითა.
5 კარადის კარს გავაღებ, გამაუტენდი ტვინითა.
ბ... თ... გატენილი გყავთ ტილითა, –
მაგასთან არ დაწვებოდი, გინდ კარ დამიკლათ შინითა.
თველექათა ხთისია ცოლის ძმაია შინითა.
კ...ის ქალი მ... კაცს დაიჭერდა კელითა.

579. გიგიტელისაგან ოსიკას (Sh)

მიაბებს კაკმატში 20. 8. 1913. – რამოდენიმე მუხლი კიდევ აქვს:

- კ...თ გ...ს ქალი ჩემს ფრანგულს შამეჭრასა!
5 ქალსა ყ...ს რა უშავს, რო კუდი გამეებასა?
უნდოდა ეგეთაი, კაპ რო ღბავ მუხის ვერქვანსა!
შაწუხებულას კ...ი, კელით მამვარდა კვედასა,
დამწია ძალისულითა, კვედა მოგლეჯას ბედავსა.
დავეკერი ჭ...ის ქალსა, ვერ მამიშორებს ლეგასა.
10 ბ...ის ქალი ბ... შადგავს საძაღლეს გეჯასა;
მე ხომ მაგასთან არ მივალ, გინდა გულ-აღმაც ეგდასა.
მარქარებს ს...ი, მე ვხყვები ნება-ნებასა,
შასწუხდა მეტის-მეტადა, დავაწყებიებ ყეფასა.

12 ს...ი] მსხვილი ყოფილა ძალიან.

580. ხთისოსაგან გიგიტელს და 581. გიგიტელისაგან ხთისოს (Sh)

ჩამაწერინეს დართლოში (თუშეთში) 6. 9. 1913. – აჯობებდა რომ სათაურები ასე გადაკეთებულიყო: ხთისო გიგიტელს და გიგიტელი ხთისოს. ხთისო კაწალ-ქეველი ქვესური იყო. როგორც Gsm გადამომცა 1930 წ., ხთისო მოუკლავს გაფშავლებულ არხოტიონს ბაქინცაურს, ძირად ახიელელს. შემდგომ მისი მომკლავიც მოუკლავს ხთისოს ბიძაშვილს ცისკარაულს. გიგიტელი კი როშკელი იყო, გვარად ბურდული.

580, 1 ღელის ქვე ვზერხავ ფიცარსა] მაშინ საყდარს აშენებდენ როშკაშიო: 2 რად არ ჩამოქსნით ბაღლასა] გიგიტელი მაშინ 13-14 წლისაზე მეტი არ იქნებოდაო; საფერისასა] ამის ნაცვლად დედანში სხვა სიტყვაა, ნა პრეფიქსიანი; 3 დამაკოცნიებს] დედანში სხვა ზმნაა მო პრევერბით; თვალებს] აქაც სხვა სიტყვაა მხოლოდით რიცხვში, მანით იწყება.

581, 3 თვალებს] დედანში მანით დაწყებული სიტყვაა, მხოლოდით რიცხვში; დაგიკოცნი] აქ კი მო პრევერბიანი ზმნაა იმავე ფორმით.

რაც ხთისომ უთხრა, იგივე დაუბრუნა პატარა გიგიტელმა და უფრო ძლიერადაც. ამისთანა ლექსობაზე ჩვენში დაჭრიანო, მითხრა ს. ვ ა ბ უ რ მ ა.

582. გასპარასაგან ლიქოკელთ (Sh)

მიაშბო შაშუკა ქეთელაურმა 1911 წ. — მეოთხე სტრიქონის შემდეგ გამო-
ტოვებულია რამოდენიმე მუხლი:

- 5 ქალებ რომენ(მ) გვიშაირე, მკვდართმც გიძე მელაიო!
თოთიას ხყავ დედიკაი, ბიძურასა ლელაიო.
აბიკათა სამძიმარი ალი-ვარდის ფერაიო.
მგელათი მარიემი ქალა რა კარგუნაიო!
მამუკათა ნათიასა აქებს, გახკვირს ყველაიო.
- 10 მაგას თუ-კლალ არ უნახავს მბილ მათრაკით ცემაიო,
მალლა ჩამომბა ბაწრითა, სათიკრუნედ ზელაიო.
მგელიკათა ძილუაი საცოლუა ჩემაიო.
თავ-კმელია ძალიანა, თავში უნდა ჭერაიო.
საკორკეს ლაგამს ჩავუღებ, ჩემ თავს ხქონდას შველუაიო!
- 15 თავქვაზე გარმოვიბრუნე გასპარაის რემაიო.

შემდეგ მიჰყვება: 16 „ალარა სთქვათ ლიქოკელნო“, 17 „თორე ჯამბარაობა.“ ამას
გარდა: 1 აბეჩავ] კარგი ხარ (ვარ.); 4 ლიქოკისკე] სალიქოკოდ (ვარ.); 11 სათიკრუნედ]
თიკრუნევით (ვარ.).

ჯამბარაობის შესახებ უნდა შევნიშნო, რომ ხვესურები ბარში (ქართლს და კახეთ-
ში), როგორც ვაჟა-ფშაველაც აღნიშნავს (ივერია, 1886, №199), განთქმულნი
არიან, როგორც ჯამბარის საუკეთესო მწვინენი.

ბ.

- დავჯე, ლექსობა დავიწყვი, თან ქალაღლში წერაია.
ასხაბარელთ ყმაწვილი ორ, ვერვინ იტყვის ვერაია.
დამიბერდა კინდოლაი, ალარა მყავ ცხენაია.
სალიქოკო წამავედი, — ქალებ მითხრეს ბევრაია.
თოთიათა დედიკაი, ბიძურათა ლელაია.
- 5 მე კი ერთ-ორს გამავეარჩევ, — რად მინდოდა ყველაია?
თავ-კმელი ხყავ ძილუკაი, უნდა თავში ჭერაია.
საკორკეს ლაგამს ამავესღებ, ჩემ თავს ხქონდას შველუაია!
სათავექ(ვ)აოდ გამავეიგღებ, — გასპარაის რემაია.
მბილ თუ იქნა, ვიცი კერკი, მათრაქ უნდა, ცემაია.
- 10 არ იწყინოთ ლიქოკლებო, გზა შამიკრათ ზენაია.
თორე ჯამბარაობა და კახეთ გინდათ დენაია.
თუ სად ბუგრა შემეყარა, გვინდა თვალი(თ) ჭერაია.
არხოტ ქალებს რომენმ ხკადრეთ შაირობა, მღერაია?

არხოტიონთ მელექსენო, მამკვდართ გიძესთ მელაია!
15 კელა აღარა გავიგონა, დააყენეთ ენაია.
ლექსი არვინ გაიკვირათ, ეგ საკვირველ ვერაია.

—
ამაგის მალექსებელი კალოთანელთ ქერაია.
გადმომცეს დათიკო ცისკარაულის მიერ ჩაწერილი 1931 წ. მარტში.

583. გასპარას (Sh)

ჩამაწერინეს 1913 წ. ხევსურეთში. მე-15 სტრიქონის შემდეგ გამოტოვებულია ორი მუხლი:

15 ხ წაიყვანე ბებერაი ე მინდიას ზგელაიო,
აღარ უნდა კევსურებსა, ყველამ ხყარა კელაიო.

15 ხ ბებერა] თიკუნია ქალისა. — დათვისელა კოტორელი, რომელიც მათქვამად არის გამოყვანილი, თიკუნიაო, იგი ყოფილა გაგა გიორგის ძე არაბული, გიორგით კოტორელად ცნობილი.

ბ.

არ მოვიდა გასპარაი, ძმობილია ჩემაიო.
წამახვიდი, გასპარაო, გზა მაგიდის ცერაიო.
ვერას ივლი ქვეითაი, — შეხკაზმიდი ცხენაიო.
შიგით ამაირჩენიდი ძილუაი, ლელაიო.

5 აგებ კაცჩი ჩაგვითვალნა დათვიაი, მგელაიო.
აცა, ქალა, დაიცადე! ეგ ლექსობა ვერაიო.
მაშინ რა ქნა გასპარამა, გარმოჩინდა მგელაიო,
სამაია ჩაამბია, იქნა სიგირგელაიო?

მგელიკათა დათვიაი ბეწიკუა შტერაიო?
10 გარმაქნეულ გარმაჩინდა კმალი ფზა-შიშველაიო.
წყალში შახვედ, გასპარაო, ვერ შამაგყვა მგელაიო.
გალამწუკვილ გაითარე, როგორც დეკის მელაიო.
ქალებ შენტან ნაწოლები ვირმ დაღლიტას ყველაიო!
შენდ მინაის შემნახავი, შილეტკაის მკერავიო!

—
(ა)ამაგის მალექსებელი დათვის(ს) კოტორელაიო.
არ იწყინა, გასპარაო, გზა შემიკრა ქვენაიო!

ჩამაწერინა ხთისო ფიცხელაურმა, ოკერ-ქვეელმა, 26. 6. 1930 ტფილისში.

584. გასპარასაგან ხახონაურთ (Sh)

ჩამაწერინეს 1913 წ. ხევსურეთში. — გასპარა ერისთვიანი თიკუნია ქორია მგელას ძე ქიბიშაურისა, რომელიც კალოთანიდან კახეთშია ჩამოსული, ასხაბარში (ნ. №204 შნშ.).

ლექსს ბოლოში აკლია ერთი მუხლი: 14 ძალიან გაგვირეხიათ, ცათ რო დახკიდეთ ფსლიანი.

ბ.

- კიდენაც იტყვის ლექსებსა გასპარა სირცხვილიანი.
მე რო ლიქოკლებ შამამხვდეს, თურებმ მაილა პრიალი.
არცა-რა დიდი ხან იქნა, სისხლმა მაილა შრიალი.
შამრიგდით, ხახონაურნო, ლუდი აღუღეთ სვიანი.
- 5 კლოვ კი აღარცად მაგიქდასთ, ერთხან გეყოფისთ ზიანი.
გზა კი აღარსა შამიკრათ, ეგ კი რაღა ჩემ ყლი არი?

- არც კი ეყოფის აბასა ამ ზაფხულ ნაღვებ-ნაწველი.
შაუპატივეთ, ქალებო, არ გააღუბათ მაზვერი.
ბევრკან გაღმართა აბამა საბურანაო ბარდელი.
- 10 ბევრას ბუზიკა მართვა, ჩუსტ ფეკზედ ამოსაცმელი.
უყიდა ...თ ქალსა ღოგმაით ჩამოსაყრელი.
თეთრ ქუქუნაკა მართვა წოლის დროს გამასაცვლელი.
ქალებმ რა ჩამოგაყარეს? სტრაჟნიკო, შამოგაფსენი!

ჩამაწერინა Gsm 1930 წ. ტფილისში. — 6 ყლი არი] ეა ჯგუფი ხევსურულში ია'ს გვაძლევს (მეამა>მიამა და მისთ.). აქაც იგივე მოვლენაა.

მმ. 7-13, რომლებიც მოამბემ უშუალოდ მოაბა წინა მუხლებს, დამოუკიდებელი ლექსი უნდა იყოს, თუმცა იმავე შემთხვევის გამო ნათქვამი. აბაზე გასპარა იმიტომ გაჯავრებულა, რომ თითქო (არ ვიცი, რამდენად მართალია) აბას, რომელიც მგელას მეგობარი იყო და ლელას გალექსება იწყინაო, შეეტყობინებინოს მგელასთვის და დათვიასთვის, გასპარამ აიარაო. ისინიც ჩაპსხლომიან გზაში და უკან გამობრუნებული გასპარა დაუჭრიათ და გაუქცევიათ.

გაქცევა ომში შეტაკების დროს დიდი სირცხვილია ხევსურეთში. ამ ამბის შემდგომ მგელამ სახელი მოიხვეჭა და გასპარას კი სირცხვილი დაედო. სირცხვილის ჩამორეცხვა ისევ საგმირო საქმის ჩადენით შეიძლება.

რამ გამოიწვია პირველად ლექსობა-შაირობა გასპარასა და ლიქოკლებს შორის, არ ვიცი. გამიგონია კი, რომ გასპარას საზოგადოდ ბევრი ჰყავს გადაკიდებული ლექსობა-შაირობის გამოვო.

აქ მოხსენებული აბა კაი ვაჟია (პირადად ვიცნობ), ლექსობა არც იმან იცის გასპარაზე ნაკლები, მაგრამ სამწუხაროდ არ ვიცი, რა პასუხი გასცა გასპარას აქ მოყვანილ ლექსზე.

585. დელიდაებს (G S)

ამის და მომდევნო ნომრის მათქვამი პეტრუა ყოფილა (ე.ი. უშიშა წიკლაური). დელიდათაგან აქ დასახელებულნი არიან ლ ე ლ ა (მ. 5) და ქ ა ლ ი (მ. 6), მაშინ როდესაც შემდგომ ნომერში ამათ შესამეც ემატება: ნინო.

586 (G S).

5 ქალას] ქალსა Gs (შეიძლებოდა აგრეც დარჩენილიყო).

ბ.

რა ალლი აქვ არაყსა, კაც რო მაიქცევს ენასა!
დავლნატრი, სადაც ქალნი სხენ ყანწების გარდადენასა.

(G 248).

587. ჯიკვის ტყაეები (G S)

Gs-ის თანახმად ეს ლექსი უთქვამს გიგა (ანუ გიგია) ხუტუნიშვილს, ოჩიაურს, თავის ბიძაშვილს ნიკოზე 60-ოდე წლის წინად. საქმე ასე ყოფილა: ნიკო თავხვე-სურეთს გადმოსულა ერთხელ შემოდგომაზედ და თოფი უთხოვნია წიქასაგან: კარგი მონადირე ვარ, ამ ზამთარ ჯიხვებს დაეხოცავ და ზაფხულში გადმოდის და ტყაეები გავასწოროთო. წიქას თოფთან ერთად 100-ოდე პატრონა მიუცია. ნიკოს ეს ტყეეები სულ ტყუილ-უბრალოდ დაუხარჯავს, ფრინველებზე თუ ნიშანში სროლით. ეს რომ მერცხალს (ე.ი. მინდია წიკლაურს) გაუგია, ხვესურებისთვის დაუბარებია წიქასთვის გადასაცემად: გადმოდის, ტყაეები წაიღე, ნიკომ ბევრი ჯიხვი დახოცა ამ ზამთარშიო. წიქას ეს ამბავი მართალი ჰგონებია და არხოტს გადასულა ტყაეების წამოსაღებად. ნიკოს თავი იმით უმართლებია, რომ თოფი არ ვარგებულა, სულ ჯიხვებს ვესროდი და ვერ მოვარტყიო. დაბრუნებულა წიქა ხელ-ცარიელი. ლექსის მათქვამი გიგია გადაცვ-ლილა და ნიკო კი დღესაც ცოცხალიაო, მითხრა Gs-მ 1930 წელს მარტში.

588. მამიდაშვილს (G S)

ნათქვამია გასპარას მიერ დ ი მ ი ტ რ ი ც ი ს კ ა რ ა უ ლ ზ ე ო .

4 ყბანია] არა მგონია Gs-ს შეცთომით დაეწეროს ყბანიას მაგიერ: ყბა ხევესურულად წვერს აღნიშნავს და, მაშასადამე, „ერეკლესავით ყბანია“ ამას უნდა ნიშნავდეს: ერეკლესავით წვერები; 17 ლიურველ აგებ] ლიურველი რაგებ Gs; 18 ტყვიას ვერ იჭერს ძვალთა] ტყვიას ვერ იწერს ჯვალთა Gs.

589. გიგასაგან ბალიაურს (G s)

ნათქვამია დაბალ გიგა გიგაურის მიერო. — 9 არცა-რას] არც არას Gs; 14 წყინუნობს = წყინულობს; 15 ზევესა არ ჩამოეგდაა] ზევეს არ ჩამოეგდა Gs; 21 ქისტებ გეზოცათ, გეტყოდით თოფისასა და კმლისასა, ე.ი. ქისტები რომ დაგეზოცათ, სალექსოდ თოფისა და ხმლის გამოგზავნას გეტყოდითო.

590. ხუტუნისვილისაგან აკვაიშვილს (G s)

ეს ლექსი უთქვამს გიგია ოჩიაურს (რომელიც 1916 წელს გადაცვლილა) ბ ე წ ი ნ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა თ ვ ი ს. ეს ბეწინა, ამლიონი, Gs-ის სიტყვით გათქმული და სახელოვანი კაცი, გარდაცვლილა 1900 წ.

2 საახიელო] სახიელო Gs; 4 ჩათუშა] Gs-ის თავისებური გამოთქმა ხანდახან წერაზე-დაც აჩნევს თავის გავლენას, რის გამოც შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ აქ „ჩათუშა“ „ცათუშას“ მაგივრად არის გამოყვანილიო. მართლაც 592 ნომერში „ცოთუშუა“ იკითხება. მაგრამ ჩინიანი ფორმა სხვაგანაც გვხვდება (ჩოთუშო: 604, 1, ჩოთუშას 604, 52, ჩოთუშო 670, 5, 21). ამიტომ თუ აქ რაიმე შეცთომაა, იგი შეიძლება მხოლოდ ზმოვანს შეეხებოდეს.

აქ მოხსენებული ჩათუშა, ურიადნიკი, მითხოველი ქისტის ყოფილა, მღვდელი კი რუსი (ახიელში მსახურებდაო). ლექსი იმაზე ყოფილა ნათქვამი, რომ მათრახი დაურტყამთ ჩაფრებს ბეწინასთვის.

591. აპარეკულს (R 194)

ს. გა ბ უ რ მ ა გადმომცა, რომ აპარეკული ჯუთელი იყოვო, აკურა კი მისი მეზობელიო. — აპარეკული არ აქი] „არ არის აქაო“, გვიხსნის R, მაგრამ შეცთომაა: „არ აქი“ ამას ნიშნავს ხევესურულად: „არ აქე“, ე.ი. არ გიქია, არ არის შენგან შექებულიო; 6 თამარა] „აპარეკულის ცოლი“ R; 12 არა გი] „არა გიშავს რაო“ R.

592. ბაბილთ ლელა (Sh)

მიამბო ჩონქარა ჯინჭარაულმა, კისტნელმა, მღაროს-კარში 4. 10. 1913. ჩონქარამ მითხრა: ლექსი ისეა გამოყვანილი, თითქო ქალი და ვაჟი ელექსებოდენ

ერთმანეთს და ჩემი ნათქვამი კია თავიდან ბოლომდისო. — 1 ცოთეშუაი] პირველად მითხრა: ცათეშუაი.

593. გიგიას (Sh)

ჩამაწერინა გ ა გ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა 15. 7. 1911 ბარისაკოში. — 2 ზოგ ქებით ცაში შამქლარა] ე.ი. ბევრი ცაში აგიყვანია ქებითაო; 5 მე თუ ძალიან შამშალა] ე.ი. თუ ძალიან გამაჯავრესო; 8 როს გამაგენით სხვასთანა] ე.ი. მე როდის გაგლანძლე, რომ არ შემაქყო.

594. ცაში შაკდენა (Sh)

ჩამაწერინა თ ა თ ა რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა, ჩირდილეღმა, ბარისაკოში 15.7.1911.

ბ.

გწყალობდეს თელეთის მადლი, იმისი მადლი შენია!
მცხეთას გწყალობდეს საყდარი, შიგ რო ხატები ჰსვენია!
მუცელი ლექსით სავსე მაქვ, სულ წიხლით გამიტენია.
ცაში აგიყვან ქებითა, მასკელავს მაჰკიდო კელია.
5 ჩამაქდე დედა-მიწაზედ, არ იყოს შენი ფერია.
წინ-წინ შენ მოგაკლეინოს შენზე მოსული მტერია.
აჰყარო იარაღები, საპირისწამლე ჭრელია.

(Rფ 19)

გ.

მე საზანდარი არა მჯობს, არც ბოდავენელი ბერია.
მუცელი ლექსით სავსე მაქვს, სულ წიხლით გამიტენია.
შენ ისე არა გეგონოს: „ლექსები ჩამოელია.“
ცაში შეგაკდენ ქებითა, მასკელავთ მოჰკიდო კელია.
5 ჩამოხვალ დედა-მიწაზედ, შენი არას ფერია.
კელში გიჭირავს ყირიმი, თავით ბოლომდი ჭრელია.
წინ-წინ შენ მოგაკლეეინა შენზე მოსული მტერია.
აჰყარო იარაღები, გულაში გისხა(ვ) კელია.
ვარგის დედ-მამის შვილი ხარ, იმათი გაძევს ფერია.
10 მთაში გიქოცავს ჯიკვები, დაბლა ჭალაში მშველებია.

ჩაწერილია უცნობი პირის მიერ (ვგონებ ბ ე ს ო წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა უ ნ და იყოს).
ამოდებულია ჩემი მასალებიდან.

ორი უკანასკნელი მუხლი (მ. 9-10) ვარიანტია 511 ნომრად დაბეჭდილის ლექსისა.

595. კაკმატელთ ახალ-ვაყები (Sh)

მიამბო ფიცხელა ალუდაურმა, კაკმატელმა, 27. 9. 1913 არტანში. ლექსი პასუხია რომელიღაც შაირისა ქალების შესახებ. — 10 ქვით ამოდენა ტეინისა] sc. იცის.

596. დათვიას (Sh)

მიამბო ფიცხელა ალუდაურმა 27. 9. 1913 არტანში. — ლექსი თავის თავზე უთქვამს დათვია შუაიშვილს, რომელიც თავის მეგობარს საღირას დაჰყვებოდა სანადიროდ მთებში. დათვია ქობულთელია, ლიქოკელიო, მითხრა Gsm 1930 წ.

597. მაკითხვა ძმობილს (O)

სათაურად აქვს: „ლექსი კევსურისა“, ხოლო ბოლოს აწერია: „გაგონილი“ო. შეიძლება ლექსი სატრფიალოთა ჯგუფს ეკუთვნოდეს. ალექსის იგი მოქცეული აქვს №634 და №343 ლექსებს შუა. — 19 არცა დამეცნა ბევრანი, არ მომიხარა ყელია] ასე სწერია დედანში, მაგრამ ზმნებს ბოლოებში ნ უნდა აკლდეს: არცა დამეცნა(ნ) ბევრანი, არ მომიხარა(ნ) ყელია.

598. დავითათ ბერდიას (R 198)

3 იმან დაძაბას თავ-სული] „მოკვდეს, ტყავი გაჭიმოსო“ R.
აქ მოხსენებული ბერდია ხორნაული იყოვო, მითხრა Gsm, თათუკა კი — იმისი ბიძაშვილიო. იგი (თათუკა) ამჟამად (1930 წ.) საჭურეშია ჩამოსული, თიანეთს ახლოვო. იმავე Gsმა, ლექსი ასე თავდებაო:

ბ.

ნეტაი გამაგებივა, ვითაი ხყავის კარ-ფური!
სახლ უნდა გედგას, ბერდიაჲ, სულ ქათიმებით გართული.
მოგიდიოდას მოჩივარ ყიზიყური და თათრული.
მემრ ქალებ მოგიდიოდას ტყავ-ფაფანაგით დართული.
ცულის მოქმედი ქალ-ვაჟი თოკით უნდ გყვანდას დაბული.

(Gs).

599. მწარია (Sh)

ლექსი უთქვამს კოლიკე ბურდულს, ერწოელ ხვესურს, მწარია წიკლაურზე, რომელიც ფქვილის საყიდლად წამოსულიყო ქალაქში და ჯიბეებში 16 მანეთი ამოეცალათ. ლექსი თვით მწარია მამბო ტოლათ-სოფელში (ერწოში) 26. 8. 1922. – 9 ვიციდლი არტემასთანა] არტემა მოვაჭრე იყო ერწოში (ლულელებში).

600. ჩემს მეშაირეს (Dj)

ლექსი მიმართულია ქალისადმი, რომელსაც (ვაჟი?) გაუშაირებია.

601. მჩერელნი ბისოს (Sh)

მამბო ფიცხელა აღუდაურმა 26. 9. 1913 არტანში, ნათქვამია ბისოელ სულხანაურის მიერო.

საქმე ასე ყოფილა: ბაბუა ქეთელაურს ბისოში „მჩერელნი“ ჰყოლიან (ე.ი. ქალები, რომლებიც ჩერაში ეხმარებოდნენ). იქ ყოფილა, სხვათა შორის, მოლექსე სულხანაურიც. ქალებს მიუმართავთ: თუ ლექსების თქმა იცი, აბა გვიჩვენე შენი ცოდნაო. სულხანაურს აუღია ფანდური ხელში და ეს ლექსი დაუმღერებია. ლექსში ჩამოთვლილი პირები ყველანი იქ ყოფილან იმ დროს.

2 ერთხან დასთან დამაწვინე, დაუბარე აღუასა] აღუა სულხანაურის ბიძაშვილი იყო, იმისი და ნათუა (მ. 3) ამპარტავნობდა და სულხანაურთან დაძმობის წესით არ წვებოდაო.

602. გაგასაგან გამახელისძეს (Rf137)

რს ეს ლექსი ფშაურებში აქვს შეტანილი, თუმცაღა შენიშნავს: „ეს ლექსი უნდა ხვესურული იყოს“ო. – 2 ე გული კელით დაბლუჯე] „მაგრა დააბი გული, ხელში დაბლუჯეო“ R.

603. მშავლისა და კევსურის გაბაასება (C)

ასეთი გაბაასება ჩვეულებრივია ფშავში და მრავალი ნიმუშიც მაქვს. ხვესურეთში კი არ გვხვდება. აქაც მოკამათუთაგან ერთია ხვესური (ბაბილთ ნია), მეორე კი ფშაველი. ცხადია, შეკამათება ფშაურ წესზე მომხდარა.

გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა: 6 მითხროს] უნდა: მითხოს.

ბ.

- მშ. არ წამოხოლა მშავჩია, ჩემო ბაბილის ნიაო?
მშაურ არ ხინკალი, ღუმზე მოგიხვიაო?
- კ. ეგ რაღა მითხარ, მშაველო? კინაღაც დამათხიაო.
რამთენი გყავისთ უძებარ, შარშანდელ, მითხოშიაო?
- მშ. ახლა შენ წადი, ნიაო, სულეთის კარიც მღიაო.

(Sh).

ჩამაწერინა Gsმა 2. 5. 1931 – 3 კინაღაც დამათხია] კინაღამ პირიდან მალეზინაო (ბევრს რო სჭამენ, შეიძლება მოუვიდეს); 5 სულეთის კარიც მღიაო] ე.ი. შეხვალ და ვერ დაპბრუნდებიო.

604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა (G og)

მათქვამად გამოყვანილი ჩოთეშა თიკუნი ყოფილა უნცრუა არაბულისა, ჯუთელისა, რომელიც ჩაფრად იყო და მონაწილეობას იღებდა ზელიმ-ხანზე დაცემაში. ამ დაცემის დროს ინალი მოეკლათ, ძმა ზელიმ-ხანისა, და ეგონათ თურმე, რომ ზელიმ-ხანი მოეკალითო.

605. სისხლის აღება (G og)

ამის მათქვამი ყოფილა სულხანა ჯინჭარაული, რომელსაც მამუკა ბუჩუკურელის სისხლი აულია გუდამაყრელისაგან (მამუკა ყაჩაღი გუდამაყრელმა გასცაო: ნ. №223, 43-44).

606. ზიანი (Sh)

ჩამაწერინა გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931 ტფილისში. ლექსი ნათქვამია შატლიონის გამახელა (შემოკლებით: ხელა) ჯინჭარაულის მიერო.

2 მოსვლია თათარს ზიანი] თათარს შვილი მოუკლეს, ხთისო; 8 ბერდენკა ხუთ-ძროხიანი] ხუთი ძროხა იყო შიგ მიცემულიო.

607. ხავიწურა

ჩამიწურა გ ა ბ რ ი ე ლ ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ე ა ხ ტ ა ნ გ ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ი თ
1. 3. 1931 ტფილისში. ლექსი უშიშა წიკლაურის მიერ არის ნათქვამიო.

11 ნასამალი 10-ოდე გირვანქა; საწყავში (ფუთზე ცოტა მეტია) 4 ნასამალი ჩადის; 16 კინალ დალია ჭაჭანი ახიელ თათრებისაო] კამისრად მოხსენებული გიორგი (გიორგა) ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ი ა გვარად, ჯაბუშანურები კი ძირად თათრები არიანო; 20 ქერივად მაგჩების ქალები: ფშავლის ქალ, კეკესურისაო] გიორგის ორი ცოლი ჰყავდაო.

608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა ტფილისში 1.3.1913. ლექსი ნათქვამია (გამა)ხელა ჯინჭარაულის მიერო. აქ მოთხრობილი დაცემა ქისტებისა დაახლოვებით 1915 წელს მოხდაო.

1 ზედა კვირად არია] გიორგიმ ასე მითხრა: „ზედა კვირად დარია“, მაგრამ იქვე მყოფმა ვახტანგ ბალიაურმა ფორმა გაიკვირვა და ისე შემასწორებინა, როგორც დაბეჭდილია. არ ვიცი კი, ვინ უფრო მართალია: გიორგი, თუ ვახტანგი; 2 ამაუჭამეს ხთისოსა კალ-ერბოიან ჯამია] ხთისო ჯინჭარაულს, შატილელს, მუშები ჰყავდა, რომელთაც კალი და ერბო ჭამესო.

609. მობილიზაცია (G og)

ლექსი ნათქვამია თიურა თორელის ასულის გოგოჭურის მიერო, სახილელისაო. — 5 სისკარომ შემოიარო] სისკარო(ვ)ი (ანუ ცისკაროვი, ცისკარიშვილი?) პრისტავად იყო მაშინ ფშავ-ხევსურეთშიო.

610. თოფის სროლა ორ-წყალში (Sh)

ჩამაწერინა Gogმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი ნათქვამია ლებაისკრელის ხოლივა ჯინჭარაულის მიერო.

611. შულლობას მოწადინებული (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი ნათქვამია (გამა)ხელა ჯინჭარაულის მიერო.

1 ლეგუათ შულლისაო] შულლია კაცის სახელიც არის, მაგრამ აქ საზოგადოდ მოჩხუბრის მნიშვნელობით არის ნახმარი; 3 ბ ა ჩ ი ა და ი მ ე დ ა ერთი და იგივე პირიაო; 4 სამართებელი] ხმალი იგულისხმება.

612. ომი კელის წყალზედ (Sh)

მაიბლო გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1913. ტფილისში.

შეტაკების საბაბი ის ყოფილა, რომ გუროვლების ცხერები გადასულან შატილელთ მთაში და შატილელთ გამოურეკავთ. გორგალაშვილი (მ. 4, შატილელი იყო) მოუკლავთ. ამ შეტაკების შესახებ ვ. წერეთელი წერდა ცნობის ფურცელში (№2774, 18. 3. 1905): „დიდი ხანი არ არის, რაც შატილელებსა და გუროვლებს ჰქონდათ ერთმანეთთან საშინელი ხელ-ჩართული ბრძოლა, რომელმაც იმსხვერპლა ბევრი დაჭრილი და მოკლული. რადგან გუროვლებს მეტი მოუკლეს, ამათ შატილელები მტრებად აღიარეს, უნდათ სისხლი დაიბრუნონ მათგან. ამიტომ შატილელებს შიშით გუროს ახლო არ შეუძლიანთ გაიარონ. შატილში კაცი ვერ ვიშოვე, ხახმატში გამყოლოდა, — ვრიდებოდნენ გუროვლების შეხვედრას. გულსაკლავი რამ არის მათი საქმე. ბიძა დის-წულს დასდევს მოსაკლავად, პაპა — შვილიშვილს, სიძე — ცოლის ძმას, რადგან ერთი სოფელი ემტერება მეორე სოფელს ნათესაობის განურჩევლად და განუკითხავად.“

613. ჩუას სიკედილი (Sh)

მიამბო გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — 6 ჩოკა მაუდის არია] გიორგიმ ასე მითხრა: ჩოკა მაუდის სარია.

614. ჯარჯო

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარ-ნახით 1. 3. 1931. ტფილისში.

ეს ჯარჯო იგივე პირი უნდა იყოს, რომელსაც ფშაურ სიმღერეში ჯარჯი ეწოდება და რომელიც ჯიკვებზე ნადირობის დროს დაღუპულა (X 164).

გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა: 2 ჯაროსა] უნდა: ჯარჯოსა.

615. ოჯახი (Sh)

ჩამაწერინა ჩონქარა ჯინჭარაულმა, კისტნელმა, მაღაროს-კარში 4. 10. 1913. მითხრა, ჩემი ნათქვამიაო. — 7 აპარეკული ჩემი ბიძაშვილიაო, ჩონქარამ.

616. წყევლა (R 51)

გასწორდეს სათაურში დაშვებული კორექტურული შეცდომა.

ბ.

სტუმართად უფერ დიაცი არხოტის მთასამც დარჩება!
დაუქრის ქაროელაი, სულიმც ეშმაკებს დაშჩება!

- ამაგის ლეშით დათვები იანვარშიამც დაძლება!
სხვაგან რო იყოს სიცხის მზე, იქ იალბუზიმც ასტყდება!
5 ქალი ქმარის მწუნობარი უარესზედამც დარჩება!
კელთ შვილი, ზურგთ აკავანი, მშველემც აღარ შაშჩება!

(U, ივერია, 1891, №90).

ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ გ ა ვ ო ნ ი ლ ი . — 5 უარესზედამც] უარი ზედამც U;
ზურგთ აკავანი] უკან აკვანი U.

ბ.

სტუმართად ავი დიაცი არხვატის თავსამც დარჩება!
კელთ შვილი, ზურგთ აკავანი, მშველელემც ნუვინ შაშჩება!

(G 251).

ორი მუხლი (ერთი — ცოლის დამწუნე ქმრისა და მეორე — ქმრის მწუნობარი ცოლის შესახებ) შესულია ამაში: №560 გ, 13-14.

617. კარი ნიკორა (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ.

ეს ლექსი მოგვაგონებს ამას: „ორშაბათობით გაშენდა ციხე-ქალაქი ქვაზედა, ადამიანის ცხოვრება ვერავინ იღვა თავზედა“ და სხვ. (ს ო ს ი კ ო ს მიერ ზემო იმერეთში ჩაწერილი: თეატრი, 1886, №8; ერთი ვარიანტი კიდეც ი. გ ო გ ე ბ ა შ ვ ი ლ ი ს დედაენაში იყო შეტანილი, ერთიც ნ. Rფ 65).

618. ცხენი (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ.

619. ნისლის ფერი (O)

ლექსი პატარა კევსურის (ა. ოჩიაურის) მიერაა ნათქვამი.

620. წითლას გაყიდვის შემდეგ (O)

Oის რვეულში ეს ლექსი მოსდევს № 371 ლექსს და სათაურად აქვს: „ლექსი მეორე გიგაისი.“ Gსის მიხედვითაც იგი გიგია ზუტუნიშვილის ნათქვამია.

ბ.

- ჩაუკარ, ჩემო ფანდურო, ანგელოზივი კმიანო!
კელი რა ჩამოგიქნია, ლამაზა ჩაგაფრიალო.
როგორ გაგყიდე, წითლაო? ქვეითამ რაით ვიარო?
უნდა გაგსხლიტნათ, საქონნო, ლურჯა(ვ), გიყილო ტიალო!
- 5 ის კი არ მგონავ, ოკერო, სხვას ცხენს(ა) ფეკნი ღბიანო.
წამახვე საკევსურეთო, არცა-რა დააგვიან(ო).
ტახტაზე გადაგიკიდა, ხურჯინო არაყიანო.
აუღე აღმა-აღმას(ა), აღვირი ააფრიალო.
არაგვზე ჩამამავალმა ნალ-უსმარ ჩააძგრიალო.
- 10 იძახდა კევსურთ ქალები: „შულღიამ ჩამაიარო.“
კორშაში უნდა ჩახვიდა, ხუტუნათ შავ წვერ-ყბიანო.
გიყიდა, რუსულ ფრანგულო, მალ-მალე გაგაპრიალო,
დაგიქნევ წალმა-უკულმა, არცად ვინ დააზიანო.
ბევრას კევსურას შემახკრა, სიმირგელივ დაატრიალო.

(Gs).

Gs ორ ერთნაირ კმოვანს არ წერს: დაგვიანო (6), აფრიალო (8), ჩაძგრიალო (9), დაზიანო (13), დატრიალო (14); ამას გარდა: 7 ხურჯინო] ხურძინო Gs; 12 გაგაპრიალო] გაგაპრიალა Gs (ფორმა სწორია ხევსურულად, მაგრამ რითმა არ უდგება; 14 შემახკრა, სიმირგელივ] შემხკარი სიმრგელივ Gs.

621. ხალხელაურის ცხენი (R 156)

Rს სათაურად ეს აქვს: „ხალხელაური ბერის ცხენი.“ ბერი აქ საკუთარ სახელად უნდა გავიგოთ. — 1 ვიწროი] Rს მახვილი უზის: „ვიწროი“ და თან შენიშნავს: „ვიწროაო.“

622. ბერი ცხენი (G 251)

623. ჯორა (T)

აწერია: „უცნ. კევსურის ნათქომი, ნამბობი დ. ბოძაშვილის მიერ“ო. ლექსი ფშავლისაგანაა ჩაწერილი და ამიტომ, სხვათა შორის, ნ დაეკირიდიოთ] დაეკიროდიოთ T.

624. სეტყვა კევსურეთში (Ba)

ამას ბოლოში აკლია სამი მუხლი, რომლებიც შეიძლება ნაწილობრივ იქნეს წარმოდგენილი:

15 . . . ღიაცს შამავხენე, . . . თვალშითა.
თითო მას მეტყვის, დაი თა.
იქავ დიდი თა , ნუ გამოოლ

დაზინება იმითაა გამოწვეული, რომ ფურცელს ცალი მხარე აქვს ჩამოხეული ლექსის მოთავსების შემდეგ. Ba მუხლებს მიყოლებით წერს. ფურცლის ჩამოხეულ ნაწილს წერტილებით აღნიშნული ადგილები გაუტანია.

625. საქონის ჭირი (Sh)

გავიგონე ტოლათ-სოფელში (ერწოში) 4. 9. 1922. სამოციოდე წლის დედაკაცი-საგან, რომელსაც ძილუა ერქვა. იგი ქმოსტიდანაა ჩამოსახლებული. ლექსი იმაზედ ყოფილა ნათქვამი, რომ საქონლის ჭირი გაჩენილა ხორნაულთაში და იქიდან ის ჭირი როშკაში გადასულა. ძილუას მარტო ეს ნაწყვეტი ახსოვდა. ლექსი ძილუამ ისე წარმოთქვა, როგორც ეს დამახასიათებელია ხევსურულისათვის: მეორე-მეორე მარცვალზე თავიდან მახვილსა სცემდა:

საქონის ჭირ | გაასუქეს | ხორნაულთა | მუჯაითა |
გამაგზავნეს | როშკისკესა | ცხენაითა | ლურჯაითა.

626. წყლის აღილება (Sh)

მიამბო თათარა არაბულმა ბარის-აკოში 1911 წ. – 2 მტკვარსაო] პირველად თქვა: წყალსაო; 5 ცოტინიკას] პირველად: პატარასა; 6 ანაბრიე] პირველად თქვა: ალაბათ.

627. ურჯულო რჯული (B)

სათაური მე მეცხრე მუხლის მიხედვით გავუკეთე, მაშინ როდესაც დედანში ერას-ტიის პირველად ასე გაუკეთებია: „ძალით თავის დადებაზე (მესისხლეთ დაჭერაზე“), ხოლო შემდეგ ასე გადაუსწორებია: „ლექსი უკანონო რჯულზე.“ ლექსი ნათქვამი ყოფილა თათარ ჯინჭარაულის მიერ.

628-631. უშიშა წიკლაური (პეტრო)

ბესარიონი შენიშნავს, რომ უშიშა შულლიას ძე წიკლაური, რომელიც ლექსებში პეტროს (ანუ პეტრუას) სახელით არის ცნობილი, „თავ-გამაჩენილი მელექსეა ამლაში.“ იგი ამჟამად კახეთს არის ჩამოსული. აქ მოყვანილი ოთხი ლექსი ყველა მისი ნათქვამია.

628. ეს ნომერი Gs-ის მიხედვითაა დაბეჭდილი. „ესე იმდერა ქეიფის დროს პეტრო წიკლაურმა და ხალხი იღუპებოდ სიცილით“ Gs. – სმა-ჭამით] სმა-ჭამი Gs.

629. ესეც Gs-ის მიხედვითაა დაბეჭდილი. – 2 ეს] აქ სხვა სიტყვა იგულისხმება, ერთ-მარცვლიანი; გაბურების სიძესა] პეტროს ბესარიონის და ჰყავს ცოლად. რაიცა შეეხება პეტროს სიპატარავეს, ანუ სიდაბლეს, ამაზე მიგვითითებს აგრეთვე 577,17.

ეს სიტყვები დაუბახნია უშიშას სმის დროს ხევსურეთში, როდესაც მისთვის შუღლის ატეხა სწადდა თურმე ორ ხევსურს, რომელთაც რაღაც ჯავრი სჭირდათ უშიშასი და ლაჯიის დარტყმას უპირებდნო.

630 და 631 დაბეჭდულია G-ის მიხედვით (გვ. 228, 229).

632. ნიკო ოჩიაური (G s)

„მათქვამი ნიკო ოჩიაური“ Gs; საეღლის] საეღლის Gs.

633. კურტენაიშვილი (Sh)

მაიმბეს ახიელში 5.8.1913. კურტენაიშვილმა თვითონ თქვა თავის თავზე ეს ლექსიო. – იგი] სხვა სიტყვა იგულისხმება, რომელიც სახელობითი ბრუნვის ნიშნის დართვით ორ-მარცვლიანადაა გაკეთებული ლექსისათვის.

634. ახალგაზღვებს (O)

ამას დედანში სათაურად აქვს: „ლ(ექსი) ქალისა ახალგაზღვებს.“ ლექსი ნათქვამია ა. ოჩიაურის მიერ. აქ მოხსენებული ძელიმხანა უნდა იყოს უნცრუა ჯაბუშა-ნური.

635. მაჩუყო და მგელა (G s)

„ეს მაჩუყო იყო ქისტი და მგელა კევსური, არხოტიონი. მაჩუყომ მგელას კარები დახპარა. მგელა გზაში დაეწია, და(ა)ყრია კარები. თოფეს ერთუცი ორივემ. შე(მ)დგე იქნება 50 წ. არის ორივე მკედარი“ Gs. – Gs ორი თანაბარი ხმოვნის ერთად წერას გაურბის: გამბენაო (1), დამბენაო (2).

636. ბატონი ძირეს (Sh)

ჩამაწერინა გაგა ქისტაურმა, 72 წლის მოხუცმა, ლულელების სოფლიდან (ერწოშია), 4. 9. 1922, ტოლათ-სოფელში.

637. კულა გლდანელი (G S)

7 მალ მექცევი] მალე მექცევი Gs; ამას გარდა, მე-5 სტრიქონს შემდეგ გამორჩენილია ერთი მუხლი:

აქათ კუთხეზე გაიგეს გოგოებმ ქისტებისამა.

ლექსი იმით არის საყურადღებო, რომ იგი ნიმუშია იმისა, რომ ფიზიკურ ძალას ხევსური დიდად აფასებს.

638. იჩო (T)

იჩო ქისტური სახელია. [მინაწერი ა. შანიძის ხელით: „თუშურიც (მ. მაჩაბელი, 395)“. რედ.]

639. ახალ-წული (Sh)

ჩამაწერინა ი ვ ა ნ ე გარსიას ძე წ ი კ ლ ა უ რ მ ა გარბანში 21.7.1911. – 1 თოთია და კრუმა ძმები არიანო; 6 ზექუა კრუმას ცოლიაო; 7 ერთ ქალ] კრუმასიო; 10, 11 ცერს] დედანში სხვა სიტყვაა, იმავე ბრუნვის ფორმით; 12 აწვენენ აკავანჩია] იგულისხმება: ბაღს.

640. მარტია და მაჩვი (Sh)

მიამბეს ახილაში 4.8.1913. – 2 ძლივ კი ეკიდნეს] ვარ.: ძლივ უკიდინ (ე.ი. წიპით მიჰქონდაო); 3 ბეწინა] ბეწინა მარტიას ბიძაშვილიაო.

641. კურდღლის ბაცაცა (C)

აფშინათ აბას გარდა (მ. 12) აქ მოხსენებული პირები ყველა აკოვლებიაო, Gsm. – 13 კორცი ლალოჩინს მიეხყიდათ, ტყავ შაუნახათ პიშტავსა] ხევსურები კურდღლის ხორცს არ ჭამენ. 23.7.1911 როშკიდან ბაცალიგოს მიველიოდით და გზაზე კურდღელმა გადაგვირბინა. მე შევეკითხე ჩემს მხლებელს ხ ე თ ი ს ო ბ უ რ დ უ ლ ს: რად არ სჭამთ ხევსურები კურდღლის ხორცსა-მეთქი? მან მიპასუხა: იმად, რომ „ფეკები ძაღლისები აქვ, ყურები ვირისები“ო. შდრ. კიდევ 732, 16.

642. მარკე ყოფილა (T)

ნაამბობი ყოფილა სამუკა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს მიერ. – 1 ფანდურას] ასეა დედანში; 9 ქორიალამოს] ქოხიალაგის T (გადაწერის დროს დაშვებულ შეცდომად მიმაჩნია; შდრ. ქორიალამოს გავიდეს 181, 6; ამის ბ ვარიანტში ეს ადგილი კორიელად არის გამოყვანილი).

643. ბათირა (C)

გაგონილი ყოფილა ში ში ა ქერა ულისა გან. – 26 ყანათი] გაურკვეველადაა დედანში, შეიძლება აგრეც იკითხებოდეს: ყანათა; 28 ვითა არ დაგჩათ] უარყოფა აქ უადგილოა, მაგრამ გარკვევით სწერია აგრე; 24 შეილ მაინც აღარ მოეკლა, ყმაწვილი უმეცარიო] როგორც ჩანს, გვარი სულ გაუწყვეტიათ, რომ სისხლის მძებნელი არვინ დაპრჩენოდა. თითქო ამ ამბავს უნდა შეეხებოდეს ჩემი ცნობა, მოთავსებული 258 ნომრის შენიშვნაში.

644. ყროლი ზამთარი (Sh)

ჩამაწერინა მ გ ე ლ ი კ ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა 17. 8. 1913 ფუძის ანგელოზში. ლექსი შემოკლებით არის მოყვანილი. თორმეტი მუხლი კიდევ არის:

- ზოგნ თოფი(თ) კოცენ მამასა, ზოგნ ხანჯრით ყელეებს სჭრიანო.
- ოროლნი ქოსაის შეილნი თავსა მამაზე ცდიანო.
- ნემს-ნაჭერ გაასრევიეს, თათნი კერაჩი ხყრიანო.
- 10 „რომენს გვერგების მაკვლაი?“ ჭერხოჩი კენჭსა ყრიანო.
- კაცი არაგვზე წალალეს: „ლიქოკელნ რას ჩადიანო?“
- ბლარიკათ ნანაისძესა ტყავნი წითულნი სცვიანო.
- ათათა, ნანაისძეო! ტან არ დაგიძრას ტყვიამა!
- ჩამოგქცევივა ციხეი, ჩარდახებ ჩამოდიანა.
- 15 ჩონიაი და ბაბოი ორივ საქურდლა დიანა.
- რად არ დაღმარხენ მამასა? სისხლნ გულზე გარმოდიანა.
- მაგ ჩონიაის შიშითა სამრელოს ველარ დიანა.
- ახყარეს სამრელოები, ცეცხლი ეზოჩი გზიანა.
- ცუდად ლიქოკელთ ქალ-ზალი ავსტეხა, არ მწადიანა.

ლექსი იმაზე ყოფილა ნათქვამი, რომ ლიქოკეში შვილებს მამები დაუხოცავთ: ქოსა და ნანაისძე. – 12 ტყავნი წითულნი] იგულისხმება: სისხლისაგან; 15 ჩონიაი და ბაბოი] ნანაისძის შვილები; 17 სამრელოს ველარ დიანა] იგულისხმება: ქალები.

ამავე ამბავს ეხება Tის მიერ ორ ვარიანტად ჩაწერილი ლექსი: „ბაბო ვარ ტანად დაბალი, ბევრა საქმეებ გავსწიე“ და სხვ.

645. კევსური კახეთში (Sh)

ეს არის ფ შ ა ვ ლ ი ს ნათქვამი ხევსურზე და ხევსურულად არის მოქცეული, ე.ი. ფშაველი ცდილა, ხევსურული სიტყვები და ფორმები ეხმარა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მიზნისთვის მთლად ვერ მიულწევია.

მიამბო ივანე კოჭლაშვილმა 26. 9. 1913. არტანუში.

ბ.

- 5 მია ის ვაჟიკაი ვარ, კახეთ მოვაველე ფარგალი.
ქართელის დიაცის ჯინამა მამლვერა კუდის ბაწარი.
მივჯდოდი ბუხრის პირშია, მახვივი მაგარ-მაგარი.
დამწყვივის ქართელის დიაცმა: „შავ ჭირი, მარკე გამტანი!“
– ნუ დამწყევ, ქართელის დიაცო, – თეთრი მაქე გამასატანი,
თელაეჩი უნდა წავიდე, ვაქნიო ქამარ-ხანჯარი,
უბის მასრანიც ვაქნიო, ზედ სატალაბდის ბაწარი,
შაზიკულმ შამაეიარო, შამამხენაედეს ქალ-რძალი.
კიდევ იტყვითა მაშინა: „მგელათ ვაჟიკა სად არი?“

(Tფ, ივ. ჩოხელაშვილის აგან გაგონილი).

646. სამის შასმა (Bd)

აქ მოგონებულია ქალუნდაურის ამბები (№8; შდრ. №224 ბ, შნშ.).

647. ვარამი (R 197)

უნ] უნდ R; 12 ჩემთვი] ჩემთვინ R.

კარგად არა ვარ დარწმუნებული და მკითხველმა თვითონ განსაჯოს: ამ ლექსის ვარიანტია, თუ დამოუკიდებელი ლექსია ეს სამი სტრიქონი, ჩაწერილი ს. კარალეთში ვ. ბიბილაშვილის მიერ:

ბ.

სიკვდილო, ვერ დაგემალე, – კლდე გამოკაფე სალია.
გაგექე, ვერსად წავიველ, – ცხენი არა მყავს მალია.
ქთამი გაძლიე, არ გინდა თვალ-მარგალიტი, ლალია.

(ივერია, 1891, №200).

648. არხვატს (O)

ეს არის ა. ოჩიაურის ლექსი, ე. ბალიაურის რვეულში საკუთარი ხელით ჩაწერილი. – მუხლები 6-7 ძველი სიმღერის გამოყენების ნიმუშია (შდრ. №282).

649. არხოტი და არხოტიენები (Sh)

მიამბო ალექსი ოჩიაურმა 4. 8. 1913 ახიელში, მაგრამ მესამე დღეს შემასწორებინა იქვე ავტორმა გაგა თეთრიაულმა. აქ წარმოდგენილი ლექსი, შეიძლება ითქვას, მთლად გაგას ნაამბობის მიხედვითაა დაბეჭდილი. ალექსის ვარიანტი უფრო მოკლეა და მუხლების რიგიც სხვანაირი. სახელდობრ ალექსიმ ასეთი თანამიმდევრობით მიამბო: 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 28^1+29^2 (ამ სახით: შარშაც ჩაუსხდეს გზაშია, ჯავრ ღვინდებოდა ძველია), 30, 33, 34, 35, 37, 21, 23, 25, – აქ ალექსიმ ჩაურთო: რა კი ვერ გასჭრის წერილი, გაგაის დანაწერია! – 38, 39. რიგს გარდა ვარიანტები: 10 ურჯულო] ქისტები O; 21 ცალკე] მარტონ O; 22 სრუ ყველა] ყველაიც O; 39 თითო პატრონა მიბოძეთ] პატრონა მაინც მინდოდა O.

30 თითიამა და გიორგიმ დაიდევს სინის ფერია] მათ გზა შეუკრეს ქისტებმა, მაგრამ თოფები ვერ წაართვესო (Gსის თანახმად, თოთია გვარად ოჩიაურია, გიორგი კი წიკლაური იყო, სხვანაირად გრანჯა ერქვა). Oის ვარიანტში არზის დამწერად მოხსენებული გიგაო, – ახიელში მითხრეს, – კვირი-წმინდელი არისო (ალბათ დაბალ გიგა იგულისხმება).

650. ბარისაკოს (Dj)

651. კინალ (Dj)

652. დიაცის შულლი (Sh)

ჩამაწერინა თათარა არაბულმა, ჩირდილელმა, ბარისაკოში 1911 წ. – მე] მეორედ თქმის დროს „მეც“ თქვა; 2 მეტკინება] გასწორდეს კორექტურული შეცთომა, უნდა: მეტკინება; 3 ეს ხო შამშლის, გადამლაკავს] შეცთომით ამას დააკლდა მეორე ნახევარი: „მწუხრ რო დიაცს ეძინება; 7 ასწავლას] sc ქმარმა.

653. დედაკაცი (Sh)

ჩამაწერინა იმავე თათარა არაბულმა (ნ. შნშ. № 652-თან).

654. ქმარ-უნდაური (R 198)

5 შიგ რად არ ვიხე ქალიო] „რატომ ქმარი არ დავიწუნეო. ამის შემდეგ ქალი კელარ გათხოვდებოდა“ R. – სათაურად ამისთვის Rს ეს გაუკეთებია: „ქალის ვარამი“, მაშინ როდესაც ფშაური ლექსების კრებულში (Rფ 38), სადაც იგი უცვლელად მეორდება, სათაურად „ქმარ-უნდაური“ აქვს.

655. ჯალაფთ დამჯერე (R 190)

1 ამ ზამთარ ვეძებზე ვიყავი „რაკი წინათ მარილი ძვირი იყო, ზამთარში მოცლის დროს ვეძის წყალს ადუღებდნენ, აშრობდენ და მარილს იღებდენ“ R; 3 ჯალაფთ დამჯერე] „ვინც შინაურობის სიტყვა გაიგონოს“ R. – Rის რვეულში ამას სათურად აქვს: „ბეჯითი მწყემსი.“ ეს ლექსი წარმოშობით არ უნდა იყოს ხევესურული, იგი უფრო ფშაურსა ჰგავს.

656. ძაგება (R 195)

4 ნაჭვრეთო] ნაჭვრეტო R. – ეგ ლექსი ამ სათურით Rის რვეულში მოსდევს №511-ს, რომელსაც სათურად აქვს „ქება.“

657. გაძლება (R 197)

658. ძველების მოგონება (Sh)

მიამბო ჩაღ ხია აღუდაურმა კაკმატში 20. 8. 1913. გასწორდეს შეცთობა ბეჭდვისა: 2 ლექსი] უნდა: ლაშქარი.

ბ.

რა ამბავია (ქვესურეთს)? რა წყრომა არი ღეთისაო?
რუსები, ბოგოზენები უშიშრად შამოდისაო.

ჯერ გაგვიმართვენ შკოლასა, მერმე წავგართმენ შვილსაო.
სულეთს ჩიოდეს სულეები: „ძალი გვეტანა მტრისაო.

5 მანამ ვიყვენეთ ცოცხალნი, ადგილს ვიჭერდით კმლითაო.
თავიმც მარტიას ამუყვა, ჭორმეშაველსა გმირსაო!

კელთ მისცა თავის ფრანგული, სწრაფ მჭრელი მბილის და ძელისაო!
ან კირჩლა ბაბურაულსა ცხვრებულ მკოცელსა მტრისაო!
ბერდიას მამუკაურსა მქონესა მოკლე კმლისაო!

10 ქვესურნი ვერ ეპატრონენით თავისა ალვანის წილსაო.
შაგაქებ ხოშურაულო.“

(Lb)

1 ქვესურეთს] აქ ღედანში თავისუფალი ადგილია დაგდებული სიტყვის ჩასაწერად;
2 ბოგოზენები] შეიძლება ბაგვაზელები იგულისხმებოდეს, მაგრამ არ ვარ დარწმუნებუ-
ლი; 3 წავგართმენ შვილსაო] იგულისხმება სალდათში გაწვევა; 10 ქვესურნი ვერ
ეპატრონენით თავის ალვანის წილსაო] აქედან ირკვევა, რომ ბახტრიონის ალების გამო

ხევისურებსაც სდებიან წილი ალვანში, მაგრამ ფაქტიური მფლობელობა ვერ განუხორციელებიათ; 11 შაგაქებ ზოშურაულს] მეორე ნახევარი ამ მუხლს აკლია და ლექსიც წყდება.

ბ.

ჩიოდა კევსურთ შვილები: „ჩვენ ძალი გვადგას მტრისაო,
წლის თაოდ მოგვექადს ლაშქარი სულ-ძაღლის ზურაბისაო.
მუდამა თავ-მაწყენილნი ადგილებს ვიჭერთ კმლითაო.
მარტიას თავიმც უცოცხლა, მისურაულსა გმირსაო!
კმალი კელთ მისცა (ფრანგული), სისხლით უსერიდ(ა) პირსაო!“
(H)

2 სულ-ძაღლის] პირველად ასე დაუწერია, შემდეგ კი გადაუსწორებია: შამილის და.

659. ნაცვალ-სუდია (R 199)

1 დროება] დრუება R; 3 არყის] არაყის R; 4 ჭისაკისაკე] ხელნაწერში აგრეა, მაგრამ აქ თითქო „აჭისაკისკე“ უნდა (აჭე სოფელია ხევისურეთში, ჭა კი არაფერ შუაში უნდა იყოს აქ). 6 კურდღელათ ზეით ვინ იყო] „ვითომ ზეიდან აჯდა წაქცეულ კაცსა და სცემდაო“ R; მე-10 მუხლი ქვემოთაც მეორდება, მ. 13, და იქ „შინა“ სწერია, ამის მიხედვით აქაც დედნის „შინი“ შინა“დ გადავასწორე; 10 თიანეთისაკ წამავე] „აქ არის პოლიცია და სასამართლო“ R, ხევისურეთი თიანეთის მაზრაში შედიოდა; 26 ზურგში გაგჩინდა წვერია] „ზურგში გამოვა ხანჯრის წვერიო“ R.

660. თავგები წისქვილში (T)

ეს ლექსი Ts მოთავსებული აქვს ამ წიგნში 623 ნომრად მოთავსებულ ლექსს შემდეგ („ჯორა“). ამას აწერია: მისივე, არ ვიცი, მათქვამს გულისხმობს, თუ მოამბეს, მაგრამ ფორმები „პირჩია“ (მ. 6), და „შახენა“ (მ. 7) ხევისურულ წარმოშობაზე მიგვიითითებს.

661. თავგების ქორწილი (Sh)

მიამბო ბ ა ბ უ ა კ ა გ ა ს ძ ე ბ უ რ დ უ ლ მ ა ქ მ ო ს ტ შ ი 23.7.1911. – 1 შიმშილით] ბაბუამ: შიმშილი; 16 თასსა] თას Sh; ბაბუამ: ამ სიტყვებს კაცი ამბობსო, რომელიც მე-14 მუხლში სხვა კაცს მიჰმართავსო.

662. კატის ომი თავგებთან (R 191)

663. თავი და ღულელი (Sh)

მიამბო გიორგი ჯაბუშანურმა 5.8.1913. ს. ახიელში. მის ორ მუხლს მესამეც დაურთეს:

ჩამეწევა ღულელი, თავს გაადინა კუნელი.

664. გირწყილების ქორწილი (R 189)

665. არხოტჩიგი (T)

666. უთურგით ქავ-ციხის პატრონი

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. — 2 ნახევარნ ტყუილს ამბობენ] ხალხი ამბობდა: ქისტები დაცემას გვიპირებენო და პეტრო არ იჯერებდაო, ამბობდა: ტყუილიაო; 4 არ შამუტევე კართასა] ცის თანახმად, პეტრო აქ თავის თავზე დაცინვით ამბობსო, რადგანაც კაი მეომარი ვერ იყო; 5 ცოლს ტყვედ არ წავაყვანიებ, ქალს მა ეშმაის მტყნავთასა] პეტროს ცოლი გაბურთ ქალია, ბესარიონის და, — მხედველობაში აქვს გაბურთ ეშმას შესახებ არსებული თქმულება (ნ. შენიშვნა 547 ნომერთან); 8 ეშმაის კლდე] ნარდვევთან არის დიდი ქვაო; 10 ნახევართხანა] ე.ი. ნახევარჯერ; ბეთანი ადგილი; 13 ყმან მიქიელისან] ახიელლები; 14 თათელის კარი წითელათანას ქვემოთ არისო; 15 სანების ჯგარი კალოთანის ჯგარიაო.

667. ხუცობა

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. ნათქვამია აბიკა წიკლაურის მიერ; 2 ხოშექა მკითხავი იყო; 7 ბულაური ხარის სახელი არისო; 14 უთურგი] იგულისხმება ჭოლიკაური, ამდელიო.

668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — გუშინ მოსული ზალია] ე.ი. ამისი მათქვამი განძა; 2 თავზე წაიკრა მჩვარია] დაკეჭნილი იყო იმ დროსო; 4 კირილე] ექიმი ყოფილა, რომელსაც თავის გემოზე გადაუკეთებია ხვესურული სახლი, და ამიტომ ხალხი, სამრელოს ყორის ქვების შინ შეტანის გამო, შიშით ველარ მიდიოდა იქაო.

ამისი მათქვამი განძა გოგოჭურის ქალია, გუროდან შატილს გათხოვილიო.

669. საკიდლიანნი

ჩავაწერინე გაბრიელ ნაროზაულს ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში.

670. გავიარე და ვკიბეცა

ჩაუწერია ა. გომიაშვილს ჩაჩაურ ლიქოკელის სიტყვით 1. 8. 1930. ბარისაჯოში. — 7 გამოვსხნი] გამოვსი (გომ.); 8 სთენდები] თენდები (გომ.); 14 კუკუათ თორელს] კუკუა თორელს (გომ.); 19 გავხკილავე] აქ ზოგიერთ ცალში სამწუხაროდ ბეჭდვის შეცდომა გიაპარა: გაკხვილავე (გომიაშვილი აქაც და მ. 30: გავკილავე); 27 ყველა დაიჯდა ჯიბესა] არ მომწონს ფორმა; „ყველა“ს ნაცვლად გომ.-ს „ყველა“ უწერია; 28 ჩხერო კაცის სახელიაო.

ბ.

გაიათ ბაბუაი ვარ, ბევრა ვისწავლე ქერკები.
 მთაშიგისაკე წამოველ, უნდა დავთარა დეკები.
 აღარ გაქსონსთა, ქისტებო, საბლით გიკონეთ წყემსები,
 ყინვართ ბოლოში შაერეკე, ჩოთუშო, შენებ ვერძები.
 5 ჯერც ისევ ჭერში მიკიდავ შენის ვაც-ვერძის გვერდები.
 კაკვავში ნულარ მიჩვილებ, — შაგვიწუხდების დელები.
 ხალხნი ვართ კელ-მარტოები, საქმე გვაქვ გასაკეთები.
 (ე)წინდელეებმ ვაჟებმა ცოლებს უხვეტეთ ნეხვები,
 საძროხეშიგით გადმომჯდრებს დაგიბრაგუნანთ ფეკები,
 10 ცოლ რო ქმარს ეუბნებოდას: „ეგდი, თორ გაირეხვები.“

წუხელ სიზმარში მენახა: ვჩხრეკდი სასულოს კიბესავ.
 გაიათ ბაბუაი ვარ, — ვერ მიჩვენებენ ციხესა.
 ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრას გავხკილავე კიდეცა,
 სადაც ყინულზე შა(ვ)ვარდი, გავიარ(ე) და ვკიბეცა.

15 ე(ე)ზლად მეუბნებიან: „იქავ უჩივლავ ქისტებსა.
 წინ ჩოთუშ მიუძღვებოდა ახალგაზდაებს ბიჭებსა.
 როცა კაკვავში ჩავიდა, სუდიას ქრთამებს მისცემსა.“

ქალს რად არ მამცემ, ჩოთუშო? რად არ გამიკიდი სიძესა?
 კაცი ხარ ჯილაგიანი, გამორჩეული ქისტებსა.

- 20 კევისას ჩამოვივლია, მოკევე(ე)ბიც გაკვირდესა.
იქნებ მეც მოვიმატებდი სიგანესა და სიგძესა.
ფიჭვივით ავიყრებოდი, გავეშვებოდი ცისკესა.
(Gog).

671. სინდაურისძე

დაბეჭდილია დათიკო ცისკარაულის ჩანაწერის მიხედვით (გადმომცეს 5.3.1931).

ბ.

- აღარ შორდება ნისლები მალლის ჭიუხის წვერსაო:
ჭიუხის კუჭულაზედა სინდაურისძე წვესაო,
კმელ კუჭულაზე ნაჯდომსა ნიავ ვერ აშლის მტვერსაო.
ჯიკენ უჩივიან წარაფსა, წარაფნ კალამის წვერსაო:
5 „ჩვენს გარმასაკელ სარტყელზე ვეფხი მწკლიანი წვესაო,
სინდაურისძე შაგხედების, უფერს გაყრიდა დღესაო.“
ინატრის სინდაურაი ნაქოცის ჩამამთვლელსაო,
თუქსსმეტსშიგით ამრჩევსა, კლდის თბეზე ჩამამწვდელსაო.

- წინეთ აძლევედეს პატივსა კაის სიმღერის მთქმელსაო,
10 ეხლა აძლევენ პატივსა წინ თასის გადამსმელსაო.
წინეთ აწვედეს სტუმარსა, მკარს გახკიდებდეს კელსაო,
ეხლა ეტყვიან ქალასა: „იარ, წავიდათ ჩვენსაო.“

ჩაწერილია ა. გომიშვილის მიერ ივანე წიკლაურის ნაამბობის მიხედვით როშკაში 2.8.1930. — 1 აღარ შორდება] ვარ.: შავებ ეხვევის; 2 სინდაურისძე] ვარ.: სინდაურაი; 3 ვერ აშლის] ვერა შლის (გომ.); 4 ჯიკენ უჩივიან წარაფსა] ჯიკე ნუ ჩივიან (გომ.); კალამის] შემდეგ გადაუსწორებია: წრიაპის; 12 ქალასა] ვარ.: ქალებსა.

ა. გომიშვილის თანახმად, მთას, სადაც სინდაურისძე დაღუპულა, სინდაურის მალალი ჰქვივნებია.

672. ჭოლიკაურს

დაბეჭდილია ა. გომიშვილის ჩანაწერის მიხედვით. — 13 კაც ვინამც] კაცი-ნამც (გომ.).

673. ილია

ჩაუწერია ა. გომიაშვილს. — 12 ჩავასხემლი ჩავასხმილი (გომ.).

674. რუსეთ-იაპონიის ომი

ესეც ა. გომიაშვილის მიერაა ჩაწერილი. — 19 ფეკიც] ფხის (გომ.); 26 სიგვირგე] მოსალოდნელია: სიმირგელი; 28 ყინვრიანნი მქონ] ყინვრიან მიქონ (გომ.); 30 უნახავ] უნახავთ (გომ.).

675. იმპერატორს

ჩამიწერა დათიკო ცისკარაულმა (გადმომცეს 6. 3. 1913.) — 7 ბაბო მეც მყვანდა, ბერდია] ძმები იყვნენ ახალასიო.

ამის მათქვამს დასაჭერლად სდეედენ ხელმწიფის შეურაცხყოფისათვისაო.

676. მითირი (G og)

9 მითრთვეს] შეცთომაა ბეჭდვისა, გასწორდეს: მიართვეს. — მაცე, ძმა მითირისა, სტრაუნიკი ყოფილა.

677. ბაკათ ბაკა

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნა-
ხით 1. 3. 1931. ტფილისში. — 19 ბერდაის] გასწორდეს, უნდა: ბერდაის.

მელექსედ გამოყვანილია ბაბო ბერდაის შვილი, რომლადაც ობოლა წიკლაური იგულისხმებოა, დევების კორწილის ავტორიო (№545).

678. ხოლმე და მეთქი

ნათქვამია კუკუა (გიორგი) ცისკარაულის მიერო. ჩამიწერა გ. ნაროზაულმა ვ. ბალიაურის სიტყვით 1. 3. 1931. ტფილისში. — სიპერდიანნი] ასე ლექსისთვისა ნახმარი, თორემ ჩვეულებრივ „სიპედიანი“ ითქმისო; 8 მკარზე ნაქონნი წრიაპნი] წრიაპებს, ვიდრე საჭირო არ არის, მხარზე გადაიკიდებენ ან თოფზე დაახვევენ ხოლმე და ისე მიაქვთო.

ლექსი, მიმართული ვაჭრისა და მემამულის წინააღმდეგ, მაჩვენებელია აგრეთვე იმისა, თუ როგორ დიდია განსხვავება ხვესურისა და კახელის სულიერ განწყობილ-

ბას შორის. „ხოლმე“ და „მეთქი“ ზევსურისათვის იმდენად კი არ არის გასაკვირალი, როგორც ის გარემოება, რომ იგი „სირცხვილ-ნამუსს“ ვერ ხედავს კახეთში.

679. ტყუილით გატენა

მათქვამია მგელა ჯინჭარაული, შატილიონიო. ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — 1 საზულაოდა] ზულაე მთის სახელია; 6 სასაგძლე] იგულისხმება გულა.

ხელას ჰნდომებია მგელას მოცდენა მუშაობიდან და უხუმრია: ნადირობისას ჯიხვი დავეჭერი და მომაძებნინეო.

680. ფანდური და წისქვილი

ჩავიწერე გიორგი ჯინჭარაულის სიტყვით 1. 3. 1931. ტფილისში. ამისი მათქვამია გუგო გოგოჭური, გუროელიო.

681. თრევა ძაღლის კუდივით

მიამბო გ. ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსის მათქვამია მამულა ჯინჭარაულიო. ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ გიორგამ ქალი არ მისც მამულასაო. — მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუა ერთი მუხლი აკლია: „არცა ღნახია მზიანო, ვაცუნა შამავაქციე.“

682. მეშეშე

მიამბო იმავე გ. ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსის მათქვამია ხთისო გოგოჭური, გუროელიო.

683. ფიცრობად (G S)

8 არ სჭარბავ] არ სწარბავ Gs; 8 მას უკვენ წავედ უკულმა, ნადიროს ვაც რომ მავხარე] მომყავს აქვე ლექსი, რომელიც ამის თაობაზე უთქვამს ვაცის პატრონს ნადიროს, გულამყრელს:

029.

ნეთხიჩოურმა მთიბელმა ცელი დახყულა, დაშქინა,
იტყოდა გული-გულშია: „დედას გიტირებ, ნადირო!“
გამოქდა პირდაპირადა, ნადიროს ვაცი დაძირო.

- ვერც ჯალაფთ აჭმევ ოქშამი, მიაც უქერო(დ) გამწირო.
5 ქუდიც აღარ მოიქდა, იმის სულ ეშმათ შესწირო.
გახკვირან თირკმელათ ქონსა, აგეთი [იყვა] როგორც საპონი!
იქნება არ დაიკარგას, – უგემური ხყავ პატრონი.
ან შეიდი ძროხა მამეცით, ან შეიდ თუმანი კელადა.
ჩაჩაურ თათარ(ა)შვილი როგორ ძალიან დიდობსა!
- 10 ნადიროს ვაცი მოხპარა, დედი(ს) საქნარში უნდოდა.

(Gs).

1 ნეთხიჩოურმა] ნეთხიცოურმა Gs; 4 უქერო(დ)] უქეცო Gs. – „ეს ლექსი თქვა თავად ვაცის პატრონმა ნადირომ. ნადირო იყვა გუდამაყრელი. მას მახპარა ვაცი ნიკო ანუ ჩაჩაურ ოჩიაურმა. ეს გაიგა ნადირომ და ვაცის ფასი წ(ა)ართვა რჯულით, ნიკო ოჩიაურს, შვიდეულად შეიდი თუმანი. ნადირო, ვაცის პატრონი, და ნიკო ოჩიაური, მამპარავი, შემდეგ შეარიგნეს. იქნებ 35 წელი შემდეგში“ Gs.

684. არწივ-ჯიკვებს

ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ვ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს კარნახით 1. 3. 1931. ტფილის-ში. ლექსი ბეწინა წიკლაურის მიერაა ნათქვამიო.

ლექსს უთუოდ ატყვია მწიგნობრული გზით შექმნილი ცოდნა. ოთხი ოთხეულისა-გან პირველი და მეოთხე სრულია, მეორესა და მესამეს კი აკლია თითო მუხლი. ამას გარდა, ენაც არაა მთლად ხვესურული: მონადირეო 1, 3, დარაჯობ 3 (მოსალოდნელი იყო: მენადირეო, ზდარაჯობ).

685 ყორნებს (R 106)

ბ.

რა ცუდი ზნე გჭირსთ, ყორნებო: ტირილ არ იცით მკვდარზედა;
შაიმოსებით შავადა, თეთრს არ ჩაიცომთ ტანზედა;
ვაუჟაკს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა;
რაც უნდა კაი ყმა მოკვდეს, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა;
დაითხიფებით სისხლითა, ილტოზე წახვალთ წყალზედა.

(Rგ 184).

ბ.

თქვენნი ჭირიმე, ყორნებო: გლოვა არ იცით მკვდარზედა;
რაც უნდა კარგი ყმა მოკვდეს, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა;

შაიმოსებით შავადა, თეთრს არ ჩაიცომთ ტანზედა;
კარგს ყმას გულს ამაარიდებთ, ჩამოირიგებთ ჯარზედა;
გაილექებით სისხლითა, გადახვალთ ილტოს წყალზედა.

(V, აფხუშობა: ივერია, 1886, № 141)

დ.

რა ცული ზნე გჭირსთ, ყორნებო: თეთრს არ ჩაიცვამთ ტანზედა.
ტირილის სამაგიეროდ ყეფა რად იცით მკვდარზედა?
ვაჟკაცს გულს ამააგლეჯავთ, ჩამაარიგებთ ჯარზედა.
დასხდებით, ჭმას დაუწყებთ, ცრემლი არ მოგლით თვალზედა.

(Ge)

თუ არ ვცდები, ეს ლექსი Ges სადღაც უნდა ჰქონდეს დაბეჭდილიც. [„ცნობის ფურცელი, 1906, სურათ. დამატ. №37,6,“ ა. შანიძის მინაწერი. რედ.]

ე.

გამოჩნდა დედა ბებერი, ცრემლებ ჩამოსდის თვალზედა:
„ცული ზნე გაქვისთ, ყორნებო, – ტირილს არ იტყვით მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.

(Bo, ივერია, 1899, №189)

ასე თავდება ი. ბოძაშვილის მიერ ს. შარა-ქევში ჩაწერილი ლექსი ქისტების დაცემის შესახებ ფშაველ-გუდამაყრელთ ცხვარზე („თოფებ სჭეხს საკარეშია, კირიმებ თავის ჭკკაზედა“ და სხვ.). აღნიშნული სიტყვებით ბებერი დედა დასტირის თავის შვილს ქუჯევას, რომელიც მეცხვარეებს შემოჰკვდომიათ.

ვ.

თქვე დაწყეულნო ყორნებო, სუ შავ რად გაცვათ ტანზედა?
აღარც კი იცით ტირილი, უწინ თქვენ მიხვალთ მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.
დაიბანებით სისხლითა, მემრ ტერლოს ჩასდით წყალზედა.

(Tფ)

ზ.

რა ცული ზნე გაქვთ, ყორნებო, – ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა.
ხართ შავად დაჯიგრულები, ტირილ არ იცით მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.

(Tფ)

686. ჩიტებს (R 53)

ბ.

დადგით, ჩიტნო ქერონნო, ნუ ეთულებით ნართაო.
გამოგიქოლოლებსთ მინინო, თავს მიგინარცხებსთ ქვათაო.

(Rფ 139)

687. ძმანი და რძალნი (R 54)

688. მოკეთეები (U)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1891, №90).

ბ.

ან უნდა ძმასა ძმა ჰყვანდეს, ან კარგი შეილი მამასა.
ან ღელისძმათა ღისწული, ის მაუქნავდა ყანასა.

(Rფ 134)

689. ბევრნი ძმანი (G 246)

ბ.

ნეტავი ძმათა მრავალთა! ცხარე მზე ამაუქლება.
ვერცვინ წაართომს ღიაცსა, ვერცვინ შინ შამაუქლება.

(Rფ 146)

ბ.

ნეტავი ბევრი ძმისასა! ცხარე მზე არ დაადგება.
ვერც არას მტერი ულაშქრებს, ვერც ბატონი მიუხტება.

(Rქ, №327)

690. ბერიკაცი (G 246)

ბ.

მაიმატიდი ჭკვა-გონსა, რიგებას სოფლებიასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მემრ გზასა სულეთისასა.
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისასა და სხვისასა.

(R 50)

1 მაიმათიდი] მაიმათოდი R (ფშაური ფორმა). — იგვეა არსებითად Uის ვარიანტიც (ივერია, 1888, №84), სადაც განსხვავება მხოლოდ ბოლოში იჩენს თავს: თავისასა და სხვისასა] თვისასა, სხვისაისასა U.

Us სხვა ვარიანტიც მოჰყავს სამიოდე წლის შემდეგ:

ბ.

ბერო, რად სჩივი ბერობას, მოკლებას თვალებისასა?
მაიმათიდი ჭკვა-გონსა, რიგებას სოფლობისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, შემრ გზასა სულეთისასა.
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისისასა, სხვისასა.

(U, ივერია, 1891, №90).

გაგონილი მამის წვერა არაბული საგან.

დ.

ბერო, ბერობას ნუ სჩივი, მაკლებას თვალებისასა.
ეცადე ჭკვა-გონებასა, რიგებას სოფლებისასა.
აიჯუფუთების სწორები, ნუ მოუწონებ, ხეთის მადლსა!
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისასა და სხვისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, შემრ გზასა სულეთისასა.

(Sh).

ჩავიწერე ხეთისო არაბული საგან 16. 5. 1931. ტფილისში (ხეთისო ძირად ბარისაკოელია, ამჟამად თურ წყლებშია ჩამოსული, თელავის რაიონში).

შ.

აიჯუფუთების სწორები, გაუჯავრდიდი, ხეთის მადლსა!
ბედენად ნუ გაუჯავრდიდი თავისასა და სხვისასა.

(Msh).

1 აიჯუფუთების სწორები] აი ჯუფუთების წვერები Msh; 2 ნუ გაუჯავრდიდი] ნუ გაუჯავრდე Msh.

ჰ.

ბერო, ბერობას ნუ სჩივი, დაკლებას თვალებისასა.
გავლა-გამოვლას ეცადე, რიგებას სოფლობისასა.
სწორად სამართალ მისცოდე თავისასა და სხვისასა.

(ივერია, 1890, №148).

გაგონილი ყოფილა კომარაში.

ზ.

ბერო, ბერობას ნუ ჰჩივი, დაკლებას თვალებისასა.
ჭკვას და გონებას ერჩიე, რიგობას სოფლებისასა.

(Rფ 137).

691.

გადმობეჭდილია სიდან (ივერია, 1891, №90). ეს იგი გაუგონია მამის წვერა
არაბული საგან. აქ იგი ისეა წარმოდგენილი, თითქო შუა ნაწილი იყოს ამავე
წიგნში 705 ნომრად დაბეჭდილისა და 690 ნომრის ვარიანტისა.

Mshის ვარიანტში: 1 შენ] შე Msh.

ბ.

შე ბერიკაცო წვერ-თუთრო, გინდა ალავერდს შადგომა,
კარგი გინდარის სმა-ჭამა, სულზედაც გინდა დადგომა.

(Rფ 149).

ბ.

ბერიკაცი ვარ წვერ-თუთრი, ალავერდს მინდა შადგომა,
კარგის თქმა, კარგის გონება, სულის არ მინდა წაწყდომა.

(ქოშარაში გაგონილი: ივერია, 1890, №148).

692 (G)

ბ.

დავბერდი, დავჩანანაგდი, წვერი შემექნა ჭაღარა.
შინ საქმეს ვეღარ ვაკეთებ, გარეთ ვარგივარ აღარა.

(Q, მოძღვარი).

ბ.

დავბერდი, დავჩანანაგდი, წვერი გამიკლა ჭაღარა
შინ ჯალაბს მოვსძულევივარ, გარედ ვუნდივარ აღარა.

(Q 22).

დ.

დაებერდი, დაეჩაჩანაკდი, წვერი გამიკდა ჭალარა.
შინ ჯალაფთ მოვსძულეებივარ, ბატონს უნდივარ აღარა.

(Rფ 136).

693. დარდიან მთვრალი (G 246)

ბ.

დავითევერ, ნისლმა დამათრო აბანოთ ამამდინარმა.
ნისლმა ხო ვერა დამათრო, – ჯაერმა გულს გადამდინარმა.

(Rფ 138).

694. მომცდარ ყანა (G 247)

ბ.

ყანასა მორეულასა არ უნდა დახედულობა.
გავლა უნდა და გამოვლა, ნამგალსა მოლესულობა.

(Rფ 69).

ბ.

ყანასა ფათალიანსა რად უნდა დახედულობა?
გავლა უნდა და გამოვლა, ნამგალსა მოლესულობა.

(Tფ)

დ.

ყანასა მორეულასა რად უნდა დახედულობა?
გავლა-გამოვლა უნდარის, ნამგალსა მოლესულობა.

(ქოშორაში გაგონილი: ივერია, 1890, №148).

695. პატივი მუშას (G 247)

ბ.

ქემწიფევე, შენი სასახლე ჰგავის ქალაქის ქუჩასა.
შენც კარგა მოგეკსენება, დახვედრა უნდა მუშასა.

(Rფ 152).

ბ.

ბატონო, შენი სასახლე გიგავს ქალაქის ქუჩასა.
ხომ კარგად მოგეხსენებათ, პატივი უნდა მუშასა.

(ნაპერწყალი, თეატრი, 1888, №34).

696. მამკალნ ქალნი (G 247)

697. სწორების სიყვარული (G 248)

698. შეენება (G 250)

უკანასკნელი მუხლის რითმად მოსალოდნელია „გემნიარობა“, რომლის მიხედვი-
თაც შეიძლება გვეთქვა, რომ ლექსი მოხეურია წარმოშობითაო.

ბ.

სახლო, გაშვენებს ჭურჭელი, ჭურჭელო – ღვინიანობა.
ქალო და რძალო ლამაზო, ჯალაფჩი გემრიელობა.

(Rფ 36).

699. ჯალაფობა (G 250)

1 ხუთთავ] ჯერ დაეწერა „სამთავ“, მაგრამ შემდეგ ასე გადამასწორებინა.

700. ტყუებით წამოყვანილი (G 251)

701. შენ რადა-ღ (G 251)

ბ.

ცეცხლო, შენ დამწვოვ, წესია; შენ რადაღ, ნეღლო შეშაო?
კმალო, შენ გამჭრი, წესია; შენ რადაღ, დუშმნის ენაო?
ქალო, შენ დამწყევ, წესია; შენ რადაღ, ქალის დედაო?

(Rფ 150).

ბ.

ცეცხლო, შენ დამწვავე, წესია; შენ რადაღ, ნეღლო შეშაო?
კმალო, შენ გამჭრი, წესია; შენ რადაღ, დუშმნის ენაო?

(A, ჯეჯილი, 1898, №12).

1 ნეღლო] ნეღლობ A.

702. სტუმართ უნდაური ღიაცი (R 49)

2 სტუმართ უნდაურ ღიაცსა სახჩი ნუ შაუტივილი] ასე აქეს Rს, მაგრამ მოსალოდნელია: სტუმართ უნდაურ ღიაცი სახჩი ნუ შაუტივილი. „სახჩი“ ფორმას R ასწორებს („სახლში“), თანაც შენიშნავს: „კეესურები იტყვიან ღახჩიქ, მაგრამ ჩემის ფიქრით ძალიან საჭიროება არ მოითხოვს, სწორედ ისე ვიხმართ, როგორც ისინი ამბობენ, ცოტა წამკითხველსაც უნდა გაუადვილდეს გაგება.“

შღრ. შემღგომ ნომერს.

703. ადრე და ნელად (R 50)

შეიძლება ეს ლექსი ვარიანტი იყოს წინა ნომრისა.

704. გაგონება (R 50)

705. რად მინდოდი (U)

Uმა დაბეჭდა ივერიაში (1891, №90). მას იგი გაუგონია მამის წვერა არაბული საგან. — ამას იქ უშუალოდ მოსდევს №691 და 690 გ). — განთ ამლისა] განთ მამლისა U.

706. წუთისოფელი (O)

ოქროს დადება კერად, როგორც ზოგიერთ ვარიანტშია, მე მგონია „კერმად“ დადებას გულისხმობს, ე.ი. ბანკში შენახვას. თუ ასეთი გაგება სწორია, მაშინ ლექსი კარგა ძველი უნდა იყოს. როდესაც „კერმა“ გაუგებარი გამხდარა, იგი „კერა“დ გადმოუკეთებიათ და ამგვარად გაუაზრიანებიათ.

ბ.

ვაი შენ, წუთისოფელო, დაგცადე მრავალ ფერადა.
ქორცო, გალადე, გასუქე, სულო, გადგიდეგ მტერადა.
სული ვერც იმან მოიგო, ვინც ოქრო დადგა კერადა,
ჯალაბსა მწარე ცხოვრება ტკბილად ვერ აუფერადა.

(Q, ივერია, 1885, №10 = ც. წ. 50).

ბ.

ვაი შენ, წუთისოფელო! გაგიკე ათას ფერადა.
ქორცო, გასუქე, გალადე; სულო, გაგიკე მტერადა.
ვერც სული იმან მაიგო, ვინც ოქრო ჩადგა კერადა.

(Rგ 142).

3 ვინც ოქრო ჩაღვა კერადა] Rს მოჰყავს ამისი სხვა ვარიანტიც: ვინც ოქრო
ჩაღვა ძველადა.

დ.

ტილო წუთისოფელო, დაგცადე ათას ფერადა.
ქორცო, გასუქე, გალაღე; სულო, გაგიკე მტერადა.
(Tფ).

ე.

ვაი შენ, წუთისოფელო! დაგცადე ათას ფერადა.
ხორცი ვასუქე, ვალაღე, სულს გადავექე მტერადა.
ვერც სული იმან აცხოვნა, ვის ოქრო ეღვა კერათა.
(ივერია, 1891, №85).

ჩაუწერია აბ. გოღერიძე შვილს ს. ქოდალაში (სიღნაღის მაზრაში).

ვ.

ვაი შენ, წუთისოფელო, დაგცადე ათას ფერადა.
ხორცი, გასუქე, გალაღე, სულო, შეგიდეგ მტერადა.
(ივერია, 1889, № 204).

ჩაუწერია ნ. ხუციშვილს ს. ახალ-ქალაქის მიდამოში.

ზ.

ვასუქე ხორცი, ვალაღე, სულს გადავადექ მტერადა.
ვერც იმან აცხოვნა სული, ვინც ოქრო დაღვა კერათა.
(ივერია, 1894, №30).

ჩაუწერია ვ. კობტონაშვილს ახალ-ციხის მაზრაში.

707.

დაბეჭდილია R0ის მიხედვით (ივერია, 1879, №1).

ბ.

წუთისოფელის სტუმრები ვართ, ჩვენ რო წავალთ, სხვა დარჩება.
რასაც ვაამებთ ერთურთსა, იმის მეტი რა შავგერჩება?
სამი ადლი ტილოს მეტი სამარეში რა ჩავყვება?

(Tფ).

ბ.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
კარგი ვსვათ და კარგი ვჭამოთ, იმის მეტი რა შეგვრჩება?
სამის ადლის ტილოს მეტი საიქიოს რა გაგვყვება?

(Rფ 150).

დ.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
რაც ერთმანეთს გავახარებთ, იმის მეტი რა შეგვრჩება?

(ზ. ბილანი შვილი 129).

ზ. ბილანი შვილს იქვე მეორე ვარიანტიც მოჰყავს, სადაც მეორე მუხლი ასე
იკითხება: „კარგი ვსოთ და კარგი ვჭამოთ, ამის მეტი რა შეგვრჩება?“

708. ფიცის კარს (R 49)

709. კაი კაცი (R 0)

პირველად დაიბეჭდა ივერიაში (1879, №1).

710. რკინის ქალმანი (R 0)

გადმოვბეჭდე ივერიიდან (1879, №1).

იგივე მოჰყავს Rსაც ფშაურ ლექსებს შორის (Rფ 31).

ბ.

ქალ, ქისტეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
ახმეტა მოგაგონდება, ლილარი მოგაკლავს ღვინისა.

(Sh).

ჩავიწერე კამისია ბადრი შვილის აგან 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში.

ბ.

ქალ, ქისტეთ(ს) გაგათხოვებენ, ქალმები გინდა რკინისა.
მოგაგონდება ახმეტა, სვირილი მოგაკლავს ღვინისა.
ახმეტაშია, მატანსა ღვინით დაგბანენ პირსაო.

(Go).

დ.

ქალ, კახეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
მოხვალ და მოგაგონდების, მოგკლავს სურვილი ღვინისა.

(ივერია, 1886, №140).

ჩაუწერია მ. ნ ა თ ა ძ ე ს. მიწერილია: „ხალხში გაგონილი“ო და მოდი და გაიგე,
სად არის გაგონილი!

711. გულის ტკივილი (R O)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1879, №1).

Qის ხელნაწერ ვარიანტში: 1 არწივი] ფრინველი Q; 2 უჩნელად] უჩნველად Q.

712. დილის ნიავს (R 180)

ბ.

ჰარალო, დილის ნიავო, მე შენთვის მიტირნიაო.
— შენ ჩემთვის რა გატირებდა? მე შენთვის რა მირგიაო?
(თეატრი, 1886, №6).

ჩაუწერია რ. მ ი რ ზ ა ა ნ ე ლ ს სიღნაღის მაზრაში.

713. კეცსურული ნანა

დაბეჭდილია ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ჩანაწერის მიხედვით. — 2 ასწევდესო = არწევდესო,
არწევდნენო (ისეთივე მოვლენაა, როგორც სთვა: რთვა, სჭობა: რჭობა, სძე: რძე, სთველი:
რთველი, ე(ვ)სტათე-წმინდა: ერთა-წმინდა და მისთ.).

ბ.

ეე ნანო ქალასაო, სამკალ გაჩენილასაო.
მტრედებ უღულუნებენო, ანგელოზებ ასწევენო.
რუროთაო, ნანათაო, სამკალ გაჩენილასაო.

(Msh).

ეს უმღერნია ს. ჭიაურში ძ ი ლ ა ა რ ა ბ უ ლ ს აკვნის რწევით.

ბ.

ეე ნაო ძილასაო, სამკალ გაჩენილასაო.
დედა ძუძუს მოუტანდა ზის-ცვრით გატენილასაო.
ეე ნაო ძილასაო, ეე ნაო ქალასაო.

(Msh).

ჩაუწერია კომპოზიტორს ნ. წიკლაური საგან ს. საჭურეში. — ზის-ცვრით] სისერით Msh.

714. წყლის მარსიტი (R 54)

1 მარსიტი] „წყლის სული, ქაჯი“ R.

ბ.

დამაცა, წყლისა მარსილო, ვერ მიგაყენო კილოსა!
შენ დიახ აჩქარებულხარ, მე ველი ჩემსა კილოსა.

(Rფ 139).

პო, აქ „მარსილო“ იკითხება.

715. რა სჯობ (U)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1888, №64), სადაც არ არის აღნიშნული, თუ ვისგან არის გაგონილი. სამაგიეროდ Uმა ეს ლექსი მეორედ დაბეჭდა უცვლელად ივერიაში სამი წლის შემდეგ (1891, №90) და იქ კი აღნიშნულია, რომ იგი მას ჩაუწერია ბაცალიგველის ბათაკა არაბულისაგან.

ბ.

ჯორი ჯობ საქონელშია, — კარზე მოვ აკიდებული;
მემრე კარი და უღელი მტყეღ მამულს გაკიდებული;
შიგ მოსავლავად ქერ-იფქლი, თავ-თავით დაკიდებული;
იმის სამკელად ქალი ჯობ, საქმარედ მოწიფებული;
5 ძნის შესაკრავად ვაფი ჯობ, საკელ-მკარ შერეკებული;
ნაპირს ალაგში ციხეი საომრით გამართებული;
შიგ საკიდებლად სიათა, ტყვია-წამლითაც მორთული;
იმის სასრველად ვაუკაცი გუნება-გაჯავრებული.

(Sh თ).

ჩამაწერინა მართა ივანეს ასულმა სისვავურისამ, დიკლოელმა, ომალოში 7. 9. 1913 – 1 ჯორი ჯობ] ვირი ჯობ (ვარიანტი მისივე. ვირმა მართლა იცის შინ მისვლა, თუ ტვირთი აკიდებული აქვს); 4 მოწიფებული] პირველად თქვა: მომზადებული; 6 საომრით გამართებული] პირველად თქვა: საომრად გამზადებული; 5 ძნის შესაკრავად] იმის საქმარედ (ვარიანტი); 8 ვაჟკაცი] პირველად თქვა: ვაჟი ჯობ.

ბ.

ჯორი ჯობს საქონელშია, – კარზედ მოვ აკიდებული.
მემრე კარი ჯობს ცხვებშია გრძელ ბეჟსა გაკიდებული.
იმის სამკალად ქალი ჯობს საქმარედ მოწიფებული.
ძნისა შემკრავად ვაჟი ჯობ საკელ-მკარ-შერეკებული.

(Sh თ).

ჩამაწერინა პავლე აზიკურიძემ 4. 9. 1913 ს. ფარსმაში. – 4 იმის შემკრავად ვაჟი ჯობ] როცა რომელიმე ღარიბს სამკლის ოჩხარა აქვს, ქალები მკიან, ვაჟები კი ულოთი კონვენო.

716. ქალისად და ვაჟისად (O)

717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა (C)

ბ.

გატეხით, გამაგრებითა კმალმა ბედენად არ გასჭრა.
გატეხილისა ვაჟისა ყორანმა ლეში არ ჭმა.
გაუტეხელის ვაჟისა წინ-წინ მკლავები დაჭმა.

(Rფ 138).

2 გატეხილისა ვაჟისა...] „ვინც დარდს გაუტყდა, იმისი ლეში ყორანმა არა ჭმაო“ R. ვაჟა - ფშაველას მოჰყავს ეს ხალხური ლექსი ეპიგრამად თავის „სულა და კურდღელა“ში (ივერია, 1888, №237 = თხზულებათა მესამე ტომი, ტფ. 1930, გვ 59), მაგრამ პირველი მუხლის გამოკლებით.

718. ქული

დავებეჭდე ნ. მაკალათიას ჩანაწერის მიხედვით.

719. კეესური (Sh)

გაგონილი მაქვს 1911 წ. ხევსურეთში.

აჯობებდა, რომ ამისთვის სათაურად მიმეცა „ხის ბეჭი“ და თქმულებათა შორის მომექცია.

ამოღებულია თქმულებიდან, რომელიც ჩაუწერია Cს გიგია ჯინჭარაული სიტყვით 12. 7. 1925 ბარისაკოში. თქმულება, რომელსაც სათაურად აქვს „ბათირის ამბავი“ წარმოადგენს ვარიანტს ხალხური თქმულებისას, რომლითაც უსარგებლია ვაჟა-ფშაველას თავის პოემაში („ხის ბეჭი“, თხზულებათა მესამე ტომი, ტფ. 1930, გვ. 267 და შემდგ.). რადგანაც თქმულებას მნიშვნელობა აქვს ვაჟას შემოქმედების გასაგებად, მომყავს იგი აქვე შეუმოკლებლად.

„წავიდა ერთ მონადირე ნადირობად და შადგა ერთს კლდის ეხში და დაანთო ცეცხლი. შუალამის დრო რო მოვიდა, გაიგონა ეშმაკების ძახილი. მოკლა იმან ერთ ჯიკვი, გაატყავა, ამაარიდა გულ-ფირტვი და შედვა ცეცხლში. ის ოკერი უცბად ისევ წამოხტა ცეცხლშიით და გაიქცა. იძახა იმ მონადირემ: რა საკვირველს შავესწვერ?! და უძახეს ეშმაკებმ: ეგ რა საკვირველია? საკვირველი ბათირმა მაიხილა. ადგა და წამოვიდა მონადირე და იარა ხალხში, იკითხულა: ბათირმა რა მაიხილა? მივიდა ბათირსთან თითონ, ხკითხა ბათირს: რა მაიხილევ? უთხრა ბათირმა: მე ასე მავიხილევ: შენ რო ყოფილხარ, იმ კლდის ეხში მეც ვიყავ. დავანთე ცეცხლი. მეედინა ძახილი შუალამის დროს: ქორწილი გვაქვ და წამედივ. — ვერავ, — უძახა ეშმაკმ, — სტუმარი მყავის, ვერ წამოვალავ. მეორედ ისევ უძახეს: წამედივ და სტუმარიც აქ წამაიყვანევ. და თანაც ბნელა იყვ. მიძახა ვილაცამ: წამოდი, წავიდათ, ქორწილი აქ(ვ). — რას ამბობ? მე თვალით არვის არ გხედავთ. — წამოდი, — მიძახა, — ჩემ კმასა მოხყევ, ხოლოთ არაფერი მოგატყუნ, ჩემად უკითხავად არავის აზბრახდა. და მივედით. მთელი ეშმაკებით გამოტანილი იყო. დავსხედით სკამზე. მაშინ კი დავინახე ყველა თვალით. მაიყვანეს სამი ჯიკვი, დაკლეს და ადუღეს. გააკეთეს ტაბლები და ხალხს პური აჭმიეს. ყველა ძვალეები, რაც იყო...¹ კორცი შაჭამეს. არაყიც დალიეს. ერთი მამაწვადეს მე, არ დავლიე. უთხრეს ჩემ ხაზეინს: რატო არ დალევს შენი სტუმარიო? — გამოგელის რამეს, უთხრა ჩემმა ხაზეინმა. — ხვალ ერთსამც მახკლავსო ჯიკვსაო! მეორე ყანწი მამაწვადეს. არ დავლიე. — რა სწყინს შენს სტუმარსაო? უთხრეს ჩემსა ხაზეინსა. ისივ ისი უთხრა: გამოგელის რამესაო. და: ხვალ ორს ჯიკვსამც მახკლავსო! თქვეს. მესამე მამაწვადეს ყანწი. მაინც არ დავლიე. თქვეს: ხვალ სამსამც² მახკლავსო! და დავლიე მეცა არაყი. პურიც ვჭამე.

შაყარეს უკორცოდ დახიზულები ძვალეები, მახხვიეს ტყავი, დახკრეს მათრავი. ადგა და გაიქცა ჯიკვი, რომენიც შაჭამეთ! ახლა მეორეს (ა)ასხეს ძვალეები, მახხვიეს ტყავი, შაულოცეს. ადგა და გაიქცა. მითხრა ჩემმა ხაზეინმა ეშმაკმა: ერთ ძვალი დამა-

¹ თუმცა ღედანი წესსა და რიგზეა, მაგრამ აქ წერტილები დავსხი, რადგანაც რაღაც აკლია. მოსალოდნელია: ძვალი შაინახეს, კორცი კი შაჭამესო.

² ღედანშია: ოთხსამც.

ლე. გავიჩარი წელიჩი და დავძალე. დაიწყეს ძებნა. ის ბეჭი მე მქონდა. გაუკეთეს ხისა, ჩაუგდეს, მახვიეს ტყავი, შაულოცეს:

ადეგ, ადეგ, ხეჭეჭაო,
ხისა გიგდავ ბეჭადაო.

ადგა და გაიქცა. მაშინ დავიძინე. დილით, როცა გათენდა, ავდეგი და დავინახენ თვალთ ჯიკვები. მართ(ლ)ად სამი ჯიკვი მოვკალ და ის ბეჭი მე მქონდა დამალული. ანკი ის მამიკლია, რომენსაც ხის ბეჭი ჩაუგდეს წუხელ!

მყვანდეს ძმა-ზალნი. მოვართვი სამი ჯიკვი. დამკრა მათრაკი ჩემმა ზალმა. გადავიქეც ძალდა. გაუცხადა ლოცვა. დავჯექი გზაშიგაო. გამაიარა ერთმა თავადისშვილ-მაო და გაუდექი უკენ. გონი კაცისი მქონდა, მაგრე ძალლი ვიყავ. დამიგდა პური. მომიყვანა მემცხვარესთან. მემცხვარეს თურმე ხყვანდა მგლები შემოჩვეული. დაღონებულები იყვნეს მემცხვარეები, — უჭამდეს ცხვარსა. უთხრა თავადისშვილმა: მე ასეთი ძალლი მყავსო, სუ დალუპავს მაგ მგლებსა. რასაკვირველია, მეც გამიხარდა. მგელი კი არა, გინდა, დათვი იყოს, როგორ ვერ მოხვეკლავო? დამე დაუწევი ნაპირასა ცხვარსა. მოვიდა მგლის ჯოგი. კაცი ვიყავ ძალლად გადაქცეული. დავეტანე მგლებსა. მთელი დავგლიჯე, რაც იყვნეს. დილით რო გათენდა, დარჩეს გაკვირებულები: თექესმეტი მგელი მამეკლა! თქვეს მემცხვარეებმა: ეს ნამდვილად კაციაო ანუ კიდე მჩვენება ას, ეს რა ამბავია? ერთმა ძალლმა თექესმეტი მგელი მოკლა! და წავიდეს მკითხავსთან: ეს რა ამბავია ჩვენს თავს, ძალლია, თუ რამე მოჩვენება? უთხრა მკითხავმ: შვილო, ეს კაცია, ძალლად გადაქცეული. შამილოცა მკითხავმ და ისევ კაცი ვიქენ. უთხარ: მამე-ცით ჩემი სამუშაო, რაც მგლები მაგაშორეთ. მამცეს ასი თუმანი ოქრო.

ეგ ამბავ გამაუვლია ბათირს ეშმაკებით და თავის ზლისგან.“

მეორე ნაწილი მოთხრობისა ხელოვნურად არის დაკავშირებული პირველთან. იგი სხვა ჩანს, მაგრამ სისრულისათვის მოვიყვანე. მონადირის სახელი აქ ბათირი არის, ვ ა ყ ა ს ხის ბეჭში კი ბალა (ან ბალია); აქ ჯიკვის ბეჭზეა საუბარი, ვ ა ყ ა ს პოემაში კი ირმისაზე, მაგრამ არსებითი მხარე ვ ა ყ ა ს ხის ბეჭისა და ამ თქმულებისა ერთი და იგივეა.

721. მითხოვლის ქალი

ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ვ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ი თ. — 2 ე ხ ლ ა] ე ხ ლ ა (ნარ.); 7 ე ე წ ა ვ] ე წ ა ვ (ნარ.).

722. ლაშქარშით დაბრუნებული (Th 200)

ეს ლექსი ძალიან გავრცელებულია როგორც მთაში, ისე ბარში. დაბეჭდილთაგან მე ვიცნობ ორს ქართლურ ვარიანტს (1. „ტიროდა ქართლელი ქალი შუა ქართლისა გზასაო“: მოგზაური, 1901, №11, ჩამწერია ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ო ს ე ბ შ ი და 2. „ქართლე-

ლი ქალი ტიროდა ქართლისა შუა გზასაო“: R ქ, №335), და ერთს ფშაურს („გადა-
მაველო ყორანო, გადაიტანე ჩქამიო“: X 207. ეს არის ნაწყვეტი, ბოლო), ხოლო
დაუბეჭდავთაგან: ორს ფშაურს ვარიანტს (1. „ქალი ატირდა ქანანა შუა ქართლისა
მთასაო“: Rფ 40 და 2. „ქალი ტიროდა ქანანა შუა ქართლისა მთასაო“, — ჩაუწერია
გ. ლეონიძეს ნ. მჭედლურის სიტყვით 1924 წ. ს. დრეიძეში, ცივ-გომბორის
კალთაზე), ერთს თუშურს („წუხრი ლაშქრიდან მოვიდა შუალამისა ხანსაო“, — ეს მე
ჩაუწერე ქვ. ალვანში 1913 წ.) და ერთს ქართლურს („ჩემი დღემც დაადგებიან, ვინც
ქალი ენდოს ქმარსაო“, ჩაუწერია ა. კაკანაძეს ს. ვარჯანში: საისტ. და საეთნოგრ.
საზოგადოების მუზეუმის ხელნაწერი №2449).

9 თვალ-წამი-ეთის] თვალ-წამითის Th; 16 ხორამ-ხურამთა] ხარამ-ხურამთა Th.
— სულ ბოლოს დაეკელ ერთი მუხლი: „ჩემსა დედასა უთხრიდით: იყიდნოს ჩემნი
თმანია“, რომელიც Gეს მიერ ჩაწერილს ტყვეობიდან გამოპარულის ლექსშიც გადასუ-
ლა (255გ, მ. 20 და შემდგომი):

20 მითქვიდით ჩემსა დედასა: იყიდოს ჩემი თმა(ნ)იო.
არცა-რა მაგრე გრძელია, — შვიდ-კეცი, შვიდი მკარიო.
დაჰკიდოს ბელლის კაჩოზედ, აფრიალებდეს ქარიო.
გამეღელსა და გამომღელსა ზედა რჩებოდეთ თვალიო.
(Ge).

ორი უკანასკნელი მუხლის დაბეჭდვა თავის ადგილას (გვ. 568) შემთხვევით გამოძრჩა.

723. ქალის წყევლა მეშაირეს

დაბეჭდილია ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. — 4 ამბავ] ამბა ჭ 5 მეშაირეო]
მოშაირეო ჭ; 6 მიღნატრიდა] მინატრიდა ჭ; 7 კასაო] კარაო ჭ; 13 იკვირაებდან
სხვანო] რაღაც გადარეულია, რადგანაც დარღვეულია რითმა; 14 ლურჯასა] ლურჯას
ჭ; 17 უნცროს] უმცროს ჭ

724. ძილა

დაბეჭდვით ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. დედანში მას ასეთი სათაური აქვს:
„ამპარტაყანი ძილას სიმღერა.“ — 1 ვაჟერება] ვაჟერებაო ჭ; 2 ვაბევრება] ვაბევრებაო
ჭ; 4 შაფერება] შეფერებაო ჭ; 5 არ გადავხენება] არ გადავხენებო ჭ

725. ჩახერგვა

დაბეჭდვით უცნობი პირის ჩანაწერის მიხედვით (ბესო წიკლაურისაა?),
ჩემი მასალებიდან. განსხვავებანი დედანთან შედარებით: 1 სთველ] სთვლი; თოლ]
თოვლი; 2 ლაშთ] ლაშთა; 6 შავიყარნეთ] შავიყარნენ.

726. ფიცრობაზე

დავბეჭდე იმავე უცნობის ჩანაწერის მიხედვით. – 3 მჩრავის] დედანშია: მჩრავის.

727. ფშაურად გადანათლული (G og)

ლექსი ეკუთვნის გველეთელს უნცრუა არაბულსო. – 3 ბაჩლელი] დაცინვით უნდა იყოს ბატატზე (შდრ. 258 შნშ); 4 ძაან] ძან Gog.

728. მედიდურს (Sh)

ჩამაწერინა გ. ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში.

ბ.

ქალო, გინდოდი, მინდოდი, თავსაც შენავე ჰლილობდი.
რა გიჭირდ აძრახლობასა, თუ შინ არ შემოხვიდოდი?

(A, კვალი, 1893, №6).

2 გიჭირდ] მიჭირს A.

729. მელანიას (Sh)

ჩამაწერინა გ. ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში. აქ მოხსენებული უშიშა და მერცხალა (მ. 3) შეიძლება არხოტელი მოლექსეები იყვნენ.

730. საღალატოდ (Sh)

მიამბო გ. ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი გუროელის გუგო გოგოჭურის მიერაა ნათქვამი.

ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ ახალ წელს ზვიადი სწორფრობის წესით ქალთან იწვა და გუგო, ზვიადის ბიძაშვილი, ხუმრობით მათ საზვერაუად წავიდაო. თოფის გავარდნაზე (მ. 6) აქ ტყუილად არის საუბარი, „სიტყვის გასალამაზებლად“ო. სადუცე (მ. 1) უბანია გუროშიო; კოკოშია (მ. 7) კაცია გუროელიო.

731. გულადობა (R 194)

ამ ლექსის გამო R შენიშნავს: „ფშავლები დასცინიან ხოლმე ხვესურებს და იმათ სიგულადეს.“ ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ლექსი ხვესურულადაა მოქცეული ფშავლის მიერ.

732. მოწმას სკოლა

დაბეჭდილია ნ. ჭონქაძის მიხედვით, რომელიც შენიშნავს: უნცრუა ივანეს ძე არაბულის მიერ გამოთქმული ჩვენს შესახებ.“ – 16 კურდღლის მწვადების სულია] როგორც 641 №-თან აღვნიშნე, თვითონ ხეცსურები კურდღლის ხორცს არ ჭამენ და თუ კურდღელი მოკლეს, ბარიდან მისულს მისცემენ ხოლმე. როგორც ჩანს, კურდღლის ხორცს გემო მოწმას სკოლის მასწავლებელმაც გაუშინჯა და ამაზე უნდა იყოს აქ მითითება; 17-19 ნინიჩკა მოსწავლეებელმა არ იცის მთიელთ რჯულია და სხვ.] იგულისხმება, რომ მასწავლებელი ქალი ფშავ-ხეცსურების წესს არ იცავს და თვიურის დროს არ იხიზნება სამრელოში.

733. სკოლაში

დაბეჭდილია ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ზედ აწერია დედანში: „ბეწინას მიერ“, რაიცა ალბათ ასე უნდა გავიგოთ: ბეწინას მიერ გამოთქმული.

734. თიბად გასვლა (G S)

ეს და ორი მომდევნო ნომერი ჩამიწერა G S მ 10. 3. 1931. ტფილისში, ჩამიწერა ორ ცალად: ერთი შავად, ფანქრით, და მეორე თეთრად, მელნით. ო რ ს ა გ ე ჩანაწერში მესამე სტრიქონში: მშვილდ-ისარნიოლო] მსვილდ-ისარნიოლო. ს. გ ა ბ უ რ ი შენიშნავს: „ამ სიმღერებს არაფერი მლიშვნელობა არა აქვს. მარტო ეს მღერა იხმარების იმ დროს, როდისაც ცელი უკავია ხელში, თიბის დროს. შემდეგ ეს არაოდეს არ იხმარება, გარდა თიბისა. ესე არის ძველური და ახლა ძვირა გაიგონებ ამ მღერას.“

კავებში ჩავსვი ის ნაწილაკები და ხმოვნები, რომლებიც მელოდიისთვის არის დანიშნული და აზრის გამოხატვასთან პირდაპირი კავშირი არა აქვს;

ამ ნომრის მეორე და მესამე სტრიქონი 743-ის ვარიანტია.

735. ბროლია ცელი (G S)

შეცთომით აქ გამოტოვებულია მესამე სტრიქონი [გასწორებულია. რედ.]:

თივა გაფიცხდა[ოლო ამა] საფარცხველო[ოლო].

736. თიანელი (G S)

აქაც გამოტოვებულია ორი უკანასკნელი სტრიქონი [გასწორებულია. რედ.]:

[აი] ჩვენ კი შეგვინახნა[ოლოლო]

ცელო, გასჭერი, [აი] ჩემო[ლო] ნაღეო[ოლოლო].

4 გასჭერი] თუთრში ასეა, მაგრამ შავში: გასწერი.

737. ცელი და ცოლი

ეს და ორი მომდევნო უცნობი პირის ხელითაა დაწერილი (დამწერი მსმენელია სასოფლო-სამეურნეო მუშფაკისა). გადმომცეს 3. 3. 1931 – 2 ყოფილიყვა, 4 ყოფილიყვო (ასეა დედანშიც). უკანასკნელი ფორმა კონტამინაციის ნიადაგზე უნდა იყოს წარმომდგარი: ყოფილიყვა + ყოფილიყო = ყოფილიყვო.

თავში უწურთნი] გადალაქული (Gსის ვარიანტი).

ბ.

ცელი ვლესე და ვერ გავლესე, –
გადალეული ყოფილიყო.
ცოლი ეწურთნე და ვერ გავწურთნე, –
გადალაქული ყოფილიყო.
5 ცელსა წინაგა ვერ შავატყვე, –
გადალესილი მქონდა ცელი.
ცოლსა წინავე ვერ შავატყვე, –
გადალაქული მყავის ცოლი.

(R 208).

738. მთიბელი მთიბელს

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. 737 ნომერთან. – 3 ჩამამცდეს] ვარიანტად ეს მითხრეს: ჩამცილდეს; 4 დატუქსვილნიო] დედანში ეწერა: დატუქსულნიო და აგრე ვ ბ ა ლ ი ა უ რ მ ა გადამასწორებინა.

რამოდენადმე ამას Rის მიერ ფშავში ჩანაწერი უდგება:

ბ.

ქურნი დაბერენ, ბიძაისო, –
ქოჩორნი თივას არ გითიბენ.
ქუჩნი ჩამამცდენ ტირილითა,
ნალეო, შენნი დაგ ზავნილნი.

(Rფ 72).

739. ბერდია

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. 737 ნომერთან.

740. ბეჟიტაიშვილი

ეს და ოთხი მომდევნო ნომერი (№№ 740-744) ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა
ვ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს სიტყვით ტფილისში 1. 3. 1931. — ნ ო მ ო ბ დ ი დ ი ო ო] ლ ო მ ო ბ დ ი -
დიოო (ვარიანტი).

741. გველი

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან.

742. ქოქომონი

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან.

743. ირემი საფქავზე

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან. — ამისი პირველი და მესამე მუხლი 734
ნომერშია შესული.

6 დამატებებივალ] კაკმატელმა ბერდია ალუდაურმა (27. 4. 1931) ამის
ნაცვლად ვარიანტად ეს მითხრა: დამაკერებივალ.

744. დვირბინი

ჩამწერის ვითარების შესახებ ნ. შენიშვნა 740 ნომერთან. — როდესაც ეს სიმღერე
კაკმატელ ბერდია ალუდაურს წავუკითხე (ტფილისში 27. 4. 1931), მან მე-8
მუხლი „მისცეს დვირბინი გუროელსაო“ ასე შეასწორა: „დურბინ რად მისცეს იმედასაო?“

2 ჩამატებულვალ] აჯობებდა ასეთი ორთოგრაფიით: ჩამატკუულაო.

ბ.

მთიბელო, ჯვარის სასვეესა

ბუჩასეულმა ჩამოგკვიელა.

დაგაგლეჯინა კაფიანი.

ნამკრევი სისხლით გასვრეინა.

5 ნამკრევთ სათავეს დაგრჩა ცელი,

ნამკრევთ ბოლოში სალესველი.

(R 206).

1 სასვეესა] სახვეესა R (მგონია, რომ წარმომდგარი უნდა იყოს გადაწერის დროს მსგავსი ასოების არევისაგან უცნობ სიტყვაში); 2 ჩამოგკვივლა] ჩამოგხვივლა R; 3 კაფიანი] „სადაც ნაკაფი ტყეა“ R.

745. სისხლიანი წყალი (G og)

Gog შენიშნავს: „მთიბლური სიმღერა ადგილების დავების დროს, როცა ერთმანეთს ძალ-მომრეობით ადგილებს ართმევდეს ძველ დროს.“

ბ.

- უდელას მუშა აირია,
წყალი მოიდა სისხლიანი.
ვაუებს ერთმანერთი უჩაგრია
ბურუკურ-უკვენაკოვლებსა.
- 5 ნეტარ, რაზედა, რომელზედა?
თავის მამისა მამულზედა.
ბერავთა დისწულ-დედისძმათა
ერთურთი უნადირებია!
წადი, დედასა უამბიდი:
- 10 დედა, გავწირე სისხლიანი.

(R 205).

4 ბურუკურ] ბუჭუკურ R; 10 დედა, გავწირე სისხლიანი] „ვითომ შვილმა უამბოს დედას, რომ შენი ძმა მოკვალა“ R.

ბ.

არ იჯერებენ გიგაურნი:
„გიგა არ გვინდა კაცებშია, —
ქრთამი შაჭამა აკოვლისი,
დედიძმათავე დაიხარა.

(R 204).

746. შარვანაული (G og)

„შარვანაული მდიდარი კაცი იყო ძალიანი და კვესურეთში ძალ-მამრეობით დაკავე-ბული ხქონდა ადგილი. თვითონ შარვანაული გუდამაყრელი ყოფილა და როცა მოუკლავს, წაუღია გუდამაყარში. ფხიტუ დიდი მთ(ა) არის გადასაე(ა)ლი და ამ დროს მისი ქალი

ამბობს ამ სიმღერას. იქ აქვის თავის ბიძაშვილის იმედი, თანგულასი. და ბოლო დროს თანგულაც მოკლეს ლეკებმა და მაზედ და შარვანაულზე საერთოდ ამბობს სიმღერას ქალი. ტბათანა ადგილის სახელია და იქვე არის ტბა. იმაში ერთხელ ღამე ლეკები დალუპულან და მაზედ მადლობას ეუბნება შარვანაულის ქალი. ლეკები როცა დალუპულან, მაშინ თანგულას საშუქაროდ მომდინარან“ Gog.

ბ.

- შარვანეულო შავარდენო,
მთიბელნი გიხარიან-ლა?
მთიბელ-მომკალი ქერ-იფქლის
წყაროს-კარს გიხვევიან-ლა?
5 მთიბელ-მომკალთა სანაყროდ
ღუმასა რბეში ხარშავ-ლა?
სტუმართა წამოსასხმელად
ტყავსა ქემხითა ჰკერავ-ლა?
ბევრისა მტრისა გამრიგეს
10 ენასა ბჭეში გარეე-ლა?
ბევრისა მტრისა გამჯავრებს
ფრანგულსა წელზე იბამ-ლა?

(Sh გულ.).

ჩაწერე 17. 6. 1913. გულამაყარში. — შარვანეულნი ორი კომლია ამჟამად ს. გამსიში, ორიც ქართლშია გადასახლებული. ერთი გულამაყარული ლექსი, ჩემ მიერ ჩაწერილი, მიქა შარვანეულს ზურაბ ერისთვის დროს ხევესურად გულისხმობს. იმავე ლექსში ბადუნა თლოშიაურიც იხსენიება.

747. არწივის მაღალი (R 203)

1 არხოტიენებო] არხოტიენელნო R.

748. სულა და კურდღელა (R 203)

2 ახუნო] „მთა ჩარგალში“ R; 4 ჩარგლის კარს იწვენენ ვეძაზედა] „ჩარგლის კარს არაგვზედ რამდენიმე ალაგას გამოდის მჟავე წყალი და აგრეთვე მლაშეც. წინათ მაღლა სწორე მინდორზე იყო ერთი წყარო, ადგილი სულ წითლადა ჰქონდა შეღებული, ქვები, მიწა. იმისას იტყოდენ: აქ დაუხოციათ სულა და კურდღელაო. ეხლა კი წყალმა დაჭამა, რიყე-ლაა და მშვენიერი სასმელი მჟავე წყალი გამოჩნდა“ R; 8 ირმებმ სრავალი გადაშალესა] „იმდენი ირმები ყოფილა წინად ჩარგალში, რომ თურმე იმათ შიშით

საფქავს ვერ გაჰფენდენ, ირმები შეუჭამდენ. ამასვე ამტკიცებს შემდეგი ლექსიც“ R
(მხედველობაში აქვს აქ 749 ნომრად დაბეჭდილი).

ბ.

შვილნი წავლალენ თიბაზედაო.

ვხედავ: ნამკრევებ არ აჩინდაო.

ახუნო, არცა ღნახენაეო?

– შვილთას რას მკითხავ, ბერიკაცო?

5 ჩარგლის კართ იწვნეს ვეძათანაო.

წითლადავ იყვნეს შელებილნიო.

ორთავ შიშვლები კმლებ ეჭირაო,

ერთურთს ბუზვებსა ულაღევედესო.

სულას გულს შჭირდა ნაისრალიო,

10 კურდღელას მქარი მოტეხილიო.

შვილნო სულაო, კურდღელაო,

იმედი თქვენი მომეშალაო.

ერთხან დასხმულნი ცელ-სალესნიო

მეორედ იქავ ავიღენიო.

15 ბარევ გაგწირავ, ჩარგლის გორო, –

მე აქა ვერა ვისარგებლეო.

(Gog).

ჩაუწერია ჩირდილში ი მ ე დ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს სიტყვით შუა მარტში 1931 წ.

ბ.

ჩემი სულაი-დ' კურდღელაი

ჩარგლის-კარს წვანან დაჭრილები.

კმლით ყორნებს ულაღვენ ერთმანეთსა.

(V).

მოჰყავს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ეპიგრამად თავის „სულა და კურდღელა“ში, როგორც
ღედის ტირილი.

749. მშაველი თუ ჩარგალელი (R 203)

სათაური მე განზრახ გაუკეთე ასეთი. დღეს ასეთი დაპირისპირება უცნაურად
მოგვეჩვენება, რადგანაც ჩარგალი ფშავეში შედის, მაგრამ იმ დროისთვის, როდესაც
ლექსი წარმოშობილა, ჩარგალი, როგორც ჩანს, არ ყოფილა ფშავეის ნაწილი, თორემ

მათი დაპირისპირება არ იქნებოდა. — 2,3 მშაველი] ფშაველი R; 2 გირჩევ] „გირჩევნია“ R; ჩარგალს ვეძანი საირმენი] „ალბათ ვეძაზედ უვლიათ სალოკად, ნადირს ზომ მლაშე ძალიან უყვარს“ R.

750. საჩივარი (R 204)

5 უბის თავს] „ფშავშია ეს მთა“ R.

ბ.

დედავ, ნუ მიმცემ ბასილასა, —
ცელის ტარზედა ელღვეოდა,
ცელი ნამკრევეზი გადაეგდო,
თვითონ ქალებზი ეთრეოდა.
5 თუ მიმცემ, მიმეც ბაჩანასა,
მთიბელთ თავზედა ევლებოდა.

(Rფ 71).

ა ვარიანტში ქალის საქმროდ ბაჩანაა დაწუნებული და გიგა გიგაური — მოწონებული; ბ ვარიანტში კი, სამაგიეროდ, ბასილაა დაწუნებული, ბაჩანა კი მოწონებული. ამიტომ მოვიყვანოთ ერთი ფშაური მთიბლური სიმღერე, სადაც გიგა გიგაური დახასიათებულია როგორც მთიბელი (მისი დახასიათება სხვა მხრივ ნ. №745-ში):

030.

ისეთი არა მინახია,
გიგა რო ვნახე გიგაური:
შვიდი მტკაველი ცელი ჰქონდა,
თორმეტი ადლი ცელის ტარი!

(Rფ 70).

751. ზოზორი (R 204)

აქ მოხსენებული გიგა უნდა იყოს წინა ნომრის გიგა გიგაური.

752. დროშა (R 204)

2 ბურსაჭლი] ასე უწერია Rს, მაგრამ შეცთომა მგონია, აჯობებდა: ბურსაჭილ; 4-5 შიბი ცხრა-კეცი ეღვა ყელსა ლაშარის ჯვარის ჩადებული] ალბათ ისეთი ხასიათის ჯაჭვი იგულისხმება, რომელსაც ყელ-კისერზე იდებდენ და ხატის უღელი ერქვა.

753. რეკა (R 205)

1 რექასა] „ვაი-ვაგლახს, ნაგავს, ჭუჭყს“ R.

754. ახუნი (R 205)

755. სასიბის დელე (R 205)

756. ხეწნა (R 206)

ბ.

მთიბლების თავით გეხეწებიო:
ნამკრევის ტოტსა ნუ მომიჭრიო, —
ობოლ ვარ, შემაკლდება გულსაო.
თორ წყევა(ს) ცდილას დედას-ჩემიო,
დაგწყევს და მაშივ მოგედებაო.

(Gog).

757. დათვია (R 207)

758. ცელ-ცუდა და ცოლ-ცუდა (R 207)

759. უსაჯურისძე (R 207)

გორ-კეკელის გორი] კაკმატელმა ბერდია ალუდაურმა: კეკელთის გორი
(sic) ლიქოკის მხარეს არისო.

760. სათითიანნი (R 207)

4 სახელ-გაფხენილნი] ასე უწერია Rს კითხვის ნიშნითურთ ფრჩხილებში. მისი
კითხვის ნიშანი იმდენად გამართლებულია, რომ „სახელ“ კი არ უნდა, არამედ „საკელ.“
ბერდია ალუდაურმა უკანასკნელი სტრიქონის ნაცვლად ეს მითხრა: „საკელ-
მოფხვრილი გიგაური“ (ე.ი. საკელ-დაგლეჯილი).

761. ამანათი (R 208)

ბ.

ცელი არ უჭრის ამანათსა,
ამანათობა ეჯავრება.

ცელო, გაუჭურ ამანათსა,
ამანათობა დააჯერე.

(Rფ 71)

1 ამანათსა] „შეხიზნული, სხვა სოფლის ან თემის კაცი, უმამულო“ R.

762. მირეშა (R 208)

763. მოწმადელ-დათვისელი (R 208)

764. თოთიაური (R 208)

765. ჯიშჯიში (R 208)

766. მისრიანი (G ცფ)

3 დაგკრენ] დაკრენ Gog; 4 მშავლისასაო] ფშავლისასაო Gog.

767. სკლატის საკელნი (G ცფ)

ჩამწერი შენიშნავს: „დედის გამოთქმული მკვდარ შვილზე.“

768. მთიბლების სამღერალს (G ცფ)

„მკვდარზე კევსურის დედაკაცის ნატირალი, მთიბლური“ (ჩამწერის შენიშვნა).

[№№769-788 ნ. დამატებაში. რედ.]

რამდენჯერ (ერთხელ)

1. ერისთობა კეესურეთში:

ეგვეე ლექსი სს წინადაც ჰქონდა დაბეჭდილი (ივერია, 1886, №269), ოლონდ იქ:
1 ზურაბო] ბატონო.

6. აზნაურების კოცა

ე ვარიანტის მეორე ნაწილი რსაც ჩაუწერია ქართლში, ცოტა სხვაგვარად (Rქ, №62).

3.

დაჯდება ბედიანაი ლიქოკ ლიქოკის ჯარზედა.
სათავეს უსხენ უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა.
ქვე-ქვე მქარ — ახალ-უხალი, კელ უძე კმლის ხე-ტარზედა.

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ე ი ლ ს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხვესურეთში“)
და შენიშნავს, რომ ამ ლექსს ფანდურზე უმღერენ ლიქოკელს, როდესაც იგი სტუმრად
არის სადმე, მაგ. ბარის-აკოშიო. — 2 უსხენ] უსხდენ (პავ.); 3 უძე] უძევე (პავ.).

9. უტი

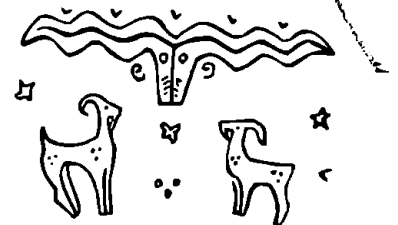
3.

ზურაბო, აკი გითხარი: კეესური კაცი უტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა კმალ(მ) შუქი გამოუტია.
გამოაქციეს ზურაბი, საფურცლეს ველარ უწია.
საფურცლეს დასცეს ხანჯრები, სულ ნელად ამოუტია.

5 ზაალი ჩამოვიდოდა, ჩამოტიროდა კმითაო:
„არვინ მეგონა მამრევი ჩემის ძმის ზურაბისაო“.

(U, ივერია, 1887, №15).

ორი უკანასკნელი მუხლი ვარიანტია ლექსისა ზურაბის მოკვლის
შესახებ (№20).

14. ზურაბის ჯავრი

ბ.

ჯავრი კლავს ზურაბს ორისავ: კევსურეთისა, მშავისა.
კევსურეთ ჭორმეშავისა, ჭორმეშავ კლდისა შავისა,
შიგ მღგომის მარტიასა, კმალ-სისხლიანის ვაჟისა.

ეს სიტყვები ბურჟუაზულ საქებიანო, მაგ. ბურჟუაზულ სტუმარს შეჰმღერებენ ფან-დურზე ს. ჩირდილშიო, ამბობს დ. პ ა ე ლ ი ა შ ვ ი ლ ი („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია 1903, №149).

ეს ვარიანტი თითქმის იგივეა, რაც ჩისა. — 1 კევსურეთისა, მშავისა] კევსურეთისამ, ფშავისა (პავ.); 2 კევსურეთ] კევსურის (პავ.).

20 ზურაბის მოკვლა

ვ.

ელუმ, შე თულუმიშვილო, ვეფხვი ხარ, ველის არგანი.
შენ მაჰკალ ერისთვიშვილი, გულზედ შენ დაეც ხანჯარი.

მოჰყავს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს თავის წერილში ფშავლების შესახებ (ივერია, 1886, №36).

ორი მუხლი ამის ერთი ვარიანტისა ნ. ზემოთ დამატებაში №9-სთან.

24. კევსურები ბახტრიონის ომში

ი.

მალლა მთას თუში ჰყოდა ტახტრევან გალავანზედა.
ორასი ლეკი მოეკლა, ზედ დაეწერა ფარზედა.

(K 45).

იბ.

თუში ვარ, მაგრამ კარგი ვარ, კიდევ ვეობივარ კახსაო.
უწინ მე გადაფრინდები ბახტრიონის გალავანსაო.
უწინ მე დამსმენ ტახტზედა, კელს დამკერენ ტალავარზეო.

(Lach, №119).

ამას გარდა გასწორდეს მე-მ ვარიანტში წასული შეცდომა: პირველ სტრიქონში „ვაჯობებ“ ასე შესწორდეს: „ვეჯობივარ“, მეორე სტრიქონი კი სულ წაიშალოს.

36. კირჩლა ბაბურაული

მ.

საძელის წვერზედ ვინ შახკედ? ვინ დასძარ ჯაჭვის საკელი?
არაბულისძე იქნების, — კირჩლას უყვარდა სახელი.

ამ სიტყვებით სოფ. ჩირდილში მასპინძელს მიჰმართავს სტუმარი, მაგ. ბუნუკურელიო, ამბობს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი („ლულის ხდისა და ხმარების საქმე ხვესურეთში“: ივერია, 1903, №149). — 1 საძელის] საძელეს (პავ.); შახკედ] შახედ (პავ.); დასძარ] დასძრა (პავ.); საკელი] სახელი (პავ.).

44. თორღვა

მცურავი ჯაჭვის შესახებ მინდია ქისტაურმა შემდეგი მიაზო: „თორღვაი ჩავარდ ყინვარში. იქ ვეშაპს წიწილებ ესხა. მაშვრალ თორღვას დასძინებოვ იმ ვეშაპს სხვა ვეშაპ მომტერე ხყვანივ. ის წასულ, ბარტყებ უნდო დაუჭამას. თორღვა დაუნახავ ბარტყებსთან ნაწოლი, შაშინებულ და უკენ გაქცეულ. ბარტყების დედა ნადირობით მომდინარ, შვილებს საჭმელ უნდო მართვას. იმ ვეშაპის ნაეალს შახედ. შაშინდ, — ბაღლებს დამიჭამდაო. სანადირო გასწირ, გაიქცა და ჩახედ ბარტყებსა და თორღვაიც მწოლარე ნახა. ჩავიდა და თორღვას უთხრა: ის ვეშაპი ბარტყებს დამიჭამდა, შენ რომ არ მოსულიყავო. რა უნდა გაჩუქო? — თუ ზეით ამიყვანავო, მე შენი სხვა არაფერი მინდაო. ვეშაპი მეძრე გასძობილდა: ენა ენაზე დაადო თორღვას. და თორღვას მის ენა მეძრე ესმოდა. და აჩუქა თორღვას მცურავი ჯაჭვი. ჯაჭვს პალო ხქონდა, დაუცემდა და დააბომდა. მინამ ის ხქონდა, ვერავინ კლევდა. ერთხან თორღვა იხილებოდა. ჯაჭვი წაიყარ და წაუვიდ. მას უკენ თორღვაიც მოკლეს“.

თქმულება თორღვას ჯაჭვის შესახებ მაკაროვის ქალს ასეთი სახით ჩაუწერია: ერთხელ თორღვა ანდაკის წყალში ბანაობდა. გაიძრო ჯაჭვი, წყლის ნაპირზე დადვა და ისეთი სიტყვა უთხრა, რომ ქვასავით დამძიმდაო. ეხეთქება ჩქარი წყალი, მაგრამ ვერ ძრავს ადგილიდანო. მაგრამ თორღვას მტერი ჰყავდა: მისი საცოლო მზექალა მოსწონდა სხვა ხვესურს, რომელმაც, დაინახა თუ არა თორღვას ჯაჭვი წყლის პირთან, ისეთი სიტყვა უთხრა, რომ ჯაჭვი ბუმბულივით მსუბუქი შეიქნა და წყალმა გაიტაცაო. ჯაჭვის დაკარგვასთან ერთად თორღვამ ძალღონეც დაკარგა და, რადგანაც უცოლო იყო, მისი სიკვდილის შემდეგ მისი გვარი ამოწყდაო (Г. Д е м и д о в, В ущельях первобытной Грузии, М.-Л. 1930, გვ. 154).

48. კევსურები გორის ბრძოლაში

ზ.

ავარდა ერთ ურჯულთი ნეიფი თათრის ხანიო.
ერეკლე გუდან მაგვივა, შამაიხვიენა ყმანიო.

¹ ჯაჭვი ყოფილიაგან ჰქონდა ნაჩუქარიო, მაგამ ეს ალბათ უხეირო თარგმანის ბრალი იქნება.

- თავ-თავ კევსურსა იკითხავს: „კევსურთ ვინა გყავთ თავიო?“
კევსურ(ნ) იმედას მიუვლენ: „ბელლის გაგვიდი კარიო,
5 გამოგვიბანენ დროშანი, სამივ აგვიბი ზარიო,
კევსურებ დაგვიმწყალობნე, წყრომით არ გახყვეს ჯვარიო“.
დაუჭერიან ურუმსა საქალაქონი გზანიო.
თათარამ ბიჩინაგით(მ)ა თოფს დააყრივნა კმანიო,
ურუმთ მაუკლა ბელადი: „ჩემიმც უმცროსი ზარიო!“
10 მეკრედ გამოულალავ ფუნჩიასიძე კარიო.
ამადის ბობოქრობაი: „ბებერმ გავლესე კმალიო,
სახელს ნურავინ დაღმალავთ, ქართველ თუ ვინ ზარიო“.
ომია გორის ბოლოსა, სისხლ(სა) წვიმს, ზე კი დარიო.
ომობენ ჯალაბაურნი წიქა, (მ)ჭედელა ძმანიო.
15 ვერ უქმარებავ წიქასა თორმეტ-თუმნიან კმალიო.
რაობით ვერ იქმარებდა? – ტყვიამ არ მისცა ზანიო.
(მ)ჭედელამ, ძმათ უვარემა, კლდეს მათოლა თავიო,
ორივ ერთ საათს იძებნა: წიქაი, თავის თავიო.
ცხენო, წავიდათ მოკლიავ, ქართლის დავხიათ წყალიო.
20 ქალაქ შავშივლათ ბატონსა: სრუ ჩვენზე რადა ბრალიო?
უსაფლაოებ კევსურნი ყორნებს გააქვის მკვდარიო.
ამან(დ) ნამყოფებ(მ) კევსურებ(მ) იმედას დასდევს ბრალიო:
„აქ რაად მაგიდიოდით, თუ არ ბრძანებდა ჯვარიო?“

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პავლია შვილს, როგორც გუდანლების შესაქები სიმღერე სტუმრობის დროს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“).

9 ბელადი] ბელადნი (პავ.); უმცროსი] უმცროსნი (პავ.); 11 ამადის] ამავის (პავ.); ბებერმ] ბებურმ (პავ.); მართალია, ბებური საკუთარი სახელია, მაგრამ აქ კორექტ. შეცლომაა, ან არა და შეიძლებოდა სხვა გვეფიქრა: ბე(რ)-ბურმ, ე.ი. მაინც ბებურმაო. 19 ცხენო წავიდათ, მოკლიავ] ცხენს წავიდათ მოკლეაო (პავ.).

49. კევსურები აწყურთან¹

ბ.

ვერ გაიგეთა, კევსურნო? კევის მთა გადმოსულაო.
ერეკლე ბატონიშვილი ტახტზეით ჩამოსულაო,

¹ აჯობებდა, რომ სათაურად გამეკეთებინა: კევსურები ასპინძის ომში.

- ორქაფა შაუკაზმებავ, საომრად გამზადულაო:
„ჩამამივიდენ კევსურნი, თავი დამჭირდა ყმისაო.
5 წილი იყარონ ახლებმა, ბერებ კი ვერა დისაო“.
კევსურებ მააკსენებენ: „არ-წასვლ არ იქნებისაო“.
ჩამამტვრიეს არავგი, ქავ რას დაუდგებისაო?
მუხრანს მიუვლენ ბატონსა, სუ წყრომით არ იქნებაო.
გადაიარეს სურამი, აწყვერსა მიუდგებაო.
10 აწყურულ სიმაგრეშია ლეკები ჩაუდგებაო.
დაბრუნდა იარალაი, – ამას არ შაუკლებაო.
წუხდების ბატონიშვილი: „ჯარ რაით გამიწყდებაო“.
კევსურებ მააკსენებენ: „დღეს ჩვენი გადაგვკლებაო“.
დაისაბლუჯეს ფარები, თავზედ ჩაქნები ჰქდებაო.
15 „არიქათ, კევსურთ ვაჟებო, კმალი სისხლშია წელდებაო“.
წყალში ჩაყარეს ლაშქარი, კილი არ დაღნებდებაო.
იმედაის შვილ სუმბატა თავ-კაცთ წინ გაუძღვებაო.
ვაჟასა კევსურის შვილსა თავ რად არ დაღნანდებაო?
დედის-ძმათ გაუჯავრებავ, ძმათ აღარ ეკითხებაო.
20 აბაი ბიტურაისი დედასამც დაურჩებაო!
მაილო ლეკის მაჟარი, ცარიელ არ დარჩებაო.
მაუკლავ კოხტა ბელადი, – გლეხი არ ეკადრებაო.
შვილი ტყვედ წამაუყვანავ, – მოახლედ დამჭირდებაო.

(V, ივერია, 1886, №199).

შეტანილია საზოგადო შენიშვნებში ხევსურების შესახებ.

52. სათრუსოოდ

რამოდენიმე მუხლი ამ სიმღერისა (1, 2, 6, 7, 8, 9) სს წინედ ჰქონდა მოყვანილი თავის შენიშვნაში ხევსურების პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

2 ნეტავი არ ჩასულიყვნენ, საერისთოვლებს სწყინსაო] წყენა იმითა გამოწვეული, რომ ვითომ ხევსურების მამაცობამ დაჩრდილა საერისთოვლების სახელიო.

86. ზეზვა და თათულიკა

ძალიან მისდევს გ ვარიანტს Vს მიერ ჩაწერილი (№20). განსხვავება: 1 საქარავენსა] საქაროვენსა V; 2 ციბლაი-დ' თოთულიკაი] ციბლაი და თოთელი V; 3 დატეხეს კმლები] კმლები დატეხეს V.

126. ფხოველი და შავანელი

ბ.

ერთი პატარა ფხოველი შავ-მთას სამზირლად დაჯდება.
ორშაბათ დილას წამუა, წინ შაბაშელა დაჰხვდება.

შაიყრებიან ვაჟები, მეშველი აღარ შაჰხვდება.

მაგათ ხანჯრების ნამტვრევი მიწას გველებურ დაძვრება.

- 5 მაგათ ფარების ნამტვრევი სისხლს პერებულად მაჰდევდა.
მუალის შავი ყორანი, მაგათ შუაში დაჯდება,
ჯერ დაითვრება სისხლითა, შემდეგ საყეფრად შადგება.

(Rფ 177).

გაგონილი ყოფილა ვასილ რაზიკაშვილისაგან. — 1 ფხოველი] „ფხოველი ფშაველი უნდა იყოს“ R (ან უკეთ: ფხოველი ძველებური გაგებით ფშაველ-ხვესურებს გულისხმობს. დღესაც ქისტები ხვესურებს ფხოველებად იცნობენ); 2 შაბაშელა] „მშვენიერს ხვესურულ ვარიანტში შავანელია“ R (შავანელის შესახებ R ხვესურულ ვარიანტთან შენიშნავდა: „მე ამათი ვერა გავიგე რა: ვინ იყო შავანელი, ან სადაური“. ამაზე უნდა ვუპასუხოთ, რომ შავანი ქისტის სოფელია შავანის წყალზე, რომელიც ლარსსა და ბალთას შუა ერთვის თერგს მარჯვენა მხრიდან); 3 მეშველი აღარ შაჰხვდება] „ხვესურებმა იციან, თუ ახლო-მახლო მეშველი არ ეგულება, ადვილად არ გაბედავს ჩხუბს. ხმაღს რო იძრობს, იმედი აქვს, რომ დაიჭერენ და არ გაუშვებენ. ამიტომ ქალები პირდაპირ ჩაერევიან ჩხუბში და გაემბიან ჩოხაზედ. ხვესურიც იწევს, რაც ძალი და ღონე აქვს, თან გუნებაში იძახის: მართლა კი არ გამიშვან, ღმერთი არ გაუწყრეთო. ორივე ვარიანტები ერთი წყაროდან არიან“ R.

146. ხოგაის მინდი

მ.

არხოტით მზირი წავიდა, წყრომით გახყვება ჯვარიო.

არხოტის ჭალას გაუდგენ, გააწყვეს თოფის ჯვარიო.

წინ უდგა ხოგაის მინდი, ჩააწყებინა ნამიო.

საძელის ღელეს გადვიდენ, თოფებს უპირეს ტალიო.

- 5 ჩავიდეთ ქამალალოსა, მებეგრენია ჩვენნიო.
არ-გონით მიზუს ჩაცვიდენ, შიგა ალაჯას ქალიო;
დანლობით ციხეს შარეკნა, „ღელეს ხო ძმანი ხართ ჩემნიო?!“
ახყარა იარაღები, გამაუკეტა კარიო.
შანაქოს კაცი გაგზავნა: „თქვენაც გვიჭირეთ მქარიო, —
10 მინდი ჩავიგდე კელადა, მგელი მჭამელი თქვენნიო“.

- საგათუნებოდ აივსო მიზუს ქვე-ციხის კარიო.
რა აჩქარებით მოცვივდენ სულხან-ბატაკა ძმანიო!
„მინდი გვაჩვენეთ თვალითა, – ძველ ბევრ გვიკიდავ ვალიო“.
მინდი რა სანახავია? წელთ აღარ არტყავ კმალიო.
- 15 აბჯარნ მისცენით მინდისა, დააცდენით თავიო!
თუ მარტო ლაშქარს გაგიძღვათ, შინავ გაუშვით მთელიო.
ბეწინამ, ნანაისძემა ჩარდახში ბანდნეს ჯღანნიო.
ციხილამ გადმოგიფრინდათ, არწივმ გაშალნა მქარნიო.
„წადი, წაიღე ამბავი, მინდის რა ადგა ძალიო.
თორმეტი მოკლა მინდიმა, დადგა, ჩააგო კმალიო“.

(V, ივერია, 1886, №200).

ვაჟა-ფშაველა აღნიშნავს ფშაველების პოეზიის გავლენას ხევსურულზე, მაგრამ თანაც დასძენს, რომ ხევსურებს საკუთარი ლექსებიც მოეპოვებათო და ერთ ასეთ ნიმუშად ეს მოჰყავს.

155. ლექების დაცემა კისტანზე

ამ სიმღერის სამი მუხლი (15, 16, 17) უმა დაიმოწმა თავის წერილში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

163. ნანა თორღვაის ქალი

ნანას ტყვეობიდან დახსნის ამბავზე ბაჩანამ პოემა აავსო ამ სათაურით: „ნანაის სიმღერა“ (ივერია, 1900, №93). ამ პოემაში შეტანილია ხალხური სიმღერის ერთი (ფშაური?) ვარიანტი.

167. კევსურების გალაშქრება მითხოს

ე ვარიანტთან ნათქვამია, მაგაზე მეტი ის არ მოეპოვებაო. არა, სხვა ადგილას კიდევ ჰქონია ორი მუხლი:

ბევრმა კევსურმა გალესა ჯარში წასავლად კმალია.
ქალმაც ბევრმა გაკეება მტრის სამუქაროდ კმარია.

ზ.

ბევრამ გაბანდა კევსურმა სამითხოვოდა ჯღანია.
შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს ემზადნეს, ელვენ სიწმიდის ცანია.

- ველ-კეთილ შამაგროვიან, დაშენეს მთა და ბარია.
დათვის ჯვარ გადაიარეს, როგორც მარილზედ ცხვარია.
- 5 სალაშქროს ჭალას ჩავიდეს, არ სწვდება წვიმის ცვარია.
ორი დასვიან ქადაგი, არც ერთს მაუვ(ა) ჯვარია.
არ იჯერებენ კევსურნი: „მითხოს გაბევრდა ცხვარია“.
ჯერ კი გატეხეს ჯარეგა, ქავი და ქავის კარია.
არლოს ჩაყარნეს კევსურნი. ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
- 10 ნისლაურთაი ივაწა ეგრე აბრუნდა, რომ ტარია,
ეგრე დაისწვრა ისარი, როგორც თბე-ბორბალმ წყალია.

(Bb).

სათურად აქვს: „უწინდელი მღერა“. – 11 თბე-ბორბალმ] თბე ბორბალი Bb.

169. კევსურები საურუმოში

ბ ვარიანტის სამი მუხლი (8, 9, 10) უმა წინედ დაიმოწმა თავის შენიშვნაში ხევსურულ პოეზიაზედ (ივერია, 1887, №178).

ერთი ამისი ვარიანტი მ გ ე ლ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიერ ლაშქრულის ხმით ფანდურზე დამღერებული Mshს ჩაუწერია ს. ბარისაკოში.

183. ლეკების დაცემა ლულსა და სნოზე

3.

- ლულელ(თ) კლდეს ლულელ(თ) შეილებსა სიმღერა გამუდიოდა.
ქორწილ აქვ მგელაის შვილსა,
კოდ(ნ) უდგან ლუდი(თ) სავსენი, სისხლ პერა მაუდიოდა.
იდუაის(ა) იდუას მქართ სისხლი ჩამასდიოდა.
- 5 სამი აქვ ლეკის მარჯვენა, „ვერ ვქენ“, იმასა ჩიოდა.
ლულელთ ვაჟების ნაკოცი ლეკი კლდეთ გადადიოდა.
სულეთში ლულელთ შეილების ჩივილი შამადიოდა.
„მქარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.
კევსურთ შეილების გატეხა ანდრეზად არ მადიოდა“.

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს, როგორც ლულელების შესაქები სიმღერე სტუმრობის დროს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“). – 1 გამუდიოდა] გამოდიოდა (პავ.); 2 მგელაის] მგელაით (პავ.); 3 ლუდი(თ) სავსენი] ლუდის სავსენი (პავ.); 4 ჩამასდიოდა] ჩამადიოდა (პავ.).

190. მინდია

ამისი ერთი ვარიანტი Qs შეტანილი აქვს თავის „მოძღვარ“შიც:

გაკვიძელ, ბერო მინდიაჲ, მუკლი მოიბი მგლისაო,
ჩაკვიყოლიენე უნცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

217. აბა გიგაური

15. 5. 1931. ჩემთან ხ თ ი ს ო ა რ ა ბ უ ლ ი ი ც ო (ამჟამად კახეთს ჩამოსული, თეთრ წყლებში), იმისი ხელით აბას მოკითხვის წერილი გაუგზავნე. იმის პასუხად 6. 7. 1931 მივიღე ფოსტით რამოდენიმე ფურცელზე თვით აბას მიერ ჩანაწერი ხვესურული ლექსები და პროზა, სხვათა შორის ახალი ვარიანტები ამ ნომრისა და ორი მომდევნო ნომრისა. ხალხური ლექსის ბედის გასათვალისწინებლად უსათუოდ მნიშვნელოვანია ის გარემოება, თუ როგორ ახსოვს ერთი და იგივე ლექსი ერთსა და იმავე პირს სი-ცოცხლის სხვა-და-სხვა პერიოდში. ა ბ ა გ ი გ ა უ რ ი ს კერძო მაგალითზე შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს ზოგადი მოვლენა, რომ სხვა-და-სხვა დროს კაცი სხვა-და-სხვანაირად ამბობს ლექსს. ეს მაგალითი იმ მხრივ არის კარგი, რომ ლექსების შინაარსი თვით აბას ეხება. პირველად ა. გ ი გ ა უ რ მ ა ეს ლექსები 1913 წ. ჩამიწერა. ახალ-მიღებულიც მის მიერვეა ჩაწერილი, მაგრამ არ ვიცი როდის. ბოლოში მიწერი-ლია: „ეს ლექსები სხვის ხელში იყო“ო, რაიცა იმას მაფიქრებინებს, რომ ისინი სპეციალურად ჩემთვის არ ყოფილა დანიშნული, მაგრამ არც დიდი ხნის დანაწერი ჩანს. ყოველ შემთხვევაში ინტერესი ორ სხვა-და-სხვა ჩანაწერს შუა არ აღემატება 18 წელს და 15-ზე ნაკლებიც არ უნდა იყოს. აღენიშნოთ გი ასოებით ახალ-მიღებული მასალა. მთავარი გ ა ნ ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი:

○ მთიდან წამავლენ ქისტები, გზაი აქვ ჩასაზრულია (ასე იწყებს გი); 1 მამაძალ-ლებსა ქისტებსა] ი მამაძალლის შვილებსა გი; 2 თიანეთ ჩამაველოდეს] კახეთისაკენ ჩავიდეს გი; 3 მსახურებმ იმახეს: „ცხენებიც] იმახეს მსახურთა: „ცხენები გი; მე-5 მუხლს შემდეგ გი უმატებს: რა კი არ გაუზარდების, – სახელის მოყვარულია; 7 აისხა აბჯარი] აისხამს აბჯარსა გი; 8 კვირობენ] ამბობენ გი; სადისკეს] სადისკე გი; 9 მაგვდენ] მაგვდენ გი; სრუ მირგვლივ] სამ-პირად გი; 11 მიუჯავრდების პატრონი, გზარ ქონ გამაცლილნია გი; 12 იბევს] ეძებს გი; განათულია] განთებულია გი; 13 შამავეჯარა] შამაახლოვდა გი; 15 მეორე გამაიცვალა] ლიქოვით გამაუცვალეს გი; 16 მიხქრის, თანდათან გამაღდა, მათრაკს დაუგლო ყურია გი; 17 ბლოელო აფშინაშვილო, ყველაფ-რითა ხარ სრულია გი; 18 ჩვენებ სტრაჟნიკებ ჩაკოცეს] ახლა ფიქრობა დაიწყო გი; 19 ლალატით ქისტებს ნუ ჩავკოც, – ის არ ას ვაშკაცურია გი; 20 გათუნდა, ნახა ქურდები, მთას იქით გადასულნია გი; 21 ემახდა] ემახის გი; ოთხი უკანასკნელი მუხლის ნაცვლად ახალმოსულ მასალებში იკითხება:

ორსაც მკრით გადის თოფები, ჭალაში ჩამასულნია.
თავს ადგა მძიმე ავდარი, ქარ-სეტყვა უდაბურია.
თოფის კმა, ელვა-ქუხილი ერთუცში გადართულია.
ცხენებიც დააყრენა, ერთ ქურდიც დახარჯულია.
ორს დღესა ღამეს მშვიერი, არც უნახავის პურია.

—

გაბუურ ბესარიენის(ა) სიმართლით გამათქმულია.

(gi).

218.

ბ.

- ბლოელთ აფშინაშვილო, კაც აღარა გყავ ცალია.
ჩაჩნამდი ყველამ გაიგა შენი სახელი, გეარია.
გარდაგვირეკეს ქისტე(ბ)მა ფშაე-ქვესურების ცხვარია.
უკან გადახცვა პრისტაევი, მითხოს მივიდა კვალაია.
5 გიგაურ აღარ ისვენებს: „ენლა დაბრუნვის ზანია.
ეგ ქურდებს ვერას დაიჭერს, ალბათ დაჭამა ცხვარია“.
აქუჩებს ქვესურთ შვილებსა, ვინც უფრო მეომარია.
საჩქაროდ გადაიარეს სამითხოვლონი გზანია.
დიჩინე(ბ)მ მითხოვლე(ბ)მა გაქსნეს დურბინდის თვალია.
10 მითხოს ჩდილ ლურჯა შამორბის, ოფლ გაზდის როგორც წყალია.
ზედა ზის დამკლავებული, პატრონტაში სრტ(ყ)ავ, კმალაია.
კელში ვინტოვკა უჭერავ, ქურდების მამებარია.
მონყვების შორი-ახლოსა ქვესურებ ფაროსანია.
ბლოელ გიგაურ იქნების, ქისტების ნიავღვარია.
15 „საჩქაროდ თოფებ დამალეთ! მაგრა ჩაკეტეთ კარია!
ყაჩაღებ ტყეში გავიდენ, არავის მოხკრას თვალია!
არ წავა უსიკვდილოდა, არეინ დახყაროთ ჩქამია!
რაც უნდა იმას აცხადებს, გუნებაი აქვ ჩქარია“.
ზოგთა თქვეს: „გზაში ჩაუსხდეთ, წყალში ჩავაგდოთ მკვდარია“.
20 ზოგთა: „ჩვენ მაგას ვერ მოვხკლავთ, — შორიდან უქრის ქარია“.
ჩავიდეს სახანოშია, მახკითხეს ნაქურდალია.
ბევრ ხან არ გაავიანეს, დაკლეს ქურდების კარია.
„რა(ს) შერებით? — უთხრეს ქისტე(ბ)მა, — რა გემართებს თქვენი ვალია?
ჩვენ ხომ არა ვართ ქურდები? აქა გვყავ სამართალია“.
25 აღელდა ქვესურთ შვილები: „არ გვინდა სამართალია.“

- ბოლ-ნისლად უნდ დაიდოს. ტყვია(ვ), დალეწე ძეალია!
ქისტისა, კევსურისაი წაუვიდას სისხლის წყალია“.
გიგაურს გაბრაზებულსა ცრემლში უბრუნვენ თვალნია.
დასტყლიშა მამასახლისსა, ხანჯარ აღვლიჯა, კმალია.
- 30 კევსურებს უთხრა: „შაკართ, – ვგიც ქურდების მკარია“.
გაჯავრდა მართულაძეი: „შენ არ გაქვ ცემის ვალია.
მე აქ ვარ შენზე უფროსი. არ იცი სამართალია“.
– „მე რას მიყვირი, პრისტავო? ხო არ აილე ქრთამია?
ერთ კვირას ქურდებთან იყავ, ალბათ კატლეთებ სჭამია.“
- 35 მე შენ ველარა გამიგავ, მთელი ხარა, თუ მკვდარია?“
ცეფ შამახვიეს სოფელსა, მოარეკიეს ცხვარია.
ქურდებიც კელში ჩაიგდეს, – აღარსად წასავალია.

-
- 40 დონდარგამა და გაგამა კარგად დაგჭირეს მკარია.
ლექსიც მაშივე გამათქვეს, დიდ-ხან ცოცხალიმ ხარია!
ხორველა ქისტებისაი, ღარიბ-საწყლების მკარია.
ფშავ-კევსურეთის იმედო, ფრთხილად იარენ გზანია.
ველარვინ გაზდის შენ-ფერსა შვილად კევსურის ქალია.

(gi).

ამის მათქამი ყოფილა გაგა თორღვას ძე არაბული. – 38 დონდარგა] „დონდარგა ზურაბაშვილი, ქისტი“ გი.

აქ ჩვენ ყურადღებას არა ის იქცევს, რომ ლექსი სხვა სიტყვებით არის გამოთქმული, ვიდრე ა ვარიანტი, არამედ ის, რომ სხვაგვარად არის გამართული იდეოლოგიურად: 1913 წლის ჩანაწერში პრისტავზე არაფერია ნათქვამი, აქ კი იგი (პრისტავის გვარიც არის მოყვანილი: მორთულაძე) მექრთამედ და ყაჩაღების თანამშრომლად არის გამოყვანილი. აღარ ვიცი, ეს მხარე წინაღ განზრახ იყო ჩამწერისაგან დაკლებული (ჩამწერი მაშინ პრისტავის ხელქვეითი იყო, ჩაფარი), თუ ახალ-დამატებულია ახლა. უფრო პირველი უნდა ვივარაუდოთ.

219.

ბ.

- ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა ვაშაკაცის ცდილობაზედა.
კაი ყმა მაიგონიდიო, ჯარ რო დასხდებით სმაზედა.
ნაჩალიკ ბარათაშვილი იმახდა მაღალ კმაზედა:
„ქურდებს წაუსხამ ცხენები, გიგაურ გახყვას კვალზედა“.
- 5 ღამის სიბნელეს არ დაზღვეს იმ სახირხლიან გზაზედა.
სრუ ღამით შამაიარა, ძილ არ მასვლია თვალზედა.

- საგათუნებოდ შამოკლა მალლა წუბროვნის მთაზედა.
ჩამაუჩინდა ქისტებსა იწროში გუროს წყალზედა.
„ცხენებ სად მიგყავ, ძალლებო? ვერ წახოლთ თავის ჭკვაზედა“.
- 10 პირველში ქისტე(ბ)მ ესრიეს, მემრ გაკდა დასწრობაზედა.
ცხენებიც დააყრევია, ქურდებიც დარჩეს გზაზედა.
საკარყმო მიუტანიდით, ჯაყს ნუვინ იტყვით კაზედა.
ბარაქელ, აფშინაშვილო! წინიდგეს მაზდით ცდაზედა.
ნუ დაიცილებთ, სწორებო, რა დასხდათ ლუდის სმაზედა,
- 15 სიმაგრეს ქვესურეთისას, – მტერ ვერ გაგვივლის კარზედა.
ბლოს უდგა მაგარ ციხეი იმ არწივთ ნაბუდარზედა.

—

- ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერი ორ ბოსლის კარზედა.
ქელში ბერდენკა მიჭერავ, მტერი მოგვიდის კარზედა.
ჩუსტები გამამიგზავნე, – ბაწართ ვერ ვიქდენ ჯღანზედა.
- 20 შატილით გორგალაი ორ, არ გადამიცა სხვაზედა.

(gi).

ამისი მათქვამი შატილელი გორგალა გვარად ჯინჭარაული ყოფილა.

253. შატილის დაწვა

რუსის ჯარის ლაშქრობა ხევსურეთში ალექსანდრე ბატონიშვილის წინააღმდეგ აწერილია В. Поттоის მიერ: Ист. 44-го драгун. Нижегородского полка. т. II. СПб. 1893, тл. VIII. ოთხი რაზმისაგან შემდგარი ჯარი გამართულა ხევსურეთისაკენ სხვა-და-სხვა მიმართულებით (ერთი გენ. სტალისა და სამი გენ. სიმონოვიჩის მეთაურობით). სტალის რაზმი ფასანაურიდან დაძრულა 23. 5. 1813, გაუვლია გუდამაყარი, გადასულა თავ-ქვესურეთს და აულია ბარისაკო. შემდეგ გადაულახავს ულელტეხილი და ლებაის-კარში შეერთებია გენ. სიმონოვიჩის რაზმებს. გუროსთან მომხდარა დიდი ბრძოლა. შემდეგ შატილიც აულიათ და 15 ივლისს რუსის ჯარები გამობრუნებულა უკან.

255. ტყვეობიდან გამოქცეული

გ ვარიანტის ორი უკანასკნელი მუხლი (23-24) ნ. 722 ნომრის შენიშენაში.
ერთი ვარიანტის დასაწყისი (ოთხი მუხლი) ა. კ ა პ ა ნ ა ძ ე ს ა ც ჩაუწერია ქართლში და იქ იმას წინ ორი მუხლი მიუძღვის კიდევ, რომლებიც რითმის მიხედვით არ უდგება დანარჩენს:

დედა-მამათა მიღებთა მიმყიდეს სიმდიდრისთვისა,
აიღეს ჩემი ნავაჭრი, შეჭამეს შიმშილისთვისა.
სამ წელს ვიყავი პატიმრად, გარეთ გამოუვალი და სხვ.

260. შალვა

გ ვარიანტი ჩაწერილი ყოფილა კოშარაში აფ შინათ გიორგის სიტყვით.

268. რა უნდა ვაჟას

ეს ლექსი, პირველი მუხლის გამოკლებით, შეტანილი აქვს სს თავის შენიშვნაში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178). — 3 აყეფდებოდის] შეცდომა ბეჭდვისა, 1891 წლის ივერიიდან აქ გამოყოლილი, უნდა: აყეფდებოდას (ასეა 1887 წლისაშიც).

270. დაბარება ველს წასულს

ა.

ხმალს ნუ უყურებ, ვაჟაკო — ხმალი მშიერი მგელია.
გაგიჭრის, წაგიხალისებს, ბოლოს საფლაუის მთხრელია.

(K 53).

275. კაი ყმა

თ.

მგელი არ იშლის მგლობასა, კარგი ყმა მამაცობასა;
არწივი — არწივობასა, მთის ყურეს ნადირობასა.

(K 53).

278.

ამ ლექსის დ ვარიანტის ორი პირველი მუხლი, ივერიაში დაბეჭდილი 1890 წ., გაგონილი ყოფილა გაბიდოურთ ალექსისაგან.

280. ცუდი ყმა

ბ.

შინ რად არ იჯე, ცუდაო? დედას უმართე ტარები.
ზეით მხვალ, ძირში ყინული, ჯიკვებს ვერ ჩაუპარები.

(Rუ 205).

1 დედას უმართე ტარები] „თითის ტარებს თვითონა სთლიან ფშაეში“ R; 2 ზეით მხვალ] „ზეიდან მხვალ, გამდნარი“ R.

282. ყმა კაი და ცუდი

ამისი ორი მუხლი შეტანილია №648-ში.

286.

სს ეს ლექსი დამოწმებული ჰქონდა უფრო ადრე თავის შენიშვნაში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

287. ვაშაკაცი

ი.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო.
თვალნი ქორებლივ მხედავნი, მუხლები შევარდნისაო.

(K 53).

298. ერთგულსა და ორგულს.

ი. დ ა ვ ი თ ა შ ვ ი ლ ი ს ჩანაწერ ვარიანტს სათვალავი დაჰკლებია. ამიტომ, თუმცა წინაა მოთავსებული, მაგრამ გაუკეთდეს: ე. შემდგომი კი ეს იქნება.

ჰ.

ვისი ხარ, გოგო ლამაზო, ვის გაუზღიხარ შვილადა?
არც გინდა პირის დაბანა, არც წარბის ღება ხშირადა.

(ალ. მირიანაშვილი, ივერია, 1886, №112).

303. ვის რა ალაღებს

ერთმა მანგლისის მიდამოებში გადასახლებულმა მთიულმა 1930 წ. ზაფხულში მანგლისში ეს მითხრა მესამე მუხლად, ქადის კვერების ნაცვლად:

მთიულო, დიდი ლომისა, ე ყვირილობის კარია.

305. კმალი

ვ ვარიანტი პირველად ივერიაში დაიბეჭდა (1902, №159). იგი გოსტიბეში ყოფი-
ლა გაგონილი.

317. შაპატივება

ბ.

ქალ, ქმარი შაპატივე, ლაშქრობა შამუარდება.
ძნელია უსუსურობა, გზაზე სამ დაგივარდება.

(Rფ 203).

340. საუკნიახოდ

დ.

წაწალ წაწალთან დაწვება, საუკნიახოდ შადგება.
თუ ბატარა ხან დასცალდა, თაფლ-ერბოსაჲით დატკება.

(V, ივერია, 1886, №199).

ვაჟა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ე ს ლექსი მოჰყავს, როგორც ხევსურული.

422. სურვილს მოკვლევინებული

ე.

აჰ, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
ამალამ შენთან წამოვალ. გულის ჭირიმე, რას მეტყვი?

(ზ. ბილანიშვილი, 127).

ვ.

პირველი მუხლი ზ. ჩხიკვაძეს ნოტებზე აქვს გადაღებული: ა, ქალო, ვაშლი
წითელი, უბეს ნადები, ნასეტყვი (სალამური, ტფ. 1896, გვ. 17).

465. ომი გუმბრზედ

ბ.

ზეცაში დახმენ ღურბელნი, დედა-მიწაზედ წყალნია.
აღარც მოსავალ მოვიდა, დიდი დგას ცოდვა-ბრალნია.
მრუშობა არის, ქურდობა, დანდობა აღარ არია.
ძმამა ძმა აღარ დაინდო, აღარც ქალი და რძალნია.

(Rფ, ივერია, 1879, №3).

481. ქოში წითელი

ბ.

მასპინძელ კარგა გემასპინძლობს გულითა მხიარულითა,
მწვანე ქოშები გაცვითა სუფრაზე სიარულითა.
წითელი ქვევრი მოხადა, დაგვიხვდა სიყვარულითა.

(Rკ, №609).

ამ ვარიანტს აღარ უდგება ხევსურული სათაური, რადგანაც აქ ქოშები მწვანე იხსენიება.

485. რაში რას

ამისი ერთი ვარიანტი დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს ა ც მოჰყავს („ლულის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია, 1903, №145). იგი ჩემს ვარიანტს მისდევს, ოღონდ: 2 დასატიებლად მტრისადა] მტრისა დასატიებლად (ივერიაში დ ა ს ა ტ ი რ ე ბ - ლ ა დ არის დაბეჭდილი, მაგრამ ეს ალბათ კორექტურული შეცდომაა).

დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი შენიშნავს, რომ ეს სიმღერე მაშინ ითქმის, თუ მასპინძლის ოჯახში მშვიდობიანობაა, თორემ თუ მგლოვიარედ არიან, მაშინ „ტირილითა და გვლენითა“ უნდაო (№ 776).

511. კირიმოსანს

ამისი ორი მუხლი შესულია 594 ნომრის ბ ვარიანტში.

519. მოყმე და ვეფხვი

ა. გომიაშვილსაც ჩაუწერია ძველი ვერსია ლექსისა ივ. წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ი თ. აქ ჩვენთვის საყურადღებოა შემდეგი მუხლები:

მოყმემაც კელში იყარნა ხე-ტარნი ცალ-ყუისანი.
საწყალ დედა-შენს ვინ ეტყვის, კარს უდგას ქადაგ-მისანი,
უერთოდ არ დაიხარჯნეს შენი აფხოტის ისარნი.

526. სიკვდილი და ობოლი

მ.

სიკვდილმა ჩამაიარა, ობოლი დაჯხვდა წინაო.
„მე მამკალ, ჩემო სიკვდილო, — ობლობა მამეწყინაო.

– „შე შენ ვერ მოგკლავ, ობოლო, – შენი დამტირე ვინაო?
არცა გაქვ სანთელ-სარკმელი, არც სუღარ გიძე შინაო“.

(Shგ).

გავიგონე ჩარგლელის პ ა პ ა ბერის ძის მ ა რ ტ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ 1. 10. 1913.
მალაროს კარში.

557. ალების ღამე

ბ ვარიანტი უცვლელად ჩაუწერია ს ო ს ი კ ო მ ე რ კ ვ ი ლ ა ძ ე ს ა ც ქ ა რ თ ლ შ ი
(აკაკის თვიური კრებული, 1900, №12). იგივეა არსებითად ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს
მიერ გარე-კახეთში ჩაწერილიც (ხალხ. სიტყვ., 125).

558. აკვსების შაბათს

დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი აღნიშნავს, რომ „ხვესურები დიდ-მარხვის პირველ დღეს
და უკანასკნელს, ე.ი. დიდ-შაბათს, მშვივრები ატარებენ, ვიდრე ვარსკვლავები არ ამოვა.
გასაფრთხილებელი ლექსიც კი არის, რომ არაეინ შესცდეს და წმინდად შეინახოს
როგორც დიდ-მარხვის ორშაბათი, ისე დიდი შაბათი, ანუ ალვსების შაბათი, როგორც
ხვესურებმა იციან:

ბ.

ალვსებისა შაბათსაო მკედარნი ჩავლენ ტაბახსაო.¹
ვინაც წინ-წინ პური ჭამას, ვაი იმის ჯალაფთაო!

ამნაირ პურის ჭამას ხვესურები პურნილაობას ეძაძიან, ვითომ პურის მეტი არა
იჭმევა რაო. დანარჩენ დიდ-მარხვის დღეებს თითქმის არაეინ არ მარხულობს, გარდა
ბლიერ ხანში შესულ ხვესურებისა“ (ცნობის ფურცლის დამატება, 1904, №222).

769. ღარაქიშიძე (Sh)²

მიამბო ხ თ ი ს ო ა რ ა ბ უ ლ მ ა ტ ფ ი ლ ი ს შ ი 16. 5. 1931. აქ მოხსენებული ღარაქიშიძე
უნდა იყოს ღარაქიშთ ნანაისძე (№01).

¹ ტაბახსაო] ასე აქვს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს, რომელსაც ვარიანტიც კი მოჰყავს: ტრაბახსაო.
მაგრამ ერთიც და მეორეც საეჭვოა.

² ამ ნომრის შემდეგ ა. შანიძეს დამატებებში შეუტანია ლექსების ძირითადი (ა) ვარიანტებიც.
ისინი გადატანილია ტექსტების ძირითადი ნაწილის ბოლოში (იხ. გვ. 340 და შემდეგ) [რედ].

770. ხოროშნელი ტყვე (Sh)

მიამბო იმავე ხთისო არაბულმა ტფილისში 16. 5. 1931.

771. თესლი

ზისერმანი, Кавказ, 1851, №22.

2 ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად] ზისერმანს აქვს: „ფრინველს თქვენ უნდა ფერებად“, რაიცა ორგეარად შეიძლება გაიმართოს, ან ასე: „ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად“ (ე.ი. თქვენ უნდისხართ ფერებად, თქვენ უნდა დაგეფეროსთო), ან კიდევ ასე: „ფრინველთ თქვენ უნდა ფერება“ (ე.ი. ფრინველთ თქვენი ფერება უნდაო).

ზისერმანმა ამ ლექსს რუსული თარგმანიც დაურთო.

772. ვეფხენი და ლომნი

ზისერმანი, Кавказ, 1851, №22.

ზისერმანმა ამ ლექსს რუსული თარგმანიც დაურთო.

773. ლუდი (Sh)

ჩემი უბის წიგნიდან. ჩაწერილი მაქვს როშკის საზოგადოებაში 1911 წ.

774. კარგნი გასაჭირჩი

ამ სიტყვებით ლიქოკელს უმღერენ ფანდურზეო, როდესაც იგი სტუმრად არის სადმე, მაგ. ბარისაკოშიო, ამბობს დ. პავლიაშვილი (ლუდის ხდისა და ხმარების საკმე ხევსურეთში“: ივერია, 1903, №149).

ახლა ლიქოკიდან მისული სტუმარი ჩამოართმევს ფანდურს და შეაქებს ბარისაკოვლებს შემდეგი ლექსითაო:

775. მკარ-გძლივ

დ. პავლიაშვილი, ივერია, 1903, №149.

1 მაიქნევთ] მიაქნევთ (პავ.); 3 დაღლაღავთ ისარსა] დაღლაღავს ისარსაო (პავ.).

776. ტირილი და გვლევნა

ივერია, 1903, №145.

მოჰყავს დ. პავლიაშვილს („ლუდის ხდისა და ხმარების საკმე ხევსურეთში“) და ამბობს, რომ ამას მაშინ მღერიან სტუმრები, როცა მასპინძელი მწუხარედ არის,

ეთქვათ, თუ ახალ-მიცვალებული ჰყავს, ან სხვა რამ ამგვარიო, მაშინ როდესაც, თუ მასპინძლის ოჯახში მშვიდობიანობაა, მღერინაო: „სატუმრიელოდ მზეს ღვეინხართ“ (№485). – გვლევნითა] გვლევითა (პავ.).

ბ.

ტირილითა და გლოვითა მტერნი არ შეგვიბრალებენ.

სადაც კი დაგვეწვიან, დღე იყოს, დაგვიღამებენ.

სადაც ვერ დაგვეწვიან, მუქარას დაგვიბარებენ.

(A, ჯეჯილი, 1898, №8).

გ.

ტირილითა და ვიშითა მტერნი არ შეგვიბრალებენ,

მოვლენ, დაგვეწვენ და დაგვდაგვენ, მზე იყოს, დაგვიბნელებენ.

(ზ. ბილანიშვილი, 130).

777. ქისტების მზირი კაკმატში (Sh)

ჩავიწერე ხახმატელის ბერდია აფშინას ძე აღუდაური საგან ტფილისში
27. 4. 1931.

778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე (M s)

ჩაწერილია გორგოლიქოკელის სიტყვით ლიქოკში. – თითქო აქ მოთხრობილ ამბავსავე უნდა ეხებოდეს Bu თ №№ 34, 35.

1 დაუნატრი] დაგუნატრი Msh; წოვათ] წოვად Msh; 5 უკენ] უკან Msh; 6 ლეკნი და თუშნი] ლეკნი და თუშები Msh; ამაეს მზისასა] მზე მაე მზისასა Msh (შეიძლება და ასეც გაგვეგო: მზე-მაე ხნისასა, ე.ი. მზის მოსელის ხანს); 7 ომ იქნა] ომი ქნა Msh; ღვაე] გავს Msh; 9 დილაზედ] Mshს უწერია: დილოზედ. თუ აქ საზოგადო სახელი იგულისხმება, იგი იქნება ან დილაზედ, ან დილოზედ, მაგრამ შეიძლება საკუთარიც იყოს: გვარი იმალებოდეს შიგ ან მამის სახელი, ეთქვათ დილოზე, დილოსძე თუ სხვა რამ ასეთი, ანთას ვინაობის გამოსარკვევი; 10 გახკვირან] გაჰკვირენ Msh; 15 გყვანდა] ყვანდა Msh (ასეც შეიძლება: გყვანდა, ან ხყვანდა); 18 გაუცელი] გაუხვი Msh (შესწორება არც მე მაკმაყოფილებს, მაგრამ „გაუხვი“ სულ არაფერს გვეუბნება); 19 ნაჭრევიანი] ნაჭმევიანი Msh; 20 მოვშიით] მოვშიიდ Msh; 22 ცხვრისასა] ცხენისასა Msh.

აქ ჯერ ქისტებზეა საუბარი (მ. 2) და შემდეგ კი ლექებზე გადადის (მ. 6), რაიცა სხვაგანაც გვხვდება (შდრ. მაგ. №608, მმ. 3 და 9).

779. წყლიან აკოფში (G)

ლექსი უთქვამს აბა გიგაურს, რომელიც ახლა იორზეა ჩამოსული და ამითი აიხსნება ასეთი გაუღენა ბარული კილოსი ლექსის ფორმებზე.

780. მომარკება (Sh)

მიამბო ბერდია აფშინას ძე ალუდაურმა, კაკმატელმა, 27. 4. 1931. ტფილისში. ბერდიას სიტყვით, მომარკება, ანუ ჭირის წყენა, ნათქვამია ლექსად ჩონია ლიტოკელის მიერ. როგორც ჩანს, ლექსი რუსთაველული ოთხეულებით არის გამართული, მაგრამ ზოგიერთ ოთხეულს მუხლები აკლია.

ბ.

გოგ.: ბადავ, ვერ გექნა ჩემ თავი, მანამდ ეგეთას გნახედი!
დიდ ბრალი, ღმერთის წყენაა, შენ' გული შასწუნდებოდას,
ქვესურეთ ქვეის-ბრობაი, ხატი, დროშია გცდებოდას!

ბადა.: ჩვენ მაგის ღირსნიც არა ორთ, რო იტყვის თქვენი პირიო.
5 ცოცხალნიც თქვენი მლონენ ორთ, მოკვდებით — თქვენიც ჭირიო.
გოგოთურ, ხვარ იხუთები, ხვარა-რას ღვრძნობ ქარებსა?
მანამდინ იყავ ახალი, არ ღგვანდ შენ ჩვენისთანებსა:
ბევრსა საქმებს შვრებოდი გულისა მოსაფხანებსა.

გოგ.: უწინდელ დროი სხვა იყო, ის იყო კაცთა მტკიცება.
10 რამთვენი ხანი წავიდა, კაცთა ქნეს გადაჯიშება,
დაყარეს იარაღები, მტრის აღარ აქვისთ შიშება.
აიმ ციხესა გახენი, უწინ რო მტერი ხეოცია,
ბატარა შუკუნებ აქვის ისრების შესატყორცია.
ამაგის აშენებაში ძროხა გასულას ოცია,
15 ამაგის გამგეს ხუროსა ერბო უჭამავ, კორცია.

(Sh).

ჩაიწერე 1911 წ. თითქო ბეს. გაბურისაგან. — ამას შესაველად მიუძღვის: „ბადას შვილი მოუკვდა. მოვიდა მოხუცი ბრმა გოგოთური. — ვინ მოგივიდათ სტუმარი? — ბადაა, მამავ, ბადა. სანახავია ბადა“.

სხვა გალექსილი ნიმუში ჭირის წყენისა ანუ მომარკებისა არის №528, რომელიც საყოველთაოდ არის გავრცელებული. რაიცა შეეხება პროზაულ ჭირის წყენას, ერთი

ნიმუში რიგიანად ჩაწერილი (იმათ გარდა, რაც 528 ნომრის შენიშვნაშია მოყვანილი), დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს ა ც მოჰყავს („სცენები ხევსურთა ცხოვრებიდან“: ივერია, 1903, №135).

781. ძმანი სულეთში

ჩაუწერია გ. ლომთათიძეს რომელიღაც ხევსურისაგან. გადმოცა ვ კ ო ტ ე ტ ი - შ ვ ი ლ მ ა .

782. თიანეთის მაზრის უფროსს (M sh)

გაგონილი მ გ ე ლ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ ს. ბარისაკოს.

783. ხინკლები ტყავზე (Sh)

მიამბო ბ ე რ დ ი ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა ტფილისში 27. 4. 1931. მისი სიტყვით, ლექსი ჩონია ლიქოკელის მიერაა ნათქვამი. — 3 გადაიფურთხის მოხუცი] მოსალოდნელია: გარდაიფურთხის მოხუცმა.

784. დახასიათებანი (Sh)

სახუმარო ლექსია, რომელიც თითქმის ყველა სოფლიდან ჩამოთვლის თითო-ოროლა პირს და ამა თუ იმ მხრივ ახასიათებს, ზოგს რბილად, ზოგს მაგრად. დახასიათებულებს შორის ქალებიც ურევია (ქალთა დახასიათებიდან აქ მხოლოდ ერთია შემოტანილი, მ. 19).

ეს ლექსი მე პირველად თავ-ხევსურეთში მიამბეს 1911 წ., შიგ მარტო 62 მუხლი იყო და მხოლოდ თავ-ხევსურეთის ხალხი იყო მოყოლილი, არხოტში კი 1913 წ. ამას ზედ დაურთეს მუხლები იქაური ხალხის შესახებაც. აქ ლექსი შემოკლებულად არის დაბეჭდილი, გამოკრებილია მუხლები, სახელდობრ: 1/9, 2/20, 3/21, 4/25, 5/26, 6/27, 7/35, 8/38, 9/39, 10/43, 11/45, 12/46, 13/47, 14/48, 15/49, 16/50, 17/51, 18/52, 19/56, 20/63, 21/64, 22/65, 23/66, 24/67, 25/68, 26/69, 27/70, 28/71, 29/84, 30/85, 31/86.

2 რაქე სვლიბი კურაიო] ე.ი. ძალიან მჭამელიაო; 5 სადიდებელს არ გაუტევს...] „უღუმლად“ უყვარს სმაო; 6 ბელლის-კრულა] ე.ი. ბელლის კარში (იქ, სადაც სამლოცველოა); 7 დაუბერა საბერველსა] ვისაც ეხება, მჭედელიაო; 8 მჭედელთ გაგა მეტად მოსული კაციო; რა-კელ აბრაცუნაიო] ე.ი. კოხტაობა უყვარსო; 13 ქოლ ცალე გულაიო] ე.ი. ძალიან გულადიაო; 15 ბევრ შაჭამა ღუმაიო] მდიდარს ამბობენ; 16 ნიფხავ-ჩაჩოჩვილაიო] ნიფხავი (რომელიც ჩვენებურად უფრო შალეარი იქნება) კოჭამ-

დე უწევსო, ეს კი სირცხვილია, — მოკლე უნდა იყოს; რაკელ ჩამოსხმულია] ე.ი. ყოჩალია; 18 აბაბუკნი(?) ადგილია, ბლოს ეკუთვნისო; ბათხა დიდი კაცი, ბატატურა ფეკებგაშლით მდგომარე; 20 ზენ-უბანი უბანია ახიელში; ძუნძულთ] გვარია; 21 მთის ჯვრის ტყეში] ახიელის თავს მთაში ტყე აქვს ჯვარს; 22 ხომიზურთა კუკუაი ციხის შამომბრუნავია] ახიელის ციხე ხომიზურთ ეკუთვნის; 23 კოჭა-ლარა-დულაია] ღარადელებს იპარავდა ბალობაშიაო; 25 ჯვარჩი ბატატურაია] ხუცესია და ჯვარში (ე.ი. სალოცავში) ფეხებს განზე გაიდგამსო; 28 მარწუხთ გამომბულია] მჭედელია და სულ მარწუხი უჭირავს ხელშიო; 29 პეტრეს გამომბულია] „ხუცესია“ პეტრეს ხატშიო; 30 ლოკნა-ერაწუნაია] ერაწეების ლოკნა უყვარდაო; 31 დაზგა-შალაშინაია] ღურგალია და მუდამ შალაშინი უჭირავსო.

785. მოჯაბრეებს (M sh)

ჩაუწერია ს. საჭურეში 19-20 წლის ქალის ნინა წიკლაურის აგან. — 1 აიშალაო] ასე უთქვამს მღერისას, ჩამოთვლაში კი: აიშლებაო; 3 დრუყინეები = პრუყინეები; 4 ჩემები] ჩემებრ Msh; 5 ყურობ ხარ მისა ჭკამაო] რაღაც არეულია, აზრი არ გამოდის, ჩემი შესწორებაც ბევრს ვერას კშველის; 8 ნათოსი] ნათორი Msh; 9 გაგატიალა ძმამაო] ე.ი. ძმა მოგიკედესო, სწყევლის; 11 ფასით] ფართო Msh; 13 ორიდ-გეს სამის მამაო] ადგილი გარყვნილი უნდა იყოს. ორიდგეს (Msh განცალკევებულად წერს: ორი დგეს) ამას ნიშნავს ხევსურულად: ორიდან, მაგრამ სხვა სიტყვებთან როგორ დავაკავშიროთ? „მამაო“ ხევსურულად ამასაც ნიშნავს: მა(დლ)მაო (მდრ. 345, 26). თუ ეს სიტყვა იგულისხმება აქ, მაშინ „სამის“ სიტყვაში თავში რომ ს არის, იგი წინა-მავალი სიტყვის ბოლოკიდურის გავლენით იქნებოდა გამოწვეული, მამასადამე, ასე წავიკითხავდით: ამის მა(დლ)მაო. მაგრამ ასეთი შესწორებითაც არა გამოდის-რა. თუ რომ ორსა და სამში რიცხვები იგულისხმება, მაშინ „მამაო“-ში „მამა“ უნდა ვიცნათ წოდ. ბრუნვაში. 18 შენ(დ) დამინებებავ] შენ დაგინებებავ Msh; 19 ფერკისულაზე თვალა(ვ)ო] ფერხის სულაზე თვალაო Msh.

786. ბეწინას

მიამბო ბაბუა ქეთელაურმა, ბისოელმა, ჯაკმატში 1911 წ., დასძინა, ფშაურაო.

787. არაყიანი ქინთი (Sh)

მიამბო ერთმა გულამაყრელმა გორულში (ბაკურ-ქევეში), 22. 6. 1913, ხევსურულ კილოზე. — 1 ზენა-მქრელი] ეს ჩემი გადაკეთებულია. დედანში სხვა სიტყვაა; 2 ქალ-

ზალში] მოამბემ: ქალ-რძალში; თქვენის სოფლის] ესეც ჩემ მიერაა გადაკეთებული, დედანში პირდაპირ დასახელებულია სოფელი ხევსურეთში.

788. აბაბაი რო! (Sh)

ჩამაწერინეს როშკაში 1911 წელს. — ლელა ცოლია და ძილო კი ქალი აპარეკასიო.

ბ.

- აპარეკაის ცოლია მე არ მამცემსა ძილოსა?
აბაბაი რო მინდოდა! ვინ მამცემს სასაცილოსა?
წავიყვან მარილობადა, არ ჩავაცილებ ინოსა.
მალ-მალე დავასვენებდი, საც ვნახავდ თხილის გრილოსა.
5 აგეთ-აგეთს კი ჩავახვევ, მივღგერი ტირილის კილოსა.
რაა(დ) გეწყინა, ბაბოო? მათრაც ასუქებს სპილოსა.

(Sh).

ეს ლექსი გიგიტელის ნათქვამიაო, მითხრა ნ ა დ ი რ ა ბ უ რ დ უ ლ მ ა, რომელიც თეთრ წყლებშია გადმოსახლებული და რომელსაც თელავში შევკვხვდი 19.7.1931. ნ ა - დ ი რ ა ს სიტყვით, ბაბო, რომელსაც მათქვამი მიჰმართავს (მ. ნ), ბიბაშვილია ძილოსიო. აპარეკა და ბაბო ლუღელები არიანო.

ინდექსები

1. დათქმული ნიშნები

ა) ჩამწერთა აღსანიშნავად

A აფშინაშვილი გრიგოლ.	K კარგარეთელი ია.
Al ალბანელი დ.	L ლეონიძე გიორგი.
B ბალიური ერასტი.	Lb ბეწუკლიშვილი შალვა.
Ba რკინული აპარეკა.	Lr რაზიკაშვილი ლევან.
Bb აბიკა.	M მაკალათია სერგი.
Bc ლიქოკელი ბაბო.	Mr მრეველიშვილი მაყვალა.
Bd არაბული ბაბო.	Msh მშველიძე შალვა.
Bo ბოძაშვილი იოსებ.	O ოჩიაური ალექსი.
Bu ბუქურაული ივანე.	Q ყაზბეგი ალექსანდრე.
C წერეთელი გიორგი.	R რაზიკაშვილი თედო.
D დოლაქიძე შალვა.	Ro როსტომაშვილი დ.
Dj ჯინჭარაული გიგია.	Sh შანიძე აკაკი.
H უცნობი ხევსური.	T ტუქსიშვილი ვასილ.
G გაბური ბესარიონ.	Th თედორაძე გიორგი.
Ge გელოვანი გედეონ.	U ურბნელი ნიკო.
Gi გიგაური აბა.	Um უმიკაშვილი პეტრე.
Go გომელაური ივანე.	V ვაჟა-ფშაველა.
Gog გოგოჭური ხთისო.	X ხიზანაშვილი დავით.
Gs გაბური სიმონ.	

ბ) სხვა ნიშნები

ჩამწერთა აღმნიშვნელ ლათინურ ასოებთან დასმული ქართული ასოები და მარცვლები სათანადო სიტყვის დასაწყისს წარმოადგენს: გუდ(ამაყრული), თ(უშური), კ(ახური), მთ(იულური), მზ(ეური), ფ(შური), კ(ართლური), მაგალ. Rფ = თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ შეკრებილი ფშური ლექსები, Sh გუდ. = ა. შ ა ნ ი ძ ი ს მიერ გუდამაყარში შეკრებილი მასალები და მისთ. () ფრჩხილებში ჩასმული ასოები თუ მთელი სიტყვები ჩემ მიერაა ჩამატებული, მაგ. გაუგო(დ) 105, 3; ჯავრი(თ) 364, 14.

[] კაუბში ჩასმულია ის ასოები და სიტყვები, რომლებიც ხელნაწერში მოიპოვება, მაგრამ ლექსისათვის ზედმეტია. მთელი სიტყვები ხშირად განმარტებას წარმოადგენს, მაგ. აღარ მოგივას [, უთხრიდივ,] ილუა[ი], ახ(ა)ლ შემ(ბ)მელი [გყვანდის] კმლისაო 249, 19.

„უთხრილივ“ და „გყვანდივ“ ხელნაწერში მოიპოვება და აზრის გასამართლად არის თქმული, თორემ ლექსისათვის ზედმეტია. მუხლი ასე უნდა იქნეს წაკითხული:

ალარ მოგივას იდუა, ახალ-შემბმელი კმლისაო.

მთიბლურ სიმღერებში (№№ 634-737) კავებში ჩასმულია მელოდიისათვის საჭირო ხმოვნები და მარცვლები.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა. კავები ბევრგან არაა მოხმარებული.

¹ ან ² აღნიშნავს მუხლის პირველს ან მეორე ნახევარს. მაგ. 5, 5² (გვ. 349) ამას ნიშნავს: ლექსი № 5, მეხუთე მუხლის მეორე ნახევარი; 28¹+29² (649 ნომრის შენიშენაში) ამას ნიშნავს: ოცდამეორე მუხლის პირველი ნახევარი+ოცდამეცხრე მუხლის მეორე ნახევარი.

ძირითად ფონდში დაბეჭდილი ლექსები (339 გვერდამდე) ა ვარიანტად არის მიღებული, თუ მათ სათანადო პარალელები მოეპოვებათ, მაგ. 47 (ან № 47) გულისხმობს პირველ ვარიანტს, რომელიც 51-ე გვერდზეა დაბეჭდილი, მაშინ როდესაც ბ, გ, დ და სხვა ვარიანტები მოთავსებულია 410-412 გვერდებზე.

2. ჩამწერ-შემკრებნი

აბიკა (?) ერთი პატარა რვეული ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს მიერ გამოცემული. გარეკანზე აწერია: „ხელს ვაწერ აბიკა“. თუ ეს ა ბ ი კ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ა, როგორ მოხდა, რომ არც ერთი საკუთარი ლექსი არ მოაქცია შიგ? აღნიშნულია ასე: Bb. მას ჩაუწერია შემდეგი ნომრები: 165გ, 167ზ (დამ.), 183გ, 223გ, 540ბ, 543გ, 546ბ.

ალბანელი დ. (დ. ქ ა დ ა გ ი ძ ე?), თუშური სიმღერები: კვალი, 1897 (აღნიშნულია ასე: Al): 2 ბ, 30გ, დ, 43 თ, 127 შნშ. 163 შნშ., 211 დ შნშ., 254 ი.

არაბული ვაჟიკა. ჩემთვის არაა ნათელი, მოამბეა იგი თუ ჩამწერი: 249ბ, 275, 276, 282, 284ბ, 286ბ, 322ბ.

არაბული სუმბატა (Bd). ორი პატარა რვეული, გამოცემული ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს მიერ. ერთგან შიგ რვეულში ვკითხულობთ: „ხელს ვაწერ სუმბატა არაბული“, მეორეგან: „საქნავზედ ვიყავ. ქარი კინად გამიგორდა. ს უ მ ბ ა ტ ა ა რ ა ბ უ ლ ი“. რვეულები დაწერილია 1925 წ. მის მიერ ჩაწერილთაგან აქ მოყვანილია: 4, 161, 165, 184, 187ბ, 206გ, 214, 540, 541ბ, 646.

არაყიშვილი დიმიტრი 274ვ.

არხოტიონი (მ. შამანაური?) 204, 206, 207.

აფშინაშვილი გრიგოლ (A), მასწავლებელი (1916 წ. მასწავლებლად იყო ს. კახში, საინგილოში, როგორც მისი წერილიდან ჩანს: საქართველო, 1916, № 245). ფშაურ სიმღერა-ლექსებს ათავსებდა სხვა-და-სხვა გამოცემაში (ივერია, ჯეჯილი, აკაკის თვიური კრებული). მის შეკრებილ მასალათაგან აქ შემოტანილია: 6ბ, 85 შნშ., 120ე, 163 შნშ., 377გ, 417ბ, 526 შნშ., 542ა შნშ., ზ, თ შნშ., 544ბ, 701გ, 728ბ, 776ბ (დამ.).

ბალიაური ერასტი (B), არხოტელი, სტულ. ტფილისის უნივერსიტეტისა, ამჟამად ექიმი ხევსურეთში. მე რომ „წელიწადეულში“ 1924 წელს ბ ე ს ა რ ი ო ნ გ ა ბ უ რ ი ს ხ ე ვ - ს უ რ უ ლ ი მ ა ს ა ლ ე ბ ი გამოვაქვეყნე, ამან ხალისი შეჰმატა ბევრს. სხვათა შორის ე რ ა - ს ტ ი ს ა ც დაევაღლე ხალხ. სიტყვიერების მასალების შეკრება. ეს დავალება მან პირადადაც შეასრულა და სხვებსაც ჩააწერინა მასალები (Ba, Bb, Bc, Bd). მთელი ეს მასალა (დაახლოებით 116 გვერდი პატარა რვეულის ზომისა, აქედან თვით ერასტის მიერ ჩაწერილი თუ გადაწერილი 62 გვ.) მივიღე 1925 წელს.

ბალიაური ვახტანგ (გაგა) 388 შმშ. (ნ. მოამბეებში).

ბეწუკლიშვილი შალვა (Lb), ფშაური (?) ლექსები და სიმღერები, შეკრებილი გ. ლეონიძის დაავლებით. გადმოცემა გ. ლეონიძემ. ზოგიერთი ლექსის ენას ხვესურული ელფერი აქვს. მის მიერ შეკრებილ მასალათგან აქ შემოტანილია: 4ბ, 7ბ, 8ბ, 10გ, 15ბ, 18 ია, 19ა ბ, 20გ, 29ბ, 36დ, 38დ, 59 ია, 74 ბ, 80დ, 99ზ, 105ბ, 134ბ, 148 შმშ., 179გ, 180გ, 182ე, 232გ, 306დ, 316ე, 658ბ, 015.

ბიბილაშვილი ვ., ხალხური ლექსები ჩაწერილი ს. კარალეთში: 127 შმშ., 260 ია, 418გ შმშ., 419ზ, 551 ბ, 647ბ.

ბილანიშვილი ზ., ხალხური ლექსები შეკრებილი 1883-87 წლებში გარეთ-კახეთში, სოფ. პატარძელში (ძველი საქართველო, II, ეთნოგრ. განყოფილება, გვ. 63 და შემდგ., გადმობეჭდილია „ქართ. სიტყვიერება“ ში: წ. I, გვ. 111 და შემდგ. აქ დამოწმებულია გვერდები ქართ. სიტყვიერებისა): 249ბ, 287ზ, 422ე (დამ.), 551ზ, 707დ, 776გ (დამ.).

ბოძაშვილი იოსებ (Bo), ფშაური ლექსები ს. შარა-კევეში ჩაწერილები 1897 წელს (საქ. საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. მუზეუმის ხელნაწერი, № 1968, ამჟამად საქ. მუზეუმში დაცული). ზოგი ამათგანი დაიბეჭდა ივერიაში 1899წ., ზოგი დაბეჭდილთაგანი ამ რვეულში არ არის. ამ ტომში შემოსულია: 6გ, 322გ, 465ბ, 506დ, 685ე.

ბოჭორიძე გიორგი, თუშური ლექსები შეკრებილი 1902 წელს ზაფხულში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზ. ფონდის ხელნაწერი № 2008): 201გ, 519 იდ.

ბუქურაული ივანე (Bu), 1. ხვესურული სიმღერები. (მოამბე 1896, №№ 10, 11). აქედან შემოტანილია: 11ბ, 50გ, 55, 56, 58გ, 59შ;

2. თუშური ლექსები (იბეჭდებოდა სხვა-და-სხვა გამოცემაში, ახლად დაბეჭდილი იქნა ძველ საქართველოში, ტ. II, ეთნოგრ. განყოფ., გვ. 1 და შემდ., შემდეგ აქედან ხალხური სიტყვიერების პირველ წიგნში იქნა უცვლელად გადაბეჭდილი, გვ. 49 და შემდ. როგორც ძველ საქართველოში, ისე ხალხურ სიტყვიერებაში ლექსები ნომრობით არის აღნიშნული და, რომ ორივე გამოცემის სარგებლობა შეიძლებოდა, ჩემს წიგნში ნომრებია დასახელებული. როგორც შედარებამ გამოარკვია, ძველ საქართველოში დაბეჭდილი ლექსი ყველაფრად იგივე არ არის, რაც წინადაც ივერიაში, თუ სხვაგან დაბეჭდილები, — ცოტ-ცოტა განსხვავებულობას გვიჩვენებენ, მაგრამ ამ დეტალებს აქ აღარ გამოვჰკვიდებივარ. ამ გამოცემაში შემოტანილია მხოლოდ ძველ საქართველოში დაბეჭდილი (და აქედან ხალხურ სიტყვიერებაში უცვლელად გადაბეჭდილი) ტექსტები: 24ე, 25გ, 43ზ, 45გ შმშ., 58ზ, 65ე, 98 შმშ., 119 შმშ., 143გ შმშ., 163შმშ., 184ი, 211დ შმშ., 243 შმშ., 254შ, 274გ, 305დ, ე, 319ე, 465 შმშ., 542ე შმშ., 551ვ.

Bucher, K. 557 ბ შმშ.

გაბური (ანუ: გაბური) აბაისძე მარტიას ძე, ლექსებში: ბესარიონ, ბესარიონ ბალახურისძე, ბალახურისძე-გაბური, ჩაგვირილა, ჩაგვირილა არხოტიონი¹). იგი არხოტიდანაა (სოფ. ჭიშლა), შემოკლებით ასეა აღნიშნული: G. ნაწილი ლექსებისა 1914-15 წლებშია დაწერილი პეტერბურგ-იურიევში (სადაც იგი იმყოფებოდა ომში დაჭრის შემდეგ) და წინადაც დავბეჭდე წელიწადულში, ნაწილი კიდევ 1926-1928 წლებშია დაწერილ-

¹ აბაისძე მისი ნამდვილი შინაურული სახელია, ზოლო ოფიციალურად (ნათლობით) გიორგი ჰქვია. შინაობაში კიდევ (რძლებისაგან) ასეც იწოდებოდა: გიგია, მალალი.

ჩაწერილი სოფ. ჭიმლაში, სადაც იგი ამჟამად ცხოვრობს. გვერდობლივ დამოწმებული მასალა (მაგ. G 229) წელიწადიდან ამოღებულს გულისხმობს, ისე კი (მაგ. G) — ახალ მიღებულს.

2დ, 8ბ, 11, 13, 18დ, 21, 22, 24ბ, 26ბ, 30ბ, 42, 44 შგზ., 47ბ, 59დ, 64ა, 65ბ, 74ბ, 78, 79ბ, 88ბ, 91ბ, 93გ, 102ა შგზ., ბ, 103ბ, 104ბ, 106 შგზ., 130, 131, 134ე, 140დ, 163გ, 175ბ, 181ბ, 184ბ, 184გ შგზ., 211 შგზ., 217შგზ., ბ, 221, 224 შგზ., 224ბ, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 270გ, 273ბ, 275, 279, 283, 284, 285, 286, 288 შგზ., 291, 300, 312, 314, 315 შგზ., 316, 320, 321, 323, 324, 325, 337, 338, 339, 355ბ, 404 შგზ., 419, 435, 436, 437, 438, 439, 442, 446, 447, 448, 452, 463, 464, 466, 467, 474, 476, 477, 488ბ, 489, 490, 494, 497, 498, 499, 502, 507ბ, 508, 509, 510, 517, 519ბ, 524, 528, 532, 539, 547, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 558, 564, 586ბ, 616ბ, 617, 618, 622, 630, 631, 689, 690, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 04 შგზ., 07, 014.

გაბური სიმონ (ანუ ბაბო) მინდიას ძე (შემოკლებით Gs), ჭიმლელი, ბესარიონის ბიძა-შვილი. 1926-30 წწ. ვატმანი ტფილისში, ამჟამად ს. ჭიმლაში მცხოვრებელი. ჩემი დაკვლევით მან 1930 წ., მარტში, ტფილისში ყოფნისას ჩაწერა 48-ოდე ლექსი და ზოგ მათგანს შენიშვნებიც დაურთო. რადგანაც იგი წინადაც კავკასიაში ნაცხოვრებია, სადაც მოხვედრებს ჰხვდებოდა, ამიტომ მის ჩანაწერს თუ ჩემთვის პირადად ნაამბობ ლექსებს მოხეური კილოს გაგულენა ატყვია (მაგ. ვა ჯგუფის ოდ შერწყმა ინლაუტში: შემალორდება=შემალვარდება 283 შგზ. და სხვ.). მის გამოთქმას ის თავისებურება ახასიათებს, რომ სათანადო სისინა და შიშინა ბგერები ერთი-მეორისაგან ზოგჯერ ძნელი გასარჩევია (წჭ, ძჯ, ცჩ, სშ, ზჟ). ეს გარემოება ზოგჯერ მის ჩანაწერ ტექსტებშიც იჩენს თავს: აქა-იქ სისინა ბგერათა ნიშნები (წ, ძ, ც, ს, ზ) გვხვდება, სადაც შიშინა რიგის ნიშნებია მოსალოდნელი (ჭ, ჯ, ჩ, შ, ჟ) და პირუკუ (მაგ. დასცა=დაშჩა 567, 10; ხურძინო=ხურჯინო 620, 7, წყივის=ჭყივის 47, 11; ჩაბა-ურთ=ცაბაურთ 47, 10, არცევა=არჩევა 023, 3 და სხვ. 47გ, 71, 104, 107ბ, 124, 127, 175ბ შგზ., 202, 203, 220, 223, 226, 227, 282 შგზ., 283 შგზ., 299ბ, 308, 328, 421, 422, 424, 448ბ, 453, 473ბ, 512ე, 545 შგზ., 567, 568, 569ბ, 570ბ, 571, 572, 573, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 598ბ, 620ბ, 628, 629, 632, 635, 637, 683, 734, 735, 736, 020, 029).

გაჩეჩილაძე სევასტი, ხალხური ლექსები შეკრებილი სოფ. წევაში, ზემო-იმერეთს (ძველი საქართველო, I, გადმოებეჭდილია ხალხური სიტყვიერების პირველ წიგნში, გვ. I და შემდ.): 298დ, 555დ.

გელოვანი გედეონ. პატარა რვეული (ხელნ. № 2017 საისტ. და საეთნ. საზოგ. ფონდიდან), რომელსაც ს. გორგაძის ხელით აწერია: „ეს ლექსები ჩაწერილია ფშავში“. იმავე ფონდის 1999 ნომერში მოიპოვება რომელიღაც რედაქციისათვის გაგზავნილი „თუშურ-ფშავური ლექსები“, ოთხ პატარა ფურცელზე, ხოლო ცნობის ფურცლის სურათებიან დამატებაში (1906, დამ. № 376) დაიბეჭდა „თუშ-ფშავური ლექსები“, სულ ხუთი. ლექსები ისე უხეიროდაა ჩაწერილი, რომ კარგად არც მათი თუშურობა ჩანს და არც მათი ფშაურობა. პირობით მე ყველა ფშაურებში მოვაქციე: 99გ, 163 შგზ., 254დ, 255გ, 685დ, 722 შგზ.; 685დ ლექსთან რომ ვამბობ, ეს ლექსი Gეს სადღაც დაბეჭდილი უნდა ჰქონდეს-მეთქი, ეს გახლავს ცნ. ფურცლის სურათებიანი დამატება

№ 376 1906 წლისა, სადაც ოღონდ მესამე სტრიქონში ხელნაწერის „ამაგლეჯავთ“ ფორმის ნაცვლად დაბეჭდილია: „ამოარიდებთ“.

გიგაური აბა აფ შინას ძე (აფშინათ აბა), (შემოკლებით Gi), ბლოელი, ამჟამად იორზე ჩამოსული, სოფ. ფიჭვიანში, აბა თან მახლდა ჩემს ხევისურეთში მოგზაურობის დროს 1913 წელს 18 აგვისტოდან 3 სექტემბრამდე (ბარისაკო, კაკმატი, შატილი, არდოტი), იქიდან თუშეთშიც გადამყვა (აწუნტის უღელტეხილით) ფარსმამდე. ზოგი რამ მისგან ზეპირად მაქვს გაგონილი, ზოგიც ჩამიწერა. რამოდენიმე ლექსი კიდევ 6. 7. 1931. მივიღე ფოსტით (ნ. შენიშვნა დამატებაში 217 ნომერთან, გვ. 779). ახალ-მიღებულ მასალას, რომელიც გი ასოებით არის აღნიშნული, უკვე ბარის გავლენა ეტყობა ენის მხრივ. 216, 217, 218 (ყველა ესენი ნ. დამატებაშიც), 219, 542, 561ბ, 562, 563, 564ბ, 566, 779 (დამ.).

„ ხეთისო 471, 479 (შეიძლება ხეთისო გიგაური მათქვამი იყოს და არა ჩამწერი). გოგებაშვილი იაკობ 617 შნშ.

გოგიჩაიშვილი ფილიპე 557ბ შნშ.

გოგოჭური ხეთისო აფ შინას ძე, (Gog), სასოფლო-სამეურნეო მუშ. ფაკ.-ის მსმენელი, 101ბ, 246ბ, 249გ, 604, 605, 609, 670ბ, 676, 727, 748ბ, 756ბ, 766, 767, 768.

გოდერძაული ქერჩო (ელიზბარ), აქადელი, 542დ.

გოდერძიშვილი აპოლონ, ხალხური ლექსები ჩაწერილი სოფ. ქოდალაში, სიღნ. მაზრაში: 526დ, 706ე.

გომელაური ივანე (Go), თუშური ლექსები გაგონილი და ჩაწერილი თუშეთში 1892 წელს (საისტ. და საეთნ. საზ. ფონდიდან, 84 ლექსი 24 გვერდზე, რომელთაგანაც აქ მხოლოდ რამოდენიმეა შემოტანილი). დაბეჭდილთაგან ყოველთვის წყაროა ნაჩვენები: 28ე, 59იბ, 184თ, 260ბ, 431ბ, 506ვ, 710გ.

გომიაშვილი ალექსანდრე, პედაგ. ინსტიტუტის სტუდენტი, მოხევე, 512ვ, 519(დამ), 670, 671ბ, 672, 673, 674, 026.

გორგაძე სერგი 63გ შნშ., 287.

გრიშაშვილი იოსებ 409გ.

დავითაშვილი იოსებ 298ე (ნ. დამატებაც).

დიასამიძე გიგო 518ვ.

დოლაქიძე შალვა (D), ქართ. ენის კაბინეტის თანამშრომელი ყოფ. უნივერსიტეტში, რომელმაც 1930 წ. ზაფხულში ჩემი დავალებით მოიარა ხევი და შეკრიბა მოხეური ლექსები და სხვა მასალები: 20დ, 24ზ, 32დ, 42დ, 72ვ, 74ე, 120ე, 125გ, 163 შნშ., 229გ, 232დ, 255ზ, 424გ, 527გ.

ვაჟა-ფშაველა (V). ა) ხევისურულები: 49ბ (დამ.), 146ე (დამ.), 275გ, 340დ (დამ.), 485ბ.

ბ) ფშაურები (ამათში შემავალი ნომრიანები, მაგ. ასეთი: V №29, გულისხმობს ვაჟას ეთნოგრაფიული მოთხრობის ბოლოს მოთავსებულ ლექსებს: „ფშაველი და მისი წუთისოფელი: ძველი საქართველო, II, ეთნოგრ. განყოფ., 276 და შემდ.; ლექსები გადაბეჭდილია ხალხური სიტყვიერების I წიგნში, გვ. 489 და შემდ.): 20ვ (დამ.), 24გ შნშ., ვ შნშ., 25 დ შნშ., 27ბ შნშ., 28ზ, 86 (დამ.), 125 შნშ., 184შ, 270დ, 314ბ შნშ., 341 შნშ., 384 შნშ., 518გ, 523ბ, 537 შნშ., 542ბ, 543 შნშ., 551გ, 685გ, 717ბ შნშ., 748გ.

ც) ვაჟას შემოქმედებისა და პიროვნების დასახასიათებლად 117 შნშ., 125, 143 შნშ., 255ბ შნშ., 528 შნშ., 543 შნშ., 582 შნშ., 720 შნშ.

ზისერმანი, ა. 314ბ, 771, 772.

თედორაძე გიორგი (Th), ხუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში. ტფ., 1930. 44ბ, 79ე, 167გ, 209, 325გ, 342 შგზ., 344, 345, 346, 348, 351, 359ბ, 381, 382, 383, 420, 441, 519გ შგზ., ზ, 522 შგზ., 528 შგზ., 535ბ, 541დ, 542 შგზ., 546გ, 722.

თურქაშვილი ლუკა, ზენა-მკრელი ფშაველი, Lach-ის წყარო 119 და 120 ნომრებისათვის, ამ წიგნში: №№ 25 ია (დამ.) და 428ბ შგზ.

კალმის-წვერა ნ. კობაიძე ანდრია.

კაპანაძე ანნა, ლექსები და გამოცანები ჩაწერილი ქართლში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზეუმის ფონდიდან, № 2449): 32 შგზ., 163 შგზ., 255 (დამ.), 722 შგზ.

კარგარეთელი ია (K), სიმღერა-მუსიკის სახელმძღვანელო სახალხო სკოლებში სახმარებლად. ტფ., 1921: 25 ი (დამ.), 58 იბ შგზ., 260 ივ, 270 ე (დამ.), 275 თ (დამ.), 287 ი (დამ.), 305ვ.

კობაიძე ანდრია (კალმის-წვერა), მოხევე: 1 ბ შგზ. 42ბ, 54 შგზ. (ნ. კიდევ მოამბეებში).

კობატონაშვილი ვასილ 59ბ, 706ზ.

კოტეტიშვილი ვახტანგ 255ბ შგზ., 468 შგზ., 519გ, ი.

Lach, R. Gesänge russischer Kriegsgefangener, aufgenommen und hrsg. Bd. III: Kaukasusvölker. Abtlg. 1: Georgische Gesänge. Transkription und Uebersetzung der georgischen Texte von A. Ditt. Wien, 1928 (Lachის ერთი ფშაური წყარო ლუკა თურქაშვილი ყოფილა, ზენა-მკრელი, მეორე კი, ბასილ გუშალაშვილი, ზემო-თიანელი. უკანასკნელის სიტყვით Lach ს თავის წიგნში 112 ნომრად შეუტანია ვარიანტები აქ 254 და 316 ნომრად მოთავსებული ლექსებისა.

ლეონიძე გიორგი (L) 722 შგზ. გ. ლეონიძემ გადმომცა კრებული მისი დაეალებით ფშავში ჩაწერილი ლექსებისა (ნახე ბეწუკლიშვილი შ. და რაზიკაშვილი ლ.).

ლიქოკელი ბაბო (Bc), ორი პატარა რვეული გადმოცემული ე. ბალიაურის მიერ. რვეულის ერთ გვერდზე მას ხელი[თ] უწერია: ბაბო ლიქოკელი“. მისი ჩანაწერია: 2 შგზ., ე, 5, 7 შგზ., 8დ შგზ., 9დ, 10ბ, 11 შგზ., 15, 16, 18ე, 58გ, 59გ, თ, 90ბ, 156, 157, 158, 159, 183დ, 186, 195, 254.

„ დავით 469 შგზ.

„ მგელა 480 (?)

მაკალათია ნიკო, ერთხანს მასწავლებელი არხოტში. მისი ჩანაწერი ლექსები გადმომცა მისმა ძმამ სერგიმ და ერთი ფურცელი კიდევ ჩ. შარაშიძემ. 253, 303ბ, 385ბ, 393, 545დ, 718, 027 (ზოგი მათგანი გადმოცემული ჰქონდა სერგის).

„ სერგი (M) 1 ბ შგზ., 335ბ, 340ბ, 344ბ, 347ბ, 349დ, 353 შგზ, 359გ, დ, 367ბ შგზ., 385ბ, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 427, 428, 435ე, 543ბ პირველს გარდა, ესენი აქედანაა გადმობეჭდილი: ფშაური წაწლობა და ხევსურული სწორფრობა. ტფ., 1925.

მაკაროვის ქალი 44 შგზ. (დამ.), 547 შგზ.

მეთვალყურე 287თ, 288გ შგზ.

მირზაანელი რ. 712ბ.

მირიანაშვილი ალ. 298ე (დამ.).

მოლოდინაშვილი დ., ხალხ. ლექსები გაგ. და ჩაწერილი ს. ბაზალეთში (ამათ მთის გავლენა ატყვიათ, მაგრამ პირობით ქართლურებშია ჩათვლილი): 75ვ, 163 შგზ., 211დ შგზ.

მრეკლიშვილი მაყვალა (უნივერსიტეტის სტუდენტი, ამჟამად კურს-დასრულებული, შემოკლებით Mr), ფშაური ლექსები შეკრებილი 1929 წელს ზაფხულში სოფ. ჩარგალში და ჩემთვის საგანგებოდ მის მიერვე გადმოწერილი: 44ილ, 99ვ, 163 შმშ., 223დ, 325გ, შმშ., 362ბ, 384 შმშ., 422ბ შმშ., 435ვ, 519თ, 06, 025.

მშველიძე შალვა (Msh), კომპოზიტორი, რომელიც 1929 წელს სამუსიკო ექსპედიციის დროს იყო ხევსურეთსა და ხევსურთ ახალ-შენებში კახეთში: 169 (დამ.), 512ზ, 5190, 690ე, 691 შმშ., 713ბ, გ, 778, 782, 785.

მკ.-შვილი ი. 419ვ.

ნათაძე მ. 710დ.

ნაროზაული გაბრიელ (ბერდია), არხოტელი, სასოფლო-სამეურნეო მუშ.ფაკის მსმენელი: 607, 614, 666, 667, 669, 677, 678, 684, 721.

ნაპერწყალი 695გ.

ოჩიაური ალექსი ალექსანდრე (O), არხოტელი ხევსური, (სოფ. ახიელი), რომელიც პატარა ქვესურის სახელითაა ცნობილი ლექსებში (ნ. მათქვამებში). იმის იმედით, რომ ბ. გაბრიელის ნაწერების მსგავსად მისასაც დაბეჭდვად, ალექსიმ 1925 წელს გადმომცა ბარისაკოში ჩაწერილი პროზა და პოეზია, რომლისაგანაც ზოგიერთი საკუთარი ლექსია. მის მიერ ჩაწერილ ლექსთაგან აქ დაბეჭდილია: 88, 89, 129, 135, 176ბ, 193, 211ბ, 233ბ, 237ბ, 259, 260, 270ბ, 274ბ, 288, 289 შმშ., 290, 293, 298, 299, 307, 309, 310, 319ბ, 327, 331, 332, 333, 334, 335, 341, 342, 343, 349, 354, 363, 367, 368, 370, 371, 372, 384, 402, 403, 404, 405, 425, 450, 451, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 473, 482, 483, 486ბ, 488, 504, 551ბ, 552ბ, 553, 574, 575, 576, 597, 619, 620, 634, 648, 706, 716, 017; ნ. კიდეე 336 შმშ., 520 შმშ.

პავლიაშვილი დ., ერთ ხანობაზე მასწავლებელი ბარისაკოში: ნვ, 14გ, 36ე, 48ზ, 183ვ, 485, 558ბ, 774, 775, 776 (პავლიაშვილის ჩანაწერები გვიან მომაგონდა და დამატებაში მოჰყვა).

რაზიკაშვილი თედო (R, Rფ, Rთ, Rქ, Rკ).

R=ხევსურული ლექსები, ხელნაწერი საქ. საისტ. და საეთნ. საზოგად. მუზეუმის ფონდიდან, № 2025. ხელნაწერი უყდოა, ნაწერია ზოგჯერ ცალ გვერდზე, ზოგჯერ ორსავეზე. შედგება რამოდენიმე არა-თანაბარი განყოფილებისაგან, რომელთაც თავთავისი პაგინაცია აქვს. მე სათვალავი გვერდებისა საერთო გავეუკეთე და ამ საერთო სათვალავის მიხედვითაა აქ ეს ხელნაწერი დამოწმებული. თითო-ოროლა გამონაკლისს გარდა R წყაროს არ ასახელებს, ოღონდ ერთგან (გვ. 44) მოჰყავს თქმულება „ღვთიშვილთ დაბადება და ქადაგება“ (რომელიც ამ წიგნში არაა შემოსული) და იქ შენიშნავს: „ასე მიაბო ხევსურმა ბაბო უჩონაურმა. ამან წერა-კითხვა ჩვენსა ისწავლა და მერე ბევრი ლექსი ჩამიწერა და ეს დაბადებაც“.

Rფ=რვა რვეული ფშაური ლექსებისა. რვეულებს თავთავისი პაგინაცია აქვს და საისტ. და საეთნოგრ. საზოგადოების მუზეუმის ხელნაწერთა შორის თავთავისი ნომრები აქვს მიჩენილი (№№ 2439-2445, 2447). ამათანავება მეცხრე რვეული (რიგით მერვე), რომელშიც მოიპოვება „თუშური ლექსები ალვანში ჩაწერილი 1889 წელს“, № 2446 (სიმოკლისათვის: Rთ). მიუხედავად იმისა, რომ ეს ცხრა რვეული მუზეუმში ცალკე ერთეულებად ითვლება, მე საერთო პაგინაცია გავეუკეთე და ამ საერთო სათვალავის მიხედვითაა აქ დამოწმებული: Rფ იქნება რვეულები 1-7 და 9, Rთ

კი რვ. 8, სახელდობრ: (რვ. 1, № 2439, გვ. 1-26; რვ. 2, № 2440, გვ. 27-64; რვ. 3, № 2441, გვ. 65-92; რვ. 4, № 2442, გვ. 93-133; რვ. 5, № 2443, გვ. 134-162, რვ. 6, № 2444, გვ. 163-228, რვ. 7, № 2445, გვ. 229-244; რვ. 8 (თუშური ლექსების კრებული), № 2446, გვ. 245-257; და რვ. 9, № 2447, გვ. 258-303.

Rთ=თუშური ლექსები ალვანში ჩაწერილი თ. რაზიკაშვილის მიერ 1889 წელს (საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. მუზ. ხელნაწ. № 2446). მის შესახებ ნ. ზემოთ.

Rქ=ხალხური ლექსები ქართლში შეკრებილი თედო რაზიკაშვილის მიერ (ძველი საქართველო, III, ეთნოგრაფიული განყოფილ., გვ. 1 და შემდ., გადმოიბეჭდა უცვლელად ხალხურ სიტყვიერებაში, წ. I, გვ. 177 და შემდგ. ორივე გამოცემის გამოყენების საშუალება რომ ჰქონდეს მკითხველს, ლექსები აქ ნომრობით არის დამოწმებული და არა გვერდობლივ, რადგანაც ერთი და იგივე ნომერი სხვა-და-სხვა გვერდზეა მოთავსებული სხვა-და-სხვა გამოცემაში.

Rკ=ხალხური ლექსები კახეთში შეკრებული თედო რაზიკაშვილის მიერ (ძველი საქართველო, საეთნოგრ. განყოფ., გვ. 196 და შემდგ.; გადმოიბეჭდილია ხალხურ სიტყვიერებაში, I, გვ. 372 და შემდგ.). ლექსები აქაც ნომრობითაა დამოწმებული.

a) ხ ე ვ ს უ რ უ ლ ი (R): 6ღ, 8ე, 9ბ, გ, 10, 12, 13(ზ), მ, თ, 19, 23, 25ბ, 26, 27, 28ბ, 30, 31, 32გ, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43გ, 44დ, ე, ვ, ზ, 45ა, ბ, 47დ, ე, ვ, 48ე, 49, 53, 57, 58ა, ბ, 59ე, ვ, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72ბ, 74გ, 75ა, ბ, გ, 76ა, ბ, 77, 79გ, დ, შშ., 80ბ, 82, 83, 84, 85, 86ა, ბ, გ, 87, 90, 91ა, გ, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 104გ, 107გ, 110ა, ბ, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 132, 134გ, დ, 138, 139ა, ბ, 140ა, გ, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154ა, ბ, 157ბ, 160, 166, 167, 170დ, 180, 183ე, 187, 188, 189, 193ბ, 194, 197, 198, 212, 213, 214 შშ., 261, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 285ბ, 286გ, 289 შშ., 290გ, 292, 293ბ, 294, 295, 296, 297, 301, 302, 304, 305, 311, 312 შშ., 315, 318, 319გ, 325ბ, 362, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 386, 387, 400, 406, 407, 408ბ, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 423, 429, 431, 433, 434, 440, 449, 482გ, 485ბ შშ., 488გ, 487 შშ., 489ბ, 491, 492, 493, 494ბ, 495ბ, 496, 497ბ, 500, 501, 503, 511, 516გ, 518, 519გ, დ, 522, 523, 525, 526, 529, 530, 531, 533, 542გ, ე შშ., 543, 544, 548, 552გ, 560, 591, 598, 602 (ფ?), 616, 621, 647, 654, 655, 656, 657, 659, 662, 664, 685, 686, 687, 690ბ, 702, 703, 704, 708, 712, 714, 731, 737ბ, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765; 09.

b) ფ შ ა უ რ ი (Rფ): 18ი, 20ე, 21ბ, 32გ(?), 36გ, 42ზ, 43ე, 58იგ შშ., 65მ, 72ზ, მ, 74ვ, 91დ, 93ე, 99დ, 119 შშ., 120გ, 125ე, 126ბ (დამ.), 127 შშ., 140 შშ., 163 შშ., 184ვ, 232ბ, 241 შშ., 254ვ, 256ბ, 260დ, 275ე, 276ბ, 278გ, დ, 279ბ, 280ბ (დამ.), 282ბ, 283გ, 284დ, 305ბ, 306გ, 314ბ შშ., 316გ, 317გ (დამ.), 318ბ, 320ბ, 340გ, 360ბ, 384 შშ., 385 შშ., 403ბ, 411ბ, 416ბ, 417ბ შშ., 419ბ, 422ბ, 424ბ შშ., 428გ, 438ბ, 481ბ, 482დ, 484ბ, 499ბ, 506ბ, გ, 516დ, 524გ, 526ბ, 527ბ შშ., 533ბ, 542თ, ი, 548ბ, გ, 555ბ, 594ბ, 602(?), 617 შშ., 685ბ, 686ბ, 688ბ, 689ბ, 690ზ, 691ბ, 692დ, 693ბ, 694ბ, 695ბ, 698ბ, 701ბ, 706გ, 707გ, 710 შშ., 714ბ, 717ბ, 722 შშ., 750ბ, 761ბ; 012, 018, 021, 022, 030.

c) თ უ შ უ რ ი (Rთ): 211დ შშ., 275ზ, 506ზ.

b) ქართლური (Rj): 6ე (ღამ.), 25ე, 56ღ, 127 შვშ., 132 შვშ., 260ე, ზ, იბ, 287ბ, 288ბ, გ შვშ., 298ბ, 305გ, 415ბ, 418ბ, გ შვშ., 422ღ, 481გ (ღამ.), 551თ, 689გ, 722 შვშ.

e) კახური (Rj): 127 შვშ., 298გ.

რაზიკაშვილი ვახტანგ, პელ. ინსტიტუტის სტუდენტი, 519 ვ.

„ ლევან (Lr) 2-თ, 18 ია, 47ზ, 48ე (გადმომცა გ. ლეონიძემ).

რკინული აპარეკა (Ba). „რკინული“ ალბათ ფსევდონიმია, ნამდვილი გვარი არაბული უნდა იყოს. სულ ორი რვეულია, ე. ბალიაურის მიერ გადმოცემული, ლექსი და პროზა. ერთი რვეულის ბოლოს აწერია: „ხელს ვაწერ მე აპარეკა რკინული“. აქედან წიგნში შემოტანილია: 162, 183ბ, 258ბ, 465 შვშ., 541გ, 545ბ, 546, 624.

როსტომაშვილი დავით (Ro) a) ხევსურული: 2გ, 279ბ, 707, 709, 710, 711; b) ფშაური (Roფ): 465გ; c) თუშური (Roთ): 43ბ, 45გ შვშ., 119 შვშ., 143გ, 163 შვშ., 254თ, 255ე [საისტ. და საეთნ. საზოგ. ქაღალდებში მოიპოვება დ. როსტომაშვილის ხელნაწერი თუშური ლექსებისა, რომლებიც მოამბეში დაიბეჭდა (1895, № 3, 1896, № 12, 1897, №№ 1, 2, 3, 4)].

სახოკია თედო 418გ.

სოსიკო 557ბ (ღამ.), 617 შვშ.

სუათ ამინა 54 შვშ.

ტუქსიშვილი ვასილ (T) (=ჩოხელაშვილი ვასილ) კევსურული ლექსები ჩაწერილი ერთი ნაწილი ს. ბარის-ახოში 1918 წ. და ერთიც მეტეხის ციხეში 1922 წ.; b) ფშაური ლექსები ჩაწერილი ფშაეში 1925 წ. ზაფხულში ჩემი დავალებით (1925 წ. შრომის ბირჟის კომიტეტის მიერ მოწყობილი იყო უმუშევარ ინტელიგენტთათვის საზოგადოებრივ სამუშაოში. რამოდენიმე კაცი, რომელთა შორისაც ვ. ტუქსიშვილიც ერია, მონაწილეობას იღებდა სალექსიკონო და სადიალექტოლოგიო სამუშაოებში, რომელთა ხელმძღვანელობაც მე მქონდა მონდობილი. ზაფხულში იგი ფშაეში იქნა ჩემ მიერ მივლენილი საგანგებო მიზნით, შეეკრიბა ხალხური პოეზიის ნიმუშები. ფშაური ლექსები ამ მივლენის ნაყოფია).

a) ხევსურული (T): 2ზ, 4გ, 8გ, 19 ა, 32, 37გ, 42ე, 43ღ, 50ბ, 58ღ, 59ი, 65ღ, 72ღ, 93, 133, 169გ, 170ბ, გ, 182ღ, 184გ, 201, 205ბ, 211ღ, 254გ, 360, 373, 470, 518გ შვშ., 512ღ, 623, 638, 642, 660, 665.

b) ფშაური (Tფ): 44იბ, 45გ, 56გ, 58ბ, 63ბ, 65ზ, 74ზ, 75ღ, ე, 86ღ, 93გ, 99ე, 120ღ, 125ღ, 134ზ, 146ღ, 148 შვშ., 163 შვშ., 184ე, 211გ შვშ., 225ბ, 227ბ, 254ე, 255ე, 275ე, 278ბ, 282ბ შვშ., 287ღ, 316ღ, 384 შვშ., 385 შვშ., 403გ, 422 შვშ., 428ბ, 435ღ, 516გ, 519იბ, 520ღ, 533გ, 542ია, იბ შვშ., 551ე, 645ბ, 685ე, ზ, 694გ, 706ღ, 767ბ.

უმიკაშვილი პეტრე (Um): 58ე, 260ვ.

ურბნელი ნ. (U) (=ხიზანაშვილი ნ.), ხევსურული სიმღერები (ივერია, 1887, №№ 264; 1888, №№ 27, 32, 41, 43, 44, 57, 78, 79, 80, 84, 120, 121, 135, 136; 1891, № 90). თითო-ოროლა ხევს. ლექსი მოიპოვება მის ეთნოგრაფიულ წერილებში (დროება, 1884, №№ 231, 241, 1885, №№ 165, 166, ივერია, 1886 №№ 267, 268, 269, 1887, №№ 8, 14, 15, 71, 72, 74, 158, 170, 171, 209, 263), აგრეთვე მის სხვა წერილებში (ისტ. კვალი სახ. პოეზიისა: ივერია, 1888, № 238; ზეზვა და ბახტრიონის ციხე: ივერია, 1888, № 228; შენიშვნა ხევსურების პოეზიის შესახებ: ივერია, 1887,

№ 178). სის შეკრებილი მასალა: 1 (ნ. დამატებაშიც), 6 შვშ., 7, 8 შვშ., გ, 9 ე (დამ.), 18 შვშ., 20ა, ბ შვშ., 24 შვშ., 28, 40, 43ბ, 44ბ, 45გ შვშ., 46, 48ბ, 51, 52 (ნ. დამატებაშიც), 54, 59ზ, 79, 81, 101, 102, 103, 105,, 108, 128, 134ბ, 155, 163, 167გ, 169ბ, 174, 177ბ, 178, 179, 181, 182, 185, 196, 199, 268 (ნ. დამატებაც), 287, 319, 322, 516ბ, 560ბ, 616ბ, 688, 690ბ შვშ., 690გ, 691, 705, 715; 02.

ქართული ოსებში 722 შვშ.

ყაზბეგი ალექსანდრე (Q) (=ა. მოჩხუბარიძე), ა) ხელნაწერი მასალები მწერლის არქივიდან (წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუზეუმის ფონდი, №№ 3996 და 3997 ა და ბ. აქედან ამოღებული ლექსები მარტო Q ასოთა აღნიშნული. ბ) სახალხო ლექსები ხეში შეკრებილი (ივერია, 1885, №№ 8, 9, 10, 11, 12), რომელიც ცალკე წიგნაკადაც გამოვიდა: სახალხო ლექსები მოხვეთა და მოხვეის სიმღერები, 1886 (შემოკლებით: ც. წ.). 8ზ, 25ე, 58 იგ, 120ბ, 180გ, 190გ შვშ. (და დამატებაც), 283ბ, 284გ, 286დ, 287ე, ვ, 299გ, 318ბ შვშ., 419გ, 422გ, 516ზ, 692ბ, გ, 706ბ, 711 შვშ.

შანიძე აკაკი (Sh). ჩემი ინტერესი მთისადმი იწყება 1908 წლიდან, როდესაც გიმნაზიელმა ზაფხული გავატარე ბიძა-ჩემთან ს. კორკში, სადაც ნარევი მოსახლეობაა მთიულებისა და ფშავლებისა. რამოდენიმე ლექსი იმ დროიდან მომდინარეობს. შემდეგ უკვე სტუდენტმა 1911 წ. ზაფხულში პეტ. უნივერსიტეტის აღმოს. ენათა ფაკ.ის დავალებით ვიმოგზაურე ფშავსა და თავ ხევსურეთში, სადაც დიალექტოლოგიური ზაზით უმთავრესად სალექსიკონო მასალებზე ვმუშაობდი, ხოლო უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ 1913 წ. ზაფხულში რუს. სამეცნიერო აკადემიის დავალებით მოვიარე (15 იენისიდან—10 ოქტომბრამდე) გუდამაყარი, მთიულეთი, ხევი, ხევსურეთი, თუშეთი და ფშავი და შევკრიბე მასალები აქაური კილოების შესახებ (ნ. ამის შესახებ ჩემი Отчет о летней командировке 1913 г. в Душетский и Тионетский уезды Тифл. губ. для изучения груз. говоров: ИАН 1913, გვ. 1069 და შემდ.). მთის ხალხს, განსაკ. ფშავლებს და ხევსურებს, შემდეგშიც ვხვდებოდი ტფილისში, ერწოში, თუ სხვაგან და შემთხვევას არ ვუშვებდი ხელიდან, რომ ხალხური სიმღერები შეშეკრიბა, თუ შეშეკრიბინებინა. ჩემი თანამშრომლები ყველა ცალ-ცალკეა დასახელებული, ხოლო Sh ასოებით მარტო ის ლექსებია აღნიშნული, რომლებიც პირადად ჩემ მიერაა ჩაწერილი:

ა) ხ ე ვ ს უ რ უ ლ ი (Sh): 2ა, ბ, გ, 3, 8ა, თ, 9, 14, 17, 18, 24, 25, 29, 36ბ, 37ბ, 43, 44, 47, 48ა, დ, 50, 59, 72, 73, 74, 106, 107, 111, 120, 134, 140ბ, 155ბ, 167ბ, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 182გ, 183, 190, 191, 200, 206ბ, 210, 211, 215, 222, 223ბ, 224, 225, 228, 247, 249, 255, 257, 262, 263, 265, 267, 275ბ, 289, 303 შვშ. (დამატებაშიც), 306, 317, 326, 330, 340, 341, 349ბ, გ, 355, 356, 357, 358, 361, 369, 375, 385, 401, (430), 432, 435ბ, 443, 444, 445, 462, 465, 472, 481, 482, 484, 485, 486, 487ა, ბ, 495, 505, 512ა, ბ, 513ბ, 516, 517, 519ა, იდ შვშ., 520ბ, 536, 537, 541 შვშ., 548 შვშ., 552ბ შვშ., 559, 560გ, 561, 562ბ, 565, 569, 570, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583ა, ბ, 584ა, ბ, 592, 593, 594, 595, 596, 599, 601, 903ბ, 606, 608, 610, 611, 612, 613, 615, 625, 626, 633, 636, 639, 640, 644, 645 (?), 649, 652, 653, 658, 661, 663, 668, 679, 680, 681; 06 შვშ., 016.

ბ) ფ შ ა უ რ ი (Shფ): 58თ, 59თ, 93დ, 134თ, 146ბ, 148 შვშ., 154 შვშ., 201ბ, 206დ, 313, 316ბ, 384 შვშ., 385 შვშ., 424ბ, 433ბ, 518ბ, 519ა, 526ე (დამ.), 542დ შვშ., ე, ვ, 645 (?).

- c) თუ შური (Shთ): 6ე, 24დ, 250, 28გ, 99ბ, 384 შშ., 419დ, 715ბ, გ, 722 შშ.
- d) მოხეური (Sh მოხ.): 1 ბ შშ., 18გ, 42ბ შშ., გ, 72ე, 74დ, 125ბ, 182ბ, (430), 551დ.
- e) მთიულური (Sh მთ.) პირობით ამაშია ჩათვლილი კორქში ჩაწერილებიც 1908 წ.: 27ბ, 44იგ, 408გ, 483ბ.
- f) გუდამაყრული (Sh გუდ.): 1ბ, 42ვ, 93ბ, 241 შშ., 409ბ, 520გ, 746ბ.

შანიძე პავლე 208.

შარაშიძე ჩიტო (ქრისტინე) 253 შშ., 519ე.

შაქრო 25თ.

ჩოხელაშვილი ვასილ ნ. ტუქსიშვილი ე.

ჩხიკვაძე ზ. 422ვ (დამ.), 557ბ.

ცისკარაული დ. არხოტელი, მუშაგაის მსმენელი, 336, 582ბ, 671, 675.

წერეთელი გიორგი (C), ჩემი მოწაფე (ამჟამად ასპირანტი სემიტურ ენათმეცნიერებაში), რომელსაც 1925 წელს დავავალე შეემოწმებინა ჩემი დაკვირვება მრჩობლობითი რიცხვის შესახებ ხევსურულში და მანაც დაადასტურა ჩემი ცნობები. ამასთანავე ერთად მან ჩაწერა ტექსტები, რომელთაგანაც აქ მოყვანილია: 8დ, 9ე, 11 შშ., 18გ, 32ბ, 34ბ, 38გ, 208ბ, 211გ, 217გ, 223ე, 229ბ, 256, 275დ, 290ბ, 306ბ, 319დ, 350, 352, 353, 359, 408, 436 შშ., 469, 470ბ, 475, 478, 481 შშ., 482ბ, 489გ, 490 შშ., 513, 520, 538, 541, 545გ, 603, 641, 643, 717, 720.

წიკლაური ბესო, ერწოელი, 594გ, 725, 726.

ჭავჭავაძე ილია, 190ბ, 287ბ, გ, 288გ, (548).

ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.

ჭონჭაძე ნ. (= ნიჩქა ანუ ანნა ჭონჭაძე-გალაშვილისა), მასწავლებელი ს. მოწაოში 1924 წ. მის მიერ ჩაწერილი ლექსების რვეული გადმომცა ს. მაკალათიამ. 265ბ, 344ბ, 347ბ, 349დ, 367ბ, 377ბ, 384ბ, 388, 389, 390, 396, 397, 398, 399, 713, 723, 724, 732, 733.

ჭყონია ი. 424ბ შშ.

ხახანაშვილი ა. 28დ, 56ბ შშ., 314ბ შშ.

ხ(ელაშვილი) მ. 179ბ, 184დ (გ. ლეონიძის კრებულიდან).

ხიზანაშვილი დავით (X), ფშაური ლექსები (ივერია. 1887, №№ 140, 144, 154, 172, 174, 188, 195), რომელიც ოდნავ შეესებულე სახით ცალკე წიგნად გამოვიდა: „ფშაური ლექსები შეკრებილი დავით ხიზანაშვილის მიერ“, ტფ., 1887. გვერდობლივ დამოწმება ამ ც(ალკე) წ(იგნს) გულისხმობს. რამოდენიმე ლექსი აქედან საქართველოს სურათებიან დამატებაში იყო გადაბეჭდილი დავითის მოკვლის გამო (საქართველო. 1916, № 254). 14ბ, 18ბ, 20ბ, დ შშ., 24ვ, ზ შშ., 240, 25დ, 27ბ შშ., 28გ, 43ვ, 44თ, ი, ია, 56ბ, 58ია, 63გ, 65ე, 80გ, 82-83 შშ., 85 შშ., 106 შშ., 119 შშ., 127 შშ., 134ვ, 141 შშ., 146ბ შშ., 147გ, 184ზ, 188 შშ., 254ზ, 255დ, 270დ, 287 შშ., 314ბ შშ., 320ბ შშ., 322 შშ., 360გ, 422ბ შშ., 506ე, 516ე, 518დ, 519იგ, 523ბ შშ., 542იბ, 551ე შშ., 560დ, 722 შშ.; 06, 028.

„ ნიკო ნ. ურბნელი ნ.

ხუციშვილი ნ., ხალხური ლექსები შეკრებული სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში: ივერია, 1889, № 218 (ამას შენიშვნა აქვს: „ახალ-ქალაქს ახლო მთაში სცხოვრობენ მთი-

ულნი¹, რომელნიც გუდამაყრიდამ არიან გადმოსახლებულნი“): აქედან შემოვიდა: 260ი, 274ე, 282ე, 288გ შნშ., 706ე.

- ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე, ახილელი: 107დ, 109, 134, 524ბ, 528 შნშ.
 ჯინჭარაული გიგია გიორგის ძე (Dj), ბარისაკოელი 192, 264, 426, 521, 542ბ, 600, 650, 651 (გადმომცა პლატონ ცქიტისვილმა 1930 წ.)
 უცნობი პირნი ა) უცნობი ხეკსური (H). რამოდენიმე ლექსი აღმოჩნდა საისტ. და საეთნ. საზოგად. მუზეუმის ქალაქლებში: 12ბ, 14 შნშ., 19აგ, 24გ, 167ე (დამატებაშიც ნ.), 317ბ, 658გ; 03.
 ბ) უცნობი ფშაველი, კოშარაში ლექსების ჩამწერი: 260გ, 278დ, 284დ შნშ., 285გ, 315 შნშ., 526გ, 527ბ, 555გ, 690ვ, 691გ, 694დ; 024.
 ც) სხვა-და-სხვა: 258, 260თ, 274დ, 275შ, 283დ, 459, 468 შნშ.

3. მოამბენი

- აზიკურიძე პაულე 24დ, 28გ, 715გ.
 ალუღური ბერდია აფშინას ძე 214 შნშ., 743 შნშ., 759 შნშ., 760 შნშ., 777, 783.
 „ ნათელისძე 140ბ.
 „ ფიცხელა (გიორგი) ჯოყოლას ძე 326, 330, 361, 481, 482, 484, 595, 596, 601.
 „ ჩალხია ძიკიას ძე, ქაქმატელი 167ბ, 658; (თუ სხვა პირი არ არის) 470.
 არაბული ახალა (ანუ დავით) უთურგას ძე (თილილაშვილი, ითილიშვილი), ჯუთელი, 36ბ, 37ბ, 224, 289, 495.
 „ ბაბუკი მინდიას ძე ჯუთელი, 168, 175.
 „ ბათაკა თოთიას ძე (ს. ბაცალიგო) 43ბ, 44ბ, 163, 182, 319, 715.
 „ ბერდია 37გ, 50ბ, 169გ, 201.
 „ გაგა 170, 593.
 „ გიორგი თათარას ძე (ს. წინ-კალუ) 7, 8გ, 20, 28, 169ბ.
 „ გიორგი სუმბატას ძე 54.
 „ დათუკა, ალოტელი, 519შ.
 „ ვაჟიკა ნ. ჩამწერლებში.
 „ თათარა, ჩირდილელი, 593, 626, 652, 653.
 „ იმედა 748ბ შნშ.
 „ ლელა საღირას ასული 347ბ.
 „ მამისწვერა (ს. წინ-კალუ) 101, 134ბ, 174, 286, 690, 691, 705.
 „ მგელა 169 შნშ. (დამ.)
 „ ნადირა, ჩირდილელი, 356, 465, 537.
 „ ნანუკა თოთიას ასული 390, 397.
 „ ძილა (ბარისაკოელი) 011; (ჭიაურელი) 713ბ.
 „ ხთისო 690დ, 217 შნშ. (დამ.), 769 (დამ.), 770 (დამ.).
 „ ხოლიგა 196.

¹ ქართლის მთიან ადგილებში გადმოსახლებულ მთიელებს (მთიულებს, გუდამაყრელებს, ფშაველებს) მთიულებს ეძახიან საზოგადოდ. ა.შ.

- „ ხომეჭა ქორიას ასული 388.
არჩემაშვილი კაცრიელ 518ბ.
აფშინათ გიორგი 260გ. (დამ.).
ბადრიშვილი კამისია 58თ, 59იგ, 424ბ, 710ბ.
ბალიაური ბადია (ერასტის მამა, ამჟამად კახეთში ჩამოსული, გრემში) 40, 51, 52, 79, 81, 102, 103, 105, 167გ, 178, 179, 199, 616ბ.
„ ვახტანგ (იგივე გაგა), არხოტელი 388 შვშ., 607, 608 შვშ., 614, 666, 667, 669, 677, 678, 684, 721, 738, 739.
ბარწოშვილი ხთისო 134თ, 316ბ.
ბექაური ლაზარე 27ბ შვშ.
ბოძაშვილი დ. 623.
ბურდული ბაბუა კაკას ძე 661.
„ ნადირა 788ბ.
„ უშიშა, ერწოელი, 59ბ.
ბურჯუკური მარიამ 75დ, 255ე.
გაბილაური ივანე 519ია.
გაბილოურთ ალექსი 278დ (დამ.).
გაბური ბესარიონ 780ბ (ნ. ჩამწერლებსა და მათქვამებში).
„ სიმონ (იგივე ბაბო) 206ბ, 545 შვშ., 561, 573, 580 შვშ., 591 შვშ. 598 შვშ. (6. კიდევ ჩამწერლებში).
გელიაიძე ივანე 20დ, 24ზ, 229გ.
გიანაშვილი დავითო 542გ.
გიგაური აბა აფშინას ძე (აფშინათ აბა): 120, 177, 191, 200 შვშ., 369, 432, 487, 565 (?).
„ აფშინა (ს. ბლო) 177ბ, 268.
„ ხვთისო ნ. მათქვამებში.
გიგია 93, 133.
გოგოჭური აფშინა 263.
„ გიგია, სისკარას ძე, ჭორმეშიონი, 14, 29, 520ბ.
„ თია გიგიას ასული 398, 399.
„ ხთისო (Gog) 610 (ნ. ჩამწერლებში).
ზვიადური ალუდა კირილას ძე (ს. არდოტი) 48ბ, 108, 128, 155, 181, 185, 516ბ.
თავბერიძე ესტატე ნე.
თანდილაშვილი ივ. 227ბ.
თეთრაული გაგა მამუკას ძე (თეთრიაული, ნისლაურთ მაისტელი) 8, 72, 74, 177, 649 (ნ. მათქვამებში).
თურქაშვილი ლუკა (Lachის წყარო. მას ჩაუწერინებია №№ 25ია (დამ.), და 428ბ.
თურქოძე ბაბო 28დ.
კალმისწვერა ნ. კობაიძე ა.
კარატიელი ხთისო 201ბ.
კვიწინაძე ზაქარია 418გ.
კობაიძე ანდრია (კალმის-წვერა) 1ბ შვშ., 42ბ შვშ., 74დ.
„ შიო 32დ, 72გ, 74ე, 255ზ.

- კოჭლაშვილი ივანე 645.
 ლიქოკელი გიორგი 778.
 „ დავით 184გ, 205ბ.
 „ მგელა (ნ. მათქვამებში).
 „ მგელიკა 59ი.
 „ ჩაჩაური 670.
 მარიამი 408გ.
 მარტიაშვილი პაპა 43ე, 526ე (დამ.)
 მანხოშვილი ლუკა 225ბ, 542ია.
 „ მართა 542იბ შნშ.
 მგელიაშვილი ზალიკო 8ნდ.
 მისრიაშვილი ივანე 146ბ.
 მოიდინაშვილი თამარ 025.
 მჭედლური მახარე 433ბ.
 „ ნ. 722 შნშ.
 „ ნიკო 56გ, 58შ.
 ნაროზაული გაბრიელ (ბერდია), 016 (ნ. ჩამწერლებში).
 ოჩიაური ალექსი ალექსას ძე (პატარა კვესური) 107, 649 (ნ. ჩამწერლებში, მათქვამებში).
 „ ბაკა თამარიძის ძე 59, 106.
 „ გიორგი ივანეს ძე 340, 517.
 „ გარსია იონეურის ძე 222.
 „ იონეური (ივანეური) 17, 73.
 „ ნათელა 349დ, 367ბ.
 პირქუშაშვილი დავით 44იდ, 223დ.
 ჟამიაშვილი პეტრე 260დ.
 რაზიკაშვილი ვასილ 126ბ (დამ.).
 სისვაურისა საბედო 99ბ.
 „ მართა 715ბ.
 სუარიშვილი კაცილა 27ბ.
 (უჩონაური ბაბო. მას წერა-კითხვა რაზიკაანთსა უსწავლია და მერმე ბევრი ლექსი ჩაუწერია
 რისთვის. ნ. რის შენიშვნა ხევსურული სიმღერა-ლექსების რეეულში, გვ. 44).
 ფიცხელაური ივანე 04, 232დ.
 „ მგელა (ალექსა) ალიას ძე 536.
 „ მინდია (მიხა) ყუდას ძე 215.
 „ ხეთისო 512ბ (?), 578, 583ბ.
 ქავთარაძე გიორგი 435გ.
 ქეთელაური ბაბუა მგელიკას ძე, ბისოელი (ჩემი მოამბე) 2გ, 317, 786; ქეთელაური ბაბუა
 (თის მოამბე, შეიძლება იგივე პირი იყოს, რომელიც მე მიაბზობდა) 170გ, 172დ.
 „ მამუკა 357, 582.
 ქელეხიძე რევაზ 163 შნშ.
 ქერაული ბაძია, უკენ-კალუელი, 375, 472.
 „ შიშია 208ბ, 211გ, 475, 478, 643.
 ქისტაური გაგა, ერწოელი, 636.

- „ მგელიკა აპარეკას ძე (უკენ-აკოელი) 210, 644.
- „ მინდია იმედას ძე, ლულელი, 2, 3, 8თ, 9, 18, 24, 25, 43, 44, 47, 48, 50, 111, 155ბ, 169, 182გ, 183.
- „ ხეთისო 206დ.
- ლულუშაური ბიჭა 42.
- „ იაგორ 42გ, 430 (?).
- ჩოხელი ბუჭკია 1ბ, 241 შ6შ.
- „ კოფია 520გ.
- „ ქოთია 73ბ.
- ჩოხელაშვილი ივანე 645ბ.
- „ ფრუშკი 465ბ.
- ცაბაური ბეწინა 51ნდ.
- ძილუა, ერწოელი, 625.
- ცისკარაული გიგია ოდინას ძე (ოდინათ გიგია) 512, 517.
- წიკლაური გიორგი პაპის ძე, ზანდუკელი, 409.
- „ თათარა 228, 255.
- „ ივანე გარსიას ძე, გარბნელი (ჩემი მოამბე) 401, 639;
- წიკლაური ივანე (რომელსაც ა. გომიაშვილის თვის ჩაუწერიანებია როშკაში, შეიძლება იგივე პირი იყოს, რაც ჩემი მოამბე) 512გ, 671ბ, 519 შ6შ. (დამ.).
- „ მწარია 577, 599.
- „ ნინა 713გ., 785.
- „ კირჩლა 249.
- წოწკურაული ათია 74გ.
- „ ბეწინა 333ბ.
- ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.
- ხეთაგური გახუტა 42დ, 125გ.
- ხელაშვილი ზურაბ 512დ შ6შ.
- ხიზანაშვილი მიხა 93დ.
- ხიმიკაური გიორგი 542გ.
- ხულელი იასე 18გ, 72ე, 125ბ, 177 შ6შ., 182ბ.
- ხუციშვილი გიორგი 313.
- „ ლევან 527გ.
- ხუცურაული გიგია 541 შ6შ., 542ე შ6შ.
- ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე 176, 265, 349გ, 663.
- „ უნტრუა (ლუკა) 519.
- ჯაფარიძე გოგოთურ 86გ.
- ჯინჭარაული ბაბო ბათაკას ძე, უკენ-აკოელი 48დ, 485, 486, 487ბ, 495ბ შ6შ.
- „ ბათაკა 211, 257, 358, 519იდ შ6შ.
- „ გიგი 469, 538, 720.
- „ გიორგი (სულხანაურის ძე, ბარისაკოელი) 217გ, 545გ.
- „ გიორგი, შატილელი (მუშ. ფაკის მსმენელი) 513ბ, 606, 608, 611, 612, 613, 668, 679, 680, 681, 682, 728, 729, 730.
- „ გოგოთურ 8დ, 18გ, 32ბ, 34ბ, 38გ (?), 256, 520.

- „ მგელა 782.
- „ მიხა ნიას ძე, შატილელი, 172, 173.
- „ მიხა მგელას ძე, უკენ-აკოელი, 443.
- „ ნანაისძე, შატილელი, 353, 513.
- „ სადარა ბათაკას ძე, გუდანელი, 223ბ, 225.
- „ სამუკა 373, 512დ, 642.
- „ ყულა (ივანე) გიორგის ძე, უკენ-აკოელი, 200.
- „ ჩონქარა ანდროს ძე, კისტნელი, 341, 560გ, 592, 615.
- „ წიქა ომას ძე, გუდანელი, 171.

4. მათქვამები¹

აბიკათ გიორგი ნ. არაბული გიორგი.

ალამქარა (სალამქანა?) 359.

არაბული აკურა (მამუკა), ჯუთელი, 430.

- „ გაგა თორღვას ძე 218 (ნ. დამატ.).
- „ გიგა ნ. კოტორელი.
- „ გიორგი (აბიკათ გიორგი), ჯუთელი, 572.
- „ გიორგი (არ ვიცი სადაური) 521.
- „ (?) ვეფხია ბეწიას ძე, სახილელი, 401.
- „ ივანე (კოლექტიური ლექსის მონაწილე) 466.
- „ უნცრუა ივანეს ძე, გველეთელი, 732, 727.
- „ უნცრუა (=ჩოთეშო), ჯუთელი, 604.

არახიჯელი ნ. გიგაური გიგა.

ასლაყაიშვილი ნ. ოჩიაური გარსია.

ატაბურათ ხთისო 580.

ახალა მინდიათი ნ. მინდიათ ახალა.

ბაბილთ ნია (ბაბილის ნია), ღულელი, 206, 210 (?), 603.

ბაბუ(კ)ა ნ. გაიათ ბაბუ(კ)ა.

ბალახურისძე-გაბური ნ. გაბური ბესარიონ.

„ შიშნია 17.

ბალიაური თარუა 135.

ბერდაიშვილი ბაბო ნ. წიკლაური ობოლა.

ბერდიათ გაგა 602.

ბესარიონ ნ. გაბური ბესარიონ.

¹ მათქვამებად ყოველთვის ავტორები იგულისხმება. აქ მხოლოდ ის მათქვამებია ჩამოთვლილი, რომელთა შესახებაც ცნობები ან თვით ლექსშია შეტანილი, ან მოამბეთაგან მომეპოვება. თუ რაიმე შეცთობაა აქ დაშვებული, თუ მათქვამობა სისწორით არაა აღნიშნული (ვთქვათ; თუ ვინიცობაა, ნამდვილი მათქვამის ნაცვლად სხვაა დასახელებული), მე ნუვინ დამემდურება, რადგანაც მე იმას აღვნიშნავდი ხოლმე, რასაც მეუბნებოდნენ. შემოწმების საშუალება ყოველთვის არ მქონდა. აქ უეჭველია, ბევრია ისეთი უსახელო ლექსიც, რომელთა მათქვამობაც, წიგნის დაბეჭდვის შემდეგ, შედარებით ადვილი გამოსარკვევი იქნება ადგილობრივ.

ბიტურა, ბლოელი, 49.

ბუბა 365.

ბურღიანი გიგა 336 (შეიძლება გიგიტელი იყოს).

ბურღული კოლიკე, ერწოელი, 599.

გაბიდაური ნ. ცისკარაული კუკუა.

გაბური (ანუ გაბური) ბესარიონ, ჭიმღელი, 93ვ, 102ბ (?), 134დ (?), 217 (ნ. დამატებაც),
221, 224, 229, 237, 338, 339, 447, 448, 463, 446, 466 (კოლექტ.), 467, 468,
474, 476, 477, 539, 617, 618 (ნ. ჩამწერთა შორისაც).

გაიათ ბაბუა 670.

გასპარა ნ. ქიბიშური ქორია.

გაგა ნ. ბერღიანი გაგა.

გიგაური აბა აფ შინას ძე, (დიჩინი), ბლოელი 369, 453, 466 (კოლექტ.), 563, 566,
779 (ნ. ჩამწერლებშიც).

„ ბაბუა 545 (?)

„ გიგა (დაბალ გიგა, არახიჯელი) 226, 568, 577, 589.

„ ხეთისო 471, 479 (შეიძლება იგი ჩამწერი იყოს და არა მათქვამი).

გიგიტელი 579, 581, 788 (შდრ. ბურღიანი გიგა).

გოგოჭური განძა, კანეშას ქალი, 668.

„ გუგო, გუროელი, 680, 730.

„ თიურა, თორელის ქალი, სახილელი, 609.

„ ხთისო, გუროელი, 682.

გოდერძიანი 347 (ნ. თამარა).

გულბათი (ლიქოკელი ხაზონა, აკუშელი) 225.

დიჩინი ნ. გიგაური აბა.

ვაჟა-ფშაველა ნ. ქერაული ბაძია.

ვეფხვია ბეწიას ძე (არაბული?), სახილელი, 401.

თამარა 323, 324(?), 347 (გოდერძიანი); თამარუა ლიფოდელი, 356.

თეთრული (თეთრიაული) გაგა (=ნისლაურთ მაისტელი) 446, 649.

ითირიშვილი 643.

იოსებ 786.

კალატოზაიშვილი 469.

კოტორელი (გიორგით კოტორელი, გიგა არაბული) 583.

კურტენაიშვილი 633.

ლელა 329.

ლიქოკელი მგელა 208, 480 (შეიძლება ჩამწერი იყოს).

„ ხაზონა (=გულბათი), აკუშელი, 225.

მარიემი ნ. ჩალხათ მარიემი.

მერცხალი (ანუ მერცხალა) ნ. წიკლაური მინდია.

მხეჭალა 248.

მთვრალა 588, 642.

მინდიათ ახალა 645.

მუშტარა 366.

ნადირო, გუდამაყრელი, 029.

ნათულა 88.

ნანა 364.

ნაკშირაული გიგა, ამღელი, 455.

ნია ნ. ბაბილთ ნია.

ნისლაურთ მაისტელი ნ. თეთრაული გაგა.

ომა ნ. წიკლაური მინდია.

ომათ სუხია 535.

ოსიკა 578.

ოჩიაური ალექსი ალექსას ძე (=პატარა კევსური) 402 (?), 450, 451, 454, 456, 457, 458, 460, 461, 619, 634, 648, 541 (?).

„ გარსია 222, 334.

„ გიგია (ანუ გიგა, ხუტუნიშვილი, გარდაიცვ. 1916წ.) 371, 587, 589, 620.

„ თოთია 466 (კოლექტ.).

„ მინდია 016

„ ნიკო (ჩაჩაური) 308, 570, 632, 683.

პატარა კევსური ნ. ოჩიაური ალექსი.

პატარა კევსურიშვილი (?) 541.

პეტრო (პეტრუა, პეტრო ჩამღელი) ნ. წიკლაური უშიშა.

სალამქანა (?) ნ. ალამქარა.

სუართ ამინა 57 შგშ.

სულხანაური, ბისოელი, 601.

სუხია ნ. ომათ სუხია.

უშიშა ნ. წიკლაური უშიშა.

ფიცხელაური ივანე, მოხვეე, 04, 023 (პირვ. ნაწილი).

ქავთარი, ფშაველი, 201.

ქეთელაური 330.

ქვე-ქვეუბნელა 593.

ქერაული ბაძია 642(?), 472 (ვაჟა-ფშაველა).

„ ბეჟიტა 470.

ქიბიშაური ქორია მგელას ძე (=გასპარა) 220, 582, 584, 588, 642 (?).

ღუღუშაური გუგუა 227.

შუაიშვილი დათვია 596.

ჩალხათ მარიემი 343.

ჩოთემო ნ. არაბული უნცრუა, ჯუთელი.

ცისკარაული დიმიტრი 223, 475.

„ კუკუა (გიორგი) 164 (გაბილოურობით), 678 (ჯურჯიაულობით).

ძილა 424 (?).

ძუგარა 478.

წიკლაური აბიკა 267, 515, 534, 667, 017.

„ ბეწინა 684.

„ გრანჯა (ჩუნთია) 165, 473, 514, 517, 672.

„ ობოლა 136, 137, 545, 677 (ბაბო ბერდაიშვილი)

- „ მინდია (ომა, მერცხალი ანუ მერცხალა, ტეტია) 204/205, 216, 265, 512, 561, 565, 567, 569, 571, 573.
- „ უშიშა (პეტრო, პეტრუა, პეტრო ჩამღელი) 131, 547, 562, 564, 585, 586, 607, 628, 629, 630, 631, 666.
- „ წვრილა 187 (?), 466 (კოლექტ.).
- ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.
- ხთისო ნ. ატაბურათ ხთისო.
- ქვესურიშვილი 162, 210 (=ბაბილთ ნია?), 228 (?) (მღრ. ჯინჭარაული ბათაკა).
- ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე 519 (ნ. ჩამწერლებში, მოამბეებში).
- ჯვიელაური იოსებ, უკვენა-ფშაველი, 452.
- ჯინჭარაული ბათაკა 267.
- „ ბაბუა, გოგოთურის ძმა, 465.
- „ გამახელა ნ. ჯინჭარაული ხელა.
- „ გოგოთურ, ბარისაკოელი, 520.
- „ გორგალა, შატილელი, 219 (ნ. დამატება).
- „ თათარი, აკოელი (ე. ი. ბარისაკოელი) 627.
- „ მამულა 681.
- „ მგელა, შატილელი, 679.
- „ სამუკა ნიას ძე 513.
- „ სულხანა(ური) გოგოთურის ძე 605.
- „ ჩონქარა, კისტნელი, 341, 592, 615.
- „ ხელა (ანუ: გამახელა) 606, 608, 611.
- „ ხოლიგა, ლებაისკრელი, 610.

5. ღმერთა საპივბელი

ქვესურული

I. საგმირონი

1. ერისთობა ქვესურეთში	35	14. ზურაბის ჯავრი	39
2. ზურაბის გალაშქრება ქვესურეთზე	—	15. მისურაული	40
3. ომი ღულის თავს	36	16. მშაველა	—
4. წყლიანი ლოგინი	—	17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ	—
5. ომი აკუმოს	—	გალაშქრებისა	—
6. აზნაურების კოცა	37	18. დალატით დაკოცა ქვესურებისა	—
7. ომი ორწყალში	—	19. „ „ „ „	41
8. წერონი	—	20. ზურაბის მოკვლა	42
9. უტი	38	21. ზურაბის დაწყველა	—
10. ქიჩბარაული	—	22. ზურაბის სიმამრი	43
11. ჭრელა ნადირიშვილი	—	23. ადგომამც იყვა	—
12. მიგრის ტყავი	39	24. ქვესურები ბახტრიონის ომში	—
13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი	—	25. „ „ „	—

26. ზეზვა გაფრინდაული	44	67. „	62
27. „ „	—	68. „	—
28. ზეზვას დაჭერა	—	69. „	—
29. მარტია მისურაული	—	70. ანჯარ	—
30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა	—	71. ბაბუხური	—
31. ბერდია	45	72. ბალათერა ჯაბუშანური	—
32. ბერდია და კირჩლა სანეს	—	73. ბალათერას ფარი	63
33. „ „ „	46	74. იოსება	—
34. „ „ „	—	75. ბექა	64
35. კირჩლა ბაბურაული	—	76. ბუკულიშვილი	—
36. „ „ „	—	77. თავისი ქალების დაქოცა	—
37. ლაშქრობა დაუგვიანდა	—	78. გაგა ბერდიშვილი	—
38. კირჩლას სიკვდილი	47	79. „ „	65
39. კირჩლას ქალი ტყვედ	—	80. „ „	—
40. შიოლა ღუღუშაური	48	81. კადელი ღერენათა	66
41. „ „ „	—	82. გორგი	—
42. შიოლა და მთრეხელი	—	83. „	—
43. ვაჟუსძის მოკვლა თორღვას მიერ	49	84. თუშები ლეკების წინააღმდეგ	67
44. თორღვა	50	85. გულუხვიშვილნი	—
45. „ „ „	—	86. ზეზვა და თათულიკა	—
46. თორღვას მოკვლა	51	87. ივა	—
47. ნარჩევი ხალხი	—	88. თამარისძის დატირება	68
48. კევსურები გორის ბრძოლაში	—	89. ახია	—
49. კევსურები აწყურთან	52	90. კისტნელი იმედა	—
50. კევსურები თუშეთში ლეკების წინააღმდეგ	54	91. ლუხუმი	69
51. სათრუსოოდ	—	92. მარიამულისძე	—
52. „	55	93. მექობაური	—
53. აბდულა	—	94. სესელა	70
54. გაბრიელ	56	95. ფერაულნი	—
55. წინის უმის გმირი	—	96. მინდია ბერდიშვილი	71
56. პატარა კახი	—	97. მჭედლური და წიქა	—
57. თურექმანი ტფილისში	—	98. ნაკუდა გამაროზა	—
58. რკინის კარის შექსნა	57	99. ნასკვაურისძე	—
59. ქალაქის არევა	—	100. უთურგის გიორგი	72
60. ბორაყის წაღება	58	101. სახელობა	—
61. ხახათ მწარია	—	102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე	—
62. ლევანი	—	103. ალუდაური	73
63. „	59	104. „	—
64. დათუნა	60	105. მარტია კირჩლაიშვილი	74
65. მუცალი	—	106. უშიშა ოჩიაური	—
66. აბაშა	61	107. უშიშა წიკლაური	75
		108. „ „	—

109. „ „	76	148. მშველების ლაშქრობა შატილზე	
110. ლამბერდი და შაკანა	77	გარას მეთაურობით	93
111. შალვათ ხახონი	—	149. მშველები ტერელოს	94
112. „ „	78	150. გუროვლები სამაისტოდ	—
113. შუქიაური	—	151. შატილის გატეხა	95
114. ჭორმეშა	—	152. მშველები ქვა-კიდს	—
115. ხუის ანთა	—	153. გარა თურმანაული	—
116. „ „	79	154. ჩანთელი და აფთარაული	—
117. ძაღლიკა ხიმიკაური	—	155. ლეკების დაცემა კისტანზე	—
118. ფუნჩა და მანგია	—	156. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს	
119. ფუნჩათ ჯამრული	—	მიმავალ კარატის ჯვარიონთ	96
120. ველგუჯა ხუშიშვილი	80	157. „ „ „	—
121. თუშების მექალაქე	—	158. „ „ „	—
122. ბაის ციხე	—	159. „ „ „	97
123. სალუქის ქავთან	—	160. ქისტი ისთაბარი	—
124. ისყია	81	161. თადიაურნი	—
125. კეესა თქვეს	—	162. ლეკის ლაშქარი კეესურეთში	—
126. ფხოველი და შავანელი	—	163. ნანა თორღვაის ქალი	98
127. შავი ვარ	—	164. ბერდიშვილები	99
128. გუროვლები სამეკობროდ	—	165. „	100
129. „ „	82	166. ქოლიკიშვილი	—
130. მითხოვლების დასხმა		167. კეესურების გალაშქრება მითხოს	101
არდოტლის ცხვარზე	83	168. ჩავკირილა	102
131. ძელის სამანი	84	169. კეესურები საურუმოში	—
132. ტყვეების დაყრევინება	—	170. კეესურების გალაშქრება	
133. ლეკების დასხმა	—	არშასა და სნოს	103
134. ფაცხვერი და ალუდი	85	171. უხათზე დაცემა	—
135. ქისტების ლაშქრობა არხოტზე	—	172. ომი ბეგრის მიუცემლობის გამო	104
136. „ „ „	87	173. ქორთუა	—
137. „ „ „	88	174. ჭირი არ შეარჩინეს	105
138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა	89	175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე	—
139. ღილღველების დასხმა ლაგაზიანთ		176. კეესურების გალაშქრება არხოტზე	106
ცხვარსა და კაროვანზე	—	177. ნაროზ ბლოელი	107
140. თუშთ მოურავი	90	178. სამითხოოდ აპირებენ გალაშქრებას	108
141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის		179. პირობის შეკვრა	—
ბელადობით	—	180. მშველების ლაშქრობა ქმოსტზე	—
142. დაზი და ლუის ლუხუმი	91	181. ოჩიაურნი	—
143. ლუის ლუხუმი	—	182. გაგაის ძობი	109
144. თარემიდან მოსული შვილები	92	183. ლეკების დაცემა ლულსა და სნოზე	110
145. აპარეკა	—	184. ივანეური	111
146. ხოგაის მინდი	—	185. კაქმატელთ მზირი ქისტეთში	—
147. მოლოდინში	93	186. „ „ „	112

187. მანგიათ ოსისფერაი	112	227. „ „	138
188. ბერიძე მჭედლურიშვილი	113	228. „ „	139
189. ფულიკა	—	229. „ „	140
190. მინდია	—	230. ძმის სისხლის აღების მოლოდინში	141
191. მამუკა გელდიაური	—	231. აბა ბაკალაური	142
192. გორგასლამ	—	232. ფადიაური	—
193. მტრის ვალი	114	233. სამი მზე	—
194. ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს	—	234. ახალა	—
195. „ „ „	115	235. „	—
196. ჯოყოლიკათა ივანე	—	236. „	—
197. სისხლი იძიეს	—	237. თორმეტის შურის მძებნელი	143
198. თამარისძის სისხლი აიღეს	116	238. მინდია თეთრაულისძე	—
199. ჭრელას სისხლი იძიეს	—	239. „ „	—
200. ლადუმი	117	240. უთურგანნი	—
201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე	—	241. ხალიაისძე	144
202. ქურდობა არ შეარჩინეს	118	242. მიქელა	—
203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა	—	243. თუშები სააქორაოდ	—
204. ქისტების დასხმა ფშაველების ცხვარზე ანდარუყოს მეთაურობით	—	244. ლეკები და თუშები	145
205. „ „ „	119	245. დანდობით გაწყვეტინება არხოტიენებისა	—
206. „ „ „	120	246. კადუელები	—
207. კაგა ნაროზაული	—	247. წითელათანა	—
208. სულხანაური	121	248. ჯაბირი წყალზე	—
209. „	122	249. გუროვლები სამეკოპროდ	146
210. ფუტკრის ქურდი	123	50. ყარაული შიბუს ჭალაში	147
221. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე	—	251. ნისლაურისძე	—
212. ყაზიბეგიანთ ცხვარზე დასხმა	125	252. გაბურთ დაღვეა	—
213. ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან	—	253. შატილის დაწვა	—
214. „ „ „	126	254. მშაველ-ქვესურთ მიშველება თუშეთში	148
215. კვირიკა და ცხენის ქურდი	—	255. ტყვეობიდან გამოქცეული	—
216. აბა გიგაური	127	256. ხარხელაურნი	149
217. „ „	128	257. გუდანის ჯვარს	—
218. „ „	129	258. ბატატი	150
219. „ „	130	259. ორბელნი	151
220. მამუკა და სადარა	131	260. შალვა	—
221. სადარა	—	261. მიქანი	—
222. ზეკუცია არხოტს	132	262. თურმან ფაფარენელი	—
223. მამუკა გოგოჭური	133	263. კილაკის გადამღებელი	—
224. „ „	135	264. წინას ვალზედ მიყოლა	—
225. „ „	136	265. ბჭობა არხოტისა და ღილღოს შესარიგებლად	152
226. „ „	138		

266. არხოტიენებს	153	307. შატილიონი და კმალი	161
267. სწორ-სწორად შაქება	154	308. ნიკოს კმალი	162
268. რა უნდა ვაჟას	155	309. ახალგაზდას	—
269. რა უნდა იცოდეს ბენიკუამაც კი	—	310. ბენინიკას	—
270. დაბარება ველს წასულს	—	311. ბუნა	—
271. ალაზანს	—	312. რა მამწონს	—
272. ახლები ომჩი	—	313. ლურჯაის ნატოტარები	—
273. მეტობის ქნა	156	134. დიდი იმედი	—
274. ზეავი	—	315. ობოლი ველად	163
175. კაი ყმა	—	316. სამაისტლო ვაჟები	—
276. „ „	157	317. შაპატივება	—
277. „ „	—	318. ოროლთ გამდარებელი	—
278. „ „	—	319. ნატვრა თუმის ქალისა	—
279. „ „	—	320. ლუდი, ძალლი და ყმა	164
280. ცული ყმა	—	321. ხუთთა მცემელი	—
281. „ „	—	322. შეუპოვარი	—
282. ყმა კაი და ცული	158		
283. „ „ „ „	—	II. სატრფიალონი	
284. „ „ „ „	—	323. ბესარიონს	167
285. „ „ „ „	—	324. „	—
286. „ „ „ „	—	325. ზოლივათ თათარას	168
287. ვაშკაცი	—	326. კვირიკას	—
288. „	159	327. ალექსის	—
289. „	—	328. აბაისძეს	169
290. „	—	329. ძილას	—
291. „	—	330. ეთერს	—
292. თქვენისთანა	—	331. თინას	—
293. „	—	332. გაშორშორება	—
294. „	—	333. ალიათ ხორას	170
295. „	160	334. ლალე	—
296. მამაცი ყმა	—	335. ქაჯია და ქერქა	171
297. ტანად და გულად	—	336. ჩალხაის მარიემას	—
298. ერთგულსა და ორგულს	—	337. ოსმანს	—
299. ქალი და ვაჟი	—	338. გაცინებულს	172
300. ომის კარ დამჭეხნებელი	—	339. სათითე	—
301. ჯაჭვი	—	340. საუკნიახოლ	—
302. მშვილდოსანთ	161	341. ვაშკაცის მაუწყინარი	173
303. ვის რა ალაღებს	—	342. ბევრის დროს გამამცვლელი	—
304. ომში უკრძალავნი	—	343. სიზმარში სანახველი	—
305. კმალი	—	344. ძმობილის გაწირვა	174
306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცი	—	345. პატარა ამბავი	—

346. წილის გაყრა	175	388. მეფარაგეს	189
347. ძელიმხანას	—	389. ციფირად დაწერებული	190
348. სუყველიას გაწირული	176	390. ლილის ქსნას დაჩეუულს	—
349. მოძულეებულ ძმობილს	—	391. ზრიალ-გრიალი —	—
350. როგორი უნდა ქალი	177	392. ელიზბარა	191
351. როგორი უნდა ვაჟი	—	393. კერაჩი შატანება	—
352. როგორ ვაჟს უნდა ქება	—	394. შაპირებული	—
353. სასალდათოს	178	395. ურიგო წოლა	—
354. სალდათში მიმავალს	—	396. გულზედ მოსული	192
355. ქმრის დაწუნება	179	397. არქიელა	—
356. წყემსობად	—	398. მუქარის დათხოვა	—
357. მწუხიარე ძმობილს	—	399. გრომად	193
358. საყვედური	180	400. დასავით წამება	—
359. დღე თუ ღამე	—	401. ილო და სანათა	—
360. რა უნდა სიყვარულს	181	402. ქალის მოტაცება	195
361. მთას იქითელა ვაჟას	—	403. ობოლივით ატირება	196
362. შენაც გარმადი	182	404. საკინძი	—
363. ძმობილის ამტერება	—	405. ბაბალეს	—
364. სიკეთე წყალში	—	406. ჯინჭარაულთ ქალი	—
365. გადარყენა	—	407. ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი	—
366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი	183	408. „ „	197
367. მკედარი ღობილი	184	409. ფარაგ-ჩამოწვეტილი	—
368. მკედარი ძმობილი	—	410. თუ მინდა	—
369. უკულმ სირბილი	—	411. კოტანი	—
370. ნეტაინ გამაგებია!	185	412. ბანზედ ტრიალება	—
371. მიბრუნებული	—	413. ვინაც შენთან	—
372. შუალამეთ მდინრებს	—	414. ვირთ შაფერება	198
373. ქალი წყალზედ	186	415. გოშია	—
374. დედის ერთას	—	416. მაინც არ	—
375. მაშინ და ეეხლა	—	417. კასთან —	—
376. ჯობილობით	—	418. ვაჟის ნატერა	—
377. თეთრს ცხენოსანს	187	419. „ „	—
378. ტივლად	—	420. გიორგის	—
379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს	—	421. ქალების ნღომა	199
380. სხვათა ენათა მიმყოლს	—	422. სურვილს მოკვლევიებული	—
381. ცრემლები	188	423. მეძროხე ქალს	—
382. პირის უტეხლობა	—	424. წყემსს	—
383. გაფოთებული	—	425. ლამაზს	—
384. ცოლის წართმევა	—	426. სიცილ-ხახანი	—
385. საყელო	—	427. ქოჩორეები	—
386. ფარაგის ამბები	189	428. ყვითულ-თმიანს	200
387. მოლოდინში	—	429. აიმას	—

430. დასტური	200	467. ბრძოლის ველზე	220
431. სამაგიერო	—	468. წელწად-წუხრა გრანიცაზედ	222
432. ჩახურვა	—	469. სულკაზედ	—
433. შენის შიშით	—	470. ეშმაკის მოგონილი	224
434. წაწლები	201	471. სისხლის წვიმა	226
435. ტრფიალება	—	472. მსოფლიო ომში დაჭრილი	227
436. ცოლები ქმრებზე	—	473. წვრილას	—
437. უქმრო და უცოლო	—	474. სიკვდილი ფრონტზე	228
438. რაზე შეეტყობა	—	475. კობა ცისკარაული	229
439. საქმარეები	—	476. „ „	230
440. კახური ტილი	—	477. მსოფლიო ომის დროს 1914-15 წწ. დაკოცილი არხოტიენები	232
441. გუნების ქმარი	202	478. ომისაი და ცდისაი	234
442. გასათხოვარ ქალი ქვესურისა	—	479. ნიკალას დაცემა	235
443. ნიატ	—	480. თვითმპყრობელობის დამკობა	236
444. სამი დღე-ღამე	—		
445. შუაჩი	—		

III. სხვა-და-სხვა

ა) სალდათობა და ომი

446. ნაობრანცს	205
447. სალდათში მიმავალი	—
448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ	—
449. სალდათში მიმავალ ძმასა და სწორ-ფერს	206
450. სალდათად დაბარებული	207
451. დელვა ზღვაზე	—
452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე	208
453. გადათხეული	—
454. სმირნაზე	209
455. სალდათის დანაბარევი	—
456. ვაენი გოსპიტელში	211
457. „ „	212
458. „ „	—
459. „ „	—
460. შინისკე მზადება	213
461. მაკითხვა	214
462. სალდათის წადილი	215
463. საახალწლო მილოცვა სწორებს	—
464. სალდათის სიკვდილი	216
465. ომი გუმბრზედ	217
466. მობილიზაცია	218

ბ) სტუმარ-მასპინძლობა

481. ქოში წითელი	236
482. ძლივ სამ	—
483. წინად და ეხლა	237
484. რა იყო და რა არა	—
485. რაში რას	—
486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ	—
487. სპილონი	—
488. ზერდაგი	—
489. უსტუმროდ	—
490. ბარაქა	238
491. ქორთა სადილი	—
492. შაჩევეა	—
493. ძველი ტალავარი	—
494. ორსავე	—
495. მძიმენი	—
496. შენ და ჩვენ	239
497. გძელი ლხინი	—
498. ლუდოვეთი	—
499. ჭაჭანანისძე	—
500. პურ-ძვირი	—
501. ძე	—
502. დიასახლისი	—
503. პურადი და მამაცი	240
504. პურადობა და მამაცობა	—

გ) ნადირობა

505. მოყმეთ	240
506. ჯიკვს	—
507. „	—
508. ლაბერდის ეხი	241
509. საკარის მთა	—
510. მენადირის თოფი	—
511. კირიმოსანს	—
512. თივის თრაზე	—
513. სათივოდ	242
514. ჯიკვზე ნადირობა	243
515. მემჯობიენი	244
516. მენადირის მარცხი	245
517. მენადირის ხიფართი	246
518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა	—
519. მოყმე და ვეფხვი	247

დ) სიკვდილი

520. სიკვდილთან გაბაასება	248
521. სიკვდილი ახალ-უხლები	250
522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზდები	251
523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ	252
524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში	—
525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს	243
526. სიკვდილი და ობოლი	—
527. სოფლის უფროსი	—
528. ჭირის პატრონს	254
529. კმელეთის თვალი	—
530. რეკათ ჯამრული	—
531. ჯიქუა მაინცაური	—
532. მარტია შუქიაური	—
533. მეგრელათ ფუნჩია	255
534. სუხუშია	—
535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი	256
536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა	—
537. საფლავის დამკრის შედეგი	257
538. ტანად დაბალა ვაშკაცი	258
539. დავით წიკლაური	—

ე) თქმულებანი

540. ციხის ნაშალი	260
541. შურის ციხე	261
542. იაკსარი	262
543. კოპალა	264
544. „	—
545. დევების კორწილი	—
546. დევების ამომწყვეტი	265
547. გაბურთ ეშმა	267
548. სალოცაეები	—
549. მამახურას	—
550. გულის კერძება	—
551. ალვა	—
552. ნაბდებურ	—
553. გვლევნა	268
554. მედროშაეს	—
555. იშრიშობა	—
556. ახალი წელი	—
557. ალების ღამე	—
558. აქსეების შაბათს	—
559. მარიანობის მარხვა	—
560. სულეთი	269

ვ) გალექსება

561. თოხლების დაკოცა აბას მიერ	269
562. „ „ „ „	270
563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას	—
564. უშიშასაგან აბას	271
565. მინდიასაგან აბას	272
566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას	—
567. მინდიასაგან მარტიას	273
568. მარტიასაგან მინდიას	274
569. მინდიასაგან ახიელლებს	—
570. ახიელლებისაგან მინდიას	—
571. მინდიასაგან აფშინას	275
572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას	—
573. მინდიასაგან გ. არაბულს	—
574. ჯუთელთ	—
575. „	—
576. ქმოსტელთ	276

577. არახიჯელისაგან უშიშას	276	615. ოჯახი	292
578. ოსიკასაგან მანგიას	277	616. წყევლა	—
579. გიგიტელისაგან ოსიკას	—	617. კარი ნიკორა	293
580. ხთისოსაგან გიგიტელს	—	618. ცხენი	—
581. გიგიტელისაგან ხთისოს	—	619. ნისლის ფერი	—
582. გასპარასაგან ლიქოკელთ	—	620. წითლას გაყიდვის შემდეგ	294
583. გასპარას	278	621. ხალხელაურის ცხენი	—
584. გასპარასაგან ხახონაურთ	—	622. ბერი ცხენი	—
585. დელიდაებს	279	623. ჯორა	—
586. „	—	624. სეტყვა ქვესურეთში	295
587. ჯიქვის ტყავები	—	625. საქონის ჭირი	—
588. მამიდაშვილს	—	626. წყლის აღიღება	—
589. გიგასაგან ბალიაურს	280	627. ურჯულო რჯული	296
590. ხუტუნისაგან აკვაიშვილს	281	628. უშიშა წიკლაური (პეტრო)	—
591. აპარეკულს	—	629. „ „ „	—
592. ბაბილთ ლელა	282	630. „ „ „	—
593. გიგიას	—	631. „ „ „	297
594. ცაში შაქდენა	—	632. ნიკო ოჩიაური	—
595. კაკმატელთ ახალ-ვაუები	283	633. კურტენაიშვილი	—
596. ღათვიას	—	634. ახალგაზღებს	—
597. მაკითხვა ძმობილს	—	635. მარჯო და მგელა	298
598. დავითათ ბერდიას	284	636. ბატონი ძირეს	—
599. მწარაის	—	637. კულა გლდანელი	—
600. ჩემს მეშაირეს	285	638. ირო	299
601. მჩერელნი ბისოს	—	639. ახალ-წული	—
602. გაგასაგან გამახელისძეს	—	640. მარტია და მაჩვი	—
603. მშავლისა და კვესურის გაბაასება	—	641. კურდღლის ბაცაცა	300
ზ) ნარევი		642. მარქე ყოფილა	—
604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა	286	643. ბათირა	—
605. სისხლის აღება	288	644. ყროლი ზამთარი	301
606. ზიანი	—	645. ქვესური კახეთში	302
607. ხავიწურა	289	646. სამის შასმა	—
608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად	—	647. ვარამი	—
609. მობილიზაცია	290	648. არხვატს	303
610. თოფის სროლა ორ-წყალში	291	649. არხოტი და არხოტივნები	—
611. შულლობას მოწადინებული	—	650. ბარისაკოს	304
612. ომი კელის წყალზედ	—	651. კინად	305
613. ჩუას სიკვდილი	292	652. დიაცის შულლი	—
614. ჯარჯო	—	653. დედაკაცი	—
		654. ქმარ-უნდაური	—
		655. ჯალაფთ დამჯერე	306
		656. ძაგება	—
		657. გაძლება	—

658. ძველების მოგონება	306	701. შენ რადა-ღ	321
659. ნაცვალ-სუღია	—	702. სტუმართ უნდაური დიაცი	—
660. თავები წისქვილში	307	703. ადრე და ნელად	—
661. თავების ქორწილი	—	704. გაგონება	—
662. კატის ომის თავებთან	308	705. რად მინდოდი?	—
663. თავი და ღულელი	—	706. წუთისოფელი	—
664. გირწყილების ქორწილი	—	707. „	—
665. არხოტჩივი	309	708. ფიცის კარს	322
666. უთურვით ქაე-ციხის პატრონი	—	709. კაი კაცი	—
667. ხუცობა	—	710. რკინის ქალამანი	—
668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში	310	711. გულის ტკივილი	—
669. საკიდლიანნი	—	712. დილის ნიავს	—
670. გავიარე და კვიბეცა	—	713. კევსურული ნანა	—
671. სინდიურისძე	311	714. წყლის მარსიტი	—
672. ჭოლიკაურს	312	715. რა სჯობ	323
673. იდია	313	716. ქალისად და ვაჟისად	—
674. რუსეთ-იაპონიის ომი	—	717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა	—
675. იმპერატორს	314	718. ქული	—
676. მითირი	315	719. კევსური	—
677. ბაკათ ბაკა	—	720. ხეჭეჭა	—
678. ხოლმე და მეთქი	316	721. მითხოვლის ქალი	—
679. ტყუილით გატენა	—	722. ლაშქარშიით დაბრუნებული	324
680. ფანდური და წისქვილი	317	723. ქალის წყველა მეშაირეს	—
681. თრევა ძაღლის კუდივით	—	724. ძილა	325
682. მეშეშე	—	725. ჩახერგვა	—
683. ფიცრობად	318	726. ფიჩხოზაზე	326
684. არწივ-ჯიკვებს	—	727. ფშაურად გადანათლული	—
685. ყორნებს	—	728. მედიდურს	327
686. ჩიტებს	—	729. მელანიას	—
687. ძმანი და რძალნი	319	730. სალალატოდ	—
688. მოკეთებები	—	731. გულადობა	328
689. ბევრნი ძმანი	—	732. მოწმოს სკოლა	—
690. ბერი კაცი	—	733. სკოლაში	—
691. „ „	—		
692. „ „	—		
693. დარდიან მთვრალი	—	0) მთიბლური	
694. მომცდარ ყანა	320	734. თიბად გასვლა	329
695. პატივი მუშას	—	735. ბროლია ცოლი	—
696. მამკალნ ქალნი	—	736. თიანელი	—
697. სწორების სიყვარული	—	737. ცელი და ცოლი	—
698. შვენება	—	738. მთიბელი მთიბელს	—
699. ჯალაფობა	—	739. ბერდია	330
700. ტყუებით წამოყვანილი	—	740. ბეჟიტაიშვილი	—

741. გველი	330
742. ქოქოზონი	—
743. ირემი საფქაეზე	331
744. დვირბინი	—
745. სისხლიანი წყალი	—
746. შარვანაული	332
747. არწივის მაღალი	333
748. სულა და კურდღელა	—
749. მშვეელი თუ ჩარგალელი	—
750. საჩივარი	334
751. ხოხორი	—
752. დროშა	—
753. რეჟა	—
754. ახუნი	—
755. სასიბის ღელე	335
756. ხვეწნა	—
757. დათვია	—
758. ცელ-ცულა და ცოლ-ცულა	—
759. უსაჯურისძე	336
760. სათითიანნი	—
761. ამანათი	—
762. მირეშა	—
763. მოწმეელ-დათვისელი	337
764. თოთიაური	—
765. ჯიმჯიმი	—
766. მისრიანი	337

01	358
02	364
03	390
* 04	402
05	414
* 06	419
07	422
* 08	453
09	455
* 010	462
011	464
* 012	471
013	475
014	477
* 015	491
016	492

767. სკლატის საკელნი	—
768. მთიბლების სამღერალს	338
თ) დამატებანი	
769. ღარაქიშიძე	340
770. ხორომნელი ტყვე	340
771. თესლი	341
772. ვეფხენი და ლომნი	—
773. ლუდი	—
774. კარგნი გასაჭირჩი	—
775. მკარ-გრძლივ	—
776. ტირილი და გვლენა	—
777. ქისტების მზირი ჯაკმატში	342
778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე	342
779. წყლიან აკოფში	343
780. მომარკება	345
781. ძმანი სულეთში	—
782. თიანეთის მაზრის უფროსს	346
783. ხინკლები ტყავზე	—
784. დახასიათებანი	—
785. მოჯაბრეებს	347
786. ბეწინას	348
787. არაყიანი ქინთი	—
788. აბაბაი რო	—

017	493
* 018	503
01	505
020	519
* 021	537
* 022	566
* 023	566
* 024	588
* 025	603
026	613
027	623
* 028	629
* 029	752
* 030	776

NB. ვარსკვლავიან ნომრებს გარდა ყველა
ხეცსურულია.

ვარიანტებში წასულთაგან ხვესურულია შემდეგი ნიშნებით აღნიშნული ნომრები: B, Ba, Bb, Bc, Bd, C, Dj, G, Gi, Gog, Gs, H, M, O, R, Sh, T, Th, U, ამას გარდა ჩაწერილები კაუიკა არაბულისა, ნ. მაკალათიასი, ნ. კონქაძისა და ზოგი სხვაც:

2 ბ, გ, დ, ე, ზ, 4 გ, 6 დ, ე (ღამ.), 8 ბ, გ, დ, ე, ზ, 9 ბ, გ, დ, ე, ე (ღამ.), 10 ბ, 11 ბ, 12 ბ, 14 გ (ღამ.), 18 გ, დ, ე, ზ, მ, თ, 19a გ, 24 ბ, გ, 25 ბ, 26 ბ, 28 ბ, 30 ბ, 32 ბ, 34 ბ, 36 ბ, ე (ღამ.), 37 ბ, გ, 38 ბ, გ, 42 ე, 43 ბ, გ, 44 ბ, გ, დ, ე, ზ, მ, 45 ბ, 47 ბ, გ, დ, ე, ზ, 48 ბ, გ, დ, ე, ზ (ღამ.), 49 ბ (ღამ.), 50 ბ, 58 ბ, გ, დ, 59 ბ, გ, დ, ე, ზ, თ, ი, 65 ბ, გ, დ, 72 ბ, გ, დ, 74 ბ, გ, 75 ბ, გ, 76 ბ, 79 ბ, გ, დ, ე, 80 ბ, 86 ბ, 88 ბ, 90 ბ, 91 ბ, გ, 93 გ, 101 ბ, 102 ბ, 103 ბ, 104 ბ, გ, 107 ბ, გ, დ, 110 ბ, 134 ბ, გ, დ, ე, 139 ბ, 140 ბ, გ, დ, 143 ბ, 146 ე (ღამ.), 154 ბ, 155 ბ, 157 ბ, 163 ბ, გ, 165 ბ, გ, 167 ბ, გ, დ, ე, ზ (ღამ.), 169 ბ, გ, 170 ბ, გ, დ, 175 ბ, 176 ბ, 177 ბ, გ, 180 ბ, 182 გ, 183 ბ, გ, დ, ე, ე (ღამ.), 184 ბ, გ, 187 ბ, 193 ბ, 205 ბ, 206 ბ, გ, 208 ბ, 211 ბ, გ, დ, 217 ბ, გ, 218 ბ (ღამ.), 219 ბ (ღამ.), 223 ბ, გ, ე, 224 ბ, 229 ბ, 233 ბ, 237 ბ, 246 ბ, 249 ბ, გ, 254 ბ, გ, ია, 255 ბ, 258 ბ, 265 ბ, 270 ბ, გ, 273 ბ, 274 ბ, 275 ბ, გ, დ, 279 ბ, 284 ბ, 285 ბ, 286 ბ, გ, 290 ბ, გ, 293 ბ, 299 ბ, 303 ბ, 306 ბ, 314 ბ, 317 ბ, 319 ბ, გ, დ, 322 ბ, 325 ბ, გ, 335 ბ, 340 ბ, დ (ღამ.), 341 ბ, 344 ბ, 347 ბ, 349 ბ, გ, დ, 355 ბ, 359 ბ, გ, დ, 367 ბ, 377 ბ, 384 ბ, 385 ბ, 408 ბ, 435 ბ, 448 ბ, 470 ბ, 473 ბ, 482 ბ, გ, 485 ბ, 486 ბ, 487 ბ, 488 ბ, გ, 489 ბ, გ, 494 ბ, 495 ბ, 497 ბ, 507 ბ, 512 ბ, გ, დ, ე, ზ, 513 ბ, 516 ბ, გ, 517 ბ, 519 ბ, გ, დ, ე, ე ზეშ., ზ, მ, ი, 520 ბ, 524 ბ, 535 ბ, 540 ბ, 541 ბ, გ, დ, 542 ბ, გ, 543 ბ, გ, 545 ბ, გ, დ, 546 ბ, გ, 551 ბ, 552 ბ, გ, 558 ბ (ღამ.), 559 ბ, გ, 561 ბ, 562 ბ, 564 ბ, 582 ბ, 583 ბ, 584 ბ, 594 გ (?), 598 ბ, 603 ბ, 616 ბ, 620 ბ, 638 ბ, 658 გ, 670 ბ, 671 ბ, 690 ბ, გ, დ, ე, 713 ბ, გ, 734 ბ, 737 ბ, 745 ბ, გ, 748 ბ, 756 ბ, 780 ბ, 788 ბ.

ფშაური

(A, Bo, Ge, Lb, Lr, Mr, V (ნომრობით აღნიშნულები), X, ყველა რომელთაც „ფ“ ასო უზის: Rფ, Roფ, Shფ, Tფ, კოშარაში ჩაწერილი უცნობი პირის მიერ და ზოგი სხვაც).

2 თ, 4 ბ, 6 ბ, გ, 7 ბ, 8 მ, 10 გ, 14 ბ, 15 ბ, 18 ბ, ი, ია, 19a ბ, 20 ბ, გ, ე, ე (ღამ.), 21 ბ, 24 ე, მ, 25 დ, ია (ღამ.), 28 ე, ზ, 29 ბ, 32 გ, 36 გ, დ, 38 დ, 42 ზ, 43 დ, ე, ე, 44 თ, ი, ია, იბ, იდ, 45 გ, 47 ზ, 48 გ, 56 ბ, გ, 58 მ, თ, ი, ია, 59 ია, ივ, 62 ბ, გ, 65 ე, ზ, მ, 72 ზ, მ, 74 ე, ზ, მ, 75 დ, ე, 80 გ, დ, 86 გ, დ, 91 დ, 93 გ, დ, ე, 99 გ, დ, ე, ე, ზ, 105 ბ, 120 გ, დ, ე, 125 დ, ე, 126 ბ (ღამ.), 134 ე, ზ, მ, თ, 146 ბ, გ, დ, 179 ბ, გ, 180 გ, 181 ბ, 182 ე, 184 დ, ე, ე, ზ, მ, 201 ბ, 205 დ, 223 დ, 225 ბ, 227 ბ, 232 ბ, გ, 254 დ, ე, ე, ზ, 255 გ, დ, ე, 256 ბ, 260 გ, დ, 270 დ, 274 ე, 275 ე, ე, 276 ბ, 278 ბ, გ, დ, 279 ბ ზეშ., 280 ბ (ღამ.), 282 ბ, 283 გ, 284 დ, 285 გ, 287 დ, 305 ბ, 306 გ, დ, 316 ბ, გ, დ, ე, 317 გ, 318 ბ, 320 ბ, 322 გ, 340 გ, 360 ბ, გ, 362 ბ, 377 გ, 403 ბ, გ, 411 ბ, 416 ბ, 417 ბ, 419 ბ, 422 ბ, 424 ბ, 428 ბ, გ, 433 ბ, 435 ბ, დ, ე, ე, 438 ბ, 465 ბ, გ (ღამ.), 482 დ, 484 ბ, 499 ბ, 506 ბ, გ, დ, ე, 516 დ, ე, ე, 518 ბ, გ, დ, ე, 519 ე, თ, ია, იბ, ივ, 520 დ, 523 ბ, 524 გ, 526 ბ, გ, ე (ღამ.), 527 ბ, 533 ბ, გ, 542 დ, ე, ე, ზ, მ, თ, ი, ია, იბ, 544 ბ, 548 ბ, გ, 551 გ, ე, 555 ბ, გ, 559 დ, 594 ბ, 645 ბ, 658 ბ, 685 ბ, გ, დ, ე, ე, ზ, 686 ბ, 688 ბ, 689 ბ, 690 ე, ზ, 691 ბ, გ, 692 დ, 693 ბ, 694 ბ, გ, დ, 695 ბ, 698 ბ, 701 ბ, გ, 706 გ, დ, 707 ბ, გ, 710 ბ, 714 ბ, 717 ბ, 748 გ, 750 ბ, 761 ბ, 776 ბ (ღამ.); 012, 015, 018, 021, 022, 024, 025, 028, 030.

თუშური

(Al, Go, Bu ნომრებით აღნიშნულები, გ. ბოჭორიძე, და ყველა რომლებსაც თ ასო უზის: Rთ, Rთთ, Shთ).

2 შ, 6 ე, 24 დ, ე, 25 გ, შ, 28 გ, დ, 30 გ, დ, 43 ზ, შ, თ, 50 გ, 58 ვ, ზ, 59 შ, იბ, 65 ე, 99 ბ, 143 გ, 184 თ, ი, 201 გ, 254 შ, თ, ი, 255 ვ, 260 შ, 274 გ, 275 ზ, 284 გ, 305 დ, ე, 319 ე, 419 დ, ე, 431 ბ, 506 ვ, ზ, 519 იდ, 551 ვ, 710 გ, 715 ბ, გ.

მოხეური

(D, Q და Sh მოხ.)

1 ბ შშ., 8 ზ, 18 ვ, 20 დ, 24 ზ, 25 ვ, 32 დ, 42 ბ, გ, დ, 58 იგ, 72 ე, ვ, 74 დ, ე, 120 ბ, 125 ბ, გ, 182 ბ, 190 გ (ნ. კიდევ დამატებაში), 229 გ, 232 დ, 255 ზ, 283 ბ, 286 დ, 287 ე, ვ, 299 გ, 419 გ, 422 გ, 424 გ, 516 ზ, 527 გ, 551 დ, 692 ბ, გ, 706 ბ; 04, 08.

მთიულური

(Sh მთ.)

1 ბ შშ., 27 ბ, 44 იგ, 408 გ, 483 ბ.

გუდამაყრული

(Sh გულ., ნ. ხუციშვილი)

1 ბ, 42 ვ, 93 ბ, 260 ი, 274 ე, 282 ე, 288 გ შშ., 409 ბ, 520 გ, 706 ვ, 746 ბ, 022 (წარმოშობით).

ქართლური

(K, Rქ და სხვა)

25 ე, ი (დამ.), 56 დ, 75 ვ, 260 ე, ზ, ი, ია, იბ, იგ, 270 ე (დამ.), 275 თ (დამ.), 283 ე, 287 შ, ი (დამ.), 288 ბ, 298 ბ, ე, 305 გ, 305 ვ, 415 ბ, 418 ბ, გ, 419 ზ, 422 დ, 481 გ (დამ.), 518 ვ, 551 შ, თ, 647 ბ, 689 გ.

კახური

(ზ. ბილანიშვილი, ა. გოდერძიშვილი, Rქ და სხვა)

25 ზ, თ (?), 279 ბ შშ., 287 ზ, 298 გ, 419 ვ, 422 ე (დამ.), ვ (დამ.), 526 დ, 551 ზ, 557 ბ, 706 ე, 707 დ, 712 ბ, 776 გ (დამ.).

სხვა-და-სხვა

იბერული: 298 დ, 555 დ; მესხური: 706 ზ; მთაში შეკრებილი: 125 ვ, 260 ვ, თ, 275 შ, 282 დ, 287 ბ; გაურკვეველი: 58 ე, იბ, 190 ბ, 287 გ, 287 თ, 288 გ, 298 ვ (დამ.), 409 გ, 695 გ, 710 დ.

შინაარსი

წინათქმა მეორე გამოცემისათვის	5
წინასიტყვაობა	9
I. საბმრონი	35
II. სატრფიალონი	167
III. სხვა-და-სხვა	205
ა) სალდათობა და ომი	207
ბ) სტუმარ-მასპინძლობა	238
გ) ნადირობა	242
დ) სიკვდილი	250
ე) თქმულებანი	262
ვ) გალექსება	271
ზ) ნარევი	288
თ) მთიბლური	331
თ) დამატებანი	340
შენიშვნები და ვარიანტები	349
დამატებანი (კომენტარები)	779
ინდექსები	804
1. დათქმული ნიშნები	804
2. ჩამწერ-შემკრებნი	805
3. მოამბენი	815
4. მათქვამები	819
5. ლექსთა საძიებელი	822

გამომცემლობის რედაქტორი
გარეკანი
კომპ. უზრუნველყოფა

ცირა ჯიშკარიანი
თინათინ ჩირინაშვილი
ლალი კურდღელაშვილი
ხათუთა ბადრიძე
ლელა ნიკლაური
რუსუდან მიქენაია

0128, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14

0128, Tbilisi, 14, I. Chavchavadze Av.

www.press.tsu.ge (25-14-32)